

שלחן ערוך

הלכות סעודה

דיני נטילת ידים, ברכות שבסעודה וברכת המזון

סימנים קנח-רא

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה'

מרנא ורבנא

מו"ה שניאור זלמן נבג"מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי

הרה"ת ר' שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושבע לבריאה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי"ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות סעודה, אשר לכ"ק אדמו"ר הזקן, הכולל סימנים קנח-רא, עם באור "דברי שלום".

עיקרו של חלק זה דן בדיני נטילת ידים, ברכות שבסעודה וברכת המזון.

הביאור "דברי שלום" נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ומקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוספו פיסוק, חלוקת קטעים וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות בדרך אפשר. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות.

כיון שמטרת באורים אלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו"כ – בסתם, הכוונה היא למסכת ברכות. בכל מקום שמצויין לרמב"ם ונו"כ – בסתם, הכוונה היא להלכות ברכות. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו"ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

*

בעריכת הבאור, נעזרנו בספרים שקדמונו, ובעיקר:

(א) מראי מקומות וציונים (הרב מאנגעל).

(ב) מראי מקומות לקונטרס אחרון (הרב ביסטריצקי).

(ג) הערות בשו"ע אדה"ז מלוקטים מתוך ספרי האחרונים (הרבנים גרוס הבלין).

(ד) שלחן המלך (הרב אלאשווילי).

(ה) סדר נטילת ידים לסעודה מנוקד ומבואר (הרב אלאשווילי).

(ו) שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר (הרב אלאשווילי).

(ז) קובץ הערות וביאורים (ירות"ו) ח"א-ב.

*

הלכות נטילת ידים לסעודה מופיעות בשתי מהדורות:

(א) מהדורה הרגילה של השלחן ערוך סימנים קנח-קסג, שנערכה בין השנים תקל"א-תקל"ג.

(ב) מהדורא שבפסקי הסדור, שאודותה כותבים בני הגאון המחבר "ואחר רוב שנים ... אז התחיל להגיה ולחדש בספרו זה מחלק או"ח, והתחיל מהלכות נטילת ידים, כנראה לעין כל מבין עומק דיני נטילת ידים המיוסדים על אדני פז, וחדושים נפלאים, יסודותם בהררי קודש מעיון הראשונים".

*

הלכות ברכת הנהנין (שכולל גם הלכות בציעת הפת וברכות שבסעודה) מופיעות בשלוש מהדורות:

(א) מהדורה הרגילה של השלחן ערוך סימנים קסו-קפ; רב-רטו, שנערכה בין השנים תקל"א-תקל"ג.

(ב) לוח ברכת הנהנין, שנערך בין השנים תק"נ-תקנ"ה (ראה תולדות חב"ד ברוסיא הצארית פרק כא).

(ג) סדר ברכת הנהנין, שנערך לערך בשנת תקס"ג, ונדפס בסדור רבינו שהדפיסו באותה שנה. אודות מהדורה הזאת כותב רבינו בהקדמתו הקצרה אליו "ואלה מוסיף על הראשונים, קצת חדושי הלכות ברורות מלוקטות מספרי הקדמונים, שלא נקבעו בלוח הראשון המיוסד ומשוכלל על פי דעת האחרונים". והיינו שבלוח הראשון "לא הפריז על המדה לחלוק" על דעת האחרונים, משא"כ בלוח האחרון "העמיד על דעתו הקדושה לחלוק עליהם" במקום שהוכיח כן מדברי הראשונים – "קצת חדושי הלכות ברורות מלוקטות מספרי הקדמונים".

*

חלק זה, הכולל את הסימנים קנח-רטו, סדר נטילת ידים לסעודה, לוח וסדר ברכת הנהנין, הוא גדול מדאי להכלל בכרך אחד, לכן חלקנוהו לשני כרכים:

(א) הכרך ראשון כולל את הסימנים קנח-רא (הלכות נטילת ידים לסעודה, בציעת הפת, ברכות שבסעודה וברכת המזון).

(ב) הכרך השני כולל את הסימנים רב-רטו (הלכות ברכת הפירות), פסקי הסדור, סדר נטילת ידים לסעודה, לוח וסדר ברכת הנהנין (הכוללים גם את הלכות בציעת הפת וברכות שבסעודה).

*

בסוף הספר (בכרך השני) באים:

פסקי הסדור

ברכת המזון

נוסח ברכה אחרונה מעין שלש

ברכת אירוסין ונשואין

סדר המילה

דיני פדיון הבן

סדר קריאת שמע שעל המטה

סדר נטילת ידים לסעודה

לוח ברכת הנהנין

סדר ברכת הנהנין

מפתחות

מפתח ענינים.

מפתח פסוקים.

מפתח מאמרי רז"ל.

מפתח ספרים.

מפתח אנשים.

ויהי רצון שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

כ"ד טבת ה'תשפ"ז

ברוקלין, נ.י.

תוכן עניינים

2	פתח דבר
10	הלכות נטילת ידים
10	קנח דיני נטילת ידים לסעודה
10	נטילת ידים לפת כביצה
14	נטילת ידים לטיבולו במשקה
17	שבעה משקים
19	מרקחת בדבש ועיסה המטוגנת בחמאה
23	הנוטל ידיו לנקיות ונמלך לאכול לחם
25	במקום סכנה ובמלחמה
26	ליטול ידיו בשפע
26	הברכה על הנטילה
29	ניגוב הידים
31	יד ימין תחלה
31	קונטרס אחרון
32	קנט באיזה כלי נוטלין לידיים וכיצד יבאו המים לידיו
32	נטילת ידים מכלי
45	נטילת ידים מכח אדם
54	המטביל ידיו במי מקוה
58	קונטרס אחרון
נט	קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה
נט	נשתנו מראיתן
ס	עשה בהם מלאכה
סו	מים הראוים לשתיית בהמה
סח	ספק בנטילת ידים
סט	נטילה בשלג ובמי פירות
עב	נטילת ידים מרביעית
עה	קסא דיני חציצה וטבילה
פב	קסב דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה
פב	שפיכה אחת, ב' או ג' שפיכות

פז	מים שחוץ לפרק שירד לתוך הפרק
צ	שפשוף הידים זו בזו
צה	נגע במים שלא בשעת נטילה
צו	צרור או קיסם או רטיה בידו
צט	קסג דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים
קא	קסד שיכול להתנות על הנטילה
קד	קסה דין העושה צרכיו ורוצה לאכול
107	הלכות בציעת הפת
107	קסו דיני בציעת הפת
111	קסז מקום וזמן הבציעה ומי הוא הבוצע
111	הברכה לפני ואחר האכילה
113	הבציעה במקום שנאפה יפה
114	הברכה על פת שלימה
116	הפרוסה שבוצע
116	נוסח ברכת המוציא
117	אחיזת הפת בעת הברכה
118	הבאת המלח
120	הפסק בין ברכה לאכילה
123	שכח נסתפק או טעה בברכה
125	מתי אחד מברך לכולם
129	הבוצע
133	להוציא בברכה את מי שאינו בקי
136	קסח על איזה מיני פת מברכין
136	דיני קדימה בברכת המוציא
142	שיעור ברכת המוציא
143	ברכת מיני מזונות
146	פת הבאה בכסנין
154	לחמניות, טריתא וטרוקנין
158	כשאוכלם בתוך הסעודה
160	מיני טיגון
165	לחם שנתבשל או נשרה

קעד	קונטרס אחרון
186	הלכות ברכות שבסעודה
186	קעד דין ברכת היין בסעודה
186	ברכת היין שבתוך הסעודה
190	ברכה אחרונה על היין שלפני הסעודה
192	ברכה היין שאחר הסעודה
194	המלכת ספק
195	קונטרס אחרון
ר	קעז דין דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה ומה דינם
ר	דברים הבאים בתוך הסעודה
רג	דברים הבאים אחר הסעודה
רד	קונטרס אחרון
רה	קעז איזה דברים קרויים הפסק בסעודה
ריב	קונטרס אחרון
ריג	קעז איזה דברים קרויים היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך
217	קפ דין פירורי הפת
218	הלכות מים אחרונים
218	קפא דין מים אחרונים
222	הלכות ברכת המזון
222	קפב דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום
רכו	קפג המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון
231	קפד לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך ומי ששכח ולא בירך
235	קפה לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון
241	קפו אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון
243	קפז דיוקים בנוסח ברכת המזון
246	קפח נוסח ברכה ג' ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון
255	קפט נוסח ברכה רביעית ודיניה
257	קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניו
262	קצא אם הפועלים מחוייבים לברך
263	קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה

265	קצג אם מצטרפין לזימון אם לאו
266	קצד שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזימון ומה דינן
268	קצה חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם
269	קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון
272	קצז דין צירוף לזימון ג' או עשרה
רעו	קצח אחד נכנס אצל שלשה שאכלו
277	קצט על מי מזמנין ועל מי אינן מזמנין
281	ר דין המפסיק כדי לברך
284	רא מי הוא המברך
3	פתח דבר
5	הלכות ברכת הפירות
5	רב דיני פירות האילן
כ	קונטרס אחרון
כב	רג דין ברכת פירות הארץ
כד	רד דיני הברכות ליתר המאכלים
כט	רה דיני ברכת ירקות
לא	רו דין הפסק וטעות בברכת הפירות
לו	רז דין ברכה אחרונה על פירות
לז	ריב שהעיקר פוטר את הטפל
מב	ריג מי שיצא אם מוציא אחרים
מז	ריד בכל ברכה צריך שיהיה שם ומלכות
מח	רטו ענייית אמן אחר הברכות
נ	פסקי הסדור
נ	ברכת המזון
נב	נוסח ברכה אחרונה מעין שלש
נב	ברכת אירוסין ונשואין
נב	סדר המילה
נג	דיני פדיון הבן
נד	סדר קריאת שמע שעל המטה
54	סדר נטילת ידים לסעודה וקצת הלכותיה בקצרה

67	לוח ברכת הנהנין
67	פרק א דיני ברכות ראשונות ואחרונות על כל המינים בכללם
72	פרק ב דיני שיעור ברכה אחרונה
75	פרק ג דין קדימה בברכות
81	פרק ד דין עיקר פוטר הטפלה
84	פרק ה דברים הבאים בתוך הסעודה
87	פרק ו דיני הפסק ועקירת מקום
91	פרק ז דיני נמלך
93	פרק ח פרטי דיני ברכת הפת
98	פרק ט פרטי דיני פירות
101	פרק י פרטי ברכת שאר אוכלין ומשקין
107	פרק יא ברכת שהחיינו והטוב והמטיב וכיוצא בהם
115	פרק יב ברכת הנסים והודאה
123	סדר ברכת הנהנין
123	פרק א
127	פרק ב
137	פרק ג
141	פרק ד
144	פרק ה
145	פרק ו
150	פרק ז
156	פרק ח
159	פרק ט
164	פרק י
166	פרק יא
172	פרק יב
177	פרק יג

הלכות נטילת ידים

קנה דיני נטילת ידים לסעודה

ובו י"ט סעיפים

נטילת ידים לפת כביצה

א כל¹ האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך ליטול ידיו תחלה², אע"פ שאינן מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה³.

לפי⁴ שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן⁵ הן שניות לטומאה ופוסלות את התרומה⁶ מדברי

¹ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) נטילת ידים לפת כביצה (סי"א-ב).

(ב) נטילת ידים לטיבולו במשקה (סי"ג).

(ג) שבעה משקים (סי"ד-ו).

(ד) מרקחת בדבש ועיסה המטוגנת בחמאה (סי"ז-י).

(ה) הנוטל ידיו לנקיות ונמלך לאכול לחם (סי"א-ג).

(ו) במקום סכנה ובמלחמה (סי"ד)..

(ז) ליטול ידיו בשפע (סט"ו).

(ח) הברכה על הנטילה (סט"ז).

(ט) ניגוב הידים (סי"ז-ח).

(י) יד ימין תחלה (סי"ט).

*

מהדורא בתרא מהלכות אלו – בסדר נטילת ידים לסעודה, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

² **חולין קה**, א (מים ראשונים מצוה, ואחרונים חובה). דיני מים ראשונים מבוארים כאן, ודיני מים אחרונים יתבארו לקמן סי' קפא.

חגיגה יח, ב (כאן באכילה דנהמא). **רמב"ם** הל' ברכות פ"ו ה"א (כל האוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף). כ"מ שם (וסובר רבינו, דכיון דהזכירו נהמא, דוקא לפת שמברכין עליו המוציא הוא דבעינן נטילת ידים). טור ושו"ע סי"א (כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא יטול ידיו).

ויתבאר לקמן (הערה 18).

³ רמב"ם שם (ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה, לא יאכל עד שיטול שתי ידיו). שו"ע שם (יטול ידיו, אפילו אינו יודע להם שום טומאה).

ולענין סתם ידים לתפלה ולשאר דברים, ראה לעיל סי' צב ס"ה.

⁴ יתבארו כאן ה' פרטים בתקנת נטילת ידים לסעודה:

(א) מהתורה רק השני פוסל את התרומה, וגזרו חכמים שגם סתם ידים יהי' להם דין שני. ולכן צריך ליטול ידים לנגיעה בתרומה.

(ב) מהתורה אין השני עושה שלישי אלא בתרומה, וגזרו חכמים נטילת ידים אף לאכילת חולין, כדי שלא ישכחו ליטול לתרומה.

(ג) אף בישראל שאינו אוכל תרומה גזרו חכמים נטילת ידים משום כהנים, שמא ישכחו ליטול לתרומה.

(ד) אף עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה תקנו נטילת ידים, כדי שיהיו רגילים ליטול כשיבנה בית המקדש.

(ה) מכל מקום לא גזרו אלא בפת, לפי שרוב התרומות הן בפת.

⁵ טהרות פ"ז מ"ח (היו ידיו טהורות, והסיע את לבו מלאכול, אף על פי שאמר יודע אני שלא נטמאו ידי, ידיו טמאות, שהידים עסקניות). שבת יג, ב (אלו פוסלין את התרומה ... הידים), ופירש"י (סתמן קודם נטילתן), ופסחים יט, ב ד"ה והידים (אפילו סתמן ... בלא נטילת ידים).

⁶ **רש"י** חולין דף קו ע"א ד"ה נטילת ידים (שהידים שניות ופוסלות את התרומה).

סופרים⁷ עד שירחצם במים כהלכתן.

ותקנו אף באכילת חולין, משום סרך תרומה, שירגילו ליטול ידיהם בכל אכילה ולא ישכחו ליטול לתרומה⁸. ולא רצו לחלל בין כהנים לישראלים שאין אוכלים תרומה.

וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה⁹ לא בטלה תקנה זו, כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו לאכול בטהרה¹⁰.

ולא תקנו אלא בפת¹¹, לפי שרוב התרומות הן בפת¹². שמן התורה אין תרומה נוהגת אלא בדגן תירוש ויצהר, שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו'¹³, והדגן שהוא ה' מיני תבואה¹⁴ דרך אכילתו הוא לעשות ממנו פת¹⁵. ותירוש ויצהר הם יין ושמן, דרך שתייתן הם בכלי, ואין אדם עשוי ליגע בהם בידיו, לפיכך לא הצריכו בהם נטילת ידים אפילו בתרומה, ואין צריך לומר בחולין¹⁶.

⁷ שבת שם (ושמנה עשר דבר גזרו ... אלו פוסלין את התרומה ... והידים). רמב"ם הל' אבות הטומאה פ"ח ה"ב (הידים שניות מדברי סופרים לעולם, שאין טומאתן אלא מדבריהם, וכשגזרו טומאה עליהן גזרו שיהיו כשני לטומאה), וה"ח (שלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידים שיהיו שניות, ואע"פ שלא ידע בודאי שנטמאו).

והיינו שהשני פוסל את התרומה מן התורה, כמבואר ברמב"ם הל' אבות הטומאה פ"א ה"ב-ג (הראשון שבחולין טמא ומטמא. השני פסול ולא מטמא, ואין שני עושה שלישי בחולין ... הראשון והשני שבתרומה טמאים ומטמאים. השלישי פסול ולא מטמא, ואין שלישי עושה רביעי בתרומה). והידים גזרו עליהן שיהיו שניות, ולכן פוסלות את התרומה מדברי סופרים.

⁸ **גמרא חולין שם** (נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה), ופירש"י (חולין לא מהני בהו שני, ומפני סרך תרומה, שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם הנוהגת בחולין). טור (שהצריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה, פירוש, שלא יבא לאכול תרומה בלא נטילה, וסתם ידים שניות לטומאה ופוסלות התרומה, ומשום הכי תקנו שיהא רגיל ליטול אף לחולין). הובא בט"ז ס"ק א. מ"א ס"ק א (אף על גב דידים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין, מכל מקום גזרו ליטול אטו סרך תרומה).

וכן הוא לעיל ס"ז ז ס"א (ובנטילת ידים לאכילה, משום סרך תרומה). לקמן ס"י קסג ס"ב (שלא גזרו על נגיעת חולין, אלא על אכילה, משום סרך תרומה). ס"י ריב ס"י (ויש לחוש לסרך תרומה, כמ"ש בס"י קנ"ח).

והיינו שיש חילוק בין הגזירה הראשונה, שסתם ידים הן שניות, והשני מטמא תרומה בנגיעה להיות שלישי, ואסור לאכול תרומה שהיא שלישי. לבין התקנה ליטול ידים לפני אכילת חולין, שאינו השני מטמא את החולין להיות שלישי, אבל הצריכו נטילת ידים לפני אכילת פת (כמו באכילת תרומה).

⁹ כדלקמן ס"י תנו ס"כ (שאנינה נאכלת לכהנים בזמן הזה שכולנו טמאי מתים).

¹⁰ לבוש ס"א (ואף על גב שאין עכשיו לנו תרומה, לא בטלה הגזירה, משום שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונחזור לארצנו ויהיה לנו תרומה ונדע ליזהר בה).

¹¹ כדלעיל (הערה 2).

¹² **הרב רבינו יונה פ"ח דברכות מא, א** (עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחו בידים, שהנטילה היא משום סרך תרומה, ורוב התרומות הם מהפת).

¹³ רש"י לו, א ד"ה גבי מעשר (שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר). רבינו יונה שם (שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בשלשה דברים, דכתיב (שופטים יח, ד) ראשית דגנך תירושך ויצהרך).

¹⁴ רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"א (חמשה מינין הן, החיטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון ... והפת הנעשה מאחד מהן היא הנקראת פת בכל מקום בלא לווי).

¹⁵ לבוש שם (ולפי שאין רוב התרומה אלא ממיני פת, דכתיב ראשית דגנך וגו', ואין דרך לאכול מיני דגן אלא אחר שעושין ממנו פת, לא גזרו גם כן נטילה אלא כשיאכל פת).

¹⁶ רבינו יונה שם (אבל המשקין, כיון שאינן נאחזין בידים, שאדם שותה אותן על ידי הכלי, לא היו צריכין נטילה). ר"ן פסחים כה, א (משום דהתם לא עביד דנגע במשקין בתוך הכוס). לבוש ס"ד (ואף על גב שחייבין לתת תרומה גם מן המשקין, כגון יין ושמן, דכתיב ראשית דגנך תירושך ויצהרך, מכל מקום לא גזרו נטילה על השתייה, מפני שאין דרך ליגע בידיו במשקין ששותה, אלא שותה אותם בכוס ואין נוגע במשקה, לפיכך לשתייה אין צריך נטילה אפילו קובע עצמו לשתייה, אפילו ליין ושמן, אף על גב ששייך בהן תרומה מן התורה).

והיינו שהשותה בכוס "לא הצריכו בהם נטילת ידים אפילו בתרומה", כיון שאין חוששין שיגע בידיו ביין ושמן. אבל מיני מזונות ו"דגן קודם שנעשה פת", בודאי הצריכו נטילת ידים לתרומה, אבל בחולין לא גזרו בהם, כדלקמן בסמוך.

וראה חקרי הלכות ח"ז ל, א.

וגם בפת חולין לא הצריכו אלא בפת שרגילין בה תדיר לקבוע סעודה עליהם, אבל פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות שאין מברכין עליהם המוציא, לפי שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם כמ"ש בסי' קס"ח,¹⁷ אין צריך נטילת ידים,¹⁸ כמו שאין צריך לדגן קודם שנעשה פת, אע"פ שתרומתו היא מן התורה,¹⁹ אלא שאינה רגילה ומצויה כל כך בבית, לפיכך לא גזרו²⁰ בשבילה בחולין.²¹

ומכל מקום אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות, כשם שמועלת קביעות זו לענין המוציא,²² כך מועלת לענין נטילת ידים,²³ שלא לחלוק ביניהם לפת גמורה, כיון שקובע עליהם כמו על פת גמורה. ויברך גם כן ברכ(ו)ת על נטילת ידים²⁴:

ב אפילו פת גמורה, אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה בלא קליפתה, יש להסתפק אם צריך נטילת ידים,²⁵ לפי שפחות מכביצה אינו נקרא אוכל לענין טומאת אוכלין, שמפני זה אינו מטמא משקים ואוכלים אחרים שנגעו בו, שנאמר מכל האוכל אשר יאכל וגו',²⁶ וחכמים לא הצריכו נטילת ידים בחולין

¹⁷ סעיף ח ואילך.

¹⁸ **משמעות הרמב"ם** ה' ברכות פ"ו ה"א (כל האוכל הפת שמברכים עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף), ור"ש חלה פ"א מ"ה (כל דבר שבלילתו קשה ... מברך עליו המוציא וטעון נטילת ידים וברכת המזון). **וכן הוא ברשב"א** מג, א ד"ה בא להן (ירושלמי (ברכות פ"ו ה"ו) תני, סדר סעודה, אורחין נכנסין ויושבין על הספסלים ועל הקתדראות עד שכלן מתכנסין, הביאו להן יין, כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, הביאו להם פרפרת, כל אחד ואחד מברך לעצמו. מכאן נלמוד שאין צריך ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכסנין, אלא די בידו אחת, שלא תקנו נטילת שתי ידים אלא לפת בלבד, ובתורת הבית בית ו שער א (ופת הבאה בכיסנין קודם סעודה, בזמן שאינו קובע עליה סעודתו, נראה לי שאינו צריך ליטול אלא ידו אחת). ב"י (וכתב הרמב"ם ... משמע מדבריו דנטילת ידים תלויה בברכת המוציא, דכל פת שאין מברכין עליו המוציא ... דאין טעונו נטילת ידים. וכן משמע נמי מדברי רבינו שמשון). שו"ע שם (פת שאין מברכין עליו המוציא ... אין צריך נטילת ידים).

ועל מה שכתב הרשב"א שם שעכ"פ צריך ליטול ידו אחת, כתב הב"י (ומה שכתב, שכשאינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת ... לדין שאין אנו נוטלים יד אחת לשום דבר, כיון דמאותו ירושלמי למדנו שלפת הבאה בכסנין אינו צריך ליטול שתי ידיו, הוא הדין דאפילו יד אחת אינו צריך ליטול). והיינו שכשם דקיי"ל לקמן סי"ב (השותה אין צריך ליטול אפילו ידו אחת), כך גם קיי"ל לענין פת הבאה בכסנין, שאין צריך ליטול אפילו ידו אחת.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ט (לא תקנו נטילת ידים אלא לפת שמברכים עליה המוציא וברכת המזון).

¹⁹ כדלקמן סי"א (אפילו לחטים ושעורים שתרומתן מן התורה).

²⁰ לבוש שם (ואין דרך לאכול מיני דגן אלא אחר שעושין ממנו פת, לא גזרו גם כן נטילה אלא כשיאכל פת).

²¹ אבל בדגן ופירות דתרומה צריך נטילת ידים, כמבואר ברש"י חגיגה יח, ב ד"ה כאן באכילה דפירי (הא דקתני מה שאין כן במעשר, באכילה דפירי קאמר. ומיהו בתרומה בעי נטילה, שאפילו במגעו הוא [פוסל], דשני פוסל את התרומה). רמב"ם ה' תרומות פ"א ה"ז (כל האוכל תרומה, אפילו פירות, צריך נטילת ידים אע"פ שהיו ידיו טהורות).

משא"כ ביין ושמן, נתבאר לעיל בסמוך, שאפילו בתרומה לא הצריכו נטילת ידים, כי אין דרך ליגע בידיו ביין ושמן שבבלי.

²² כדלקמן סי' קסח ס"ח.

²³ **רשב"א** בתורת הבית שם (ופת הבאה בכיסנין קודם סעודה, בזמן שאינו קובע עליה סעודתו, נראה לי שאינו צריך ליטול). ב"י (ומשמע מדבריו, שאם קובע סעודתו עליהם צריך נטילת ידים). שו"ע שם (אינו קובע סעודתו עליהם, אין צריך נטילת ידים).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (אין צריך נטילת ידים אלא כשקבע סעודתו עליהם).

²⁴ ט"ז סי"ב (אבל אם קבע עליהו, כתב ב"י סברות לכאן ולכאן אם צריך נטילה הנהוגה בחולין, ומסיק דמשמע מדברי רשב"א דצריך נטילת ידים, ואם כן ודאי צריך לברך ... ויש ראי' ממ"ש ב"י קס"ח קרוב לסופו בשם ר"ש, בעיסה שסופה סופגנין ותחילתה עיסה, וז"ל, ומברך עליה המוציא וטעון נטילת ידים וברכת המזון, עכ"ל). **מ"א** סי"ק ב (כיון שסיים אחר כך בשם הרשב"א שצריך נטילת ידים, משמע דפשוט ליה בתר דאיבעיא ליה ... ולכן יברך על נטילת ידים).

²⁵ **רוקח** סי' שכח (אוכל פחות מכביצה יטול מספק, ולא יברך). שו"ע סי"ב (יש מי שאומר, שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה, יטול ידיו ולא יברך).

²⁶ יומא פ, א (טומאת אוכלין כביצה, מנלן, א"ר אבהו א"ר אלעזר, דאמר קרא (שמיני יא, לד) מכל האוכל אשר יאכל). עירובין פג, א (תניא, רבי נתן ורבי דוסא אמרו, כביצה שאמרו כמותה וכקליפתה. וחכמים אומרים, כמותה בלא

משום סרך תרומה אלא באכילה ולא בנגיעה,²⁷ ופחות מכביצה, כיון שאינו נקרא אוכל לענין טומאה, אין אכילתו חשובה אכילה לענין נטילת ידים.²⁸ לפיכך יטול ידיו ולא יברך.²⁹ ואפילו אוכל כל שהוא צריך נטילת ידים בלא ברכה.³⁰

אבל אם אוכל כביצה, אפילו מפירורין דקין, יברך על נטילת ידים,³¹ שאף שאינו מצטרפין לכביצה לטומאת אוכלין,³² מכל מקום, כיון שאוכל ומכניס לתוך מעיו שיעור הנקרא אוכל אף לענין טומאת אוכלין, אכילתו חשובה אכילה לענין נטילת ידים.³³ אבל אם אווז חתיכה גדולה שיש בה כביצה ויותר ואוכל ממנה פחות מכביצה, יטול בלא ברכה, הואיל ואינו אוכל כשיעור הנקרא אוכל לענין טומאת אוכלין:

קליפתה). רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ד ה"א (ואין אוכל טמא מטמא אוכל אחר או משקין או ידים, עד שיהיה בו כביצה בלא קליפתה). כ"מ שם (וידוע דהלכה כחכמים).

ולענין שיעורו, ראה חידושי צמח צדק ס"ט, ד. בדי השלחן ס"י לה ס"ק א. שו"ע אדה"ז המבואר.
²⁷ חגיגה יח, ב (לא קשיא, כאן באכילה כאן בנגיעה). רש"י חולין קז, ב ד"ה דטרוד (שלא הצריכו נטילה לנוגעין אלא לאוכלין).

²⁸ ב"י (ונראה שטעמו, משום דכיון דבפחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין, איכא למימר דלא הצריכו בו חכמים נטילה. ואיכא למימר, דסתם הצריכו נטילה לאוכל פת, ולא חילקו בין פחות מכביצה ליתר מכביצה. הילכך יטול מספק ולא יברך). הובא בט"ז ס"ק ג, ומ"א ס"ק ג.

אלא שהרמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ד ה"א פסק (כמה שיעור אוכלין לטומאה לטומאת עצמן, כל שהן, אפילו שמשום או חרדל מתטמא). ולכן פירש כאן הטעם (לפי שפחות מכביצה ... אינו מטמא משקים ואוכלים אחרים שנגעו בו), וכמובא לעיל מהרמב"ם (ואין אוכל טמא מטמא אוכל אחר או משקין או ידים, עד שיהיה בו כביצה).

וראה מטה יהודה ס"ק ג. בדי השלחן ס"י לו ס"ק ד. חקרי הלכות ח"ז לב, א.
²⁹ רוקח ושו"ע שם.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (אסור לאכול אפילו פת כל שהוא בלא נטילת ידים, כל שצריך לברך המוציא על הפת ... ואפילו הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה לא יברך על נטילת ידים, אף על פי שמברך המוציא וברכת המזון. והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס).

³⁰ דברי חמודות חולין פ"ח אות עב (יש ליטול בלא ברכה על כל פת הן מעט הן רב, עד כביצה, שאז חייב גם כן ברכת על נטילת ידים). מ"א ס"ק ד. אליה זוטא ורבה ס"ק ג (דין פחות מכזית כמו פחות מכביצה, דיטול בלא ברכה).

והיינו שאם אוכל פת פחות מכזית, יטול ידיו בלא ברכה, ויברך ברכת המוציא ויאכל, ולא יברך ברכת המזון. ואם אוכל פת יותר מכזית ופחות מכביצה, יטול ידיו בלא ברכה, ויברך ברכת המוציא ויאכל, וגם יברך ברכת המזון, כדלקמן סי' קסח ס"ז (ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא, ולא נתנו שיעור כזית אלא בברכת המזון). ואם אוכל פת בכביצה יטול ידיו בברכה.

ואף אם אוכל סעודה שלימה אלא שאוכל בה פת פחות מכביצה (כגון שהוא על דיטה של מיני קמחים), יטול ידיו בלא ברכה, כמבואר בסדר נט"י לסעודה ס"ט (ואפילו הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה לא יברך על נטילת ידים, אף על פי שמברך המוציא וברכת המזון ... וצריך לזהר בזה בסעודה שלישית של שבת).

ואינו צריך לאכול כל הכביצה בבת אחת, אלא סגי אף אם אוכל כזית אחת בתחלת הסעודה ועוד כזית בסוף הסעודה, כמבואר שם (והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס).

³¹ שו"ע סי' קסח ס"י (פירורי לחם ... לא מבושל ולא מחובר, אלא מפורר דק דק ... מברך עליו המוציא וברכת המזון), וט"ז שם ס"ק יג (דכיון שהוא פת בפני עצמו, אינו יוצא לעולם מתורת פת), לענין המוציא (וברכת המזון), והוא הדין לענין נטילת ידים, דחד דינא הוא.

וכן הוא לקמן שם ס"ט (פירורי לחם שאינו מחוברין יחד, אף על פי שאין עליהם תואר לחם מפני שהן דקין ביותר, מברכין עליהם המוציא וברכת המזון).

וראה תהלה לדוד ס"ק א.

³² טהרות פ"ג מ"ב (אם היו פרוזין אפילו הן סאה טהור). רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ט ה"ה (אם הזיתים הטמאין פירורין ואינו גוש אפילו הן מאה התנור טהור).

³³ וכן הוא לענין כרי של חטים מחומצות, דאף שכל חטה היא פחותה מכזית ואינם מצטרפין, מכל מקום עוברים עוברים עליו חמץ בפסח, כדלקמן סי' תמב בקונטרס אחרון ס"ק יח (וההיא ארבא דטבעא בחישתא (אף על גב דכל הכרי הוה כמו פחות מכזית, כיון שהם מפוזרים חטי חטי), והכלי אינו מצרף ... שביטולו הוא מפני מיעוטו שאינו נחשב לכלום, ואם כן כרי של חטים מחומצות שהן חשוין ודאי עובר אליהן מדאורייתא).

נטילת ידים לטיבולו במשקה

ג' אע"פ שהשותה אין צריך נטילת ידים³⁴, מכל מקום, אם אוכל דבר שטיבולו במשקה³⁵, בין שמטבולו עתה בין שהיה מטבול מקודם³⁶ ואוכל כשהוא מטבול ומלוחלח שלא נתנגב³⁷, צריך ליטול ידיו תחלה, לפי שהמשקים עלולים לקבל טומאה יותר³⁸, שאין צריך הכשר³⁹, ועוד שאף משקה חולין שנגעו בו סתם ידים נטמא ונעשה ראשון לטומאה⁴⁰ ומטמא אוכלין ומשקין אחרים⁴¹ בכל שהוא⁴², לפיכך החמירו בה יותר משום סרך תרומה, והצריכו נטילת ידים לכל דבר שמלוחלח במשקה⁴³, אפילו הוא משקה שאין

³⁴ כדלעיל ס"א (ותירוש ויצהר הם יין ושמן, דרך שתייתן הם בכלי, ואין אדם עשוי ליגע בהם בידיו, לפיכך לא הצריכו בהם נטילת ידים), ולקמן ס"ח (שארין צריך נטילת ידים, כמו שאין צריך לשתייה, אפילו שותה בידו), וסי"ב (השותה אין צריך ליטול).

³⁵ **פסחים דף קטו**, א (כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים). טור ושו"ע ס"ד (אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין ... צריך נטילה).

והוא אפילו בפחות מכזית, כדלקמן סי' תעג ס"ח (לא יאכל מהירקות כזית שלם), וסי"ט (קודם שמטביל הירק בחומץ או במי מלח וכיוצא בהם, צריך ליטול ידיו בלא ברכה, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח, שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה).

³⁶ תורת הבית בית ו שער א (כל שיש בהן משקה, או שמטביל אותם במשקה, צריכין נטילת ידים). **ב"י** (וכתב המרדכי בפרק אלו דברים (ברכות סי' קצב), דתבשיל מחטים בכלל פירות הוא ואינו נוטל ידיו. כלומר, והוא שלא יהיה עליהם משקה טופח, דאם לא כן, משום שטיבולו במשקה צריך ליטול ידיו, לדברי הסוברים כן). **ט"ז** ס"ק ט (שהביא דברי תורת הבית הנ"ל). שו"ת רדב"ז ח"ד סי' א'קנ (קושטא דמלתא, דלכל הפירושים, לא שנא אוכל שיש עליו משקה ואינו מטביל בשעת אכילה, ולא שנא אוכל שמטביל בו במשקה בשעת אכילה, הכל נקרא דבר שטיבולו במשקה וצריך נטילה אפילו האידנא), וסי' א'קנד (וכבר נשאלתי על זה פעם אחרת, והעלתי, דלא שנא מטביל ואוכל ולא שנא כשהאוכל מטביל במשקה ... הכל צריך נטילה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ (בין שמטבולו עכשיו כשאוכלו בין שהיה מטבול ומלוחלח מקודם).
³⁷ כל בו סי' כג (וכתב הר"ש ז"ל, במה דברים אמורים כשאכלו בפני עצמן, אבל אם טבול במשקה או שנשרו במים ועוד המים עליהן, צריך נטילת ידים). **ב"י** (ולדברי הכל אין דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אלא בעוד שהמשקה טופח עליו, אבל אם נתנגב לא. וכן נראה מדברי הכל בו (סי' כג), ופשוט הוא). שו"ע שם (ולא נתנגב).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ (ולא נתנגב עדיין).

³⁸ **רא"ש חולין פ"ח סי' (לפי שהמשקה עלול לקבל טומאה הצריכו כאן נטילה, משום סרך תרומה). והרב רבינו יונה בפ"ח דברכות מא, א** (מפני שהמשקין הם עלולים יותר שמקבלין טומאה מהידים שהם שניות, כמו התרומה, ונעשו ראשונים לטמא דברים אחרים, כדאמרין (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, ולפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים).

³⁹ **פסחים יח, ב** (דמשקין עלולין לקבל טומאה, ומה היא עלילתן, שמקבלין טומאה שלא בהכשר). לבוש ס"ה בהג"ה (ויש מפרשים הטעם משום שהמשקים עלולים ביותר, שמקבלין טומאה מהידים שהן שניות ונעשים ראשונים לטמא דברים אחרים, כדאמרין בעלמא כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, ופירש רש"י סוף פ"ק דפסחים (יד, ב ד"ה דתנן) אפילו משקין של חולין, ומה היא עלילתן, שמקבלין טומאה שלא בהכשר, לפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים).

⁴⁰ **רש"י פסחים קטו, א ד"ה כל שטיבולו (שהידים שניות, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה), ור"ן פסחים כה, א** (דסתם ידים שניות הן, ושני מטמא משקין להיות תחלה, כדאיתא בפ"ק דשבת (יד, א). הא אי לא משקין, משום אוכלין לא צריך, דהא אין שני עושה שלישי בחולין). הובא בט"ז ס"ק ד, ומ"א ס"ק ו. וראה לקמן (הערה 64).

⁴¹ פרה פ"ח מ"ז (כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות תחלה). רמב"ם הל' אבות הטומאה פ"ז ה"ה (אחד משקה שנגע באב הטומאה, או שנגע בראשון, או שנגע בשני, הרי אותו המשקה תחלה לטומאה, ומטמא את חבירו).

⁴² רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ד ה"ב (המשקין מתטמאין כל שהן ומטמאין בכל שהן). תוס' פסחים יד, א ד"ה דאיכא משקין בהדי בשר (מכאן מדקדק ריב"א, דמשקין מטמא בפחות מרביעית, דסתם משקין דבהדי בשר לית בהן רביעית).

נמצא שסתם ידים (שהם שני לטומאה) הנוגעים במעט משקה שעל המאכל, נעשה המשקה ראשון לטומאה, ומטמא את המאכל להיות שני לטומאה, שהרי השני הוא טמא אף בחולין (שאינו תרומה), ואף שהמשקה שעליו הוא רק כל שהוא.

ואף שעכשיו "כולנו טמאי מתיים" (כדלקמן בסוף הסעיף), ולא איכפת לנו במה שהמאכל נטמא. מכל מקום הצריכו נטילת ידים "משום סרך תרומת יין ושמן".

⁴³ **הרב רבינו יונה שם** (לפירות אין צריך נטילת ידים, שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שיעשה מהן יין והזיתים אחר שיעשו שמן, שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בשלשה דברים דכתיב ראשית דגןך תירושך ויצהרך ...

במינו תרומה כלל, כגון מים ודבש, משום סרך תרומת יין ושמן.⁴⁴

ואפילו אין מטבל אלא ראש הירק ואין ידיו נוגעות במשקה כלל, גזירה שמא יגעו בו.⁴⁵ ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידים,⁴⁶ אם מים מצויין לפניו בתוך מיל או ד' מילין,⁴⁷ כמו שיתבאר בסימן קס"ג,⁴⁸ גזירה שמא יטבלנו בידו כדרכו, או יאכלנו בידו כשהוא מטובל ומלוחלח במשקה, כיון שדרכו להאכל ביד.⁴⁹

אבל דבר שדרכו לאכול על ידי כף לא גזרו שמא יגע בו בידיו,⁵⁰ ולפיכך אף אם נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף אין צריך נטילת ידים.⁵¹ כמו שאין צריך לשתיית משקין, לפי שאין דרכם ליגע בהם בתוך הכוס,⁵² ולכן אף אם בא ליגע בהם בתוך הכוס אין צריך נטילת ידים. ולא עוד אלא אפילו השותה מים בידו מן הנהר,⁵³ וכן הטובל אצבעו בשמן או דבש ושאר משקין ומוצץ אחר כך אין צריך נטילת ידים,

אלא מפני שהמשקין הם עלולים יותר, שמקבלין טומאה מהידים שהם שניות, כמו התרומה, ונעשו ראשונים לטמא דברים אחרים ... ולפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים).

⁴⁴ לבוש ס"ה (וגזרו על טיבולי כל המשקים ... משום טיבול דיצהר ותירוש). אליה רבה ס"ק ט (אין איסור בזה אלא משום סרך תרומה, ותרומה אינו אלא בתירוש ויצהר).

והיינו שאף שנתבאר לעיל שגם משקה חולין שנגעו בידים נעשה ראשון ומטמא חולין. מכל מקום אין אנו נוהרין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין (ראה לקמן הערות 59-60), ומה שהצריכו נטילת ידים היינו משום סרך תרומה. וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁴⁵ **פסחים שם** (למה לי נטילת ידים, דילמא משקעו ליה). ב"י (ונראה שיש ללמוד מכאן, שאע"פ שאינו מטבל אלא ראש הירק או הפרי, שנמצא שאין המשקה נוגע כלל בידים, עם כל זה צריך נטילת ידים). ט"ז ס"ק ז (זה תלמוד ערוך בפרק ערבי פסחים, לפי המסקנא, דלמא משקעי ליה, פירוש, דקודם אכילת מרור צריך נטילה לפי שמטבל בחרוסת שהם משקה, ואף שאין מטבל רק ראש המרור, מכל מקום חיישינן שמא ישקע אותו כולו שם. וב"י כתב שיש ללמוד מכאן דין ראש ירק. ואינו יודע מה לימוד שייך כאן, דזהו דין הגמרא ממש). שו"ע ס"ד (ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה צריך נטילה). רמ"א שם (ואפילו אינו מטבל רק ראש הירק או הפרי, אפילו הכי יטול).

⁴⁶ רמב"ם הל' ברכות פ"ו הי"ח (והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים). רבינו יונה מב, א (והאוכל בכלי הנקרא בלעז מרגפ"א, אף על פי שאינו נוגע בפת, צריך נטילת ידים). טור ושו"ע ס"י קסג ס"ב (והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים). והיינו שגם האוכל טיבולו במשקה במזלג צריך נטילת ידים.

⁴⁷ **משמעות רמ"א ס"י קסג ס"א** (אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל) אוכל על ידי כף). והיינו שהגזירה הזאת "שמא יטבלנו בידו כדרכו" היא רק כשיש מים לפניו. ומשמעות הרמ"א היא, דהיינו כשיש מים לפניו בתוך מיל.

⁴⁸ סעיף א (אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם ... אוכל בכף, שאינו נוגע בפת, גזירה שמא יגע ... אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד' מילין לפניו ... אוכל על ידי כף).

אבל בסדר נט"י לסעודה סכ"ב (ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו), והיינו שלא התיר על ידי כף – אלא על ידי מפה על שתי ידיו, וכמבואר באליה רבא ס"י קסג ס"ק ד (על ידי כף וכו', כך כתב רמ"א. וצ"ע דלא נזכר בב"י אלא מפה, ומנא ליה בכף ... דבכרוך במפה איכא היכר טפי מכף וממגריפה ולא חיישינן דנגע).

ובמפה התיר שם בדרך כשאין מים מצויים, ולא הצריך שלא יהי מים לפניו בתוך מיל.

⁴⁹ כמו בטובל ראש הירק, שנתבאר לעיל (ואפילו אין מטבל אלא ראש הירק ואין ידיו נוגעות במשקה כלל, גזירה שמא יגעו בו).

⁵⁰ **ט"ז סוף ס"ק ט** (נראה לי, דכשמבשלים מיני עיסה במים, אף שיש רוטב שם, לא צריך נטילה להעיסה. וזה דומה למ"ש ב"י בשם הר"ן בלשונות לא בעי נטילה, משום דלא עבד דנגע במשקין שבתוך הכוס כו', הכי נמי בזה לא עבד ליגע בעיסה ההיא ביד, אלא אוכל בכף בתוך הקערה).

ואם דרכו לאכול לפעמים על ידי כף ולפעמים בידיו, יתבאר לקמן (הערה 58).

⁵¹ שו"ת בית דוד חאו"ח סוף ס"י סז (דהיינו דוקא בתבשיל שדרכו לאכול ביד, אבל בדבר שאין דרך לאוכלו ביד ... שמעתי שאין צריך נטילה כלל ... ואפילו אוכלו ביד).

⁵² כנסמן לעיל (הערה 16).

⁵³ שו"ת רדב"ז שם ד"ה שוב ראיתי שכתב (לפי דבריו יהיה אסור לשותות בידיו מן הנהר בלא כלי עד שיטול ידיו, ומימינו לא ראינו מי שנוהר בזה). הובא **בכנסת הגדולה** הגהות הב"י. **מ"א ס"ק יא** (ולפי זה, השותה מים מנהר בידו צריך נטילת ידים. ולא ראינו נוהגין כן (כנה"ג רדב"ז). ולי נראה כיון דלא גזרו על שותה אין צריך נטילת ידים).

וכן הוא לקמן סוף ס"ח (שאין צריך נטילת ידים, כמו שאין צריך לשתייה, אפילו שותה בידו, כמ"ש למעלה).

לפי שלא תקנו כלל נטילת ידיים למשקין אלא על ידי טיבול אוכלין ולא בענין אחר, הואיל ועיקר דרך שתיית המשקים הוא בכלי.⁵⁴

ומכל מקום בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי⁵⁵ (אלא שהוא טופח על מנת להטפח שקרוי משקה לדברי הכל, כמו שיתבאר⁵⁶), יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידיים, כי יש לומר מאחר שתקנו חכמים נטילת ידיים לאוכלין שטיבולן במשקה, כל שכן למשקים עצמן אם אוכלם בידו בדרך אכילה⁵⁷, ולא הוציאו מכלל תקנה זו אלא השותה בידו או בכלי לעולם.⁵⁸

ובמדינות אלו לא נהגו רוב המון עם ליטול ידיהם לכל דבר שטיבולם במשקה. ויש שלמדו עליהם

וראה לקמן ה"ל שמירת גוי"נ ס"ד (לא ניח פיו על צנור המקלח מים וישתה, שמא יבלע נימא של מים, והיא עלוקה. וכן לא ישתה מן הנהרות והאגמים בפיו מטעם זה, ולא בידו אחת, מפני שממהר וזורק לפיו ואינו בודק).

⁵⁴ שו"ת רדב"ז שם ד"ה ולענין (והשתא נמי ניחא על מה סמכו העולם שפושטין אצבע לתוך הדבש או לתוך השמן ומוצצין אותו, ולא ראינו מי שמיחה בהם להצריך נטילה). הובא בכנסת הגדולה בהגהות הטור, ובמ"א ס"ק ה.

⁵⁵ ט"ז ס"ק י (ועל כן, האוכל דבש צריך נטילה, דהא עביד דנגע בידו לטבול בדבש ולאכול). וכפירוש לבושי שרד ס"ק י (לכאורה חולק על המ"א ס"ק ה במוצץ אצבעו. רק יש לומר דשאני הכא דאורחא דמלתא הכי, והוי מלתא דשכיחי). והיינו שהמ"א הנ"ל מייירי בדבש רך שרגילים לאכול בכלי, לכן אין צריך ליטול אפילו הטובל אצבעו בדבש ומוצץ, ואילו הט"ז מייירי בדבש עב שרגילים לפעמים לאכול ביד בלא כלי, ולכן יש להחמיר.

⁵⁶ סעיף ז (כל משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפח, יצא מתורת משקה ... ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל). ולדעה השנית, יתבאר בסדר נט"י לסעודה ס"כ (ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש).

משא"כ אם הוא טופח על מנת להטפח "קרוי משקה לדברי הכל".

⁵⁷ והחילוק בין דבש עב המבואר כאן, שיש לומר שחייב בנטילת ידיים, לבין דין מרקחת דבש עב המבואר לקמן ס"ח (נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי, ונעשה אוכל, אע"פ שהוא טופח על מנת להטפח, מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה).

כי כאן הדבש עב יש לו דין דבש הראוי לאכילה שטיבולו בדבש. משא"כ לקמן שם, הדבש נעשה גוף אחד עם האוכל, ויש לו דין אוכל שאינו אחד משבעת המשקים, ואין בו דין טיבולו במשקה (ויתבאר לקמן שם הערה 90).

⁵⁸ מבוארים לפנינו ד' חלוקות לענין אכילה על ידי כף או סכין ולענין נגיעה בידו :

(א) אם דרכו להאכל ביד, צריך ליטול ידיו אף אם אוכל על ידי כף או סכין, כאמור לעיל (ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידיים ... גזירה שמא יטבלו בידו כדרכו, או יאכלנו בידו כשהוא מטובל ומלוחלח במשקה, כיון שדרכו להאכל ביד).

(ב) אם דרכו לאכול על ידי כף, אין צריך ליטול ידיו אף אם נוגע בידיו, כאמור לעיל (דבר שדרכו לאכול על ידי כף לא גזרו שמא יגע בו בידיו, ולפיכך אף אם נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף אין צריך נטילת ידיים).

(ג) אם דרכו לאכול לפעמים ביד ולפעמים בכף, אם אוכלן בידו צריך ליטול ידיו, ואם אוכלן בכלי אין צריך ליטול ידיו, כאמור כאן (שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר ... אם אוכלם בידו בדרך אכילה), ולקמן סוף ס"ו (או יאכלנו על ידי כף, אם הוא דבר שדרכו לאכול על ידי כף), ולא גזרו שמא יגע בו בידיו, כיון שדרכו לאכול לפעמים על ידי כף. ובסדר נט"י לסעודה סכ"ב (אין כף וסכין מועילין אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילים להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות. אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין אינם מועילים לפטור מנטילת ידיים).

וכמדומה שהדבר רגיל במלפפון חמוץ, אשר רגילים להגישו לטעימה בהתוועדויות, ורגילין לאכול לפעמים על ידי מזלג ולפעמים בידו. ולפי זה לכאורה, אם אוכלן בידו צריך ליטול ידיו, ואם אוכלן בכלי אין צריך ליטול ידיו. וראה דובר שלום ע' מט.

(ד) אם יש סוברים שאינו צריך ליטול ידיו, יוכל לאכול בכף או סכין אפילו אם דרכו להאכל ביד, כדלקמן ס"ז (ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל. ויש לחוש לדבריהם. ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו, יוכל לאכול בכף או בסכין, אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד, שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע ... לא ירדה עליו תורת משקה כלל. ויש חולקין בזה. ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין). ובסדר נט"י לסעודה ס"כ (ויש אומרים שהדבש הוא משקה לעולם, אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפח. ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש אלא על ידי כף או סכין). והיא כעין הכרעתו של שיירי כנה"ג הגב"י אות ד, שכתב לענין דבר המבושל (על ידי כף אני נוהג לאכול בלא נטילה, אע"ג דלאכול ביד אני רגיל ליטול ידיו). הובא בעולת תמיד ס"ק ה, ובבאר היטב ס"ק יב.

זכות⁵⁹ לומר שסמכו על דעת מקצת הראשונים⁶⁰ שאמרו שלא הצריכו חכמים נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה אלא בימיהם שהיו אוכלין בטהרה, משא"כ עכשיו שכולנו טמאי מתים⁶¹. ואין למחות בידם, מאחר שיש להם על מי שיסמוכו, אבל העיקר כסברא הראשונה⁶². ומכל מקום לא יברך על נטילת ידים, שספק ברכות להקל⁶³:

שבעה משקים

ד אין נקרא משקה בלשון התורה אלא ז' משקים⁶⁴, שהם המים והיין והשמץ⁶⁵ והחלב⁶⁶ והטל ודבש דבורים⁶⁷ ודם בהמה חיה ועוף. וכגון שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש. אבל דם דגים אינו נקרא משקה, והאוכל דג עם דמו אין צריך נטילת ידים⁶⁸:

⁵⁹ **לחם חמודות** (דברי חמודות) חולין פ"ח אות מא (התוספות כתבו ... נראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא, אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה, ויהא אסור לשתות ולפסול גופו ... אין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו מלאכול אוכלים טמאים, ואין אנו צריכים לאותה נטילה ... רובא דעלמא לא זיהירי בהכי אף ליטול ידיהן לדבר שטיבולו במשקה, וכדברי התוס' שאין אנו צריכין לאותה נטילה). מ"א ס"ק ח (כתב הלחם חמודות סמ"א בפרק כל הבשר, דהעולם נוהגים שלא ליטול, ויש להם על מי שיסמוכו, שהתוס' סוברים כן, ופוק חזי מאי עמא דבר).

הובאה דעה זו לקמן סי"ג (שלהאומרים שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה, הרי זה כאילו נוטל לנקיות בעלמא).

⁶⁰ **תוס' פסחים שם** קטו, א ד"ה כל (נראה דאין לברך על אותה נטילה ... וכל שכן אנו שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו ומלאכול אוכלין טמאין, ואין אנו צריכין לאותה נטילה).

⁶¹ כדלעיל סי' צד ס"א, ושם נסמן.

והדעה הראשונה שצריך נטילת ידים, היינו מהטעם האמור לעיל תחלת הסעיף (משום סרך תרומת יין ושמץ), ושם נסמן (הערה 44).

⁶² **שו"ע ס"ד** (אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין ... צריך נטילה).

⁶³ **רבינו ירוחם** נתיב טז סוף ח"ו (הילכך אם הוא דבר אחר זולתי פת, ואוכלו בטיבול, נוטל ידיו בלא ברכה. וכן נראה עיקר). **ב"י** (וכיון שיש חולקים בדבר יש לחוש מלברך). **שו"ע שם** (בלא ברכה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ה"כ (צריך נטילת ידים ... ולא יברך). לקמן סי' תעג סי"ט (כמו שנתבאר בסי' קנ"ח, שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה בלא ברכה). ובפסקי הסדור בליל הסדר לפני אכילת כרפס (ורחץ ונוטל ידיו ואינו מברך). ובלקוטי טעמים ומנהגים שם (כי הבא לאכול דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים תחלה (פסחים קטו, א), בלא ברכה, כי ספק ברכות להקל (שו"ע רבינו סי' קנח ס"ג). ואף מי שאינו נזהר בזה כל השנה – נוטל ידיו, והוא כאחד משאר שנויים שעושין בליל זה כדי שישאלו (חק יעקב סי' תע"ג סקכ"ח)).

⁶⁴ מכשירין פ"ו מ"ד (שבעה משקין הן הטל והמים היין והשמץ והדם והחלב ודבש דבורים). **שו"ע ס"ד** (באחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם). שכשם שז' משקים אלו מכשירים את האוכל לקבל טומאה, כן הצריכו נטילת ידים באוכל שטיבולו בז' משקים אלה.

ואף ששתי הלכות אלו אינן תלויות זו בזו, שהרי ז' משקים אלו מכשירין את האוכל לקבל טומאה אף אם הם נתגבשו אחר כך, ואילו נטילת ידים היא דוקא כשהמשקין הן עדיין על האוכל. והטעם שתיקנו נטילת ידים לטיבולו במשקה, נתבאר לעיל סי' ג (לפי שהמשקים עלולים לקבל טומאה יותר, שאין צריך הכשר, ועוד שאף משקה חולין שנגעו בו סתם ידים נטמא ונעשה ראשון לטומאה), ולא הזכירו הטעם משום שהם מכשירין את האוכל לקבל טומאה. מכל מקום דין שניהם שוה, שרק ז' משקים אלו שמכשירין לקבל טומאה, הן גם מצריכים נטילת ידים.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ (וששה משקין הן יין דבש שמן חלב מים טל). ודם לא נזכר שם, כי הוא אסור באכילה. וכאן מזכיר גם דם, ומפרש דמיירי "שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש".

⁶⁵ שמן זית.

⁶⁶ כולל חלב אשה, כמבואר ברמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"י ה"ד (חלב האשה ... מכשיר, מפני שהוא ראוי לתינוק). וכן חמאה שנימוחה, כדלקמן ס"ט (שהחמאה היא חלב שקרוש וחזר ונימוח).

⁶⁷ ולא דבש צרעים, כדתנן מכשירין שם (דבש צרעים טהור ומותר באכילה), ובגמרא בכורות ז, ב (מרבה אני דבש דבורים, שאין לו שם לווי, ומוציא אני דבש הגזין והצירעין שיש לו שם לווי).

ולא דבש תמרים, שהם מי פירות, ולא משבעה משקין, כדלקמן ס"ט (אינו מז' המשקין ... דבש תמרים או דבש הקנים (שקורין צוק"ר)), ושם נסמן (הערה 98).

ובסדר נט"י לסעודה ס"כ (וכן חומץ מי דבש הוא משקה, וכן זיעה היוצאת מן המשקין היא כמשקין, כגון יין שרף), ושם נסמן (הערה 4266).

⁶⁸ **מ"א ס"ק ח** (ודם דגים וחגבים לא מקרי משקה).

ה וכן שאר כל מי פירות⁶⁹, אפילו במקום שרגילין לעשות משקים לשתייה מסחיטת איזה פירות, שהוא חשוב כמשקה לענין שבת⁷⁰, אינו נקרא משקה לענין טומאה, וכן לענין נטילת ידים שתקנו משום סרך תרומה לאכלה בטהרה⁷¹:

ו אפילו פירות הכבושים או שלוקים ומבושלים באחד מז' משקים אלו (א) שסחט המשקה שנבלע בהם, אין על הנסחט זה תורת משקה, אלא תורת אוכל, מאחר שהיה בלוע באוכל⁷², כמ"ש בסימן ש"כ⁷³, וכן בבשר ודגים ושאר מיני אוכלים הכבושים או שלוקים בא' מז' מיני משקים אלו.

ומכל מקום לאכול האוכל זה הכבוש או השלוק ומבושל בעוד שהרוטב והמרק טופח עליו, שלא נתגב עד שלא יהא בו טופח על מנת להטפח, צריך נטילת ידים, שהרי אוכל זה מטובל במשקה, שהמרק של הכבושים או השלוקים ומבושלים משקה גמור הוא כשהוא מז' משקים, רק מה שנבלע ממנו בתוך האוכל בלבד יצא מתורת משקה, ולא מה שטופח על גביו⁷⁴, אע"פ שנחשב כאוכל⁷⁵ לענין ברכה כמ"ש

ולענין דם אדם, ראה רמב"ם שם ה"ג (דם הקזה של אדם שהוציאו לשתייה. אבל אם הוציאו לרפואה, טהור ואינו מכשיר).

וראה פתח זוטא בהשמטה שלאחר ס"י קס. חקרי הלכות ח"ז לב, ב.

⁶⁹ **רמב"ם פ"א מהל' טומאת אוכלין** ה"ג (אוכל שהיה בלול במי פירות, כגון מי תותים ורמונים, אע"פ שהוא בלול, ונגע בו הזב או בשר המת, הרי הוא טהור, מפני שלא הוכשר באחד משבעה המשקים). ובסדר נט"י לסעודה ס"כ (ואם נתערב אחד מששה משקים במי פירות, הולכין אחר הרוב). וכן הוא לקמן סוף ס"ח (והוא שהדבש הוא הרוב).

⁷⁰ כדלקמן ס"י שכ ס"א לענין שחיטה בשבת (ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו תותים ורמונים, מפני שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורימונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים).

⁷¹ כדלעיל ס"ג (משום סרך תרומת יין ושמן).

והיינו שאינם נחשבים להיות טיבולו במשקה. וכן אינם נחשבים משקה לנטילת ידים, כדעה הא' דלקמן ס"י קס סט"ו (יש אומרים שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות).

⁷² **ענין בקונטרס אחרון**, שם הובאו המקורות שכן ההלכה מן התורה לענין שחיטה בשבת (דהוי כמו אוכלא דאיפרת), ושכן ההלכה אף לענין טומאה, כמבאר ברש"י נב, א ד"ה אין כלי מטמא אדם (ואם תאמר, פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידים. אין תורת משקין עליו, אלא תורת אוכל).

⁷³ לקמן שם ס"א (הכבושים במלח וחומץ או במי מלח, וכן שאר פירות וירקות הכבושים, וכן השלקות, אסור לדברי הכל לסחוט לצורך מימיהן ... ואם סחטן לצורך מימיהן, פטור מן התורה, שאע"פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן, כגון שנכבשו או נשלקו במים או יין וחומץ וכיוצא בהן משאר משקין, כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל. ומכל מקום מדברי סופרים אסור לסחוט לצורך מימיהם).

⁷⁴ **רשב"א** בתורת הבית הארוך והקצר בית ו שער א (ומיהו דוקא פירות נגובים ובשר דגים וכיוצא בהן, אבל כל שיש בהן משקה, או שמטבל אותם במשקה, צריכין נטילת ידים). והיינו המשקה של הבשר ודגים שנתבשלו בו. **ט"ז ס"ק ט** (ופירש ב"י, דהיינו דוקא נגובים, דאילו יש משקה טופח, צריך נטילה. ורש"ל פרק כל הבשר חולק על זה וז"ל, ולי נראה שאפילו משקה טופח עליהם לא נקרא טיבול במשקה, אלא בישול קרי להו, ולא גזרו אלא במה שצריך לטבול אותה אבל לא בלחלוחית של עצמו, ומשום הכי אין צריך נטילה לצלי, ומשום הכי הוצרך הרשב"א [לפרש] ההיא דבליס ליה אומצא, עם הפת, ולא פירש בטעם טופח המים ולחלוחית המים שהיו עליו קודם צליה, אלא כל כה"ג לא נקרא טיבולו במשקה עכ"ל. ונעלם מעיני הרב דברי הרשב"א בתורת הבית דף קנ"ט וז"ל, הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ומיהו דוקא פירות נגובים ובשר ודגים וכיוצא בהם, אבל כל שיש בהם משקה או שמטבל אותם במשקה צריכים נטילה כו' עכ"ל. הרי בהדיא דהרשב"א סבירא ליה אף מצד לחלוחית עצמו צריך נטילה, והיינו מצד המים או שאר משקה מהנד ז' דלעיל שעל הפירות). **מ"א ס"ק י** (ונראה לי, דוקא משקה טופח של עצמו, אבל רוטב גמור מקרי משקה). **דלא כרש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח ס"יח (ולי נראה, דאפילו משקה טופח עליהן לא נקרא זה טיבולו במשקה, אלא בישול קרי להו, ולא גזרו אלא במה שצריך לטבול אותה במשקה, אבל לא בלחלוחית של עצמו).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ (בשר מבושל, צריך נטילת ידים).

⁷⁵ **שו"ת מהרי"ט ח"א ס"י עו**, שבתחלה הביא דברי הרב אברהם י' יעיש (לענין אכילה ביום הכפורים מוכח בגמרא פרק בתרא דיומא (פא, א), שאם אכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור פטור, משום דאכילה ושתיה אינם מצטרפין. ועם כל זה גרסינן עליה (פ, ב), אמר ריש לקיש ציר שעל הירק מצטרף לככותבת. ופריך בגמרא, פשיטא. ומשני, מהו דתימא האי משקה הוא, קמ"ל דאכשורי אוכלא, אוכלא הוא. ע"כ] בגמרא. וכן כתב הרמב"ם ז"ל (הל' שביתת עשור פ"ה ה"ז) וזה לשונו, ציר שעל הירק מצטרף, מפני שמכשירי האוכל המעורבין עם האוכל, כאוכל הם חשובים, ואחר כך משיב עליו שם (במה שהאריך הרב כמהר"א י' יעיש ז"ל להוכיח ... מפרק בתרא דיומא דציר שעל גבי הירק מצטרף לככותבת, דמכשירי אוכלא, אוכלא הוא, ואין משיבין את הארי לאחר מיתתה. אבל הוא עצמו ז"ל ראה שאין

בסי' ר"י⁷⁶. ולכן יגב אותו תחלה ממשקה שעל גביו⁷⁷. ואף שחוזר ומתלחלח ממשקה הנסחט מתוכו כשנוטלו בידו, אין בכך כלום, או יאכלנו על ידי כף אם הוא דבר שדרכו לאכול על ידי כף⁷⁸:

מרקחת בדבש ועיסה המטוגנת בחמאה

ז' כל⁷⁹ משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפח, יצא מתורת משקה⁸⁰, בין שנקרש על ידי בישול בין על ידי צינה. ולכן אין צריך ליטול ידיו למרקחת מרוקחת היטב עד שאין על גבה דבש טופח על מנת להטפח⁸¹.

משם ראינו, דנהי דירד עליו שם אוכל לצירוף ככותבת ... מכל מקום שם משקה לא נעקר ממנו לומר שלא יהא מכשיר).

וכן נתבאר בתוס' ישנים פ, ב ד"ה קמ"ל כל אכשורי אוכלא, אוכלא הוא (אף על גב דלענין שאר דברים משקה הוא, כדאמרין בערבי פסחים (פסחים קטו, א) כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים ... ומשמע אפילו ציר ומורייס. מכל מקום, לענין יום הכפורים, כל דבר אכילה, אוכלא הוא), וברש"י חולין ככ, א ד"ה מצטרפין לככותבת (ציר שעל גבי ירק, קים להו לרבנן דמיתבא). וביאר בחיי אדם סי' נ ס"ז (דדוקא לענין ישוב דעת אמרין אכשורי אוכלין כו').

וכן הוא לקמן סי' תריב ס"ב (האוכל ירק עם הציר שעליו, וכן בשר עם המלח שעליו, הרי הציר והמלח מצטרפין להשלים לכשיעור, לפי שכל משקה הבא להכשיר את האוכל, הרי הוא כאוכל).

והיינו לענין צירוף לככותבת ביום הכיפורים, שמצטרפים לישוב דעתו.

⁷⁶ והיינו שכן הוא אף לענין צירוף לברכה בכזית, כמבואר במ"א שם ס"ק א (ואמרו ביומא פ, ב) ציר שעל גבי ירק מצטרף, ולא אמרין משקה הוא, דכל אכשורי אוכלא (משקה הבא למתק האוכל), אוכלא הוא. והוא הדין בפת השרוי במשקה או ביון).

שוע"ר לסי' רי לא הגיע לידנו, אבל כן נתפרש בשוע"ר לענין צירוף לכזית לזימון, כדלקמן סי' קצו ס"ב (ואפילו אין כזית בירק, אלא שטיבולו בציר ואכל, ויש בו כזית עם הציר שעל גבי הזית, מזמנין עליו, שהציר מצטרף, כמ"ש בסי' ר"י).

אמנם בלוח ברה"ט פ"ב ה"ט, וסדר ברה"ט פ"ח ה"ח (רוטב שנתבשל בו אוכל, אינו מצטרף עמו, כי משקה גמור הוא לכל דבר). והיינו שאין הרוטב מצטרף לאוכל אלא לענין יתובא דעתיה ביום הכיפורים (כדלעיל הערה הקודמת), ולא לענין צירוף לברכה בכזית. וחזר ממ"ש כאן "שנחשב כאוכל לענין ברכה", ובסי' קצו ס"ב, שמצטרפין אף לענין שיעור זימון.

וראה באור לסדר ברה"ט ע' 254.

⁷⁷ רשב"א שם (ומיהו דוקא פירות נגובים ובשר דגים וכיוצא בהן).

⁷⁸ שבזה יש להסתפק אם הוא נקרא טיבולו משקה, ואם צריך ליטול ידים עליו, ולכן טוב לאכול על ידי כף. כעין האמור לעיל סי' ג (שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים), ושם נסמן (הערה 58).

⁷⁹ בסעיפים שלפנינו יתבארו ד' אופני מרקחת בדבש, או טיגון בחמאה, שיש אומרים שאינה צריכה נטילת ידים:

(א) אם הדבש נקרש ואינו טופח על מנת להטפח. יש אומרים שיצא מתורת משקה, ויש אומרים שהוא עדיין משקה (ס"ז).

(ב) אם בעת שהוציא הדבש מהחלות חישוב עליו לאוכלין. יש אומרים שנעשה אוכל, ויש חולקין (ס"ז).

(ג) אם המאכל נתרסק ונעשה גוף אחד עם הדבש. אם המרקחת עבה – היא אוכל, ואם אפשר לגמעה – היא משקה (ס"ח).

(ד) אם נותנים חמאה קרושה לתוך הטיגון ונימוחה לתוך האוכל, הוא אוכל גמור. ואם התיכוהו תחלה, ירד עליה תורת משקה (ס"ט).

⁸⁰ **משנה פ"ג דטהרות** מ"א (הרוטב והגריסים והחלב, בזמן שהן משקה טופח (שהן לחין כל כך שהן טופחין על מנת להטפח, ר"ש), הרי אלו תחלה, קרשו, הרי אלו שניים (דחשובין כאוכלין שנגעו במשקין, ר"ש)), **וכרבי שמעון שזורי**. שם מ"ב (השמן ... הדבש. רבי שמעון שזורי אומר אף היין), לפי הגירסא שבגמרא מנחות לא, א (אימא, רבי שמעון שזורי אומר יין), ופירש"י (ולא שמן ודבש דלא הוו משקין). **עיין מנחות לא, א דקאמר יין דווקא**, ותוס' שם ד"ה אימא (ותירץ ר"ת דהכא מיירי בקרוש), ובגמרא שם ל, ב (הלכה כרבי שמעון שזורי). נמצא שכל משקה שנקרש יצא מתורת משקה, ואף הדבש הקרוש.

וכן הוא בדעה הראשונה שבסדר נט"י לסעודה ס"כ (וכל משקה שנקרש עד שאין טופח על מנת להטפח, בטל מתורת משקה). והיינו אף דבש שנקרש.

⁸¹ שו"ת **רדב"ז** ח"ד סי' א'קנד (שנתעבו ונתקרושו, בין על ידי בישול בין על ידי צינה בין שעמדו על ידי זמן רב, אין להם תורת משקה כלל). ברכת הזבח מנחות לא, א חדושים ד"ה תוספות (לפי מה שפסקו התוס' דבש קרוש אינו משקה ... יש להביא רא"י וסמך למה שנוהגים העולם לאכול דברים המטוגנים בדבש בלי שום נטילה ... דבש קרוש הוא

ויש אומרים⁸² שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל. ויש לחוש לדבריהם. ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו, יוכל לאכול בכף או בסכין, אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד, שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע⁸³. אבל אם יש על המרקחת דבש טופח על מנת להטפח, אין להקל כלל על ידי כף וסכין⁸⁴.

אך אם בתחלת יציאת הדבש מהשעוה, דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי להוציא הדבש מהם, חישב עליו לאוכלין בלבד, ולא למשקין, דהיינו שחישב כדי לעשות ממנו מרקחת וכיוצא בה, או ליתנו לתוך התבשיל, או לערב בו אוכלין אחרים ולאכלו עמהם בדרך אכילה, ולא לשתותו כלל, נעשה אוכל על ידי מחשבה זו, ולא ירדה עליו תורת משקה כלל⁸⁵. ויש חולקין בזה⁸⁶. ולכן יש להקל⁸⁷ גם בזה⁸⁸ על ידי כף

ואין עליו תורת משקה ... אחר זמן רב באו לידי תשובות הרב הגדול מהר"ר דוד ׳ אבי זמרא סי' פ"ג, שמצאתי בו קרוב לדברי בקולא זו). מ"א ס"ק ז (כתב בברכת הזבח פ"ג דמנחות דף ל"א, דק"ל דבש קרוש אינו משקה, ולכן אין צריך ליטול למרקחת עכ"ל. וכ"כ הרדב"ז סי' ק"א, בין שנקרשו על ידי בישול בין על ידי צינה ... וברפ"ג דטהרות פירש הר"ש דדוקא כשהוא טופח להטפח מקרי משקה, ואם נקרש כל כך שאינו טופח להטפח מקרי אוכל ... ואם כן אין חשש כלל בדבש המרקחת). וכאן במרקחת לא נקרש על ידי בישול או צינה, כי אם על ידי שהיא מרוקחת עם המאכל.

*

שני אופני מרקחת דבש מבוארים לפנינו :

(א) המרקחת המבוארת כאן, שמרוקחת היטב עד שהדבש שעל גבה אינו טופח על מנת להטפח. שבזה הובאו כאן ב' דעות אם הדבש שעל גבה יצא מתורת משקה, או לאו.

(ב) המרקחת דלקמן ס"ח, שמרוקח לגמרי עד שהדבש אינו ניכר בפני עצמו, בתוכה או על גבה. שבזה הכל מודים שהדבש נתבטל מתורת משקה לגמרי ונעשה אוכל.

⁸² **רמב"ם פ"ט מהל' טומאת אוכלין** (השמן או הדבש שנטמאו ואחר כך קרשו ואחר כך נימוחו, הרי הן ראשון לטומאה לעולם), כדעת חכמים במשנה טהרות פ"ג מ"ב (רבי מאיר אומר השמן תחלה לעולם, וחכמים אומרים אף הדבש), **דאין הלכה כרבי שמעון שזורי**, כמבואר בכ"מ שם (פסק כחכמים ... משום דבפרק בהמה המקשה (חולין עה, ב) סבר רב אשי שאין הלכה כמותו אלא במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי. וכתב רבינו בפירוש המשנה, כוונת אומרו תחלה לעולם, שאם נטמא ואחר נקפה (אחר זה) ואחר נמחה ואחר נקפה אפילו היה זה אסף פעמים הנה הוא תחלה אפילו בעת הקפות, לפי שהקפאתו אינה הקפאה, לפי שלא יקפאו באמת, ומשקה יחשב, ואפילו בעת ההקפאה). וכן הוא בפירוש הרע"ב טהרות פ"ג מ"ב (ואין הלכה כרבי שמעון שזורי).

הובא גם בסדר נט"י לסעודה סוף ס"כ (ויש אומרים שהדבש הוא משקה לעולם, אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפח).

ולפי דעה זו "צריך ליטול ידיו למרקחת מרוקחת היטב עד שאין על גבה דבש טופח על מנת להטפח". וכן צריך ליטול לדעה זו לדבש קרוש, כמבואר בסדר נט"י לסעודה שם (ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש).

⁸³ כבר נתבאר לעיל (הערה 58), שבמקום שיש מחלוקת אם חייב בנטילת ידים, יוכל לאכול בכף או סכין, אפילו אם דרכו להאכל ביד, כאמור כאן (שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ (ויש אומרים שהדבש הוא משקה לעולם, אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפח. ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש, אלא על ידי כף או סכין). ובהכרעתו של שיירי כנה"ג הגב"י אות ד, שכתב לענין דבר המבושל (על ידי כף או נהג לאכול בלא נטילה, אע"ג דלאכלו ביד אני רגיל ליטול ידי). הובא בעולת תמיד ס"ק ה, ובבאר היטב ס"ק יב, כי במקום שיש מחלוקת, אפשר להקל לאכול בכף בלי נטילת ידים.

וכאן לא התיר על ידי כף סכין, אלא כאשר "אין מים מצויים בקל לפניו".
⁸⁴ וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סכ"א (ומיני מרקחת המרוקחים בדבש ויש עליהן טופח על מנת להטפח, צריכים נטילת ידים לדברי הכל).

ומכל מקום סיים שם (אלא אם כן אוכל על ידי כף או סכין). והטעם שמועלת האכילה על ידי כף או סכין, נתבאר שם סכ"ב (אין כף וסכין מועילין, אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות, אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים). ונתבאר לעיל (הערה 58).

נמצא שבמקום שצריכים נטילת ידים לדברי הכל, וגם רגילים לאכול ביד, אין להקל לאכול בכף בלי נטילת ידים, אלא אם כן : (א) יש אומרים שאינו צריך נטילת ידים. (ב) שדרכו לאכול לפעמים בכף.

⁸⁵ תוספתא טהרות פ"ב ה"ב (דבש הזב מכוורת דבורים, מטמא טומאת משקין. חישב עליו לאוכלין, מטמא טומאת אוכלין). הובא בר"ש שם פ"ג מ"ב. מ"א ס"ק ז (ואם כן אין חשש כלל בדבש המרקחת, מאחר שעומד לאכילה לא מקרי משקה). והיינו שמפרש שהוא הדין אם חישב כן בשעה שרדה הדבש, דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי

ח וכל זה במרקחת שהדבש ניכר בפני עצמו בתוכה או על גבה. אבל אם אינו עומד בפני עצמו כלל בלא תערובת אוכל, כגון שנמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש, בענין שאין במרקחת זו דבש טופח על מנת להטפיה ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח, נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי, ונעשה אוכל, אע"פ שהוא טופח על מנת להטפיה⁹⁰, מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה⁹¹, דהיינו שהמרקחת עבה קצת שאין דרך בני אדם לגמעה

להוציא הדבש מהם, כמבואר בהלכה ברורה ס"ק ה (וברדה, אף דעביד מעשה ... אם מיד חישוב ... כל שכן דמועיל להיות אוכלין. כן נראה לי להלכה ברורה, דאין צורך ליטול ידיו). נהר שלום ס"ק ג (דעת הרב ז"ל, דמאי דחילק הרמב"ם שם בין חשב לאכלין או לא, קאי בין ארדה הדבש ובין אדבש הזב, ואתרוייהו קאמר דאם חישוב לאוכלים מטמא טואת אוכלים).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סכ"א (ואם בשעה שהוציא השעוה מהדבש חישוב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין, דהיינו שהיה בדעתו כדי ליתנו לתוך התבשיל או כדי לרקח בו מרקחת, ולא כדי לשתותו כשהוא רך וצלול או לעשות ממנו משקה, יש אומרים שעל ידי מחשבה זו נעשה אוכל ולא ירדה עליו תורת משקה כלל, אף כשהוא בעין לבדו רך וצלול). ולא נתפרשה שם דעת החולקים בזה, שהיא דעת הט"ז שבהערה הבאה, רק נרמזה במ"ש "יש אומרים שעל ידי מחשבה זו נעשה אוכל".

וראה אגרות קודש ח"א אגרת ג'תנב (באם בעל הכוורת הוא עכו"ם, שאז יש לומר שמחשבתו אין פועלת לקביעות הדבש למשקה או לאוכלין. ואפילו אם בעל הכוורת הוא ישראל – הרי אם רודה למכירה יש לומר שקובע מעשה הקונה, ובפרט כשהמוכר עצמו יודע בעת הרדי' שימכרנו לאחר זמן, ויש דוגמאות רבות לזה בש"ס), ואגרת ג'תקצט (הסברא שלא תועיל מחשבת עכו"ם בשעת הרסיקה (ולא הבאתי' אלא לסניף) – הוא משום שאין בזה – שיהי' בעתיד אוכל או משקה – כל נפק"מ להעכו"ם ... וכאלו עדיין אין מציאות להשאלה והספק, ובמילא אין עדיין מקום לקבוע ולהחליט. וכמה דוגמאות יש עד"ז. כן י"ל – דמחשבה מועלת כתוצאה מהבעלות של החושב, ולכן בכמה ענינים אין מחשבה לעכו"ם, וע"פ משי"כ בצפ"נ השלמה לח"ד ע' יד. ואכ"מ).

⁸⁶ ט"ז ס"ק ז (שמעתי מי שרוצה להקל לאכול מיני מרקחת בדבש בלי נטילה, ואומרים שאין כאן משקה, דאיתא בתוספתא הביאה הר"ש פ"ב דטהרות דבש הזב מכוורת דבורים מטמא טומאת משקין, חישוב עליו לאוכלין מטמא טומאת אוכלים, ואם כן הך דבש של מרקחת ודאי חשיב עליה לאוכלין שהרי מטגן לאכילה. אבל הבל יפצה פיהם ... בדבש שרדה אותו נעשה במעשה משקה, לא יועיל לו אחר כך מחשבה לאוכלין, דאין מחשבה מוציא מידי מעשה ... דאם נעשה מעשה שהוא משקה אין לו ביטול על ידי שום מעשה להחשב אוכל ... משום הכי, במיני מרקחת שלנו הנעשים מדבש שרדוה מכוורת, אף על גב דטגן, ודאי הוה משקה לעולם וצריך נטילה).

⁸⁷ מלשון זה משמע שדעת הט"ז מקילה יותר מהמ"א, ונתבאר באגרות קודש ח"א אגרת ג'תנב ואגרת ג'תקצט, שהמ"א מקיל רק אם חשב לאוכלין בשעה שריסק החלות של דבש, ואילו בדעת ה"שמעתי" שבט"ז מבואר, שהמחשבה לאוכלין מועלת אף אחר כך. וראה שלחן המלך ע' קמו הערה 8. הערות ובאורים תרלז ע' 10.

⁸⁸ כמו במרקחת דלעיל שאין על גבה דבש טופח, דלעיל (ונתבאר לעיל הערה 83).

⁸⁹ בסדר נט"י לסעודה שם מסיק (ויש לסמוך על דבריהם במרקחת על כל פנים), ושם נסמן (הערה 4278).

⁹⁰ היינו שהמרקחת היא "טופח על מנת להטפיה", אבל הדבש שבה אינו "טופח על מנת להטפיה ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח". ולכן אינו נחשב טיבולו במשקה.

ואף שנתבאר לעיל ס"ג (בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים, כי יש לומר מאחר שתקנו חכמים נטילת ידים לאוכלין שטיבולן במשקה, כל שכן למשקים עצמן אם אוכלם בידו בדרך אכילה).

היינו דוקא בדבש הראוי לאכילה שהוא טופח על מנת להטפיה, שיש בו דין טיבולו במשקה. משא"כ כאן בדבש שנעשה גוף אחד עם האוכל, הרי הדבש יש לו דין אוכל, שאינו אחד משבעת המשקים, ואין בו דין טיבולו במשקה.

ובסדר נט"י לסעודה סכ"א (והוא שהדבש בעין וניכר על המרקחת, אבל אם נמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש על ידי הריקוח והטיגון, או על ידי טירוף בכף יפה יפה (כמו שרגילים לעשות בתפוחים מרוסקים ובגודגניות מרוסקות), הולכין אחר הרוב, ואם האוכל הוא הרוב, נתבטל הדבש מתורת משקה ושם אוכל עליו, אף שהוא טופח על מנת להטפיה), משא"כ אם הדבש הוא הרוב, יש לכל המרקחת דין דבש, ודינה כמו דבש עב דלעיל שם.

וכן בחמאה שנימוחה בעיסה, דלקמן ס"ט, ש"כל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל", והיינו שיש לה דין העיסה, שאינה אחת משבעת המשקים, ואין בה דין טיבולו במשקה.

⁹¹ פסק ה"ר אברהם ׳י עיש בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' עו (אם נעשו גוף אחד האוכל והמשקה, כמו שהוא הענין באלו הפירות המרוקחות בדבש, הרי חזר המשקה ההוא להיות אוכל ממש, ונסתלק ממנו שם תורת משקין, ואינו נחשב אלא אוכל ... שנבלע הדבש בתוך הפרי ומתערב עם הדבש קצת מגוף ממשות הפרי שנימוח, עד שנעשה כלו כגוף אחד, דבכה"ג לא שייך למימר שטיבולו במשקין, שכבר נסתלק מכאן שם משקה ואין כאן אלא אוכל לתוך אוכל), ובאר

ולבלוע בבת אחת בלי היפוך בלשון כלל, שזו דרך שתיה היא, אלא דרכה להפכה מעט בלשון עד שתגיע לבית הבליעה, שזו היא דרך אכילה⁹², כגון תפוחים וגודגדניות (שקורין פלומיין וקרשיין בל"א) מרוסקים ומרוקחים היטב בדבש ונעשו חתיכות עבות.

(ואם היא רכה כל כך שדרך בני אדם לגמעה ולבלוע בלי היפוך בלשון, כל שכן שאין צריך נטילת ידים, כמו שאין צריך לשתייה, אפילו שותה בידו, כמ"ש למעלה⁹³. אך אם מטבל בה איזה אוכל, צריך נטילת ידים כמטבל במשקה גמור, מאחר שהיא רכה כל כך, אע"פ שהאוכל המחוי ניכר בה. והוא שהדבש הוא הרוב⁹⁴ כמו שיתבאר⁹⁵):

ט כל משקה, אע"פ שנקרש לגמרי, אם חוזר ונימוח, חוזר להיות תורת משקה עליו על הנימוח⁹⁶, ולכן עיסה המטוגנת בחמאה צריך ליטול ידיה תחלה, שהחמאה היא חלב שקרוש וחוזר ונימוח. אבל המטוגנת בשומן, אין צריך נטילת ידים שהשומן אינו מז' משקין⁹⁷. וכן מרקחת בדבש תמרים או דבש הקנים (שקורין צוק"ר)⁹⁸.

ואפילו לטיגון בחמאה אין צריך נטילת ידים, אלא במקומות שמתכין החמאה לבדה תחלה בכלי אחד ואחר כך משימין אותה לתוך הטיגון כשהיא מהותכת ונימוחה, שכבר ירד עליהם תורת משקה קודם שנתנה לתוך האוכל שהוא הטיגון. אבל במקומות שנותנין לתוך הטיגון חמאה קרושה שאין בה טופח על מנת להטפח, אין צריך נטילת ידים לטיגון זה, שכיון שהחמאה קרושה היתה אוכל גמור, וכשהתחילה להיות נימוחה ולצאת ממנה משקה, הרי יצא לתוך האוכל שהוא מין הטיגון, וכל משקה

היטב ס"ק ז בשם תשובת מטה יוסף ח"ב סי"ח סוף אות כד (ואם הם מבושלים עם מין אחר, ואין שם מרק, אלא המשקה מובלע בתוך האוכל ונעשו הכל גוף אחד, אע"פ שיש לחלוחית טופח על מנת להטפח, אין צריך נטילה).

⁹² **ענין סי' רח במ"א ס"ק ח** (אם ראוי לשתייה וכו', משמע דאם הוא עב, מברך בורא מיני מזונות). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"א ה"ח, וסדר ברה"נ פ"א ה"ט (קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו ועירבו במים או בשאר משקים, אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שאינו ראוי אלא לשתייה, ולא לסעוד הלב כלל, אינו מברך עליו אלא שהכל. אבל אם הוא עב קצת שהוא ראוי לאכילה ולסעוד הלב, אף על פי שאינו עב לגמרי שיהא ראוי ללועסו, מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו מעין ג').
⁹³ סעיף ג.

⁹⁴ ירושלמי תרומות פ"א ה"ב (שרבי ליעזר מטמא משום משקה, וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב). מטה יוסף ח"ב סי"ח אות י (עירב דבש דבורים עם דבש תמרים, אם הרוב הוא מדבש תמרים, נתבטל הדבש דבורים ואין צריך נטילה ... אחר כך מצאתי בירושלמי דתרומות פ"א שהיא פלוגתא דתנאי ... וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב ... ואם כן נקטינן בפשיטות, דאם הרוב הוא משאר משקין אין צריך נטילה, מחצה על מחצה צריך נטילה). הובא בבאר היטב ס"ק ז.

⁹⁵ לא הגיע לידינו. והובא לעיל (הערה 90) מסדר נט"י לסעודה סכ"א, שאם הדבש הוא הרוב נחשבת כל המרקחת דבש, שהוא אחד משבעת המשקין, ואם המרקחת היא הרוב, נחשבת כמרקחת של תפוחים וגודגדניות, שאינם משבעת המינים, ואינם מצריכים נטילת ידים. ושם ס"כ נתבאר (ואם נתערב אחד מששה משקין במי פירות, הולכין אחר הרוב).

⁹⁶ **משנה פ"ג דטהרות מ"א** (הרוטב והגריסים והחלב, בזמן שהן משקה טופח, הרי אלו תחלה. קרשו, הרי אלו שניים. חזרו ונמוחו ... נטמאת).
וראה דברי נחמ"י או"ח ל, א.

⁹⁷ **ט"ז ס"ק ט** (אם הוא עיסה בטיגון, נראה לי שיש לחלק, באם הוא מטוגן בחמאה צריך נטילה, כיון דחמאה הוא בכלל חלב, והוא אחד מז' משקין, אבל מטוגן בשומן אווז או של בשר אין צריך נטילה, דלאו מז' משקין הוא. כל זה נראה לי ברור).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ.

⁹⁸ שו"ת רדב"ז שם (אבל כל שאר מיני דבש, כגון דבש הקנים או דבש תמרים או שאר מיני הפירות, אינם מכשירין לקבל טומאה, ואין הדבר הטבול בהם צריך נטילה). עולת תמיד ס"ק ד. מ"א ס"ק ז (ולא דבש תמרים). אליה רבה ס"ק ו.

הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל⁹⁹, כמו שיתבאר בסי' ש"כ¹⁰⁰:
 י מוהל היוצא מבשר צלי, אינו נקרא משקה¹⁰¹. ואפילו הודח הבשר במים קודם הצלייה, מכל מקום בשעת הצלייה נתייבש אותו לחלוטית, ומן הבשר יוצא מוהל והוא מלחלוטית הבשר עצמו, ואינו נקרא משקה¹⁰²:

הנוטל ידיו לנקיות ונמלך לאכול לחם

יא הנוטל ידיו לפירות נגובים¹⁰³, אפילו לחטים ושעורים שתרומתן מן התורה¹⁰⁴, הרי זה מגסי הרוח¹⁰⁵.
 ואע"פ שצריך לברך¹⁰⁶, סתם ידים כשרות לברכה, אלא אם כן יודע שנגע במקום מטונף¹⁰⁷. במה דברים אמורים כשנוטל בתורת חיוב נטילת ידים כדרך נטילה לפת, אבל אם נוטל דרך נקיות¹⁰⁸, שרוצה להחמיר על עצמו לנקות ידיו לכבוד הברכה¹⁰⁹, אע"פ שאינו יודע להם שום טומאה, מותר:

⁹⁹ שו"ת מהרי"ט שם (שעדיין לא ירד עליו תורת משקה, ובשעת פרישתו מן האוכל חשב עליו לתתו לתוך אוכל אחר, ודאי דלא חשיב משקה, שעדיין לא נעקרה שם אוכל ולא נחית תורת משקה עליו).
 וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (במקומות שמשמשים החמאה כשהיא קרושה תוך מיני עיסה ושם היא נמוחה, אין שם משקה עליה מאחר שנימוחה על האוכל).

והחילוק בין דין חמאה המבואר כאן לבין דין מרקחת דבש שנמחה שבסעיף הקודם. דלעיל שם נמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש, ולכן יש לדבש הזה דין אוכל. ואילו כאן לא נמחה האוכל, רק החמאה נימוחה לתוך האוכל, ולכן יש לחמאה דין אוכל, אף שלא נעשה האוכל גוף אחד עם החמאה.
¹⁰⁰ סעיף ו (מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל, שכל משקה הבא לאוכל כאוכל הוא חשוב, ואין עליו שם משקה כלל, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל), ושם נסמן (הערה סג). וכן הדין בחמאה שנימוכה לתוך העיסה.

אלא שמכל מקום יש חילוק בין חמאה שנימוכה לתוך העיסה, שאם התיך אותה לקדרה על מנת לתת אותה בתוך הטיגון, שיש לו תורת משקה. לבין פרי שסוחט לקדרה בשביל לערב בה אוכל, שיתבאר לקמן שם שאיסורו מדברי סופרים, כיון שאין הדבר ניכר שהוא בא לתקן אוכל. ולא אסרו אלא בענבים וכיו"ב, משא"כ בשאר פירות שאין דרך העולם לסחטן, מותר אע"פ שאין שם אוכל עדיין. ושם נסמן (הערה סו). וראה גם חקרי הלכות ח"ז לג, א. וראה דברי השואל בשו"ת צמח צדק חאו"ח סי' כה.

¹⁰¹ רשב"א חולין קו, א (צלי לבדו לא היה צריך נטילת ידים). ב"י (וצריך לומר שהוא סובר דמוהל היוצא מן הצלי אין שם משקה עליו). ט"ז סי"ק ח. מ"א סי"ק י.

¹⁰² ט"ז סי"ק ט] (גבי צליה נראה לי, דאפילו הודח הבשר במים קודם הצלייה, מכל מקום בשעת הצלייה נתייבש אותו לחלוטית, ומן הבשר יוצא מוהל, והוא מלחלוטית הבשר, ואינו נקרא משקה).

¹⁰³ חולין קו, א (הנוטל ידיו לפירות, אינו אלא מגסי הרוח). טור ושו"ע ס"ה (הנוטל ידיו לפירות, הרי זה מגסי הרוח).
¹⁰⁴ מרדכי פ"ח רמז קצב (ואפילו תבשיל מחטין אינו נוטל, והנוטל ידיו לאלו הרי זה מגסי הרוח), ושו"ע סוף ס"ה (ותבשיל מחטים, והם נגובים, דינו כפירות). דלא כמ"א סי"ק ט (דתרומת פירות דרבנן, ולכן לא גזרו בחולין).

וכן הוא לעיל ס"א (שאין צריך לדגן קודם שנעשה פת, אע"פ שתרומתו היא מן התורה).

¹⁰⁵ וכן הוא לקמן סי' תלב סי"ב (שהנוטל ידיו במקום שלא תקנו החכמים הרי זה מגסי הרוח).
¹⁰⁶ ואם כן נוטל ידיו בשביל הברכה.

¹⁰⁷ רשב"א חולין שם (ודוקא כשאין ידיו מטונפות. הא לאו הכי, צריך רחיצת ידים משום ברכה מיהא). מ"א שם (ואף על גב שצריך לברך עליהם, סתם ידים כשרות לברכה, אלא אם כן יודע שנגע במקום מטונף), וכדלעיל סי' א מהדו"ב סי"ז (מאחר שיכול להיות שלא נגעו ידיו במקומות מטונפים שבגופו הרי סתם ידים אלו כשרות להזכיר השם בברכות). סי' ד מהדורא קמא סי"ג (דסתם ידים שאינו יודע להם שום טומאה אינן פסולות לברכה).

כי רק לענין תפלה הובאו ב' דעות לעיל סי' צב ס"ה (וכל זה כשידיו מלוכלכות או שנגעו במקום מטונף, אבל אם אינו יודע להן שום לכלוך, אף על פי שהסיח דעתו מהם אחר נטילת שחרית, אין צריך לחזור וליטלן ולא לנקותן, שסתם ידים כשרות לתפלה, כמו שכשרות לשאר ברכות. ויש אומרים שהיטח הדעת פוסל לתפלה כמו שפוסל לאכילה, מפני שהידים עסקניות הן, ושמא נגעו במקום הטינופת. וכן עיקר).

¹⁰⁸ תוס' חגיגה יח, ב ד"ה הנוטל ידיו לפירות (התם משום נקיות הוי). הגהת סמ"ק סי' קפא הגהה ג (אבל לטול ידים דרך נקיות אין לחוש). רמ"א ס"ה (ודוקא שנוטל בתורת חיוב, אבל אם נוטל משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות, מותר).

¹⁰⁹ תוס' מג, א ד"ה כל אחד (מפני כבוד הברכה). לבוש סי"ו (אבל אם נטל משום נקיות, שהיו ידיו מטונפות, או שרוצה שיהיו ידיו נקיות משום הברכה של פירות, לית לן בה).

יב השותה אין צריך ליטול אפילו ידו אחת¹¹⁰, אלא אם כן שותה בתוך הסעודה ואין ידיו נקיות, כמו שיתבאר בסי' ק"ע¹¹¹:

יג נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך נמלך לאכול לחם, יחזור ויטול ידיו¹¹² בלא ברכה, אם לא הסיח דעתו¹¹³, לפי שלהאומרים¹¹⁴ שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה, הרי זה כאילו נוטל לנקיות בעלמא¹¹⁵, ולא לשם מצות נטילה, ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה¹¹⁶. ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול¹¹⁷ אלא משום נקיות, שהיו ידיו מלוכלכות¹¹⁸, ואחר כך נמלך לאכול, שצריך לחזור וליטול ידיו.

וראה לקמן סי' תלב ס"ב (יש מהמדקדקים ליטול ידיהם קודם הבדיקה. ואף על פי שהנוטל ידיו במקום שלא תקנו החכמים הרי זה מגסי הרוח, מכל מקום מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל כמ"ש למעלה, אם כן מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות).

¹¹⁰ שו"ע ס"ו (השותה, אין צריך ליטול אפילו ידו אחת).

¹¹¹ בשו"ע שם ס"א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת), ורמ"א שם (והא דבעינן נטילה לשתייה היינו בתוך הסעודה, דחיישינן שמא יאכל, אבל בלאו הכי, אין צריך נטילה לשתייה).

וכן הוא לעיל ס"ג (השותה אין צריך נטילת ידים), וסוף ס"ח (שאין צריך לשתייה, אפילו שותה בידו). והיינו אפילו ידו אחת, כנסמן לעיל (הערה 18).

¹¹² ברכות מג, א (הביאו להם מים, כל אחד ואחד נוטל ידו אחת ... עלו והסבו ובא להם מים, אף על פי שכל אחד ואחד נוטל ידו אחת, חוזר ונוטל שתי ידיו). פסחים קטו, ב (נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני ... למה לי נטילת ידים תרי זימני הא משא ליה ידיה חדא זימנא ... כיון דבעי למימר אגדתא והלילא, דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע). תוס' שם דיבור הראשון (שכל אחד כבר נטל ידו אחת, חוזר ונוטל ב' ידיו ... לפי שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה), וד"ה אסוחי מסח דעתיה ונגע (תימה מה צריך להאי טעמא, תיפוק ליה דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה ... ויש לומר, דסלקא דעתיה, דכיון שנטל ידיו אפילו לנהמא, דחולין לא בעי כוונה, לכך צריך להאי טעמא). ב"י (מדברי התוספות בפרק ערבי פסחים גבי הא דאמר רב חסדא נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני, משמע שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך רוצה לאכול לחם, אין אותה נטילה עולה לו. וצריך עיון). מ"א ס"ק יב (זהו דעת התוספות בפסחים דף קט"ו בד"ה כל שטבולו, והוכיחו כן מברכות דף מ"ג, דאמרין אף על גב שנטל ידו אחד לשתייה צריך לחזור וליטול שתי ידיו, כיון שמתחלה לא נטל לשם קדושה).

והיינו שבברכות שם, "חוזר ונוטל" אף שלא הי' היסח הדעת אחר נטילה ראשונה, "לפי שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה". ובפסחים אמרין שחוזר ונוטל, אפילו אי חולין לא בעי כוונה, ונטילה ראשונה מועלת לנטילה שנית שהיא לפת. מכל מקום, בליל הסדר חוזר ונוטל בטיבול שני, "דלמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע". וסיים הב"י "וצריך עיון", כי לא ברור אי קיי"ל כגמרא ברכות הנ"ל שנטילה הראשונה אינה מועלת כי לא היתה לשם קדושה, או כגמרא פסחים הנ"ל, שנטילת ידים של חולין לא בעי כוונה, והטעם שנוטל בטיבול שני, "דלמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע". שו"ע ס"ז (נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה, ואחר כך רוצה לאכול לחם, יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו).

ודעה השנית תתבאר לקמן בהמשך הסעיף (שיש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה. וספק ברכות להקל, כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה).

¹¹³ רמ"א ס"ז (ואם לא הסיח דעתו, יטול בלא ברכה). והטעם יתבאר לקמן בסוף הסעיף.

¹¹⁴ לעיל סוף ס"ג.

¹¹⁵ רבינו ירוחם נתיב טז סוף ח"ו (שאינו אלא משום נקיות, ואין מברכין עליהן, שלא תקנו נטילה אלא בפת). ט"ז ס"ק ו (נטילה בלא ברכה, שאינו אלא משום נקיות).

וראה דובר שלום ע' נ.

¹¹⁶ כדלקמן סי' קנט ס"ב (והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה ... כשאדם נותן לידים מועלת כוונת הנותן אף על פי שהנוטל אינו מתכוין כלל), ושם נסמן (הערה 337). וכן הוא לקמן סי' קסד ס"א (שנטילת ידים צריכה כוונה כמ"ש בסי' קנ"ח), וסי' קעט ס"ה (ומים האחרונים אינם מועילים לו לאכילת פת, אף אם נטלן כראוי, הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח), וסי' תעה ס"ב (כשנטל ידיו לצורך טיבול הירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה, וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח).

¹¹⁷ אגור סי' רז (ונראה בעיני שאם נטל ידיו ולא היה בדעתו לסעוד, ואחר כך נמלך מיד לסעודה צריך נטילה אחרת). שו"ע שם (ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול, ואחר כך נמלך ואכל).

¹¹⁸ מ"א ס"ק יג (כגון שהיו מלוכלכות ונטלן, ולא היה בדעתו לאכול אז, ונמלך לאכול ולא הסיח דעתו בנתיים, אין נטילה ראשונה עולה לו דלא היתה לשם קדושה כלל).

ומכל מקום לא יברך אם לא הסיח דעתו מהם, לפי שיש אומרים¹¹⁹ שנטילת ידים אינה צריכה כוונה, וספק ברכות להקל, כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה¹²⁰. ועל נטילה הראשונה לא שייך לברך כיון שלא נתכוין כלל לנטילה, למה הדבר דומה לנדה שנפלה למים ונטהרה מטומאתה¹²¹ שאינה מברכת על טבילה זו¹²² בעלייתה¹²³:

במקום סכנה ובמלחמה

יד מי שהוא במדבר או במקום סכנה ואין לו מים ומפחד לחזו(ר) אחריהם, פטור מנטילת ידים¹²⁴ (ואין

¹¹⁹ בדק הבית בית ו שער ד (והא דתניא בתוספתא (ידים פ"א ה"ז), הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין, הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין ידיו טהורות, ר' יוסי אומר ידיו טמאות, אלמא אפילו לרבנן כוונה דחד מינייהו בעינן. ההיא לתרומה, אבל לחולין לא בעינן כוונה, כדאיתא התם בפרק כל הבשר שם). שבלי הלקט סי' קלה (והמטביל ידיו, בין נתכוין בין שלא נתכוין, יצא. במה דברים אמורים, לחולין, אבל לתרומה, אחד הנוטל ואחד המטביל, אם נתכוין יצא, ואם לאו לא יצא). הובאו בב"י סי' קנט ד"ה קוף פסול, ומסיק (ולענין הלכה, אף על פי שהפוסקים לא הצריכו כוונה כלל לחולין, לא כוונת נותן ולא כוונת נוטל, מכל מקום כיון שלא כתבו בפירוש שאינו צריך כוונה כלל, נקטינן כדברי הרשב"א). שו"ע סי' קנט סי"ג (ולכתחלה יכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה).

¹²⁰ ט"ז סי"ק יא (נראה לי דהוקשה לו, דהא קי"ל בסי' קנ"ט סי"ג דלא בעינן כונה אלא לכתחלה, וכאן הוה נטילה ראשונה דלא גרע משלא בכונה, על כן כתב דהכא נמי כן הוא, דיחזור ויטול בלא ברכה כל שלא הסיח דעתו, דשפיר מועיל נטילה הראשונה לענין שלא יברך שנית). מ"א סי"ק יג (משום דלהאומרים דאין צריך כונה עלתה לו נטילה ראשונה ... על נטילה של עכשיו לא יברך, דדלמא עלתה לו נטילה ראשונה).

*

וכל זה כשנטל לטיבולו במשקה, ומיד אחר כך נמלך לאכול פת. אמנם בליל הסדר, שאחר נטילת ידים לכרפס שטיבולו במשקה "בעי למימר אגדתא והלילא, דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע", צריך לברך כשנוטל ידיו לאכילת המצה, כדלקמן סי' תעה ס"א (אף על פי שנטל ידיו לצורך טיבול הירקות, אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה, ולברך על נטילת ידים אחר גמר ההגדה וההלל, לפי שבשעת אמירת ההגדה וההלל הסיח דעתו משמירת ידיו, ויש לחוש שמא נגע במקום הטינופת שהידים עסקניות הן).

ואם לא הסיח דעתו בינתיים משמירת ידיו, אזי גם בליל הסדר אין צריך לברך על נטילת ידים השנית, כדלקמן שם ס"ב (ואף אם בשעת אמירת ההגדה וההלל לא הסיח דעתו משמירת ידיו, אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה, בלא ברכה).

ואם טעה וברך על נטילת ידים על הכרפס, ראה תורת מנחם חכ"ה ע' 230. אוצר מנהגי חב"ד (ניסן ע' קמז). הערות וביאורים תשע"ד ע' 20. דובר שלום ע' נא.

¹²¹ כמבואר בחולין לא, סע"ב (לר' נתן (דאמר לא בעינן כוונה, רש"י), שנפלה מן הגשר (שלא נתכונה אפילו לרחוץ, רש"י)). טור ושו"ע יו"ד סי' קצח סמ"ח (נדה שטבלה בלא כוונה, כגון שנפלה לתוך המים ... הרי זו מותרת לבעלה).

¹²² מ"א שם (ולא שייך לברך עליה, כיון שלא כוון כלל לנטילה, דומיא לנדה שנפלה למים או שזרק סכין לנועצה בכותל, והלכה ושחטה, דלא שייך לברך). והיינו שכמו בטבילה, שעל ידי הנפילה למים נטהרה מטומאה, ומכל מקום אינה מברכת על טבילה זו, כיון שלא כיוונה לטבילה. וכן בשחיטה, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' ג ס"א (שחיטת חולין אינה צריכה כוונה, אפילו מתעסק בעלמא לחתוך, או שזרק סכין לנועצה בכותל, ושחט כהלכתה (ס"א בהליכתה ועיקר), כשרה), ומכל מקום לא שייך לברך, כיון שלא כיוונה לשחיטה. כן גם נטילת ידים, שאף אם נטילת ידים אינה צריכה כוונה, ועלתה לו נטילה הראשונה לאכילת הלחם, מכל מקום לא יברך עליה, כיון שלא נתכוין כלל לנטילה לאכול לחם (וראה דברי השואל בשו"ע צמח צדק חאו"ח סי' כה ד"ה במ"א סי"ק יג).

וראה גם לקמן סי' קסד ס"א (ואע"פ שלטיבול במשקה ויוצא מבית הכסא לא יברך על נטילת ידים, ובשעת אכילה גם כן לא יברך על נטילת ידים על זה שנטל כבר, אין בכך כלום, שהרי פטור הוא מן הנטילה כיון שידיו שמורות).

¹²³ משא"כ אם היא עדיין במים ומתכוונת עתה לטבילה, יכולה לברך.

¹²⁴ ארחות חיים ה' נט"י סי"ג (מי שהיה במדבר או שהי' לו סכנה, אוכל ושותה בלא רחיצה). ב"י (ובספר ארחות חיים למד מכאן [מדן היוצא למלחמה דלקמן בסמוך], דמי שהיה במדבר או שיש לו סכנה, אוכל ושותה בלא רחיצה). שו"ע סי"ח (מי שהיה במדבר או במקום סכנה, ואין לו מים, פטור מנטילת ידים). מ"א סי"ק יד (דדמי להולכים במלחמה (ב"י א"ח) ... וצריך לומר הטעם דבמדבר הוי סכנה לחפש אחר מים).

משמעות תוס' עירובין ריש פ"ב דף כא ע"ב (דבפרק קמא (יז, א) אמר ארבעה דברים פטורין במחנה, רחיצת ידים, וכל שכן במקום סכנה), **עיי"ש דכתבו כל שכן כו'.**

אבל אם אינו מקום סכנה, אלא שהולך בדרך ואין לו מים, יתבאר לקמן סי' קסג ס"א (ואפילו המהלך בדרך והגיע עת האוכל ולא מצא מים, אם יודע שיש לפניו מים ברחוק ד' מילין, צריך להמתין עד שיגיע לשם, ואם יש מים לאחריו בפחות ממיל, צריך לחזור לשם, אע"פ שנחוצו לדרכו). וכאן שיש סכנה, פטור אפילו יש מים בתוך ד' מילין, כמבואר במ"א סי"ק יד (ואם כן משמע דאף דיש מים תוך ד' מילין).

צריך למנוע מלאכול, אע"פ שלא יסתכן בתעניתו עד שיביאו לו מים, או שיש לו לאכול דברים אחרים שאינם צריכים נטילת ידים, לפי שבמקום סכנה לא גזרו כלל על נטילת ידים¹²⁵. וכן כשהיו יוצאים במחנה למלחמה היו פטורים מנטילת ידים¹²⁶:

ליטול ידיו בשפע

טו צריך ליזהר מאוד בנטילת ידים¹²⁷, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי¹²⁸, ובא לידי עניות¹²⁹, ונעקר מן העולם¹³⁰. ואפילו הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות¹³¹, אלא יוסיף ליטול ידיו בשפע. וכל הנוטל מלא חפניו מים, נותנים לו מלא חפניו טובה וברכה¹³². ומכל מקום לא יכוין לכך כדי להתעשר, שנמצא עובד על מנת לקבל פרס¹³³, אלא יעשה לכבוד קונו¹³⁴:

הברכה על הנטילה

טז אף על פי שהנטילה היא מדברי סופרים¹³⁵, מברכין עליה¹³⁶ אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת

נמצא שיש ג' אופנים שהוא פטור מנטילת ידים:

(א) במדבר או מקום סכנה.

(ב) כשיוצא למלחמה, אף שאינו במקום סכנה.

(ג) כשאין מים בתוך ד' מילין.

¹²⁵ ראה פתחא זוטא ס"ק ח.

¹²⁶ **משנה סוף פ"ק דעירובין** יז, א (ארבעה דברים פטרו במחנה (היוצאת למלחמה, רש"י) ... פטורין מרחיצת ידים). טור (במחנה ההולכים למלחמה פטורים מנטילת ידים ראשונים).

וכן הוא לקמן סי' שסו ס"ב (הולכים למלחמה ... פטורין חכמים ... מנטילת ידים).

¹²⁷ **טור ושו"ע** ס"ט (צריך ליזהר בנטילת ידים). לבוש ס"ט (צריך האדם ליזהר מאד בנטילת ידים).

¹²⁸ **משנה פ"ה דעדות** מ"ו (את מי נדו, אליעזר בן חנוך, שפקפק בטהרת ידים). **טור ושו"ע** ס"ט (שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי).

¹²⁹ **שבת סב**, ב (ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות, ואלו הן ... מזלזל בנטילת ידים). טור ושו"ע שם (ובא לידי עניות).

¹³⁰ **סוטה ד**, ב (כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם). טור ושו"ע שם (ונעקר מן העולם).

¹³¹ **רש"י בשבת סב**, ב ד"ה משא (שאינו רוחץ ומשפשף יפה, אלא מעט מים, כגון רביעית מצומצם). טור ושו"ע שם (אעפ"י ששיעורם ברביעית, יוסיף ליטול בשפע).

והיינו שאם נוטל ברביעית מצומצם, בא לידי עניות, ואם מזלזל, חייב נידוי ונעקר מן העולם.

¹³² **גמרא שם** (אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא). טור ושו"ע ס"י (אעפ"י ששיעורם ברביעית, יוסיף ליטול בשפע, דאמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"א (גרסינן בגמרא, המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות, ופירש רש"י, שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית בצמצום. אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ועל כן אין ליטול ברביעית מים בצמצום אלא יטול בשפע).

גם פירש בסדר נט"י שם (גם על חפניו עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע), וכדעה הא' דלקמן סי' קסא ס"ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע).

¹³³ **אבות פ"א מ"ג** (אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס).

¹³⁴ **שלי"ה** שער האותיות, קדושה פא, א, הגה"ה ד"ה מנהג (אבל לא יעשה על מנת להתעשר ח"ו, דאם כן עובד על מנת לקבל פרס ... על כן יעשה הידור לשם השי"ת). הובא באליה זוטא ס"ק יב. אליה רבה ס"ק כב. באר היטב ס"ק יז.

¹³⁵ **עירובין כא**, ב (בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים), ופירש"י (לעשות סייג לטהרות). תוס' חולין קה, א ד"ה מים (ואסמכתא בעלמא הוא), ודף קו, א ד"ה מצוה (דאסמך ליה קרא, דלאו דרשה גמורה). וכדלעיל ס"א (ותקנו ... משום סרך תרומה).

¹³⁶ **בה"ג ברכות פ"ו ט**, א (מים ראשונים מצוה, וטעונין ברכה). הובא **בתוס' חולין קה**, א ד"ה מים (ובהלכות גדולות פירש, דראשונים שהם מצוה משום סרך תרומה, טעונין ברכה). **טור ושו"ע** ס"י"א (מברך).

וכן הוא לעיל סי' ד מהדורא בתרא ס"א (ומברכים על מצוה זו, כדרך שמברכין על כל מצות של דבריהם). סי' קכח ס"ד (תקנת חכמים היא שתהיה נשיאת כפים בתפלה זו, ויכול לברך עליו, כמו על כל שאר תקנות ומצות דברי סופרים). לקמן סי' רסג ס"ח (המדליק נר של שבת ויום טוב ... חייבים לברך ... כדרך שמברכים על שאר כל מצות מדברי סופרים). סי' שסו ס"ח (וצריך לברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב, כמו שצריך לברך על כל מצות של דבריהם). סי' תפח ס"ב (בכל שלש רגלים צריך לגמור ההלל ביום, ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות

ידיים¹³⁷. והיכן ציונו, שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם¹³⁸. וזהו טעם כל הברכות שמברכין על מצות של דבריהם¹³⁹.

ומן הדין היה ראוי לברך קודם הנטילה, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן¹⁴⁰. אלא שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא¹⁴¹, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה¹⁴². ועוד שגם הניגוב הוא מן המצוה¹⁴³, כמו שיתבאר¹⁴⁴. ואף על פי שלפעמים אין צריך

ההלל, לפי שהוא מצוה מדברי סופרים). סי' תפט ס"ג (וקודם שיספור בלילה צריך לברך, כדרך שמברכין על כל המצות בין של תורה בין של דברי סופרים).

וכל זה כשהוא חובה או מצוה מדברי סופרים, משא"כ במנהג. ומה שמברכים בחנוכה – המהדרין נר לכל אחד, יתבאר לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון סי"ק ה (והמהדרין שם, היינו משום פרסומי ניסא. ובנר שבת לא אשכחן הידור זה בגמרא, אם כן אין לברך עליו). והיינו שנר חנוכה היא מצוה מדברי סופרים, ומשום פרסומי ניסא – המהדרין נר לכל אחד, ולכן מברכים עליו.

¹³⁷ רמב"ם הלי ברכות פ"ו ה"ב (כל הנוטל ידיו ... מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים).

לשון "נטילת" יתבאר לקמן סי' קנט, סכ"ד (לשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא).

¹³⁸ **חולין קו**, א (מאי מצוה, אמר אביי, מצוה לשמוע דברי חכמים). שבת כג, א (והיכן צונו, רב אויא אמר, מלא תסור). רמב"ם שם (שזו מצות חכמים שנצטוונו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר (שופטים יז, יא) על פי התורה אשר יורוך), ופי"א ה"ג (והיכן צונו בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה. נמצא ענין הדברים והצנן כך הוא, אשר קדשנו במצותיו שצויה בהן לשמוע מאלו שצונו). טור (ושייך לומר וצונו בדבר שהוא מדרבנן, דאסמכוה אלאו דלא תסור). לבוש סי"א (שכיון שאנו מקיימים דבריהם מטעם הפסוק, שאמר לא תסור מכל אשר יורוך וגו', הרי כשאנו מקיימים דברי חכמים אנו מקיימים מצותו יתברך, וזהו אשר קדשנו וצונו וכו').

וראה גם לקמן סי' שיא ס"ב (מצות לא תעשה שבתורה, שהיא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו', שבמצוה זו נצטוו לשמוע לכל דברי סופרים).

¹³⁹ רמב"ם שם (וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים). ב"י (וזה טעם כל הברכות שאנו אומרים במצות דרבנן). לבוש שם (וזהו הטעם בכל הברכות שהם במצות דרבנן שאנו מברכין עליהם).

¹⁴⁰ פסחים ז, ב (כל המצות מברך עליהן עובר (קודם, רש"י) לעשייתן). וכדלעיל סי' מו ס"ג (שצריך לברך עובר לעשייתן, לפי שמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות), ושם נסמן.

¹⁴¹ סדר הברכות כשיוצא לבית הכסא לפני הסעודה יתבאר לקמן סי' קסה ס"א.

¹⁴² **תוס'** נא, א ד"ה מעיקרא גברא לא חזי (מייירי בטבילת גרים, ומפני אותה טבילה הצריכו לכל שאר טבילות לברך לאחר טבילה. וכן בנטילת ידיים, שפעמים אדם בא מבית הכסא, ואין אדם ראוי לברך עד לאחר הנטילה, נהגו העם לברך כל שאר ברכת ידיים לאחר נטילה), ופסחים ז, ב ד"ה על (כיון דאיכא טבילת גר דלא מצי לברך, לא חילקו. וכן בנטילת ידיים לא חילקו בין נטילה של אחר בית הכסא, דלא מצי לברך קודם). **רא"ש** פ"ז סוף סי' לד (והיינו טעמא נמי דמברכין על נטילת ידיים אחר הנטילה, משום דהבא מבית הכסא לא מצי מברך קודם נטילה, הלכך נהגו כן בכל הנטילות, כדי שלא יבא לברך באיסור היוצא מבית הכסא), ופסחים פ"א סוף סי' י (כיון דאיכא גר דלא מצי לברך עד לאחר הטבילה, לא פלוג. והאי טעמא נמי שייך בנטילת ידיים שנהגו לברך אחר הנטילה, לפי שבבקר כשידיו מלוכלכות לא מצי לברוכי עד אחר הנטילה, לכך נהגו לעשות כן אף בנטילה דסעודה). **טור** ושו"ע סי"א (ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה, משום דפעמים שאין ידיו נקיות). מ"א ס"ק טו (כגון היוצא מבית הכסא, ומפני כך נהגו בכל הנטילות לברך אחר כך).

וכן הוא לעיל סי' ו ס"ה (שבנטילת ידיים אי אפשר לברך קודם הנטילה, לכן נדחית הברכה עד לאחר הנטילה). לקמן קסז סי"א (שאין מברכים אלא עובר לעשייתן ולא אחר כך, אלא אם כן היא מצוה שאי אפשר לברך עליה עובר לעשייתן, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח). סדר נט"י לסעודה ס"ד (שלא רצו חכמים לתקן לברך קודם הנטילה ממש, לפי שמן הסתם אין הידים נקיות). וראה תורת מנחם שם סכ"ו. מ"מ וציונים שם.

וכן הוא בהדלקת נרות שבת, כדלקמן סי' רסג ס"ח (והמנהג שמברכים אחר ההדלקה, לפי שסוברין שאם תברך תחלה קיבלה לשבת ותהא אסורה להדליק. ואף ביום טוב מדליקין תחלה כדי שלא לחלק בברכה אחת לברך אותה פעמים קודם הדלקה ופעמים אחר כך).

¹⁴³ **תוס'** פסחים שם (מיהו בנטילה יש טעם אחר לברך אחר נטילה קודם ניגוב, כדאמרינן (סוטה ד, ב) האוכל לחם בלא ניגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא). **רא"ש** שם (עוד איכא טעמא לנטילת ידיים, דאחר נטילה נמי מיקרי קצת עובר לעשייתן כל זמן שלא נגב ידיו), ופסחים שם (ועוד יש טעם אחר בנטילה, כיון דמברך קודם ניגוב, גם זו מצות נטילה). וטור ורמ"א סי"א (גם יכול לברך עליהם קודם ניגוב, שגם הניגוב מן המצוה, ומקרי עובר לעשייתן).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ד (יברך אחר כך קודם הניגוב).

¹⁴⁴ סעיף יז (כל האוכל בלא ניגוב ידיים, כאילו אוכל לחם טמא).

ניגוב¹⁴⁵, לא רצו לחלק בין נטילה לנטילה¹⁴⁶.

ומכל מקום מי שנוטל ידיו בב' שטיפות, ראוי לו לברך אחר שטיפה הראשונה, קודם שיתן עליהם מים שניים¹⁴⁷, שכבר ידיו הן נקיות וראויות לברכה אף אם היה בבית הכסא.

ואם שכח ולא בירך עד אחר הניגוב, יברך אחר כך¹⁴⁸. ואף על פי שכל המצות שלא בירך עליהן עובר לעשייתן אינו מברך עליהן לאחר גמר עשייתן¹⁴⁹, מכל מקום, מצוה זו, כיון שלפעמים אי אפשר לברך עליה קודם עשייתה, כגון היוצא מבית הכסא ומוכרח לברך אחר עשייתה, אין לחלק בה בין פעם לפעם, ולעולם יכול לברך אחר כך¹⁵⁰.

אלא שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב, הואיל וגם הוא מן המצוה. אבל עיקר הנטילה שמברכים עליה היא הנטילה לבדה שכבר נעשית.

ומכל מקום אם נזכר אחר שבירך המוציא, שוב אינו מברך על נטילת ידיים¹⁵¹.

¹⁴⁵ כדלקמן שם (המטביל ידיו ... אין צריך לנגב).

¹⁴⁶ מ"א שם (ואף על גב דכששופך רביעית אין צריך ניגוב, מכל מקום לא פלוג).

והיינו שלא חלקו בנטילת ידיים לסעודה. אמנם לענין נטילת ידיים שחרית, מבואר בספר המנהגים – חב"ד ע' 2 (ברכת על נטילת ידיים שחרית מברכים כשהידיים נגובות). ולא הצריכו לברך קודם השפשוף או קודם הניגוב – כדי שיהי עובר לעשייתן.

לפום ריהטא טעם הדבר, שבנטילת ידיים שחרית אין אנו מברכים קודם הניגוב, כי דוקא בנטילת ידיים לסעודה "גם הניגוב הוא מן המצוה", מטעמים המבוארים לקמן סי"ז. משא"כ בנטילת ידיים שחרית, נתבאר לעיל סי' ד מהדורא קמא סי"ז (אין צריך לנגב הידיים אחר הנטילה של שחרית ומותר לברך ברכת על נטילת ידיים בלי ניגוב). וכיון שהניגוב אינו מן המצוה, הרי לא נרויח כלום באמירת הברכה קודם הניגוב.

ועוד טעמים בזה, ראה בהנסמן לעיל שם (הערה מא). שיעורי הלכה למעשה ע' מה.

¹⁴⁷ **רבינו ירוחם** נתיב טז ח"ו בשם רבותיו (וראיתי לרבותי נוהגים, אחר שפשוף ידיים מברכין, קודם שיטלו עליהן מים שניים, כיון שהן נקיות כבר). הובא בב"י. שו"ע שם (ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשוף ידיו, שכבר ידיו נקיות, קודם שיטול עליהם מים שניים).

ומה שכתבו שמשפשוף הידיים קודם שיטול עליהם מים שניים, הוא כדלקמן סי' קסב סי"א (ונכון הדבר לשפשוף מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהר).

ואף שיתבאר לקמן שם סי"ט "אם שפשוף זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים ... חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו".

מירי התם ששפך על שני הידיים כאחד, כדלקמן שם סי"א (אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כי אחת לגמרי, ואין מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה, ויכול לשפשוף זו בזו). אמנם רגיל יותר שיטלו כל יד בפני עצמה, ואז אין לשפשוף הידיים עד אחר הנטילה השנית, כדלקמן שם סי"ח (אחר נטילת מים שניים על ב' ידיו או רביעית בבת אחת, ישפשוף ידיו זו בזו). ולכן נתבאר כאן שהברכה היא לפני הנטילה השנית (בלי שפשוף).

אבל בסדר נט"י סי"ד (לכך יברך ברכת על נטילת ידיים קודם שפשוף זה, כדי שתהא הברכה כמו עובר לעשיית המצוה). והטעם לזה נתבאר בתורת מנחם שם סכ"ג, שהוא על פי האמור שם ס"ב (ולכן צריך לשפוך ב' פעמים רצופים), וכיון שאי אפשר לברך בין נטילה ראשונה לשנית, יברך אחר שתי הנטילות – קודם השפשוף.

ולענין שפשוף הידיים בנטילת ידיים שחרית וקודם התפלה, ראה לעיל סי' ד מהדורא בתרא סי"א (יקח עוד מעט מים בכפו וישפשוף כפות הידיים זו בזו לנקות לקיים ארחץ בנקיון כפי), ושם נסמן (הערה לה).

¹⁴⁸ **רמ"א** שם (ואם שכח לברך עד אחר נגוב, מברך אחר כך).

¹⁴⁹ כדלקמן סי' תלב סי"ה (אם נזכר לאחר שגמר בדיקתו לגמרי, לא יברך כלום, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, אבל לאחר גמר עשייתן, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום, שכבר עשה).

¹⁵⁰ **מ"א** סי"ק טז (ולא דמי לשאר ברכות שאינו מברך אחר כך, משום דקיי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, כמ"ש סי' קס"ז סי"ח, משא"כ כאן דלא חזי מעיקרא לברכה, מותר לברך אחר כך), (**עיי"ש דכוונתו כמו שכתבתי**).

¹⁵¹ שבלי הלקט סי' קלח (ובשם רב חנינאי ריש מתיבתא ז"ל מצאתי, אם טעה ולא בירך על נטילת ידיים ואכל פת, לא יחזיר). תניא רבתי סוף סי' כב (ומצאתי ... בשם רב נטרנאי ריש מתיבתא, אם טעם ולא בירך על נטילת ידיים ואכל פת, לא יחזור). **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי' לט (ואם שכח לברך עד אחר ניגוב, כתבתי בפ"ק דפסחים סי' כ, שיכול לברך עדיין קודם המוציא, ולא אחר כך). הובא בט"ז סי' קיב. **מ"א** שם (ביש"ש בחולין, שאם בירך המוציא,

(והוא הדין אם הוצרך ליטול ידיו באמצע סעודה, לדברי האומרים¹⁵² שצריך לברך על נטילת ידים, ושכח ולא בירך עד שאכל פת, אינו מברך עוד¹⁵³, שכיון שהנטילה אינה אלא בגלל האכילה, כל שהתחיל לאכול שוב לא שייך לברך על הנטילה שכבר חלפה ועברה.

ולא עוד¹⁵⁴ אלא אפילו לא התחיל לאכול, לא שייך לברך אלא מיד אחר הנטילה ולא מופלג ממנה. ולכן יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה, כמ"ש בסי' קס"ה¹⁵⁵. ואם הפליג אפילו בשתיקה, שוב אינו מברך, שאף שלא היה יכול לברך עובר לעשייתה ומוכרח לברך אחר כך, אין סברא כלל שיוכל לברך עליה לעולם, אלא מיד אחר עשייתה¹⁵⁶):

ניגוב הידים

יז כל האוכל בלא ניגוב ידים, כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים¹⁵⁷, אל תקרי לחמם, אלא לח מים. ועוד לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים¹⁵⁸.

יש מפרשים¹⁵⁹ שטומאה זו היא ממים הראשונים שנטמאו מהידים, אם אין בהם רביעית¹⁶⁰. ואף שמים

שוב אינו מברך על נטילת ידים. וז"ל התניא ... ומצאתי בשם רב נטרנאי ריש מתיבתא, שאם טעה ולא בירך על נטילת ידים ואכל פת, לא יברך).

והיינו שכיון שהברכה היא אחר נטילת הידים, אין דין הפסק בין הנטילה לברכה שאחריה, ולכן בנטילת ידים שחרית, יש ממתנינים לברך על נטילת ידים עד בואם לבית הכנסת, כדלעיל סי' ו ס"ב (יש נוהגים, כשמשימין בבוקר ורוצים לילך תיכף ומיד לבית הכנסת להתפלל, ממתנינים לברך על נטילת ידים עד בואם לבית הכנסת), ואין חוששין להפסק ההליכה מביתו לבית הכנסת.

וכן הוא בהדלקת נרות שבת, כדלקמן סי' רסג קונטרס אחרון ס"ק ג (שאף שהפסיק הרבה, יכול לברך, דאיזה גבול יש לדבר).

אמנם כל זה עד שבירך המוציא, או עד האכילה, כי "כל שהתחיל לאכול שוב לא שייך לברך על הנטילה שכבר חלפה ועברה". וכן בנטילת ידים של שחרית אפשר לברך רק עד התפלה, כדלעיל שם (שעיקר תקנת נטילת ידים בשחר הוא כדי להתקדש ולטהר ידינו קודם עבודתנו ... להללו ולשבחו ולהתפלל לפניו, לכן קודם התפלה שייך לברך על נטילת ידים, שאם אין תפלה אין נטילת ידים).

¹⁵² לקמן סי' קסד ס"ב (מי שעומד בסעודה ונוצר שנגע במקום מטונף, צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים ... ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה ... משום נגיעה במקום הטינופת, ואפילו עשה צרכיו, אין לברך על נטילת ידים).

¹⁵³ והיינו שברש"י כתב "שיכול לברך עדיין קודם המוציא", ובגאונים שם ובמ"א "ואכל פת, לא יברך", דהיינו כשהוא באמצע סעודה.

¹⁵⁴ התחיל – שאפשר לברך עד שאכל פת, וסיים שאם הפליג אפילו בשתיקה שוב אינו מברך. ושני האופנים נכללו במוסגר. ואפשר שהוא כהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

¹⁵⁵ **עין במה שכתבתי סי' קסה** (בין נטילה לברכה יש לחוש יותר להפסק מטעם שנתבאר בסי' קנ"ח).

¹⁵⁶ בסדר נט"י לסעודה ס"ה (כי אין להפסיק בין נטילה לברכה כלל וכלל, וצריך לתכנן בכל מה דאפשר). לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ג (יש לומר שאף שהפסיק הרבה יכול לברך, דאיזה גבול יש לדבר). לעיל סי' ו ס"ג (אבל אסור להפסיק בין נטילה לברכה בלימוד או בשום תפלה, וכל שכן בדברים אחרים), וס"ד (הוי הפסק מרובה ולא נכון לעשות כן), וסי"ה (כל מה דאפשר לקרב הברכה שתהא סמוכה להנטילה צריך לקרב ולא להפסיק בינתיים). וראה תהלה לדוד סי' ו ס"ק א. סי' קנח ס"ק יב. תורת מנחם שם ס"ק לא. דובר שלום ע' יח.

¹⁵⁷ **סוטה ד**, ב (כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר (יחזקאל ד, יג) ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו'). טור ושו"ע סי"ב (וינגבם היטב קודם שיבצע, שהאוכל בלי גוב ידים כאילו אוכל לחם טמא).

והיינו דוקא בנטילת ידים לסעודה. אבל בנטילת ידים שחרית, נתבאר לעיל סי' ד מהדורא קמא ס"ז (אין צריך לנגב הידים אחר הנטילה של שחרית, ומותר לברך ברכת על נטילת ידים בלי ניגוב, והוא הדין שאר כל הברכות).

¹⁵⁸ מרדכי רמז קצב (לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים). **טור** (לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים (ס"א לחמ"ם לח מים וכו')).

¹⁵⁹ **ב"י** (כתב המרדכי בפרק אלו דברים (סי' רב) וסמ"ג (עשין כז), דתניא בפרק שני דידיים (תוספתא ה"א), שהמטביל ידיו אינו צריך לנגב ידיו. ונראה לי שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל. ומטעם זה נראה, דהוא הדין לשופך על

השניים מטהרין את הראשונים¹⁶¹. מכל מקום לכתחילה צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב, ולא די שיתנגבו מאליהן, אלא צריך לשפשפן במפה או בשאר דברים, שהשפשוף מטהרן ביותר¹⁶². אבל המטביל ידיו¹⁶³, וכן הנוטל שתי ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית בבת אחת, וכן אם שפך על ידו אחת רביעית וכן שפך על חברתה שאין שם מים טמאים כלל, אין צריך לנגבן¹⁶⁴. ומכל מקום יש בו משום מיאוס, אם דעתו קצה עליו¹⁶⁵.

ויש מפרשים¹⁶⁶ שטומאתן היא מאיסתן, שדבר מיאוס קרוי טמא, כמו שאמר הכתוב לחמם טמא וגו'. והוא הדין אם שפך רביעית בבת אחת. ולא הקילו אלא במטביל¹⁶⁷, לפי שלא חשו חכמים לתקן ניגוב לטהר הידים ממאיסותן אלא כשמטהרן בטהרה שתקנו חכמים שהיא נטילה בכלי, אבל כשמטהרן בטבילה, שהיא כעין טהרה של תורה שהיא טבילה, לא חשו לתקן בה כלום¹⁶⁸. ויש להחמיר כדבריהם:

שתי ידיו רביעית בבת אחת, שאינו צריך ניגוב, כיון שלא נטמאו המים כלל, הרי שטומאה זו היא טומאת המים הראשונים שנטמאו מהידים.

¹⁶⁰ כדלקמן רס"י קסב (כי כששופך על היד פעם אחת, נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית).

¹⁶¹ כדלקמן שם (וכששופך שנית, מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד)

¹⁶² תוספתא ידים פ"א ה"ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו), לפירוש הר"ש שם פ"ב מ"ב (כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים, כדאמרין בפ"ק דסוטה (ד, ב) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, ושפשוף לשון קינוח הוא).

וכן הוא לקמן סי' קסב ס"א (ואחר כך מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד, משום טהרה יתירה, להאומרים שזהו טעם הניגוב, כמ"ש בסי' קנ"ח).

פירוש שני בשפשוף יתבאר לקמן סי' קסב ס"ח (אחר נטילת מים שניים על ב' ידיו, או רביעית בבת אחת, ישפשף ידיו זו בזו).

פירוש שלישי בשפשוף יתבאר לקמן שם ס"א (ונכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן).

¹⁶³ **תוספתא** ידים פ"ב ה"א (המטביל את ידיו אין צריך לנגבם). **מרדכי** רמז רב (טבילת ידים ... אין צריך ... לא ניגוב ... דתניא פ"ב דמסכת ידים, הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו, והמטביל ידיו אין צריך לניגוב ידים, פירוש אוכל בלא ניגוב ידים). שו"ע סי"ג (המטביל ידיו יכול לאכול בלא ניגוב).

וכן הוא לקמן סי' קנט סכ"ה (המטביל ידיו אין צריך ... לנגב ידיו, כמו שנתבאר בסימן קנ"ח). סי' קסב ס"ד (ואם הטבילן במי מקוה אין צריך ניגוב).

¹⁶⁴ **ב"י** (נומטעם זה נראה דהוא הדין לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאינו צריך ניגוב, כיון שלא נטמאו המים כלל ... ואם נטל כל יד בפני עצמה, צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת, כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל, ולא יצטרך ניגוב).

¹⁶⁵ **מ"א** ס"ק יח (נראה לי, דעכ"פ יש בו משום מיאוס, אם דעתו קצה עליו).

¹⁶⁶ רש"י סוטה שם (דבר מאוס הוא, וחשוב כטומאה, שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא, אלמא דבר מיאוס קרי טומאה). **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי' לט (כי הניגוב הוא מתיקון חכמים, ומשום מיאוס, כמו שפירש רש"י). **ט"ז** ס"ק יג (ורש"ל כתב על זה ... כי הניגוב הוא תיקון חכמים, ומשום מיאוס, כמ"ש רש"י על לחמם טמא, דדבר מיאוס קרוי טמא).

¹⁶⁷ לענין מטביל נסמן לעיל (הערה 163). ולענין שפך רביעית בבת אחת, נתבאר ברש"ל שם (רבינו [הטור] בסימן קס"ב, ואם נטל כל יד בפני עצמו, צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת, כדי שלא יהיה שם מים טמאים כלל, ולא יצטרך ניגוב, ע"כ. ולא דיבר נכונה, כי הניגוב הוא מתיקון חכמים, ומשום מיאוס, כמו שפירש רש"י, ולא תיקנו אלא בנטילת ידים). ב"ח סי' קסה (ואף על גב דהב"י פסק סוף סימן קנ"ח, דהשופך רביעית בבת אחת אין צריך לנגב ידיו, וכן פסק לשם בשלחן ערוך (סי"ג). נראה לפענ"ד דאינו נכון ... דמדקאמר בסתם כל האוכל וכו', משמע אפילו שופך רביעית בבת אחת בעיני ניגוב ... והכי נקטינן דלא כדפסק בשלחן ערוך). מ"א שם (וב"ח כתב בסי' קס"ה, דוקא במטביל אין צריך ניגוב, אבל בשופך רביעית צריך ניגוב).

¹⁶⁸ רש"ל שם (אבל בטבילת ידים, שבא מצד טבילת גופו שהוא דאורייתא, לא תקינו ביה מידי). ט"ז שם (דשאני מטביל, די ש לו דין טבילת כל גופו, וזה פשוט דהטובל כל גופו דנעשה טהור אפילו בעודו לח, והפסוק לא מיירי אלא בדבר ששייך לאכילה, דהא אמר יאכלו דהיינו נטילת ידים, בזה הקפיד על מיאוס).

יח אל ינגב ידיו בחלוקו, מפני שקשה לשכחה¹⁶⁹:

יד ימין תחלה

יט כשהוא נוטל ידיו נוטל ימין תחלה ואחר כך יד שמאל. וכן בכל פעם שרוחץ ידיו רוחץ של ימין תחלה¹⁷⁰, כמ"ש בסי' ב'¹⁷¹:

קונטרס אחרון

(א) שסחט המשקה כו'¹⁷². רי"ף¹⁷³ רא"ש¹⁷⁴ (תוס'¹⁷⁵) פכ"ב דשבת (וטוש"ע סי' ש"ך¹⁷⁶) לענין שבת. והוא הדין לענין טומאה, מדמדמו כבשים ושלקות לענבים¹⁷⁷. וזוהי גם כן כוונת רש"י בברכות דף נ"ב ע"א¹⁷⁸. ואתי שפיר דלא קשה מידי מה שהקשה עליו מהרי"ט בסי' ע"ו¹⁷⁹ מכמה משניות, עיי"ש ודו"ק:

¹⁶⁹ תשב"ץ סי' רפז (ואינו מנגב ידיו בחלוקו ... לפי שהוא קשה לשכחה). מ"א ס"ק יז (ולא ינגב ידיו בחלוקו, שקשה לשכחה (תשב"ץ סי' קנ"א)).

¹⁷⁰ שבת סא, א (כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואחר כך רוחץ של שמאל). ריקאנטי פרשת עקב ד"ה ואכלת (שיטול ידו הימנית בידו השמאלית. והטעם, כי הימנית משובחת על השמאלית, וצריך שהשמאל תשמש לימין). מ"א ריש הסימן (צריך ליטול יד ימין תחילה, כדי שתשמש השמאל לימין (רקנ"ט פ' עקב)). ומקורו בזח"א קצח, ב (דבעיא ליה לבר נש לנטלא ידא ימינא בשמאלא, בגין לשלטאה ימינא על שמאלא, ויסתחי ימינא מן שמאלא).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ה (ויש לשפוך על יד ימין תחלה ואחר כך על יד שמאל). ובתורת מנחם שם (מ"א רס"י קנ"ח. וצ"ע, שהוא בש"ס שבת ס"א ע"א). והצ"ע הוא על הציון כאן (שהרי בסדר נט"י לסעודה לא הובא מקורות). וראה הערות ובאורים תשסט ע' 13. תשע ע' 18 וע' 22.

ולכאורה עיקר כוונת הצ"ע, שהרי יש כאן שתי הלכות:

(א) האמור בגמרא שבת שם (רוחץ של ימין ואחר כך רוחץ של שמאל).

(ב) האמור בריקאנטי (שיטול ידו הימנית בידו השמאלית).

ואף שבמ"א מצרף את ב' ההלכות יחד (צריך ליטול יד ימין תחילה, כדי שתשמש השמאל לימין). מכל מקום נזכרת כאן בפנים (ובסדר נט"י שם) רק ההלכה שבגמרא שם (נוטל ימין תחלה ואחר כך שמאל). ואם כן צ"ע, מה שצוין כאן לריקאנטי ומ"א, ולא לגמרא שבת.

*

עוד בסדר נט"י לסעודה שם (אך על פי הקבלה, יקח הכלי עם המים ביד ימינו תחלה, ויתנו לשמאלו, וישפוך בשמאלו על ימינו תחלה, ואחר כך ישפוך בימינו על שמאלו). וכדלעיל סי' ד ס"י (ולפי שטוב הוא שמן יד ימין יבואו המים על ידיו לטהרם, מטעם שנתבאר בזוהר, לפיכך יטול כלי של מים ביד ימינו ונותנו לשמאלו, כדי שישפוך מים על ימינו תחילה), ושם נסמן (הערה מט).

¹⁷¹ במהדורא בתרא ס"ד (לעולם יקדים אדם ימינו על שמאלו בכל דבר, לפי שהימין היא חשובה בכל התורה כולה ... כשרוחץ או סך ירוחץ או יסוך יד ימין תחילה), ומהדו"ק ס"ד-ו.

¹⁷² תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה, להוכיח את האמור בפנים ס"ו, שהמשקים שנבלעו בכבשים ושלקות תורת אוכל עליהם, והרוטב שעל גבי הכבשים ושלקות תורת משקה עליהם.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷³ שבת סא, א (כבשין שסחטן ... שלקות ... שמואל אמר אחד כבשין ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור ... דהלכתא כוותיה דשמואל).

¹⁷⁴ שבת פכ"ב סי' ד (כלשון הרי"ף).

¹⁷⁵ כתובות ו, א ד"ה האי (ואומר ר"י, דמצין למימר דדוקא כבשים שרי, דהוי הנסחט מהם כמו אוכלא דאיפרת, ואין שם משקה עליו, כדאמרין דאפילו למימיהם פטור אבל אסור).

¹⁷⁶ ס"ז (לסחוט כבשים ושלקות ... אם צריך למימיהן ... לתוך קדירה ... אם אין בה אוכל, אסור). ולקמן שם ס"א (הכבושים וכן השלקות, אסור לדברי הכל לסחטן לצורך מימיהן ... ואם סחטן לצורך מימיהן פטור מן התורה, שאע"פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן ... כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן והרי זה כמפריד אוכל מאוכל).

¹⁷⁷ שבת קמז, ב (אמר רב יהודה אמר שמואל, סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה ... מתיב רמי בר חמא זב שחולב את העז החלב טמא).

¹⁷⁸ ד"ה אין כלי מטמא אדם (ואם תאמר, פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידים. אין תורת משקין עליו, אלא תורת אוכל), שמה שכתב רש"י "משקין תבשיל", הכוונה למשקין שנסחטו מתוך התבשיל, שמה שנבלע ממנו בתוך

האוכל יצא מתורת משקה, אבל מה שטופח על גביו, משקה גמור הוא (כמובא מהפוסקים לעיל הערה 74), ואשר לפי זה אתי שפיר כו'.

וראה יגדיל תורה (נ.י.) חוב' סה ע' רלז.

¹⁷⁹ שאחר שהביא מרביתו את ההוכחה מדברי רש"י, שהמשקה שבתבשיל תורת אוכל עליו, כתב על זה שם (ובתר דשכיב מורי ז"ל דייקת ואשכחית, דבריש פ"ג דטהרות תנן, הרוטב והגריסין והחלב, בזמן שהן משקה טופח, הרי אלו תחילה ... אלמא מוכח דאף משקה של התבשיל יש עליו תורת משקה להכשיר ולהיות דינה כדין משקין שהם תחילה. זה היה קשה לי, ולא זכיתי לדון לפני מורי ז"ל בזה).

אמנם לפי האמור לעיל, שמה שכתב רש"י "משקין תבשיל", הכוונה רק למשקין שנשחטו מהתבשיל, שמה שנבלע ממנו בתוך האוכל בלבד יצא מתורת משקה, אבל מה שטופח על גביו משקה גמור הוא, לפי זה "אתי שפיר דלא קשה מידי".

קנט באיזה כלי נוטלין לידים וכיצד יבאו המים לידיו

ובו כ"ה סעיפים

נטילת ידים מכלי

א אין ¹⁸⁰ נוטלין לידים אלא מכלי ¹⁸¹, שסמכו טהרת ידים על הזאת מי חטאת או על קידוש ידים ורגלים במקדש ¹⁸² שהיו צריכים כלי, שבקידוש ידים ורגלים נאמר ¹⁸³ ועשית כיור וגומר ורחצו ממנו וגומר, ובמי חטאת נאמר ¹⁸⁴ ונתן עליו מים חיים אל כלי ¹⁸⁵:

¹⁸⁰ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) נטילת ידים מכלי (ס"א-יג).

(ב) נטילת ידים מכח אדם (ס"ד-כ).

(ג) המטביל ידיו במי מקוה (סכ"א-ה).

¹⁸¹ **משנה פ"ק דידים** מ"ב (בכל הכלים נותנין לידים ... שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת ואין נותנים לידים אלא בכלי). **חולין קז**, א (אמר ליה רב ששת לאמימר, קפדיתו אמנא (שיהא כלי שלם, רש"י). אמר ליה אין). טור ושו"ע ס"א (אין נוטלים לידים אלא בכלי).

¹⁸² **ה"מ. בה"ג ברכות פ"ו ט**, ב (לא משינן אלא ממנא, דתנן (ידים שם) בכל הכלים נוטלין לידים ... מאי טעמא, אסמכונן רבנן על מי חטאת, אי נמי על קידוש ידים ורגלים דמקדש, דקא תני (שם) אין ממלאים ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא בכלי). הובא **ברשב"א חולין שם** (וכתוב בהלכות, דהא דקפדינן אמנא, דאסמכונן רבנן על מי חטאת, אי נמי על קדוש ידים ורגלים דמקדש, דקתני אין ממלאין ואין מקדשים ואין מזין מי חטאת אלא בכלי). מ"א ס"ק א (דאסמכיהו רבנן על מי חטאת או על קידוש ידים ורגלים במקדש דבעי כלי).

¹⁸³ תשא ל, יח-יט.

¹⁸⁴ חקת יט, יז.

¹⁸⁵ חמשה הלכות למדים מקידוש ידים ורגלים ומהזאת מי חטאת לנטילת ידים (יש הלכות שלמדים רק מקידוש ידים ורגלים, יש הלכות שלמדים רק מהזאת מי חטאת, ויש הלכות שלמדים משניהם):

(א) שאין נוטלים אלא מכלי, כאמור כאן. ולענין נטילת ידים שחרית, ראה לעיל ס"ד מהדורא בתרא ס"א (ולתקדש בקדושתו של מקום ברוך הוא על ידי זריקת מים טהורים מן הכלי, ככהן המקדש ידיו מן הכיור). ובפסקי הסדור סדר הנטילה ס"ב (צריך ליוהר אפילו לעכב ... שיבואו על ידיו מכח כלי).

(ב) שיבאו המים מכח נותן, כדלקמן ס"ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם, שכן מצינו במי חטאת, שנאמר בהם (חקת יט, יט) והזה הטהור על הטמא).

(ג) שיבואו המים מכח אדם (ולא קוף), כדלקמן ס"כ (אם הקוף נותן מים לידים, יש מכשירין ... ויש אומרים, שהצריכו שיבאו המים מכח אדם דוקא, כמו במי חטאת, ויש לחוש לדבריהם לכתחלה). ובסדר נטילת ידים לסעודה ס"ו (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא). ולענין ברכת כהנים, ראה לעיל ס"י קכח ס"ח (ואפשר שצריך גם כן ... שיבאו המים על ידי הכהן מכח אדם, כמו שיתבאר בס"י קנ"ט, וכמו בקידוש ידים שבמקדש), ושם נסמן.

(ד) דלא סגי בטבילת ידים בכלי, כדלקמן ס"ז (ויש אומרים, שלעולם אינה חשובה נטילה אלא אם כן באו המים על ידיו מכח נותן, כמו שמצינו בקידוש ידים ורגלים במקדש, דכתיב (תשא ל, יט) ורחצו ממנו, ולא בתוכו, שבתוכו אינו רוחץ מכח נותן). ולענין נטילת ידים שחרית, ראה לעיל ס"ד מהדורא קמא ס"ב (בנטילה זו אין צריך שיבואו המים על ידיו מכח אדם דוקא אלא אפילו שפשוף ידיו בתוך כלי של מים עלתה לו נטילה). ובפסקי הסדור סדר הנטילה ס"ב (גם צריך ליוהר אפילו לעכב ... ושיבואו על ידיו ... מכח אדם).

ב כל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה¹⁸⁶ שאינם חשובים כלים לענין טומאה¹⁸⁷ :

ג צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית¹⁸⁸. ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, אפילו רוצה למלאותו ב' וג' פעמים¹⁸⁹ :

ד ואם ניקב בכונס משקה¹⁹⁰, דהיינו שאם ידחקו אותו לתוך מים יכנסו המים בתוכו דרך הנקב¹⁹¹, והוא גדול מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאים בו¹⁹², אז בטל מתורת כלי. ואין נוטלין ממנו לידים, אפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, אם נוטל דרך פיו למעלה, כי מה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב כלי, ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי¹⁹³.

(ואפילו אין בו מים אלא מהנקב ולמטה, מכל מקום כששופכם על ידיו דרך פיו הם באים על ידיו מכח

(ה) שיעור הנטילה, כדלקמן סי' קסא ס"ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע, כשיעור קידוש ידים שבמקדש), וכדכתיב תשא ל' יט (ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם), ואמרין בערכין (קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק), ופירש"י (מקום חיבור הכף והזרוע ... דהא יד כתיב בקרא). ויש שהקילו בנטילת ידים, כדלקמן שם (ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד). ולענין נטילת ידים שחרית, ראה לעיל סי' ד מהדורא קמא ס"ז (ואין צריך ליטול אלא האצבעות. ומיהו טוב שיטלם עד פרק הזרוע), ושם נסמן (הערה מג). ובפסקי הסדור סדר הנטילה ס"י (ויזהר מאד אפילו לעכב ... ליטול כל פרק כף היד עד חבורו לקנה הזרוע, כי עד שם הטומאה מתפשטת על הידים). ולענין ברכת כהנים, ראה לעיל סי' קכח ס"ח (שיעור נטילה זו כשיעור קידוש ידים לפני עבודה שבמקדש דהיינו עד הפרק שהוא חבור היד), ושם נסמן.

¹⁸⁶ **משנה פ"ק ידיים** שם (בכל הכלים נותנין לידים, אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה). טור ושו"ע שם (וכל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים (פירש כלי העשוי מצואת בהמה, מ"א) וכלי אבנים, וכלי אדמה). כלי אדמה, יתפרש לקמן סי' תנא סכ"ה (פירוש כלי חרס שלא נצרפו בכבשן אלא נתייבשו בחמה), ושם נסמן (הערה קפא).

¹⁸⁷ ר"ש שם (בין של עץ בין של עצם בין של זכוכית ואפילו בכלי גללים, דלא חשיבי כלים לענין טומאה). מ"א ס"ק ב (שארין מקבל טומאה, דלא חשיב כלי). ופירש במחצית השקל ס"ק ב (מכל מקום לענין נטילת ידים הקילו).

¹⁸⁸ **חולין קז**, א (כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים). טור ושו"ע שם (וצריך שיהא מחזיק רביעית). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ב (הכלי שנוטל ממנו לידים צריך שיהיה מחזיק רביעית).

וגם בכלי גדול צריך שיהי' בו רביעית מים, כדלקמן סט"ז (שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג ... שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו).

¹⁸⁹ **הרב רבינו יונה פ"ח דברכות מב**, א (כלומר שאע"פ שמים בו רביעית בב' פעמים, אפילו הכי כיון שאין הכלי מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, דלאו כלי הוא).

¹⁹⁰ **חולין שם** (כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים). טור ושו"ע ס"א (ואם ניקב בכונס משקה, דהיינו שאם ישימו אותו על משקים יכנסו בתוכו דרך הנקב). ויתבאר לקמן סי"א-ב.

¹⁹¹ ברייתא נדה מט, סע"א (כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה אם לאו, יביא עריבה מלאה מים ונותן קדרה לתוכה אם כנסה (אם נכנס משקה לתוכה, רש"י) בידוע שכונס משקה, ואם לאו בידוע שמוציא משקה). וברש"י שם רע"ב (דדחיק להו לשוליים).

¹⁹² **משנה נדה מט**, א (כל כלי חרס שהוא מכניס (משקה, כשמניחו על המים יש בו נקב גדול שהמים נכנסין לתוכו, רש"י) מוציא (כל שכן אם נותן המים לתוכו יוצא המשקה לחוץ, רש"י), ויש (נקב קטן, רש"י) שמוציא ואינו מכניס). טור ושו"ע שם (והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאים בו).

¹⁹³ התרומה סי' עט (וצריך שלא יהא הכלי נסדק ולא ניקב במקום שהן עוברין כששופכין על ידו, שמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו). הובא ברש"י חולין שם (וכתוב בספר התרומה), שצריך שלא יהא נקב במקום שהמים עוברין כששופכין על ידיו, שמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו, ובתורת הבית בית ו סוף שער ג (וכלי שנשבר, אף על פי שמקבל רביעית למטה מן השבר, כתוב בספר התרומה שאסור ליטול ממנו, דכל שלמעלה מן השבר אין לו תורת כלי ושבר כלי הוא). **רא"ש חולין פ"ח סט"ו** (וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב, מותר ליטול דרך הנקב, אבל לא דרך פיו, דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלי). **טור ושו"ע** שם (ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ב (וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק מפולש, ואפילו מחזיק רביעית ויותר מהנקב ולמטה, כי מאחר שמהנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו, נמצא שהמים הבאים על ידו מפי הכלי ולמעלה אינם באים מכלי). ולא חילק בין נקב בכונס משקה לבין נקב כמוציא משקה, נראה לכאורה שחושש לדעת הסמ"ג (עשין כז) וסיעתו (ואם הכלי ניקב בצידו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ... הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי, פסולים, כיון שבאו על הנקב, דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו, אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו, מאחר שלא ניקב בכונס משקה), והיינו שאף בנקב פחות מכונס משקה, מן הנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו. וראה בדי השלחן סי' לה ס"ק ג.

דבר שאינו כלי¹⁹⁴, שמכח הכלי לא היו באים שם על ידיו שהן סמוכות לפי הכלי, דהיינו שאם מה שהוא למעלה מהנקב לא היה כלל והיו המים שופכים מלמטה ממקום שהנקב שם לא היו שופכים על ידיו כלל, אם היה אוחז ידיו במקום שאוחזן עכשיו סמוך לפי הכלי כששופך למעלה דרך פי הכלי¹⁹⁵.

אלא אם כן מגביה שולי הכלי גבוה יותר מפיו, שאז ודאי אף אם מה שלמעלה מהנקב לא היה כלל, היו המים הולכים ממעלה למטה על ידיו דרך הנקב כמו שהולכים עכשיו דרך פי הכלי¹⁹⁶.

והוא הדין אף אם אינו מגביה כל כך, אלא שהנקב הוא סמוך לפי הכלי ומגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו אף אם לא היתה חתיכת הכלי שלמעלה מהנקב שהקלוח הולך עליה¹⁹⁷, רק שהיו חתיכות הכלי שבצדדי הקלוח שלמעלה מהנקב, שצדדים אלו מונעים את המים מלהתפשט לצדדין. ואף שמניעתן זו היא מכח דבר שאינו כלי, אין בכך כלום, כמו שיתבאר¹⁹⁸.

ואם נוטל דרך הנקב, מותר בכל ענין¹⁹⁹, כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה²⁰⁰. ואין צריך לומר אם שבר והסיר מה שלמעלה מהנקב²⁰¹:

¹⁹⁴ ט"ז סוף ס"ק א (דשאני נטילת ידים דאין נוטלין אלא דרך שפיכה ממנו, ובוזה ודאי כל מה שלמעלה מהנקב לא הוי כלי. משא"כ לענין מי חטאת שממלאין בכלי מן המעין, ואחר כך נותן עליהם אפר, ואחר כך מזה ממנו, אם כן אינו שופך דרך הכלי, ועל כן לא איכפת לן במה שיש למעלה מהנקב). (ועיין רא"ש פ"ה דפרה מ"ז ד"ה עגולין (מן הצד, שהכלי מסבב המים, מקדשין, במים שלמטה מן הנקב)).

והיינו שלענין אפר פרה תנן פרה פ"ה מ"ז (נקבה ... מן הצד ... המים שבתוכה כשרים), ופירש הרא"ש שהמים שלמטה מן הנקב הם בתוך כלי. אבל לענין נטילת ידים, השפיכה היא דרך פיו שלמעלה מן הנקב, דלא חשיב כלי.

¹⁹⁵ ראה פתחא זוטא ס"ב ס"ק ג.

¹⁹⁶ ולכן בזה, אם אין בו מים אלא מהנקב ולמטה מותר ליטול ממנו.

¹⁹⁷ והיינו שאם אינו "מגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו" – אין נוטלים ממנו לידים אף באופן זה, כדלקמן ס"י (בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב, שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי, אף על פי שכן נעשו מתחילתם, הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה).

אבל כאן ש"מגביה שוליו קצת" – נוטלים מהם.

¹⁹⁸ עיין בספר התרומה סי' עז (ומה שמקדשין ידיהם מן הכיור, כגון שהיה ברזא בכיור, וכשהיה מושך הברזא היה מקלח על ידיו בקלוח ראשון, ואם לא היה די בקלוח ראשון היה עוד תוחב הברזא בכיור ומושכה ורוחץ, דלעולם היה מכח גברא), והיינו שאף שהברזא אינו כלי, מכל מקום המים באים מהכיור, והברזא אינו אלא גורם שהמים יבואו מהכיור.

ועיין מ"ש לקמן סוף סי"ד (ואף על פי שהצינור המונע המים מלהתפשט לצדדי נהר אינו כלי, אין בכך כלום, כיון שעיקר הילוך המים הוא מכח כלי).

וראה פתחא זוטא ס"ק ג. תהלה לדוד ס"ק ח. מחשבות בעצה או"ח סי' ט. ובסדר נט"י לסעודה שם לא הביא קולא זו.
¹⁹⁹ ס' התרומה סי' עט (והמים שנופלין על ידיו מן הנקב ודאי כשרות, אבל המים שעוברין מחוץ לנקב דרך שפת הכלי פסולות). רשב"א שם (וכתוב בספר התרומה) ... אבל אם המים נופלין על ידיו מן הנקב, ודאי כשרות). רא"ש שם (מותר ליטול דרך הנקב, אבל לא דרך פיו). **טור ושו"ע** ס"ב (אבל אם נוטל דרך הנקב, שרי, כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה).

ואף שבניקב בכונס משקה בטלה ממנו טומאה, כמבואר ברמב"ם הל' כלים פ"ט ה"א (כמה שיעור השבר שישבר כלי חרס ויטהר מטומאתו אם היה טמא, או לא יקבל טומאה אם היה טהור, העשוי ... למשקין משינקב מכניס במשקין, כשמניחין אותו על המשקה יכנס המשקה לכלי בנקב). ולכן הובאה במ"א ס"ק ג דעת כמה פוסקים, שאף אם המים נופלים דרך הנקב אסור ליטול ממנו (אבל כלי שניקב נקב המעלה אותו מטומאתו ... אסור ליטול ממנו, דהוי שבר כלי, אפילו דרך הנקב).

מכל מקום קיי"ל כדעת הפוסקים להכשיר אף כשבטל מתורת כלי וטהר מטומאתו, וכדלעיל ס"ב (כל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאינם חשובים כלים לענין טומאה).

וראה תהלה לדוד ס"ק א. בדי השלחן סי' לה ס"ק ג ובהערות שבסוף החלק. חקרי הלכות ח"ז לד, ב.

²⁰⁰ יתבאר לקמן ס"ז (כלי שניקב ונוטלין ממנו דרך הנקב, אין נוטלין אלא ממים שמחזיק עד הנקב, אבל לא ממים שמנקב ולמעלה, שהם אינן באים מכח כלי, אע"פ שבאים דרך הנקב).

²⁰¹ באר היטב ס"ק ג (וכל שכן אם שברו מלמעלה), שעל ידי זה תקנו ומקבל טומאה, כדתנן כלים פ"ל מ"א (קירטסין או שפן בשופין, טמאין), ופירש הרמב"ם שם (והכינה להשתמש בה ... עד ששלק מהן מראה שברי כלים, הרי אלו

ה אבל אם אינו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה, אע"פ שיכול לקבל רביעית כשיטנו על צדו, כגון שתיקן והרחיב מקום מושבו שלא ישפכו ממנו מים כשיטהו על צדו²⁰², וכן חבית שנחלקה לארכה, שהיא מקבלת על דופנה כשהיא שוכבת בלי שיסמכוה בדבר אחר, אין נוטלין ממנה לידים, לפי שכל כלי שאינו יכול לקבל כשהוא יושב על שוליו אלא כשמטהו על דפנו, אינו נקרא כלי אלא שבר כלי, הואיל ואין משתמשין בו כשהוא יושב על שוליו²⁰³.

ויש מקילין²⁰⁴ בכל שבר כלי שיכול לקבל רביעית בלי שיסמכוהו בדבר אחר. ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים. אבל אם אינו יכול לקבל רביעית אלא על ידי סמיכה, לדברי הכל אין נוטלין ממנו, אפילו הוא שלם²⁰⁵, אם מתחילתו נעשה לקבל שלא על ידי סמיכה ואחר כך נפחת קצת במקום מושבו שאין בו נקב²⁰⁶:

ו לפיכך, מגופה של חבית שיש בה בית קיבול רביעית, אין נוטלין ממנה²⁰⁷, מפני שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת²⁰⁸. ואם הרחיבה מלמטה עד שהיא מקבלת רביעית כשהיא יושבת שלא מסומכת, נוטלין ממנה²⁰⁹. ואף על פי שמתחלתה לא נעשית לקבלה אלא לכיסוי²¹⁰, הואיל ועכשיו היא מתוקנת גם לקבלה²¹¹. אבל כל כיסוי שלא תיקנו לקבלה, אע"פ שיכול לקבל כשהוא יושב שלא מסומך,

מתטמאין מעתה), ובתוספתא ידים פ"א ה"ד (קינקסן, שפן ועשאן כלים, נוטלין מהן לידים, אם יש להם קבלת רביעית).

²⁰² מ"א ס"ק ג (משנה פ"ל דכלים, דתנן, שולי הקערה ושולי אסקוטלא של זכוכית ... ופירש הר"ש, שולי היינו הבית קבול שבצד התחתון של זכוכית, והטעם שלא נעשה לקבלה, כמו שכתבתי ס"ק ד [כמועתק לקמן הערה 210] ... ויש להחמיר כפשוטה דמתניתין ומשמעות הפוסקים).

וראה תהלה לדוד ס"ק ב.

²⁰³ ט"ז ס"ק א (ופסול לנטילת ידים, אף על פי שיוכל להחזיק רביעית כשמטהו על צדו בלי סמיכה).

²⁰⁴ תוס' חולין קז, א ד"ה מגופת חבית (שמשופעת היא, ואינה יושבת אלא מסומכת, כעין כסוי כוסות של כסף וכסוי קנקנים ... אין נוטלין ממנה, דאין בית קבול שלה חשוב, כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכין). רא"ש חולין פ"ח סי' טז (מגופת חבית יש לה בית קבול וכופין אותה על החבית, והיא חדה מלמעלה ואין לה בית מושב, ולכך אין נוטלין ממנה לידים). **טור** (שבר כלי או כלי שלם, אפילו אם הוא מחזיק רביעית, אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שיסמכוהו אינו כלי. הלכך מגופת חבית שהיא חדה אין נוטלין ממנה). **ב"י** (שאין בית קבול שלה חשוב, כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכים).

²⁰⁵ **שו"ע** ס"ג (כלי שמחזיק רביעית כשסומכים אותו, ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישאר בו רביעית, אינו כלי).

²⁰⁶ ט"ז ס"ק ד (בטור כתוב בזה שבר כלי או כלי שלם כו', נראה דהוצרך לכתוב תרוייהו דבכלי שלם שעשוי מתחלה ליישב דוקא בסמיכה כשר, כמ"ש בס"ה, אלא מיירי כאן שלא נעשה תחלה אלא ליישב בלי סמיכה, אלא שאחר כך נפחת קצת ממקום מושבו, ואין נקב בכלי לזה, קאמר דצריך שלא יהיה הפחת כל כך עד שלא יוכל ליישב בלא סמיכה). משא"כ כשמתחלה נעשה להשתמש בו על ידי סמיכה, כדלקמן ס"ט (כלי שמתחילתו תקנוהו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשין בו אלא על ידי סמיכה, אינו בטל מתורת כלי מפני זה, כיון שלכך נעשה מתחילתו וזה עיקר תשמישו).

²⁰⁷ **משנה פ"ק ידים מ"ב** (אין נותנין לידים .. במגופת החבית).

²⁰⁸ תוס' חולין קז, א ד"ה מגופת (שמשופעת היא ואינה יושבת אלא מסומכת, כעין כסוי כוסות של כסף וכסוי קנקנים ... דאין בית קבול שלה חשוב, כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכין ואין נשאר בהם רביעית ... וכן משמע במסכת ידים ... לפי שאין יושבין שלא מסומכין). **טור** ושו"ע שם (הלכך, מגופה של חבית שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת, אין נוטלים ממנה).

²⁰⁹ **חולין קז, א** (מגופת חבית שתקנה נוטלין ממנה לידים), **לפירוש התוס'** שם (ותקנה היינו שהרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת).

²¹⁰ שטעם זה אין נטילת ידים במגופת החבית (במשנה ידים שם), לפירוש הר"ש שם (מגופה לאו לתשמיש לתוכה עבידא אלא לכסוי חבית), ופירוש הרא"ש (לאו לתשמיש לתוכה עבידא, אלא כיסוי לחבית), ולפירוש הראשון של **הרשב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ג (משום דלא עבידא לתשמיש דבגוה, אלא לכסוי החבית). מ"א ס"ק ד (והר"ש והרשב"א פירשו דמגופה פסולה משום דלאו לתשמיש לתוכה עבידא אלא לכיסוי חבית. עמ"ש ס"ק ג'), וכמועתק לעיל (הערה 202).

²¹¹ פירוש הרא"ש שם (ובתוספתא קתני, שאם התקינה לכלי, כגון שתיקן לה בית מושב, כשרה לנטילה). והוא בתוספתא ידים פ"א ה"ג (מגופה שהתקינה לכלי נוטלין ממנו לידים). **ב"י** (ולא דמי למגופת חבית, שנעשית מתחלה

כגון כיסוי כוסות ודומיהן, אין נוטלין מהן²¹². ויש מקילין²¹³ בכל כיסויי הכלים לומר שהם חשובים עשויים לקבלה, הואיל ורגילים לפעמים ליתן לתוכם מעט משקה. ואפילו כיסוי שאינה יכולה לישיב שלא מסומך מפני החרוד שבתחתיתו, כגון כיסוי קדרה וכיוצא בה רגילים לפעמים (להזמין²¹⁴) להפכו על פי הקדירה ולתת לתוכו מעט רוטב²¹⁵, ולפיכך נוטלין ממנו לידים אם יכול לישיב שלא מסומך אע"פ שלא תיקנו לקבלה, כגון שנשבר החידוד מאליו, ויש להחמיר כסברא הראשונה:

ז כלי שאינו יכול לישיב שלא מסומך, אלא שאף אם לא יסמכוהו וישפכו המים ממנו ישאר מהם רביעית, נוטלין ממנו לידים מאותם המים שמחזיק אף כשמוטה על צדו, אבל לא ממים יתרים שמחזיק כשאוחזין אותו בידים במישור, שהם אינם באים מכח כלי²¹⁶.

וכן כלי שניקב ונוטלין ממנו דרך הנקב, אין נוטלין אלא ממים שמחזיק עד הנקב, אבל לא ממים שמנקב ולמעלה, שהם אינם באים מכח כלי, אע"פ שבאים דרך הנקב²¹⁷:

להשתמש בה כך, ואפילו הכי צריכה תיקון, דשאני התם שלא נעשית מתחלה לקבלה). ב"ח סוף ד"ה שבר כלי (במגופה מהני תיקון לקבלה, וצריך תיקון ... וכן כתב ב"י).

*

לפום ריהטא נראה, שהשאלה הזאת היא לפי השיטה הראשונה דלעיל ס"ה (שכל כלי שאין משתמשין בו כשהוא יושב על שוליו אינו נקרא כלי), שהיא השיטה דלעיל הערה הקודמת, שכל כלי שלא נעשית לקבלה אלא לכיסוי אינה כלי. ועל זה מתרץ, שמועיל התיקון הזה שיהי' לקבלה.

משא"כ לפי השיטה השנית דלעיל שם (ויש מקילין בכל שבר כלי שיכול לקבל רביעית בלי שיסמכוהו בדבר אחר), מובן בפשיטות שמועיל התיקון שתוכל לקבל רביעית שלא מסומכת.

וגם שתי הדעות שיתבארו כאן בענין כיסוי הכוסות שיכול לקבל שלא מסומכת, מיירי לפי השיטה הראשונה דלעיל ס"ה, שפוסלים כיסוי שלא תיקנו לקבלה.

משא"כ לפי השיטה השנית דלעיל שם, שכל שבר כלי שיכול לקבל שלא מסומכת כשרה לנטילת ידים, מובן בפשיטות להכשיר גם בכיסוי הכלים שלא תיקנו לקבלה, כיון שיכול לקבל שלא מסומכת.

ואפשר דהכא גרע טפי, דלא התירה השיטה השנית הנ"ל אלא בשבר כלי, שנעשה מתחילתו לקבלה כשעומד על מקום מושבו, משא"כ כיסוי הכלים, שגם בתחלה לא נעשה לקבלה אלא לכיסוי. שבזה הם כל הדיונים בסעיף שלפנינו, ולקמן ס"ח, ב"כובעים של לבדין ... אינן עשויים לקבל מים".

²¹² פירוש הראשון בתורת הבית שם (ומינה שמעינן דכסויי הכוסות שאינן עשויין לשתות בהן, אין נוטלין בהן את הידים).

וכדעה זו נפסק בסדר נט"י לסעודה סי"ד (כל כסויי הכלים שיש להם בית קיבול, אפילו הם מחזיקים רביעית ויותר פסולים לנטילת ידים, שמאחר שלא נעשו לקבלה אין עליהם שם כלי לענין נטילת ידים. ואפילו אם רגילין ליתן לתוכן מעט משקה לפרקים).

²¹³ ט"ז ס"ק ה (דכיון דעיקרו תחילה לכיסוי, ועכ"פ עומד גם כן למשקין, על כך צריך אחר כך תיקון לישיב בלי סמיכה, ומהני). מ"א ס"ק ה (דשאני מגופה דלפעמים הופכין אותה ונותנין אותה על הקדירה לתת לתוכה מעט רוטב).

²¹⁴ למעוטי כובעים של לבדים, שאין רגילים להזמין אותם, כדלקמן ס"ח (וגם הם אינן מזמינין אותם לכך, אלא שותין בהם באקראי על ידי הדחק).

ובשני המקומות כתבו רבינו בין חצאי עיגול. ואפשר שהוא כהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

²¹⁵ מ"א שם.

²¹⁶ ס' התרומה סי' עט (אבל אם מחזיקין רביעית אפילו כשיושבין שלא מסומכין, אז היה יכול להיות שכשרין לנטילה מן המים שיכול ליכנס בהם כשיושבין בלא סמיכה). הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ו אות ט (אם מחזיק רביעית אע"פ שלא מסומך, יכול להיות שכשר לנטילה מן המים שיכול ליכנס בהן כשיושבין בלא סמיכה). וכן הוא בתוס' חולין שם (כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכין, ואין נשאר בהם רביעית). שו"ע סי"ג (ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישאר בו רביעית, אינו כלי).

²¹⁷ עיין ב"י גבי ברזא (צריך לומר דחבית נקובה שיש ברזא בנקב חשיב שפיר כלי, כיון שעשוי לקבלה בענין זה ... דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי).

וכן הוא לקמן סי"י (כלי שיש בו ברזא למטה, מותר ליטול ידיו ממנו על ידי הסרת הברזא, אע"פ שהמים באים מלמעלה מהנקב, הואיל ונעשה מתחלתו לקבל על ידי ברזא וזה עיקר תשמישו).

ח חמת וכפישה, והם מיני נאדות של עור שתקנו ועשה להם בית מושב, נוטלין מהם²¹⁸. ואפילו נפחתו²¹⁹ מפיהם או מצדיהם, כל שמחזיקין רביעית²²⁰ מהפחת ולמטה²²¹.

אבל השק והקופה שהתקינו לשבת בלא סמיכה, וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקין, אין נוטלין מהם לידים, לפי שרובן אין מלאכתן למשקין²²².

והוא הדין לכובעים של לבדים, אפילו הם קשים כל כך שאין מים זבים מהם, מכל מקום אינן עשויים לקבל מים. ומכל מקום על ידי הדחק מותר ליטול מהם, לפי שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם²²³, ולכך אינן דומין לגמרי לשק ולקופה שאין רגילות כלל להשתמש בהם למשקין, והמשתמש בטלה דעתו אצל כל אדם.

ויש אוסרים²²⁴ אפילו בשעת הדחק, הואיל ולא נעשה לקבלה כלל מתחלתן, וגם עתה אינן עומדין לכך. ואינן דומין לכיסוי הכלים שיכולים לישוב שלא מסומכים, שיש מתירין ליטול מהם לפי שרגילים לפעמים ליתן בהם מעט משקין, אבל בכובעים אין רגילות כלל, אלא בעוברי דרכים בלבד, ובטלה דעתם אצל כל אדם (וגם הם אינן מזמינין אותם לכך, אלא שותין בהם באקראי על ידי הדחק²²⁵).

(ולהאוסרין בכיסוי כלים, אף על פי שיכולים לישוב שלא מסומכים כל שלא תקנו לקבלה²²⁶, אסור ליטול מכובעים אפילו בשעת הדחק אף לפי סברא ראשונה²²⁷ (וכבר נתבאר שיש לחוש לדבריהם)²²⁸ :

ט כלי שמתחילתו תקנוהו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשים בו אלא על ידי סמיכה,

²¹⁸ חולין שם קז, א (חמת וכפישה (מיני נודות של עור הן, רש"י) שתקנו, נוטלין מהם לידים). טור ושו"ע ס"ד (חמת וכפישה, שהם מיני נאדות של עור שתקנו ועשה להם בית מושב, נוטלים מהם).

²¹⁹ תוספתא ידים פ"א ה"ג (החמת והכפישה, אע"פ שפחותין נוטלין מהן לידים).

²²⁰ ר"ש פ"ק ידים מ"ב (חמת וכפישה מיני נודות של עור שפחותין, ובלבד שיחזיקו רביעית).

²²¹ פירוש שנוטל דרך מקום הפחת, כדלעיל ס"ד.

²²² חולין שם (שק וקופה (אין מלאכתן למים, דרובן אין מקבלין מים, רש"י) אע"פ שמקבלים, אין נוטלין מהם לידים). תורת הבית הקצר בית ו שער ג (אבל השק והקופה אעפ"י שהתקינו לשבת בלא סמיכה וזפת אותן בזפת עד שהן מקבלין משקין, פסולין, לפי שאינן עשויין לקבל משקין). טור ושו"ע שם (אבל שק וקופה שהתקינו לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקים, אין נוטלין מהם לידים, לפי שאינן עשויין לקבל משקים).

²²³ הגהת סמ"ק סי' קפא אות י (וכן יש לומר באותן כובעים (קפילשי"ש) של לבדים, אפילו כשהם קשים כל כך שמקבלים מים שאין המים זב מהם, מכל מקום אין עשויים לקבל מים, כמו שק וקופה. ומכל מקום על ידי הדחק מותרים, שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם). שו"ע שם (והוא הדין לכובעים של לבדים, אפילו כשהם קשים כל כך שמקבלים מים ואינם זבים מהם, מכל מקום אינם עשויים לקבל מים. ומכל מקום על ידי הדחק מותרים, שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם).

²²⁴ רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סי' לב (ולא נהירא כלל להתיר אפילו על ידי הדחק, דלא עדיף משק וקופה שיכול לקבל מים אלא שאינו עשוי לכך, כל שכן כובע שאינו עשוי כלל לקבלה). הובא בעולת תמיד ס"ק ה. ט"ז סוף ס"ק ז (הראשון).

²²⁵ משא"כ בכיסוי הכלים שלפעמים מזמינים, כדלעיל ס"ו (בין חצעי עיגול).

ראה חקרי הלכות ח"ז לו, א.

²²⁶ לעיל ס"ו (כל כיסוי שלא תיקנו לקבלה, אע"פ שיכול לקבל כשהוא יושב שלא מסומך, כגון כיסוי כוסות ודומיהן, אין נוטלין מהן. ויש מקילין ... הואיל ורגילים לפעמים ליתן לתוכם מעט משקה ... ויש להחמיר כסברא הראשונה).

וכל הדיון כאן הוא לדעת המתירים בכיסוי כוסות, כיון שכאן גרע טפי משני הטעמים האמורים כאן (שבכובעים אין רגילות אלא בעוברי דרכים, ושהוא רק באקראי על ידי הדחק).

²²⁷ היינו אף לדעת הגהת סמ"ק, שבשעת הדחק משהו כובעים לכיסוי כלים, מכל מקום לדעת האוסרים כיסוי כלים אסור גם בכובעים.

²²⁸ וכן נפסק בפשיטות בסדר נט"י לסעודה ס"ד (וכן מיני כובעים של לבדין (שקורין קאפילוש), אפילו הם עבים כל כך עד שאין המים יוצאין מהם, אין נוטלין מהם לידים, הואיל ולא נעשו לקבלה, ואף על פי שהולכי דרכים רגילים לשתות בהם לפעמים, ואין ליטול מהם אפילו בדרך).

אינו בטל מתורת כלי מפני זה, כיון שלכך נעשה מתחילתו וזה עיקר תשמישו²²⁹:

י לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר מלמעלה, וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים, וכשמסירה המים יוצאים, מותר ליטול ממנו, אע"פ שאינו מחזיק כלום, שכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי²³⁰.

אבל כל דבר שלא נעשה לקבלה, אין מועיל לו מה שלכך נעשה מתחלתו וזה עיקר תשמישו, כגון קנקנים שאינם שוים למעלה אלא בולט מהם כמו דד ששופכים דרך שם, והוא גבוה יותר מהכלי²³¹.

(או ששפתי הכלי עצמן אינם שוין אלא גבוהים מצד אחד ונמוכים מצד אחד, או שיש בהם חדודים יוצאים ויש בין חידוד לחבירו ככונס משקה, אין נוטלין במקום הגבוה אלא במקום הנמוך).

ואין צריך לומר בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב, שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי, אף על פי שכך נעשו מתחילתם, הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה²³².

אבל כלי שיש בו ברזא²³³ למטה, מותר ליטול ידיו ממנו על ידי הסרת הברזא, אע"פ שהמים באים

²²⁹ **משנה פ"ד דכלים מ"ג** (שולי קורפיות ושולי קוסים הצידוניים, אף על פי שאינם יכולים לישב שלא מסומכין, טמאין, שלכך נעשו מתחילתן). טור ושו"ע ס"ה (כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשין בו אלא על ידי סמיכה, חשוב שפיר כלי).

²³⁰ **ר"א ש חולין פ"ו ס" טו** (וכלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר מלמעלה וכשמניח אצבעו מלמעלה אין המים יוצאין וכשמסיר אצבעו המים יוצאין, נקרא בלשון הש"ס מיארג ב' בתרא דעירובין (קד, א), וטיטורוס במס' כלים (פ"ב מ"ו), ואפרכס בב"ר (פרשה ד), נראה לי שמותר ליטול ממנו לידים אף על פי שאין מחזיק כלום, מאחר שעשוי לקבלה בענין זה, וזה תשמישו ועיקר קבלתו, נקרא כלי). והוא כדאמרין בעירובין שם (מטיפין מיארק לחולה), ופירש"י (כלי הוא ופיו צר, ושל מתכת הוא, ומנוקב בתחתיתו נקבים נקבים דקין, וממלא מים וסותם פיו העליון, וכל זמן שפיו סתום אין המים יוצאין בנקבים התחתונים, וכשרוצה, נוטל פקק העליון והמים יוצאין בנקבים טיף אחר טיף, ונותן כלי מתכת וכופהו תחתיו, וקולן נשמע לחולה). ובמס' כלים שם (טיטורוס, ר"א בר צדוק מטהר, רבי יוסי מטמא), ופירש בר"ש שם, פירש בערוך, כלי של מתכת מנוקב מלמטה נקבים הרבה כמלא נקב מחט, ומלמעלה נקב אחד כמלא כוש, ואם הוא מלא מים ומשים אצבעו על הנקב מלמעלה שלא ישלוט בו הרוח, עומד ואין יוצא ממנו טפה, וכשמסיר אצבעו, יוצאין המים כמוציא פרוטות טיפות). ובב"ר שם (הביא לו אפרכס ... כיון שנתן אצבעו עמדו מים). **טור ושו"ע** שם (כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה, וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים, וכשמסירו המים יוצאים, מותר ליטול ממנו אף על פי שאינו מחזיק כלום, כיון שעשוי לקבלה בענין זה, וזה עיקר תשמישו, נקרא כלי).

²³¹ **שלי"ה** שער האותיות (פא, א) הג"ה ד"ה כלי (כלי שאינה שוה למעלה, רק יש בו בליטה גבוה מגוף הכלי שדרך בו הולך השפיכה, אין ליטול ידים לאכילה דרך שם, כי זה מה שגבוה מהכלי אין שם קיבול לקבל, ואף על גב שתחילת תיקון הכלי נעשה כך ... כן קבלתי, על כן לא יטול לשפוך מהבליטה רק ישפוך מהצד). **מ"א** ס"ק ד (כתוב בשלי"ה, דאין ליטול ידיו מהקנקן שקורין גיסקא"ן דרך הדד שבולט, כי לא נעשה לקבלה עיי"ש). והוא הקומקום, שצואר המזיגה היוצא ממנו גבוה יותר מפתח הקומקום עצמו, ולכן לא יטול ידיו מקנקן המזיגה אלא מפתח הקומקום.

²³² **ט"ז** ס"ק ז הראשון (אותן כלים של בדיל שנותנים בסעודה ליטול מהם לידים, וקורין אותו גי"ס קאן, ויש באיזה מהם למעלה סמוך לפיהם בצדו נקב אחד, ואומרים שעושין אותו לנוי והוא עכ"פ גדול הרבה מן כונס משקה ... בזה ודאי פסול, שהרי באותו חלק למעלה ששם הנקב לא מקרי עשוי לקבלה, דהא נקב גדול יש שם, רק למטה ממנו עשוי לקבלה, ואם כן היאך יטול דרך פיו).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ב (ואפילו אותן קנקנים שמתחלת עשייתן עושין האומנים בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, אין עליהם תורת כלי מהנקב ולמעלה, ואין נוטלין ממנו לידים דרך פיו).

ומכל מקום יש אופן שאפשר ליטול ממנו, כדלעיל ס"ד (שהנקב הוא סמוך לפי הכלי ומגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו אף אם לא היתה חתיכת הכלי שלמעלה מהנקב שהקלוח הולך עליה). והוא מטעם שנתבאר לעיל שם (שאז ודאי אף אם מה שלמעלה מהנקב לא היה כלל, היו המים הולכים ממעלה למטה על ידיו דרך הנקב כמו שהולכים עכשיו דרך פי הכלי).

²³³ כאן ולקמן סיי"ח וסי" קסב סיי"ג, מדובר בשלושה סוגי ברזא:

(א) בצד הכלי יש נקב שממנו יוצאים המים, שסותמים אותו על ידי פקק, הנקרא ברזא, ופותחים אותו על ידי הסרת הפקק (קנט, י).

מלמעלה מהנקב, הואיל ונעשה מתחלתו לקבל על ידי ברזא וזה עיקר תשמישו²³⁴.

אפילו היה כלי שלם לגמרי מתחלתו ואחר כך ניקבו ועשה לו ברזא, הרי זה כתחילת תיקונו, שעכשיו עושהו כלי חדש להשתמש בו דרך הנקב על ידי ברזא²³⁵.

ואפילו לא עשה לו ברזא, אלא סתם הנקב לגמרי שלא [י]פתחו עוד, ואפילו לא סתמו בזפת וכיוצא בו²³⁶ אלא שתחב בו עץ וכיוצא בו בחוזק (אם הוא כלי עץ²³⁷), מועלת בו סתימה זו לעשות כלי, כמו שמועלת בו ברזא²³⁸.

אבל אם פקקו בסמרטוט, אינו מועיל לעשות כלי, לפי שהוא תיקון עראי ואינו עשוי להתקיים²³⁹ (והוא הדין אם סתמו בטיט, תיקון עראי הוא בכלי שמשמשין בו במים, ולכן אינו מועיל לנטילת ידים²⁴⁰).

(ב) בצד הכלי יוצא ממנו דד, ועליו סובבת ברזא קטנה לסתמו ולפתחו, כעין הברזים שלנו (קנט, יח).
(ג) שתחב בו יתד העב למעלה והולך ומשתפע, וכשדוחה את היתד כלפי מעלה ניצוקים ממנו המים (קסב, יג).
שלושת הכלים האלו נחשבים כלי כשר לנטילת ידים, כיון שהנקב נסתם על ידי הברזא.

²³⁴ **טור** (אם היה ברזא בנקב והסירו וקיבל המים על ידיו, חשיב שפיר כח גברא). ב"י ד"ה והא דמכשרין (דהיאך מותר ליטול ידיו מהנקב על ידי שמחזיר ומסיר הברזא בכל שפיכה, כיון דמן הנקב ולמעלה אינו כלי, נמצא שהמים שנופלים על ידיו אינם באים מכח כלי כלל. אלא על כרחך לומר, דכיון שעשוי לקבלה בענין זה, וזה עיקר תשמישו, נקרא כלי). **רמ"א** סוף ס"ה (כלי שיש בו ברזא למטה, הואיל ומתחילה נעשה לקבל על ידי כך). ט"ז סוף ס"ק יג (והא דכשר בנקב שיש בו ברזא, הטעם לפי שתחלת עשייתו היה להשתמש על ידי זה, כעין שכתב הרא"ש בכלי מלא נקבים, כן כתב ב"י).

והיינו שאף שנתבאר לעיל ס"ז (כלי שניקב ונוטליו ממנו דרך הנקב, אין נוטליו אלא ממים שמחזיק עד הנקב, אבל לא ממים שמנקב ולמעלה, שהם אינם באים מכח כלי, אע"פ שבאים דרך הנקב), וכאן שהנטילה מתוך הכלי אינה על ידי הרמת הכלי, הרי ודאי כל הנטילה היא רק מהמים שמהנקב ולמעלה. מכל מקום מותר ליטול ידיו ממנו, כי על ידי הברזא, גם המים שמהנקב ולמעלה נחשבים באים מתוך הכלי.

אלא שעל ידי פתיחת הברזא יוצאים המים מאליהם, ולא בכח האדם, לכן יתבאר לקמן ס"ח (שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו, לפיכך הנוטל מכיור שמתוקן על ידי תרגול כעין ברזא, צריך להפך התרגול כמה פעמים בכל נטילת יד ויד, לפי שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון היוצא מהנקב).

²³⁵ **מ"א** ס"ק ו (ואם היה כלי שלם וניקב ותחב בו דבר אחר ... ייחד לו ברזא להשתמש בו, זה מקרי תחלת תקונו ושרי).

²³⁶ שמועיל לסתימת הנקב, כדלקמן בהמשך הסעיף.

²³⁷ כדלקמן בסוף הסעיף (ולא התירו בברזא, אלא לפי שהוא עץ, ועץ בעץ מתהדק היטב).

²³⁸ **מ"א** שם (ואם היה כלי שלם וניקב ותחב בו דבר אחר, מהני, אף על פי שלא נעשה מתחלה לכך, דכיון דסתמו חשיב שפיר כלי).

²³⁹ **משנה פ"ה דפרה** מ"ז (ניקבה מלמטן ופקקה בסמרטוט, המים שבתוכה פוסליו, מפני שאינם עגולים כלי), ופירש הר"ש שם (כלומר שאין כלי מסבב את המים, דנקב של מטה מבטלו מתורת כלי ... דסתימה של סמרטוט לא משויה ליה כלי).

ואף שלא אסרו אלא כשניקבה מלמטה, אבל בניקב מן הצד המים שבתוכן כשרים, כדתנן התם (ניקבה ... מן הצד ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה כשרים, מפני שהם עגולים כלי), היינו דוקא להכשיר המים שלמטה מן הנקב, משא"כ כאן ששופך דרך פיו שלמעלה מן הנקב. **ועיין בפירוש הרא"ש שם** (אבל מן הצד שהכלי מסבב מקדשים במים שלמטה מן הנקב, ואפילו לא פקקה בסמרטוט, ואגב רישא נקטה. ולא מסתברא למימר שמקדש במים שלמעלה מן הסמרטוט), **דאפילו מן הצד אם המים הם למעלה מהנקב כו' ובנטילת ידים ששופך דרך פיו, אפילו המים למטה מן הנקב כמ"ש לעיל ס"ד**.

ומ"ש הט"ז ס"ק א בסוף דבריו דגם להטור קשה כו' (דהא המים היו גם למעלה מהנקב במי חטאת, מדצריך סתימה, ואפילו הכי כשר לענין מי חטאת). **לא עיין ברא"ש** (שלא התירו אלא במים שלמטה מן הנקב).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"יג (כלי עץ שניקב או נסדק וסתם הנקב היטב בסמרטוטין או בטיט וכיוצא בו עד שאין המים יוצאין דרך שם כלל, אין סתימה זו מועלת לעשותו כלי לנטילת ידים).

וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד ס"י קסג אות ב. ס"י קעו ח"ג ס"ח.

²⁴⁰ **ראב"ד** ה"ל כלים פ"ד ה"י (אם סתמן בטיט, שאינו חיבור). **ט"ז** סוף ס"ק א (ולענין אם מועיל לסתום הנקב הפוסל בכלי, נראה ללמוד זה ממ"ש הראב"ד בפ"ד מה"ל כלים לענין טומאה, דבטיט אינו מועיל בשום כלי).
וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (או בטיט ... אין סתימה זו מועלת).

ואפילו סתימה יפה כזפת וכיוצא בו אינה מועלת, אם סותם לפי שעה ועתיד להחזירה לאחר זמן²⁴¹.
ובכלי חרס אין סתימה מועלת אלא בזפת או גפרית²⁴² או סיד מעורב בגפסים²⁴³ או בבדיל ועופרת²⁴⁴ או בקולן של סופרים שמדבקים בהם ניירותיהם²⁴⁵, (ואין צריך לומר בדבק), אבל לא בשאר דברים²⁴⁶.
ובכלי זכוכית אין סתימה מועלת כלל לעשותם כלי, אפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהם²⁴⁷.

וכן כלי מתכות שתשמישן בחמין, כגון קומקום וכיוצא בו, אין זפת וכיוצא בו מדברים הנמוסים בחמין מועילות לעשותם כלי לנטילת ידים, אלא אם כן יחדם לנטילת ידים, שאם לא כן, סתימה שאינה עשויה להתקיים היא. והוא הדין לקומקום של חרס או קדירה וכיוצא בהם. אבל שאר כלי מתכות מועלת בהם סתימת זפת וכיוצא בו²⁴⁸.

ויש אומרים²⁴⁹, שאין זפת וכיוצא בו מועיל אלא בכלי חרס (וכלי מתכות²⁵⁰) ולא בכלי עץ²⁵¹, ואפילו כלי

²⁴¹ **עין כסף משנה פ"כ מהל' כלים ה"ה גבי מגופת חבית** (שאע"פ שהיא מחוברת לחבית על ידי אותה טפילה, אינה חיבור, מפני שהיא עומדת לינטל).

²⁴² תוספתא כלים ב"ק פ"ג ה"ב (חבית שניקבה ועשאה ... ובגפרית ובזפת חיבור ... ושאר כל הדברים אינו חיבור), לגירסת **ראב"ד פ"כ מהל' כלים ה"ג**. כי ברמב"ם שם (חבית שניקבה ועשאה בזפת בבעץ וגפרית בסיד ובגפסים אינו חיבור, ושאר כל הדברים חיבור), ועל זה כתב הראב"ד שם (מצאתי בשתי נוסחאות בהיפך מזה, באלו חיבור ובשאר דברים אינם חיבור). **ר"ש סוף פ"ג דכלים מ"ז** (חבית שניקבה ועשאה בבעץ ובקסטרים בזפת ובגפרית ובסיד חיבור, ושאר כל דברים אינם חיבור. ברייתא זו כתובה בשיבוש ברוב תוספתות, וכמו שכתבתי כן היא). וראה כף החיים ס"ק יט.

²⁴³ הוא סיד מעורב בגבס. ומבואר בתוספתא שם (חבית שניקבה ועשאה ... בסיד ובגפסים חיבור), ומקוואות פ"ד ה"ד (פקקו ... בסיד ובגפסים), ופירש הר"ש במקוואות סוף פ"ד (בסיד ובגפסים יחד סתימה מעלייתא וחשיב כלי), ובתורת הבית שער המים ש"ה סוף בית המים (כי הסיד או גפסים לבדן אין עושין סתימה מעליא, אבל סיד וגפסים יחד עושין סתימה מעליא). טור ושו"ע יו"ד סי' רא ס"מ (אם עירב סיד וגפסים וסתמו, חשוב סתימה).

וכן הוא לקמן הלכות תיקוני המקוה ועשייתה (ואחר כך יכולים לשום סיד הרבה תוך הנקב שבשולי התיבה ... ואף על פי כן אינה נעשית כלי על ידי סתימה זו של סיד דוקא). ונתבאר בצמח צדק חיו"ד סי' קעו ח"ג סי"ח (דין זה מבואר בב"י בשם שער המים, וז"ל סתמו בסיד לבדו או בגפסים לבדו אין זו סתימה יפה כו'), וזהו על פי פירוש הר"ש והרא"ש בהתוספתא שפירש דהא דתני בתוספתא בסיד ובגפסים פוסל היינו דוקא שעירב שניהם יחד כו').

וראה גם שם סי' קעא. סי' קעב. סי' קעו ח"ג סי"ב. סי' שלד. סי' שלו סכ"ח וסל"ו. חידושים קעו, א.
²⁴⁴ תוספתא שם (חבית שניקבה ועשאה בבעץ ובקנטרין ... חיבור). ופירש"י בב"ב פט, ב ובמנחות כח, ב (בעץ, בדיל).

²⁴⁵ פסחים מב, ב (וקולן של סופרים וכו'), הכא תרגומא פרוור דאושכפי (הרצענים מדבקין בו את העור כשמתחלק לשתיים, או מדבקין שתי עורות יחד לעשותן עבה, רש"י) ... סופרים נמי מדבקין בה ניירותיהן).

²⁴⁶ תוספתא וראב"ד ור"ש שם (ושאר כל דברים אינם חיבור).

²⁴⁷ **משנה פ"ל דכלים מ"ג** (כוס ... ניקב ועשאו בין בבעץ בין בזפת טהור. רבי יוסי אומר, בבעץ טמא ובזפת טהור), וכתנא קמא. רמב"ם הל' כלים פ"ג ה"ג (כוס ... ניקב וסתמו בין בבעץ בין בזפת טהור).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ג (ולדברי הכל אין שום סתימה מועלת בכלי זכוכית, אפילו זפת וכיוצא בו, ואפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהן).

וראה מנחת פתים או"ח הוספות לסי' קפג סי"ג.

²⁴⁸ **משנה שם פ"ג מ"ז** (קומקום שניקב ועשאו בזפת, ר' יוסי מטהר, שאינו יכול לקבל את החמין כזונן). תוספתא כלים שם (הזפת חיבור בכלי מתכות בדבר הראוי לה). ופירש ר"ש כלים פ"ג מ"ז (פירוש, ראוי לה צונן, אין ראוי לה חמין). מטה יהודה סוף ס"ק א (ולא אמרינן דלא מהני זפת, אלא בקומקום שהוא עשוי לקבל החמין ... אבל כלי שנוטלין ממנו שעשוי לקבל מים צוננין מהני בו סתימת הזפת).

²⁴⁹ ראב"ד הל' כלים פ"ד ה"י (סתם נקב כלי חרס בזפת ... טהור, מפני שהזפת חיבור לה וכסתום דמי ... אבל שאר הכלים, אין הזפת חיבור להם). **ט"ז ס"ק א** (נראה ללמוד זה ממ"ש הראב"ד בפ"ד מהל' כלים לענין טומאה ... זפת מועיל לכלי חרס דוקא, אבל לשאר הכלים אין מועיל).

וכ"ה בנט"י לסעודה סי"ג (ויש אומרים שאפילו זפת וכיוצא בו אינו מועיל בכלי עץ, אלא בכלי חרס לבד).
²⁵⁰ כנסמן לעיל (הערה 248).

²⁵¹ ולדעה הא' מועיל זפת בכלי עץ, כמבואר במשנה כלים פ"ג מ"ח (משפך של עץ ושל חרס שפקקו בזפת ... ר' עקיבא מטמא בשל עץ ומטהר בשל חרס), הרי שזפת בעץ סותם יותר מזפת בחרס. וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד סי' קעו ח"ג

עץ שלם ששוליו הם נסרים מדובקים בזפת אין נוטלין ממנו, אע"פ שכך נעשה מתחילתו²⁵², ולא התירו בברזא, אלא לפי שהוא עץ, ועץ בעץ מתהדק היטב²⁵³:

יא יש אומרים²⁵⁴, שלא אמרו [שיעור] כונס משקה אלא בכלי שלם שניקב, אבל גיסטרא שיעורו במוציא משקה. ואיזה גיסטרא, כל כלי שנשבר ממנו קצת, ואפילו לא נשברו אלא אזניו שאוחזים אותו בהם לטלטלו ממקום למקום²⁵⁵, לפי שכלי שלם שניקב כמוציא משקה משתמשין בו משקין על ידי שמעמידין תחתיו גיסטרא לקבל משקין הנוטפין, אבל אין מעמידין גיסטרא לגיסטרא. וראוי לחוש לדבריהם:

יב יש אומרים²⁵⁶, שלא אמרו שיעור כונס משקה אלא בכלי שניקב, אבל נתבקע שיעורו במוציא משקה. ויש אומרים²⁵⁷, שאין חילוק בין ניקב לנתבקע ונסדק, שלעולם אינו בטל מתורת כלי בפחות מכונס משקה, לפי שראוי להשתמש בו על ידי העמדת גיסטרא תחתיו. וכן עיקר.

וכל נקב או סדק שמים יוצאים בו טיפה אחר טיפה, בידוע שהוא כונס משקה, ופסול לדברי הכל²⁵⁸:

יג לא ימלא חפניו מים ויתן לחבירו על ידיו, שאין נוטלין אלא מן הכלי²⁵⁹.

סי"ב (והראב"ד פי"ד משמע זפת לא חשיב סתימה רק בשל חרס. וקשה שהמשנה ספ"ג דכלים אומר דזפת במשפך של עץ חשוב סתימה, ולא בשל חרס).

²⁵² **שיירי כנסת הגדולה** הגב"י אות ט (ומזה נראה דאותן כלי עץ דאינן מחתיכה אחת רק שוליו מדובקים בזפת ... שאין נוטלין ממנו לידים ... שמעתי שהיה נזהר בזה מהר"ר יעקב עוזיאל ז"ל). הובא בעולת תמיד סי"ק ו (ונראה גם לדעת הרב המחבר אין להתיר ליטול בכלי שאינו מחתיכה אחת ושוליו מחוברים בזפת. וכ"כ בכנה"ג מהדו"ב בשם גדול אחד). אליה זוטא סי"ק ד ואליה רבה סי"ק ו (כלי עץ שאינה מחתיכה אחת, רק שוליו מדובק בזפת, אין נוטלין בו, שיירי כנסת הגדולה).

וראה גם לקמן בדיני תקוני המקוה (ואפילו התיבה היא זפותה בזפת, וכנודע מהספינות המזופפות, שהמים נכנסים לתוכן).

²⁵³ וכן הוא לעיל בתחלת הסעיף (שתחב בו עץ וכיוצא בו בחוזק (אם הוא כלי עץ), מועלת בו סתימה זו לעשות כלי, כמו שמועלת בו ברזא), ולקמן סי' שיד סי"ח (אבל בחבית של עץ, שמהדקין מאד העץ שסותמין בו הנקב וחותרין ראשו על דעת שלא להוציאו).

וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד ריש סי' קעא (דברזא של עץ חשוב סתימה מעליא ... ועי' בשו"ע רבינו ז"ל באו"ח בה"י נט"י סי' קנ"ט סי", ובה"י שבת סי' שי"ד), וסי' קעב (קג, ג). סי' קעו ח"ג סי"ב.

²⁵⁴ **ב"י** ד"ה ודע שהרמב"ם (ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשוי לקבל משקין הדולפין, אף על פי שלא ניקב אלא כמוציא משקה טהור, כדאיתא בסוף פרק המצניע). ובגמרא שבת שם צו, א (ולא אמרו מוציא משקה אלא לענין גיסטרא בלבד (דהתם ודאי אי נקבה הכי כמוציא משקה, משדא שדי ליה, רש"י) מאי טעמא, אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, לפי שאין אומרים הבא גיסטרא (אחרת, רש"י) לגיסטרא (זו להניח תחתיה לקבל הטיפין, אבל כלי שלם חסין עליו, ומשום נקב פורתא לא שדו ליה ומניחין גיסטרא תחתיו, רש"י)). רמב"ם ה"ל כלים פי"ט ה"ב (ניקב במוציא משקה, טהור מלהתטמא משום גסטרא). ים של שלמה חולין פי"ח סי' כז (דאפילו היכא דניקב פחות מכונס משקה, וכגון שהוא גיסטרא, וכדאמרין בס"פ המצניע שהוא עולה מטומאתו בנקב כמוציא משקה). **מ"א** סי"ג (ובגיסטרא שיעורו כמוציא משקה).

²⁵⁵ משנה כלים פי"ד מ"ג (איזו היא גיסטרא כל שניטלו אזניה). רמב"ם ה"ל כלים פי"ט ה"ז (חבית שניטלו אזניה הרי היא כגסטרא).

²⁵⁶ **ב"ח** ד"ה כתב הרמב"ם (לפענ"ד, דרבינו היה מפרש בדברי הרמב"ם, דמחלק בין נקב קטן בכונס משקה, דיכולין ליטול ידיו דרך הנקב, לאין בו נקב אלא שהכלי נשבר ונתבקע ... חשבינן ליה כולו שבר כלי, ואפילו אין המשקין נכנסין בתוכו דרך שבירה זו אלא מוציא משקין בלבד נמי פסול מליטול בו ידיו כלל, אפילו מחזיק רביעית מן הביקוע ולמטה, דכיון דשבירה זו מטהרתו מידי טומאה הוי ליה שבר כלי ופסול לגמרי).

²⁵⁷ **ט"ז** סי"ק א (ואין לזה מקור, דלפי הנראה גם לענין טהרה לא מועיל הביקוע כל שאין המשקה נכנס שם). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ב (וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק מפולש), שאינו מחלק בין נקב לסדק.

²⁵⁸ **ברייתא נדה מט**, ב (היה טורד טיפה אחר טיפה, בידוע שכונס משקה). ב"ח ד"ה ומ"ש רבינו אם ניקב (משמע דסתמא היא ולא פליגי בה, אלא לכולי עלמא זו היא בדיקה). ט"ז סי"ק ב (מו"ח ז"ל הביא דבגמרא איתא אם נותן לתוכו מים והן נוטפין טיף אחר טיף בידוע שהוא כונס משקה, וזה אליבא דכולי עלמא).

והוא הדין אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחר כך שפך ממנה לידו השניה, לא עלתה לו נטילה.²⁶⁰

ויש מתירין בזה²⁶¹, שכיון שנטילת ידו הראשונה היתה מהכלי, נקראת נטילת השניה נטילה מכח הכלי, משא"כ כשחבירו נתן לו בחפניו, שאין באים על ידו של זה מכח כלי, אלא שלחבירו באו מן הכלי.²⁶² וכן נהגו מקדם להקל, אבל העיקר כסברא הראשונה, ולכן יש להחמיר לכתחילה.²⁶³

ואף²⁶⁴ המתירין לא התירו אלא כשידו הראשונה היתה טהורה, כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת

²⁵⁹ **משנה פ"ק ידידים** מ"ב (ולא יתן לחבירו בחפניו), ופירש ר"ש (שלא ימלא חפניו מים ויריק על ידי חבירו). טור ושו"ע ס"ו (לא יתן מים לחבירו בחפניו, שאין נוטלים אלא מן הכלי).

ומכל מקום אין המים מטמאים את ידי חברו, כדלקמן סי' קסב ס"ג (כל טומאת המים מהידידים אינה אלא במים שעל היד בשעת נטילה, שאז בקל נטמאו המים ... אבל מים שאינן על היד, אף על פי שידיים טמאות נוגעות בהם בשעת נטילה, אינן מטמאות אותו, שהרי לא אסרו ליתן מים בחפניו לחבירו אלא מפני שאין חפניו כלי, אבל לא משום שנטמאו המים מחפניו).

²⁶⁰ **מרדכי פ"ח דברכות** רמז רא (וליתול בחפניו וליתן על ידי חבירו אסור ... לפיכך הנותן מידו אחת על חבירתה אסור). שו"ע שם (והוא הדין אם נטל ידו אחת מהכלי ושפך ממנה לידו אחרת, דאינו כלום).

²⁶¹ **תוס'**, הובא בפסקי התוס' סוטה פ"א אות ה (נוהגין העולם לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשף בחברתה. אבל לא נתכוין ליטול כי אם יד אחת, ושפשפה בחבירתה טמאה). והיינו שכיון שבשעת נטילת היד הראשונה מהכלי נתכוין לשפשפה ביד השניה, הוי כאילו נטל גם היד השניה מהכלי. **רשב"א** חולין קז, א ד"ה האי אריטא (כתוב בתוס' משם ר"ת ז"ל, דמותר ליטול ידו אחת מן הכלי ולשפוך ממנה לידו האחרת, דכיון שתחילת הנטילה היה מן הכלי באחת מידיו, תו לא צריך. והכי משמע בתוספתא (ידיים פ"ב ה"ג) דקתני התם, אבל הנוטל והנותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות, שמתחילה לא נטל מן הכלי, משמע הא נטל תחילה מן הכלי שפיר דמי, ובתורת הבית הארוך בית ו שער ג (אמרו משמו של רבנו תם ז"ל, שאם נטל בידו אחת מן הכלי ונתן על ידו השניה מותר, לפי שכן) שבא לידו הא מן הכלי, כח כלי קרינא ביה. ואינו דומה לנוטל מחפניו של חברו, שלא מכח כלי בא ליד זה כלל, ושכלי הלקט סי' קלו (מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל, דמותר ליטול מים מן הכלי בידו אחת וליתן על השנייה. וראה מן התוספתא בפרק ב', אבל הנוטל והנותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות, שמא מתחלה לא נטל מן הכלי, משמע הא אם נטל מתחלה מן הכלי היו ידיו טהורות אף על פי שנתן לו בחפניו), **בשם ר"ת**. שו"ע שם (ור"ת מתיר בזה, כיון שתחלת נטילה לידו אחת היה מן הכלי).

וזכרו כאן שני פרטים: (א) נותן מידו הראשונה על השניה. (ב) משפשף ידיו בחברתה. ובהמשך יתבאר כל האופנים שבזה.

²⁶² לבוש סי"ה (אבל לקבל מחפני חבירו, אפילו בכהאי גוונא אסור, שכבר נתבטל כח הכלי מיד שבאו בחפני חבירו). עולת תמיד סי"ק ז (פירוש, אפילו נשפך מכלי לחפניו, ואפילו היו הידיים של הנותן טהורים. והאי דינא אתיא אליבא דכו"ע, גם לדעת ר"ת, וכ"כ בלבוש).

ואם נטל מים מהנהר ונתן על ידו השנית, יתבאר לקמן סכ"ד (לא יטול מים מהנהר בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה, שנטילה היא מן הכלי וידו אינה כלי).

²⁶³ תרומת הדשן סי' רנט (אמנם נראה דדוחק הוא קצת מה שהן מחלקים בין מתכוין ליטול ידו אחת או שתיים, ואין לסמוך עליו לענין שפשוף ידה בחבירתה, דהא כל הגאונים דלעיל כתבו בהדיא לאסור). ד"מ הארוך אות ו (ובתרומת הדשן סי' רנ"ט משמע דסבירא ליה שאין לסמוך על דברי ר"ת בזה, דכל הגאונים סבירא להו דאסור). **רמ"א** ס"ו (ונהגו להקל כדברי ר"ת. אבל הסברא הראשונה היא עיקר, ולכן יש להחמיר לכתחילה). מ"א ס"ק ז (ותה"ד כתב בשם התוס' דנוהגין שנוטלין מידו אחת ושופך על חברתה, כיון שנתכוין ליטול שתייהן. והוא חלק עליהם), וסי' קסב ס"ק יב (אבל אם נטל ידו אחת ושפך ממנה על שניה, אף על פי שנתכוין ליטול שניהם, טמאה, וכמ"ש סי' קנ"ט ס"ז ... וכ"כ תה"ד דאין לסמוך על התוס').

וכן דעת הרמב"ם ה"ל ברכות פ"ו ה"י"ג (נוטל ידו אחת וצק בזו על זו וחוזר וצק בראשונה על השנייה). ובתורת הבית הארוך ב"ו ש"ג, אחר שהביא דברי ר"ת, הוסיף (אבל הרמב"ם כתב ... כלומר שצריך נטילה על זו ועל זו, ונראה דבריו). וביוש"ש חולין פ"ח ס"י"ג (אכן מדברי הרשב"א משמע לעיל, דלא סבירא ליה כלל ליתן מים בידו על ידו האחרת, אלא כדברי הרמב"ם, ששופך בידו מכלי על ידו השנייה, ואחר כך בידו השנייה על הראשונה, וכן נראה לי עיקר).

²⁶⁴ 7 אופנים יתבארו בשבעת הקטעים שלפנינו :

(א) שפך על היד הראשונה רביעית, ואחר כך שפך מהיד הראשונה רביעית או שתי שפיכות על (חלק מ)היד השניה, ואחר כך שפשפם יחד כדי שיעזו המים בכל הפרק של היד השניה (לדעה הא' נטהרו הידיים, ולא לדעה הב' דלקמן).
(ב) שפך על היד הראשונה שפיכה אחת של פחות מרביעית, ואחר כך שפך ממנה על היד השניה, ושפשפם יחד (גם לדעה הא' נטמאו ב' הידיים).

ונטהרה²⁶⁵, ומקבל בה עוד מים ושופך ממנה על השניה גם כן רביעית בבת אחת, או אפילו מעט מים ראשונים ושניים²⁶⁶, ומשפשף זו בזו, שיגיעו המים בשניה בכל הפרק הצריך נטילת ידיים²⁶⁷.

אבל אם שפך על הראשונה פחות מרביעית, נטמאו המים שעליה²⁶⁸, וכששופכם על השניה מטמאין המים את היד השניה, וגם יד השניה מטמא את המים שעל גבי הראשונה כשמשפשף בה²⁶⁹. וכשחוזר ונוטל מים שניים לטהר הראשונים²⁷⁰, אינן מועילות כלום לטהרם מטומאתם שנטמאו מיד השניה, שאין המים שניים מטהרים הראשונים אלא כשנטמאו מן היד ששפכם עליה, ולא כשנטמאו מיד אחרת, ונשארת יד זו בטומאתה עד שינגבה יפה מממיה ויחזור ויטלה כראוי²⁷¹, וגם יד השניה שנטמאה ממי הראשונה אין מים שניים מועילים לטהרה, וצריך לנגבה ולחזור וליטלה²⁷².

ואף אם נטל גם מים שניים על ידו הראשונה קודם ששפך ממנה להשנייה²⁷³, מכל מקום כשמשפשף זו

(ג) שפך על היד הראשונה שתי שפיכות של פחות מרביעית, ואחר כך שפך ממנה שפיכה אחת על היד השניה, ושפשפם יחד (גם לדעה הא' לא נטהרו).

(ד) שפך על היד הראשונה שפיכה אחת של רביעית, ושפשפה ביד השניה (לדעה הא' לא נטמאה היד הראשונה, ולדעה הב' נטמאה).

(ה) שפך על פסת היד הראשונה רביעית, ושפשפה ביד השניה (גם לדעה הא' נטמאו הידים).

(ו) שפך על היד הראשונה רביעית, ואחר כך שפך ממנה רביעית, או שתי שפיכות פחות מרביעית, על כל הפרק של היד השניה (גם לדעה הב' נטהרו הידים, לשיטת ר"ת).

(ז) שפך על היד הראשונה רביעית, ומהמים שנשתיירו עליה שפך על יד השניה, ושפשפם יחד (לדעה הב' נטמאו ב' הידים, אף לשיטת ר"ת).

וכל זה לשיטת ר"ת, אבל העיקר כסברת החולקים, שמה ששפך מידו הראשונה לשניה אינו מועיל.

²⁶⁵ בדק הבית (ואם איתא לדברינו תם, כשהיתה ידו הראשונה טהורה ... כשנטל ידו הראשונה מרביעית בבת אחת). **שו"ע** שם (והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה, כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת).

²⁶⁶ והיינו שלדעה זו לא התירו אלא כששפך מהיד הראשונה על (חלק מ)היד השניה רביעית בבת אחת, או פחות מרביעית בשתי שפיכות. ומשפשפם כדי שיגיעו המים בשניה בכל הפרק.

ולדעה הב' דלקמן, לא סגי בזה, אלא אם כן "שופך על השניה גם כן רביעית או מים ראשונים ושניים, שיגיעו לכל הפרק", בלי שפשוף כלל. ואם שפך על היד השניה רק שפיכה אחת פחות מרביעית, גם דעה הא' מודה שלא נטהרו.

אבל ראה לקמן (הערה 282 והערה 287).

²⁶⁷ פסקי התוס' שם (לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשף בחברתה), ותרומת הדשן שם (שזורקים מן הכלי ליד אחת, ואחר כך משפשף בחברתה). ועל זה מפרש כאן, שבשפיכה זאת מהיד הראשונה לשניה לא הגיעו המים בכל הפרק של היד השניה, ולכן הוצרך לשפשף זו בזו שיגיעו בכל הפרק.

²⁶⁸ **שו"ע** סי' קסב ס"ב (הנוטל ידיו, שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ, ואחר כך שופך עליהם פעם שנית, וגם אלו המים הם טמאים). וכן הוא גם כשלא הי' לכלוך על היד, ושפך עליה רק פעם אחת.

וכן הוא לקמן סי' קסב ס"א (צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת, נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית, מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד). וכאן מייירי ששפך מהיד הראשונה ליד השניה לפני השפיכה השניה.

²⁶⁹ **מ"א** שם ס"ק ז (והוא הדין המים שבידו הא' נטמאו מיד השניה).

²⁷⁰ שאחר השפשוף נוטל מים שניים על היד הראשונה.

²⁷¹ כדלקמן שם ס"ט (אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית ... חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו, ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן ... אין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים, לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי).

²⁷² **שו"ע** שם ס"ד (שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו, וכששפשפה נטמאת חברתה, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה, ולא הבאים מחמת היד האחרת, הלכך השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה, צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי).

וכן הוא לקמן שם ס"י (וגם היד שאינה נוטלה אין לה תקנה אלא בניגוב, לפי שנטמאה גם כן ממי חברתה הטמאים, ואין מים שניים ... מטהרים טומאה הבאה מחמת יד אחרת).

²⁷³ היינו ששפך על יד הראשונה פחות מרביעית מים ראשונים ושניים, ואחר כך שפך ממנה על השניה רק שפיכה אחת.

בזו נטמאו מי הראשונים²⁷⁴ מן השניה, וחוזרים ומטמאים את הראשונה²⁷⁵.

אבל כששופך רביעית בבת אחת, אינן מקבלין טומאה כלל מהידים, לא מיד זו ששפכם עליה²⁷⁶ ולא מיד זו ששפשפה בהם²⁷⁷.

והוא שישפוך תחילה הרביעית על כל הפרק הצריך נטילת ידים ליד הראשונה (ומקבל עוד מים לשפשף בהם השניה). אבל אם מקבל רביעית בפיסת היד לבד ומשפשף בהם שתי ידיו, לא עלתה לו נטילה, כי מיד שקיבל המים בפיסת ידו, נטמאו. שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה, אלא בדרך נטילה, שהוא כששופכם על כל הפרק, שהיא נטהרה בנטילה זו, אבל אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי' קס"ב²⁷⁸, וחוזר ומטמא את הידים, וכשמשפשף בהם כל ידיו, נטמאו כל ידיו, וצריך לנגבן²⁷⁹.

ויש אומרים²⁸⁰, שלא התירו המתירין אלא כשטיהר ידו הראשונה ברביעית או במים ראשונים ושניים ומקבל בה עוד ושופך על השניה גם כן או רביעית או מים ראשונים ושניים, שיגיעו לכל הפרק.

אבל אם שפשף השניה בראשונה להגיע המים ראשונים ושניים לכל הפרק, לא עלתה לו נטילה, לפי שהמים הראשונים²⁸¹ מטמאין את היד הראשונה בנגיעת היד השניה בהם. ואף אם מים הראשונים אלו הם מרביעית שטיהרו יד הראשונה, מכל מקום כיון שנשתיירו בה מעט מהם ושפכם על השניה, נטמאו מיד השניה, שהרי אין בהם רביעית, וחוזרין ומטמאין יד הראשונה בנגיעתה בהם כשמשפשף בה²⁸².

²⁷⁴ אוצ"ל "הראשונה", כלומר "מי היד הראשונה".

²⁷⁵ שמי היד השניה שהם טמאים (שלא שפכו עליה אלא שפיכה אחת) מטמאים את מי היד הראשונה, וחוזרים מים הטמאים שעל היד הראשונה ומטמאים את היד הראשונה.

כי דוקא בשפך רביעית בבת אחת אמרו שהמים אינן מקבלין טומאה כלל; משא"כ כששפכו עליה פחות מרביעים מים ראשונים ושניים, הם מקבלים טומאה.

וכאן לא כתב מה הדין אם יכול לטהר המים הראשונים, על ידי מים שניים, שבוה יובאו ב' דעות לקמן שם ס"ט (יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה), ושם נסמך (הערה 683).

²⁷⁶ כי דוקא אם שפך פחות מרביעית אמרין לקמן סי' קסב ס"א (נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים), משא"כ אם שפך רביעית על היד הראשונה, לא נטמאו.

²⁷⁷ כדעה הא' דלקמן שם ס"ח (שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין. ויש אומרים, שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא מקום שהם מטהרים ... אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם, טמאתם, אע"פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים)).

²⁷⁸ סעיף ז (שאין ידים טהורות לחצאין).

²⁷⁹ ט"ז ס"ק ז הב' (נראה פשוט, שזהו בענין שהמים אינם מקובצים תוך פיסת היד אלא שופך על כל היד והמים נשפכים, אבל אם הם מקובצים תוך היד, פשיטא דנטמאו אף על פי שהם רביעית, דהא גב היד הוא טמא ומטמא תוך היד).

²⁸⁰ **שיירי כנסת הגדולה** הגב"י אות יג (והיינו דוקא בכהאי גוונא שלאחר נטל ידו אחת שפך ממנה על ידו השניה ולא נגע בינתיים היד לחברתה). **מ"א סי' [ק] סב** ס"ק ט, בתירוץ הב' (דאם שפך על ידו אחד רביעית ונגע בחברתה, נטמאה מחברתה. וקשה, דבס"א כתבתי דרביעית אין מקבלין טומאה ... יש לומר, דעכ"פ אין רביעית על היד השניה ונטמאו המים שעל השניה).

והיינו שלדעה הא' התיר ר"ת אף אם שפך מהיד הראשונה רביעית או שתי שפיכות על (חלק מ)היד השניה, ואחר כך שפשפה כדי שיגיעו לכל הפרק. ולדעה השנית לא התיר ר"ת אלא כשמיד בעת השפיכה (בלי השפשוף) הגיעו המים לכל הפרק של היד השניה. ואם שפך על היד השניה רק שפיכה אחת פחות מרביעית, גם דעה הא' מודה שלא נטהרו.

אבל ראה לקמן (הערה 282 והערה 287).

²⁸¹ הן המים ששפך מהיד הראשונה לשניה (לפני השפשוף).

²⁸² היינו אף שבתחלה שפך משיורי הרביעית של מי היד הראשונה על השניה, והי' אפשר לומר לכאורה, ששיורי הרביעית אינם נטמאים מהיד השניה. מכל מקום, כיון שבשעה שהשיורים האלה הגיעו ליד השניה "אין בהם רביעית", הן נטמאין מהיד השניה, "וחוזרין ומטמאין יד הראשונה".

(וכן עיקר²⁸³. ולדברי הכל²⁸⁴, אם נטל ב' ידיו בבת אחת, שאדם אחר שופך עליהן, נעשו שתיהן כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו בגייעתן זו בזו כשמשפשוף במים זו בזו להגיע המים לכל הפרק²⁸⁵. ואפילו אינו שופך עליהן כל הרביעית, כמו שיתבאר בסימן קס"ב²⁸⁶. ואף על פי שאין המים מגיעים לכל הפרק מכח הכלי, אלא בשפשופו אין בכך כלום²⁸⁷):

נטילת ידים מכח אדם

יד צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם²⁸⁸, שכן מצינו במי חטאת שנאמר בהם והזהו הטהור על הטמא²⁸⁹.

ולכאורה נראה מכך, שאם שפך רביעית שלמה מהיד הראשונה על "חלק" מהיד השניה, וצריך לשפשוף כדי שיגיע לכל הפרק של היד השניה, נטהרה לדברי הכל. וכן הוא לקמן בסמוך (ולדברי הכל ... ואף על פי שאין המים מגיעים לכל הפרק מכח הכלי, אלא בשפשופו, אין בכך כלום). אבל ראה לעיל (הערה 280 והערה 266).

*

ואם לא שפך כלום על היד השניה, ונגע בה ביד הראשונה שנטהרה מרביעית. בזה יובאו ב' דעות לקמן סי' קסב ס"ח (אבל אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך לזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין. ויש אומרים שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא במקום שהם מטהרים, שאז אינן מתטמאין מאותו מקום ... אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם, טמאתם, אע"פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים)), ושם נסמן (הערה 673).

אבל כאן ששפך מעט מים (פחות מרביעית) מהיד הראשונה לשניה, ואחר כך נגע בה ביד הראשונה, נטמאה היד הראשונה לשתי הדעות, כדלקמן שם ס"י (אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת, נטמאה יד זו מממימי השנ[ה] הטמאים).

²⁸³ היינו שלפי שיטת ר"ת, העיקר הוא כדעה הב' בשיטתו, כאמור כאן. אבל כבר נתבאר לעיל, שהעיקר הוא דלא כדעת ר"ת (העיקר כסברא הראשונה, ולכן יש להחמיר לכתחלה).

²⁸⁴ אף לדעת החולקים על ר"ת, דלא מהני מה ששופך מהיד הראשונה על היד השניה. מכל מקום, יש ללמוד מכאן לענין אדם אחר שופך על שתי הידים שלו מתוך הכלי, בשלושת ההלכות שלפנינו:

(א) אין מטמאות זו את זו בגייעתן.

(ב) דסגי אף אם אינו שופך עליהן כל הרביעית.

(ג) דסגי במה שעל ידי השפשוף מגיעים לכל הפרק.

²⁸⁵ ב"י (ודע דהא דיד נטמאת בשפשוף חברתה, דוקא כשנטל ידו אחת ואחר כך שפשה בחברתה, אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתייהן נחשבות כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו). **שו"ע שם ס"ה** (הא דיד נטמאה בשפשוף חברתה, דוקא בנוטל ידו אחת ואחר כך שפשה בחברתה, אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתייהן נחשבות כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו).

²⁸⁶ ס"א (וכל זה כשנוטל ידו אחת או שתיהן כל אחת בפני עצמה. אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי ואינן מטמאות זו את זו בגייעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה, ויכול לשפשוף זו בזו), ושם נסמן (הערה 701).

ולענין אינו שופך עליהן כל הרביעית, יתבאר לקמן סי' קס ס"ז (ולא הצריכו אלא שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו, אבל אין צריך לשפוך כל הרביעית על ידיו ... פשט הראשון ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו, ואחר כך פשט השני ידיו למטה מידי הראשון, וקילוח יורד על ידיו של ראשון ומהן לידיו של שני, ידי שתיהן טהורות, אף על פי שנפחת שיעור הרביעית בכלי כשמיגיעים המים לידיו של שני טהורות, מפני שהם באים משירי טהרה).

²⁸⁷ פסקי תוס' שם (נוהגין העולם לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשוף בחבירתה). הובא בתרומת הדשן שם, לפי שיטת ר"ת הנ"ל.

והיינו לשיטת ר"ת שהתיר כשנטל ידו ראשונה מהכלי ושפך ממנה לידו השניה, ושפשוף ביחד כדי שיגיעו המים לכל היד עד הפרק. ואילו כאן שנטל ב' ידיו בבת אחת, מתיר "לדברי הכל".

והוא למרות האמור לעיל (אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי' קס"ב, וחוזר ומטמא את הידים, וכשמשפשוף בהם כל ידיו, נטמאו כל ידיו, וצריך לנגבן).

וראה לעיל (הערה 280 והערה 266). דובר שלום ע' נג.

²⁸⁸ **חולין קז**, א (דקאתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים). שו"ע ס"ז (צריך שיבאו המים מכח נותן).

וראה לקמן ס"כ אי סגי בכח נותן (אפילו קוף), או צריך שיהי' בכח אדם דוקא.

ובסדר נט"י לסעודה ס"ט (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא).

²⁸⁹ סמ"ג עשין כז הל' נט"י (ור' יוסי למד ממה שכתוב (חקת יט, יט) והזהו הטהור על הטמא שהיה שם כח אדם, והוא הדין לטהרת ידים). **הגהות מיימוניות** הל' ברכות פ"ו (דפוס קושטא). **ב"י** (וכתבו הגהות מיימוניות, דהא דבעינן כח

לפיכך צינור שדולין מים מן היאור ושופכין בו ונמשכין ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו או תחתיו כדי שיקלחו המים עליהן כשיגיעו להן, מפני שאינן באים על ידו מכח אדם, שכבר פסק כח השופך. ואם משים ידו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, שכל זמן שהמים קרובים למקום השפיכה עדיין מכח אדם הם באים²⁹⁰. ואף על פי שהצינור המונע המים מלהתפשט לצדדי נהר אינו כלי, אין בכך כלום, כיון שעיקר הילוך המים הוא מכח כלי²⁹¹:
טו אם הטביל ידיו בתוך הצינור²⁹², אין טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובין²⁹³.

במה דברים אמורים כשהדולה שופך ונותן לתוך הצינור עצמו, אבל אם נותן אותם חוץ לצינור על הקרקע, וממשיך אותם לצינור, והטביל בו ידיו, טהורות, שהשא[ו]בה שהמשיכוה בקרקע כשרה לנטילת ידים²⁹⁴, שהיא מדברי סופרים, אף להפוסלים בטבילת כל גופו שהיא מן התורה עד שיהיה רוב

אדם נפקא לן מדכתיב והזה הטהור דבעינן כח גברא. לבוש ס"ז (והואיל והנטילה צריכה כלי, צריכין המים לבא על הידים מתוך הכלי מכח גברא, שכן היו אותן הטהרות שבאו מן הכלים כגון קידוש ידים ורגלים או הזאת מי חטאת לא היו אלא מכח גברא, הכיור לא היה מקלח תמיד אלא היו בו ברזאות, וכל כהן שרצה לקדש ידיו ורגליו היה פותח לו הברזא ומקדש. ועוד דכתיב ביה בהדיא [תשא ל, יט] ממנו משמע ולא מתוכו דלא הוי כח גברא, ומי חטאת כתיב בהדיא והזה הטהור על הטמא).

חמשה הלכות למדים מקידוש ידים ורגלים ומהזאת מי חטאת לנטילת ידים (יש הלכות שלמדים רק מקידוש ידים ורגלים, יש הלכות שלמדים רק מהזאת מי חטאת, ויש הלכות שלמדים משניהם), ונסמנו לעיל (הערה 185).

²⁹⁰ **גמרא שם** (האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים, דלא אתו מכח גברא (לתת ידיו לתוכו ויקלחו המים לתוכן, דלאו מכח גברא אתו, שכבר עבר כח השופך והן מקלחין מאליהם, רש"י). ואי מיקרב לגבי דולא, דקאתו מכח גברא (כשהדולה שופך וזה נותן ידיו סמוך למקום השפיכה והמים מקלחין מכח השפיכה לתוך ידיו, רש"י) נוטלין ממנו לידים). **הרב רבינו יונה** ספ"ח דברכות מב, א (אם בשעה שאדם דולה המים מן האריתא ושופך אותם בצינור משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים אותם תחת השפיכה ממש, נוטלין ממנו לידים, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באין ... דיינינן ליה כאילו היו עומדות במקום שפיכת המים עצמן, והוא ליה כח גברא ונוטלין ממנו לידים. וכשהן רחוקות, לא דיינינן ליה כח גברא, ואין נוטלין ממנו לידים). **רשב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ד (ואי מקרב לגבי דולא הרי הוא כאילו נטל מן הדולא, שהמים הנשפכין מן הדולא קרוב לדולא, מכח גברא דשפיד מדולא הן, וכאילו נטל מן הדולא דמי). **טור ושו"ע** ס"ז (לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם, מפני שאינם באים מכח אדם, שכבר פסק כח השופך. ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים).

וכעין זה יתבאר לקמן סי' שנו ס"א (אם אינו שופך סמוך לרשות הרבים ממש אלא ברחוק מעט, בענין שיציאתן לרשות הרבים היא מאליהן, ואיננה כח שפיכתו ממש, אלא כחו הוא גורם בלבד), ושם נסמן (הערה ח). ושם (באמצע הערה הנ"ל) מציין רבינו לכאן (עי' סי' קנט ס"ז). וראה גם סדר תיקוני מקוואות – לפי תקנת רבותינו (הערה 119).

ומכל שכן אם (אינו שופך בו, אלא) פותח את הברזא שבכלי, כדלקמן ס"ח (אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו. ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאילו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו).

²⁹¹ וכן הוא לעיל ס"ד (שצדדים אלו מונעים את המים מלהתפשט לצדדין. ואף שמניעתן זו היא מכח דבר שאינו כלי, אין בכך כלום), ושם נסמן (הערה 198).

²⁹² דיני טבילת הידים במי מקוה יתבארו לקמן סכ"א-ג.

²⁹³ **חולין קז**, א לגירסת הרי"ף ספ"ח דברכות מב, א (אין מטבילין בה את הידים, דהוו להו שאובין). טור ושו"ע שם (ואם הטביל ידיו לתוך הצנור הזה, אינם טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובים). והיינו שכשדלה בכלי מן היאור ושפך לתוך הצינור נעשו המים שאובין.

והוא כדעת הרמב"ם דלקמן סכ"ג (וכל זה במי מקוה. אבל מים שאובין, אפילו הם במקום אשבורן ויש בהם מ' סאה, פסולות לטבילת ידים).

(והראב"ד דלקמן סכ"ג (ויש מכשירין במ' סאה שאובין בקרקע), **צריך לומר** דהכא לא מהני מטעם **דהוה כלי המחובר לקרקע**). וכן הוא לקמן בקונטרס אחרון ס"ק א (ועיין במה שנתבאר לעיל, דהראב"ד סבירא ליה דאריתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע), ומיירי שהצינור יש לו ד' דפנות שהוא כלי. ולפי זה לא יועיל האמור לקמן בסמוך, להתיר אם המשיכוה בקרקע.

²⁹⁴ הרא"ה וריטב"א חולין שם (דוקא בדולה ונותן לתוך האריתא, והוא חריץ שנותן סביבי היאור שממלאין אותו מן הנהר ואחר כך משקין אותו. אבל בנותן אותם חוץ לחריץ וממשיך אותם לחריץ, כשרה, דהוה ליה שאובין שהמשיכוה דקיימא לן שהיא טהורה). שו"ע שם (והני מילי בדולה, ששופך ונותן לתוך הצנור עצמו. אבל אם נותן

המקוה מי גשמים והמיעוט שאובה שהמשיכוהו²⁹⁵, כמ"ש ביו"ד סי' ר"א²⁹⁶.

ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ' סאה, ושיגדור בתוכו למטה לעכב זחילת המים שיהיו נקוים ועומדים ולא זוחלין, כמו שיתבאר²⁹⁷:

טז ואפילו דולה ונותן לתוך צינור עצמו, אם הדלי נקוב מאחוריו ככונס משקה, ובעוד ששופך דרך פיו לצינור מקלח מאחוריו ליאור, מטביל בו את הידים בשעה שהדלי שופך לתוכו, ונחשב כאילו הטביל ביאור, שהקילוח שמאחורי הדלי מחבר מימי הדלי למימי היאור, והנצוק שמהדלי לצינור מחבר מים שבצינור למים שבדלי, וחשובים מים שבצינור מחוברים למי היאור²⁹⁸. ואע"פ שהנצוק אינו חשוב חבור לטבילת כל גופו²⁹⁹, וגם הקלוח שמאחורי הדלי אינו נצוק אם אין בו אלא ככונס משקה בצמצום שהוא יורד טפה אחר טפה³⁰⁰, אעפ"כ לענין נטילת ידים הקילו שבדבר מועט חשוב חיבור³⁰¹.

לפיכך ההולך בספינה בים ואינו יכול להטביל ידיו בים³⁰², יקח כלי מנוקב בכונס משקה ודולה בו

אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו טהורות, דשאובים שהמשיכוהו כשרה, וסטי"ז (ושאובה שהמשיכוהו כולה, גם להרמב"ם מטבילין בהם הידים).

ולדעתם מיירי שהצינור אינו כלי. **עיין ביו"ד סי' רא ס"ו** (צריך שלא יהיו ארבעים סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טובלין בכלים), ו**במ"ש לקמן סכ"ג** (ומים שבכלי המחובר לקרקע, לדברי הכל פסולים לטבילת ידים). **ואם כן צריך לומר דהכא מיירי שהצינור אינו כלי, כדלקמן סי"ז** (בצינור שאינו כלי, מפני שאין לו ד' דפנות). ולכן מועיל מה שהמשיכוהו בקרקע, וכדלקמן בקונטרס אחרון ס"ק א (והשו"ע סבירא ליה דאינו כלי, מדמכשר בהמשכה). **דלא כמ"א סק"ח** (מפני שהם שאובים, והכלי מחובר לקרקע), ו**ט"ז סק"ט** (מחובר לקרקע כו' ... משום הכי פסול באריתא דדלאי ששופך מים מן היאור). **ועמ"ש לקמן**.

וראה פתחא זוטא ס"ק ט וס"ק י.

²⁹⁵ **מ"א ס"ק ט** (דוקא לענין נטילת ידים. ולענין מקוה עבי"ד סימן ר"א סמ"ד מ"ה).

²⁹⁶ סעיף מד (שהשאובה שהמשיכוהו כשרה, אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר), וסמ"ה (שיעור המשכה זו אין פחות מג' טפחים).

והיינו שדעת המ"א, שבנטילת ידים סגי: (א) אף אם המשיכוהו כולה. (ב) אף אם ההמשכה היא פחות מג' טפחים. אבל בשו"ע כאן נכתב סתם (אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו), ולא הוזכר ג' טפחים.

²⁹⁷ לקמן סכ"א (והוא שראויים לטבול בהם כל גופו, דהיינו שיש בהם מ' סאה, אבל פחות ממ' סאה, או שהם זוחלין, פסולין גם לטבילת ידים. ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית), וסכ"ב (מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין, יש להסתפק לפי סברא האחרונה אם הקילו בנטילת ידים גם בזוחלין כמו שהקילו בפחות ממ' סאה, או שלא הקילו בזוחלין מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה).

²⁹⁸ גמרא שם (ואי בזיע דולא בכונס משקה (כשהנקב מכניס משקה, גדול הוא קצת, וקילוח היוצא ממנו נראה, והשופך שופך דרך פיו לצינור, והנקב מקלח מאחוריו ליאור, רש"י), מילף לייפי (צינור עם היאור, על ידי דלי, רש"י) ומטביל בה (בצינור, רש"י) את הידים).

²⁹⁹ משנה טהרות פ"ח מ"ט (הנצוק ... אינן חיבור), ופירש הר"ש שם (קילוח צנור הבא מלמעלה למטה בזקיפה כמרזב של גג). רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ז ה"ה (הניצוק אינו חיבור לטהרה. כיצד, שאם עירה מים טמאים מכלי אבן וכיוצא בהן לתוך המקוה, אין אומרים משהגיע קצת הניצוק למקוה טהרו המים, אלא הרי הן בטומאתן). יו"ד סי' רא ס"ס (שאין הנזחלין מערבים אלא אם כן עמדו).

³⁰⁰ מקוואות פ"ו מ"ז (ערוב מקוואות כשפופרת הנוד). שו"ע יו"ד סי' רא סנ"ב (הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו, או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד), וסנ"ג (הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר), ובש"ך שם ס"ק יד (דהא דבעינן כשפופרת הנוד היינו דוקא להכשיר מקוה חסר מן השלם, אבל להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקן אלא כשערה כשר, לפי ששאוב אינו פוסל אלא מדבריהם הקילו בכך).

וכאן הוא נקוב רק ככונס משקה, שהוא פחות מחוט השערה.

³⁰¹ רש"י שם ד"ה מילף לייף (דלאו טבילה גמורה היא ודיה בחבור זה, ולא בעינן כשפופרת הנוד כדון עירוב מקוואות דעלמא). תוס' שם ד"ה ואי (ואע"ג דלענין טבילת כל גופו לא מהני מתרי טעמי, דנצוק אינו חבור, וגם בעינן כשפופרת הנוד לענין עירוב מקוואות, גבי רביעית ידים לא החמירו). **טור ושו"ע** שם (אף על גב דנצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה).

³⁰² שמותר להטביל ידיו בים, כמבואר בשו"ת רדב"ז ח"ד סי' רצד (אם אפשר לו על ידי שיטבול ידיו בים הגדול ודאי לא קא מיבעיא לך, דהא יש לו מים קרינן, שהרי טבילה זו במקום נטילה עומדת). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (מותר להטביל ידיו בים).

מהים, ומטביל בו ידיו, שמימיו מחוברים למי הים הואיל והם נוטפין ממנו לים דרך הנקב³⁰³ (אבל אם אפשר לו בקל להטביל ידיו בים, אין לו לעשות כן, לפי שיש חולקין על זה³⁰⁴ ואומרים, שהנצוק אינו חבור לנטילת ידים כמו שאינו חבור לטבילת כל גופו. ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה, מכל מקום במקום שאפשר, מהיות טוב אל תקרא רע³⁰⁵).

אבל אי אפשר לדלות בכלי שלם וליטול ממנו לידיים בדרך נטילה, מפני שמי הים מלוחים הם ופסולים לנטילת ידים, ואינם כשרים אלא בדרך טבילה, כמו שיתבאר בסי' ק"ס³⁰⁶:

יז אבנים הקבועים בכותל שחקק בהן בית קיבול ותיקן להם ברזא, אין ליטול מהן לידיים, שכיון שהם קבועים בכותל לעולם, הרי הן ככותל ואין שם כלי עליהן, אע"פ שעשה להן בית קיבול. אבל אם חקק להן בית קיבול תחלה ואחר כך חיברן בכותל, נוטלין מהן, הואיל והיה עליהן שם כלי בתלוש. וכן כלי המחובר לקרקע נוטלין ממנו³⁰⁷.

והוא שיש לו ברזא ונוטל דרך ברזא שמסירה בכל שפיכה ושפיכה, שזו נקראת נטילה מכח נותן, כמו שיתבאר³⁰⁸. אבל אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים, לא עלתה לו נטילה, שזו אינה נטילה אלא כעין הטבילה היא זו, הואיל והכלי מחובר לקרקע, ואין טבילה בשאובין³⁰⁹.

אבל אם אין הכלי מחובר לקרקע, הרי זו דרך נטילה, אע"פ שאין באים על ידיו מכח נותן, לפי שבין

³⁰³ פסקי ריא"ז ספ"ח הל' נט"י ס"י. שלטי הגבורים פ"ח מב, א אות ב (וכן נראה בעיני לומר, שאם בא אדם בספינה גדולה, ואינו מגיע להטביל את ידיו בים, ומצא כלי שניקב בכונס משקה, ודולה מן הים ומטביל ידיו בתוך הכלי, שמי הכלי מחוברים למי הים הואיל ומימיו נוטפין שם על ידי הנקב). מ"א ס"ק י (והוא הדין אם הוא בספינה ואינו יכול להטביל ידיו בים, יקח כלי שניקב בכונס משקה ודולה מהים ומטביל ידיו בתוך הכלי, שמי הכלי מחוברים למי הים הואיל ומימיו נוטפין דרך הנקב (ש"ג)).

³⁰⁴ רא"ש חולין פ"ח ס"ד (ורב אלפס ז"ל גורס ואי בזיע דוולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידיים, דלאו כלי הוא, דאמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידיים. ולגירסתו גם אין מטבילין בו, דלא חשיב ליה חבור גם בכונס משקה), לגירסת הרי"ף פ"ח מב, א (ואי בזיע דוולא בכונס משקה, אין נוטלין ממנו לידיים, דלאו כלי הוא). וב"י ד"ה והרי"ף (וכן נראה שהיה גורס הרמב"ם, שכתב בפ"ו מהלכות ברכות (הי"ד) דין אריתא, ולא כתב שאם ניקב בכונס משקה שמטבילין בו) לדעת הרמב"ם.

³⁰⁵ ב"ק פא, ב.

³⁰⁶ סעיף יב (ומי הים הן מלוחין ואינן ראויים לשתיית הכלב, ואין נוטלין מהן לידיים בכלי, אלא אם כן הרתיחו אותם שאז ראויים). משא"כ טבילה מותרת אף בים, כמבואר ביו"ד סי' רא ס"ה (כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה).

וראה פתחא זוטא ס"ק יא.

³⁰⁷ משנה פרה פ"ה ה"ז (השוקת שבסלע, אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה ואינה צריכה צמיד פתיל ואינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד, ממלאין בה ומקדשין בה ומזין ממנה וצריכה צמיד פתיל ופוסלת את המקוה). אגודה ב"ב סי' קטו (מכאן ראייה דמותר ליטול מהם לידיים). רמ"א ס"ז (אין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכותל ועשה להם בית קבול וברזא, אבל אם היו כלי תחלה וחברם לכותל, נוטלין ממנו).

וראה חידושי צמח צדק רנט, ד.

³⁰⁸ לקמן סי"ח (אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו).

³⁰⁹ רמב"ן חולין קז, א (הכא כיון שהוא בקרקע הטבילה היא, וטבילה בשאובין ליכא אלא בשאינן שאובין וכשעור מקוה. אבל מישך ידיו בגווה דמנא, נטילה היא. היינו דקאמרין רחיצה מקריא ושפיר דמי). הובא ברשב"א שם ד"ה האי (תירץ הרמב"ן ז"ל, דהכא כיון שהיא בקרקע כעין הטבילה היא, וטבילה בשאובין ליכא, אבל מישך ידיו במנא, נטילה היא, והיינו דקאמר רחיצה מקריא ושפיר דמי), וד"ה וליטול (לשכשך ידו בכלי המחובר לקרקע, אסור) ובתורת הבית הארוך בית ו סוף שער ג (תירץ הרמב"ן ז"ל דשאני התם דמחוברת בקרקע וטבילה היא, וטבילה בשאובין ליכא). שו"ע סי"ח (אם הכניס ידיו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם, אם הכלי מחובר לקרקע לא עלתה לו נטילה). מ"א ס"ק יג (דהוה ליה כמו טבילה, וטבילה בשאובין ליכא).

ולקמן סכ"ג (ואפילו הם מי גשמים, שאין טבילה בכלים). וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

שנוטל ידיו מתוך הכלי ובין מכנים ידיו לתוך הכלי הכל נקרא נטילה בכלי³¹⁰. משא"כ בצינור (א) שאינו כלי, מפני שאין לו ד' דפנות³¹¹, לפיכך הצריכו שיתן בו ידיו קרוב לשפיכת הדלי שיבאו המים על ידיו מכח שופך מהכלי³¹². והוא הדין לכל מי שאוחז ידיו חוץ לכלי, צריך שיבאו המים על ידיו מכח נותן מהכלי³¹³. אבל כשמששים ידיו בתוך הכלי, אין צריך לנותן רק שיהא במים כשיעור נטילה שהיא רביעית, ואין צריך להיות כשיעור טבילה, שהוא מ' סאה³¹⁴.

ויש אומרים³¹⁵ שלעולם אינה חשובה נטילה אלא אם כן באו המים על ידיו מכח נותן, כמו שמצינו

³¹⁰ שאלתות דרב אחאי פר' מצורע שאלתא צ. בה"ג ברכות פ"ו ט, ב (ואמר רב אחאי שמע מינה ... מאן דבעי מיכל לחמא ואשכח מיא דרמו באגנא או במשיכלא שייך ידיה בגוייהו ושפיר דמי, וכן הלכה). הובא בתוס' חולין קז, א ד"ה דלא (פירש בהלכות גדולות שמותר להטביל ידים בתוך הכלי, דחשיבא נטילה, והביא ראיה מפ"ב דזבחים (כא, א) דאיבעיא להו מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור, ממנו אמר רחמנא ולא לתוכו, משמע דבקידוש ידים מבעי ליה משום דכתיב ממנו, אבל בנטילת ידים, אפילו בתוכו מותר). רמב"ן ורשב"א שם (אבל מישך ידיה במנא, דכנטילה מיניה הוא, שפיר דמי). ובשו"ת סי' קצא וסי' תקט (ומשכשך ידיו בתוך הכלי בין בשחר בין בשעת אכילה שפיר דמי. מדאמרין בכיור (שמות ל) ורחצו אהרן ובניו ממנו ולא בתוכו. שמע מינה הכא הוא דכתיב ממנו הא בעלמא אפילו בתוכו שפיר דמי), וסי' תקט (דעת רב אחא משבחא והרב בעל הלכות, שהתירו לשכשך הידים בתוך הכלי). דעה הא' שבשו"ע שם (ואם אינו מחובר לקרקע, יש אומרים שעלתה לו נטילה).

ואף שבה"ג אינו מחלק בכלי בין אם הוא מחובר לקרקע או לאו, יתבאר בקונטרס אחרון, דקיי"ל כרמב"ן ורשב"א שמחלקים בינם, כדלעיל הערה הקודמת.

³¹¹ כמבואר ביו"ד סי' רא סל"ה (אם יש לה ד' שפות שראויה לקבל המים פוסלת, ואם לאו אינה פוסלת). וכיון שאינו כלי אינו כשר לנטילת ידים.

וגם דין טבילת ידים במקוה אין בו, עד שיהיו בו מ' סאה שאינם שאובין ואין זוחלין, כדלעיל סט"ו (אם הטביל ידיו בתוך הצינור, אין טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובין ... צריך שיהא בצינור מ' סאה, ושיגדור בתוכו למטה לעכב זחילת המים שיהיו נקיים ועומדים ולא זוחלין).

ועיין בקונטרס אחרון, שלדעת הראב"ד שאפשר להטביל הידים גם במים שאובין, מה שבגמרא שם (חולין קז, א) לא סגי בטבילת הידים בצינור, מייירי בצינור שהוא כלי המחובר לקרקע, שלדברי הכל אין מטבילין בו הידים.

³¹² **רשב"א בתורת הבית הארוך** בית ו שער ד (אריתא דדלאי לאו כלי הוא, ואין נוטלין ממנו לידים. ואי מקרב לגבי דולא, הרי הוא כאילו נטל מן הדולא, שהמים הנשפכין מן הדולא קרוב לדולא מכח גברא דשפיך מדולא הן, וכאילו נטל מן הדולא דמי). וכן כתב בחידושי חולין שם ד"ה מגופת (והא דאמרין לעיל ואי מקרב לגבי דולא דאיתי מכח גברא, לאו למימרא דנבעי כח גברא, אלא הכי קאמר, אריתא דדלאי לאו כלי הוא ואין נוטלין ממנו, ואי מקרב לגבי דולא, הרי הוא כאילו נטל מן הדולא, שהמים הנשפכין קרוב לדולא מכח גברא דשפיך מדולא הן, וכאילו נטל מן הדולא הוא), ובשו"ת ח"א סי' תקט (וההיא דאריתא דדלאי כבר תרצתי אני בחבורי, משום דאריתא לאו כלי הראוי ליטול ממנו לידים. והכי קאמר, ואי מקרב לגבי דולא שהדולא שופך, הרי הוא כאילו נטל מכח אדם השופך ולא מן האריתא).

³¹³ כדלקמן סי"ח (ואם היתה מוטה בארץ על ידי שנתגלגלה מאליה והמים מקלחים ממנה, או שעומדת והמים יוצאים דרך הנקב על ידי שנפלה הברזא מאליה ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה).

³¹⁴ **ב"ח** ד"ה וצריך (ומשמע לפי זה, דכל שמשכשך ידיו בכלי שרי, אפילו לית ביה ארבעים סאה, דחשיב נטילה מן הכלי, ואפילו לית בה אלא רביעית נמי סגי). **ט"ז** סי"ק (ומשמע מדברי כל הפוסקים שהביאו זה הפסק של ה"ג, דאין צריך להיות בכלי מ' סאה, דהא מדין נטילה נגעו בה). **דלא כהגהת אשרי** פ"ב סוף סי"א (האי מאן דבעי למיכל ומשכח מיא באגנא או במשיכלא, ויש בהן מ' סאה, שדי ידיה בגויה ושפיר דמי), בשם אור זרוע ח"א סי' סא.

וכן בטבילת ידיו במי גשמים שבקרקע יש אומרים דסגי ברביעית, כדלקמן סכ"א (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים).

³¹⁵ **תוס'** חולין שם ד"ה דלא (וקשה לפירוש, דהכא (חולין קז, א) אמר אינו נוטל ממנו דלא אתי מכח גברא, משמע דבעינן כח גברא השופך ... דתנן במס' ידים בפ"ק (מ"ה) הכל כשרין ליתן מים לידים אפילו חרש שוטה וקטן, ומניח חבית בין ברכיו ונוטל, ומניח חבית על צדו ונוטל, הקוף נותן לידים. רבי יוסי פוסל בשניהם ... דבעי רבי יוסי מכח גברא ... שמעתא דנקט כח גברא אתי כרבי יוסי. אבל ההלכות גדולות אי אפשר להעמיד אלא כרבנן. וצריך להחמיר, כיון דסוגיא דשמעתין כרבי יוסי). **רא"ש** חולין פ"ח סי"ג (והשתא שמעתין דנקט כח גברא כרבי יוסי, וההלכות גדולות אי אפשר [להעמיד] אלא כרבנן. וצריך להחמיר בדבר, כיון דסוגיא דשמעתין כרבי יוסי). **וסמ"ק** סי' קפא (אין נוטלין לידים מן הכלי אלא אם כן באים מכח אדם, ואין מטבילין תוך הכלי כגון צנור וכלי אחר). **והגהות מיימוניות** הל' ברכות פ"ו אות ו (דלא כה"ג שכתבו שמותר להטביל ידיו בתוך הכלי). ובדפוס קושטא שם בשם סמ"ג (עשין כז הל' נט"י). טור ודעה הב' שבשו"ע שם (ויש אומרים שלא עלתה לו).

בקידוש ידים ורגלים במקדש, דכתיב ורחצו ממנו ולא בתוכו, שבתוכו אינו רוחץ מכה נותן³¹⁶, אבל חוצה לו רוחץ על ידי הסרת הברזא מהדד היוצא ממנו, וזה נקרא כח נותן כמו שיתבאר³¹⁷.

ובשעת הדחק יכול לסמוך על סברא הראשונה³¹⁸, ויברך על נטילת ידים³¹⁹. ואם אחר כך נזדמן לו ליטול בדרך נטילה, יטול בלא ברכה³²⁰. ויש אוסרין³²¹ אפילו בשעת הדחק, לפי שהעיקר כסברא האחרונה (ויש לחוש לדבריהם שלא לברך על נטילה זו, אלא נוטל בלא ברכה, ויכרוך ידיו במפה ויאכל, שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום³²², כמו שיתבאר בסי' קס"ג³²³):

יח חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ונוטל³²⁴, כי מה שברכיו מסייעין לשפוך נחשב כח נותן³²⁵. ואם

³¹⁶ ריטב"א חולין שם (מיהו מכיון דמדמינן נטילת ידים דתרומה וחולין לקידוש במילי טובא, והתם מיעט רחמנא ממנו ולא מתוכו (תשאל, ל. יט. זבחים כא, א), הוא הדין נמי שאין ראוי ליטול ידיו בתוך הכלי).

וכן הוא לעיל סי' קכח ס"ח (ושיבאו המים על ידי הכהן מכה אדם, כמו שיתבאר בסי' קנ"ט, וכמו בקידוש ידים שבמקדש).

³¹⁷ לקמן סי"ח (אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו. ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו).

וגם זה למדים מקידוש ידים ורגלים, כמבואר בסמ"ג עשין כז הל' נט"י (ונראין הדברים ששניהם למדים מכיור, שהיו הכהנים רוחצים ממנו ידיהם שהיה כלי, שחכמים אומרים לא היה שם כח אדם, אלא כח כלי, ור' יוסי למד ממה שכתוב (חקת יט, יט) והזה הטהור על הטמא, שהיה שם כח אדם, והוא הדין לטהרת ידים. [ומכל מקום צריך כח כלי, שאנו למדים מרחיצת ידים דכיור. ואפשר להיות שגם בכיור היה כח אדם, שהיה נקוב מצדדיו כעין דדים וברזות קבועים בהן, וכשרוצה לקדש ידיו, מושך הברזא, וקילוח ראשון היוצא על ידי משיכת הברזא קרוי כח אדם, ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה).

ואפשר שבכיור לא היו בקילוח ראשון, כמבואר ברמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ה הט"ז (כיצד מצות קידוש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית), וזה קשה מאד לעשות בקילוח ראשון.

ואפשר שמטעם זה נתבאר לעיל סי"ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכה נותן, ולא מאלהם, שכן מצינו במי חטאת, שנאמר בהם והזה הטהור על הטמא), ולא הסתפק בלימוד מכיור בלבד.

והיינו שבדין נטילת ידים מכה אדם יש שני פרטים:

(א) שצריך כח נותן שנוטל מהכלי, ולא סגי במה שטובל ידיו בתוך הכלי. שזה למדים ממה שנאמר בכיור "ורחצו ממנו ולא בתוכו" (סי"ז).

(ב) דלא סגי במה שהמים מקלחים מהכלי ונותן ידיו תחת הקילוח (סי"ח). שזה למדים בעיקר מהזאת מי חטאת, שנאמר בהם "והזה הטמא" (סי"ד). ואפשר שגם בכיור היה בכח אדם על ידי הסרת הברזא (סי"ז).

³¹⁸ ב"י בשם מהר"י חביב (וכתב מהר"י חביב ז"ל, הרי שהרא"ש השתדל לתת סעד לדברי הלכות גדולות, ולבסוף אמר וצריך להחמיר, ובעבור זה כתב סתם המחבר דלא כהלכות גדולות. ומצאתי כתוב בשם הרשב"א שבטל גם כן זו הראיה כדי לקיים דברי הלכות גדולות, וגם כן כתבו בשם גאון כדברי הלכות גדולות, וראוי לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בדיעבד). **שו"ע** שם (ובשעת הדחק יכול לסמוך על דברי המתירים)

³¹⁹ מ"א ס"ק טו (ואפשר כיון דמותר ליטול בו בשעת הדחק, יברך עליו, דחשיב אצלו כהתירא).

³²⁰ שו"ע שם (ואם אחר כך נזדמן לו ליטול בדרך נטילה, נוטל בלא ברכה).

³²¹ **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי' כג (נראה דאפילו בשעת הדחק אין ליטול בתוך הכלי, ואם נטל צריך לחזור וליטול ולברך, ואל תשגיח בדברי הקאר"ו). הובא בט"ז ס"ק יא.

³²² רמב"ם הל' ברכות פ"ו הי"ח (לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אע"פ שלא נטל ידיו).

וכן כאן שאינו יכול ליטול מהכלי, רק לטבול ידיו בהכלי, יש לסמוך על המתירים לכוון ידיו במפה ולאכול.

³²³ ס"א (יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו ... אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד' מילין), ומקורו במ"א שם ס"ק א (ואם הוא ספק אם ימצא מים תוך ד' מילין, אפשר דיש לסמוך על הרמב"ם שמתיר לאכול במפה אפילו יש לו מים). ואף שלא נזכרה שם דעת הרמב"ם בפירוש, אפשר ה"י כתוב שם (כדברי המ"א) "דיש לסמוך על דעת המתירים לאכול במפה אפילו יש לו מים". וראה שם (הערה 747). דובר שלום ע' נח.

³²⁴ **משנה סוף פ"ק דידיים** (מניח חבית בין ברכיו ונוטל). טור ושו"ע ס"ט (חבית שיש בה מים, מניחה על ברכיו ונוטל ממנה לידים).

³²⁵ ר"ש שם (מניח חבית בין ברכיו, שברכיו מסייעין לשפוך, הוי כח גברא).

ואף שכתב המ"א ס"ק טז (מנענע בברכיו כל פעם שיצאו המים). לא הובא תנאי זה כאן. ונתפרש יותר לקמן סי"ט (כי כל המים היוצאים מהחבית מכחו הם יוצאים, שבהטייתו הניע כל המים מחמת הטיה זו).

היתה מוטה בארץ על ידי שנתגלגלה מאליה והמים מקלחים ממנה, או שעומדת והמים יוצאים דרך הנקב על ידי שנפלה הברזא מאליה ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה.³²⁶

אבל אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו. ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו.³²⁷ לפיכך הנוטל מכיור שמתוקן על ידי תרנגול כעין ברזא, צריך להפך התרנגול כמה פעמים בכל נטילת יד ויד, לפי שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון היוצא מהנקב.³²⁸

יט אם הטה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו

וגם בדעת המ"א פירש במחש"ש (מה שכתב מ"א בס"ק ט"ז מניחה כו' ומנענע בברכיו כל פעם כו', על כרחך אין זה תנאי דדוקא כשמנענע כל פעם).

³²⁶ טור וש"ע שם (ואם היתה מוטה בארץ והמים מקלחים ממנה (פירוש שנתגלגל מאליה, מ"א), או שעומדת והמים יוצאים דרך נקב שבה (שנפל הברזא, מ"א), ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה).

³²⁷ ס' התרומה ס"י עז (וכשהיה מושך הברזא היה מקלח על ידיו בקלוח ראשון, ואם לא היה די בקלוח ראשון, היה עוד תוחב הברזא בכיור ומושכה ורוחץ, דלעולם היה מכח גברא). סמ"ג עשין כז הל' נט"י (מושך הברזא, וקילוח ראשון היוצא על ידי משיכת הברזא קרוי כח אדם, ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה). **רא"ש** חולין פ"ח ס"י"ד (ומים שבחבית ויש בו ברזא, יסיר הברזא ויחזירנו בכל שפיכה ושפיכה, וקרי ביה שפיר כח גברא, כיון דעל ידי הסרת הברזא באין המים. ולא דמי לחבית שמוטה על צדה. אבל לא החזיר הברזא בין שפיכה לשפיכה, דמי לחבית שמוטה על צדה). **ומרדכי** רמז ר-רא (ומה שהיו רוחצין מן הכיור ומושכין הברזא והמים מקלחין על ידיו, היינו כח גברא, דמייירי בקלוח ראשון שהיה גדול וכח ראשון הוא. אי נמי, חוזרין וסותמין הדד בברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא לעולם מכח גברא. וכן משפט בני אדם הרוחצים [מכיור] קבוע, ומושכין הברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא בא לעולם מכח גברא). אגודה חולין ס"י קי (כלי גדול ונקוב בצדדיו וברזות קבועות בו, כשנוטל ידיו מושך הברזא וקילוח ראשון קרוי כח גברא, ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה). טור וש"ע שם (ואם היתה ברזא בנקב והסירה וקבל המים על ידיו, חשיב שפיר כח גברא. וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה). מ"א ס"ק כ (פירוש, בכל קלוח וקלוח, דקלוח ראשון לבד חשיב כח גברא (אגודה ומרדכי)).

הובא בשו"ת תורת שלום ס"י סו ע' קלו (בנטילת ידים לסעודה שצריכים כח גברא וכו' יוסי בספ"ג ידידים, וכתב רבינו י"ע בשו"ע או"ח ס"י קנ"ט סעי' י"ח, דהסרת דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו, ועל כן מועיל הסרת הברזא לכח גברא).

ואפילו אם האדם שופך לתוך הצינור, אמרינן לעיל ס"י"ד (אינו יכול ליתן ידיו לתוכו או תחתיו כדי שיקלחו המים עליהן כשיגיעו להן, מפני שאינן באים על ידו מכח אדם, שכבר פסק כח השופך).

³²⁸ **שיירי כנסת הגדולה** הגב"י אות כו (ונראה מזה, כשנוטלין מן הכיור שיש בו תרנגול של נחושת, שיש להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה). **עולת תמיד** ס"ק יד (דאי לאו הכי, לא באין מכח גברא, דכבר פסק כח הראשון. והוא הדין בכיור נחושת עם תרנגול, דיש ליקח התרנגול בכל שפיכה ושפיכה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סט"ו (אבל אם המים באין מאליהם, כגון חבית שיש בו ברזא והסיר את הברזא וקירב ידיו לקילוח המים המקלחים מנקב הברזא, הרי המים הבאים בכח ראשון לבדו, דהיינו קילוח ראשון לבדו, נקראים באים מכח גברא, הואיל ובאים על ידי כח אדם שהסיר את הברזא ... אבל מים המקלחים אחר כך אינן נקראים באים מכח גברא, אלא מאליהם הם מקלחים ופסולים לנטילת ידים. ולכן אפילו כשקירב ידיו לקילוח ראשון צריך ליזהר אחר שקיבל על ידיו שפיכה אחת, להחזיר הברזא בנקב ולחזור ולהסירה ולקבל שפיכה שניה על ידיו מקילוח ראשון).

וכל זה כשהקילוח הראשון מגיע לכל שטח היד. אבל אם הדד דק מדאי עד שאין הקילוח הראשון יכול להגיע לכל שטח, וצריך להחזיר הברזא ולחזור ולהסירה ולקבל שפיכה שנית, אין ליטול ממנו לידים, שאין ידים טהורות לחצאין, כדלקמן ס"י קסב ס"ז (שאין ידים טהורות לחצאין ... ואם פסק אחר שנטל מקצת היד, אין נטילת מקצת זו עולה לו). ולכן נתבאר בסדר נט"י לסעודה שם (אבל אם הקילוח דק בענין שאינו מספיק להגיע המים לכל שטח היד עד הפרק מכל סביבותיה בשפיכה אחת מכח ראשון, דהיינו קילוח ראשון לבדו, כגון אותן שיש להם כיור קבוע בכותל ובתחתית הכיור יוצא ממנו דד קטן ועליו סובבת ברזא קטנה לסתמו ולפתחו, מאחר שקילוח הדד קטן ודק, אין ליטול ממנו לידים), ושם נסמן (הערה 4241).

אמנם כאן נראה שהתיר אף בזה לסגור ולפתוח הדד כמה פעמים, כאמור כאן "שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון". וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

וכל זה בכלי עם דד, שכשפותח את הדד נמשכו מים, שאז אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון. אבל אם נוטל ידיו מקומקום שיש לו דד קטן ושופך ממנו על היד, יכול להשאירו פתוח עד שישפוך על כל היד, והכל נחשב מכחו.

ממנה, עלתה לו נטילה, כי כל המים היוצאים מהחבית מכחו הם יוצאים, שבהטייתו הניע כל המים מחמת הטייה זו³²⁹. משא"כ בברזא שלא עשה מעשה בגוף המים אלא שהסיר דבר המונעם מלצאת, לכן אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון היוצא מיד מן הנקב שפתח³³⁰:

כ אם הקוף נותן מים לידים, יש מכשירין³³¹, לפי שלא הצריכו אלא כח נותן בלבד, יהיה מי שיהיה³³². ויש אומרים³³³ שהצריכו שיבאו המים מכח אדם דוקא, כמו במי חטאת³³⁴. ויש לחוש לדבריהם³³⁵ לכתחלה, אבל בדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים³³⁶.

והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה³³⁷, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח³³⁸. משא"כ כשאדם

³²⁹ כל זמן שמשמים ידו קרוב לחבית עצמה, אף שאינה בעת הטיית החבית. אבל אם משמים ידו רחוק מהחבית, נתבאר לעיל סי' ד (ואם משמים ידו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, שכל זמן שהמים קרובים למקום השפיכה עדיין מכח אדם הם באים).

ונתבאר בשו"ת תורת שלום סי' סו ע' קלו (דמ"ש במשנה מטה חבית על צדה, הוא דמאחר שכח אדם הטה אותה והמים באים מאותה הכלי שהטה (שבזה מתחלק מהא דרב פפא בחולין דק"ז בהאי אריתא דדלאי) אפילו הלך וישב לו והמים הולכים מעצמן הכל הוא מכח האדם, היינו מהטייתו).

³³⁰ משנה ידים סוף פ"ק (מטה חבית על צדה ונוטל ... לידים. ר' יוסי פוסל), וכתנא קמא. ר"ש שם (הכא שהאדם עצמו הטה החבית, אפילו הלך וישב לו אחר כך והחבית שופכת מים כל היום כולו מחמת הטייתו, כח גברא הוא). שו"ע סי' (אם הטה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנו, עלתה לו נטילה). לבוש סי' (ואף על גב דלעיל בסעיף ט' גבי ברזא אמרין שצריך החזרת הברזא ולחזור ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה, ואם כן הכא גם כן למה אינו צריך לזקוף החבית [ולחזור ולהטות] בכל שפיכה ושפיכה. אינה קושיא, דשאני גבי ברזא שהמים נחין במקומן ובהסרת הברזא אינו מנענע המים ממקומן, אלא שעל ידי הסרת הברזא המים מקלחין מאליהן, לפיכך לא חשיב כח גברא אלא מה שמקלחין בכח הראשון של הסרת הברזא, ולכך צריך להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה, אבל הכא גבי הטיית החבית כל המים שבחבית מתנענעין לצאת מכחו על ידי הטייתו, לפיכך כל זמן שהמים מקלחין מכח הנטייה הראשונה חשיב הכל כחו והוי כח גברא אפילו כל היום). הובא במ"א סי"ק כא.

³³¹ משנה ידים פ"א מ"ה (והקוף נוטל לידים, ר' יוסי פוסל), וכת"ק. רמב"ם [ס] הל' ברכות פ"ו הי"ג (והקוף נוטל לידים). רשב"א חולין קז, א (ק"ל כרבנן דאמרי בפ"ק דמס' ידים דנוטלין מן הקוף, וליתא לדרי' יוסי דפליג עליה, וכן פסק הרמב"ם ז"ל). ובתורת הבית הארוך בית ו שער ד (והקוף נוטל לידים. ר' יוסי פוסל ... ומשמע דהלכה כתנא קמא דלא בעי כח גברא). דעה הב' בשו"ע סי"ב (אם הקוף נותן מים לידים, יש פוסלים ויש מכשירים, ונראים דבריהם).

³³² רמב"ם שם ה"ו (שהיו המים באין מכח נותן), וכדלעיל ריש סי' ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם).

³³³ חולין קז, א (אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים, דלא אתו מכח גברא). תוס' שם ד"ה דלא (והשתא שמעתא דנקט כח גברא אתי כרבי יוסי). רא"ש שם פ"ח סי"ג (שמעתין דנקט כח גברא, כרבי יוסי). טור ודעה הא' בשו"ע שם (אם הקוף נותן מים לידים, יש פוסלים).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סט"ו (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא).
³³⁴ כדלעיל סי' ד (שכן מצינו במי חטאת שנאמר בהם והזה הטהור על הטמא). אלא דשם מייירי לדעת הפוסקים דסגי בכח נותן (ואין צריך כח אדם דוקא).

חמשה הלכות למדים מקידוש ידים ורגלים ומהזאת מי חטאת לנטילת ידים (יש הלכות שלמדים רק מקידוש ידים ורגלים, יש הלכות שלמדים רק מהזאת מי חטאת, ויש הלכות שלמדים משניהם), ונסמנו לעיל (הערה 185).

³³⁵ רמ"א שם (ומכל מקום יש להחמיר).

³³⁶ מ"א סי"ק כד (ובדיעבד כשר).

³³⁷ שמלבד מה שהקוף אין לו כח אדם גם אין לו כוונת נותן, ולכן צריך עכ"פ כוונת נוטל, כמבואר בתוספתא ידים פ"א ה"ז (הנוטל לידים, הנוטל מתכוין והנותן [אין] מתכוין, הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין, ידיו טהורות). תורת הבית בית ו שער ד (מסתברא דבעינן כוונה לנטילה המכשרת לאכילה, דגרסינן בתוספתא דמסכת ידים, הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין [וכו'], ידיו טהורות). יש של שלמה חולין פ"ח סי' כד (בנטילה, שתקנו חכמים טהרה לידים משום סרך תרומה ... תקנו נמי שלא תועיל הנטילה בלתי מתכוון כלל, וכן עיקר). שו"ע סי"ג (לכתחלה צריך לכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה). מ"א שם סי"ק כה (ונראה לי דאפילו בדיעבד צריך לחזור ולטול, מאחר דהרשב"א כתב דבעי כוונה).

³³⁸ כדעה הא' דלעיל שם סי"ג (ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה ... יש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה), ושם נסמן (הערה 116).

נותן לידים, מועלת כוונת הנותן אף על פי שהנוטל אינו מתכוין כלל.³³⁹

ואם הנותן הוא פחות מבין שש, יש מי שאומר³⁴⁰ שדינו כקוף, לפי שאין בו דעת כלל ואין כוונתו כוונה³⁴¹. אבל מבין ו' ואילך, אע"פ שהוא קטן, וכן חרש ושוטה³⁴², או אפילו נכרי³⁴³, מועלת כוונתם³⁴⁴, אע"פ שהנוטל אינו מתכוין.

ואם הוא מתכוין, יכול ליטול מחרש שוטה וקטן ונכרי אע"פ שאינן מתכוונים, שכולם קרויים אדם לענין ביאת מים מכח אדם לנטילת ידיים³⁴⁵.

וכן מותר ליטול מהנדה³⁴⁶, אם היא בתו או משרתת שלו³⁴⁷, אע"פ שהנדה וכן הנכרי מטמאים במשא

³³⁹ תוספתא שם. רשב"א שם ובשו"ת ח"א סי' תקי. רמ"א סי"ג (וכוונת נותן נמי מועיל אפילו לכתחלה, אפילו שלא כיוון הנוטל כלל).

ובפסקי הסדור סט"ו (נטילת ידיים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא, בין מכח הנוטל ידיו עצמו בין מכח אחרים הנותנים מים על ידיו), ולא הזכיר כוונת הנותן או הנוטל, דמיירי התם בנוטל ידיו לשם אכילת פת. ראה שווע"ר אדה"ז המבואר – שם.

³⁴⁰ הגהות אשרי פ"ב סי"א (הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן כבר שית וכבר שבע), בשם אור זרוע ח"א סי' עח (ונראה בעיני דקטן בר שית ובר שבע נותן לכולי עלמא לידים, אפילו לרבי יוסי). ב"ח (ובמרדכי הארוך כתב על שם תשובת רש"י סי' פט), דאין מקבלין מים מן הקטן בן ארבע או חמש שנים, דבעינן כח גברא וליכא.

³⁴¹ ב"י (נראה שהוא סובר דבעינן כוונת נותן, וחרש ושוטה יש להם כוונה, וכן קטן בר שית, אבל בציר מהכי אין לו כוונה כלל, והוי כקוף בעלמא). לבוש סי"ב (הקטן שהוא פחות מו' שנים, יש אומרים שדינו כקוף, שאין בו דעת כלל ואין נוטלין ממנו לידים).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סט"ז (ואפילו אם הוא קטן, אם הוא מבין שש שנים ולמעלה שיש בו דעת קצת). וראה גם לעיל סי' נה ס"ה (שפחות מבין שש אף על פי שיודע אין דעתו כלום, שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות, והרי הוא כמו שאינו בן דעת). לקמן סי' קצט ס"ט (אבל פחות מבין ו', אף על פי שהוא חריף ויודע מעצמו אינו כלום, שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת). יו"ד סי' ב בקונטרס אחרון ס"ק א (דאיכא מאן דאמר דקטן פחות מבין שש דינו כקוף לענין נטילת ידיים, כמ"ש רמ"א באו"ח סי' קנ"ט ... בעינן כוונת נותן, וקטן בציר מבר שית אין לו כוונה, והוי ליה כקוף בעלמא).

אמנם מוסיף שם (אבל לפי דעת הב"י והאחרונים באו"ח שם דלנטילת ידיים לא בעינן כוונת נותן כלל, אלא כח נותן וכוונת נוטל, ופיסול הקוף ליתן לידים הוא משום דלא חשיב כח גברא, וקטן פחות מבין שש דאיכא מאן דאמר דדינו כקוף היינו משום דלא חשיב כח גברא, כמו שכתב מרדכי הארוך בשם רש"י). והיינו שאם טעם הפסול הוא מה שאין לו כוונה, תועיל כוונת הנוטל. ואם טעם הפסול דלא חשיב גברא, לא תוכל כוונת הנוטל.

וראה תהלה לדוד ס"ק ט. חקרי הלכות ח"ז לח, ב.

³⁴² משנה שם (הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן). טור ושו"ע סי"א (הכל כשרים ליתן מים לידים, אפילו חרש שוטה וקטן). והיינו שיש להם כח גברא וגם מועלת כוונתם.

וראה לקמן סי' קצט ס"י (חרש ושוטה שדברו בהם חכמים בכל מקום שאינן בני דעת ופטורים מכל המצות דינם כקטן פחות מבין ו'). וסי' רסו ס"ט (החרש יש לו דעת מועטת ... אבל השוטה אין לו דעת כלל).

³⁴³ אף שהנכרי הוא טמא מדברי סופרים, כמבואר ברמב"ם הל' מטמאי משכב ומושב פ"ב ה"י (חכמים גזרו על כל העכו"ם שיטמאו כזבים לכל דבריהן). מכל מקום יכול הנכרי ליטול ידיו, כמבואר בתוס' נדה, עא, ב ד"ה מערה (עכשיו שאנו נוטלין כולנו ממי טמאים). פירוש הרא"ש ידיים שם (והאידינא שכל המים טמאים, יכול ליטול מעובד כוכבים או מן הנדה, דבלאו הכי כל המים טמאים, ואי אפשר בענין אחר). רשב"א שם (ולא כדברי האוסרין מכאן לקבל מים מן הנכרי לנטילת ידיים ולא מאשה נדה). טור ושו"ע שם (הכל כשרים ליתן מים לידים אפילו ... גוי נדה). ט"ז ס"ק טו (הטעם, דהאידינא כל המים טמאים, ואי אפשר בענין אחר).

וכשהנכרי נוטל, הישראל מברך. והטעם יתבאר לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ג (ודמי ממש לנכרי הנותן לידים שהישראל מברך, דאם לא כן, לא היו מתירין לכתחלה, עיין סי' קנ"ט סי"א. והטעם, משום שהמצוה נעשית בגוף הישראל ... יש לומר דשאני התם שהישראל פושט ידיו, אף על פי שמסייע אין בו ממש, עיין סי' שכ"ח ס"ג, אפשר דלענין ברכה מהני אפילו סיוע בעלמא).

³⁴⁴ ר"ש ידיים שם (והא דמשמע הכא דמודה בחרש שוטה וקטן, הנהו בני כוונה נינהו). פירוש הרא"ש שם (הני בני כוונה נינהו). לבוש סי"ג (וחרש ושוטה יש להם כוונה).

³⁴⁵ משנה ידיים שם, שגם ר' יוסי הפוסל בקוף מודה בחרש שוטה וקטן. לבוש סי"א (הכל כשרים ליתן מים על הידיים אפילו חרש שוטה וקטן, דכולן כח גברא הם). עולת תמיד ס"ק טז (פירוש, דגם מאלו חשיב כח גברא).

³⁴⁶ פירוש הרא"ש שם (והאידינא שכל המים טמאים, יכול ליטול ... מן הנדה, דבלאו הכי כל המים טמאים, ואי אפשר בענין אחר). טור ושו"ע שם (הכל כשרים ליתן מים לידים ... ונדה).

ונטמאו המים שבכלי אע"פ שלא נגעו בהם, והאיך יטהרו המים את הידים אפילו לחולין, כיון שנוטלין משום סרך תרומה, ולתרומה הן פסולות מפני שנטמאו מהמים הטמאים. מכל מקום כיון שאנו כלנו טמאי מתים, ואי אפשר להיות לנו מים טהורים, אין לחוש גם לטומאת הנכרי והנדה³⁴⁸. ויש מחמירין³⁴⁹ בנדה ונכרי, כיון שאפשר ליזהר מטומאתן, ואין דנין אפשר משאי אפשר³⁵⁰. וטוב לחוש לדבריהם שלא לקבל נטילה מנדה ונכרי³⁵¹. אבל אם הנכרי הביא מים בכלי והוא נוטל בעצמו, אין לחוש³⁵² (שזהו גם כן דבר שאי אפשר). ומי שיוכל להזהר גם בזה אשריו³⁵³:

המטביל ידיו במי מקוה

כא המטביל ידיו במי מקוה, אף על פי שאין המים באים על ידו מכח נותן, ידיו טהורות, אם כל גופו נטהר בהם ידיו לא כל שכן³⁵⁴. והוא שראויים לטבול בהם כל גופו, דהיינו שיש בהם מ' סאה, אבל פחות ממ' סאה³⁵⁵, או שהם זוחלין³⁵⁶, פסולין גם לטבילת ידים. ויש אומרים³⁵⁷, שאפילו אין בהם אלא רביעית,

³⁴⁷ **עטרת זקנים** ס"א (דמירי בביתו שהיא נדה, דאי באשתו נדה, הא אסורה ברחיצת ידים ורגלים, כידוע מאמר חז"ל כל מלאכה שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה כו'. וגם אשה אחרת אפילו בלא נדה, וק"ל). והוא בכתובות ד, ב (כל מלאכות שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה, חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו).

ומה שהתיר במשרתת, הוא על פי רמ"א אה"ע ס"י כא ס"ה (ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק במקום ייחוד, אבל במקום שרוב בני אדם מצויים כגון במרחץ, מותר לרחוץ מעובדות כוכבים שפחות, וכן נוהגים), ובבית שמואל שם ס"ק י (ובדרישה מיקל גם כן, הואיל דבר עבדות הוא).

ובסדר נט"י לסעודה ס"ז (נדה, כגון בתו), ולא הזכיר משרתת.
³⁴⁸ תורת הבית בית ו שער ד (ויש אומר דמיהא שמעינן דאין נוטלין לידים מן הנדה ולא מן הנכרי, שהרי עשאו כזבים גמורים ... ויש אומרים ... כולן כשרין ... דאי לא תימא הכי, אין לך תקנה לנטילת ידים בזמן הזה שכולן טמאי מת הן). פירוש הרא"ש שם (והאידנא שכל המים טמאים יכול ליטול מעובד כוכבים או מן הנדה, דבלאו הכי כל המים טמאים ואי אפשר בענין אחר). ט"ז ס"ק טו (הטעם, דהאידנא כל המים טמאים ואי אפשר בענין אחר).

³⁴⁹ תשב"ץ ס"י רעח (מהר"ם ז"ל אומר, שאין ליקח מים ראשונים מן העכו"ם). מהר"ל הל' נט"י (מהר"ם כתב דאסור ליטול מים מעכו"ם).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (יש מחמירים שלא לקבל נטילה מעכו"ם השופך על ידיו, ולא מנדה, כגון בתו. וטוב לחוש לדבריהם).

³⁵⁰ סוכה נ, ב (לא דנין אפשר משאי אפשר).

³⁵¹ **רש"ל** בהגהות הטור ובים של שלמה חולין פ"ח ס"י כה (נהי דמקילין במים ששאבו עכו"ם, דמדאורייתא אין מטמאין אלא שחכמים עשאו אותם כזבים לכל דבריהם, ואמרו דאי אפשר לתקן מה נעשה, אבל נדה שטומאתה ודאי, וגם דאורייתא, למה לנו להקל. גם מצאתי בתשו' מהר"ר מנחם מ"צ, שכתב וז"ל, אני נוהר לגבי נטילה מן העכו"ם. אף כי ר"י התירו, והביא ראיה דנדות נוטלות ידיהן אף שהן טמאין במשא, וכל שכן שכולנו נוטלים ידינו ממים טמאים, מכל מקום יש לדחות, דנידה ויולדת, וכן אנו עכשיו, אי אפשר בענין אחר, אבל שלא לקבל נטילה מן העכו"ם, אפשר). הובא בט"ז ס"ק טו, ובמ"א ס"ק כב (ורש"ל כתב, שטוב ליזהר בזה דיש אוסרין).

³⁵² **מ"א** שם (ונראה לי, דוקא כשיוצק על ידיו, אבל אם מביא המים לכלי, לית לן בה).

³⁵³ רש"ל שם (ואשרי מי שיכול להזהר שלא ליטול מן המים אפילו ששאב עכו"ם או נידה, וכל שכן שלא יטול ידיו מהם). הובא בט"ז שם.

³⁵⁴ **משמעות גמ' חולין קו, א גבי חמי טבריא** (חמי טבריא, חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים, אבל מטבילין בהם הידים, ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו. השתא כל גופו טובל בהם (אם נטמא ראויות הן לטבילת כל גופו, רש"י) פניו ידיו ורגליו לא כל שכן. אמר רב פפא במקומן (בחיבורן, אם בא להטביל ידיו בה, רש"י) דכולי עלמא לא פליגי דשרי (דשם טבילה עליהם ככל מעיינות ומקוואות, רש"י). וכדלקמן סי' קס ס"א (חמי טבריא הם מרים, ואין ראויים לשתיית הכלב אף לכשמצננם, לפיכך אין נוטלין מהם לידים. אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעות).

³⁵⁵ **רש"י שם** ד"ה חמי טבריא (אי איכא מ' סאה), ודף קז, א ד"ה אין נוטלין ממנו לידים (שאין כאן שעור מקוה). [היא גירסת הדפוסים שלנו והיא מהדורא בתרא של רש"י – ראה אור זרוע ח"א סי' סא], וחגיגה יח, ב ד"ה ולקודש מטבילין (שצריך להטביל ידים בארבעים סאה). רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ה (ואם הטבילין במים שאין בהם שיעור מקוה ... לא עשה כלום). **מרדכי פ"ח דברכות** רמז רב (טבילת ידים מ' סאה, שכל גופו טובל בהם). טור ודעה הב' בשו"ע סי"ד (ואם הטבילין במי מקוה ... ויש אומרים שצריך מ' סאה). ט"ז ס"ק יח (הוא הרמב"ם דסבירא ליה שצריך לטבילת ידים כמו לטבילת כל הגוף).

כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים, לפי שמן התורה אין צריך מ' סאה לשום טבילה אלא לטבילת כל גופו בלבד, לפי שזהו שיעור מים שכל גופו עולה בהם בבת אחת, שאין טבילה לחצאין, אבל טבילת כלים די ברביעית מי גשמים שבקרקע, אם הכלי מתכסה בתוך המים, כגון מחטין וצנורות³⁵⁸, אלא שהחכמים אמרו שלא יהא חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ' סאה³⁵⁹, וכיון שטבילת כלים שהיא מן התורה דיה ברביעית, כל שכן נטילת ידים שהיא מדברי סופרים שדיה ברביעית, כיון שידיו מתכסות בהם. ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים בדיעבד³⁶⁰, אבל לכתחילה יש להחמיר כסברא הראשונה³⁶¹:

כב במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים³⁶² וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן, אבל מי מעיין, לדברי הכל כשרים לטבילת ידים, כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת³⁶³,

וכן הוא לעיל סט"ו (ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ' סאה), ובסדר נט"י לסעודה ס"ח (מותר להטביל ידיו ... במי גשמים המכונסים בקרקע ... והוא שיש בהם מ' סאה שהם ראויים לטבילה).³⁵⁶ מ"א ס"ק כו (היינו מי גשמים המכונסים בבור).

וכן הוא לעיל שם (ומכל מקום צריך ... שיגדור בתוכו למטה, לעכב זחילת המים, שיהיו נקוים ועומדים ולא זוחלין). לקמן סכ"ב (במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן).

הרב רבינו יונה שם מא, א (דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ' סאה, אלא טבילת כל גופו בלבד, אבל טבילת כלים די ברביעית בלבד. והוא שיהיו מתכסים הכלים בתוך המים, כגון מחטות וצנורות שהם כלים קטנים ויכולין להתכסות ברביעית ... די לטבילת כלים ברביעית מן התורה, אלא שחכמים אמרו שלא יהיה חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ' סאה, כדאמרין (נזיר לח, א) רביעית של תורה בטולי בטלוח, ורוצה לומר, אף על פי שטבילת כלים די ברביעית מן התורה כיון שהכלים מתכסים במים, אפילו הכי בטלו חכמים זה השיעור והעמידו הכל בשיעור מ' סאה. ומדחזינן דטבילת כלים שהיא מן התורה אינה צריכה מ' סאה, כל שכן טבילת הידים שאינו אלא מדרבנן שדי בשיטבול ידיו ברביעית, כיון שמתכסין שם). **רשב"א בחידושי חולין קו, א** (ואי קשיא לך, אי פחות מארבעים סאה היאך תעלה לו טבילה ואפילו לידיו, ועוד מאי קאמר כל גופו טובל בהן. יש לומר, דידיו, כיון דסגי להו בכלים ברביעית, גם בקרקע כל שמטבל אותן בבת אחת, די לו. דהא אריתא דדלאי, סתמא לית בה ארבעים סאה, ואי לאו דשאובין מטביל בה את הידים). דעה הא' בשו"ע שם (הטביל ידיו במי מעין, אפילו אין בו מ' סאה עלתה לו טבילה, כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת. ואם הטבילם במי מקוה, יש אומרים שדינו כמעין).

וכן יש מכשירים טבילת ידיו במים שבכלי, כדלעיל ס"ז (כשמשים ידיו בתוך הכלי, אין צריך לנותן רק שיהא במים כשיעור נטילה שהיא רביעית, ואין צריך להיות כשיעור טבילה, שהוא מ' סאה).

פסחים יז, ב (רביעית דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות), ורש"י שם ד"ה בקרקע טהורין (ורביעית היא מקוה מדאורייתא, דכי כתיב ארבעים סאה באדם הוא דכתיבי, דנפקא לן מאת כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים אין צריך אלא כדי שיתכסו במים. ובציר מרביעית גמרא גמירי לה דלא חשיב למיהוי מקוה).

נזיר לח, א (והאיכא מקוה. בר מההיא דבטלוח רבנן). ופירש"י בלישנא אחרינא שם (דאמר מקוה המחזיק רביעית ראוי להטביל בו מחטין וצנורות ... בר מינה דההיא, דבטלוח רבנן ואמרי דבעינן ארבעים סאה אפילו למחטין וצנורות, כדאמרין בחגיגה (כא, ב) גזירה שמא יטביל מחטין וצנורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, אלמא לכל מילי בעינן מקוה של מ' סאה). תוס' שם ד"ה בר מההוא דבטלוח בטולי (פירוש, הצריכו ארבעים סאה אפילו למחטין וצנורות).

שו"ע שם (ונקטין כדברי המיקל).³⁶⁰

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (ובשעת הדחק יש לסמוך על יש מקילין בנטילת ידים להטבילן במי גשמים או הפשרת שלגים המכונסים באשבורן אף על פי שאין בהם מ' סאה אלא כדי לכסות הידים בלבד). פסקי הסדור סדר השכמת הבוקר סכ"א (ובשעת הדחק ... מטביל במי גבאים אע"פ שאין בהם מ' סאה, ומברך על נטילת ידים).

רמ"א שם (ויש להחמיר לכתחלה).³⁶¹

וכן הוא לעיל סט"ו (ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ' סאה).

ויתבאר לקמן סי' קס ס"א (ושם הערה 477), שבזה תלוי גם דין טבילת ידים בחמי טבריא שהמשיך על ידי חריץ.

³⁶² ושלג שלא הופשר, יתבאר דינו ראה לקמן סי' קס ס"ד.

שו"ע ס"ד (הטביל ידיו במי מעין, אפילו אין בו מ' סאה, עלתה לו טבילה, כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת).

וכן הוא לקמן סי' קס ס"א (אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן אפילו אין בהם מ' סאה, שהמעין מטהר בכל שהוא).

לפי שגם לטבילת כל גופו יש מכשירין³⁶⁴ כל שכל גופו עולה בהם בבת אחת, אע"פ שאין בהם מ' סאה, כגון לאדם קטן, כמו שיתבאר ביו"ד סי' ר"א³⁶⁵, ואפילו הם זוחלין³⁶⁶.

אבל מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין, יש להסתפק לפי סברא האחרונה³⁶⁷, אם הקילו בנטילת ידיים גם בזוחלין כמו שהקילו בפחות ממ' סאה, או שלא הקילו בזוחלין מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה (ולכן יחזור ויטול כהלכה ולא יברך אם בירך על הנטילה הראשונה, כי שמא נטל ובירך כהלכה, וספק ברכות להקל³⁶⁸):

כג וכל זה במי מקוה. אבל מים שאובין, אפילו הם במקום אשבורן ויש בהם מ' סאה, פסולות לטבילת ידיים³⁶⁹. ויש מכשירין³⁷⁰ במ' סאה שאובין בקרקע, הואיל והם כשרים לטבילת בעלי קריין הצריכים טבילה לדברי תורה מתקנת עזרא, כמו שנתבאר בסי' פ"ח³⁷¹ (והעיקר כסברא הראשונה).

ומים שבכלי המחובר לקרקע, לדברי הכל פסולים לטבילת ידיים³⁷² (ואפילו הם מי גשמים, שאין טבילה בכלים, כמו שיתבאר ביו"ד סי' ר"א³⁷³).

³⁶⁴ רמב"ם הל' מקוואות פ"ט ה"ו (שהמעין אין למימיו שיעור אפילו כל שהן מטהרין). בעלי הנפש שער המים סי' ג (והני מילי במי מקוה, דכתיב (מצורע טו, טז) את כל בשרו, אבל במים חיים לא, דכתיב גבי מים חיים (שם טו, יג) ורחץ בשרו במים חיים, ולא כתיב כל בשרו, הלכך כל היכא דמיכסי בהו בבת אחת עלתה לו טבילה). הובא ברא"ש הל' מקוואות סוף פ"א (הראב"ד ז"ל כתב, דאפילו לאדם מטהרין בכל שהוא, רק שיהא כל גופו עולה בהן בבת אחת).
³⁶⁵ בטור שם בתחלת הסימן (והרמב"ם והראב"ד כתבו דאף אדם מטהר במעין כל שהוא).
³⁶⁶ יו"ד סי' רא ס"ב (מי מעין מטהרין אף בזוחלין).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (אבל במעין מטבילים הידים אפילו בזוחלין, ואפילו הרבה מארבעים סאה, אלא שהידיים מתכסים בו לבד).

³⁶⁷ ב"י (ובמי גשמים שהם זוחלין, לדעת הרמב"ם פשיטא שאין מטביל ידיו בהם, אפילו יש בהם ארבעים סאה, מאחר שאינם ראויים לטבילת אדם ... אבל לדעת ה"ר יונה איכא לספוקי אם נקל גם בזה לענין טבילת ידיים). שו"ע סט"ו (מי גשמים שהם זוחלים ויש בהם מ' סאה, יש להסתפק אם טובל בהם ידיו). מ"א ס"ק כז (פירוש, להמקילין בסי"ד, היינו דוקא במכונסין, אבל בזוחלין דפסולין אפילו לטבילת כלים, יש להסתפק. אבל להמחמירין לעיל, הכא נמי פסולין). ט"ז ס"ק יט (יש להסתפק וכו', אם נקל גם בזה לדעת הרב רבינו יונה, שזכרתי בסמוך, בידיים טפי מכל גופו).
וראה קובץ דברי תורה ח"ב ע' צ.

³⁶⁸ ראה חקרי הלכות ח"ז לט, ב.
³⁶⁹ רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ה (ואם הטבילין ... במים שאובין שבקרקע, לא עשה כלום, שאין המים שאובין מטהרין את הידיים אלא בנטילה). טור ודעה הא' בשו"ע סט"ז (מ' סאה מים שאובים שבקרקע, להרמב"ם אין מטבילין בהם את הידיים).

וכן הוא לעיל סט"ו (אינן טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובין). סדר נט"י לסעודה ס"ח (אבל אין להקל להטביל בשאובין שבקרקע, אפילו יש בהם מ' סאה).

³⁷⁰ ראב"ד שם (זה אינו מחוור, שהרי בעלי קריין טובלין בהן אע"פ שהן שאובין אם יש בהם ארבעים סאה בקרקע). דעה ה' בשו"ע שם (ולהראב"ד מטבילין).

³⁷¹ סעיף א (בעל קרי ... לטבול בהם ... אפילו הם שאובים). ולקמן סי' תרו סי"א (וטבילה זו שהיא משום קרי כשירה אפילו בארבעים סאה שאובים).

ולדעה זו, הא דאמרין בחולין קז, א שאין נטילת הידים מועלת בצינור שבקרקע, נתבאר בקונטרס אחרון (דהראב"ד סבירא ליה דאריתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע).

³⁷² מ"א ס"ק כח (אבל בכלי שבקרקע לכו"ע פסולים).

וכן הוא לעיל ס"ז (כלי המחובר לקרקע ... אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים, לא עלתה לו נטילה, שזו אינה נטילה אלא כעין הטבילה היא זו, הואיל והכלי מחובר לקרקע), ובקונטרס אחרון שם.

ואף טבילת עזרא אינה מועלת בכלי המחובר לקרקע, כדלקמן סי' פח ס"א (עד שיהיה ארבעים סאה (בקרקע) ואז מועילים לטבול בהם), ושם נסמן (הערה יז), וסי' תרו סי"א (כשהם בקרקע, אבל לא בכלי), ושם נסמן (הערה לט).

³⁷³ ס"ו (שאין טובלין בכלים).
ולעיל ס"ז (הואיל והכלי מחובר לקרקע, ואין טבילה בשאובין), ושם נסמן (הערה 309).

ושא[ו]בה שהמשיכוה על גבי קרקע לדברי הכל כשרה לנטילת ידים³⁷⁴, כמ"ש למעלה³⁷⁵:

כד לא יטול מים מהנהר בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה, שנטילה היא מן הכלי וידו אינה כלי³⁷⁶.

אבל אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחת בטבילה, ידיו טהורות³⁷⁷, ומברך על נטילת ידים³⁷⁸.

אבל המטביל ב' ידיו, יש אומרים³⁷⁹ שאינו מברך על נטילת ידים, אלא על טבילת ידים או על שטיפת ידים³⁸⁰, לפי שלשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא³⁸¹ ויש אומרים³⁸² שמברך על נטילת ידים ולא על טבילת ידים, שהיכן ציונו על טבילת ידים, אבל על נטילת ידים ציונו, ויש בכלל מאתיים מנה, שמחמת חיוב הנטילה שציונו אנו מטבילין עכשיו. ויש מי שהכריע³⁸³, שאם מטביל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים, אבל אם מטביל במים הכשרים לטבילה ולא לנטילה, כמו שיתבאר בסי'

³⁷⁴ שו"ע ס"ז (אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו, טהורות, דשאובים שהמשיכוה כשרה), וס"ז (ושאובה שהמשיכוה כולה, גם להרמב"ם מטבילין בהם הידים).

³⁷⁵ סעיף טו (אם נותן אותם חוץ לצנור על הקרקע, וממשיך אותם לצנור, והטביל בו ידיו, טהורות, שהשא[ו]בה שהמשיכוה בקרקע כשרה לנטילת ידים), ושם נסמן (הערה 294).

³⁷⁶ נתבאר לעיל ס"ג (אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחר כך שפך ממנה לידו השניה, לא עלתה לו נטילה. ויש מתירין בזה, שכיון שנטילת ידו הראשונה היתה מהכלי, נקראת נטילת השניה נטילה מכח הכלי). והיינו דוקא כשנטל ידו הראשונה מן הכלי, אבל אם טבל ידו הראשונה מהנהר, אינו מועיל.

שאלות דרב אחאי פ"י מצורע שאילתא צ (והיכא דאזיל על יד הנהר וליכא מנא בהדי למשקל לממשא ידיה, לא לישקול מיא בחדא ידיה ולמשיא לאידך ידיה, אלא למשכינהו תרויהו בנהרא, דהוה ליה הטבלה). הובא בבב"ג ברכות פ"ו ט, ב וברשב"א חולין קז, א ד"ה האי אריתא, ובתורת הבית הארוך בית ו שער ג (אבל ליטול בידו אחת מן הנהר וליתן על ידו השנית, לא עשה ולא כלום, דחפניו אינן ככלי ... וכיון שכן, טבילה אין כאן ונטילה אין כאן. וכן כתוב בהלכות גדולות). שו"ע ס"ז (לא יטול מהנהר מים בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה). מ"א ס"ק כט (דהנטילה מהכלי בעינן והכא לא נטל כלל מהכלי).

³⁷⁷ תורת הבית שם (מותר להטביל ידו אחת בנהר וליטול לידו השנית מן הכלי). שו"ע ס"ח (ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה, ידיו טהורות).

³⁷⁸ לבוש ס"כ (ונראה לי, דבידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה, לכולי עלמא מברכין על נטילת ידים, כיון דמכל מקום אחת היתה בנטילה, נראה לי). מ"א ס"ק ל (ומברך על נטילת ידים לכו"ע (לבוש)).

³⁷⁹ ס' התרומה ס"י עז (אבל אם תוחב ידיו בנהר, זה טוב, אז יברך על שטיפת ידים או על טבילת ידים). מרדכי פ"ח רמז רב (טבילת ידים ... מברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים). וסמ"ג עשין כז הל' נט"י (כשאדם טובל ידיו בנהר מברך על שטיפת ידים או על טבילת ידים, ואין מברכין על נטילת ידים אלא כשנוטל מן הכלי). ורשב"א חולין שם בשם התוס' (ולענין ברכה ... בתוס' על טבילת ידים). טור ורמ"א ס"כ (ויש אומרים דמברכין על טבילת ידים או על שטיפת ידים, וכן עיקר).

³⁸⁰ מרדכי פ"ח דברכות שם (או על שטיפת ידים). תשב"ץ ס"י רעט (וכשנוטל ידיו מן הנהר מברך על שטיפת ידים). והוא כלשון הכתוב מצורע טו, יא (וידיו לא שטף במים).

³⁸¹ כדלעיל ס"ד מהדו"ק ס"א (וכיון שצריך ליטול ידיו מן הכלי דוקא, לכן יברך על נטילת ידים, ולא על רחיצת ידים, מפני שהכלי שממנו נוטלין לידים נקרא נטלא בלשון חז"ל, לכן תיקנו בברכה זו לשון נטילה, להורות דצריך כלי).

³⁸² הרב רבינו יונה מא, א (ונראה למורי הרב נר"ו שיש לו לומר על נטילת ידים. ואף על פי שאומר וצונו על נטילה והוא אינו נוטל, אין להקפיד על זה, שמאחר שזו הטבילה אינו עושה אותה אלא מחיוב הנטילה יכול לברך בשעה שטובל הידים וצונו על הנטילה. ואף על פי שאומר לשון נטילה ואינו נוטל, אין בכך כלום, דיש נטילה בכלל טבילה. אבל להטביל אינו יכול לומר, שמאחר שהחיוב אינו אלא מכח נטילה, היאך יאמר להטביל שאין טבילה בכלל נטילה). ורשב"א חולין שם (ושמעתי מפי רבינו הרב ז"ל דלא מברכין אלא על נטילת ידים, דהיכן צונו על טבילת ידים, אבל על נטילת ידים צונו, ויש בכלל מאתיים מנה, שמחמת חיוב נטילה שצונו אנו מטבילין בה עכשיו את הידים, ונראה עיקר. וכן מצאתי כתוב משם הגאונים זצ"ל), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ה, ובשו"ת ס"י קצ וסי' תשנ"ד. שו"ע ס"כ (המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידים, אלא על נטילת ידים). ט"ז ס"ק כא (הטעם, שאין לומר על טבילת ידים, דהיכן צונו על טבילת ידים. אבל על נטילת ידים צונו, ויש בכלל מאתיים מנה. כ"ד הרשב"א בב"י).

³⁸³ פני יצחק אפי רברבי סוף שער עב (ולי נראה, דבמים כשרים בכלי מברך על נטילת ידים, ובמים הפסולים בכלי, כחמי טבריה ומים מלוחים סרוחים ומרים, מברך על טבילת ידים, דדין נטילה לא שייך בהו). מ"א ס"ק לא (ובספר פני יצחק הכריע, דאם טבל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים, ואם הם פסולים לנטילה כמ"ש ס"י ק"ס ס"ט מברך על טבילת ידים).

ק"ס, מברך על טבילת ידים (והמברך על שטיפת ידים יוצא לדברי הכל³⁸⁴):

כה המטביל ידיו, אין צריך שתי פעמים, כמו שהצריכו מים שניים בנטילה לטהר הראשונים שנטמאו מהידים אם אין רביעית³⁸⁵, אבל בטבילה אין כאן מים טמאים כלל. וכן אין צריך לנגב ידיו, כמו שנתבאר בסימן קנ"ח³⁸⁶, וכן אין צריך להגביה ידיו³⁸⁷, כמו שיתבאר בסימן קס"ב³⁸⁸:

קונטרס אחרון

(א) שאינו כלי כו'³⁸⁹. ועיין במה שנתבאר לקמן³⁹⁰, דהראב"ד סבירא ליה דארייתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע³⁹¹. דדוחק לומר דהכי קאמר דהוה לי שאובין ובעינן מ' סאה משא"כ במקוה כהר"י³⁹². גם מסתימת גמרא³⁹³ ופוסקים משמע דאפילו יש מ' סאה אין מטבילין. והשו"ע סבירא ליה דאינו כלי, מדמכשר בהמשכה³⁹⁴.

והא דפסל כלי המחובר לקרקע³⁹⁵, היינו משום דלא מסתברא ליה להקל כבה"ג³⁹⁶, דבתראי פליגי

³⁸⁴ תשב"ץ סי' רעט (וכשנוטל ידיו מן הנהר מברך על שטיפת ידים). מהרי"ל הל' נט"י וסעודה (הנוטל מן הנהר מברך על שטיפת ידים (וכן הנהיג מהר"ר יודא לנדא)). אגור סי' קצט (שוטף ידיו בנהר ודיו, ומברך על שטיפת ידים). מטה משה סי' רסו (הורה ר"י בר יהודה ז"ל ... שוטף ידיו בנהר ודיו, ואינו מברך על נטילת ידים, הואיל ואינו נוטל מן הכלי, אלא על שטיפת ידים ... התשב"ץ כתב בסי' ר"פ שמהר"ם היה מברך על שטיפת ידים, וכן המהרי"ל הי' מברך על שטיפת ידים. וכ"כ האגור).

ובסדר נט"י לסעודה ס"ט (וכל המטביל ידיו לסעודה, יש אומרים לברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים, ולא על נטילת ידים. ויש אומרים שאין לברך על טבילת ידים אלא על נטילת ידים. ולכתחלה טוב לברך על שטיפת ידים ויוצא לדברי הכל. אך אם בירך על טבילת ידים או על נטילת ידים אין צריך לחזור ולברך).

ובסדר השכמת הבוקר (המהלך בדרך ואין לו כלי, אם מטביל בתוך מי גבאים שיש בהם מ' סאה או במי מעין אע"פ שאין בו מ' סאה, יברך על נטילת ידים).

וראה פתחא זוטא ס"ק יח.

³⁸⁵ לקמן סי' קסב ס"א (צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

³⁸⁶ סעיף יז (כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא).

³⁸⁷ **תוספתא** ידים פ"ב ה"א (המטביל את ידיו אין צריך לנגבם ... אין צריך להגביה את ידיו). **מורדכי פ"ח דברכות** סי' רב (ואין צריך לא כלי ולא שטיפה שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה את ידיו, דתניא פ"ב דמסכת ידים הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו והמטביל ידיו אין צריך לניגוב ידים. פירוש, אוכל בלא ניגוב ידים. הנוטל צריך להגביה ידיו והמטביל אין צריך להגביה ידיו). שו"ע סי"ט (המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים, ולא ניגוב, ולא להגביה ידיו).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ט (והמטביל ידיו, דיו להטביל לפעם אחת לבד).

³⁸⁸ סעיף ו (אמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה, שלא יחזרו המים שחוץ לפרק לתוך הפרק ... ואם שופך רביעית ... אין צריך לזהר בזה כלל, ואין צריך לומר המטביל ידיו).

³⁸⁹ לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

³⁹⁰ ס"ק"ג (ויש מכשירין במ' סאה שאובין בקרקע ... ומים שבכלי המחובר לקרקע, לדברי הכל פסולים לטבילת ידים), שהיא דעת הראב"ד (כנסמן שם הערה 370).

³⁹¹ הא דאמרינן בגמרא (האי ארייתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים), דלא סגי במה שמטביל בו הידים. כי לדעת הראב"ד מיירי הכא בצינור שהוא כלי המחובר לקרקע, שלדברי הכל אין מטבילין בו הידים.

³⁹² דלכאורה הי' אפשר לבאר, שגם לדעת הראב"ד מיירי כאן בצינור שאינו כלי, ומה שאין מטבילין בו, הוא כדעת רבינו יונה, שהובא בפנים ס"א (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים). וכיון שכאן מיירי בשאובין שאין בהם מ' סאה, אין מטבילין בו הידים.

וראה תהלה לדוד ס"ק ה, שהקשה מהאמור בראב"ד הל' מקוואות פ"ט ה"א (ואם אינן שאובין אע"פ שאין בהם מ' סאה מטבילין בהם).

³⁹³ בגמרא שם (האי ארייתא אין נוטלין ממנו לידים).

אלא ודאי לדעת הראב"ד מיירי כאן בצינור שהוא כלי המחובר לקרקע, ולכן אין נוטלין ממנו לידים.

³⁹⁴ כאמור בפנים סט"ו (אם נותן אותם חוץ לצינור על הקרקע וממשיך אותם לצינור והטביל בו ידיו, טהורות, שהשא[ו]בה שהמשיכוה בקרקע כשרה לנטילת ידים), ובכלי ודאי לא מהני מה שהמשיכוה.

³⁹⁵ כאמור בפנים (אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים, לא עלתה לו נטילה, שזו אינה נטילה אלא כעין הטבלה היא זו, הואיל והכלי מחובר לקרקע, ואין טבילה בשאובין).

עליה³⁹⁷, אלא משום דהרמב"ן ורשב"א סבירא להו הכי³⁹⁸, כדמשמע בב"י³⁹⁹ בשם מהר"ן חביב, ואינהו פסלי כה"ג⁴⁰⁰ ודו"ק:

³⁹⁶ אף שהמקור להיתר זה לטבול ידיו בכלי הוא בבה"ג, הנסמן לעיל (הערה 310), שאינו מחלק בכלי בין אם הוא מחובר לקרקע או לאו.

³⁹⁷ התוס' וסיעתו שחלקו על בה"ג, כנסמן לעיל (הערה 315).

³⁹⁸ להתיר בכלי שאינו מחובר לקרקע, כנסמן לעיל (הערה 309-310).

³⁹⁹ ד"ה וסברת הלכות גדולות (וכתב מהר"י חביב ז"ל, הרי שהרא"ש השתדל לתת סעד לדברי הלכות גדולות ולבסוף אמר וצריך להחמיר, ובעבור זה כתב סתם המחבר דלא כהלכות גדולות. ומצאתי כתוב בשם הרשב"א שבטל גם כן זו הראיה כדי לקיים דברי הלכות גדולות, וגם כן כתבו בשם גאון כדברי הלכות גדולות, וראוי לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בדיעבד).

⁴⁰⁰ כשהכלי מחובר לקרקע, כנסמן לעיל (הערה 309).

קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה

ובו י"ט סעיפים

נשתנו מראיתן

א מים⁴⁰¹ שנשתנו מראיהם⁴⁰², בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכן⁴⁰³, כגון שנפל לתוכן דיו או קומוס⁴⁰⁴ או יין⁴⁰⁵ ושכר⁴⁰⁶ ושינו מראיהן, פסולים לנטילת ידים. אבל אם נפל לתוכם עפר וטיט,

⁴⁰¹ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) נשתנו מראיתן (ס"א).

(ב) עשה בהם מלאכה (ס"ב-ט).

(ג) מים הראויים לשתית בהמה (ס"י-יב).

(ד) ספק בנטילת ידים (סי"ג).

(ה) נטילה בשלג ובמי פירות (סי"ד-טו).

(ו) נטילת ידים מרביעית (סט"ז-יט).

⁴⁰² **משנה פ"ק ידידים** מ"ג (ונשתנו מראיהן פסולין). טור ושו"ע ס"א (מים שנשתנו מראיהן ... פסולין).

פסול שינוי מראה הוא גם במקוה, כמבואר ביו"ד סי' רא סכ"ה (נפל לתוכו יין או מוחל ושינו מראיו מכמות שהיה, נפסל).

אלא שיש חילוק בין דין מקוה, שפסול שינוי מראה הוא רק ביין וכיו"ב, ולא במי צבע, כמבואר ביו"ד שם (המקוה השלם, אעפ"י שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל), לבין מים לנטילת ידים, שפסול שינוי מראה הוא אף במי צבע, כדלקמן ס"ט (שינוי מראה פוסל ... שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש, כגון הדחת סלי זיתים וענבים, או שנפלו לתוכם מי צבע); אלא שמכל מקום, אם טובל ידיו במים אלו שבמקוה, דינם כמו מקוה, שלא נפסלו.

⁴⁰³ **רמב"ם** הל' ברכות פ"ו ה"ז (מים שנשתנו מראיתן ... בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן, הרי אלו פסולין). טור ושו"ע שם (בין מחמת עצמן, בין מחמת דבר שנפל לתוכן, בין מחמת מקומם, פסולים). אבל ברמב"ם לא הזכיר "מחמת עצמן". ויתבאר לקמן בסמוך (אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים), ושם נסמן (הערה 410).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (שאם נשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכם ... פסולים לנטילת ידים).

⁴⁰⁴ **משנה שם** (נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין).

⁴⁰⁵ שגם במקוה פסול, כדתנן מקואות פ"ז מ"ג (נפל לתוכו יין ומוחל ושנו את מראיו פסול). מ"א סוף ס"ק ב (דאם נפל יין לתוך המים נפסלו בשינוי מראה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (כגון שנפל לתוכם יין ... פסולים לנטילת ידים).

⁴⁰⁶ וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (כגון שנפל לתוכם ... שכר ... פסולים לנטילת ידים).

ואף שפירש בשם הגדולים שם הערה 32 (לפי דעת ראב"ד והרא"ש), והיינו כדעתם לקמן סט"ו (יש אומרים שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות). ושם נסמן (הערה 501). אבל לדעת המכשירים לקמן שם (ויש מכשירין כל מי פירות לנטילת ידים, שלא פסלו שינוי מראה אלא במים שנשתנו מראיתם, אבל מי פירות שעומדים במראיתם, שם מים עליהם), גם כאן יכשירו שכר שנפל למים ושינו מראיהן.

אע"פ שעכרום כשירים⁴⁰⁷, כמו שיתבאר⁴⁰⁸ (לפי שגידול המים הוא בעפר וטיט ודרכם בכך ואין זה חשוב שינוי). ואם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולים⁴⁰⁹. אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים⁴¹⁰. ואפילו נשתנו שינוי הפוסל, אם אחר כך חזרו לברייתן חזרו לכשרותן⁴¹¹:

עשה בהם מלאכה

ב עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו⁴¹², אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני, פסולים לנטילת ידים⁴¹³, לפי שכשאדם עושה במים דבר שיש לו צורך בו, נעשו כשופכין שעומדין לשפיכה ואין נוטלין בשופכין⁴¹⁴. אבל אם לא נתכוין לשרות כלל, רק שנפל פת למים ונשרו בהם כשרים, שלא עשאו

מכל מקום לא נראה כן בדברי רבינו, שהרי יתבאר לקמן ס"ו (אבל במי דבש (שקורין מע"ד) ושכר, נוטלין [מהן לידים], שהרי עיקרן מים. ואע"פ שנשתנו מראיהם, אין לחוש, כיון שנשתנו לעילוי, ושם נסמן (הערות 510-511). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח). משא"כ בשכר שנפל למים, נפסק בפשיטות שהם פסולים לנטילת ידים.

ועל כרחך צריך לומר, דהלכה זו היא אפילו לפי הנפסק לקמן שם ששכר כשר לנטילת ידים, כי שאני שכר שנפלו לתוך המים ונשתנה מראיהם, השינוי הוא לגריעותא ולא לעילוי. וראה דובר שלום ע' נד.

⁴⁰⁷ **זבחים כב**, א (כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור, לרביעית (של נטילת ידים, רש"י) אינו משלים. למעוטי מאי (אתא דאין משלים לרביעית, רש"י), אילימא למעוטי טיט הנדוק (שהוא מן המעלין את המקוה, רש"י), היכי דמי, אי דפרה שוחה ושותה ממנו (שאינו עב ליפסל משתיית בהמה, רש"י), אפילו לרביעית נמי). טור ושו"ע ס"ט (ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה).

⁴⁰⁸ לקמן ס"י (ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין לטבילה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (אבל אם נשתנו ונעשו עכורים מחמת עפר וטיט, כשרים).

וראה מנחת פתים יו"ד ס"י רא סכ"ה. דובב משרים ח"א ס"י יז.

⁴⁰⁹ לענין מי חטאת – בתוספתא פרה פ"ט מ"ה (מי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן כשרין, מחמת עשן ... פסולין). רמב"ם הל' פרה פ"ט הי"ג (מי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן כשרים, נשתנו מחמת עשן פסולין). **מ"א ס"ק ב** (דהר"ש פ"ט דפרה כתב תוספתא, מי חטאת שנשתנו מחמת עצמן כשרים מחמת עשן או דבר אחר פסולים).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (וכן אם נשתנו מראיהם מחמת עשן או דבר אחר, פסולים לנטילת ידים). וראה תורת מנחם שם.

⁴¹⁰ **ב"ח** (מה שהוסיף רבינו ואמר בין מחמת עצמן, דמשמע אפילו לא נשתנו מחמת מקומן בקרקע ולא נפל גם כן דבר לתוכם, אלא לאחר שנשאבו ועמדו בכלי ימים רבים נשתנו ונעשו ירוקים, נמי פסולין, לא ידעתי מנין לו דשמא אינן פסולין אלא כשנשתנו בתולדתן מחמת מקומן בקרקע או שנפל דבר לתוכן אבל לא בנשתנו לאחר שנשאבו מעצמן. ויש נוסחאות שלא כתוב בהן בין מחמת עצמן, והכי עיקר). **ט"ז ס"ק א** (וברמב"ם ליתא באמת להך מלתא דבין מחמת עצמן, וכתב מו"ח ז"ל דגם בקצת ספרי הטור ליתא, וצ"ע, דלפי הנראה אין מקום לקיים זה). **מ"א שם** (צ"ע דהר"ש פ"ט דפרה כתב תוספתא מי חטאת שנשתנו מחמת עצמן כשרים ... וגם הרמב"ם פסק כן פ"ו ופ"ט מהל' פרה, וכן הוא במשנה ספ"ח דפרה, וכיון דכשרים למי חטאת קל וחומר לנטילת ידים, וגם כאן דקדק הרמב"ם וכתב בין מחמת מקומן בין מחמת דבר אחר פסולין, משמע דמחמת עצמן כשרים ... ולכן נראה לי להקל בנשתנו מחמת עצמן, וכ"כ הב"ח).

⁴¹¹ **מ"א ס"ק א** (נראה לי דאם חזרו לברייתן כשרים). וראה חקרי הלכות ח"ז מ, ב.

⁴¹² **משנה פ"ק דידיים מ"ג** (עשה בהם מלאכה או ששרה בהן פתו, פסולין). טור ושו"ע ס"ב (עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו ... פסולים).

⁴¹³ משנה שם (שמעון התימני אומר, אפילו נתכוין לשרות בזה ונפל לשני, כשרים), הרי שת"ק פסל אף בזה. פירוש המשניות להרמב"ם שם (ואין הלכה כשמעון התימני). שו"ע שם (אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני, פסולים).

⁴¹⁴ **רמב"ם** בפירוש המשניות שם (ועשאו ככל השופכין, ואין נוטלין מהן לידים), ובהל' ברכות פ"ו ה"ח (כל מים שנעשה בהן מלאכה נעשו שופכין ופסולין לנטילת ידים). שו"ת מהרלב"ח ס"י קכג (הטעם הוא כמו שכתב הרב רבינו משה בר מיימוני זכרונו לברכה, דנעשו כשופכים, דכשהאדם משתמש במים ועושה בהן דבר שיש לו צורך בו, הרי כאלו בטלן מתורת מים ועומדות לשפיכה). הובא במ"א ס"ק ג, ובט"ז סוף ס"ק ב.

וכן הוא לקמן סוף ס"ה (מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין). ועוד תתבאר לקמן שיטה נוספת.

וראה חקרי הלכות ח"ז מג, א.

שופכין⁴¹⁵. ויש מי שפוסל גם בזה⁴¹⁶, ויש להקל בדברי סופרים⁴¹⁷:

ג אם הדיח בהם כלים⁴¹⁸ או ירקות⁴¹⁹ פסולים. ואם היו כלים מודחים או חדשים⁴²⁰ או ירקות מודחים ונקיים⁴²¹, כשרים, שאין זו נקראת מלאכה לפסול המים משום שופכין, הואיל ואין בה צורך, שמבלעדיה היו כבר נקיים. ומכל מקום אם שרה בהם הירקות כדי שלא יכמשו, וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתכווצו, הרי זו מלאכה ופסולים⁴²². וכן אם נתן כלי של יין לתוך המים לצננו, פסולים⁴²³. אבל נתן בהם דגים חיים שלא ימותו, אין זו מלאכה שאין המים פועלין בהם כלל רק מצילין אותן ממיתה, וגם אינן נקראים שופכין⁴²⁴, וכן אם נתן לתוכם דבר המריח כדי שיריחו, כשרים [ואין דומים לשרה בהם פתו שעשאם שופכים⁴²⁵], שהרי אינן שופכין שהם כמאוסים, אבל כאן נתכוין להשביחם⁴²⁶:

ד אם המים בכלי שיש בו שנתות ונתן לתוכו בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו, הרי זה עשיית מלאכה במים ופסולין לנטילת ידים (אבל אם היה יודע משקל המים ושקל הבשר כנגדם, כשרים,

⁴¹⁵ **ב"ח** ד"ה ומ"ש או ששרה (כתב רבינו בסתם או ששרה פתו, פסולין, להורות דכל שנתכוין פסולין, דלא כשמעון התימני). **מ"א** ס"ק ד (אבל לא נתכוין, רק שנפל פת במים, כשר, דלא שוינהו כשופכין. וכן משמע מלשון הטור והפוסקים (ב"ח)).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (וכן שאר כל דבר שנשרה בתוכם במתכוון, ולא שנפל לתוכם מאליו).
⁴¹⁶ **ב"י** (וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שכתבו, דמים שנעשה בהם מלאכה פסולים, ולא חילקו בין נתכוין ללא נתכוין). **ט"ז** ס"ק ב (אפילו אם לא נתכוין כלל, כגון שנפל מעצמו ונשרה שם, פסולים).
⁴¹⁷ כדלקמן ס"י ג (וכל ספק בטהרת ידים טהור, אפילו במחלוקת הפוסקים, מפני שנטילת ידים עיקרה מדברי סופרים, וספק דברי סופרים להקל).

⁴¹⁸ **משנה שם** (הדיח בהם את הכלים ... פסולים). טור ושו"ע ס"ב (ואם הדיח בהם כלים, פסולים).
וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (מלאכה הפוסלת במים, כיצד כגון ששכשך בתוכם איזה כלי הצריך הדחה להדחתו בה).

⁴¹⁹ **רבינו ירוחם** נתיב טז ח"ו קמו, ד (או הדיח בהן ... הירקות). **מ"א** ס"ק ה (והוא הדין אם הדיח בהן ירקות פסולים (רי"ו)).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (וכן ירקות הצריכים הדחה).
⁴²⁰ **שם במשנה** (הדיח בהם כלים מודחים או חדשים כשרים). טור ושו"ע שם (ואם היו כלים מודחים או חדשים, כשרים).

⁴²¹ **מ"א** שם (ומשמע לכאורה דירקות דומיא דכלים, דאם היו מודחים ונקיים, כשרים, דלא מקרי מלאכה כלל).
⁴²² **מ"א** שם (ומכל מקום אם שרה בהן הירקות שלא יכמשו מקרי מלאכה ... והוא הדין אם נתן בו כלי בימות החמה שנתבקעו כדי שיכווצו).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (או ששרה בתוכם ירקות כדי שלא יכמשו, או ששרה בתוכם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיכווצו).

⁴²³ **רא"ש** בפירושו למשנה שם (כגון שצינן בהם יין או כיו"ב). רבינו ירוחם שם (או שצונן היין בתוכם). שו"ע שם (ואם צינן יין במים, פסולים).

ובסדר נט"י לסעודה שם (וכן אם העמיד בתוכם כלי של מים חמין או של יין לצננס, הרי זו מלאכה ופסולה), ושם נסמן (הערה 4220).

⁴²⁴ עולת תמיד ס"ק ג (והוא הדין אם נתן דגים חיים לתוך המים לא נפסלו. וכ"כ בספר דמשק אליעזר דף של"א). **מ"א** שם (אבל נתן בהם דגים חיים שלא ימותו, לא מקרי מלאכה, דאין המים פועלים בהם כלל רק מצילין ממיתה, וגם לא מקרי שופכין).

⁴²⁵ כן הוא בכתב יד.

⁴²⁶ **מ"א** שם (דאם נתן לתוכו דבר המריח לא מפסלי ... הכא נתכוין להשביח).

וראה גם לקמן סי' תקיא ס"ז (ושלא כדין עושין במקצת מקומות שנותנין שמן שמריח (שקורין שפיגנאר"ד) לתוך המים שהכהנים נוטלין מהם לידים לעלות לדוכן ... הן מולידין ריח חדש). הרי שעכ"פ נטילת הידים לא נפסלה במה שנתן לתוכו דבר המריח).

כיון שלא נעשית המלאכה בגופן⁴²⁷:

ה אם הטביל בהם הנחתום את הגלוסקים⁴²⁸, אע"פ שלא נשתנו מראיהם⁴²⁹, פסולים. אבל אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין⁴³⁰, או שחפן מהם בחפניו⁴³¹, המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה, שטבילת ידיו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיחן בהם. והוא שהיו מלוכלכות תחילה, לפיכך כשרים אם לא נשתנו מראיהן⁴³².

אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם, פסולים⁴³³, אע"פ שלא נשתנו מראיהן.

ויש אומרים⁴³⁴ שהדחת ידיים אינה חשובה מלאכה לפסול המים לנטילת ידיים, כיון שעכשיו רוצה בהם גם כן ליטול ידיו⁴³⁵ (ופסול מלאכה⁴³⁶ אינה משום שופכין, אלא משום שנשתנו מתורת מים כשנעשה

⁴²⁷ מ"א ס"ק ה (איתא בגיטין דף נ"ג, אם המים בכלי שיש בו שנתות ונותן לתוכו הבשר ועולין המים על השנתות ובוה ידע משקלו, מקרי עשה בהן מלאכה), **מגמרא דגיטין נג**, סע"א (והאמר רבא מי חטאת ששקל ששקל בהן משקלות כשרה. לא קשיא הא בגופן (כדרך הטבחים לשקול בשר במים, שיש להם כלי שיש בו שנתות ונותנים מים בראשונה ונותנים בשר במים עד שהמים עולים לרושם השני, וכוונהו כבר שבמשקל ליטרא או ב' ליטראות המים עולים ומגיעין לאותו הרושם, רש"י) הא בכנגדן (שהיו תלויות בכף מאזנים והיה יודע משקלם ונתן בשר לשקלו בכף שניה, דלא עבד בהן מעשה בידיו אלא במחשבה, רש"י)).

הכלי שיש בו שנתות, נזכר גם לקמן סי' תק ס"ח (כלי שיש בו שנתות ונותן בו מעט מים ומניח הבשר במים וכשהמים מגיעים עד השנתות יודע כמה ליטרות יש בבשר).

ובסדר נט"י לסעודה ס"י (ואין צריך לומר מים שמדד בהם איזה כלי לידע מדתו).

⁴²⁸ **משנה פ"ק זידיים מ"ה** (המים שהנחתום מטביל בהם את הגלוסקין פסולים). טור ושו"ע ס"ב (ואם הטביל בהם הנחתום הגלוסקין, פסולים).

⁴²⁹ תוספתא זידיים פ"א ה"ו (אע"פ שלא נשתנו מראיהן פסולין). הובא בר"ש שם.

⁴³⁰ משנה שם (וכשהוא מדיח את ידיו בהן כשרים), לפירוש הר"ש שם (ואם מדיח בהן ידיו, כלומר שטבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין בידיו, כשרין לנטילה), ופירוש הרא"ש שם (ופעמים נותן ידיו במים וטח בהן את פני הגלוסקין, ואותן מים כשרים). טור ושו"ע שם (אבל אם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין ... המים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה, ולפיכך כשרים).

⁴³¹ רמב"ם בפירושו שם (אבל המים שמכניס ידו בהן בשעת הלישה וחופן מים, אינן נפסלין, לפי שאין ידו משנה את המים, והמלאכה לא נעשת אלא במים העולין בידו לא במים הנשארים בכלי), ובהל' ברכות פ"ו ה"ח (ושהוא חופן מהן בשעת לישה כשרים, שהמים שבחפניו הן שנעשו בהן מלאכה, אבל המים שחפן מהם הרי הן בכשרות). שו"ע שם (או שחפן מהם בחפניו).

⁴³² תוספתא שם (וכשהוא נוטל ונותנו על גבי ככרו, אם נשתנו מראיהן פסולין, ואם לאו כשרים). ר"ש ופירוש הרא"ש שם (כל זמן שלא נשתנו מראיהן). טור ושו"ע שם (אם לא נשתנה מראיהן).

⁴³³ **ט"ז ס"ק ג** (ולפי זה נראה לי, אם הנחתום מדיח בהם ידיו שהם מלוכלכות מחמת הבצק, ודאי פסולים הם, דהא עשה בכולם מלאכה ... שוב מצאתי לרש"ל פרק כל הבשר ... פסק להלכה כהרמב"ם). **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי"ד (מדברי הרמב"ם יראה דכה"ג אין כשרים, אלא באופן שפירש ר"י[ש], וז"ל בפ"ו מהל' ברכות (ה"ח), מים שהנחתום מטביל בהן את [הכעכים] פסולין, ושהוא חופן מהם בשעת לישה כשרים, שהמים שבחפניו הן שנעשו בהן מלאכה, אבל המים שחופן מהם הרי הם בכשרותם ... וכן נראה עיקר, דלישנא דהדיח בהן משמע דאיירי בעניין הגלוסקין, וכמו שפירשו הם, ולא שמדיח ידיו מן העיסה, דלא איירי האי תנא בה בהדחת ידיו כל עיקר). אליה זוטא ורבה ס"ק ז (ורש"ל סימן י"ד פוסל בזה, וכן פסק הט"ז).

⁴³⁴ סי' התרומה סי' עח (ואם הדיח בהם הנחתום את ידיו מחמת העיסה המים כשרים). רבינו ירוחם נתיב טז ח"ו קמז, א (והתוס' כתבו שמים שהנחתום מדיח בהן ידיו כשרים אם לא נשתנו מראיהן. ונראה מדבריהם שאפילו נטל בהן ידיו, בשם התוס' סוטה טו, ב ד"ה מה (ושהוא מדיח בהן ידיו כשרין, אלמא דלא חשיב מלאכה הדחת ידיים, אלא הדחת כלים ומי נחתום כדקתני התם). **רמ"א** ס"ב (כשרים אם לא נשתנה מראיהן). והוא הדין מים שהנחתום מדיח ידיו בהם מן הבצק הדבק בידיו). **ט"ז ס"ק ד** – בדעתם (דהטעם, דלא שייך פסול מלאכה מחמת ידיים).

⁴³⁵ **ט"ז ס"ק ג** – בדעתם (וטעמו, דכל שנעשה בהם מלאכה לצורך הדחת ידיו, לא מקרי מלאכה לפסול לנטילת ידיים מחמת זה, כיון דעכשיו רוצה בהם גם כן ליטול ידיו).

⁴³⁶ לדעה זו, אינה משום שופכין כדלעיל ס"ב, אלא משום שנשתנו מתורת מים, כמבואר בר"ש שם מ"ג ד"ה עשה בהם (עשה בהן מלאכה או ששרה בהן פתו פסולין, בפרק כל הבשר (קה, א) ... פירש שם בקונטרס משום דבטלם ונשתנו מתורת מים, וכאן נמי יש לומר דהיינו טעמא). ובמ"א ס"ק ג (עשה במים מלאכה, דנשתנו מתורת מים).

וראה חקרי הלכות ח"ז מג, ב.

בהם איזו מלאכה, וכשהדיח או נטל בהם ידיו לא נשתנו מתורת מים לענין נטילת ידים). ולפי סברא זו אין איסור ליטול ידיו ממים שנטל בהם חבירו ונתקבלו למטה בכלי⁴³⁷, אלא משום שנטמאו המים על ידי חבירו, אם לא שפך רביעית בבת אחת. ומים השניים אינן מטהרים אלא המים שעל גבי היד בלבד⁴³⁸. אבל אם שפך רביעית בבת אחת, שאין כאן מים טמאים כלל, מותר⁴³⁹.

והעיקר כסברא הראשונה (דדוקא כשארבעה וחמשה נוטלין כאחת שחשובים כיד אחת אין חוששין משום מלאכה⁴⁴⁰, אבל בלאו הכי חוששין), ולכן אסור ליטול במים שנטל חבירו ונתקבלו למטה בכלי אפילו שפך רביעית בבת אחת, מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין:

ו אבל היוצא מבית הכסא, יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו, ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה⁴⁴¹ (מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו⁴⁴²). אבל אם הטבילין בדלי לטהרן, הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי⁴⁴³. ואפילו לא היו ידיו מלוכלכות ממש, מכל מקום כיון שיש לו צורך לנקותן במים משום שנגעו במקום הטינופת⁴⁴⁴, נעשו המים כשופכין⁴⁴⁵, כמו המשתמש בהם שאר דברים שהוא צורך לו אפילו הוא דבר הרשות, כמו שנתבאר למעלה, כל שכן נקיון זה שהוא חובה. ואינו דומה להדיח כלים מודחים שאין צורך בהדחה זו⁴⁴⁶):

ז מים שלפני הנפת, אע"פ שלא נשתנו מראיהם, פסולים, מפני שבידוע שנעשתה בהם מלאכה, דהיינו

⁴³⁷ ולדידן נתבאר במרדכי פ"ח רמז רג (ואסור לרחוץ ממים שרחץ בהם חבירו כבר). מ"א סוף סי"א (אסור לרחוץ ידיו ממים שנטל בהם חבירו כבר).

⁴³⁸ כדלקמן סי' קסב סי"א (כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

⁴³⁹ כדעת הלבוש סי"ב (מים שנשפכו על הידים בתורת נטילה, אותן המים נטמאו מן הידים, שהרי הידים כבר נטהרו ונכנסה טומאתן לתוך המים, ואסור לחזור ולרחוץ ידיו מאותן המים), לפירוש העולת תמיד סי"ק יב (הטעם משום דכבר נטמאו המים מן הידים, ונכנס טומאת ידים למים. וכן ביאר הלבוש. ולפי זה אפשר לומר, דאם נטל ברביעית בפעם אחת, דליכא מים טמאים, דשרי ליטול בהם ידיו), ואליה זוטא סי"ק כב (ואם נטל ברביעית בפעם אחת אפשר דשרי ליטול ידיו (עולת תמיד)).

⁴⁴⁰ כדלקמן סי"ז (שיכולים ד' וה' להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד, שכולן חשובות כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו). ועיין בתוספתא פ"ב ה"ג (נוטלין ארבעה וחמשה זה בצד זה, ואינן חוששין ... שמא נטמאו), שהביא הר"ש בפ"ב דידים מ"ג.

⁴⁴¹ רש"ל בים של שלמה חולין פ"ו סט"ו (היוצא מבית הכסא, ובא ליטול ידיו דרך טהרה, יכול לשאוב מים בחפניו מן הדלי של מים, ולרחוץ ידיו, והמים לא נטמאו, וכשרין אחר כך לנטילת ידים לאכילה). הובא במ"א סי"ק יד. ט"ז סי"ק ט, ומבאר דבריו (רש"ל מיירי שחפן מהם מקצת מים והשליכן לחוץ, דמותר ליטול ידיו בהמותר שבדלי).

וכן הוא לקמן סי' קסב סי"ג (היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מן הדלי, והמים הנשארים כשרים לנטילה), ובסדר נט"י לסעודה סי"י (אבל אם חפן מהם בחפניו ומשפשף ידיו לנקותן במים שחפן, הרי המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה וכשרים).

⁴⁴² שדין זה דומה להאמור לעיל סי"ה (אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין, או שחפן מהם בחפניו, המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה), שאינו רוחץ במים שבכלי, אלא במים שהוציא מהכלי, ואילו המים שבכלי נשארו טהורים.

⁴⁴³ כדלעיל סי"ה (אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם, פסולים, אע"פ שלא נשתנו מראיהם), וסי' ד מהדורא קמא סי"ב (אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים ג' פעמים בכלי אחד, לא עלתה לו נטילה להעביר רוח רעה מעליהן, שמיד ששכשך ידיו פעם ראשונה בתוך הכלי נטמאו כל המים שבכלי והווין כמי שופכין).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"י (והיוצא מבית הכסא או שנגע במקום המטונף שבגופו שצריך לנקות ידיו ושכשכן תוך כלי של מים, נפסלו לנטילת ידים. ואפילו טבל בהם אצבעו הקטנה לנקותה נפסלו כל המים שבכלי).

וראה שו"ת הר צבי ח"א סי' פח. דובר שלום ע' נה.

⁴⁴⁴ כדלעיל סי' צב סי"ג (ואחר כך צריך לרחוץ ידיו במים ... כיון שנגע בטינופת), וסי"ז (מקום המטונף הם מקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה).

⁴⁴⁵ לסברא הראשונה כדלעיל סי"ה (אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם, פסולים, אע"פ שלא נשתנו מראיהם).

⁴⁴⁶ כדלעיל סי"ג (ואם היו כלים מודחים או חדשים או ירקות מודחים ונקיים, כשרים, שאין זו נקראת מלאכה לפסול המים משום שופכין, הואיל ואין בה צורך, שמבלעדיה היו כבר נקיים).

שכיבה בהם ברזל. ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהם פסולים ואם לאו כשרים⁴⁴⁷, כי מה שהספר טובל ידיו בהם להשרות בהם השערות, דומה לטובל ידיו וטח פני הגלוסקים⁴⁴⁸, שמים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה⁴⁴⁹:

ח מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים, בטלים ברוב⁴⁵⁰. ואפילו אם הפסולים משלימים לשיעור רביעית אין לחוש בנטילת ידיים לחולין⁴⁵¹.

לפיכך מים ששתו מהם בהמה חיה ועוף, אין לפוסלם משום מלאכת השתיה, שנעשתה במעט מים שהוחזר מפהם לכלי, כמו שהוא דרך בהמה חיה ועוף בשתייתן שמגביהין פיהם לאחר שקלטו מן המים והמים נופלין מפהם⁴⁵², כי מים אלו בטלים ברובם⁴⁵³.

ויש פוסלים בשתה מהם כלב או חזיר⁴⁵⁴, מפני שנמאסים והרי הם כשופכים⁴⁵⁵, ויש לחוש לדבריהם:

⁴⁴⁷ ר"ש ידים פ"א מ"ה (תניא בתוספתא ... מים שלפני הנפח אף על פי שלא נשתנו מראיהן אין נוטלין מהם לידים, מפני שבידוע שנעשתה בהן מלאכה. ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהן פסולין ואם לאו כשרין. הכל כשרין ליתן לידים ... פירוש, מים שלפני הנפח דרכו לכבות בהן את הברזל והיינו שנעשתה בהן מלאכה). **רשב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ב. **בשם התוספתא** ידים פ"א ה"ו. שו"ע ס"ג (מים שלפני הנפח, אף על פי שלא נשתנו מראיהם, פסולים, מפני שבידוע שנעשה בהם מלאכה, דהיינו שכיבה בהם הברזל. ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהם פסולים, ואם לאו כשרים).

⁴⁴⁸ דלעיל ס"ה (אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין ... המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה, שטבילת ידיו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיו יבשו).

⁴⁴⁹ עטרת צבי ס"ק ז (שאינו דומה לנפח, כיון שאינו אלא שטובל בו ידיים להשרות בו השערות, אם כן דומה לאם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין, דאינו פסול אלא אם כן נשתנו מראיהן). הובא באליה זוטא ורבה ס"ק ח.

⁴⁵⁰ **רמב"ם סוף מקוואות** פ"א ה"ט (כלי שהיה בו רביעית מים כשרים לנטילת ידיים ונתן לתוכו מעט מים פסולין לנטילת ידיים, הרי אלו כשרין). הובא במ"א ס"ק ז.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (ומים כשרים שנפלו לתוכם מעט מים פסולים, בטלים ברוב). ועי' לקמן סי' קסב סט"ז.

⁴⁵¹ **מ"א** שם (ומדכתבו הרב"י בבדק הבית פה, משמע דסבירא ליה, דלענין חולין אתמר. אבל לי נראה, מדהשמיטוהו הפוסקים, משמע דסבירא להו דלענין תרומה דוקא אתמר. וכ"ד הרמב"ם דלא כתבם בה' ברכות. וכן הוא בתרומת הדשן שבטלים במיעוטן).

והוא דאמרין בזבחים כב, א (אמר ריש לקיש כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור, לרביעית (של נטילת ידיים, רש"י) אינו משלים. למעוטי מאי ... למעוטי נתן סאה ונטל סאה (שאם היתה בו רביעית מים, ונתן ממינים הללו לתוכו רובע רביעית, ונטל כנגדם, פסולה, רש"י)). וכן פסק הרמב"ם שם (נטל מן הכלי כשיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה, הרי זו פסולה, מפני שהמים הפסולין השלימו שיעור הרביעית).

ועל זה כתב המ"א, שדוקא בנטילת ידיים לתרומה פסול כשהפסולין משלימין לשיעור רביעית, משא"כ בנטילת ידיים לחולין. ואשר כן הוא בתרומת הדשן סי' רס (משום דבטלין במיעוט).

⁴⁵² כמבואר בחולין ט, ב (צלוחית (שמלאוה מים חיים למי חטאת, רש"י) שהניחה ... מכוסה ובא ומצאה מגולה, אם יכולה חולדה לשתות ממנה ... פסולה (דהואיל והפרישו מהן לשתות, הרי נעשה בהן מלאכה ונפסלו, וכשמקיאות פוסלות את הראשונות, רש"י)), ושם סב, סע"א (כל העופות פוסלין מי חטאת), ופירש"י (אם שתו מהן, מפני שאין מוצצין, אלא מגביהין פיהן לאחר שקולטות את המים, והמים נופלים מפהם, והרי הן כמי שנעשת בהם מלאכה).

⁴⁵³ **תרומת הדשן** סי' רס (ותו נראה, דאפילו לפירוש רש"י, דווקא במי חטאת פסלי שאר עופות בשתיה, משום דמה שנפלו מפהם אל המים הנשארים בכלי אין בטלין במיעוטן משום חומרא דמי חטאת, אבל לענין נטילת ידיים בטלין ודאי במיעוטן). הובא בט"ז ס"ק ה ומ"א שם.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"א (בהמה חיה ועוף ששתו מכלי של מים, הרי המים הנשארים לא נעשה בהם שום מלאכה וכשרים).

⁴⁵⁴ בכת"י: חזיר (וכיוצא בהם). וכ"ה בב"ח.

⁴⁵⁵ תרומת הדשן שם בשם אור זרוע הגדול בשם רבינו חננאל (אור זרוע הגדול, דכתב מפירוש רבינו חננאל, דמים שלקק מהן כלב פסולין לנטילת ידיים). **ב"ח** (נקטינן כתרומת הדשן בכל מה שכתב בזה, דבמים שלקלק בהן כלב פסולין לגמרי, ואינן בטלין במיעוטן, וכל שכן בשתה מהן חזיר וכיוצא בהן, שנמאסין בעיני רובא דעלמא ושופכין אותן). **מ"א** שם (והב"ח כתב, דיש להחמיר בשתה מהן כלב או חזיר, דנמאסין, והוה ליה כשופכין, וכ"כ התה"ד בשם או"ז ור"ח).

ט אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין, בין שהם בכלים בין שהם בקרקע כשנעשתה בהם המלאכה, ואחר כך נוטלן בכלי ליטול מהם. אבל אם עשה מלאכה במי מקוה או מעין בעודם מחוברים, לא נפסלו.⁴⁵⁶ אבל שינוי מראה⁴⁵⁷ פוסל גם בעודם מחוברים⁴⁵⁸.

במה דברים אמורים, לנטילת ידיים, אבל להטביל בהם ידיו רשאי, אם כשרים לטבילת הגוף⁴⁵⁹, כגון מעין שאין שינוי מראה פוסל בו, או מקוה שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש, כגון הדחת סלי זיתים וענבים, או שנפלו לתוכם מי צבע, כמ"ש ביו"ד סי' ר"א⁴⁶⁰:

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"א (אך אם שתה מהם כלב או חזיר או שאר דבר מאוס, כל שבני אדם נמנעים לשתות מים הנשארים בכלי משום מיאוס, יש פוסלין משום שנעשו כשופכין. וטוב לחוש לדבריהם).

⁴⁵⁶ משמעות הרמב"ם שם ה"ח (מים שאובין שהדיח בהן כלים או ששרה בהם פתו וכיוצא בזה, בין בכלים בין בקרקעות, פסולין לנטילת ידיים). **שו"ע** ס"ה (אין מלאכה פוסלת אלא במים שאובים, בין שהם בכלי בין שהם בקרקע, אבל לא במי מקוה או מעין בעודם מחוברים).

⁴⁵⁷ שנתבאר לעיל סי"א (מים שנשתנו מראיהם ... פסולים לנטילת ידיים).

⁴⁵⁸ **ט"ז** סי"ו (אבל פסול דשינוי מראה, או נפסלו משתית בהמה, אין בזה חילוק בין שאובים למי מקוה ומעין).

⁴⁵⁹ ב"ח בריש הסימן (ודע דכל נשתנה מראה דפוסל, אינו אלא בנוטל ידיו בכלי, אבל במטביל ידיו במקוה שיש בו ארבעים סאה, אין שינוי מראה פוסל בה, דאפילו להטביל בהן כל גופו כשרין כל שכן להטביל ידיו בלחוד). הובא בעולת תמיד סי"א, ובאליה זוטא ורבה סי"א.

⁴⁶⁰ בשו"ע שם סכ"ה (המקוה השלם, אעפ"י שנפלו בו מי צבע ושינוי מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל), וסכ"ח (מעין אינו נפסל בשינוי מראה).

והיינו שיש חילוק בין דין מקוה, שפסול שינוי מראה הוא רק בין וכיו"ב, ולא במי צבע, לבין מים לנטילת ידיים שפסול שינוי מראה הוא אף במי צבע. אלא שמכל מקום, אם טובל ידיו במים אלו שבמקוה, דינם כמו מקוה, שלא נפסלו.

*

בכת"י נוסף כאן עוד סעיף:

חמי האור נוטלים מהם לידים, אפילו הם חמין שהיד סולדת בהן, ואין אומרים שנשתנו מתורת מים על ידי ביטול. ויש אוסרים בחמין שהיד סולדת בהן. ויש להקל בדברי סופרים.

והוא כדאמרינן בחולין קה, א (מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן. אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי ינאי, לא שנו אלא שאין היד סולדת בהן, אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן. ואיכא דמתני לה אסיפא ... מכלל דראשונים אף על פי שהיד סולדת בהן מותר) ושם קז, א (איתמר חמי האור חזקיה אמר אין נוטלים מהן לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין מהם לידים. אמר רבי יוחנן, שאלתי את רבן גמליאל בנו של רבי ואוכל טהרות, ואמר לי, כל גדולי גליל עושין כן).

ונחלקו הפוסקים: רשב"א חולין קו, א (חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין ממנו לידים ור' יוחנן אמר נוטלין ממנו לידים, ובריתא דלעיל דקתני מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן מוקי לה חזקיה בשאין היד סולדת בהן, כלישנא קמא, ופלוגתייהו בשחיד סולדת בהן, כנ"ל, וק"ל כר' יוחנן, ואתיא כלישנא בתרא דלעיל. ובדין הוא דבשל סופרים הלך אחר המיקל, ולישנא בתרא להקל). מרדכי רמז קצג (ופסק ר"ח כר' יוחנן דאמר חמי האור נוטלין מהם לידים, וכדאמרינן לעיל (קה, ב) ראשונים אפילו היד סולדת בהן מותר). טור ושו"ע סי"ו (חמי האור נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד סולדת בהם).

ואילו דעת סמ"ג עשין כז הל' נט"י (ומפרש רבינו שלמה שמחלוקתן בחמי האור שאין כל כך חמין שתהא היד סולדת בהן. והדין עמו, דמסתמא כל בני גליל שהיו עושין כן, בחמין בינונים היו נוהגין). סמ"ק סי' קפא (מים ראשונים נוטלים בין בחמי האור, רק שלא תהא היד סולדת בהם). ים של שלמה חולין פ"ח סי"א (דבודאי חזקיה ורבי יוחנן פליגי בחמין שאין היד סולדת בהן, מדאמר רבי יוחנן, שאלתי את רבן גמליאל ברבי, ואוכל טהרות, ואמר לי, כל אנשי גליל עושין כן, וכי דרכן היה ליטול בחמין שהיד סולדת בהן ... אלא בחמין שאין היד סולדת בהן היו רוחצין אנשי גליל, ומשום עונג רוב נקיות עשו כך ... ומשום הכי נראה דהלכה כלישנא קמא, שאינו מתיר אלא בחמין שאין היד סולדת בהן, ולא כלישנא בתרא ... וזהו עיקר בעיני). הובא בט"ז סי"ק ז (והסמ"ג כתב כלישנא קמא, דאסור ביד סולדת, וטעמו מדאיתא בגמרא ור' יוחנן מתיר בחמי האור, ואמר שכל גדולי גליל עושין כן, וזה מסתמא בפושטין, שבדאי לא היו תמיד מכיין ידיהם במים שיד סולדת. וכתב רש"ל שכן עיקר). מ"א סי"ח (ורש"ל אוסר ביד סולדת בהן).

הלכה זו נתבאר לקמן סי"ב (וכל מים שראויים לשתית הכלב כשהם צוננים, אפילו הם מעינות חמין נוטלין מהן אפילו בכלי. וכל שכן חמי האור אפילו בעודן חמין), ולא חילק שם בין היד סולדת בהם לאין היד סולדת בהם.

ובכתב יד נשמטו תיבות אלו לקמן שם, ונוסף כאן ביאור ב' הדעות.

ולענין מים אחרונים, ראה לקמן סי' קפא סי"ג.

מים הראוים לשתיית בהמה

י לא⁴⁶¹ תקנו חכמים נטילה אלא במים הראויים לשתיית בהמה⁴⁶². אבל מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אע"פ שכשרים למי מקוה לטבילת כל הגוף, ואין צריך לומר לטבילת ידים⁴⁶³. ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים⁴⁶⁴ בין לנטילת ידים בין לטבילה, ואם אין הכלב יכול לשתות מהן, פסולים לשתיהם⁴⁶⁵:

יא חמי טבריא הם מרים, ואין ראויים לשתית הכלב⁴⁶⁶ אף לכשמצננם⁴⁶⁷. לפיכך אין נוטלין מהם לידים.

⁴⁶¹ סיכום פרטי ההלכה של טבילת ידים, המבואר כאן ס"י-יד, ולעיל סי' קנט סכ"א-ג, וסדר נט"י לסעודה ס"ח:

(א) מטבילין במקוה כשרה של מ' סאה (קנט, כא).

(ב) מטבילין במעין כל שהידים מתכסים בהם (קנט, כב).

(ג) ב' דעות אם מטבילין במקוה פחות ממ' סאה, ויש להחמיר (קנט, כא), ולהתיר בשעת הדחק (סנט"י).

(ד) יש להסתפק אם מטבילין במי גשמים זוחלין (קנט, כב. ובסנט"י אוסר).

(ה) ב' דעות אם מטבילין במ' סאה שאובין, והעיקר כדעת האוסרים (קנט, כג).

(ו) אין מטבילין בכלי המחובר לקרקע (קנט, כג).

(ז) מטבילין במקוה של מ' סאה מים מלוחים וסרוחים (קס, י). וכן מטבילין במי הים (קנט, טז).

(ח) מטבילין במעין של חמי טבריא המרים אף שאין בהם מ' סאה (קס, יא. סנט"י).

(ט) אין מטבילין בחמי טבריה המופסקים מהמעין ואין בהם מ' סאה (קס, יא. סנט"י).

(י) יש פוסלים אף במחוברים להמעין על ידי חריץ, ויש לחוש לדבריהם (קס, יא).

(יא) ב' דעות אם מטבילין במ' סאה שלג שאינו מרוסק (קס, יד). ובסנט"י פוסל.

(יב) מטבילין במים המחוברים למ' סאה שלג שאינו מרוסק (קס, יד).

⁴⁶² **משנה פ"ק ידים מ"ג** (המים שנפסלו משתיית הבהמה, בכלים פוסלים ובקרקעות כשרים).

⁴⁶³ כפירוש הראשון ברי"ף פ"ח מא, א (פירוש, יש אומרים מים מלוחין שאין הכלב יכול ללקק מהם. ויש אומרים מים עכורין שקרובין להיות כטיט הנדוק). **רא"ש** בפירוש המשנה **שם** (כגון חמי טבריא או שהם סרוחים, דלא תקון רבנן נטילה אלא בראויים לשתיית בהמה, אבל בקרקע כשרים לטבילת גופו, וכל שכן לטבילת ידים), ובחולין פ"ח ס"ט (ופירוש קמא עיקר, דאירי בצלולין אלא שהן מלוחין או סרוחים). טור ושו"ע ס"ט (מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אף על פי שכשרים למי מקוה לטבילה). והיינו שהם כשרים לטבילת כל הגוף וכן לטבילת ידים, כמובא לעיל מפירוש הרא"ש.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (וכן במי גשמים המכונסין בקרקע, אף שהם סרוחים ועכורים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם).

⁴⁶⁴ כדלעיל ס"א (אם נפל לתוכם עפר וטיט, אע"פ שעכרום כשירים).

⁴⁶⁵ **זבחים כב, א** (טיט הנדוק (דק שראוי להריקו מכלי אל כלי, רש"י), היכי דמי, אי דפרה שוחה ושותה ממנו (שאינו עב ליפסל משתיית בהמה, רש"י), אפילו לרביעית נמי, ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו (דכל זמן שנפסלו משתיית בהמה, בין בכלי בין בקרקע פסולין), אפילו למקוה נמי אין משלים (דלא נדוק הוא, רש"י)). ר"ש במשנה שם (אבל נפסלו מחמת טיט המעורב בהן, אפילו בקרקע פסולין, כדפרישית בסוף פרק שני [זבחים]), ורא"ש במשנה שם (אבל אם הם עבים מחמת דטיט המעורב, שאין הפרה שוחה ושותה מהן, אפילו לטבילת ידים אינה ראויה, כדאיתא בפ"ב [זבחים]), ובחולין שם (אבל בעכורין אין חילוק בין קרקע לכלי, דאמרין בפרק שני דזבחים ... אי דפרה שוחה ושותה הימנו, אפילו לרביעית נמי משלים. ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו, אפילו למקוה נמי לא, אלמא דבמים עכורים אין חילוק בין טבילה לנטילה). טור ושו"ע שם (ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה, ואם אינו יכול לשתות מהם, פסולים לשניהם).

והוא כדעת רבי עקיבא לענין מי פרה, במשנה פרה פ"ח ה"ג (באר שנפל לתוכה חרסית או אדמה, ימתין לה עד שתצל, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, אינו צריך להמתין). רמב"ם הל' פרה אדומה פ"ו הט"ו (באר שנפל לתוכה חרסית או אדמה ונעשו מימיה עכורין, ממלא ממנה ואין צריך להמתין).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (אם נשתנו ונעשו עכורים מחמת עפר וטיט, כשרים. אך אם הם עכורים כל כך עד שאין הכלב שותה מהם, פסולים). ועיי"ש בתורת מנחם סקנ"ב (הכלב. צ"ע, דזבחים איתא "הפרה", ובחולין ק"ו ע"א וידים פ"א מ"ג: "הבהמה"). והיינו שאף שבמשנה וגמרא שם מייירי בבהמה, מכל מקום פירשו הרי"ף וטור ושו"ע שם "הכלב יכול לשתות מהם".

⁴⁶⁶ **הרב רבינו יונה פ"ח דברכות מ, ב** (דהכא לא אסרו אותן מפני החמימות, אלא מפני שהם מרים ביותר, שאפילו על ידי הדחק אין אדם יכול לשתותם, וגם אינן ראוי לשתיית בהמה, ולפיכך אסרו אותם בכלים). **והרמב"ם** הל'

אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעות⁴⁶⁸, אפילו אין בהם מ' סאה, שהמעין מטהר בכל שהוא⁴⁶⁹.

אבל אם המשיך אותם בארץ דרך חריץ שבקרקע חוץ למקומם, והפסיקן מהמעין הנובע חם, אין מטבילין בהן, אם אין בהם מ' סאה⁴⁷⁰, אפילו להאומרים שאין צריך מ' סאה לטבילת ידיים בשאר מי מקוה⁴⁷¹, כמו שנתבאר בסימן קנ"ט⁴⁷², כאן גזרו שמא יטול מהם גם כן בכלי⁴⁷³, כי יאמר מה לי ליטול מהם לידיים בכלי מה לי להטביל הידיים בתוכן, כיון שאין בהם מ' סאה ופסול לטבילת כל הגוף, ואעפ"כ כשרים לידיים. אבל כשיש בהם מ' סאה שהוא שיעור מקוה לא יבא להקל ליטול מהם בכלי, ממה שמקילין להטביל בהם כשיש בהם שיעור מקוה וראויים לטבילת כל הגוף. לפיכך חריץ שמימיו מחוברים למי המעין הנובע חם בענין שראוי לטבול בו כל הגוף מטבילין בו את הידיים⁴⁷⁴. ויש אומרים⁴⁷⁵ שאף בזה יש לחוש שמא יבא להקל ליטול מהם בכלי, לפי שלא יעלה על דעתו שמימיו מחוברים למי המעין, ויאמר מה לי ליטול ממנו בכלי מה לי להטביל בתוכו, כיון שאין בו שיעור מקוה שהוא מ' סאה⁴⁷⁶. ויש לחוש לדבריהם לכתחלה⁴⁷⁷:

ברכות פ"ו ה"ט (חמי טבריא במקומן ... אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא אחרונים, מפני שאין ראויין לשתית בהמה). שו"ע ס"ח (טעם פיסול חמי טבריא לנטילה, מפני שהן מרים ואינם ראויין לשתית הכלב).⁴⁶⁷
תמים דעים ס"י סו (מים ראשונים אין נוטלין בחמי טבריא ... ואפילו הם צונן, מפני שהם מרים ואין קלב ופרה שוחה ושוחה מהם). תורת הבית בית ו שער ב (חמי טבריא, חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידיים, פירוש אפילו בצונן, כי מרים הם ונפסלו משתיית בהמה). ב"ח ד"ה וחמי טבריא (דחמי טבריא פסולין אפילו נעשו צוננין, משום שהם מרים ואינם ראויים לשתית בהמה).

חולין קו, א (חמי טבריא ... במקומן דכולי עלמא לא פליגי דשרי, משקל מינייהו במנא דכולי עלמא לא פליגי דאסיר). טור ושו"ע שם (חמי טבריא יכול להטביל בהם את הידיים, אבל ליטול מהם בכלי, לא).⁴⁶⁸
⁴⁶⁹ כדלעיל ס"י קנט סכ"ב (מי מעיין, לדברי הכל כשרים לטבילת ידיים, כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת), והרי גם חמי טבריא הם מי מעיין.

⁴⁷⁰ **חזקיה שם**, לגירסת הר"ף מ, ב (חמי טבריא, חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידיים, ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן ידיו לא כל שכן ... כי פליגי דפסק מיניה בבת בירתא, חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא, ורבי יוחנן סבר לא גזרינן. והלכתא כחזקיה, דרביה דרבי יוחנן הוא). ולגירסת הגמרות שלנו חולין שם (חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידיים אבל מטבילין בהם הידיים, ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו ... כי פליגי דפסקינהו בבת בירתא (חריץ קצר, והמים פונים שם, ואין שם שיעור מקוה, רש"י), מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא, ומר סבר לא גזרינן). טור ושו"ע שם (ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ למקומם והפסיקן מהמעין הנובע, אם יש בהם שיעור מקוה, מטבילין בהם הידיים, ואם אין בהם שיעור מקוה, לא). לבוש ס"ז (ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ למקומן והפסיקן מן המעיין). מ"א ס"ק ט (היינו חריץ שבקרקע, דלאו שאובין הם).

⁴⁷¹ מ"א ס"ק י (ואפילו להמכשירין בסי' קנ"ט ס"ד, הכא פסול, דגזרינן חריץ אטו מנא).
⁴⁷² סעיף כא (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאין שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידיים).

והיינו שלדעת המכשירים ברביעית בשער מי מקוה, אסרו כאן עכ"פ כשאין החריץ מחובר למעין (ואפשר אף כשהחריץ מחובר למעין, כדלקמן הערה 477). ולדעת המצריכים מ' סאה בטבילת הידיים, אסרו כאן כשהחריץ מחובר למעין.

⁴⁷³ **גמרא שם** (גזרינן בת בירתא אטו מנא).

⁴⁷⁴ **הרב רבינו יונה שם** (ונראה למורי הרב נר"ו לפרש מחלוקת חזקיה ורבי יוחנן בשאין שום עירוב מהמעין לבת בירתא, ואין בבת בירתא ארבעים סאה ... שבמים אלו, מפני שהם מרים ונפסלים בכלי על ידי מרירותם, נחלקו חזקיה ורבי יוחנן, חזקיה אמר כיון שאין בהם ארבעים סאה ואין בהם עירוב גזרינן שמא יבוא ליטול מהם בכלי, שיאמר כמו שבכאן ראויין בלא עירוב ובלא ארבעים סאה כך הם ראויין בכלי, ולא ישית אל לבו שפסלותן מחמת המרירות, ורבי יוחנן סבר לא גזרינן).

⁴⁷⁵ **רש"י שם** (ואין שם שיעור מקוה, אבל מחוברין למקוה [היינו המעין של חמי טבריא] דגזירה בעלמא הוא אטו מנא). **ורשב"א** בתורת הבית שם (ודוקא בשאין מחוברין לבירתא, דאית בהו הכשר מקוה, אבל אם אינן מחוברין אין מטבילין בהן את הידיים, דכיון דשיעור טבילה ליכא, בעינן בנטילה ולא בטבילה, דהא בעינן כלי). טור ושו"ע שם (ואם חריץ זה מימיו מחוברים למי המעין הנובע חם, לרש"י והרשב"א אין מטבילין בו הידיים, ולהר"ר יונה מטבילין בו את הידיים).

⁴⁷⁶ רבינו יונה שם, לפירוש רש"י שם (פירוש בת בירתא, חריץ שקרוב למקום המעין, ופירש רש"י ז"ל דמיירי בשאין במים שבחריץ מ' סאה ושיש שם עירוב מקוואות ממקום המעין לחריץ ... אף על פי שיש שם עירוב, כיון שאין במים מ' סאה, גזרינן שמא לא יתן אל לבו מהעירוב, ויאמר כמו שמותר לטבול בהם הידיים בפחות ממ' סאה גם כן מותר ליטול מהם בכלי, ולא ישית אל לבו כי מרים הם ואיסור הכלי הוא מחמת המרירות).

יב ולא חמי טבריא בלבד, אלא הוא הדין כל מים שאין ראויין לשתיית כלב ואין בהם מ' סאה, אע"פ שהם מחוברים למקוה שיש בו מ' סאה, יש להחמיר שלא להטביל בהם⁴⁷⁸.

וכל מים שראויים לשתיית הכלב כשהם צוננים, אפילו הם מעינות חמין, נוטלין מהן אפילו בכלי⁴⁷⁹. וכל שכן חמי האור אפילו בעודן חמין⁴⁸⁰.

ומי הים הן מלוחין ואינן ראויים לשתיית הכלב, ואין נוטלין מהן לידיים בכלי⁴⁸¹, אלא אם כן הרתיחו אותם שאז ראויים⁴⁸²:

ספק בנטילת ידיים

יג ספק נעשה מלאכה במים שנטל בהם ספק לא נעשה בהם, ואם תמצא לומר שלא נעשה בהם, ספק היה בהם כשיעור ספק לא היו ידי, טהורות. ואפילו ספק נטל ידי ספק לא נטל, טהור. וכל ספק בטהרת ידיים⁴⁸³ טהור⁴⁸⁴ אפילו במחלוקת הפוסקים⁴⁸⁵, מפני שנטילת ידיים עיקרה מדברי סופרים⁴⁸⁶, וספק דברי

⁴⁷⁷ ע"י בסי' קנט סכ"א, דהרב רבינו יונה אזיל לטעמי', שבמים הכשרים לנטילת ידיים מכשיר טבילה אפילו אין בו מ' סאה, ובמים הפסולים מכשיר בחרץ שמימיו מחוברים. ורש"י לטעמי', שבמים הכשרים לנטילת ידיים פוסל טבילה כשאין בו מ' סאה, ובמים הפסולים פוסל גם בחרץ שמימיו מחוברים. ושם סי"ד כתב רמ"א שיש להחמיר לכתחלה במים הכשרים שאין בהם מ' סאה, ואם כן יש להחמיר גם במים הפסולים בחרץ שמימיו מחוברים. וכאן הוא חמור יותר, שהרי הובא לעיל שם (הערה 357), שגם הרשב"א מכשיר טבילת ידיים במים שאין בו מ' סאה. ומכל מקום נתבאר כאן, שהרשב"א פוסל גם בחרץ שמימיו מחוברים.

⁴⁷⁸ משמעות הרב רבינו יונה שם (כי מרים הם, ואיסור הכלי הוא מחמת המרידות), הרי שמחלוקת חזקיה ור' יוחנן בכל מים מרים, ולא רק בחמי טבריה.

ובסדר נט"י לסעודה ס"ח (ובשעת הדחק יש לסמוך על יש מקילין בנטילת ידיים להטבילן במי גשמים או הפשרת שלגים המכונסים באשבורן אף על פי שאין בהם מ' סאה אלא כדי לכסות הידים בלבד, כגון המהלך בדרך והוא רחוק מאד מהמים, ואין עמו כלי לשאוב וליטול ממנו לידיו, או שהם סרוחים או עכורים ופסולים לנטילה). הרי שבשעת הדחק מותר להטביל גם במים סרוחים או עכורים שאין בהם מ' סאה, ושם נסמן (הערה 4208).

⁴⁷⁹ הרב רבינו יונה שם (בחמי האור ודאי אפילו בכלי הם מותרים, וכן במים אחרים שנובעים חמים כמו חמי טבריא, כיון שאינם מרים כל כך כמותם, שיכול האדם לשתות מהם על ידי הדחק, יכול לטול מהם בכלי. מפי מורי הרב נר"ו). שו"ע ס"ח (אבל אם ימצאו מים חמין נובעין שהן ראויין לשתיית הכלב, נוטלים מהם לידיים).

⁴⁸⁰ בכת"י נשמטו מכאן תיבות "וכל שכן חמי האור", ונוספו ב' הדעות לעיל אחרי ס"ט (וראה שם הערה 460).

⁴⁸¹ כמו בשאר מים מלוחים דלעיל ס"י (אבל מים מלוחים ... עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידיים). וכן הוא לעיל ס"י קנט סט"ז (אבל אי אפשר לדלות בכלי שלם וליטול ממנו לידיים בדרך נטילה, מפני שמי הים מלוחים הם ופסולים לנטילת ידיים, ואינם כשרים אלא בדרך טבילה), ובסדר נט"י לסעודה ס"ז (ולכן מי הים פסולין לנטילת ידיים).

⁴⁸² רדב"ז ח"ד ס"י א'ששו (שמעתי שאם ירתיחו מי הים על האש יתמעט מרידותם עד שיהיו ראויים לשתיית הכלב). מ"א ס"ק יב (מי הים ראויין לשתות הכלב אם מרתיחין אותן (רדב"ז ח"א רצ"ד)).

וראה פתחא זוטא ס"י קנט ס"ק יא. חלקת יואב קוני קבא דקשייתא קו' כב. קובץ יגדיל תורה (ירות"ו) כ ע' 39 ואילך. בכת"י: טהרה בידים.

⁴⁸⁴ משנה ידיים פ"ב מ"ד (ספק נעשה בהם מלאכה ספק לא נעשה בהם מלאכה, ספק יש בהם כשיעור ספק שאין בהם כשיעור, ספק טמאים ספק טהורין, ספיקן טהור). רמב"ם הל' ברכות פ"ו הט"ו (מים שנשתפק לו אם נעשה מהן מלאכה או לא נעשה, אם יש בהן כשיעור או שאין בהן, אם הן טהורין או טמאין, ספק נטל ידי ספק לא נטל ידי, ספיקו טהור, שכל ספק שבטהרת ידיים טהור). ר"ש שם (אפילו יש במים שנטל כל הנך ספיקות, טהור). טור ושו"ע סי"א (מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה או לאו, או שיש לו ספק אם יש בהם כשיעור או לאו, או אם הם טמאים או טהורים, או ספק אם נטל ידי או לאו, טהור). טור ורמ"א שם (וכל ספק טהרה בידים, טהור). מ"א ס"ק יג (פירוש שנטל ידי ונסתפק אם היה בהם כשיעור ... והר"ש כתב, דאפילו יש בהן כל הנך ספיקות, טהור).

ומה שאמרו "ספק טמאים ספק טהורין", כתב בס' המנוחה על הרמב"ם שם, הובא בב"י (וכתב ה"ר מנוח דטמאים וטהורים אידיים קאי, כלומר שהיה שומר את ידי ונסתפק לו אם הסיח דעתו מהם וטמאים, או לא הסיח וטהורים). ויש לפרש דאמרי קאי, לפי שמים הפסולים לנטילת ידיים כטמאים הם חשובים).

וראה תהלה לדוד ס"ק י.

⁴⁸⁵ תרומת הדשן ס"י רסא (ונראה שהוא הדין פלוגתא דרבוותא, דהתם נמי ספק הוא כמאן קי"ל). ב"י ד"ה כתוב בתרומת הדשן. מ"א שם (וכל ספק במחלוקת הפוסקים נקטינן לקולא (ת"ה ב"י)).

סופרים להקל⁴⁸⁷.

ויש מי שאומר⁴⁸⁸, שעם כל זה, אם יש לו מים אחרים מזומנים לפניו⁴⁸⁹, אומרים לו קום ורחץ והוציא עצמך מן הספק.

(אבל אם יודע שנטל כהלכה ואחר כך נולד בהן ספק⁴⁹⁰, כגון שנסתפק אם הסיח דעתו מהם אם לאו⁴⁹¹, או שיודע שלא הסיח דעתו רק שהושיט ידיו סמוך למקום הטינופת וספק אם נגע בהם ספק לא נגע⁴⁹², אין צריך לחזור וליטלן אפילו לצאת ידי ספק, מפני שמעמידן אותן בחזקתן⁴⁹³):

נטילה בשלג ובמי פירות

יד השלג והברד והכפור והגליד והמלח, אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם לידים, אם יש בהם כשיעור⁴⁹⁴. וכן נוטלין בכל דבר שבריותו מן המים, כגון יבחושים אדומים או שומן דג⁴⁹⁵, והוא שריסקן

⁴⁸⁶ כדלעיל סי' קנח ס"א.

⁴⁸⁷ ס' המנוחה שם, הובא בב"י (דטעמא דכל ספק בטהרת ידים טהור משום דנטילת ידים עיקרו מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא).

⁴⁸⁸ ראב"ד הל' ברכות שם (ועם כל זה, אם יש לו מים לרחוץ אמרינן לו קום רחוץ והוציא עצמך מן הספק). ב"י ד"ה וכתב הראב"ד. שו"ע שם (ויש מי שאומר, שעל כל זאת אם יש לו מים אחרים, שיטול ידיו ויוציא עצמו מן הספק).

⁴⁸⁹ מור וקציעה (מייירי דמוצא מים תוך ד' מילין לפניו ותוך מיל לאחריו, אלא שאינם מזומנים לפניו, קמ"ל דאין צריך לטרוח אחריהן כלל, מיהא בדלא צריך למטרח אבתרייהו דמשכח שכחי גביה צריך להוציא עצמו מן הספק (ראה לקמן סי' קסג).

⁴⁹⁰ רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סט"ז (אבל מכל מקום נראה לי, היכא שנטל ידיו כראוי ... ספק אם נטמאו הידים אם לאו, דאוקמינן הידים בחזקת טהורות, דלא גזרו נטילה אלא על סתם ידים, ולא על ספק). הובא במ"א שם (כתב ביש"ש סי' ט"ז, אם נטל כראוי, וספק לו אם נטמאו אחר כך, אין צריך לטול אפילו לצאת ידי ספק).

⁴⁹¹ עיין מ"א שם (וצ"ע דהא היסח הדעת פוסל, כמ"ש סוס"י קע"ג), והוא האמור בשו"ע שם (חוץ מהיסח הדעת שפוסל באמצעיים, מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכים שימור), ולקמן סי' קעח ס"ז (צריך לחזור וליטול ידיו אפילו לא שהה כלל, שכיון שהסיח דעתו מן האכילה, מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן) ודו"ק. וכיון שכאן "ספק אם נטמאו הידים אם לאו", הרי ודאי ה' היסח הדעת. ותירץ הא"ר ס"ק יט (בדברי ים של שלמה שם, דמייירי שהיה שומר את ידיו, אלא שנסתפק לו אם הסיח דעתו), וכדלעיל בשם רבינו מנוח (הערה 484).

וראה תהלה לדוד סי' קסד ס"ק ג. חקרי הלכות ח"ו מד, ב.

⁴⁹² זהו תירוץ נוסף לקושית המ"א על הרש"ל.

⁴⁹³ ואם נגע ודאי במקום הטינופת, יחזור ויטול ולא יברך, ואם ודאי הסיח דעתו יחזור ויטול ויברך, כדלקמן סי' קסד ס"ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו ... ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה, כי לא תיקנו אלא בתחילתה, אלא אם כן הפסיק סעודתו והלך להפליג בדבר אחר והסיח דעתו משמירת ידיו, שצריך לחזור וליטול ולברך על נטילת ידים ... ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות).

⁴⁹⁴ רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ד (וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית), והל' מקואות פ"ז ה"ג (הביא מ' סאה שלג בתחילה והניחן בעוקה וריסקו שם הרי זה מקוה שלם וכשר), ופ"א ה"ב (וכל העולה למדת המקוה ... עולה לשיעור הרביעית שנוטלין בהן הידים). ולפי זה כתב בב"י (כתב הרמב"ם בסוף הלכות מקואות ... כל העולה למדת מקוה כטיט הנדוק עולה לשיעור רביעית, ובפ"ו מהלכות ברכות כתב גם כן כל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית. ודברים העולים למדת מקוה שנויים בפ"ז ממסכת מקואות (מ"א) והם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנדוק ... ותנן נמי (שם) שאפילו הביא ארבעים סאה שלג בתחלה והניחן בעוקה וריסקן שם הרי זה מקוה שלם וכשר, וכן פסק הרמב"ם (מקואות פ"ז ה"ג). ולפי זה הוא הדין דלרביעית מהני אם ריסקו עד שנעשה מים אפילו כל הרביעית מריסק דברים הללו). שו"ע סי"ב (השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, אם ריסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם וטובלין בהם, אם יש בהם כשיעור).

ומה שכתבו "והמלח", ראה לעיל סי"י (מים מלוחים ... עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אף על פי שכשרים למי מקוה). ערך לחם למהריק"ש (צ"ע, דמי מלח מרוסק פסילי טפי ממים מלוחים שאין הכלב יכול לשתות). בית דוד למהרי"ד משאלוניקי סי' עז (ואחר כך מצאתי תירוץ הדבר בב"י ביו"ד סי' ר"א דף רלב ע"ב וז"ל, אפשר דמים מלוחים דפסיל היינו שמחמת הארץ שעוברים עליה נעשה מלוחים, אבל היכא שמתחלת ברייתם הם מלוחים, כגון מי הים, כשרים).

⁴⁹⁵ זבחים כב, א (יבחושין אדומים אפילו בעינייהו נמי, דהא תניא, רשב"ג אומר, כל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו). אור זרוע ח"א סי' נה (יבחושין אדומין, כמין יתושין בלא כנפים כדרך שגדל בשולי חבית של יין שלנו מבחוץ, יבחושין דקין אף הן נבראין מן המים. אפילו בעינייהו נמי, אם כל המקוה נעשה מהן כשר). הגהות אשרי ברכות פ"ב

במה דברים אמורים כשנוטל בכלי ושוּפֿך על ידיו, אז צריך ריסוק, שאין נטילת ידים אלא במים. אבל להטביל ידיו במ' סאה שבקרקע, יש מתירין⁴⁹⁷ אפילו בלא ריסוק. ושלג המונח על פני הארץ, כל שיש מ' סאה מחובר יחד, אפילו נמוך מאוד, מותר להטביל בו. ויש אומרים⁴⁹⁸ שאין טבילה אלא במים, אלא שהשלג וכיוצא בו מצטרפין להשלים למ' סאה, אף על פי שאינן מרוסקים, אבל אין טובלין בהם אלא אם כן ריסקן עד שנעשו מים⁴⁹⁹. ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים⁵⁰⁰:

טו יש אומרים⁵⁰¹ שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות, לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטבילה לתרומה, ואין עושין מקוה אלא מן המים⁵⁰². והרי אפילו מים שאין בהם מראה מים

סי"א (נוטלין לידים מיבחושים אדומים, ומכל דבר שתחלת ברייתו מן המים. מיהו שמא צריך שיהא לחלוחית קצת). שו"ע סי" (נוטלים לידים בכל דבר שתחלתו מן המים, כגון יבחושים אדומים).

⁴⁹⁶ **רמ"א** שם (ונראה דוקא אם ריסקן, דלא עדיף משלג וכו').

וראה גם לקמן סי' קסב סי"ד (בריית המים ... שאינו מרוסק ופסול לנטילה).

⁴⁹⁷ המחלוקת לענין טבילה בשלג, היא במרדכי שבת רמז שלב (אחד שאנס אשתו והטביל אותה בשלג שאינו מפורש ומחזיק מ' סאה, והורה רבינו שמחה שעלתה לה טבילה, וראה ממסכת מקואות (פ"ז מ"א) דתנן השלג והברד מעלין המקוה ולא פוסלין, אלמא מותר לטבול בשלג ... והר"א אליעזר מביה"ס מפרש ההיא דמסכת מקואות שהבאתי איירי שהופשרו ... הגה"ה, וגם רבינו שמחה התיר בתחלתו, ולבסוף חזר בו). כל זה הובא בב"י יו"ד סי' רא, ומסיים (דברי רבינו שמריה נראים בעיני. ומכל מקום אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד ה"ר אליעזר ורבינו שמחה). וכן הובא ברמ"א יו"ד שם ס"ל (וכשמסער שיעור המקוה בשלג, ימעך חללו תחילה, ואז מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירין לטבול בכל אלה, עד שנימוחו ונעשו מים. וטוב להחמיר לכתחלה).

אבל לענין טבילת הידים בשלג, מסיק בב"י שם (ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים, כיון דנטילת ידים דרבנן, נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה"ר שמריה). וכאן לענין נטילת ידים הובא לעיל מהשו"ע (אם ריסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם).

וכתב על זה ה**מ"א** סי"ק טז (והכא גבי נטילת ידים פסק דוקא שרסקן, ואיפכא מבעי ליה. ולכן יש לסמוך לטבול ידיו בשלג אפילו לא רסקן, אם יש בהם מ' סאה. ויש לומר דמ"ש אם רסקן כו' קאי רק אנוטלים מהם, כלומר כשנוטל בכלי ושוּפֿך על ידו צריך ריסוק, דאין נטילת ידים אלא במים ... אבל לטבול ידיו במ' סאה שבקרקע שרי אפילו לא ריסקן ... ונראה לי דשלג המונח על פני הארץ כל שיש מ' סאה מחובר יחד אפילו נמוך מאוד מותר).

⁴⁹⁸ **ש"ך ביו"ד סי' רא ס"ק עא** (וצ"ע שבאו"ח סי' ק"י כתב דרוצה לומר ריסקו עד שנעשו מים דוקא, ועל כן כתב בשו"ע שם סעיף י"ב השלג והברד והכפור כו' אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם וטובלין כו'. והדברים סותרים זה את זה, וצ"ע. ולענין דינא צ"ע, דמ"ש הבי"ד שדעת הפוסקים שמותר, ליתא), וכפירוש ה**מ"א** (ומיהו הש"כ ביו"ד פסק דוקא אם רסקו עיי"ש).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ח (ולא בשלג שאינו מרוסק שעל פני הארץ אף על פי שמחובר יחד מ' סאה ויותר).

ובתורת מנחם שם (כפירוש המג"א סי' קס ס"ק טז, בש"ך יו"ד סי' רא ס"ק עא. ודלא כפירוש האלי"ר רבה), והיינו מ"ש בא"ר ס"ק כב (ודעת הבי"ח ושו"ע שם דפסול בלא ריסוק, מיהו אפשר דבנטילה מודים דמותר בדיעבד).

⁴⁹⁹ דהיינו שהידיים יתכסו במים, והשלג יצטרף למ' סאה.

⁵⁰⁰ **ב"י ביו"ד שם** (ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים, כיון דנטילת ידים דרבנן, נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה"ר שמריה). הובא בש"ך ובמ"א שם.

וראה חידושי צמח צדק רסג, ג ואילך.

⁵⁰¹ ברכות ג, ב (תנו רבנן, יין עד שלא נתן לתוכו מים ... נוטלין ממנו לידים, משנתן לתוכו מים ... אין נוטלין ממנו לידים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים בין כך ובין כך ... אין נוטלין הימנו לידים), לפירוש ה**ראב"ד**, שהובא ב**רא"ש** ברכות פ"ז סל"א (נראה כפירוש הראב"ד ז"ל, שפירש האי נוטלין ממנו לידים דקאמרינן הכא, לאו נטילת ידים המכשירים לאכילה קאמר, דאין נטילת ידים בשום משקה אלא במים ... אלא נטילה לנקיות בעלמא קאמר), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ב (והראב"ד ז"ל פירש, שלא לנטילת ידים המכשירין לאכילה קאמר, דאין נטילה אלא במים ... אבל נטילת ידים לנקיות קאמר). דעה האי בשו"ע סי"ב (יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים אלא במים בלבד). מ"א ס"ק יז (לאפוקי מי פירות).

וכן אין מי פירות נחשבים משקה לענין טבולו במשקה, כדלעיל סי' קנח ס"ה (וכן שאר כל מי פירות ... אינו נקרא משקה לענין טומאה, וכן לענין נטילת ידים).

⁵⁰² כמבואר ביו"ד סי' רא סכ"ד (המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ ... אין משלימים אותו להכשירו, שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימים אותו).

פסולים⁵⁰³, כל שכן שאר משקין ומי פירות⁵⁰⁴ (ואפילו יין לבן שדומה מראיתו למראה מים⁵⁰⁵, מכל מקום אם הקפידו על מראה מים כל שכן על גוף המים).

ויש מכשירין⁵⁰⁶ כל מי פירות לנטילת ידים, שלא פסלו שינוי מראה אלא במים שנשתנו ממראיתם, אבל מי פירות שעומדים במראיתם, שם מים עליהם, שהרי נקרא מי פירות. אבל ביין, אפילו לבן, אין נוטלין בו בין חי בין מזוג במים, שאין שם מים עליו כלל⁵⁰⁷. ואין צריך לומר בשמן ודבש, שהרי אינם מנקים⁵⁰⁸. אבל במי דבש (שקורין מע"ד) ושכר נוטלין [מהן לידים]⁵⁰⁹, שהרי עיקרן מים⁵¹⁰. ואע"פ שנשתנו מראיהם, אין לחוש, כיון שנשתנו לעילוי⁵¹¹.

ויש אומרים⁵¹² שאף היין כשר לנטילת ידים בין חי בין מזוג במים. אלא שלכתחלה אסור לעשות כן כדי

⁵⁰³ כדלעיל ס"א (מים שנשתנו מראיהם ... פסולים לנטילת ידים).

⁵⁰⁴ **רא"ש** שם (לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטהרת מקוה לתרומה, [ואין עושין מקוה אלא מן המים]), ותורת הבית שם (ועשאוהו כמקוה לתרומה, ואין כל המשקין כשרין למקוה אלא מים).

⁵⁰⁵ כמבואר במדכ"י פ"ח רמז קצו (קפדין אחזותא ... ויש לומר ביין לבן), הובא ברמ"א שם (ויש אומרים דווקא יין לבן, אבל אדום לא).

⁵⁰⁶ **רש"י** שם (תנו רבנן, יין עד שלא נתן לתוכו מים ... נוטלין ממנו לידים (דשם מים עליו, דמי פירות בעלמא מקרי, רש"י), משנתן לתוכו מים ... אין נוטלין ממנו לידים (שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים, רש"י). וחכמים אומרים בין כך ובין כך ... אין נוטלין הימנו לידים). ופירש הרא"ש שם (פירש"י דשם מים עליהם ומי פירות איקרו, משמע מתוך פירוש, דכל מי פירות ראוי לנטילת ידים. אבל משנתן לתוכו מים, שם יין עליו, ואין נטילה ביין. ותימה דבפי' כל הבשר (קז, א) אמרין דקפדין אמנא וחזותא, ותנן במס' ידים (פ"א מ"ג) מים שנפל לתוכו קומוס וקנקנתוס ונשתנו מראיהם פסולין, אלמא אפילו מראה מים בעינן, ומי פירות אפילו מראה מים אין בהם. ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהם גרוע ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם). ב"ח (כמ"ש הרא"ש דמי פירות שעומדים במראיתם שם מים עליהם).

⁵⁰⁷ **ברייתא ברכות נ, ב. וחכמים** (וחכמים אומרים בין כך ובין כך ... אין נוטלין הימנו לידים), **ללישנא קמא דרש"י** ד"ה משנתן (שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים), וכמבואר באור זרוע ח"א ס"ס (והלכה כחכמים, חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים, ותו דר' אליעזר שמותי הוא ולית הלכתא כוותיה. מיהו ביין שלנו, אפילו ר' אליעזר מודה דאין נוטלין ממנו, אף על פי שלא נתן לתוכו מים, דעד כאן לא פליג ר' אליעזר אלא ביינם, לפי שיינם חזק מאוד ואין ראוי לשתות בלא מים ... הילכך ביינות שלנו לכו"ע אין נוטלין ממנו לידים). וקיי"ל כחכמים, שאף ביין חי שלא נתן לתוכו מים, שם יין עליו, ואין נוטלין אלא במים. **הגהות אשרי** פ"ב ס"יא (אין נוטלין מיין שלנו לידים). אלא שהוא לא פסל אלא ביין שלנו שראוי לשתיה בלא מים, ולדעת האור זרוע פסול אף ביין חי, כדעת חכמים.

⁵⁰⁸ תמים דעים ס"י סו (מה שאין כן בשמן ודבש, מפני שהם שמנים וצחים ואינם מנקים יפה יפה). ב"י (ובהגהות אשרי פ"ב דברכות (ס"י יא) כתב בשם אור זרוע (ח"א ס"י ס) אין נוטלין מיין שלנו לידים, אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק עכ"ל. ואין דבריו נראין בדבש, ואפילו בשעת הדחק, שהרי אינם מנקים). ובד"מ ס"ק ג (ולו נראה דהג"ה [אשרי"ן] מיירי במשקה העשוי מדבש שקורין מע"ד, והוא מנקה כשכר). הרי שבדבש ושמן לדברי הכל אין נוטלין.

ומכל מקום יתבאר לקמן ס"י קפא ס"ח (מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה, אפילו בשמן ודבש וחלב, מפני שהם מעבירין את הזוהמא), וכמבואר בתמים דעים שם (מים ראשונים אין השמן ושאר משקין מטהרין את הידים, מים אחרונים בכל מידי משקה, מפני שמעבירין את הזוהמא). ובשו"ע שם ס"ט (מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים).

וראה לעיל ס"ד "שומן דג". בדי השלחן ס"י לד ס"ק ד.

⁵⁰⁹ אור זרוע שם (ושכר ודבש לא עדיפי ממי פירות בעלמא ומותר בשעת הדחק). הגהות אשרי שם (אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק דוקא). דרכי משה ס"ק ג (ולו נראה דהג"ה [אשרי"ן] מיירי במשקה העשוי מדבש שקורין מע"ד והוא מנקה כשכר). וכןסמן לקמן (הערה 516).

⁵¹⁰ תוס' עירובין כט, ב ד"ה הכא (שכר, דכל עיקרו אינו אלא מים). **רמ"א** ס"יב (וכל שכן דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבושלין, דעיקרן מים).

⁵¹¹ מ"א ס"ק יט (ואף על גב דנשתנו מראיהן, צריך לומר, כיון דאשתני לעילויא לא מפסלו בהכי).

ומכל מקום נתבאר לעיל ס"א (שנפל לתוכן דיו או קומוס או יין ושכר ושינו מראיהן, פסולים לנטילת ידים), כי שכר שנפל לתוך המים ונשתנה מראיהם, השינוי הוא לגרעיותא ולא לעילוי. ונתבאר לעיל שם (הערה 406).

⁵¹² **ושב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ב (ומסתברא בין למר בין למר לא אמרו אין נוטלין ממנו לידים אלא משום שאסור להשתמש ביין ולזלזל בו, אחר שיהא עומד בעליו וראוי לברך עליו בורא פרי הגפן. ודוקא לכתחילה, אבל בדיעבד בין כך ובין כך אם נטל ידיו בו עלתה לו נטילה). דעה ב' בשו"ע שם (ויש אומרים שהיין כשר לנטילת ידים, בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים, אלא שאסור לעשות כן לכתחלה, כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו).

שלא יהא מזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך עליו בורא פרי הגפן (משא"כ בשאר מי פירות שמותר ליטול בהם אם אין לו מים, כמ"ש בסי' קע"א⁵¹³ וקפ"א⁵¹⁴). אבל בדיעבד אם נטל ביין, אפילו אדום, ידיו טהורות.

ובשעת הדחק יש לסמוך על דברי המקילין בדברי סופרים ליטול ידיו במי פירות⁵¹⁵, ושכר ו[מי]⁵¹⁶ [דבש, אפילו לכתחלה⁵¹⁷ (וביין בדיעבד⁵¹⁸):

נטילת ידיים מרביעית

טז שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג⁵¹⁹ (והוא שיעור טהרה מן התורה לטבילת כלים⁵²⁰).

ולא הצריכו אלא שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו, אבל אין צריך לשפוך כל הרביעית על ידיו, אלא אם כן רוצה לטהרן בשטיפה אחת, אבל אם רוצה לשפוך עליהם מים ראשונים ושניים, אין צריך אלא כדי שיספקו בכל פעם למשוך בכל הפרק הצריך נטילת ידיים⁵²¹.

ומים הנשארים בכלי שנטל ממנו, יכול ליטול מהם איש אחר, אם מספיקים לו, אע"פ שאין בהם רביעית, הואיל והם באים משירי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון⁵²².

⁵¹³ במ"א שם ריש הסימן (כל היכי שעושה לצרכו ליכא פסידא, ומהאי טעמא נוטלין לידים במשקין אי ליכא מים, וכמ"ש סי' ק"ס סי"ב עיי"ש).

⁵¹⁴ סעיף ח (מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה ... חוץ מיין, שאין נוטלין בו מפני חשיבותו, כמו שנתבאר בסי' ק"ס וקע"א).

⁵¹⁵ כדעת אור זרוע שם בשיטת רש"י (מדפירש רש"י טעמיה דרבי אליעזר, כיון שלא נתן לתוכו מים, דמי פירות בעלמא הם, ולהכי מותר. ורבנן אפילו הכי אסרי משום הפסד אוכלין, שמא דהיכא דאיכא שעת הדחק מותר ליטול מהם אפילו לרבנן). והוא ממה שכתב רש"י בדעת הלכות גדולות (וטעמייהו דרבנן משום הפסד אוכלין). והיא דעה הג' בשו"ע שם (ויש מי שאומר שכל מי פירות ראויים לנטילת ידיים בשעת הדחק).

ואף שנתבאר לעיל בדעת רש"י להתיר במי פירות אף לכתחלה. מכל מקום יש לחוש לכתחלה במי פירות לשיטת הראב"ד הנ"ל, הפוסל בכל מי פירות. וראה תהלה לדוד ס"ק יב.

⁵¹⁶ רמ"א שם (בשכר או [במין] דבש המבושלין, דעיקרן מים), וכנסמן לעיל (הערה 509). ט"ז ס"ק יג (דהא דבש אינו מקנה. דקאי על מי דבש, שהוא מנקה שפיר). וכן הגיה בקונטרס השלחן.

⁵¹⁷ רמ"א שם (וכל שכן דמותר ליטול ידיים בשעת הדחק בשכר או [במין] דבש המבושלין, דעיקרן מים). אבל לעיל (הערה 509) התיר בשכר ומי דבש אף לכתחלה.

ובסדר נט"י לסעודה ס"ח (מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח).

⁵¹⁸ לשיטת הרשב"א נתבאר לעיל "אבל בדיעבד אם נטל ביין, אפילו אדום, ידיו טהורות". וכאן הוסיף, שאף שאנו חוששים לדעת הראב"ד ורש"י הפוסלים אף בדיעבד, מכל מקום יש לסמוך בדיעבד על שיטת הרשב"א המתיר בדיעבד. וראה פתחא זוטא ס"ק יז.

⁵¹⁹ משנה פ"ק ידיים מ"א (מי רביעית נותנין לידים). טור ושו"ע סי"ג (צריך שיהא במים רביעית).

והיינו שבנוסף להאמור לעיל סי' קנט סי"ג (צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית), צריך גם שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו. עטרת צבי ס"ק כ. הובא באליה רבה ס"ק כח (משום דרביעית הוי מקוה לטהר בו מחטין וצינורות מהלכה למשה מסיני, אלא שבטלוהו (פסחים לז, ב), וכיון שעשו לידים כטמאות, תקנו להם ברביעית, שהוא כמקוה קטן (נחלת צבי סק"כ)), וכדלעיל סי' קנט סכ"א (טבילת כלים די ברביעית מי גשמים שבקרקע, אם הכלי מתכסה בתוך המים, כגון מחטין וצינורות), ושם נסמן (הערה 358).

⁵²¹ כדלקמן סי' קסב ס"א (סדר נטילה מרביעית כך הוא, אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת ... נטהרו ידיו. ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה. אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד, צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

⁵²² משנה שם (מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לשנים). חולין קז, א (אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים. איני, והאמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע"ג דלית ביה. לא קשיא, הא

והוא שבאים שניהם ליטול ידיהם כאחד, אע"פ שנוטלין זה אחר זה מועיל שיורי טהרה של ראשון לטהר יד השני בפחות מרביעית.⁵²³

ויש אומרים⁵²⁴ שאין שיורי טהרה של הראשון מועילין בנוטלין זה אחר זה, אלא אם כן המים יורדים בקלוח אחד מן הראשון לשני, כגון שפשט הראשון ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו, ואחר כך פשט השני ידיו למטה מידי הראשון וקילוח יורד על ידיו של ראשון ומהן לידיו של שני, ידי שתיהן טהורות, אף על פי שנפחת שיעור הרביעית בכלי כשמגיעים המים לידיו של שני, [ידין] טהורות, מפני שהם באים משיורי טהרה.

והוא שפשט השני ידיו סמוך לידי הראשון, שאז הן נחשבות כיד אחת. אבל אם היו מרוחקות מידי הראשון, לא עלתה לו נטילה, לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו⁵²⁵ (שהם פסולים אפילו הם מי רביעית⁵²⁶, משום שנעשה בהם מלאכה, כמו שנתבאר למעלה⁵²⁷).

ואפילו ידיהן סמוכות לא התירו אלא כשנתכוונו מתחלה ליטול כאחת על ידי קילוח היורד מראשון לשני, שאז חשובות ידיהן כיד אחת בנטילה זו, אף על פי שלא פשט השני ידיו עד אחר שהתחיל כבר הראשון ליטול ידיו, אבל אם מתחלה נתכוין הראשון ליטול לעצמו ואחר כך כשהתחיל כבר ליטול פשט השני ידיו למטה ממנו, אינן חשובות כיד אחת, ולפיכך (אם אין היוצק על ידיהם שופך רביעית בבת אחת) נטמאו ידי השני ממים הטמאים שיורדים מידי הראשון, וצריך לנגבן ולחזור וליטלן⁵²⁸ (ואף אם

לחד הא לתרי. דתניא מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים), ופירש"י (לחד, רביעית בעינן מתחלה, אבל לתרי, שהיה בו רביעית ונטל הראשון ואחר כך נטל השני, אע"ג דלא הוי רביעית בנטילת שני, שפיר דמי, הואיל ומשירי טהרה אתו, כדמפרש לקמיה מי רביעית). וכן פירש הר"ש במשנה שם (כשהיה בו רביעית ונטל הראשון ואחר כך שני, אף על גב דלא הוי רביעית גבי שני, שפיר דמי, הואיל ומשירי טהרה אתו). טור ודעה הבי' בשו"ע שם (ויש מתירים אפילו כשנוטלים זה אחר זה, הואיל ובשעה שהתחיל האחד ליטול מהם היה בהם רביעית, גם לשני זה עולים, מפני שבאו משיורי טהרה).

⁵²³ **רא"ש בפירוש המשנה ידיים** שם (כיון ששניהם באו לטהר ידיהם בבת אחת, שיורי טהרה מועילין לשני בפחות מרביעית), וטור (ובאו ליטול כאחד).

⁵²⁴ **רמב"ן** חולין שם (וכי מפני שהיה בכלי זה שיעור, יהא חשוב לעולם, אלא משמע דבנוטלין בזה אחר זה הוא בלא הפסק, כגון שמערה על ידיהן מצרצור קטן ואין הקלוח פוסק ממנו, והיינו שירי טהרה). **רשב"א** חולין שם (ויש לומר דמייירי בזה אחר זה, ובלבד שלא יפסיק הקלוח, וקל הוא שהקילו בנטילה. וכן פירש הרמב"ן ז"ל), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ב (ויש מפרשים שבקילוח אחד יורד מן הראשון לשנים), והקצר שם (כיצד, היה רביעית מים בכלי, ופשט אחד ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו, ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו וקלוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו, ידי שניהם טהורות, אעפ"י שנפחת השיעור כשהן מגיעין לידו של שני, ידיו טהורות, מפני שהן באין משירי טהרה). **רא"ה** חולין שם (ולכא לפרושה בבת אחת, דמאי שירי איכא. אלא בנוטלין בזה אחר זה בלא הפסק, כגון שמערה עליהם מצרצור קטן ואין קלוח פוסק ממנו, והיינו שירי טהרה). דעה הא' בשו"ע שם (ואפילו בזה אחר זה, ובלבד שלא יפסיק הקילוח. כיצד, היה רביעית מים בכלי ופשט אחד ידיו ואחר יוצק על ידיו, ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו סמוך ליד הראשון, וקילוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו, ידי שניהם טהורות, אף על פי שפחת שיעור הרביעית כשהם מגיעים לידיו של שני, ידיו טהורות, מפני שהם באים משיורי טהרה).

⁵²⁵ **ב"י** (ואפשר שאם ידי השני מרוחקות מידי הראשון לא עלתה לו נטילה, לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו, אלא כשידי השני סמוכות לידי הראשון מייירי, דחשבינן להו כיד אחת). ים של שלמה חולין פ"ח סכ"ח (יזהר שלא ירחיקו ידיהם זה מזה). שו"ע שם (ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו סמוך ליד הראשון).

⁵²⁶ שאינן נטמאים, כדלעיל סי' קנט סי"ג (כששופך רביעית בבת אחת, אינן מקבלין טומאה כלל מהידים).

⁵²⁷ סי' (אם הטבילין בדלי לטהרן, הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי ... נעשו המים כשופכין).

⁵²⁸ **מ"א** סי"ק כ (שבאו ליטול כאחד, משמע דוקא כשנתכונו ליטול שניהם כאחד, אבל כשנתכוון אחד ליטול לעצמו ואחר כך פשט השני ידו למטה ממנו, ידיו טמאות, וצריך לנגבם ולחזור וליטלם). ולא סגי במה שיחזור ויטלן, כדלקמן סי' קסב סי"ט (אין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת, וחוזרים ומטמאים את הידים, לפיכך צריך לנגבן תחלה, ויחזור ויטלם כראוי).

שופך רביעית בבת אחת, צריך לחזור וליטול, אלא שאין צריך לנגבן תחלה⁵²⁹).

(והעיקר כסברא האחרונה⁵³⁰). ומכל מקום בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים):

יז אבל יותר משנים אינן יכולים ליטול מרביעית, ואפילו מרביעית ומחצה, עד שיהיה חצי לוג⁵³¹, שאף שלא הקפידו חכמים על שיעור המים שיגיעו לידיהם רק שיהיה רביעית בכלי, מכל מקום חשו חכמים אם יטלו רבים ממים מועטים, שמא לא ידקדקו יפה ליטול כל הפרק, שכל אחד יצמצם המים כדי שישאר לחבירו. אך אם היה רביעית ומחצה, ונטל הראשון חצי רביעית ונשאר בכלי רביעית, יכולים שנים ליטול מרביעית זו על דרך שנתבאר, כמו אילו היתה רביעית לבדה מתחילה בכלי⁵³².

ומחצי לוג יכולים ליטול אפי' ד' על דרך שנתבאר, ולא ה', שמא יצמצמו המים⁵³³. ומלוג יכולים ליטול כמה בני אדם, כל זמן שמספיקין המים לשפוך כל אחד ואחד על ידיו⁵³⁴ ג' פעמים או ב' פעמים, כמו שיתבאר בסי' קס"ב⁵³⁵.

והוא הדין שיכולים ד' וה' להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד, שכולן חשובות כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו⁵³⁶. ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל יד ויד⁵³⁷ בלי שום חציצת יד אחרת⁵³⁸:

יח שיעור רביעית שאמרו צריך שיהא מכוונס במקום אחד, שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית

⁵²⁹ שכששופך רביעית בבת אחת, לא נטמאו המים מהידים (כדלעיל הערה 526); אלא שמי הנטילה לא הועילה ליד השני, כיון (שהם פסולים אפילו הם מי רביעית, משום שנעשה בהם מלאכה). ולכן צריך לחזור וליטול. אבל אין צריך לנגבן תחלה, כיון שלא נטמאו מהיד של הראשון.

⁵³⁰ אליה רבה ס"ק לא (ולפי מה שכתבתי בדוכתא טובא דרכו של שו"ע, דעתו לאיסור כדעה ראשונה שהביא בסתם).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל עג וכלל רפג.

⁵³¹ **משנה ידים שם** (מחצית לוג לשלשה או לארבעה). טור ושו"ע שם (ועל דרך זה נוטלים מחצי לוג ג' ולד').

⁵³² **ר"ש שם** (לפום שיעורא דרביעית לשנים, היה די ברביעית ומחצה לשלשה. אלא כיון דנפיש גברי חיישינן שלא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק, שכל אחד יצמצם המים מפני חבירו. ומיהו אי איכא רביעית ומחצה ונטל אחד מהם חצי רביעית, הא ודאי דיועיל רביעית הנשאר לשנים אחרונים, דאפילו בתחלה סגי לשנים ברביעית כל שכן הכא דאתו משירי טהרה, וכי לא מהני הכא, הני מילי כשלא נשאר לשנים אחרונים רביעית). הובא במ"א ס"ק כא (ואם תאמר, כיון דברביעית סגי לב' אם כן רביעית ומחצה סגי לג'). יש לומר שחשו חכמים כיון דנפיש גברי לא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק, שכל אחד יצמצם המים שישאר לחבירו, לכן אסורים ברביעית ומחצה. ודוקא אם לא נשאר לב' האחרונים רביעית, אבל אם נטל האי' מחצי רביעית, פשוט דב' האחרונים נוטלין מרביעית הנשאר (הר"ש)).

⁵³³ ר"ש שם (וכן הא דקאמר מחצי לוג לשלשה ולארבעה, דמשמע ולא לחמשה).

⁵³⁴ משנה שם (מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה). ר"ש שם (וכי איכא שיעור בו לא חשו חכמים כמה יגיע לכל אחד, רק שיטול עד הפרק). טור ושו"ע שם (ומלוג לכמה בני אדם).

⁵³⁵ ס"ה (וכל זה כשידיו נקיות. אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג' פעמים, ראשונה להעביר הכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים, או רביעית בבת אחת).

⁵³⁶ **משנה ידים פ"ב מ"ג** (נוטלין ד' וה' זה בצד זה או זה על גב זה). תוספתא פ"ב ה"ג (נוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה ואינן חוששין ... משום שמא נטמאו). פירוש המשניות שם (שכולן כמו יד אחת אנו חושבין אותן). טור ושו"ע שם (יכולים להניח ד' וה' ידיהם זה בצד זה, או זה על גב זה, וליטול כאחד), ובסי' קסב ס"ה (ואפילו ד' או ה' שהניחו ידיהם זה בצד זה, או זה על גב זה, כיד אחת חשיבי, ואינם מטמאות זו את זו). לבוש ס"י"ג (לפי שהם כולם במדרגת יד אחת אנו חושבים אותם).

וכן הוא לקמן שם ס"א (וכל זה כשנוטל ידו אחת, או שתיהן כל אחת בפני עצמה, אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי, ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה).

⁵³⁷ משנה שם (ובלבד שירפו, שיבואו בהם המים). טור ושו"ע שם (ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד).

⁵³⁸ רמב"ם (ובתנאי שלא ידחקו את ידיהן, אלא יחלחלו בהן המים, כדי שלא תהא שם חציצה), ולבוש שם (ובלבד שיתנו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד ואחד, ולא תהיה אחת חוצצת על חברתה).

(ואפילו נטל משתיהן בבת אחת, כגון שאחרים יוצקים על ידו והקלוח מתערב), ידיו טמאות כמו שהיו⁵³⁹:

יט רביעית שאמרו, בין לנוטל ב' ידיו בין לנוטל ידו אחת בלבד⁵⁴⁰, בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן. נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואחר כך חזר השני ונטל ידו השנית, הרי אלו כג' בני אדם, שידו השנית נחשבת כיד אדם אחר, כיון שלא נטל מתחלה אלא ידו אחת. ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג, ידיו טהורות, ואם לאו אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם⁵⁴¹, שמא יצמצמו המים, וכאן יש לחוש גם כן שמא יצמצם, כיון שאינו נוטל שתי ידיו כאחת⁵⁴²:

⁵³⁹ תוספתא שם פ"ב מ"ג (זה משמינית וזה משמינית, אע"פ שמתערבין בקילוח, ידיהן טמאות, שמתחלה לא נטלו מן הרביעית). הובא בר"ש פ"ק דידים סוף מ"א. שו"ע סי"ד (צריך שיהא רביעית מכונס במקום אחד, שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית, ידיו טמאות כשהיו). אליה רבה ס"ק לב (אף ששפכו בבת אחת ומערבין הקילוח, אפילו הכי פסול, לפי שלא היה בשום כלי רביעית).

⁵⁴⁰ באופן שנתבאר בשו"ע סי' קע ס"א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת).

וראה לעיל סי' קנח ס"א (הערה 18).

⁵⁴¹ תוספתא ידים פ"א ה"א (אחד הנוטל בידו אחת ואחד הנוטל בשתי ידיו, ואחד ידו של גדול ואחד ידו של קטן, צריך ליטול מי רביעית. רשב"ג אומר, שתי ידיו של שנים נדון כשני אנשים, כיצד, שנים שנטלו לשתי ידיהן מי רביעית, לא יחזור השני ויטול ידיו משירי רביעית). ר"ש שם פ"ב מ"ב (לא יחזור השני ויטול ידיו, כלומר ידו השניה דמתחלה לא נטל כי אם ידו האחת וזאת השניה נעשית כיד אדם אחר שלישי ומי רביעית ניטלין לשנים ולא לשלשה). רשב"א בתורת הבית ה[קצר] בית ו שער ב (רביעית שאמרו, בין שנוטל שתי ידיו בין ידו של גדול בין ידו של קטן. נטלו שני בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, הרי אילו נידונין כשני בני אדם, ולפיכך אם נטל זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואחר כך חזר השני ונטל ידו השניה, הרי אלו כג' בני אדם, ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות, ואם לאו, אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם). שו"ע סט"ו (רביעית שאמרו, בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן. נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואחר כך חזר השני ונטל ידו השניה, הרי אלו כג' בני אדם, ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג, ידיו טהורות, ואם לאו, אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם).

⁵⁴² מ"א סי"ק כב (לכאורה משמע דהכא ברביעית ומחצה סגי, כמ"ש סי"ג. ויש לומר דמכל מקום איכא למיחש שמא יצמצם, כיון שאינו נוטל כאחד).

קסא דיני חציצה וטבילה⁵⁴³

ובו ח' סעיפים

א כל דבר החוצץ בטבילת כל הגוף חוצץ בנטילת ידים⁵⁴⁴, שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה⁵⁴⁵, ולפיכך צריך ל[יז]הר מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים⁵⁴⁶. כגון צואה⁵⁴⁷ שתחת

⁵⁴³ בקונטרס השלחן הגיה: דיני חציצה בנטילה וטבילה.

⁵⁴⁴ ברייתא חולין קו, ע"ב (וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין). טור ושו"ע ס"א (צריך ליזהר מחציצה, שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה).

⁵⁴⁵ לבוש ס"א (דהא מדרבנן נטילה זו מטהרת כמו טבילה בדאורייתא, וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקון). וכדאמרין פסחים ל, ב (כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון).

וכן הוא לקמן סי' קפה ס"ב (שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה). סי' רצו ס"ט (שתקנו דבריהם כעין של תורה). סי' תנד ס"ט (כל מה שתקנו חכמים תיקנו כעין של תורה). סי' תעב ס"ב (שכל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו). סי' תעה ס"ט (שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה). סי' תפט ס"ב (כל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה), וס"ו (שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה).

⁵⁴⁶ כמו בטבילת כל הגוף, שנתבאר ביו"ד סי' קצח ס"א (ואם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו, חוצץ), ובב"ח שם (ומה שכתב "לפעמים", טעמו, כיון דאיכא זימנא דמקפדת, חוצץ לעולם, אף על פי דרוב פעמים אינה מקפדת). ש"ך שם ס"ק א, וט"ז ס"ק ב.

וכן הוא לקמן סי' הערה 562 (כיון שאיכא קפידא בשום פעם), וס"ז (אם לפעמים מקפיד עליה להסירה), ושם נסמן (הערה 595).

הציפורן שלא כנגד הבשר, דהיינו אם הציפורן גדול ועודף על בשר האצבע ויש שם צואה תחת עודף זה, צריך להסירה קודם נטילה⁵⁴⁸, לפי שדרך רוב בני אדם להקפיד⁵⁴⁹ עליה⁵⁵⁰ משום מיאוס, לכן אינה בטלה לגבי היד⁵⁵¹ וחוצצת אף למי שאינו מקפיד עליה⁵⁵². ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו⁵⁵³, וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם⁵⁵⁴:

ב רטיה שעל בשרו, אם אין שם מכה אלא מיחוש בעלמא ויוכל להסירה מתי שירצה, צריך להסירה קודם נטילה⁵⁵⁵. אבל אם יש שם מכה אין צריך ליטול כלל במקום הרטיה⁵⁵⁶, כמו שיתבאר בסימן קס"ב⁵⁵⁷:

ג טיט הבורות וטיט היוצרים⁵⁵⁸ שהם נדבקים ביותר ומונעים המים מלבא תחתיהם⁵⁵⁹, וכן שאר כל הטיט

⁵⁴⁷ "צואה" האמור כאן, הוא כמבואר בר"ש מקוואות פ"ט מ"ב (וגילדי צואה שעל בשרו, כשיש זיעה מרובה על בשרו מתיבשת ונעשית כמין גלד).

⁵⁴⁸ **רא"ש** חולין פ"ח סט"ו (כל החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר). **טור ושו"ע** ס"א (כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ו (וקודם הנטילה צריך לעיין בידיו אם אין עליהם שום דבר החוצץ. וצפורן שהיא גדולה והיא עודפת חוץ לבשר, צריך לנקר הצואה שתחתיה חוץ לבשר, משום חציצה).

וכמו בטבילת כל הגוף שנתבאר ביו"ד ס"י קצח ס"ח (צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, חוצץ. כנגד הבשר, אינו חוצץ ... ואיזהו שלא כנגד הבשר, זה שהצפורן עודף על הבשר). ט"ז כאן ס"ק א (פירוש, במקום שהצפורן עודף על הבשר). מ"א ס"ק א (כגון שהצפורן גדול ועולה למעלה מבשר האצבע וצואה שם דמאס).

אלא שמכל מקום יש הפרש בזה בין טבילת כל הגוף, שנתבאר ביו"ד שם (ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו, נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה), לבין נטילת ידים, שנתבאר בש"ך שם סוף ס"ק כב (אבל ודאי לענין נטילה לא שייך האי חומרא ליטול צפרניו בכל נטילה ונטילה).

⁵⁴⁹ עולת תמיד ס"ק ב (משמע מדברי המחבר, דעיקר הוא במה שמקפיד עליו).

⁵⁵⁰ בכת"י: עליה להסירה.

⁵⁵¹ רש"י עירובין ד, ב ד"ה ושאינו מקפיד (הוי כגופו). לבוש ס"ב (שכל דבר שאין אדם מקפיד עליו הוי כבשרו ואינו חוצץ).

וכן הוא לקמן ס"י קסב סט"ו (דברים שאינן חוצצין מפני מיעוטן שאינן מקפידין עליהם להסירן לעולם, הרי הם בטלים לגבי היד לגמרי).

⁵⁵² מ"א ס"ק ה (שלא כנגד הבשר בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה, וחוצץ אף על פי שהוא אינו מקפיד).

⁵⁵³ **משנה פ"ט דמקוואות** מ"ב (ובצק שתחת הצפורן). תוספתא מקוואות פ"ו ה"ה (צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, והטיט והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר, הרי אלו חוצצין). רא"ש שם (ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר). **טור ושו"ע** שם (צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר). עולת תמיד שם (והטעם דחוצץ, דדרך להקפיד עליו). וכדלקמן ס"ג, שגם בזה תלוי אם דרך להקפיד.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ו (ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ).

⁵⁵⁴ **אוצ"ל**: להקפיד עליו כשרוחצים ידיהם, וחוצץ לכל אדם. ובכת"י: להקפיד (עליה להסירה כשרוחצים ידיהם או כל גופם, לכן צריך להסירה קודם נטילה) וחוצצים.

⁵⁵⁵ **משנה שם** (והרטיה שעליה). **טור ושו"ע** שם (ורטיה שעל בשרו). ב"ח ד"ה רטיה (הכא מיירי ברטיה שעל גבי בשרו בשאין שם מכה אלא קצת מיחוש ... ואיכא חציצה). הובא במ"א ס"י קסב ס"ק יח. ט"ז כאן ס"ק ב (פירוש שאין לו מכה רק מיחוש בעלמא, ויוכל להסיר הרטיה כשירצה, זה תלוי בקפידא).

⁵⁵⁶ ב"ח (ואם תאמר, לקמן בסוף סימן קס"ב כתב רבינו על שם הרא"ש במכה ורטיה עליה, דדי לו במה שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה, דדומה למי שנקטעה אצבעו, דנוטל שאר היד, ואם כן לא שייך לומר ברטיה שהיא חוצצת כיון דאין צריך ליטול ידו כלל במקום הרטיה. ונראה דלא אמר הרא"ש דאין צריך ליטול ידו במקום הרטיה אלא בדאיכא מכה בידו). ט"ז שם (אבל אם יש לו מכה, ואי אפשר לו להסיר, אז אין צריך כלל ליטול במקום הרטיה, כמ"ש סוס"י קס"ב).

⁵⁵⁷ **סעיף טו** (מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה, ואין זו נטילה לחצאין, כיון שאינו יכול ליטול חצי השניה, ודומה למי שנקטע אצבעו, שנוטל שאר היד).

⁵⁵⁸ **משנה שם** (וטיט היון וטיט היוצרים ... איזהו טיט היון, זה טיט הבורות ... טיט היוצרים כמשמעו). **טור ושו"ע** שם (וטיט היון, וטיט היוצרים).

וכמו לענין טבילת כל הגוף שנתבאר ביו"ד ס"י קצח ס"ד (טיט היון וטיט היוצרים ... כל אלו חוצצין).

כשהוא יבש ונדבק בבשר, חוצצין⁵⁶⁰, בין על גבי היד בין תחת הציפורן, אפילו כנגד הבשר⁵⁶¹.

אלא אם כן הוא דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו להסירו (כשרוחץ ומנקה ידיו⁵⁶²), אין צריך להסירו גם כן לנטילת ידים לסעודה. והוא הדין לבצק וצואה⁵⁶³, אם הן מעט כל כך שאין דרך רוב בני אדם להקפיד עליו, אינו חוצץ אפילו הוא שלא כנגד הבשר⁵⁶⁴. ואם הוא מקפיד עליו, חוצץ, אע"פ שאין הרוב בני אדם מקפידים עליו⁵⁶⁵.

ומה שלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים קודם הנטילה, הוא משום שאין מקפידין להסירו⁵⁶⁶ (בשעת רחיצת ונקיון ידים במדינות אלו, לכן אינו חוצץ לנטילת ידים אם הוא כנגד הבשר⁵⁶⁷, אפילו הוא טיט הבורות והיוצרים, אבל אם הוא מקפיד עליו צריך להסירו. ויש אומרים⁵⁶⁸, שכל דבר שרוב בני אדם אין מקפידין עליו, אע"פ שהוא מקפיד, בטלה דעתו אצל כל אדם. ויש לסמוך על דבריהם בנטילת ידים שעיקרה מדברי סופרים. אבל לא בטבילת כל הגוף. כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח⁵⁶⁹).

ואם הצפרנים גדולים ועודפים על הבשר, צריך כל אדם לנקר הטיט והצואה שתחתיהם, כי רוב בני אדם מקפידים על מה שלא כנגד הבשר, וחוצץ אף למי שאינו מקפיד⁵⁷⁰, אלא אם כן הוא מעט כל כך שאין דרך להקפיד עליו⁵⁷¹.

⁵⁵⁹ לבוש ס"ב (וטיט היון וטיט היוצרים שנדבקים מאד כמו בצק). מ"א ס"ק ב (פירוש, טיט הבורות וטיט היוצרים שדבוקים מאד).

⁵⁶⁰ משנה שם (וגף יוני אלו יתדות הדרכים שאין טובלין בהן). טור ושו"ע יו"ד שם (וטיט דרכים הנמצא שם תמיד, אפילו מימות החמה, כל אלו חוצצין).

⁵⁶¹ תוספתא שם (והטיט ... שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר הרי אלו חוצצין). סמ"ג עשין כז (ומפרש רבינו יעקב, שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאוד, כגון טיט של יוצרים), ואור זרוע סי' ע (ופר"ת זצ"ל, דהא דתניא בתוספתא דמקוואות הטיט והבצק שתחת הצפורן הרי אלו חוצצין, דהתם מיירי בטיט היון ובטיט היוצרים שהוא נדבק מאוד, וחוצץ כדתנן במתניתין, ודיקא נמי, דקתני דומיא דבצק שהוא נדבק מאוד).

⁵⁶² עי' יו"ד ריש סי' קצח (כיון שאיכא קפידא בשום פעם), בטי"ז שם ס"ק ה (לפי שמקפדת להסירם בשעת חפיפה או רחיצה שיכנסו שם המים, כיון דאיכא זימנא דמקפדת חוצץ לעולם).

וכן הוא לעיל ס"א (לניז"ה) מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים, ושם נסמן (הערה 546). לקמן ס"ז (דרכה להסירה בשעת לישנה, לכן חוצצת לעולם), ושם נסמן (הערה 595).

⁵⁶³ שנתבאר לעיל ס"א מתי הם חוצצין.

⁵⁶⁴ תוס' חולין קו, ב ד"ה וכל דבר (אבל במיעוט שאינו מקפיד אין לחוש). סי' התרומה סי' עט (אבל אם יש טיט מועט או בצק מועט תחת צפרניו שאין מקפיד ... אינו חוצץ). סמ"ג שם (ואפילו בטיט ובצק, אם יש כל כך מעט שאינו מקפיד [על מיעוט], אינו חוצץ). הגהת סמ"ק סי' קפא (דחשיבי ליה מיעוטו שאין מקפיד). טור ושו"ע ס"א (אבל במיעוטו שאינו מקפיד, אין לחוש).

⁵⁶⁵ רמ"א ס"א (אבל אם היה מקפיד, הוא צריך לנקר, וכן עיקר). מ"א ס"ק ו (משמע אף על פי שהרוב אין מקפידין).

⁵⁶⁶ הגהות סמ"ק שם (ועל כן נכון לנקר צפרניו בשעת נטילה. ויש מקילין דחשיבי ליה מיעוטו שאין מקפיד). טור יו"ד שם (ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר חוצץ. ומיהו אין דרך בני אדם להקפיד בכך, הילכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ). רמ"א ס"א (ומשום הכי לא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים, לנטילה, משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד, כי אין מקפידים על זה לנטילה).

⁵⁶⁷ מ"א ס"ק ה (פירוש, אע"פ שטיט חוצץ אפילו כנגד הבשר, אין מקפידין על זה. אבל שלא כנגד הבשר, בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה, וחוצץ אף על פי שהוא אינו מקפיד).

⁵⁶⁸ פני יצחק אפי רברבי שער עא אות יב (ואם הוא מקפיד ואין אחרים מקפידים, רשב"א מסופק בזה, ונראה בטבילה יש להחמיר ובנטילה יש להקל). מ"א ס"ק ו (משמע אף על פי שהרוב אין מקפידין. ובסי' פני יצחק כתב, דמאחר שהרשב"א מסופק אזלינן לקולא ואינו חוצץ).

⁵⁶⁹ ברמ"א שם ס"ד (ומיהו אם היא מקפדת אפילו בדבר לח חוצץ). ש"ך שם ס"ק ב (והיכא דרוב בני אדם אין מקפידים והיא מקפדת, כתב ב"י בשם הרמב"ם וטור דחוצץ. וכ"כ בד"מ. ולקמן בסימן זה כתבתי דברי המרדכי שכתב בהדיא דחוצץ). ט"ז שם סק"ג (בב"י נסתפק אם שאר בני אדם אינם מקפידים וזו מקפדת, וכתב בד"מ, דבמרדכי כתב בהדיא שחוצץ, וכן כתב מו"ח ז"ל). וכן הוא בפס"ד צמח צדק שם סי' קצח.

⁵⁷⁰ מ"א ס"ק ה (אבל שלא כנגד הבשר, בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה, וחוצץ אף על פי שהוא אינו מקפיד).
⁵⁷¹ כדלעיל בתחלת הסעיף, מהסמ"ג והט"ז.

(ובשבת דוחק את הבשר שתחת הציפורן, כדי שלא יגרור את הציפורן כשמסיר הטיט⁵⁷²):

ד צריך לזהר בציפורן שפירשה מיעוטה לקוץ אותה, שהיא חוצצת⁵⁷³, כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח⁵⁷⁴:
ה הדיו והצבע לחים אינם חוצצים, מפני שנמחים במים. יבשים חוצצים⁵⁷⁵. והוא שיש ממשות הצבע על ידיו, אבל אם אין עליהן אלא מראית הצבע אינו חוצץ⁵⁷⁶.

ומי שהוא צובע, אין הצבע חוצץ על ידיו, אף על פי שיש ממשות של צבעונים על ידיו⁵⁷⁷. וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו מלוכלכות תמיד בדם, אינו חוצץ⁵⁷⁸. וכן למוכר שומן⁵⁷⁹. ואע"פ שרוב בני אדם מקפידים⁵⁸⁰, כיון שרוב בני אומניות הללו אין מקפידין, אין חוצצין להם. אבל לאחר שאינו רגיל בכך, חוצצין אפילו אינו מקפיד⁵⁸¹. והנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה, אין אותו

⁵⁷² תשב"ץ סי' רפד (ובשבת דוחק את הבשר שתחת הצפורן, כדי שלא יגרר את הצפורן כשמסיר הטיט). מ"א שם (בשבת אסור לגרר הטיט שתחת הצפורן בצפרניו, אלא ירחצנו במים (תשב"ץ סי' קכ"ב)). אליה רבה ס"ק ה (מתשב"ץ שהבאתי מבואר דאין איסור משום טיט, אלא שלא יגרור את הציפורן).

והיינו שהמ"א פירש שהחשש הוא משום טוחן בטיט היבש, כדלקמן סי' שב ס"ז (בטיט יבש יש אומרים שאפילו לשפשו מבפנים אסור, ואין צריך לומר לגרדו, מפני שטיט היבש מתפרר לפירורים דקים על ידי שפשוף או גרידה, והרי זה כעין תולדת הטוחן שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה, ואסור מדברי סופרים).

והא"ר פירש שהחשש הוא משום ממחק, כדלקמן סי' שב ס"ז (אין מגרדין סנדל או מעל בין חדש בין ישן אפילו בגב הסכין, ואין צריך לומר בחודו או בצפורן, מפני שקולף את העור מעט והרי זה ממחק).
וראה חקרי הלכות ח"ז מה, ב.

⁵⁷³ תוספתא מקוואות פ"ו ה"ה (רבי יו[נתן] בן יוסף אומר, צפורן שפירשה רובה הרי זו אינה חוצצת).

⁵⁷⁴ בשו"ע שם סכ"א (צפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה, חוצצת. פירשה רובה, אינה חוצצת). ובטעם הדבר שאם פירשה מיעוטה חוצצת, דנו הפוסקים שם.

גם לענין שבת יש הפרש בין פירשה רובה למיעוטה, כדלקמן סי' שכח ס"ז (צפורן שפירשה ... אם פירשו רובן, כיון שהם קרובים להנתק, אין בהם משום גוזז מן התורה).

⁵⁷⁵ **שבת קכ, ע"ב** (הדם והדיו הדבש והחלב, יבשין חוצצין לחים אין חוצצין). טור ושו"ע ס"ב (שהדיו היבש חוצץ והלח אינו חוצץ).

וכן הוא לענין טבילת כל הגוף, כמבואר ביו"ד שם סט"ו (הדיו, החלב והדבש והדם ... יבשים, חוצצין, לחים, אינם חוצצין).

⁵⁷⁶ **רשב"א בתורת הבית הארוך** בית ז סוף שער ז (דליכא אלא חזותא בעלמא), והקצר (יראה לי שאין ממשו של צבע ... אלא מראות של צבע, ולפיכך אינו חוצץ), ובית ו שער ה (אם היו ידיו צבועות ויש ממש של הצבע על ידיו, הרי זה חוצץ). רא"ש הל' מקוואות סכ"ז (שאין בו ממש אלא חזותא בעלמא). שו"ע שם (אם היו ידיו צבועות ויש ממש של הצבע על ידיו, הרי זה חוצץ).

ההפרש בין דיו לבין חזותא הוא גם לענין כתיבה בתפילין, כדלעין סי' לב ס"מ (במה דברים אמורים כשקצת צבע הדיו קיים, אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמיות מהחלודה של הדיו).

⁵⁷⁷ רשב"א שם (ונשים הללו שמלאכתן לצבוע, מסתברא שאין הצבע ההוא חוצץ, דכל שמלאכתה בכך אינה מקפדת). רא"ש שם (וכל אשה שאומנתה לצבוע, כיון שדרכה בכך אינה מקפדת). שו"ע שם (היה אחד צבע והיו ידיו צבועות, אין הצבע חוצץ על ידיו, אף על פי שיש על ידיו ממשות של צבעונים).

וכן הוא לענין טבילת כל הגוף, כמבואר ביו"ד שם ס"ז (וכן מי שהוא צבע וידיו צבועות, אינו חוצץ).

בכת"י נוסף: **וכן מי שכותב תדיר, אין הדיו חוצץ על ידיו**, כמבואר בדברי חמודות הל' מקוואות שם ס"ק קכא (ויראה לי גם כן, דמי שהוא סופר וכותב תמיד וידיו מלוכלכות בדיו, דגם כן אינו חוצץ). מ"א ס"ק ח (ומי שכותב תדיר, אין הדיו חוצץ). וראה בדי השלחן סי' לג ס"ק ז.

⁵⁷⁸ **זבחים צח ע"ב** (דם על בגדו חוצץ, ואם טבח הוא אינו חוצץ). רמ"א יו"ד שם ס"ז (וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו תמיד מלוכלכות בדם, אינו חוצץ).

⁵⁷⁹ **זבחים שם** (רוב על בגדו, חוצץ, ואם מוכר רבב הוא, אינו חוצץ). הובא ברשב"א ורא"ש שם.

⁵⁸⁰ בכת"י נוסף: **בכל אלה**.

⁵⁸¹ ב"י יו"ד שם ד"ה צבע. רמ"א שם (שרוב בני אומנות זו אינם מקפידים). אליה רבה ס"ק ו (ופשוט בצבע, כיון שדרכן האומנות בכך, לא אמרין בטלה דעתו לשאר אדם, אלא לרוב אומנים).

וכל זה במיעוט היד. אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש, חוצץ אפילו לאותם שאין דרכם להקפיד⁵⁸³:

ו ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד, אם אינו מקפיד עליו להסירו⁵⁸⁴, או שמצטער להסירו⁵⁸⁵, שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה, קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה⁵⁸⁶, אף על פי שלטבילה מחמירין⁵⁸⁷:

⁵⁸² **רשב"א** שם (נשים שצובעות ידיהן לנוי, מסתברא שאינו חוצץ, דנוי הוא להן ואינן מקפידות להסירן, אדרבה רוצות הן בקיומו). רא"ש שם (ונשים הצובעות עצמן, נראה שאינו חוצץ, כי הוא נוי להן, ואינן מקפידות אלא עשאוהו במתכוין). שו"ע שם (הנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה, אין אותו צבע חוצץ).

וכן הוא לענין טבילת כל הגוף, כמבואר ביו"ד שם סי"ז (צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן, אינו חוצץ).

⁵⁸³ **סמ"ק** סי' קפא (וכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון רובו אפילו אינו מקפיד, או מיעוטו ומקפיד). הובא בב"י ד"ה וכתב סמ"ק. **מ"א** ס"ק ג.

ואם הוא לנוי ראה יגדיל תורה (נ.י.) חוב' סה ע' רלט.

⁵⁸⁴ **ס' התרומה** סי' עט (גלד מכה שהיא יבשה ואין מקפיד ... אינו חוצץ). הובא בסמ"ג עשין כז הל' נט"י. **רמ"א** ס"ב (גלדי מכה שעל ידיו, אם אינו מקפיד עליו אינן חוצצין).

⁵⁸⁵ **ס' התרומה** שם (או גלד לח שמצטער עליו, אינו חוצץ). הובא בסמ"ג שם. **סמ"ק** סי' קפא (וגלד יבש שאינו מצטער בנטילתו). הובא בב"י ד"ה וכתב סמ"ק, וביש"ש חולין פ"ח סכ"א. **מ"א** ס"ק ט (ואם מצטער בנטילתו אינו חוצץ (ב"י סמ"ג וסמ"ק יש"ש)).

וראה לקמן סי' קסב סט"ו.

⁵⁸⁶ נתבאר בשו"ת צמח צדק חיו"ד סי' קנח אות ו (ענין בשו"ע אאזמו"ר הגאון נ"ע באו"ח סי' קס"א סעיף ו' ז' ... דאף שבסעיף ז' הביא הדין דטבעת אף שאין בה אבן טוב חוצצת באשה שדרכה להסירה בשעת לישה כו', אבל באיש כו' לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם, דמזה משמע לכאורה שכדי שלא יחוצץ הוא כשאינו מקפיד עליו להסירו לעולם, אעפ"כ גבי גליד כתב כנ"ל, וז"ל סעיף ו', ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד אם אינו מקפיד עליו להסירו, או שמצטער להסירו, שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה, קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה אעפ"כ שבטבילה מחמירין עכ"ל, ורוצה לומר דאף כשיתרפא יסירנו, מכל מקום כל זמן שהוא בענין שהוא כעת אין דעתו להסירו, ואם כן הרי זה כדבר שאינו מקפיד להסירו לעולם, כיון שלא יסירנו אלא אם כן ישתנה לגמרי מהמהות שהוא כעת. ולא כשיהיה בענין שהוא כעת).

ואפשר זהו גם טעם החילוק בין גלד שעל גבי המכה לבין רטיה שעל המכה, שמובן על פי המבואר לעיל ס"ב, ולקמן סי' קסב סט"ו, שהיא חציצה, כיון שהוא יסירה אחר שתתפא, אף שתישאר הרטיה בענין שהיא כעת ולא תשתנה מהמהות שהיא כעת (ראה קובץ הערות ובאורים א'רפה ע' 180).

וכל זה בגלד שעל גבי המכה. אבל גדל שחוף למכה, כיון שאין שם מכה אם כן אינו מצטער להסירו והוי חציצה, כדתנן במקואות פ"ט מ"א-ד (אלו חוצצין ... וגלד שחוף למכה ... אלו שאין חוצצין ... וגלד שעל המכה). וראה מה שדן בזה בשו"ת צמח צדק שם.

ועוד הביא בשו"ת צמח צדק שם סברא נוספת, שאף במצטער להסירו יש לחלק בין גלד שעל המכה לבין גלד שחוף למכה (החולקים על סה"ת יש לומר שאין נכון אצלם חילוק זה, על כן מדמו זה לטבעת ולרצועות שבראשי הבנות כנ"ל. ולפי זה גבי גלד שעל המכה דאינו חוצץ צריך לומר הטעם כמ"ש בחידושי הרמב"ן פב"ת דנדה דס"ז סד"ה ולית הלכתא וז"ל, וגלד שעל המכה נמי משום האי טעמא הוא דלא עביד אינש לקלף גלד מכתו, משום דקשה למכה, עד דיביש ומקליף מנפשיה ... אין דרך לקלוף אותו כלל עד שיתקלף מאליו וממילא. ולכן מהאי טעמא יש לחלק גם כן בין גלד שעל המכה לגלד שחוף למכה, דגלד שחוף למכה מקפיד להסירו כשתתחיל המכה להתרפא ולא ימתין עד שיתקלף מאליו, משום דמה שיקלפנו לא קשה למכה כיון שהוא חוף למכה, על כן חוצץ, אף דכעת מצטער עליו ואין דעתו להסירו עתה, מכל מקום כיון שדעתו לקלוף אותו אחר זמן חשוב גם כן מקפיד עליו, רק גלד שעל המכה כיון דאין דרך לקלוף אותו כלל כי אם להמתין עד שיפול מאליו, הרי זה נקרא אין מקפיד עליו).

⁵⁸⁷ **ס' התרומה** שם (אף על פי שבטבילת כל גופו רגילים להסיר הכל משום חומרא), ובסי' קג (וצריך להסיר גלד ומכה שעליה ... דעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד, מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל, או ימתין עד שיתפא ויוכל להסיר בקל. כל זה פירש מורי רבינו בתשובה אחת). סמ"ג שם (גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד, או גלד שמצטער עליו, אינו חוצץ, אף על פי שבטבילת כל גופו רגילים להסיר משום חומרא), ובלאוין קיא (ואפילו מצטער אם יסיר הגלד מעל המכה או אבעבועות שחין [שהיו על בשרו], שעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד, מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל, או ימתין עד שיתרפא ויוכל להסיר בקל. כל זה פיר(ו)ש רבינו יצחק בתשובה אחת). טור ושו"ע יו"ד שם ס"ט (יצא הריר מתוכה, כל תוך ג' ימים לח הוא ואינו חוצץ, לאחר מכאן, יבש הוא וחוצץ).

ז טבעת כשהיא דחוקה באצבע חוצצת, ורפויה אינה חוצצת⁵⁸⁸, כי המים באים בינה לאצבע. ומכל מקום לכתחילה יש להסיר הטבעת קודם נטילה רפויה, כי אין אנו בקיאים מהו [נקרא] רפויה, ויבאו להקל גם בדחוקה⁵⁸⁹. ובדיעבד עלתה לו נטילה אם היתה רפויה⁵⁹⁰.

והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת⁵⁹¹, כמו שיתבאר בסימן קס"ב⁵⁹².

אבל אם היתה דחוקה, לא עלתה לו נטילה⁵⁹³, אם לפעמים מקפיד עליה להסירה, כגון שיש בה אבן טובה שמקפיד עליה להסירה בשעת נטילה שלא תתלכלך במים⁵⁹⁴. ובאשה אפילו טבעת שאין בה אבן טובה דרכה להסירה בשעת לישה, לכן חוצצת לעולם⁵⁹⁵, אע"פ שאינה מקפדת להסירה משום ליכלוך המים. אבל האיש שאין דרכו ללוש, אין צריך להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה, אפילו אינה רפויה, לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם:

ח שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע⁵⁹⁶, כשיעור קידוש ידים שבמקדש⁵⁹⁷. ויש אומרים⁵⁹⁸

⁵⁸⁸ **תוספתא** מקוואות פ"ד ה"ד (והטבעות ... רפין אין חוצצין).

⁵⁸⁹ **ב"י** ד"ה וכתוב עוד (ונראה דאפילו טבעת רפויה צריך להסיר בשעת נטילה, אי משום דלא בקיאים בשיעור רפיון זה ואי משום דלא ליתו להתיר אף במהודקת). **רמ"א** ס"ג (ואפילו הוא רפוי ... יש להחמיר, כי אין אנו בקיאים איזה מיקרי רפוי).

⁵⁹⁰ **מ"א** ס"ק י (ובדיעבד עלתה לו נטילה ברפוי, כמ"ש ביו"ד סי' קצ"ח סכ"ג). והיינו האמור שם (והטבעות ... אם הם רפויים, אינם חוצצים, ואם הם מהודקים, חוצצים), ולא הובאה שם החומרה האמורה כאן, דמיירי בדיעבד.

⁵⁹¹ **מ"א** שם (ובלבד שנטל מרביעית).

וכדלעיל סי' קנט ס"ג (כששופך רביעית בבת אחת, אינן מקבלין טומאה כלל מהידים), ולקמן סי' קסב ס"ח (אבל אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך לזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

⁵⁹² סעיף יד (כששופך מים ראשונים על ידיו, צריך לזהר שלא ישאר על ידיו צרור או קיסם או שום דבר אחר, לפי שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד ולא המים שיצאו מהיד על גבי צרור או דבר אחר וחוזרים ומטמאים את היד שהיא נוגעת בהם ... ואם שופך רביעית מים כאחת על ידיו אין צריך לזהר בכך, וסט"ו (מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה ... אמנם צריך לזהר שלא יגיעו המים לרטיה שלא יחזרו ויטמאו היד. ומפני שקשה להזהר שיגיעו המים עד הרטיה ולא יפלו על הרטיה, לכן ישפוך רביעית כאחת על כל היד שאז לא נטמאו המים).

ולפי מנהגינו דלא סגי ברביעית, ראה מ"ש לקמן שם (הערה 727).

⁵⁹³ **תוספתא** שם (והטבעות, אוצין חוצצין). **ר"א** ש' ה' מקוואות סי' כו (אוצצין פירוש מהודקין), ובפירוש המשנה מקוואות פ"ט מ"ד.

⁵⁹⁴ **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סכ"א (נראה בעיני, האנשים אין צריכין כלל להסיר טבעת בשעת נטילה, ממה נפשך, אם רפוי אינו חוצץ, [ואם מהודק, הוי מיעוטו שאינו מקפיד]. דליכא לשנוי דקפיד עליו בשעת לישה, כמו גבי אישה, כי אין דרכו של איש ללוש]. אכן בטבעת שיש בו אבן טובה ודאי מקפיד עליו וחוצץ, אם אינו רפוי). **ט"ז** ס"ק ד (רש"ל כתב להקל, כי אין דרכו של איש להקפיד. אכן בטבעת שיש בו אבן ודאי מקפיד עליו וחוצץ, אם אינו רפוי). **מ"א** ס"ק יא (כתב ביש"ש פכ"ה סי' כ"א, דבאיש אינו חוצץ, שאין מסיר אותו בשעת מלאכתו, אלא אם כן יש בו אבן טוב).

⁵⁹⁵ **ראב"ד** בבעלי הנפש שער הטבילה (אם תקפיד עליו שעה אחרת ... וכן הטבעת שבידה, אי אפשר שלא תעבירה בשעת לישה או בשעה שהיא אופה ומבשלת). הובא **בר"א** ש' שם (ואם תאמר טבעת דחוקה אמאי חוצץ והלא מיעוטו שאין מקפיד הוא. ופירש הראב"ד ז"ל, לפי שמקפדת להסירו בשעת לישה, וכיון שמקפדת בשום פעם, אף על פי שאינה מקפדת בשעת טבילה הוי חציצה), ובתורת הבית הארוך בית ז' סוף שער ז' (ואם תאמר טבעות שדחוקין למה חוצצין והלא מיעוטו שאינו מקפיד עליו הוא. כבר פירש הרב רבי אברהם ז"ל, פעמים שהיא מקפדת עליהם כגון בשעת לישה וכיוצא בזה ... ולא אמרו מקפיד ושאינו מקפיד בשעת טבילה, אלא כל שדרכה להקפיד עליו שעה אחת). **מ"א** שם (בשעת מלאכה, היינו בשעת לישה).

וכן הוא לעיל ס"א (צריך לז"ה מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים), ושם נסמן (הערה 546), וס"ג הערה 562 (כיון שאיכא קפידא בשום פעם).

⁵⁹⁶ ברייתא חולין קו, סע"א (תנו רבנן, נטילת ידים לחולין עד הפרק, לתרומה עד הפרק, קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק), לגירסת הרי"ף פ"ח **דברכות** מא, א (תנו רבנן קידוש ידים במקדש עד הפרק, בחולין עד הפרק, לתרומה עד הפרק), לפירוש רבינו יונה שם בדבריו (אבל מתוך הגירסא שגורס ר"ח ז"ל והרי"ף ז"ל למדנו פירוש הלכה זו בענין אחר נכון ... וכך הוא פירוש הברייתא, קידוש ידים במקדש עד הפרק, דהיינו במקום חיבור היד והזרוע ... דבין לחולין בין לתרומה עד הפרק, דהיינו סוף היד לחומרא, ומסקנא כוותיה. ונמצאו למדים לפי שיטה זו שבשעה שנוטל

שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד.

וראוי לנהוג כסברא הראשונה, שכיון שהוא דבר שאין בו טורח למה לא נוציא נפשינו מהמחלוקת⁵⁹⁹. ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות, כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו מים כל כך לא יצטרך להחמיר כמנהגו. וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו⁶⁰⁰.

ואם נוטל ידיו בפני רבים במקום שנוהגים ליטול עד מקום חיבור האצבעות לבד, אין לו להחמיר בפניהם, שלא יהא נראה כב' תורות ח"ו בעיניהם⁶⁰¹.

ואם היו ידיו מלוכלכות, לדברי הכל צריכים נטילה עד הזרוע⁶⁰²:

אדם ידיו צריך ליטול אותם עד מקום הפרק, דהיינו עד מקום חיבור היד והזרוע. וכן אומרים רבני צרפת ז"ל שמצאו כתוב בהלכות של ארץ ישראל, נטילת ידים כל היד, והרא"ש חולין פ"ח ס"א (כתב רב אלפס ז"ל משום דרבי יהושע בן לוי עד לפרק בין לחולין בין לתרומה ... דהוי לחומרא עד הקנה). דעה הא' בטור ושו"ע ס"ד (שיעור נטילת ידים כל היד עד קנה של זרוע). ט"ז ס"ק ה (פירוש תכף אחר השלמת היד מקרי קנה של זרוע, וצריך נטילה עד התחלת אותו הקנה, דהיינו עד השלמת היד. כן הוא לרי"ף).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"א (עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע). וראה גם לעיל סי' ד מהדו"ב ס"א.

⁵⁹⁷ ערכין יט, ב (קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק דאורייתא), ופרש"י (מקום חיבור הכף והזרוע ... דהא יד כתיב בקרא). רש"י חולין קו, ב (קידוש ידים ורגלים מן הכיור עד הפרק העליון, מקום חבור היד והזרוע). רבינו יונה ורא"ש שם.

וראה פתחא זוטא ס"ק י.

⁵⁹⁸ רא"ש פ"ח דחולין שם (תנו רבנן, קידוש ידים ורגלים עד לפרק, פירוש מקום חיבור היד לקנה. לתרומה עד לפרק, פירוש מקום חיבור אצבעות על גב היד. בחולין עד לפרק, פירוש פרק השני שבאצבעות. ואסיקנא משום דר' יהושע בן לוי דעד לפרק בין לחולין בין לתרומה לחומרא. וכן הילכתא). דעה הב' בטור ושו"ע שם (ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד). מ"א ס"ק יב (וכ"כ הזוהר פ' עקב ע' תקכ"א וברקנ"ט שם), והוא בזח"ג ערב, ב (נטילת ידים צריך ליטול לון עד פרקא דגזרו עליה י"ד פרקין בההוא שעתא שריא יד י"י עליה), וברקנטי עקב ד"ה ואכלת (וצריך ליטול ידיו עד הפרק שאמרו חז"ל, במקום חיבור אצבעות עם הכף, ויש בהם י"ד פרקים).

וראה בדי השלחן סי' לב ס"ק ג.

ולענין נטילת ידים שחרית, נתבאר לעיל סי' ד מהדורא בתרא ס"א (אך צריך ליטול עד הפרק כמו לסעודה, דהיינו עד חיבור האצבעות לכף היד, לסברא הראשונה שבסוף סימן קס"א. וכדי לצאת גם לסברא האחרונה שם, יקח עוד מעט מים בכפו וישפשף כפות הידים זו בזו לנקות, לקיים ארחץ בנקיון כפי).

ולענין נטילת ידים לנשיאת כפים, נתבאר לעיל סי' קכח ס"ח (ושיעור נטילה זו כשיעור קידוש ידים לפני עבודה שבמקדש, דהיינו עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע).

⁵⁹⁹ ב"י בסוף הסימן (ובאמת שכן ראוי לנהוג, כיון דלאו מילתא טריחא היא אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא, ולא גרע הא ממאי דאמר רב חסדא (שבת סב, ב) אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא). שו"ע שם (וראוי לנהוג כדעת הראשון).

⁶⁰⁰ ב"י שם (ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות, כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כל כך מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו. וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו). הובא בט"ז ס"ק ו. וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' ריד ס"א (הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה, ולא לעולם).

וראה שער הכולל פמ"א ס"ק ג.

⁶⁰¹ ט"ז שם (ונראה דיש חשש בחומרא זאת מפני הרואים שיסברו שעיקר הדין כן הוא, ולפעמים יראו אחרים שאין נוטלין אלא כפי הדין ויאמרו עליהם שאוכלין בלא נטילה כראוי, ויהיה כב' תורות ח"ו בעיניהם).

וראה לקמן סי' תצג ס"ז.

⁶⁰² רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סוף ס"כ (וכל זה היכא שפיסת היד שלו הוא נקי, אבל אם הוא מטונף, או כשקם בבוקר ממיטתו, דחשבינן כמטונפות, בודאי צריך ליטול כל היד. ומכל מקום המחמיר ליטול כל היד אפילו לאכילה תבא עליו ברכה, גם עליו אמרינן (שבת סב, ב) מאן דמשא מלא חפני מיא יהבי ליה מלא חפני טיבותא). הובא בשיירי כנסת הגדולה הגב"י ס"ק י. מ"א ס"ק יג (ואם היד מלוכלך לכו"ע צריך נטילה).

קסב דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה

ובו ט"ז סעיפים

שפיכה אחת, ב' או ג' שפיכות

א סדר⁶⁰³ נטילה מרביעית⁶⁰⁴ כך הוא, אם שופך כל הרביעית בפעם אחת⁶⁰⁵ על שתי ידיו כאחת, כגון שאחר יוצק על ידיו, או שאוחז הכלי בראשי אצבעותיו ושופך על ב' ידיו כאחד⁶⁰⁶, נטהרו ידיו⁶⁰⁷. ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה.
אבל⁶⁰⁸ אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד, צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים, כי

⁶⁰³ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

- (א) שפיכה אחת, ב' או ג' שפיכות (ס"א-ה).
- (ב) מים שחוץ לפרק שירד לתוך הפרק (ס"ו).
- (ג) נטילה לחצאין (ס"ז).
- (ד) שפשוף הידים זו בזו (ס"ח-יב).
- (ה) נגע במים שלא בשעת נטילה (ס"ג).
- (ו) צרור או קיסם או רטיה בידו (ס"ד-טז).

⁶⁰⁴ כבר נתבאר לעיל קנט ס"ג (צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית). פרט נוסף נתבאר לעיל סי' קס סט"ז (שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג). וכאן יתבאר פרט שלישי, שאף שאפשר לשפוך על היד פחות מרביעית, כדלקמן בסמוך, מכל מקום עדיף שישפוך כל הרביעית בפעם אחת.
והטעם לזה הוא כדלקמן ס"ח (שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין). וכדלעיל שם (והוא שיעור טהרה מן התורה לטבילת כלים).

⁶⁰⁵ **תוס' חולין קז**, א סוף ד"ה דלא (ומיהו אם בפעם אחת שופך מים הרבה כשיעור רביעית, ידיו טהורות), **ורא"ש** חולין פ"ח ס"ח (שהשופך רביעית על ידו כאחת אין צריך מים אחרונים לטהרה), **וטור** (שהשופך רביעית כאחת אין צריך מים שניים לטהרה), **ומרדכי** פ"ח רמז רב (אי שפך רביעית בבת אחת ידיו טהורות), **ושאר פוסקים**. שו"ע ס"ב (שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת, ואין צריך מים שניים), וס"ד (שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרה, שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאין צריך שטיפה ב' פעמים).

⁶⁰⁶ כדלקמן ס"א (כל הנוטל ידיו מרביעית, או ישפוך לו אחר עליהן, או יאחז הכלי בראשי אצבעותיו כדי שיטול ב' ידיו כאחת).

⁶⁰⁷ משנה ידים פ"ב מ"א (נטל ... משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית ... רבי יוסי מטמא), וכרבי מאיר. הרי שברביעית סגי בשטיפה אחת, ובפחות מרביעית צריך שתי שטיפות.

אבל בסדר נט"י לסעודה ס"ב (הרוצה לקיים מצות נטילת יד, לדברי הכל, צריך לזוהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר (ראב"ד רשב"א מהירושלמי, וכרבי יוסי רפ"ב דידים, דלא כרבי מאיר)).

ומזה מובן שכל ההיתורים האמורים בשו"ע בענין שופך כל הרביעית בפעם אחת, ומכל שכל ההיתורים האמורים בשו"ע בענין שטיפה אחת מרובה כשתים, הנה לפי המסקנא בסדר נט"י לסעודה יש להחמיר בהם (ולא נצטרך לפרש אותם בנפרד כל פעם ופעם).

⁶⁰⁸ בסעיפים שלפנינו יתבארו כמה אופני נטילת ידים:

- (א) השופך ב' פעמים, כל שפיכה פחות מרביעית, נטהרו המים והיד משפיכה שניה, וצריך לנגב הידים משום טהרה יתירה (ס"א), וכשנוגע אחר כך במי הניגוב אין ידיו נטמאות (ס"ב).
- (ב) השופך שפיכה אחת מרובה כשתים, נטהרו הידים ולא המים, וצריך לנגבם מדינא, וכשנוגע במי הניגוב נטמאו הידים בנגיעה (ס"ב-ד).
- (ג) השופך שפיכה אחת שאינה מרובה כשתים, לא נטהרו הידים ולא המים, והניגוב אינו מועיל (הערה 621).
- (ד) המטביל ידיו במי מקוה, הידים והמים טהורים, ואין צריך ניגוב (ס"ד).
- (ה) השופך שפיכה אחת של רביעית, נטהרו ידיו (ס"א), וגם המים טהורים (ס"ח). ומכל מקום צריך ניגוב משום מיאוס (ויש בזה ב' דעות בסי' קנח ס"ז).
- (ו) יש מצריכים ב' שפיכות אף ששפך רביעית (סדר נט"י לסעודה ס"ב).
- (ז) כשיש לכלוך על הידים צריך ג' שפיכות, להעביר הכללוד ומים ראשונים ושניים (ס"ה).
- (ח) נהגו ג' שפיכות אף שהידיים נקיות, כדי שילכו המים השלישיים בכל מקום שהלכו הראשונים (סוף ס"ו).
- (ט) מנהג חב"ד לשפוך ג' שפיכות, אף שכל שפיכה היא רביעית (ס' המנהגים ע' 21).
- (י) שפיכות אלו בכל יד צריכות להיות רצופות, שלא יגע במים הטמאים מהיד השניה (ס"ג).

כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים⁶⁰⁹, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים⁶¹⁰ ואת היד⁶¹¹.

ואחר כך מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד⁶¹², משום טהרה יתירה, להאומרים שזהו טעם הניגוב, כמ"ש בס"י קנ"ח⁶¹³:

ב ואף אם ניגב בדבר קשה שאין המים נבלעים, כגון ששפשף בכותל או בראשו⁶¹⁴ (אפילו בשערותיו, רק שלא חכך בהן, שאז היה צריך לחזור ולטול, אלא ששפשף עליהם מלמעלה⁶¹⁵), אע"פ שחזור ונוגע במי השפשוף, אין ידיו נטמאות משום נגיעתם בלחלוחית מים הראשונים שהיו טמאים, כיון שכבר נטהרו במים השניים⁶¹⁶.

ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים, דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידים ב' פעמים, נטהרו ה[יד]ים⁶¹⁷, כאלו שפך עליהם ב' פעמים:

(יא) מנהג חב"ד שמכל מקום יטלו אותם באלונטית, שנבלעים בה המים, ואין נוגעים בהם (ס' המנהגים שם).

⁶⁰⁹ ב"י (ונראה הטעם לפי שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה שתי פעמים). וכדלקמן ס"ח (אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך ליזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואין מתטמאין).

⁶¹⁰ תוספתא ידים פ"ב ה"ב (הראשונים שאינן מטהרים את המים שעל גבי היד ... שניים שמטהרין את המים שעל גבי היד). רש"י סוטה ד, ב (כדתנן במסכת ידים שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים, והראשונים מטהרין את הידים והשניים מטהרין את המים הטופחים על ידיו שנטמאו בתחילה מחמת ידים). פירוש הרא"ש לידים פ"ב מ"ב (דשניים טהרו המים והידים).

⁶¹¹ כדלקמן ס"ג (שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים). ס"י רסה ס"א (אינן כשרות לאכילה עד שישפוך עליהן מים שניים ... כי לא נגמרה הנטילה עד שישפך עליהם מים שניים).

וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁶¹² תוספתא ידים פ"א ה"ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו), לפירוש הר"ש פ"ב זידיים מ"ב (צריך לשפשף, כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים, כדאמרינן בפ"ק דסוטה (ד, ב) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, ושפשוף לשון קינוח הוא ... ובשלא נטל כי אם הראשונים איירי ... ומיהו אפשר דשפשוף בעי לעולם). ט"ז ס"ק ז (דבלא ניגוב אין כאן טהרה אף על פי ששפך ב' פעמים, כמ"ש ר"ש, הביאו ב"י לעיל ס"י זה וז"ל, ואפשר דשפשוף בעי לעולם). מ"א ס"ק טז (ומכל מקום אפילו נטל מים שניים אפשר דצריך לנגב (הר"ש). עיין סוסי" קנ"ח).

⁶¹³ סעיף יז (יש מפרשים שטומאה זו היא ממים הראשונים שנטמאו מהידים אם אין בהם רביעית. ואף שמים השניים מטהרין את הראשונים, מכל מקום לכתחילה צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב, ולא די שיתנגבו מאליהן, אלא צריך לשפשף במפה או בשאר דברים, שהשפשוף מטהרן ביותר).

⁶¹⁴ ט"ז סוף ס"ק ז (דבמפה נבלעו המים במפה ואין שייך שם נגיעה אחר ניגוב, משא"כ בראש או בכותל, שהם קשים).

⁶¹⁵ הגהת באר הגולה בשו"ע שם (פירוש כדי לנגבה, ולפיכך לא נטמא ידו, משא"כ בס"י קס"ד ס"ב שחכך בראשו). וכדלקמן ס"י קסד ס"ב (ולא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך ... וכן אם חכך בראשו וכל כיוצא בזה (אבל אם שפשף ידיו על ראשו מלמעלה, כגון לנגבה, ולא חכך בה תוך השער בראשו ממש, אין לחוש)).

⁶¹⁶ תוספתא ידים פ"א ה"ב (שפשפה ... בראש או בכותל, חזר ונגע בהן, טמאה). ר"ש שם (ובשלא נטל כי אם הראשונים איירי ... לאחר ששפשף ידו בראשו או בכותל חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותן מים טמאין, וחזרו וטמאו את היד שנגע בהן). שו"ע ס"ח (נטל ידו אחת ושפשפה בראשו או בכותל, ואחר כך חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותם מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם). מ"א ס"ק טו (טמאה, והיינו כגון שלא נטל השנים רק הראשונים (הר"ש)).

והיינו שבשפיכה הראשונה בלבד נשארו המים בטומאתם, ולכן אם ניגבם בכותל אחר השפיכה הראשונה ואחר כך נגע במי השפשוף, נטמאו ידיו. אבל אם ניגב בכותל אחר שפיכה השניה כבר נטהרו המים, ולכן אף אם נגע במי השפשוף אין ידיו נטמאות. ואם ניגב ידיו אחר שפיכה הראשונה במפה ואחר כך נגע במפה, לא נטמאו ידיו, כיון שהמים נבלעו במפה ואין שייך נגיעה במים.

⁶¹⁷ כן הגיהו בתה"ד ובקוני השלחן. וכן הוא בכמה דפוסים. וכדלקמן ס"ד (אבל המים שעליהם טמאים), ומיירי בשפך שטיפה אחת מרובה כשתים.

והוא כדתנן ידים פ"ב מ"א (נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה), ופירשו תוס' חולין קז, א ד"ה דלא (ומיהו אם בפעם אחת שופך מים הרבה כשיעור רביעית ידיו טהורות, דתנן במסכת ידים (פ"ב מ"א) ידו אחת בשטיפה אחת ידו טהורה), וגיטין טו, ב ד"ה הנוטל (ואם נטל ידו אחת משטיפה אחת גדולה שהיא כשתים ידו טהורה, כיון שיש

ג במה דברים אמורים כששפך על כל יד בפני עצמה, אבל אם שופך על שתי ידיו כאחת, אין שטיפה אחת מועלת לטהרן כלל, אלא אם כן שופך עליהן רביעית בבת אחת, אבל פחות מרביעית, אע"פ שהמים באו משירי טהרה, על דרך שנתבאר בסי' ק"ס⁶¹⁸, אינן מטהרים שתי ידים כאחת אלא בשתי שטיפות⁶¹⁹, שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים⁶²⁰:

ד אבל⁶²¹ המים שעליהם טמאים, וצריך לנגבן ואחר יאכל. ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף, נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים⁶²².

ואם הטבילין במי מקוה אין צריך ניגוב⁶²³, שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה⁶²⁴:

ה וכל⁶²⁵ זה כשידיו נקיות. אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג'

בשטיפה זו כשיעור מים ראשונים ושניים), וסמ"ג עשין כז הל' נט"י (עשה שטיפה אחת מרובה כשתים, ידו טהורה). הובאו בב"י סי' קס ד"ה וצריך, ובמ"א כאן ס"ק ג.

וראה לקמן סוף ס"ט.

⁶¹⁸ סעיף טז (ומים הנשארים בכלי שנטל ממנו, יכול ליטול מהם איש אחר, אם מספיקים לו, אע"פ שאין בהם רביעית, הוהיל והם באים משירי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון).

⁶¹⁹ **משנה פ"ב זידים** מ"א (נטל ... לשני ידיו משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית), ובר"מ. וכפירוש **תוס' שם** (שתי ידיו משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מי רביעית, פירוש ואפילו באין משירי טהרה דלא בעו רביעית כשנטל בשתי שטיפות, והשתא דליכא אלא שטיפה אחת צריך רביעית בשטיפה זו), ור"ש **שם**. (שתי ידיו משטיפה אחת, שבפעם אחת שפך על שתי ידיו עד הפרק, אף על גב דאתו משירי טהרה, רבי מאיר מטמא את ידיו עד שיטול מרביעית). הובא בב"י סי' קס, ובמ"א כאן ס"ק ג.

וראה פתחא זוטא סי' קסא ס"ק ח. סי' קסב ס"ק ט.

⁶²⁰ כדלעיל ס"א (וכששופך שנית, מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

⁶²¹ חוזר לדין "שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים", דלעיל סוף ס"ב.

והיינו שבשתי שטיפות נטהרו המים הראשונים והידים (כדלעיל סוף ס"א), ובשטיפה אחת מרובה כשתים, נטהרו הידים ולא המים (כדלעיל סוף ס"ב). ובשטיפה אחת שאינה מרובה כשתים גם היד נשארה טמאה, ואין מועיל ניגוב. **ט"ז** סוף ס"ק ז (שאתה בא להוסיף דיהי להם מעלה נוספת ולא יצטרך למים שניים אלא שינגוב אחר שפיכה אחת, חלילה לומר כן), **(וגם המ"א** ס"ק טז (דשפשוף מטהר כמו מים שנים ואין צריך מים שנים), **חזר בו בסי' קסה**).

וראה תהלה לדוד שם.

⁶²² **תוספתא שם פ"א מ"ב** (שפשפה בראש או בכותל, חזר ונגע בהן טמאה). **ר"ש בפ"ב זידים** מ"ב (חזר ונגע בהן, לאחר שפשף ידו בראשו או בכותל חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותן מים טמאין וחזרו וטמאו את היד שנגע בהן, אף על גב דכל כמה דלא שפשף מיטהרי בשפשוף, השתא דחזר ונגע גרע, וצריך ליטול כתחלה לידו אחת). טור ושו"ע ס"ח (נטל ידו אחת ושפשפה בראשו או בכותל, ואחר כך חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותן מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם, אף על גב דכל כמה דלא שפשף מטהרים בשפשוף, השתא דחזר ונגע, גרע).

ודינו כהא דלקמן ס"ט (אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית, אפילו שפך על כל אחת בפני עצמה שטיפה אחת מרובה כשתים שנטהרו בהן, חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו), ושם נסמן (הערה 675).

⁶²³ **תוספתא שם פ"ב ה"א** (המטביל את ידיו אין צריך לנגבם). **מרדכי פ"ח דברכות** רמז רב (פירוש, אוכל בלא ניגוב ידים). שו"ע סי' קנח סייג (המטביל ידיו, יכול לאכול בלא ניגוב).

ונתבאר לעיל שם ס"ז (המטביל ידיו ... אין צריך לנגבן ... לפי שלא חשו חכמים לתקן ניגוב לטהר הידים ממאוסותן אלא כשמטהרן בטהרה שתקנו חכמים שהיא נטילה בכלי, אבל כשמטהרן בטבילה שהיא כעין טהרה של תורה שהיא טבילה לא חשו לתקן בה כלום).

⁶²⁴ כדלקמן ס"י (בניגוב, או בהשקה למי מקוה).

וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁶²⁵ בסעיף שלפנינו יתבאר, שאם יש לכלוך על היד וצריך לשפוך עליה להעביר הלכלוך, אזי יש חילוק:

אם הוא לכלוך החוצץ, אז אין שפיכה זו נחשבת לטהרת הידים. ולכן צריך לשפוך ג' פעמים. אבל נחשבת לצורך הנטילה, ולכן אינה ממעטת מרביעית שבכלי.

ואם הוא לכלוך לח שאינו חוצץ, אז נחשבת השפיכה לטהרת הידים, ולכן סגי בשפיכת ב' פעמים.

פעמים, ראשונה להעביר הלכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים⁶²⁶, או רביעית בבת אחת⁶²⁷.

ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידים אפילו שפך רביעית בבת אחת, הואיל ולא טיהרו הידים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ⁶²⁸, וגם מים ראשונים שאחריהם לא טיהרו ונטמאו גם הם מהידים, הואיל והמים ששפך ראשונה לא באו כלל לטהרת הידים כי אם להסיר החציצה⁶²⁹.

ואעפ"כ אינם ממעטים את הרביעית, שאף אם לא נשאר בכלי רביעית כשמתחיל ליטול מים ראשונים שאחריהם אין בכך כלום, לפי שהמים ששפך ראשונה הם צורך הנטילה ומכללה, וכיון שהיה רביעית בכלי בהתחלת נטילתו דיו⁶³⁰.

(אבל אם אין על ידיו דבר החוצץ, אע"פ שהם מלוכלכות ומטונפות שצריך להעביר מהם הטינוף בנטילה, כל שאינו חוצץ בנטילה, כגון שהוא לח, דיו במה שעובר על ידי ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת⁶³¹, שהם באים לטהר את הידים מטומאתן.

ועיקר⁶³² טומאת הידים לא גזרו אלא מפני שהם עסקניות ושמא נגעו במקום מטונף, לכך התקינו נטילה לטהרן מטינופן, אלא שכיון שגזרו עליהן טומאה, נטמאו מים הראשונים ונטהרים על ידי שניים⁶³³):

⁶²⁶ **תוס'** חולין קז, א ד"ה דלא (וצריך לשפוך מים על ידיו ג' פעמים, פעם ראשונה כדי להעביר טיט ודבר החוצץ מעל ידיו, ופעם שניה לטהר ידיו, ופעם שלישית לטהר אותן מים). **וסמ"ג** עשין כז הל' נט"י (וצריך לשפוך מים על ידיו שני פעמים, אחת לטהר את הידים והשניה לטהר אותם מים, וכן מוכיח בכמה מקומות במסכת ידים. ואינו מונה פעם ראשונה ממש, ויהיו שלשה פעמים, שפעם ראשונה אינו כי אם להעביר הטיט מעל ידיו וכל דבר החוצץ). טור ושו"ע ס"ב (הנוטל ידיו, שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ, ואחר כך שופך עליהם פעם שנית, וגם אלו המים הם טמאים, ואחר כך שופך עליהם פעם שלישית לטהר המים שעל גבי הידים).

ולא הזכיר כאן שינגב הידים אחר השפיכה הראשונה. אבל בסדר נט"י לסעודה ס"ו (ואם יש עליהן איזה לכלוך וצריך להעבירו תחלה על ידי שפשוף מים יפה, יזהר לקנח ולנגב המים יפה מהיד קודם נטילה, כי הם מים טמאים, ויטמאו את מי הנטילה).

ופירש בתורת מנחם שם (לכאורה צע"ג, שהוא היפך דעת טשו"ע ודעתו בשו"ע שלו הנ"ל. ויש לומר הטעם, שכיון שהצריך שפשוף – כנראה כדי להסיר הלכלוך לגמרי בלי פקפוק – היינו יד ביד חברתה, אם כן אתינן לידן דאין מים דיד זו מטהרים טומאה שבאה מיד חברתה ... ולכן אין תקנה אלא בנגוב. משא"כ בטשו"ע דקאי באופן שמסיר הלכלוך על ידי שפיכה גרידא).

וראה שם שו"ע אדה"ז המבואר.

⁶²⁷ **רמ"א** שם (אם היו לו מים רבים, רוחץ תחילה מעט כדי להסיר הלכלוך, ואחר כך שופך רביעית כאחד, ואין צריך מים שלשים).

⁶²⁸ וכמו בשפך רביעית על מקצת היד, שיתבאר לקמן ס"ז (כששופך הראשונים על היד, צריך לזוהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידים ... שאין ידים טהורות לחצאין ... ואם פסק אחר שנטל מקצת היד אין נטילת מקצת זו עולה לו (ואפילו שפך רביעית בבת אחת, ונטמאו המים, כיון שלא טיהרו כלום)).

⁶²⁹ כי אף שהמים ששפך ראשונה הם צורך נטילה, מכל מקום אינם באים לטהרת הידים, והמים ראשונים שאחריהם הם פחות מרביעית.

⁶³⁰ **לבוש** ס"ב (מיהו לכל השלשה פעמים הללו סגי ברביעית אחד שיוצק ממנו על שתי ידיו שלשה פעמים ודיו, שגם הפעם הראשון מצטרף עם הטהרה, מפני שהוא צורכה).

והמים שנשאר בכלי אחר השפיכה הראשונה נחשבים שיורי טהרה, כדלעיל סי' קס סט"ז לענין שיורי טהרה (אף על פי שאין בהם רביעית, הואיל והם באים משיורי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון).

וראה חקרי הלכות ח"ז מו, ב. אשכבתא דרבי ע' 63.

⁶³¹ כדלעיל סי' קסא ס"ה (הדיו והצבע לחים אינם חוצצים, מפני שנמחים במים).

⁶³² כלומר, הטעם ששפיכה הראשונה להעביר הלכלוך נחשבת לטהרת הידים מטומאתן, כי עיקר תקנת הנטילה – לטהר הידים מטינופן.

⁶³³ תמים דעים סי' סז (וגזרו עליהם טומאה מאותו הלכלוך כאילו נגעו בטומאה). הובא בכל בו סי' כג, ובב"י ד"ה אבל מדברי הראב"ד. וראה גם רש"י שבת יד, א ד"ה עסקניות (עסקניות הן, ונוגעין בבשרו ובמקום טנופת, וגנאי לתרומה בכך, ונמאס לאוכלין כשנוגע בה בידים מסואבות). תוס' חולין קו, א ד"ה מצוה הא' (דתקנו משום נקיות). וטעם הב' לנט"י נתבאר לעיל סי' קנח ס"א (לפי שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן הן שניות לטומאה ופוסלות את התרומה מדברי סופרים עד שירחצם במים כהלכתן).

מים שחוץ לפרק שירד לתוך הפרק

ו טומאת הידים וטהרתן אינה אלא עד הפרק הצריך נטילת ידים, ולא חוץ לפרק⁶³⁴, שאם נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק לא נטמאו שם, אע"פ שהם שם ראשונים, ולפיכך אם חזרו לפרק אינן מטמאין את היד. אבל אם הראשונים שהיו בתוך הפרק ונטמאו יצאו חוץ לפרק, אע"פ שנטל גם השניים חוץ לפרק, לא טיהרום שם, ולפיכך אם חזרו לפרק חזרו ונטמאו הראשונים את היד⁶³⁵.

לכך אמרו חכמים⁶³⁶ הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה, שלא יחזרו המים שחוץ לפרק לתוך הפרק.

ומכל מקום אם נוטל כל היד עד הקנה של זרוע, לא יגביה כל היד לגמרי, כדי שלא יצאו ממנה מים על הזרוע במקום שישארו שם גם אחר שינגב ידיו, שאינו מנגב אותו מקום מפני שהוא מכוסה בבגדים, ואחר כך כשישפיל ידו לאכול בה יחזרו מהזרוע לידו ויטמאוה⁶³⁷. אלא יגביה ראשי אצבעותיו⁶³⁸, ועל ידי זה תהא שאר היד מוגבהת קצת, שמהאצבעות אין לחוש שירדו על הזרוע⁶³⁹.

וצריך ליזהר שיהיו מוגבהים ועומדים מסוף הנטילה עד שינגבן, שאם יגביהן ויחזרו וישפילן, יחזרו

⁶³⁴ שתי דעות הובאו לעיל ס"י קסא ס"ה (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע ... ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד).

כאן בסעיף שלפנינו מבאר את אופן הנטילה לפי שתי הדעות האלה, ולכן כותב בסתם "עד הפרק הצריך נטילת ידים, ולא חוץ לפרק".

⁶³⁵ **משנה פ"ב דידים מ"ג** (הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק. כיצד נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טהורה. נטל את הראשונים ואת השניים [=שהראשונים שהיו בתוך הפרק יצאו] חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה), לגירסת ולפירוש הר"ש שם (דכיון דלא יצאו ראשונים חוץ לפרק, לא נטמאו השניים ביציאתם חוץ לפרק, אבל כשיצאו ראשונים ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה, לפי שנטמאו השניים בראשונים שחוץ לפרק, שאין השניים מטהרין את הראשונים אלא עד הפרק, אבל מה שיצאו מהם חוץ לפרק אין מטהרין), והרא"ש שם (לפיכך כשנטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טמאה, לפי שמים הראשונים שיצאו חוץ לפרק, נטמאו, כי נגעו ביד לפנים מן הפרק, והמים שניים אין מטהרין אלא המים שמן הפרק ולפנים, ונטמאו גם השניים בראשונים, וכשחזרו ליד טמאה ... אבל כשלא נטל את הראשונים אלא עד הפרק אע"פ שיצאו מהשניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טהורה, כי היד חוץ לפרק טהורה ולא נטמאו בה השניים). רא"ש חולין פ"ח ס"י"ח (דין נטילת ידים שאדם שופך מן הכלי שתי פעמים על ידיו, הראשונים טמאין והשניים מטהרין את הראשונים, וטומאתן וטהרתן עד הפרק דוקא, הלכך כשנטל ראשונים ושניים [=שהראשונים שהיו בתוך הפרק יצאו] חוץ לפרק, לא טהרו שניים את הראשונים שיצאו חוץ לפרק), ובשו"ת כלל מח ס"יא (הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק. כיצד, נטל הראשונים עד הפרק ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד [טהורה. נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד], טמאה). טור (תנן הידים מטמאים ומטהרין עד הפרק. כיצד, נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טהורה. נטל הראשונים והשניים [=שהראשונים שהיו בתוך הפרק יצאו] חוץ לפרק וחזרו ליד, טמאה. פירוש, דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב' פעמים על ידו, הראשונים טמאין והשניים מטהרין את הראשונים, וטומאתן וטהרתן דוקא עד הפרק, הילכך כשנטל ראשונים ושניים חוץ לפרק, לא טהרו שניים את הראשונים מה שיצא מהן חוץ לפרק, ואם השפיל ידיו וחזרו הראשונים שחוץ לפרק וירדו על ידיו, טמאים). מ"א בריש הסימן (הרא"ש וסיעתו סוברים דהידים אין מטמאין רק עד הפרק, ולכן אם יצאו מים שניים חוץ לפרק אין בכך כלום, ואם יצאו מים ראשונים חוץ לפרק הם מטמאין היד, ואף על פי ששופך עליהם מים שניים אין מטהרים שם, דטהרתן דוקא עד הפרק).

⁶³⁶ **סוטה ד, ב** (מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה). תוספתא ידים פ"ב ה"א (הנוטל את ידיו צריך להגביה את ידיו, שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את ידיו). טור ושו"ע ס"א (הנוטל צריך להגביה ידיו למעלה).

⁶³⁷ **מ"א ס"ק א** (שלא יגביה הידים לגמרי, שאם כן יצאו המים לזרוע תחת בגדיו, ולא ינגבם, ואחר כך בשעת אכילה יחזרו ויטמאו הידים ... לכן לא יגביה רק ראשי אצבעותיו).

והיינו שאם מגביה את אצבעותיו, ויצאו המים מהאצבעות לכף היד, ואחר כך ינגב את כף היד, לא יחזרו המים ויטמאו את האצבעות. אבל אם מגביה את כל היד, ויצאו המים מכף היד אל הזרוע שתחת בגדיו, ששם אינו מנגב, יוכלו המים שעל הזרוע לחזור לכף היד בשעת האכילה ולטמאות הידים.

⁶³⁸ **רש"י סוטה שם** (שיגביה ידיו, ראשי אצבעותיו). **רמ"א ס"א** (דהיינו ראשי אצבעותיו).

⁶³⁹ ולכאורה כן עדיף לעשות, או כמבואר בסמוך "להשפילן מתחילת הנטילה"; שהרי לדידן לא יועיל מה ש"שופך רביעית על כל יד בפני עצמה", כמבואר בסדר נט"י לסעודה ס"ב (צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר). וכן לא יועיל מה "שיהיו מוגבהים ועומדים מסוף הנטילה עד שינגבן", שהרי "אם יטול ידו אחת ויגביהנה, ואחר כך ישפוך בה על השניה, נמצא מורידה למטה כששופך בה". אלא עדיף כדלעיל.

המים שיצאו חוץ לפרק על ידי הגבהתו, וישבו לתוך הפרק⁶⁴⁰.

לפיכך יטול שתי ידיו כאחת, שאם יטול ידו אחת ויגביהנה, ואחר כך ישפוך בה על השניה, נמצא מורידה למטה כששופך בה⁶⁴¹.

ואם רוצה להשפילן מתחילת הנטילה שלא יצאו מים ראשונים חוץ לפרק כלל מתוך הפרק, הרשות בידו⁶⁴², רק שישגיח שיבוא המים על ראשי האצבעות⁶⁴³.

ואם שופך רביעית על כל יד בפני עצמה⁶⁴⁴, או רביעית על ב' ידיו כאחד⁶⁴⁵, שאין שם מים טמאים כלל אין צריך ליזהר בזה כלל. ואין צריך לומר המטביל ידיו⁶⁴⁶.

ויש מפרשים⁶⁴⁷ מה שאמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו, אינו בנוטל כל היד עד הקנה של זרוע, אלא

⁶⁴⁰ ב"י (מה שאמרו צריך שיגביה ידיו למעלה ... ולא ישפילם אחר שהגביהם עד שינגבם, משום דחיישינן שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים). רמ"א שם (שיזהר שלא יגביה תחילה ראשי אצבעותיו ואחר כך ישפילם, דאז יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים).

⁶⁴¹ רש"ל בביאורו לטור ולסמ"ג עשין כז הל' נט"י, הובא בב"ח (ומ"ש לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר וכו'). פירש מהרש"ל (בביאורו לטור, ובביאורו לסמ"ג עשין כ"ז הל' נט"י), דאם יהא שופך בעצמו מיד זו לחברתה ואחר כך מחברתה לזו, איכא למיחש דילמא בשעה שנטל בראשונה והגביה ידו יצאו המים בשפיכה הראשונה שעליה מתוך הפרק לחוץ לפרק, דשוב אין להם טהרה בשפיכה שנייה, ואחר כך יחזרו וירדו לתוך הפרק בשעה שיטול הכלי ביד זו שנטלה תחלה וישפוך על חברתה, כי אז צריך להוריד ידו כדי לשפוך על חברתה ויטמא ידו, ובעולת תמיד ס"ק א.

⁶⁴² ב"י (ויש לשאול, לדעת המפרשים שהחששא אינה אלא מפני המים שנטמאו ביד ויצאו חוצה לה שיחזרו ליד ויטמאו אותה, למה אמרו צריך שיגביה ידיו, טפי הוה עדיף שישפיל ידיו מתחלה ועד סוף, דהשתא אי אפשר להמציא חוץ ליד מים שנטמאו בה ... ולענ"ד נראה, דאפשר לומר, דאין הכי נמי, שאם בא להשפיל ידיו לצד מטה שפיר דמי). רמ"א שם (והוא הדין אם משפילן מתחילת הנטילה עד סופה, דשפיר דמי).

⁶⁴³ של"ה שער האותיות אות קדושה פא, א בהג"ה ד"ה נט"י (וראיתי הרבה המוניים שופכין על היד מן הצד וראשי האצבעות נשארו בלי נטילה, והרי הוא כאילו לא נטלו. וסוד הנטילה, כשירצה לשפוך מהכלי על היד, אמרו רבותינו ז"ל (סוטה ד, ב) מים ראשונים צריך להגביה ידיו, רצונם לומר ראשי אצבעותיו, דהיינו יכוף היד ויהיו ראשי האצבעות למעלה מכף היד, ולא שיזקיף כל היד למעלה, רק יזקוף האצבעות למעלה גבוה מעל הכף). ב"ח ד"ה גרסינן (דפשיטא דצריך להגביה ידיו בתחלה כדי שיהיו נטולים גם ראשי אצבעותיו, דאין ספק דכשישפיל האצבעות למטה לא יבואו המים מיד השופך עליהם אלא על אורך האצבעות מכל הצדדים מסביב אבל לא יבואו על ראשי האצבעות שהם פונים למטה, ולכן צריך להגביה ראשי האצבעות בתחלה כדי שיהיו המים נשפכין גם על ראשיהם). מ"א ס"ק א (והב"ח מפרש, דכוונת רש"י דאסור להשפילן מתחלה ועד סוף, משום שירדו המים מצדדי האצבעות מכאן ומכאן ולא יהיו ראשי האצבעות נטולים, לכן יגביה ראשי האצבעות וישפוך עליהם. וכ"כ בשל"ה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"א (ויזהר לעיין היטב שיגיעו המים בכל שטח היד סביב סביב, וגם בכל אורך האצבעות וברחבן סביב ... ויהיו מוגבהין כלפי מעלה קצת, בכדי שיגיעו שם המים היטב, וגם על ראשי האצבעות).

⁶⁴⁴ סמ"ק סי' קפא (אם נוטל כל יד ויד מרביעית אין צריך להגביה ידיו). ט"ז ס"ק ג (וכל שכן אם שופך על כל יד רביעית).

⁶⁴⁵ ב"י (נראה לי דהוא הדין למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו, דכיון דאין שם מים טמאים כלל כמו שיתבאר, לא חיישינן אם אינו מגביהם). שו"ע ס"א (אם שפך על [שתי] ידיו רביעית בפעם אחת, כיון דאין שם מים טמאים כלל, אינו צריך להגביה ידיו).

⁶⁴⁶ תוספתא ידים פ"ב ה"א (המטביל ידיו אינו צריך להגביה את ידיו). סמ"ג עשין כז הל' נט"י (וראיתי בתוספתא שהמטביל את ידיו אין צריך להגביה את ידיו). ומרדכי פ"ח רמז רב (והמטביל אין צריך להגביה ידיו). שו"ע שם (המטביל ידיו, אין צריך להגביה ידיו).

וכן הוא לעיל סי' קנט סכ"ה (המטביל ידיו ... אין צריך להגביה ידיו, כמו שיתבאר בסימן קס"ב).

⁶⁴⁷ שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רס (דכל שנוטל עד סוף הכף, וחוזר ונותן שניה עד אותו הפרק עצמו, למה ניחוש, שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים, וליוצאין למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע אין לחוש, שאותן אין להם שום טומאה, שלא גזרו אלא על הידים. ו[ה]יהא דסוטה, בשלא נטל אלא עד פצול האצבעות, ולפיכך צריך להגביה, שמא מים הראשונים יצאו חוץ לפרק, ואעפ"י שנתן השניים עד פיצול, יחזרו אותן הראשונים שיצאו חוץ לפרק, ויטמאו את הידים). שבלי הקלט סי' קלו (והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל פירש דנראה לו שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול אינו צריך לזקוף את ידיו למעלה משום חששא דשמא יחזרו המשקין ויטמאו את הידים כי אותה חששא אינה אלא לפום סימנא דשוו רבנן ברחיצה עד הפרק. וחיישינן שמא בנטילה ראשונה לא נטל עד לפרק וברחיצה שנייה נטל עד לפרק, ואם אינו זוקפן יחזרו המים השניים ויטמאו את הידים. אבל אם רחץ בנטילה ראשונה יותר מן הפרק אפילו מעט ובנטילה שנייה כל הידים אינו צריך לזוקפן, דאין המים שניים מטמאין את הידים אדרבא

בנוטל האצבעות לבדן, וכדברי האומרים שהנטילה דיה עד מקום חיבור האצבעות לכף היד⁶⁴⁸, וטומאת הידים לראשונים וטהרתן מהשניים היא עד הקנה של זרוע, לפיכך יש לחוש שמא הלכו הראשונים חוץ למקום חיבור האצבעות ונטמאו שם, אף אם לא יצאו לשם מהאצבעות אלא הלכו לשם מחמת הכלי⁶⁴⁹, והשניים שמא לא הלכו בכל מקום שהלכו הראשונים, ונשארו הראשונים בטומאתן ומטמאין היד אם יורדים לאצבעות כשמשפיל ידיו, לכן צריך להגביה ראשי אצבעותיו למעלה מסוף הנטילה עד שינגב. ואף אם רוצה להשפילן מתחלת הנטילה, אינו מועיל⁶⁵⁰, כי אי אפשר לצמצם ליטול ממש בתוך הפרק שלא ילכו המים חוץ לאצבעותיו מעט, ואם הלכו לשם נטמאו שם, אע"פ שלא ירדו לשם מהאצבעות אלא מהכלי.

והמטביל ידיו או ששפך עליהם רביעית כאחד, אפילו שפך על האצבעות ויצאו מהן חוץ לפרק, לא נטמאו שם כלל, כיון שהם מי טהרה⁶⁵¹.

ועל פי סברא זו⁶⁵² נהגו עכשיו להקל בהגבהת הידים, לפי שנוהגין לשפוך על כל יד ג' פעמים אף שהן נקיות⁶⁵³, ושוב אין לחוש שמא לא הלכו השניים בכל מקום שהלכו הראשונים, שאם לא הלכו השניים

הן מטהרין אותן, שאין הידים טמאין מן הפרק ולמטה). אגור סי' ר"ו (בשם רבי אביגדור כהן מצאתי, נראה לי, שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול, אין צריך לזקוף הידים למעלה במים ראשונים, משבלי הלקט). שו"ע שם (והיינו כשאנו נוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הזרוע, אבל אם נוטל עד שם, אין צריך להגביה ידיו).

⁶⁴⁸ כמובא לעיל סוס"י קסא (ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד).

⁶⁴⁹ ב"י (והרשב"א כתב בתשובה ... נראה מדבריו שהוא מפרש שהחששא של רב אינה אלא שיטמאו המים בכף היד ויחזור לאצבעות שהוא מקום הנטילה, וכדעת בעל הערוך שהוא סובר שחששת רב אינה אלא שיטמאו המים בנגיעתם במקום שאינו מכלל היד לענין נטילה. וסובר עוד הרשב"א, דעד הזרוע איכא למימר דנטמאו המים מחמת נגיעתם שם אבל מפרק הזרוע ולמעלה לא, וטעמא משום דאין טומאה זו אלא בידים לבד משום דעסקניות הן, ועד פרק הזרוע איכא האי חששא אבל לא משם ולמעלה. אי נמי משום דעד פרק הזרוע איקרי יד לענין קידוש ידים ורגלים). וראה הערות השואל בשו"ת צמח צדק חאו"ח סי' כה.

⁶⁵⁰ לחם חמודות חולין פ"ח אות פא. מ"א (להרשב"א לא מהני משפילן).

⁶⁵¹ תוספתא ידים פ"ב ה"א (המטביל ידיו אינו צריך להגביה את ידיו). מ"א בריש הסימן (דמטביל, וברביעית, אין מקבלין המים טומאה כלל, אפילו מחוץ מקום הנטילה). והיינו שטבילה ורביעית מועילות לא רק לשיטה הראשונה (כשמים הראשונים יוצאים מתוך הפרק אל חוץ לפרק), אלא אף לשיטה השנית (כשנטל מים הראשונים מחוץ מקום הנטילה).

⁶⁵² שלפי הסברא הראשונה (שטעם הגבהת הידים הוא שמא המים הראשונים שהיו בתוך הפרק ונטמאו יצאו חוץ לפרק ואחר כך חזרו לפרק) אין הפרש בזה בין שפך ב' או ג' פעמים. אבל לפי הסברא השנית (שטעם הגבהת המים הוא שמא המים הראשונים הלכו בתחלה חוץ למקום חיבור האצבעות), כיון שנהגו לשפוך ג' פעמים שוב אין לחוש לזה.

הרי יש כאן שני אופנים שלא לחוש: (א) אם שפך רביעית כאחד. (ב) אם שפך ג' פעמים (אף פחות מרביעית).

וכיון שאנו נוהגים ליטול ג' פעמים רביעית על כל יד, שוב אין לחוש לזה.

⁶⁵³ אור זרוע ח"א סי' עג (ור"ב"א פירש פרק כל הבשר וזה לשונו, דדין מים ראשונים מפורש בפ"ק דסוטה דמים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה כו', לפיכך אנו נוטלים ג' פעמים ואין אנו חוששין). הובא בהגהות אשרי פ"ב סי' יא (מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, ואנן שאנו נוטלין ג' פעמים, אין אנו חוששין), וחולין פ"ח סי' מג (וכתב ר"ב"א לפיכך אנו נוטלין שלשה פעמים ואין חוששין). אגור סי' ר"ו (מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה. אבל אנו שנוטלין ג' פעמים, אין לחוש. מספר או"ז). רמ"א שם (יש אומרים, דאם שופך על ידיו ג' פעמים אין צריך לזוהר בכל זה, וכן נהגו להקל).

*

מנהג זה ליטול ג' פעמים לא הובא בסדר נט"י לסעודה ס"ב (הרוצה לקיים מצות נטילת ידים לדברי הכל, צריך לזוהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר).

והטעם הוא, כי כל הסברה הזאת המצריכה ליטול ג' פעמים הוא כאמור לעיל (וכדברי האומרים שהנטילה דיה עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וטומאת הידים לראשונים וטהרתן מהשניים היא עד הקנה של זרוע).

וכבר נתבאר לעיל סי' קסא ס"ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע ... ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ... וראוי לנהוג כסברא הראשונה). ויתירה מזו נתבאר בסדר נט"י לסעודה ס"א (יטול בשפע גם על חפניו עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע), וס"ב (צריך לזוהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם ... ושיגיעו המים בכל שטח היד סביב עד הפרק כמו בשפיכה הראשונה ממש). ולפי זה אין צורך ליטול ג' פעמים.

ז כששופך הראשונים על היד, צריך ליזהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידיים⁶⁵⁵. ומכל מקום אין צריך שפיכה אחת ממש, אלא שלא יפסיק מלשפוך עד שיגיעו המים בכל הפרק⁶⁵⁶, שאין ידיים טהורות לחצאין⁶⁵⁷, לפי שאין דרך נטילה בכך⁶⁵⁸. ואם פסק אחר שנטל מקצת היד, אין נטילת מקצת זו עולה לו (ואפילו שפך רביעית בבת אחת, ונטמאו⁶⁵⁹ המים, כיון שלא טיהרו כלום⁶⁶⁰), וצריך

אמנם בהיום יום לכי שבט (אממו"ר [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע] כותב באחד ממכתביו: על פי הגהות אשר"י, נטילת ידיים לסעודה ג' פעמים רצופות. כן הי' עושה אממו"ר – (מהר"ש נ"ע)). וכן נתבאר בס' המנהגים ע' 21 (נטילת ידיים ג' פעמים רצופות), ובשוה"ג מצויין (עפ"י דעת הריב"א בב"י שו"ע יו"ד ריש סי' סט). ובס' השיחות תרצ"ו ע' 99 (בשעת נטילת ידיים האבן זיי בעמערקט אז דער טאטע גיסט אפ צו דריי מואל אויף יעדער האנד ... האט דער זקן הרבנים געפרעגט דעם טאטן דעם מקור פון דעם דין אז מי בעדארף דריי מאל וואשן אויף די הענד צום עסן. דער טאטע האט זיך א וויילע פארטראכט און האט געענטפערט, אז בזו הרגע געדיינקט ער ניט וואו דאס שטייט, נאר אז ער איז זיך אזוי נוהג איז געוויס אז דאס שטייט), ובשוה"ג שם צויין לס' השיחות תש"ד ותש"ח, שאחר כך אמר שהמקור לזה הוא בהגהות אשרי בחולין.

והוא האמור בהגהות אשרי בפ"ח דחולין סי' מג (ואנו נוהגין ... מולחין אותו היטב ... ואחר כך מדיחין אותו שלשה פעמים ומשימין בקדירה. שני הדחות כמו שמפורש בפנים, ושלישית אנו עושין לטהר מים השניים שנגעו בראשונים. וכה"ג אומר ריב"א גבי נטילת ידיים, דאמר רבא מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה ... וכתב ריב"א לפיכך אנו נוטלין שלשה פעמים ואין חוששין). הובאו דבריו בב"י יו"ד סי' סט ד"ה ואחר ששהה שיעור מליחה. ומקורו באור זרוע סי' עג (וריב"א פירש פרק כל הברך וזה לשונו ... לפיכך אנו נוטלים ג' פעמים ואין אנו חוששין ... שניות מטהרות את הראשונות, שלישית מטהרות את הידים עכ"ל. וכן עמא דבר כדבריו).

והיינו שכיון שכתבו הטעם, שהשלישית מטהרות את המים השניים שנגעו בראשונים ואת הידים, אם כן מובן שיש לנהוג כן גם כשנטל כל היד עד חבור כף היד לקנה הזרוע.

ומה שכתבו שהשפיכות שעל כל יד צריכות להיות רצופות, יתבאר לקמן סי"ג (והערה 718).

וראה אשכבתא דרבי ע' 62. דובר שלום ע' נו.

⁶⁵⁴ שבלי הלקט סי' קלח (וצריך שישפוך מים ג' פעמים על ידיו, לפי שפעמים אין המים השניים הולכין כמו שהלכו הראשונים ויחזרו המים הראשונים שהן טמאין ויטמאו את המים השניים ואת הידים). מ"א ס"ק ב (דחיישין שלא הלכו לשם, אבל כששופך פעם ג', תו לא חיישין).

⁶⁵⁵ **משנה פ"א [א] ידיים** מ"א (מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים). תוספתא פ"א ה"א (מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים, כיצד, נטל את הראשונים ושפך, וחזר ונטל את השניים ואין בהן כדי שיגיע לפרק, הרי זה מוסיף עליהן). ר"ש שם (אבל על הראשונים אם לא הגיעו לפרק [אין] מוסיפין, דכיון דלא טיהרו את הידים, כל מה שמוסיף עליהם הרי הוא מוסיף טומאה, וצריך לנגב תחלה ואחר כך נוטל), ופירוש הרא"ש שם (דאם נטל ראשונים ולא הגיעו לפרק, אינו מוסיף עליהם, שכל מה שמוסיף הוא מוסיף טומאה, כיון שלא נטל בפעם אחד עד הפרק, אלא צריך לנגב תחלה ואחר כך נוטל. אבל השניים שבאו לטהר הראשונים, יכול להוסיף עליהם). טור ושו"ע סי"ג (נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו, הרי ידו טמאה כמו שהיתה, דאין נטילה לחצאין ... במה דברים אמורים, במים ראשונים, אבל בשניים, נוטל מקצת ידו וחזר ומוסיף על מקצתו). ט"ז סי' קנט ס"ק ז הב' (נראה פשוט ... אם הם [המים שבשפיכה ראשונה] מקובצים תוך היד, פשיטא דנטמאו, אע"פ שהם רביעית, דהא גב היד הוא טמא ומטמא תוך היד).

וכן הוא לעיל שם סי"ג (שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה אלא בדרך נטילה שהוא כששופכים על כל הפרק שהיא נטהרה בנטילה זו, אבל אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידיים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בס' קס"ב).

וראה דובר שלום ע' נג.

⁶⁵⁶ שרק בנשאר טופח על מנת להטפח יתבאר לקמן בסמוך שיש להחמיר, משא"כ כשלא פסק מלשפוך עד שיגיעו המים בכל הפרק, סגי לדברי הכל.

⁶⁵⁷ **גיטין טו, ב** (בעי אילפא, ידיים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ... דקא משי פלגא פלגא ידיה (עד הפרק הוי מצות נטילה, ונטל חצי השיעור תחילה, ונגבה, וחזר ונטל חצי האחר, רש"י). והאמרי דבי ר' ינאי ידיים אין טהורות לחצאין). טור ושו"ע שם (דאין נטילה לחצאין).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"א (ואם בשפיכה אחת לא הגיעו המים בכל שטח היד, אין תקנה לשפוך על אותו מקום לבדו שלא הגיעו המים, שאין נטילה לחצאין, אלא צריך לחזור ולשפוך על כל היד כבתחלה).

וראה גם לקמן סט"ו (ואין זו נטילה לחצאין).

⁶⁵⁸ הרי"ש שם (משום שאין דרך נטילה בכך), ופירוש הרא"ש שם (משום דאין דרך נטילה בכך).

⁶⁵⁹ בקונטרס השלחן הגיה: נטמאו.

לחזור ולשפוך גם על מה שנטל. ואם לא שפך אלא על הנשאר מידו שלא נטל, הרי ידו טמאה כשהיתה⁶⁶¹ (אפילו אם גם שפכה זו היתה רביעית).

ויש אומרים⁶⁶², שאם יש עדיין על מקצת היד שנטל טופח על מנת להטפח⁶⁶³, מצטרפת נטילה זו עם מה שהוסיף ונטל הנשאר מידו, שמשקה טופח על מנת להטפח חיבור לטהרה, והרי זה כנטילה אחת. ויש להחמיר כסברא הראשונה⁶⁶⁴.

וכל זה בראשונים. אבל בשניים, נוטל מקצת ידו וחוזר ומוסיף על מקצתה השני⁶⁶⁵, ואפילו נתנגב מקצתה הראשון⁶⁶⁶:

שפשוף הידים זו בזו

ח אחר נטילת מים שניים על ב' ידיו או רביעית בבת אחת, ישפשוף ידיו זו בזו⁶⁶⁷.

⁶⁶⁰ וכן הוא לעיל סי' קנט סייג (והוא שישפוך תחילה הרביעית על כל הפרק הצריך נטילת ידים ליד הראשונה ... אבל אם מקבל רביעית בפיסת היד לבד ומשפשוף בהם שתי ידיו, לא עלתה לו נטילה, כי מיד שקיבל המים בפיסת ידו, נטמא. שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה, אלא בדרך נטילה, שהוא כששופכם על כל הפרק, שהיא נטהרה בנטילה זו, אבל אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו).

וכן הדין אם היתה חציצה על מקצת היד, כדלעיל סי' (ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידים אפילו שפך רביעית בבת אחת, הואיל ולא טיהרו הידים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ).

⁶⁶¹ ר"ש שם (ובזה יש להסתפק, דלמא האי דאסרין להוסיף על הראשונים ... היינו כשאין מוסיף ליטול אלא חצי הפרק ששייר, ומניח חצי הפרק שנטל. אבל אם כשמוסיף ליטול הכל בשטיפה אחת עד הפרק, שרי). פירוש הרא"ש שם (ואפשר לומר, דבהא דאסרה מתניתין להוסיף על הראשונים ... היינו שאינו שופך אלא במקום שלא הגיעו המים הראשונים, אבל אם כשהוסיף נטל עד הפרק בשטיפה אחת, שרי). טור (תנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים. פירוש, אם כשנטל ידיו בשפיכה ראשונה לא נטל עד הפרק, אינו יכול ליתן פעם שנית על המקום שלא נטל תחלה כדי שתעלה לו בשביל שפיכה אחת, שאין נטילה לחצאין, אלא מה שנתן תחלה חשיב כמאן דליתיה, וצריך ליתן שפיכה אחת עד הפרק).

⁶⁶² **רמב"ם** הל' מקואות פ"א ה"ז (נטל מקצת ידו וחוזר והוסיף ונטל הנשאר מן ידו, הרי ידו טמאה כשהיתה. ואם עדיין יש על מקצת שנטל בתחילה טופח על מנת להטפח, הרי זו טהורה). **שו"ע** שם.

⁶⁶³ נתפרש לקמן סי' תריג סייג (אם יש בו כל כך לחות עד שאם יניח עליו ידו תעלה בה לחות כל כך עד שאם ידביקנה לידו אחרת תדבק בה הלחות שקבלה מן הטיט, וזהו נקרא טופח על מנת להטפח).

⁶⁶⁴ **ב"ח** ד"ה תנן מוסיפין (ולא נראה ליישב, דבהך ספיקא אזלינן לחומרא). **ט"ז** ס"ק ה (ראוי להחמיר בזה ולפסוק כדעת הטור דלא מהני, רק אם חוזר ושופך שפיכה אחת עד הפרק). **מ"א** ס"ק ה (וב"ח כתב דבטור ורא"ש משמע דלא מהני משקה טופח, ויש להחמיר).

⁶⁶⁵ **משנה פ"א [א] ידים** שם, וטור ושו"ע שם (כמועתק לעיל הערה 655).

וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁶⁶⁶ מ"א ס"ק ו (פירוש, אף על גב שנגב קצת היד, יכול ליטול מקצתו השניה).

⁶⁶⁷ תוספתא ידים פ"א ה"ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשוף את ידיו). רמב"ם הל' מקואות פ"א ה"ב (כל הנוטל ידיו צריך לשפשוף). **רא"ש** חולין פ"ח סייג (ואחר כך ישפשוף זו בזו). **וסמ"ג** מ"ע כז הל' נט"י (תניא בתוספתא הנוטל [את] ידיו צריך לשפשוף [את] ידיו). **רמ"א** ס"ב (הנוטל ידיו צריך לשפשוף זה בזה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ד (ואחר ששפך ב' פעמים על יד זו ובי' פעמים על יד זו, מצות חכמים לשפשוף יפה זו בזו לטהרה יתירה). והוא על פי הלבוש ס"ז (צריך לשפשוף ידיו זו בזו כדי לקנח יפה כל המים קודם ניגובם במטפחת, שבזה נטהרו יפה).

ובס' המנהגים – חב"ד ע' 21 (ומניח משפיכה הג' מעט מים בכף יד השמאלית, ובזה משפשוף שתי ידיו).

ואם הטביל ידיו, ראה יגדיל תורה (נ.י.) חו' סה ע' רמב.

פירוש נוסף בתוספתא זו הובא לעיל סי' קנח סייג (צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב ... צריך לשפשוף במפה או בשאר דבריו, שהשפשוף מטהרן ביותר), ושם נסמן (הערה 162).

משני הפירושים ב"שפשוף" זה, יוצאת נפקא מינה לענין זמן ברכת על נטילת ידים, כדלעיל סי' קנח סט"ז (שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב הואיל וגם הוא מן המצוה), ובסדר נט"י לסעודה ס"ד (ולפי ששפשוף זה הוא מכלל מצות נטילת ידים, לכך יברך ברכת על נטילת ידים קודם ששפשוף זה).

עוד בענין שפשוף הידים, ראה לעיל סי' קנט סייג (ומשפשוף זו בזו, שיגיעו המים בשניה בכל הפרק הצריך נטילת ידים), ובסדר נט"י לסעודה ס"ו (ואם יש עליהן איזה לכלוך וצריך להעבירו תחלה על ידי שפשוף מים יפה).

ואם לא נטל אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, יזהר כשמשפשפן זו בזו שלא תיגע זו בזו בכף היד במקום שלא נפלו שם מים ולא נטהר, שמקום זה מטמא מים שעל ידו השנייה בנגיעתה בו והמים חוזרים ומטמאין את היד, אע"פ שהם מים שניים⁶⁶⁸.

אבל⁶⁶⁹ אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך לזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין⁶⁷⁰. ויש אומרים⁶⁷¹ שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא במקום שהם מטהרים, שאז אינן מתטמאין

ולענין שפשוף בנטילת ידים שקודם התפלה, ראה לעיל סי' ד מהדו"ב סוף ס"א (וכדי לצאת גם לסברא האחרונה שם יקח עוד מעט מים בכפו ושפשף כפות הידים זו בזו לנקות לקיים ארחץ בנקיון כפי), ושם נסמן (הערה לה).

⁶⁶⁸ כל בו סי' כג, בשם הראב"ד בתמים דעים סי' סו (וכשהוא משפשף אינו יכול להזהר שלא יגע חוץ למקום המים). ב"י (ומ"ש שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו המים, נראה דהיינו לדברי האומרים דנטילת ידים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, אבל לדברי המצריכים ליטול עד מקום חיבור הכף לזרוע ליכא למיחש להכי, דמשם ולמעלה אין שם יד עליו לשום דבר ואינו מטמא). שו"ע ס"ז (אם שפשף ידיו זו בזו, יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים, מפני שהם מטמאות זו את זו). מ"א ס"ק יג (היינו לאחר שנטל מים שניים או שנטל מרביעית, ואפילו הכי כשנוגע במקום שלא נטל, נטמאו המים). אליה רבה ס"ק טז (לעני"ד, למה שנוהגין ליטול עד קנה זרוע אין צריכין לזהר בזה, דמשם ולמעלה אין שם יד עליו ואינו מטמא).

וראה חקרי הלכות ח"ז מז, ב.

⁶⁶⁹ תוכן ההלכה שתבאר בסעיפים שלפנינו, בענין יד הנטולה שנגעה ביד שאינה נטולה :

(א) יד שנטהרה מרביעית ונגעה ביד הטמאה, מי רביעית אינן מתטמאין. ויש אומרים שנטמאה, ויש להקל (ס"ח).
(ב) יד שנטהרה מרביעית ונגעה ביד שנתנו עליה שטיפה אחת, כל מים טמאים מטמאים את היד הטהורה, וצריך לשפוך עליה מים שניים לטהרה (ס"י).

(ג) יד שנטהרה ב' שטיפות ונגעה ביד הטמאה, נטמאה, וצריך ליתן עליה שניים אחרים. וגם על היד השניה צריך ליתן ב' שטיפות (ס"י).

(ד) יד שנטהרה ב' שטיפות ונגעה ביד שנתנו עליה שטיפה אחת, אפילו מרובה כשתים, מים טמאים מטמאים, וצריך ליתן עליה שניים אחרים (ס"ט).

(ה) יד שנתנו עליה שטיפה אחת ונגעה ביד הטמאה, אין מים שניים מטהרים טומאה הבאה מיד אחרת, וצריך לנגבן וליטלם כראוי (ס"י).

(ו) נתן על הידים שטיפה אחת, אפילו מרובה כשתים, ונגעו זה בזה, אין מים שניים מטהרים טומאה הבאה מיד אחרת, וצריך לנגבן וליטלם כראוי (ס"ט וס"ב).

(ז) כל ההיתר האמור כאן בענין שופך כל הרביעית בפעם אחת. הנה המסקנא בסדר נט"י לסעודה ס"ב (הרוצה לקיים מצות נטילת יד, לדברי הכל, צריך לזהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר), וכדלעיל הערה 607.

(ח) וכן ההיתר האמור כאן בענין נטהרה ב' שטיפות ונגעה ביד טמאה, שאין צריך לנגבן וליטלן כראוי, הנה המסקנא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (ואפילו אחר ששפך ב' פעמים על יד זו, יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה. ואם נגע בה, צריך לנגבה במפה תחלה יפה מהמים הראשונים שנטמאו בנגיעת יד שאינה נטולה הטמאה, ואחר כך חוזר ושופך עליה ב' פעמים כראוי). ומיירי התם ב' שטיפות שהם רביעית ויותר, ומכל מקום אם נגע בידו השניה שאינה נטולה צריך לנגבה וליטלה כראוי.

⁶⁷⁰ ב"י (נראה לי שהוא הדין למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו, דכיון דאין שם מים טמאים כלל כמו שיתבאר, לא חיישינן אם אינו מגביהם). אליה זוטא ס"ק יא (צ"ע, דמשמע מלבוש דאף בנטל ברביעית בבת אחת יזהר ... ולא יראה לי כן).

⁶⁷¹ מ"א ס"ק ט (משמע דאם שפך על ידו אחד רביעית ונגע בחברתה נטמאה מחברתה. וקשה דבס"א כתבתי דרביעית אין מקבלין טומאה. וצריך לומר דמכל מקום המים שביד מקבלות טומאה בשעת נטילה, דבמקום נטילה ובשעת נטילה בקל נטמאו ... ועוד יש לומר, דעכ"פ אין רביעית על היד השניה, ונטמא המים שעל השניה) וס"ק יג (אם שפשף ידיו, היינו לאחר שנטל מים שנים או שנטל מרביעית. ואפילו הכי כשנוגע במקום שלא נטל נטמאו המים).

והיינו שבנידון דידן, ששפך רביעית בבת אחת על האצבעות, ואחר כך נגע בכף היד, לדברי הכל לא נטמאה. וכן "אם נטל רביעית עד מקום חיבור האצבעות ויצא משם לכף היד, אין הכף מטמאתו".

והמחלוקת היא כששפך רביעית בבת אחת ואחר נגע ביד טמאה.

שתי הדעות האלו הובאו גם לעיל סי' קנט ס"ג (כששופך רביעית בבת אחת אינן מקבלין טומאה כלל מהידים, לא מיד זו ששפכם עליה ולא מיד זו ששפשפה בהם ... ויש אומרים ... שהמים הראשונים מטמאין את היד הראשונה בנגיעת היד השניה בהם).

והמסקנא בסדר נט"י לסעודה, ראה לעיל (הערה 669).

מאותו מקום, כגון אם נטל רביעית עד מקום חיבור האצבעות ויצא משם לכף היד, אין הכף מטמאת, לפי שמטהרים הם למקום שבאו שמה⁶⁷², אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם, טמאתם, אע"פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים⁶⁷³):

ט אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית⁶⁷⁴, אפילו שפך על כל אחת בפני עצמה שטיפה אחת מרובה כשתים שנטהרו בהן, חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו⁶⁷⁵.

ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן⁶⁷⁶, לפי שהמים שעל יד זו נטמאו בנגיעתן במי זו, ושעל זו בנגיעת מי זו, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים⁶⁷⁷, לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי⁶⁷⁸.

ואפילו אם שפך על אחת הראשונים ושניים⁶⁷⁹, שהמים שעליה טהורים, חזרה ונטמאה אם נגעה בה חברתה שלא שפך עליה אלא ראשונים בלבד⁶⁸⁰, ואפילו היתה⁶⁸¹ שטיפה אחת מרובה כשתים שהיד טהורה, מכל מקום המים טמאים מטמאים המים שעל זו⁶⁸². ומכל מקום יש אומרים⁶⁸³ שמים אחרים

⁶⁷² כדלעיל ס"ו (ואם שופך רביעית על כל יד בפני עצמה, או רביעית על ב' ידיה כאחד, שאין שם מים טמאים כלל, אין צריך ליזהר בזה כלל ... והמטביל ידיו, או ששפך עליהם רביעית כאחד, אפילו שפך על האצבעות ויצאו מהן חוץ לפרק, לא נטמאו שם כלל, כיון שהם מי טהרה).

⁶⁷³ וכן מסיק לקמן ס"י (וכבר נתבאר, שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאין מתטמאין כלל, ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום, ידו הראשונה טהורה).

ומכל מקום מסיק לעיל ס"י קנט ס"ג "וכן עיקר" (כדעה האוסרת). כי התם מיירי (שנשתיירו בה מעט מהם ושפכם על השניה, נטמאו מיד השניה, שהרי אין בהם רביעית, וחוזרין ומטמאין יד הראשונה בנגיעתה בהם כשמשפשו בה), וכדלקמן ס"י (אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת, נטמאה יד זו ממימי השנ[ה] הטמאים). וראה פתחא זוטא ס"י קנט ס"ק ח.

⁶⁷⁴ שדינו כדלקמן ס"ב (נטל ב' ידיה זו לעצמה וזו לעצמה מים הראשונים פחותים מרביעית, ונמלך כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו, טמאות), ושם נסמן (הערה 707).

⁶⁷⁵ **משמעות התוס'** חולין קז, א ד"ה דלא (בנוטל ידו אחת לא צריך רביעית כי אתו משירי טהרה, אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כשתים), **ורא"ש**, לפירוש הבי"י ס"י קס ד"ה וצריך (בנוטל ידו אחת לא צריך רביעית כי אתו משירי טהרה, אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כשתים. וכיוצא בזה נראה מדברי הרא"ש בפירוש מסכת ידים), ומ"א ס"י קסב ס"ק ג (אם שפך על ידו אחת שטיפה אחת גדולה ויש בה כדי ב' שטיפות, הרי זה עולה לשתיים, ואינו צריך מים שניים ... וכ"כ ב"י ס"י ק"ס בשם התוס' והרא"ש), **ושאר פוסקים** (שהובאו בב"י ומ"א שם), שמפרשים המשנה בב"ב דידיהם, ששפיכה הא' היתה מרובה כשנים.

ומכל מקום נטמאו הידים בשפשוף, כי שטיפה אחת המרובה כשתים מטהרת רק את הידים, ולא את המים שעליהם, וכדלעיל ס"ב ד- (ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים ... נטהרו ה[י]דים ... אבל המים שעליהם טמאים, וצריך לנגבן ואחר יאכל. ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף, נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים), ושם נסמן (הערה 622). וראה תהלה לדוד ס"ק א.

⁶⁷⁶ תוספתא ידים פ"ב ה"ב (נטל את הראשונים זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיה כאחת, טמאו זו את זו), הרי שהנטילה השניה אינה מועלת לטהרן. שו"י ס"ו (וכשנטל את השניים לא טיהרו את הראשונים, כיון שנטמאת מחמת חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן).

⁶⁷⁷ ר"ש ורא"ש ידים פ"ב מ"ג (וכנסמן לקמן הערה 707).

⁶⁷⁸ **רא"ש** שם (וצריך לנגב ידיו ליטול שתיהן כאחד). שו"ע שם (וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחד).

⁶⁷⁹ ששפך על היד הראשונים שתי שטיפות.

⁶⁸⁰ **מרדכי** פ"ח ס"י רג (ושלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים שתי פעמים על ידו שניה שלא שפך עליה רק פעם אחת). רמ"א ס"ו (וכל שכן ליזהר שלא יגע בידו ששפך עליה פעם אחד לידו השנית ששפך עליה שתי פעמים).

⁶⁸¹ השפיכה שעל היד השניה.

⁶⁸² כדלעיל ס"ב ד- (ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים ... נטהרו ה[י]דים ... אבל המים שעליהם טמאים).

⁶⁸³ **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח ס"י לג (ומכל מקום יש חילוק ביניהן, שאם לא נטל ידו אלא פעם אחת ונגע בחברתה, צריך לנגב את ידיו, שאין השניים מטהרין המים הטמאין שנטמאו מיד אחרת, מטעמא שנוסף טומאה על טומאתה. אבל היכא שנטל ב' פעמים, אם כן נטהרו אף המים, אם כן אפילו נגע בחברתה ונטמאו המים ממנה, מכל מקום לא גרע ממים ראשונים שנטמאו מן היד והשניים מטהרים אותה, גם אלו יטהרו במים שניים, אף שהטומאה

מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה:

י אפילו נגע בה⁶⁸⁴ יד שאינה נטולה כלל, בין שהיא ידו בין אחר שלא נטל ידיו, הרי המים שעליה מתטמאין מיד הטמאה שנגעה בהם⁶⁸⁵, וצריך ליתן עליה שניים אחרים⁶⁸⁶.

ואם לא נתן עליה אלא הראשונים בלבד⁶⁸⁷, אין להם תקנה אלא בניגוב⁶⁸⁸, או בהשקה למי מקוה⁶⁸⁹. וגם היד שאינה נטולה אין לה תקנה אלא בניגוב, לפי שנטמאה גם כן ממי חברתה הטמאים, ואין מים שניים, ואפילו רביעית בבת אחת⁶⁹⁰, מטהרים טומאה הבאה מחמת יד אחרת (אבל אם נגעה בשניים⁶⁹¹ שטומאתה היא בנגיעתם, אין צריך לנגבה⁶⁹²).

וכבר נתבאר⁶⁹³, שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאינן מתטמאין כלל, ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום, ידו הראשונה טהורה⁶⁹⁴ (וגם השניה אף על פי שיש עליה לחלוחית מים מן הראשונים, ולחלוחית זה שעליה נטמאה ממנה⁶⁹⁵, שהרי אין בו רביעית, מכל מקום מיטהר הוא על ידי מים ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת שישפוך עליה, כיון

באה מיד האחרת לית קפידא בהא, מאחר שהיו טהורים לגמרי). הובא בשיירי כנה"ג סי' קנט הגב"י ס"ק יג. מ"א ס"ק י (ואם נגע ביד טמאה על יד א' שנטל שניים, אין צריך לנגבה, רק נותן אחר כך מים עליה, דכיון שכבר היו טהורים לגמרי, אף על פי שנטמאו מיד האחרת, מהני מים השניים, יש"ש סי' לג).

וכן מסיק לקמן ס"י (וצריך ליתן עליה שניים אחרים), ואין צריך לנגבה (וראה לעיל סי' קנט סי"ג הערה 275).

והמסקנא בסדר נט"י לסעודה, ראה לעיל (הערה 669).

⁶⁸⁴ ביד הראשונה ששפך עליה ראשונים ושניים (שבזה מיירי בסוף הסעיף הקודם).

⁶⁸⁵ הגהות מיימוניות (קושטא), בשם ס' המצות, הובא בב"י (אם נגע בהן אחר שלא נטל את ידיו בעודם לחות מן המים, צריך לחזור ולטול, שהרי זה טימאם על ידי המים שעליהם ... לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישיים, שהם שניים לבד מן הראשונים, שלא יגע יד בחברתה). **שו"ע** ס"ד (אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו, בעודם לחות מן המים, צריך לנגבם ולחזור ולטול, שהרי זה טימאם על ידי המים שעליהם. לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישיים, שהם שניים לבד מהראשונים, שלא יגע יד בחברתה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (ואפילו אחר ששפך ב' פעמים על יד זו, יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה).

⁶⁸⁶ ואין צריך לנגב היד, כדלעיל סוף ס"ט (ומכל מקום יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה), ולקמן בסמוך (אבל אם נגעה בשניים שטומאתה היא בנגיעתם, אין צריך לנגבה).

⁶⁸⁷ ששפך פעם אחת על היד הראשונה, לפני שנגעה בחברתה. מרדכי רמז רג (שלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים שתי פעמים על ידו שניה שלא שפך עליה רק פעם אחת). רמ"א ס"ו (וכל שכן ליזהר שלא יגע בידו ששפך עליה פעם אחד, לידו השנית ששפך עליה שתי פעמים). וכן אם שפך על יד אחת פעם אחת ונגע ביד השניה שאינה נטולה. שבשניהם אין לה תקנה אלא בניגוב.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (וכן יעשה אם נגע בה אחר ששפך עליה פעם אחד), ושם נסמן (הערה 4177).

⁶⁸⁸ כדלעיל ס"ט (צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי), ולקמן ס"ב (כשנוטל את השניים לא טיהרו את הראשונים כיון שנטמאו מיד אחרת).

⁶⁸⁹ פרי מגדים משב"ז ס"ק ו (ויראה טבילה במקוה מהני, ופשוט הוא). וכדלעיל ס"ד (שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה).

דיני השקה למי מקוה נתבארו ביו"ד סי' רא סנ"ב-ג.

⁶⁹⁰ וכן הוא לקמן סט"ז (אע"פ שהטביל מקום אחיזתו במי רביעית ... לא הועיל כלום).

⁶⁹¹ אם נגעה היד שאינה נטולה ביד ששפכו עליה מים ראשונים ושניים.

⁶⁹² כנסמן לעיל (הערה 686).

⁶⁹³ לעיל ס"ח (שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

⁶⁹⁴ שו"ע סוף ס"ד (ואם נטל כל יד מרביעית אין צריך לכל זה). וראה משנה ברורה שער הציון ס"ק לט.

אמנם בסדר נט"י ס"ב מצריך ב' נטילות אף ברביעית, ולכן כתב שם ס"ג (אחר ששפך ב' פעמים על יד זו יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה), היינו אף ברביעית.

⁶⁹⁵ שכשנגעה היד השניה ביד הראשונה ששפכו עליה רביעית בבת אחת, עברה קצת לחלוחית מהיד הראשונה הטהורה ליד השניה, ונטמאה לחלוחית זו מהיד השניה שאינה נטולה.

שטומאטאָהּ היא מיד זו עצמה⁶⁹⁶).

אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת⁶⁹⁷, נטמאה יד זו ממימי השנניה⁶⁹⁸ הטמאים, וצריך לשפוך עליה מים שניים לטהרה⁶⁹⁹, שכל מים טמאים מטמאים את היד הנוגעת בהם, אפילו היא טהורה לגמרי, ואפילו באמצע הסעודה⁷⁰⁰:

יא וכל זה כשנוטל ידו אחת, או שתיהן כל אחת בפני עצמה. אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי, ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה⁷⁰¹, ויכול לשפשפן זו בזו⁷⁰².

ונכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרה⁷⁰³. לפיכך כל הנוטל ידיו מרביעית, או ישפוך לו אחר עליהן או יאחז הכלי בראשי אצבעותיו כדי שיטול ב' ידיו כאחת וישפשפם מיד אחר שטיפה הראשונה, שאם יטול כל אחת בפני עצמה, יש לחוש שמא תיגע יד בחברתה קודם שיתן מים שניים על שתיהן⁷⁰⁴. אבל אם נוטל כל יד מרביעית, אין צריך

⁶⁹⁶ פרמ"ג משב"ז סוף ס"ק ו' (ומכל מקום אומר אני, הא וודאי אם נטל ראשונים ושניים ליד אחת ואחר כך נגע בשניה ... ידו השניה אין צריך לנגב, דמים טהורים היו בשניים, רק שנטמאו בשניה, אם כן שניה יש עליה מים טמאים מעצמה, וישפוך ראשונים ושניים ויטהרו).

⁶⁹⁷ שהיד השניה ששפכו עליה שפיכה אחת פחותה מרביעית, נגעה ביד הראשונה שנתן עליה רביעית בבת אחת.

⁶⁹⁸ מ"א ס"ק ט', בתירוץ הב' (ועוד יש לומר, דעכ"פ אין רביעית על היד השניה, ונטמא המים שעל השניה), וכדלעיל הערה 673).

⁶⁹⁹ ואין צריך לנגבה קודם, כדלעיל סוף ס"ט (יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה).

⁷⁰⁰ ב"ח סוס"י קסד (אם היה כאן מי ששפך שפיכה ראשונה פחות מרביעית על ידיו, דהמים טמאים הם כדלעיל בסימן קס"ב, וזה ... נגע במים אלו הטמאים, דהשתא נטמאו ידיו של זה).

דיני נגע מקום מטונף באמצע הסעודה, יתבאר לקמן סי' קסד ס"ב.

⁷⁰¹ **רמב"ם** הל' מקוואות פ"א ה"ו (נטל שתי ידיו משטיפה אחת הרי אלו טהורין, ואין אומרין הרי זה כנוטל ידו אחת במים שירדו מעל ידו השנייה). **רא"ש** ידים שם (אבל כשנטל את הראשונים לשתי ידיו כאחת, נחשבות שתי ידיו כאחת, ואין מטמאות זו את זו). **ר"ש** [ש] ידים שם (אם נטל את הראשונים לשתי ידיו כאחת, נחשבות שתי הידים כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו). **שו"ע** ס"ה (אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתיהן נחשבות כיד אחת, ואינן מטמאות זו את זו).

⁷⁰² לבוש ס"ה (ויכול לשפשפם זו בזו אפילו מיד ששפך עליהם מים הראשונים, הואיל וכיד אחת חשיב).

וכן הוא לעיל סי' קנט סוף ס"ג (ולדברי הכל, אם נטל ב' ידיו בבת אחת, שאדם אחר שופך עליהן, נעשו שתיהן כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו בזו כשמשפשפן במים זו בזו להגיע המים לכל הפרק). לקמן סי' קסה ס"א (ששפך על שתי ידיו כאחת, שאם לא כן אין יכול לשפשפן זו בזו עד שישפוך עליהם מים שניים, כמו שנתבאר בסי' קס"ב).

⁷⁰³ **ראב"ד** בתמים דעים סוף ס"י סו (כי אי אפשר לנטילת ידים בלא שפשוף מפני הזיעה וצואה שעל ידיו), הובא בכל בו סי' כג. **רשב"א**. **ב"י**. **מ"א** ס"ק ח (דצריך לשפשף בשפיכה ראשונה לרחוץ יפה הזיעה. עב"י בשם הרשב"א ... ומכל מקום אפשר לשפוך על כל יד בפני עצמה הראשונים ושניים. אלא מחוורתא כמו שכתבת).

והיינו שכבר נתבאר לעיל ס"ה, שאם יש לכלוך על הידים ישפוך ג' פעמים, ראשונה להעביר הכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים. וכאן מייירי שיכול לשפוך רק ב' פעמים, והעצה לזה היא, שיטול ב' ידיו כאחת, ואחרי שפיכה ראשונה ישפשפן מיד כדי לרחוץ יפה הזיעה.

וכן הוא לקמן סי' קסה ס"א (כשמשפשף ידיו לנקותן מלכלוכן לאחר ששפך עליהן שטיפה ראשונה).

ויש לעיין בכוונת הציון לב"י בשם הרשב"א, שהרי הם לא דנו בהעדפת השפשוף אחר שפיכה ראשונה, ולא בהעדפת נטילת שתי הידים כאחד.

⁷⁰⁴ ט"ז ס"ק ו' (דשמא יגע ביד הנטולה ביד שאינה נטולה עדיין ותטמא, ולזה לא יועיל אחר כך מה שיטול אותה. אבל כשישפוך אחר, ישפוך על שניהם בבת אחת), והיינו שאף אם לא ירצה לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, עדיין עדיף שיטול ב' ידיו כאחד, כי יש לחוש שמא תיגע יד בחברתה קודם שיתן מים שניים על שתיהן.

לחוש לזה⁷⁰⁵.

ואפי' ד' וה' שהניחו ידיהן זו בצד זו או זו על גבי זו, כיד אחת חשובות, ואינן מטמאות זו את זו, כמו שנתבאר בסי' ק"ס⁷⁰⁶:

יב נטל ב' ידיו זו לעצמה וזו לעצמה מים הראשונים פחותים מרביעית, ונמלך כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו, טמאות, מפני שכשמצרף ידיו זו לזו לקבל מים השניים נטמאו ידיו בנגיעתן זו לזו, כי מים שעל גב זו מטמאים המים שעל גב חברתה, וגם היד עצמה, וכשנטל את השניים לא טיהרו את הראשונים כיון שנטמאו מיד אחרת, אלא גם השניים נטמאו בהם, וצריך לנגב ידיו ולחזור וליטול כראוי⁷⁰⁷:

נגע במים שלא בשעת נטילה

יג כל טומאת המים מהידים אינה אלא במים שעל היד בשעת נטילה, שאז בקל נטמאו המים, בין מהיד עצמה כגון מים ראשונים⁷⁰⁸, בין מיד אחרת טמאה ואפילו הם מים שניים⁷⁰⁹, אבל מים שאינן על היד, אף על פי שידים טמאות נוגעות בהם בשעת נטילה, אינן מטמאות אותן, שהרי לא אסרו⁷¹⁰ ליתן מים בחפניו לחבירו אלא מפני שאין חפניו כלי, אבל לא משום שנטמאו המים מחפניו⁷¹¹. וכן היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מן הדלי והמים הנשארים כשרים לנטילה⁷¹².

ואפילו אם הנוטל עצמו בשעת נטילתו נוגע בידיו הטמאים במים שעל הכלי, או שבתוך הכלי, בין קודם מים ראשונים בין קודם שניים, לא נטמאו מידי⁷¹³. לפיכך כלי שניקב בשוליו ותחב בו ברזא, ודוחק

⁷⁰⁵ רא"ש חולין פ"ח סי"ח (והנוטל צריך שישפוך אחר על ידיו. ואם אין אחר יאחז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו, או ישפוך על זו רביעית ועל זו רביעית ואחר כך ישפשפם זו בזו). שו"ע ס"ד (לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם. ואם אין לו אחר יאחז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחד, או ישפוך על כל אחת רביעית ואחר כך ישפשפם).

⁷⁰⁶ סעיף יז (והוא הדין שיכולים ד' וה' להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד, שכולן חשובות כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו), ושם נסמן (הערה 536).

⁷⁰⁷ תוספתא ידים פ"ב ה"ב (נטל את הראשונים זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו כאחת, טמא זו את זו). ונתפרש בר"ש ידים פ"ב מ"ג (דכשצירף ידיו אחרי כן כדי לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו בזו, דמים שעל יד זו מטמאין מים שעל גבי חברתה ... וחזר ונגע בהן טמאה, וכשנטל השניים לא טהרו את הראשונים כיון שנטמאו מחמת מי חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן), וכן הוא בפירוש הרא"ש שם (לפי כשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתן זו לזו, דמים שעל יד זו מטמאים מים שעל גבי חברתה, וגם את היד ... וכשנטל את השניים לא טהרו את הראשונים כיון שנטמאו מחמת חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהם, וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחד). שו"ע ס"ו (נטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת, ידיו טמאות, מפני שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו לזו, דמים שעל גבי יד זו מטמאים מים שעל גבי חברתה וגם את היד, וכשנטל את השניים לא טיהרו את הראשונים, כיון שנטמאת מחמת חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן, וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחד). וכן הדין אם נטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ואחר כך שפשפן יחד, כדלעיל ס"ט.

⁷⁰⁸ כדלעיל ס"א (כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד).

⁷⁰⁹ כדלעיל ס"ט (אם שפך על אחת הראשונים ושניים שהמים שעליה טהורים, חזרה ונטמאה אם נגעה בה חברתה).

⁷¹⁰ לעיל ס"י קנט סי"ג (לא ימלא חפניו מים ויתן לחבירו על ידיו, שאין נוטלין אלא מן הכלי).

⁷¹¹ תרומת הדשן סי' רנט (הא דכתב רמב"ם וסמ"ג ואשירי, דאם נתן מים לחבירו בחפניו אין עולה לנטילת ידים מפני שלא נטל מן הכלי, משמע דווקא מטעם זה אין עולה, הא מטעם דנגע בהו חברתו לא קפדינן). רמ"א סי' קס סי"א (מי שלא נטל ידיו, ונגע במים, לא נפסלו אותן מים לנטילה, ולא מיקרי מים טמאים). מ"א שם ס"ק טו (יש לחלק בין פסול טומאת המים שעל הידים בשעת נטילה, דבקל נטמאו בשעת נטילה, אבל בכלי לא נטמאו (תה"ד)).

⁷¹² כדלעיל ס"י קס ס"ו (אבל היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו, ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה), ושם נסמן (הערה 441).

⁷¹³ כיון שלא התכוין ליטול ידיו בנגיעתו במים שבכלי.

אותה למעלה ויוצאים המים על ידו⁷¹⁴, אף על פי שהברזא מלוחלחת במים ונוגע בהם בידו הטמאה, לא נטמאו, ויכול לחזור ולדוחקה בידו השניה שנטלה בראשונה על ידי דחיקת הברזא בידו הראשונה שלא היתה נטולה כלל⁷¹⁵.

ומכל מקום צריך שישפוך על כל אחד רביעית בכת אחת⁷¹⁶, או שטיפה אחת מרובה כשתים, שלא יצטרך למים שניים⁷¹⁷, או שישפוך הראשונים ושניים על יד זה ואחר כך הראשונים ושניים על יד זה, שאם ישפוך הראשונים על זה ועל זה ואחר כך השניים על זה ועל זה, נמצא נוגע בברזא בידו לחה ממים הראשונים הטמאים ונדבקו מים טמאים בברזא, וכשחוזר ודוחקה בידו השניה, נטמאה ממים טמאים שנדבקו בה, וצריך לנגבה. וכן יזהר בכלי שאין לו אלא אוזן אחד, שאם יאחזנה בידו לחה ממים טמאים לא יאחזנה בידו השניה⁷¹⁸. אבל אם היתה האוזן מלוחלחת במים הטהורים, אף על פי שנגעו בהם ידיים טמאות, אין לחוש ליגע בהם אפילו בשעת נטילה (ואפילו מים שעל גבי ידיים טמאות אינן מתטמאים אלא בשעת נטילתן לאכילה, אבל מי שידיו מלוחלחות במים שלא בשעת נטילתן לאכילה, ונגע בהן מי שטיהר ידיו לאכילה, ידיו טהורות⁷¹⁹):

צרור או קיסם או רטיה בידו

יד כששופך מים ראשונים על ידיו, צריך ליזהר שלא ישאר על ידיו צרור או קיסם או שום דבר אחר, לפי שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד, ולא המים שיצאו מהיד על גבי צרור או דבר אחר וחוזרים ומטמאים את היד שהיא נוגעת בהם⁷²⁰. ואפילו שלג וברד ושאר דברים שהם מבריית המים⁷²¹,

⁷¹⁴ עיין לעיל סי' קנט ס"י (כלי שיש בו ברזא למטה, מותר ליטול ידיו ממנו על ידי הסרת הברזא).

⁷¹⁵ לחם חמודות חולין פ"ח אות פד (ויש עושין כלי שניקב משוליו ותחוב בו כמין יתד העב בראשו והולך ומשתפע, וכשרוצה ליטול, דוחה בראשי אצבעותיו את היתד כלפי מעלה וניצוקים המים מהכלי על גבי ידיו ... אלא שהיה קשה לי קצת, דהמים מיטמאין מיד בהצקתם בתחלה, שהיתד רגיל להיות תמיד מלוחלח, ולחותו מחובר במים שבכלי, ואם כן כולם מיטמאים מהיד כשנגע בלחותם ... וניחא לי במה שכתבתי לעיל בסעיף ע' בשם בעל תרומת הדשן לחלק בין נוגע במים שעל הידים לנוגע במים שבכלי). מ"א ס"ק י (כלי שנקב בשוליו ותחוב בו ברזא ודוחק אותו למעלה ויוצאים המים על ידו, שרי, אף על פי שהברזא לחה ונגע בו בידיו, לית לן בה, כמ"ש סימן ק"ס ססי"א (ל"ח)).

⁷¹⁶ מ"א שם (ומכל מקום יש לחוש לאחר שנטל הראשונה וחוזר ודוחק הברזא בידו הלחה נדבקו מים טמאים בברזא, וכשחוזר ודוחק בידו שניה נטמאה מהמים הלחים. לכן יטול רביעית כאחד).

⁷¹⁷ כדלעיל ס"ב (ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים, דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידיים ב' פעמים, נטהרו ה[יד]ים, כאלו שפך עליהם ב' פעמים).

⁷¹⁸ מ"א ס"ק ח (ואם נטל הכלי בידו הלחה, נטמאה אוזן הכלי מהמים, ואם חזר ואחזו בידו הראשונה, נטמא ידו ממנה, וצריך לנגבה ... ומכל מקום אפשר לשפוך על כל יד בפני עצמה הראשונים ושניים). באר היטב ס"ק ו (אם נטל הכלי בידו הלחה, נטמא אוזן הכלי מהמים, ואם חזר ואחזו בידו הראשונה, נטמא ידו ממנה, וצריך לנגבם ... וכאן מהני נמי אם ישפוך על כל היד בפני עצמה הראשונים ושניים. עיין מ"א).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ב (ולכן צריך לשפוך ב' פעמים רצופים, ולא יגע בכלי בידו הלחה בין שפיקה לשפיקה, פן יגע בידו השניה בלחלוחית זו שעל הכלי שבאה ממים טמאים שעל ידו הראשונה). ובס' המנהגים – חב"ד ע' 21 (נטילת ידיים לסעודה ג' פעמים רצופות).

ומכל מקום נתבאר שם (נטילת ידיים לסעודה ג' פעמים עם אלונטית כבר נתפשט זה בקרב כל החסידים), והוא כמבואר בט"ז סי' קסב סוף ס"ק ז (דבמפה נבלעו המים במפה ואין שייך שם נגיעה). והיינו כשהמפה יבשה ואין בה טופח על מנת להטפח.

הכרח האלונטית הוא בעיקר בנטילת ידיים שחרית, שהן בסירוגין, משא"כ בנטילת ידיים לסעודה, שהן רצופות. ומכל מקום מהדרים שגם נטילת ידיים לסעודה רצופות תהי' באלונטית. ונתבאר בשיעורי הלכה למעשה ע' מד.

סיכום אופני נטילת ידיים לסעודה בהידור, ראה לעיל (הערה 608).

⁷¹⁹ ומכל מקום כתב בסדר נט"י לסעודה ס"ו (יזהר לקנח ולנגב המים יפה מהיד קודם נטילה, כי הם מים טמאים ויטמאו את מי הנטילה). וראה מה שדנו בזה בתורת מנחם שם, ובארץ צבי סי' לה.

⁷²⁰ משנה בפ"ב ידידים מ"ב (נטל את הראשונים ונמצא על ידיו קיסם או צרור, ידיו טמאות, שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גבי היד). רא"ש חולין פ"ח סי"ח (שלא ישאר על ידו קיסם או צרור או שום דבר שהיה בתוך המים ... שאין המים אחרונים מטהרין אלא מים שעל גב היד). טור ושו"ע ס"ט (כששופך מים ראשונים על ידיו צריך

כיון שאינו מרוסק ופסול לנטילה, אין מים שניים מטהרין אותן המים שעל גביו.⁷²²

ואם שופך רביעית מים כאחת על ידיו, אין צריך לזוהר בכך.⁷²³

טו מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה, ואין זו נטילה לחצאין.⁷²⁴ כיון שאינו יכול ליטול חציה השניה, ודומה למי שנקטע אצבעו, שנוטל שאר היד. אמנם צריך לזוהר שלא יגיעו המים לרטיה שלא יחזרו ויטמאו היד.⁷²⁵ ומפני שקשה להזהר שיגיעו המים עד הרטיה ולא יפלו על הרטיה,⁷²⁶ לכן ישפוך רביעית כאחת על כל היד שאז לא נטמאו המים.⁷²⁷

ליזהר שלא ישאר על ידו צרור או קיסם או שום דבר אחר, שאין מים מטהרין אלא מים שעל גבי היד, ולא המים שעל הצרור.

⁷²¹ כת"ק במשנה שם (רשב"ג אומר כל שהוא מברית המים טהור). רא"ש שם (או שום דבר שהיה בתוך המים), לפירוש הב"י (ומ"ש הרא"ש וגם רבינו או שום דבר שהוא בתוך המים, היה נראה לומר שהוא כדי לכלול דבר שהוא מברית המים כגון יבחושים וכיוצא בהם, ולאפוקי מרשב"ג דאמר כל שהוא מברית המים טהור). מ"א ס"ק יז (משמע שבא לכלול אפילו דבר שהוא מברית המים, דלא כרשב"ג).

⁷²² מ"א ס"ק יז (צריך לומר, דהא דמטבילין ביבחושים, דוקא אם ריסקן ... והוא הדין שלג וברד כשלא ריסקן ונמצאין על היד דטמא, וכן יש להורות). וכדלעיל סי' קס ס"ד (השלג והברד והכפור והגלד והמלח, אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם לידים, אם יש בהם כשיעור. וכן נוטלין בכל דבר שבריתו מן המים, כגון יבחושים אדומים או שומן דג, והוא שריסקן עד שנעשו מים).

⁷²³ ב"י (וממ"ש רבינו גבי מי שיש לו מכה ורטיה בידו שהשופך רביעית מים כאחת על ידו לא נטמאו המים, יתבאר לך, שכל ששופך רביעית מים כאחת על ידו אינו צריך לזוהר שלא ישאיר על ידו צרור או קיסם, כל שהם רפויים כדי שיבואו בהם המים). שו"ע שם (ואם שופך רביעית מים כאחת על ידו, אין צריך לזוהר בכך). וכן הדין בטבעת רפויה, כדלעיל סי' קסא ס"ז (והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת, כמו שיתבאר בסימן קס"ב).

⁷²⁴ שנתבאר לעיל סי' ז (שאר ידים טהורות לחצאין).

⁷²⁵ רא"ש חולין פ"ח ס"ח (ומי שיש בידו מכה ורטיה עליה, יטול שאר היד שלא במקום הרטיה. ואף על גב דאמר בריש פרק שני דגיטין (טו, א) דאין ידים טהורות לחצאין. הני מילי דמשי פלגא דידיה והדר משי אידך פלגא, דכי האי גוונא לא מיקרי נטילה. והכא דלא מצי למימשא אידך פלגא לא מיקרי נטילה לחצאין, אלא כמו שנקטע לו אצבע שנוטל שאר היד). טור ושו"ע ס"י (מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה).

⁷²⁶ רא"ש שם (אמנם צריך להזהר שלא יגיעו המים לרטיה, שלא יחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו היד, כי ההיא דצרור או קיסם דאיתנין לעיל). טור ושו"ע שם (וצריך לזוהר שלא יגע ברטיה, שלא יחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו היד). רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח ס"י לו (ומ"ש שצריך לזוהר, אי אפשר להזהר ... אלא ישפוך עליהם רביעית כאחת). ט"ז ס"ק ח (כתב רש"ל, שזוהר [=עצה השנית לשפוך רביעית כאחת] יותר נכון מחלוקה ראשונה [=שלא יגיעו המים לרטיה], דשם אי אפשר להזהר ולשפוך ממש סמוך למקום הרטיה).

⁷²⁷ רא"ש שם (או ישפוך רביעית כאחד על היד דאז לא נטמאו המים). טור ושו"ע שם (או ישפוך רביעית על היד כאחד, שאז לא נטמאו המים).

אמנם כל זה הוא לפי האמור לעיל ס"א (אם שופך כל הרביעית בפעם אחת ... נטהרו ידיו), וס"ו (ואם שופך רביעית ... שאין שם מים טמאים כלל אין צריך לזוהר בזה כלל), וס"ח (אם שפך רביעית בבת אחת אין צריך לזוהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

אמנם לפי מסקנת רבינו שנתבאר בסדר נטילת ידים לסעודה ס"ב (הרוצה לקיים מצות נטילת ידים לדברי הכל צריך לזוהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם אף ששפך רביעית ויותר ... כי המים שעל היד משפיכה הראשונה נטמאו מהיד והמים השניים מטהרים את הראשונים. ולכן צריך לשפוך ב' פעמים רצופים ולא יגע בכלי בידו הלחה בין שפיכה לשפיכה פן יגע ... בלחלוחית זו שעל הכלי שבאה ממים טמאים שעל ידו).

לפי זה לא יועיל גם אם ישפוך רביעית בבת אחת על ידו זו שיש עליה מכה ותחבושת, כי המים של שפיכה הראשונה יוצאים מהיד אל הרטיה וחוזרים ומטמאים את היד. אלא אם כן מה יעשה, לדין שמחמירים אף בשפך רביעית ויותר!;

לכאורה העצה לזה היא שילביש כפפה על ידו זאת, או יאכל על ידי מזלג, וכמבואר לקמן סי' קסג ס"א (אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לחרוך ידיו במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת גזירה שמא יגע ... אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד' מילין לפניו, יחרוך ידיו במפה ויאכל פתו או דבר שטיבולו במשקה או אוכל על ידי כף, וכן אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד' מילין).

וכיון שבנידון דידן אינו יכול ליטול ידיו כהוגן, הרי זה כאילו לא מצא מים ברחוק ד' מילין, שיכול לחרוך ידו במפה או לאכול על ידי מזלג.

במה דברים אמורים ברטיה שבודאי סופה להסירה, אלא שאינו יכול להסירה עכשיו, לכן אינה בטלה לגבי היד⁷²⁸ (שהרי אם היה יכול להסירה מתי שירצה היה צריך להסירה משום חציצה, ואם היתה בטלה לגבי היד לא היתה חשובה חציצה). אבל דברים שאינן חוצצין מפני מיעוטן שאינן מקפידין עליהם להסירן לעולם, הרי הם בטלים לגבי היד לגמרי⁷²⁹. ואין לחוש להמים שעליהם שיחזרו ויטמאו היד, לפי שמים שניים מטהרים מים שעליהם כמים שעל היד עצמה:

טז מים ראשונים, דהיינו מים שלפני המזון, נוטלים בין על גבי כלים בין על גבי קרקע⁷³⁰, שאין רוח רעה שורה עליהם, כמו על אחרונים שלאחר המזון⁷³¹.

(ואם נגע בשופכין שעל גבי קרקע או בכלי, אם לא נטל רביעית בבת אחת, נטמאו ידיו, אע"פ ששפך שם גם מים שניים⁷³², שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גבי ידיו ולא שעל גבי קרקע או כלי⁷³³, ואפילו השניים מרובים מהראשונים⁷³⁴, ואפילו הן מי רביעית⁷³⁵. ולכן מי ששואב בכלי קטן מכלי גדול, ואוחז בידו שפת הכלי הלחה ממים טמאים⁷³⁶, אע"פ שהטביל מקום אחיזתו במי רביעית⁷³⁷ כששואב מכלי הגדול, לא הועיל כלום):

ואף שגם זה לא יועיל לפי המבואר בסדר נטילת ידים לסעודה סכ"ב (לאכול פת אין שום צד היתר בעולם לא על ידי כף או סכין ולא על ידי מפה. ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד' מילין לכוון שתי ידיו במפה ולאכול. ויש חולקים. והמחמיר תבוא עליו ברכה).

לכאורה נראה שעדיף שיעשה שניהם, היינו שיטול ידיו ברביעית (וילכו המים גם על התחבושת), ואחר ניגוב הידים ילביש כפפה על היד שיש בה מכה ותחבושת, וכך יאכל.

וכעין המבואר לעיל סי' קנט סי"ז (ויש לחוש לדבריהם שלא לברך על נטילה זו, אלא נוטל בלא ברכה, ויכרוך ידיו במפה ויאכל, שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום), הרי שבמקום שיש דעה המתרת, מצרף גם את דעת הרמב"ם הלכות ברכות פ"ו ה"ח (לט אדם ידיו במפה ואוכל בהן פת). וכך גם כאן, שמעיקר הדין יכול ליטול ידיו על גבי התחבושת כשנוטל רביעית מים בבת אחת. אלא שאנו מחמירים כדעת האוסרים בזה, ולכן יכול לצרף בזה את דעת הרמב"ם המתיר לאכול בכפפות, אף דלא קיי"ל כוותיה.

⁷²⁸ ואף שלענין ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד, נתבאר לעיל סי' קסא סי"ו (ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד, אם אינו ... מצטער להסירו, שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה, קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה). נתבאר טעם החילוק בינם לעיל שם (הערה 586). וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁷²⁹ כמו טבעת דלעיל סי' קסא סי"ז (האיש ... אין צריך להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה ... לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם).

וראה חקרי הלכות ח"ז מט, ב.

⁷³⁰ **חולין קה**, א (ראשונים נוטלין בין בכלי בין על גבי קרקע, אחרונים אין נוטלין אלא בכלי (מתחתיהם לקבלם, רש"י)), ושם ע"ב (משום דשריא רוח רעה עליהו). טור ורמ"א סי"י (נוטלים מים ראשונים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע).

⁷³¹ כדלקמן סי' קפא ס"ב (מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע, אלא בכלי, מפני רוח רעה ששורה עליהם כשהם על גבי קרקע).

⁷³² משנה ידים פ"ב מ"ב (נטל את הראשונים למקום אחד ואת השניים למקום אחר, ונפל ככר של תרומה, על הראשונים טמא ועל השניים טהור. נטל את הראשונים ואת השניים למקום אחד ונפל ככר של תרומה, טמא). וכך גם אם נגע בידיו במים אלה.

⁷³³ כדלעיל סי"ד (שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד).

⁷³⁴ אין אומרים שיבטלו, כדאמרינן לעיל סי' קס ס"ח (מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים, בטלים ברוב).

⁷³⁵ כדלעיל סי"י (ואין מים שניים, ואפילו רביעית בבת אחת, מטהרים טומאה הבאה מחמת יד אחרת).

⁷³⁶ שאחר נטילה ראשונה אחז בשפת הכלי, ונטמאו המים שעל שפת הכלי.

⁷³⁷ עד שיהיי' בהן שיעור מקוה שיטהרו בהשקה, כדלעיל סי"י (אין להם תקנה אלא בניגוב, או בהשקה למי מקוה).

קסג דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים

ובו ב' סעיפים

א אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה⁷³⁸, או אוכל בכף⁷³⁹, שאינו נוגע בפת, גזירה שמא יגע.

ואפילו המהלך בדרך⁷⁴⁰ והגיע עת האוכל⁷⁴¹ ולא מצא מים, אם יודע שיש לפניו מים ברחוק ד' מילין⁷⁴² צריך להמתין עד שיגיע לשם, ואם יש מים לאחריו בפחות ממיל צריך לחזור לשם⁷⁴³, אע"פ שנחוק לדרכו.

אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד' מילין לפניו, יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו⁷⁴⁴ או דבר שטיבולו

⁷³⁸ **חולין קז**, ב (התירו מפה לאוכלי תרומה (דחכנים זריזין הן ולא נגע, רש"י) ולא התירו מפה לאוכלי טהרות (לאוכלי חוליהם בטהרה, לפי שאינם למודין להשמר כמו כהנים, רש"י). רבינו יונה מב, א (ונראה דכל שכן לשאר בני אדם שאינם אוכלין חוליהם בטהרה ואינם נזהרים כל כך, שאין להם לאכול פת וכל דבר שטיבולו במשקין על ידי מפה, דגזרינן דילמא יגעו בפת), ורא"ש חולין פ"ח סוף סי"ח (כל שכן לחולין גרידי, דלא זהיר ואתי למינגע).

⁷³⁹ **רמב"ם** הל' ברכות פ"ו הי"ח (והוא הדין לאוכל במגרפה שצריך נטילת ידים). **טור** (אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה, או אוכל בכף, שאינו נוגע בפת). **הרב רבינו יונה** מב, א (והאוכל בכלי הנקרא בלעז מרגפ"א, אף על פי שאינו נוגע בפת צריך נטילת ידים).

⁷⁴⁰ היינו דוקא בדרך שאינו מקום סכנה, כדלעיל סי' קנח סי"ד (מי שהוא במדבר או במקום סכנה ואין לו מים ומפחד לחזור אחריהם פטור מנטילת ידים ... לפי שבמקום סכנה לא גזרו כלל על נטילת ידים וכן כשהיו יוצאים במחנה למלחמה היו פטורים מנטילת ידים).

⁷⁴¹ ראה מ"מ וציונים. שו"ע אדה"ז המבואר.

⁷⁴² היינו שעה וחומש, כדלקמן סי' קפד סי"ג (כדי הילוך ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש). ובסדר הכנסת שבת (כדי הילוך ג' מילין ורביע, שהוא קרוב לשעה בינונית), ושם נסמן (הערה צג).

⁷⁴³ חולין ככג, א (לאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר. רב אחא בר יעקב אמר, ומינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר).

וכן הוא בתפלה בצבור, כדלעיל סי' צ סי"ז (ולאחריו צריך לחזור עד מיל, ולא עד בכלל), ושם נסמן.

⁷⁴⁴ פסחים מו, א (לנטילת ידים ארבעה מילין), לפירוש **הערוך** ערך גבל האי' (ולנטילת ידים ארבעה מילין ... אוכל בבלי חמתות בלא נטילה), ורבינו חננאל פסחים שם (לנטילת ידים, רוצה לאכול ואין לו מים ליטול ידיו ארבעת מילין ... אוכל בבלי חמתות בלא נטילה). ופירוש בב"י (פירוש בלאי חמתות, שלט ידיו במפה), ושו"ע ס"א (אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל, יטול ידיו במפה ואוכל פת).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סכ"ב (ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד' מילין, לכרוך שתי ידיו במפה ולאכול).

*

אמנם הוסיף שם (ויש חולקין, והמחמיר תבוא עליו ברכה). ולא נתפרש שם מי הם החולקין. ואפשר הכוונה להמצוין כאן על הגליון: **מרדכי** פ"ח סי' קצה, בשם התשב"ץ סי' רעו (אדם היוצא בדרך והתנה בנטילת שחרית, מועיל הנטילה כל היום ... אין לסמוך על זה כי אם בשאין לו מים תוך ד' מילין לפניו לדרכו, אבל אם יוכל למצוא מים בתוך ד' מילין לפניו ימתין), ו**הגהות מיימוניות** הל' ברכות דפוס קושטא הי"ז (נוטל אדם ידיו שחרית כו' ... יש מפרשים דהא דקאמר לנטילת ידים ארבע מילין איירי בזה). הגהת סמ"ק סי' קפא אות ה (לנטילת ידים ארבע מילין, דיש מפרשים דאיתנה שחרית קאי ארבע מילין). ים של שלמה חולין פ"ח סי' כב (על מה הקילו חכמים בנטילת ידים שאין צריך להמתין אלא עד פרסה, ויותר מעט מפרסה אין צריך להמתין ... ודאי צריך לומר דאיירי התם שנטל ידיו שחרית והתנה עליהן, וסברי דלא מהני תנאו אלא בשעת הדחק. וכן הוא במרדכי פרק אלו דברים (ברכות סימן קצ"ה). הלכך בתוך ד' מילין לא חשיב דחק ולא מהני תנאי, יותר מד' מילין חשיב בשעת הדחק ומהני תנאי, וכן נראה עיקר), ובשו"ת הרש"ל סי' צד (בודאי צריך לומר דאיירי התם שנטל ידיו שחרית והתנה עליהם, וסבר דלא מהני תנאי אלא בשעת הדחק, הילכך בתוך ד' מילין לא חשיב דחק ולא מהני תנאי, יותר מד' מילין חשיב בשעת הדחק ואז מהני תנאי). מ"א סי' קסד ס"ק א (ורש"ל החמיר דדוקא בשעת הדחק מהני תנאי).

ומובאת דעה זו גם לקמן סי' קסד סוף ס"א (שיש אומרים שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק), ומצויין שם (הערה 773) לרש"ל הנ"ל.

והיינו שהם מפרשים שהיתר ד' מילין אינו כדי להתיר האכילה על ידי מפה (כדעת הערוך ור"ח ושו"ע הנ"ל), אלא כדי להתיר היוצא בדרך והתנה בנטילת שחרית.

ואפשר שגם כאן ה"י כתוב "ויש חולקין" (ולא הגיע לידנו), ועל זה קאי הציונים הנ"ל. וראה דובר שלום ע' נח.

במשקה⁷⁴⁵ או אוכל על ידי כף⁷⁴⁶. וכן אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד' מילין⁷⁴⁷.

ושומר גינה או פרדס דינו כלאחריו, לפי שאי אפשר לו לעזוב שמירתו כל כך עד שילך מיל ויחזור⁷⁴⁸. אבל היושב בביתו צריך לילך ד' מילין, אם יודע שימצא מים⁷⁴⁹.

ב המאכיל לאחרים אין צריך נטילת ידים, והאוכל צריך נטילת ידים⁷⁵⁰, אע"פ שהמאכיל נותן הפת לתוך פיו והוא אינו נוגע בפת, גזירה שמא יגע⁷⁵¹. והמאכיל, אף שנוגע לא גזרו עליו, לפי שלא גזרו על נגיעת חולין אלא על אכילה משום סרך תרומה⁷⁵², ובמאכיל שהוא דבר שאינו מצוי לא גזרו⁷⁵³.

ואסור להאכיל למי שיודע בו שלא נטל ידיו, משום ולפני עור לא תתן מכשול⁷⁵⁴. ואפילו הפת של

⁷⁴⁵ שו"ע שם (או דבר שטיבולו במשקה), וכדלעיל (הערה 739).

לענין דבר שטיבולו במשקה, נתבאר לעיל סי' קנח ס"ג (והערה 58), שאם דרכו להאכל ביד, צריך נטילת ידים אף כשאוכל על ידי כף, ואם דרכו להאכל על ידי כף, אין צריך נטילת ידים. ואם דרכו להאכל לפעמים ביד ולפעמים בכף, אם אוכל בידו צריך ליטול ידיו, ואם אוכל בכלי אין צריך ליטול ידיו. וכאן מייירי בטיבולו במשקה שדרכו להאכל ביד, שצריך נטילת ידים.

ובסדר נט"י לסעודה ס"ב הקיל בדבר שטיבולו במשקה בשעת הדחק (דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים. ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו).

⁷⁴⁶ **רמ"א** ס"א (או אוכל על ידי כף). וכן הוא לעיל סי' קנח ס"ג (לאכול על ידי כף צריך נטילת ידים, אם מים מצויין לפניו בתוך מיל או ד' מילין, כמו שיתבאר בסימן קס"ג).

אבל בסדר נט"י לסעודה ס"ב (ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו), והיינו שלא התיר על ידי כף – אלא על ידי מפה על שתי ידיו, וכמבואר באליה רבא סי' קסג ס"ק ד (על ידי כף וכו', כך כתב רמ"א. וצ"ע דלא נזכר ב"י אלא מפה, ומנא ליה בכך ... דבכורך במפה איכא היכר טפי מכך וממגרפה ולא חיישינן דנגע).

ובמפה התיר אף בדרך כשאין מים מצויים, ולא הצריך שלא יהי' מים לפניו בתוך מיל.

⁷⁴⁷ **מ"א** ס"ק א (ואם הוא ספק אם ימצא מים תוך ד' מילין, אפשר דיש לסמוך על הרמב"ם שמתיר לאכול במפה אפילו יש לו מים). והיא דעת הרמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"י"ח (לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אע"פ שלא נטל ידיו).

ואף דלא קיי"ל כהרמב"ם בזה, מכל מקום מצרפים דעה זו להיתר, כדלעיל סי' קנח ס"ז (נוטל בלא ברכה, ויכרוך ידיו במפה ויאכל, שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום, כמו שיתבאר בסי' קס"ג).

ואף שכאן לא נזכרה בפירוש דעת הרמב"ם. אפשר שגם כאן הי' כתוב כדברי הרמ"א (וכן אם הוא ספק ... דיש לסמוך על דעת המתירים לאכול במפה אפילו יש לו מים), ולא הגיע לידנו.

⁷⁴⁸ **ירושלמי** פ"ח ה"ב (שומרי גנות ופרדיסים, מה את עבד להון כלפניהן כלאחריהן. נשמענה מן הדעה...). מ"א שם (ירושלמי שומרי גנות ופרדיסים כלאחרי דמי, עיי"ש).

ולענין סוכה, ראה לקמן סי' תרמ ס"ב (שומרי גנות ופרדיסים שהן קבועין שם ביום ובלילה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה. ואף על פי שהן קבועין במקום אחד כל ימי החג, אעפ"כ אין מחייבין אותו לעשות סוכה במקום ההוא, לפי שאם יעשה השומר סוכה במקום אחד ידע הגנב שיש לו לשומר מקום קבוע ויבוא ויגנוב ממקום אחר).

⁷⁴⁹ **ד"מ** [אפשר הפיענוח הוא: ד' מילין]. **מ"א** שם (משמע דאדם היושב בביתו צריך לילך ד' מילין. וצ"ע). וראה לעיל סי' צ ס"ז (הדר בשוב תוך מיל למקום שמתפללין שם בעשרה, חייב לילך בכל יום בקר וערב להתפלל בעשרה).

⁷⁵⁰ **חולין קז**, ב (והלכתא, אוכל מחמת מאכיל (אדם שאוכל מיד חברו התוחב לתוך פיו, רש"י) צריך נטילת ידים, מאכיל אינו צריך נטילת ידים). טור ושו"ע ס"ב (המאכיל לאחרים אין צריך נטילת ידים, והאוכל צריך נטילת ידים, אף על פי שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל).

⁷⁵¹ כמו באוכל בכף דלעיל ס"א.

⁷⁵² כדלעיל רס"י קנח (ותקנו אף באכילת חולין משום סרך תרומה שירגילו ליטול ידיהם בכל אכילה ולא ישכחו ליטול לתרומה).

⁷⁵³ לבוש ס"ב (המאכיל את חברו לא גזרו עליו נטילה, דלא שייך לגזור משום סרך תרומה, דמילתא דלא שכיחא הוא ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן). עולת תמיד ס"ק ב (ומשום סרך תרומה לא גזרו, דמילתא דלא שכיחא הוא ולא גזרו ביה רבנן).

⁷⁵⁴ **הרב רבינו יונה** מב, א (וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול ידיו, משום (קדושים יט, יד) ולפני עור לא תתן מכשול). **רמ"א** ס"ב (ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול).

האוכל, רק שמושיטו לו, אסור לסייע ידי עוברי עבירה⁷⁵⁵, כמו שיתבאר בסימן שמ"ז⁷⁵⁶:

⁷⁵⁵ מ"א ס"ק ב (נראה לי, דוקא כשנתן לו משלו, אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיטו לו, שרי, דהא אם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא, אלא אם כן קאי בתרי עברא דנהרא ... ואפשר דמכל מקום איכא מסייע ידי עוברי עבירה).

⁷⁵⁶ ס"ג (ואם החפץ היה מונח בענין שאף אם לא היה נותנו לו היה יכול ליטלו בעצמו, אינו עובר על לפני עור מן התורה, אבל מדברי סופרים אסור ... מפני שמסייע לעוברי עבירה, ולכן אסור להושיט למומרין דבר איסור אפילו יכול המומר ליטלו בעצמו), ושם נסמן (הערה טז).

קסד שיכול להתנות על הנטילה

ובו ב' סעיפים

א נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם לכל היום כולו⁷⁵⁷, אפילו שלא בשעת הדחק⁷⁵⁸. ובלבד שלא יסיח דעתו⁷⁵⁹ משמירתן מנגיעה במקום מטונף⁷⁶⁰. ואם הניחן בבתי ידים, אין לך שמירה מעולה מזו⁷⁶¹. ומכל מקום אם נזדמנו לו מים מוכנים לפניו ואין צריך לטרוח אחריהם, טוב שיחזור ויטול, ולא יברך⁷⁶².

ולא בנטילת שחרית לבד מועיל תנאי, אלא כל היום בכל זמן שנוטל ידיו שלא לצורך אכילת פת, כגון לדבר שטיבולו במשקה⁷⁶³, או שיוצא מבית הכסא⁷⁶⁴, מתנה עליהן לאכילת פת שיאכל אחר כך⁷⁶⁵, לפי שנטילת ידים צריכה כוונה⁷⁶⁶ כמ"ש בסי' קנ"ח⁷⁶⁷. ואע"פ שלטיבול במשקה ויוצא מבית הכסא לא יברך

⁷⁵⁷ רב חולין קו, ב (נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו).

⁷⁵⁸ שם קז, א (משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולא יומא. איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ... ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי), וכלישנא בתרא. טור ושו"ע ס"א (אפילו שלא בשעת הדחק).

דעה השנית – לקמן בסוף הסעיף (שיש אומרים שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק).

⁷⁵⁹ רמב"ם ה' ברכות פ"ו הי"ז (והוא שלא יסיח דעתו מהן). טור ושו"ע שם (ובלבד שלא יסיח דעתו מהם).

⁷⁶⁰ רש"י חולין שם (ובלבד שיזהר מלטנפס ומלטמאם). טור ורמ"א שם (ולא יטנפס).

⁷⁶¹ כל בו סי' כג (וכתב ה"ר דוד בר לוי ז"ל, שאם הניחן אחר הנטילה בבתי ידים שקורין גאנץ, שיועיל). ים של שלמה חולין פ"ח סי' מא (מצאתי שכתב הכל בו (סימן כ"ג), שאם הניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים שפיר דמי). מ"א ס"ק ג (ולא יטנפס, כגון שמניחם בבתי ידים).

⁷⁶² סמ"ג עשין כז ה' נט"י (אם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים, לא יברך). שו"ע שם (ואם מים מצויים לו, טוב שיחזור ויטול ידיו, אבל לא יברך). מ"א ס"ק ד (פירוש, שהם מוכנים לפניו ואין צריך לטרוח אחריה).

⁷⁶³ מ"א ס"ק ה (כגון שיצא מבית הכסא, או לטבולו במשקה, והתנה שנטילה זו יעלה לו לצורך אכילה, הוי כוונה מעליותא. ומ"ש בסי' קנ"ח ס"ז, מיירי שלא התנה עי"ש).

והוא מ"ש לעיל סי' קנח ס"ג (נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך נמלך לאכול לחם, יחזור ויטול ידיו בלא ברכה אם לא הסיח דעתו, לפי שלהאומרים שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה, הרי זה כאילו נוטל לנקיות בעלמא ולא לשם מצות נטילה, ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה), דמיירי שלא התכוין לנטילת ידים המכשרת לאכילה, משא"כ כאן "מתנה עליהן לאכילת פת שיאכל אחר כך".

וכן הוא לקמן סי' תעה ס"ב (כשנטל ידיו לצורך טיבול הירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה, וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח. ואם כשנטל ידיו לטיבול הירקות היה דעתו שתעלה לו נטילה זו גם לסעודה, אין צריך לחזור וליטול לסעודה אם לא הסיח דעתו משמירת ידיו בשעת אמירת הגדה והלל. ומכל מקום לכתחלה אין נכון לעשות כן, כמו שנתבאר בסימן קס"ד).

⁷⁶⁴ ואם יוצא מבית הכסא ורוצה לאכול מיד, יתבאר לקמן רס"י קסה.

⁷⁶⁵ רבינו יונה מא, ב (ואומר רבינו תם דהני מילי כשמתנה שחרית ... וסמך ה"ר פרץ ... לומר דלא מהני תנאי אלא דוקא כשמתנה בשחרית). ב"י ד"ה ומ"ש רבינו פרץ. רמ"א ס"א (והא דמהני תנאי, דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה, דומיא דנטילת שחרית, אבל אם נוטל לצורך אכילה לא מהני תנאי באותה נטילה).

⁷⁶⁶ מ"א ס"ק ב (דבעינן כונה לנטילה, ולכן צריך להתנות).

⁷⁶⁷ סעיף יג (כדלעיל הערה 763). אלא ששם הובאו ב' דעות אם מועיל בדיעבד בנמלך, וכאן מיירי לכתחלה, שלדברי הכל צריך להתנות, ומועיל.

על נטילת ידים, ובשעת אכילה גם כן לא יברך על נטילת ידים על זה שנטל כבר, אין בכך כלום, שהרי פטור הוא מן הנטילה כיון שידיו שמורות.⁷⁶⁸

אבל אם אינו נוטל אלא לצורך אכילת פת שיאכל אחר כך, אסור, כי תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה.⁷⁶⁹ משא"כ כשנוטל שלא לצורך אכילת פת, אלא שמתנה עליהן שיוכל לאכול על ידי זה אחר כך, אינו מחוייב כלל לאכול עכשיו, ואחר כך כשבא לאכול, כבר הוא פטור מן הנטילה, ולא חלה עליו תקנת החכמים כלל, שלא תיקנו אלא בנוטל לאכילה שיאכל מיד, וזה לא נטל לאכילה אלא לדבר אחר.⁷⁷⁰

ואם נטל ידיו לאכילה, מועלת נטילה זו גם לאכילה אחרת, אם שמר ידיו, ואפילו תנאי אין צריך,⁷⁷¹ שהתנאי אינו אלא משום כוונה,⁷⁷² וזה נתכוין [לאכילה בנטילה] זו.

ועכשיו נהגו שלא להתנות על הנטילה, לפי שיש אומרים⁷⁷³ שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק, לפי שחששו שמא יבואו להאכילו דבר האסור כשיראוהו אוכל בלא נטילה, שיסברו שהוא נכרי.⁷⁷⁴ ומכל מקום אם יושב בעגלה עם נכרי[ם] ואין ממתנים עליו, הרי זה שעת הדחק.⁷⁷⁵

ב מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף, צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים.⁷⁷⁶ ואם

וכן הוא לעיל סי' קנט ס"כ (והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח).
⁷⁶⁸ ט"ז ס"ק ד (ואף על גב דביוצא מבית הכסא לא יברך על נטילת ידים, ובשעת אכילה גם כן לא יברך על נטילת ידים על מה שנטל כבר, אין בכך כלום, דהא פטור הוא מנטילה כיון שידיו שמורות).

וראה גם לעיל סי' קנח סוף סי"ג (ומכל מקום לא יברך אם לא הסיח דעתו מהם, לפי שיש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה וספק ברכות להקל, כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה. ועל נטילה הראשונה לא שייך לברך כיון שלא נתכוין כלל לנטילה, למה הדבר דומה לנדה שנפלה למים ונטהרה מטומאתה שאינה מברכת על טבילה זו בעלייתה).

⁷⁶⁹ ברכות נב, ב (תיכף לנטילת ידים סעודה). מ"א ס"ק ו (לא מהני תנאי, דהא בעינן תכף לנטילה סעודה, עיין סי' קס"ו), והוא כדלקמן רס"י קסו (תיכף לנטילת ידים סעודה).

⁷⁷⁰ מ"א שם (אבל כשנטל כבר לדבר אחר אינו מחויב ליטול בשעת אכילה, שהרי שמר אותו מקודם והתנה עליהם, כן נראה לי פשוט דעת הרב רבינו יונה עיי"ש).

⁷⁷¹ מ"א שם (ובלחם חמודות פ"ח אות מה) נדחק להחמיר, דאם נטל לאכילה אחת ומתנה שיעלה לו גם לאכילה אחרת לא מהני משום גזירה עיי"ש. ולי נראה פשוט דמהני, ואפילו תנאי לא בעי אם שמר ידיו).

אלא שמכל מקום אסור לכתחלה לילך למקום אחר בלי ברכת המזון, כדלקמן סי' קעח ס"ד (ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור כלל ממקומו עד שיברך ברכת המזון תחלה, אם לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא, שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו).

⁷⁷² כדלעיל (הערה 766).

⁷⁷³ טור בשם סמ"ג עשין כז הל' נט"י (נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה כל היום כולו, איכא דאמרי דווקא בשעת הדחק), וכלישנא קמא בגמרא שם (משו ידיכו מצפרא ואתנו עליהו לכולא יומא. איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ... ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי). הגהת סמ"ק סי' קפא אות ה. מרדכי פ"ח סי' קצה, בשם התשב"ץ סי' רעו, והגהות מיימוניות הל' ברכות דפוס קושטא הי"ז. רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סי' כב, ובשו"ת הרש"ל סי' צד, הובא במ"א סי' קסד ס"ק א, כנסמן כל זה לעיל סי' קסג ס"א (הערה 744).

⁷⁷⁴ כדאמרינן יומא פג, ב (מים ראשונים האכילו בשר חזיר), ופירש"י (פונדק ישראל היה מוכר לישראל דברים המותרים ומאכילם ומוכר לנכרים בשר חזיר מבושל, בא ישראל לפונדק וראהו שלא נטל ידיו כשהסב לאכול, ונתן לפניו בשר חזיר).

⁷⁷⁵ רש"ל שם (אבל האידנא, מי שהולך בעגלה בין גוים שהולכים בחבורה ומתירא לילך ביחדי ומוכר לעמוד בכל מקום שיעמדו הם, אם כן אפילו תוך ד' מילין חשוב בשעת הדחק, ומהני התנאי שהתנה עליהם). מ"א שם (ומכל מקום מי שיושב בעגלה עם עכו"ם ואין ממתנין עליו, חשיב שעת הדחק).

⁷⁷⁶ שו"ת רשב"א ח"א סי' קצב, ובמיוחסות לרמב"ן סי' קצה (ומה ששאלת במי שעומד בתפילה או בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף בשוגג, אם יתחייב קודם שיגמור תפילתו או סעודתו ליטול ידיו ולברך על נטילת ידים אם לא ... באמצע סעודה ודאי צריך נטילה וברכה, אמצע סעודה כתחלתה). שו"ע סי"ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק ... צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים).

והיינו אם נגע בשתי ידיו, אבל אם נגע בידו אחת, אין צריך ליטול אלא ידו אחת, כדתניא ברייתא יומא ל, א (הלכה בסעודה, אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס). טור ושו"ע סי' קע ס"א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד

נגע בעוד הפרוסה בפיו, לא יבלע עד שיטול ידיו⁷⁷⁷. ולא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך⁷⁷⁸ ומקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה. וכן אם חיכך בראשו וכל כיוצא בזה⁷⁷⁹ (אבל אם שפשף יד[ו] על ראשו מלמעלה כן⁷⁸⁰) לנגבה, ולא חיכך בה תוך השער בראשו ממש, אין לחוש⁷⁸¹).

ויש אומרים⁷⁸² שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה, כי לא תיקנו אלא בתחילתה. אלא אם כן הפסיק סעודתו והלך להפליג בדבר אחר והסיח דעתו משמירת ידיו, שצריך לחזור וליטול ולברך על נטילת ידים⁷⁸³, כי כסעודה אחרת היא⁷⁸⁴, הואיל והפליג בינתיים. אבל משום נגיעה במקום הטינופת, ואפילו עשה צרכיו⁷⁸⁵, אין לברך על נטילת ידים⁷⁸⁶.

(שכל העושה מצוה אחת ב' פעמים אינו חוזר ומברך, אלא אם כן הפליג בנתיים, או שהסיח דעתו ממנה וחזר ונמלך, או שפסקה המצוה מעצמה וחזר לעשותה, כגון שנשמטה ונפלה טליתו מעליו, כמ"ש סי' ח'⁷⁸⁷. אבל זה שהפסיק טהרת ידים בידים על מנת לחזור ולטהרן, או שלא מדעת כלל, ובדעתו לא היה מטמאן כי אם על דעת לחזור ולטהרן, אין זה חשוב הפסק בטהרתן לחזור ולברך כשחזר ומטהרן, כיון שלא הסיח דעתו מלטהרן, שהרי אפילו מי שמסיר טליתו מדעתו בסתם אין צריך לחזור ולברך אם נשאר

להטיל מים, נוטל ידו אחת). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (ואפילו באמצע הסעודה, ואין צריך ליטול ידו השניה), וסי"ז (צריך לזוהר מאד בסעודה שלא ליגע בשוק ... ואם נגע, צריך לחזור וליטול היד שנגע בה, כהלכה עד הפרק). ואם סיים הסעודה ונגע במקומות המכוסים ורוצה לשתות, נתבאר לעיל סי' קנח סי"ב (השותה אין צריך ליטול ... אלא אם כן שותה בתוך הסעודה ואין ידיו נקיות, כמו שיתבאר בסי' ק"ע), ושם נסמן (הערה 111).⁷⁷⁷ מ"א ס"ק ז (ואם נגע בעוד הפרוסה תוך פיו, נראה לי דאסור לבלוע עד שיטול ידיו).⁷⁷⁸ שוק הוא חלק הרגל שלמטה מהברך, וירך הוא חלק הרגל שלמעלה מהירך.⁷⁷⁹ וראה גם לעיל סי' ד ס"ג (שוק וירך), ושם (הערה ל).

⁷⁷⁹ שו"ת רשב"א ח"א סי' קצג, וסי' תשנה, ובמיוחדות להרמב"ן שם (ומה ששאלת אי זה מקום יקרא מקום טנופת לדבר זה. מסתברא שלא מקום טנופת ממש, אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסין שבאדם, לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכן מחכך בראשו).

וכן הוא לעיל סי' ד ס"ג (במקומות המכוסים שבאדם, כגון שוק וירך וכיוצא בהם, שיש בהם מלמולי זיעה), וסי' צב ס"ז (מקום המטונף הם מקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה, וכן אם חיכך הראש, כמ"ש בסי' קס"ד).

⁷⁸⁰ כן הוא בכת"י.

⁷⁸¹ וכן הוא לעיל סי' קסב ס"ב (ואף אם ניגב ... בשערותיו, רק שלא חכך בהן, שאז היה צריך לחזור וליטול, אלא שפשף עליהם מלמעלה).

⁷⁸² רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סי' מא (ונראה דבריו להצריך נטילה, אבל לברך לא מצינו בדברי חכמים שתקנו נטילת ידים על זה ... ולא מצינו שתיקנו חכמים ברכה באמצע הסעודה, כי אם הלך והפליג). ט"ז ס"ק ה (שוב ראיתי ברש"ל שכתב פכ"ה, שאין לברך על נטילה זו, דלא מצינו שתקנו ברכה באמצע סעודה כו', עיי"ש שהאריך, וכן נראה לי עיקר). מ"א ס"ק ח (ורש"ל בחולין פ"ח סמ"א כתב, שלא לברך אלא אם כן הלך והפליג, עיי"ש).

⁷⁸³ כדלקמן סי' קעח ס"ז (אם הסיח דעתו מלאכול עוד ... צריך לחזור וליטול ידיו אפילו לא שהה כלל, שכיון שהסיח דעתו מן האכילה, מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן). סי' קעט ס"ה (וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת, צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת, שכיון שהסיח דעתו מאכילת פת הסיח דעתו משמירת ידיו). סדר ברה"נ פ"ה ה"ו (וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת).

⁷⁸⁴ ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁷⁸⁵ ט"ז שם (דאי תימא דצריך ברכה משום נגיעה במקומות המכוסים, כל שכן שצריך אם יוצא לצרכיו בשעת אכילה, וזה אינו).

וראה לקמן סי' קסה סוף ס"א (ואם עושה צרכיו באמצע הסעודה, כיון שאין צריך לברך המוציא, אין צריך ליטול ידיו אלא פעם אחת).

⁷⁸⁶ ראה תהלה לדוד ס"ק ג.

⁷⁸⁷ סכ"ג (שכבר בירך עליו, וגם לא הסיח דעתו כלל מלבישתו, לכן נפטר בברכה שבירך עליו כשלבשו בפעם ראשונה), וסכ"ד (שכח או נמלך מללבוש עד לאחר כמה שעות אזי צריך לחזור ולברך עליו), וסכ"ו (מי שהיה לבוש טלית ונפלה ממנו, כשיחזור ויתעטף בה צריך לחזור ולברך, כיון שנפלה שלא מדעתו לכן אינו מועיל כלום מה שדעתו שיחזור וילבשו).

עליו טלית קטן, שיש בזה גילוי דעת שאינו מסיח דעתו ממצוה זו, אע"פ שאין בדעתו כלום על טלית זו ואינו י[ודע]⁷⁸⁸ אם יחזור ויתעטף בה, כמו שנתבאר שם⁷⁸⁹, כל שכן זה, שהדבר ידוע שבודאי יחזור למצותו לטהר את ידיו, שהרי הוא מיסב בסעודה ודעתו לאכול).

(ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות⁷⁹⁰):

⁷⁸⁸ בכת"י: ידוע.

⁷⁸⁹ סעיף כה (הפושט טליתו סתם, שלא היה בדעתו כלום לא שיחזור וילבשנו מיד ולא שלא יחזור וילבשנו מיד, אם כשפשט הטלית נשאר עדיין עליו טלית קטן, אם כן לא הסיח דעתו מהמצוה, לכן כשיחזור וילבוש את הטלית שפשט מתחלה אין צריך לברך עליו).

⁷⁹⁰ ובסדר נט"י לסעודה ס"י (ולענין הברכה יש מחלוקת אם יחזור ויברך על נטילת ידים, ולכן יברך בלא שם ומלכות).

קסה דין העושה צרכיו ורוצה לאכול

ובו ג' סעיפים

א העושה צרכיו ורוצה לאכול⁷⁹¹, יטול ב' פעמים⁷⁹², ראשונה יטול נטילה שאינה מכשרת לאכילה אלא לנקות ידיו לברך אשר יצר, ושנייה נטילה כשרה לברך על נטילת ידים⁷⁹³. שאם יטול נטילה אחת כשרה ויברך תחלה אשר יצר (מפני שנתחייב בה תחלה⁷⁹⁴ ועוד שהיא תדירה⁷⁹⁵), ואחר כך על נטילת ידים, יהיה הפסק בין נטילה לברכתה⁷⁹⁶. ואף אם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, מכל מקום

⁷⁹¹ מיד. ואם רוצה לאכול משך זמן אחר כך, נתבאר ראה לעיל רס"י קסד.

⁷⁹² **טור** (מי שיצא מבית הכסא ורצה ליטול ידיו לאכילה, שאלו לרש"י אם צריך ליטול ב' פעמים, והשיב, שאלתי את ר' יעקב ב"ר יקר ואמר שצריך ליטול ב' נטילות, על הראשונה אשר יצר ועל השנייה על נטילת ידים), **בשם רש"י**, בס' הפרדס ס"י סד (שאלו תלמידים לרבינו שלמה, הנפנה ונוטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחרת לאכילה או לאו. אמר להם, אף אני כך שאלתי את רבינו יעקב ב"ר יקר, ואמר, צריך ליטול ולחזור, ולברך על הראשונה אשר יצר את האדם ועל שנייה על נטילת ידים), **שכן השיב רבינו יעקב ב"ר יקר**. הובא בתשב"ץ ס"י רפא. הגהות מיימוניות ה' ברכות פ"ו אות נ. רבינו ירוחם שער טז ח"ו (קמז, ב). שו"ע ס"א (העושה צרכיו ורוצה לאכול, יטול ב' פעמים, על הראשונה מברך אשר יצר ועל השנייה מברך על נטילת ידים).

⁷⁹³ מ"א ס"ק ב (בראשונה אינו נוטל כדינו ... וכן עיקר).

והטעם שלא יטול נטילה ראשונה המכשרת לאכילה, יתבאר לקמן בהמשך הסעיף (לפי שכבר יצא ידי חובתו בנטילה הראשונה, ואינו יכול לברך על נטילת ידים על נטילה השניה בלבדה, כיון שאינו מחויב בה, ואם יברך על נטילה הראשונה אחר השנייה, נמצא שהפסיק בין נטילה לברכתה).

ובסדר נט"י לסעודה ס"ו (היוצא מבית הכסא ונוטל ידיו מעט לברך אשר יצר, צריך לנגב היטב תחלה קודם נטילת ידים לסעודה).

ובזמנינו שהמים באים מהברז, הכי קל הוא, שרחיצה ראשונה תהי' מהברז בלא כלי (שמועלת לבית הכסא ולא לסעודה; אף שיש מחמירים ביוצא מבית הכסא ליטול ג' פעמים מכלי), ויברך אשר יצר. ואחר כך ינגב ידיו, ויטול בכלי (שמועלת לסעודה), ויברך על נטילת ידים.

⁷⁹⁴ ב"ח בריש הסימן (ראוי להקדים אשר יצר, כיון שחייב ברכה זו חל עליו תחלה מיד לאחר שעשה צרכיו, ואחר כך חל עליו ברכת על נטילת ידים לסעודה). פרישה ס"ק א (ודאי ראוי להקדים אשר יצר שנתחייב בה כבר). אליה רבה ס"ק א (דודאי ראוי להקדים אשר יצר, כיון שחייבו חל עליו תחלה מיד שעושה צרכיו).

⁷⁹⁵ כדלקמן ס"ב (מפני שברכת אשר יצר תדירה יותר, וכל התדיר מחבירו קודם לחבירו), ושם נסמן (הערה 820).

הטעם השני מועיל (לקמן שם) אף באופן שנתחייב בברכה השנית תחלה (אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה, ושכח והטיל מים).

⁷⁹⁶ לבוש (אין לומר דנטילה אחת תעלה לכאן ולכאן, דהיאך יעשה עם הברכות, אם יברך תחלה אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים, הוי אשר יצר הפסק בין הנטילה ובין ברכת על נטילת ידים), ב"ח (טעם הר"י ב"ר יקר הוא, דאם אינו עושה אלא נטילה אחת ומברך אשר יצר תחלה ואחר כך על נטילת ידים, הוי ברכת אשר יצר הפסק בין נטילה לברכת על נטילת ידים). **מ"א** ס"ק א (דאם יטול פעם אחד ויברך תחלה אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים, יהיה אשר יצר הפסק בין נטילה לברכת על נטילת ידים). תשב"ץ ס"י רפ (ויש שנוהגין ליטול פעם אחת ולברך אשר יצר תחלה ואחר כך על נטילת ידים. והר"ם ז"ל אומר שזה הפסק), הובא ב**טור** (והר"ם מרוטנבורג היה נוהג כר' יעקב ב"ר יקר, דאי בנטילה אחת יברך אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים הוי הפסק).

יהיה הפסק בין נטילה להמוציא⁷⁹⁷, ויש אוסרים להפסיק ביניהם בדברי עסק וענין אחר⁷⁹⁸, כמ"ש בסי' קס"ו⁷⁹⁹.

ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת⁸⁰⁰, יברך אשר יצר מיד כשמשפשף ידיו לנקותן מלכלוכן, לאחר ששפך עליהן שטיפה ראשונה⁸⁰¹, שאז ידיו כשרות לברכה, אבל אינן כשרות לאכילה עד שישפוך עליהן מים שניים⁸⁰², ואז יברך על נטילת ידים בשעת הניגוב⁸⁰³, שבענין זה אין כאן הפסק בין נטילה לברכה ולא בין נטילה להמוציא, כי לא נגמרה הנטילה עד ששפך עליהם מים שניים. וכגון ששפך על שתי ידיו כאחת, שאם לא כן אין יכול לשפשפן זו בזו עד שישפוך עליהם מים שניים⁸⁰⁴, כמו שנתבאר בסי' קס"ב⁸⁰⁵.

ומכל מקום יותר נכון ליטול ב' פעמים, לפי שרוב פעמים רגילין לשפוך רביעית בבת אחת על ב' ידיו או על כל אחת בפני עצמה בשטיפה ראשונה, ושוב אין צריך מים שניים לטהרן, ויש כאן הפסק⁸⁰⁶.

ואם⁸⁰⁷ נטל נטילה אחת כשרה ושכח לברך⁸⁰⁸ עד ששפך מים שניים, או ששפך רביעית בבת אחת, לא יברך תחלה אשר יצר ויחזור ויטול שנית ויברך על נטילת ידים, לפי שכבר יצא ידי חובתו בנטילה הראשונה, ואינו יכול לברך על נטילת ידים על נטילה השניה בלבדה, כיון שאינו מחויב בה, ואם יברך על נטילה הראשונה אחר השנייה, נמצא שהפסיק בין נטילה לברכה⁸⁰⁹.

⁷⁹⁷ לבוש (ואם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, הוי ברכת אשר יצר הפסק בין ברכת נטילת ידים ובין ברכת המוציא, שצריך שלא להפסיק בנתיים), וב"ח (ואם מברך על נטילת ידים תחלה, הוי ברכת אשר יצר הפסק בין ברכת על נטילת ידים לברכת המוציא), ומ"א שם (ואם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, יהיה אשר יצר הפסק בין ברכה להמוציא).

⁷⁹⁸ מ"א ס"ק ד (שלא היה מדבר שום עסק וענין אחר דהוי הפסק).

⁷⁹⁹ "אין צריך לזהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר".

⁸⁰⁰ כדעת רש"י באותה תשובה (אבל סבירא לי, נטילה אחת עולה לכאן ולכאן), ומהר"ם מרוטנבורג (דלקמן הערה 811), וכל בו (דלקמן הערה 810). והיינו שיטול נטילה אחת – בשתי שטיפות.

⁸⁰¹ כדלעיל סי' קסב ס"א (נכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן).

⁸⁰² כדלעיל סי' קסב ס"א (צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידיים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

⁸⁰³ שו"ת הרא"ש כלל ד ס"א (והעושה צרכיו ורוצה לאכול. לאחר ששפך מים על ידיו פעם א' או ב' וכבר ידיו נקיות, יברך אשר יצר, ויגמור הנטילה, ויברך על נטילת ידים). טור ושו"ע שם (ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת, לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר, ואחר כך בשעת ניגוב יברך על נטילת ידים). והיינו קודם הניגוב, כדלעיל סי' קנח סט"ז (לכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב, הואיל וגם הוא מן המצוה).

⁸⁰⁴ דרישה ס"ק א (דאפילו בפחות מרביעית אינם מטמאים זה את זה כשנטל ידיו יחד). ט"ז ריש ס"ק ב (ומשפשף, פירוש, דשופך על ב' ידיו בפעם אחת, אז מותר לו אחר כך לשפשף אותם. אבל אם היה שופך על כל יד בעצמו, אסור לשפשף זו בזו). מ"א ס"ק ג (ולי נראה דמייירי שנטל ידיו שתיהן כאחד).

⁸⁰⁵ סעיף יא (אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה, ויכול לשפשפן זו בזו).

⁸⁰⁶ ט"ז שם (אם שופך רביעית על כל יד או על ב' הידיים ביחד, אין צריך כלל למים שניים, כדלעיל סי' קס"ב, ממילא הוי הפסק בברכת אשר יצר, ולרוב פעמים רגילים ליתן רביעית בפעם אחת). והוא כדלעיל סי' קסב ס"א (אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת ... נטהרו ידיו. ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה).

⁸⁰⁷ שכבר נתבאר לעיל בתחלת הסעיף (ראשונה יטול נטילה שאינה מכשרת לאכילה אלא לנקות ידיו לברך אשר יצר, ושנייה נטילה כשרה לברך על נטילת ידים), ועל זה מבאר כאן, שלא יברך אשר יצר אחרי נטילה כשרה, ויחזור ויטול שנית בשביל ברכת על נטילת ידים.

⁸⁰⁸ ברכת אשר יצר.

⁸⁰⁹ הפסק נטילה השניה שאינה לצורך.

אלא יברך תחילה על נטילת ידים על נטילה זו לבדה, ואחר כך אשר יצר⁸¹⁰, שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שלטהרת ידים היא באה גם כן⁸¹¹ (אבל בין נטילה לברכתה, יש לחוש יותר להפסק, מטעם שנתבאר בסי' קנ"ח⁸¹². ועוד שיש בזו שתי הפסקות בין נטילה לברכתה ובין נטילה להמוציא).

ואותן הנזהרין מלהשיח בין נטילת ידים להמוציא, ומשיחין בין נטילת ידים לברכתה, טועים הם, וצריך להזהירם שלא ישיחו כלל.

ואם עושה צרכיו באמצע הסעודה, כיון שאין צריך לברך המוציא⁸¹³, אין צריך ליטול ידיו אלא פעם אחת, ואין לחוש להפסקת אשר יצר בין נטילה לאכילה, כי אפילו בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה⁸¹⁴, כמו שנתבאר בסי' קס"ו⁸¹⁵. ואין חוששין לדברי האוסרים אלא בין נטילה להמוציא, מפני שאמרו חכמים⁸¹⁶, כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה, אבל כשאין שם ברכת המוציא, אין צריך ליזהר אלא מהפסק גדול האסור לדברי הכל, מפני תקנת חכמים שתיקנו תיכף לנטילת ידים סעודה⁸¹⁷, כמ"ש שם, וכמו שנתבאר בסי' קס"ד⁸¹⁸:

ב אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה⁸¹⁹, ושכח והטיל מים, יברך תחלה אשר יצר ואחר כך בורא נפשות רבות, מפני שברכת אשר יצר תדירה יותר⁸²⁰, וכל התדיר מחבירו קודם לחבירו⁸²¹:

⁸¹⁰ דרכי משה ס"ק א (ואם שכח, יעשה כדברי מוהר"ם [שבהערה הבאה], שכתבו הגהות מיימוניות, וכמו שכתב בכל בו דהכי נהיגין), והוא בכל בו ס"י כג (ואם בא לאכול אחר שנטל ידיו לנקביו, אינו צריך ליטול ידיו שנית על האכילה, ודי לו באותה נטילה). מ"א ס"ק ג (ואם שכח לברך עד שנטל ידיו, יברך מתחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, כמ"ש הג"מ, דכיון [דבא] נמי לטהרת ידים ולא הוי הפסק (ד"מ)).

⁸¹¹ תשובות מהרי"ם מרוטנברג שם (נראה לי דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן, אם מובטח לו שנטל נטילה הוגנת לאכילת סעודה. דאע"ג דאמר (ברכות מב, א) תיכף לנטילת ידים ברכת המוציא, אשר יצר לא הוי הפסק כאן, דברכת טהרת ידים כמו כן היא). הובא בהגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ו אות נ.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ו (אך מן הדין יכול לברך אשר יצר אחר ברכת על נטילת ידים, ואין בזה משום הפסק בין נטילת ידים לסעודה).

⁸¹² סעיף טז (לא שייך לברך אלא מיד אחר הנטילה ולא מופלג ממנה, ולכן יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה, כמ"ש בסי' קס"ה).

⁸¹³ רמ"א ס"י קעח ס"ז (וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות, כגון שהוצרך לנקביו) לא הוי הפסק, ואין צריך לברך המוציא.

וכן אין צריך לברך על נטילת ידים, כדלעיל ס"י קסד ס"ב (ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה ... ואפילו עשה צרכיו ... ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות).

⁸¹⁴ מ"א ס"ק א (והעושה צרכיו באמצע הסעודה, שאין צריך לברך המוציא ... יטול פעם אחת ויברך על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר. ואף על גב דמפסיק בין נטילה לאכילה, לית לן בה, דהא אפילו בין נטילה להמוציא יש חולקין).

⁸¹⁵ "לא אמרו תיכף לנטילת ידים סעודה, אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה ... ואפילו משיח מעט אין לחוש ... ויש אומרים ... שהרי אמרו התוכף לנטילת ידים ברכה אינו ניזוק בכל אותה סעודה ... לפיכך צריך ליזהר שלא להפסיק".

נמצא שבין נטילת ידים לברכת המוציא יש אומרים שצריך ליזהר שלא להפסיק, ואילו בין נטילת ידים לסעודה יש ליזהר רק שלא יסיח דעתו מהסעודה, ואפילו משיח מעט אין לחוש, ואם כן אין לחוש להפסק ברכת אשר יצר בין נטילת ידים לסעודה.

⁸¹⁶ ירושלמי פ"א ה"א (וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה), ובנוסח שהובא בטור רס"י קסו (התוכף ברכה לנטילת ידים אינו ניזוק בכל אותה סעודה).

⁸¹⁷ ברכות נב, ב (תיכף לנטילת ידים סעודה).

⁸¹⁸ סעיף א (כי תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה).

⁸¹⁹ שכיון שהיא ברכה אחרונה על מה שכבר אכל, הרי נתחייב בה תחלה לפני ברכת אשר יצר, והיה מקום לברך תחלה ברכת בורא נפשות.

⁸²⁰ שו"ת רש"ל ס"י צז (מי שאכל דבר שחייב עליו ברכה אחרונה בורא נפשות רבות ושכח והלך להטיל מים ונזכר קודם שבא לברך על הקטנים אשר יצר איזה מהן קודם, אם נאמר ברכת נפשות רבות קודם שהרי זמנה קודם ... יראה

ג אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחילה מפני כבודו⁸²². אלא שקצת גדולים רגילין ליטול באחרונה, שלא להפסיק בשהייה עד שיטלו כולם ושלא לדבר⁸²³ דברי עסק וענין אחר⁸²⁴, כמו שיתבאר סי' קסו⁸²⁵:

שיקדים אשר יצר, משום דקיי"ל בכל דוכתא תדיר ואינו תדיר, תדיר קודם, וברכת אשר יצר הוא תדיר, מה שאין כן בברכה אחרונה שיכול להיות כמה ימים זולתו, וכגון שלא אכל או שתה כי אם בתוך הסעודה). מ"א ס"ק ג (כתב רש"ל בתשובות סימן צ"ז, אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה, ושכח והטיל מים, יברך אשר יצר קודם, דהיא תדירה).

וכן הוא לעיל סי' ז ס"ז (מי שאכל דבר שצריך לברך ברכה אחרונה ושכח ולא בירך והטיל מים ונזכר קודם שבירך אשר יצר, יברך תחלה אשר יצר ואחר כך הברכה האחרונה, מפני שתדיר קודם לשאינו תדיר).

וראה בדי השלחן סי' ס ס"ק כא. חקרי הלכות ח"ז נא, ב.

ברכות נא, ב (תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם). וכן הוא לעיל שם, ושם נסמן (הערה יז).

⁸²² **ברכות מו**, ב (מים ראשונים מהיכן מתחילין, אמר ליה מן הגדול, ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן, אמר ליה לאלתר מייתו תכא קמיה), ופירש"י (שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל). טור ושו"ע ס"ב (אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחילה).

⁸²³ **רא"ש**, הובא בטור סי' קסו, ושו"ע כאן ס"ב (והרא"ש היה רגיל ליטול באחרונה, שלא להפסיק ושלא לדבר). והיינו שאילו הי' נוטל ידיו תחלה (ולא היו מביאים לפניו השלחן לאכול מיד, לפני שהביאו לשאר המסובין), היה צריך להפסיק בשהייה עד שיטלו כולם.

⁸²⁴ **מ"א** ס"ק ד (ואפשר דמ"ש שלא לדבר, היינו שלא היה מדבר שום עסק וענין אחר, דהוי הפסק, אבל שיחה בעלמא ב' או ג' תיבות לא הוי הפסק, וכל שכן כשואלין לו דבר שמותר להשיב הן או לאו, ועיין סי' קס"ו).

⁸²⁵ "אין צריך לזוהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר, אבל שיחה בעלמא ב' או ג' תיבות אינן חשובין הפסק".

הלכות בציעת הפת

קסו דיני בציעת הפת⁸²⁶

וכו סעיף אחד

א לא אמרו תיכף לנטילת ידים סעודה⁸²⁷ אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו

⁸²⁶ בכת"י: דיני הפסקה בין נטילת ידים להמוציא [בכת"י נוספו כמה מקורות, ומועתקות לקמן בצורה מודגשת, כהציונים שבדפוס ראשון].

⁸²⁷ **ברכות דף נב ע"ב** (תיכף לנטילת ידים סעודה). וקאי על הא דאמרו בית הלל שם ע"א (בית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים), שאסרו למזוג את הכוס כיון שצריך לדקדק במזיקה והוי היסח הדעת מהסעודה. וכן הוא לעיל סי' קסד ס"א (תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה).

*

תוכן שתי הדעות שבסימן זה, בשתי הלכות שנאמרו בגמרא:

(א) תיכף לנטילת ידים "סעודה", שלא להפסיק ביניהם הפסק "גדול" של היסח הדעת מהסעודה, כמו מזיגת הכוס.

(ב) תיכף לנטילת ידים "ברכה", שלא להפסיק בין נטילת מים אחרונים ל"ברכת המזון" גם הפסק "מועט", שיתבאר פרטיו לקמן סי' קפא.

ודעה השנית סוברת, שמהירושלמי נראה, שתיכף לנטילת ידים "ברכה" קאי גם על נטילת ידים ל"ברכת המוציא", שגם בזה יש לזוהר מהפסק "מועט", כמו בין מים אחרונים לברכת המזון.

וכל זה בנטילת ידים שקודם הסעודה, שלא להפסיק בין נטילת ידים ל"ברכת המוציא". אבל העושה צרכיו באמצע הסעודה, שאין צריך לחזור ולברך המוציא, אין כאן הזהירות של הפסק "מועט" (בין נטילת ידים לברכה), אלא הזהירות של הפסק "גדול" (בין נטילת ידים לאכילה), כדלעיל סי' קסה סוף ס"א.

וכל זה בהפסק שבין "נטילת ידים" ל"סעודה" ול"ברכה", אבל משיאחז בידו כוס של ברכת המזון, לא ישיח כלל, כדלקמן סי' קפג ריש ס"י.

וראה הערות ובאורים (יריות"ו) ח"א ע' ג.

מהסעודה⁸²⁸, ואפילו למזוג כוס לקידוש היום⁸²⁹, אם מוזגו בחמין שצריך לדקדק הרבה שלא יחסר או ייתר, הרי זה היסח הדעת מהסעודה ואסור לעשותו בין נטילת ידים לסעודה⁸³⁰, והוא הדין לכל כיוצא בזה⁸³¹. אבל אם יושב בטל ואינו עושה בינתיים שום מעשה שיש בו היסח הדעת, אף על פי ששוהה הרבה⁸³², ואפילו משיח מעט, אין לחוש⁸³³, כיון שהשולחן לפניו ודעתו לאכול⁸³⁴, ובלבד שלא יפליג בדברים שלא יבא לידי היסח הדעת⁸³⁵. ולכן מותר לומר קידוש והבדלה בין נטילת ידים להמוציא⁸³⁶.

⁸²⁸ **הרב רבינו יונה פרק אלו דברים** מא, ב (דמאחר שנוטל ידיו לאכול יש לו לאכול מיד שלא יסיח דעתו בינתיים), **וב"י סי' קסד** (שהביא דברי רבינו יונה). **ט"ז ס"ק א** (דלא התיר לעשות איזה מעשה בנתיים, דזה יביא לידי היסח הדעת, והיינו ההיא דתיכף לנטילת ידים סעודה שזכרנו).

⁸²⁹ משנה נא, ב (ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים), לפירוש הרי"ף לח, ב (מאי כוס, כוס של קידוש היום הוא).

והוא לפי המנהג שנוטלים ידים קודם קידוש, כדלקמן סי' רעא סכ"ג (ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו לכתחלה יכול ליטול ידיו קודם הקידוש ... וכן המנהג פשוט במדינות אלו), וכדלקמן בסמוך (מותר לומר קידוש והבדלה בין נטילת ידים להמוציא). שמכל מקום ימוזג הכוס לפני נטילת ידים.

והחידוש בזה הוא כאמור לקמן (שצריך למזוג הכוס של קידוש בחמין קודם הנטילה לדברי הכל אע"פ שהקידוש הוא צורך הסעודה, כיון שאפשר למזוג קודם הנטילה). ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' ב.

⁸³⁰ **תוס' פסחים קו**, ב ד"ה זמנין (ויש לומר דשאני מציגה שהיא בחמין, וצריך דקדוק שלא יחסר ושלא ייתר, והוי טפי היסח [הדעת] מקידוש). הובא בב"ח סוף ד"ה וכן פירש, ובט"ז שם. **מ"א ס"ק א** (ומכל מקום אסור למזוג הכוס בחמין בנתיים, דצריך דקדוק שלא יחסר ושלא ייתר, והוי היסח הדעת טפי (בתוספות פסחים דף ק"ו). ב"ח).

ואף שגם בלא מים חמין צריך למזוג יין חזק במים, כדלקמן סי' קפג ס"ג (שכל כוס של ברכה מצוה מן המובחר שיהא מוזג כדי שיהא ערב ... שבח הארץ שיינותיה חזקים וצריכים מציגה), וסי' ערב ס"ו (יין חי ... אם הוא חזק ... יותר טוב למזוג). מכל מקום, עיקר החשש להיסח הדעת הוא כשמוזגו בחמין.

וכן הוא לקמן סי' רעא סכ"ג (ולדברי הכל אסור למזוג הכוס בחמין אחר נטילת ידים, כי צריך דקדוק גדול שלא יחסר ולא ייתר, והרי זה הפסק והיסח הדעת. ולכתחלה טוב ליזהר שאפילו השפיכה בלבדה מהקנקן לכוס תהיה קודם נטילת ידים).

⁸³¹ מ"א שם (והוא הדין לכל כיוצא בזה).

⁸³² **טור בשם רבינו יואל** (רבינו יואל כתב שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא). דעה הא' בשו"ע (יש אומרים שאין צריך ליזהר מלהפסיק בין נטילה להמוציא). **ט"ז שם** (ורבינו יואל דמתיר כאן בהפסק בין נטילה להמוציא, לא התיר אלא לישב בטל).

⁸³³ שכתב הטור (וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר), והיינו שדוקא לדעה הב' יש ליזהר שלא להפסיק ולא לדבר.

⁸³⁴ **טור בשם רבינו יואל** (כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול לא חשיב היסח הדעת).

⁸³⁵ **ט"ז סי' קסה** סק"ג (ותו כתב שם רש"ל דדברי תורה לא הוה הפסק. גם זה לא מסתבר, דיש לחוש דילמא משכא ליה שמעתתא ויבא לידי היסח דעת).

⁸³⁶ **אגודה פסחים סי' פו** (דקידוש לא הוי היסח הדעת. והא דאמר באילו דברים, בית הלל מוזגין ואחר כך נוטלין, שאני מציגה דצריך לדקדק בה הילכך הוי היסח הדעת, ור"ת תירץ דהתם מיירי בחול וחישינן דילמא יסיח דעתו וילך לו, אבל הכא בשבת והשולחן ערוך בקבע, לא יסיח דעתו וילך. ולהכי יכול ליטול ידיו ולקדש, והוא הדין יטול ידיו להבדיל ולאכול) **בשם ר"ת. הגהות מרדכי פרק ערבי פסחים** לו, ג (והכי קיימא לן ליטול ידיו ולקדש, דלא הוי קידוש היסח הדעת כיון שדעתו לאכול, וכן פסק ברוקח דעיקר נטילה קודם קידוש כבית הלל, וכן גבי הבדלה מותר ליטול ידיו ולהבדיל, דלא הוי הבדלה היסח הדעת כיון שדעתו לאכול). ב"י סוף הסימן. **מ"א סק"א** (יכול ליטול ידיו ולקדש, והוא הדין להבדיל ולאכול), ו**סי' קעז** סק"ו (ואם תאמר היאך שרי להפסיק ולהבדיל בין נטילת ידים להמוציא. יש לומר דלא הוי היסח הדעת כיון שדעתו לאכול (הגמ"ר פרק ע"פ, עיין סי' קס"ו מה שכתבתי)).

וכן הוא לקמן סי' רעא סכ"ג (ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו לכתחלה יכול ליטול ידיו קודם הקידוש, ואין הקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה כיון שהוא לצורך הסעודה ... וכן המנהג פשוט במדינות אלו), וסי' תעג ס"ד (הנוהגים בכל ימים טובים ושבתות ליטול הידים לסעודה קודם קידוש, לפי שסוברין שהקידוש אינו חשוב הפסק בין נטילת ידים לסעודה הואיל והוא מצרכי הסעודה, כמו שנתבאר בסימן רע"א).

ולענין הבדלה, יתבאר בסמוך לדעה הב' (ויש אומרים שגם במים ראשונים צריך ליזהר כמו במים אחרונים ... ולדבר אסור אפילו בדברי תורה (או איזה ברכה מרובה שלא מענין הסעודה, כגון להבדיל על הכוס)). ולקמן סי' קעז ס"ה (הבדיל על שלחנו ... אחר שנטל ידיו ... נטל ידיו והבדיל).

ולענין ברכת אשר יצר יש מקום לכאן ולכאן, כדלעיל סי' קסה ס"א (אם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, מכל מקום יהיה הפסק בין נטילה להמוציא, ויש אוסרים להפסיק ביניהם בדברי עסק וענין אחר, כמ"ש בסי' קס"ו).

ולא אמרו תיכף לנטילת ידיים ברכה⁸³⁷ אלא במים אחרונים בלבד⁸³⁸.

ויש אומרים⁸³⁹ שגם במים ראשונים צריך לזוהר כמו במים אחרונים, שהרי אמרו⁸⁴⁰ התוכף לנטילת ידיים ברכה אינו ניזוק בכל אותה סעודה, וזהו במים ראשונים, שבמים אחרונים מה שהיה כבר היה⁸⁴¹, לפיכך צריך לזוהר שלא להפסיק אפילו בשהיה כדי הלוח כ"ב אמה, שבשיעור זה נקרא הפסק⁸⁴² אפילו יושב

... יברך תחילה על נטילת ידיים על נטילה זו לבדה, ואחר כך אשר יצר, שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שלטהרת ידיים היא באה גם כן).

וראה חקרי הלכות ח"ח ו, א.

⁸³⁷ **ברכות מב**, א (תכף לנטילת ידיים ברכה).

⁸³⁸ **רי"ף** ל, א (רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמור סעודתייהו יתיב רב פפא וקא אכיל אמרו ליה לא סבר לה מר גמר אסור לאכול אמר להו סילק איתמר ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל דאמרין ולית הלכתא ככל הני שמעתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלשה תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידיים ברכה), ופירש הב"ח (פירוש דאפילו סליק נמי מצי אכיל כל זמן שלא נטל מים אחרונים, ולא מתחייב לברך ברכת המזון אלא לאחר שנטל ידיו, דתיכף לנטילה ברכה. אלמא דהרי"ף מפרש דעל מים אחרונים דוקא קאמר, אבל בין נטילה לברכת המוציא לא חשיב הפסק). **רמב"ם** הל' ברכות פ"ו ה"כ (ותכף לנטילת ידיים ברכת המזון לא יפסיק ביניהם בדבר אחר אפילו לשתות מים אחר שנטל ידיו באחרונה אסור עד שיברך ברכת המזון). **טור בשם רבנו יואל** (רבינו יואל כתב שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול לא חשיב היסח הדעת. וההיא דתיכף לנטילה ברכה מפרש לה על מים אחרונים). **הגהות מיימוניות פ"ו** אות ע (וכן פירשו בתוספות, וכ"כ רבינו שמחה, שקאי אמים אחרונים וברכת המזון).

והשיעור להפסק זה בין מים אחרונים לברכת המזון יתבאר לקמן סי' קפא ס"ו (אם אין שם אלא חמשה מתחילין מן המברך ... בשיעור זה אין בו הפסק בין נטילה לברכה. ומה שאמרו תיכף לנטילת ידיים ברכה, לאו תיכף ממש, אלא בכדי שיעור זה. מכל מקום שלא לצורך אסור להפסיק כלל. ולכן מוזגין כוס של ברכת המזון קודם הנטילה כדי לתכוף הנטילה לברכה בכל מה דאפשר. ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה, אבל שיחה בעלמא ב' וגי' תיבות אין לחוש, אלא משנטל הכוס בידו לברך, כמ"ש בסי' קפ"ג).

אבל בין נטילת ידיים לסעודה "לא אמרו תיכף לנטילת ידיים סעודה, אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה".

⁸³⁹ הנהגת **הרא"ש** הובאה **בטור** (וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר) דעה הב' בשו"ע (ויש אומרים שצריך לזוהר).

וראה לעיל סי' קסד ס"א (תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידיים סעודה), וסי' קסה ס"א (בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה, כמו שנתבאר בסי' קס"ו. ואין חוששין לדברי האוסרים אלא בין נטילה להמוציא, מפני שאמרו חכמים, כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה, אבל כשאין שם ברכת המוציא, אין צריך לזוהר אלא מהפסק גדול האסור לדברי הכל, מפני תקנת חכמים שתיקנו תיכף לנטילת ידיים סעודה).

⁸⁴⁰ **ירושלמי פ"א ה"א**, בנוסח שהובא בטור (דאיתא התם התוכף ברכה לנטילת ידיים אינו ניזוק בכל אותה סעודה). ובירושלמי שלפנינו (אין השטן מקטרג באותה סעודה).

וראה גם לעיל סי' קסה שם (מפני שאמרו חכמים, כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה).

⁸⁴¹ הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ו אות ע (אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא, דקאמר כל מי שתוכף ברכה לנטילת ידיים אין השטן מקטרג באותה סעודה, ואי קאי אנטילה אחרונה וברכת המזון, דכבר עברה הסעודה, מאי דהוה הוה). **טור** (ומתוך הירושלמי משמע גם כן דההיא דתיכף לנטילה ברכה דאמים ראשונים קאי) **וב"י**.

והיינו שמהירושלמי נראה, שמה שאמרו (ברכות מב, א) "תכף לנטילת ידיים ברכה" קאי גם על נטילת ידיים שלפני ברכת המוציא, שהשיעור גם בזה הוא כמו בין מים אחרונים לברכת המזון, כמובא לעיל (הערה 838), ולא רק "שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה".

⁸⁴² **רמ"א בהג"ה** (ואם שהה כדי הלוח כ"ב אמה, מקרי הפסק), **מהתוס' דסוטה פרק אלו נאמרין** לט, א ד"ה כל (ושיעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה, דאמרין בפרק כל הפסולין (זבחים לג, א) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה, חוץ מזו שהיתה בשער נקנור, שאין מצורע יכול ליכנס שם, אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה, ובמסכת מדות (פ"ה מ"א) משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה, מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים, שכל אחד היו י"א אמה). הובא במ"א ס"ק ג.

והיינו כששוהה שלא לצורך. אבל אם מקום נטילת הידים הוא יותר מכ"ב אמה ממקום אכילתו, יתבאר לקמן בסמוך (והלוח ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק, כיון שהוא צורך הסעודה. אלא שלכתחילה

במקומו⁸⁴³ (ואם הלך מביתו לבית אחר נקרא הפסק אפילו הולך מעט⁸⁴⁴), ושלא לצורך אין להפסיק אפילו בשהייה מועטת⁸⁴⁵. ולדבר אסור אפילו בדברי תורה⁸⁴⁶ (או איזה ברכה מרובה שלא מענין הסעודה, כגון להבדיל על הכוס⁸⁴⁷), ואין צריך לומר בדבר חול. וטוב לחוש לדבריהם⁸⁴⁸.

ומכל מקום⁸⁴⁹ אין צריך ליזהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר, אבל שיחה בעלמא ב' או ג' תיבות אינן חשובין הפסק לדברי הכל אפילו במים אחרונים⁸⁵⁰ (כיון שאין בהם ענין שלם⁸⁵¹), וכל שכן שמותר להשיב הן או לאו כששואלין אותו דבר⁸⁵².

ומענין הסעודה וצרכיה אינו חשוב הפסק אפילו בין המוציא לאכילה⁸⁵³, כל שכן בין נטילה להמוציא⁸⁵⁴,

צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר, ולקמן סי' קסז ס"ח (ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהוא לצורך הסעודה).

וראה תורת מנחם לסדר נט"י לסעודה סקמ"ג.

⁸⁴³ מ"א סק"ב (וגם אפילו הישיבה הוי הפסק).

⁸⁴⁴ מ"א סק"ג (כשהולך ממקום למקום חשיב הפסק אפילו הליכה מועטת). עיין במ"ש בסי' ח סכ"ב (אפילו רוצה להתעטף בטלית גדול בביתו, רק שקודם שמתעטף בטלית גדול יצא חוץ לפתח ביתו וחזר, הוי הפסק בין הברכה שבירך על הטלית קטן ללבישת הטלית גדול, וצריך לחזור ולברך), ובקונטרס אחרון שם סק"ה. דרכי החיים (המוציא ח"א סק"ד).

וראה קובץ הערות וביאורים ח"א ע' ה.

⁸⁴⁵ מ"א ס"ק ג (ועיין סי' קפ"א ס"ו מה שכתבתי, דבכדי אין להפסיק כלל), ממשמעות הב"י ד"ה ואם המסובים, בשם הרשב"א מו, ב ד"ה בזמן (ומיהו אפשר, דהיכא דאיכא למסמך ממש, בכדי לא מפסיק, אלא תיכף לנטילה ברכה), בסי' קפ"א סק"ה (ומיהו אפשר דבכדי לא מפסיקין כלל (ב"י רשב"א. עיין סי' קס"ו)).

⁸⁴⁶ ב"ח (יש לומר דנקט נמי ושלא לדבר, להורות דכל דיבור אסור אפילו לדבר דברי תורה), ט"ז סי' קסה סק"ג (ותו כתב שם רש"ל, דדברי תורה לא הוה הפסק. גם זה לא מסתבר, דיש לחוש דילמא משכא ליה שמעתתא ויבא לידי היסח דעת, כדאשכחן גבי בדיקת חמץ שאין ללמוד באותה שעה, וכ"כ מו"ח ז"ל). מ"א סק"ב (וב"ח כתב, דאסור אפילו בדברי תורה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ו (ואין בזה משום הפסק בין נטילת ידים לסעודה. אבל צריך ליזהר מלהשיח בינתים אפילו שיחה קלה, ואפילו ללמוד לא נכון).

⁸⁴⁷ כי דוקא לדעה הא' נתבאר לעיל שמותר להבדיל.

⁸⁴⁸ שו"ע (וטוב ליזהר).

וראה גם לעיל סי' קסה סוס"א (בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה, כמו שנתבאר בסי' קס"ו ... חוששין לדברי האוסרים).

⁸⁴⁹ אף לדעה השנית.

⁸⁵⁰ מ"א סוף סי' קסה (ואפשר דמ"ש שלא לדבר, היינו שלא היה מדבר שום עסק וענין אחר דהוי הפסק, אבל שיחה בעלמא ב' או ג' תיבות לא הוי הפסק), והאליה רבה רס"י קסו חולק עליו עיי"ש (ודלא כמו שכתב הוא גופיה בסוף סימן קס"ה).

וכן הוא לקמן סי' קפ"א ס"ו (ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה, אבל שיחה בעלמא ב' או ג' תיבות אין לחוש, אלא משנטל הכוס בידו לברך, כמ"ש בסי' קפ"ג). ובסי' קפ"ג ס"י (משיאחז הכוס בידו לברך לא ישיח המברך אפי שיחה קלה ב' או ג' תיבות משום היסח הדעת).

וראה סדר נט"י לסעודה ה"ו (אבל צריך להזהר מלהשיח בינתיים אפילו שיחה קלה). ובתורת מנחם שם סקמ"ד לכאורה גם ב' או ג' תיבות הוי בכלל, דאי לאו הכי הוי שפת יתר. ועיין שו"ע שלו קס"ו. דרכי החיים (המוציא ח"א סק"ב).

⁸⁵¹ לכאורה הכוונה, שאם יש בג' תיבות ענין שלם, אזי יוכל להפסיק רק לבי תיבות. ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

⁸⁵² רש"ל. מ"א שם (וכל שכן כששואלין לו דבר שמותר להשיב הן או לאו).

⁸⁵³ כדלקמן סי' קסז ס"ט (ואחר הברכה יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה ... אלא אם כן היתה השיחה בדברים שהם מענייני הדבר שמברך עליו).

⁸⁵⁴ של"ה שער האותיות אות ק פא, ב (יכול להתפלל אותה בין הנטילה להמוציא ולא הוי הפסק. כמו שאמרו (ברכות מ, א) אפילו אמר בין המוציא לאכילה טול בריך גביל לתורי כו' לא הוי הפסק, מאחר שהוא מצרכו).

וכן הוא לקמן שם ס"ח (ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהוא לצורך הסעודה, אף על פי שאינו לצורך המוציא).

וראה לקמן (הערה 861).

וכל שכן שהשהייה בניגוב והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק כיון שהוא צורך הסעודה⁸⁵⁵. אלא שלכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר⁸⁵⁶, שכמו שצריך למזוג הכוס של קידוש בחמין קודם הנטילה לדברי הכל⁸⁵⁷ אע"פ שהקידוש הוא צורך הסעודה⁸⁵⁸, כיון שאפשר למזוג קודם הנטילה (ואפילו לכתחילה מותר להפסיק בצרכי סעודה בין נטילה להמוציא אם שכח עליהם קודם הנטילה, אע"פ שאסרו בין המוציא לאכילה⁸⁵⁹).

לכן מי שנוהג להתפלל בכל יום על מזונו קודם הסעודה, כמ"ש בזוהר הקדוש⁸⁶⁰, ושכח להתפלל קודם הנטילה, מותר לו להפסיק בכך בין נטילה להמוציא⁸⁶¹. והעולם נהגו לומר מזמור ה' רועי בין נטילה להמוציא⁸⁶² (ויש ללמד עליהם זכות, לפי שלפעמים שאין הידים נקיות קודם הנטילה⁸⁶³, וכיון שזהו מענין סעודה ואינו חשוב הפסק לדברי הכל הקילו בו שלא לטרוח להזהר לאמרו קודם הנטילה בנקיון כפים):

⁸⁵⁵ ראה גם לקמן שם סוס"ט (וצריך ליזהר גם כן שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע, כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק. אלא אם כן היא לצורך האכילה, שאז מותר לכתחילה אם אי אפשר בענין אחר).

⁸⁵⁶ שאם אפשר, אזי אינו כל כך צורך הסעודה, ולכן לכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה. ואם שכח קודם הנטילה, אזי "אפילו לכתחילה מותר להפסיק בצרכי הסעודה".
⁸⁵⁷ כדלעיל ריש הסימן.

⁸⁵⁸ כדלקמן סי' קעד ס"ה (יין קידוש, הואיל והוא שייך לסעודה, שאין קידוש אלא במקום סעודה), וסי' ערב סי"ג (שהקידוש הוא מצרכי הסעודה).

⁸⁵⁹ **עין סי' קסז** רמ"א סי"ו (ומכל מקום לכתחילה לא יפסיק כלל). מ"א סי' קסז סק"ב (ולפי מ"ש סי"ו דאפילו דבר שאינו צורך המוציא לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה, אם כן בין נטילה לברכה אפילו לכתחילה שרי).

וכן הוא לקמן שם ס"ט (כיון שהוא צורך הסעודה אף על פי שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה אינו חשוב הפסק בדיעבד, אבל לכתחילה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה).

נמצא דין הפסק שהוא צורך הסעודה, ואפשר לעשותו קודם אלא ששכח לעשותו קודם:

(א) בין המוציא לאכילה אסור לכתחילה להפסיק.

(ב) בין נטילה להמוציא מותר אפילו לכתחילה להפסיק.

(ג) מזיגת הכוס בחמין, כיון שאפשר למזוג קודם הנטילה, אין המזיגה חשובה צורך הסעודה כל כך, ואסור למזוג בין נטילת ידים לסעודה.

וראה ברכת ישראל סי' ה סק"ז. הערות ובאורים (ירות") ח"א ע' ב וע' ז. שו"ע אדה"ז המבואר.

⁸⁶⁰ ח"ב סב, א-ב (ואף על גב דאשתכח עמיה, בעי למשאל קמי קודשא בריך הוא ולצלאה צלותא על מזונא כל יומא ... רבי ייסא סבא לא אתקין סעודתא בכל יומא עד דבעא בעותיה קמי קודשא בריך הוא על מזוני, אמר לא נתקין סעודתא עד דתתייב מבי מלכא).

⁸⁶¹ **של"ה** שם (ונראה לי, דתפילות המזון, שכתב זוהר (ח"ב סב, א) שיתפלל אדם על מזונו ... אם שכח ולא התפלל עד שנטל ידיו, יכול להתפלל אותה בין הנטילה להמוציא ולא הוי הפסק. כמו שאמרו (ברכות מ, א) אפילו אמר בין המוציא לאכילה טול בריך גביל לתורי כו' לא הוי הפסק, מאחר שהוא מצרכו, כן עתה התפילה הזו דהיא מצרכי סעודה). הובא במ"א סק"ב.

⁸⁶² תהלים כג. **מ"א** סק"ב (והעולם נהגו לומר מזמור ה' רועי וגו' בין נטילה להמוציא); אף שלכאורה ה"י צריך לאמרו לכתחילה קודם נטילת ידים.

בסידור רבנו הובא מזמור זה בסעודות שבת, לפני הקידוש (ולפני נטילת ידים).

⁸⁶³ כעין זה לעיל סי' קנח סט"ז (שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה).

קסז מקום זמן הבציעה ומי הוא הבוצע⁸⁶⁴

ובו כ"ג סעיפים

הברכה לפני ואחר האכילה

א מצות⁸⁶⁵ עשה מן התורה לברך את ה' אחר אכילת מזון, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' וגומר⁸⁶⁶.

⁸⁶⁴ בכת"י: דיני ברכת המוציא ומקום הבציעה ומי הוא הבוצע.

ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתייה⁸⁶⁷. אמרו, אם כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן⁸⁶⁸. וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה⁸⁶⁹.

ועל כל אוכל ומשקה מברך עליהם ברכה כוללת לכמה מינים, כמו בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ⁸⁷⁰ ובורא פרי העץ לכל פירות העץ⁸⁷¹, חוץ מן היין והפת, שמתוך חשיבותן קבעו להן ברכה לעצמן⁸⁷², שהיין הוציאוהו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן, מפני חשיבותו שמשמח את

⁸⁶⁵ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

- (א) הברכה לפני ואחר האכילה (ס"א).
- (ב) הבציעה במקום שנאפה יפה (ס"ב).
- (ג) הברכה על פת שלימה (ס"ג).
- (ד) הפרוסה שבוצע (ס"ד).
- (ה) נוסח ברכת המוציא (ס"ה).
- (ו) אחיזת הפת בעת הברכה (ס"ו-ז).
- (ז) הבאת המלח (ס"ח).
- (ח) הפסק בין ברכה לאכילה (ס"ט-י).
- (ט) שכח נסתפק או טעה בברכה (ס"א-ג).
- (י) מתי אחד מברך לכולם (ס"ד-יח).
- (יא) הבוצע (ס"ט-כב).
- (יב) להוביא בברכה מי שאינו בקי (סכ"ג).

⁸⁶⁶ **ברכות מה**, ב (תנו רבנן, מניין לברכת המזון מן התורה, שנאמר (עקב ח, י) ואכלת ושבעת וברכת). רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"א (מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך). כ"מ שם ה"ב (נראה לי דרבינו דייק לישנא דתוספתא דקתני ברכת מזון מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת, ומשמע ליה דאחמשת מיני דגן דוקא קאמר, מדנקט ושבעת, ואין לך דבר שמשביע אלא ה' מיני דגן).
תוכן השינוי בין הלשונות ברמב"ם להלשון כאן, ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 67.
וראה הערות ובאורים תשל"א ע' 62 ואילך. תשל"ב ע' 34 ואילך. תשל"ג ע' 57. תשל"ד ע' 35.
וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ פ"א ה"א.
⁸⁶⁷ רמב"ם שם ה"ב (ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואחר כך יהנה ממנו).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

וראה חידושי צמח צדק ו, ג.

⁸⁶⁸ **ברכות לה**, א (אשכחן לאחריו, לפניו מנין. הא לא קשיא, דאתיא בקל וחומר, כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן). ובתוס' שם ד"ה לפניו (לאו קל וחומר הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא), וד"ה אלא סברא (וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא).

אלא שבגמרא אמרינן כן בעיקר לענין פת, ואילו לענין שאר אכילה ושתייה אמרינן התם (אלא סברא הוא, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה), ונכלל בהאמור כאן, וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כו'. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' ז.

⁸⁶⁹ גמרא שם (כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר (תהלים כד, א) לה' הארץ ומלואה).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

וראה גם לקמן סכ"ג (שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה). ס"י קסח ס"ז (שאסור ליהנות מהעולם הזה אפילו משהו בלא ברכה). ס"י קעד ס"ח (שלא ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה). ס"י קפה ס"ג (לא יהנה מעולם הזה בלא ברכה). ס"י קצו ס"א (ויהנה גם כן מהעולם הזה בלא ברכה). ס"י ריב ס"ז (אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה בתחלה). לוח ברה"נ פ"ב ה"א. פ"ד ה"א. סדר ברה"נ פ"ג ה"ג. פ"ח ה"י. פ"יא ה"א.

⁸⁷⁰ כדלקמן רס"י רג (על פירות הארץ מברכין בורא פרי האדמה).

⁸⁷¹ כדלקמן רס"י רב (על כל פירות האילן, בין מז' המינים בין משאר מינים, ברכה ראשונה שלהם היא פרי העץ). ובכת"י (לכל מיני פירות האילן). וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ פ"א ה"ב. ושם הוסיף (ושהכל נהיה בדברו לשאר כל אוכלין ומשקין).

⁸⁷² **משנה ר"פ כיצד מברכין לה**, א (כיצד מברכין על הפירות, על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ, חוץ מן היין (שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו, וכן הפת, רש"י), שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ).

הלב, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליו המוציא לחם מן הארץ, מפני חשיבות הלחם שסועד הלב, שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד⁸⁷³:

הבציעה במקום שנאפה יפה

ב וכבוד הברכה היא לבצוע פרוסת הברכה במקום היפה שבפת⁸⁷⁴, והוא מקום שנאפה יפה⁸⁷⁵ ונתקשה יפה היטב מאפייה, שהוא מובחר שבפת⁸⁷⁶, ולא ממקום הרך⁸⁷⁷. כגון אם הביאו לפניו פת פרוסה, לא יבצע מאמצעיתה שהוא רך, אלא יבצע מלמעלה שהוא מקום המובחר שבפת, בפת שלם⁸⁷⁸.

ויש אומרים⁸⁷⁹ שצריך לבצוע ממקום שמתחיל לקרום ולהתבשל תחלה כשנאפית הפת בתנור. ובתנורים שלנו שמושיבין הפת על שולי התנור, יש אומרים⁸⁸⁰ שצד העליון מתחיל להתבשל תחלה מחום אויר התנור, ויש אומרים⁸⁸¹ שצד התחתון מתבשל תחלה מחום שולי התנור שהיתה אש בוערת עליו. ולצאת ידי שניהם יש לבצוע מצדי הפת ולחתוך מצד העליון ומצד התחתון⁸⁸². אע"פ שהעיקר כסברא אחרונה, אפילו בתנורים שבימיהם שהיתה אש בוערת בשולי התנור בשעת אפיית הפת שהיתה מדובקת בדפנותיו, כמו שיתבאר בסימן רנ"ד⁸⁸³.

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

ולקמן סי' רב בקונטרס אחרון סק"א (ובגמרא דף [ל]ה גבי יין, דכל דחשיב טפי פורטין אותו יותר, והיינו טעמא דפת).⁸⁷³ ברכות לה, ב (מאי שנא יין, אילימא משום דאשתני לעלויא, אשתני לברכה ... והכתיב (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד וגו', נהמא הוא דסעיד, חמרא לא סעיד. אלא, חמרא אית ביה תרתי, סעיד ומשמח, נהמא, מסעיד סעיד שמוחי לא משמח).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ שם כתב בסתם (חוץ מן היין והפת, שהיין הוציאו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן, והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליה המוציא לחם מן הארץ).

כאן הזכיר רק חשיבות היין שמשמח, ואילו לקמן סי' רב ס"י (אלא שהיין מפני חשיבותו שסועד ומשמח הלב, כמ"ש ויין ישמח לבב אנוש, הוציאוהו מכלל פירות העץ וקבעו לו ברכה לעצמו, והיא בורא פרי הגפן). וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' ח.

ומטעם זה הוציאו את הפת מכלל ברכת בורא מיני מזונות, כדלקמן סי' קסח ס"ח (ולא קבעו לברך המוציא על הלחם אלא מפני חשיבותו שסועד הלב, וכל לחם שאין קובעים אליו סעודה, בטלה חשיבותו), וסי"ב (ועוד שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור, אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו).

⁸⁷⁴ **טור** (ויבצע ממקום היפה שבפת). ט"ז סק"א (בטור כתב עוד, ממקום היפה שבפת).

⁸⁷⁵ **סנהדרין קב**, ב (מהיכא בעית למישרא המוציא ... אמר ליה, מהיכא דקרים בישולא), ופירש"י (לישנא אחרינא, מהיכא דגמר בשולא, ממקום שהלחם אפוי יפה). רמב"ם הל' ברכות פ"ז ה"ג (ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה יפה). טור ושו"ע ס"א (בוצע בפת במקום שנאפה היטב).

⁸⁷⁶ לבוש ס"א (ויבצע ממקום שנאפה יפה ונתקשה היטב באפייה שהוא מובחר שבפת).

⁸⁷⁷ **מסכת דרך ארץ זוטא פ"ו**, הובא בב"י (ובמסכת דרך ארץ (רבה סוף פ"ו) תניא, לא יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה). מ"א סק"א (פירוש, במקום הקשה ולא במקום הרך).

⁸⁷⁸ רש"י שם (שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם, לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו). מ"א סק"ב (וכתב רש"י, שבפרוסה לא יבצע אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו).

⁸⁷⁹ גמרא שם לפי גירסה הבי' שברש"י שם (לישנא אחרינא, מהיכא דקדים, כלומר מהיכא שמקדים לאפות). **הגהות מיימוניות** פ"ז אות ג (ששם נתבשל תחלה).

⁸⁸⁰ הגהות מיימוניות **שם בשם חכמי אשכנז** (באשכנז נהגין לבצוע מצד העליון ששם מתבשל תחלה).

⁸⁸¹ הגהות מיימוניות **שם** (בס"ה כתב שיש לבצוע מצד התחתון של פת, ששם נתבשל תחלה בהדבק בתנור חם, וכן נהגין בצרפת), **בשם סמ"ג** מ"ע כז הל' שאר ברכות שבסעודה (ויש ספרים שכתוב בהם מהיכא דק[ד]ים בישולא, שזהו [מ]תחתיו שנדבק בתנור חם מיד. וכן אנו נוהגין).

⁸⁸² **מהר"מ** מרוטנבורג בהגהות מיימוניות **שם** (והנה מורי רבינו שיחיה חותך תוך אחד מב' הצדדין ובוצע, לצאת ידי כולם). רמ"א ס"א (ובפת דידן יש לבצוע בצד הפת, ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון). מ"א סק"ב (זהו לאידך פירושא דסבירא ליה דבוצע ממקום שמתחיל הפת לקרום ולהתבשל, ויש אומרים שהוא צד העליון, ויש אומרים שהוא צד התחתון, לכן יצא ידי שניהם). וראה בדי השלחן סי' לו סק"ד. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' י.

⁸⁸³ ס"ו (שיקראו פני הפת המדובקים בתנור ופניה של צד חלל התנור), וס"ט (במה דברים אמורים בתנורים שבימיהם שהיה כעין קדירה והיו מדביקים פת לדופני התנור ... אבל בתנורים שלנו שהפת מונחת על שולי התנור).

ויבצע בצד שכנגד המתבקע, כי זה הצד התחיל לאפות, ונדחקה העיסה עד שנתבקע הצד שכנגדו⁸⁸⁴:

הברכה על פת שלימה

ג מצוה מן המובחר לברך על הפת כשהיא שלימה, ולא לפורסה תחילה ואחר כך לברך עליה, אם הביאו לפניו שלימה⁸⁸⁵. ואף אם הביאו לפניו פרוסה, מצוה מן המובחר לברך עליה כך כשהיא פרוסה גדולה, ולא יפרוס ממנה עד לאחר הברכה⁸⁸⁶.

וצריך שתכלה כל הברכה בעוד שהיא שלימה⁸⁸⁷ או פרוסה גדולה⁸⁸⁸. וגם אחר שגמר הברכה לא יבצע עד שיכלה עניית אמן מפי רוב העונים, אם יוצאים ידי חובתם בברכתו⁸⁸⁹, לפי שגם עניית אמן מכלל הברכה היא⁸⁹⁰. אבל המיעוט המאריכים יותר מדאי, אין צריך להמתין עליהם, שכל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה⁸⁹¹.

וטוב לחתוך מעט בסכין פרוסת הבציעה מן הלחם קודם שיתחיל לברך, כדי שלא יפסיק בשהיית החיתוך בין ברכה לאכילה, ואינו מפרידה ממנו עד אחר שתכלה כל הברכה⁸⁹². ואין הלחם חשוב כפרוס

וראה גם לקמן סי' תקז ס"ט (תנורים שבימיהם היו עשויים כקדרה ופיהן למעלה והיו מדבקין הפת בתוך התנור סביבות דפנותיו והעצים והאש על שולי התנור), ושם נסמן (הערה מב).

⁸⁸⁴ אור זרוע ח"א סי' קמג (שמעתי מפרשים דהיינו כנגד המתבקע, כי מחמת שבזה הצד התחיל לאפות ונדחת העיסה עד שמתבקע כנגדו). הובא בדרכי משה סק"א, ובמ"א שם.

⁸⁸⁵ **ברכות לט, ב** (מברך ואחר כך בוצע).

וכן הוא לקמן רס"י קסח (מצוה מן המובחר לברך על השלימה).

וכן הוא בפירות, כדלקמן סי' ר"ו ס"ג (המברך על הפרי וחותר ממנו ואוכל, לא יחתוך עד אחר הברכה, כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר, כמו שנתבאר בסימן קס"ח).

⁸⁸⁶ **מ"א סק"ד** (ונראה לי, דאפילו בפרוסה לא יחתוך לגמרי קודם הברכה, כדי שתהא נראה יותר גדולה. וכן נוהגין. עיין רס"י קס"ח).

וכן הוא לקמן סי' קסח ס"ה (הביאו לפניו לאכול שתי שלימות או שתי פרוסות, אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה).

וראה גם לקוטי טעמים ומנהגים להגדה של פסח, בברכת הכרפס (דמברך קודם שפורס (כדי שיברך על הגדולה)), ושם (הערה רפז).

⁸⁸⁷ **גמרא שם** סע"א (אמר רבי חייא, צריך שתכלה ברכה עם הפת (ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת, רש"י). מתקיף לה רבא ... כי קא גמרה אפרוסה גמרה. אלא אמר רבא, מברך ואחר כך בוצע (גומר כל הברכה, ואחר כך מפרש הפרוסה, דכליא ברכה אפת שלם, רש"י) ... והלכתא כרבא, דאמר מברך ואחר כך בוצע. טור ושו"ע ס"א (ואחר שסיים הברכה יפרידנה, כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם).

⁸⁸⁸ ע"פ המ"א שם.

⁸⁸⁹ כדלקמן סי"ד (רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם, והשאר יכונו לבם לשמוע, ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים), וסי"ח (וכל מקום שקביעותם מועלת לצרפם לברכה אחת, מצוה שאחד מברך לכולם).

⁸⁹⁰ **ברכות מז, א** (אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים (אמן אחר ברכת המוציא, דאף עניית אמן מן הברכה היא, רש"י). רב חסדא אמר, מפי רוב העונים). טור ושו"ע ס"ז (אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים).

וכן הוא לקמן סי"כ (שימתינו עד שיכלה אמן מפי רוב העונים, כמו שהבוצע צריך להמתין, כמו שנתבאר למעלה). לעיל סי' קכד ס"א (שכל שלא כלתה אמן מפי רוב העונים עדיין לא נשלם ענין הברכה לגמרי, שעניית אמן גם כן מן הברכה היא, כמו שיתבאר בסי' קס"ז). סי' קכח סכ"ה (עד שיכלה אמן מפי רוב הצבור ... שכל שלא כלתה עניית אמן מפי רוב העונים עדיין לא נסתיימה הברכה, כמ"ש בסי' קכ"ד).

וראה לקוטי שיחות חל"ה ע' 220. דרכי החיים (אמן ח"ט סק"א).

⁸⁹¹ **גמרא שם** (אמר לו רמי בר חמא, מאי שנא רובא, דאכתי לא כליא ברכה, מיעוטא נמי לא כליא ברכה. אמר ליה, שאני אומר, כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה). מ"א ס"ק לו (אבל אין צריך להמתין על המאריכין יותר מדאי).

וכן הוא לעיל סי' קכד שם (אבל לאחר שכלתה אמן מפי רוב הצבור, אע"פ שהמיעוט מאריכים, אין בהארכתם כלום, שהמאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה, ואם כן נשלם כבר ענין הברכה לגמרי).

⁸⁹² **תוס' לט, ב ד"ה** והלכתא (פירוש, שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה. ויש שנוהגין לברך ברכת המוציא קודם שיחתוך, כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה, ואין המנהג נכון לעשות, דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה),

על ידי חתך מועט כזה אם הוא בענין שאם יאחז בפרוסה יעלה שאר הככר עמה. ולא יחתוך יותר מכשיעור הזה, שאם יחתוך יותר בענין שאם יאחז בפרוסה לא יעלה שאר הככר עמה, אע"פ שאם יאחז בככר תעלה הפרוסה עמה, הרי זה כפרוס לכל דבר.⁸⁹³

לפיכך בשבת ויום טוב⁸⁹⁴ אין לחתוך כלל בלחם עד לאחר הברכה, כי שמא תשמיט ידו ויחתוך יותר מכשיעור הזה ונמצא שבצע על פרוסה, ובשבת צריך להיות לחם משנה שלם.⁸⁹⁵ ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין ברכה לאכילה, שהשהייה בלבדה בלא דיבור אינה חשובה הפסק, אלא שבחול עושים כן על צד היותר טוב.⁸⁹⁶ ומכל מקום אם שכח וחתך בשבת כמו בחול לא הפסיד הלחם משנה,⁸⁹⁷ שכל שאוחז בפרוסה ושאר הככר עולה עמו הרי הוא כשלם לכל דבר.⁸⁹⁸

ורא"ש פ"ו סי' יט (ויש שאינם רוצים לחתוך הלחם כלל עד לאחר הברכה, ולא נכון לעשות כן, משום דחשיב הפסקה מה שנתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה, אלא חותך ואין מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה), **והרב רבנו יונה** כז, ב (ויש שחוששים מפני זה ואינם רוצים לחתוך הפת בסכין קודם הברכה, ואומרים שאם חותכים אותו בסכין, אף על פי שדבק הוא בפת, לא הויא שלימה. ואין זה נראה, שיותר נכון הוא שיחתוך אותו בסכין תחלה ויהי דבוק בפת ולאחר תשלום הברכה יבצע אותו הפת, משיברך ויחתוך בסכין קודם אכילה, שזה יראה הפסקה), **ומרדכי** רמז קכח (ויש שהיו נוהגין לחתוך בין ברכה לאכילה, ואין הדבר נכון בעיני ר"י, דהוי הפסק). **טור** ושו"ע סי"א (וצריך לחתוך מעט ... ויניחנה מחוברת לפת, ויתחיל לברך, ואחר שסיים הברכה יפרידנה). **ט"ז** סק"ג (כדי שלא יהיה שהיית החתיכה הפסק בין ברכה לאכילה).

רא"ש שם (ויראה לי שצריך לחתוך מעט שאם יאחז בפרוסה שיעלה הככר עמו, דאם לא כן חשיב כפרוסה. וכן שנינו בפרק ג' (מ"א) דטבול יום, רבי מאיר אומר, אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו, ר' יהודה אומר, אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו, והלכה כרבי יהודה). הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ז אות ו בשם מהר"ם מרוטנבורג (אמר מורי ש"י דאין לחתוך הככר אלא שאם היה אוחז בקטן היה גדול עולה עמו, אבל אם חתך כל כך עד כדי שאם היה אוחז בקטן אין הגדול עולה עמו, אז הוי כפרוסה). **טור** ושו"ע שם (וצריך לחתוך מעט שאם יאחז בפרוסה יעלה שאר ככר עמו, שאם לא כן חשוב כפרוסה).

⁸⁹⁴ שאף ביום טוב חייבים בלחם משנה, כדלקמן סי' תעה ס"ג (שבכל יום טוב חייב האדם לבצוע על לחם משנה), ושם נסמן (הערה יד).

⁸⁹⁵ **תוס'** שם (ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך, שלא תשמיט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה, שאז לא יהיה לו לחם משנה). **ומרדכי** שם (אמנם בשבת נכון להחמיר מלחתוך קודם שתכלה הברכה, שאם יחתוך קודם, שמא תפול הפרוסה ואז לא יהיה לו לחם משנה). **רמ"א** שם (ובשבת לא יחתוך בככר עד אחר הברכה, כדי שיהיו הככרות שלימות). וכדלקמן סי' עדר ס"ב (וחייב כל אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות).

ומנהגינו לרשום על הלחם קודם ברכה ונוהרים שלא לחתוך (סי' המנהגים - חב"ד ע' 28), הובא בב"ח בשם מהרש"ל (וכתב מהרש"ל דהמדקקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה, קבלתו, ובתורת חיים סנהדרין קב, ב (ויש עושין כמין רושם בככר תחלה), ובמ"א סי' רעד סק"א (המדקקים נוהגים לרשום בסכין קודם ברכה (ב"ח סי' קס"ז בשם רש"ל, וכ"כ בספר תורת חיים)).

וראה בדי השלחן סי' פב סק"ח.

⁸⁹⁶ **ט"ז** סק"ג (דאין זה הפסק, דהא בשבת לא יחתוך כלל קודם המוציא דבעינן שלימות כדלקמן. אלא דבחול יעשה על צד היותר טוב).

והיינו דכיון שהוא לצורך אכילה לא חשיב הפסק, כדלקמן סי' רו ס"ג (ואפילו בשתיקה אסור להפסיק ... ושהייה שהיא לצורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל אפילו לכתחלה, לפיכך המברך על הפרי וחותר ממנו ואוכל לא יחתוך, עד אחר הברכה, כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר ... ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין הברכה לאכילה, הואיל והוא צורך אכילה).

⁸⁹⁷ **רמ"א** סי"א (ומכל מקום אם שכח וחתך כמו בחול אינו מזיק).

⁸⁹⁸ כדלעיל לענין לחם שלם, כן הוא גם לענין לחם משנה. אגודה חולין סי' קנ (מכאן הוכיח הר"מ ז"ל, אם חתך בשבת המוציא קודם ברכה בעומק לחם, שאם יאחז בקטן ואין גדול עולה עמו לא הוה שלם, ולא הוי לחם משנה). שלטי גבורים למרדכי רמז קכח אות ט (צריך שיהא עבה וחזק כדי שילך הפת אחר הפרוסה, דאם לא כן, כל הלחם נחשב כפרוסה, ונמצא שלא בירך על פת שלם ... אבל אם יהיה הפת ניטל עם החתיכות ... הוי כפת שלם). **מ"א** סק"ה (באגודה בחולין סימן ק"נ כתב בשם מהר"ם, דוקא כשאוחז בפרוסה עולה הככר עמו, אבל אם חתך יותר, לא הוי לחם משנה. וכן משמע בשלטי גבורים במרדכי בכיצד מברכין).

ועוגה דקה גם בחול אין צריך לחתוך בה קודם שיברך, כיון שאין שהות בשבירתה אחר הברכה⁸⁹⁹:

הפרוסה שבוצע

ד מהלכות דרך ארץ שלא לבצוע פרוסה קטנה, מפני שנראה כצר עין, ולא גדולה יותר מכביצה⁹⁰⁰ בחול, מפני שנראה כרעבתן. אבל בשבת מצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, ואין לחוש לרעבתנות⁹⁰¹, כמו שיתבאר בסימן רע"ד⁹⁰².

וכל זה כשאוכל לבדו, אבל אם אוכל עם בני ביתו או אורחים, מצוה מן המובחר לבצוע פרוסה גדולה כל כך שיתן לכל המסובים היוצאים ידי חובתם בברכתו מפרוסה זו שבירך עליה⁹⁰³, ולא מהלחם הנשאר ממנה⁹⁰⁴.

ושיעור פרוסת המוציא בין לבצוע בין לכל אחד מהמסובין⁹⁰⁵, יש אומרים⁹⁰⁶ שהוא לא פחות מכזית, ויאכלנו כולו בבת אחת⁹⁰⁷. ויש אומרים⁹⁰⁸ שאין צריך כזית, שהרי אפילו כל שהוא ראוי לברך המוציא⁹⁰⁹, ודי שתהא פרוסת המוציא כחצי זית⁹¹⁰, שלא יהא נראה כצר עין, וכן נוהגין:

נוסח ברכת המוציא

ה כל הברכות כולן מברכים אותן בלשון עבר ולא בלשון הווה⁹¹¹, שהרי כבר הוציא מן הארץ לחם זה שהוא בא ליהנות ממנו⁹¹², וכבר ברא פרי זה או מזון זה. ומה שמברכין בורא ולא שברא, הוא מפני

⁸⁹⁹ מהרי"ל הל' סעודה אות ב (והיה נוהג בכל ערב שבת ויום טוב לעשות עוגה סלת לבצוע עליה, ומאחר דהיתה דקה, לא היה צריך חיתוך מקודם). הובא בעולת תמיד סק"ב, ובאליה רבה סק"ב (כתב מהרי"ל הלכות סעודה, דהיה נוהג בכל ערב שבת וערב יום טוב לעשות עוגה סלת לבצוע עליה, ומאחר דהיתה דקה, לא היה צריך חיתוך מקודם).

⁹⁰⁰ **רמב"ם** פ"ז מהל' ברכות ה"ג (ואינו בוצע לא פרוסה קטנה, מפני שהוא נראה כצר עין, ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה, מפני שנראה כרעבתן). טור ושו"ע ס"א.

⁹⁰¹ **ברכות לט**, ב (רבי זירא הוה בצע אכולא שירותא (פרוסה גדולה, שהיה די לו לכל הסעודה בשבת). אמר ליה רבינא לרב אשי, והא קא מתחזי כרעבתנותא. אמר [ליה], כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידינא קא עביד, לא מתחזי כרעבתנותא. שבת קיז, ב וברש"י שם ד"ה בצע (ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה). רמב"ם שם (ובשבת יש לו לבצוע פרוסה גדולה). שו"ע סי' עדר ס"ב (מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה). ט"ז שם ס"ק ב (ולא מיחזי כרעבתן, כיון שאין עושה כן בחול ודאי כוונתו שחביב עליו המצוה ורוצה לאכול הרבה).

⁹⁰² ס"ג (מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, מפני שנראה כמחבב סעודת שבת שחפץ לאכול בה הרבה. ואף על פי שבחול אין לעשות כן מפני שנראה כרעבתן, מכל מקום הואיל ואינו עושה כן כל ימות החול אלא בשבת בלבד ניכר הדבר שאינו עושה בשביל רעבתנות אלא בשביל כבוד השבת).

⁹⁰³ **רמ"א** שם (ונראה הא דלא יבצע יותר מכביצה, היינו דוקא בחול ואוכל לבדו, אבל בשבת, או שאוכל עם הרבה בני אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית, מותר לבצוע כפי מה שצריך לו).

⁹⁰⁴ מהרי"ל הל' סעודה (ולא נטל מן הלחם שנשאר שם בידו שבצע ממנו בציעת המוציא). הובא במטה משה סי' רפא. **מ"א** סק"ו (פירוש, עיקר המצוה לתת לחם מהפרוסה שחתך לכל אחד ואחד, ולא מן הלחם הנשאר. וצריך לזהר בזה בסעודה גדולה (מט"מ מהרי"ל)).

⁹⁰⁵ שתי הדיעות בירושלמי פ"ו ה"א (עד כמה יברך, ר' חננא ור' מנא, חד אמר עד כזית, וחרנא אמר עד פחות מכזית). הובא ברוקח סי' שכט (ירושלמי, שיעור בציעה, אית דאמר כזית ואית דאמר פחות מכזית).

⁹⁰⁶ **רמ"א** שם (ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית).

⁹⁰⁷ **מ"א** סק"ז (לכאורה משמע דחייב הוא לאכול כזית). והיינו שיאכל כל הכזית בבת אחת, כדלקמן סי' תעה ס"ו (ויבלע בתחלה כזית אחד כולו בבת אחת), ונתבאר שם (הערה מג).

⁹⁰⁸ **מ"א** שם (הב"י כתב בשם הרוקח דסגי פחות מכזית. ומכל מקום יש להחמיר לכתחלה).

⁹⁰⁹ כדלקמן סי' קסח ס"ז (ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא).

⁹¹⁰ מהרי"ל שם (ואכל חצי זית, ונתן כן לכלם). וראה אליה רבה סק"ב.

⁹¹¹ **ברכות לח**, א (במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק (שהוציא כבר, רש"י משמע), ודף נב, ב (כו"ע לא פליגי דברא (לשעבר, רש"י משמע). **מ"א** סק"ח (בהדיא אמרינן סוף דף נ"ב דבעי לברוכי על מה שעבר).

וכן הוא לקמן סי' רד ס"ח (שכל הברכות נתקנו בלשון עבר, כמ"ש בסי' קס"ז).

⁹¹² **רש"י** שם (והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו).

שבורא הוא משמע גם כן לשון עבר⁹¹³, כמ"ש⁹¹⁴ בורא השמים, לכן מברכין בלשון הפסוק⁹¹⁵. וכן המוציא משמע גם כן לשון עבר, כמ"ש המוציא לך מים מצור החלמיש⁹¹⁶.

ואע"פ שיש מקום לטעות ולומר שהמוציא אינו מורה לשון עבר, כמ"ש המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ועדיין לא הוציאם אז⁹¹⁷. ואף שיש לומר שכוונת הכתוב שכשתצאו אעשה לכם שתדעו כי אני ה' אלהיכם הוא המוציא אתכם, ולשון עבר הוא⁹¹⁸. מכל מקום היה ראוי יותר לומר מוציא לחם, שהוא לשון מבורר על העבר, כמ"ש אל מוציאם ממצרים, וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו⁹¹⁹. אעפ"כ מברכין המוציא⁹²⁰, כדי שלא לערב האותיות שהם מ"ם של העולם ומ"ם של מוציא⁹²¹, שאם לא יתנו ריוח ביניהם תבלע אחת מהן⁹²².

ומה שאומרים לחם מן, אע"פ שיש ערובות אותיות⁹²³, הוא מפני שהוא לשון הפסוק מצמיח חציר לבהמה וגו' להוציא לחם מן הארץ⁹²⁴, שכל הברכות והתפלות תפשו לשון הכתוב בכל מה דאפשר. וצריך לזהר ליתן ריוח בין לחם ובין מן⁹²⁵, וכן בין שאר ב' אותיות ששוות בברכות⁹²⁶:

אחיזת הפת בעת הברכה

ו אין לברך המוציא קודם שיתפוס הלחם בידו⁹²⁷, כמו שאין מברכין על המצות אלא סמוך לעשייתן⁹²⁸

⁹¹³ **ברכות נב**, ב (בברא ובורא כו"ע לא פליגי דברא (לשעבר, רש"י) משמע).
וראה גם לקמן סי' רד סי"ח (שבורא הוא יותר מבורר על העבר). וכן הוא לעיל סי' סו סי"ב (שלשון גואל כולל עבר והוה ועתיד (כמו מוציא לחם שכולל גם עבר, כמו שיתבאר בסי' קס"ז).

⁹¹⁴ ישע"י מב, ה. גמרא שם (בורא השמים ונוטיהם).

⁹¹⁵ תוס' שם ד"ה בברא (ואם תאמר הואיל ולא פליגי בלשון ברא, אמאי אמר בורא. ויש לומר דלשון קרא עדיף). מ"א שם (מכל מקום אמרין בורא לישנא דקרא).

⁹¹⁶ **ברכות לח**, א (תנו רבנן, מה הוא אומר, המוציא לחם מן הארץ, רבי נחמיה אומר, מוציא לחם מן הארץ. אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע (שהוציא כבר, רש"י), דכתיב (בלק כג, כב) אל מוציאם ממצרים (וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו, רש"י), כי פליגי בהמוציא, רבנן סברי המוציא דאפיק משמע, דכתיב (עקב ח, טו) המוציא לך מים מצור החלמיש (וכבר הוציא, רש"י).

⁹¹⁷ גמרא שם לרבי נחמיה (ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע (שעתיד להוציא, דכתיב המוציא אתכם, וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו, רש"י), שנאמר (וארא ו, ז) המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים).

⁹¹⁸ גמרא שם לרבנן (ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל, כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים (שאני הוא שהוצאתי אתכם, רש"י), דכתיב (שם) וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא).

⁹¹⁹ כדעת רבא שם (במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע (שהוציא כבר, רש"י), דכתיב (בלק כג, כב) אל מוציאם ממצרים (וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו, רש"י), כי פליגי בהמוציא).

⁹²⁰ גמרא שם רע"ב (והלכתא המוציא לחם מן הארץ, דקיי"ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע). טור ושו"ע ס"ב (יברך המוציא לחם מן הארץ).

⁹²¹ **ירושלמי רפ"ו** (כרבי נחמיה, שלא לערב ראשי אותיות), הובא **בתוס' שם לח**, ב ד"ה והלכתא (ובירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות, כגון העולם מוציא).

⁹²² לבוש ס"ב (כדי שלא לערב מ"ם דמוציא עם מ"ם דהעולם, ויבלע האחת ולא יהיה משמעות לשונו כלום).

⁹²³ **ירושלמי שם** (מעשה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות).

⁹²⁴ **שם בתוס'** (ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב, שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד, יד) מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ).

⁹²⁵ טור (ויתן ריוח בין לחם ובין מן, שלא יבלע המ"ם), ולבוש ס"ב (ומכל מקום יזהר לתת ריוח בין לחם ובין מן שלא לערב הממ"ן).

⁹²⁶ כדלעיל סי' סא סי"ט (צריך ליתן ריוח בין תיבה שאות שבתחלתה כאות שבסוף תיבה שלפניה, שלא תבלע אות אחת מהן, כגון ... ואבדתם מהרה ... אתכם מארץ).

⁹²⁷ רוקח סי' שכט (ובעת שחפץ לברך המוציא, אוזו הלחם). **שו"ע ס"ג** (אין לברך קודם שיתפוס הלחם).

⁹²⁸ מ"א סק"ט (דבעינן סמוך לעשייתן). וראה אהלי שם ח"ט ע' צט.

כשהמצוה מזומנת בידו לעשותה⁹²⁹ ולא קודם לכן, כמו שנתבאר בסימן כ"ה⁹³⁰ (ואם בירך ואחר כך נטלו בידו, אין צריך לחזור ולברך, אבל אם בירך ואחר כך הביאוהו לפניו, צריך לחזור ולברך, כמו שיתבאר בסי' ר"ו⁹³¹):

ז צריך שיתפוס הלחם בימינו, שכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוז בימין בשעת הברכה⁹³².

וטוב שיתן עליו שתי ידיו שיש בהן י' אצבעות, כנגד י' מצות התלויות בפת, לא תחרוש בשור ובחמור, זריעת כלאים, לקט שכחה ופיאה, בכורים תרומות⁹³³ מעשר ראשון ושני וחלה, ולכך יש י' תיבות בברכת המוציא, וי' תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה, וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו, וי' תיבות בפסוק ארץ חטה כו'⁹³⁴:

הבאת המלח

ח לא יתחיל לברך עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסה של ברכה, כדי שתהא נאכלת בטעם, משום כבוד הברכה⁹³⁵. ואפילו אם יתאחר הדבר עד שיביאו⁹³⁶. ואם המסוכין רבים צריך להמתין עד

⁹²⁹ תוס' סוכה לט, א ד"ה עובר (דהיאך יברך עליו והוא מונח בכלי ... כל שעה שאין המצוה מזומנת בידו לעשות לא מיסתבר כלל לברך עליו).

⁹³⁰ סי"ז (לא יברך קודם הנחה על הקיבורת או על הראש, מפני שצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה ולסומכן זו לזו בכל מה דאפשר).

וראה גם לעיל סי' ח ס"ב (וכשיתחיל להתעטף קודם שיתעטף לגמרי יברך מעומד להתעטף בציצית (עיין בסי' כ"ה ותמצא טעם על זה)), ושם נסמן (הערה ח).

⁹³¹ ריש סי"ט (ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו כשבירך עליו יצא ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו אף שבירך על דעת כן צריך לחזור ולברך).

⁹³² ברכות מג, ב תנו רבנן, הביאו לפניהם שמן ויין, בית שמאי אומרים, אחוז השמן בימינו (לפי שעליו מברך תחלה, רש"י) ... בית הלל אומרים, אחוז את היין בימינו. מרדכי רמז קמט (כתב ראבי"ה, ומינה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין). **טור ושו"ע סי' רז** ס"ד (כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאחוז בימינו כשהוא מברך).

וכן הוא לקמן שם ס"ח (כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה, צריך לאחוז בימינו כשהוא מברך). לוח ברה"נ פ"ו ה"ד. סדר ברה"נ פ"ט ה"ד.

וראה לקמן סי' קפג ס"ז (נטלו בימינו ... והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס). סי' תרנא סי"ד (איטר יד נוטל הלולב בימינו, שהוא שמואל של כל אדם).

⁹³³ לשון רבים, לכלול גם תרומה גדולה ותרומת מעשר.

⁹³⁴ רוקח סי' שכט (ובעת שחפץ לברך המוציא אחוז הלחם בשתי ידיו ב"י אצבעות. בירושלמי פ"א דחלה, ובמדרש ויכולו, כנגד י' מצות שמקיים לא תחרוש בשור ובחמור, לא תזרע כלאים, לקט שכחה ופיאה, לא תחסום שור, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני, חלה ... וי' תיבות בברכת המוציא, וכן בפסוק בתהלים (קד, יד) להוציא לחם מן הארץ), ושבלי הלקט סי' קמא (וצריך הבוצע שיבלע בשתי ידיו בעשר אצבעותיו, כנגד עשר מצות הנוהגות בתבואה עד שלא תבא לידי לחם ואלו הן, לא תזרע כלאים, לא תחרוש בשור וחמור יחדיו, לקט שכחה ופיאה, מעשר ראשון, מעשר שני, מעשר עני, תרומה, חלה, כך מפורש במס' חלה ירושלמי. ויש שסומכין על שם עשר תיבות שבפסוק מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ, וכן בברכת המוציא יש בה עשר תיבות בא"י אמ"ה המוציא לחם מן הארץ), ע"פ ירושלמי חלה ספ"א (עשר מצות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה, משום לא תחרוש, בל תזרע, בל תחסום, לקט שכחה ופיאה, תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני וחלה). **טור ושו"ע סי"ד** (יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת, ולכך יש י' תיבות בברכת המוציא, וי' תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה, וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה, טו), וי' תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה (עקב ח, ח), וי' תיבות בפסוק ויתן לך (תולדות כז, כח)).

⁹³⁵ **ברכות מ**, א (אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן), ופירש"י (שאף זו צורך ברכה, שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם). **טור ושו"ע סי"ה** (לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסת הבציעה).

ומה שאמרו "לבצוע" הכוונה לברכה, כמבואר בערוך ערך בשש (אין צריך המברך להתבושש ולחזר על לפתן אלא מברך לאלתר מפני שיש בו מלח).

⁹³⁶ כדלקמן בסמוך (ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוצא, כיון שהוא לצורך הסעודה).

שיביאו לפני כל אחד ואחד⁹³⁷, שהם יוצאים ידי חובתם בברכתו⁹³⁸, וצריכים לטעום מיד אחר ברכתו, כמו שיתבאר⁹³⁹.

ואם היא פת נקיה⁹⁴⁰, או מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו⁹⁴¹, או שנתכוין לאכול פת חריבה⁹⁴², אין צריך להמתין⁹⁴³. ואם רוצה להמתין הרשות בידו, ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהוא לצורך הסעודה, אף על פי שאינו לצורך המוציא⁹⁴⁴.

מכל מקום נהגו להניח מלח על השולחן⁹⁴⁵, לפי שהשולחן דומה למזבח⁹⁴⁶ והאכילה כקרבן, ונאמר, על כל קרבנך תקריב מלח, וכשישראל יושבים על השולחן וממתינים זה על זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם⁹⁴⁷ לכן מצוה להניחו על השולחן אפילו לא יאכלו ממנו⁹⁴⁸. ועל פי הקבלה⁹⁴⁹ יש לטבל פרוסת הבציעה במלח ג' פעמים⁹⁵⁰.

⁹³⁷ גמרא שם (לפני כל אחד ואחד). רמב"ם שם (עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד). ט"ז סק"ה (בגמרא ורמב"ם כתוב אין הבצוע רשאי לבצוע עד שיביאו לפני כל אחד מלח כו'). מ"א סק"א (ואם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כל אחד ואחד (גמרא)).

⁹³⁸ כנסמן לעיל (הערה 889).

⁹³⁹ ס"י (ואף זה הפסיק בין שמיעה לאכילה, שהשומע כמברך).

⁹⁴⁰ כדלקמן ס"י תעה ס"י (לפי שפת נקיה אין צריך מלח, כמו שנתבאר בס"י קס"ז).

⁹⁴¹ מרדכי רמז קל (ובני אשכנז אין רגילין לתת על השולחן לא מלח ולא לפתן, משום דפת שלנו חביב ומלוח, והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש, פירש בשש עיכוב).

⁹⁴² **רמב"ם** פ"ז ה"ג (אלא אם כן נתכוונו לאכול פת [ח]רבה).

⁹⁴³ גמרא שם (רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא, אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא (כלומר מיד, ולא המתין למלח ולפתן, רש"י) ... אמר להו, לית דין צריך בשש (כלומר פת נקיה היא זו ואין צריכה לפתן, רש"י)). טור ושו"ע שם (ואם היא נקיה או שהיא מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו או נתכוין לאכול פת חריבה, אינו צריך להמתין).

⁹⁴⁴ אופן הא' באור זרוע ח"א ס"י קמא (ובכולהו נראה, שאם רוצה להמתין על לפתן או מלח, הרשות בידו. או שמא אינו רשאי, כי היכי דלהוי תכף לנטילה ברכה). הובא בדרכי משה סק"ה. **מ"א** סק"ב (ובכולהו אם רצה להמתין הרשות בידו, או שמא אינו רשאי להפסיק (ד"מ)). ולפי מ"ש ס"י דאפילו דבר שאינו צורך המוציא לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה, אם כן בין נטילה לברכה, אפילו לכתחלה שרי, ולכן סתם פה בשו"ע). והוא האמור במ"א ס"ק יז (אפילו אינו צורך לפרוסת המוציא, רק צורך הסעודה (ב"י ב"ח)), ולקמן ס"ט (כיון שהוא צורך הסעודה, אע"פ שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה, אינו חשוב הפסק בדיעבד), ושם נסמן (הערה 963).

והיינו שאף שאינו זקוק למלח לטבול בו הפרוסה של ברכת המוציא משום כבוד הברכה, מכל מקום זקוק הוא למלח למשך הסעודה, או לטעם האמור לקמן בסמוך (נהגו להניח מלח על השלחן ... מצוה להניחו על השולחן אפילו לא יאכלו ממנו), שאינו זקוק לפרוסה של ברכת המוציא.

⁹⁴⁵ שבלי הלקט ס"י קמא (ומה שנהגו לבצוע על המלח, פירשו הגאונים ז"ל, לפי שמצינו שהשלחן נקרא מזבח ... מה מזבח מכפר אף שולחן מכפר, וכתוב במזבח (ויקרא ב, יג) על כל קרבנך תקריב מלח). **רמ"א** שם (ומכל מקום מצוה להניח על כל שלחן מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר, על כל קרבנך תקריב מלח).

⁹⁴⁶ ברכות נה, א (כל זמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו).

וכן הוא לקמן ס"י קפ ס"ו (כי השלחן דומה למזבח).

⁹⁴⁷ **מדרש**, הובא בתוס' מ, א ד"ה הבא (רבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן, כדאיתא במדרש, כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגין עליהם). הובא במ"א סק"ד. רמ"א ס"ה (והוא מגין מן הפורעניות).

והוא כאמור קרח יח, יט (ברית מלח עולם היא לפני ה').

⁹⁴⁸ **מ"א** סקט"ו (פירוש, אף על גב דאין אנו נוהגין באכילת מלח משום דיש בפת מלח, מכל מקום מצוה להניחו על השלחן).

⁹⁴⁹ שער המצות עקב (ואחר כך תבצע הפרוסה מן הככר הימני ותטבול במלח). הובא במ"א שם (וכתבו המקובלים לטבל פרוסת הבציעה במלח).

⁹⁵⁰ אור צדיקים למהר"ם פאפירש פרק כג אות יז (וצריך לטבול ג' פעמים במלח).

ובס' המנהגים חב"ד ע' 21 (נוהגין להטביל פרוסת המוציא שלש פעמים במלח. ולא לזרוק המלח על הפרוסה).

שכן נוהגים כל השנה; אבל בפסח, אם יטבלו המצה במלח, וישארו פירורים מהמצה במלח, אפשר שיביאו אחר כך הפירורים לידי שרויה.

וכיון שהשולחן דומה למזבח, טוב לזהר שלא להרוג עליו כנה⁹⁵¹ (אבל לזרוק עליו כנה, אין לחוש, שהרי בית הכנסת שקדושתו חמורה שאסור לאכול בו⁹⁵², ואעפ"כ יכול לזרוק בו כנה שלא בשעת התפלה, כמו ש[נ]תבאר בסימן צ"ז⁹⁵³):

הפסק בין ברכה לאכילה

ט ואחר הברכה יאכל מיד⁹⁵⁴, ולא ישיח בין ברכה לאכילה. ואם שח צריך לחזור ולברך⁹⁵⁵, אלא אם כן היתה השיחה בדברים שהם מענייני הדבר שמברך עליו, כגון שאמר הביאו מלח או ליפתן⁹⁵⁶. ואפילו פת שלנו שאין צריך מלח⁹⁵⁷, מכל מקום כיון שהוא חפץ לאכול על ידי טיבול במלח הרי זה מענייני הסעודה⁹⁵⁸. וכן אם אמר תנו לפלוני לאכול⁹⁵⁹.

ואפילו אם אמר תנו מאכל לבהמה, צורך הסעודה הוא ואינו חשוב הפסק, לפי שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, שנאמר, ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואחר כך ואכלת ושבעת⁹⁶⁰. אבל לשותות, אדם קודם, כמו שמצינו ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה⁹⁶¹. וכן אכילת עראי ואין בה כדי שביעה, יש מי

וראה שו"ת רבינו שער השמועה סי' ז.

⁹⁵¹ **ספר חסידים** סי' קב (ואסור להרוג כינה על שלחן שאוכלים עליו, וההורג עליו כאילו הורג על המזבח, כי השלחן הוא המזבח). הובא במ"א סק"י"ג (ולכן אסור להרוג כינה על השלחן (ס"ח סי' ק"ב)).

וראה לעיל סי' קנו סט"ו (ההורג כינה בפני חברו).

⁹⁵² רמב"ם הל' תפלה פי"א ה"ו. טור ושו"ע סי' קנא ס"א (בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש, כגון שחוק והתול ושיחה בטיילה, ואין אוכלים ושותים בהם).

וכן הוא לקמן סי' שסו ס"ו (ואסור לאכול בבית הכנסת, אם לא הלומדים שם, כמו שנתבאר בסי' קנ"א).

⁹⁵³ **רמ"א שם ס"ג** (ודוקא בשעת התפלה, אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזרוקו בבית הכנסת), ולעיל שם ס"ג (שלא בשעת תפלת י"ח יכול ליטול כנה ולזרוק בבית הכנסת, כמו שמותר לרוק בבית הכנסת).

⁹⁵⁴ היינו תוך כדי דבור, כדלקמן סי' רו ס"ג (ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי דיבור, שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב, שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי. ואם שהה יותר אין צריך לחזור ולברך).

⁹⁵⁵ **ברכות מ**, א (אמר רב, טול ברוך טול ברוך, אינו צריך לברך), ופירש"י (הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו ואמר לו טול מפרוסת הברכה, אף על פי שסח בינתים אין צריך לחזור לברך ... הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא). מרדכי רמז קל (אבל אם סח דברים אחרים דלא שייכי להמוציא, צריך לחזור ולברך). טור ושו"ע סי' (יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה, ואם שח צריך לחזור ולברך).

וכן הוא בשאר ברכות הנהנין, כדלקמן סי' רו ס"ג (כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין הברכה לאכילה, אפילו מפני הכבוד והיראה. ואם הפסיק ודיבר דיבור שאינו לצורך האכילה צריך לחזור ולברך, כמו שנתבאר בסי' קס"ז).

וכן הוא בברכת המצות, כדלקמן סי' תלב ס"ו (אסור להפסיק בשום דיבור בין הברכה לתחלת הבדיקה, כדרך שאסור להפסיק בשאר כל המצות בין הברכה לתחלת עשיית המצות).

⁹⁵⁶ גמרא שם (ר' יוחנן אמר, אפילו הביאו מלח הביאו לפתן נמי אין צריך לברך), ופירש"י (שאף זו צורך ברכה, שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם). טור ושו"ע שם (אלא אם כן היתה השיחה בדברים מענייני דברים שמברכין עליו, כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן).

⁹⁵⁷ כדלעיל סי' ח.

⁹⁵⁸ **ט"ז סק"ז** (נראה דאפילו לדידן, שפת שלנו נילוש במלח ואין צריך להביא מלח, כמ"ש בס"ה, מכל מקום, כיון דלזה ניחא ליה לאכול על ידי טיבול עוד במלח, ודאי לא הוי הפסק).

⁹⁵⁹ **רמב"ם פ"א מהל' ברכות ה"ח** (כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר ... תנו לפלוני לאכול ... אינו צריך לברך שנית). שו"ע שם.

⁹⁶⁰ **גמרא שם** (רב ששת אמר, אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך, דאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר (עקב יא, טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת). טור ושו"ע שם (תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו, אין צריך לברך). טור ומ"א סק"י"ח (הוי צרכי סעודה, דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו (גמרא)).

והוא רק מדברי סופרים, כדלקמן הל' צער בעלי חיים בקונטרס אחרון אות ג (וקרא דואכלת כו' היא אסמכתא בעלמא).

⁹⁶¹ **ספר חסידים** סי' תקלא (לענין צמאון אדם ובהמה, יתנו לאדם תחילה ואחר כך לבהמה, דכתיב (חיי שרה כד, מד) ותאמר אליו גם אתה שתה, ואחר כך (שם כד, מו) וגם לגמליך אשקה. ואשת וגם הגמלים השקתה). **מ"א** שם (אבל לשותות, אדם קודם, כדאשכחן ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה (ס"ח)).

שמתיר⁹⁶² קודם שיתן לבהמתו. ואעפ"כ כיון שהוא צורך הסעודה, אע"פ שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה, אינו חשוב הפסק⁹⁶³ בדיעבד. אבל לכתחלה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה⁹⁶⁴, ואפילו בעודו לועס, עד שיבלע. ואם שח בעודו לועס בדבר שאינו מענין צרכי הסעודה, אפשר שצריך לחזור ולברך, שהרי הברכה אינה אלא על הבליעה ולא על הלעיסה, שהלועס ואינו בולע אין צריך לברך⁹⁶⁵, כמ"ש סי' ר"י⁹⁶⁶.

וצריך ליזהר גם כן שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע, כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק⁹⁶⁷,

⁹⁶² ט"ז סק"ז (לעני"ד נראה, דאין איסור בטעימא בעלמא, דאם כן למה אמרו כאן אסור לאכול עד שיתן כו', ולא אמרו אסור לטעום, כמ"ש לשון זה בפ"ק דשבת דף ט' אסור לטעום עד שיתפלל, וכן אסור לטעום עד שיבדיל, אבל כאן לא אסרו אלא אכילת סעודה).

⁹⁶³ ב"י (שכל שהשיחה מענין אכילה לא היא הפסק, ואין צריך שתהא שיחה מענין פרוסת המוציא בדוקא). ב"ח (ואף על פי שאינו לענין ברכת המוציא, כיון דמצרכי סעודה הוא לא הוא הפסק). ט"ז שם (דק"ל אפילו דיבר במידי דלא שייך לפרוסת המוציא, אלא לצורך סעודה, לא הוא הפסק). מ"א סק"ז (אפילו אינו צורך לפרוסת המוציא רק צורך הסעודה (ב"י ב"ח)), וראה גם לעיל (הערה 944).

⁹⁶⁴ כל בו סי' כד יז, א (ואפילו גבול לתורה לא הוא הפסקה, דכולהו צורך אכילה הוא, דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת וברכת, וכולהו בדיעבד) הובא בב"י. רמ"א ס"ו (ומכל מקום לכתחלה לא יפסיק כלל).

⁹⁶⁵ של"ה שער האותיות אות ק פא, ב בהגהה ד"ה דין פשוט (נראה, דאפילו הכניס פרוסת הבציעה לתוך פיו ולועסו, אינו רשאי לדבר עד שיטעום החיך האוכל ויבלעו, כי קודם לזה עדיין נקרא הפסק כשמדבר, שהרי עדיין נקרא קודם אכילה, מאחר שלא טעם טעמו ... מצינו שהטעימה אינו כלום לענין הנאה, ממילא שמעיין מזה, דאם נתן לתוך פיו פרוסה של המוציא ומדבר בשעת טעימה קודם בליעה דהוי הפסקה ... ואף על פי שאמרתי, שהוא הפסק אם מדבר בשעת טעימה, מכל מקום אין אני אומר, באם עשה בדיעבד כן, ששכח ודיבר בשעת טעימה, שיחזור ויברך כמו שהדין הוא באם הפסיק בין הברכה לאכילה, דאין אני נכנס בספק ברכה לבטלה). מ"א סק"ז (ולא יסיח עד שיבלע הפרוסה. מיהו אם שח בעודו לועס א"צ לחזור ולברך (של"ה)).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"א, וסדר ברה"נ פ"ט ה"א (שלא יפסיק בין ברכה לאכילה ... ואפילו בעודו לועס, עד שיבלע ... ואם שח בעודו לועס, יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך).

⁹⁶⁶ בשו"ע שם ס"ב (הטועם את התבשיל אינו צריך לברך ... כשחוזר ופולט), ובמ"א שם סק"ט (דלא מקרי הנאה אלא בתוך מעיו, ואם כן הוא הדין ללועס ופולט).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב ה"ב, וסדר ברה"נ פ"ח ה"א (ואינה חשובה הנאה אלא הנאת מעיו, ולא הנאת החיך לבדו, כגון הטועם את התבשיל לידע אם הוא צריך מלח ותבלין או אם הוא טוב למאכל וחוזר ופולט, אין צריך לברך, אף על פי שנהנה בטעמו).

ולענין יום הכיפורים, ראה לקמן סי' תריב ס"ז (הנאת אכילה ושתיה אסורה ביום הכיפורים, אף על פי שאינו אוכלו ושותהו, כגון שטועם לחיך ופולט).

⁹⁶⁷ לענין הליכה בתוך הסעודה מחדר לחדר בתוך הבית, יתבאר לקמן סי' קעח ס"ג (כשהוא עומד ממקומו לילך למקום אחר אין עמידתו גמר סעודתו ... והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחרים במקומם).

וכיון שכאן הולך בין הברכה לאכילה לפני שבלע, אם כן הוי כדברים שאין טעונים ברכה לאחרים במקומם, שיתבאר דינם לקמן שם ס"א (היה אוכל בחדר זהא ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול, צריך לחזור ולברך ... ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו ... אין צריך לחזור ולברך).

וכאן מיירי כשהלך באותו חדר מפינה לפינה, שאינו חשוב שינוי מקום באמצע האכילה, כדלקמן סי' קעח ס"ג (אם אוכל בחדר אחד ... אין זה שינוי מקום, שכיון שמוקף מחיצות הרי הכל אחד). וכן הדין בקידוש, כדלקמן סי' רעג ס"ג (מפינה לפינה בבית אחד, שקידש בזוית זו על דעת לאכול כאן ואחר כך נמלך לאכול בזוית אחרת באותו בית ואותו חדר, ואפילו הוא טרקלין גדול אין צריך לחזור ולקדש, שכל החדר נחשב מקום אחד). אבל מכל מקום נחשבת ההליכה הפסק בין ברכה לאכילה, או בעודו לועס עד שיבלע, עכ"פ לכתחלה. וכן נתבאר בתהלה לדוד סי' קסו ס"ג (על כרחך דמיירי מפינה לפינה).

ואף שנתבאר לעיל סי' קד ס"ב (שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום באמצע עשיית המצוה), והיינו אפילו מחדר לחדר, כדלעיל סי' ח סכ"ב (אם בירך על טלית קטן בחדר זה והולך להתעטף בטלית גדול בחדר אחר באותו הבית, אין צריך לחזור ולברך, כיון ששני החדרים הם בבית אחד לא חשוב הפסק מה שהולך מזה לזה). מכל מקום בין ברכה לאכילה, או לבליעה "הליכה ממקום למקום חשובה הפסק"; אלא שאם הוא לצורך האכילה, נתבאר כאן (לצורך האכילה, שאז מותר לכתחלה אם אי אפשר בענין אחר).

וכן לענין הפסק בין נטילת ידים לסעודה, נתבאר לעיל סי' קסו (והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינו חשוב הפסק, כיון שהוא צורך הסעודה).

וראה תהלה לדוד סי' קסו סק"ג. מחשבת חיים ע' קלה. שו"ע אדה"ז המבואר.

אלא אם כן היא לצורך האכילה, שאז מותר לכתחילה אם אי אפשר בענין אחר, כגון שאי אפשר לו לברך במקום אכילתו לפי שאינו נקי⁹⁶⁸, שכיון שאי אפשר לו לאכול בענין אחר הרי זה כדעבד. והוא שב' המקומות הם בבית אחד, כמו שיתבאר בסימן קע"ח⁹⁶⁹:

י ואפילו אחר שטעם המברך, אם שח אחד מהמסובין קודם שיטעום, צריך המשיח לחזור ולברך לעצמו, אם שח בדבר שאינו מענין צרכי סעודה, כי לא תהא שמיעתו הברכה מהמברך גדולה מהמברך עצמו והיה משיח בין ברכה לאכילה שהיה צריך לחזור ולברך, משום שהפסיק בין ברכה לאכילה, ואף זה הפסיק בין שמיעה לאכילה⁹⁷⁰, שהשומע כמברך⁹⁷¹.

וכן רבים שעושים מצוה אחת ואחד מברך לכולם⁹⁷², אם הפסיק אחד מהם בין שמיעת הברכה לעשיית המצוה, אע"פ שהמברך כבר עשה המצוה תיכף לברכתו, אין זה מועיל לזה שהפסיק בינתיים, וצריך הוא לחזור ולברך לעצמו⁹⁷³.

ומכל מקום אם בשעה שהבוצע היה מברך המוציא היה אחד מהמסובין נוטל ידיו וכיון לברכת המוציא, ואחר כך ניגב ידיו ובירך על נטילת ידים, יוצא בברכת הבוצע ואין צריך לחזור ולברך ברכת המוציא, שברכת על נטילת ידים אינה חשובה הפסק בין המוציא לאכילה, לפי שהוא צורך הסעודה⁹⁷⁴:

⁹⁶⁸ כדלקמן סי' קפה ס"ג (שהוא אנוס, ואינו יכול לבטא בשפתים מפני המקום שאינו נקי, בענין שאסור לדבר).
⁹⁶⁹ סי"א (והוא שיהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית, או אפילו מבית לחצר, אין דעתו מועלת כלום, אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו בלא היסח הדעת בינתיים), לענין הפסק באמצע אכילה, וכל שכן כאן לענין הפסק בין ברכה לאכילה.

⁹⁷⁰ **תוס'** פסחים קא, א ד"ה ורבי יוחנן (לא פטר אלא אם כן שתה, דהוי הפסק, כדאמרין בפרק כיצד מברכין (ברכות מ, א) גבי המוציא, שאם הפסיק שצריך לחזור ולברך). **רא"ש** שם פ"י סי' ה (דאם לא שתה פשיטא שלא יצא, כיון דאיכא הפסק בין ברכה לשתיה). ב"י (כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך וזה נראה לי ברור). **מ"א** סק"י"ט (בתוס' פסחים דף ק"א בד"ה ור"י אמר כתבו בהדיא, דאם הפסיקו צריך לחזור ולברך עיי"ש ובד"ה ידי קידוש וכ"כ הראב"ן סימן קפ"א וכן כתב הרא"ש והמרדכי בהדיא). ט"ז סק"ח (כל אחד חייב לברך כדי לאכול, וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד מברך לעצמו, וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו, הוי הפסק וצריך לחזור ולברך).
וכן הוא לקמן סי' רצט ס"ב (ואף אם האחרים קדשו על פת והוציאו אותו ידי חובתו אף מברכת המוציא ... לענין הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, אין טעימתם מועלת לו, כמו שנתבאר בסי' קס"ז).
ולכן יתבאר לקמן סי"ח (שאחר מברך לכולם ... ההמון לא היו נוהרים מלהשיח בין שמיעת הברכה להטעימה, לכן הנהיגו לברך כל אחד לעצמו).

וראה הערות ובאורים תשסה ע' 49.

⁹⁷¹ כדלעיל סי' ח ס"א (דשומע כעונה), ושם נסמן (הערה מו).

⁹⁷² כדלעיל סי' ח ס"א (אם כמה אנשים מתעטפים כל אחד בטליתו בבת אחת כל אחד מברך לעצמו ... אם רצו האחד מברך והאחרים שומעין ועונין אמן), ולקמן סי' ריג ס"ו (בברכת המצות, אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו ... כגון שכל אחד מתעטף בציצית או לובש תפילין, הרשות בידם, אם רצו אחד מברך לכולם).

⁹⁷³ ט"ז שם (דלדידיה אם שנים רוצים להניח תפילין ואחד מברך והשני יוצא בברכתו, והאחד שבירך והניח תפילין והשני לא הניח עדיין, וכי לא הוה הפסק במה שהוא סח, ונאמר שכבר יצא ידי הברכה בהנחת חבירו, ודאי זה אינו).

וכן הוא לקמן סי' תפט סוף ס"א (ואחר ששמע הברכה יספור מיד), ושם נסמן (הערה כז).

⁹⁷⁴ ארחות חיים ה"י סעודה סי' טו (ואם ראובן נוטל ידיו לאכילה, וכשהוא נוטל יעקב אביו בירך ברכת המוציא, ואחר כך נגב ראובן את ידיו לאכילה ובירך ברכת נטילת ידים, אין ברכת הידים הפסק, כמו טול ברוך, ואין צריך ראובן לחזור ולברך ברכת המוציא, כך השיב הר"י ז"ל). **שו"ע** ס"ז (ראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה, ויעקב היה מברך המוציא ונתכוין להוציא השומעים, ואחר כך ניגב ראובן ידיו ובירך על נטילת ידים, לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב, ואין צריך לחזור ולברך ברכת המוציא). מ"א סוף ס"ק יט (בס"ז, דדוקא משום דברכת על נטילת ידים צורך סעודה לא הוי הפסק). וראה שו"ע אדה"ז המבואר.

וכן הוא בברכת הסוכה, כדלקמן סי' תרמג ס"ד (ואין ברכת הסוכה חשובה הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, כיון שברכה זו היא מצרכי הסעודה, וכל שהוא לצורך הסעודה אינו חשוב הפסק, כמו שנתבאר בסימן קס"ז).

שכח נסתפק או טעה בברכה

יא שכח ואכל ולא בירך המוציא, אם נזכר בתוך הסעודה מברך על מה שיאכל מעתה, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אין מברך על מה שאכל⁹⁷⁵, שברכת הנהנין דומה לברכת המצות⁹⁷⁶ שאין מברכים אלא עובר לעשייתו ולא אחר כך⁹⁷⁷, אלא אם כן היא מצוה שאי אפשר לברך עליה עובר לעשייתו, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח⁹⁷⁸. ויש מי שחילק⁹⁷⁹ בין ברכת הנהנין לבין ברכת המצות, שיכול לברך אחר כך אם לא בירך לפנייהם. ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה, טוב לחוש לדבריו בברכת הנהנין, שאפשר לו לאכול עוד מעט ויברך בתחילה ויוצא לדברי הכל⁹⁸⁰:

יב אם הוא מסופק אם בירך ברכת המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך, כי ברכת המוציא מדברי סופרים, וספק דברי סופרים להקל⁹⁸¹. ואינו רשאי להחמיר על עצמו אלא שלא לאכול, אבל לא לברך, שלא ליכנס לספק ברכה לבטלה⁹⁸²:

⁹⁷⁵ **ברכות נא**, א (מי שאכל ושתה ולא ברך (לפניהם. קאי אברכת המוציא וברכת היין, רש"י) מהו שיחזור ויברך (לאחר אכילה ושתיה, רש"י) ... תניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה (אלמא אע"ג דטבל הויא ברכה, רש"י). ולא היא, התם מעיקרא גברא לא חזי, הכא מעיקרא גברא חזי, והואיל ואידחי אידחי (וכיון דגמר אידחי, והואיל ואידחי אידחי, רש"י). טור ושו"ע ס"ח (שכח ואכל ולא בירך המוציא, אם נזכר בתוך הסעודה מברך, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך).

⁹⁷⁶ ראה קובץ הערות וביאורים ירושלים ח"ב ע' 83.
⁹⁷⁷ כדלקמן סי' תלב ס"ה (אם שכח לברך קודם התחלת הבדיקה ... אם נזכר לאחר שגמר בדיקתו לגמרי, לא יברך כלום, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתו, אבל לאחר גמר עשייתו, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום, שכבר עשה).

⁹⁷⁸ ס"ט"ז (ואף על פי שכל המצות שלא בירך עליהן עובר לעשייתן אינו מברך עליהן לאחר גמר עשייתן, מכל מקום מצוה זו, כיון שלפעמים אי אפשר לברך עליה קודם עשייתה, כגון היוצא מבית הכסא, ומוכרח לברך אחר עשייתה, אין לחלק בה בין פעם לפעם, ולעולם יכול לברך אחר כך).

וראה גם לעיל סי' ו ס"ה (כל המצות צריך לברך עליהן קודם לעשייתן. אלא שבנטילת ידים אי אפשר לברך קודם הנטילה, לכן נדחית הברכה עד לאחר הנטילה). לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון סק"ג (דדוקא כשראו לברך קודם עשייתה ולא בירך לא יברך אחר כך, אבל כשלא היה אפשר לברך תחלה יכול לברך אחר כך).

⁹⁷⁹ **רשב"א נא**, א ד"ה והתניא (מי שאכל ושכח ולא בירך דאם גמר סעודתו שוב אינו מברך דהואיל ואידחי אידחי, ודלא כרבינא, אבל הראב"ד ז"ל פסק בההיא כרבינא ... ואני תמה, נפסוק הלכה כרבינא, ורבינא לא אמר לה אלא מהא דתנן גבי גר טבל ועלה בעליתו אומר אקב"ו וכו', ומסקנא דגמרא ולא היא התם מעיקרא גברא דחיא וכו' אבל הכא מעיקרא גברא חזיא והשתא הוא דאדחי, ואמור רבנן הואיל ואדחי אדחי, **בשם ראב"ד**, הובא בב"י סוף סי' קעב, ובמ"א סקכ"א (הרשב"א כתב דלהראב"ד צריך לברך אף על פי שגמר סעודתו).

ולדעת הראב"ד יש הפרש בין ברכת המצות – שאינו יכול לברך אחר כך, מהטעם האמור לקמן סי' רסג ס"א (שהאיד תברך וצונו להדליק והן דולקות כבר מקודם לכן), וסי' תלב ס"ה (לאחר גמר עשייתו, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום, שכבר עשה), לבין ברכת הנהנין – שיכול לברך אחר כך אם לא בירך לפנייהם.

וראה קובץ ד"ת (צפת) ח"ג ע' 84.

⁹⁸⁰ **כל בו** סי' כד יז, א (דוקא כשאין לו עוד מאותן המשקין, דודאי מוטב שיבלעם ויברך ברכה שלאחריהן ולא שיפסיד אותן ויפסיד המשקה והברכה, אבל אם יש לו עוד מן המשקה, מוטב שיפליט אותו ולא יהנה בלא ברכה, ויברך על השאר תחלה וסוף). **מ"א** סקכ"א (כתב ב"י בשם כל בו אם יכול לאכול ויברך ויאכל מעט).

⁹⁸¹ רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ב (מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא, אינו חוזר ומברך, מפני שאינו מן התורה). ופ"ח ה"ב (כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים). **טור ושו"ע** ס"ט (אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך). לבוש ס"ט (שאין הברכה זו אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא). ט"ז ס"ק י (דהמוציא הוא מדרבנן). וסי' רט ס"ג (כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף).

וכדלעיל ס"א (ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתיה).

⁹⁸² כמבואר בטור סו"ס כט (כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה), וב"ח שם (דבספק נמי אסור לברך משום ספק ברכה לבטלה, פן יהא עובר על (יתרו כ, ז) לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא), וכדלקמן סי' קסח ס"ג (שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו הרי זו ברכה שאינה צריכה, ונושא שם שמים לשוא), וסי' רטו ס"ג (כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כאילו נשבע לשוא, ואסור לענות אמן אחריו), ותניא אגה"ת פ"א ק, א (והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה).

יג אם במקום ברכת המוציא בריך שהכל נהיה בדברו⁹⁸³, או שאמר בריך רחמנא מלכא⁹⁸⁴ (דעלמא⁹⁸⁵) מריה דהאי פתא, ואפילו לא הזכיר שם הפת כלל שאמר מריה דהאי⁹⁸⁶, והיתה הפת מונחת לפניו, יצא, ואינו נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים⁹⁸⁷, כיון שבירך על הפת שאוכל והזכיר שם ומלכות בברכתו, כי רחמנא הוא שם ה'⁹⁸⁸ בבבל (אע"פ שבתרגום⁹⁸⁹ הוא כינוי של רחום⁹⁹⁰):

וזוהו שאומר כאן (ספק ברכה לבטלה). וכן הוא לעיל סי' מו סי' (שלא להכניס עצמו לספק ברכה לבטלה). לקמן סי' קפח סי' יא-וסט"ו. סי' ריג ס"ד. סי' רצ"ט. סי' תפז ס"ג. סי' תקפב ס"ב. סדר ברה"י פ"ה ה"ג). שכיון שספק ברכות דרבנן להקל לכן יש חשש שם שמים לבטלה.

וראה שו"ת צמח צדק (תאו"ח סי' ג אות ו), ובחידושי (עו, ג. קצד, א) ובפס"ד (שלו קיד, א). הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 84.

⁹⁸³ **ברכות מ, ב** (על כולן אם אמר שהכל וכו'). אתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין, ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין. תוס' שם ד"ה ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין (וכן הלכה). טור ושו"ע סי' (אם במקום ברכת המוציא בריך שהכל נהיה בדברו ... יצא). וכן הוא לקמן סי' רו ס"א (ועל הכל אם בריך שהכל נהיה בדברו יצא, ואפילו על פת ויין).

ואם בריך בורא פרי האדמה על הפת, נפסק בלוח ברה"י פ"א ה"ב (ואם בריך בורא פרי האדמה לא יצא), ושם נסמן (הערה 4290). אבל בסדר ברה"י פ"א ה"ב השמיטו. ובחדושי צמח צדק יא, א (על פת מה' המינין אם בריך בורא פרי האדמה, אין שום ספק, אלא ודאי יצא ידי חובתו דיעבד, כמו בשהל נהיה בדברו). וראה תורת מנחם לסדר ברה"י ס"ק א. בדי השלחן סי' מט סק"א.

ואם בריך בורא מיני מזונות על הפת, יתבאר לקמן סי' קסח סי"ב (שהמברך בורא מיני מזונות על לחם גמור לא יצא ידי חובתו, הואיל ונשתנה לעילוי וחשיבות נשתנית ברכתו), ושם נסמן (הערה 1233). אבל בסדר ברה"י פ"א ה"ג (ברוך על הפת בורא מיני מזונות יצא, ויש חולקים, וספק ברכות להקל), ושם נסמן (הערה 4990).

⁹⁸⁴ גמרא שם (בנימין רעיא כך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא, אמר רב יצא. והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ... ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה). טור ושו"ע סי' (אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא). וביאר בב"י (ומשמע ודאי, דלרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, כמו שיתבאר בסימן רי"ד, לא אמרינן דיצא אלא בדאמר בה נמי מלכות, ולפיכך כתב רבינו בריך רחמנא מלכא, וכן כתבו הרא"ש (פ"ו סי' כג) והרשב"א (שם ד"ה והא). ואף על גב דהאי עובדא דמנימין רעיא משמע דבברכה שלאחר המזון הוה, משמע לרבינו דהוא הדין דאם בריך כן לפני המזון שיצא ידי ברכת המוציא). והוא ברא"ש פ"ו סי' כג (ולעיל גבי בנימין רעיא, מיירי שהזכיר גם מלכות), וברשב"א שם ד"ה והא (ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא).

⁹⁸⁵ **תוס' שם ד"ה** אמר (ואפילו דלג תיבת העולם בלבד, דמלך לבד אינו מלכות). שו"ע סי' ריד (ואפילו לא דילג אלא תיבת העולם לבד, צריך לחזור ולברך, דמלך לבד אינה מלכות). וכן הוא לקמן שם ס"ב (אפילו אם לא דילג אלא תיבת העולם לבד, צריך לחזור ולברך, שמלך לבד אינו חשוב מלכות). פרישה כאן אות ח (וצריך לומר שאמר בריך רחמנא מלכא דעלמא, שלרבי יוחנן שצריך להזכיר מלכות, צריך להזכיר בו העולם). מ"א סקכ"ב (דבסי' רי"ד פסק דאם אמר מלך ולא אמר העולם לא יצא, ואם כן הכי נמי בעי למימר מלכא דעלמא מאריה וכו'. וכן הוא בסידורים).

וכאן הכניסו במוסגר. ובטור ושו"ע סי' (אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא), ולא הזכיר "דעלמא". וכן הוא לקמן סי' קפז ס"ד (אפילו אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא).

אבל ראה אגרות קודש שהובא לקמן (הערה 988).

⁹⁸⁶ מרדכי רמז קלג (וצריך עיון אם יאמר רבי מאיר אפילו לא הזכיר פת). הגהות אשרי פ"ו סכ"ג (וצ"ע אם פוסק כרבי מאיר אפילו לא יזכיר פת, תוספות). ב"י (והגהות אשרי כתבו בשם התוספות, שצ"ע אם הלכה כרבי מאיר אפילו לא יזכיר פת. וכן כתב גם כן המרדכי (סי' קלג). וכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא). ב"ח (אלא שצריך עיון אם צריך לומר מריה דהאי פיתא במקום המוציא לחם מן הארץ, או אפילו לא הזכיר פת אלא אמר מריה דהאי נמי יצא. וכתב בית יוסף דהתוספות והמרדכי מסתפקין בזה, וכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא). מ"א שם (אם אמר מלכא מאריה דהאי ולא אמר פת נמי יצא (ב"י ב"ח)).

⁹⁸⁷ כדאמר שם רבי יוסי, החולק על רבי מאיר (ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו), וכדלקמן סי' קפז ס"ד (כל המשנה ממטבע שטבעו (חכמים) לא יצא ידי חובתו ומחזירין אותו).

⁹⁸⁸ **ט"ז סק"א** (כיון שיש שם ומלכות, דרחמנא הוא שם).

אבל בסדר ברה"י פ"ג ה"ד (ברוך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא). וכן הוא בסדור בנוסח סדור תהלת ה' בברכת המזון לקטנים. ואף דאמרינן התם (והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, דאמר בריך רחמנא). כתוב על כך ברבינו יונה מג, א (נראה ששם ומלכות היו מזכירין בה, והיו אומרים בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא ... ודאי בין זו בין כל הברכות הנזכרות בפרקין, כשאומר בהן הזכרת השם ומלכות מיירי). ט"ז סי' ריט סק"ב (ברבינו יונה כתוב בריך אלהנא מלכא כו'). באר היטב שם ס"ק ז (ברבינו יונה כתוב בריך רחמנא אלהנא מלכא כו').

ובאגרות קודש ח"ג אגרת תקג (וזאת למודעי, אשר כבר פסק אדה"ז (בברה"י פ"ג ס"ד) דבנוסח הנ"ל צריך לומר: רחמנא אלקנא מלכא דעלמא, וכדעת רבינו יונה (ברכות רפ"ט, הובא בט"ז ובאה"ט או"ח ר"ס רי"ט), וברכת הנחנין

מתי אחד מברך לכולם

יד רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם⁹⁹¹, והשאר יכוונו לבם לשמוע ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים⁹⁹². ואפילו הם שנים לבד שבברכת המזון כל אחד מברך לעצמו, אחד מהם מברך המוציא⁹⁹³, לפי שבסוף הסעודה הם מתפרדים זה מזה לפיכך אינן מצטרפין לברכה אחת אלא בזימון שלשה, משא"כ בתחלת הסעודה שהם מתחברים וקובעים עצמן לאכול יחד⁹⁹⁴:

טו במה דברים אמורים כשהסיבו על המטות, שהוא דרך קבע⁹⁹⁵, שכן היה מנהגם כשמתחברים לאכול בחבורה אחת היה כל אחד מיסב על מטתו, ולא היה קבע סעודה בלא הסיבה⁹⁹⁶, אם הם אורחים הסועדים אצל בעל הבית⁹⁹⁷, שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו על השולחנות הקטנים אשר לפני כל אחד ואחד, ואינם יודעים קביעותם עד שהסיבו יחד. אבל אם יושבין בלא הסיבה על המטות, עדיין אינן קבועים יחד, וכל אחד מברך לעצמו. אבל בעל הבית עם בני ביתו, אע"פ שישבו בלא הסיבה הרי הם קבועים ביחד, לפי שכל בני הבית נגררים אחר בעל הבית ואחד מברך לכולם⁹⁹⁸. ואפילו בני חבורה

בסידורו בתרא הוא לגבי השו"ע (סקפ"ז ס"ד) ששם לא כתב "אלקנא", "דעלמא". – ופשוט דאין לחלק בזה בין ברכה לחברתה).

⁹⁸⁹ תשא לד, ו. ואתחנן ד, לא. וראה גם תהלים קיא, ד. קיב, ד. קמה, ח.
⁹⁹⁰ שאינו משמות המיוחדים להקב"ה, כדלעיל סי' פה ס"ב (הכינויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהם מותר לאמרם שם מן הדין, לפי שגם בני אדם מכונים בהם לפעמים, כמו שנאמר חנון ורחום וצדיק).

⁹⁹¹ משנה **ברכות מב**, סע"א (היו יושבין (בלא הסבת מטות שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה, רש"י), כל אחד מברך לעצמו (דאין קבע סעודה בלא הסבה, רש"י). הסבו, אחד מברך לכולן).

⁹⁹² ירושלמי פ"ז ה"ג (אמר ליה כמה דאנא יהב דעתי מפקא יתך ידי חובתך בברכתה, כן הב דעתך מפקא ידי חובתי באמן). אור זרוע ח"א סי' קעח (כההיא דירושלמי, אמר ליה כמה דאנא יהיב דעתי מפיך יתך ידי חובתך בברכתא, כן הב דעתך מפקא יתך ידי חובתי באמן). רמ"א ס"ב (ואם רבים מסובים, יכוונו לבם לשמוע ברכה ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים).

וכעין זה הוא לעיל סי' ג (שגם עניית אמן מכלל הברכה היא). והיינו דוקא לכתחלה, כדלקמן סי' ריג ס"ד (יוצא ידי חובתו בדיעבד אפילו לא ענה אמן).

⁹⁹³ תוס' מה, א ד"ה אם (דבברכה ראשונה מוציאין זה את זה שנים לכו"ע). **רא"ש** פ"ו סל"ג (בברכה ראשונה אפילו בשנים אחד מברך והשני יוצא). **טור ושו"ע** ס"יא (אם היו שנים או רבים, אחד מברך לכולם).

⁹⁹⁴ תוס' שם (והטעם, הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא חברו, אבל בברכה של סוף סעודה שמסתלקין זה מזה, צריך לברך כל אחד לעצמו). **רא"ש** פ"ז ס"ו (ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה, היינו משום דבתחלת הסעודה כשהן מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף, הלכך כל אחד יוצא בברכת חברו, אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה, הלכך כל אחד מברך לעצמו). מ"א סקכ"ג (דלא דמי לזימון שאין מזמנין בפחות משלשה, דהתם דעתיה למיעקר, משא"כ בתחלת סעודה שמתחברין יחד).

וכן הוא לקמן סי' קצב ס"א (במה דברים אמורים בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד, אבל בברכה אחרונה, כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם, אלא אם כן הם משלשה ולמעלה, שיש שבת וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת, לפי שהם ראויים לזמן כלומר להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים). סי' ריג ס"ב (וכל זה בברכה ראשונה, שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול ולשתות יחד הרי קביעותם זו מצרפתם להחשב כגוף אחד וברכה אחת לכולם, אבל בברכה האחרונה, כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפים זה עם זה להחשב כגוף אחד).

⁹⁹⁵ **גמ' שם מב**, ב (הסבו אין לא הסבו לא). **טור ושו"ע** ס"יא (ודוקא הסיבו, שהוא דרך קבע).

⁹⁹⁶ רש"י שם מב, סע"א (היו יושבים בלא הסבת מטות, שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה, כל אחד ואחד מברך לעצמו, דאין קבע סעודה בלא הסבה). תוס' שם ד"ה הסבו (שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו). ב"י ד"ה ואם היו בשם הרא"ה, בפקודת הלוויים ע' קכח (דרכן היה כשמתחברים לאכול בחבורה אחת, שכל אחד מיסב על מטתו).

⁹⁹⁷ **ירושלמי** פ"ו ה"ו (רבי יהושע בן לוי אמר, בשבוע הבן (בסעודת מילה, פני משה) היא מתניתא, הא בעל הבית בתוך ביתו לא). הובא ברבינו יונה ל, ב (ובירושלמי אמרין, אמר רבי יהושע בן לוי, בשבועה כן היא מתניתא באורחים, אבל בעל הבית בתוך ביתו לא), וברא"ש פ"ו סי' לג.

⁹⁹⁸ **הרב רבנו יונה** שם (דבאורחים שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו ואינם יודעים קביעותם, אינם מצטרפין אלא כשהסבו יחד מתחלה, אבל בעל הבית עם בני ביתו, אפילו לא הסבו יחד מתחלה מצטרפין אחר האכילה, שכל בני הבית נגררין אחר בעל הבית). רא"ש שם (דבעל הבית שכל בני ביתו נגררין עליו אין צריכין הסיבה, כי כולן סומכים

שאינם בעל הבית עם בני ביתו, אם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני⁹⁹⁹, כיון שהכינו מקום לאכילתם הרי נקבעו יחד אפילו לא הסיבו. ולא אמרו שצריכין הסיבה אלא כשישבו פתאום בלי שום אמירה תחלה לאכול יחד במקום זה¹⁰⁰⁰.

ועכשיו שאין אנו רגילין בהסיבה, הרי ישיבתנו בשולחן אחד, או בלא שולחן במפה אחת, חשובה קביעות¹⁰⁰¹, אפילו לבני חבורה כמו הסיבה בימיהם¹⁰⁰². אבל אם אינם יושבין על שולחן אחד או מפה אחת, אינן קבועים יחד אפילו הכינו מקום לאכילתם, ואפילו בעל הבית עם בני ביתו¹⁰⁰³.

והשמש, אע"פ שאינו קבוע בישיבה אצל השולחן אלא עומד ומשמש ואוכל בלא קבע, שהולך ובא תמיד באמצע אכילתו, יוצא בברכת הבוצע¹⁰⁰⁴, לפי שדרכו בכך וזו היא קביעתו לעמוד לשרת ולאכול¹⁰⁰⁵:

טז במה דברים אמורים שצריך שולחן אחד או מפה אחת¹⁰⁰⁶, בבית, אבל בשדה¹⁰⁰⁷, די בהכנת מקום שיאמרו נאכל כאן או במקום פלוני¹⁰⁰⁸. ואפילו היה כל אחד רוכב על בהמתו ואוכל מכרו, כיון שעמדו במקום אחד נקבעו יחד, אע"פ שלא ירדו מהבהמות. אבל אם היו הולכין ואוכלים, לא נקבעו, אע"פ

(עליו). טור ורמ"א ס"א (או בעל הבית עם בני ביתו דהוי כהסיבו). מ"א ס"ק כד (עם בני ביתו, אפילו ישבו בלא הסיבה).

⁹⁹⁹ **גמרא שם** מב, ב (כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא, כי הסבו דמי). רבינו יונה לא, א (ואומר רבינו יצחק הזקן ז"ל, שאפילו לא אמרו ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן, כיון שהסכימו ביחד ואמרו נאכל, כמו קביעות מקום הוי ואחד מברך לכולם). **רא"ש שם** (ונראה דהוא הדין נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום, ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט גמרא ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלוני, שכך מנהג הולכי דרכים). טור ושו"ע שם (ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני, כיון שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפילו בלא הסיבה).

¹⁰⁰⁰ **ריא"ז** בשלטי גבורים לא, א אות ב (ואם הסבו, אע"פ שלא קבעו מקום אלא ישבו פתאום והסבו שם, אחד מברך לכולן, שהסיבה היא קביעות).

¹⁰⁰¹ **תוס' שם** מב, א ד"ה הסבו (שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו. אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו), **ורא"ש שם** (אם הסיבו על המטות. והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה שלנו הוי קביעות כהסיבה דידהו). **והרב רבנו יונה** ל, ב (ועוד אומר רבינו יצחק ז"ל, כי בימיהם שהיו השלחן ומפות לפני כל אחד ואחד היה צריך שישבו כדי שיצטרפו כולם, אבל עכשיו שמנהגנו לאכול כולנו בשלחן אחד ומפה אחת, אין צריך הסבה אחרת, אלא בזה בלבד מצטרפין). הרא"ה בפקודת הלויים שם (לפי מנהגנו עכשו לאכול בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחת). טור ושו"ע שם (והאידנא שאין אנו רגילים בהסיבה, ישיבה דידן בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחת, הוי קביעות).

¹⁰⁰² **טור** ושו"ע שם (ואפילו לבני חבורה כהסיבה דידהו דמי).

¹⁰⁰³ **ב"י** (והאידנא נמי נראה דשיבה מיהא בעי. ולא תימא ישיבה לדידן כהסיבה לדידהו, וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתם אף על פי שלא הסיבו הוי קבע, לדידן אפילו לא ישבו נמי הוי קבע, דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע. ומהאי טעמא נמי נראה, דבעל הבית עם בני ביתו לדידן נמי לא הוי קבע אלא אם כן ישבו). **ושו"ע שם** (ולדידן, אפילו קבעו מקום לאכילתן, או בעל הבית עם בני ביתו, לא מהני אלא אם כן ישבו בשלחן אחד או במפה אחת).

¹⁰⁰⁴ שלטי גבורים שם (לא, א) אות ב (השמש שעומד ומשמש על המסובין, יוצא בברכות המברך). מ"א סקכ"ז (משמע בשלטי גבורים, דשמש אף על פי שלא קבע אצל השלחן יוצא בברכת המוציא).

¹⁰⁰⁵ משנה **ברכות** מה, א (והשמש שאכל כזית ... מזמנין עליו). גמרא **מז**, ב (פשיטא. מהו דתימא שמש לא קבע, קמ"ל), וכן נפסק לקמן סי' קצט ס"א (השמש שאכל כזית מזמנים עליו, שאף שלא קבע עצמו בשלחן עמהם אלא עומד ומשמש עליהם ואכל מעומד, וגם הולך ובא באמצע אכילתו ואין לו קביעות כלל עמהם, מצטרף עמהם לזימון, שכיון שדרך אכילתו בכך זו היא קביעות) – **(לענין זימון, והוא הדין לענין ברכת המוציא, דחד טעמא הוא)**.

¹⁰⁰⁶ כדלעיל סט"ו (אם אינם יושבין על שולחן אחד או מפה אחת, אינן קבועים יחד, אפילו הכינו מקום לאכילתם, ואפילו בעל הבית עם בני ביתו).

¹⁰⁰⁷ מ"א סקכ"ו (אף על גב דלעיל כתב דלא מהני אמירה אלא אם כן ישבו בשלחן אחד. היינו בבית, אבל בשדה דליכא שלחן, הוי קביעות באמירה בלא שלחן).

¹⁰⁰⁸ **ברכות** מב, ב (כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא כי הסבו דמי), וכנסמן לעיל (הערה 999). וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 88.

שאמרו נאכל יחד¹⁰⁰⁹. ואפילו מהלכין ברגליהם ואוכלים מככר אחד.

אבל אם הולכים בספינה אחת ואמרו נאכל, נקבעו באמירה זו, אפילו כל אחד אוכל מככרו ואפילו שלא על מפה אחת. אבל אם יושבים בעגלה, יש להסתפק אם דינם כרוכבים על גבי בהמה, שהעגלה גם כן מהלכת, משא"כ בספינה שהיא אינה חשובה מהלכת אלא המים הולכים תחתיה והיא נחה לעולם על אותם המים¹⁰¹⁰, או אפשר כיון שהם יושבים בעגלה אחת מצטרפין, משא"כ ברוכבים, שאף שהם יושבים הרי כל אחד הוא רוכב בפני עצמו¹⁰¹¹.

ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אף על פי שאוכלין כולם בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין אין מצטרפין¹⁰¹²:

יז כל מקום שאין מצטרפין מפני שלא נקבעו יחד וכל אחד מברך לעצמו, אם בירך אחד לכולם אע"פ שנתכוין להוציאם ידי חובתם והם נתכונו לצאת, לא יצאו¹⁰¹³ שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות¹⁰¹⁴ שכל המחויב בדבר מוציא חבירו ידי חובתו¹⁰¹⁵ אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא ראוי שיברך ואין אחד פוטר חבירו בברכתו, אלא אם כן נקבעו יחד על דבר שדרך לקבוע עליו, כגון פת ויין¹⁰¹⁶ שקביעותם מצרפתן להיותם נחשבים כגוף אחד לברכה אחת לכולם¹⁰¹⁷.

¹⁰⁰⁹ **הרב רבנו יונה** לא, א (ואומר רבינו יצחק הזקן ז"ל ... אם היו רוכבין ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו, שלא ירדו מהבהמות, מצטרפין, כיון שעמדו במקום אחד. אבל אם היו אוכלים והולכים, לא). טור ושו"ע סייב (אם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד אוכל מככרו, שלא ירדו מהבהמות, מצטרפין, כיון שעמדו במקום אחד, אבל אם היו אוכלים והולכים, לא). **מ"א** ס"ק כז (פירוש, לא מהני אמירה).

¹⁰¹⁰ ב"מ ט, ב (ספינה מינח נייחא ומיא הוא דקא ממטו לה). וראה הערות ובאורים תשמג ע' 41.

¹⁰¹¹ **מ"א** שם (וצ"ע אם יושבים בעגלה אחת ואמרו נאכל כאן ואוכלין יחד, אם יצטרפו. אף על גב דקי"ל רכוב כמהלך דמי, והוא הדין ליושב בעגלה. מכל מקום כיון ששלתם יושבים באגודה אחת, יש לומר דמצטרפין, וצ"ע. ובספינה פשוט דקביעות גמור הוא).

¹⁰¹² **הרב רבנו יונה** שם (אם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אף על פי שאוכלין כולם בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין, אינם מצטרפין). שו"ע שם (אם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אף על פי שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום, ואוכלים מפוזרים, אינם מצטרפין).

¹⁰¹³ **רא"ש** פ"ו ס"י לג (אם לא הסיבו, אף על גב דשומע כעונה, ואפילו אמר אמן, לא יצא). רבינו ירוחם נט"ז סוף ח"ד (אין זה קביעות, וכל אחד מברך לעצמו ... פירוש, ואפילו הם שנים, ואפילו דשומע כעונה, ואפילו אמר אמן, לא יצא). פסקי ריקאנטי ס"י פ (פסק ריא"ז לשיטת רש"י ז"ל, דהיכא שהיו מסובים בסעודה אנשים הרבה וכל אחד יושב לבדו, אין אחד יוצא בברכת המוציא בברכות של חבירו, אף על גב דאכוין שומע ומשמיע, שצריך שיהיו קבועים יחד לאכילתם). הובאו **במ"א** סק"ח.

¹⁰¹⁴ כדלקמן סכ"ג (שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות, שאף מי שאינו מחויב בדבר מפני שכבר יצא ידי חובתו יכול לברך למי שעדיין לא יצא ואינו יודע לברך לעצמו), ורס"י קצב (כבר נתבאר בס"י קס"ז שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו, אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פוטר, אלא אם כן נקבעו יחד בדבר). והיינו שחילוק ביניהם הוא הן לענין מי שכבר יצא ורוצא להוציא את מי שאינו יודע לברך בעצמו, והן לענין מברך לעצמו שאינו יכול להוציא גם את חבירו.

¹⁰¹⁵ שלענין ברכת המצות נתבאר לעיל ס"י ח סיי"א (אם כמה אנשים מתעטפים כל אחד בטליתו בבת אחת, כל אחד מברך לעצמו, ואם רצו האחד מברך והאחרים שומעין ועונין אמן ויוצאין בזה, דשומע כמדבר). לקמן ס"י ריג ס"ו (בברכת המצות, אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו, אף שכולן מצוה אחת, כגון שכל אחד מתעטף בציצית או לובש תפילין, הרשות בידם אם רצו אחד מברך לכולם).

¹⁰¹⁶ כדלקמן ס"י ריג ס"א (בפת ויין פוטר. והוא שישבו כולם בשולחן אחד, או בלא שולחן במפה אחת, בדברים שדרך קביעות אכילתם היא על המפה).

ולענין שאר אוכלים, יתבאר שם ב' דעות (על כל פירות ושאר אוכלים חוץ מפת וכל משקין חוץ מייין, אם האוכלים או השותים הם שנים או יותר אחד מברך לכולם, אף על פי שלא הסיבו על המטות ... ומכל מקום צריך שיהיו קבועים יחד בישיבה ... ויש אומרים שבשאר דברים חוץ מפת ויין אין אחד פוטר את חבירו ואפילו הסיבו ... שהעיקר כסברא הראשונה).

¹⁰¹⁷ ר"ן מגילה יג, ב (היכא דמברך גופיה מיחייב ואיכא קביעותא דדמו כולהו כחד גופא).

אבל אם נקבעו יחד, אלא שכל אחד צריך לברך לעצמו מפני שאין קביעות מועלת, כגון בברכת המזון בפחות מג' ¹⁰¹⁸, או ברכה אחרונה של פירות ¹⁰¹⁹, כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואם בירך אחד לכולם יצאו ידי חובתם בדיעבד ¹⁰²⁰, כמו שיתבאר בסימן קצ"ג ¹⁰²¹ ורי"ג ¹⁰²². ויש אומרים ¹⁰²³ שבכל מקום יצאו ידי חובתם בדיעבד, והעיקר כסברא הראשונה ¹⁰²⁴:

יח וכל מקום שקביעות מועלת לצרפם לברכה אחת ¹⁰²⁵, מצוה שאחד מברך לכולם ולא כל אחד בפני עצמו, משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך ¹⁰²⁶. ומכל מקום רשאים הם לקבוע יחד על דעת שלא להצטרף

וכן הוא לקמן סי' קצב ס"א (אלא אם כן נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך, שקביעות מצרפתם להיות נחשבים כגוף אחד, וברכה אחת לכולם). ריג ס"ב (קביעותם זו מצרפתם להחשב כגוף אחד וברכה אחת לכולם).

וראה חקרי הלכות ח"ח ז, ב.

¹⁰¹⁸ כדלקמן רס"י קצב (בברכה אחרונה ... אין מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטר בברכה אחת מהם, אלא אם כן הם משלשה ולמעלה).

ומדגיש שהלכה זו היא דוקא "בברכת המזון", כי בברכה ראשונה נתבאר לעיל סי"ד (רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם ... ואפילו הם שנים לבד) הרי שמועלת קביעותם אפילו לכתחלה.

¹⁰¹⁹ חולין קו, א (אין מזמנין על הפירות). טור ושו"ע סי' ריג ס"א (דאין זימון לפירות). וכדלקמן סי' ריג ס"ב (ולא אמרו שיברך אחד לכולם, אלא בפת שמברכים עליה ברכת המזון, ולא בשאר ברכות אחרונות שאין חשובות כברכת המזון לומר עליהם נברך בתחילה).

ומדגיש שהלכה זו היא דוקא ב"ברכה אחרונה", כי בברכה ראשונה של פירות, יתבארו לקמן שם ס"א ב' דעות (כנסמן לעיל הערה 1016), הרי שלדעה הראשונה, שהיא העיקר, מועלת קביעותם יחד אפילו לכתחלה.

¹⁰²⁰ תשובות הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קצו (ברכת הפירות, כשקבעו עליהן סעודתם ... בדיעבד, כל שבירך האחד ושמעו חבריו יצאו ... ומכל מקום לכתחלה אין עושין כן, לפי שאין זימון לפירות. כדאיתא פרק כל הבשר), הובא בב"י סי' ריג, ובמ"א כאן ס"ק כח.

¹⁰²¹ ס"א (שנים שאכלו כאחת, אם נקבעו בקביעות המועלת לצרף לזימון בשלשה, אף על פי ששנים אין ראויים לזימון, ולכן צריך כל אחד לברך לעצמו לכתחלה), הרי שבדיעבד יצא.

ואפילו לכתחלה יתבאר שם (אם אחד יודע לברך והשני אינו יודע, מברך היודע ומוציא מי שאינו יודע).

¹⁰²² ס"ב (ומכל מקום בדיעבד שבירך אחד ונתכוין להוציא השומעים והם נתכונו לצאת ידי חובתם, יצאו, אם היו קבועים באכילתם קביעות המועלת לצרפם לברכה ראשונה). ושם מייירי בברכה אחרונה של פירות, כמבואר במ"א כאן ס"ק כח (אף על גב דאין זימון לפירות, מכל מקום הרי קבעו יחד ויצאו בדיעבד).

ואפילו לכתחלה יתבאר שם (ואם אחד אינו יודע לברך בעצמו יוצא לכתחלה בברכת חבריו שקבע עמו).

¹⁰²³ רוקח סי' שכט (ואם לא קבעו מקום להסב, כל אחד מברך לעצמו. ואם כיון המברך להוציאם והם כיונו לצאת יצאו). שו"ע סי"ג (היכא דלא קבעו מקום, דאמרינן שכל אחד מברך לעצמו, אם כיוון המברך להוציאם והם נתכונו לצאת, יצאו). ט"ז סק"י (פירוש, דביעבד יצא, שלא הצריך לברך כל אחד אלא לכתחלה). וראה חידושי צמח צדק יד, ד.

*

נמצא לפי כל זה:

(א) אם לא נקבעו יחד, אינו מוציא את חבריו אפילו בדיעבד, הן בברכה הראשונה והן בברכה האחרונה וברכת המזון.

(ב) אם נקבעו יחד בפת ויין, מוציא את חבריו בברכה הראשונה, אפילו לכתחלה. ויש אומרים אף בשאר מאכלים.

(ג) בברכות המזון אינו יכול להוציא את חבריו אלא בזימון בשלושה. ובשאר מאכלים אין זימון לפירות.

(ד) בדיעבד מועלת קביעותם יחד לברכת המזון וברכה אחרונה אפילו בשנים ואפילו בפירות.

¹⁰²⁴ מ"א ס"ק כח (צ"ע דלא הביא הרב ב"י מה שכתב הרא"ש ... רבינו ירוחם ... פסקי רקנ"ט), שנשמנו לעיל (הערה 1013).

¹⁰²⁵ אף אם הם רק שנים, כדלעיל סי"ד (רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם ... ואפילו הם שנים לבד).

¹⁰²⁶ שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' ט (ושאלתי הלכה למעשה למורי גור ארי' זצ"ל אם יש להם לזמן יחד אם לא, והשיב לי כן, מאחר דלא נתכונו להסב יחד אינם חייבים בזימון ורשות בידם לחלק, וגם אם רצונם יכולים לזמן. ושאלתי לו איזה מהן עדיף, שיחלקו או שיזמנו. והשיב לי, טוב שיזמנו, משום ברוב עם הדרת מלך (משלי יד, כח). יצחק ב"ר אברהם). הובא בב"י סוף סי' קצג, ורמ"א שם ס"ב (אפילו כל מקום שרשאין ליחלק, עדיף טפי לזמן, משום דברוב עם הדרת מלך).

וראה גם לקמן סי' ריג ס"ו (בברכות הנהנין כשכולן קבועים יחד שהם נחשבים כגוף אחד נהנה ולכן די להם בברכה אחת, כמ"ש בסימן קס"ז ... כיון שאין מעלה בריבוי הברכות צריך שיברך אחד לקיים ברב עם וכו').

כמו שיתבאר בסי' רי"ג¹⁰²⁷. ולפיכך נהגו עכשיו לברך כל אחד לעצמו¹⁰²⁸, משום שההמון לא היו נזהרים מלהשיח בין שמיעת הברכה להטעימה¹⁰²⁹, לכן הנהיגו לברך כל אחד לעצמו¹⁰³⁰, וכיון שנהגו כן הרי זה כאילו היתה דעתם בפירוש בקביעותם יחד שקובעים על דעת שלא להצטרף ופטורין מהידור זה:

הבוצע

יט בני חבורה שאין ביניהם בעל הבית, או שכולם בעלי בתים, גדול בחכמה שבהם הוא הבוצע משום כבודו¹⁰³¹, או נותן רשות למי שירצה¹⁰³². ואם הם שוין ואחד מהם כהן, מצוה להקדימו¹⁰³³. ואם כהן עם הארץ והוא תלמיד חכם, הוא קודם לו¹⁰³⁴, ואסור לחכם להקדים את עם הארץ לפניו¹⁰³⁵ דרך חוק ומשפט כהונה, אלא אם כן מוחל לו ונותן לו רשות לברך בלא כהונתו¹⁰³⁶, כמו שיתבאר בסי' ר"א¹⁰³⁷.

¹⁰²⁷ ס"ו (אלא אם כן תחילת קביעותם היתה על דעת שלא להצטרף לברכה אחת, שאז נעשה כאלו לא נקבעו כלל יחד).
¹⁰²⁸ אפילו אינו שח בין שמיעת הברכה להטעימה.
¹⁰²⁹ והוי הפסק, כדלעיל ס"י (ואפילו אחר שטעם המברך, אם שח אחד מהמסובין קודם שיטעום, צריך המשיח לחזור ולברך לעצמו).

¹⁰³⁰ ט"ז סוף סק"ח (אמרת בלבי שראוי לאדם לנהוג בביתו שיצוה לכל אחד שיברך לעצמו ברכת המוציא, אם ישיח קודם אכילתו המוציא, והבעל הבית הבוצע יכול שלא יוציא רק מי שלא יפסיק בדברים קודם שיאכל, ממילא אין כאן חשש ברכה לבטלה). אלי' רבה סק"יג (לכתחילה וודאי אסור לדבר כדברי לבוש, אף שכבר טעם הבוצע, עד שיטעום הוא ... ואפשר דמשום הכי ראיתי נוהגין שכל אחד מברך בפני עצמו על פרוסה שנותן לו הבוצע).

¹⁰³¹ גמרא מו, א (כי מטא למשרי, אמר ליה לר' זירא, לישרי לן מר), ופירש"י (כלומר, לפרוס ברכת המוציא ולאכול).
תוס' ברכות מו, א ד"ה לא (כשבעל הבית מסב עמהם, ודאי הוא בוצע [כנסמן לקמן הערה 1040], ואורח מברך וכו' [כדלקמן סי' רא ס"ד]. אבל כשאין בעל הבית מסב עמהם, הגדול שבהן יעשה המוציא, וגם הוא יברך ברכת המזון [כדלקמן סי' רא ס"א]). רמב"ם הל' ברכות פ"ז ה"ב (בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואחר כך בוצע, והאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך לבעל הבית. ואם היו כולן בעלי הבית, הגדול שבהן בוצע, והוא מברך ברכת המזון). מרדכי שם רמז קסג. טור ושו"ע ס"י"ד (אם המסובים רבים, גדול שבכולם בוצע). לבוש ס"י"ד (אם היו המסובין רבים ואין ביניהם הבעל סעודה, או שכולם בעלי סעודה שאוכלים יחד, גדול שבכולם בוצע).

וכן הוא לענין ברכת המזון, כדלקמן סי' רא ס"א (גדול בחכמה שבכל המסובין, הוא יברך ברכת המזון לכולם).
¹⁰³² **תוס' שם מו, א ד"ה והלכתא** (מיהו אם הגדול נותן רשות לקטן לברך, שפיר, כדאשכחן דאמר ליה לרב, משי ידך וכו'), **ממשמעות הגמרא שם מג, א**; מו, סע"ב לענין ברכת המזון (רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי, אמר ליה רבי לרב קום משי ידך, חזייה (רבי חייא לרב, רש"י) דקא מרתת (שמא ראה ידי מלוכלכות או שמא הארכתי באכילה יותר מדאי, רש"י), אמר ליה רבי חייא, בר פחתי, עיין בברכת מזונא קאמר לך (כאן נתן לך רשות לברך ברכת המזון, שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך, רש"י)).

וכן הוא לענין ברכת המזון, כדלקמן רס"י רא ס"א (ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך הרשות בידו).
ולענין אם יכול הרב למחול על כבודו, ראה לקמן סי' תעב ס"א (תלמיד האוכל לפני רבו, אפילו אינו רבו מובהק, אינו רשאי להסב בפניו, משום מורא וכבוד הרב, אלא אם כן נתן לו הרב רשות להסב בפניו ... אם רוצה למחול על כבודו וליתן לו רשות להסב, הרשות בידו). חיו"ד סי' יח ס"ק כו (דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול. והיינו לרש"י ור"ן, אבל להרמב"ם וסייעתו דלעיל אינו יכול למחול). הל' מציאה סל"ה (ולא אמרו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול אלא בתוספת כבוד בקימה והידור, אבל אינו רשאי לזלזל את עצמו בפני הבריות, שזהו בזיון התורה).

¹⁰³³ גטין נט, ב (וקדשתו לכל דבר שבקדושה ... ולברך ראשון), ופרש"י (בסעודה). מגילה כח, א (ולא ברכתי (בסעודה, רש"י) לפני כהן ... בשוין). **רמ"א ס"י"ד** (ואם הם שוים ואחד מהן כהן, מצוה להקדימו).

וכן הוא לענין ברכת המזון, כדלקמן סי' רא ס"ג (כהן וישראל שהם שוין בחכמה, מצות עשה מן התורה להקדים הכהן).
¹⁰³⁴ כדלקמן הל' ת"ת פ"ד ה"א (אמרו חכמים, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר יקרה היא מפנינים, מכאן גדול שנכנס לפני ולפנים).

¹⁰³⁵ **מגילה כח, א** (כל תלמיד חכם, שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ, אותו תלמיד חכם חייב מיתה). טור ושו"ע סי' רא ס"ב (לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו). מ"א סק"ל (תלמיד חכם קודם לו, ואסור לחכם להקדימו).

¹⁰³⁶ מרדכי רמז תתכח (ונראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט בגלל הכהונה, על זה נאמר ולמשנאי, אבל אם החכם נתן רשות לכהן עם הארץ לברך ברכת המוציא או ברכת המזון, אין כאן בית מיחוש, דהא חכם יכול ליתן רשות ואפילו לישראל הפחות ממנו), וכדלעיל בסמוך (או נותן רשות למי שירצה). שו"ע שם (דרך חק ומשפט).

¹⁰³⁷ ס"ב (לכהן עם הארץ אסור להקדים דרך חוק ומשפט כהונה, משום בזיון התורה, כי מעלתה גדולה ממעלת הכהונה. אבל אם החכם נותן לו רשות לברך כך בלא חוק ומשפט כהונה, מותר).

ואם הכהן גם כן תלמיד חכם אלא שהישראל גדול ממנו, טוב להקדימו להכהן, אבל אינו חיוב בדבר¹⁰³⁸, ואם מקדימו מאריך ימים¹⁰³⁹.

ואם יש ביניהם בעל הבית, הוא קודם¹⁰⁴⁰ אפילו לכהן תלמיד חכם¹⁰⁴¹, כדי שיבצע בעין יפה (אף שקדימת הכהן היא מן התורה¹⁰⁴², מכל מקום מן הסתם מוחל לו הכהן בכבודו¹⁰⁴³ בשביל זה¹⁰⁴⁴. ואף אם אינו מוחל לו, אין לו קדימה בבציעה נגד בעל הבית, שהרי ביד הבעל הבית שלא ליתן לו לאכול כלל, שאין זה ממשפטי הכהונה להאכילם בחנם. ואף אם הוא שכירו, אינו מחויב ליתן לו כאן עכשיו אלא לאחר זמן או במקום אחר. משא"כ בברכת המזון שכבר אכל ונתחייב בברכת המזון עם כולם יחד, הוא קודם לכולם אם אינו מוחל להם¹⁰⁴⁵). ואם בא לחלוק כבוד לגדול ממנו, רשאי, וכן נהגו¹⁰⁴⁶.

וכן החתן ביום חתונתו הוא קודם לכל לבצוע¹⁰⁴⁷ אע"פ שיש שם גדול¹⁰⁴⁸ וכהן, שכיון שהסעודה היא

וכן הוא לעיל סי' קכח סי"א (אם הלוי חכם והכהנים עמי הארץ, אין צריך ליתן מים על ידיהם, שלא יזלזל בכבוד תורתו ... ומכל מקום אם רוצה לוי למחול על כבודו וליצוק על ידי כהנים, רשאי ... ואין בזה איסור משום זלזול תורתו (כיון שאינו משרת את הכהנים דרך חק ומשפט כהונה...)).

¹⁰³⁸ תוס' מגילה שם ד"ה כי (דשון לאו דוקא, אלא כלומר, שהכהן נמי תלמיד חכם, אמנם אינו חשוב כמותו, ואפילו הכי לא היה רבי פרידא רוצה לקרות לפניו). מרדכי רמז תתכח (דלאו דוקא בשון ממש, אלא שניהם תלמידי חכמים ורבי פרידא גדול ממנו הוה, ואפילו הכי לא בירך לפניו). רמ"א שם (ואם הכהן גם כן תלמיד חכם, אלא שהוא פחות מן השני, טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר).

וכן הוא לענין ברכת המזון, כדלקמן סי' רא ס"ב (חכם ישראל קודם לכהן שאינו חכם כמותו, אע"פ שהוא גם כן תלמיד חכם. ומכל מקום טוב שימחול ישראל החכם על כבודו ויקדימו הכהן לברך ולא יברך לפניו, כיון שהכהן גם כן תלמיד חכם, והעושה כן מאריך ימים).

¹⁰³⁹ מגילה שם (במה הארכת ימים). מ"א סקל"א (טוב להקדימו, ומאריך ימים בכך).

¹⁰⁴⁰ **גמרא ברכות מו**, א (בעל הבית בוצע ואורח מברך, בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, ואורח מברך כדי שיברך בעל הבית), וכנסמן לעיל (הערה 1031). טור ושו"ע סי"ד (ואם יש עמהם בעל הבית, הוא בוצע).

כאן מבואר דין זה בברכה ראשונה, ולקמן סי' רא ס"ד יתבאר דין זה בברכת המזון (האורח מברך, כדי שיברך לבעל הבית).

¹⁰⁴¹ טור ושו"ע שם (ואפילו אם האורח גדול). שלטי גבורים למרדכי פ"ו סק"ג (ואפילו יש שם כהן, בעל הבית בוצע). דרכי משה אות ט (ובהגהות אלפסי החדשים (שלטי הגבורים על המרדכי) פרק ג' שאכלו (אות ג), דבעל הבית בוצע אף על פי שיש שם כהן). שיירי כנסת הגדולה הגה"ט אות י. עולת תמיד סק"כ. אלי" רבה סקכ"ב.

¹⁰⁴² גיטין נט, ב ב (וקדשתו (אמור כא, ח), לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון ... דאורייתא היא). טור ושו"ע סי' רא ס"ב (מצוה להקדימו, שנאמר, וקדשתו לפתוח ראשון ולברך ראשון). מ"א שם ס"ק ד (דבגיטין דף נ"ט אמרינן בהדיא דאורייתא היא, וגם הרמב"ם מנאה במנין המצות סי' ל"ב. ועיין פ"ד מהל' כלי המקדש. ועיין בחו"מ סי' שפ"ב. וכ"כ הריב"ש סי' צ"ד בשם סמ"ג [עשין קעא] בפשיטות דאורייתא היא. וכ"כ בתשובות מהר"מ [פראג] סי' ק"ז).

וכן הוא לקמן סי' רא ס"ג (מצות עשה מן התורה להקדים הכהן, שנאמר וקדשתו, ודרשו חכמים לכל דבר שבקדושה). ומחילתו מועלת, כדלעיל סי' קכח ס"ס (ואם הכהן הוא מוחל על כבודו מותר ... ויש מי שאומר שאינו יכול ... (והעיקר כסברא הראשונה, שהרי יכול ליתן רשות לישראל לקרות ולברך לפניו אף על פי שאין לו שום הנאה מזה, כמ"ש בס"י קל"ה ור"א). וראה שלטי גבורים שם.

¹⁰⁴⁴ כדי שיבצע בעין יפה, כמבואר בשיירי כנה"ג שם (ואע"ג דמצוה לאקדומי לכהן, וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון, לא נאמר זה אלא בברכת המזון ושאר ברכות, אבל בברכת המוציא, שהטעם כדי שיבצע בעין יפה, אפילו במקום כהן הוא בוצע תחלה), ובעולת תמיד שם (כדי שיבצע בעין יפה).

¹⁰⁴⁵ כמבואר בשיירי כנה"ג שם, לחלק בין ברכת המזון ושאר ברכות לבין ברכת המוציא, שבעל הבית קודם אפילו בלא מחילה. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 91.

¹⁰⁴⁶ משמעות הגמרא שם (כי מטא למשרי, אמר ליה לר' זירא, לישרי לן מר), ופירש"י (כלומר, לפרוס ברכת המוציא ולאכול). דברי חמודות פ"ז אות כב (ומיהו נהוג עלמא גם בבציעה לחלוק כבוד לגדול). מ"א סקל"ב (ונהגו לחלוק כבוד לגדול ... (ל"ח), ועיין סוף סי"א. וכן משמע בגמרא, דהא ר' אבוהו חלק כבוד לר' זירא לבצוע).

¹⁰⁴⁷ ברכות מז, א (רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא, קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה (קדים רבה בר בר חנה לישב על השולחן ולשנות לבנו הלכות סעודה, לפי שהחתן רגיל לבצוע, והיה מלמדו היאך יעשה, רש"י), אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים). תוס' שם ד"ה אין (וכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת שבצע החתן המוציא).

בשבילו ובידו לדחותה, אין קדימה נגדו לשום אדם.

ומדת ענוה היא, שאף שהבוצע הוא הגדול, נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחלה ברשות מורי ורבותי, כאילו הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך¹⁰⁴⁹. ונהגו ליטול רשות מכהן לברכת המזון¹⁰⁵⁰. וכן נכון, שהרי מצוה להקדימו, ואם כן אסור לברך בלא רשותו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה. ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות¹⁰⁵¹:

כ אין המסובים רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע¹⁰⁵², כגון אם הם רוצים לחתוך מן הלחם שבצע ממנו הבוצע ולטעום קודם שיטעום הוא. אבל הוא לא יתן להם כלל קודם שיטעום, שלא להפסיק בשהיית נתינה זו בין ברכה לאכילה שלא לצורך, שהרי הם אינם רשאים לטעום מה שנותר להם עד שיטעום הוא תחילה¹⁰⁵³.

ואם כל אחד אוכל מכרו ואין זקוקים לככר שביד הבוצע רשאים לטעום מכרותיהם קודם שיטעום הבוצע מכרו¹⁰⁵⁴, רק שימתינו עד שיכלה אמן מפי רוב העונים, כמו שהבוצע צריך להמתין, כמו שנתבאר למעלה¹⁰⁵⁵. ובשבת¹⁰⁵⁶ ויום טוב¹⁰⁵⁷ צריך להיות לפני המסובין לחם משנה חוץ ממה שלפני

¹⁰⁴⁸ משמעות הגמ' והתוס' שם (שהרי רבה בר בר חמנה הי' גדול מבנו, ורבינו שמשון הי' גדול מהחתן. מ"א סקכ"ט (משמע בגמרא שהחתן בוצע ביום חתונתו אף על פי שיש גדול ממנו (ב"י בשם התוס')).

¹⁰⁴⁹ אור זרוע ח"א סי' קעח (וכשבא לבצוע אומר ברשות רבותי, מדת ענוה היא, אף על פי שהוא חשוב מכל המסובין אומר ברשות רבותי, שלא יהא נראה כמראה בעצמו שהוא חשוב יותר מכולם שהוא בוצע בראש כולם). שבלי הלקט סי' קמ (מצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל, שנים שבאו לאכול כאחד, המברך נוטל רשות מחבירו דרך כבוד ואומר ברשות רבי או ברשות מורי. ואם הם שנים או יותר חוץ מן המברך, אומר ברשות מורי או ברשות רבותי. רמ"א סי"ד (והמברך יאמר תחלה ברשות מורי ורבותי).

והיינו, הן בברכת המוציא והן בברכת הזימן, כמבואר בכל בו רס"י כד – לענין ברכת המוציא (והאחד המברך לכולם נוטל רשות מהם מדרך המוסר, ואומר ברשות רבותי), ובריש סי' כה – לענין ברכת הזימן (ואומר ברשות רבותי נברך וכו').

ובנוסח הסיידור הוא רק לענין הזימן (ברשות מרנן ורבנן ורבותי), שהרי בברכת המוציא המנהג הוא שכל אחד מברך לעצמו, כדלעיל סי"ח (נהגו עכשיו לברך כל אחד לעצמו).

¹⁰⁵⁰ דברי חמודות שם אות מז (ומכאן נראה לי סמך למנהג שלנו, שנוטלין רשות מהכהנים בברכת המזון, ואפילו במקום שיש תלמידי חכמים גדולים). מ"א סקל"ג (ונהגו ליטול רשות מכהן (ל"ח)).

¹⁰⁵¹ מ"א שם (וכן נכון, דהא מצוה להקדימו, אם כן אסור לברך בלא רשותו ... ומכל מקום לא מהני מי שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות).

¹⁰⁵² **ברכות מז**, א (אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע. יתיב רב ספרא וקאמר, לטעום איתמר). טור ושו"ע סט"ו (אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע).

וכן הוא לקמן סי' עדר ס"ד (אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע).

וכן הדין ביין קידוש, כדלקמן סי' קצ סוף ס"ה (כיון שהם זקוקים לכוסו, אין להם לטעום עד שיטעום הוא, כמו שנתבאר בסי' קס"ז).

¹⁰⁵³ **ב"ח ד"ה** ואין המסובין (יראה לפענ"ד, שהבוצע יהא נזהר לכתחלה לטעום מיד, ולא לתת לפני כל אחד חלקו קודם שיטעום הוא). **ט"ז סקט"ו** (אין להתיר לכתחלה להבוצע לחלוק להם קודם שיאכל הוא והם ימתינו, דזה הוה הפסק ... בין הברכה לאכילת הבוצע, שהוא עיקר החיוב ... וכן לא ראינו מעולם מי שנוהג כן. וכן כתב מו"ח ז"ל, שנראה לו שהבוצע יזהר לכתחלה לחתוך לו קודם).

ויש לעיין אם דין זה הוא דוקא כשהוא מוציא בברכה, או גם כשכל אחד מברך לעצמו, כדלעיל סי"ח (נהגו עכשיו לברך כל אחד לעצמו), ובשבת ויום טוב כולם יוצאים בלחם משנה שאצל הבוצע, אלא שכל אחד מברך לעצמו (ראה לקמן סי' עדר ס"ד, ושם הערה כ, וסי' תעג סכ"ד, ושם הערה רד).

¹⁰⁵⁴ **ירושלמי ברכות פ"ו ה"א** (רבי אבא בשם רב, מסובין אסורים לטעום כלום עד שיטעום המברך. ריב"ל אמר, שותין אף על פי שלא שתה. מה פליג, מה דמר רב כשהיו כולן זקוקין לככר אחד, מה דמר ריב"ל כשהיה כל אחד ואחד כוסו בידו). תוס' מז, א ד"ה אין (וכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת, שבצע החתן המוציא, והיה בוצע רבינו שמשון הפת שהיה לפניו ואוכל). רא"ש שם פ"ו סי' טו (בהמוציא יכול כל אחד לטעום מככר שלו אם אינן זקוקים לככר אחד). טור ושו"ע שם (ואם כל אחד אוכל מכרו ואין כולם זקוקים לככר שביד הבוצע, רשאים לטעום קודם).

¹⁰⁵⁵ סי"ג (וגם אחר שגמר הברכה לא יבצע עד שיכלה עניית אמן מפי רוב העונים, אם יוצאים ידי חובתם בברכתו, לפי שגם עניית אמן מכלל הברכה היא).

הבוצע, ואז רשאי לטעום קודם הבוצע, שאם לא כן זקוקים הם לככר שלפני הבוצע לצאת בהן ידי חובת לחם משנה (וגם בחול צריך להיות לפניהם ככר שלם כמו לפני הבוצע, שאם לא כן זקוקים הם לככר שלם שלפני הבוצע, שכיון שיש על השולחן פת שלימה אסור לבצוע על הפרוסה, אלא על דרך שיתבאר בסי' קס"ח¹⁰⁵⁸).

ואם בא הבוצע לחלוק כבוד למי שגדול ממנו שיטעום תחילה, הרשות בידו¹⁰⁵⁹. ויש חולקין¹⁰⁶⁰:
כא הבוצע הוא פושט ידו תחלה לקערה לאכול. ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול ממנו רשאי¹⁰⁶¹.
 הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחר נוטלה בידו, אלא אם כן האוכל הוא אבל¹⁰⁶². וכל אלו ממנהגי דרך ארץ שנהגו חכמי ישראל בסעודה¹⁰⁶³ ובשבת אין אבילות נוהגת¹⁰⁶⁴.

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 92.

¹⁰⁵⁶ תוס' פסחים קו, א סד"ה הוה (בשבת, וכגון שאין להם לחם משנה, דאז צריכין לאכול מבציעתו). **רא"ש** שם (ובלבד שיהיה לכל אחד ואחד משנה לחם בשבת). **טור ושו"ע** שם (ואם הוא שבת, צריך שיהא לפני המסובים לחם משנה חוץ ממה שלפני הבוצע, ואז יהיו רשאים לטעום קודם הבוצע).
¹⁰⁵⁷ שגם ביום טוב חייבים בלחם משנה, כמבואר בטושי"ע סי' תקכט ס"א (מצות יום טוב ... וחייב לבצוע על שתי ככרות). וכן הוא לעיל סי' ג (לפיכך בשבת ויום טוב ... לחם משנה). לקמן סי' תעה ס"ג (שבכל יום טוב חייב האדם לבצוע על לחם משנה, כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט). סי' תפב ס"ד (וישתיירו לו שתי מצות שלימות ללחם משנה לליל ב'). וראה מכילתא ופרש"י בשלח טז, כו. רמב"ם פ"ז מהל' ברכות ה"ד.
¹⁰⁵⁸ ס"א (מצוה מן המובחר לברך על השלימה ... אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים אפילו היא פרוסה קטנה היא קודמת לברך עליה), וסי' ב (אם רוצה לאכול המוקדמת בפסוק, שאין לו לחוש לשנית השלימה, שאינו מחויב לאכול ממנה משום שלימותה).

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 92.

¹⁰⁵⁹ גמרא מז, א (ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו), לפירוש **הרב רבנו יונה** לד, ב (אם אחר שבצע נותן ממה שבוצע למי שגדול ממנו בחכמה, ונותן להם רשות שיאכלו תחלה, הרשות בידו). תוס' שם ד"ה אין המסובין (השר מקוצי היה אומר, אם בצע המברך ונתן לכל אחד חלקו, אין צריך להמתין כל אחד עד שיטעום המברך. והא דאמרין הכא אין המסובין רשאים לטעום כו', היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך, אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו, אין קפידא. וכן צריך לומר בסמוך, הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו, ואם בא לחלוק כבוד לרבו רשאי).

¹⁰⁶⁰ תוס' שם (ויש מפרש, פושט ידיו תחלה בקערה להתחיל באכילה), והיינו שרק בזה רשאי לחלוק כבוד למי שגדול ממנו, כדלקמן בסמוך. **רמב"ם** פ"ז ה"ה (ואם רצה הבוצע לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בחכמה ויניחנו לפשוט ידו קודם לו, הרשות בידו), לפירוש הב"י (ונראה שדעת הרמב"ם בפ"ז (ה"ה) כדעת יש מפרשים). רשב"א שם (ומכאן נשמע מיהא, שאם היו כולן זקוקין לכוס אחד או לככר אחד, אף על פי שנתן המברך מכוסו לכוס ריקן שביד המסובין או שנתן לפניהם מכור קודם שיטעום, שאין אחד מהן רשאי לטעום עד שיטעום המברך), לפירוש הב"י (וכן נראה שהוא דעת הרשב"א שבפרק שלשה שאכלו ... ולענין הלכה ... כדברי הרשב"א, וכדמשמע מדברי הרמב"ם ויש מפרשים).

¹⁰⁶¹ **גמרא שם** (הבוצע הוא פושט ידו תחלה. ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו). לפירוש יש מפרש שבתוס' שם (ויש מפרש, פושט ידיו תחלה בקערה להתחיל באכילה). **טור ושו"ע** סי"ז (הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול, ואם בא לחלוק כבוד לו למי שגדול ממנו, רשאי).

¹⁰⁶² הלכות גדולות ברכות פ"ו ח, ב (בבית האבל פריס גדול ויהיב אומצא דהמוציא לאבל, משום (איכה א, יז) פרשה ציון בידיה ואין מנחם לה ... ובשבת פריס כי דרכיה ... דכתיב (בראשית ב, ג) ויברך אלהים, ולא יוסיף עצב עמה, זו אבילות). ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמז (תני, בבית האבל בחול פריס מנחם ויהיב לאבל, מן הה"ד פרשה ציון בידיה משום דאין מנחם לה, הא אם יש לה מנחם פריס מנחם, ובשבת פורס הוא בעצמו אף על פי שיש מנחם). **רמב"ם** שם (הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד. והאחר נוטל בידו). כסף משנה שם בשם איכה רבתי. שו"ת הרשב"א ח"א סי' רעח ("מקור ידוע היה לי בזה ושכחתי"). שו"ע סי"ז (הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד, והאחר נוטל פרוסה בידו, ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא אם כן היה אבל).

¹⁰⁶³ רמב"ם שם ה"א (מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה, וכולן דרך ארץ, ואלו הן...). וראה גם לעיל סי' ד (מהלכות דרך ארץ...).

¹⁰⁶⁴ הלכות גדולות שם. ילקוט שמעוני שם. ה"ר מנוח בספר המנוחה שם, הובא בכס"מ שם, ובבדק הבית סוף הסימן (וכתב ה"ר מנוח בשם הגאונים, דבשבת פורס כדרכו, שאין אבילות בשבת). מ"א סקל"ט (ובשבת פורס כדרכו (ב"ה בשם ה"ר מנוח)).

ויזהר הבוצע שלא יזרוק חתיכת המוציא לפני המסובין, שאסור לזרוק הפת¹⁰⁶⁵ אפילו על השולחן¹⁰⁶⁶, כמו שיתבאר בסי' קע"א¹⁰⁶⁷:

כב טוב לזהר שלא להאכיל פרוסת הבציעה לנכרי או לבהמה ועוף¹⁰⁶⁸, משום כבוד הברכה.

ויש לאכלה קודם שיאכל פת אחרת, כדי שתהא נאכלת לתיאבון, משום חיוב מצוה¹⁰⁶⁹. ויש אומרים¹⁰⁷⁰ שטוב לאכלה בסוף הסעודה. והרוצה לצאת ידי שניהם יאכל קצת בתחילה וקצת בסוף¹⁰⁷¹:

להוציא בברכה את מי שאינו בקי

כג מי שאינו אוכל אינו יכול לברך המוציא להוציא האוכלין ידי חובתן¹⁰⁷², אפילו אינן יודעין לברך לעצמן¹⁰⁷³, כיון שהוא אינו מחויב בברכה זו, וכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן¹⁰⁷⁴. שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות, שאף מי שאינו מחויב בדבר מפני שכבר יצא ידי חובתו יכול

¹⁰⁶⁵ ברכות נ, ב (ואין זורקין את הפת). רמב"ם פ"ז ה"ט (ואין זורקין את הפת). טור ושו"ע סי' קע"א (ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים). מ"א סקל"ח (ואסור לזרוק הפת, כמ"ש סימן קע"א).

¹⁰⁶⁶ ולענין פירורים פחות מכזית, ראה לקמן סי' קפ סעי' ד-ה.

¹⁰⁶⁷ תוס' שם ד"ה אין זורקין (אין זורקין את הפת אפילו לא ממאס).

¹⁰⁶⁸ ב"י שם (ומשמע לי דהא דאמרין דאין זורקין האוכלין, אפילו בזרק לתוך קערה או על גבי מפה שאין האוכלין מתלכלכים ... וכיון דאסור לזרוק את הפת, משמע דאפילו בזורקו על גבי מקום נקי אסור, שמפני חשיבות הפת אסור לזרקו אף על פי שאינו נמאס כלל, מפני שזלזול הוא לו שזרקוהו. וכן כתבו התוספות אין זורקין את הפת אפילו לא ממאס). ב"ח שם (והיכא דלא ממאס, שאר אוכלין שרי ובפת אסור). מ"א שם סק"א (ואין זורקין הפת, אפילו לא ממאס בכך (ב"ח ב"י)).

¹⁰⁶⁹ ארחות חיים הלי' סעודה אות יג, ואבודרהם (ע' שטז), וכל בו סי' כד (ונהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה חיה ועוף ולא גוי מחתיכה שנוגעת בה חתיכת המוציא, כך כתב ה"ר אשר ז"ל). ט"ז ס"ק יח (ב"י הביא בשם הכל בו ואבודרהם, שאין להאכיל לבהמה ועוף או לעכו"ם מחתיכה שנוגעת בו חתיכת המוציא. פירוש, באותה פרוסה שחתך כבר מן הלחם השלם חותך אחר כך מן אותה פרוסה חתיכה קטנה להמוציא, לא יאכיל אותה הפרוסה לבהמה). מ"א ס"ק מב (אין להאכיל מפרוסת הבציעה לעכו"ם או לבהמה (אבודרהם)). וכן הוא בסי' חסידים סי' תתפח (ולחם שברך עליו המוציא לא היה נותן ממנו לעבד).

¹⁰⁶⁹ שבלי הלקט סי' קמב (כתב הרב אביגדור כהן צדק זצ"ל בשם רבו הר"ר יצחק משפירא ז"ל, שצריך אדם לאכל הפת שבצע להמוציא קודם שיאכל פת אחרת בסעודתו, כדי שיאכלנה לתיאבון). הובא באגור סי' רז. ב"י בסוף הסימן (ואולי הוא משום חבובי מצוה). רמ"א ס"כ (ויש לאכול הפרוסה שבצע עליה קודם שיאכל פת אחר, שתהא נאכלת לתיאבון, והוא משום חבוב מצוה).

¹⁰⁷⁰ ספר חסידים שם (ומן המוציא היה משאיר מעט ואוכלו לאחר הסעודה ... שיהא טעם של המוציא בפיו).

¹⁰⁷¹ של"ה שער האותיות אות ק פא, ב (ומכל מקום ישאיר מעט לאכול בסוף האכילה, כדלעיל בשם ספר חסידים). מ"א שם (קודם שיאכל. ויש אומרים לאוכלה באחרונה. ולכן יאכל קצת בתחלה וקצת בסוף (של"ה)).

¹⁰⁷² ר"ה כט, א (כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא). טור ושו"ע סי"ט (מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים).

והוא אפילו בדיעבד, כדלקמן סי' ריג ס"ג (כבר נתבאר בסי' קס"ז שברכת הנהנין אינו יכול לברך להוציא חבירו ידי חובתו אלא אם כן גם הוא חייב בברכה זו ... ואפילו בדיעבד אם מי שלא נתחייב בברכה זו בירך להוציא השומעים, אף על פי שנתכוונו לצאת בשמיעתם וגם ענו אמן לא יצאו, שאף שהשומע כעונה, מכל מקום כיון שברכתו היתה לבטלה, הרי לא שמעו ברכה הגונה).

אבל בברכת המצות, אם השומע יודע לברך בעצמו, לא יוציא אותו לכתחלה, אבל בדיעבד יוצא, כדלקמן סי' רעג ס"ו (כיון שהוא אינו צריך לקידוש זה אין לו לקדש לאחרים לכתחלה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם).

וכל זה הוא מדברי סופרים, אבל אם אינו מצווה כלל – אינו מוציא אחרים מהתורה, כדלקמן סי' קצז ס"ו (שמן התורה אף מי שלא אכל כלל יכול להוציא את מי שאכל ושבע, שלא אמרו כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם אלא במי שאינו מצווה כלל, כמו נשים במצות שאינן נוהגות בהן. אבל כל שמצוה זו נוהגת בהן, אף על פי שלא נתחייב בה עתה הוא אלא חבירו, נקרא הוא גם כן מחויב בדבר מדן ערבות, שכל ישראל ערבים זה בזה, ועליו להציל חבירו מעון ולפוטרו ממצוה שנתחייב בה).

¹⁰⁷³ עולת תמיד סקכ"ג (פירוש, אפילו אין האוכלים יודעים לברך).

¹⁰⁷⁴ משנה שם (זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתו).

וכן הוא לקמן סי' קפו ס"ב (וכל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתו). תקפח ס"ו (אם התוקע הוא פטור ממצוה זו, אינו מוציא אחרים ידי חובתו בתקיעתו).

לברך למי שעדיין לא יצא ואינו יודע לברך לעצמו¹⁰⁷⁵, כגון לקדש קידוש היום לנשים ועמי הארץ¹⁰⁷⁶. לפי שבמצות שהן חובה כל ישראל ערבים זה בזה¹⁰⁷⁷, וגם הוא נקרא מחויב בדבר כשחבירו לא יצא ידי חובתו עדיין¹⁰⁷⁸, משא"כ בברכות הנהנין, שאף שהן חובה על הנהנה, מכל מקום בידו שלא ליהנות ושלל לברך, לפיכך אין אחר שאין נהנה נקרא מחויב בדבר הברכה זו שזה צריך לברך על מה שחפץ ליהנות¹⁰⁷⁹.

ואפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת¹⁰⁸⁰, מכל מקום כיון שחייב זה אינו אלא להנאתו, שאם אינו נהנה באכילתו והתענית עונג לו פטור מלאכול¹⁰⁸¹, אם כן אם אינו יודע לברך גם כן לא ינהה, שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה¹⁰⁸², ואין כל ישראל ערבים שיהנה זה¹⁰⁸³.

אבל כל אכילה ושתייה שהן חובה על האדם שלא משום הנאתו, כגון מצה בליל ראשון של פסח, ויין של קידוש בין של לילה ובין של יום¹⁰⁸⁴, אם אינו יודע לברך יכול אחר שכבר יצא להוציאו ידי חובתו אף

¹⁰⁷⁵ כדלעיל סי' ח ס"א (אדם אחר שאינו מתעטף עכשיו בציצית אינו יכול לברך כדי לפטור את המתעטף, כיון שהוא עצמו אין צריך לברך עכשיו ברכה. ואם המתעטף הוא בור שאינו יודע לברך, יכול לברך לו אחר אף על פי שאין צריך עכשיו לברכה זו, כיון שכל ישראל ערבים זה בזה אם כן גם הוא צריך לברכה זו עכשיו).

¹⁰⁷⁶ כדלקמן סי' רעג ס"ו (כיון שהוא אינו צריך לקידוש זה, אין לו לקדש לאחרים לכתחלה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם). סי' תפד סוס"א (שיכול לקדש לאחרים שאינם יודעים לקדש, אף שהוא עצמו אין צריך לקידוש זה, כמו שנתבאר בסי' רע"ג).

¹⁰⁷⁷ רש"י שם (שהרי כל ישראל ערבים זה בזה למצות). וכדאמרין שבועות לט, א (שכל ישראל ערבים זה בזה).
¹⁰⁷⁸ הרב רבינו יונה יב, רע"א (שערב הוא בעבורם ועליו להצילם מן העון ולפטר אותם מן המצות). מ"א סק"מ (שכל ישראל ערבים זה בזה, וכשחבירו לא יצא כאלו הוא לא יצא, לכן יכול לברך).

וכן הוא לקמן סי' קצז ס"ו (נקרא הוא גם כן מחויב בדבר מדין ערבות, שכל ישראל ערבים זה בזה, ועליו להציל חבירו מעון ולפטרו ממצוה שנתחייב בה).

¹⁰⁷⁹ רש"י שם (שאין חובה, אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזו אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם, לא ליתנה ולא ליברך). מ"א שם (משא"כ בברכת הנהנין דלא ליתנה ולא לברך).

¹⁰⁸⁰ כדלקמן סי' קפח ס"י (בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול פת שמברכין עליו ברכת המזון), וסי' עדר ס"ה (חייב אדם לסעוד בשבת עד שיאכל לחם שמברכין עליו המוציא וברכת המזון).

¹⁰⁸¹ כדלקמן סי' רפח סעי' ב-ג (אדם שהאכילה מזקת לו, שאז עונג הוא לו שלא לאכול, אין צריך לאכול ... שמצות סעודות שבת אינה אלא בשביל עונג ... מותר להתענות תענית חלום בשבת ... לפי שאין כאן ביטול עונג שבת לגמרי ... התענית הזה תענוג הוא לו), וסי' רצא ס"א (ואם אי אפשר לו לאכול כלל אין צריך לצער את עצמו לאכול שסעודות השבת לעונג ולא לצער).

וראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 85.

¹⁰⁸² כדלעיל ס"א (וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה), ושם נסמן (הערה 869).

¹⁰⁸³ **מרדכי פ"י דפסחים לה**, א (אדם העושה תענית חלום בשבת, לא יעשה ברכה לבני ביתו, דכיון דליכא רק ברכת בורא פרי הגפן, שמא הוי כמו ברכת היין דאינו יכול להוציא אחרים, כיון שאינו [מוציא] הוא עצמו). ואף שלענין קידוש היום לא קיי"ל כדבריו (כדלקמן הערה 1084). מכל מקום למדנו מכאן שעל פת של הסעודה אינו מוציא אחרים.

ב"י (דאפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת, לא יברך לו חבירו ברכת המוציא אם אין המברך אוכל ממנו. וכן כתב המרדכי בפרק ערבי פסחים (לה, א). וכן משמע מדלא שרי בפ"ג [ג] דראש השנה, אלא ברכת היין דקידוש וברכת המוציא דמצה). שו"ע ס"כ (אפילו בשבת, שהוא חייב לאכול פת, לא יברך לו חבירו ברכת המוציא, אם אינו אוכל). **מ"א** סקמ"א (כן משמע בגמרא, מדאיבעיא להו בברכת המוציא של מצה אם רשאים לברך לאחרים, מכלל דבכל שבת ויום טוב פשיטא לן דאין מברך לאחרים (ב"י). וטעמא משום דאכילת שבת ויום טוב אינו חובה על האדם אלא משום הנאתו, דהא מצטער פטור לאכול, ואם כן אם אינו יודע הברכה אמרין גם כן לא ליתנה, דאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה).

¹⁰⁸⁴ **רבנו ירוחם נתיב יב ח"א סו**, א (והוא הדין לבורא פרי הגפן של קדוש היום שהוא קדושא רבא). **ב"י** (ולענין בורא פרי הגפן דקידוש היום שחרית, כתב המרדכי בפרק ערבי פסחים (שם), וכמו כן אדם העושה תענית חלום בשבת לא יעשה ברכה לבני ביתו, דכיון דליכא רק בורא פרי הגפן שמא הוי כמו ברכת היין דאינו יכול להוציא אחרים כיון שאינו אוכל הוא עצמו. אבל רבינו ירוחם כתב בחלק א' מנתיב י"ב (סו, א), דכיון דמשום דמצוה לקדש הוא מברך,

מברכת הנהנין שבהן, שהן המוציא ובורא פרי הגפן¹⁰⁸⁵, ואין צריך לומר ברכת אכילת מצה וברכת הקידוש עצמה שהם מברכות המצות¹⁰⁸⁶. ואם מקדש על הפת, מוציאו גם מברכת המוציא שבקידוש, שהיא חובה משום קידוש ולא משום הנאתו¹⁰⁸⁷.

מוציא את אחרים). שו"ע ס"כ (וברכת היין דקידוש, בין של לילה בין של יום). רמ"א סי' רעג ס"ד (ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן).

וכן הוא לקמן שם ס"ו (ברכת בורא פרי הגפן של קידוש בין של לילה בין של יום).

¹⁰⁸⁵ **ר"ה שם** (בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו) (על אכילת מצה ומקדש ישראל לא תיבעי לך דחובה ניהו ומפיק, אלא ברכת המוציא וברכת היין מיבעיא לך, שאין באות אלא לפי שהמברך צריך שיטעום ואי אפשר ליהנות בלא ברכה, אי נמי לא טעים איהו אי אפשר דלא יהיב ליה לחד מינייהו למטעם, ובעי ברכה, מאי, רש"י) כיון דחובה הוא מפיק (אכילת מצה חובה עליו וכן קידוש היום חובה עליו, ואי אפשר שלא בהנאה, והנאה אי אפשר בלא ברכה, נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה, ומפיק, רש"י) או דלמא ברכה לאו חובה היא (ברכת ההנאה לאו חובה למצוה אתיא, שאף בכל ההנאות היא נזהגת, רש"י). תא שמע, דאמר רב אשי, כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לך, וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו. שו"ע שם (ולא שרי לברך לאחרים אף על פי שאינו טועם, אלא ברכת המוציא דמצה בליל ראשון של פסח, וברכת היין דקידוש, בין של לילה בין של יום). מ"א שם (משא"כ במצה ויין קידוש, שהם חובה על האדם וחייב לצער עצמו לאכול, הוי כברכת המצות).

וכן הוא לקמן סי' רעג ס"ו (ואעפ"כ יכול לברך להם בורא פרי הגפן שבקידוש זה, אף על פי שברכת הנהנין אין מי שאינו נהנה יכול להוציא אחרים אף על פי שאינו יודעים לברך, מכל מקום, ברכת בורא פרי הגפן של קידוש בין של לילה בין של יום, וכן ברכת המוציא כשמקדש על הפת, אינן דומות לשאר ברכת הנהנין, הואיל והן חובה, וכמו שנתבאר בסי' קס"ז). סי' רצז ס"ז (ברכת היין של קידוש, שהיא גם כן ברכת הנהנין, ואעפ"כ יכול מי שאינו נהנה לברך, לפי שהיין של קידוש אינו תלוי בהנאתו כלל, שלא תקנוהו חכמים בשביל הנאת האדם, אלא בשביל שצריך לזכרהו על היין). סי' תפד ס"א-ג (לפי שברכת בורא פרי הגפן זו שעל כוס של קידוש אינה כשאר ברכות הנהנין שאינן חובה על האדם, ולכן אם הוא אינו נהנה כלום אינו יכול לברך כדי להוציא את מי שאינו יודע לברך כמו שנתבאר בסי' קס"ז, אבל ברכת בורא פרי הגפן זו היא חובה כמו קידוש, ולכן דינה כמו קידוש עצמו שיכול לקדש לאחרים שאינן יודעין לקדש אף שהוא עצמו אין צריך לקידוש זה ... ואחר כך יאכילם ירקות בטיבול, ויברך להם בורא פרי האדמה ... שגם ברכת בורא פרי האדמה זו אינה כשאר ברכת הנהנין שהן רשות, אלא היא כמו חובה מחמת תקנת חכמים שתקנו לאכול ירק קודם ההגדה, ואי אפשר לאכול בלא ברכה, ולכן דינה כבורא פרי הגפן של קידוש שיכול לברך להם אף שאינו טועם כלום עמהם ... וגם המוציא יכול לברך להם אם אין בהם מי שיודע לברך אף שהוא אינו טועם עמהם, לפי שברכת המוציא של אכילת מצה בליל ראשון הוא חובה כמו אכילת מצה עצמה, ודינה כבורא פרי הגפן של קידוש, כמו שנתבאר בסימן קס"ז)

אבל לענין ברכת הריח שבהבדלה – יתבאר לקמן סי' רצז ס"ז (מי שאינו נהנה מריח שאין לו חוש הריח לא יברך על הבשמים כשמבדיל, אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים המריחים שהגיעו כבר לחינוך ברכות, אבל אינו יכול לברך בשביל גדולים המריחים אף שאינם יודעים לברך בעצמן, לפי שברכה זו היא ברכת הנהנין, וברכת הנהנין אין מי שאינו נהנה יכול לברך בשביל מי שנהנה, מטעם שנתבאר בסי' קס"ז).

ולענין ברכת האש שבהדלה – יתבאר שם ס"ט (אבל ברכת בורא מאורי האש יכול לברך להם אף על פי שאינו צריך לברך אותה בשביל עצמו ... ויש חולקין על זה ואומרים שאף שלא נתקנה בשביל הנאת האדם, מכל מקום הואיל ואינו צריך לחזר אחר האור לברך עליו במוצאי שבת כדרך שצריך לחזר אחר כל המצות שהן חובה, כמו שיתבאר בסי' רח"צ, לפיכך אין ברכה זו דומה לברכת המצות, שמפני שהן חובה יכול לברך אותן מי שיצא כבר ידי חובתו כדי להוציא אחרים שלא יצאו עדיין ידי חובתן, כמו שנתבאר בסי' קס"ז. וטוב לחוש לדבריהם שלא להכנס בספק ברכה לבטלה).

ולענין ברכת השחיטה, יתבאר לקמן יו"ד סי' א ס"ק מו (אם אינו שוחט, אינו יכול לברך להוציא את האלם, לפי שברכת השחיטה אינה דומה לברכות המצות שהן חובה, אלא לברכות הנהנין שמי שאינו נהנה אינו יכול לברך להוציא את הנהנה, משום דלא לתהני ולא לברוך, כמו שנתבאר באו"ח סי' קס"ז, והכא נמי לא ליכול ולא לשחוט).

ולענין כוס ברהמ"ז – ראה לקמן סי' קצ סוס"ד.

וראה גם שו"ת צ"צ חאו"ח סי' קטו (יב, ג).

¹⁰⁸⁶ גמרא ר"ה שם, שהאיבעיא היא רק על ברכת המוציא ובורא פרי הגפן, ולא על ברכת הקידוש עצמה, ופירש"י (על אכילת מצה ומקדש ישראל לא תיבעי לך דחובה ניהו ומפיק, אלא ברכת המוציא וברכת היין מיבעיא לך).

וכן הוא לקמן סי' רעג ס"ו (אין לו לקדש לאחרים לכתחלה, אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם), וסי' תפד ס"ג (יאכלו מצה ומרור, והוא יברך להם על אכילת מצה ועל אכילת מרור, שכל ברכות המצות, אף מי שיצא כבר ידי חובתו יכול להוציא אחרים שאינן יודעין).

¹⁰⁸⁷ לבוש סי' רעג ס"ד בהגהה (וכל שכן כשמקדש על הפת לאחרים ... דיכול לברך להם ברכת המוציא אף על פי שאינה נהנה ממנו, דאז ברכת המוציא שעל הפת הוא חובה לקידוש). ב"ח שם (כשמקדש לה על הפת שפיר דמי כיון דהפת הוי במקום יין, ואי אפשר לקדש בלא יין ובלא פת). ט"ז שם סק"ג (ופשוט שאותו המוציא שעושה במקדש על הפת

וכל זה לגדול שאינו יודע לברך, אבל לקטנים רשאי לברך כל ברכת הנהנין כדי לחנכן במצות¹⁰⁸⁸, ואפילו אין חינוכם מוטל עליו, כגון שאינן מבני ביתו¹⁰⁸⁹:

אינו בכלל זה, אלא הוה כמו בורא פרי הגפן דקידוש). מ"א שם סק"ג (והוא הדין כשמקדש על הפת שיכול לברך להם המוציא).
וכן הוא לקמן שם סוס"ו (וכן ברכת המוציא כשמקדש על הפת אינן דומות לשאר ברכת הנהנין, הואיל והן חובה, וכמו שנתבאר בס"י קס"ז).
¹⁰⁸⁸ **ר"ה שם** כט, ב (אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות). טור ושו"ע ס"יט (אבל לקטנים יכול לברך אף על פי שאינו אוכל עמהם, כדי לחנכם במצות).
וכן הוא לקמן ס"י רצ"ז ס"ז (מי שאינו נהנה מריח שאין לו חוש הריח לא יברך על הבשמים כשמבדיל, אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים המריחים שהגיעו כבר לחינוך ברכות).
¹⁰⁸⁹ **ב"י** (יש לומר שכל שהם קטנים מותר לפרוס להם לחנכם אף על פי שאינם מבני ביתו, והא דנקט בניו ובני ביתו, לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, שאין קטנים מצויים לאכול אצל גדול אלא אם כן הוא אביהם או בעל ביתם), **ואחרונים**. הובא בב"ח סוף הסימן, ובפרישה סוף ס"ק יד. ט"ז ס"ק טז (פירוש, אפילו אינם בני ביתו. והא דנקט בביתא ולבני ביתו, אורחא דמילתא נקט).
וראה גם לקמן ס"י תקצו (שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות). הל' תלמוד תורה פ"א ה"ח (מצות עשה של תורה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים, אף על פי שאינן יוצאי יריכו).

קסח על איזה מיני פת מברכין

ובו כ"ג סעיפים

דיני קדימה בברכת המוציא

א הביאו¹⁰⁹⁰ לפניו חתיכה של פת ופת שלימה, מצוה מן המובחר לברך על השלימה¹⁰⁹¹, אפילו היא פת קיבר¹⁰⁹² וקטנה¹⁰⁹³ והחתיכה פת נקיה וגדולה מהשלימה.

- ¹⁰⁹⁰ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:
- (א) דיני קדימה בברכת המוציא (ס"א-ו).
 - (ב) שיעור ברכת המוציא (ס"ז).
 - (ג) ברכת מיני מזונות (ס"ח).
 - (ד) פת הבאה בכסנין (ס"ט-יב).
 - (ה) לחמניות, טריתא וטרוקנין (ס"ג).
 - (ו) כשאוכלם בתוך הסעודה (ס"ד).
 - (ז) מיני טיגון (סט"ו-יז).
 - (ח) לחם שנתבשל או נשרה (ס"ח-כג).

דיני קדימה בברכת המוציא שיתבארו כאן ס"א-ה, יתבארו גם בלוח ברה"נ פ"ג ה"א-ה, ובסדר ברה"נ פ"י ה"א-ה, ויצוין לקמן בשולי הגליון.

דיני קדימה בברכת הפירות ושאר מאכלים, נתבארו בשו"ע ס"י קיא, ובשוע"ר לא הגיע לידינו סימן זה, ויתבארו דיניהם בלוח ברה"נ פ"ג ה"ו-טז, ובסדר ברה"נ פ"י ה"ו-טז.

¹⁰⁹¹ **ברכות לט**, ב (איתמר הביאו לפניו פתיתין ושלמין, אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטרי את השלמין, ור' יוחנן אמר שלמה מצוה מן המובחר, והלכה כרבי יוחנן. תוס' שם ד"ה מברך (וכן הלכה כרבי יוחנן). רא"ש פ"ו דברכות ס"י כא (והלכתא כרבי יוחנן). טור ושו"ע ס"א (היו לפניו חתיכות של פת, ופת שלם הכל ממין אחד, מברך על השלם).

¹⁰⁹² תוספתא פ"ד ה"א (פרוסה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית, מברך על השלמה של בעל הבית). תוס' שם ד"ה אבל (אפילו יהיו הפתיתין מפת נקיה והשלמין מפת קיבר, מברך על השלמין, כדאיתא בתוספתא (פרק ד) ... פרוסה דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין). רא"ש שם פ"ו ס"י כא (ואפילו היו פתיתין מפת נקיה ושלמה מפת הדראה). טור ושו"ע שם (אפילו הוא פת קיבר (פירוש, לחם שאינו נקי) ... והחתיכות פת נקיה).

¹⁰⁹³ ר"ת בתוס' שם ד"ה מברך (פירש רבינו תם, דמייירי בפתייתין גדולים ושלמים קטנים ... ורבי יוחנן אמר שלמין עיקר). רא"ש שם (דאייירי בפתייתין גדולים ושלמים קטנים ... ואפילו הכי קאמר ר' יוחנן שלימה מצוה מן המובחר). שו"ע שם (אפילו הוא פת קיבר וקטן, והחתיכות פת נקיה וגדולה). מ"א סק"א (לכאורה משמע בטור, דכשיש

והוא שהכל מין אחד. אבל אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים¹⁰⁹⁴, אפילו היא פרוסה קטנה¹⁰⁹⁵, היא קודמת לברך עליה, הואיל והחטה מוקדמת בפסוק¹⁰⁹⁶ בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל¹⁰⁹⁷ וכל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה¹⁰⁹⁸ כמו שיתבאר בסי' רי"א¹⁰⁹⁹. ואעפ"כ ירא שמים יוצא ידי שתיהן¹¹⁰⁰ שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן יחד¹¹⁰¹, הואיל וגם השעורה היא מז' המינים והיא שלימה. אבל אם השלימה היא של שיפון¹¹⁰², אף על פי שהוא מין שעורים¹¹⁰³, כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש כמו חטים, אין צריך להניחו כלל עם הפרוסה של חטים¹¹⁰⁴:
ב וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן. אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן¹¹⁰⁵, יברך עליה, ואין לו

לחתיכות ב' מעלות לא מברכים אשלים עיי"ש, אבל בגמרא משמע כמ"ש בשו"ע, דהיינו אפילו השלימה גם קיבר וגם קטנה.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ג ה"א. סדר ברה"נ פ"י ה"א.

¹⁰⁹⁴ גמרא שם (אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורים, דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופטר את השלמה של שעורים).

¹⁰⁹⁵ רבינו יונה כח, א (ואתא לאשמועינן, אף על גב דאיכא תרתי, שהיא שלימה והיא גדולה מהפרוסה, אפילו הכי מברך על הפרוסה של חטים ופטר את השלימה של שעורים).

¹⁰⁹⁶ עקב ח, ח (ארץ חטה ושעורה).

¹⁰⁹⁷ תוס' שם ד"ה אבל (דחיטי עדיפי משום דאקדמיה קרא), וד"ה כתנאי (חטין דמקדמי בקרא עדיפי). רא"ש שם (משום דכל הקודם בפסוק קודם לברכה).

¹⁰⁹⁸ גמרא מא, א (כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה).

¹⁰⁹⁹ בשו"ע שם ס"ד (כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה, קודם לברכה).

וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם ה"א וה"ט.

¹¹⁰⁰ **ברכות לט, ב** (וירא שמים יוצא ידי שניהן ... מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע). תוס' שם ד"ה מניח (ונראה לפירוש ר"ת, שניהם קאי אשני לחמים, אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים), ורא"ש שם (נראה דקאי אפרוסה של חטין ושלמה של שעורים ... והא דקאמר יוצא אדם ידי שניהם, על שני הלחמים).

¹¹⁰¹ תוס' ר' יהודה שם ד"ה שמניח (פירש רש"י ... ולשון שני פירש, בוצע משתיהן יחד, וזה נראה עיקר). **רא"ש** שם (פירש רש"י ... לשון שני פירש, בוצע משתיהם יחד, וזה נראה עיקר). **רמב"ם** פ"ז ה"ד (מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה). טור ושו"ע ס"א (מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד). ונראית הכוונה, שאם הלחם רך שניתן לקפלו וישאר שלם, אזי מניח את הפרוסה בתוך השלימה, ואם אינו ניתן לקפלו וישאר שלם, אזי "מניח הפרוסה תחת השלימה".

וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם ה"א.

¹¹⁰² בלוח ברה"נ שם: שקורין קאריין.

¹¹⁰³ כמובא בלוח ברה"נ פ"א ה"ו, ובסדר ברה"נ פ"א ה"ז (וכוסמין מין חטה, ושכולת שועל ושיפון מין שעורה).

¹¹⁰⁴ **מ"א** סוסק"ב (נראה לי דאם אחד שיפון, אין צריך להניחו בתוך הפרוסה, כמ"ש ס"ד דאינו ממין שבעה).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ג ה"א. סדר ברה"נ פ"י ה"א.

*

נמצא סיכום דיני קדימה בפת, שנתבארו כאן ובלוח ברה"נ פ"ג ובסדר ברה"נ פ"י:

(א) פת גדולה קודמת לפת קטנה (ס"ה).

(ב) פת לבנה קודמת לפת שאינה לבנה כל כך. ויש להסתפק אם קדימתה קודמת לקדימת פת גדולה (ס"ה).

(ג) פת נקיה קודמת לפת קיבר. קדימתה קודמת לקדימת פת גדולה ולקדימת פת לבנה (ס"ה).

(ד) פת שלימה קודמת לחתיכה. קדימתה קודמת לקדימת פת נקיה וגדולה (ס"א).

(ה) פת חטים קודמת לפת שעורים, שמוקדמת בפסוק. קדימתה קודמת לקדימת פת שלימה (ס"א).

(ו) פת חטה ושעורה קודמת למיני דגן שאינם מפורשים בפסוק. קדימתה קודמת לקדימת פת שלימה (ס"א), ופת נקיה (ס"ה).

(ז) חביב קודם לאינו חביב. יש אומרים שקדימתה קודמת לקדימת ז' מינים ויש אומרים שקדימת ז' מינים קודמת (לוח וסדר ברה"נ ה"ה), ולכן מברך על איזה שירצה (שם ושם ה"ח).

(ח) פת ישראל קודמת לפת נכרי (אף מי שאינו נזהר). ואם פת ישראל קיבר, מברך על איזה שירצה (ס"ו).

¹¹⁰⁵ שרוצה לאכול מהשעורים (ולא מהחטים). ואין צריך לומר, שרוצה לאכול מהפרוסה (ולא מהשלימה). ואפילו רוצה לאכול מהפרוסה של כוסמין (ולא מהשלימה של חטים או שעורים).

לחוש להשנית אע"פ שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו, שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל. ואין צריך לומר אם רוצה לאכול המוקדמת בפסוק, שאין לו לחוש לשנית השלימה, שאינו מחויב לאכול ממנה משום שלימותה¹¹⁰⁶, ואפילו אם רוצה לאכול פרוסה שאינה מז' המינים¹¹⁰⁷, אינו מחויב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה:

ג אם יש לאדם ב' חצאי לחם ואין לו לחם שלם ללחם משנה בשבת, יחברם יחד בעץ¹¹⁰⁸ שיש תורת כלי עליו או בשום דבר שאינו מוקצה¹¹⁰⁹, ולא יהא חיבורם נראה, ודינו כשלם לענין לחם משנה, כמו שדינו כשלם לענין עירובי חצירות כמו שיתבאר בס"ו¹¹¹⁰. אבל אם יש לו לחם שלם אין לסמוך על זה, כי יש לומר שאינו נחשב כשלם אלא לענין עירובי חצירות בלבד, שלא הצריכו בו שלם אלא משום איבה בלבד, שלא יבא אחד לומר אני נותן שלם ואתה נותן פרוסה¹¹¹¹, וכשאיין חיבורו נראה אין לחוש לכך, אבל לענין לחם משנה אינו נחשב כשלם על ידי חיבור זה, כמו שאינו נחשב ככר אחד לענין טומאה וטהרה על ידי חיבור זה¹¹¹². ובחול אין צריך לחברו כלל¹¹¹³:

ד שתי גלוסקאות הדבוקות זו בזו, שנאפו ונדבקו בתנור כך, ונחתך מן האחת, והשניה נשארה שלימה, טוב יותר להפריד החתיכה מהשלימה כדי שתהא נראית שלמה, ממה שיניחנה דבוקה בה אע"פ שנראית יותר גדולה, שהרי שלימה קטנה קודמת לברכה מפרוסה גדולה¹¹¹⁴. מכל מקום אל יבצע ממנה במקום

תרומת הדשן סי' לב (דהא דאמרינן המוקדם בפסוק קודם, וכן החשוב או החביב קודם, היכא דרוצה לאכול משניהם אז אזלינן בתר מוקדם או חביב או חביב. אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך, לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשוב או חביב כדי להקדימו, אפילו שהוא לפניו. כך נראה מתוך הסברא והדעת מכרעת, ואין נראה דצריך ראיה ... כל שאינו רצונו לאכול מן המוקדם או החשוב או החביב, מפני שאינו חפץ בו, אינו נראה כלל שיתחייב לברך עליו לאכול ממנו כדי להקדימו). **רמ"א** ס"א (וכל זה כשרוצה לאכול משניהם, אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד, יבצע עליו, ואין לחוש לשני אף על פי שחשוב או חביב עליו), ובס"י ריא ס"ה (וכל הא דאמרינן דאחד קודם לחבירו, היינו שרוצה לאכול משניהם לכן יש להקדים החביב או החשוב, אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול, אעפ"י שגם השני מונח לפניו). ט"ז כאן סק"ג (אף על פי שהוא לפניו והוא מוקדם בפסוק או חביב או חשוב, אינו חייב לאכול ממנו בשביל הקדמה זו).

וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם ה"ב.

¹¹⁰⁷ בלוח וסדר ברה"נ שם (ולפניו שלימה שהיא משבעת המינים).

¹¹⁰⁸ **רוקח** סי' שכט (ואם יש לאדם שני חצאי לחם, יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה, ודינו כמו שלם, אפילו בשבת, כדמשמע בעירובין ב' חלון (פא, א) תופרה בקיסם ולא ידיע תיפרה, דינו כשלם). **שו"ע** ס"ב (אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם, יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה, ודינו כדן שלם. ואפילו בשבת יכול לחברם). מ"א סק"ג (אבל אם נראה שנתחבר יחד לא מקרי שלם. עיין סי' שס"ו ס"ו).

¹¹⁰⁹ **מ"א** סק"ד (וכשמחברים בשבת יזהר שלא יקח עץ שהוא מוקצה).

¹¹¹⁰ ס"י (ואם נפרסה וחבירה בקיסם, שהכניס קצה אחד בפת וקצה השני בפרוסה, אם אינה ניכרת שנפרסה, מערבין בה (ואף על פי שאינה כשלימה גמורה, כמו שנתבאר בס"י קס"ח, מכל מקום כיון שאינה ניכרת לשכנים לא יבואו לידי מחלוקת), ושם נסמן (הערה ע).

¹¹¹¹ כדלקמן שם (אין מערבין בפרוסה אפילו היא גדולה הרבה, שמא יבואו לידי מחלוקת, שאחד יתן שלימה ויאמר אני נותן שלימה ואתה פרוסה, והעירוב צריך להיות שותפות נוחה ועריבה).

¹¹¹² משנה פ"ג דאהלות מ"ד (היו תחובים בידי אדם, טהור, שאין חבורי אדם חבור). תוספתא עוקצין פ"א ה"ד (שאיין חיבור אדם חיבור. אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם, הרי זה אינו חיבור). הובא בתוס' זבחים קה, ב ד"ה חיבורי. והיינו שאם הכניס את חציו תחת אהל שנמצא בו מת, לא נטמא החצי השני שחובר אליו.

וכתב בפנים מאירות שם (ומזה יש סתירה לדברי השו"ע באו"ח סי' קס"ח, דשני חצאי לחם יכול לחברם על ידי קיסוס, ואפילו בשבת לענין לחם משנה, ומביא מהרי"ל ראי' מעירובין דמהני חיבור על ידי קיסוס. ויש לומר דלא דמי להתם, דהתם טעמא משום איבה, ולכך כשמחברים עד שאין נראה שהיא פרוס ליכא איבה, אבל לענין שבת דבעינן שתי לחם משנה שלם, לא מהני חיבור על ידי עץ, דאין חיבורי אדם חיבור להיות נקרא שלם, וק"ל).

¹¹¹³ מ"א שם (ואפשר דבחול אין צריך לחברם כלל, וכן נוהגין), שאף שנתבאר לעיל ס"א (מצוה מן המובחר לברך על השלימה). כיון שאינו אלא מצוה מן המובחר, אין צריך לחברם.

¹¹¹⁴ **כתבי מהרא"י** בתרומת הדשן ח"ב סי' קו (אם הוא בענין זה כשני גלוסקאות הדבוקין יחד שנאפות ונדבקו בתנור כך, ונחתך מן האחת, והשנייה נשארה שלימה, כהאי גוונא ודאי טוב יותר להפריד החתיכה מן השלימה כדי שתהא נראה שלימה, ממה שיניחנה דבוק בה כדי שתהא נראה גדולה, דק"ל שלימה קטנה עדיפא לענין ברכה מפתיתין

שהיתה דבוקה בחברתה ששם נראית כפרוסה, אלא יבצע ממקום השלם שבה¹¹¹⁵. ומכל מקום בפרוסה ממש אין צריך לזהר בזה לבצוע בצד השלם שבה, שהרי מכל מקום פרוסה היא מצד שכנגדו, משא"כ בגלוסקא שנפרדה מחברתה, ששלימה היא אלא שנראית כפרוסה במקום שנדבקה ונפרדה¹¹¹⁶:

ה הביאו לפניו לאכול שתי שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה¹¹¹⁷. והוא ששתייהן ממין אחד¹¹¹⁸ ושוות בנקיות. אבל אם היתה הקטנה פת נקיה והגדולה פת קיבר¹¹¹⁹, מברך על הנקיה¹¹²⁰. אבל¹¹²¹ אם שתייהן שוות בגדלותן ושתייהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו, מברך על הלבנה יותר¹¹²². אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו, יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה¹¹²³.

וכל זה במין אחד. אבל אם אחד של שעורים ואחד של כוסמין, אע"פ שהכוסמין יפים ונקיים משעורים, מברך על של שעורים¹¹²⁴, לפי שהשעורה מפורשת בז' המינים, משא"כ כוסמין, שאף שהן מין חטים ומכלל ז' המינים הן כמו שיתבאר בסימן ר"ח¹¹²⁵, לא הזכירם הכתוב בפירוש כשעורים¹¹²⁶.

גדולים). **שו"ע** ס"ג (שני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן האחת והשנייה נשארה שלמה, טוב להפריד החתיכה מהשלמה כדי שתהא נראית שלימה, ממה שיניחנה דבוק בה, אף על פי שנראית יותר גדולה), וכדלעיל ס"א (מצוה מן המובחר לברך על השלימה, אפילו היא ... קטנה).

¹¹¹⁵ מהרי"ל הל' סעודה (אמר מהרי"י סג"ל, שאביו למדהו בינקותו, על הגלוסקאות הנושכות זו את זו ונתחברו הרבה יחד בעת אפייתן, הבוצע מאחד מהן אל יבצע במקום שנשכה בחברתה, כי חשוב כאלו כבר נחתך שם, רק יבצע מצד החיצון, שלשם הוא שלם). **רמ"א** ס"ג (ולא יבצע ממנה במקום שהיתה דבוקה בחברתה, ששם נראית כפרוסה, אלא יבצע ממקום השלם שבה).

¹¹¹⁶ **מ"א** סק"ה (אבל בחתיכות לחם, אף שיחתוך שכנגדו מכל מקום הוא פרוסה, לכן די שיחתוך מן הצד).

¹¹¹⁷ **משמעות הגמרא שם** לט, ב (איתמר הביאו לפנייהם פתיתין ושלמין ... שלמה מצוה מן המובחר), ותוס' שם ד"ה מברך (פירש רבינו תם, דמייירי בפתייתין גדולים ושלמים קטנים ... ורבי יוחנן אמר שלמין עיקר), הרי שאם שתייהן שוות, מברך על הגדולה. מרדכי רמז קכט (וכתב הר"מ דהוא הדין אם יש שתי שלימות ממין אחד אחת גדולה ואחת קטנה, דמברך על הגדולה). הגהות מיימוניות פ"ז אות ד (ואם שניהם שלימות וממין אחד, מצוה מן הגדולה). שו"ע ס"ב (אם ב' שלימות ממין אחד אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם ה"ג.

¹¹¹⁸ מרדכי והגהות מיימוניות ושו"ע שם (ממין אחד).

¹¹¹⁹ שאינה מקמח נקי.

¹¹²⁰ תוספתא פ"ד ה"א (שלמה של גלוסקין ושלמה של בעל הבל הבית, מברך על שלמה של גלוסקין). **ירושלמי** שם פ"ו סוף ה"א (פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בר אדא בשם ר' אחא על איזה מהן שירצה יברך). הובא **בתוס'** שם ד"ה אבל, וברא"ש שם סי' כא. טור ושו"ע ס"ד (פת נקיה ופת קיבר, מברך על הנקיה). **מ"א** סק"ז (נראה לי, אפילו הקיבר גדול מהנקיה, דמעלה דנקיות הוזכרה בהדיא בירושלמי, משא"כ מעלה דגדול).

¹¹²¹ בלוח ובסדר ברה"י שם: ואם.

¹¹²² אגודה פ"ו סי' קמא (שני שלימות ממין אחד, והאחד לבן מברך על הלבן). **ב"י** (ומשמע לי דאפילו שתייהם נקיות אלא שזה לבן מזה, מברך על היותר לבן דהא ודאי חשיב חביב טפי). **ושו"ע** ס"ד (ואם שתייהן נקיות וזו לבנה יותר מזו, מברך על הלבנה יותר). אלי' רבה סק"ז (כן כתב ב"י מסברא דנפשא, ואני מצאתי כן באגודה פרק כיצד מברכין).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם.

¹¹²³ **מ"א** סק"ח (ואם השניה גדולה מזו, יש להסתפק).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם.

¹¹²⁴ תוספתא שם (פת כוסמין ופת שעורין, מברך על שעורים. והלא כוסמין יפין מן [השעורין]. אלא שהשעורין ממין שבעה והכוסמין אינם ממין שבעה). **ירושלמי** שם (פת שעורין ופת כוסמין, אומר על של שעורין. והלא של כוסמין יפה ממנה. אלא שזו ממין שבעה וזו אין ממין שבעה). הובא **בתוס'** רבינו יהודה לט, ב. **רא"ש** פ"ו סכ"א. **רשב"א** לט, ב. **טור ושו"ע** שם (פת שעורין ופת כוסמין, מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז', אף על פי שהכוסמין יפים).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם ה"ד.

¹¹²⁵ בטור וט"ז שם ס"ק ב (שכוסמין הן מין חטים ושכולת שועל ושיפון הן מיני שעורים).

וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"ו ובסדר ברה"י פ"א ה"ז.

במה דברים אמורים כששתיהן חביבות עליו בשוה. אבל אם של כוסמין חביב עליו יותר, יש אומרים¹¹²⁷ שמברך על החביב, ויש אומרים¹¹²⁸ שמברך על מין ז' שבפסוק, כמו שיתבאר בסמ"א¹¹²⁹ :

ו הביאו לפניו לאכול פת נכרי ופת של ישראל, מברך על של ישראל, אפילו אינו נזהר מפת נכרים. ואם פת של נכרי פת נקיה ופת של ישראל פת קיבר. מברך על איזה שירצה¹¹³⁰, אם שתיהן שלימות או פרוסות ושוות בגדולתן והן ממין אחד¹¹³¹.

¹¹²⁶ אגודה סי' קמט (אם יש לפניו שעורין וכוסמין, אף על גב דכוסמין מין חטין, מברך על השעורין, כיון דכתיב בהדיא בקרא). מ"א סק"ו (שעורים עדיפי דכתיבי בהדיא בקרא (אגודה)).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ג ה"ד, וסדר ברה"נ פ"י ה"ד (לפי שהשעורה מפורשת בשבעת המינים, משא"כ כוסמין, אף על פי שהוא מין חטים, לא הזכיר הכתוב בפירוש).

וראה חקרי הלכות ח"ח ט, א.

¹¹²⁷ משנה מ, ב (היו לפניו מינין הרבה, רבי יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך, וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה). גמרא מא, א (אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות, דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף), ופירש"י (איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע). ואלו הן שתי הדעות לפנינו, אם הלכה כחכמים שמברך על מין חביב, או הלכה כרבי יהודה שמברך על מין שבעה.

מ"א שם (ונראה לי דלהרמב"ם חביב עדיף, כמ"ש סימן רי"א), **לדעת הרמב"ם** פ"ח ה"יג (ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים. ואם אינו רוצה בזה יותר מזה, אם יש ביניהם אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחלה), ופירש כ"מ שם (ומה שכתב ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים, היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מחבירו, בין שברכותיהן שוות בין שאינן שוות, בין שיש ביניהן ממין ז' בין שאין ביניהן, מקדים החביב, כרבנן דאמרי חביב עדיף). והיא דעה ב' שבשו"ע סי' ריא ס"ב (ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר, בין שברכותיהם שוות בין שאינן שוות, בין שיש בהם ממין ז' בין שאין בהם ממין ז', מקדים החביב לו אז באותה שעה).

¹¹²⁸ **בה"ג פ"ו ח, א** (ר' יהודה אומר, אם יש בהן ממין שבעה מברך עליה, וחכמים אומרים מברך על אי זה מהן שירצה ... והלכה כר' יהודה, דאמר רב יוסף וכן תני ר' יצחק כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה). **תוס'** לט, א ד"ה חביב (ואם לפניו פירות שהברכות שוות ואחד מהן הוא מז' המינים, יברך תחלה על אותו של ז' המינים דעדיפי). **רא"ש פ"ו סכ"ה** (כל הנך אמוראי דסברי לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה, כרבי יהודה סבירא להו, וכן פסק בעל ה"ג כרבי יהודה). **הרב רבינו יונה** כח, ב (ולענין פסקא פסקו הגאונים ז"ל הלכה כרבי יהודה דאמר מין ז' עדיף, ואף על גב דפליגו רבנן עליה. וסמכין על מאי דאמרינן בסמוך כל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה ... מאי דאמרינן כל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה, בכל ענין נאמר, בין שהיו חביבין לו שניהם בשוה בין שיהיה האחד חביב מחבירו, יש לו להקדים אותו שנזכר בפסוק ראשון. וכיון דבז' המינים עצמם יש לו להקדים אותו שנזכר בפסוק ראשון, ממילא שמעינן דכל שכן דיש לו להקדים מין מז' המינים למין אחר, כדברי ר' יהודה). דעה הא' שבשו"ע סי' ריא ס"א (היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין ז', אעפ"י שאינו חביב כמו המין האחר).

¹¹²⁹ בשו"ע שם ס"א-ב הובאו ב' הדעות (כדלעיל שתי ההערות הקודמות).

וכן הובאו ב' הדעות בלוח וסדר ברה"נ שם ה"ה. ולמעשה נפסק שם ה"ח (ואם האחרים חביבים עליו יותר, מברך על איזה שירצה), וה"ט (ואם המאוחר בפסוק חביב אצלו יותר, איזה שירצה יקדים). והוא כדעת כהט"ז סי' ריא סק"א (יש מעלה למין ז' ויש מעלה לחביב, ויעשה מה שירצה).

ואם שניהם מז' המינים, או שניהם אינם מז' המינים, מברך על החביב לדברי הכל, כמבואר בלוח וסדר ברה"נ שם ה"ו (היו לפניו מיני פירות הרבה שברכותיהם שוות ואין ביניהם מז' המינים, אם יש ביניהם מין אחד שהוא חביב אצלו יותר מכולם, מצוה מן המובחר לברך עליו).

והנה לפי דעת הרמב"ם שחביב קודם לז' מינים, מובן שמכל שכן חביב קודם לשלימה. אמנם לדעת בה"ג וסיעתו, שז' מינים קודם לחביב, לפי זה נתבאר בלוח וסדר ברה"נ שם ה"ו (ומכל מקום אם החביב אינו שלם ואחרים הם שלמים, מצוה מן המובחר לברך על השלם). וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' לח. ח"ב ע' 93. דובר שלום ע' פה.

¹¹³⁰ **ירושלמי שם** (פת טמאה ופת טהורה, ר' חייא בר ווא אמר אומר על הטהורה. פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה, ר' חייא בר אדא בשם ר' אחא על איזה מהן שירצה יברך). **תוס'** לט, ב ד"ה אבל (פת כשר ופת של נכרי מברך על הכשר. וכן אמרינן בירושלמי פת טהור ופת טמא מברך על הטהור, אבל אם פת של נכרי חביב ונקי ופת של ישראל אינו חביב, מברך לאיזה שירצה, כדאיתא בירושלמי פת נקי טמא ופת קיבר טהור מברך לאיזה שירצה). **רא"ש פ"ו סי' כא** (פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה, ר' חייא בשם ר' אחא אומר, על איזה שירצה יברך. וכן הדין בפת של נכרים ופת של ישראל). מרדכי רמז קכט (וגרסינן בירושלמי פת טמאה ופת טהורה מברך על הטהורה. פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזו מהן שירצה יברך. והוא הדין פת כשר ופת של נכרים, אם שוין יברך על הכשר, ואם של נכרים נקי וחביב ושל ישראל אינו נקי וחביב, על איזה שירצה יברך). ב"י (ומדמים פת ישראל לפת טהורה ופת גוים לפת טמאה). טור ושו"ע ס"ה (פת עובד כוכבים נקיה ופת קיבר של ישראל... מברך על איזה מהם שירצה).

¹¹³¹ משמע שאם פת נכרי יותר גדול או שלימה, מברך על פת נכרי. וראה תהלה לדוד סק"ה.

והוא שאינו נזהר מפת נכרים¹¹³². אבל הנזהר ממנה, לא יבצע ממנה בשום ענין¹¹³³. ויש אומרים¹¹³⁴ שאפילו נזהר ממנה רשאי לבצוע ממנה אם היא נקיה וחביבה עליו, שאיסור פת של נכרים הוא איסור קל, והתירוהו משום חיבוב מצוה שיברך על החביב עליו¹¹³⁵. ויש לסלק הפת של נכרים מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא¹¹³⁶.

ואם מיסב עמו אורח שאינו נזהר מפת של נכרים, והביא עמו על השולחן פת של נכרי נקיה, כיון שהאורח חפץ לאכול היפה של נכרים, ואי אפשר לו לאכול בלא ברכה, וברכתו מוטלת על בעל הבית להוציאו ידי חובתו ממנו¹¹³⁷, הותרה גם לבעל הבית לבצוע עליה משום חיבוב מצוה. וכיון שהותר לו לבצוע הותר לו לכל סעודה זו, שאינו כבוד שמים שיברך עליה ואחר כך יפרוש ממנה¹¹³⁸. ואף על פי שאין צריך לברך על החשוב וחביב אלא כשרוצה לאכול ממנה, ובעל הבית זה שנזהר מפת של נכרים אינו רוצה לאכול כלל ממנה. מכל מקום כיון שאם לא היה נזהר ממנה היתה חשובה וחביבה לו, אלא שהאיסור מונעו ממנה, לכן אם ימצא עילה שיוכל שיאכלנה בהיתר, כגון כאן שיחבב בה המצוה, התירו לו חכמים, כי כל ברכות הנהנין תלויה בחביבות, שעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח להקב"ה¹¹³⁹. אבל אם בלא איסור פת של נכרים אינה חשובה עליו מפת של ישראל, צריך לברך על פת של

¹¹³² **מרדכי** שם (אם אינו נזהר מפת של נכרים). שו"ע שם (אם אינו נזהר מפת עובד כוכבים).

¹¹³³ ב"י (נראה מדבריו, שאם הוא נזהר מפת של גוים, לא יבצע אלא מפת ישראל אף על פי שהיא קיבר).

¹¹³⁴ **משמעות התוס'** שם (אם פת של נכרי חביב ונקי ופת של ישראל אינו חביב, מברך לאיזה שירצה ... אבל רבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של נכרי מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא), **בשם השר מקוצי**. אגודה פ"ו דברכות ס"י קמא (מברך על איזה שירצה, אם אינו נזהר מפת של כותים, ויש שאומרים אפילו נזהר. ורבינו שמשון היה רגיל לסלק הפת לבנה של כותים מן השולחן). מרדכי ע"ז רמז תתל (וראב"י העזרי כתב פרק כיצד מברכין, דאף בביתו אם היסב על השולחן ישראל האוכל פת של עובד כוכבים ופת נקיה בידו, והבעל בית נזהר מפת של עובדי כוכבים, כיון שמצוה זו מוטלת עליו לבצוע יבצע על היפה). תרומת הדשן ס"י לב (ולאו דווקא נקט ראב"י"ה אם היה מסיב על השולחן ישראל האוכל פת של גוי, דבלא ידידה נמי שרי, אלא נקט הכי, דלא תימא מי המביא פת של גוי על השולחן, הואיל והבעל הבית נזהר ממנו). מ"א סק"ט (ועבב"י בשם ת"ה בשם המרדכי פרק אין מעמידין, דהירושלמי קאי אתרוייהו אפילו לנזהר).

¹¹³⁵ שלי"ה שער האותיות אות ק צ, א בהגה (ונראה דהטעם הוא מאחר דאיסור פת של גוי הוא קל ... הקילו לו גם כן בזה, באם אירע ששתי הלחמים דלעיל מונחים לפנינו על השולחן, שיבצע מן היפה של גוי).

¹¹³⁶ **תוס'** שם (אבל רבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של נכרי מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא), **בשם השר מקוצי**. וכן מובא בשמו במרדכי שם (אבל השר מקוצי צוה לסלק הפת לבן של נכרים מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא). הגהות מיימוניות פ"ז מהל' ברכות אות ד (והשר מקוצי צוה להסיר פת לבן של עכו"ם מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא, ובירך על טהורה של קיבר). תרומת הדשן שם (להסיר פת הנקיייה של נכרים כמו שצוה השר מקוצי). שו"ע שם (ואם הוא נזהר מפת עובד כוכבים, מסלק פת נקי של עובד כוכבים מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא).

¹¹³⁷ כדלעיל ס"י קסז סי"ד (רבים שנתועדו לאכול, אחד מברך לכולם והשאר יכוונו לבם לשמוע ויענו אמן), וסי"ט (ואם יש ביניהם בעל הבית הוא קודם).

¹¹³⁸ **מרדכי** ע"ז שם (וראב"י העזרי כתב פרק כיצד מברכין, דאף בביתו אם היסב על השולחן ישראל האוכל פת של עובד כוכבים ופת נקיה בידו והבעל בית נזהר מפת של עובדי כוכבים, כיון שמצוה זו מוטלת עליו לבצוע, יבצע על היפה ... וכיון שהותר בו לבצוע מותר בו כל הסעודה הזאת ... דאינו כבוד שמים ששוב יחדל משום איסור והא כבר בצע), **בשם ראב"י"ה** ס"י קיא (ואומר אני, שאם הסיב על השולחן אצלו ישראל האוכל פת של גוים, אפילו הכי יכול לבצוע מי [שאינו רגיל] לאכול ... דלא החמירו בהכי מפני חביבות היפה להידור מצות ברכה. וכיון שהותר [לו] לבצוע הותר [לו] בכל הסעודה הזאת). שו"ע שם (ואם בעל הבית נזהר מפת עובד כוכבים, וישראל שאינו נזהר בכך מיסב עמו על השולחן, כיון דמצוה מוטלת על בעל הבית, יבצע מן היפה של גוים, וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה), ובחיו"ד ס"י קיב סי"ג (מי שאינו נזהר מפת של עובד כוכבים, שהיסיב אצל בעל הבית הנזהר מפת של עובד כוכבים, ועל השולחן פת ישראל ופת של עובד כוכבים היפה משל ישראל, יבצע בעל הבית מן היפה, ומותר בכל אותה סעודה בפת של עובד כוכבים).

¹¹³⁹ **תרומת הדשן** שם (דכל ברכת נהנין תליא בחביבות, דעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח, ולכך במילתא דראב"י"ה, נהי נמי דבעל הבית נזהר מפת של נכרים, אינו זה בשביל שאינו חביב לו, אלא מניח משום פרישות, ולכך היכא דמצוי למצוא עילה שיאכל בהיתר ולא יצטרך לפרישות, כגון הכא שמחבב בו המצות, שרי ליה רבנן). מ"א סק"י"ב (כלומר אם רוצה בו לאכול יברך עליו, דהא נפשו חשקה בו, רק שמניח משום פרישות, ולכן אם יוכל למצוא עילה שיאכלם בהיתר ולא יצטרך לפרישות כגון הכא שמחבב המצוה, שרו ליה רבנן (ת"ה)).

וכן להיפך, אם בעל הבית אינו נזהר מפת של נכרים, ואין דעתו לאכול כל הסעודה אלא פת של נכרי כי היא נקיה, ובני ביתו אוכלים פת שאינו נקיה של ישראל, אע"פ ששתי הלחם מונחים לפניו, צריך לבצוע על של נכרים הנקיה, הואיל ואין דעתו לאכול אלא ממנה והיא חביבה עליו, ואע"פ שבני ביתו יאכלו משל ישראל אין זה כלום, הואיל והוא הבוצע¹¹⁴¹:

שיעור ברכת המוציא

ז ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא. ולא נתנו שיעור כזית אלא בברכת המזון¹¹⁴² ושאר ברכות אחרונות¹¹⁴³, אבל לא בברכה ראשונה¹¹⁴⁴,

¹¹⁴⁰ תרומת הדשן שם (אבל לעולם, כל שאינו רצונו לאכול מן המוקדם או החשוב או החביב מפני שאינו חפץ בו, אינו נראה כלל שיתחייב לברך עליו לאכול ממנו כדי להקדימו). רמ"א ס"ה (ודוקא שחביב עליו אותו פת, אבל אם אינו חביב עליו בלא איסור פת של עובד כוכבים, אינו צריך להקדימו).

¹¹⁴¹ תרומת הדשן שם (בעל הבית שאינו נזהר מפת של נכרים, והביאו על השולחן פת נכרים נקייה ופת כשר שאינה נקייה, ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת של נכרים, כי אינו רגיל בפת כשר שאינו נקייה, אבל בני ביתו אוכלים מפת שאינו נקייה שהוא כשר ... כה"ג צריך לבצוע על פת נקייה של נכרים, הואיל והוא הבוצע, ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת, ולא מן הכשר). שו"ע ס"ה (ואם בעל הבית אינו נזהר מפת גוים, ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת גוים כי היא נקיה, אבל בני ביתו אכלו מפת שאינו נקי של ישראל, ושתי הלחם מונחים על השולחן, צריך לבצוע על פת נקייה של גוים, הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת).

¹¹⁴² כדלקמן סי' קפד ס"ב (מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא אם כן שבע ממנו, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וגומר, ומדברי סופרים לברך ברכת המזון על כזית, שהוא שיעור אכילה, אבל פחות מכזית אינה נקרא אכילה כלל), ושם נסמן (הערה 2420).

¹¹⁴³ רמב"ם פ"ג הי"ב (אכל פחות מכזית, בין מן הפת בין משאר אוכלין ... לבסוף אינו מברך כלל). טור ושו"ע ריש סי' רי (האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים ... לאחריו אינו מברך כלל).

וכן הוא בלוח ברה"ט פ"ב ה"א וסדר ברה"ט פ"ח ה"א (ברכה אחרונה בין של אוכלין בין של משקין צריכים שיעור, שאין מברכין אותה אלא אם כן אכל כשיעור הראוי להיות נקרא אכילה ולא טעימה ... ואין אכילה פחותה מכזית).

¹¹⁴⁴ ירושלמי פ"ו ה"א (עד כמה יברך, ר' חננאל ור' מנא, חד אמר עד כזית וחרנא אמר עד פחות מכזית ... תני כל שאומר אחריו ג' ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אחריו ג' ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ, התיבון, הרי פחות מכזית הרי אין אומר אחריו ג' ברכות, מעתה לא יאמרו לפניו המוציא לחם מן הארץ. רבי יעקב בר אחא אומר לשאר המינים נצרכה), ופירש ברא"ש פ"ו סט"ז (פירוש, לא אתי לפלוגי בין דבר שיש בו שיעור לדבר שאין בו שיעור, אלא בין פת לשאר מיני מאכל ... שאין מברכין עליהם שלש ברכות אין אומרים לפניו המוציא). וכתב ב"י (ומשמע מדבריו דהכי קיימא לן. וגם משמע מדבריו דלאחריו אינו מברך כלום. וכן כתב הרמב"ם בפירוש פ"ג, והכי נקטינן). **תוס' ברכות לט**, א ד"ה בצר (היינו דוקא בברכה שלאחריו דבעינן שיעור, אבל בברכה שלפניו, אפילו פחות מכשיעור, דאסור ליהנות בעולם הזה בלא ברכה). **ורא"ש** שם. **ורמב"ם** פ"ג הי"ב (אכל פחות מכזית, בין מן הפת בין משאר אוכלין ... מברך בתחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולבסוף אינו מברך כלל). **ושאר פוסקים**. טור ושו"ע ס"ט (פת גמור, אפילו פחות מכזית, מברך עליו המוציא, אבל לאחריו אינו מברך כלום, כל שלא אכל כזית), טור ושו"ע **ריש סי' רי** (האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשוותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל).

וכן הוא לקמן סי' תעה ס"ה (שבשביל ברכת המוציא בלבד אין צריך לבצוע כזית מעיקר הדין, אלא אפילו כל שהוא יכול לברך המוציא).

והיינו אף בפירורין דקין ביותר, כדלקמן סי"ט (פירורי לחם ... אע"פ שאין עליהם תואר לחם מפני שהן דקין ביותר, מברכין עליהם המוציא).

וכשאוכל פת פחות משיעור, נוטל ידיו ואינו מברך, כדלעיל סי' קנח ס"ב (אפילו פת גמורה, אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה בלא קליפתה, יש להסתפק אם צריך נטילת ידים ... לפיכך יטול ידיו ולא יברך. ואפילו אוכל כל שהוא צריך נטילת ידים בלא ברכה).

וכשבוצע פרוסה מהפת, נתבאר לעיל סי' קסז ס"ד (ושיעור פרוסת המוציא, בין לבצוע בין לכל אחד מהמסובין, יש אומרים שהוא לא פחות מכזית ויאכלנו כולו בבת אחת. ויש אומרים שאין צריך כזית, שהרי אפילו כל שהוא ראוי לברך המוציא, ודי שתהא פרוסת המוציא כחצי זית שלא יהא נראה כצר עין. וכן נוהגין).

שאסור ליהנות מהעולם הזה אפילו משהו בלא ברכה¹¹⁴⁵.

ברכת מיני מזונות

ח במה¹¹⁴⁶ דברים אמורים בלחם גמור שדרך בני אדם לקבוע סעודתו עליו¹¹⁴⁷, אבל מיני לחמים שיתבארו לפנינו¹¹⁴⁸ שאין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודתם עליהם, אין מברכים עליהם המוציא¹¹⁴⁹ וברכת המזון רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש¹¹⁵⁰. אלא אם כן אוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע סעודה לפעמים על שיעור כזה¹¹⁵¹. לפי שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם הלחם שהוא מזון, ולא קבעו לדרך המוציא על הלחם אלא מפני חשיבותו שסועד הלב¹¹⁵², וכל לחם שאין קובעים עליו סעודה, בטלה חשיבותו¹¹⁵³. אלא אם כן יש בו כדי לסעוד.

וכן ד' ברכות של ברכת המזון לא קבעו עליו אלא מפני חשיבותו, שמן התורה (א)¹¹⁵⁴ היה די בברכה

¹¹⁴⁵ **מסקנת הגמרא ברכות ריש פ"ו לה**, א (אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה). והיינו אף בפחות מכזית, כמבואר ברש"י סוכה כו, ב ד"ה נטלו במפה (לפניו בכל דהו בעי ברכה, שהרי נהנה, ואסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה).

וראה גם לעיל סי' קסז ס"א (וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה), ושם נסמן (הערה 869).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב הי"א. סדר ברה"נ פ"ח הי"י.

¹¹⁴⁶ דיני ברכת הפת ומיני מזונות שיתבארו כאן ס"ח-כג, יתבארו גם בלוח ברה"נ פ"ח. ומהדורא בתרא מהלכות אלו – בסדר ברה"נ פ"ב. ותוכן הכללי של חזרה זו (בהאמור בסעיף שלפנינו):
הטעם שמברכים ברכת המזון רק על הלחם, ולא על מיני מזונות, נתבאר כאן, שמן התורה די בברכה אחת מעין ג' (בין על הלחם ובין על מיני מזונות), וחכמים תקנו לדרך מנין הברכות – דוקא על הלחם ולא על מיני מזונות.
אמנם יש פוסקים שמן התורה חייבים ברכת המזון של ג' ברכות. ומה שתקנו חכמים לדרך ברכת המזון דוקא על הלחם ולא על מיני מזונות, יתבאר בסדר ברכת הנהנין רפ"ב, שמן התורה צריך לדרך ברכת המזון רק כששבע, וחכמים תקנו לדרך ברכת המזון אפילו על כזית – דוקא על הלחם ולא על מיני מזונות.

¹¹⁴⁷ ב"י (לא קבעו חכמים לדרך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו). לבוש סי' (דלא קבעו חכמים המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך רוב בני אדם לקבוע עליו סעודתו). ב"ח (לפי שלא קבעו חכמים לדרך המוציא ושלש ברכות אלא בלחם סתם שהכל קובעין עליו).

¹¹⁴⁸ סעי' ט-יג.

¹¹⁴⁹ **ברכות מב ע"א, דשמואל אין הלכה כר' מונא אתמר** (רבי מונא אמר משום רבי יהודה, פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא, ואמר שמואל הלכה כרבי מונא. אמר להו, אין הלכה כרבי מונא אתמר).

¹¹⁵⁰ רמב"ם פ"ג הי"א (כל שמברכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות, מברכין בסוף לאחריו ברכה אחת מעין שלש). טור ושו"ע סי' (פת הבאה בכיסנין, מברך עליו בורא מיני מזונות, ולאחריו ברכה אחת מעין שלש).

¹¹⁵¹ **רב נחמן** שם (רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא (מפת הבאה בכסנין, רש"י), ולא בריך. אמר ליה רב נחמן, עדי כפנא (אלו לרעבון נאכלו, ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה, רש"י), אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לדרך (טעון ברכת המזון, רש"י). **ומסקנא דגמרא** (לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא. שאני התם דקבע סעודתיה עליהו), **דשמואל גבי לחמניות מייירי בדקבע דוקא**. טור ושו"ע שם (ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, אף על פי שהוא לא שבע ממנו, מברך עליו המוציא וברכת המזון).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח הי"א, וסדר ברה"נ פ"ב הי"א (ולא תקנו אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליו, אבל מיני לחמים שיתבאר שאין רגילים לקבוע סעודה עליהם, אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון, אלא לפניהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג'). אלא אם כן אוכל מהם כשיעור קביעות סעודה, דהיינו כשיעור שרוב בני אדם קובעים סעודת קבע).

¹¹⁵² גמרא לה, ב (נהמא מסעד סעיד).

וכן הוא לעיל סי' קסז ס"א (והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לדרך עליו המוציא לחם מן הארץ, מפני חשיבות הלחם שסועד הלב, שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד).

¹¹⁵³ **ט"ז סק"ו** (דודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל אפילו עיסה, דהא זיין, אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות).

וכן הוא לקמן סי"ב (שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור, אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו).

¹¹⁵⁴ **עין בקונטרס אחרון** סק"א, שהעיקר כדעת הפוסקים שמהתורה די בברכה אחת מעין ג' (והערות 1371).

אחת מעין ג'¹¹⁵⁵, שהרי לא נאמר בתורה אלא פעם אחת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, ודרשו מפסוק זה לברך על המזון ועל הארץ ועל המקדש¹¹⁵⁶, ודי בברכה אחת לכולם. אלא שחכמים תקנו לברך על כל אחד בפני עצמו, ולא תקנו אלא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו, אבל מיני לחמים שאין רגילין לקבוע עליהם, אפילו הוא אכל ושבע מהם שנתחייב לברך אחריהם מן התורה¹¹⁵⁷, דיו בברכה אחת מעין ג' של תורה¹¹⁵⁸, אלא אם כן אכל שיעור שבני אדם קובעים עליו כשאוכלים מין לחם זה במקרה¹¹⁵⁹, אבל אם רוב בני אדם אין קובעים עליו, אף על פי שהוא קובע עליו בטלה דעתו אצל רוב בני אדם¹¹⁶⁰.

ומכל מקום אם הוא קבע סעודתו עליו ואכל עמו בשר ודברים אחרים כמו שנוהגים בסעודת לחם גמור עד ששבע, וגם אחרים רגילים לקבוע עליו אם אוכלים עמו שאר דברים כמו שאכל הוא, מברך המוציא וברכת המזון¹¹⁶¹. וכן אם הוא שבע ממנו לבדו וגם אחרים רגילין לשבוע ממנו כשמלפתין אותו באיזה ליפתן, מברך המוציא וברכת המזון¹¹⁶².

¹¹⁵⁵ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"א (מן התורה די בברכה אחת מעין שלש, שהרי לא נאמר אלא פעם אחת וברכת את ה' אלהיך, וחכמים תקנו מניין הברכות). ונתפרש לקמן סי' קפז ס"ג (משה תקן מטבע ברכת הזן בשעה שירד המן לישראל, יהושע תיקן מטבע ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ ... ודוד ושלמה תקנו מטבע ברכת בונה ירושלים), ורס"י קצא (שמנין הברכות אינן מן התורה, כי בברכה אחת שכולל בה מעין שלשתן יוצא ידי חובתו מן התורה, כמו שנתבאר בסימן קס"ח, אלא משה ויהושע ודוד ושלמה תקנו מטבע שלשתן).

וכיון שמנין הברכות הוא מדברי סופרים, יש מקום לומר, שבספק אפשר להקל ולברך מעין ג', כדלקמן סי"ב (ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם, ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברכת המזון ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג', כי אין כאן ספק של תורה, אף אם אכל כדי שביעה שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'), וס"ט (וכבר נתבאר למעלה שמן הדין יש להקל בדברי סופרים).

אבל בסדר ברה"נ פ"ב ה"ב (אף שמנין הברכות הוא מדברי סופרים, מכל מקום מאחר שמשם רבינו עליו השלום תיקן ברכת הזן בברכה בפני עצמה לפתוח בברוך ולחתום בברוך, ראוי להחמיר בספיקה כעין ספק של תורה), ובה"ג (וספק ברכות להקל, ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו).

ולדעת הפוסקים שמנין ג' ברכות הוא מן התורה, תקנת משה ויהושע ודוד ושלמה היתה מטבע (נוסח) הברכה.
¹¹⁵⁶ ברייתא מח, ב (מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר (עקב ח, י) ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן ... על הארץ זו ברכת הארץ, הטובה זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר (ואתחנן ג, כה) החר הטוב הזה והלבנון).

וכן הוא לקמן סי' קפז ס"א (סדר ברכת המזון ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים, ושלשתן מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן שהיא על אכילה ושביעה, על הארץ זו ברכת הארץ, הטובה זו ירושלים, כמ"ש החר הטוב הזה והלבנון).

¹¹⁵⁷ כדלקמן סי' קפד ס"ב (מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא אם כן שבע ממנו, שנאמר (עקב ח, י) ואכלת ושבעת וברכת וגומר, ומדברי סופרים לברך ברכת המזון על כזית).

¹¹⁵⁸ וכן הוא לקמן סי"ב (אף אם אכל כדי שביעה ... שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'), ושם נסמן (הערה 1229).

אבל בסדר ברה"נ שם ה"ב חשש לדעת היש אומרים שאף בפחות משיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון אם אכל ושבע ממנו (והוא שאכל כשיעור ד' ביצים, אבל פחות מכך, אם הוא שבע משיעור זה, יברך על כזית לחם אחר תחלה המוציא ואחר כך ברכת המזון).

¹¹⁵⁹ שהרי בדרך כלל קובעים סעודה על הלחם, ולא על מיני מזונות.

¹¹⁶⁰ **רמב"ם**, הובא ברא"ש פ"ו סי' ל (וכתב רבינו משה ז"ל, דאם אחרים אינם קובעין, אפילו כשהוא קובע אינו מברך, דבתר רוב אזלינן, ובטלה דעתו אצל כל אדם). רבנו יונה ל, א (ואם אחרים אינם קובעין, אף על פי שהוא קובע, אינו מברך, דאחר הרוב אזלינן). טור וש"ע שם (ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו, אף על פי שהוא קובע עליו, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, דבטלה דעתו אצל כל אדם).

¹¹⁶¹ **מ"א** סק"ג (נראה לי דאם הוא קבע סעודתו עליו, אף על פי שאכל עמו בשר ודברים אחרים, ואילו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו, אפילו הכי מברך המוציא וגי' ברכות. וכן משמע הלשון בגמרא (מב, א) כל שאחרים קובעין עליו. וכן משמע קצת בתוס' שכתבו גבי לחמניות אם קבע עליהן כמו בפורים עכ"ל, ובסמ"ק כתוב בליל פורים ובליל ברית מילה, ומסתמא בפורים אין קובעין לבדם).

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 109.

¹¹⁶² **מ"א** שם בסופו (ואם הוא שבע ממנו וגם אחרים רגילין לשבוע ממנו כשמלפתין עמו דבר אפילו אכלו לבדו מברך המוציא כיון ששבע ממנו, כן נראה לי).

ומכאן¹¹⁶³ אתה למד ששיעור קביעות סעודה האמור כאן אינו כשיעור סעודה האמור בעירוב שהוא כג' ביצים¹¹⁶⁴, שהיא פחותה שבסעודת עניים¹¹⁶⁵ הבריאיים¹¹⁶⁶, ושם סעודה עליה, אבל אינה סעודת רוב בני אדם הבריאיים (כשאוכלין ממנו לבדו בלא לפתן ודברים אחרים) (אלא כשיעור עומר לגולגולת לב' סעודות¹¹⁶⁷). שאם לא כן¹¹⁶⁸, מה הועילו כאן לשער שיעור שאחרים קובעים עליו עם איזה ליפתן¹¹⁶⁹, הרי גם על ידי ליפתן אין שם סעודה עליה בפחות מכג' ביצים פת¹¹⁷⁰. שאם לא כן¹¹⁷¹, למה הצריכו בשתי סעודות של עירובי תחומין כשתי סעודות פת¹¹⁷², אם פחות מכן ראוי לב' סעודות על ידי ליפתן, יהא די בזה לערובי תחומין מקל וחומר מליפתן של פת מב' סעודות שמערבין בו¹¹⁷³, כל שכן הפת הנאכלת בב' סעודות הללו.

ואם מתחלה היה בדעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך נמלך ואכל שיעור שרוב בני אדם קובעים [סעודה¹¹⁷⁴] עליו, יברך אחריו ברכת המזון אע"פ שלא בירך המוציא לפניו¹¹⁷⁵, כגון שלא היה

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"א.

וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"ד סק"א).

¹¹⁶³ תוכן האמור בקטע שלפנינו:

בקשר לסעודה (בלא ליפתן) נאמרו שני שיעורים: (א) חצי עשרון, כשיעור 21 ביצים (שהיא סעודת רוב בני אדם). (ב) כג' ביצים (שהיא סעודת עניים).

ועל פי המובא לעיל מהמ"א, ששיעור קביעות סעודת לחם עם ליפתן הוא קטן יותר משיעור קביעות סעודת לחם בלא ליפתן, על כרחינו לומר שהכוונה לשיעור של חצי עשרון, שבסעודה עם ליפתן השיעור הוא קטן יותר מחצי עשרון. ואין לומר שהכוונה לשיעור כג' ביצים, שבסעודה עם ליפתן השיעור הוא קטן יותר מכג' ביצים, כי לפי זה לא היו מצריכים בעירובי תחומין כג' ביצים.

וכן נתבאר בלוח ברה"נ פ"ח ה"א, שקביעת סעודה על לחם לבדו הוא חצי עשרון, ועל לחם עם ליפתן – כג' ביצים לחם.

*

וכל זה לפי המבואר כאן, שהליפתן מועיל לשיעור קביעות סעודה. אמנם בסדר ברה"נ פ"ב תתבאר מסקנת רבינו, שהליפתן אינו מועיל לשיעור קביעות סעודה, אלא לדין שביעה (להצריך ברכת המזון מהתורה). ולפי זה מבאר שם ג' דעות בשיעור קביעות סעודה: (א) חצי עשרון. (ב) ששה ביצים. (ג) ארבעה ביצים.

¹¹⁶⁴ **עין רש"י ברכות דף מא ע"א** ד"ה אכילת פרס (חצי ככר ששיעורו בו חכמים את העירוב, שהוא כולו מזון שתי סעודות וחציו מזון סעודה אחת). **וכן הוא במשנה רפ"ח דעירובין פב**, ב (מזון שתי סעודות ... ככר).

והיא דעת האור חדש, נוסח ברכת המוציא בהג"ה, הובא בבאר היטב ס"ק יז (ושיעור קביעות הסעודה לא פירשו הפוסקים, ונל"ח שהוא ג' או ד' ביצים).

¹¹⁶⁵ **משנה פ"ח דפאה מ"ז** (אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע). והיינו שהככר הוא ששה ביצים לב' סעודות במשך היום, כל סעודה – ג' ביצים (ראה לקמן סי' שסח ס"ג). ואת זה נותנים לעני, שזו היא פחותה שבסעודת עניים.

¹¹⁶⁶ **עין סי' תט** בטור ושו"ע ס"ז, וט"ז ס"ק ז, שם יתבאר השיעור לחולה או רעבתן.

¹¹⁶⁷ **עירובין דף פג, ב**. (עשירית האיפה ... האוכל כמדה זו הרי זה בריא (שאוכל כל צרכו, רש"י) ומבורך (שאינו אוכל יותר מדאי, רש"י)), והיינו שהעשרון הוא כשיעור מ"ג ביצים וחומש, שהוא מזון ב' סעודות, וחצי עשרון הוא מזון סעודה אחת. וכמו בלקיטת המן, עשרון אחד לכל אחד עבור שתי סעודות ביום.

¹¹⁶⁸ שאם נאמר ששיעור סעודה לחם לבדו הוא כג' ביצים.

¹¹⁶⁹ להקטין השיעור מג' ביצים.

¹¹⁷⁰ ראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות מקום ח"ד סק"ב).

¹¹⁷¹ שאם נאמר ששיעור הלחם שבסעודה לחם עם ליפתן הוא פחות מכג' ביצים.

¹¹⁷² משנה עירובין פב, ב (כמה הוא שיעורו מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד). שו"ע סי' תט ס"ז (ויניח שם מזון שתי סעודות ... בינוניות, שהם כששה ביצים מפת).

¹¹⁷³ עירובין כט, ב (כל שהוא ליפתן, כדי לאכול בו), ופירש"י (שיעורו כדי לאכול בו, ללפת בו את הפת מזון ב' סעודות). שו"ע סי' תט ס"ז (ואם הוא ליפתן, בכדי לאכול בו שתי סעודות סגי).

וכן הוא לקמן סי' שפו ס"ו לענין שיתופי מבואות (כל דבר שרגילים ללפת בו את הפת, שיעורו כדי ללפת בו פת הנאכל לב' סעודות).

¹¹⁷⁴ כן הוא בלוח ברה"נ שם ס"ב.

כדי קביעות סעודה במה שנשאר לפניו אחר שנמלך. אבל אם נמלך לאכול עוד כשיעור קביעות סעודה מלבד מה שאכל כבר, צריך ליטול ידיו ולברך המוציא תחילה¹¹⁷⁶. ואין צריך לברך תחילה ברכה אחת מעין ג' על מה שכבר אכל, לפי שמצטרף עם מה שיאכל להפטר בברכת המזון כיון ששניהם מין לחם אחד. משא"כ באוכל דבר שטעון ברכה מעין ג' לפני סעודת לחם גמור, שאין מצטרפין זה עם זה להפטר בברכת המזון אלא צריך לברך תחילה ברכה אחת מעין ג', כמו שיתבאר בסי' ר"ח¹¹⁷⁷:

פת הבאה בכסנין

ט ואלו הם מיני לחמים שאין דרכם של בני אדם לקבוע סעודתם עליהם¹¹⁷⁸, פת הבאה בכיסנין¹¹⁷⁹ ולחמניות¹¹⁸⁰ וטרוקנין¹¹⁸¹ וטריטא¹¹⁸².

פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים¹¹⁸³ שהיא פת עשויה כמין כס שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁵ **רא"ש** פ"ו ס"י ל (ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך אכל כשיעור שאחרים קובעין עליו, מברך ג' ברכות אף על פי שלא בירך המוציא תחלה).

¹¹⁷⁶ שו"ת מהרש"ך ח"א ס"י קעג (אם לא אכל בין הכל רק שיעור סעודה, בזה פשיטא דאין צריך לברך המוציא על מה שחזר ונמלך לקבוע סעודתו, רק ג' ברכות של ברכת המזון. והסברא פשוטה שאין לברך המוציא, דכיון שבירך בתחלה בורא מיני מזונות אדעתא שלא לקבוע, אעפ"י שחזר אחר כך ונמלך לקבוע, כיון שבמה שחזר לאכול לא היה שיעור לקבוע בלא צורך האכילה הראשונה, היאך יברך המוציא ... אמנם אם נמלך לאכול בפעם שנייה שיעור כדי לקבוע סעודתו בלי צירוף האכילה הראשונה, בזה יראה לענ"ד כעת לפום ריהטא דמברך המוציא, כיון דבכל מה שרוצה לאכול עתה מחדש יש שיעור לקבוע עליו סעודה). **מ"א** סק"ד (משמע אף על גב דנמלך באמצע לאכול יותר אין צריך לברך המוציא, דהא לית ביה שיעורא בנותר. וכ"כ רש"ך ח"א ק"ע"ג. ופשוט דאם לאחר שאכל מעט נמלך לאכול עוד כשיעור קביעות, צריך ליטול ולברך המוציא).

ולענין ברכת על נטילת ידים, ראה לעיל ס"י קנח סוס"א (אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות ... ויברך גם כן ברכת על נטילת ידים).

¹¹⁷⁷ בשו"ע שם ס"י (ברכת שלש אינה פוסלת מעין שלש, שאם אכל דייסא אין ברכת המזון פוסלת). וגם במיני מזונות, יתבאר בלוח וסדר ברה"נ פ"א הי"ז (ומיני מזונות יש אומרים שנפטרים גם כן בברכת המזון בדיעבד. וטוב לחוש לדבריהם לחוש לספק ברכות), ובסדר ברה"נ פ"א הי"ז (וכן חמשת מיני דגן שאכלו לפני הסעודה נפטרו בברכת המזון בדיעבד. אבל לכתחלה אם נזכר קודם ברכת המזון צריך לברך תחלה על המחיה קודם ברכת המזון).

משא"כ כאן שהן האכילה הראשונה והן השנית שניהם "מין לחם אחד" של מיני מזונות, שמצטרפים יחד לשיעור קביעות סעודה.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ב (ואין צריך לברך תחלה ברכה אחת מעין ג' על מה שכבר אכל דכיון ששניהם מין לחם אחד סעודה אחת היא). אבל בסדר ברה"נ שם ה"ד חשש גם בזה (ואם מתחלה היה בדעתו לאכול אכילת ארעי ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך נמלך לאכול עוד כדי שביעה וקביעות סעודה, נכון לצאת ידי כל ספק ולברך תחלה מעין ג' על מה שכבר אכל, וישהה מעט, ויטול ידיו ויברך המוציא ויאכל עד כדי שביעה, ויברך ברכת המזון). ונתבאר בארוכה בהערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 121-96.

¹¹⁷⁸ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ג. סדר ברה"נ פ"ב ה"ה.

¹¹⁷⁹ **שמואל מב**, א (פת הבאה בכסנין). ויתבאר לקמן ס"ט-יב.

¹¹⁸⁰ גמרא שם (לחמניות). ויתבאר לקמן ס"יג (לחמניות הן ריקיקין דקים ... בלילה רכה מאד).

¹¹⁸¹ **רב יוסף לח**, א (האי כובא דארעא). ויתבאר לקמן ס"יג (טרוקנין, דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים ... שבלילתה רכה מאד).

¹¹⁸² גמרא לז, ב (טריטא). ויתבאר לקמן ס"יג (וכן בטריטא).

מ"א סקמ"א דן בדעת הטור, ויתבאר לקמן בקונטרס אחרון ס"ק ו.

¹¹⁸³ **רבינו חננאל** הובא בערוך ערך כסן (רבינו חננאל פירש, זה הפת עשויה כמין כיסנין מלאים סוכר ושקדים ואגוזין, כמין כעכין, ולועסין אותן בבתי משתאות). **הרב רבנו יונה** כט, א (נראה כמו שפירש ר"ח ז"ל דפת הבאה בכסנין רוצה לומר הבאה בכיסין, שעושין מן העיסה כמו כיס ומכניסין בפנים שקדים ודבש ומיני מתיקה). **רשב"א** מא, ב (פת הבאה בכסנין, דהיינו כגון אובלי"ש, ואותן העשוין כמין כסין שממלאין אותן בדבש ושקדים ומיני בשמים). טור **ושו"ע** ס"י (פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים, פת שעשו כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין).

או בצוק"ר או שקדים או אגוזים או שאר כל מיני פירות או תבלין, אע"פ שהעיסה עצמה נילווה במים לבד¹¹⁸⁵ ונאפת בתנור או במחבת בלא שום משקה¹¹⁸⁶ (כגון עפ"ל פלאדיין או פאווי"דלא פלאדיין¹¹⁸⁷). ובכלל זה¹¹⁸⁸ מה שעושים בפורים עיסה רחבה וכפולה ומלאים אותה בשומשמן. ואפילו אם המילוי הוא רב מאוד ועיקר הכוונה בפת זו לאכילת המילוי¹¹⁸⁹, מכל מקום מין דגן הוא חשוב ואינו בטל לגבי המילוי, ואע"פ שהוא רב ממנו, ולכן מברכין עליו בורא מיני מזונות¹¹⁹⁰, וגם המילוי נפטר בברכה זו שהוא טפל למין דגן¹¹⁹¹.

מ"ש "יש מפרשים" פירושו שגם בזה יש מחלוקת הפוסקים אם הוא נחשב פת הבאה בכסנין, או כפירוש השני והשלישי דלקמן ס"א-ב. ולכן מסיים בסוף ס"ב (וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה (אלא פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם), כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע), והיינו שדוקא אם גם נילווה במי פירות ושם ממולאת בפירות היא נחשבת פת הבאה בכסנין לדברי הכל. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ג-ד. ולכן מסיק שם ה"ה (והלכה כדברי שניהם להקל, וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו, לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה אלא פת שנילושה במשקין או במי פירות והיא ממולאת גם כן בפירות וכיוצא בהם, אלא אם כן אוכל בתוך הסעודה למזון ולשובע).

אבל בסדר ברה"נ פ"ב ה"ז הביא שני הדעות – רק לענין עיסה שנילושה בחלב או במי פירות וכיו"ב, משא"כ במילוי פירות וכיו"ב נחשב פת הבאה בכסנין לדברי הכל. ומסיק שם ה"ט (ולענין הלכה בעיסה שנילושה בחלב וכיוצא בו משאר משקין או מי פירות חוץ ממים, מן הדין יש לסמוך על סברא הראשונה, שבדברי סופרים הלך אחר המיקל, אך כל בעל נפש יחמיר לעצמו). וראה תהלה לדוד ס"ק יז.

¹¹⁸⁴ כדלעיל מרבינו יונה ורשב"א ושו"ע, שמזכירים גם את הדבש, שממלאים אותו בפת כמילוי פירות, כדלקמן ס"י (שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת בהם את הפת ולא למזון ולשובע, אלא אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג). ולא כמילוי בשר וכיו"ב, שיתבאר לקמן שם (דברים שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת).

וראה לקמן בקונטרס אחרון ריש סק"ב.

¹¹⁸⁵ ב"ח ד"ה ומ"ש והוא (עיסה שנילושה במים בלבד, אלא שעשוי כיסין מלאים צוקרא או שקדים או אגוזים). ט"ז סק"ו (כי העיסה עצמה נילווה במים, אלא שמלאוהו בצוק"ר או דבש או אגוזים).

כי אם היא גם נילווה במי פירות, נחשבת פת הבאה בכסנין לדברי הכל (כדלעיל הערה 1183).

¹¹⁸⁶ שאם יש בה מעט משקה, נחשבת טיגון ולא אפיה, כדלקמן ס"ג (מחבת שאין בה משקה שדינה כתנור ... אבל אם יש בה משקה ... אין לחם אלא האפוי ולא מטוגן).

¹¹⁸⁷ מילוי תפוחים או מרקחת פירות, כנזכר בשל"ה שער האותיות אות ק צב, ב בהגהה (מה שקורין עפ"ל וולאדיין או פאבדיין וולאדיין), ובמ"א סק"ב (שקורין עפ"ל פלאדיין ופאוד"ל פלאדיין).

¹¹⁸⁸ ט"ז סק"ו (ובכלל זה מה שעושים בפורים עיסה רחבה וכפולה וממלאין אותה בשומשמן). [מה שאמרו כאן "שומשמן", הכוונה למילוי פרג (באדיש: מאן) שרגילין למלאות בו "המן טאשן"].

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. אבל בסדר ברה"נ שם (ואין בכלל זה עיסה הממולאת בשומשמן שעושים בפורים במדינות אלו, שאין עיקר עשייתם לעדון ותענוג אלא למזון ולהשביע). ולכאורה הכוונה, שתלוי הדבר בכמות מילוי הפרג שבעיסה, שאם המילוי הוא מועט, אזי דינו כלחם גמור (כמו בחלות לראש השנה שממלאים מעט צמוקים, ונשאר עליהם דין לחם). ואם המילוי הוא מרובה, אזי דינו כפת הבאה בכסנין, כמבואר כאן.

וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"ב סק"א).

¹¹⁸⁹ עד כאן ביאר, שאם יש בו מילוי דינו כפת הבאה בכסנין ואין דינו כלחם. עתה מבאר, שאף אם המילוי רב מאד דינו כפת הבאה בכסנין, ואין הפת בטל לגבי המילוי שהיא ברכת בורא פרי העץ וכיו"ב.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ח. סדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

וראה יגדיל תורה (נ.י.) חוב"ב יב ע' כז.

¹¹⁹⁰ ר"א ז, הובא בשבלי הלקט רס"י קנט, ובאגור סי' רטז (כתב הר"ר ישעיה, המולייתות שקורין פשטיד"א או טורט"א הנאפת בתנור בבשר או דגים או גבינה, אף על גב דבשר דגים וגבינה עיקר מברכים עליהן המוציא, דמין דגן חשיבי ליה אינשי). ושם מייירי לענין מילוי בשר ודגים (דלקמן ס"י), וכן הוא גם במילוי פירות. של"ה שם כלל ב ס"ו בסופו צא, ב (דמין דגן חשיבי ליה אינשי ואזלינן בתריה ... אפילו עירב בהן שאר מינין הרבה יותר מהן). הובא במ"א סקט"ו (ואע"ג דמוליתא עיקר ואין מכוונין לאכול העיסה, מכל מקום מין דגן חשוב, ולכן מברך בורא מיני מזונות, כמ"ש סימן ר"ח ס"ג (של"ה)).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ב ה"ז.

¹¹⁹¹ הגהת הר"פ בתשב"ץ סי' רצא (אין צריך לברך על התפוחים משום דקמחא עקר). הובא באגודה סי' קנג, ובאליה רבא סקל"ג. ובמ"א סי' קעז סק"ג.

והוא שמתכוונין גם כן לאכילת מין הדגן שהיא העיסה שבה המילוי, אע"פ שאין זו עיקר הכוונה. אבל אם אין מתכוונין כלל לאכול העיסה, כגון אותם ריקיקין דקין שנותנים מרקחת עליהם, שהדבר ידוע שאין מתכוונים כלל לאכול העיסה רק שבאים לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים מהדבש, הרי הם טפלים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן¹¹⁹². ואפילו אם אכל תחלה המרקחת ונשארו הרקיקים לבדם¹¹⁹³. אבל במדינות אלו שמניחים המרקחת על הדובשנין (שקורין לעקו"ך פלאדי"ן¹¹⁹⁴) שטובים למאכל, אם כן כוונתו גם כן על אכילת הדובשנין, ומברך עליהם בורא מיני מזונות¹¹⁹⁵, ופוטר את המרקחת שהיא טפילה למין דגן¹¹⁹⁶:

י וכל עיסה שהמילוי טפל אליה, אף על פי שאוכלה לבדה אחר שנטל המילוי ממנה, אינו מברך עליה אלא בורא מיני מזונות, ולא המוציא, הואיל ובשעת אפייתה היתה באה בכיסנין¹¹⁹⁷. אבל אם אינו אוכל אלא המילוי שנטל ממנה לבדו, מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ¹¹⁹⁸.

וכל זה (ב) כשהמילוי הוא מפירות וכיוצא בהם מדברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם, לא ללפת בהם

והיינו אפילו אם אוכל אחר כך המילוי לבדו, כדלקמן סי"ד (ואין להחמיר וליקח קצת פירות מן העיסה ולברך עליהם כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה). סי' ריב ס"א (עיסה ממולאת בפירות, ואז אפילו אוכל הטפל לבדו אחר שבירך על העיקר, אין צריך לחזור ולברך). לוח ברה"נ פ"ד ה"ה וסדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

משא"כ אם אינו אוכל אלא המילוי, כדלקמן סי"י (אבל אם אינו אוכל אלא המילוי שנטל ממנה לבדו, מברך עליו ברכה הראויה לו, שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ). וכן הוא בלוח ברה"נ וסדר ברה"נ שם.

¹¹⁹² גמרא לט, א (בורא פרי האדמה, והאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה). תוס' שם לו, ב ד"ה כל (ואם לדבק בעלמא, אינו צריך לברך בורא מיני מזונות). כל בו סי' כד כ, ג (ופעמים שנותנין מרקחת על ריקיקין דקין, ואותן ריקיקין טפילין למרקחת, שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם, ואותן הרקיקין אינן אלא לדבק המרקחת עליהן כדי שלא יטנפו הידים בדבש, הלכך הרקיק היא טפילה, וברכת המרקחת פוטרת). שו"ע ס"ח (אותם ריקיקים דקים שנותנים מרקחת עליהם, הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרת), וסי' רד ס"יב (מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה, אינו מברך במ"מ, מפני שהדבש הוא העיקר), וסי' רח ס"יב (אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו, בטל בתבשיל), וסי' ריב ס"יב (מרקחת שמניחין על ריקיקין דקים, אותם ריקיקין הוו טפילה למרקחת, שהדבר ידוע אין מתכוונים לאכול לחם). מ"א כאן ס"ק כג (דאין מתכוונים לאכול הרקיקים, רק שעושים הרקיקים שלא יטנפו הידים מהמרקחת), וסי' ריב ס"ק ו (שבאים לדבק המרקחת עליהם שלא יטנפו הידים בדבש).

וכן הוא לקמן שם סי"ג (אלא אם כן אינו מתכוין לאכילתם כלל אלא כדי שלא יטנפו את הידים מהדבש, כמ"ש בסימן קס"ח). לוח ברה"נ פ"ד ה"ג (במה דברים אמורים שהדגן מועט נחשב עיקר, כשנותנין אותו כדי ליתן טעם בתערובות, אבל אם אין נותנים אותו אלא כדי לצבוע את התבשיל או כדי לדבקו ולהקפותו (שיהא עב קצת), הרי הוא טפל לתבשיל). סדר ברה"נ פ"ג ה"ג.

¹¹⁹³ ט"ז סק"א (אפילו אם אכל הנויא"ט ונשארו העיסה לבדה, כיון שבשעת אפייה לא נאפה בתורת לחם רק טפל לנויא"ט ... דכל זמן שאוכל אותו עם הנויא"ט אין לברך כלל על העיסה, כדן מברך על העיקר ופוטר הטפל, ואם אוכל העיסה בפני עצמה מברך עליה בורא מיני מזונות).

וראה הערות וביאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 121 ואילך.

¹¹⁹⁴ עוגת דבש עם מילוי מרקחת פירות.

¹¹⁹⁵ מ"א סי' ריב סק"ה (אבל במדינות אלו שמניחין המרקחת על הדובשנין שטובים למאכל, אם כן כוונתו גם כן לאכילת הדובשנים ומברך עליהם).

¹¹⁹⁶ כדלעיל במילוי.

¹¹⁹⁷ ט"ז סק"ח (ונראה לי, דלענין כסנין שהם מחמת המילוי שזכרנו בסמוך, אפילו אם ניקח המילוי ממנו ונשארו הבצק לבד, הוי עדיין דין כיסנין עליו, ומשום הכי קראוהו פת הבאה בכיסנין, ולא סתם פת כסנין. והטעם דאנו הולכין בתר שעת אפיה).

¹¹⁹⁸ מ"א סקט"ו (ונראה לי, שאם אינו אוכל העיסה רק הפירות שבפנים, מברך על הפירות). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ה. סדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

ואם אכל בתחלה מהעיסה, ואחר כך אוכל המילוי לבדו, יתבאר לקמן סי"ד (ואין להחמיר וליקח קצת פירות מן העיסה ולברך עליהם, כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה). ובסדר ברה"נ פ"ג ה"ז (ואין צריך להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו, כי היא ברכה לבטלה, כיון שבירך על העיקר אין צריך לחזור ולברך על הטפל).

את הפת ולא למזון ולשובע, אלא אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג, כמ"ש בסימן קע"ז¹¹⁹⁹, ולכן אין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודה גם כן על הפת הממולאת מהם. אבל אם המילוי הוא מדברים שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון בשר ודגים וגבינה וביצים¹²⁰⁰ וירקות¹²⁰¹ (או שדרך לקבוע סעודה עליהם למזון ולשובע, אע"פ שאין מלפתין בהם הפת, כגון כרוב ותרדין וכל כיוצא בהם ממעשה קדירה¹²⁰² שהם מעיקר הסעודה), כמו שיתבאר שם¹²⁰³, אין מילוי זה מוציא את הפת הממולאת בו מתורת לחם גמור שהכל קובעים עליו, לפי שגם על זו אין רוב בני אדם נמנעים¹²⁰⁴ מלקבוע סעודה עליהם מפני המילוי שבה, כיון שהמילוי ראוי גם כן לקבוע עליו סעודה ללפת בו את הפת (או למזון ולשובע)¹²⁰⁵.

¹¹⁹⁹ סעיף ב (דברים הבאים שלא מחמת סעודה, דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת ולא להשביע, כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם).

¹²⁰⁰ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ג (אבל אם המילוי הוא מבשר ודגים וגבינה וירקות וביצים, שדרך ללפת בהם את הפת). אבל בסדר ברה"נ פ"ב ה"ז לא הזכיר "ביצים".

וכל זה הנה הוא במילוי ביצים, שדרך הביצים הוא ללפת בו את הפת, כדלקמן סי' קעז ס"א (ללפת בהם את הפת כגון ... וגבינה וביצים). סדר ברה"נ פ"ד ה"א (ללפת בהם את הפת כגון ... וגבינה וירקות וביצים).

אבל עיסה שנילושה במי ביצים, דינה כנילושה בדבש, כדלקמן סי"א (שנילושה בדבש ... או במי ביצים).
¹²⁰¹ שלטי הגבורים ושל"ה שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ח (או אפילו מיני ירקות שאין משביעין, ומלפתין בהן הפת).

¹²⁰² רש"י מא, ב ד"ה שלא מחמת הסעודה (כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע). הובא בתוס' שם ד"ה הלכתא, ורא"ש פ"ו סי' כו.

¹²⁰³ סי' קעז ס"א (בין למזון ולהשביע כגון כרוב ותרדין ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת אלא לתבשיל ולמזון).

וכן הוא לקמן סי' קעז ס"א. לוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ פ"ב ה"ח.

¹²⁰⁴ ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 127.

¹²⁰⁵ תוס' רי"ד לז, ב (מהכי שמעינן דמלייתות הנאפות בתנור מבשר או מדגים או מגבינה, אף על גב דבשר ודגים וגבינה עיקר, מברכים עליהו המוציא לחם מן הארץ, דבתר חמשת המינין אזלינן ולא בשר ודגים וגבינה דחשיבי לאינשי, דכי היכי דבמעשה קדירה חשיבי חמשת המינין ומברך עליהן בורא מיני מזונות, הם הכי נמי במאפה תנור חשיבי ומברך המוציא). הביאו נכדו בפסקי הרי"א פ"ו אות יג, ובשלטי הגבורים ל, א (לשון ריא"ז, וכן פת הבאה בכסנין, והוא פת העשוי בדבש או במיני תבלין שאוכלין אותו כעין מיני מתיקה לקנוח סעודה, מי שקובע סעודתו עליו מברך עליו, בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. מז"ה ביאר, שהמולייתות הנאפות בתנור שהן מלאות בשר או דגים או גבינה ומיני ירקות, מברך עליהן המוציא. וכן נראה בעיני עיקר, שהן עשוין פת ולפתן ולקביעות סעודה הן עשוין). הובא בשבלי הלקט רס"י קנט (כתב רבינו ישעיה זצ"ל, הנך מולייתות הנאפות בתנור מבשר מדגים או מגבינה, אף על גב דבשר ודגים וגבינה עיקר, מברכין עליהו המוציא, דבתר חמשת המינין אזלינן ולא בתר בשר דגים וגבינה דחשיבי לאינשי, דכי היכי דבמעשה קדירה חשיבי חמשת המינין ומברכין עליהו בורא מיני מזונות, הם הכי נמי כמעשה תנור חשיבי ומברכין עליהו המוציא), ובאגור סי' רטז (כתב הר"ר ישעיה, המולייתות שקורין פשטיד"א או טורט"א הנאפת בתנור בבשר או דגים או גבינה, אף על גב דבשר דגים וגבינה עיקר, מברכים עליהן המוציא, דמין דגן חשיבי ליה אינשי), שו"ע סי"ז (פשטיד"א הנאפת בתנור בבשר או בדגים או בגבינה, מברך עליה המוציא וברכת המזון), לפירוש המ"א ס"ק מד (אפילו לא קבע עליו, דהנהו לא מבטלי תורת לחם, דהם עצמן מזון, עיין רס"י קע"ז. משא"כ פירות דהוי קינוח, עיין סי"ז). רמ"א סי"ג (פשטיד"א וקרעפלי"ך מקרי תואר לחם, ואין לאכלם אלא אם כן בירך על שאר הפת תחלה), לפירוש המ"א סקל"ז (פירוש, שממולאין בבשר, כמ"ש סוס"י זה, דאלו ממולאים במיני פירות הוי כסנין, כמ"ש סי"ז, אפילו נאפה בתנור). של"ה שער האותיות אות ק כלל ב אות ו צא, ב (כללא דמילתא, בשר ודגים וגבינה וירקות, חשיבי מעיקר ומחמת הסעודה, ואם כן כשהם ממולאים בפשטיד"א ראוי לברך עליהן המוציא ושלש ברכות. אף כי עיקר כוונתו הוא שיהא ממולא בבשר ודגים וכיוצא בזה, כי אין הבשר והדגים והירקות מבטלין אותן מתורת לחם גמור, כי עיקרם הוא שמלפתין עמהם הפת ובכלל לחם הם, שהרי בברכת המוציא לחם מן הארץ פוטרן בכל הסעודות אפילו הן בעין. מה שאין כן כשהן ממולאים בפירות, כי הפירות אינם מעיקר הסעודה, ועיקר כוונתו הוא על הפירות, רצוני לומר שיהא ממולא באותן הפירות, על כן בטלו מתורת לחם גמור מלברך עליהן המוציא ושלש ברכות, אם לא קבע עליהו סעודתו). הובא במ"א ס"ק מד.

עיין בקונטרס אחרון ס"ק ב, שהוסיף להוכיח כדעה זו מכמה פוסקים.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ה ופ"ח ה"ג, ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ח ופ"ג ה"ז.

ויש אומרים¹²⁰⁶, שאין חילוק בין מילוי פירות למילוי בשר וגבינה וכיוצא בהם, ולעולם מברך בורא מיני מזונות, אלא אם כן אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו. והעיקר כסברא הראשונה¹²⁰⁷. וירא שמים לא יאכל מהם פחות משיעור קביעת סעודה אלא בתוך הסעודה¹²⁰⁸ למזון ולשובע¹²⁰⁹, כמו שיתבאר:

יא ויש מפרשים¹²¹⁰ שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן¹²¹¹ או בשמן (ג) או במי ביצים¹²¹² או במי פירות¹²¹³ ויין¹²¹⁴ או בשאר משקין חוץ ממים. ואפילו (ד) עירב בה מעט מים, אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג'¹²¹⁵. ואע"פ

ובסדר ברה"נ שם (אף אם עיקר כוונתו באכילת פת זו בשביל המילוי שבתוכה, והפת טפלה בכוונתו, וכמו הסועד לחם גמור ועיקר כוונתו על הלפתן או על שארי דברים הבאים מחמת הסעודה ואוכל הפת בתורת טפלה להלפתן ושאר דברים, שמברך המוציא וברכת המזון בכזית.

¹²⁰⁶ תניא ס' כח (ומצאתי בשם רבינו ישעיה ז"ל, הנך מלייתות הנאפות בתנור מבשר או מדגים או מגבינה, אע"ג דבשר ודגים וגבינה עיקר, מברכים עליהן המוציא ... ומסתברא דוקא אם קבע סעודתן עליהן, אבל אם לא קבע סעודתן עליהן, מברכין עליהן בורא מיני מזונות), הובא במ"א סקמ"ד (בבשר או בדגים וכיוצא בזה, אפילו לא קבע עליו, דהנהו לא מבטלי תורת לחם, דהם עצמן מזון ... וצ"ע, דבתניא כתב עלה, ודוקא כשקבע סעודתו עליו עי"ש, ואם כן דינו כפת כיסנין). ט"ז סק"ו (ואין חילוק בין מילוי בפירות או בבשר ודגים), וס"ק כ (בספר עמק ברכה ראיתי שמחלק בין מילוי בשמים למילוי בשר ודגים, מטעם דבשר ודגים באים ללפת הפת ועל כן הוה טפל לפת, משא"כ בפירות ... נראה לענ"ד דלא נתכוננו יפה בזה, אלא דודאי יש בזה דין כסנין, ואי קבע סעודה מברך המוציא).

הובאה דעה זו גם לקמן ס"ז (אלא שהפשטידא ופלאד"ין שהן ממולאות בבשר וגבינה יש אומרים שהן פת הבאה בכיסנין אפילו אם נאפו בתנור ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון בלא קביעות סעודה).

והיינו שלדעה זו, קרעפלאך, אף אם היא עיסה רגילה שנאפית בתנור וממולאת בשר, או פשטידא, שהיא עיסה רגילה שנאפית בתנור וממולאת בתפוחי אדמה מרוסקים וכיו"ב, מברכים אליהם בורא מיני מזונות. ולדין, היינו דוקא כשהם מטוגנים או מבושלים (ולא כשהם אפויים בתנור), וכדלקמן סט"ז.

¹²⁰⁷ מ"א שם. וכן מסיק בקונטרס אחרון סוסק"ב (להקל יותר מהשו"ע אין לנו). ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ח לא הביא כי אם דעה הא', ופסק שמברכין המוציא וברכת המזון בכזית.

¹²⁰⁸ פרח שושן כלל א' ס' ג (ירא שמים לא יאכל הפשטידא הנזכר אלא תוך הסעודה או יברך על פת תחלה). יד אהרן בסוף הסימן (ומהר"י שבאבו הי"ו חלק עליו בסי' פרח שושן כלל א' ס' ג, וכתב דהירא שמים לא יאכל זה הפשטידא כי אם בתוך הסעודה, או יברך על פת תחלה). וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

אבל בסדר ברה"נ שם פסק שמברכין המוציא וברכת המזון.

¹²⁰⁹ כדלקמן (הערה 1283). וכן הוא בכל מקום שיש להחמיר לאכול בתוך הסעודה, היינו דוקא "למזון ולשובע", כדלקמן סוסי"ב, ס"ג, וסוסט"ו.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח סוף ה"ג, סוף ה"ה, סוף ה"ז, והי"א.

אבל בסדר ברה"נ, בכל מקום שיש מחלוקת אם לברך המוציא או בורא מיני מזונות, מבואר שיש להחמיר לאכול בתוך הסעודה, ולא הזכיר שצריך שיהי' למזון ולסעודה. ואפשר שהוא על פי האמור שם הי"י (פת שנילושה בחלב וכיוצא בו, שאין לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה או בסופה בכל ענין, מאחר שיש אומרים שברכתם המוציא כלחם גמור ונפטרה כבר בברכת המוציא וספק ברכות להקל).

וראה תהלה לדוד סקט"ז. גנזי חיים סק"י"ב. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 131.

¹²¹⁰ רמב"ם פ"ג ה"ט (עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב, או שעירב בה מיני תבלין, ואפאה, והיא הנקראת פת הבאה בכסנין). דעה הב' בשו"ע ס"ז (ויש אומרים שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ד. סדר ברה"נ פ"ב ה"ז.

¹²¹¹ ב"ח (נילושה בדבש ובתבלין או בשומן אוו). ט"ז סק"ז (חמאה או שומן).

וראה לעיל ס' קנח ס"ט (המטוגת בחמאה ... המטוגת בשומן).

¹²¹² שמי ביצים שוים לדבש, כמבואר בשבלי הלקט דפוס ראשון ס' מא, הובא במ"א סוף ס"ק מד (בין לחמניות שעשוין מבצים, בין העשוין מדבש).

עין בקונטרס אחרון סק"ג, שגם התוס' מודים שמי ביצים שוים בזה לדבש.

¹²¹³ כסף משנה פ"ג מהל' ברכות ה"ט (כל שיש בה שום תערובות ממי פירות או מתבלין, כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות, אלא אם כן אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו). ב"י ד"ה ומה שפירש רבנו. שו"ע שם (והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה).

¹²¹⁴ מ"א סקט"ז (יין הוי כדבש).

¹²¹⁵ ט"ז סק"ז (ופשוט הוא שאם יש בה הרבה דבש ומיעוט מים כו"ע מודים דהוה כסנין, וכן אם נילוש בחלב ומיעוט מים).

שכל המשקין אין מוציאין העיסה שנלושה בהם מתורת לחם לענין חלה¹²¹⁶, מכל מקום אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנלושה במים, לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון, אלא אם כן אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו¹²¹⁷. וכן אם עירב בה תבלין הרבה¹²¹⁸ יותר ממים¹²¹⁹, אע"פ שנלושה במים לבד. ואפילו אם עירב בה תבלין ודבש יותר מקמח, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר¹²²⁰, והקמח הוא לדבקם ולהקפותם, אין הקמח טפל אצלם לברך עליהם ברכה הראויה להם, לפי שמלבד מה שהקמח מדבק ומקפה התערובת הוא מכשירו ומתקנו גם כן לאכילה, ומן הסתם ניתן הקמח בתערובת זה על דעת שניהם לדבק ולהכשיר, וכיון שהוא מין דגן הוא חשוב ואינו בטל בתערובת כל שבא גם כן להכשירו לאכילה, ולכן מברכין על תערובת זו בורא מיני מזונות¹²²¹. ואם אכל שיעור קביעות סעודה מברך ברכת המזון על תערובת זה¹²²² (כמו שמברכין ברכת המזון על תערובת

עיין בקונטרס אחרון סק"ד.

וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם.

¹²¹⁶ כדתנן חלה פ"ב מ"ב (עיסה שנלושה במי פירות חייבת בחלה). רמב"ם הל' בכורים פ"ו הי"ב (עיסה שנלושה בין או שמן או דבש ... כל אלו חייבין בחלה).

¹²¹⁷ ב"י (עיסה שנלושה במי פירות תנן (חלה פ"ב מ"ב) דחייבת בחלה, ואפילו הכי אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה, הילכך על כרחך לומר, דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו, דהיינו עיסה שנלושה במים לבד).

ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ז (כי רוב בני אדם כוססין ממנה מעט, ואין קובעין סעודה אלא על פת שנלושה במים לבדה).
¹²¹⁸ רמב"ם שם (עיסה ... שעירב בה מיני תבלין, ואפאה, והיא הנקראת פת הבאה בכסנין). שו"ע שם (ויש אומרים שהיא עיסה שעירב בה ... מיני תבלין ואפאה).

¹²¹⁹ ט"ז סק"ז (שיהיה בה הרבה תבלין או דבש ומיעוט מים).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. אבל בסדר ברה"נ שם (שעירב בה תבלין בלישתה עד שאין דרך רוב בני אדם לאכול ממנה הרבה ולקבוע סעודה עליה מפני רבוי התבלין).

¹²²⁰ רש"ל הגהות לשערי דורא שלו א אות ו (בקולוניא יש דובשני שקורין בורגער קיכען, דתבלין עיקר, שהרי כתב באגודה שאין מברכין עליהם המוציא). וראה דובר שלום ע' סג. ב"ח (מיהו מצאתי בליקוטים בשם הרב מהר"ר אלכסנדר כ"ץ ובשם רבינו יצחק מדורא ... דאותן לעקו"י שהעריגים היו מתקנים בבתיים היו אוכלין בלא נטילה ובלא המוציא אלא מברכין עליהן בורא מיני מזונות, לפי שרובן בשמים ... שהתבלין הם הרבה מן הקמח). מ"א סק"י (אלא אם כן הדבש הוא הרוב). ט"ז שם (צריך שיהיה בה הרבה תבלין או דבש ומיעוט מים, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, דהיינו מצד הטעם שיותר נרגש טעם הדבש והתבלין מטעם העיסה ... ומו"ח ז"ל הביא בשם רש"ל דגם על לעק"י אין לברך בורא מיני מזונות אלא אם כן התבלין והדבש עיקר מקמח מעט). רמ"א ס"ז (יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעק"י, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ט (בעיסה שנלושה בחלב וכיוצא בו ... כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול בלא נטילת ידים והמוציא על לחם אחר תחילה. רק בנילושה בדבש יש להקל, אם הקמח מעט והדבש הוא הרוב והעיקר לעדון ותענוג המתיקות, כמו שנוהגין במדינות אלו (שקורין לעק"י), אלא שהקמח נחשב עיקר מחמת שהוא מין מזון וגם מכשיר התערובות לאכילה), וכמבואר בט"ז סק"ז (ופשוט הוא שאם יש בה הרבה דבש ומיעוט מים כו"ע מודים דהוה כסנין).

¹²²¹ פרי"ח ביו"ד סי' קיב סק"ז (אע"ג דיש בהם דבש ובשמים הרבה, כפת הבאה בכיסנין). וכן הוא בב"י, בשם רשב"א לו, ב ד"ה דובשא עיקר (פירוש, רובו דבש ומיעוטו סולת, ואי נמי עיקרו מחמת דובשו, וסלתו להטעימו ולהכשירו, ומכל מקום כיון דסולתו מעורב בו להכשירו מברכין על הסולת, כדאסיקנא מהא דרב ושמואל. ולא דמי לתבשילא דליפתא, דאע"ג דמפשי ביה קמחא לא מברכין עליה אלא שהכל, דהתם הוא משום דקימחא לאו להכשירו ולמיהב ביה טעמא מערבין ביה, אלא לדבוקי בעלמא, אבל הכא דלאכשורי תבשילא, איהו עיקר ועליה מברכין), וס"י רח ד"ה ומ"ש רבינו הלכך. דלא כט"ז שם ס"ק ד (לכאורה נראה דאפילו אם החמשת מינים הם רוב, כיון שאינם למאכל אין להם חשיבות מאכל לברך עליהם בורא מיני מזונות ... כיון שאינם אלא לדבק ... אלא דאין להקל בכך ... דשם מייירי שאין מה' מינים רוב, אז ברור דהם בטלים כל שהם לדבק, משא"כ כאן שיש רוב, כן נראה לענ"ד), שהצריך רוב קמח.

וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"א סק"ב).

¹²²² כן דעת רמ"א רש"ל וב"ח ומ"א שם – שצוינו לעיל, שכתבו שיש לזה דין כסנין.

דלא כפר"ח שם; בפר"ח שם (סתם קמח שמשימין בו אחד ממיני המשקין, כיון שמלבד ממה שמדבק ומקפה התערובת מכשירו ומתקנו נמי לאכילה, אם כן מסתמא הקמח שניתן בתערובת זה אדעתא דהא והא ניתן ומברך עליו בורא מיני מזונות ... בנידון דידן נמי נראין הדברים שקמח זה עשוי לדבק ולתקן ולהכשיר גם כן הדבש לאכילה, וצריך לברך עליו בורא מיני מזונות).

קמח תבואה בקמח קטניות שעשה מהם פת, אם יש בתערובת כזית בכדי אכילת פרס קמח תבואה, כמו שיתבאר לקמן¹²²³). אבל עיסה שנילושה במים ועירב בה מעט דבש ותבלין, אע"פ שטעם הדבש ותבלין נרגש בעיסה, אין מברכין עליה בורא מיני מזונות אלא המוציא וברכת המזון, כיון שהרוב מים, וכן במעט חלב וחמאה ושמן ושמן משקין ומי פירות¹²²⁴. ועל כן יפה עושים שאופין עוגות (שקורין שמאל"ץ קוכ"ן) ללחם משנה, כי אין שם רק מעט שומן¹²²⁵:

יב ויש מפרשים¹²²⁶ שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה אפילו במים ואפילו אינה מתובלת ואינה ממולאת, אלא שעושים אותה עוגות יבשות, וכוססין אותה לתיאבון ולא כדי להשביע (שקורין קיכלי"ך)¹²²⁷.

ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם¹²²⁸, ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברכת המזון ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג', כי אין כאן ספק של תורה, אף אם אכל כדי שביעה¹²²⁹ שהוא חייב בברכת המזון מן התורה¹²³⁰, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'¹²³¹.

¹²²³ בשו"ע סי' רח ס"ט (עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ... עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון. ודוקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב ה"ג. סדר ברה"נ פ"ח ה"ג.

ולענין פת שנילושה בדבש שאכל שיעור קביעות סעודה, ראה לוח ברה"נ פ"ח ה"ד (אם אכל שיעור קביעות סעודה, מברך ברכת המזון על התערובת זה, אפילו התבלין והדבש הם יותר מהקמח שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, והקמח הוא לדבקם ולהקפותם, אם יש בתערובת זה כזית קמח בכדי אכילת פרס).

ולענין אכל פחות משיעור קביעות סעודה, ראה סדר ברה"נ פ"ג ה"ב (ויש אומרים שאין לברך לאחריו מעין ג' על תערובת ה' מיני דגן, אלא אם כן יש בתערובת כזית דגן בכדי אכילת פרס).

¹²²⁴ על מ"ש בב"י (עיסה שעירבו בה מי פירות או מיני תבלין ... כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם), השיב בד"מ ס"ק ב (אבל אין המנהג כדבריו שהרי בשבתות וימים טובים ונשואין מברכין המוציא על מיני לחם המתובלין הרבה וניכר בהם במראה ובטעם, על כן נראה דסבירא לן, דלא יצא מכלל לחם במה שעירב בו תבלין או שאר משקין מעט, אלא אם כן עיקר העיסה נילוש באותן דברים). ועל מ"ש בשו"ע ס"ז (עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה. והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה), כתב רמ"א שם (ויש אומרים שזה נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה, שקורין לעקיד"ך, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר. וכן נוהגים). ט"ז שם (ולא אותן שעושים עם מעט חמאה או שומן, אף על פי שהטעם נרגש שזה פת גמור). מ"א סקט"ז (דהכא מיירי שאין בה מים כלל, שכתב שלשה בדבש או שעירב בה תבלין ואפאה, שלשה כולה בדבש, אבל התם מיירי שיש בה מעט מים).

¹²²⁵ ט"ז שם (ועל כן יפה עושין שאופין בשבת שמ"לץ קו"כן ללחם משנה, כי אין שם רק מעט שומן).

¹²²⁶ ערוך ערך כסן בשם רב האי גאון (פירש רב האיי גאון, הם כעכי, והיא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת, שעושין אותה כעכין יבשין וכוססין אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה, ומנהג בני אדם שאוכלין ממנו קמעה). שו"ע ס"ז (ויש מפרשים שהוא פת, בין מתובלת בין שאינה מתובלת, שעושים אותם כעבים יבשים וכוססין אותם). מ"א ס"ק יז (וכוססין אותן כו', לתיאבון).

בלוח וסדר ברה"נ לא הובאה דעה זו. וראה בדי השלחן סי' מח סק"ג, ותורת מנחם לסדר ברה"נ פ"ב ה"ט סק"ה, על מ"ש בסדר ברה"נ שם "ולענין הלכה, בעיסה שנילושה בחלב וכיו"ב משאר משקין או מי פירות, חוץ ממים, מן הדין יש לסמוך" (חוץ ממים, לכאורה פשוט, ואולי למעוטי עוגות יבשות דשו"ע קס"ח י"ב). והיינו שאם נילווה במים לבד אין לסמוך על סברה זו.

¹²²⁷ ב"ח ד"ה ומ"ש והוא (כגון קיכלי"ך שלנו). ט"ז סק"ח (היינו הקיכלי"ך שעושין בסעודות לתיאבון, ולא כדי להשביע).

¹²²⁸ בלוח ברה"נ פ"ח ה"ה (והלכה כדברי שניהם להקל). וכדלעיל (הערה 1226), דבלוח ברה"נ לא הביא את דעה הג'. וגם בסדר ברה"נ פ"ב ה"ז-ח לא הביא את דעה הג', ולא הביא את המחלוקת אלא בעיסה שנילושה במי פירות, ולכן מסיק שם ה"ט (ולענין הלכה בעיסה שנילושה בחלב וכיו"ב ... מן הדין יש לסמוך על סברה הראשונה, שבדברי סופרים הלך אחר המיקל).

¹²²⁹ שו"ע שם (והלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנין להם דינין שאמרנו בפת הבאה בכסניו). ט"ז סק"ו (ודודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל אפילו עיסה, דהא זיין, אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות, משום הכי כל שאין ברור שיש שם חשיבות ואינו בכלל כיסנין יש להקל שלא להצריך המוציא). והוא כדלעיל ס"ח (שמן התורה היה די בברכה אחת מעין ג', שהרי לא נאמר בתורה אלא פעם אחת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, ודרשו מפסוק זה לברך על המזון ועל הארץ ועל המקדש, ודי בברכה אחת לכולם. אלא שחכמים

וכיון שמברך ברכה אחת מעין ג' אין לו לברך המוציא, שלא יהיו ברכותיו סותרות זו את זו. ועוד שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור, אלא שמפני חשיבותו הוציאנו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו, וכל שאין ברור לנו שיש בו חשיבות לחם גמור אין להוציאו מחזקתו שהוא בכלל מזון בודאי¹²³². ואע"פ שהמברך בורא מיני מזונות על לחם גמור לא יצא ידי חובתו¹²³³, הואיל ונשתנה לעילוי וחשיבות נשתנית ברכתו. מכל מקום בספק לחם גמור יצא, שספק ברכות של דבריהם להקל¹²³⁴. ואפילו לכתחילה אין כאן חשש ברכה לבטלה¹²³⁵, שכיון שהקילו חכמים בדבריהם לצאת

תקנו לברך על כל אחד בפני עצמו, ולא תקנו אלא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו, אבל מיני לחמים שאין רגילים לקבוע עליהם, אפילו הוא אכל ושבע מהם שנתחייב לברך אחריהם מן התורה, דיו בברכה אחת מעין ג' של תורה).

(ואף לפי מ"ש אבן העזר ס"ז בסופו, על מ"ש הב"י (ולענין הלכה, כיון דספיקא במידי דרבנן הוא נקטינן כדברי כולם להקל ... כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם, ואינו מברך עליהם המוציא ושלש ברכות, אלא אם כן קבע סעודתו עליו, או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו), והקשה עליו בדברי חמודות פ"ו סי' פח (ולפום ריהטא לא דק, דהא פסק לעיל מיני' ושו"ע שלו, דלא תלי מידי בקביעות עצמו, אלא הכל תלוי בקביעות אחרים). והשיב באבן העזר שם (ולי נראה פשוט דעת הב"י, ויפה דק הב"י ... דודאי בדיעבד יוצא ... דסבירא ליה להב"י דאם בירך על לחם גמור בורא מיני מזונות יצא ... אף שלא אכל שיעור שרגילים בלקבוע עליו, אם הוא קבע עליו ושבע ממנו, דאז ספק דאורייתא, שמא לחם הוא ומברך ברכת המזון מן התורה עליו, כיון דהוא שבע ממנו).

הרי חזר בו בשו"ע), שהרי כתב בס"ו (ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו ... מברך עליו המוציא וברכת המזון). ולכן נפסק כאן בפנים (כי אין כאן ספק של תורה, אף אם אכל כדי שביעה, שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רפה.

ונתבאר בקונטרס אחרון סק"א, שכן נראה עיקר בדעת הפוסקים.

אלא שבסדר ברה"נ פ"ב ה"א-ב, חשש לדעת הפוסקים, שאם שבע באכילתו חייב בברכת המזון (מנין הברכות) מעיקר הדין, ולכן מסיק שם ה"ב (ומכל מקום אם אוכל כדי שביעה, שהוא ספק של תורה ... ראוי להחמיר בספיקה כעין ספק של תורה). וראה דובר שלום ע"י סב.

והוא כעין המבואר במ"א ס"ק כה (כשאוכל הרבה עד ששבע ממנו, דהוי ספק דאורייתא אם יברך ברכת המזון, לכן יברך על פת אחר תחלה).

¹²³⁰ כדלקמן סי' קפד ס"ב (מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא א"כ שבע ממנו שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וגומר).

¹²³¹ כדלעיל ס"ח, ובקונטרס אחרון סק"א.

¹²³² דרישה (להקל), אפשר משום שהדין שברכת בורא מיני מזונות היא ברכה כוללת, כמו ברכת שהכל, ולכן יש לברך על כולם בורא מיני מזונות). ט"ז ס"ק ו' (ומו"ח ז"ל הקשה על זה, למה אמר שהיא קולא, הלא אם אינו מברך ברכה הראויה לה בין כך ובין כך היא חומרא משום שעובר על לא תשא. ולי נראה דלא קשה מידי, דודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל אפילו עיסה, דהא ז"ל, אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות, משום הכי כל שאין ברור שיש שם חשיבות ואינו בכלל כיסנין, יש להקל שלא להצריך המוציא).

אלא שהט"ז ביאר לפי שיטתו שברכת בורא מיני מזונות פוטר גם לחם, וכאן מבאר אף למה דקיי"ל שאינו פוטר. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"א ה"ג (ואם בירך בורא מיני מזונות על הפת לא יצא). אבל בסדר ברה"נ פ"א ה"ג (בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא, ויש חולקים).

וראה הערות ובאורים (ירוש' ח"ב ע' 129).

¹²³³ משמעות הב"ח (ואיכא לתמוה למה אמר שהוא קולא, הלא אם אינו מברך ברכה הראויה לה בין כך ובין כך הוא חומרא שעובר משום לא תשא), הובא במ"א סק"יח. תשובת בית יהודה (עייאש) או"ח סי' מא (נראה לענ"ד פשוט, דבפת אם בירך בורא מיני מזונות לא יצא, וכדמוכח מדין פת הבאה בכסנין יע"ש, ואין לך אלא מה שאמרו חכמים בפירוש). וראה חידושי צמח צדק ט, ג (ועי' במ"א סי' קס"ח ס"ק י"ח, נראה שלא סבירא ליה כהט"ז). י, ב. יד, ב (כהב"ח ומ"א שם ס"ק י"ח).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"א ה"ג. אבל בסדר ברה"נ שם פ"א ה"ג כתב: "יצא, ויש חולקין, וספק ברכות להקל".

¹²³⁴ כדלעיל סי' קסז ס"ב (אם הוא מסופק אם בירך ברכת המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך, כי ברכת המוציא מדברי סופרים, וספק דברי סופרים להקל). וכך גם כאן כשהוא מסופק אם ברכת בורא מיני מזונות שבירך מועלת, אינו חוזר ומברך.

¹²³⁵ **עין במ"ש בסי' תרמו ראיות לזה.** אולי הי' שם בקונטרס אחרון שלא הגיע לידנו. וראה שם ס"א (אבל אם אי אפשר למצוא אחר, מותר לברך עליו, ולסמוך על סברא הראשונה). וסי' תרמה ס"א (בשעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר, יש לסמוך על סברא האחרונה, ומותר לברך), ושם נסמן (הערה ע), וסי"כ (יש לסמוך על סברא הראשונה, ומותר לברך על לולב זה ... עין סי' תרמ"ו). סי' תרמח ס"ו (יש לסמוך על סברא הראשונה, ומותר לברך על אתרוג זה), וסי"ח (ויש לסמוך על סברא זו בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר, ואז מותר לברך על אתרוג זה).

בספק ברכה, אין זו ברכה שאינה צריכה ואינה לבטלה בודאי, כיון שיוצא בה ידי חובתו ורשאי לאכול על ידה. ואינו נושא שם שמים לשוא ולא לשקר, שהרי מברך ה' באמת שברא מיני מזונות. ולא עוד אלא שגם זה מזון הוא. אלא שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו הרי זו ברכה שאינה צריכה, ונושא שם שמים לשוא, אבל לא לשקר אפילו אם בירך על דבר שאינו מזון כלל¹²³⁶.

וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו, לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה (אלא פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם¹²³⁷), כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע¹²³⁸ כמו שיתבאר:

לחמניות, טריתא וטרוקנין

יג לחמניות¹²³⁹ הן ריקיקין דקים (שקורין ניבל"ש), ובקצת מדינות אלו (בלינע"ש), הנעשים מתערובת

¹²³⁶ כדלקמן סי' רטו ס"ג (כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כאילו נשבע לשוא, ואסור לענות אמן אחריו).

¹²³⁷ **אבן העזר** ס"ז-ח ד"ה ולפי זה (אבל עיסה שנילושה בדבש וגם ממולאה כמין כיסים, לכו"ע מברך עליהם תוך סעודה בורא מיני מזונות), ובדינים העולים אות ג (אבל אם נילוש העיסה במשקין הנזכרים לעיל, וגם ממולא בפירות או בהני"ל, צריכין לברך בורא מיני מזונות) לדברי הכל. **דלא כשל"ה** שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב סי' ב, ב (אותן כיסנין שאנו רגילין לעשות בפורים שקורין פורים קרעפליך, שהעיסה נילושה בדבש ובמיני תבלין, וגם ממלאין אותם במיני מרקחת כידוע, שיש להן דין פת הבאה בכיסנין בכל משפטיו והלכותיו אליבא דכו"ע). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ה (אלא פת שנילושה במשקין או במי פירות והיא ממולאת גם כן בפירות וכיוצא בהם), שגם בעל נפש יברך עליה בורא מיני מזונות.

אמנם בסדר ברה"נ פ"ב ה"ז, לא הביא מחלוקת זו אלא לענין נילושה במי פירות, משא"כ בפת במילוי פירות וכיו"ב כתב בפשיטות שהוא פת הבאה בכסנין, ולכן כתב שם ה"ט (רק בנילושה בדבש יש להקל אם הקמח מעט והדבש הוא הרוב), שדינו כפת במילוי פירות, שהיא פת הבאה בכיסנין לדברי הכל, וגם בעל נפש יברך עליו בורא מיני מזונות. כדלעיל סוף סי', ושם נסמן (הערה 1209).

¹²³⁹ גמרא מב, א (לחמניות ... מברכין עליהן המוציא ... דקבע סעודתיה עליהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו, לא).

וקאי בהמשך להאמור לעיל ריש ס"ט (ואלו הם מיני לחמים שאין דרכם של בני אדם לקבוע סעודתם עליהם ... ולחמניות), וסי"ח (אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון, רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, אלא אם כן אוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע סעודה לפעמים על שיעור כזה). ואפשר מטעם זה לא סיים כאן את דינו, שכבר נתבאר לעיל שם. וראה דרכי החיים ברכת בורא מיני מזונות ח"ו סק"א.

וכן בלוח ברה"נ פ"ח, שאחר שהזכיר דין הלחמניות בה"ג, ביאר בה"ו מה הן לחמניות, ולא ביאר את פרטי הלכותיו.

*

ויתבארו כאן כמי סוגי עיסה רכה ודקה:

(א) עיסה רכה מאד ודקה מאד (טריתא) מברכים עליה בורא מיני מזונות. ויש אומרים דהיינו אף אם אכל כשיעור קביעות סעודה. ויש לחוש לבי' הדעות, שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה, אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע (סי"ג).

(ב) עיסה רכה מאד ואינה דקה מאד (לחמניות), מברכים עליה בורא מיני מזונות כל זמן שלא אכל כשיעור קביעות סעודה.

(ג) עיסה רכה מאד ואפאזה בגומא שבכירה (טרוקנין), מברכים עליה בורא מיני מזונות כל זמן שלא אכל כשיעור קביעות סעודה.

(ד) עיסה שאינה רכה מאד ונאפית, מברכים עליה המוציא (סי"ג). ואף שיש אומרים שגם בזה מברך בורא מיני מזונות, טוב לחוש שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה. אלא אם כן היא דקה מאד (סדר ברה"נ פ"ב סוף ה"ו).

(ה) עיסה שאינה רכה מאד ונטונה, מברכים בורא מיני מזונות, אפילו אכל כשיעור קביעות סעודה (סי"ג). ובלוח ברה"נ פ"ח הי"ב, ובסדר ברה"נ פ"ב הי"א, כתב כן רק לענין עיסה רכה.

(ו) עיסה עבה שנטונה, יש אומרים שמברכים המוציא, ויש אומרים שמברכים המוציא רק כשאכל כשיעור קביעות – סעודה, ויש אומרים שמברכים בורא מיני מזונות אפילו אכל כשיעור קביעות סעודה (סט"ו-ז).

(ז) עיסה עבה שנתבשלה בקדירה ואין עליה תואר לחם, מברכים בורא מיני מזונות, אפילו אכל כשיעור קביעות סעודה (סי"ז).

קמח ומים בקדרה בלילה רכה מאד¹²⁴⁰, ושופכים על עלי ירקות רחבים ונאפית בתנור עם העלים¹²⁴¹, או שופכים על מחבת שאין בה משקה שדינה כתנור, בין שהרתיחה תחלה ואחר כך שפך בה בין ששפך בה ואחר כך הרתיחה¹²⁴². ומעט משקה שמושחין המחבת שלא תישרף העיסה אינו נקרא משקה¹²⁴³.

אבל אם יש בה משקה¹²⁴⁴, אפילו אוכל מהם שיעור קביעת סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג', לפי שלא היתה עליהם תורת לחם מעולם, לא בשעת לישתם, כיון שביללתם רכה, ולא בשעת אפייתם, כיון שנטגנו במשקה, ואין לחם אלא האפוי ולא מטוגן¹²⁴⁵.

ואפילו אותם (ה) שאין בלילתן רכה מאד, כל שאין בלילתן עבה¹²⁴⁶, אין עליהן תורת לחם בשעת לישת

¹²⁴⁰ תוס' מב, א ד"ה לחמניות (נראה לפרש דהיינו נילי"ש. מיהו כי קבע סעודתיה עליה, מברך עליו המוציא). רבנו יונה שם ל, א (נראה שיותר נכון לפרש דלחמניות ריקין דקין, ונקראין בלעז ניבלא"ש. ומפני שביללתן מתחלה רכה הוצרך להשמיענו דהיכא דקבעו עליוהו מברכין עליהן המוציא). **רא"ש** פ"ו סי' ל (ונראה לפרש לחמניות היינו נבלי"ש, שהן דקות, ואין מברכים עליהם אלא בורא מיני מזונות. אבל אי קבע סעודתו עליהם, מברך עליהם המוציא וג' ברכות). טור ושו"ע סי"ח (לחמניות ... אותן שביללתן רכה ודקים מאוד שקורין ניבלא"ש, מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש. ואם קבע סעודתו עליהם, מברך המוציא וברכת המזון).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ו, ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ה.

¹²⁴¹ **של"ה** שער האותיות אות ק קדושת האכילה (שמעתי, שמקצת נשים במדינת רוסיה עושין לפעמים עיסה שביללתה רכה ודקה מאד, דהיינו שנותנין קמח ומים בקדירה או בקערה ומערבין אותם בכף הקמח והמים יחד, ודרכם לשפוך אותה העיסה בכף על עלי ירקות רחבים שלא ישפכו לחוץ, ונאפין בתנור בלי לישת וגלגול כלל, כי אין ביכולת ללוש ולגלגל אותה העיסה ביד או בעץ הגלגול, לפי שהיא רכה מאד כמו דייסא או יותר מזה כי יש בה מים רבים, רק היא נשפכת כמים על העלין שאופין אותם עליהם בתנור, וקורין אותן ריקים בלשון רוסיה נאליסנק"י, על שם שאופין אותן על העלין, ועל עיסה זו וכיוצא בזה כתב הטור, ואותן שביללתן רכה ודקין מאד מברכין עליהן בורא מיני מזונות, ואי קבע סעודתיה עליהן מברכין עליהם המוציא ושלש ברכות וכו'), עמק ברכה כלל ב סי' ג. הובא בב"ח ד"ה לחמניות, ובט"ז סק"ט, ובמ"א סק"כ.

¹²⁴² **פסחים לו**, א (אמר ריש לקיש, הללו מעשה אילפס הן. ורבי יוחנן אמר, מעשה אילפס חייבין ... אמר לך רבי שמעון בן לקיש, הכא במאי עסקינן שהרתיח ולבסוף הדביק), וקיי"ל כרבי יוחנן, שמעשה אילפס חייבין בין שהרתיחה תחלה ואחר כך שפך בה בין ששפך בה ואחר כך הרתיחה. רמב"ם פ"ו מהל' בכורים ה"ב (אם אפאה בין בתנור בין בקרקע בין על המחבת והמרחשת בין שהדביק את הבצק במחבת ובמרחשת ואחר כך הרתיחן באש מלמטה עד שנאפית הפת, בין שהרתיחה ואחר כך הדביק הבצק, כל אלו חייבין בחלה). כ"מ שם (פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש בפרק כל שעה, ופסק כרבי יוחנן, וכן פסק הרי"ף והרא"ש והרשב"א). טור ושו"ע יו"ד סי' שכט ס"ב.

¹²⁴³ **סמ"ק סי' קנא קב**, א (ואף על גב שסכין אותם בשמן, משהו בעלמא הוא כדי שלא תשרף העיסה). **הגהות מיימוניות** דפוס קושטא פ"ג מהל' ברכות. הובא בב"י ד"ה כל דבר. רמ"א סי"ד (ומעט משקה שמושחין בו האלפס שלא ישרוף העיסה לא מקרי משקה).

וכן הוא לקמן סי' תנא סל"ו (אבל מחבת שאפו בה עיסה, אף על פי שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה כדי שלא תשרף, אין זה נקרא טיגון אלא אפייה, כיון שאין העיסה רוחשת בשמן או בשומן). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ו והי"א.

¹²⁴⁴ בלוח ברה"נ שם ה"ב (וכמו אותו שקורין פיי"ן קוכין).

¹²⁴⁵ **ירושלמי חלה פ"א ה"ג** (אמר ליה ר' יוחנן ובלבד על ידי משקה). תוס' פסחים לו, ב ד"ה דכולי עלמא (ואומר ר"י, דעל ידי משקה מודה ר' יוחנן דמעשה אילפס פטורה ואין מברך עליו המוציא, כדמוכח בירושלמי דמסכת חלה). רא"ש פסחים פ"ב סט"ו (אבל אם בשלו במים או טיגנו בשמן מודה ר' יוחנן דלא הוי לחם, כדמוכח בירושלמי בפ"ק דחלה). רמ"א סי"ד (דבר שביללתו רכה ונטגנו במשקה, לכולי עלמא לאו לחם הוא).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ב (מיני עיסה שביללתן רכה ונטגנו במשקה (וכמו אותו שקורין פיי"ן קוכין), שאפילו אוכל מהם שיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות, לפי שלא היתה עליהם תורת לחם מעולם לא בשעת לישתן שביללתן רכה ולא בשעת אפייתן, כיון שנטגנו במשקה ואין לחם אלא האפוי ולא המטוגן). סדר ברה"נ שם ה"א (וכן מיני עיסה שביללתן רכה ונטגנו במשקה ... אם אוכלן שלא בתוך הסעודה מברך לפנייהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג', ואפילו שבע מהם ואפילו אכל שיעור שאחרים קובעין עליו סעודה וגם הוא קבע סעודתו עליהם לבדם, לפי שמכיון שמתחלה היתה בלילה רכה ואחר כך נטגנו במשקה אין עליהם תורת לחם כלל לדברי הכל).

¹²⁴⁶ פירוש הדברים בלוח ברה"נ שם ה"ח (שביללתן עבה, אעפ"י שלא גלגלו אותן בידים כדרך לישת עיסה רק שעירבו קמח ומים בלילה עבה ואפו בתנור או במחבת בלי משקה (כמו בלינ"ש או לאטקע"ס שעושין מקמח חיטים בלילה עבה). ובסדר ברה"נ שם ה"ו (כשאנינה רכה יותר מדאי, אף שאי אפשר לגלגלה בידים אלא טורפן בכף בקערה ואפאו בתנור או במחבת בלי משקה, ונעשה עבה קצת אחר האפייה).

ולא בשעת אפייה אם נטגנו במשקה¹²⁴⁷. אבל אם נאפו בתנור או במחבת בלי משקה, לחם גמור הוא, ומברכין עליו המוציא אפילו לא אכל שיעור קביעת סעודה, שכיון שאין בלילתן רכה מאד דרכם של בני אדם לקבוע עליהם סעודה לפעמים, אע"פ שאין בלילתם עבה לגמרי¹²⁴⁸.

ויש אומרים¹²⁴⁹, שאותן שבלילתן רכה מאד אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון כשאוכל שיעור קביעות סעודה, אלא כשאין ריקין דקין מאד אחר האפיה, כגון ששפך הרבה על העלים או על המחבת עד שנעשו עבים קצת על ידי האפיה¹²⁵⁰, אע"פ שאין עבים לגמרי¹²⁵¹, אבל אם גם אחר האפיה הם

¹²⁴⁷ שהרי בירושלמי שם לא מיירי בעיסה בלילה רכה ביותר. משא"כ אם היא בלילה עבה לגמרי, יתבאר ב' דעות לקמן סט"ו.

ובלוח וסדר ברה"נ שם לא נזכרה הוספה זו, ואפשר גם זה תלוי בב' הדעות דלקמן שם. ¹²⁴⁸ **תוס'** מב, א ד"ה לחמניות (פרש"י אובליא"ש. ולא נהירא, דאם כן אפילו לא קבע נמי לברך המוציא, שהרי הוא לחם גמור, שהרי סופו עיסה). **רא"ש פרק כיצד מברכין** פ"ו סי' יא (לחמניות, פרש"י אובליא"ש. ולא נהירא, דלחם גמור הוא, שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא וברכת המזון).

ואובליא"ש היא עיסה בלילה רכה, אבל אינה רכה מאד, כמבואר במרדכי רמז תקצב (אובליא"ש תחלתו סופגין וסופו עיסה, שאפיתן בלא משקה, וחייבים בחלה ובהמוציא).

עיין בקונטרס אחרון סק"ה (וכן הוא בהדיא במרדכי פרק כל שעה דאובליא"ש תחלתם סופגין, מכלל דאינה עבה לגמרי, אלא משום דסופה עיסה מברכין עליה המוציא, כמו שכתבו בתוס' ברכות דף מ"ב), והיינו כאמור בתוס' שם "שהרי סופו עיסה".

וכמבואר במ"א ס"ק כ (אבל אם אינם רכים כל כך מברך המוציא, כמ"ש ס"ד [ד] בהג"ה). והוא מה שכתב הרמ"א ס"ד (וכן דבר שבלילתו רכה שאפאו בתנור בלא משקה, דינו כפת ומברך עליו המוציא ושלש ברכות. וכן אם אפאו באלפס בלא משקה), דמיירי דוקא "אם אינם רכים כל כך".

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 131.

כאן פסק בסתם כדעת התוס' והרא"ש והמרדכי, דלא כרש"י. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ח (אבל אותן שבלילתן עבה אע"פ שלא גלגלו אותן בידים כדרך לישת עיסה רק שעירבו קמח ומים בלילה עבה ואפו בתנור או במחבת בלי משקה (כמו בליני"ש או לאטקע"ש שעושין מקמח חטים בלילה עבה) לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא וברכת המזון אפילו לא אכל שיעור קביעות סעודה).

אבל בסדר ברה"נ פ"ב ה"ו כתב זאת רק כדעה ב' (ויש מחמירים ... וכן מה שנתנו שיעור קביעות סעודה בלחמניות, הוא בבליה רכה יותר מדאי ... וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה). ובזה גם לא החמיר אלא "נעשה עבה קצת אחר האפיה ולא דק מאד כטריטא", משא"כ אם "נעשו ריקין דקין מאד אחר האפיה כטריטא, ואף אם אין הבליה רכה יותר מדאי".

*

וכן הדין בטרוקנין דלקמן בסוף הסעיף, (שעושין גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבים בה ... בפחות משיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות, והואיל ובלילתו רכה מאד". משא"כ אם אין בלילתה רכה מאד, מברך עליה המוציא. ויתבאר לקמן שם (הערה 1259).

¹²⁴⁹ **הרב רבנו יונה** לח, א (ואומר רבינו יצחק הזקן ז"ל דדוקא בהני ובכיוצא בזה מועיל קביעות, אבל באלו הרקיקין הדקין ביותר שעושין בשני ברזלים ונקראין אובליא"ש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא בורא מיני מזונות שאין קביעות בזה אכילה לעולם). **מרדכי** שם סי' קכ (אותן ניל"ש רכין הם יותר מדאי ואינם אלא גובלא בעלמא, ויש להסתפק אם יש לברך המוציא או בורא מיני מזונות, והיה נוהג ר"י שלא לאוכלם אף בפורים כי אם תוך הסעודה ולברך בפת תחלה כדי לפוטרה מברכה, שהיה מסופק אי הוי קביעותיה קביעות או לא). ב"י (ומשמע דטריטא אפילו קבע עלה אינו מברך אלא בורא מיני מזונות דאם לא כן מאי איכא בין טרוקנין לטריטא דהא טרוקנין לא מברכין עליה המוציא אלא אם כן קבע סעודתיה עילויה). **ב"ח** (והני לחמין דקין מאוד שקורין בפראג וואפלטקיי"ש נעשים בשני ברזלים, אין קביעותן קביעות ואין מברכין עליהם אלא בורא מיני מזונות בלבד, כמו שכתב ה"ר יונה). **של"ה** שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ג (שעושין בפראג בין שני ברזלים, אף שקובע סעודה עליו, אין מברכין אלא בורא מיני מזונות). **מ"א** סק"מ (ומכל מקום, אותן שאופין בדפוס ברזל ... כיון שהן ריקין דקין מאוד אחר האפיה, אפילו קבע עליהם לא הוי קביעות ומברך בורא מיני מזונות (של"ה ב"ח)). **אליה זוטא** סק"יב (הביא מהשל"ה).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ז. ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ו מסיים (ויש חולקים ואומרים שטריטא מברכין עליה המוציא וברכת המזון בשיעור קביעות סעודה, כמו בטרוקנין).

¹²⁵⁰ כלחמניות דלעיל בתחלת הסעיף.

¹²⁵¹ כטרוקנין דלקמן בסוף הסעיף.

רקיקים דקים מאד, כגון אותם שאופים בדפוס בין ב' ברזלים, אין קביעות סעודה מועלת בהם לברך המוציא וברכת המזון, לפי שאין עליהם תורת לחם כלל גם בשעת האפיה, כיון שהם רקיקים דקים מאד. ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה¹²⁵² כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע¹²⁵³.

וכן בטריטא, דהיינו שלוקחים קמח ומים ומערבין ושופכין על הכירה והוא מתפשט ונאפה¹²⁵⁴, (ו) יש אומרים¹²⁵⁵, שאין עליו תורת לחם כלל ואפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'¹²⁵⁶.

(אבל טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבים בה¹²⁵⁷, אע"פ שבלילתה רכה מאד¹²⁵⁸, מכל מקום כיון שעל ידי האפיה נעשים עבים, מועלת בהם קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון כעל לחם גמור. אבל בפחות משיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות¹²⁵⁹, הואיל

עין ט"ז סק"ט (נאלסי"נקי, דהיינו שמערבין קמח עם מים בקדירה כמו דייסא ושופכין העיסה על עלי ירקות רחבים ונאפים בתנור עם העלים ... המין שקורין נאלסינק"י שזכרנו מהני להם קביעות לברך המוציא, דהא אינם דקים כלל). שלי"ה שם כלל ב אות ג בהג"ה (ואם תאמר לפי האמת מה נשתנו אלו מאלו, והלא אידי ואידי בלילת רכה ודקין הן, ויש לומר כיון דאלו הרקיקין שעושין בשני ברזלין הן דקין וקלושין ביותר, על כן יצאו מתורת לחם ואין מברכין עליהן מעולם כי אם בורא מיני מזונות).

¹²⁵² כמובא לעיל מהמרדכי (אותן ניל"ש ... יש להסתפק אם יש לברך המוציא או בורא מיני מזונות, והיה נוהג ר"י שלא לאוכלם אף בפורים כי אם תוך הסעודה ולברך בפת תחלה כדי לפוטרה מברכה, שהיה מסופק אי הוי קביעותיה קביעות או לא).

ט"ז שם (להלכה כיון דר"ש ור"י היו מסתפקים ... אם מהני ביה קביעות בפני עצמו לברך המוציא, על כן אין לקבוע עליהם סעודה ולברך המוציא בכל מינים שבלילתן רכה והם דקים).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם. וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"ו סק"ב).
¹²⁵³ כדלעיל סוף ס"י, ושם נסמן (הערה 1209).

¹²⁵⁴ **ברכות לו**, ב (טריטא פטורה מן החלה. מאי טריטא, איכא דאמרי גביל מרתח), ופירש"י (נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת). שו"ע סט"ו (טריטא, דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותה ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה).

בלוח ברה"י שם (טריטא) (כמו אותן בלינצע"ס שאופין לטגון) כיון שמתפשטים מאד על המחבת). ובסדר ברה"י שם (על גבי קרקע הכירה והתנור ... וכן אם שפך מעט מבלילה רכה יותר מדאי לתוך מחבת רחבה ומתפשטת שם על שולי המחבת, ונעשה דק מאד גם אחר האפיה) (שקורין בלינצעס).

ומ"ש "כמו אותן בלינצע"ס שאופין לטגון", היינו כמו שרגילים לאפות בתחלה טריטא דקה על המחבת, ואחר כך ממלאים אותה בגבינה וכיו"ב, ומטגנים.

¹²⁵⁵ שו"ע שם (אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפילו קבע סעודתו עליו).

וכן הוא בלוח ברה"י שם. סדר ברה"י שם.

¹²⁵⁶ בסדר ברה"י שם הוסיף (ויש חולקים ואומרים שטריטא מברכין עליה המוציא וברכת המזון בשיעור קביעות סעודה כמו בטרוקנין. ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול שיעור קביעות סעודה, כי אם שיברך המוציא על לחם גמור תחלה). והיא דעת הטור (טריטא ... ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא ושלש ברכות), והמ"א ס"ק מא (בטור כתוב דאם קבע עליו מברך המוציא. והרב ב"י חולק עליו. ולי נראה דהדין עם הטור).

עין בקונטרס אחרון סק"ו, בביאור דעה זו.

¹²⁵⁷ גמרא שם (מאי טרוקנין, אמר אביי כובא דארעא), ופירש"י (עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח, כמו שעושין באלפס). טור ושו"ע סט"ו (טרוקנין, דהיינו שעושין גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבין בה ונאפה שם).

בלוח ברה"י שם ה"ט הוסיף בחצאי עיגול (וכן כששופך קמח ומים לתוך הכלי). ובסדר ברה"י שם הוסיף (וכן אם שפך הרבה לתוך המחבת עד שנעשה עב קצת אחר האפיה) (שקורין בלינצעס).

¹²⁵⁸ מ"א סק"מ (ובלילתן רכה מאד).

¹²⁵⁹ **רב יוסף לח**, א (האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה, אמר ליה, מי סברת נהמא הוא, גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות. מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות). שו"ע שם (מברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש. ואם קבע סעודתו עליו, מברך המוציא וברכת המזון).

ובלילתו רכה מאוד ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם סעודה¹²⁶⁰ :

כשאוכלם בתוך הסעודה

יד וכל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם, אם בא לאוכלם בתוך הסעודה¹²⁶¹ לקנוח סעודה ולתענוג להקל מכובד המאכל¹²⁶², כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות בסוף הסעודה או מיני מתיקה¹²⁶³, אינם נפטרים בברכת הפת וצריך לברך עליהם בתחילה בורא מיני מזונות¹²⁶⁴, כמו שצריך לברך על פירות שאוכלין בקנוח סעודה, כמ"ש בסי' קע"ז¹²⁶⁵. אלא שהפת הבאה

וכן הוא לקמן סי' תסא ס"ז (וכן אם נאפה בקרקע, כגון טרוקנין, והוא שעושין גומא בקרקע הכירה ונותנין שם קמח ומים מעורבין ונאפה שם, אף על פי שבלילתה רכה מאוד, ואין עליו צורת פת, ולכך אין מברכין עליו המוציא, אלא אם כן קבע עליו סעודתו, כמ"ש בסי' קס"ח).

משא"כ אם אין בלילתן רכה מאד, מברך עליה המוציא (כדלעיל הערה 1248), שלפי דעת המ"א, אפשר דמיירי בזה הטור (טרוקנין והוא שעושין גומא בכירה ונותן בה קמח ומים ומערבם בה ונאפה בה חייב בחלה ומברך עליו המוציא ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, כיון שהוא בגומא ומתקבצין יחדיו נעשה כמו פת גמור), כיון שאינה רכה מאד, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ו' (ולפי מה שכתב המ"א סק"כ אתי שפיר), ונתבאר שם (הערה 1447).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ט (אבל טרוקנין דהיינו שעושין גומא בכירה ונותן קמח ומים מעורבים בה (וכן כשופך קמח ומים לתוך הכלי) ונאפית שם בלא משקה, הואיל ובלילתה רכה מאד אין מברכין אלא בורא מיני מזונות ומעין ג'), משא"כ אם אין בלילתן רכה מאד, מברך עליה המוציא.

אבל בסדר ברה"נ פ"ב ה"ו כתב זאת רק בשם דעה ב' (ויש מחמירים עוד לפי זה לומר, שלא נתנו חכמים שיעור קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון בטרוקנין, אלא כשבילת העיסה רכה יותר מדאי. אבל כשאינה רכה יותר מדאי, אף שאי אפשר לגלגלה בידים אלא טורפו בכף בקערה, ואפוא בתנור או במחבת בלי משקה ונעשה עבה קצת אחר האפייה ולא דק מאד כטריטא, לחם גמור הוא, ומברכין עליו המוציא וברכת המזון בכזית ... וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה).

נתבאר בסדר ברה"נ פ"ב ה"ה (ואף על פי שהוא לחם גמור לענין חלה ומצה, אף על פי כן הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליו סעודה לא תקנו לברך המוציא וברכת המזון, אלא בורא מיני מזונות ומעין ג', עד שיאכל כשיעור קביעות סעודה), וכדאמרין לו, ב' (טרוקנין חייבין בחלה).

והטעם נתבאר שם ה"ז (לחמניות וטרוקנין שאין רוב בני אדם קובעין סעודה עליהן מחמת שינוי בלילתן לגריעותא, שבלילה רכה אינה סועדת הלב כל כך כלחם גמור).

מהר"מ, הובא **במרדכי** שם רמז קלז (וכתב רבינו מאיר דאיתם לחמניות דקות שקורין ניל"ש, נראה דלא פטר להו פת מברכה שלפניהם, דלא חשיבי מחמת הסעודה טפי מפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה שטעונין ברכה לפניהם, ולא לאחריהם). **רא"ש** פ"ו סי' ל' (לחמניות ... ואי אכיל להו [בתוך הסעודה] שלא מחמת הסעודה, טעונין ברכה לפניהם, ולא לאחריהם). הגהות מיימוניות שם פ"ד אות ט' (ולחמניות שהן דקות שקורין ניל"ש בלעז, נראה דלא פטרה להו פת מברכה שלפניהם, דלא חשיבי מחמת הסעודה טפי מפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה, שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם).

¹²⁶² שבלי הלקט סי' קנט (אם קבע סעודתו על הפת ולבסוף הביא את אלו לקינוח סעודה, מברך עליהן בורא מיני מזונות, דהוו להו כמו פירות. ולאחריהן לא יברך דברכת המזון פוטרין. והיינו דאמר רב ששת אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד). טור ושו"ע ס"ח (לחמניות ... אי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם).

¹²⁶³ **הרב רבנו יונה** שם כט, א' (כיון שאינו מזון אלא מיני מתיקות שיש בו, אינו מצטרף לענין ברכה ראשונה עם הפת שאכל מתחלה שהוא מזון ... ולפיכך צריך לברך עליו מתחלה). מ"א סקכ"ב (דבר שבא לקינוח, כגון עוגות דקות כעבין יבשין או מיני מתיקה, שכתב ס"ז, צריכה ברכה ואין הפת פוטרין), ובס"ק יח (נראה עיקר, דכל הני כעבין יבשין ... לא יאכלם אלא תוך הסעודה).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"י (כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות (שקורין קיכלי"ך) בסוף הסעודה, או מיני מתיקה (כמו מה שקורין טאר"ט)).

והיא פת הבאה בכסנין דלעיל סי"ב (ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנלושה אפילו במים ואפילו אינה מתובלת ואינה ממולאת, אלא שעושין אותה עוגות יבשות וכוססין אותה לתיאבון, ולא כדי להשביע).

ויש לעיין הטעם שאין אומרים בזה, כדלקמן בסמוך (אלא שהפת הבאה בכיסנין, לפי שנחלקו בה, ויש אומרים שלחם גמור הוא מה שיש אומרים שהוא פת הבאה בכיסנין, לפיכך אין לברך בתוך הסעודה אלא על מה שלדברי הכל נקרא פת הבאה בכיסנין).

וכן הקשו על המ"א בדגול מרבבה ובלבושי שרד. וראה פסקי הסדור (נאה) אות קיא בהערה. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹²⁶⁴ **רב ששת** בברכות **מא**, ב' (שאיין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד), **לפירוש התוס'** שם ד"ה אלא פת הבאה בכסנין (צריך לפרש דמיירי בתוך הסעודה קודם ברכת המזון דמיירי בה, והכי קאמר חוץ מן הפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה קודם ברכת המזון דאין טעון ברכה לאחריו, דפטר ליה ברכת

בכיסנין, לפי שנחלקו בה, ויש אומרים שלחם גמור הוא מה שיש אומרים שהוא פת הבאה בכיסנין, לפיכך אין לברך בתוך הסעודה¹²⁶⁶, אלא על מה שלדברי הכל נקרא פת הבאה בכיסנין¹²⁶⁷. אבל אם בא לאוכלם למזון ולשובע, הרי הם באים מחמת הסעודה ונפטרים בברכת הפת¹²⁶⁸, כמו שנפטרים כל מעשה קדרה שבתוך הסעודה שבאים למזון, אף על פי שאין מלפתין בהם את הפת, כמו שיתבאר שם¹²⁶⁹.

ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות, אין צריך לברך אפילו על הפירות שבהם, כמו שמברכין על שאר הפירות שבתוך הסעודה, לפי שהפירות הללו הם טפילים לגבי העיסה שהוא מיני דגן, ונפטרים עמה בברכת הפת הואיל והיא באה בתוך הסעודה למזון ולשובע, כמו שהם נפטרים עמה בברכת בורא מיני מזונות כשמברך עליה שלא בתוך הסעודה¹²⁷⁰, או בתוך הסעודה כשהיא באה לקנות ותענוג¹²⁷¹. ואין

המזון). **והרב רבנו יונה** שם (והכי קאמר, אין לך דבר שבא בתוך הסעודה, וטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו, אלא פת הבאה בכסנין).

(ולחט"ז סק"י) (ואעתיק ל' הרי"ף וז"ל, ומסקנא היכא דאכיל להו בתורת כסנין בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום ... ביאור דבריו, דאם אכל אותם מעט שלא דרך קביעות סעודה ממילא הוא בתורת כסנין אז אין מברך עליהם המוציא אלא בורא מיני מזונות ... ואין דין זה תלוי בדעתו כלל, אלא היאך הוי האכילה לרוב בני אדם כמו בכסנין. כתבתי זאת לפי שראיתי בספק עמק ברכה בהג"ה, שמחלק בזה בין לחמניות וכסנין ובין פירות, דבפירות אפילו אם אוכל אותם בתוך הסעודה בדרך קביעות אכילה לא בדרך קינוח נקרא שלא מחמת סעודה וצריך ברכה לפניו, ובכסנין ולחמניות תולה בדעתו אם אוכל אותם דרך קינוח, ובין דרך שביעה דהוי מחמת סעודה ואין צריך ברכה לפניו ... אבל לחלק בתוך הסעודה מחמת דעת האוכל, זה לא היה ולא נברא). **אשתמיטתיה הא** (מה שהובא לעיל מהתוס' ורבינו יונה), **מדכתב והא דפשיט כו' כיון דלהרי"ף כו'** (שלא למד הלכה זו אלא מהרי"ף), **ועל זה בנה יסודו, וסיים לא היה כו'.** **(ונהפוך הוא)**, כי הדין הוא כאמור בשל"ה (מעמק ברכה) ובמ"א (כנסמן לקמן הערה 1268). וכן הוא בלבושי שרד ס"ק מב (קצת משמע בדעתו תליא, כמו שכתב העמק ברכה, ולא כהט"ז ס"ק י).

¹²⁶⁵ ס"ב (ואם הם דברים הבאים שלא מחמת סעודה ... כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם ... אם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם ... כיון שאין מעיקר הסעודה ... אבל אין טעונים ברכה לאחריהם ... לפי שכל מה שבא תוך הסעודה הוא מכלל השביעה שנאמר בה ושבעת וברכת).

¹²⁶⁶ אבן העזר ד"ה ולפי זה דנתברר (אנן דלא ידעינן איזה פת כיסנין, על כן אם באו באמצע סעודה אין מברך עליהם כלל, דעל כל אחד יש לומר דלחם גמור הוא). וכן הוא בדגול מרבבה (ולעני"ד דעל אותן שהוזכרו בס"ז אין לברך תוך הסעודה, דהרי בכל לחד מינייהו איכא פלוגתא אין זה היא פת הבאה הכסנין ... ואין לברך תוך הסעודה אלא על דבר שהוא נחשב כסנין לדברי הכל), ובלבושי שרד ס"ק מב. וראה לעיל (הערה 1263).

¹²⁶⁷ היינו פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא גם ממולאת בפירות וכיוצא בהם, כדלעיל סוף ס"ב (אלא פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם).

¹²⁶⁸ **של"ה** שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ד צא, א – מעמק ברכה (אם רוצה לאכול מאלו תוך הסעודה, אז הוי דינא הכי, אי אכיל להו שלא מחמת הסעודה, פירוש שאינו קובע עליהן לאוכלן לשם סעודה למלא כריסו, אלא אוכלן בתוך הסעודה לתענוג ולקינוח בעלמא, אז דינם כפירות שצריכים ברכה לפניהם ... אבל אי אכלניהו מחמת סעודה, רצוני לומר, שאין אוכלן לתענוג וקינוח, רק אוכלם בשביל שביעה, כגון שעדיין לא מילא כריסו ומבקש אוכל למו למלא נפשו כי ירעב, הואיל דלדידיה הוי השתא באים מחמת סעודה, נחשב לו כבשר וגבינה או תבשיל אחר הבאין מחמת הסעודה, שאין מברך עליהן אף כשאין אוכל מהן אלא מעט). **מ"א** סקכ"ב (כללא דמלתא, כל שאוכל למזון ולתבשיל כמעשה קדירה ... מחמת הסעודה הם באים ואין צריך לברך עליהם תוך הסעודה).

ונתבאר לעיל (הערה 1264), דהכי קי"ל, ודלא כהט"ז (ס"ק י) שחולק עליהם.

¹²⁶⁹ ס"י קעז ס"א (דברים הבאים בתוך הסעודה, אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה, דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם, בין ללפת בהם את הפת ... בין למזון ולהשביע, כגון כרוב ותרדין ודייסא וכל מעשה קדרה שאין באין ללפת אלא לתבשיל ולמזון, אין צריך ברכה לפניהם, אפילו אוכלם בלא פת, שברכת המוציא פוטרם).

¹²⁷⁰ **הגהת תשב"ץ** ס"י רצא (מיהו אם הוא אוכל המולאות של תפוחים בתוך הסעודה לאחר שביך המוציא, אין צריך לברך כלל על התפוחים שבתוך הטרט"א, לפי שהפת פוטר את הכל ... האי מולייתא, אפילו היה אוכל אותה שלא בתוך הסעודה אין צריך לברך על התפוחים, משום דקמחא עיקר). הובא בשל"ה שם כלל ד אות ב צב, א.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"י (ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות (כגון עפ"ל פלאדיין או פאווידלא פלאדיין), אין לברך על הפירות שבהם, לפי שהפירות הללו הם טפילים לגבי העיסה ונפטרים עמה בברכת הפת). סדר ברה"נ פ"ב ה"י.

¹²⁷¹ שצריך לברך עליה בורא מיני מזונות, כדלעיל בתחלת הסעיף, ומילוי הפירות נפטר עמה.

להחמיר וליקח קצת פירות מן העיסה ולברך עליהם, כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה¹²⁷². ואפילו מיני עיסה שבלילתם רכה מאד ונטגנו במשקה שאין עליהם תורת לחם כלל אפילו כשאוכלים מהם שיעור קביעות סעודה¹²⁷³, אעפ"כ נפטרים בברכת הפת כשבאים בתוך הסעודה למזון ולשובע, כמו שנפטרים כל מעשה קדרה שבאים לתבשיל ולמזון¹²⁷⁴:

מיני טיגון
טו אבל¹²⁷⁵ כל דבר שבלילתה עבה לגמרי שיש עליו תורת לחם בשעת לישה, יש אומרים¹²⁷⁶ שאפילו

של"ה שם (דלא כמו שכתוב שם בפנים (בתשב"ץ סי' רצ"ב), דנוטל קצת פירי קודם אכילה ומברך עליו בורא פרי העץ כו', דחומרא זו אתי לידי קולא, דהא הפרי נעשה עתה תבשיל ונתבטל תוך המולייתא, דקמחא עיקר כדלעיל, אם כן לפי זה הוי ברכה שבירך עליו לבטלה). הובא במ"א סקכ"ב.

וכן הוא לקמן סי' ריב ס"א (עיסה ממולאת בפירות, ואז אפילו אוכל הטפל לבדו אחר שבירך על העיקר, אין צריך לחזור ולברך). לוח ברה"נ פ"ד ה"ה (ואין צריך להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו, כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה, ואפילו אוכל אחר כך המילוי לבדו [הג"ה, אבל אם אינו אוכל אלא המילוי לבדו בלא פת, מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ], כיון שבירך על העיקר אין צריך לחזור ולברך על הטפל). סדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 132. שו"ע אדה"ז המבואר בסדר ברה"נ שם.

ואם אוכל את המילוי לבדו, נתבאר לעיל ס"י (אבל אם אינו אוכל אלא המילוי שנטל ממנה לבדו, מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ).

¹²⁷³ כדלעיל ס"יג (ואפילו אותם שאין בלילתן רכה מאד, כל שאין בלילתן עבה, אין עליהן תורת לחם בשעת לישה ולא בשעת אפייה אם נטגנו במשקה).

של"ה (כנסמן לעיל הערה 1268). **דלא כט"ז** סק"י, **ענין במה שנתבאר לעיל** (1264).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם הי"א, ושם הוסיף (אבל אם אוכל לקנוח או לתענוג צריך לברך כמו בלחמניות וכיו"ב).

¹²⁷⁵ סיכום הלכות טיגון, שנתבאר כאן סט"ו-יז, ובלוח ברה"נ פ"ח הי"א-ב, ובסדר ברה"נ פ"ב הי"ב:

(א) עיסה בלילה עבה שטגנה במעט שמן עו שאר משקים, דעת ר"ת שמברך המוציא (סט"ו). ויש אומרים שגם לדעתו, פחות משיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות (סט"ז). ודעת הר"ש שבכל אופן מברך בורא מיני מזונות. והעיקר כדעת הר"ש (קסח, טו. סדר הי"ב), וכן המנהג (קסח, טו). ונתבאר כאן סוף סט"ו, שירא שמים לא יאכלנו כשיעור קביעות סעודה אלא תוך הסעודה, ובפחות משיעור קביעות סעודה יש להקל (סוף סט"ז). וכן הוא בלוח הי"א. ובסדר הי"ב, שיש להחמיר אם אוכל כדי שביעה, להחמיר בספק של תורה.

(ב) כשאוכל מיני מזונות תוך הסעודה לתענוג צריך לברך בורא מיני מזונות (קסח, יד). במיני טיגון יאכל מספק בתוך הסעודה – למזון ולשובע (קסח, טו). ואם מיני טיגון ממולאים בבשר או גבינה שהם לתבשיל ולמזון, נפטרים בברכת הפת בכל אופן (קסח יז). ובסדר בכמה מקומות, לא הצריך שיהי למזון ולסעודה.

(ג) עיסה בלולה שנתבשלה כמו לאקשי"ן דקים, גם ר"ת מודה שברכתן בורא מיני מזונות, כי אין עליהם תואר לחם (קסח, יז). והכרעת הסמ"ק, שגם אם הם קרעפלי"ץ עבים ברכתן בורא מיני מזונות, אפילו בקביעות סעודה, ואף אם טגנו אותם אחר כך (קסח, יז. לוח הי"ב). ובסדר ברה"נ הי"ב, שאם טגנו אותם אחר כך יש להם דין טיגון. ואם טגנם בהרבה חמאה (טיגון עמוק) יש להם דין בישול (סדר הי"ב).

¹²⁷⁶ **ר"ת** לו, ב ד"ה לחם (פסק ר"ת אם כן בניבלי"ש ורישולא"ש דתחלתן עיסה מברכין עליהן המוציא וחייבין בחלה אף על פי דסופן סופגנין. ומתחלה היה רוצה לומר ר"ת, דדוקא חייבין בחלה, דמצות חלה בעודן עיסה, דכתיב עריסותיכם, והואיל שהיו מתחלה עיסה חייבין בחלה, אבל מן המוציא פטורים, דעכשיו הם סופגנין. ולא נראה, דהא לעיל קתני נטלן לאכלן מברך עליהן המוציא, גבי מנחה, אף על פי דעכשיו הם סופגנין, שהמנחות מטוגנות בשמן). פסחים לו, ב ד"ה דכולי (ואומר רבינו תם ... בלילתו עבה כולי עלמא מודו דחייב בחלה, אפילו על ידי משקה, דהא חיוב חלה הוי משעת גלגול, כדמוכח בכמה דוכתי. וכן משמע במס' חלה (פ"א מ"ה) דתנן עיסה שתחלתה וסופה סופגנין פטורה מן החלה, תחלתה סופגנין וסופה עיסה, תחלתה עיסה וסופה סופגנין, חייבת בחלה. ונראה לרבינו תם דהכי נמי מברכין עליו המוציא, ומביא ראיה ממנחות (עה, ב) ומכיצד מברכין (ברכות לו, ב) דאמר היה עומד ומקריב מנחה בירושלים אומר שהחיינו, נטלו לאוכלו אומר המוציא, וקפסיק ותני כל המנחות, אפילו מנחת מחבת ומרחשת, אע"פ שמתוגנת בשמן. ואין סברא לחלק בין מים לשמן). **טור** ודעה ה' בשו"ע ס"יג (ויש חולקין ואומרים דכל שתחילת העיסה עבה, אפילו ריככה אחר כך במים ועשאה סופגנין ובשלה במים או טגנה בשמן, מברך עליהם המוציא).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח הי"א (דעה ב), ובסדר ברה"נ פ"ב הי"ג (דעה א).

ריככו במים ועשאו סופגנין ובשלו במים או טיגנו במשקה¹²⁷⁷ לא נתבטלה תורת לחם ממנו לענין המוציא וברכת המזון כמו שלא נתבטלה ממנו לענין חלה. ואם אוכלו בתוך הסעודה נפטר בברכת הפת כמו שאר לחם גמור ואפילו אוכלו לקנוח ולתענוג בלבד.

ויש אומרים¹²⁷⁸ שנתבטל ממנו תורת לחם על ידי בישול או טיגון, ואפילו אוכל ממנו שיעור קביעות סעודה אינו מברך אלא בורא מיני מזונות ומעין ג'¹²⁷⁹. ואפילו אם הוא בענין שקרוי לחם לענין חלה, כגון שבשעת לישא לא היה בדעתו לבשלו או לטגנו ואחר כך נמלך, שהוא חייב בחלה¹²⁸⁰. לפי שבחלה הכל הולך אחר גלגול הקמח במים שאז חל חיוב חלה, ולפיכך כשהיתה עליו תורת לחם בשעת לישא שהיתה בלילתה עבה, מיד חל עליו חיוב חלה ושוב לא נפקע ממנו על ידי בישול וטיגון, אבל לענין המוציא וברכת המזון הכל הולך אחר האפיה כשנעשה ראוי לאכילה, וכל שלא נאפה בתנור או במחבת בלי משקה אינו קרוי לחם¹²⁸¹.

ואם אכלו בתוך הסעודה לקנוח ולתענוג, אינו נפטר בברכת הפת. וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה¹²⁸² למזון ולשובע¹²⁸³. אבל המנהג להקל כסברא אחרונה¹²⁸⁴ (כי כן

¹²⁷⁷ לדעת ר"ת היינו אפילו נתבשלו בקדרה. אבל לקמן סי' נפסק כהכרעת הסמ"ג, דהיינו דוקא במעט מעט משקה, משא"כ בנתבשלה בקדרה, אין מברכים המוציא אפילו בקביעות סעודה. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז.

¹²⁷⁸ **רבנו שמשון** חלה פ"א מ"ה (דברכת המוציא תלויה בחלה, וכל דבר שבליטתו קשה אפילו בישלו במשקין, היינו בתחלתו עיסה וסופו סופגנין ומברך עליו המוציא וטעון נטילת ידים וברכת המזון ... ומיהו נראה דעיסה גמורה נמי פטור). והיינו שבתחלת מבאר הר"ש כר"ת, שבליטת קשה שטגנה במשקין חייבת בחלה וברכתו המוציא. ובסוף מסיק, שגם עיסה גמורה שטיגנה במשקה פטורה מהחלה וברכתו בורא מיני מזונות. **רמב"ן** ה' חלה כו, ב (אף על פי שגלגל העיסה כדרכה, כיון דעל דעת לעשותה סופגנין הוא שגלגל, ובסוף נמי עשאה סופגנין פטורה). דעה הא' בשו"ע שם (אפילו דבר שבליטתו עבה, אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם (דעה הא'), סדר ברה"נ שם. וראה תהלה לדוד סקכ"ז. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 132.
¹²⁷⁹ מ"א סקל"ח (ואם טגנו במשקה איכא פלוגתא אי מהני קביעות, דלאו לחם הוא כלל לדעת הראשון, כיון דמבושל הוא או מטוגן).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"א ובסדר ברה"נ שם סי"ב.

¹²⁸⁰ משנה חלה פ"א מ"ה (עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה, תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבין בחלה), ופירש הר"ש שם (תחלתה עיסה וסופה סופגנין, פעמים שאדם לש עיסה ונמלך ועושה אותה סופגנין ... ומתניתין דתחלתה עיסה וסופה סופגנין היינו בנמלך, כדפרשין במתניתין, אבל תחלתה עיסה לעשות סופגנין פטורה). טור ושו"ע יו"ד סי' שכט ס"ג (עיסה שבליטתה עבה, וגלגלה על דעת לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה, ועשה כן, פטורה. גלגלה לעשות ממנה לחם, ונמלך לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה, חייבת, שכבר נתחייבה משעת גלגול).

¹²⁸¹ סברה זו כתב בתחלה ר"ת, כמובא בתוס' שם (ומתחלה היה רוצה לומר ר"ת, דדוקא חייבין בחלה, דמצות חלה בעודן עיסה, דכתיב עריסותיכם, והואיל שהיו מתחלה עיסה חייבין בחלה, אבל מן המוציא פטורים, דעכשיו הם סופגנין). וגם למסקנא כתב כן רבנו יונה כז, א (ונראה למורי הרב נר"ו ... שאם היתה בליטתו עבה מתחלה ואחר כך רככו אותו על ידי משקין חייב בחלה, שכיון שכבר היתה הבליטה עבה באותה שעה נתחייב בחלה, שחיוב החלה תלוי בגלגול. אבל אין מברכין עליו המוציא, שברכת המוציא תלויה בלחם, וזה כיון שנתבטל מתורת לחם אין מברכין עליו המוציא ולא ג' ברכות). רבינו ירוחם נתיב טז ח"ה קמה, ד (ורבינו שמשון חולק עליו, וכתב שאפילו בליטתו עבה אם בשלה או טגנה אין מברכין עליו המוציא, ואפילו נתחייבה העיסה בחלה, ואפילו שיש עלי' תוריתא דנהמא. דלא דמי ברכת המוציא לחלה, דחלה בטר גלגול העיסה אזלינן, אבל ברכת המוציא הכל הולך אחר שעת אפיה). שו"ע סי"ג (ואפילו נתחייבה בחלה, דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפיה).

ואף שלדעת הר"ש פטורה אף מחלה, כתב **ט"ז** סקט"ז (יש להקשות, הא כתב ביו"ד סי' שכ"ט דכה"ג אין חייב בחלה. ונראה לי דהכא מיירי בהיה דעתו תחלה לאפותה ונמלך לטגנה, דבכה"ג חייב בחלה). **מ"א** סקל"ב (דבשלמא בחלה מחייב, דבחלה החיוב בשעת לישא, ואז היה דעתו לאפות, אבל המוציא בא בשעת אפיה).

¹²⁸² **סמ"ק** סי' קנא (ומספקא לן אי הוי דין זה דפטור על ידי משקה בליטתן רכה דוקא ... או אפילו בליטתן עבה ... הילכך אין אוכלין אותן אלא בתוך הסעודה). רא"ש פסחים פ"ב סי' טז, ובהל' חלה סוסי"ב ב (ורבינו מאיר הנהיג בביתו כשהיו לשיין עיסה כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן ... לא היה מברך עליה המוציא, אלא על לחם אחר היה מברך המוציא ואחר כך אוכלה). **שו"ע** סי"ג (וירא שמים יצא ידי שניהם, ולא יאכל אלא על ידי שיברך על לחם אחר תחלה).

עיקר¹²⁸⁵ :

טז ואף לסברא הראשונה יש אומרים¹²⁸⁶ שאין צריך לברך המוציא וברכת המזון אלא כשאוכל שיעור קביעות סעודה, שאם לא כן די בברכת בורא מיני מזונות ומעין ג', כמו לפת הבאה בכיסנין שהוא גם כן לחם גמור לחלה¹²⁸⁷, ואעפ"כ כיון שאין דרכם של בני אדם לקבוע עליה אין מברכין עליה המוציא וברכת המזון¹²⁸⁸, אף על מיני טיגון גם כן אין דרך לקבוע סעודה עליהם (ולפי דבריהם אף לסברא הראשונה צריך לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה אם אוכל מהם מעט לקנוח ולתענוג¹²⁸⁹).

יש חולקים¹²⁹⁰ (ואומרים שאינם דומין) לפת הבאה בכיסנין שהיא גם כן לחם גמור¹²⁹¹, לדברי האומרים

¹²⁸³ על מה שהובא מהשו"ע ס"י"ג (ולא יאכל אלא על ידי שיברך על לחם אחר תחלה), יוקשה לכאורה מהאמור לעיל ס"י"ד (וכל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם, אם בא לאוכלם בתוך הסעודה לקנוח סעודה ולתענוג להקל מכובד המאכל ... אינם נפטרים בברכת הפת וצריך לברך עליהם בתחילה בורא מיני מזונות ... אבל אם בא לאוכלם למזון ולשובע, הרי הם באים מחמת הסעודה ונפטרים בברכת הפת). וכאן נפסק בשו"ע בסתם שבכל אופן סגי במברך על לחם אחר תחלה.

כתב על זה מ"א סקל"ה (כיון דבלילתן עבה ואין ממלאין בשום דבר וגם לא נילושין עמו פת פוטרותן (של"ה). מיהו בס"י כתב דבעבין יבשין הוי גם כן כסנין. אלא העיקר דהכא מיירי בפשט"ד ממולא בבשר או קרעפליך כמ"ש לקמן, והן באים לתבשיל ולמזון ולא לקינוח, ולכן פת פוטרותן). **דלא כשל"ה** שם כלל ב סוף אות ג צ, ב (ומכלל הדברים שנתבארו בכלל זה אתה למד, דאם באו בתוך הסעודה כיסנין הממולאים בפירות ... טעונין ברכה לפניהם. אבל שאר מיני מאכלי עיסה הבאים בתוך הסעודה ... ומטוגנים בשמן או בשאר משקין ... הואיל ובלילתן עבה בתחילה ואינם ממולאים בשום דבר, פת פוטרותן).

והיינו שדעת השל"ה שאין מברכים בתוך הסעודה אלא אם כן הם ממולאים בפירות וכיו"ב. והמ"א הקשה עליו משו"ע ס"י, שגם כעבים יבשים דינן כפת הבאה בכסנין, שנתבאר בשו"ע ס"ח (אי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם). ולכן מבאר המ"א דהכא מיירי בפשט"ד"א או קרעפליך ממולא בבשר, שבאין לתבשיל ולמזון, ולכן פת פוטרותן, וכדלקמן ס"י"ז (שהפשטידא ופלאדיין שהן ממולאות בבשר וגבינה ... אם אוכלן בתוך הסעודה נפטרו בברכת הפת אפילו הן מטוגנות, מפני שהן באין לתבשיל ולמזון ולא לקנוח ותענוג, כיון שהן ממולאים בבשר וגבינה ולא בפירות). משא"כ אם מטוגן ואין בו מילוי בשר וכיו"ב, ואכלו בתוך הסעודה לקנוח ולתענוג, אינו נפטר בברכת הפת, אלא אם כן אוכלו למזון ולשובע.

וכן הוא לעיל סוף ס"י (והערה 1209).

¹²⁸⁴ ב"י (וכן נהגו העולם, שלא לברך המוציא על הסופגנין וכיוצא בהם, אף על פי שעושין תחלת עיסתן עבה). **רמ"א** ס"י"ג (ונהגו להקל). ט"ז סק"י"ז (פירוש כסברא הראשונה, דאין צריך לברך המוציא ושלש ברכות). מ"א סקל"ד (ונהגו להקל, פירוש, שאין מברכין המוציא רק בורא מיני מזונות).

¹²⁸⁵ ויתבאר בקונטרס אחרון סוף ס"ק ז (כיון דבלאו הכי לא קיימא לן כר"ת גם בחלה ... וכן בדיון, דהחולקים על ר"ת המה הרבים ובתראי). וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' שכט ס"ג (עיסה שבלילתה עבה, וגלגלה על דעת לבשלה או לטגנה ... ועשה כן, פטורה). מ"א כאן ס"ק לב (אנן קיייל דפטורה, כמ"ש ביו"ד סי' שכ"ט). כל שכן לענין המוציא שהעיקר כדעת ר"ש.

ואם אוכל פחות משיעור קביעות סעודה, יתבאר לקמן סוף סט"ז, ושם נסמן (הערה 1299).

¹²⁸⁶ **ט"ז** סוף סק"י"ט (ולא ידענא תו ספיקא בהאי מלתא לענין אכילה מעט, [אלא] אם נטגנו בשמן או דבש ורוצה לאכול הרבה כדי קביעות סעודה), וסוף סק"י (ודאי דין פת כסנין יש להם, דהא מטוגנים בשמן או שאר משקה, ומשום הכי מברך בורא מיני מזונות).

¹²⁸⁷ כדלעיל ס"י"א (שכל המשקין אין מוציאין העיסה שנלושה בהם מתורת לחם לענין חלה), ושם נסמן (הערה 1216).

¹²⁸⁸ כדלעיל ס"ח (מיני לחמים שיתבארו לפנינו שאין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודתם עליהם, אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש. אלא אם כן אוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע סעודה לפעמים על שיעור כזה), וסי"א (אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנלושה במים, לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון, אלא אם כן אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו), ושם נסמן (הערה 1217).

¹²⁸⁹ כדלעיל ריש ס"י"ד (וכל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם, אם בא לאוכלם בתוך הסעודה לקנוח סעודה ולתענוג ... אינם נפטרים בברכת הפת, וצריך לברך עליהם בתחילה בורא מיני מזונות).

¹²⁹⁰ **רמ"א** ס"י"ג (ואין לאכלם אלא אם כן בירך על שאר הפת תחלה. וכל זה לא מיירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו, אלא שמטוגן בהן, אבל אם נילוש בהן, כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסנין), הרי שמחלק בין פת הבאה בכיסנין – שאין לברך המוציא אלא בשיעור קביעות סעודה, לבין מטוגן – שיש לחוש לדעה שיש לברך המוציא אפילו בפחות משיעור קביעות סעודה. **של"ה** שם אות ג צ, ב – שהביא דברי הרמ"א (אבל פשטיד"א וקרעפלי"ך

שהיא פת שנילושה במשקין או מי פירות, אבל מיני טיגון, שבשעת לישתם היו לחם גמור¹²⁹² לא נפקע מהם שם לחם גמור על ידי טיגון או בישול לענין המוציא וברכת המזון, כמו שלא נפקע מהם לענין חלה¹²⁹³, לסברא הראשונה¹²⁹⁴.

אבל לדברי האומרים¹²⁹⁵ שפת הבאה בכיסנין היא פת גמורה שנילושה במים לבד אלא שאחר כך מילא אותה דבש או במיני פירות, או עשה ממנה עוגות דקות יבשות וכוססין אותו לתיאבון¹²⁹⁶, ואף שבשעת לישתם היה לחם גמור וגם נאפו בתנור כלחם גמור, אעפ"כ אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם, כל שכן עיסה שנילושה במים ואחר כך בישלה או טיגנה במשקה או בדבש, שבודאי הטיגון בדבש אינו גרוע ממילוי בדבש האפוי בתנור שמבטלו מתורת לחם גמור, שהרי המילוי אינו אלא בפנים ובטיגון כל העיסה היא שרויה בדבש ובלועה ממנו בכולה, וגם לא נאפית בתנור כלל¹²⁹⁷.

וכבר נתבאר למעלה¹²⁹⁸ שמן הדין יש להקל בדברי סופרים, וכל שכן כאן שהמנהג להקל בכל ענין¹²⁹⁹:

מקרי תואר לחם, ואין לאכלן אלא אם כן בירך על שאר הפת תחלה), דהיינו אף אם אוכל פחות משיעור קביעות סעודה.

¹²⁹¹ לענין חלה, כדלעיל סי"א. וראה הערות ובאורים (ירושלים) ע' 133.

¹²⁹² אף לענין המוציא.

¹²⁹³ שעל כרחינו לפרש כן, שמה שחילק בינם הרמ"א, הוא רק לפי דעה זו שפת הבאה בכסנין היא פת שנילושה במשקין או מי פירות. ויתבאר לקמן (הערה 1297).

¹²⁹⁴ אבל לדעת הר"ש, ברכתה בורא מיני מזונות אף בשיעור קביעות סעודה.

¹²⁹⁵ לעיל סי"ט (יש מפרשים, שהיא פת עשויה כמין כיס שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש או בצוק"ר או שקדים או אגוזים או שאר כל מיני פירות או תבלין, אעפ"י שהעיסה עצמה נילוושה במים לבד ונאפת בתנור או במחבת בלא שום משקה).

¹²⁹⁶ לעיל סי"ב (ויש מפרשים, שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה אפילו במים ואפילו אינה מתובלת ואינה ממולאת, אלא שעושים אותה עוגות יבשות, וכוססין אותה לתיאבון).

¹²⁹⁷ **ענין אבן העזר** ד"ה והשתא אין אנו צריכין לחלק כמו שחילקו רמ"א [דלעיל הערה 1290] ואחרונים בין נילוש מתחלה בשמן או אם נטגן אחר כך בשמן ... דאם לא כן תקשה ... פת כסנין, היינו מלאים שקדים כו' ... אמאי לא אזלינן בתר מעיקרא, והא מתחלה בשעת לישת העיסה קודם שעשה כמין כיסין היה לחם גמור ... אלא על כרחך, כיון דגם עתה קרוי לחם לחלה, אך דחז"ל לא תקנו לברך המוציא בלחם דלא רגילין לקבוע עליו, לכן לא שייך לומר הואיל ומעיקרא רגילי לקבוע עליו, דהא ודאי בעודו עיסה לא שייך כלל לקבוע עליו כיון דאז אינו ראוי לאכילה, על כן בזה אזלינן הכל אחר שעה שנעשה ראוי לאכילה, ואם אז לא רגילין לקבוע עליו מברך עליו בורא מיני מזונות). וכן נתבאר כאן בפנים (לדברי האומרים שפת הבאה בכיסנין היא פת גמורה שנילושה במים לבד אלא שאחר כך מילא אותה דבש או במיני פירות ... ואף שבשעת לישתם היה לחם גמור וגם נאפו בתנור כלחם גמור אעפ"כ אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון, הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם, כל שכן עיסה שנילושה במים ואחר כך בישלה או טיגנה במשקה או בדבש).

דבאמת זה אינו, שקושינו על הרמ"א אינו קושיא, **אלא דלפי דעת רמ"א וסיעתו דסבירא להו דתלי בלישה לחוד**, שאם בשעת לישתם נחשבים לחם, נשאר עליהם שם לחם וברכתם המוציא, **על כרחך זה אינו אלא להרמב"ם** פ"ג ה"ט (עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב, או שעירב בה מיני תבלין, ואפאה, והיא הנקראת פת הבאה בכסנין) **וסיעתו**, שהיא דעה השנית דלעיל סי"א (ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן ... אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנילושה במים, לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון, אלא אם כן אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו). שלפי זה מתאימים דברי הרמ"א, כמבואר כאן בפנים (לדברי האומרים שהיא פת שנילושה במשקין או מי פירות, אבל מיני טיגון שבשעת לישתם היו לחם גמור לא נפקע מהם שם לחם גמור על ידי טיגון או בישול לענין המוציא וברכת המזון, כמו שלא נפקע מהם לענין חלה, לסברא הראשונה).

¹²⁹⁸ סי"ב (ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם, ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברכת המזון ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג').

¹²⁹⁹ כדלעיל סוסט"ו (המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר)).

והיינו שהמנהג להקל אף באכל משיעור קביעות סעודה, וכל שכן כשאוכל פחות משיעור קביעות סעודה. וכן הוא בלוח ברה"י פ"ח ה"יא (וירא שמים ... לא יאכל אף שנטגנה במשקה, כי אם פחות מכשיעור קביעות סעודה).

יז וכל זה כשיש תואר לחם על העיסה¹³⁰⁰ אחר הטיגון (ז) והבישול, כגון שנאפית במחבת אלא שהיה שם מעט מים שנתבשלה בהם בשעת אפייתה, או מעט משקה שנטגנה בהם בשעת אפייתה¹³⁰¹, כמו פשטיד"א ופלאדי"ן וקרעפלי"ך¹³⁰².

אלא שהפשטידא ופלאדי"ן שהן ממולאות בבשר וגבינה, יש אומרים¹³⁰³ שהן פת הבאה בכיסנין אפילו אם נאפו בתנור, ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון בלא קביעות סעודה, לדברי הכל¹³⁰⁴. ואם אוכלן בתוך הסעודה נפטרו בברכת הפת אפילו הן מטוגנות, מפני שהן באין לתבשיל ולמזון ולא

וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"ז סק"א). ובסדר ברה"נ פ"ב הי"ב מסיק, שיש להחמיר כשאוכל כדי שביעה, שהוא ספק של תורה, שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה של לחם גמור.

¹³⁰⁰ כדאמרין לו, ב (אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא), ופירש"י (תואר מראית הלחם). וכן לענין עיסה אחר הטיגון והבישול, כתבו **תוס'** לו, ב ד"ה לחם (ורישמשי"ש, אף על גב דחייבין בחלה, שהיו עיסה מתחלה, פטורין מהמוציא ואין מברכין עליהם אלא בורא מיני מזונות, דלית להו תוריתא דנהמא). פסחים לו, ב ד"ה דכולי (ורבינו תם היה אומר דאף על גרימזלי"י אין מברך המוציא, דלית בהו תוריתא דנהמא). מרדכי רמז תקצב (אבל [וורמזי"ל] מודה רבינו תם דאין לברך עליהם ברכת המוציא, דלית להו תוריתא דנהמא). טור ורמ"א סי"ג (וכל זה לא מייירי אלא בדאית ב"י לאחר אפיה תואר לחם, אבל אי לית ביה תואר לחם, כגון לאקשי"ן שקורין ורומזלי"ך, לכו"ע אין מברכין עליהם המוציא ולא ג' ברכות, דלא מיקרי לחם).

¹³⁰¹ הכרעת **סמ"ג** מ"ע כז בדיני שאר ברכות שבסעודה (חזר בו רבינו שמשון בסוף ימיו, ופירש בפירוש זרעים (חלה פ"א ה"ה) דאפרטרי"ש ורישולי"ש ווירמצי"ש פטורין מן החלה, ואין מברכין עליהם ברכת המוציא ... ונראה לי דוחק גדול. ונראה דבריו בבשיל במים, אבל בטיגנה במחבת שאין שם כי אם מעט שמן נראה לי כפסק הראשון שהוא קרוי לחם בין לענין חלה בין לענין המוציא), ומ"ע קמא (וחזר רבינו שמשון בסוף ימיו מפסק זה וכתב (בפירושו שם) רישולי"ש ופרטרי"ש ווירמיישיא"ש פטורים מן החלה ואין מברכים עליהם המוציא ... וזה יראה לי דוחק, אלא מטוגן במחבת שאין שם כי אם מעט שמן נאמר כפסק הראשון, שחשוב לחם בין לענין חלה בין לענין המוציא). הובא **בהגהות מיימוניות** דפוס קושטא פ"ג מהל' ברכות, ובב"י. ר"ן פסחים יא, ב ד"ה והילכך (לדברי ר"ת ז"ל שכתבנו למעלה דוקא בשביליתן רכה אבל כל שתתגלגל חייב בחלה אפילו אפאו בסוף על ידי משקה, וכתב הוא ז"ל דהמוציא נמי מברכין עליה). הרי שפסק כר"ת רק אם "אפאו בסוף על ידי משקה", דהיינו משקה מעט, שאפשר לכונונו בשם "אפאו". משא"כ בנתבשלו בקדרה פסק כרבי שמשון שברכתו בורא מיני מזונות. רמ"א סי"ג (וכל זה לא מייירי אלא בדאית ב"י לאחר אפיה תואר לחם), לפירוש המ"א ס"ק לו (נראה לי דנקט אפייה, משום דהכא מייירי שאפה הפשטיד"א במחבת במשקה או במים, דאם בשלו בקדירה, פשיטא דלא הוי תואר לחם ... ולכן נקט אפייה).

והיינו שתוסי' ורמ"א שבהערה הקודמת לא התירו לדעת ר"ת אלא בלאקשי"ן דקים, שאין בהם תואר לחם כלל. והכרעת סמ"ג וסיעתו, שכל שנתבשל אין לו תואר לחם, אף בקרעפליך, ואין להחמיר בהם. ורק בטיגון קרעפליך במעט משקה יש לו תואר לחם, ויש מקום לחשוש לדעת ר"ת.

ענין בקונטרס אחרון ז.

¹³⁰² רמ"א שם (אבל פשטיד"א וקרעפלי"ך מקרי תואר לחם), והם סוגי עוגה עם מילוי בשר וכיו"ב. ¹³⁰³ כדלעיל סוס"י (ויש אומרים, שאין חילוק בין מילוי פירות למילוי בשר וגבינה וכיוצא בהם, ולעולם מברך בורא מיני מזונות, אלא אם כן אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו).

¹³⁰⁴ והיינו דאף שיש אומרים שאין זו פת הבאה בכסנין, ומברכים עליה המוציא. ואף שיש אומרים שטיגון הוא כאפיה, ומברכים עליה המוציא. מכל מקום כאן לדברי הכל שאין מברכים עליה המוציא בלא קביעות סעודה, כיון שיש כאן שתי דעות שלא לברך עליה המוציא.

ונתפרש יותר בלוח ברה"נ פ"ח הי"א (וכן בפשטידא ופלאדין וקרעפיל, שיש אומרים שהן פת הבאה בכיסנין אפילו ממולאות בבשר וגבינה, ואפילו נאפות בתנור, אין להחמיר שלא לאכול שלא בתוך הסעודה כי אם כשיעור קביעות סעודה). והיינו שכיון שיש אומרים שהיא פת הבאה בכסנין אפילו נאפות בתנור, לכן אין להחמיר עכ"פ כשהיא מטוגנת במשקה. וראה אבן העזר סי"ג ובדינים העולים אות ז.

אבל בסדר ברה"נ שם ה"ח לא הובאה דעה זו (שמילוי הבשר וגבינה הם בכלל פת הבאה בכסנין), ולכן כתב שם הי"ב (אפילו היא ממולאת, כל שאינה ממולאת בפירות וכיוצא בהם אלא בגבינה, ומטוגנת בחמאה, או בבשר ומטוגנת בשומן), והיינו שדינם כמו טיגון בלא מילוי.

ולפי האמור בסדר ברה"נ שם, גם בטיגון בלא מילוי יש להחמיר "אם אוכל כדי שביעה שהוא ספק של תורה". ולכן יהי' הדין כן גם בקרעפליך, כמבואר שם בהמשך הסעיף (ולכן מיני עיסה ממולאים בגבינה (שקורין קרעפליך) ... מטגנין בחמאה במחבת ... אין לאכול מהם כדי שביעה, כי אם בתוך הסעודה, לחוש לסברא הראשונה).

לקנוח ותענוג, כיון שהן ממולאים בבשר וגבינה ולא בפירות¹³⁰⁵.

אבל מיני עיסה שנתבשלו בקדרה (כמו ורימזלי"ך בל"א שקורין בארצנו לאקשי"ן¹³⁰⁶ וכן קרעפלי"ך במקומות שאין אופים אותן כלל במחבת שיש בה משקה אלא מבשלים אותן תחלה¹³⁰⁷ ואחר כך מטגנין אותן¹³⁰⁸), אין עליהם תואר לחם כלל, ואין להחמיר בהם כלל שלא לאכלם בלא המוציא וברכת המזון, אפילו בקביעות סעודה, ואפילו הן חתיכות גדולות שיש בכל אחת כזית ויותר¹³⁰⁹:

לחם שנתבשל או נשרה

יח במה¹³¹⁰ דברים אמורים, בעיסה שנתבשלה, אבל לחם גמור שנתבשל, לא נתבטל מתורת לחם על ידי בישול אפילו לסברא האחרונה, ואפילו על ידי טיגון¹³¹¹, ומברכים עליה המוציא וברכת המזון אפילו

¹³⁰⁵ מ"א סקלי"ה (דהכא מיירי בפשטי"ד ממולא בבשר או קרעפליך כמ"ש לקמן, והן באים לתבשיל ולמזון ולא לקינוח, ולכן פת פוטרותן). ונתבאר לעיל (הערה 1283). משא"כ אם מטוגן ואין בו מילוי בשר וכיו"ב, ואכלו בתוך הסעודה לקנוח ולתענוג, אינו נפטר בברכת הפת, אלא אם כן אוכלו למזון ולשובע, כדלעיל סוף סט"ו (ואם אכלו בתוך הסעודה לקנוח ולתענוג, אינו נפטר בברכת הפת. וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע).

¹³⁰⁶ כנסמן לעיל (הערה 1300).

¹³⁰⁷ כנסמן לעיל (הערה 1301).

¹³⁰⁸ שאף שטיגון לבד נשאר עליו תואר לחם, כדלעיל בתחלת הסעיף. מכל מקום אם נתבשל תחלה ואחר כך נטגן, אין עליו תואר לחם, ואין להחמיר בהם.

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח הי"ב (אבל מיני עיסה שנתבשלו בקדרה (כמו לאקשין וכן קרעפליך, במקום שאין אופין אותן במחבת שיש בה משקה אלא מבשלין אותן תחלה ואחר כך מטגנין), אין עליהם תואר לחם כלל ואין להחמיר בהם כלל).

אבל בסדר ברה"נ פ"ב הי"ב (אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה, חזר וירד עליו תורת לחם גמור, ואפילו הן חתיכות קטנות מכזית, ומברכין עליה המוציא וברכת המזון בכזית. ולפי סברא הראשונה שהטיגון במעט משקה דינו כאפייה, הוא הדין אם חזר וטגנה במחבת במשקה מעט). והיינו שאף בנתבשל ואחר טגנו יש לו תואר לחם, ודינם כמו טיגון בלבד – בלא בישול.

¹³⁰⁹ ואף שלקמן סי"ח-כא נתבאר שבכל מקום שיש כזית מועיל אף כשאין בו תואר לחם, היינו כיון שבכל אלו מיירי בלחם גמור, ואם נשאר בו כזית בכל חתיכה נשאר אליו תורת לחם, משא"כ כאן שמעולם לא היה לחם לא מועיל מה שיש בו כזית, וכמבואר בב"ח ד"ה ומ"ש ובלבד (ואף על גב דלגבי חביצא בסמוך כתב רבינו דאם יש בהן כזית מברך עליו המוציא אפילו אין בו תואר לחם, היינו משום דלחם גמור היה מתחלה קודם שעשאה חביצא, אבל הכא דמעולם לא היה לחם, ודאי לא נקרא לחם מתחלה כשנתבשל במים אלא היכא דאית ביה תואר לחם). ט"ז סק"ח (ולא דמי לס"י דלא בעינן תואר לחם ביש כזית, דהתם היה תחלה פת גמור).

¹³¹⁰ תוכן הכללי של הסעיפים שלפנינו:

לחם אפוי אינו יוצא מתורת לחם, אלא אם כן אבד ממנו תואר לחם, וגם אין בכל פרוסה כזית. ולכן:

(א) פירורי לחם שמדבקים בדבש וכיוצא בו, אם נשאר עליו תואר לחם (אף שאין בו כזית) או שיש בו כזית (אף שהלך מהם תואר לחם), ברכתו המוציא. וכן הדין בפירורי לחם השרויים במים צוננים או בשכר או בכלי שני.

(ב) לחם מבושל בכלי ראשון אינו חשוב תואר לחם. ולכן תלוי רק בכזית, שאם יש לו כזית ברכתו המוציא. אבל בסדר ברה"נ פ"ב הי"ג, חושש לדעת הפוסקים שגם כלי ראשון אינו מועיל אלא כשנימוח הלחם בבישול (ולפי דעה זו אין הפרש בין בישול בכל ראשון או בכלי שני).

(ג) עירוי מכלי ראשון תלוי במחלוקת אם הוא ככלי ראשון או ככלי שני, ולכן אם נראה עליהם תואר לחם, יש למנוע מלאכלם כי אם בתוך הסעודה.

(ד) פירורי לחם חשובים תואר לחם, ולכן ברכתם המוציא בכל ענין.

(ה) פירורי לחם שחזר וגבלם יחד, לפני שבישולם בקדרה, נחשבים כזית ולא נתבטל מתורת לחם. אבל בסדר ברה"נ פ"ב הט"ו פסק שאין נחשבים כזית אלא בכזית שנשאר משעת האפיה.

¹³¹¹ כנראה טעה המעתיק בין תיבת "בישול" לתיבת "טיגון", וצריך להיות: "על ידי טיגון אפילו לסברא האחרונה, ואפילו על ידי בישול". והיינו כיון שטיגון אחר האפיה תלוי בב' הדעות (דלעיל סט"ו), ו"לסברא האחרונה" יש לו דין בישול (ולא אפיה). וכן הוא לקמן סי"ט (וטיגון לסברא האחרונה שנתבאר למעלה).

וכעין זה בלוח ברה"נ פ"ח הי"ג (לחם גמור שנתבשל אחר האפיה (וכן קרעפליך שיש בכל אחד כזית שאופין במחבת, בלי משקה ואחר כך מטגנין...)), ובסדר ברה"נ פ"ב סוף הי"ג וסוף הט"ו (ובטיגון יש להחמיר בכל ענין), והיינו כי אם נחשבים אפיה, מברכים עליהם המוציא בכל ענין.

בלא קביעות סעודה, ואפילו אם נימוח בבישול ולא נשאר מכל פרוסה אלא כזית.¹³¹²

אבל פרוסה פחותה מכזית, בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה בבישול¹³¹³ בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה¹³¹⁴, יצאה מתורת לחם על ידי בישול לענין ברכה, אפילו אם נראה שיש בה תואר לחם,

וראה הערות ובאורים ירות"ו ח"ב ע' 90. שו"ע אדה"ז המבואר.

ברייתא לז, א (טחנה אפאה ובשלה) (לאחר שאפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים, רש"י), בזמן שהפרוסות קיימות (שלא נמוחו בבשול, רש"י), בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה ג' ברכות. אם אין הפרוסות קיימות, בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג'. ירושלמי פ"ו ה"א (עד כמה יהו פרוסות, ר' יוסי ב"ר אבון כהנא בר מלכיה בשם רב עד כזיתים). רבינו יונה כו, ב (היכא שהוא מבושל, אם יש בו בפרוסות כזית [מברך עליהם המוציא וג' ברכות. ואם אין בפרוסות כזית], אף על גב דמיחזי דאיכא עליה תוריתא דנהמא, אינו מברך עליו אלא בורא מיני מזונות, דכיון שהוא מבושל לא תואר לחם לו). טוש"ע ס"י (פירורי לחם ... אם נתבשל, אם יש בהם כזית, אף על פי שאין בו תואר לחם, מברך המוציא וברכת המזון, ואם אין בהם כזית, אף על פי שנראה שיש בו תואר לחם, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). מ"א ס"ק כו (יש בהם כזית, פירוש, שבכל פרוסה בפני עצמה הוי כזית).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ פ"ב ה"ג. לקמן סי' תעא ס"ח (מצה שנאפית כתקונה ואחר כך ... נתבשלה ... הפרוסות קיימות, בענין שמברכין עליהם המוציא וברכת המזון ... ואם אין הפרוסות קיימות, דהיינו שאין מהם כזית, בענין שמברכין עליהם בורא מיני מזונות ומעין שלש).

רש"י שם (שהפרוסות קיימות, שלא נמוחו בבשול). מרדכי רמז קיט (שיהא בו מראה של לחם, כלומר שלא יהא נימוח לגמרי אלא ניכר וידוע שהוא לחם). היינו שפחות מכזית פירושו על ידי שנמחו בבישול.

שו"ע ס"י (פירורי לחם ... אם נתבשל ... אם אין בהם כזית ... אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). **לבוש ס"י** (ואם נתפררו דק דק עד שלא היה בכל פירור כזית קודם שנתבשלו ... אז פקע מהן הברכה ראשונה ואינו מברך עליהם אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). **מ"א סוף סי' תעא סק"ח** (מפוררת ונתבשלה ... מברך [בורא מיני מזונות]), הרי שהיו פירורין (פחותין מכזית) קודם שנתבשלה.

וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"ט סק"א).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם (פרוסה פחותה מכזית, בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה על ידי הבישול בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה (כמו שדרך לפרר המצות ולבשלה), יצאה מתורת לחם על ידי הבישול לענין ברכה).

אבל בסדר ברה"נ שם פירש שהן שתי דעות (לחם אפוי שנתבשל בקדירה, אין הבישול מוציא מתורת לחם גמור ... אלא אם כן נמחה הלחם בבישול עד שלא נשאר בפרוסות כזית בכל אחד ... ויש אומרים שאפילו לא נמחו בבישול, אלא שמתחלה קודם הבישול פירר הפת לפרוסות קטנות פחותות מכזית, כמו שנוהגין לעשות במצות בפסח, אפילו נראה שיש עליהן תואר לחם לא נחשב תואר ... כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול מהן כדי שביעה אם יש עליהן תואר לחם כי אם שיברך המוציא על כזית לחם גמור תחלה).

דעה הראשונה היא דעת רש"י ומרדכי הנ"ל, וכמבואר במ"א ס"ק כח (דהמרדכי סבירא ליה כרש"י, דאע"פ שנתבשל מקרי תואר לחם אלא אם כן נימוח לגמרי). ודעה השנייה היא דעת רבינו יונה וסיעתו הנ"ל, כמבואר במ"א שם (לדידן דסבירא לן אפילו לא נימוח לא הוי תואר לחם כשנתבשל).

וכיון שחושש לדעת רש"י ומרדכי, לכן בכל פעם שזכר בסדר ברה"נ שם הי"ג-טו שהלך ממנו תואר לחם מפרש דהיינו (נמחה הלחם בבישול ... שנמוח והלך תואר הלחם האפוי מהם ... שנמוחו קצת הלך מהם תואר לחם האפוי ... ונמוחו קצת עד שהלך מהם תואר הלחם ונראים כפירורי עיסה ... נמוחו קצת ונעשו כעיסה ואין עליהם תואר לחם ... נמוחו קצת ונעשו כעיסה).

ומזה מובן, שגם האמור לקמן בסמוך (והוא שנתבשלו בכלי ראשון), וכן הוא בסדר ברה"נ שם ריש הי"ד, היינו דוקא לפי הדעה המובאת כאן (יצאה מתורת לחם על ידי בישול לענין ברכה, אפילו אם נראה שיש בה תואר לחם, שכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם, ומברך בורא מיני מזונות ומעין ג'), שבה כתבו בה"ג וסיעתו, שאין אומרים כן אלא בכלי ראשון. משא"כ לדעה הראשונה בסדר ברה"נ שם, אין הפרש בין נשרה בכלי ראשון או שני או אפילו במים צוננים, שבכל אופן, אם נמחה קצת על ידי השריה הלך מהם תואר לחם אף בשריה במים צוננים, כמבואר בסדר ברה"נ שם הט"ו (שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאוד, וחוזרין וגובלין אותן במים חמין ובשומן ומי ביצים, ועל ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה כשלשין ועושין אותן כעגולים (שקורין קניידליך או חרעמזליך) ואין עליהם תואר לחם אפוי, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג'). וכן הוא לקמן ס"כ (נשרו תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם). ואם לא נמוחו קצת, אזי אפילו הבישול אינו מוציא מתואר לחם.

*

וכל זה הוא לענין תואר לחם, שבסדר ברה"נ שם חשב לדעת רש"י הנ"ל שכל זמן שלא נמחה נחשב תואר לחם וברכתו המוציא.

אמנם מה שכתב "נמחה הלחם בבישול עד שלא נשאר בפרוסות כזית בכל אחד". לכאורה נראה שלכל הדעות סגי במה "שמתחלה קודם הבישול פירר הפת לפרוסות קטנות פחותות מכזית" ואחר כך אבד מהן תואר לחם, כמבואר שם הט"ו (פירורי לחם פחותים מכזית שחברם ודבקם יחד על ידי דבש או חלב או מרק, אם על ידי זה נמוחו קצת ונעשו

שכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם¹³¹⁵, ומברך בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה מפירוים פחותים מכזית¹³¹⁶. ואפילו נדבקו על ידי הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה, אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית¹³¹⁷.

והוא שנתבשלו (ח) בכלי ראשון¹³¹⁸. אבל אם הניחם¹³¹⁹ בקערה ועירה עליהם מכלי ראשון, תלוי במחלוקת שנחלקו בעירוי אם מבשל ככלי ראשון אם לאו¹³²⁰, לכן יש למנוע שלא לאכלם כי אם בתוך הסעודה, אם נראה שיש עליהם תואר לחם¹³²¹, דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם¹³²².

אבל אם הלך מהם תואר הלחם על ידי העירוי, ואפילו פירוים השרויים במים צוננים שהלך מהם תואר הלחם על ידי שרייה זו, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג', אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה, שכבר נתבטלו ויצאו מתורת לחם לגמרי¹³²³, כיון שאין כזית בכל אחד וגם לא תואר לחם¹³²⁴. וכל

כעיסה ואין עליהם תואר לחם אפוי מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם ... ו[אפילו] אם לא הלך מהן תואר הלחם בלישתן ובישולם בקדירה והלך מהן מחמת הבישול. וזה מבואר שם לכל הדעות, שהרי אחר כך מוסיף שם (ואם לא הלך מהם תואר הלחם בבישול יש להחמיר), הרי שאם הלך מהן תואר הלחם בלישה או בבישול, ברכתו בורא מיני מזונות לדברי הכל, כיון שנכתשו לפירורין דקין פחותות מכזית.

¹³¹⁵ **הרב רבנו יונה** שם (דכיון שהוא מבושל לא תואר לחם לו). **רא"ש** פ"ו ס"י י (דכיון שהוא מבושל אינו חשוב תואר לחם). **טור** ושו"ע ס"י (אף על פי שנראה שיש בו תואר לחם). מ"א ס"ק כז (דכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם (טור)).

¹³¹⁶ מ"א סקכ"ח (ודע דכל הני, אפילו קבע סעודתו עליו מברך בורא מיני מזונות, כיון דלאו פת הוא כלל), כמו עיסה שנתבשלה דלעיל סוף ס"י (אפילו בקביעות סעודה).

וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם (ומברכים עליה בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, אפילו קבע סעודה על פרוסות הרבה שנמחו בבישול ולא נשאר כזית בכל אחד).

¹³¹⁷ **טור ושו"ע** שם. לבוש שם (ואם נתפררו דק דק עד שלא היה בכל פירור כזית קודם שנתבשלו אלא שנתחברו על ידי הבישול, אז פקע מהן הברכה ראשונה ואינו מברך עליהם אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). **עיין גמרא** לו, ב **דאית בי' פירוים כזית**. נתבארה הוכחה זו באבן העזר למ"א סקכ"ח (אבל אם נדבק על ידי בישול, לא חשיב חיבור למחשביה משום הכי לחם. וכן מוכח לשון הש"ס, דבעי שיהא הפרוסות קיימות בכזית, משמע דהגוש הראשון שנתחבר על ידי אפיה יהיה קיים).

וכן הוא לקמן סוף ס"כ (אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון, כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבשלו ברותחין ולא היה בהם כזית בכל פירור ... אע"פ שיש בו כזית). לוח ברה"נ שם, ובסדר ברה"נ שם בדעת היש אומרים (ואפילו חזרו ונדבקו על ידי הבישול ונעשו כזית).

ויתבאר לקמן (הערה 1339).

¹³¹⁸ בה"ג פ"ו ז, ג (דוקא צנומה בקערה, דכיון דשאדי רותחין עלה הוה ליה כלי שני, אבל רמא פת בקדירה הוה ליה כלי ראשון כיון דמבשלא, אף על גב דאיתיה בעינא נפקא ליה מתורת לחם ומברכין עלה בורא מיני מזונות). מרדכי רמז קכו (ובה"ג פירש, דוקא צנומה בקערה, דכיון דשדי עליהו רותחין הוה ליה כלי שני, אבל צנומה בקדירה דהוה ליה כלי ראשון, אף על גב דאיתיה בעיניה נפק ליה מתורת לחם), הובא בב"י ד"ה ופירוש. מ"א סקכ"ה (אבל אם הניח הפירורין בקערה ועירה עליה רותחין, לא מקרי נתבשל (ב"י מרדכי)).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם הי"ד.

ואם נותנו לכלי שני – יתבאר לקמן סוף ס"ט. **ועיין בקונטרס אחרון סק"ח**.

¹³¹⁹ בלוח ברה"נ שם (לפירורי מצות שאין בהם כזית בכל אחד).

¹³²⁰ ראה לקמן ס"י שיח ס"י (אסור ליתן תבלין בקערה ולערוות עליהם מכלי ראשון שהיד סולדת בו, מפני שעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה), ושם נסמן (הערה קע). ס"י תנא סכ"ו (וכלים שנשתמשו בהם חמץ על ידי עירוי מכלי ראשון, כגון קערות, אין צריך להגעילן בתוך כלי ראשון אלא די להם שיערו עליהם רותחין מכלי ראשון כדרך תשמישן), ושם נסמן (הערה ר).

¹³²¹ **מ"א** סקכ"ה (נראה לי, מאחר שיש מחלוקת ביו"ד ס"י ס"ח אם עירוי מבשל מכלי ראשון, לכן יש למנוע שלא לאכול פירורין שעירה עליהם מכלי ראשון ונראה שיש בו תואר לחם, וכל שכן כשאוכל הרבה עד ששבע ממנו, דהוי ספק דאורייתא אם יברך ברכת המזון, לכן יברך על פת אחר תחלה).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹³²² שו"ע ס"י (שנראה שיש בו תואר לחם). מ"א סקכ"ח (ניכר שהוא לחם).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. אבל בסדר ברה"נ שם (ניכרים שהם לחם אפוי ולא עיסה).

¹³²³ מ"א סקכ"ח (ודע דכל הני, אפילו קבע סעודתו עליו מברך בורא מיני מזונות, כיון דלאו פת הוא כלל).

שהמים מתלבנים מחמת הפירורים כבר הלך מהם תואר הלחם.¹³²⁵ והוא הדין לחתיכות פת שמייבשין על הגחלים ושורין אותו בשכר, שאם אין כזית בכל אחד ואין תואר לחם מברכין עליהם בורא מיני מזונות.¹³²⁶

יש וכן פירורי לחם¹³²⁷ שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק¹³²⁸, אם אין עליהם תואר לחם מחמת זה¹³²⁹, ואין בכל אחד בפני עצמו כזית¹³³⁰, אין מברכים עליהם המוציא וברכת

וראה תהלה לדוד סקכ"ד.

¹³²⁴ של"ה שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ז צא, ב (פירוש, ולא היה באחד מאותן הפירורים כזית בפירור אחד, אף על פי שיש בין כולם כזית אפילו הכי לא היה מברך עליהן המוציא ושלש ברכות, אלא בורא מיני מזונות ומעין שלש, הואיל ולית להו תוריתא דנהמא. אבל אם יש באחד מן הפירורין כזית בפירור אחד, מברך עליהן המוציא ושלש ברכות, אף על גב דאזיל ליה תוריתא דנהמא). ט"ז סק"ד (היינו שאין בהם כזית בכל אחד). וכדלעיל (הערה 1310), שלחם אפוי אינו יוצא מתורת לחם, אלא אם כן אבד ממנו תואר לחם, וגם אין בכל פרוסה כזית.

¹³²⁵ תוס' לו, ב ד"ה אמר (נראה דהיינו כשנותנים הפירורין במים, [ד]אם המים מתלבנים מחמת הפירורין אזלא ליה תוריתא דנהמא). מרדכי רמז קיט (ונראה כשנותנין פת במים, כלומר פירורין, והמים מתלבנין מחמת הפירורין, אזל ליה תוריתא דנהמא). שו"ע סי"א (יש מי שאומר דפירורין שנותנין במים והמים מתלבנים מחמת הפירורין אזיל ליה תוריתא דנהמא ואין מברך עליה אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). מ"א סקכ"ד (דאפילו רק שרויים בתוכו דינא הכי, כמ"ש סי"א וסי"ב).

וכן הוא לקמן סי' תסא סי"ב (אם ישרה פרוסות פחותות מכזית, אינו יוצא בהן ידי חובתו, אם נשרו כל כך עד שנתלבנו המים מחמתן, שכבר נתבטלו מתורת לחם, כמו שנתבאר בסי' קס"ח).

ואם לא נתלבנו המים מחמת שריה זו, יתבאר לקמן סי"ט (ואפילו אם נותן פירורים דקים לתוך איזה משקה לפי שעה לרככם ואינם שוהים בתוכו עד שילך תואר הלחם מעליהם על ידי שרייה זו, מברך עליהם המוציא).

¹³²⁶ של"ה שם (ונראה לענ"ד, דיש ללמוד מכאן על אותן חתיכות לחם שמייבשין אצל הגחלים שקורין בלשון אשכנז פעני"ץ, ושורין אותם אחר כך בשכר, שיברך עליהם המוציא ושלש ברכות, אם יש בחתיכה פעני"ץ כזית, ואפילו השכר מתלבן מחמת אותם פעני"ץ, ואזיל להו תוריתא דנהמא מחמת שרייתא, אפילו הכי מברכין עליה המוציא). מ"א סקכ"ט (והוא הדין הנותנים חתיכות פת שמייבשין על הגחלים בשכר וקורין פעני"ץ נמי דינא הכי (של"ה)).

וכן הוא בלוח וסדר ברה"י שם.

וראה בקונטרס אחרון סק"ט.

¹³²⁷ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם הט"ו.

¹³²⁸ גמרא לו, ב (האי חביצא). ערוך ערך חבץ הב' (פירוש, פירר הפת בקערה ושפך המרק עליהן). תוס' שם ד"ה חביצא (נראה לי, חביצא היינו פירורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב). הרב רבנו יונה כו, ב (ולפיכך נראה שהפירוש הנכון הוא כמו שפירשו רבינו האי גאון ורב נתן בעל הערוך ז"ל, דחביצא הוא שלוקחים הפירורים ומחברין אותן יחד עם הדבש או עם המרק בלי שום בישול כלל). רא"ש שם סי' י (ופירש ר"ת, חביצה הם פירורי לחם שנדבקי יחד על ידי חלב ודבש. ובערוך פירש שהם פירורי לחם הנדבקים זה בזה על ידי מרק). טור ושו"ע סי' (חביצ"א, דהיינו פירורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק).

¹³²⁹ בסדר ברה"י פ"ב הט"ו (אם על ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה ואין עליהם תואר לחם אפוי), וכדלעיל (הערה 1325).

¹³³⁰ טור ושו"ע שם (פירורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק ... שהוא מחובר על ידי דבש או מרק, אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא). מ"א סי"כ כד (לרבותא נקט, דאע"פ שנדבקו, אם אין בכל פרוסה כזית מברך בורא מיני מזונות). וביאר במחצית השקל (נקט נדבקו לרבותא, אף על פי שאחר הדבק יש בהם כזית, מכל מקום אם לא היה כל פרוסה לבדה כזית קודם הדבק, דין אין לו כזית יש להם). ט"ז ס"ק יב (והטעם הוא דמתחלה לא היה בכל פירור כזית בפני עצמו, אלא דנתדבקו על ידי הבישול ונעשו לאחד, ודיבוק שעל ידי הבישול הוא דבק טוב יותר מדיבוק שעל ידי מרק שיוכל לחזור ולהפריד בין הדבקים, וזה פשוט). וביאר בפרי מגדים משב"ז שם (דעל ידי בישול בכלי ראשון נדבק יחד דבק יפה ויש אז כזית בחתיכה אחת שפיר מקרי כזית ... ומרק אין דבק טוב, וצריך שיהא בפירור אחד כזית).

והיינו שאף שהדבש או החלב או המרק מדבקים אותם, לא סגי במה שיש כזית בכולו, אלא צריך שיהי' כזית בחתיכה עצמה, כי דיבוק זה אינו דבק טוב, כדלקמן סי"כ (ואינן מגובלים יחד בדרך לישא אלא מחוברים בלבד על ידי איזה משקה המדבקים זה עם זה). אבל אם עשה עיסה מפירורי הלחם הוי דבק טוב, כדלקמן שם (אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד ... כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון).

וכן נתבאר בקונטרס אחרון סי"ק י (דמשום שנתפרר לפחות מכזית לחוד נתבטל מתורת לחם, יכול לחזור על ידי דבק טוב המחבר אפילו קמח לעשותו לחם לחלה ... אבל בחביצא, כל פירור הוא בפני עצמו ואינן נבללין זה בזה).

וכדאמרין בגמרא לו, ב (האי חביצא, דאית ביה פירורין כזית בתחלה מברך המוציא), ופירשו התוס' (חביצא היינו פירורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב). וכיון שאין זה דבק טוב, צריך שיהי' "פירורין כזית", ולא סגי במה

המזון¹³³¹ אפילו בקביעות סעודה¹³³², כמו בבישול¹³³³, וטיגון לסברא האחרונה שנתבאר למעלה שכן עיקר¹³³⁴.

אבל פירורי לחם שאינן מחוברין יחד, אע"פ שאין עליהם תואר לחם מפני שהן דקין ביותר, מברכין עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה, אפילו על פירור אחד דק כקמח מברך המוציא, שכיון שהוא פת בפני עצמו בלי תערובת שום משקה בתוכו המחברו ומדבקו אינו יוצא מתורת פת לעולם¹³³⁵.

ואפילו (ט) אם נותן פירורים דקים לתוך איזה משקה לפי שעה לרככם ואינם שוהים בתוכו עד שילך תואר הלחם מעליהם על ידי שרייה זו, מברך עליהם המוציא¹³³⁶, אע"פ שאין עליהם תואר לחם מחמת שהם דקים ביותר. ואפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם, אם הוא בכלי שני שאינו מבשל¹³³⁷:

כ וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד¹³³⁸, אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם, כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון, שבכזית אין צריך

שיש כזית בכל החביצא. אבל אם עשה מהן עיסה, אמרינן בגמרא שם (לקט מכולן כזית ... הכא במאי עסקינן בשערסן), שאז סגי בהם שלקט מכולן כזית.

¹³³¹ **רב ששת שם** (אף על גב דלית ביה פרוורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ), ורבא שם (והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא). טור ושו"ע שם (ואם אין בהם כזית ... ואם אין בהם תואר לחם, מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). וכדלעיל (הערה 1310), שלחם אפוי אינו יוצא מתורת לחם, אלא אם כן אבד ממנו תואר לחם, וגם אין בכל פרוסה כזית.

¹³³² כנסמן לעיל (הערה 1323). ובסדר ברה"נ שם: מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם.

¹³³³ ס"י"ז (עיסה שנתבשלו בקדרה ... אפילו בקביעות סעודה).

¹³³⁴ סט"ו (המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר)), שהטיגון הוא כמו בישול. וכדלעיל (הערה 1311). והיינו שכל שאין עליהם תואר לחם, דינן כמו בישול.

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 139.

¹³³⁵ רבנו יונה כו, ב (והיכא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא פירורים לבדם, אף על פי שאין בהם כזית ואין בהם תואר לחם שהן דקין ביותר, מברך עליו המוציא וג' ברכות, שכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת), ודף כז, ב (ואומר מורי הרב נר"ו, דאפילו ליכא עליה תוריתא דנהמא מברכין עליה המוציא, דכיון שאינו מבושל ולא מחובר עם שאר דברים, מראהו עמד בה ולא נתבטל מתורת לחם). הובא ברא"ש פ"ו ס"י וס"ט. טור ושו"ע שם (אם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק, אף על פי שאין בו כזית ולא תואר לחם, מברך עליו המוציא וברכת המזון). ט"ז סק"ג (דכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת (טור)).

וכן הוא לקמן סי' תעא סוס"ח (מצה שנאפית כתקונה ואחר כך נתפררה אפילו לפירורין דקין מאוד, אסור לאכול הפירורין בערב פסח, ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, שעדיין תורת לחם עליהם לכל דבר, כמו שנתבאר בסי' קס"ח). וכן הוא בלוח ברה"נ שם הטי"ו, ובסדר ברה"נ שם הי"ד (שאינו נראה בו תואר לחם לעין אעפ"כ מראהו עמד בו ולא נתבטל מתורת לחם).

¹³³⁶ גמרא לט, סע"א (אמר רב חייא בר אשי (ובגירסת הרא"ש: אמר רב), פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא), ופירש"י (פת צנומה, יבשה, שנתנה בקערה לשרות). רא"ש פ"ו ס"י (הא דאמרינן פת הצנומה בקערה מברך עליה המוציא ... דאין דבר אחר מעורב עמו, אינו יוצא מתורת לחם ומברכין עליו המוציא).

עיין בקונטרס אחרון סק"ט.

וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

¹³³⁷ נתבאר בקונטרס אחרון סק"ח.

וכן הוא בלוח ברה"נ שם סוף הטי"ו, ובסדר ברה"נ שם הי"ד.

והיינו שכלי שני אינו דומה לכלי ראשון, אלא לפירורי לחם שמדבקים בדבש, שתלוי אם נשאר עליהם תואר לחם, כדלעיל בתחלת הסעיף, וכמבואר בסדר ברה"נ שם (והוא שלא שהו בתוכו כל כך עד שנמוח והלך תואר הלחם האפוי מהם, אלא עדיין ניכרים שהם לחם אפוי ולא עיסה).

¹³³⁸ בלוח ברה"נ הטי"ז (כמו שעושין בפסח בקמח מצה), ובסדר ברה"נ הטי"ו (שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאוד וחוזרין וגובלין אותן במים חמין).

ולכאורה היינו קודם התקנה שלא לאכול שרויה בפסח, שנתבארה בשו"ת רבינו סי' ו. ואף שסדר ברה"נ נערך בשנת תקס"ג, שאז כבר נהגו אנ"ש שלא לאכול שרויה בפסח. אפשר שהכוונה לאחרון של פסח שאוכלים בו שרויה.

תואר לחם¹³³⁹. ואפילו לש אותם ברותחין של כלי שני¹³⁴⁰.

ואפילו (י) אם לש אותם במשקין ומי פירות, אין להם דין פת הבאה בכיסנין¹³⁴¹, שכיון שהיו לחם גמור מתחילתם אינן יוצאים לעולם מתורת פת, אלא אם כן אין בכל אחד כזית (ואינן מגובלים יחד בדרך

¹³³⁹ מ"א סקכ"ח (אמרין בגמרא, אם פירר הלחם עד שמחזירו כסולת ואחר כך חזר וגבלם יחד וחזר ואפאם, צריך לברך המוציא אפילו ליכא תוריתא דנהמא, דהא מקרי פירורין שיש בהם כזית לרב יוסף, ובכזית לא בעי תואר לחם), **מגמרא לז**, ב (אמר רב יוסף, האי חביצא דאית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות, דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ... אמר ליה אביי, אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר פורכן עד שמחזירין לסלתן הכי נמי דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ ... הכא במאי עסקין בשערסן). הרי שאם גבלן יחד מקרי כזית.

ואף שכתב המ"א "חזר וגבלם יחד וחזר ואפאם". ביאר בקונטרס אחרון ס"ק י (ומה שכתב המ"א ואפאן, הוא לרבותא).

ואף שגם רש"י כתב "בשערסן, כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן). ביאר בקונטרס אחרון שם (ורש"י שפירש שאפאן, לשיטתיה אזיל דמיירי בבישול שבמבטל מתורת לחם ממנו בפחות מכזית).

ובזה מיירי לקמן בהמשך הסעיף (אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון, כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבשל ברותחין ולא היה בהם כזית בכל פירור, הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון אע"פ שיש בו כזית), ובשוה"ג שם (הערה 1352) "אבן העזר", ולעיל ס"ח (ואפילו נדבקו על ידי הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה, אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית). ובשוה"ג שם הערה 1317 (עין גמרא דאית ב"י פירורים כזית), וכמבואר באבן העזר למ"א סקכ"ח (אבל אם נדבק על ידי בישול, לא חשיב חיבור למחשביה משום הכי לחם. וכן מוכח לשון הש"ס, דבעי שיהא הפרוסות קיימות בכזית, משמע דהגוש הראשון שנתחבר על ידי אפיה יהיה קיים. ותו דהא עיקר הטעם דמברכין המוציא בבישול, משום דכיון דכבר שם לחם עלה, לא פקע ממנה שם לחם על ידי בישול. ובנידון דידן ... לא נעשה ודאי כל כך במהרה גוש אחד ... לכן אף שנתבשל אחר כך שנעשה גוש אחד, מכל מקום כיון שכבר פקע ממנה שם לחם, שוב לא אתי מחדש עלה שם לחם אחר הבישול). ולכן פירש"י, שמה שאמרו בגמרא שם שעל ידי ש"עסרן" נחשב כזית, היינו דוקא "כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן" אבל אם חזר ובישול לבד לא נחשב כזית, שהבישול אינו יכול להחזירו לתורת לחם, כמו קמח שנילוש ונתבשל שאין עליו תורת לחם וברכתו בורא מיני מזונות.

משא"כ לפירוש התוס' שם סד"ה חביצא, מיירי התם בפירושים פחות מכזית שערסן (עשאן עיסה), שנחשב כזית. ועל זה כתב המ"א שם (חזר וגבלם יחד ... מקרי פירורין שיש בהם כזית), ובזה מיירי כאן (אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד, אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם, כיון שעכשיו יש בהם כזית). והטעם נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק י (דמשום שנתפרר לפחות מכזית לחוד נתבטל מתורת לחם, יכול לחזור על ידי דבק טוב המחובר).

*

וכל זה הוא לפי האמור כאן בפנים ובקונטרס אחרון. אבל בסדר ברה"נ שם הט"ו (לא אמרו שכזית לחם אפוי אינו מתבטל מתורת לחם בבישול אפילו אין בו תואר לחם, אלא בכזית ראשון הנשאר קיים משעת האפיה, אבל לא בנתפרר וחזר ומתחבר בלישה). והיינו שגם בעשה עיסה מהפירורים לא מקרי כזית, כדעת מהרש"ד (שנסמן שם הערה 5118), וכמשמעות הגמרא שם, שלא מקרי כזית אלא אם כן "אית ב"י פירורים כזית" – "בכזית ראשון הנשאר קיים משעת האפיה". ולפי זה, מה שאמרו בגמרא "בשערסן", יפרש כפירש"י שם (כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן).

ואילו בלוח ברה"נ שם (וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד (כמו שעושים בפסח מקמח מצה) תחלה במים, עד שהלך תואר הלחם מהם, כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון). ולא כתב שם, כאמור כאן "אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם". ומשמעות הדברים היא, דמיירי שבתחלה גבלם עד שיהיה בהם כזית, ואחר כך הלך מהם תואר הלחם, ומעולם לא נתבטל מהם תורת לחם. אבל אם נתבטל מהם תורת לחם תחלה (שלא היה בהם כזית והלך מהם תואר לחם) ואחר כך עשה מהם עיסה, לא אמרין ש"יכול לחזור על ידי דבק טוב המחובר", וכדברי אבן העזר שם.

וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 140. דובר שלום ע' סו.

¹³⁴⁰ כדלעיל סוף סעיף הקודם (בכלי שני שאינו מבשל).

אבל אם לש אותם ברותחין של כלי ראשון, יתבאר לקמן בסוף הסעיף.

¹³⁴¹ רמ"א ס"י תעא ס"ב (מצה שנאפה כתקנה ואחר כך נתפררה ונילושה ביין ושמן אינה נקראת מצה עשירה). ח"י שם סק"י (ואם כן משמע שיוצאין בה בלילה, כיון דאינה נקראת מצה עשירה). ואם כן מובן שיש לו תורת לחם, ולא פת הבאה בכיסנין – אפילו לדעת הפוסקים לעיל ס"א (שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב ... או בשאר משקין).

עין בקונטרס אחרון סק"י.

לישה, אלא מחוברים בלבד על ידי איזה משקה המדבקם זה עם זה¹³⁴², או שנשרו בתוכו עד שהלך מהם תואר הלחם¹³⁴³].

ואפילו אם אחר הלישה טגנן במשקה¹³⁴⁴, או אפילו בישלם בקדרה¹³⁴⁵, לא נתבטלו מתורת לחם, כמו שבכזית לחם גמור לא נתבטל מתורת לחם על ידי טיגון ובישול¹³⁴⁶.

ומכל מקום אם עירב בהם קמח וטגנן בשומן או שאר משקים, יש להסתפק אם נלך אחר הרוב (שהוא הקמח והשומן), ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה¹³⁴⁷, וכן אם לש אותם עם שומן וקמח הרבה מהם¹³⁴⁸, אם נלך אחר הקמח, ולא יברך המוציא וברכת המזון אלא בשיעור קביעות סעודה אחר האפיה, כדין קמח שנילוש בשומן או במשקין ומי פירות ונאפה בתנור¹³⁴⁹. כי אפשר שכמו שמין דגן חשוב ואינו בטל ברוב בשאר מינים¹³⁵⁰, כך לחם גמור אינו בטל ברוב מפני חשיבותו אפילו בקמח של מין דגן¹³⁵¹.

אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון, כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבטלו ברותחין ולא היה בהם כזית בכל פירור, הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון אע"פ שיש בו כזית¹³⁵²:

¹³⁴² כדלעיל ריש סי"ט (וכן פירורי לחם שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק, אם אין עליהם תואר לחם מחמת זה, ואין בכל אחד בפני עצמו כזית). וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות חי"א סק"א-ב).

¹³⁴³ כדלעיל סוף סי"ח (פירורים השרויים במים צוננים שהלך מהם תואר הלחם על ידי שרייה זו, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג', אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה, שכבר נתבטלו ויצאו מתורת לחם לגמרי, כיון שאין כזית בכל אחד וגם לא תואר לחם), הרי לא סגי במה שנתחברו ביחד להיות כזית, אלא צריך שיהי "כזית בכל אחד".

¹³⁴⁴ בלוח ברה"נ שם ובסדר ברה"נ שם: שקורין חרעמזליך. ובמ"א שם: פרימזליך.

¹³⁴⁵ בלוח ברה"נ שם ובסדר ברה"נ שם: שקורין קניידליך [כופתה], והיינו שלפי שוע"ר ולוח ברה"נ יש לברך עליו המוציא על הקניידליך, כאמור כאן.

משא"כ לפי סדר ברה"נ יש לברך עליו בורא מיני מזונות, כאמור שם (פירורי לחם פחותים מכזית שחברם ודבקם יחד על ידי דבש או חלב או מרק, אם על ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה ואין עליהם תואר לחם אפוי ... ו[אפילו] אם לא הלך מהן תואר הלחם בלישתן ובישולם בקדירה והלך מהן מחמת הבישול, אף על פי שיש בכל אחד כזית ויותר מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם), וכדלעיל (הערה 1339).

¹³⁴⁶ כדלעיל ריש סי"ח.

¹³⁴⁷ מ"א סי"ק כח (ומכל מקום אם עירב בהן קמח וטגנן בשומן, או לשו בהן, צ"ע אם נלך אחר הרוב). והיינו שאם הרוב הוא הקמח המטוגן, הולכים אחר הרוב, שנתבאר דינו לעיל סוף סי"ד שהעיקר והמנהג כהדעה שיש לו דין בישול שברכתו בורא מיני מזונות אפילו אכל שיעור קביעות סעודה.

בדפו"ר נדפס סיום חצי עיגול. וכנראה אינו שייך לכאן.

¹³⁴⁸ אפילו אם אפאו אחר כך.

¹³⁴⁹ שאם הרוב הוא הקמח שנילוש בשומן, הולכים אחר הרוב, שנתבאר דינו לעיל סי"א (ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן ... לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון, אלא אם כן אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו).

¹³⁵⁰ כדלעיל סי"ט (ואפילו אם המילוי הוא רב מאוד ועיקר הכוונה בפת זו לאכילת המילוי, מכל מקום מין דגן הוא חשוב ואינו בטל לגבי המילוי, ואע"פ שהוא רב ממנו).

¹³⁵¹ שלפי זה יברכו על כל התערובת הזאת המוציא.

וכבר נתבאר (הערה 1345), שבסדר ברה"נ הטי"ז נפסק (קניידליך ... מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, ואפילו לא נתבטלו אחר כך בקדירה אלא טגנן במשקה, להאומרים שטיגון אינו כאפיה, וכן עיקר). ואם כן אין כל כך נפקא מינא מספק זה; אלא באופן השני, ש"לש אותם עם שומן וקמח הרבה מהם ... ונאפה בתנור", שברכת פירורי הפת שנילושו ונאפו היא המוציא, וברכת הקמח שלשו בשומן ואפו בתנור היא בורא מיני מזונות כפת הבאה בכיסנין, והספק הוא אם הלחם בטל ברוב הפת הבאה בכיסנין.

¹³⁵² נתפרש יותר בלוח ברה"נ שם הטי"ז (אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון (כגון שחלט הקמח תחלה ברותחין), כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבטלו ולא היה בהם כזית בכל פירור, הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון אע"פ שיש בו כזית. אבל אם נאפו בתנור אחר שחלטו פת גמור הוא).

כא יש מי שאומר¹³⁵³, שהשורה פתו ביין אדום¹³⁵⁴ הואיל ונשתנית צורתה על ידי זה¹³⁵⁵ בטל ממנה תואר לחם¹³⁵⁶, ואם אין בכל פרוסה כזית¹³⁵⁷ מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'¹³⁵⁸, אפילו אוכל שיעור קביעות סעודה¹³⁵⁹.

וגם אין צריך לברך בורא פרי הגפן על היין הבלוע בפת, מפני שהוא טפל אליה¹³⁶⁰. וכן השורה פת

והיינו שכיון שהלך מהפירורים תורת לחם על ידי החליטה, הרי הם כטיגון עיסת קמח רגיל שברכתו בורא מיני מזונות, אף שעתה אחר גמר הלישה יש בו כזית, וכדלעיל סט"ו (כל דבר שבליטתה עבה לגמרי שיש עליו תורת לחם בשעת לישה ... ובשלו במים או טיגנו במשקה ... יש אומרים שנתבטל ממנו תורת לחם על ידי בישול או טיגון ... כן עיקר). ואם כן דינו כנדבקו על ידי הבישול דלעיל סט"ח (ואפילו נדבקו על ידי הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה, אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית).

אבן העזר למ"א סקכ"ח (אבל אם נדבק על ידי בישול, לא חשיב חיבור למחשביה משום הכי לחם. וכן מוכח לשון הש"ס, דבעי שיהא הפרוסות קיימות בכזית, משמע דהגוש הראשון שנתחבר על ידי אפיה יהיה קיים. ותו דהא עיקר הטעם דמברכין המוציא בבישול, משום דכיון דכבר שם לחם עלה, לא פקע ממנה שם לחם על ידי בישול. ובנידון דידן ... לא נעשה ודאי כל כך במהרה גוש אחד ... לכן אף שנתבשל אחר כך שנעשה גוש אחד, מכל מקום כיון שכבר פקע ממנה שם לחם, שוב לא אתי מחדש עלה שם לחם אחר הבישול).

ונתבאר לעיל (הערה 1339).

וראה תהלה לדוד סקכ"ה.

מרדכי רמז קט (השורה פתו ביין אין מברך ברכת המוציא, שיצא מתורת לחם הואיל ונימוק ודומה לפת הבאה בכסנין, ומברך עליו בורא מיני מזונות, דמיון זיין). שו"ע סט"ב (יש מי שאומר שפת השרוי ביין (אדום) אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש).

רמ"א שם (אדום).¹³⁵⁴

במרדכי שלנו "הואיל ונימוק", אבל בהעתקת הבי"י "הואיל וסימוק". ונתבאר בשל"ה שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ז צא, ב (ונראה שלכן תופשין הבי"י ומוהר"ם ז"ל הגרסא של וסימוק, לעיקר, לפי דלגרסת ונימוק איירי המרדכי דשריית הפת הוא ביין לבן, אם כן הוי קשה לפי זה מאי שנא השורה פתו ביין לבן מהשורה פתו במים, דכתב המרדכי גם מים, כשהמים מתלבנים מחמת הפירורים אז אמרינן דאזיל להו תוריתא דנהמא כנוצר, הכי נמי גבי השורה פתו ביין לבן נימא הכי דלא אזיל תורתא דנהמא אלא אם כן היין מתלבן במראית הלחם מחמת הפירורים ... בא לאשמועינן דהשורה פתו ביין אדום, אף אם לא נתלבן היין מחמת הפירורים אעפ"כ יצא מתורת לחם הואיל וסימוק, ודומה לפת הבאה בכיסנין).

ט"ז ס"ק טו (שעל ידי זה נשתנה צורתו. אבל בלבן הוי דינו עד שיתלבן היין מחמת הפת, כמ"ש לפני זה לענין מים). והוא כדלעיל סט"ח (וכל שהמים מתלבנים מחמת הפירורים כבר הלך מהם תואר הלחם).

ואף שבסדר ברה"י הובאה רק ההלכה של "נמחה הלחם" (כדלעיל הערה 1314), ולא הובאה שם הלכה זו של שרה פתו ביין אדום. מכל מקום הובאה שם הי"ד ההלכה של המים מתלבנים (פירורין פחותין מכזית שנשרו בצוננין זמן מרובה ונמוחו קצת עד שהלך מהם תואר הלחם ונראים כפירורי עיסה, מברך עליהן בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו בקביעות סעודה. וכל שהמים מתלבנים מחמת מחוי הפירורים כבר הלך מהם תואר הלחם). ואם כן אפשר שכן הוא בשורה פתו ביין אדום.

לבוש סט"א (אזיל ליה תוריתא דנהמא, הואיל וסימוק).¹³⁵⁶

שו"ע שם (ונראה שאין דבריו אמורים אלא בפירורין או בפרוסות, שאין בכל אחת כזית).

כדלעיל סט"ח (פירורים השרויים במים צוננים שהלך מהם תואר הלחם על ידי שרייה זו, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' ... כיון שאין כזית בכל אחד וגם לא תואר לחם).

כן משמע בלבוש שם ומ"א סקכ"ז (שבס"ק כח כתב על חביצא "ודע דכל הני אפילו קבע סעודתו עליו מברך בורא מיני מזונות, כיון דלאו פת הוא כלל", ובס"ק כד כתב על זה "כמו שיתבאר סעיף י"א [דין המים מתלבנים מחמת הפירורין] וסעיף י"ב" [דין פת השרוי במים]), הרי שדינם שוה, **דדמי לסי"א וסי"ב**. **והמרדכי** (שכתב "ודומה לפת הבאה בכיסנין"; אף שפת הבאה בכיסנין שאוכל שיעור קביעות סעודה ברכתו המוציא), **לדוגמא בעלמא נקט**.

רש"י בהפרדס ע' קפ (זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופטר את הטפילה. ומתוך משנה זו אמר לן רבי, כל יינו של אדם ... יכול לאכול על ידי שריית חתיכת הפת ... ואינו חייב לברך בורא פרי הגפן ... דכיון דשורה בהם את הפת בחתיכות הוה ליה פת עיקר ומשקה טפל, והוא כבר בירך על הפת המוציא ופטר את הטפילה ... וכן שנותנין את היין בקערה עם המלח כדי להטביל את הבשר אין צריך לברך על אותו יין, שהרי הבשר עיקר ואותו [היין] טפל, [ו]הבשר כבר מיפטר בברכת המוציא, דהא מידי דמילפת הוא), הובא בשבלי הלקט סי' קמג (אם שורה בהן פתו שאינו כדרך שתייה, הפת פוטרן. וכן מצאתי בדברי רבינו שלמה זצ"ל, כל יינו של אדם וכל משקהו יכול לאכול על ידי שריית הפת שקורין שופש בלע"ז, ואינו חייב לברך בורא פרי הגפן ... דכיון דשורה בהן פתו הוי ליה פת עיקר ומשקה טפל ... וכן נמי כשנותנין היין בקערה עם המלח שקורין סלסא בלע"ז כדי לטבול בו הבשר אינו צריך

שמברכין עליו בורא מיני מזונות ביי"ש או בשאר משקין אין צריך לברך על המשקין הבלועים בה. אבל אם בירך על הפת המוציא אין צריך לברך כלל על שאר משקין אפילו בדרך שתייה, שאין מברכין על שתייה שבתוך הסעודה, כמ"ש בסי' רי"ב¹³⁶¹. וכן כשנותנים יין בקערה עם המלח לטבל בו הבשר אין צריך לברך על היין, מפני שהוא טפל לבשר, והבשר כבר נפטר בברכת המוציא¹³⁶², כמו שיתבאר בסי' קע"ז¹³⁶³:

כב קמח שחלטו ברותחין ואחר כך עשה ממנו פת ואפאה בתנור או במחבת בלא משקה, לחם גמור הוא ומברכים עליו המוציא וברכת המזון¹³⁶⁴. ואפילו היתה בלילתו רכה במים רותחין, כיון שאחר כך אפאו בלא משקה נעשה לחם גמור¹³⁶⁵ (אלא אם כן היתה בלילתו רכה מאוד, שאז אפילו בלא חליטה ברותחין אין מברכין עליה המוציא וברכת המזון אלא כשיעור קביעות סעודה, כמ"ש למעלה¹³⁶⁶):

כג בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן או שומן או מי ביצים¹³⁶⁷ או מי פירות¹³⁶⁸, אין תורת

לברך דהוי ליה בשר עיקר, והבשר כבר נפטר בברכת המוציא, ובתניא סי' כד, ובמ"א סק"ל, והוסיף שם (ונפקא מינה לדידן, אם אין בו תואר לחם ומברך בורא מיני מזונות). וראה גם תוס' מא, ב ד"ה הלכתא (יין נפטריה פת, כששורה פתו בינו קאמר, דהוה ליה יין טפל).

וכן הוא לקמן סי' ריב ס"ב (אין צריך לברך על הבלוע בפת השרויה בו, שכיון שכוונתו גם כן לסעוד הלב, הפת עיקר והיין טפל) וסי"ג (ולפיכך אפילו פת הבאה בכסנין, שמברך עליה בורא מיני מזונות, אם שורה אותה ביין או יי"ש ושאר משקין, אין צריך לברך על משקה הבלוע בה ולא על משקה שעל גביו, כגון שמטבל בדבש ואוכל). לוח ברה"נ פ"ד ה"ז. סדר ברה"נ פ"ג ה"ט. ושם מבואר שאין צריך לברך גם על משקה שעל גבה, כגון שמטבל בדבש. גם מבואר שם דהיינו דוקא כשכוונתו גם על אכילת הפת.

וכן הוא בטיבול התפוח בדבש שבראש השנה, כדלקמן סי' תקפג ס"א (ויברך על התפוח ולא על הדבש, לפי שהדבש הוא טפל לתפוח).

נמצא שעל ידי ששורה את פתו ביין ברכתו הפת היא בורא מיני מזונות, והיא מבטלת את ברכת בורא פרי הגפן.

¹³⁶¹ ראה שם סי' ב. ומפורש יותר לקמן סי' קעד ס"ב (אבל על מים או שאר משקים אין לברך עליהם בתוך הסעודה).
חוץ מן היין, כדלקמן שם סי' א (יין, אע"פ שבא לשתות תוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן ואינו נפטר בברכת הפת).

¹³⁶² כמועתק לעיל (הערה 1360) מהפרדס לרש"י שם, שהובא בשבלי הלקט שם, ובמ"א שם, ובתניא שם.

¹³⁶³ סי' א (דברים הבאים בתוך הסעודה, אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה ... כגון בשר ... אין צריך ברכה לפניהם, אפילו אוכלם בלא פת, שברכת המוציא פוטרם).

¹³⁶⁴ **ב"י מגמרא יבמות מ**, א (גרסינן בפרק החולץ (יבמות מ, א) גבי חלוט, אף על גב דחלטיה מעיקרא, כיון דהדר אפייה בתנור לחם קרינן ביה, ואדם יוצא ידי חובתו בפסח. ונראה שהוא הדין שמברכין עליו המוציא ושלש ברכות, מאחר שלא נאמר עליו בשום מקום שלא יברכו עליו המוציא ושלש ברכות). שו"ע סי"ד (חלוט שאחר כך אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח סוף ה"ז (אבל אם נאפו בתנור אחר שחלטו פת גמור הוא). סדר ברה"נ פ"ב ה"ב (אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה, חזר וירד עליו תורת לחם גמור). קונטרס אחרון ס"ק י (אי אפשר להפקיע הבישול אלא על ידי אפייה).

¹³⁶⁵ **טור** סי' תנד (עיסה שבלייתה רכה וחלוטה ברותחין לא מיקרי לחם לברך עליה המוציא. ואי אפייה בתר הכי בתנור, מיקרי לחם לענין המוציא). **מ"א** סק"ט (ואפילו בלילתו רכה שחלטה ברותחין ואחר כך אפאה בתנור מברך המוציא (טור סי' תנ"ד)).

וראה גם לקמן סי' תנד ס"ו (ושם הערה לה).

¹³⁶⁶ סי"ג (טרוקנין, דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבים בה, אע"פ שבלייתה רכה מאד, מכל מקום כיון שעל ידי האפייה נעשים עבים, מועלת בהם קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון כעל לחם גמור. אבל בפחות משיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות, הואיל ובלילתו רכה מאוד ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם סעודה).

¹³⁶⁷ **ברכות לז**, סע"ב (טרייתא פטורה מן החלה. מאי טרייתא איכא דאמרי ... נהמא דהנדקא), ופירש"י (בצק שאופין בשפוד ומושחים אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן). טור ושו"ע ס"ז (נהמא דהנדקא, והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים ... מברך עליו בורא מיני מזונות).

¹³⁶⁸ **טור** יו"ד סי' שכט (בצק שאופין אותו בשפוד ומושחין אותו בביצים או בשומן או במי פירות, פטור). רמ"א שם ס"ה.

לחם עליו כלל ומברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג' (אפילו יא) בקביעות סעודה¹³⁶⁹). אבל לחם גמור שצולין בשפוד, אף שמושחין אותו בשמן אינו יוצא מתורת לחם לעולם¹³⁷⁰, כמ"ש למעלה:
(מכאן עד סימן קע"ד לא נמצא גם בדפוס הראשון)

¹³⁶⁹ שו"ע סט"ו – באופן הראשון של טריתא (ואין מברכין עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלשה, ואפילו קבע סעודתו עליו), ובהמשך לזה בסט"ז, באופן השני של טריתא (נהמא דהנדקא ... מברך עליו בורא מיני מזונות), ונראה דהיינו גם כן "אפילו קבע סעודתו עליו".

אופן הראשון של טריתא נתבאר לעיל סי"ג (בטריתא, דהיינו שלוקחים קמח ומים ומערבין ושופכין על הכירה והוא מתפשט ונאפה, יש אומרים שאין עליו תורת לחם כלל, ואפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'). ואופן השני מבואר כאן "אפילו בקביעות סעודה".

ואף שהמ"א ס"ק מא וס"ק מג, רוצה להוכיח מרבני ירוחם שקביעות סעודה מועלת בהם. עיין בקונטרס אחרון סק"א, להוכיח מדבריו, שקביעות סעודה אינה מועלת בהם.

ואף דלענין טריתא נתבאר לעיל שם שהוא רק "יש אומרים ... אפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות". ובסדר ברה"ט פ"ב ה"ו (ויש חולקים ואומרים שטריתא מברכין עליה המוציא וברכת המזון כשיעור קביעות סעודה), שהיא שיטת הטור בסוף הסימן (טריתא ... ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא ושלש ברכות).

גם הטור יודה שבבצק שאופין בשפוד כו' (נהמא דהנדקא) לא תועיל קביעות סעודה, כמבואר בקונטרס אחרון שם (ושם הערות 1527-1528).

וכן הוא בלוח ברה"ט פ"ח ה"ז (בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או שומן או מי ביצים או מי פירות (כמו שעושין מה שקורין שלאשצני"ס), אין תורת לחם עליו כלל ומברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו בקביעות סעודה).

ומכל מקום הכניסו כאן בין חצאי עיגול, כהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו' (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

¹³⁷⁰ מ"א סקמ"ב (לחם, כלומר בצק, וכן הוא ביו"ד סימן שכ"ט ס"ה, דלחם שאופין בשפוד לחם גמור הוא). והוא ברמ"א שם (בצק שאופין אותו בשפוד ומושחים אותו בביצים או בשמן או במי פירות, פטור).

קונטרס אחרון

(א) שמן התורה כו'¹³⁷¹. ב"י¹³⁷², מ"א סי' קצ"א סק"א¹³⁷³. דלא כמו שכתב כאן¹³⁷⁴. וכן דעת השו"ע

¹³⁷¹ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ח נתבאר, שמן התורה די בברכה אחת מעין ג' – בין על הלחם ובין על מיני מזונות, וחכמים תקנו לברך מנין הברכות – דוקא על הלחם ולא על מיני מזונות.

ואף שיש כמה פוסקים שמנין הברכות מהתורה, ויש כמה פוסקים שברכת מעין ג' בז' מינים היא דאורייתא, ועל הלחם צריך לברך ג' ברכות מהתורה. אכן קיימא לן כדעת הפוסקים שמעין ג' בז' המינים ומנין הברכות בלחם – שניהם מדרבנן.

ואם כן עדיין יוקשה לדעת הפוסקים שמנין הברכות הוא מן התורה, מדוע לא יתחייב מן התורה לברך ברכת המזון גם על מיני מזונות.

על זה מוסיף במוסגר, שלפי המבואר בסדר ברכת הנהנין רפ"ב, שמן התורה צריך לברך ברכת המזון רק כששבע, ומה שתקנו חכמים תקנו לברך ברכת המזון אפילו על כזית, הוא דוקא על הלחם ולא על מיני מזונות, לפי זה אתי שפיר טפי – אף לדעת הפוסקים שמנין הברכות הוא מן התורה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 1-2. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹³⁷² סי' קצא (דאין מנין ברכות שאחר המזון מן התורה, וכדמשמע מדברי הרמב"ם בספר המצות שלו שכתב והמצוה י"ט שצונו לברכו אחר האכילה, ולא הזכיר מנין הברכות, ולדעתו אף על גב דדריש להו בגמרא (מח, ב) מקראי, אסמכתא בעלמא נינהו).

¹³⁷³ "דמאי דדרשינן מקרא שיברך על שלשתן, אינו רוצה לומר שיחתום על כל אחד בברכה, אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן בברכה אחת, אך דרבנן תקנו לחתום על כל אחד".

¹³⁷⁴ במ"א סקכ"ה (כשאוכל הרבה עד ששבע ממנו, דהוי ספק דאורייתא אם יברך ברכת המזון, לכן יברך על פת אחר תחלה), והיינו שאם אכל כדי שבע חייב מן התורה לברך ברכת המזון בג' ברכות, וס"ק לד (מכל מקום נראה לי, שאם שבע ממנו, הוי ספק דאורייתא, וצריך לברך ברכת המזון מספק), וסוף ס"ק מא (אם אוכל לשבעו, דהוי ספק דאורייתא, כמו שנתבאר לעיל), וס"ק מג (דאם שבע ממנו הוי דאורייתא).

קצה

כאן¹³⁷⁵ והט"ז¹³⁷⁶ (ומיהו להאומרים¹³⁷⁷ שמעין ג' בז' מינים היא דאורייתא, צריך לומר דארץ הפסיק הענין¹³⁷⁸ למעין ג'¹³⁷⁹. אך אנן קיימא לן¹³⁸⁰ כהרמב"ם¹³⁸¹ וסמ"ג¹³⁸², עיין סי' ר"ט¹³⁸³. וגם לבה"ג ורא"ש וטור¹³⁸⁴ יש לומר, דארץ הפסיק היא אסמכתא דרבנן, לאחר שתקנו מנין הברכות בפת ולא בז' המינים. וכן משמע בסמ"ג¹³⁸⁵, שהביא ב"י בסי' ר"ט, שלא הקשה בפשיטות מדאמרינן ארץ הפסיק הענין, אלא מסברא דנפשיה, דסבירא ליה מנין הברכות דאורייתא¹³⁸⁶ (ולפי הטעם שנתבאר בסידור אתי שפיר טפי¹³⁸⁷):

¹³⁷⁵ ס"ז (והלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין), והיינו שבמקום הספק אפשר להסתפק בברכה מעין ג', שמהתורה סגי בזה.

¹³⁷⁶ סק"ו (דודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל אפילו עיסה, דהא זיין, אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות. משום הכי כל שאין ברור שיש שם חשיבות ואינו בכלל כיסנין, יש להקל שלא להצריך המוציא).

וכן הובא בפנים ס"ב (ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם, ובפרט בספק ברכות, שלא לברך ברכת המזון ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג', כי אין כאן ספק של תורה, אף אם אכל כדי שביעה שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'), ושם הערה 1229 (שו"ע. ט"ז) (ואף לפימ"ש אבן העזר (בפירוש דברי הב"י), הרי חזר בו בשו"ע).

¹³⁷⁷ שאילתות פר' יתרו סוף פנ"ג (ברכתא דמזונא דחיובא דאורייתא הוא, אי לאחד מז' מינין דחיובא דאורייתא הוא). סמ"ג עשין כז (ומתוך הלכות גדולות משמע שברכה אחת מעין שלש מן התורה, דקאי וברכת אף על התאנים ורמונים הנכתבים במקרא). רשב"א לה, א ד"ה הכי (ליכא דטעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו מן התורה אלא שבעת המינים בלבד, שהן טעונין לאחריהן מן התורה). רא"ש פ"ו סט"ז (ברכה מעין שלש, דכתיב ואכלת ושבעת וברכת ... דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא). טור סי' רט (ברכה אחרונה מעין ג' דז' המינים, דאורייתא היא, דמסמך ליה אקרא חוזר, וכן נראה מדברי הג"ג). ט"ז שם סק"ג (ובטור כתב דברכת מעין ג' היא דאורייתא על ז' המינים, וכ"כ ב"י בשם הרשב"א והרא"ש).

¹³⁷⁸ שנאמר בעקב ח, ח-י (ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ... ואכלת ושמעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך). ובמשנה מד, א (אכל ענבים ותאנים ורמונים ... חכמים אומרים, ברכה אחת מעין שלש), וגמרא שם (ארץ הפסיק הענין), ופירש"י (ולא קאי וברכת אלא אלחם דסמך ליה). נמצא לכאורה שברכה אחרונה על ז' מינים (חוץ מלחם) הוא רק מדברי סופרים.

¹³⁷⁹ לדעתם צריך לומר ש"ארץ הפסיק הענין" פירושו, שעל הלחם צריך לברך מהתורה ג' ברכות ועל שאר שבעת המינים צריך לברך מהתורה מעין ג'.

נמצא שגם לדעתם, מנין הברכות בלחם הוא מן התורה, וכמובא לעיל מהמ"א (וכנסמן לעיל הערה 1374).

¹³⁸⁰ שמעין ג' בז' המינים הוא מדרבנן, וגם מנין הברכות בלחם מדרבנן.

¹³⁸¹ ה' ברכות פ"ח ה"ב (כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים), ופירש בכ"מ שם (ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין ג' אינה מן התורה).

¹³⁸² מ"ע כז ה' ברכות שאינן בסעודה (כתב רבינו משה, כל הברכות האלה אם נסתפק אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחילה ולא בסוף מפני שהם מדברי סופרים ... וברכת לא קאי אלא אלחם).

¹³⁸³ בשו"ע ס"ג (כל הברכות אם נסתפק אם בירך או לא, אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף, חוץ מברכת המזון, מפני שהוא של תורה).

¹³⁸⁴ אף שסוברים שברכת מעין ג' על שבעת המינים היא מהתורה, מכל מקום יש לומר, שמהתורה סגי במעין ג' גם בלחם. ומה שאמרו בגמרא "ארץ הפסיק הענין" היא אסמכתא דרבנן.

¹³⁸⁵ שם (ומתוך הלכות גדולות משמע שברכה אחת מעין שלש מן התורה, דקאי וברכת אף על התאנים ורמונים הנכתבים במקרא. ואין נראה לי, דאם כן יברכו עליהם שלש ברכות ממש). הרי שלדעתו מנין הברכות מדאורייתא, ואם ברכה אחרונה על שבעת המינים היא מן התורה, ה"י צריך לברך עליהם ג' ברכות.

¹³⁸⁶ ולפי שיטה זו נשאר הקושיא, מדוע לא יתחייב מן התורה לברך ברכת המזון גם על מיני מזונות שאין דרך לקבוע עליהם סעודה, הרי מן התורה חייב לברך ברכת המזון גם על מיני מזונות, ו"מנין הברכות דאורייתא", ולא סגי בברכה אחת מעין ג'.

¹³⁸⁷ לפי הטעם שנתבאר בסדר ברכת הנהנין ריש פ"ב (ברכת המזון מן התורה אינה אלא כשאכל פת כדי שביעה, כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת. וחכמים תקנו לברך אפילו על כזית, ולא תקנו אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליו, אבל מיני לחמים שיתבאר שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם, אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון, אלא לפנייהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג' ... ואם שבע ממנו יטול ידיו ויברך המוציא וברכת המזון עליו), "אתי שפיר טפי" הטעם שאין מברכים ברכת המזון על מיני מזונות, אף לפי דעת הפוסקים ש"מנין הברכות דאורייתא", כיון שלא שבע מאכילה זו, אינו חייב בברכת המזון מהתורה.

(ב) וכל זה כשהמילוי כו'. (וצריך¹³⁸⁸ עיון קצת דהא דבש דרך ללפת בו פת¹³⁸⁹). וכן דעת רמ"א בסי' קס"ח סעיף י"ג. וכן הוא בהדיא בריא"ז שממנו מקור הדין בשבלי לקט ואגור¹³⁹⁰.
(שהוא הר"י מטראני¹³⁹¹ שהביאו הרא"ש רפ"ק דסוכה¹³⁹² והר"ן פ"ו דשבת¹³⁹³ כמבואר בשלטי גבורים שם בשבת¹³⁹⁴).

עיי' שם שכינסין עשויים לקנוח, ופשטיד"א לקביעות סעודה, משום הכי מחלק שם ביניהם. וכן משמע מלשון הרי"ף¹³⁹⁵ ורא"ש¹³⁹⁶ שקראו כל אכילת עראי כיסנין, אם כן הבאה בכיסנין פירושו היינו שעשויה לאכלה בתורת כיסנין, דהיינו לקנוח ולא לקביעות סעודה. וכן הוא בהדיא בהרב רבינו יונה¹³⁹⁷, שאינו מזון אלא מיני מתיקות כו', ופשטיד"א עשוי למזון (ואפילו במילוי פירות משמע בתשב"ץ¹³⁹⁸ לברך המוציא, עיי' אליה זוטא סעיף י"ז¹³⁹⁹, אלא דהמ"א סי' קע"ז¹⁴⁰⁰ פירש בענין אחר).

ובאמת סובר רבינו בסדר ברכת הנהנין שמנין הברכות אינו דאורייתא, אלא תקנת משה כו', כמבואר שם הי"ב "אף שמנין הברכות הוא מדברי סופרים, מכל מקום, מאחר שמה רבינו עליו השלום תיקן ברכת הזון בברכה בפני עצמה לפתוח בברוך ולחתום בברוך, ראוי להחמיר בספיקה כעין ספק של תורה".
אמנם כאן מוסיף במוסגר זה, ש"לפי הטעם שנתבאר בסידור", תתבאר הלכה זו גם לדעת הפוסקים שמנין הברכות הוא דאורייתא.

¹³⁸⁸ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה, להוכיח מדברי הפוסקים, שהעיקר הוא כדעה ראשונה בפנים ס"י, שהיא דעת הריא"ז וסיעתו, שדין פת הבאה בכסנין הוא רק במילוי פירות וכיו"ב, ולא במילוי בשר וכיו"ב.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 2. שו"ע אדה"ז המבואר.
¹³⁸⁹ שנתבאר בפנים ס"י (פת הבאה בכיסנין ... שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש ... או שאר מיני פירות), והיינו שגם מילוי הדבש הוא פירות, שנתבאר בפנים ס"י (שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת בהם את הפת ולא למזון ולשובע, אלא אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג). ודלא כמילוי בשר וכיו"ב, שנתבאר שם (דברים שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת).

ועל זה מעיר כאן (וצריך עיון קצת, דהא דבש דרך ללפת בו פת). ואפשר הכוונה כדלקמן סי' תקפג ס"ד (ויש נוהגים לטבל פרוסת המוציא בדבש), שאינו אוכלו לקינוח סעודה ולתענוג, כי אם ללפת בו את הפת.
¹³⁹⁰ כל אלו נסמנו וצוטטו לעיל (הערה 1205).

¹³⁹¹ כבר נסמן לעיל שם, שהלכה זו כתבו ר' ישעי' הזקן מטראני (תוס' ר"ד לו, ב) וגם נכדו ר' ישעי' אחרון ז"ל (פסקי ריא"ז פ"ו אות יג). שני הספרים האלו עדיין לא נדפסו בתקופת רבינו, וההלכה שלפנינו הובאה מהם בשלטי הגבורים (ל, א).

ובהערה זו מעיר רבינו, שמה שהביאו הלכה זו בשבלי הלקט ובאגור בשם רבינו ישעי', הכוונה להנכד הריא"ז (ולא להסבא הרי"ד). שהרי כן הוא גם במה שהביאו הרא"ש והר"ן את רבינו ישעי', שהכוונה להנכד הריא"ז.

וראה מה שדנו בזה בהערות ובאורים ירושלים ע' 3, ובכללי הפוסקים וההוראה כלל קעח.
¹³⁹² סי' א (וכן ה"ר ישעיה דטרנ"י).

¹³⁹³ מד, ב (וכתב הרב ר' ישעיה מטראני ז"ל).
¹³⁹⁴ שם אות ג (והר"ן הביא דברי ריא"ז).

ועוד הביא בהערות ובאורים ירושלים ע' 4, מכמה מקומות ברא"ש ועוד, שכתבו ר' ישעי' והכוונה לריא"ז.
¹³⁹⁵ ל, א (ומסקנא, היכא דאכיל לה בתורת כסנין, בתחלה מברך בורא מיני מזונות ... והיכא דאכיל לה בתורת קביעותא, מברך עליה המוציא). הרי שמפרש שכסנין היינו אכילת עראי.

¹³⁹⁶ פ"ו סי' ל (כלשון הרי"ף).
¹³⁹⁷ כט, א (פת הבאה בכסנין, שזה הפת כיון שאינו מזון אלא מיני מתיקות שיש בו).

¹³⁹⁸ סי' רצא (ועל המולאות של בשר או של דגים או של כל דבר, רק שלא יהיו פירות, מברך עליהם המוציא, כי אומר שקמחא עיקר). ובהגהת הר"פ (מיהו אם הוא אוכל המולאות של תפוחים בתוך הסעודה, לאחר שביד המוציא, אין צריך לברך כלל על התפוחים שבתוך הטרט"א, לפי שהפת פוטרת את הכל, והוא דברים הבאים בתוך הסעודה, ואינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. ולא דמי לפירות הבאים בתוך הסעודה דמברכין לפנייהם, לפי שאין רגילות ללפת בהן את הפת, אבל האי מוליתא, אפילו היה אוכל אותה שלא בתוך הסעודה אין צריך לברך על התפוחים, משום דקמחא עקר).

ובאגודה סי' קג (ומהר"ף אומר, שאין צריך לברך על פירות שבמולויאות, ואפילו בירך עליה ברכת המוציא, כי הקמח עיקר).

וכן הוא גם כן כוונת רש"י¹⁴⁰¹ שמאכלה מועט, ורצה לומר, שעשוי לאכול מעט לקנוח סעודה או לתענוג בעלמא מחמת המלוי ולישה בתבלין. ומה שכתב הט"ז¹⁴⁰² דאורחא דמלתא כו'¹⁴⁰³, זה אינו, דפשטיד"א היתה מצויה מאד בימי רש"י ותוס', עיין תוס' ביצה דף ח'¹⁴⁰⁴, ובב"י סוף סימן תק"ט בשם סמ"ג¹⁴⁰⁵ ומרדכי¹⁴⁰⁶ והג"מ¹⁴⁰⁷. ועוד שרב האי¹⁴⁰⁸ ורמב"ם¹⁴⁰⁹ פירשו בענין אחר¹⁴¹⁰, אם כן מנא לן להוסיף עוד על מה שהזכירו בפירוש המפרשים שלא כמותם. ובפרט שרש"ל¹⁴¹¹ וב"ח¹⁴¹² מחמירים, אלא שהשו"ע¹⁴¹³ הכריע להקל (אבל להקל יותר מהשו"ע¹⁴¹⁴, אין לנו):

(ג) או במי ביצים כו'¹⁴¹⁵. שבלי לקט¹⁴¹⁶ (ומהתוס'¹⁴¹⁷ אין ראייה כלל, דאפילו במי פירות ואפילו בתבלין

¹³⁹⁹ ס"ק כא (דבהגהת תשב"ץ סימן רצ"א מבואר להיפך, שכתב זה לשונו ... אבל בהאי מולייתא ... אין צריך לברך על התפוחים, משום דקמחא עיקר עכ"ל, הרי דסבירא ליה להגה"ה, דאף בפירות קימחא עיקר).

¹⁴⁰⁰ סק"ג (ומהר"ף אומר שאין צריך לברך על הפירות שבמולייתא, ואפילו בירך עליה ברכת המוציא, כי הקמח עיקר עכ"ל. כלומר, לא מבעיא כשמברך בורא מיני מזונות, כמ"ש סימן קס"ח, דאין צריך לברך על הפירות, אלא אפילו בירך המוציא על הפת, אין צריך לברך על הפירות בפני עצמם, כי הקמח עיקר ופטר ליה פת). ואם כן אין הוכחה דסבירא ליה, שאף מולייתא מפירות צריך לברך עליה המוציא.

¹⁴⁰¹ מא, ב ד"ה פת הבאה בכסנין (ואוכלין מהן דבר מועט, ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט, לא הטעינוה ברכה מעין ג').

¹⁴⁰² סוף ס"ק כ (רש"י דנקט מילוי צוק"ר ובשמים, אורחיה דמלתא נקט, ובפשטיד"א אורחיה במילוי בשר וכיוצא בזה, ואפילו אפאז בתנור הוי כסנין, כמו שאר פת של כסנין דאפאז בתנור).

¹⁴⁰³ שמה שנקט רש"י מילוי של פירות, אורחא דמלתא נקט, שהרגילות לעשות מילוי של פירות וכיו"ב, ולא פשטיד"א של מילוי בשרי. אבל כן הדין גם בפשטיד"א של מילוי בשר.

¹⁴⁰⁴ ע"א ד"ה אמר (אנו מסלקין אפר הכירה ב"ט לאפות הפשטיד"ה).

¹⁴⁰⁵ מל"ת עה ד"ה ומכשירי אוכל נפש (ור"י התיר בתשובה ... ואחר הליבון אפו תחתיה מיד פשטיד"א של בשר).

¹⁴⁰⁶ ביצה רמז תרפא (כנ"ל).

¹⁴⁰⁷ ה"ל יו"ט פ"א אות ה (כנ"ל).

¹⁴⁰⁸ הובא בערוך ערך כסן (פירש רב האיי גאון (כעכין יבשין וכוססין אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה, ומנהג בני אדם שאוכלין ממנו קמחא). הובא בפנים סי"ב (ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא ... שעושים אותה עוגות יבשות, וכוססין אותה לתיאבון ולא כדי להשביע).

¹⁴⁰⁹ ה"ל ברכות פ"ג ה"ט פ"ג ה"ט (עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב, או שעירב בה מיני תבלין, ואפאה, והיא הנקראת פת הבאה בכסנין). הובא בפנים סי"א (ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה).

¹⁴¹⁰ הרי שלדעתם, אפילו מילוי פירות מברכים המוציא.

¹⁴¹¹ הגהות לשערי דורא שלו סי' א אות ו (היינו סתם דובשני, דקמח עיקר, והא ראי' דמברכין עלה המוציא [וג' ברכות]. אבל בקלוניא [שם עיר] יש דובשני שקורין בורגער קיכען, דתבלין עיקר שהרי כתב באגודה שאין מברכין עליהם המוציא, ואין ס' בקמח נגד התבלין ... עכ"ל מנימוקי מו"ה זעליקמאן בינג [מהר"ז מבינגא] ז"ל מצאתי. וראה דובר שלום ע' סה.

¹⁴¹² סד"ה ומ"ש והוא (וכן כתב מהר"ש לוריא בתחלת איסור והיתר שלו (מכונות על שערי דורא סי' א אות ו) על שם הרב ר' זעליקמן בינג, דהא דדובשני מותרין, לפי שהתבלין בטלין בקמח, היינו סתם דובשני דקמח עיקר, והא ראייה דמברכין עליהם המוציא ושלש ברכות). הובאו בט"ז סוף סק"ז (ומו"ח ז"ל הביא בשם רש"ל, דגם על לעק"ך אין לברך בורא מיני מזונות אלא אם כן התבלין והדבש עיקר מקמח מעט). נראה מדבריהם שאפילו במילוי פירות מברכים המוציא, אלא אם כן התבלין והדבש עיקר מקמח מעט.

וראה דובר שלום ע' סג.

¹⁴¹³ סי"ז (פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים, פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין ... והלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין).

¹⁴¹⁴ להקל אף במילוי בשר וכיו"ב.

¹⁴¹⁵ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה, להוכיח את האמור בפנים סי"א, שפת שנילושה במי ביצים דינה כנילושה בדבש וכיו"ב. ומה שנראה מדברי התוס', שאם נילווה במי ביצים היא לחם גמור, היינו כי דעת התוס' שגם בנילושה בדבש היא לחם גמור.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 9. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴¹⁶ דפוס ראשון סי' מא, הובא במ"א סוף ס"ק מד (בין לחמניות שעשוין מבצים, בין העשוין מדבש).

ביאור המשך דברי הקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 9.

הרבה סבירא להו דלא מקרי כיסנין כלל, כמו אובלייא"ש¹⁴¹⁸. עיין אבן העזר¹⁴¹⁹ [C]:

(ד) עירב בה מעט מים כו'¹⁴²⁰. ט"ז¹⁴²¹ (ומה שהקשה המ"א¹⁴²² לא קשה מידי, כיון שעל ידי קביעות מברך ברכת המזון לחם גמור הוא לכל מילי, אלא משום דלא קבעי אינשי אינו מברך בלי קביעות כמו שכתב הב"י¹⁴²³, ובגמרא¹⁴²⁴ לא מדמי אלא בכהאי גונא דאפילו בקביעות לא מברך, כמו שכתב המ"א ס"ק כ"ח¹⁴²⁵, וטרוקנין יוכיחו¹⁴²⁶). (ואף שי"ל¹⁴²⁷, וביום טוב אינו יוצא ידי חובתו אלא על ידי קביעות, משום דאין שמחה אלא בלחם חשוב דקבעי עליה, עיין רא"ש פ"ז¹⁴²⁸ דבעינן לחם שהוא עיקר אכילה[C]):

¹⁴¹⁷ ביצה טז, ב ד"ה קמ"ל קמחא עיקר (מכאן אנו סומכין ליקח מן הנכרים פת הנלוש מן הביצים, שקורין קנטוי"ש ואובליזא"ש, דמאי נחוש [לאיסור בישולי נכרים], אי משום פת עצמו, התיירו חכמים [דפת פלטר מותר], אי משום ביצים ששלקו בה, הא אמרינן קמחא עיקר ... ואותן נילוי"ש, מדלא מברכין עליהו ברכת המוציא יש בהן משום בישולי נכרים). הובא במ"א שם, ומסיק (שמע מינה, דפת הנלוש בבצים מברכין עליו המוציא), שהרי התוס' תלה זה בזה, שאם מברכים עליו בורא מיני מזונות יש בו משום בישולי נכרים.

¹⁴¹⁸ תוס' מב, א ד"ה לחמניות (אובליא"ש ... אפילו לא קבע נמי [צריך] לברך המוציא שהרי הוא לחם גמור).
¹⁴¹⁹ ד"ה תו הביא (ולמדו מי ביצים מיין ושמן דדין אחד לכולם), ומסיק בדינים העולים מסימן זה אות א (פת שנילוש ביין או בשמן או חלב או דבש או שנילוש בבצים ... בכל זה פליגי, דלהתוספות (מב, א) ... הוא לחם גמור).
והיינו כדעה הראשונה בפנים ס"ט, שרק פת העשויה כמין כיס וממולאת במיני פירות וכיו"ב היא פת הבאה בכסנין, משא"כ פת שנילושה בדבש וכיו"ב היא לחם גמור. ואם כן מובן שכן הוא גם בפת שנילושה במי ביצים.
אבל לדעת הפוסקים שפת שנילושה בדבש וכיו"ב מברכין עליה בורא מיני מזונות, כן הוא גם בנילושה במי ביצים.

¹⁴²⁰ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי"א נתבאר שאם נילווה במי פירות מברכים עליה בורא מיני מזונות, אף שעדיין נחשבת לחם לענין חלה. וכאן מוסיף לבאר, דהיינו אף שנחשבת לחם אף לענין חובת אכילת מצה בפסח, ואף לענין חובת סעודת יום טוב.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 10. שו"ע אדה"ז המבואר.
¹⁴²¹ סק"ז (ופשוט הוא שאם יש בה הרבה דבש ומיעוט מים כו"ע מודים דהוה כסנין, וכן אם נילוש בחלב ומיעוט מים).
¹⁴²² סקט"ז (קשה, דהרמב"ם בעצמו פסק פ"ו מחמץ (ה"ה), מצה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח, ובגמרא משמע קצת דאם מקרי לחם לענין מצה הוא הדין לענין המוציא).

¹⁴²³ ד"ה ומה שפירש רבינו (דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו, דהיינו עיסה שנילושה במים לבד).

¹⁴²⁴ גמרא לז, ב (דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ ... והתניא ... ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח).
¹⁴²⁵ "כשנתבשל ... אפילו קבע סעודתו עליו מברך בורא מיני מזונות כיון דלאו פת הוא כלל).

וכן הוא בפנים סי"ט (פירורי לחם שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק, אם אין עליהם תואר לחם מחמת זה, ואין בכל אחד בפני עצמו כזית, אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה).

¹⁴²⁶ גמרא לח, א (האי כובא דארעא ... מברכין עלויה בורא מיני מזונות. מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות. אמר מר בר רב אשי, ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח). וכן הוא לקמן סי' תסא ס"ז (אם נאפה בקרקע, כגון טרוקנין, והוא שעושין גומא בקרקע הכירה ונותנין שם קמח ומים מעורבין ונאפה שם, אף על פי שבלילתה רכה מאוד ואין עליו צורת פת, ולכך אין מברכין עליו המוציא, אלא אם כן קבע עליו סעודתו, כמ"ש בסי' קס"ח, אף על פי כן אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח).

וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"א סק"א).

¹⁴²⁷ אולי הפיענוח הוא "אף שיש להקשות", והיינו שאף שעדיין נשארת הקושיה הב' שבמ"א שם (ועוד קשה, דאם כן יאכל בפסח ולא יצטרך לברך ברכת המזון, ולא משמע כן בסי' קפ"ח). והוא האמור לקמן שם ס"י (בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול פת שמברכין עליו ברכת המזון ... ומיני לחמים שאין קובעין עליהם סעודה, צריך לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה). ואם כן קשה איך יצא ידי חובתו בסעודת ליל פסח במצה שלשה במי פירות.

ולקמן שם בשולי הגליון – הגהת מהרי"ל (שמעתי ממנו בסוף ימיו שחזר בו ולא הצריך לאכול כשיעור קביעות סעודה).
ודנתי בזה לקמן סי' עדר ס"ה (הערה כג).

וראה מחשבת חיים סי' לג.
¹⁴²⁸ סי' כג (נראה לרבינו יהודה, דחייב אדם לאכול פת ביום טוב משום שמחה, משום חלקהו חציו לאכילה, ועיקר אכילה הוא לחם).

(ה) ואפילו אותם כו'. כן¹⁴²⁹ משמע במ"א סק"כ¹⁴³⁰ במה שכתב רמ"א סעיף י"ד בהג"ה (וכן הוא בהדיא במרדכי פרק כל שעה¹⁴³¹ דאובליא"ש תחלתו סופגנין, מכלל דאינה עבה לגמרי, אלא משום דסופה עיסה מברכין עליה המוציא, כמו שכתבו בתוס' ברכות דף מ"ב¹⁴³², דלא כמו שכתב ברא"ש שם¹⁴³³ [C]):

(ו) יש אומרים שאין עליו כו'¹⁴³⁴. שו"ע¹⁴³⁵ (ומ"ש המ"א¹⁴³⁶ להטור, צריך עיון גדול, שהטור חילק ביניהם¹⁴³⁷. אלא ודאי¹⁴³⁸ שנמשך אחר גירסת הרי"ף¹⁴³⁹ דבטרייתא אמרינן גובלא כו'¹⁴⁴⁰. עיין שם

¹⁴²⁹ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סייג נתבאר שעיסה שאין בליתן רכה מאד, ואינה בלילה עבה, אם נאפו בלי משקה, לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא.

ומבאר שהמקור לזה הוא משמעות המ"א, שמפרש כן בדברי הרמ"א. וכן הוא במרדכי ובתוס'.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 13. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴³⁰ "אבל אם אינם רכים כל כך, מברך המוציא, כמ"ש סיי"ד] בהג"ה". והיינו שמפרש כן בדברי הרמ"א שם (וכן דבר שבליטתו רכה שאפוא בתנור בלא משקה, דינו כפת, ומברך עליו המוציא ושלש ברכות), דהיינו שאין בליתן רכה מאד, ואינה בליתן עבה.

ויובא גם לקמן בקונטרס אחרון ו (שכתב המ"א סק"כ), ושם (הערה 1447).

¹⁴³¹ רמז תקצב (אובליא"ש תחלתו סופגנין וסופו עיסה, שאפיתן בלא משקה, וחייבים בחלה ובהמוציא).

¹⁴³² ע"א ד"ה לחמניות (אובליא"ש ... אפילו לא קבע נמי לברך המוציא, שהרי הוא לחם גמור, שהרי סופו עיסה), משמע שאין תחלתו עיסה, כיון שאינה עבה לגמרי.

¹⁴³³ פ"ו ס"י יא (לחמניות, פרש"י אובליא"ש. ולא נהירא, דלחם גמור הוא, שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא וברכת המזון), שממה שכתב "שתחלתו וסופו עיסה" הי' מקום לפרש, שאובליא"ש בליתת עבה לגמרי.

¹⁴³⁴ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סייג נתבאר שטרייתא שאין עליו תורת לחם כלל, ואפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות.

והדעה השנית היא דעת הטור וסיעתו, שאם אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך המוציא.

אבל מה שכותב המ"א לדעת הטור, שטרוקנין וטרייתא דינם שוה בזה. הרי הטור עצמו חילק בינם, שלדעתו מברכים על הטרוקנין המוציא בכזית. ומבאר שיטת הטור לפי גירסת הרי"ף בגמרא שטרייתא מועלת בה קביעות סעודה, ולפי האמור בגמרא שטרוקנין חייבין בחלה וטרייתא פטורה מן החלה, שלדעת הטור תלוי' ברכת המוציא בחיוב חלה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 14. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴³⁵ סעיף טו (טרייתא, דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותה ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה, אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפילו קבע סעודתו עליו).

¹⁴³⁶ סקמ"א (בטור כתוב דאם קבע עליו מברך המוציא ... ואם כן אין חילוק בין טרוקנין לטרייתא ... לענין ברכה שוין, כן נראה לי, דוק ותשכח).

¹⁴³⁷ שהרי כתב (טרוקנין ... מברך עליו המוציא ... נעשה כמו פת גמור, אבל טרייתא ... אין עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות, ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות).

¹⁴³⁸ המקור לשיטת הטור, שבטרייתא מועלת קביעות סעודה, ובטרוקנין אין צריך קביעות סעודה.

¹⁴³⁹ בגירסת הגמרא שלנו לז, ב – לח, א (טרוקנין חייבין בחלה ... מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ... טרייתא פטורה מן החלה ... האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה, אמר ליה מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות). שגירסה זו נפסק כאן בפנים, שטרוקנין "מועלת בהם קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון", וטרייתא "אפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'".

אבל גירסת הרי"ף כז, רע"א (טרייתא דארעא מברכין עלה בורא מיני מזונות, ואם קבע סעודתיה עילויה, מברך עלה המוציא ושלש ברכות), שלפי זה טרוקנין לחם גמור הוא ומברכים עליהם המוציא, כמבואר בב"ח (שנראה לפי ענ"ד אמת וישר הוא, דרבינו נמשך בפסק זה אחר דברי האלפסי שכתב וזה לשונו, אמר אביי טרייתא פטורה מן החלה וכו', והא טרייתא דארעא מברכין עליה בורא מיני מזונות, ואי קבע סעודתא עלויה מברך עליה המוציא ושלש ברכות ... השתא לפי גירסת זו, בטרוקנין פשיטא ליה דלחם גמור הוא לענין חלה ולענין המוציא, ואפילו לא קבע סעודתא עליה מברך עליה המוציא ושלש ברכות, אלא דבטרייתא קמיבעיא ליה לענין המוציא, דכיון שעשויה בקרקע אי הוי לחם לענין המוציא, ומהדר ליה דלאו לחם הוא ואין מברך אלא בורא מיני מזונות, אלא אם כן דקבע סעודתא עליה, דאז כיון דקבע הוי ליה לחם אף לצאת ידי חובתו בפסח).

בהרב רבינו יונה¹⁴⁴¹ (וכן צריך לומר ברא"ש¹⁴⁴², מדכתב דטרוקנין סופה עיסה, וכן הוא בירושלמי¹⁴⁴³ שהביא במלחמות ספ"ב דפסחים¹⁴⁴⁴, אם כן אף בלא קביעות נמי, כמו שכתב רמ"א סי"ד בהג"ה¹⁴⁴⁵. ולפי מה שכתב המ"א סק"כ¹⁴⁴⁶ אתי שפיר¹⁴⁴⁷. עיין תוס' ברכות ל"ח¹⁴⁴⁸ לחלק בין סופה עיסה לנילוש דהוה גובלא כטרוקנין¹⁴⁴⁹), דדוקא לגירסתו ברש"י צריך להפריש ביניהם¹⁴⁵⁰. אבל לגירסת הרי"ף חדא טריתא היא¹⁴⁵¹, וטריתא דארעא גריעא טפי, משום הכי בעי מאי מברך¹⁴⁵², ואפילו הכי מהני בה קביעות. ומדקרי לה גובלא מכלל שהיא כעין גביל מירתח¹⁴⁵³, שהיא כל כך בלילה רכה שתיאפה מחום מועט¹⁴⁵⁴, ואינה בגומא אלא על גבי קרקע. כמו¹⁴⁵⁵ שכתוב באבן העזר (וגם מה שכתב אבן העזר זה

¹⁴⁴⁰ מה שאמרו בגמרא "גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות, מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות", קאי על טריתא. אבל טרוקנין הוא לחם גמור ומברך עליו המוציא.

¹⁴⁴¹ שגם הוא גורס כהרי"ף (האי טריתא דארעא מברך עלה בורא מיני מזונות). ותתבאר שיטתו לקמן אחר המוסגר.
¹⁴⁴² שעל טרוקין מברכים המוציא, שהרי כתב בפ"ו סי' יא (והכי איתא בירושלמי, רבי יוחנן אמר טרוקנין חייבין בחלה ואומר עליהם המוציא ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, אף על גב דבלילתו רכה וגובלא בעלמא הוי, מכל מקום הוי כמו תחלתו סופגנים וסופו עיסה שחייב בחלה). הרי שאף שלדעתו גם טרוקנין הם גובלא בעלמא הוי, מכל מקום כיון שסופו עיסה, הוי לחם גמור לברך עליו המוציא. ולפי זה אזיל הטור בשיטתו של אביו הרא"ש, שעל טרוקנין מברכים המוציא.

¹⁴⁴³ חלה פ"א ה"ג (רבי יוחנן אמר טריקטא חייבת בחלה ואומר עליו המוציא לחם מן הארץ ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח).

¹⁴⁴⁴ יא, א (ובירושלמי במסכת חלה פירשו הסופגנין טריקטא, וגרסינן התם, ר' יוחנן אמר טריקטא חייב בחלה אומרים עליו המוציא ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח).

¹⁴⁴⁵ "וכן דבר שביליתו רכה שאפאו בתנור בלא משקה, דינו כפת ומברך עליו המוציא ושלש ברכות".

¹⁴⁴⁶ "אבל אם אינם רכים כל כך מברך המוציא, כמו שכתוב סעיף יד] בהגה". ונתבאר בקונטרס אחרון דלעיל ס"ק ה.

¹⁴⁴⁷ שגם הטור מייירי כשהעיסה אינה רכה מאד, ולכן מברכים המוציא על הטרקנין, והטריתא העיסה היא רכה מאד, ולכן מברכים עליה בורא מיני מזונות.

אבל בסדר ברה"נ פ"ב סוף ה"ו נתבאר, שאם מברכים המוציא על הטרקנין כשהעיסה אינה רכה מאד, אזי מברכים בורא מיני מזונות על הטריתא אם "נעשו ריקנין דקין מאוד אחר האפיה כטריתא, ואף אם אין הבלילה רכה יותר מדאי".

ובדעת הרא"ש בזה, ראה לעיל בקונטרס אחרון ס"ק ה (והערה 1433).

¹⁴⁴⁸ דיבור הראשון (בבלילתו רכה דהיינו תחלתו סופגנין וסופו עיסה ... ואהא קאי מתניתין תחלתו סופגנין וסופו עיסה דחייב בחלה ... אבל אנלי"ש אין מברכין עליו המוציא, דלא הוי אלא גובלא בעלמא. ומיהו אם קבע סעודתיה עליהו ... מברך המוציא). ובדף מב, רע"א (אובליא"ש ... אפילו לא קבע נמי לברך המוציא, שהרי הוא לחם גמור, שהרי סופו עיסה ... נילי"ש, מיהו כי קבע סעודתיה עליה מברך עליו המוציא). וראה לעיל בקונטרס אחרון ה.

¹⁴⁴⁹ לגירסת הגמרא שלנו, שגם טרוקנין הם גובלא בעלמא, ומברכין עליו בורא מיני מזונות.

¹⁴⁵⁰ אמנם מה שרבינו יונה מפרש הדברים, לפי גירסתו ברש"י, לא נראה כן בדברי הרי"ף.

שרבנו יונה כותב בדף כו, ב (טריתא פטורה מן החלה. זו היא גירסת הגאונים ז"ל. מאי טריתא מרתח גביל, פרש"י ז"ל שבכירה עצמה עושין גומא ונותנין שם קמח ומים ומגבלין אותו ונאפה שם. ונראה שגורס חייבת [בחלה], דכיון שהוא עשוי דרך גיבול למה תהיה פטורה). ובדף לח, א (האי טריתא דארעא מברך עלה בורא מיני מזונות וכו'). לדעת רש"י ז"ל צריכין אנו לומר שההפרש שיש בין טריתא זו לטריתא שאמרו למעלה, שזו עשויה בקרקע כמו שדרך לעשות השוכנים באהלים, ולמעלה מדבר בשנעשתה בכלי, רוצה לומר בכירה עצמה. ולפיכך אינו מברך עליהם המוציא ואינה חייבת בחלה, מפני שעל ידי שאופין אותה בקרקע אין עושין אותה עבה ואי אפשר שתהיה בלילתה כמו שאר עיסות). והיינו שלפי גירסתו ברש"י, הטריתא שבדף לו, ב מייירי בגומא שבכירה, שחייבת בחלה ומברכים עליה המוציא, וטריתא שבסוף לח, א מייירי בטריתא שבארעא שהיא דקה, ומברכין עליה בורא מיני מזונות.

¹⁴⁵¹ שבין טריתא סתם ובין טריתא דארעא מברכין עליהם בורא מיני מזונות, וכוות"י פסק הטור, שלא חילק בינם.

¹⁴⁵² דאף שאין הפרש בין טריתא סתם לבין טריתא דארעא, מכל מקום בעי רק על טריתא דארעא משום שהיא "גריעא טפיי".

¹⁴⁵³ שמה שאמרו בדף לח, א (גובלא בעלמא הוא), הוא כדאמרינן לו, ב (מאי טריתא, איכא דאמרי גביל מרתח).

¹⁴⁵⁴ ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 18.

¹⁴⁵⁵ אפשר תיבות אלו (באבן העזר (וגם מה שכתב אבן העזר זה אינו) נשתרבבו לכאן בטעות. ראה הערות ובאורים שם ע' 20 הע' 10.

קפא

אינו. כדמשמע מלשון הרי"ף פרק כל שעה, שכתב על ארעא¹⁴⁵⁶, וכן משמע בריא"ז שם בשלטי גיבורים¹⁴⁵⁷ דקרי לה חררה, אם כן כל שכן לגביל מירתח שבכירה¹⁴⁵⁸. אבל לנהמא דהנדקא ודכות¹⁴⁵⁹ אין הכרח כלל דמהני קביעות. משום הכי סתם הטור¹⁴⁶⁰. וכיון¹⁴⁶¹ דאפילו בפטור מן החלה מהני קביעות, מכלל שבטרוקנין שחייבים אין צריך קביעות, לפי דעת הטור שהמוציא תלוי בחלה¹⁴⁶². והוא הדין במיני טיגון משמעות הטור דאין צריך קביעות¹⁴⁶³, מדסמך להם טרוקנין וטריאת וכתב אבל טריאת כו'¹⁴⁶⁴. אבל לדידן שאינם תלויים זו בזו¹⁴⁶⁵, יש לומר דטריאת דארעא היא אפילו בגומא כטרוקנין¹⁴⁶⁶. ואף אם אינה כן¹⁴⁶⁷, מכל מקום יש לומר לרב יוסף דתלי טעמא משום גובלא, הוא הדין לטרוקנין¹⁴⁶⁸ []:

(ז) והבישול כגון כו'¹⁴⁶⁹. מ"א¹⁴⁷⁰ (אף אם תמצי לומר שזה אינו לפי משמעות התוס' ומרדכי ושו"ע

¹⁴⁵⁶ פסחים יא, ב (והיכא דאפה מצה על ארעא ... מר זוטרא קבע סעודתיה עילויה ומברך עליו המוציא וג' ברכות).

¹⁴⁵⁷ אות ב (חררה קטנה שנאפית על גבי קרקע).

¹⁴⁵⁸ דמירי בקרקע הכירה (ולא בגומא), ומכל מקום מועיל בה קביעות סעודה.

¹⁴⁵⁹ שבגמרא לו, ב (מאי טריאת, איכא דאמרי גביל מרתח, ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא, ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח).

¹⁴⁶⁰ שכתב הטור (טריאת שבילתו רכה ... אין עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות, ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות. נהמא דהנדקא, והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים, מברכין עליו בורא מיני מזונות, וכן על לחם העשוי לכותח שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה), ולא פירש שיועיל בהם קביעות סעודה.

ויתבאר לקמן בקונטרס אחרון ס"ק יא (וגם הטור שכתב כן בטריאת, לא כתב כן כאן, וכתבם סמוכים זה לזה ולא כללם בחזא בבא, ועל כרחך צריך לומר כמ"ש לעיל), שרק בטריאת מועיל לדעתו קביעות סעודה, ולא בנהמא דהנדקא ובכותח.

¹⁴⁶¹ ומה שכתב הטור (טרוקנין ... מברך עליו המוציא ... נעשה כמו פת גמור, אבל טריאת ... אין עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות, ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות).

¹⁴⁶² ואם כן למד זאת מהא דאמרינן לו, ב (טרוקנין חייבין בחלה ... טריאת פטורה מן החלה).

¹⁴⁶³ כיון שחייבת בחלה, כדתנן חלה פ"א מ"ה (תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבין בחלה), ונפסק בטור ושו"ע יו"ד סי' שכט ס"ג (גלגלה לעשות ממנה לחם, ונמלך לבשלה או לטגנה ... חייבת). ולכן כתב הטור (כל דבר שבילתו עבה אפילו בישלו במים או טיגנו בשמן לחם גמור הוא וחייב בחלה ומברכין עליו המוציא), שהיא דעה הא' שבפנים סט"ו.

¹⁴⁶⁴ שכתב הטור (כל דבר שבילתו עבה אפילו בישלו במים או טיגנו בשמן, לחם גמור הוא וחייב בחלה ומברכין עליו המוציא ... טרוקנין ... חייב בחלה ומברך עליו המוציא ... אבל טריאת ... אין עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות, ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות). הרי שהן טיגון והן טרוקנין מברך המוציא אף בלא קביעות סעודה.

¹⁴⁶⁵ כמבואר בפנים סט"ו (ואפילו אם הוא בענין שקרוי לחם לענין חלה ... אבל לענין המוציא וברכת המזון הכל הולך אחר האפיה כשנעשה ראוי לאכילה, וכל שלא נאפה בתנור או במחבת בלי משקה אינו קרוי לחם).

ולכן מברכים על הטרוקנין בורא מיני מזונות, אף שהיא חייבת בחלה, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' שכט ס"ה (טריאת, דהיינו עיסה שבילתה רכה ושופכין אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפית, פטורה. אבל אם יש בכירה גומא ושופכין אותה לתוכה, חשוב לחם וחייב).

¹⁴⁶⁶ שאפילו לגירסת הרי"ף, יש לומר שמברכים על הטרוקנין בורא מיני מזונות, כמו "טריאת דארעא", ש"היא אפילו בגומא".

¹⁴⁶⁷ דטריאת דארעא אינה בגומא.

¹⁴⁶⁸ שמה שאמר רבי יוסף שמברכים על בורא מיני מזונות על טריאת דארעא כיון ד"גובלא בעלמא הוא", הוא הדין לטרוקנין שנאפים בגומא, שדינם שוה, שהן טריאת והן טרוקנין מברכים עליהם בורא מיני מזונות, ומועלת בהם קביעות סעודה".

¹⁴⁶⁹ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ז נתבאר, שגם המחמירים כדעת ר"ת שטיגון ובישול יש לו דין אפיה, היינו דוקא במחבת במשקה מעט, אבל בנתבשל בקדרה אין לה דין לחם אפילו בקביעות סעודה.

ואף שר"ת התיר דוקא באטריות, שהם דקים יותר, ולא בקרעפליך, שהם עבים יותר. מכל מקום יש להקל גם בקרעפליך, ולסמוך על הכרעת הסמ"ג, שהתיר בכל בישול, ולא החמיר אלא בטיגון במים מועטים.

קפב

ורמ"א¹⁴⁷¹, דלא הקילו אלא בלאקשי"ן לפי שהן דקין יותר. מכל מקום יש לסמוך בזה על הכרעת סמ"ג והג"מ שבב"י, וכן משמע בר"ן¹⁴⁷². כיון דבלאו הכי לא קיימא לן כר"ת גם בחלה¹⁴⁷³, כמו שכתב המ"א¹⁴⁷⁴ דלא כש"ך¹⁴⁷⁵, וכן בדין, דהחולקים על ר"ת המה הרבים ובתראי¹⁴⁷⁶):

(ח) והוא שנתבשלו כו'¹⁴⁷⁷. בה"ג¹⁴⁷⁸, מרדכי¹⁴⁷⁹.

ועיין במרדכי בפרק כירה¹⁴⁸⁰ בשם רא"ם¹⁴⁸¹ להחמיר אפילו בכלי שני משום חסרון ידיעתנו. ויש לומר שהוא משום שבת וסקילה וחטאת כמו שכתב הרא"ם שם, אבל אין להחמיר כל כך בספק ברכה שהיא דרבנן. עיין מ"א סי' רט"ו¹⁴⁸²:

(ט) ואפילו אם נותן כו'¹⁴⁸³. רב ל"ט¹⁴⁸⁴ (ועיין שם ברא"ש¹⁴⁸⁵ ואינו מחובר יחד כו', משמע אע"ג דשרוי

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 22. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴⁷⁰ סקל"ו (דהכא מיירי שאפה הפשטי"ד במחבת במשקה או במים, דאם בשלו בקדירה, פשיטא דלא הוי תואר לחם).

¹⁴⁷¹ שנשמנו לעיל (הערה 1300).

¹⁴⁷² שנשמנו לעיל (הערה 1301).

¹⁴⁷³ כנפסק בשו"ע יו"ד סי' שכט ס"ג (עיסה שבלילתה עבה, וגלגלה על דעת לבשלה או לטגנה ... ועשה כן, פטורה). כל שכן לענין המוציא שהעיקר כדעת ר"ש.

¹⁴⁷⁴ סקל"ב (אנן קיי"ל דפטורה, כמ"ש ביו"ד סי' שכ"ט).

¹⁴⁷⁵ יו"ד שם סק"ד (מיהו הרבה פוסקים חולקים, דהיכא דבלילתה עבה, אפילו גלגלה על דעת לבשלה, חייבת בחלה, דמיד נתחייבה משעת גלגול).

¹⁴⁷⁶ ב"י (דהרא"ש והרמב"ם סברי כר"ש, ודאי דהכי נקטינן). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל סג.

¹⁴⁷⁷ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"ח נתבאר שכל האמור כאן בעיסה שנתבשלה, היינו שנתבשלו בכלי ראשון, ובעירוי מכלי ראשון תלוי במחלוקת. ובסוף סי"ט נתבאר שכלי שני אינו מבשל. ומבאר שאף שלענין מלאכות שבת מחמירים אף בכלי שני, אין להחמיר בזה לענין ברכות.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 24. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴⁷⁸ ברכות פ"ו ז, ג (דוקא צנומה בקערה, דכיון דשאדי רותחין עלה הוה ליה כלי שני, אבל רמא פת בקדירה הוה ליה כלי ראשון כיון דמבשלא, אף על גב דאיתיה בעינא נפקא ליה מתורת לחם ומברכין עלה בורא מיני מזונות). הובא בב"י ד"ה ופירוש רש"י.

¹⁴⁷⁹ רמז קכו (ובה"ג פירש, דוקא צנומה בקערה, דכיון דשדי עליהו רותחין הוה ליה כלי שני, אבל צנומה בקדרה דהוה ליה כלי ראשון, אף על גב דאיתיה בעיניה נפק ליה מתורת לחם).

¹⁴⁸⁰ רמז שב (ה"ר אליעזר ממיץ ... הלכך יזהר אדם שלא ליתן פת אפוי אף בכלי שני במקום שהיד סולדת בו).

¹⁴⁸¹ יראים השלם סי' רעד מלאכת מבשל (פעמים שהוא דבר רך ומתבשל אף בכלי שני ... יזהר אדם שלא יתן פת אפוי בשבת אף) בכלי שני במקום שהיד סולדת בו ... ואם עשה חילל שבת וחושש אני לו מסקילה וחטאת ... יזהר אדם שלא יתן פת אפוי בשבת אלא בכלי שני במקום שהיד סולדת בו וגם מצלי יזהר כמו כן וגם המבושל לא יתן אצל האש בחום גדול שהיד סולדת בו ואם עשה חילל שבת וחושש אני לו מסקילה וחטאת). הובא בהגהות מיימוניות הל' שבת פ"ט אות א.

וכן הוא לקמן סי' שיח סי"ב (ויש מי שמסתפק וחושש מחיוב חטאת גם בכלי שני שהיד סולדת בו מפני שיש דברים רכים שמתבשלים גם בכלי שני ואין אנו בקיאים בהן). סי' תסא סי"ד (שיש מסתפקין וחוששין על הפת שמא היא מתבשלת אף בכלי שני כמו שנתבאר בסימן שי"ח).

¹⁴⁸² סק"ו (דאמרינן דעובר משום לא תשא וגו', מכל מקום אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא היא).

וכן הוא לקמן שם ס"ג (מדברי סופרים אסור אפילו בדרך ברכה שאינה צריכה). לעיל סי' לד ס"ט (איסור ברכה לבטלה ... שהוא איסור חמור, שהסמיכוהו חז"ל על לאו לא תשא את שם ה' וגו'), ושם נסמן (הערה מב).

¹⁴⁸³ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"ט בין נתן הפירורים לתוך המשקה לפי שעה לבין שרייה מרובה עד שילך תואר לחם מעליהם. ואף שמשלשון הרא"ש נראה שהחילוק הוא אם נדבקו הפירורים זה לזה על ידי השריה או לאו, ומלשון הב"י ומ"א נראה שהחילוק הוא עם נשרו במשקה או לאו. מכל מקום יש להוכיח שעיקר החילוק הוא בין שרייה מרובה עד שילך תואר לחם מעליהם לבין שרייה לפי שעה.

בקערה לרככה מצנימותה כדפרש"י¹⁴⁸⁶, הפך לכאורה ממה שכתבו הב"י¹⁴⁸⁷ ומ"א¹⁴⁸⁸. אבל מדמייתי אביי¹⁴⁸⁹ מליקט מכולן לחביצא, על כרחך צריך לומר שהחיבור לא מהני כלל לאפוקי מתורת לחם, אלא מתואר לחם¹⁴⁹⁰, משא"כ בשרייה לפי שעה דמיירי שם, כדמסיק הרא"ש שם¹⁴⁹¹, אבל בשרייה מרובה מודה להתוס¹⁴⁹². וכן הלבוש סעיף י"א לא כתב יש מי שאומר¹⁴⁹³, משום דלא פליג כלל. דלא כפרי חדש¹⁴⁹⁴):

(י) ואפילו אם לש כו'¹⁴⁹⁵. רמ"א סי' תע"א¹⁴⁹⁶. עיין שם בחק יעקב¹⁴⁹⁷. ובמ"א שם סק"ה¹⁴⁹⁸ דאפילו

לכללות קונטרס אחרון זה ראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"י סק"א). הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 24. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴⁸⁴ כנסמן לעיל (הערה 1336).

¹⁴⁸⁵ סי' יט (שכתבתי לעיל בשם ה"ר יונה ז"ל, דהיכא שאינו מבושל ואינו מחובר יחד מחמת מרק או דבש תורת לחם עליו, אפילו נתפרר דק דק אפילו אין בו תואר לחם), הרי שעיקר החילוק הוא אם הפירורים נדבקו יחד על ידי השריה במשקים או לאו.

¹⁴⁸⁶ אהא דאמרינן לט, סע"א (פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא), פירש"י פת צנומה, יבשה, שנתנה בקערה לשרות), הרי שאף אם נתנה בקערה לשרות מברכין עליה המוציא, אלא אם כן נדבקו יחד.

¹⁴⁸⁷ ד"ה והחילוק השלישי (דכיון שהוא פת בלי תערובת שום משקה אינו יוצא מתורת לחם), הרי שעיקר החילוק הוא עם נשרו בשום משקה או לאו.

¹⁴⁸⁸ סקכ"ד (שנדבקים, לאו דוקא, דאפילו רק שרויים בתוכו דינא הכל), הרי שעיקר החילוק הוא עם נשרו בשום משקה או לאו.

¹⁴⁸⁹ בגמרא לו, ב (א"ר יוסף, האי חביצא דאית ביה פרורין כזית בתחלה, מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות, דלית ביה פרורין כזית, בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ... אמר ליה אביי ... והתניא לקט מכולן (פתיתי המנחות, רש"י) כזית ואכלן (דהא קתני לקט מכולן כזית אלמא בפתייתן פחותין מכזית קאי, רש"י), אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח). ולכאורה מאי מייתי מפתית מנחות שאינן מדובקות לחביצא שהפירורין מדובקות.

וראה גם חידושי צמח צדק קצח, א ד"ה מפורר דק דק.

¹⁴⁹⁰ נמצא שבין במדובקות ובין באינן מדובקות עיקר החילוק הוא אם יצאו מתואר לחם או לאו.

¹⁴⁹¹ "ואינו מחובר יחד מחמת מרק או דבש", שעל ידי זה הלך מהם תואר לחם.

¹⁴⁹² שם ד"ה אמר (כשנותנים הפרורין במים, [ד]אם המים מתלבנים מחמת הפרורין אזלא ליה תוריתא דנהמא), אף שלא נדבקו יחד.

¹⁴⁹³ ששינה מלשון השו"ע סי"א (יש מי שאומר דפירורין שנותנין במים והמים מתלבנים מחמת הפירורין אזיל ליה תוריתא דנהמא, ואין מברך עליה אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש). וכתב בסתם (וכששורין פירורים במים עד שהמים מתלבנים מהם ... אזיל ליה תוריתא דנהמא).

¹⁴⁹⁴ ליקוטים סק"י (מה שכתב בסעיף י"א וי"ב דין פרורין במים ופת שרוי ביין, יראה דפליג אמה שכתב לעיל [סעיף זה] ואם אינו מחובר אלא מפורר מברך ברכת [המזון]).

¹⁴⁹⁵ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"כ נתבאר, שאם פירר הלחם לפירורים דקים וחזר ולש אותם במשקין ומי פירות, אין יוצאים מתורת פת.

עוד נתבאר בפנים, שכן הוא אף אם אחר הלישה טגן או בישלם.

ועוד חילק בפנים (סי"ט וס"כ) בין מגובלים יחד בדרך לישה, שעכשיו יש בהם כזית, לבין פירורי לחם מחוברים בלבד על ידי איזה משקה, שצריך שיהי' בכל אחד בפני עצמו כזית.

ואת כל זאת מוכיח כאן מלשונות הפוסקים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 28. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁴⁹⁶ סוס"ב (מצה שנאפה כתקנה ואחר כך נתפררה ונילושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה, ואסורה לאכלה בערב פסח).

¹⁴⁹⁷ סק"י (ואם כן משמע שיוצאין בה בלילה, כיון דאינה נקראת מצה עשירה).

ואם כן מובן שהיא לחם גמור וברכתו המוציא.

¹⁴⁹⁸ "מצה עשירה והיינו על כרחך שיש בה מעט שמן, דביש בה שמן הרבה אין מברכים ברכת המזון, אם כן בלילה אפילו יש בה מעט שמן אין יוצאין בה, אלא אם כן הוא מעט דמעט". הרי שאם יש בה מעט שמן ברכתו המוציא, ואין יוצאין בה משום מצה עשירה.

בכהאי גונא ד[לא] מתקריא כיסנין זימנין דמצה עשירה היא, מכלל דבכהאי גונא לא הויא כיסנין¹⁴⁹⁹. ועיין שם במ"א סק"ח דכל שכן אם לא נאפית¹⁵⁰⁰. אם כן אם טיגנה דינה כלחם שלם מטוגן¹⁵⁰¹.

ורש"י¹⁵⁰² (ועיין במנחות דף ע"ה ע"ב¹⁵⁰³ שלא הזכיר כלל ואפאן, ואם כן הכא נמי יש לומר דלא נקטיה בדוקא¹⁵⁰⁴ אלא לאורחא דמילתא) שפירש שאפאן, לשיטתיה אזיל דמיירי בבישול שמבטל מתורת לחם ממנו בפחות מכזית¹⁵⁰⁵, ולכן אי אפשר להפקיע הבישול אלא על ידי אפייה. אבל להרב רבינו יונה¹⁵⁰⁶ דמשום שנתפרר לפחות מכזית לחוד נתבטל מתורת לחם¹⁵⁰⁷, יכול לחזור על ידי דבק טוב המחבר אפילו קמח לעשותו לחם לחלה¹⁵⁰⁸, והוא הנגבל במשקה, כמבואר בירושלמי¹⁵⁰⁹ שהביא הרא"ש בהלכות חלה¹⁵¹⁰. אבל בחביצא כל פירור הוא בפני עצמו ואינן נבללין זה בזה¹⁵¹¹.

¹⁴⁹⁹ ואם כן מובן לענין פירורי מצה שחזר ולש ביין ושמן, שאף הפוסקים שהיא חשובה מצה עשירה, כדלקמן שם ס"ט (ואם חזר ולש את הפירורין הללו ביין ושמן ושאר משקין ומי פירות ולא בשלן ולא טגנו אחר כך יש להסתפק אם היא נקראת מצה עשירה), ושם נסמן (והערה מז). גם הם יודו דלא הויא פת הבאה בכסנין אלא לחם גמור שברכתו המוציא, וכאמור בפנים.

¹⁵⁰⁰ על מ"ש הרמ"א שם (מצה שנאפה כתקנה ואחר כך נתפררה ונילושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה, ואסורה לאכלה בערב פסח), כתב הרמ"א שם (אפילו נאפית אחר כך שנית), שגם אז היא לחם גמור, ואינה מצה עשירה על ידי היין ושמן שנילושה בהם. נמצא דכל שכן אם לא נאפית, נחשבת לחם גמור וברכתה המוציא.

¹⁵⁰¹ כיון שאחר לישא יש בהם כזית ונעשית לחם גמור, לכן גם אם טיגנה אחר כך, דינה כלחם שלם שטגנוהו שברכתו המוציא, וכאמור בפנים (ואפילו אם אחר הלישה טגן במשקה, או אפילו בישלם בקדרה, לא נתבטלו מתורת לחם, כמו שבכזית לחם גמור לא נתבטל מתורת לחם על ידי טיגון ובישול).

¹⁵⁰² אהא דאמרין לו, ב (היה עומד ומקריב מנחות בירושלים ... נטלן לאכלן מברך המוציא ... לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר פורכן עד שמחזירין לסלתן הכי נמי דלא בעי ברוכי המוציא ... הכא במאי עסקין בשערסן) פירש"י (בשערסן, כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן). נראה מכך לכאורה, שאם חזר וגבלן יחד, ולא אפאן, ברכתו בורא מיני מזונות, ודלא כמו שנתבאר בפנים.

¹⁵⁰³ ד"ה בשערסן (שקיבץ הפירורין ביחד וגללן בידו וחברן והוי כזית), וברש"י כת"י שם ד"ה כשערסן (שלשן וצירפן יחד לכזית שלם).

¹⁵⁰⁴ כי גם רש"י יסבור, כאמור כאן בפנים (ואפילו אם לש אותם במשקין ומי פירות, אין להם דין פת הבאה בכיסנין, שכיון שהיו לחם גמור מתחילתם אין יוצאים לעולם מתורת פת אלא אם כן אין בכל אחד כזית).

¹⁵⁰⁵ והיינו שאפילו אם נפרש שרש"י כאן בברכות מצריך "אפאן" דוקא, שבלאו הכי נתבטל מהם תורת לחם. היינו כי רש"י אזיל לשיטתיה, שפירש בברכות שם ד"ה חביצא (שמפררין בתוך האלפס לחם). והיינו כפי שפירש שם לו, א ד"ה שהפרוסות קיימות (שלא נימוחו בבישול), משא"כ כאן נתפררו בבישולן בתוך האלפס.

וראה לעיל (הערה 1339).

¹⁵⁰⁶ כו, ב (היכא שאינו מבושל, אלא שהוא מחובר על ידי דבש או מרק בלא שום בישול, אם יש בפרוסות כזית, מברך עליו המוציא). והיינו שעל ידי חיבור לא נעשו גוף אחד, אלא צריך שיהי' כזית בכל פרוסה.

¹⁵⁰⁷ ראה תהלה לדוד ס"ק כד. הערות ובאורים (ירושלים) ח"ב ע' 31.

¹⁵⁰⁸ כעין האמור בט"ז ס"ק יב (שעל ידי הבישול הוא דבק טוב יותר מדיבוק שעל ידי מרק, שיוכל לחזור ולהפריד בין הדבקים, וזה פשוט). ונתבאר לעיל (הערה 1330).

¹⁵⁰⁹ חלה פ"ב ה"א.

¹⁵¹⁰ ס"י ג (ירושלמי ... עיסה ... נילושה במי פירות ונגע בה טבול יום, רבי אלעזר בר' יהודה איש ברתותא אומר משום ר' יהושע פסל את כולו. רבי עקיבא אומר משמו לא פסל אלא במקום מגעו. ר' חייא בשם רבי יוחנן אומר ... אף על גב דאמר רבי עקיבא תמן אין מי פירות מחברין לטומאה, מודה הוא הכא שמי פירות מחברין לחלה. רבי חייא בר אבא בשם רבי יהושע בן לוי אומר אין לך מחבר אלא שבעה משקין בלבד ... הלכה כרבי' ... לכן יש ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבד בלא תערובת מים כדי לצאת מן הספק על חיוב חלה). והיינו שהרא"ש מסתפק בדבר, כמבואר בטור יו"ד ס"י שכט (עיסה שנילושה במי ביצים או ביין או דבש בלא שום מים, כתב הרמב"ם שחייבת בחלה, ואדוני אבי ז"ל היה מסתפק בדבר, וכתב טוב ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבד בלא תערובות מים כדי לצאת מידי ספיקא). ועל זה מסיק כאן, שעכ"פ כשנגבל במשקה (אחד משבעת המשקין) הוא דבק טוב המחבר (אף לטומאה).

אבל כאן בפנים (אם לש אותם במשקין ומי פירות, אין להם דין פת הבאה בכיסנין). וראה הערות ובאורים שם ע' 34.

¹⁵¹¹ ולכן חילק ביניהם בפנים, שלענין חביצא נתבאר בריש ס"ט (וכן פירורי לחם שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק, אם אין עליהם תואר לחם מחמת זה, ואין בכל אחד בפני עצמו כזית), ולא סגי במה "שעכשיו יש בהם כזית". ואילו לענין לישא וגיבול יחד נתבאר בס"כ (וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם

קפה

ומה שכתב המ"א¹⁵¹² ואפאן, הוא לרבותא¹⁵¹³, כמו שכתב בסי' תע"א¹⁵¹⁴. וכן משמע ממה שכתב¹⁵¹⁵ אם עירב קמח וטגנון כו', משמע דבלא תערובות פשיטא דתורת פת עליו¹⁵¹⁶. ואין לומר דזהו לר"ת¹⁵¹⁷, דאם כן מאי מהני קמח הא בלילתן עבה¹⁵¹⁸. ואין לומר שטיגנון אחר אפיה¹⁵¹⁹, ועירב הקמח בלישה¹⁵²⁰, הרי נאפה הקמח גם כן ונעשה לחם גמור¹⁵²¹. ואחר אפיה¹⁵²² אינו מתערב בקמח (להיות נבלל בו יפה להתבטל ברוב), [ו]לחודיה קאי:

(יא) אפילו כו'. ומה¹⁵²³ שכתב המ"א בשם רבינו ירוחם¹⁵²⁴ צריך עיון גדול, דאף לפי הגהתו משמע כן בהדיא¹⁵²⁵, דתלי טעמא דמהני קביעות משום דלחם הוא לחלה, אבל טריתא דפטורה מברך בורא מיני מזונות בכל ענין. ולכן כפל רבינו ירוחם לשונו ואין מברכים המוציא כו'¹⁵²⁶, לומר דלא משכחת לה כלל

יחד, אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם, כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון).

¹⁵¹² כאן סקכ"ח (אמרין בגמרא, אם פיר הלחם עד שמחזירו כסולת ואחר כך חזר וגבלם יחד וחזר ואפאם צריך לברך המוציא, אפילו ליכא תריתא דנהמא, דהא מקרי פירורין שיש בהם כזית לרב יוסף ובכזית לא בעי תואר לחם).

¹⁵¹³ שאפילו אם אפאן לא לא נעשה בזה פת הבאה בכסנין.

¹⁵¹⁴ סק"ח (אפילו נאפית אחר כך שנית).

¹⁵¹⁵ כאן סקכ"ח (ומכל מקום אם עירב בהן קמח וטגנון בשומן או לשו בהן, צ"ע אם נלך אחר הרוב).

¹⁵¹⁶ אף שלא אפאן, אלא טגנון.

¹⁵¹⁷ דלעיל ריש סט"ו, דטיגון דמי לאפיה. ולומר שלכן כתב המ"א "וטגנון", שהוא כמו "ואפאן".

¹⁵¹⁸ שבין אם עירב בהן קמח ובין לא עירב בהן קמח, ברכתו המוציא, ומהו "צ"ע אם נלך אחר הרוב".

¹⁵¹⁹ וכיון שטגנון אחר אפיה, נעשה לחם גמור על ידי האפיה, ולא על ידי הטיגון.

¹⁵²⁰ שעל ידי דבק טוב של הלישה נחשב כזית אחד.

¹⁵²¹ ושוב לא מובן מה הספק של המ"א (צ"ע אם נלך אחר הרוב).

¹⁵²² ואם עירב הקמח אחר אפיה.

אלא ודאי כוונת המ"א, שאף אם לא אפאן אלא טגנון, הוי לחם גמור, וכמבואר כאן בפנים (ואפילו אם אחר הלישה טגנון במשקה, או אפילו בישלם בקדרה, לא נתבטלו מתורת לחם).

¹⁵²³ תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ג נפסק שבצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן, מברכין עליו בורא מיני מזונות אפילו בקביעות סעודה.

ואף שהמ"א ס"ק מא רוצה להוכיח מדברי רבינו ירוחם שבטרייתא מועיל קביעות סעודה, ולפי זה כתב בס"ק מג שכן הוא לדעת רבינו ירוחם גם בבצק שאופין בשפוד כו'. מכל מקום יש להוכיח מרבינו ירוחם שקביעות סעודה אינה מועלת לא בטרייתא ולא בבצק שאופין בשפוד כו'. ואפילו הטור שכתב בטרייתא שמועיל קביעות סעודה, מודה הוא בבצק שאופין בשפוד כו' שקביעות סעודה אינה מועלת בה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 36. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁵²⁴ הבי"ה העתיק את דברי רבינו ירוחם נט"ז ח"ה קמה, ד (טרקנין מברך בורא מיני מזונות, ואי קבע עליהו מברך המוציא, דהוי כדבר שתחילתו סופגנין וסופו סופגנין שפטור מחלה ומברך בורא מיני מזונות. אבל טריתא פטורה מחלה ומברך בורא מיני מזונות).

וכתב המ"א ס"ק מא (ופשוט דטעות סופר הוא, דתלמוד ערוך (לז, ב) דטרקנין חייב, וכן כתב רבינו ירוחם בהל' חלה (הכ"א ח"ג קעז, ג). אלא כצ"ל, שתחילתו סופגנין וסופה עיסה שחייב בחלה, אבל דבר שתחילתו סופגנין וסופו סופגנין פטור מחלה וכו'). והיינו שלפירוש המ"א ברבינו ירוחם, גם טריתא מועיל בה קביעות סעודה, וכדעת הטור שכתב בסוף הסימן (טריתא ... ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא ושלש ברכות).

ולפי זה כתב המ"א בס"ק מג (ברבינו ירוחם כתבו עם טריתא בחד בבא, ועמ"ש סט"ו), והיינו שעל פי מ"ש המ"א בס"ק מא בדעת רבינו ירוחם שקביעות סעודה מועלת בטרייתא, תועיל קביעות סעודה גם בבצק שאופין בשפוד כו', שהרי רבינו ירוחם שם כתבם בחד בבא (טריתא ... נהמא דמנדוקא ... פטור מחלה ואין מברכין עליו המוציא אלא בורא מיני מזונות).

¹⁵²⁵ דבטרייתא (דלעיל ס"ג) ובבצק שאופין בשפוד כו' (נהמא דהנדקא) מברך בורא מיני מזונות אף בקביעות סעודה.

¹⁵²⁶ "ואין מברך עליו המוציא אלא בורא מיני מזונות בתחלה ולבסוף ברכה אחד מעין שלשה ... ואין מברכין עליו המוציא אלא בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלשה".

דמברכין עליו המוציא. וגם הטור שכתב כן¹⁵²⁷ בטריטא, לא כתב כן כאן, וכתבם סמוכים זה לזה ולא כללם בחדא בבא, ועל כרחך צריך לומר כמ"ש לעיל¹⁵²⁸:

¹⁵²⁷ בסוף הסימן (טריטא שבילתו רכה ... אין עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות, ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות. נהמא דהנדקא, והוא לחם שאופין אותו בשפוד ... וכן על לחם העשוי לכותח ... מברכין עליו בורא מיני מזונות). הרי שקביעות סעודה אינה מועלת אלא בטריטא ולא בלחם שאופין אותו בשפוד כו'.
¹⁵²⁸ בקונטרס אחרון סק"ו (אבל לנהמא דהנדקא ודכותח אין הכרח כלל דמהני קביעות. משום הכי סתם הטור). נמצא שכאן בבצק שאופין בשפוד (נהמא דהנדקא), מודה גם הטור שקביעות סעודה אינה מועלת.

הלכות ברכות שבסעודה

קעד דין ברכת היין בסעודה

ובו י"א סעיפים

ברכת היין שבתוך הסעודה

א יין¹⁵²⁹ אע"פ שבא לשתות תוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן¹⁵³⁰ ואינו נפטר בברכת הפת¹⁵³¹ אע"פ ששותה לשרות האכילה שבמעיו¹⁵³² והרי זה כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה¹⁵³³ שנפטרים בברכת הפת כמו שנתבאר¹⁵³⁴ מכל מקום הואיל והיין הוא חשוב¹⁵³⁵ שגורם ברכה לעצמו¹⁵³⁶ בכמה מקומות¹⁵³⁷ כגון בקידוש¹⁵³⁸ והבדלה¹⁵³⁹ וברכת אירוסין¹⁵⁴⁰ שמברכין על היין בורא פרי הגפן אע"פ שא"צ לשתייתו¹⁵⁴¹ לפיכך אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו¹⁵⁴² מברכה ראשונה שהיא בורא פרי הגפן אע"פ שטפל אליה להפטר בברכת המזון מברכה אחרונה¹⁵⁴³ לפי שאינו גורם לעצמו ברכה אחרונה (א) אלא ברכה ראשונה¹⁵⁴⁴ (לבדה שבשכילה היא עיקר הבאת הכוס בכל דבר הטעון כוס):

¹⁵²⁹ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) ברכת היין שבתוך הסעודה (ס"א-ה).

(ב) ברכה אחרונה על היין שלפני הסעודה (ס"ו-ח).

(ג) ברכה היין שאחר הסעודה (ס"ט).

(ד) המלכת ספק (ס"י-יא).

דיני ברכת היין שבסעודה שיתבארו כאן ס"א-ח, יתבארו גם בלוח ברה"נ פ"ה ה"ז-יד, ובסדר ברה"נ פ"ד ה"ז-יב. ויצוין לקמן בשולי הגליון.

¹⁵³⁰ **משנה מב**, רע"ב. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ח. סדר ברה"נ פ"ד ה"ח.

¹⁵³¹ ברכות מא, סע"ב. שו"ע שם.

¹⁵³² רשב"א שם ד"ה אי הכי. רא"ש פסחים פ"י סי' י.

¹⁵³³ **תוס'** שם ד"ה אי הכי. **רא"ש** פ"ו סי' כט.

¹⁵³⁴ לקמן סי' קעז ס"א. וראה גם לעיל סי' קסח סי"ד וסכ"א.

¹⁵³⁵ רבנו יונה מב, א ד"ה יין. רא"ש פסחים פ"י סי' י. טור ושו"ע ס"ז. מ"א סק"א. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

¹⁵³⁶ **גמרא מא**, סע"ב.

¹⁵³⁷ רש"י שם ד"ה דגורם.

¹⁵³⁸ רש"י על הרי"ף שם ד"ה גורם. **תוס'** ורבנו יונה שם. ט"ז סק"א. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

¹⁵³⁹ רש"י על הרי"ף ורבנו יונה שם. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

¹⁵⁴⁰ **תוס' שם**.

¹⁵⁴¹ רש"י שם.

¹⁵⁴² ראה לבוש ס"א.

¹⁵⁴³ רא"ש פ"ו סוף סי' כו ופסחים פ"י סי' י. טור ושו"ע ס"ו.

¹⁵⁴⁴ רמב"ן במלחמות ה' פרק ערבי פסחים (כד, א). **תוס'** פסחים קג, א ד"ה אנא. **ועי' בקונטרס אחרון**. ומטעם זה פוטרת בהמ"ז גם יין שלפני המזון אם הוא שייך לסעודה, כדלקמן ס"ו וס"ח. ולקמן ס"ט מבואר טעם נוסף, שגם היין שלאחר הסעודה נפטר בברכת המזון. וראה תהלה לדוד ס"ק ו. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 230.

ב אבל על מים או שאר משקים אין לברך עליהם בתוך הסעודה¹⁵⁴⁵ ואפילו שותה לצמא לפי שהם באים מחמת הסעודה¹⁵⁴⁶ שאי אפשר לאכילה בלא שתיה¹⁵⁴⁷ וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתיה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת הלחם¹⁵⁴⁸ ואפילו אם היה צמא קודם הסעודה כיון שלא רצה לשתות אז כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסיבת הפת היא וברכת הפת פוטרתם¹⁵⁴⁹.

(ואע"פ שהפת היא סבה רחוקה להם ואינם דומים לפירות שאוכלים בגמר הסעודה לעכל המאכל¹⁵⁵⁰ שהפת הוא סבה קרובה להם ואעפ"כ טעונים ברכה לפניהם כמו שיתבאר בסימן קע"ז¹⁵⁵¹ לפי שהפירות הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה שדרך לאכלם כל היום¹⁵⁵² לפיכך אם אוכלם בשעת סעודה אינם חשובים טפלה לפת אלא א"כ באו לצורך אכילתה שיאכל עדיין כגון ללפת הפת או לעורר תאות המאכל¹⁵⁵³ כמו שיתבאר¹⁵⁵⁴ ולא לעכל המאכל שכבר אכל כי מה שהיה כבר היה אבל מים ושאר משקין ששתייתם כל היום היא מחמת סעודה שרוב הצמאון היא מחמת אכילה ואפילו משקין ששותין אותם אפילו שלא לצמאון כגון שכר¹⁵⁵⁵ ומי דבש¹⁵⁵⁶ אין דרכם לשתותם קודם אכילה אלא אחריה נמצא שבאים מחמת אכילה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה אפילו ע"י סיבה רחוקה הרי הם טפלים לסעודה וברכת הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרתם).

והוא שקובע סעודה על פת¹⁵⁵⁷ אבל אם אוכל מעט פת בשביל שלא יזיקו לו המים בלבד מברך על הפת שהכל כמו שיתבאר¹⁵⁵⁸:

ג ויין שרף שבתוך הסעודה אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה וא"צ לברך עליו¹⁵⁵⁹ ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו¹⁵⁶⁰ (כמו שצריך לברך על

¹⁵⁴⁵ רש"י לפירוש הרשב"א מב, א ד"ה אי הכי. ר"י ור"ת בברכות מא, ב בתוס' ד"ה אי הכי. רא"ש פ"ו סי' כט. הרב רבנו יונה שם ד"ה ומכאן. רשב"א שם, שכן נהג רש"י ור"ת וגדולי הצרפתים. מרדכי רמז קלו. סמ"ג מ"ע כז ה' ברכות שבסעודה. סמ"ק ריש סי' קנא. טור ושו"ע סי'. וראה גם לעיל סי' קסח סכ"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ז. סדר ברה"נ פ"ד ה"ז.

¹⁵⁴⁶ רשב"א שם. בלוח וסדר ברה"נ שם הוסיף: ולא לשרות המאכל שבמעיו.

¹⁵⁴⁷ תוס' שם. רא"ש שם. טור ושו"ע סי'.

¹⁵⁴⁸ מ"א סוסק"ט. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

¹⁵⁴⁹ הרב רבנו יונה שם. שו"ע שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

¹⁵⁵⁰ מרדכי שם רמז קלה והגהות מיימוניות ה' ברכות פ"ד אות י בשם ר"י (בתוס' שם ד"ה הלכתא) הובאו במ"א סק"א.

¹⁵⁵¹ סעיף ב.

¹⁵⁵² הרב רבנו יונה שם ד"ה ורבנו יצחק בשם ר"י הזקן. ארחות חיים ה' סעודה רס"י לה. של"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ד ס"א. וראה גם לקמן שם. (ולפי זה אתי שפיר מאי שנא לעכל גבי פירות שאינם טפלים לפת מלשרות שמבואר בתוס' שם "הלכך משקין הבאין מחמת הסעודה שבאין בשביל הפת לשרות המאכל ... פת פוטרתן". וכ"ה ברשב"א שם. וראה מה שחילק ביניהם בלבוש סי' קעז ס"ב. דיש לומר דלפי זה דגם לשרות לא פטרו אלא במשקים שבאים מחמת סעודה כמ"ש בשו"ע).

¹⁵⁵³ ראה מ"א שם.

¹⁵⁵⁴ לקמן ס"ג ובקונטרס אחרון ס"ק ב. לקמן סי' קעז ס"ד ובקונטרס אחרון ס"ק ג.

¹⁵⁵⁵ ר"ת בתוס' שם ד"ה אי הכי. ט"ז סק"י. מ"א סק"י.

¹⁵⁵⁶ ט"ז ומ"א שם.

¹⁵⁵⁷ מ"א סק"י. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

¹⁵⁵⁸ לקמן סי' ריב סי"ח וסי"י. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. אבל בסדר ברה"נ שם השמיט הלכה זו שיברך על הפת שהכל (בהלכה זו ובהלכה דלקמן שם).

¹⁵⁵⁹ מ"א סק"א. וכדלעיל ס"ב ובקונטרס אחרון ס"ק ב. לקמן סי' קעז ס"ד ובקונטרס אחרון שם ס"ק ג - לגבי פירות. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"י. סדר ברה"נ פ"ד ה"י.

¹⁵⁶⁰ מטה משה סי' שסג בשם הרש"ל. לבוש סי' קעז סוס"ב. דברי חמודות פ"ו אות פו. מ"א שם. ט"ז סק"י. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

הפירות שבאים לעכל¹⁵⁶¹) לפי שגם היי"ש אין שתייתו מחמת אכילה לעולם כשאר משקין וגם אין כוונת רוב בני אדם לעורר בו תאות המאכל שהרי רגילים לשתותו בכל בקר אף בלא סעודה¹⁵⁶² לפיכך אינו נחשב טפל אלא כשבא לצורך אכילה שיאכל עדיין¹⁵⁶³.

ואם שורה בו פת (ב) יתבאר לקמן¹⁵⁶⁴.

ובשבת אין צריך לברך עליו בכל ענין שנפטר בברכת הכוס של קידוש ואפילו קידש על היין¹⁵⁶⁵ כמו שיתבאר¹⁵⁶⁶ (אלא אם כן קידש בלילה על הפת¹⁵⁶⁷).

ויש אומרים¹⁵⁶⁸ שגם מים ושאר משקים¹⁵⁶⁹ (ג) טעונים ברכה בתוך הסעודה כמו יין ולא הוצרכו ליתן טעם לברכת היין מפני שגורם ברכה לעצמו¹⁵⁷⁰ אלא מפני שהיין ממשיך אדם לתאות אכילה והרי הוא צורך סעודה אבל שאר משקים שאינן מעוררים תאות המאכל צריך לברך עליהם אע"פ שאינן חשובין כייין¹⁵⁷¹.

ויש מצריכים¹⁵⁷² עוד לברך על המים¹⁵⁷³ בכל פעם ופעם כי מן הסתם נמלך הוא בכל פעם לפי שאין דרך לשתות מים אלא לצמא ולא היה יודע שיצמא עוד והעיקר כסברא הראשונה.

והרוצה להסתלק מן הספק יתן לאחר שאינו אוכל לברך ויתכוין לפוטרו¹⁵⁷⁴ או ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על מעט מים או שאר משקין על דעת לשתות כל צרכו בתוך סעודתו¹⁵⁷⁵ (ואפילו אם נמלך לשתות עוד לפני הסעודה א"צ לברך שאין זה קרוי נמלך כיון שהיה בדעתו לשתות אח"כ בסעודה על סמך ברכתו זו¹⁵⁷⁶).

ולא ישתה כשיעור רביעית שלא יצטרך לברך ברכה אחרונה¹⁵⁷⁷ על דרך שיתבאר¹⁵⁷⁸ ולא יפטור בזה מה שישתה בתוך סעודתו¹⁵⁷⁹ וגם יזהר שלא לצאת חוצה קודם סעודה¹⁵⁸⁰ שכשמשנה מקומו צריך לחזור

¹⁵⁶¹ נחלת צבי סי' קעז עה"ג. הבוא באליה רבה שם ס"ק יא. וכדלעיל ס"ב - לגבי פירות.

¹⁵⁶² לחזק הלב (סדר ברה"נ שם).

¹⁵⁶³ מ"א שם. ובסדר ברה"נ שם כתב: בד"א במדינות שאין דרכם לשתות תוך הסעודה אלא בשאר כל היום לחזק הלב ודינו כדן פירות, אבל במדינות אלו שרגילים לשתות תוך הסעודה אין צריך לברך עליו.

¹⁵⁶⁴ סי' ריב סי"ג. וראה גם לעי' סי' קסח סכ"א. ועי' בקונטרס אחרון.

¹⁵⁶⁵ דברי חמודות ומ"א שם. אליה זוטא ס"ק יא. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם ה"י-יא.

¹⁵⁶⁶ לקמן סי"ד.

¹⁵⁶⁷ ראה לקמן סי' ערב סי"א.

¹⁵⁶⁸ בה"ג ברכות פ"ז (י, ב). הובא ברא"ש פ"ו סי' כט ובטור וש"ע סי'. בלוח ברה"נ שם ובסדר ברה"נ שם לא הובאה דעה זו.

¹⁵⁶⁹ בה"ג שם. מרדכי רמז קלו. תוס' ר"ד מא, ב ד"א שאלו. לבוש סי'. ועי' בקונטרס אחרון.

¹⁵⁷⁰ ברכות מב, רע"א. לעיל סי"א.

¹⁵⁷¹ מרדכי שם. מג"א ס"ק יא.

¹⁵⁷² מחזור ויטרי סי' עג. הובא בתוס' שם. רא"ש ומרדכי שם. טור וש"ע שם.

¹⁵⁷³ משא"כ בשאר משקים. ראה מ"א סק"ג.

¹⁵⁷⁴ סדר ברכות רמ"מ ד"ה ברכת היין (ג, א). מ"א סקט"ו.

¹⁵⁷⁵ רא"ש שם. טור וש"ע שם.

¹⁵⁷⁶ עי' פסחים קג דמייתי ראה לשתיה שאחר ברכת המזון שנמלך לשתות קודם ברכת המזון מכלל דאם לא כן לא הוי נמלך ודו"ק. וראה הערות ובאורים (ירוש' יו) ח"ב ע' 304.

¹⁵⁷⁷ סי' הכוונות (ה, ב). הובא בט"ז ס"ק ט ומ"א סק"ד.

¹⁵⁷⁸ לקמן סי' ובקונטרס אחרון שם ס"ק ז.

¹⁵⁷⁹ ט"ז סק"ט. עי' במ"ש בסי' קצ ס"ו. וראה גם לקמן סוס"ז. לקמן סי' תעג סי"ז וסי"ח.

¹⁵⁸⁰ מ"א סוף ס"ק יד.

ולברך כשחוזר למקומו כמו שיתבאר לקמן¹⁵⁸¹.

אבל המנהג כסברא הראשונה¹⁵⁸²:

ד בירך על יין א"צ לברך על שאר משקין לדברי הכל שיין פוטר כל מיני משקים¹⁵⁸³ בין בשעת הסעודה בין בשאר פעמים¹⁵⁸⁴ לפי שהיין הוא עיקר משקה והוא ראש לכל מיני משקין לכן הוא עיקר לענין ברכה וכולן טפלים אליו¹⁵⁸⁵ והוא שהיו המשקין לפניו בשעה שבירך על היין¹⁵⁸⁶ (או שהיה דעתו עליהם¹⁵⁸⁷).

ואפילו אינו קובע עצמו לשתות יין אלא שותה יין מעט¹⁵⁸⁸ לצורך מצוה כגון קידוש והבדלה ושותה משקין הרבה אח"כ נפטרים בברכת היין¹⁵⁸⁹ (אם היה דעתו עליהם וכמו שיתבאר¹⁵⁹⁰):

ה אם שתה יין לפני הסעודה¹⁵⁹¹ אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה¹⁵⁹² א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שנפטר בברכת היין שלפני הסעודה¹⁵⁹³ אלא א"כ לא היה בדעתו תחלה לשתות יין בתוך הסעודה ואח"כ נמלך¹⁵⁹⁴ אבל בסתם אינו נקרא נמלך כי רגילות הוא לשתות יין בסעודה (ד) אפילו בחול¹⁵⁹⁵ לשרות האכילה שבמעיו¹⁵⁹⁶ ולכן המבדיל על שלחנו דהיינו סמוך לסעודתו ובמקום סעודה¹⁵⁹⁷ א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה¹⁵⁹⁸.

ויש אומרים¹⁵⁹⁹ שיין הבדלה הואיל ואינו בא לשתיה אלא למצוה¹⁶⁰⁰ אינו פוטר היין שבסעודה אלא א"כ

¹⁵⁸¹ ס"י קעח ס"א.

¹⁵⁸² רמ"א ס"ז.

¹⁵⁸³ ר' חייא בברכות דף מא, ב. רא"ש פ"ו רס"י כו. טור סוף הסי'. שו"ע ס"ב. ס"י רח סוסט"ז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה הי"א. סדר ברה"נ פ"א הכ"א. ושם: בין מברכה ראשונה ... ובין מברכה אחרונה נפטרו בברכת על הגפן. וראה גם לקמן ס"ז. ס"י רד ס"יב. ס"י ערב ס"יג. ס"י תעג ס"י. והוא מרבינו יונה שם ופליגא וד"ה יין גורם. מרדכי רמז קנ. טור סוף ס"י רח בשם אחיו ואביו הרא"ש. שו"ע שם ס"י רח סט"ז. רמ"א כאן ס"ב.

¹⁵⁸⁴ רשב"א מא, ב ד"ה אי הכי. וראה תוס' שם ד"ה ויין. טור וב"י סוף הסי'. וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

¹⁵⁸⁵ תוס' שם ד"ה אי הכי. רא"ש שם פ"ו ס"י כט. מרדכי שם רמז קלו. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 282.

¹⁵⁸⁶ מרדכי שם רמז קנ. ט"ז סק"ב. מ"א ס"י רח ס"ק כד. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁵⁸⁷ אליה רבה ס"ק ח. וכן משמע במ"א סוף ס"ק יא דמדמי ליה לשכר ולא התנה שיהיה היי"ש על השלחן כמ"ש בעז"ק. וכ"מ בהדיא בס"י רו סק"ז. ולקמן שם ס"ט וס"י ריב ס"י. וכ"מ ממ"ש בס"י רעב סוף ס"ק ט. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 282.

¹⁵⁸⁸ שיירי כנסת הגדולה הגב"י אות י. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. וראה משנ"ב שער הציון ס"ק ה. ובסדר ברה"נ שם, דהיינו אפילו: שתה יין פחות משיעור רביעית שאין צריך לברך לאחריו.

¹⁵⁸⁹ מ"א סוסק"א. וראה חקרי הלכות ח"ח יב, א.

¹⁵⁹⁰ אוצ"ל: כמו שנתבאר. ואפשר הכוונה לקמן ס"י רו ס"ט וס"י ריב ס"י - לענין עיקר וטפל.

¹⁵⁹¹ אפילו לא קבע עצמו על היין. ט"ז סק"ד (וכ"כ הרא"ש בפרק ערבי פסחים ס"י ד ואפילו באקראי בעלמא). אליה רבה ס"ק ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ח. סדר ברה"נ פ"ד ה"ח.

¹⁵⁹² ט"ז ס"י רצט סק"ו. מ"א סק"ה. וראה לקמן בהמשך הסעיף ובקונטרס אחרון ס"ק ו. ולענין אם צריך שיהי במקום סעודה, ראה לקמן בסוף הסעיף. ובקונטרס אחרון ס"ק ד.

¹⁵⁹³ תוס' מב, ב ד"ה רב ששת ופסחים ק, ב ד"ה ידי יין. רא"ש שם. טור ושו"ע ס"ד. וראה גם לקמן ס"י תעב סט"ו.

¹⁵⁹⁴ תוס' ורא"ש שם. ט"ז סק"ד בדעת השו"ע.

¹⁵⁹⁵ תוס' שם. רבינו ירוחם נתיב טז ח"א (קמב, ג). הובא בדרכי משה סק"ב. רא"ש בפרק ערבי פסחים שם.

¹⁵⁹⁶ ראה ברכות מב, ב.

¹⁵⁹⁷ היינו לכל הדיעות דלקמן ס"י קעח ס"ג. ראה ט"ז ס"י רצט סק"ה. ועי' בקונטרס אחרון ס"ק ד.

¹⁵⁹⁸ רא"ש שם. רשב"א מב, ב ד"ה איבעיא. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ד אות ל. טור ודעה הא' שבשו"ע ס"ד וס"י רצט ס"ז. וראה גם לקמן שם ס"יג.

¹⁵⁹⁹ תוס' שם. מרדכי שם רמז קמד. דעה הב' בשו"ע שם ושם.

¹⁶⁰⁰ מ"א סק"ה. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 157.

הבדיל על שלחנו ממש דהיינו אחר שקבע עצמו לסעודה על השלחן¹⁶⁰¹ או אחר שנטל ידיו¹⁶⁰² (ה) שנטילת ידים היא התחלת קביעות הסעודה¹⁶⁰³ אע"פ שלא ישב בשלחן עדיין ואפילו נטל ידיו והבדיל בחדר אחר¹⁶⁰⁴ (ועל דרך שיתבאר¹⁶⁰⁵). ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה יכולין שלא לפטור בברכה זו היין שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כיון לכך א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שספק ברכות של דברי סופרים להקל¹⁶⁰⁶.

במה דברים אמורים ביין הבדלה שאינו שייך לסעודה אבל יין קידוש הואיל והוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה¹⁶⁰⁷ פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל¹⁶⁰⁸ אפילו קידש קודם שקבע עצמו לסעודה אע"פ שייך זה אינו לשתייה אלא למצה¹⁶⁰⁹ (ו) וכל שכן יין שלפני הסעודה בחול שהוא לשתייה שפוטר היין שבתוך הסעודה אפילו אם בירך עליו קודם שקבע עצמו לסעודה¹⁶¹⁰.

(והוא שבירך במקום סעודה דהיינו באותו חדר שסועד בו אבל מחדר לחדר¹⁶¹¹ צריך לחזור ולברך אלא א"כ שתה כשיעור שנתחייב לברך ברכה אחת מעין ג'¹⁶¹² ולא בירך שאז יש אומרים שא"צ לחזור ולברך ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד כמו שיתבאר בסי' קע"ח¹⁶¹³ ואפילו באותו חדר אם יצא ממנו בינתיים וחזר הרי דינו כמחדר לחדר כמו שיתבאר שם¹⁶¹⁴) במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה בדעתו בפירוש כשבירך על היין בחדר זה לפטור בברכה זו את היין שבתוך הסעודה שיסעוד בחדר אחר¹⁶¹⁵ פוטר אפילו לכתחלה אם שני החדרים הם בבית אחד כמו שיתבאר שם¹⁶¹⁶:

ברכה אחרונה על היין שלפני הסעודה

ו וכל מקום שייך שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה א"צ לברך לאחריו ברכה אחרונה כלל¹⁶¹⁷ אפילו שתה לפני הסעודה כשיעור לפי שנפטר הוא בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה¹⁶¹⁸ ששניהם הם שתיה אחת¹⁶¹⁹ כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת אבל המבדיל לפני הסעודה¹⁶²⁰ וכיון

¹⁶⁰¹ מ"א סק"ו בדעת התוס' מג, א ד"ה בא להם.

¹⁶⁰² תוס' שם מב, ב סוף ד"ה ורב ששת. מרדכי שם. וראה לעיל סי' קסו אם הבדלה הוי הפסק בין נט"י לסעודה.

¹⁶⁰³ שבת ט, ב. טור ושו"ע סי' רלב ס"ב - לענין תפלת מנחה. ועי' בקונטרס אחרון - לענין ברכה אחרונה שאין צריך לברך על היין.

¹⁶⁰⁴ ט"ז סי' רצט סק"ה.

¹⁶⁰⁵ בסוף הסעיף לענין שתה יין לפני הסעודה בחול.

¹⁶⁰⁶ ב"י ד"ה ולענין. שו"ע ס"ד. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 47 בשוה"ג.

¹⁶⁰⁷ כדלקמן סי' רעג ס"א.

¹⁶⁰⁸ תוס' ומרדכי שם. טור ושו"ע ס"ד וסי' רעב ס"י. וראה גם לקמן שם ס"ד. וראה תהלה לדוד ס"ק יג.

¹⁶⁰⁹ ט"ז סק"ה.

¹⁶¹⁰ כדלעיל בתחלת הסעיף. ועי' בקונטרס אחרון.

¹⁶¹¹ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ט. סדר ברה"נ פ"ד ה"ט. ושם: אבל אם סועד בחדר אחר.

¹⁶¹² בלוח וסדר ברה"נ שם: אלא אם כן שתה כשיעור רביעית. וראה לקמן סי' קצ ס"ו.

¹⁶¹³ סעיף ג.

¹⁶¹⁴ סעיף א.

¹⁶¹⁵ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם. ולהלן שם מבואר דסגי "אם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו". וראה תהלה לדוד ס"ק ב.

¹⁶¹⁶ סעיף א.

¹⁶¹⁷ תוס' פסחים ק, ב סד"ה ידי יין. רא"ש שם פ"י סוף סי' ד. טור ושו"ע סי' רצט ס"ח. והיינו כשאין השתייה כדי לפתוח בני המעיים (שדינו יתבאר בסמוך).

¹⁶¹⁸ ראה לעיל סוס"א..

¹⁶¹⁹ מ"א סי' רצט סק"א. אליה רבה שם ס"ק טז.

¹⁶²⁰ היינו קודם נט"י, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ה.

שלא לפטור היין שבתוך הסעודה או שאין בדעתו כלל לשותות יין בתוך הסעודה¹⁶²¹ צריך לברך אחריו ברכה אחרונה לפני הסעודה¹⁶²² אם שתה כשיעור¹⁶²³ (ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר קודם ברכת המזון צריך לברך מיד מעין ג'¹⁶²⁴) ואם לא נזכר עד לאחר ברכת המזון א"צ לברך שברכת המזון פוטרת מעין ג' על היין בדיעבד¹⁶²⁵ כמו שיתבאר¹⁶²⁶.

במה דברים אמורים ביין הבדלה שאינו אלא למצוה¹⁶²⁷ אבל השותה יין לפני הסעודה בחול א"צ לברך אחריו אפילו אין בדעתו כלל לשותות יין בתוך הסעודה לפי שיין שלפני הסעודה בא לפתוח בני מעיים להמשיך אדם לתאוות אכילה ומכלל הסעודה הוא לכן נפטר בברכת המזון כשאר דברים הבאים מחמת הסעודה¹⁶²⁸ והוא הדין ליי"ש¹⁶²⁹.

אבל השותה (ז) שאר משקין לפני הסעודה בחול צריך לברך אחריהם ואפילו דעתו לשותות ג"כ בתוך הסעודה כיון שאינו פוטר בברכת המשקין שלפני הסעודה את המשקין שבתוך הסעודה מברכה ראשונה שהרי שאר משקין שבתוך הסעודה א"צ ברכה כלל¹⁶³⁰ (ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו אחר ברכת המזון צריך לברך שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד¹⁶³¹):

ז במה דברים אמורים כשאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה¹⁶³² אפילו לכתחלה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון¹⁶³³.

ומכל מקום ישתה פחות מרביעית לפני הסעודה¹⁶³⁴ ובזה יסתלק מן הספק ואם רביעית יהיה לו כוס לברכת המזון לברך אחריו ברכה אחרונה לפטור משקין ששתה לפני הסעודה¹⁶³⁵ אם רוצה להסתלק מספק¹⁶³⁶ סברת המצריכים ברכה למשקין כמו שנתבאר¹⁶³⁷ שלפי דבריהם א"צ לברך אחר משקין שלפני הסעודה כיון שהם פוטרים את המשקין שבתוך הסעודה מברכה ראשונה:

¹⁶²¹ כדלעיל ס"ה.

¹⁶²² תוס' שם. ב"ח ד"ה ומ"ש רבנו וכן יין. שיירי כנסת הגדולה הגב"י ס"ק ג. עולת תמיד ס"ק ד. אליה רבה ס"ק ה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה הי"ד. סדר ברה"נ פ"ד הי"ב. ושם: הואיל ואינו מתכוין לפתוח תאוות המאכל אלא למצוה בלבד.

¹⁶²³ ראה לקמן סי' קצ ס"ו.

¹⁶²⁴ ראה ירושלמי פ"ו ה"ה. הובא בב"י סוס"י רח.

¹⁶²⁵ וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם.

¹⁶²⁶ בס"י רח, אבל ס"י זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה"נ פ"א הט"ו. סדר ברה"נ פ"א הי"ז.

¹⁶²⁷ מ"א ס"י רצט סק"א. וראה גם מ"א כאן סק"י.

¹⁶²⁸ רא"ש פרק ערבי פסחים סוף ס"י כד. טור סו"ס ער"ב. שו"ע ס"ו. מ"א סק"ט. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה הי"ג ובפ"א הט"ז. סדר ברה"נ פ"ד הי"א ובפ"א הי"ז. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 159.

¹⁶²⁹ ט"ז ס"י קעז סק"ד.

¹⁶³⁰ כדלעיל סוף ס"ג. ועי' בקונטרס אחרון. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם. וראה גם לקמן סי' תעג סעי' יז-ח.

¹⁶³¹ ראה ט"ז סק"ט וסי' רח סק"ח. מ"א ס"ק יד. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ז. וראה גם לוח ברה"נ פ"א הי"ז - לענין על המחיה.

¹⁶³² וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה הי"ד. סדר ברה"נ פ"ד הי"ב - לענין יין הבדלה. וראה בדי השלחן סי' ס ס"ק טו.

¹⁶³³ מ"א סוף סק"ד ע"פ רמב"ן במלחמות ה' פסחים (כד, ב). ר"ן שם. תשב"ץ סי' שיח. וראה גם לקמן סי' ערב ס"י ג. סי' תעג ס"י. סי' תעד ס"ג. והיין פוטר שאר משקין (גם מברכה אחרונה) כדלעיל ס"ד.

¹⁶³⁴ מ"א שם. וכדלעיל סוף ס"ג.

¹⁶³⁵ מ"א שם. וראה גם לקמן סי' ערב ס"י ג.

¹⁶³⁶ כ"ה לשון הרא"ש וטור ושו"ע ס"ז.

¹⁶³⁷ לעיל סעיף ג.

ח וכל זה בחול אבל בשבת ויום טוב שמקדש על הכוס א"צ לברך אחריו¹⁶³⁸ לדברי הכל אפילו הוא של שאר משקין¹⁶³⁹ לפי שהוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה ולכן נפטר בברכת המזון כמו יין שלפני הסעודה שהוא בא מחמת הסעודה¹⁶⁴⁰.

ואינו דומה לדברים הבאים מחמת הסעודה לאחר הסעודה קודם ברכת המזון כמו שהיו רגילים בימיהם אחר גמר הסעודה למשוך ידיהם מן הפת ולקבוע לאכילת פירות ולשתיה וכל דבר שמביאים אז לפנייהם אפילו דברים הבאים מחמת הסעודה כגון מיני לפת ומיני ירקות שנאכלים למזון ולשובע ולא לקנוח ולתענוג ואף על פי כן טעונים גם ברכה אחרונה ואינן נפטרים בברכת המזון הואיל ולא באו בתוך עיקר הסעודה כמו שיתבאר בסי' קע"ז¹⁶⁴¹ לפי שכל מה שבא לאחר שכבר סילקו ידיהם מן הפת אינו נחשב טפל לפת להפטר עמה בברכותיה שהן המוציא וברכת המזון אבל דברים הבאים מחמת הסעודה בשעה שדעתם על הפת ואין ידיהם מסולקות הימנה אע"פ שעדיין לא התחילו בה הם טפלים אליה להפטר בברכתה מברכה אחרונה¹⁶⁴².

אבל לא מברכה ראשונה (ח)¹⁶⁴³ שלא ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה בתחלה כמו שיתבאר שם¹⁶⁴⁴:

ברכה היין שאחר הסעודה

ט ואפילו יין הבא לפנייהם לאחר שכבר משכו ידיהם מן הפת אין צריך לברך לאחריו שנפטר בברכת המזון¹⁶⁴⁵ אע"פ שאינו נחשב מכלל הסעודה לפי שכיון שהיין סועד הלב היה ראוי לתקן לברך אחריו שלש ברכות גמורות כמו אחר הפת אלא מפני שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליו די לו במעין ג'¹⁶⁴⁶ אבל כששותהו בסעודה של קבע מתוך שהיא קביעות לאכילה הרי זו קביעות לשתיה¹⁶⁴⁷ ונפטר בברכת המזון¹⁶⁴⁸ אפילו לכתחלה¹⁶⁴⁹.

אבל שאר משקין אחר גמר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת טעונים ברכה לאחריהם¹⁶⁵⁰.

ולקמן סי' קע"ז¹⁶⁵¹ יתבאר אם שייך במדינתנו דין זה שלאחר הסעודה.

¹⁶³⁸ רא"ש פסחים פ"י סוף סי' ד. טור וש"ע סי' ערב סי"י. וכ"ה לקמן שם סי"ג. ושם: בין של לילה בין של יום. סי' תעג סי"י. לוח ברה"י פ"ה הי"ד. סדר ברה"י פ"ד הי"ב.

¹⁶³⁹ ראה גם לקמן שם.

¹⁶⁴⁰ טור סי' רצט בשם הרא"ש. ומ"א שם סק"א.

¹⁶⁴¹ סיין.

¹⁶⁴² רא"ש שם סוף סי' כד.

¹⁶⁴³ עי' בקונטרס אחרון.

¹⁶⁴⁴ לקמן סי' ריב סי"ז (הנזכר בקונטרס אחרון).

¹⁶⁴⁵ תוס' פסחים קג, ב ד"ה אנא. רשב"א הובא במ"א ס"ק ט.

¹⁶⁴⁶ גמרא לה, ב.

¹⁶⁴⁷ ראה עדי"ז לקמן סי' ריג סי"א, שמתוך שמועלת קביעות לפת מועלת גם לשאר דברים.

¹⁶⁴⁸ רבינו יונה מא, ב ד"ה מיהו. רשב"א מא, ב ד"ה אי הכי. מ"א סק"ט. וראה לעיל סי"א טעם נוסף שבהמ"ז פוטר גם יין שבתוך הסעודה ושלפני הסעודה (כששייך לסעודה). וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 238. ולענין תמרים שאחר הסעודה ראה לוח ברה"י פ"א סוף ה"ט.

¹⁶⁴⁹ משא"כ ביין שלפני הסעודה מועיל רק בדיעבד, כדלעיל סיין.

¹⁶⁵⁰ מ"א שם (ואף שלא נתכוין המ"א במה שביאר בכוונת התוס' פסחים קג, ב ד"ה אנא: ואפילו יין דלאחר הסעודה נראה שאין צריך לברך אחריו דלעולם חשוב מחמת הסעודה והא דקאמר דברים הבאים אחר הסעודה צריכין ברכה לפנייהם ואחריהם היינו חוץ מיין. עי' במ"ש המ"א סי' רח ס"ק כד. הרי הרא"ש פ"ו סי' כו וכט ומדכי רמז קלה"ו לא ס"ל הכי אלא, שגם מים ושאר משקים נקראים באים מחמת הסעודה, ומהני דוקא כשבאין בתוך הסעודה).

¹⁶⁵¹ סיין.

(ואף בימיהם) לא היו צריכים לברך ברכה ראשונה על היין שלאחר הסעודה קודם ברכת המזון לפי שנפטר בברכת היין שלפני הסעודה¹⁶⁵² אם היה בדעתו אז לשתות גם אחר הסעודה¹⁶⁵³ או אפילו בסתם אם הוא שבת או יום טוב¹⁶⁵⁴ או יום הקזה או יום שנכנס למרחץ שסתם כל אדם דרכו לקבוע סעודתו על היין בימים אלו¹⁶⁵⁵ אף במקומות שאין היין מצוי כל כך¹⁶⁵⁶ ולכן אינו נקרא נמלך מן הסתם אלא א"כ יודע בעצמו שהוא נמלך¹⁶⁵⁷.

אבל אם לא בירך על יין לפני הסעודה אלא בתוך הסעודה אינו פוטר בסתם את היין שלאחר הסעודה¹⁶⁵⁸ אלא א"כ נתכוין לפוטרו בפירוש¹⁶⁵⁹ לפי שהיין שבתוך הסעודה שתייתו גרועה שאינו בא לשתיה אלא לשרות האכילה שבמעיו¹⁶⁶⁰ שלא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות בלבד¹⁶⁶¹ והיין שלאחר הסעודה הוא בא לשתיה ואינו בדין שיפטר הגרוע את החשוב¹⁶⁶² שלא בכוונה¹⁶⁶³.

ועכשיו שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון הרי גם היין שלאחר גמר הסעודה הוא בא לשרות ונפטר בברכת יין שבתוך הסעודה¹⁶⁶⁴.

(רק ט) בסעודות גדולות שרגילים למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השולחן במיני מגדים ולקבוע שתיה קודם ברכת המזון¹⁶⁶⁵ אין היין נפטר בברכת היין שבירך בתוך הסעודה אלא א"כ היה בדעתו לפטרו¹⁶⁶⁶.

אבל על שאר משקים א"צ לברך כמו שא"צ לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה שמביאים אחר גמר הסעודה לפי שנפטרים בברכת המוציא¹⁶⁶⁷ מטעם שנתבאר¹⁶⁶⁸.

אבל במקומות שאין דרכם לקבוע שתיה אחר הסעודה קודם ברכת המזון בסעודות גדולות אף ששותין יין בגמר הסעודה כשאוכלין מיני מגדים כיון שאין קובעין עצמן לשתיה א"צ לחזור ולברך כי גם שתיה זו היא צורך הסעודה ומתחלה היה דעתו גם עליה לפוטרה בברכת היין שבירך בתוך הסעודה¹⁶⁶⁹).

וכל זה ביין שלאחר הסעודה אבל כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת בכל ענין אפילו

¹⁶⁵² משנה מב, א. ט"ז סק"ד. מ"א סק"ג.

¹⁶⁵³ רא"ש פ"ו סי' לב. אליה רבה ס"ק ד.

¹⁶⁵⁴ ר' יוחנן וריב"ל שם מב, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ב. טור.

¹⁶⁵⁵ הגאונים. הובא ברבנו יונה שם ד"ה לא שנו. וברא"ש שם (ושעפ"י דברי הגאונים הוגה כן בקצת ספרים ובגמ' נוסח שלנו). רמב"ם שם.

¹⁶⁵⁶ השגות הראב"ד לבעל המאור ברכות שם. הובא ברא"ש שם ובטור.

¹⁶⁵⁷ אב"י שם. רא"ש שם.

¹⁶⁵⁸ רב כהנא, רב ששת, רב הונא, רב יהודה וכל תלמידי דרב שם מב, ב. רי"ף ל, ב. תוס' שם מב, ב ד"ה ורב ששת. רמב"ם שם. רא"ש שם. טור. ט"ז ומ"א שם.

¹⁶⁵⁹ פסקי ריא"ז פ"ו ה"ד ס"ח. הובא בשלטי גבורים (ל, ב אות ג). ד"מ אות ג.

¹⁶⁶⁰ ברכות שם.

¹⁶⁶¹ רש"י שם ד"ה אם.

¹⁶⁶² תוס' שם. רא"ש פסחים פ"י סי' ד. ט"ז ומ"א שם.

¹⁶⁶³ ראה עד"ז לקמן סי' רו ס"י.

¹⁶⁶⁴ תוס' שם. הרב רבינו יונה שם סד"ה ורב אשי. מרדכי סי' קלח. מ"א שם.

¹⁶⁶⁵ טור סי' קעז. ב"י שם סד"ה אמר. לבוש שם ס"ב. מ"א שם סק"ז. ועי' בקונטרס אחרון.

¹⁶⁶⁶ עי' הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ד אות ל בשם ברכות מהר"ם ד"ה בירך על היין.

¹⁶⁶⁷ מ"א שם.

¹⁶⁶⁸ בקונטרס אחרון ס"ק ט ולקמן סי' קעז ס"ז.

¹⁶⁶⁹ פסקי ריא"ז שם הובא בשלטי גבורים שם.

בסתם אלא א"כ יודע שהוא נמלך¹⁶⁷⁰:

המלכת ספק

י ואפילו המלכת ספק שמה המלכה¹⁶⁷¹ כגון מי שנכנס לבית חבירו ויש שם חבורה שמסובין לשתיה והושיטו לו כוס ובירך עליו ואח"כ הושיטו לו כוס אחר צריך לחזור ולברך על השני¹⁶⁷² כי כשבירך על הראשון לא היה יודע אם יתנו לו כיון שהוא אינו קבוע עמהם לשתיה¹⁶⁷³ אפילו לא שתה עדיין כל הכוס שנתנו לו תחלה והושיטו לו כוס אחר בעוד שהיה אצלו יין מכוס הראשון צריך לברך על הכוס האחר שהושיטו לו¹⁶⁷⁴.

משא"כ מי שהיה קבוע עם המסובין¹⁶⁷⁵ והביאו לו כוס בעוד שהיה לפניו מכוס הראשון אע"פ שלא היה יודע שיביאו עוד יין בסעודה זו אחר שכבר התחילו לשתות (ולא¹⁶⁷⁶ היו יודעים אם יביאו עוד יין כמו שיתבאר בסימן ר"ו¹⁶⁷⁷) מכל מקום מאחר שהיה קבוע עם המסובין ויש קבע לשתית יין¹⁶⁷⁸ שלפעמים אדם קובע עצמו על היין ונגרר משתיה לשתיה¹⁶⁷⁹ ושותה יותר ממה שהכין בראשונה הרי היה בדעתו מתחלה שאם יביאו לו יותר ישתה מהם ואין זה נמלך מאחר שידע שאם יביאו עוד יתנו לו ג"כ.

אבל אם אינו יודע כלל אם יתנו לו הרי זה נמלך מספק¹⁶⁸⁰ וכן בסעודות גדולות שהמסובים רבים ויש בהם אנשים שמסתפקים אם יגיע להם הכוס צריכים המסופקים לברך על כל כוס:

יא אבל אם היה דעתו בפירוש בשעה שבירך על הכוס הראשון שיצא בברכתו על כל מה שיתנו לו יותר אפילו אם היה ספק לו אם יתנו לו כלל אלא שהיתה דעתו שאם יתנו לו יותר יצא ידי חובתו בברכה זו א"צ לברך על כוס האחר שיושיטו לו¹⁶⁸¹.

וכן אם בירך אחד לכולם על דרך שיתבאר בסי' רי"ג¹⁶⁸² ונתכוין המסופק שאם יתנו לו יצא בברכתו של המברך א"צ לברך על הכוס שיושיטו לו¹⁶⁸³.

ומכל מקום לכתחלה¹⁶⁸⁴ אין לנהוג כך שיברך אחד לכולם בתוך הסעודה¹⁶⁸⁵ משום שאין בית הבליעה

¹⁶⁷⁰ פסחים קג, ב. טור ושו"ע ס"ה.

¹⁶⁷¹ גמרא שם קג, סע"א, לפירוש רשב"ם שם ד"ה לא הוי. חולין קז, ב. והרב רבנו יונה פ"ח (מב, א) ד"ה והשמש. וראה גם טור ושו"ע ס"י קסט ס"ג - לענין שמש שמושיטין לו כוס יין. וראה גם לקמן ס"י קעט ס"א.

¹⁶⁷² תשב"ץ ס"י ש. הובא בכל בו סוף ס"י כד. רמ"א ס"ה. מ"א סק"ז. שו"ע ס"י קעט ס"ד. וראה גם לקמן ס"י קעט ס"ז - גם לגבי פירות. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"ח. סדר ברה"נ פ"ה ה"ח.

¹⁶⁷³ ט"ז שם סק"ג.

¹⁶⁷⁴ מ"א ס"י קעט סק"ו. וכ"ה לקמן שם ס"ז. לוח וסדר ברה"נ שם. ושם: ועכשיו שהמנהג הוא שמושיטים כוסות הרבה למי שנכנס במסיבה הקבועים לשתיה א"צ לברך אלא על כוס הראשון. וראה תהלה לדוד ס"י רו ס"ק ד.

¹⁶⁷⁵ ט"ז שם.

¹⁶⁷⁶ בלוח התיקון לדפוי"ר: מתיבת ולא עד מכל מקום מיותר.

¹⁶⁷⁷ ס"ט.

¹⁶⁷⁸ כדלקמן ס"י ריג ס"א.

¹⁶⁷⁹ כדלקמן ס"י רו שם.

¹⁶⁸⁰ תוס' פסחים קג, א סוף ד"ה לא. אגודה פרק ערבי פסחים ס"י עה. רמ"א ס"ה. שו"ע ס"י קצ ס"ה. וכ"ה לקמן שם ס"ח - לענין כוס בהמ"ז שכל המסובים יוצאים בברכת המברך.

¹⁶⁸¹ מ"א ס"י קסט סק"ז. וראה גם סדר ברכות רמ"מ ד"ה ראיתי מעשה.

¹⁶⁸² סעיף א.

¹⁶⁸³ מ"א ס"י קצ סק"ז. וראה גם לקמן ס"י קצ סוס"ח.

¹⁶⁸⁴ ראה משנ"ב שער הציון ס"ק נ.

¹⁶⁸⁵ משנה מב, רע"ב. טור ושו"ע ס"ח.

פנוי¹⁶⁸⁶ ואין דעתם לשמוע הברכה מפי המברך¹⁶⁸⁷ וגם לא יוכלו לענות אחריו אמן¹⁶⁸⁸ שיצאו בברכתו¹⁶⁸⁹ כי אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ונמצא בא לידי סכנה¹⁶⁹⁰.

לפיכך אם אומר להם סברי מרנן כלומר תנו דעתכם לברכה לצאת ידי חובתכם כדי שיפנו בית הבליעה ויניחו אכילתם ויתנו דעתם לשמוע הברכה ויענו אמן אחד מברך לכולם¹⁶⁹¹ וכן נוהגין¹⁶⁹².

ומטעם זה נתפשט המנהג בכל מקום שמברכין על היין כגון בקידוש והבדלה אם אחד מברך לכולם לצאת בברכתו אומר סברי מרנן¹⁶⁹³ ולא ברשות מרנן¹⁶⁹⁴ כדי שלא לחלוק בברכת היין בין אם מברכין שלא בשעת הסעודה ובין יין הבא להם בתוך הסעודה¹⁶⁹⁵:

קונטרס אחרון

(א) אלא ברכה ראשונה כו'¹⁶⁹⁶. רמב"ן פרק ערבי פסחים¹⁶⁹⁷, תוס' שם¹⁶⁹⁸.

(עין רש"י עירובין מ'¹⁶⁹⁹ ועיין סי' ק"צ בט"ז¹⁷⁰⁰ וסי' רע"א סעיף י"ד¹⁷⁰¹), וב"ה כל שכן דעדיפא ביין הבדלה¹⁷⁰². ועוד דברכה ראשונה נמי משכחת לה שתיפטר בהמוציא עיין סי' רצ"ט¹⁷⁰³. אך התוס' פסחים ק"ג ד"ה רב אשי כתבו דמצות הבאת כוס לא תליא בברכה¹⁷⁰⁴. וגם אחר יין אירוסין ונשואין צריך לברך¹⁷⁰⁵. ולפי זה צריך עיון בזה¹⁷⁰⁶:

(ב) ואם שורה בו כו'¹⁷⁰⁷. עיין מ"א סי' קס"ח סק"ל¹⁷⁰⁸, וכן הוא ג"כ כוונת הנחלת צבי ועטרת צבי סי'

¹⁶⁸⁶ גמרא מג, א.

¹⁶⁸⁷ רש"י שם ד"ה הואיל. מרדכי שם רמז קמה.

¹⁶⁸⁸ ירושלמי פ"ו ה"ו. רמב"ם פ"ד ה"ב. פ"ז ה"ו. רבנו יונה שם ד"ה בא. רא"ש שם סי' לד. טור שו"ע ורמ"א ס"ח.

¹⁶⁸⁹ ראה לקמן סי' ריג ס"ד. וראה רא"ש שם.

¹⁶⁹⁰ תענית ה, א. שו"ע שם.

¹⁶⁹¹ רבי יוסף טוב עלם הובא במחזור ויטרי סי' פ. שבלי הלקט סי' קמ. תוס' מג, א ד"ה הואיל. רמ"א ס"ח.

¹⁶⁹² דרכי משה ס"ק ז. רמ"א שם.

¹⁶⁹³ ומנהג חב"ד לומר סברי מרנן אף בקידוש על הפת ואף ביחיד (סי' המנהגים - חב"ד ע' 28).

¹⁶⁹⁴ כדלעיל סי' קסז סי"ט.

¹⁶⁹⁵ מחזור ויטרי ושבלי הלקט שם. עטרת זקנים ס"ק ג. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 164.

¹⁶⁹⁶ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' לט. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁶⁹⁷ כד, א: ולפניו הוא שגורם ברכה לעצמו אבל לאחריו אינו גורם ברכה לעצמו.

¹⁶⁹⁸ קג, ב סד"ה אנא: לענין ברכה שלאחריו לא אשכחן דחשיב.

¹⁶⁹⁹ ע"ב ד"ה ליתביה: דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך. וראה לקמן סי' קצ ס"ד. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מ ביאור המשך דברי הקונטרס אחרון.

¹⁷⁰⁰ סק"ג: בכוס של ברכת המזון א"א לעשות בענין שלא יצטרך לברך אחריו. וראה לקמן שם סי' ו.

¹⁷⁰¹ אין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו ... וי"א דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. וראה גם לקמן שם סכ"ה.

¹⁷⁰² ראה הערות ובאורים שם.

¹⁷⁰³ ס"ג. ובשו"ע"ר ס"ד: המפסיק להבדיל על הכוס באמצע שתייתו ... אין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של הבדלה ... ואין צריך לומר אם מפסיק באמצע אכילתו ומבדיל על היין.

¹⁷⁰⁴ דאם התחיל לסעוד בערב שבת מבעוד יום אין צריך בקידוש לברך בורא פרי הגפן. וראה גם לקמן סי' רעא סי"א. וראה ערוך השלחן ס"א. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 151.

¹⁷⁰⁵ תוס' שם.

¹⁷⁰⁶ וראה לקמן סי' טעם נוסף שברכה אחרונה נפטרת בברכת המזון.

¹⁷⁰⁷ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 38. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷⁰⁸ ולעיל סי' קסח סכ"א.

קע"ז¹⁷⁰⁹ על השרייה לבדה אבל לא למה שישתה אח"כ¹⁷¹⁰, דהא מדמי לה לפירות¹⁷¹¹, ואי לא לא קיימא לן כוותיה, כמו דלא קיימא לן כמו שכתב בתחלה שם¹⁷¹², עיין שם במ"א סק"ב¹⁷¹³, ועיין שם סוף סעיף א¹⁷¹⁴:

(ג) ויש אומרים שגם מים כו'¹⁷¹⁵. בה"ג¹⁷¹⁶ (ולח"ט¹⁷¹⁷ אשתמיטתיה מה שכתב המרדכי¹⁷¹⁸ כמו שיתבאר לקמן¹⁷¹⁹, וגם הרא"ש¹⁷²⁰ שכתב כן על בה"ג על כרחק כוונתו דזיין טובא כמו פת משא"כ בשכר, עיין סי' ר"ח סעיף י"ז¹⁷²¹):

(ד) אפילו בחול כו'¹⁷²². רא"ש פרק ערבי פסחים¹⁷²³, ט"ז סי' רצ"ט¹⁷²⁴. ולא ס"ל דרא"ש לשיטתיה אזיל¹⁷²⁵, עיין סי' קע"ח ס"ה¹⁷²⁶, אלא שאני התם דהוי הבדלה מילתא אחריתא לכולי עלמא בכהאי גוונא, כמו שכתב הט"ז שם. וכן משמע ברשב"א¹⁷²⁷ והג"מ¹⁷²⁸ דפשיטא דבעיא מקום סעודה לכולי עלמא בהבדלה, דאם לא כן מי הזיקים לירד למחלוקת שאין כאן מקומה, וא"צ כלל לכוונתם שם¹⁷²⁹:

(ה) שנטילת ידים היא כו'¹⁷³⁰. כן הוא כוונת התוס'¹⁷³¹ דמהאי טעמא א"צ לברך לאחריו, אף שלא שיך כאן אי אפשר לאכילה כו'¹⁷³², מכל מקום לא גרע מפירות שבתוך הסעודה¹⁷³³, דהא לא ס"ל כרשב"א¹⁷³⁴

¹⁷⁰⁹ על הגליון. הובא באליה זוטא ורבה ס"ק יא. וכ"כ בעולת תמיד כאן ס"ק ו.

¹⁷¹⁰ ראה גם אליה רבה שם.

¹⁷¹¹ שמבואר לקמן שם ס"ג, דלא מהני מה שאוכל עם הפת למה שיאכל אח"כ. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 38.

¹⁷¹² הנחלת צבי שם בשם הלבוש ס"ב שצריך לברך על יי"ש אף אם בא לעורר תאות המאכל, ולא קיימא לן כן - כמבואר בפנים בתחלת הסעיף.

¹⁷¹³ בסי' קעז. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 40.

¹⁷¹⁴ בעטרת צבי סק"ב.

¹⁷¹⁵ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מה. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷¹⁶ ברכות פ"ז י, ב.

¹⁷¹⁷ סק"ח, שכתב שבשאר משקים גם להי"א אין צריך ברכה.

¹⁷¹⁸ רמז קלו.

¹⁷¹⁹ בקונטרס אחרון סק"ז.

¹⁷²⁰ פ"ו סי' כט: יין ... דזיין אבל מים לא זייני.

¹⁷²¹ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לדינו. וראה לקמן ריש סי' ט. סדר ברה"נ פ"א הי"ז.

¹⁷²² ולא התנה שיהי' דוקא על שלחנו, ואילו גבי הבדלה התנה שיהי' דוקא "על שלחנו דהיינו סמוך לסעודתו ובמקום סעודה".

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מו, וח"ב ע' 41. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷²³ סי' ד.

¹⁷²⁴ סק"ה.

¹⁷²⁵ שם סי' ו, שגם ביין הוי שינוי מקום הפסק.

¹⁷²⁶ ובשוע"ר ס"ג.

¹⁷²⁷ מב, ב ד"ה איבעיא להו.

¹⁷²⁸ ה"ל ברכות פ"ד אות ל.

¹⁷²⁹ ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מח וח"ב ע' 41.

¹⁷³⁰ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 41. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷³¹ מב, ב סוף ד"ה ורב ששת. המשך דברי הקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 42 וע' 55.

¹⁷³² בלא שתייה, כדלעיל ריש ס"ב.

¹⁷³³ שא"צ לברך אחריהן כדלקמן סי' קעז ס"ב.

¹⁷³⁴ שם מא, ב ד"ה הביאו לפנייהם. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 45 בשוה"ג. יגדיל תורה (נ.י.) חוב' יב ע' כח בהערה 22.

שפירש הטעם משום דבאים לגרור וכהרא"ה¹⁷³⁵ במ"א ס"ק י"א, ונטילת ידים הוי ליה התחלה כמ"ש בס"י רל"ב¹⁷³⁶. אבל קודם נטילה צריך לברך מיד ולא להמתין עד שיגמור לשתות יין שבתוך המזון, שאין לקבוע סעודה קודם ברכה אחרונה שמחוייב כבר¹⁷³⁷. משא"כ בתוספות ד"ה בא להם כו'¹⁷³⁸. עיין תוספות סד"ה [ו] רב ששת¹⁷³⁹ ודו"ק:

(ו) וכל שכן יין כו'¹⁷⁴⁰. מ"א¹⁷⁴¹ וכן משמע בש"ע¹⁷⁴² (אף שהתוס'¹⁷⁴³ לא סבירא להו הכי, שכתבו דלא גרע כו'¹⁷⁴⁴, היינו משום ברכה אחרונה, עיין במש"ל¹⁷⁴⁵, אבל לפי מה שכתב הש"ע סעיף ו' כהרא"ש¹⁷⁴⁶ בלי שום חולק אין להחמיר אף לפי דעת התוס' אלא בהבדלה, עיין סי' רצ"ט¹⁷⁴⁷. ומיהו אף בפחות מכשיעור אין להקל נגד משמעות האחרונים שלא הזכירו ברכה אחרונה, שאף את"ל שגם המ"א¹⁷⁴⁸ נתכוין לזה שכשקבע עצמו לסעודה הוי ליה כתוך הסעודה וא"צ ברכה אחרונה, מכל מקום ממה שכתב ה"ט"ז סי' רצ"ט¹⁷⁴⁹ מבואר להדיא דנטילת ידים אינה משום ברכה אחרונה):

(ז) אבל השותה כו'¹⁷⁵⁰. מ"א¹⁷⁵¹ (ומה שכתב בשם המאור¹⁷⁵² צריך עיון גדול, דשם מבואר בהדיא דדוקא ביין, משום דסבירא ליה דברכת המזון פוטרת מעין ג'¹⁷⁵³, וכן הוא בר"ן¹⁷⁵⁴ בשמו).

ואף לפי משמעות המ"א יש לומר דמה שכתב¹⁷⁵⁵ לנהוג כר"ן (ורשב"א) [ורמב"ן]¹⁷⁵⁶ הוא ג"כ לאפוקי מהמאור עיין שם, דהא פליגי עליה עיין שם. וכן דעת התוס'¹⁷⁵⁷ ומרדכי¹⁷⁵⁸, וכן פסק רמ"א סי' רצ"ט¹⁷⁵⁹, עיין שם במ"א סק"י¹⁷⁶⁰. והכי קיימא לן בסי' תע"ג ס"ו, עיין שם בט"ז¹⁷⁶¹ ובטור סי' תע"ה,

¹⁷³⁵ בספר החנוך מצוה תל, שגם בבא לגרור מברך לפניו ולא לאחריו.

¹⁷³⁶ ס"י זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ב (משבת ט, ב).

¹⁷³⁷ וראה תהל"ד אות ח.

¹⁷³⁸ שם מג, א ס"ל דגם אם שתה קודם נט"י אחר שקבע פוטר היין שבסעודה, וכמבואר בפנים.

¹⁷³⁹ שם מב, ב.

¹⁷⁴⁰ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מח, וח"ב ע' 51. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷⁴¹ סק"ה, שבזה פסק השו"ע בפשיטות שפוטר היין שבתוך הסעודה, דלא כהתוס'.

¹⁷⁴² ס"ד.

¹⁷⁴³ מב, ב סד"ה ורב ששת.

¹⁷⁴⁴ יין דהבדלה מין שלפני הסעודה דפטר, היינו שבשניהם לא פטר אלא אחרי נטילת ידים.

¹⁷⁴⁵ בקונטרס אחרון סק"ה.

¹⁷⁴⁶ פסחים פ"י סוף סי' כד שאין צריך לברך ברכה אחרונה על היין שלפני הסעודה. הובא במ"א סק"ט.

¹⁷⁴⁷ ס"ז בהגהת הרמ"א. ובשוע"ר שם ס"ג מציין לכאן.

¹⁷⁴⁸ סק"ו. ועי' הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 52 ואילך.

¹⁷⁴⁹ סק"ו.

¹⁷⁵⁰ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מח, וח"ב ע' 56. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷⁵¹ סק"ד.

¹⁷⁵² פסחים (כד, ב), דגם בשאר משקים אין צריך ברכה אחרונה.

¹⁷⁵³ ראה מגיני השלחן ע' קפו.

¹⁷⁵⁴ שם (כד, רע"ב) ד"ה ולענין על הגפן.

¹⁷⁵⁵ מ"א סוף סק"ד.

¹⁷⁵⁶ דלקמן ס"ז (שברכת על הגפן שאחר בהמ"ז פוטר יין שלפני המזון).

¹⁷⁵⁷ מב, ב סד"ה ורב ששת, שבהמ"ז לא פטר יין שלפני נט"י.

¹⁷⁵⁸ רמז קמג.

¹⁷⁵⁹ ס"ז.

¹⁷⁶⁰ דהיינו שלא כדעת בעל המאור הנ"ל.

¹⁷⁶¹ סק"ח. ולקמן שם ס"ז-ח.

מבואר משם דלכולי עלמא לא ס"ל כהמאור לפי דעת המ"א. ודו"ק).

(ולהט"ז¹⁷⁶² אשתמיטתיה מה שכתב המרדכי¹⁷⁶³ דדוקא היין ממשיך תאות אכילה ולא שאר משקים, ופשוט הוא) עיין סי' תע"א¹⁷⁶⁴.

וגם ביין הרא"ש¹⁷⁶⁵ יחידאה הוא, ופליגי עליה התוס' דף ק' סע"ב והמרדכי¹⁷⁶⁶ גבי ברכה אחרונה של כוס ב' והרמב"ן ור"ן שם והרז"ה שם¹⁷⁶⁷, והסכים עמו הרשב"א בתשובה סי' ע"ב, וכן כתב בהדיא בחידושו דף י"ז ע"ב¹⁷⁶⁸ בשם ירושלמי¹⁷⁶⁹, וכן משמע מדעת ראבי"ה¹⁷⁷⁰ בטור סי' (תע"ה) [תע"ד] ומהר"ם בהג"מ¹⁷⁷¹ דדוקא כוס ב' דפוטר יין שבתוך המזון א"צ לברך אחריו, דלהרא"ש גם אחר הראשון א"צ. אלא שהש"ע¹⁷⁷² נמשך אחר הטור שסתם כמסקנת אביו הרא"ש, עיין טור סוף סי' סימן ער"ב. ואם כן הבו דלא לוסיף עלה¹⁷⁷³. והיינו טעמא דהבדלה¹⁷⁷⁴:

(ח) אבל כו'¹⁷⁷⁵. (עיין מ"א סי' רי"ב סק"ד¹⁷⁷⁶, ואף לפי דעת רמ"א שם¹⁷⁷⁷ יש לומר דהכא לא הוי טפלה כל כך כי התם¹⁷⁷⁸. עיין שם בדרכי משה¹⁷⁷⁹, ועיין בתרומת הדשן¹⁷⁸⁰ וברא"ש¹⁷⁸¹. וצריך עיון):

(ט) רק בסעודות כו'¹⁷⁸². טור¹⁷⁸³ וב"י¹⁷⁸⁴ לבוש¹⁷⁸⁵ מ"א סי' קע"ז¹⁷⁸⁶ (ומה שכתב¹⁷⁸⁷ שם בשם הרב רבינו יונה¹⁷⁸⁸, לא שייך הכא, שאף שאינה סעודה אחרת אין לשרות פוטר לשותות ביין שגורם ברכה

¹⁷⁶² סי' קעד סק"ט, שכי' שגם בשאר משקים אמרינן שבאים לפתוח בני מעיים ונפטרים בבהמ"ז.

¹⁷⁶³ שם רמז קלו. וראה גם לעיל בקונטרס אחרון סק"ג.

¹⁷⁶⁴ לקמן שם ס"ב, שרק היין גורר תאות המאכל.

¹⁷⁶⁵ פסחים פ"י סו"ס כד, דס"ל שבהמ"ז פוטר יין שלפני המזון שהוא להמשיך תאות אכילה. וראה יגדיל תורה (נ.י.) חוב' יב ע' כח.

¹⁷⁶⁶ פסחים (לו, ב), שבהמ"ז פוטר כוס שני כיון שהוא פוטר יין שבתוך הסעודה.

¹⁷⁶⁷ כדלעיל בתחלת הבקונטרס אחרון.

¹⁷⁶⁸ בדפי הספר שלפנינו, והוא על הגמ' מא, ב סוף ד"ה אמר רב פפא, שמביא סברת הרא"ש ומסיק דלא כוותיה.

¹⁷⁶⁹ פ"ו סוף ה"ד וסוף ה"ה.

¹⁷⁷⁰ ח"ב סי' תקכה ד"ה ואם חפצו.

¹⁷⁷¹ בנוסח ההגדה אות ד.

¹⁷⁷² סעיף ו.

¹⁷⁷³ לומר כן גם בשאר משקין.

¹⁷⁷⁴ ראה שו"ע סי' רצט סעי' ז-ח. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 57.

¹⁷⁷⁵ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' נב. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷⁷⁶ ולקמן שם ס"ז-ח, שבאופן זה מברכים על הטפל ברכה המיוחדת לו.

¹⁷⁷⁷ סי"א, שמברך על הטפל שהכל.

¹⁷⁷⁸ כדלעיל סי"א וס"ג, שאפילו שותה יין בתוך הסעודה להמשיך תאות האכילה צריך לברך עליה. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' נג וח"ב ע' 160.

¹⁷⁷⁹ אות ב.

¹⁷⁸⁰ סי' לא.

¹⁷⁸¹ פ"ו סי' טז.

¹⁷⁸² לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' נד, וח"ב ע' 58. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁷⁸³ סי' קעז.

¹⁷⁸⁴ שם סד"ה אמר.

¹⁷⁸⁵ שם ס"ב.

¹⁷⁸⁶ סק"ז.

¹⁷⁸⁷ המ"א שם.

¹⁷⁸⁸ מא, ב ד"ה ומיהו בשם ר' יצחק הזקן, שכיון שאין אנו מסלקין השלחן כתוך הסעודה דיינינן לה, וכדלקמן סי' קעז ס"ז.

לעצמו. ומה שכתב הרב רבינו יונה¹⁷⁸⁹ כן בבעיא זו, היינו משום דע"י סילוק השלחן מסיח דעתו מהפת, כמבואר ברשב"א¹⁷⁹⁰ תלמידו¹⁷⁹¹ בשם תוס', וכן הוא בתוס' פסחים ק"ג¹⁷⁹². אבל מה שהוסיף המ"א אחר שהסכים להב"י ולבוש דבסעודות גדולות מושכים ידיהם מהפת ואפילו הכי אין צריך לברך על דברים הבאים מחמת סעודה לפי שעדיין הוא בתוך הסעודה, כלומר שהרי גם בתוך הסעודה ממש הם נפטרים בברכת המזון בלי שיאכלם עם פת, אם כן מה הפסיד להם סילוק הפת רק שיהיו נאכלים בתוך הסעודה שנאכל בה פת, משא"כ ביין (וכן משמע בהדיא ממה שכתב הרב רבינו יונה דסילוק דעת מהני לדידן ביין) שתלוי בלשרות או לשתות¹⁷⁹³.

ומה שכתב הרשב"א¹⁷⁹⁴ בשם הראב"ד, לא קיימא לן הכי אלא כמשמעות סתימת כל הפוסקים, שהרי לא כתב כן אלא על בעיא זו¹⁷⁹⁵, אבל במתניתין¹⁷⁹⁶ ליכא למימר הכי, דהא מפרש בגמרא¹⁷⁹⁷ הואיל וקובע סעודתו כו'¹⁷⁹⁸, מבואר דהאכילה גורמת ולא (השיחה), (וגם לא שייך כלל לומר דבשבת ויום הקזה קובעים לשוח הרבה ונותנין יין אח"כ), וא"כ גם בחול נמי¹⁷⁹⁹, לפי מה שכתבו התוס'¹⁸⁰⁰ (ורשב"א לשיטתיה אזיל כמו שכתב ב"י¹⁸⁰¹ בשמו¹⁸⁰² גבי מים דיין בחול בתוך הסעודה נמי) במסקנא רבינו ירוחם¹⁸⁰³ ורא"ש פרק ערבי פסחים¹⁸⁰⁴ וברמב"ם שם, וכן פסק בדרכי משה¹⁸⁰⁵, אלא ודאי דלא ס"ל כרשב"א וספר אהל מועד¹⁸⁰⁶ שבב"י¹⁸⁰⁷. (ודו"ק):

חסר בהעתק סי' קע"ה וקע"ו
אך הרוצה לעמוד על עיקרון של דברים ימצא בסידור [לקמן בסדר ברכת הנהנין שבסוף הכרך]
הכל כתוב ומפורש בלי שום חסרון
דהיינו מה ששייך לסי' קע"ה ימצא בפרק י"ב
מסעיף י"ג עד סעיף (י"ט) [כ"א]
ומה ששייך לסי' קע"ו ימצא בפ"ד
מסעיף י"א עד סוף הפרק

-
- ¹⁷⁸⁹ שם מב, ב ד"ה ורב אשי, שכתב כן גם לגבי יין. וכ"כ שם ד"ה לאחר המזון.
¹⁷⁹⁰ שם מא, ב סד"ה אמר רב פפא: כל היכא דמנחא תכא קמיה לא מסלק דעתיה ממכילא וממשתא.
¹⁷⁹¹ של רבינו יונה (ראה שם הגדולים בערכו), ומסתבר שהולך בשיטתו.
¹⁷⁹² ע"ב סד"ה אנא: ובימי החכמים היו מסיחין מן הפת בעקירת שלחן.
¹⁷⁹³ עי' הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 58 ואילך. מגיני השלחן ע' קסד.
¹⁷⁹⁴ שם מב, ב ד"ה איבעיא (וכ"ה בריטב"א שם בשם הראב"ד): פי' לאחר המזון כגון שהפסיק בשיחה ולאחר זמן מרובה צמא לשתות מחמת שיחה.
¹⁷⁹⁵ איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון (ברכות שם).
¹⁷⁹⁶ שם מב, א: ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון.
¹⁷⁹⁷ שם מב, ב.
¹⁷⁹⁸ על היין.
¹⁷⁹⁹ יפטור יין שלפני הסעודה את היין שלאחר הסעודה, ובגמ' אמרינן דהיינו דוקא בשבת ויו"ט.
¹⁸⁰⁰ שם ד"ה ורב ששת. פסחים ק, ב ד"ה ידי יין, ופוסקים דלקמן, שיין שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה אף בחול, א"כ לסברת הרשב"א הנ"ל צריך לפטור גם יין שלאחר הסעודה אף בחול.
¹⁸⁰¹ ד"ה ועל כל.
¹⁸⁰² שכתב שם ד"ה אי הכי: "שהוא חייב לברך על היין בתוך ימי החול על כל כוס וכוס", שבזה הוא החילוק לדעתו בין חול לשבת.
¹⁸⁰³ נתיב טז ח"א (קמב, ג).
¹⁸⁰⁴ סי' ד.
¹⁸⁰⁵ סי"ק ב. וכן נפסק לעיל ריש ס"ה.
¹⁸⁰⁶ שער הברכות דרך א נתיב ו.
¹⁸⁰⁷ ד"ה כתוב באהל מועד.

קעז דין דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה ומה דינם

ובו ז' סעיפים

דברים הבאים בתוך הסעודה

א דברים¹⁸⁰⁸ הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם¹⁸⁰⁹ בין ללפת בהם את הפת¹⁸¹⁰ כגון בשר ודגים¹⁸¹¹ וירקות¹⁸¹² וגבינה וביצים¹⁸¹³ ומיני מלוחים¹⁸¹⁴ בין למזון ולהשביע¹⁸¹⁵ כגון כרוב ותרדין¹⁸¹⁶ ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת אלא לתבשיל ולמזון¹⁸¹⁷ א"צ ברכה לפנייהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא פוטרם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרם¹⁸¹⁸ (א) (שכיון שאין דרכם¹⁸¹⁹ לאכול אותם כל היום כמו הפירות אלא בשעת סעודה בלבד הרי הם טפלים לפת שהוא עיקר הסעודה ולכן נפטרים בברכת הפת אע"פ שאוכלם בלא פת¹⁸²⁰).

(במה דברים אמורים כשקבע סעודתו על הפת שאז כל המאכלים שהם מיני לפתן ולא מיני מזון¹⁸²¹ הם) באים מחמת הפת לכן הם טפלים אליה אבל אם אינו חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליה המוציא לפטור המאכלים¹⁸²² (ב) יש להסתפק אם נפטרים בברכתה כיון שאינן באין מחמתה או אפשר כיון שדרכם לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרם¹⁸²³ ולכן יברך עליהם ולא על הפת אם לא בשבת או יום טוב¹⁸²⁴):

ב ואם הם דברים הבאים שלא מחמת סעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם¹⁸²⁵ לא ללפת ולא

¹⁸⁰⁸ עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה :

(א) דברים הבאים בתוך הסעודה (ס"א-ה).

(ב) דברים הבאים אחר הסעודה (ס"ו-ז).

דיני דברים הבאים בתוך הסעודה שיתבארו כאן ס"א-ה, יתבארו גם בלוח ברה"נ פ"ה ה"א-ו, ובסדר ברה"נ פ"ד ה"א-ו. ויצויין לקמן בשולי הגליון.

¹⁸⁰⁹ **רב פפא מא, ב לפירוש התוס'** שם ד"ה הלכתא והרא"ש שם פ"ו סי' כו. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"א. סדר ברה"נ פ"ד ה"א.

¹⁸¹⁰ רש"י שם ד"ה דברים. בה"ג ברכות פ"ו ז, ע"ג.

¹⁸¹¹ בה"ג תוס' רא"ש טור ושו"ע שם.

¹⁸¹² בה"ג רא"ש טור ושו"ע שם.

¹⁸¹³ רבנו יונה שם ד"ה ורבנו. טור ושו"ע שם.

¹⁸¹⁴ מרדכי רמז קלה. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ד אות ט. טור ושו"ע שם.

¹⁸¹⁵ רבנו יונה שם. וראה גם לעיל סי' קסח סי"ד.

¹⁸¹⁶ בלוח ברה"נ שם : כרוב (שקורין קרוי"ט) ותרדין (שקורין בורקיי"ס).

¹⁸¹⁷ תוס' ורא"ש שם.

¹⁸¹⁸ תוס' רבנו יונה רא"ש טור ושו"ע שם.

¹⁸¹⁹ בלוח ובסדר ברה"נ שם : ואין דרכם (כל כך) לאכול כל היום.

¹⁸²⁰ הרב רבנו יונה שם. ועי' בקונטרס אחרון. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁸²¹ כ"ה בדפוס ראשון. וכן הגיה קונטרס השלחן ע"י כו הערה לד (ע"פ בקונטרס אחרון סק"ב) ע"ש [וראה עוד שם שני"ל שמקום החצעי"ג צ"ל אחר התיבות "לפטור המאכלים"]. אבל בדפוס זיטומיר תר"ז כתב לתקן "או מיני מזון", ואחריו נמשכו כל הדפוסים שלאחריו.

¹⁸²² ואם אוכל קצת פת שלא יזיקו לו המים ראה לעיל סי' קעד סוף ס"ב. לקמן סי' ריב ס"ה וס"י.

¹⁸²³ **עי' בקונטרס אחרון.** וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 167.

¹⁸²⁴ מ"א ס"ק א (ראה נ"כ שם שגורסים כן במ"א).

¹⁸²⁵ רב פפא מא, ב. לפירוש התוס' שם סד"ה הלכתא. רא"ש שם פ"ו סי' כו. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ב. סדר ברה"נ פ"ד ה"ב.

להשביע¹⁸²⁶ כגון כל מיני פירות¹⁸²⁷ וכיוצא בהם¹⁸²⁸ בין חיים בין מבושלים¹⁸²⁹ ואפילו נתבשלו עם בשר¹⁸³⁰ אם אוכל אותם בלא פת¹⁸³¹ טעונים ברכה לפנייהם.

ואפילו אוכלם בגמר הסעודה¹⁸³² כדי לעכל המאכל¹⁸³³ (או לקנוח¹⁸³⁴ להקל מכובד המאכל¹⁸³⁵) אינן נפטרים בברכת המוציא כיון שאינן מעיקר הסעודה ואין דרכם לבא מחמת הסעודה לעולם אלא דרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת סעודה¹⁸³⁶.

אבל אין טעונים ברכה לאחריהם¹⁸³⁷ (ג) (אפילו אוכלם באמצע הסעודה¹⁸³⁸ לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד¹⁸³⁹) שכיון שבאו בתוך הסעודה קודם שמשכו ידיהם מן הפת ברכת המזון פוטרם לפי שכל מה שבא תוך הסעודה הוא מכלל השביעה שנאמר בה¹⁸⁴⁰ ושבעת וברכת¹⁸⁴¹:

ג אבל אם אוכלם עם פת נעשו טפלה לפת וברכת המוציא פוטרתן¹⁸⁴² אפילו קבע לפתן סעודתו על דבר אחר והביאו לפניו פירות לקנוח ולתענוג ואוכל מהם מעט עם פת¹⁸⁴³.

ואם הביאום לפניו ללפת בהם גם כן את הפת ואכל מהם מעט עם הפת אפילו אוכל אח"כ בלא פת א"צ לברך לפנייהם אם דעתו לאכול עוד מהם עם פת שכיון שתחלת אכילת הפירות וסופה היא עם הפת מצטרפין הם עם שאר הסעודה להפטר בברכת הפת אף מה שאוכל בינתיים בלא פת כיון שהביאו אותם מתחלה ללפת בהם הפת ומלפת בהם פת בתחלה וגם בסוף דעתו ללפת בהם¹⁸⁴⁴ ואף אם אח"כ נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל מהם על סמך ברכת המוציא כוונתו ללפת

¹⁸²⁶ ברכות מהר"ם ד"ה דברים הבאים. מרדכי שם רמז קלה. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ד אות י.

¹⁸²⁷ **רב הונא** ורב נחמן **שם**. רב פפא שם לפי תוס' והרא"ש ומרדכי שם. טור ושו"ע שם.

¹⁸²⁸ **הרב רבנו יונה** שם ד"ה ורבנו. מ"א ס"ק ב. וראה גם לעיל סי' קסח סי"ד. סי' קעד ס"ג.

¹⁸²⁹ שלי"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ד אות ב. מ"א ס"ק ב. אליה זוטא ס"ק א. אליה רבה ס"ק ב. ובסדר ברה"י שם: ויש מסתפקים בפירות מבושלים כשאוכלם למזון ותבשיל אם לברך לפנייהם, ולכן יש לאכול מהן מעט קודם הסעודה ולברך עליהם, אבל אוכל מהם מעט תוך הסעודה או בסופה לקינוח או לתענוג צריך לברך לפנייהם לדברי הכל.

¹⁸³⁰ **מ"א** ס"ק ג. וראה לקמן סי' רה ס"ב-ג אם צריך שישתנו הפירות לשבח ע"י הבישול גם אם היו מתבשלים בלא הבשר.

¹⁸³¹ תוס' שם ד"ה אייתו וד"ה הביאו. רבנו יונה שם. שו"ע שם. ט"ז ס"ק ג ד"ה הכלל.

¹⁸³² וראה בדי השלחן סי' מ ס"ק ג. תורת מנחם לסדר ברה"י פ"ד ה"ב ס"ק ז.

¹⁸³³ ברכות מהר"ם שם. **מרדכי** שם. **הגהות מיימוניות** שם. מ"א סי' קעד ס"ק א.

¹⁸³⁴ תוס' שם ד"ה הביאו. ט"ז שם. מ"א ס"ק ב. וראה גם לעיל סי' קסח סי"ד.

¹⁸³⁵ תוס' ר' יהודה שם ד"ה מסקנא דמילתא. **רמ"מ** [ברכות מהר"ם]. **מ"א** סי' **קסח** ס"ק א. וראה גם לעיל שם.

¹⁸³⁶ **הרב רבנו יונה** שם. וכן הוא בלוח ברה"י שם. סדר ברה"י שם. וראה גם לעיל סי' קעד ס"ב.

¹⁸³⁷ רב פפא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁸³⁸ ראה בדי השלחן ותורת מנחם שם.

¹⁸³⁹ רא"ה ד"ה היו לפניו (סוף ע' קכד). שיטה מקובצת שם ד"ה אמר רב פפא. וכן הוא בלוח ברה"י שם. סדר ברה"י שם. **ע' בקונטרס אחרון**.

¹⁸⁴⁰ דברים ח, י.

¹⁸⁴¹ **רז"ה** בהמאור שם ד"ה אמר רב פפא.

¹⁸⁴² **תוס'** מא, ב ד"ה אייתו. **רשב"א** שם סד"ה הביאו **מירושלמי** שם פ"ו ה"ה. לבוש ס"א. ט"ז ס"ק ג ד"ה הכלל. וכן הוא בלוח ברה"י פ"ה ה"ב.

¹⁸⁴³ הרב רבינו יונה שם ד"ה שלא. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ד אות ט וסמ"ג עשין כז (שאר ברכות שבסעודה ד"ה תני רבי חייה) לפירוש הב"י ד"ה ומ"ש רבינו אבל. ט"ז שם. וראה מ"א ס"ק ג בביתאור דברי רבנו יונה.

¹⁸⁴⁴ רב פפא שם לפירוש **הרב רבנו יונה** שם ד"ה אמר. שו"ע ס"א. ט"ז ס"ק א. מ"א ס"ק ג. וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ג. סדר ברה"י פ"ד ה"ג.

בהם עדיין אחר כך¹⁸⁴⁵.

אבל אם מתחלה לא הביאום ללפת בהם את הפת אלא לקנוח סעודה אף שמלפת בהם פת תחלה וסוף ואוכל בינתיים בלא פת צריך לברך לפנייהם¹⁸⁴⁶ כיון שעיקרם לקנוח ולא ללפת אינן מצטרפין לשאר הסעודה לפטור מה שאוכל בלא פת¹⁸⁴⁷.

וכל זה כשתחלת אכילתו מהפירות היא עם פת אבל אם מתחיל לאכול בלא פת אף אם באו ללפת ומלפת בהם אלא שאוכל מעט בתחלה בלא פת צריך לברך¹⁸⁴⁸.

וטוב לנהוג כן לעולם כשבאים לו פירות באמצע סעודתו¹⁸⁴⁹ ללפת הפת¹⁸⁵⁰ לאכול מהם תחלה מעט בלא פת ולברך ואח"כ יאכל בין עם פת בין בלא פת לפי שיש מסתפקין¹⁸⁵¹ אף אם מלפת בהם הפת תחלה וסוף ואוכל בנתיים בלא פת אם נפטרים בברכת המוציא:

ד וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות נעשו לו הפירות כדברים הבאים מחמת הסעודה שנפטרים בברכת המוציא אפילו אוכלם בלא פת בתחלת אכילתם¹⁸⁵² וא"צ לאכול מהם תחלה עם פת ויש חולקים¹⁸⁵³.

ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אחר כך אוכל מהם בלא פת א"צ לברך עליהם¹⁸⁵⁴ ואפילו אין דעתו לאכול עוד עם פת כיון שעיקר קביעת סעודתו היה עליהם ללפת בהם את הפת¹⁸⁵⁵.

ומי שאוכל תמרים וכיוצא בהם בין מאכל למאכל להמשיך תאות האכילה כיון שהוא צורך סעודה נפטרים בברכת הפת בכל ענין¹⁸⁵⁶ כמו פרפראות¹⁸⁵⁷ שנתבאר בסימן קע"ו¹⁸⁵⁸:

ה וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא¹⁸⁵⁹ ונתכוין לפוטרים¹⁸⁶⁰.

וכל מקום שהם נפטרים נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו עליהם¹⁸⁶¹ (ואע"פ שבכל מקום אין העיקר פוטר את הטפל בברכתו אם אין הטפל לפניו ואין דעתו עליו מכל מקום

¹⁸⁴⁵ ט"ז שם ממשמעות רבנו יונה שם.

¹⁸⁴⁶ על הפירות שאוכל בלא פת.

¹⁸⁴⁷ רב פפא שם לפירוש הרב רבנו יונה שם ד"ה שלא. מ"א סק"ג (דבזה כו"ע מודו).

¹⁸⁴⁸ רא"ש פ"ו סי' כח. טור.

¹⁸⁴⁹ ט"ז סוסק"ג. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁸⁵⁰ מרדכי שם רמז קלה. הגהות מיימוניות שם. ב"ח סוף הסי'. מ"א סק"ג.

¹⁸⁵¹ סמ"ג והגהות מיימוניות שם לפירוש הב"י ד"ה ומ"ש רבינו אבל ומ"א שם.

¹⁸⁵² טור בשם הרא"ש (ברכות פ"ו סי' כח). שו"ע סי"ג.

¹⁸⁵³ הרב רבנו יונה שם סד"ה אמר לפי דעת הב"י ד"ה ומכלל. שו"ע שם (ואף ה"ט"ז שם מודה שטוב כו').

¹⁸⁵⁴ ב"י שם. שו"ע שם. ט"ז שם.

¹⁸⁵⁵ הרב רבנו יונה שם. רמ"א סי"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ד. סדר ברה"נ פ"ד ה"ד.

¹⁸⁵⁶ תוס' פסחים קטו, א ד"ה והדר. רבינו יונה על המשנה מב, א ד"ה בירך. ומ"א סי' קעז סק"א.

¹⁸⁵⁷ תוס' ורבינו יונה שם מברכות מב, א (במשנה). טור ושו"ע סי' קעו.

¹⁸⁵⁸ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידנו. וראה שו"ע שם: הפרפת דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש. וראה לעיל סי' קסח סי"ד.

¹⁸⁵⁹ של"ה. מ"א סק"ב. אליה רבה סי"ק ב.

¹⁸⁶⁰ מ"א סק"י. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ה. סדר ברה"נ פ"ד ה"ה.

¹⁸⁶¹ רז"ה בהמאור שם ד"ה אמר (הובא ברשב"א שם מא, ב ד"ה אמר. שו"ע סי"ד). פסקי ריא"ז פ"ו ה"ד סי"ד. שלטי גבורים (כט, א) סוף אות ב. מ"א סי' ריב סק"ב.

בסעודה¹⁸⁶² כיון שקובע עצמו לאכילה הרי דעתו מן הסתם על כל מה שיביאו לפניו אע"פ שלא היה כן בדעתו) בפירוש¹⁸⁶³.

אבל אם ידוע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שאחר שבירך על הפת שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו לבא ללפת את הפת¹⁸⁶⁴ ומלפת בו את הפת ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו¹⁸⁶⁵ מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים¹⁸⁶⁶.

(וכל זה לענין אם נפטר בברכת הפת אבל כל דבר שנפטר בברכת הפת אע"פ שסיים לאכלו וגמר בלבו שלא לאכול ממנו עוד בסעודה זו וחזר ונמלך לאכול א"צ לברך עליו כמו שיתבאר בסימן קע"ט¹⁸⁶⁷):

דברים הבאים אחר הסעודה

ו דברים הבאים לאחר הסעודה¹⁸⁶⁸ (שהיה מנהג בימות חכמי התלמוד¹⁸⁶⁹ שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת¹⁸⁷⁰ ומסירים אותה¹⁸⁷¹ וגם השלחנות הקטנים שלפני כל אחד ואחד¹⁸⁷² וקובעין עצמן לאכול פירות ופרפראות לקנח סעודה ולשתות יין¹⁸⁷³) הרי כל מה שמביאים אז לפנייהם אפילו דברים שדרכם לבא ללפת הפת טעונים ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם¹⁸⁷⁴ (ואצ"ל פירות חוץ מתמרים שנפטרים בברכת המזון¹⁸⁷⁵ כמו שיתבאר בסי' ר"ח¹⁸⁷⁶) מפני שהמוציא וברכת המזון אינן פוטרים אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה¹⁸⁷⁷ בעוד שלא סילקו ידיהם מהפת.

ועכשיו שאין מסלקין השלחן אחר הסעודה קודם ברכת המזון¹⁸⁷⁸ אין לנו סילוק הפת בסתם עד ברכת המזון¹⁸⁷⁹ או מים אחרונים¹⁸⁸⁰ או שיטול כוס ברכת המזון בידו אע"פ שלא נטל ידיו¹⁸⁸¹ או שיאמר תנו כוס ונברך ברכת המזון¹⁸⁸² שאז סילק דעתו מלאכול לגמרי (ואצ"ל אם אמר בפירוש שמסלק את עצמו

¹⁸⁶² ראה גם לקמן סי' ריב ס"י.

¹⁸⁶³ רמ"א ס"ה. וכן הוא בלוח ברה"י שם. סדר ברה"י שם.

¹⁸⁶⁴ ספר הפרדס דיני דברים הבאים מחמת הסעודה ע' קפד. ב"י ד"ה ומיהו. שו"ע ס"ה.

¹⁸⁶⁵ רמ"א ס"ה. לבוש ס"ג.

¹⁸⁶⁶ לבוש שם. וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ו. סדר ברה"י שם ה"ו. וראה מ"מ וציונים. ביאור לסדר ברה"י שם ע' 122.

¹⁸⁶⁷ ס"א. וראה תהלי"ד סק"ד. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 173. מ"מ וציונים.

¹⁸⁶⁸ **רב פפא שם מא, ב.**

¹⁸⁶⁹ ראה גם לעיל סי' קעד ס"ח.

¹⁸⁷⁰ תוס' שם ד"ה לאחר. רא"ש שם פ"ו סי' כו בסופו. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁸⁷¹ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

¹⁸⁷² תוס' מב, א ד"ה סלק. פסחים ק, ב ד"ה לאו. שם קג, ב סד"ה אנא. רבנו יונה שם ד"ה מיהו. רא"ש שם סי' לא.

מ"א סק"ז. וראה גם לקמן סי' קפ ס"ד.

¹⁸⁷³ תוס' ברכות ופסחים שם. רא"ש שם סי' כו. טור ושו"ע שם.

¹⁸⁷⁴ **תוס' מא, ב שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' קעד שם.**

¹⁸⁷⁵ שו"ת הרשב"א ח"א סוף סי' עב. מ"א סק"ו.

¹⁸⁷⁶ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה"י פ"א ה"ז. סדר ברה"י פ"א ה"ז.

¹⁸⁷⁷ רא"ש וטור ושו"ע שם. וראה לעיל סי' קעד ס"ח.

¹⁸⁷⁸ תוס' מב, א שם. רבנו יונה שם. רא"ש שם סי' לא. וראה גם לקמן סי' קפ סוס"ד.

¹⁸⁷⁹ תוס' מא, ב שם ופסחים שם. רבנו יונה שם. רא"ש שם סי' כז. שו"ע שם. וראה גם לעיל סי' קעד ס"ט.

¹⁸⁸⁰ כדלקמן סי' קעט ס"ה.

¹⁸⁸¹ כדלקמן שם.

¹⁸⁸² **מ"א סי' רח ס"ק כד,** שמדמה דין משך ידו מהפת לדין אמר תנו כוס ונברך ואח"כ נמלך (שבפסחים קג, ב), שכל מה שמביאים אז לפנייהם טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם. וראה לקמן סי' שמיסיק כהפוסקים שמשך ידו מהפת א"צ ברכה "ולכן נפטרים בברכותיה אע"פ שסילקו דעתם ממנה לגמרי ואפילו אמרו תנו ונברך". ולקמן סי' קעט

מלאכול עוד אע"פ שלא אמר תנו ונברך והוא הדין אם גמר כן בלבו¹⁸⁸³).

ואע"פ שאם חוזר ונמלך לאכול פת יש מתירין לאכול בלא ברכה כמו שיתבאר בסי' קע"ט¹⁸⁸⁴ ואז יכול ג"כ לאכול כל הדברים שנפטרו בברכתה¹⁸⁸⁵ מכל מקום כל זמן שלא חזר וידיו מסולקות הימנה¹⁸⁸⁶ אין שאר דברים נפטרים בברכתה אף על פי שלא סילק דעתו מהם:

ז ובסעודות גדולות שרגילים למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השלחן בפירות ולקבוע שתיה¹⁸⁸⁷ היה ראוי לברך על המשקים אע"פ שהם באים מחמת הסעודה וגם ברכה אחרונה¹⁸⁸⁸ על הפירות קודם ברכת המזון אלא שלא נהגו כן¹⁸⁸⁹.

ויש מי שלימד עליהם זכות¹⁸⁹⁰ לומר שלא הצריכו לברך בימיהם אלא משום שנראה כסעודה אחרת מה שאוכלים ושותים אחר סילוק השלחן לכך אינן נפטרים בברכת הפת לא מברכה ראשונה ולא מברכה אחרונה אבל כל מה שאוכלין ושותין על השלחן שאכלו עליו הפת סעודה אחת היא עם הפת¹⁸⁹¹ ולכן נפטרים בברכותיה¹⁸⁹² אע"פ שסילקו דעתם ממנה לגמרי ואפילו אמרו תנו ונברך עד שיטלו מים אחרונים או שיטול כוס ברכת המזון כמו שיתבאר בסי' קע"ט¹⁸⁹³:

קונטרס אחרון

(א) שכיין שאין כו'¹⁸⁹⁴. הרב רבינו יונה¹⁸⁹⁵ (ומהאי טעמא אף מין לפתן שאוכלן בלא פת א"צ לברך אם קובע ללפת פת במינים אחרים, משא"כ במיני פירות, והיינו טעמא משום דגם זה בא מחמת פת¹⁸⁹⁶, דזהו טעם פטורם בברכת הפת, מדפוטרות אפילו בפירות שאוכל בלא פת אם קבע עליהם¹⁸⁹⁷, ויש לומר דהוא הדין בלפתן דמחמת סעודה, רוצה לומר פת):

(ב) יש להסתפק כו'¹⁸⁹⁸. מ"א¹⁸⁹⁹ (ולא דמי למה שכתבו התוס' דף ל"ח¹⁹⁰⁰, משום דבא מחמת סעודה,

ס"ב-ג מבואר דהיינו שכשחוזר לשתייה מברך בתחלה ולא בסוף וכשחוזר לאכול שאר דברים הבאים מחמת הסעודה א"צ לברך עליהם כלל. וכן הוא בלוח ברה"י פ"ז ה"ג ובסדר ברה"י פ"ה ה"ג. וראה מגיני השלחן ע' רנד ואילך. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 175 ואילך. הערות ובאורים תת ע' 117.

¹⁸⁸³ ראה רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ז. וראה גם לקמן סי' קעט ס"ב וס"ד.

¹⁸⁸⁴ ס"א. וראה גם לקמן סי' קצז ס"א.

¹⁸⁸⁵ כדלקמן שם ס"ב לענין שתיה.

¹⁸⁸⁶ ראה עד"ז גם לקמן סי' קצז ס"א.

¹⁸⁸⁷ **טור** (ושם גם: ובמיני מגדים). **ב"י** סד"ה אמר רב פפא. **לבוש** ס"ב הובא **במ"א** סק"ז. וכן הוא בלוח ברה"י פ"ה ה"יב (ושם גם: ופרפראות. וכ"ה לעיל ריש ס"ו).

¹⁸⁸⁸ אבל ברכה ראשונה על הפירות - גם כשבא בתוך הסעודה, כדעיל ס"ב.

¹⁸⁸⁹ **לבוש** שם. **ב"ח** סד"ה לאחר הסעודה (הובא **במ"א** שם). וכן הוא בלוח ברה"י שם.

¹⁸⁹⁰ **מ"א** סק"ז. בלוח ברה"י שם: ויש להם על מה שישמכו.

¹⁸⁹¹ **הרב רבינו יונה** שם. **מ"א** שם. וראה לעיל סי' קעד בקונטרס אחרון סק"ט.

¹⁸⁹² כל אחד כדינו שיתבאר לקמן סי' קעט שמציין לקמן. וראה הערות ובאורים תת ע' 119.

¹⁸⁹³ שם נתבארו פרטי דין אמר בואו ונברך (ס"ב-ד), ודין נטל הכוס או נטל מים אחרונים (ס"ה). וראה מגיני השלחן שם.

¹⁸⁹⁴ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 65. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁸⁹⁵ מא, ב ד"ה ורבינו.

¹⁸⁹⁶ עיי' הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 67 ואילך.

¹⁸⁹⁷ כדלקמן ס"ד.

¹⁸⁹⁸ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 72. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁸⁹⁹ סק"א.

¹⁹⁰⁰ ע"א ד"ה מר, לענין מיני מזונות שאוכלין לקביעות סעודה, ומספק מברך על הפת תחלה.

דכל מה שאינו לפתן היינו דהוא עצמו סעודה יחשב כיון שבא להשביע, והפת הוא ראש לכל מילי סעודה כמו יין למשקים¹⁹⁰¹, אבל לפתן אינו סעודה. אבל מה שכתב אבן העזר¹⁹⁰² צריך עיון גדול, דלמה לי סבת הפת במים¹⁹⁰³ :

(ג) אפילו אוכלם כו'. (ומה¹⁹⁰⁴ שכתב הלבוש¹⁹⁰⁵ וכן הוא ברשב"א¹⁹⁰⁶, זה אינו, דבכהאי גוונא גם לפנייהם אין צריך, כמו שכתבו הרא"ש¹⁹⁰⁷ ומ"א סי' קס"ח¹⁹⁰⁸ וקע"ד¹⁹⁰⁹, וגם לעכל לא הזכירו כלל, אלא תלו טעמא כיון שבאו בתוך כו') :

¹⁹⁰¹ שבוה אמרינן לעיל סי' קעד ס"ד דהיינו אפי' שותה יין מעט לצורך מצוה. ובסדר ברה"נ פ"א הכ"א דהיינו אפילו "שתה יין פחות משיעור רביעית".

¹⁹⁰² סי' קעד, שחולק על המ"א מכח קושיה הנ"ל.

¹⁹⁰³ כדלעיל סי' קעד סוס"ב (ובשו"ע שם ס"ז) "כי שתיית המים בסיבת הפת היא וברכת הפת פוטרם".

¹⁹⁰⁴ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 73. שו"ע אדה"ז המבואר.

¹⁹⁰⁵ סי"א, דהיינו כשבאים לעורר תאוות המאכל.

¹⁹⁰⁶ מא, ב ד"ה הביאו. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 74.

¹⁹⁰⁷ פסחים פ"י סי' כד בסופו. ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 75. ואפשר הכוונה לברכות פ"ו סי' כו : לפנייהם טעונין ברכה שברכת המוציא אינה פוטרן כיון דלאו מעיקר סעודה הן, ולא לאחריהם דברכת המזון פוטר כל מה שאכלו בתוך הסעודה.

¹⁹⁰⁸ סקכ"ב.

¹⁹⁰⁹ סק"א. וראה גם לקמן סוס"ד. לעיל סי' קעד ס"ב ובקונטרס אחרון שם ס"ק ב.

קעח איזה דברים קרויים הפסק בסעודה

ובו ט' סעיפים

א היה¹⁹¹⁰ אוכל בחדר זה (א) ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול צריך לחזור ולברך¹⁹¹¹ שכיון שעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר אכילתו וזו אכילה אחרת היא וטעונה ברכה בתחלה¹⁹¹² אע"פ שלא הסיח דעתו בינתיים¹⁹¹³ ואפילו חוזר למקומו לאכול צריך לחזור ולברך¹⁹¹⁴ שכיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו¹⁹¹⁵ אבל בחדר אחד מזוית לזוית אינו נקרא שינוי מקום¹⁹¹⁶ אפילו הוא טרקלין גדול¹⁹¹⁷.

ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו¹⁹¹⁸ אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון¹⁹¹⁹ א"צ לחזור ולברך.

והוא שיהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום¹⁹²⁰

¹⁹¹⁰ דיני הפסק בסעודה שיתבארו כאן, יתבארו בלוח ברה"נ פ"ו הי"א-כ, ובסדר ברה"נ פ"ט הי"א-כ. ויצוין לקמן בשולי הגליון.

¹⁹¹¹ פסחים קא, ב. לפירוש התוס' שם ע"א ד"ה אבל. ולגירסת הרא"ש פסחים פ"י סי' ה. רמב"ם פ"ד מהל' ברכות ה"ה. טור. רמ"א סוס"א. מ"א סק"ד. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו הי"א. סדר ברה"נ פ"ט הי"א.

¹⁹¹² רש"י ורשב"ם פסחים שם ד"ה בדברים.

¹⁹¹³ משמעות הגמ' שם. וראה קונטרס אחרון ס"ק א.

¹⁹¹⁴ גמ' שם. רמב"ם שם ה"ג. ר"ן פסחים שם ד"ה אבל מפינה. שו"ע ס"א.

¹⁹¹⁵ רמב"ם שם ה"ה. שו"ע ס"ב.

¹⁹¹⁶ תוס' פסחים קא, א ד"ה אבל. רמב"ם שם. רא"ש שם. טור ושו"ע ס"ב. מ"א סק"ד.

¹⁹¹⁷ טור ושו"ע סי' רעג ס"א. וראה גם לקמן שם ס"ג. לקמן סי' קפד סוס"א. והיינו אפילו יש מקום גבוה באמצע שאינו יכול לראות משם מקומו הראשון, כדלקמן ס"ט.

¹⁹¹⁸ רמ"א סוס"א. וכדלקמן סי' רעג ס"ב לענין קידוש.

¹⁹¹⁹ כדלקמן סי' רו ס"ט.

¹⁹²⁰ רמ"א שם. וכדלקמן סי' רעג ס"ב לענין קידוש.

אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו בלא היסח הדעת בינתיים¹⁹²¹.

ומכל מקום אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם¹⁹²² אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו¹⁹²³ אין צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר¹⁹²⁴ ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך¹⁹²⁵ ואפילו על מאכל אחר שברכתו הראשון אם היה בדעתו לאכול כשבירך כמו שיתבאר בסי' ר"ן¹⁹²⁶:

ב וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד מהם והשאר הלכו כולם¹⁹²⁷ אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים א"צ לברך על מה שיאכלו כאן כאלו לא עקרו ממקומם כלל בינתיים כיון שהניחו מקצת חבריהם נשארה קביעותם כאן ואין זו עקירה¹⁹²⁸.

אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חבריהם בחדר זה למה שיאכלו בחדר אחר¹⁹²⁹:

ג וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם¹⁹³⁰ כגון כל אוכל ומשקה שברכתם האחרונה היא בורא נפשות רבות¹⁹³¹ שא"צ לברך ברכה אחרונה במקום אכילה או שתיה אלא רשאי לעמוד ממקומו קודם שיברך ולילך למקום אחר לברך שם לפיכך עמידתו ממקומו לילך זהו גמר סעודתו וכשחוזר ואוכל או שותה במקום אחר או לאחר שחוזר למקומו סעודה אחרת היא וטעונה ברכה שנית¹⁹³² אע"פ שלא בירך עדיין ברכה אחרונה על סעודה הראשונה.

אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם כגון פת או אפילו מעשה קדרה מחמשת המינים או אפילו פירות מז' המינים¹⁹³³ ויין¹⁹³⁴ שברכתן האחרונה הואיל והיא מעין ג' ברכות של ברכת המזון היא חשובה להצריך ולברך במקום אכילה או שתיה כמו ברכת המזון לפיכך כשהוא עומד ממקומו לילך

¹⁹²¹ ראה קונטרס אחרון ס"ק א. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁹²² **ראב"ד** הל' ברכות פ"ד ה"ג. **מ"א** ס"ק ב. וכלקמן סי' רעג ס"ב - לענין קידוש, וכדלקמן רס"י קצה לענין זימון. וראה גם לקמן סי' קפד סוף ס"א.

¹⁹²³ מ"א סי' רעג סק"ג, ולקמן שם ס"ב - לענין קידוש.

¹⁹²⁴ טור סי' רעג בשם הרב שר שלום - לענין קידוש. וכ"ה במגיד משנה הל' שבת פכ"ט ה"ח בשם הגאונים. שו"ע שם ס"ב. וראה גם לקמן סי' קפד סוס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ב. סדר ברה"נ שם ה"ב. וראה לקמן סי' קצה ס"א גבי צירוף לזימון ובסי' רעג ס"ב לענין קידוש במקום סעודה שהוא הדין מבית לבית. וראה בדי השלחן סי' נז ס"ק ב. הערות ובאורים תשכו ע' 47.

¹⁹²⁵ משמעות המ"א סק"ב.

¹⁹²⁶ סעיף ט. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁹²⁷ **ברייתא שם** קא, ב (ראה מ"א ס"ק ג שביאר ההוכחה מהגמרא וברייתא). הגהת סמ"ק סי' קנא. אור זרוע סוף סי' קנח. רמ"א ס"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ג. סדר ברה"נ פ"ט ה"ג.

¹⁹²⁸ ר"ן פסחים שם ד"ה מיתבי. לבוש ס"ב.

¹⁹²⁹ **מ"א** סק"ז. וראה גם לקמן ס"ד. ובסדר ברה"נ שם: בבית זה ... בבית אחר.

¹⁹³⁰ **רב חסדא שם** קא, ב. תוס' שם סוף ד"ה כשהן (שפסקו כרב חסדא). רשב"ם שם קב, א ד"ה ה"ג תניא כוותיה דרב חסדא. רא"ש פסחים פ"י סי' ו. טור. רמ"א ס"ב. וראה לקמן ס"ח דעת החולקים. וראה לוח ברה"נ פ"ו ה"ד, וסדר ברה"נ פ"ט ה"ד, שלא הביא כ"א דעה הא' שלפניו.

¹⁹³¹ **רשב"ם** שם ד"ה בדברים.

¹⁹³² כדלעיל ס"א.

¹⁹³³ **רש"י ורשב"ם** פסחים שם ד"ה אבל. רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"א. דעה הא' בטור ושו"ע ס"ה. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ט. סדר ברה"נ שם ה"ט.

¹⁹³⁴ תוס' שם ד"ה אלא בשם רשב"ם.

למקום אחר אין עמידתו גמר סעודתו שהרי צריך הוא לחזור למקומו לברך ברכה האחרונה¹⁹³⁵ לכן כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל משום לסיים סעודתו ואצ"ל כשחוזר למקומו¹⁹³⁶ וא"צ לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חבירים¹⁹³⁷.

והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם¹⁹³⁸. ויש אומרים¹⁹³⁹ שמין דגן לבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים¹⁹⁴⁰ פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל שבעת המינים לברך במקומו וכן בדיעבד אם שינה מקומו א"צ לחזור ולברך שספק ברכות להקל¹⁹⁴¹:

ד ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כמו יין ופירות¹⁹⁴² כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואין צריך לברך עליהם שם¹⁹⁴³ אפילו לא אכל שם פת ואפילו לא היה בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו.

ואם אוכל שם פת מברך ברכת המזון במקום שגומר אכילת הפת כמו שיתבאר בסי' קפ"ד¹⁹⁴⁴.

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור כלל ממקומו עד שיברך ברכת המזון תחלה¹⁹⁴⁵ אם לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא¹⁹⁴⁶ שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו (שכמו שמועלת חשיבותו שלא לברך במקום אחר כך מועלת חשיבותו לברך קודם שיעקור למקום אחר ואף שיאכל גם במקום השני ויברך שם מה מועיל זה לאכילה הראשונה שהיתה טעונה ברכה במקומה לכתחלה קודם שיעקור משם משום חשיבות¹⁹⁴⁷).

¹⁹³⁵ רש"י ורשב"ם שם.

¹⁹³⁶ רשב"ם שם ד"ה קשיא. רמ"א ס"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ד. סדר ברה"נ שם הי"ד. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ז ע' שלה.

¹⁹³⁷ ברייתא פסחים שם ודף קב, א. רשב"ם שם ד"ה א"ר יהודה. רמ"א שם.

¹⁹³⁸ משמעות הגמ' פסחים קא, ב כשהן יוצאין כו'. ועי' רש"י ורשב"ם שם ד"ה מדקתני ועקרו כו' עדיין היו צריכים כו', וכהאי גוונא כתב הר"ן פסחים שם ד"ה מיתבי ע"ש. מ"א סי' רי סוף ס"ק א. אליה רבה (כאן) סוף ס"ק ד. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם. וראה לקמן ס"ח שגם בזה לא הוי הפסק אלא כשיצא והפליג בדברים.

¹⁹³⁹ ר"ן פסחים שם. תוס' פסחים שם ד"ה אלא. רא"ש שם. רמב"ם. דעה הבי' בטור ושו"ע שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם הט"ו. סדר ברה"נ שם הט"ו.

¹⁹⁴⁰ רשב"א נג, ב ד"ה מחלוקת. והגהות מיימוניות. רמ"א ס"ה.

¹⁹⁴¹ מ"א סק"י"ב. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁹⁴² תוס' פסחים קא, ב סד"ה אלא (ושם: י"ן או מיס"). ב"י שם. מ"א סק"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו הט"ז. סדר ברה"נ פ"ט הט"ז (ושם: "כגון פירות"). וראה מ"מ וציונים.

¹⁹⁴³ תוס' שם. מ"א שם. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם, והכוונה לברכה ראשונה. אבל בלוח התיקון לדפוס הראשון הגיה כאן: ברכה אחרונה. ובקונטרס השלחן הגיה: ברכה ראשונה.

¹⁹⁴⁴ סעיף א. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

¹⁹⁴⁵ ר"ן פסחים שם ד"ה מיתבי. כל בו (הובא בב"י ד"ה וכתב הכל בו. והוא באבודרהם סוף סדר הגדה ופירושה). והיינו לא רק כשדעתו לחזור למקום הראשון ולא לאכול במקום השני, דאסור מטעם שמא ישכח לחזור למקומו (כדלקמן בסמוך), אלא אף כשדעתו לגמור סעודתו במקום השני ולא לחזור למקום הראשון, מטעם האמור כאן (וראה גם לקמן סי' קפד ס"א). תשו' רמ"א סי' א. ב"ח ד"ה ומ"ש הרב. מ"א סק"ח. וכן הוא בלוח ברה"נ שם הט"ז. סדר ברה"נ שם הט"ז. וביאור שני האיסורים האלו ראה יגדיל תורה (נ.י.) חוב' יב ע' כט. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ז ע' שלו ואילך.

¹⁹⁴⁶ ב"ח שם. מ"א שם. וכדלקמן בסוף הסעיף.

¹⁹⁴⁷ וראה לקמן סי' : איסור גמור הוא מדברי סופרים ... אינו איסור ברור, שיש לומר שאין זו עקירה ... יש לומר שאף שהכל סעודה אחת היא מכל מקום בשני מקומות היא.

הלכות סעודה

רח

אלא שאם כבר עקר א"צ לחזור ולברך שבזה לא יתקן מה שעיות בעקירתו אלא משום שצריך לברך במקום אכילה אוכל הוא מעט במקום השני ומברך¹⁹⁴⁸.

אבל לכתחלה לא יעקור בלא ברכה ואפילו אם הניח מקצת חבירים שאין זו עקירה אם היה עתיד לחזור אליהם מכל מקום כשהולך לגמור סעודתו בבית אחר הרי הוא עוקר מחבורתו¹⁹⁴⁹.

אבל אם הולך על דעת לחזור למקומו לגמור סעודתו אין זו עקירה בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אפילו לא הניח מקצת חבירים ומכל מקום צריך שילך על דעת לאכול שם כמו שיתבאר¹⁹⁵⁰.

ואפילו הולך שלא על דעת לחזור) אם מתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור בבית אחר מותר¹⁹⁵¹ שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו וכמו שנוהגים הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים¹⁹⁵² במקום סיום אכילתם¹⁹⁵³ מפני שלכך נתכוונו מתחלה שלא לקבוע מקום לאכילתם במקום שבירכו המוציא והתחילו שם לאכול¹⁹⁵⁴:

ה וכל זה כשהולך לבית אחר לאכול שם אבל אם אינו הולך לאכול שם אע"פ שהיה בדעתו מתחלה לילך שם אסור לו לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון¹⁹⁵⁵ ואפילו הניח מקצת חברים¹⁹⁵⁶ גזירה שמא ישכח מלחזור למקומו לברך¹⁹⁵⁷ משא"כ כשהולך לאכול שם שמברך במקום שגומר סעודתו אם שוכח לחזור למקומו¹⁹⁵⁸ ואין לחוש אלא לעקירה ממקום אכילה בלא ברכה אם אין דעתו לחזור למקומו ולברך ולא היה דעתו על זה מתחלה:

ו וכל זה כשהולך לדבר הרשות או אפילו לדבר מצוה שאינה עוברת אבל לצורך מצוה עוברת¹⁹⁵⁹ כגון לקראת חתן או לקראת כלה¹⁹⁶⁰ או לבית הכנסת להתפלל עם הצבור¹⁹⁶¹ מותר לילך ולברך ברכת המזון כשיחזור ואפילו לא הניח מקצת חברים שאין להניח מצוה עוברת משום חשש שמא ישכח¹⁹⁶².

ואפילו לעקור בסעודתו מבית לבית ולברך ברכת המזון בבית האחרון ולא היה דעתו על זה מתחלה מותר לצורך מצוה עוברת כגון לברך שם בזימון¹⁹⁶³ כמ"ש בסי' תע"ט¹⁹⁶⁴.

¹⁹⁴⁸ כדלקמן סי' קפד ס"א.

¹⁹⁴⁹ מ"א סק"ז. וכדלעיל ס"ב.

¹⁹⁵⁰ סעיף ה.

¹⁹⁵¹ רמ"א סוף ס"א (ראה מ"מ וציונים). ב"ח שם. מ"א סק"ח. וראה גם לקמן סי' קפד שם. סי' תפד שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ז. סדר ברה"נ שם הי"ז.

¹⁹⁵² ראה לקמן סי' קפג סוסי"ב.

¹⁹⁵³ רמב"ם הל' ברכות פ"ד הי"א. שו"ע ס"ד.

¹⁹⁵⁴ מ"א סק"א.

¹⁹⁵⁵ רמ"א ס"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו הי"ז. סדר ברה"נ פ"ט הי"ז.

¹⁹⁵⁶ כל בו שם.

¹⁹⁵⁷ רבינו מנוח הל' ברכות פ"ד הי"ד. רמ"א שם. וראה גם תוס' פסחים שם ד"ה כשהן. רא"ש פ"ו דחולין סי' ה. וראה גם לקמן סי' תפד ס"ו.

¹⁹⁵⁸ שאז אין חוששים שישכח לחזור למקומו כי עכ"פ אז יברך במקום שגומר סעודתו (מ"א ס"ק ח), ואין זו עקירה ממקומו כיון שהולך על דעת לחזור כדלעיל ס"ד.

¹⁹⁵⁹ כל בו שם. רמ"א סוסי"ב. וראה גם לקמן סי' תפד ס"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו הי"ז. סדר ברה"נ פ"ט הי"ז.

¹⁹⁶⁰ כל בו שם.

¹⁹⁶¹ ב"י שם. רמ"א שם.

¹⁹⁶² ראה לקמן סי' תלא סעי' ז-ט.

¹⁹⁶³ ע"י מ"א סי' תעט סק"ב. והיינו כדמסיים: "שדעתו לאכול בבית אחר ולברך שם" - בזימון. וכ"ה לקמן סי' תעט ס"ח ובמ"א שם. וע"י לוח ברה"נ פ"ו סוף הי"ז. סדר ברה"נ פ"ט סוף הי"ז.

הלכות סעודה

רט

ואע"פ שלעקור קודם ברכת המזון שלא על דעת לחזור למקומו ולברך אין האיסור משום חשש שמא ישכח אלא איסור גמור הוא מדברי סופרים¹⁹⁶⁵ ואין עוברין אפילו על איסור קל של דבריהם משום מצוה עוברת מכל מקום כיון שדעתו לאכול בבית אחר ולברך שם אינו איסור ברור שיש לומר שאין זו עקירה שהרי כשחוזר ואוכל בבית שני א"צ לברך בתחלה מפני שעל דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל לסיים סעודתו והכל לסעודה אחת היא נחשבת כמו שנתבאר¹⁹⁶⁶.

אלא לפי שיש חולקין על זה כמו שיתבאר¹⁹⁶⁷ ולדבריהם האיסור ברור¹⁹⁶⁸ וגם לפי סברא הראשונה יש לומר שאף שהכל סעודה אחת היא מכל מקום בשני מקומות היא וכל מה שאכל במקום זה צריך לברך אחריו מיד לכתחלה קודם שיעקור למקום אחר לפיכך אין להקל אפילו לצורך מצוה עוברת¹⁹⁶⁹ אם לא היה דעתו על זה מתחלה:

ז אם עמד והלך לדבר הרשות אפילו שהה שם הרבה כל שלא שהה כדי שיתעכל המזון שבמעיו¹⁹⁷⁰ א"צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לאכול במקומו או במקום אחר¹⁹⁷¹ אם לא הסיח דעתו בינתיים אבל אם הסיח דעתו מלאכול עוד¹⁹⁷² כיון שיש כאן היסח הדעת ושינוי מקום צריך לחזור ולברך המוציא¹⁹⁷³ מטעם שיתבאר בסי' קע"ט¹⁹⁷⁴.

וגם צריך לחזור וליטול ידיו¹⁹⁷⁵ אפילו לא שהה כלל שכיון שהסיח דעתו מן האכילה מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן¹⁹⁷⁶.

ואפילו לא הסיח דעתו מלאכול אם הפליג הרבה בדברים צריך לחזור וליטול ידיו¹⁹⁷⁷ אע"פ שא"צ לברך המוציא¹⁹⁷⁸ מפני שמן הסתם הסיח דעתו משמירתן¹⁹⁷⁹ כמו שנתבאר בסי' קס"ד¹⁹⁸⁰.

ויש מי שאומר¹⁹⁸¹ שהוא הדין אם עמד להתפלל באמצע סעודתו צריך לחזור וליטול ידיו אחר התפלה כשחוזר לסעודתו משום חשש היסח הדעת בשעת התפלה אלא א"כ שמר ידיו (כמו שבליל פסח אע"פ

¹⁹⁶⁴ סעיף ח.

¹⁹⁶⁵ אף שיאכל גם במקום השני, וכדלעיל ס"ד.

¹⁹⁶⁶ סעיף ג.

¹⁹⁶⁷ סעיף ח.

¹⁹⁶⁸ אפילו בדעתו לחזור למקומו, ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולברך, כדלקמן שם.

¹⁹⁶⁹ באין דעתו לחזור למקומו. ובדעתו לחזור נתבאר בתחלת הסעיף דמותר לצורך מצוה עוברת.

¹⁹⁷⁰ תוס' פסחים קא, ב ד"ה כשהן. רא"ש פ"ו דחולין סי' ה. וכדלקמן סי' קפד ס"ג.

¹⁹⁷¹ כדלעיל ס"ג.

¹⁹⁷² אף שנתבאר לקמן ריש סי' קעט שהיטח הדעת לא הוי סילוק בסעודה.

¹⁹⁷³ רמ"א שם.

¹⁹⁷⁴ סוף ס"א.

¹⁹⁷⁵ תוס' מב, א ד"ה רבי ופסחים שם. רא"ש שם. טור סי' תעז. מ"א סי' קעט סוסק"ב. והיינו כיון שנקרא היסח הדעת לענין ברכה (מ"א שם. ולקמן סי' קעט ס"ה). ולענין הפליג בדברים יתבאר בסמוך דהוי היסח הדעת לענין נט"י אף שאין צריך לברך המוציא. ולענין אם צריך לברך על נטילה זו - עי' לעיל סי' קסד ס"ב. לקמן סי' קעט ס"ה. סי' תעז סוס"ז.

¹⁹⁷⁶ מ"א שם.

¹⁹⁷⁷ יומא ל, א. טור ושו"ע סי' קע ס"א. וראה גם לקמן סי' תעה ס"א.

¹⁹⁷⁸ מ"א סי' קע סק"ד. והיינו לדעה הא' שלפנינו אפילו כשיצא והפליג בדברים, ולדעה הב' דלקמן ס"ח דוקא כשלא יצא.

¹⁹⁷⁹ רש"י יומא שם ד"ה נוטל.

¹⁹⁸⁰ סעיף ב.

¹⁹⁸¹ מ"א סקי"ג.

שנטל ידיו בטיבול ראשון חוזר ונוטל לסעודה משום חשש היסח הדעת בשעת אמירת ההגדה כמ"ש בסימן תע"ה¹⁹⁸²).

ולפי מה שנתבאר בסי' צ"ב¹⁹⁸³ שהעיקר כהאומרים שהיסח הדעת פוסל בתפלה כמו באכילה א"צ לחזור וליטול ידיו אחר התפלה שהרי משום תפלה עצמה אינו מסיח דעתו¹⁹⁸⁴ משא"כ באמירת ההגדה בליל פסח שאין היסח הדעת פוסל בה חוששים שמא הסיח דעתו¹⁹⁸⁵.

אבל ברכת המוציא אין צריך לברך¹⁹⁸⁶ לדברי הכל¹⁹⁸⁷ אפילו הלך לבית הכנסת להתפלל¹⁹⁸⁸ ושהה שם הרבה כל שלא הסיח דעתו מלאכול עוד ואין התפלה חשובה הפסק בסעודה אפילו היה מוכרח להפסיק ולהתפלל מפני שאין שהות עוד ביום להתפלל אח"כ¹⁹⁸⁹ ואע"פ שבשעת התפלה אי אפשר לו לאכול מאומה אינה חשובה הפסק משום זה¹⁹⁹⁰.

ואינו דומה לברכת המזון שחשובה הפסק משום זה להצריך ברכה על כוס ברכת המזון הואיל ובשעת ברכת המזון אי אפשר לשתות¹⁹⁹¹ לפי שברכת המזון הוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה משא"כ תפלה¹⁹⁹² כמו שיתבאר בסי' קע"ט¹⁹⁹³:

ח ויש אומרים¹⁹⁹⁴ שדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לענין שינוי מקום בדיעבד שצריך לחזור ולברך אלא א"כ הניח מקצת חברים¹⁹⁹⁵.

אבל לכתחלה אסור לעקור ממקומו בלא ברכה אחרונה¹⁹⁹⁶ (ואפילו לצורך מצוה עוברת¹⁹⁹⁷) בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אלא א"כ הניח מקצת חברים ודעתו לחזור למקומו שאז אין זו עקירה¹⁹⁹⁸.

ואפילו בדיעבד שלא הניח מקצת חברים ועקר ממקומו וחזר צריך לברך ברכה אחרונה תחלה ואח"כ

¹⁹⁸² סעיף א.

¹⁹⁸³ סעיף ה.

¹⁹⁸⁴ אליה רבה סק"א. אבן העוזר ס"ו.

¹⁹⁸⁵ אבן העוזר שם.

¹⁹⁸⁶ תוס' פסחים קב, א ד"ה ועקרו וחולין פז, א ד"ה משתא. רא"ש פסחים פ"י סי' ו. טור ושו"ע ס"ו.

¹⁹⁸⁷ לדעה הא' שלפנינו - בכל אופן, ולדעה הב' דלקמן ס"ח - כשהתפלל במקומו, או כשהניח מקצת חברים במקומו. ראה עולת תמיד ס"ק ג.

¹⁹⁸⁸ **ברייתא פסחים קב, א לתנא קמא דרבי יהודה דרב חסדא קאי כוותיה, והט"ז סק"י לא סמך בעצמו על דבריו, ומה שכתב סוף סי' תעד** הטעם שמברכין על כוס שני בסדר של פסח **לא קשה מידי לפי מה שכתב המ"א שם, וגם הט"ז עצמו כתב שם תירוץ אחר.** וראה גם אליה רבה ס"ק י.

¹⁹⁸⁹ רא"ש פסחים שם. שו"ע ס"ו. וראה גם לקמן סי' רעא ס"א.

¹⁹⁹⁰ ראה הטעם לקמן שם.

¹⁹⁹¹ כדלקמן סי' קצ ס"א. סי' תעד ס"א.

¹⁹⁹² **תוס' פסחים שם וחולין שם. ורא"ש פסחים שם וחולין שם. טור.**

¹⁹⁹³ סעיף ה. וראה גם לקמן סי' קצ שם. סי' רעא שם. סי' תעד שם.

¹⁹⁹⁴ **רב ששת פסחים קא, ב. רי"ף שם (שפסק כרב ששת).** ר"ן שם ד"ה וקא אמרי בשם הרמב"ן והרא"ה. רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ג. כסף משנה שם ה"ד. שו"ע ס"א. וראה לוח ברה"נ פ"ו ה"ד, וסדר ברה"נ פ"ט ה"ד, שלא הביא כ"א דעה הא' דלעיל ס"ג.

¹⁹⁹⁵ **ברייתא שם קב, א וכרבי יהודה.** רמב"ם שם ה"ד. שו"ע ס"ב.

¹⁹⁹⁶ ט"ז סק"ב. מ"א סק"א. והיינו שלא יסמוך על מה שיברך אח"כ כשיחזור למקומו.

¹⁹⁹⁷ משמעות הברייתא שם. רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁹⁹⁸ עיי' לעיל ס"ה, לדעה הא', שאפילו הניח מקצת חברים אסור לכתחלה (אלא במצוה עוברת).

ברכה ראשונה על מה שיאכל אח"כ¹⁹⁹⁹ שכיון ששינה מקומו הרי פסק סעודתו וזו סעודה אחרת היא²⁰⁰⁰ וצריך לברך תחלה על סעודה הראשונה ואח"כ יתחיל סעודה השנייה²⁰⁰¹.

והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה²⁰⁰² להקל בדברי סופרים.

ואף לסברא האחרונה אין שינוי מקום חשוב הפסק בסעודה אם חוזר למקומו אלא כששהה חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבריו והפליג בדברים²⁰⁰³ או שהלך לבית הכנסת להתפלל²⁰⁰⁴ או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקביו²⁰⁰⁵ ונכנס לבית הכסא²⁰⁰⁶ וכיוצא בזה (אינו חשוב הפסק בסעודה ואצ"ל אם דיבר עם חבריו ולא הפליג²⁰⁰⁷ ואפילו הוא דבר הרשות).

(ואצ"ל אם יצא להביא דבר מצרכי הסעודה²⁰⁰⁸) (ולכן השמש המשמש בסעודה אע"פ שהולך ובא תמיד ממקום למקום אינו נחשב שינוי מקום לו לחזור ולברך בכל פעם שבא אף לפי סברא זו²⁰⁰⁹).

(והוא הדין לסברא הראשונה אין שינוי מקום חשוב הפסק בכל זה בסעודה אף אם עדיין לא אכל כזית²⁰¹⁰ שאצ"ל לברך כלל ברכה אחרונה והוא הדין בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעותם קביעות²⁰¹¹ כמ"ש בסי' רי"ג²⁰¹² מפני שאין הפסק עראי חשוב להפסיק סעודת קבע²⁰¹³).

ואצ"ל מי שישן שינת עראי במקום סעודתו שאין חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל בלא ברכה²⁰¹⁴ לדברי הכל.

אבל שינת קבע הוא סילוק והיסח הדעת יותר מדאי וחשובה הפסק²⁰¹⁵ לדברי הכל אע"פ שישן במקום סעודתו.

אבל כל שניעור אע"פ שהפליג הרבה בדברים אחרים במקום סעודתו כל שלא הסיח דעתו מלאכול חוזר

¹⁹⁹⁹ רמב"ם שם ה"ג. שו"ע ס"א.

²⁰⁰⁰ כדלעיל סי"ג לענין דברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם.

²⁰⁰¹ אם הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ז ע' שמט ואילך.

²⁰⁰² רמ"א ס"ב.

²⁰⁰³ תוספתא פ"ד ה"ח. הובא בתוס' פסחים קב, א סד"ה כשהן. ומבארים דס"ל לברייתא כרבי יהודה דלעיל.

²⁰⁰⁴ וברשב"א חולין פו, ב מבואר דלר"ף הנ"ל הוי כהלכה.

²⁰⁰⁵ ברייתא פסחים קב, א לרבי יהודה.

²⁰⁰⁶ רמב"ן במלחמות פסחים פ"י ד"ה ועוד מתנ"י לא יפחתו. אהל מועד שער הברכות דרך נתיב ה בשם הר"ם. רמ"א ס"ז.

²⁰⁰⁷ יד אהרן בשם מהריק"ש.

²⁰⁰⁸ שו"ע. ועי' תהלה לדוד ס"ק א. וראה מ"מ וציונים.

²⁰⁰⁹ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ח. סדר ברה"נ פ"ט ה"ח - לענין דברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם.

²⁰¹⁰ ראה חולין קז, ב. טור ושו"ע סי' קסט ס"ג. לעיל סי' קסז סוף סט"ו. וראה מ"מ וציונים.

²⁰¹¹ ראה לעיל ס"ג.

²⁰¹² בלוח ברה"נ שם ובסדר ברה"נ שם (וכ"ה לקמן סי' ריג סוס"א): כגון שכר ומי דבש במדינות אלו, ובלוח ברה"נ שם הוסיף בחצ"ע גם "שתית קאווי". וראה פתחי הלכה פ"ו הע' 71. בדי השלחן סי' נז ס"ק ח.

²⁰¹³ סעיף א.

²⁰¹⁴ ראה מנחת פתים (השמטות לסי' רעג). מגיני השלחן ע' רלג.

²⁰¹⁵ רא"ש תענית פ"א סי' יד. שו"ע ס"ז.

²⁰¹⁶ משמעות הרא"ש שם ושו"ע שם.

ואוכל בלא ברכה לדברי הכל ויש אומרים שאפילו הסיח דעתו כמו שנתבאר²⁰¹⁶ בסי' קע"ט²⁰¹⁷ :

ט האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שנתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שינוי²⁰¹⁸ (כמו מחדר לחדר שבהקף מחיצות²⁰¹⁹) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל במערבו²⁰²⁰ כיון שאינו רואה מקומו מפני האילן שמפסיק נקרא שינוי מקום²⁰²¹ וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו²⁰²².

אבל אם אוכל בחדר אחד אע"פ שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול אחריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות משם מקומו הראשון אין זה שינוי מקום שכיון שמוקף מחיצות הרי הכל אחד²⁰²³.

וכן אם היה בגן²⁰²⁴ ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד א"צ לחזור ולברך על האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך²⁰²⁵ שאם לא כן נמלך הוא וצריך לחזור ולברך²⁰²⁶.

ואע"פ שהיה בדעתו כן אם אין הגן מוקף מחיצות אין דעתו מועלת כלום לכל האילנות שאינו רואה מקומו הראשון²⁰²⁷ שזהו שינוי מקום שצריך לחזור ולברך²⁰²⁸ ואינו דומה כלל לאילן אחד ממזרחו למערבו שהוא כמו מחדר לחדר בבית אחד²⁰²⁹ שדעתו מועלת²⁰³⁰ אבל שינוי מקום שמאילן לאילן דומה לשינוי מקום שמבית לבית כיון שאינן מוקפים מחיצות אבל כל שרואה מקומו הראשון אין כאן שינוי מקום כלל אפילו מאילן לאילן כיון שאינו מוקף מחיצות²⁰³¹ ויש מי שמחמיר גם בזה²⁰³² וספק ברכות להקל.

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הן סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל²⁰³³ לפי שהם כמו מבית לבית²⁰³⁴ שאין דעתו מועלת כלום²⁰³⁵ :

קונטרס אחרון

(א) ונטל המאכל כו'²⁰³⁶. דהא בדברים שאין טעונין²⁰³⁷ עסקינן. ועיי' סי' ר"ו סעיף ה'²⁰³⁸ דאם לא היה

²⁰¹⁶ אוצ"ל : שיתבאר.

²⁰¹⁷ סעיף א.

²⁰¹⁸ ב"י ד"ה גרסינן. כסף משנה הל' ברכות פ"ד ה"ה.

²⁰¹⁹ דלעיל ס"א.

²⁰²⁰ ירושלמי פ"ו ה"ח. רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ה. שו"ע ס"ב.

²⁰²¹ ב"י וכסף משנה שם. מ"א סק"ה.

²⁰²² ראב"ד שם. באר הגולה.

²⁰²³ מ"א שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ט. סדר ברה"נ פ"ט ה"ט.

²⁰²⁴ מוקף מחיצות, כדמוכח מהמשך הסעיף. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ט ה"כ. מ"א ס"ק ט.

²⁰²⁵ ארחות חיים הל' ברכות סי' יח. שו"ע ס"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"כ. סדר ברה"נ שם.

²⁰²⁶ לבוש ס"ה. וכדלעיל בקונטרס אחרון ס"ק א. משא"כ בחדר אחד (אחורי התנור דלעיל), דמייירי שנטל המאכל בידו,

כדלעיל שם. ועיי' אליה רבה ס"ק ז. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ז ע' שנו.

²⁰²⁷ וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

²⁰²⁸ אליה רבה סק"ו ממשמעות המ"א סק"ט.

²⁰²⁹ משמעות המ"א סק"ה.

²⁰³⁰ כדלעיל ס"א.

²⁰³¹ משמעות הב"י שם. אליה רבה שם.

²⁰³² ט"ז סוף ס"ק ט. הובא באליה רבה שם.

²⁰³³ ארחות חיים שם. שו"ע ס"ג.

²⁰³⁴ עולת תמיד סק"ב. אליה זוטא סק"ג אבן העזר ס"ב.

²⁰³⁵ כדלעיל ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

²⁰³⁶ לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

לפניו מאותו המין צריך לברך אם לא היה דעתו אפילו בלא שינוי מקום²⁰³⁹, וא"כ מה קמ"ל רב חסדא²⁰⁴⁰, אלא על כרחך כמ"ש²⁰⁴¹, ואתי שפיר דמהני דעתו אפילו לדעת הרא"ש²⁰⁴² בפירוש הירושלמי ברכות פ"ו ה"א מאן דנסיב תורמסא כו', עיין שם סימן ר"ו ס"ו²⁰⁴³:

²⁰³⁷ ברכה לאחריהם במקומם, וכדלקמן ס"ג.

²⁰³⁸ ולקמן שם ס"ט. וראה יגדיל תורה (נ.י.) חוב' יב ע' כט.

²⁰³⁹ ראה גם לקמן ס"ט גבי היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן.

²⁰⁴⁰ פסחים קא, ב.

²⁰⁴¹ דמייירי שנטל המאכל.

²⁰⁴² פ"ו סי' כ.

²⁰⁴³ ולקמן שם ס"א.

קעט איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך

ובו ח' סעיפים

א גמר²⁰⁴⁴ סעודתו והסירו הלחם וכל המאכל מעל השלחן²⁰⁴⁵ או גם השלחן עצמו כמו שהיו נוהגין בימיהם²⁰⁴⁶ ורצה לחזור לאכילתו אין צריך לברך בתחלה המוציא ולא ברכה אחרת על דברים הבאים מחמת הסעודה²⁰⁴⁷ ואפילו גמר בלבו שלא לאכול עוד ואח"כ נמלך²⁰⁴⁸ ואע"פ שבכל מקום נמלך זקוק לחזור ולברך²⁰⁴⁹ בסעודה אינו כן לפי שיש קבע לסעודה כלומר שאדם קובע עצמו עליה ודרכו להמשיך בה ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה לפיכך אף שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להיות נמלך לפעמים בסעודתו²⁰⁵⁰.

ואין נמלך²⁰⁵¹ זקוק ברכה בסעודה אלא א"כ בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ועל דעת כן בירך המוציא²⁰⁵² ואח"כ נתנו לו יותר או שאחר כך נמלך ליקח²⁰⁵³ כמ"ש בסי' קס"ט²⁰⁵⁴ וקע"ד²⁰⁵⁵.

וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל כענין שנתבאר בסימן

²⁰⁴⁴ דיני היסח הדעת בסעודה שיתבארו בסימן זה, יתבארו גם בלוח ברה"נ פ"ז ה"א-ח, ובסדר ברה"נ פ"ה ה"א-ח, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

²⁰⁴⁵ ברכות מב, א ורש"י שם ד"ה סלק.

²⁰⁴⁶ תוס' שם ד"ה סלק. וראה גם לעיל סי' קעז ס"ו.

²⁰⁴⁷ כשחזור לאכול פת, משא"כ אם לאחר שסילקו השלחן מביאים לפנייהם שאר דברים חוץ מפת צריך לברך לפנייהם ולאחריהם, כדלעיל שם. ולענין הסירו הלחם ולא השלחן עצמו ראה לעיל שם ס"ז.

²⁰⁴⁸ הר"ן בפ"ו דחולין פו, ב סד"ה ומודה. וראה גם רבנו יונה שם ד"ה אלא. וראה גם לעיל סי' קעז סוס"ה. לקמן סי' קצז ס"א.

²⁰⁴⁹ כדלקמן ס"ב. סי' רו ס"ט. לעיל סי' קעד סעי' ט-י.

²⁰⁵⁰ ר"ן שם. וראה גם רבינו יונה שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"א. סדר ברה"נ פ"ה ה"א.

²⁰⁵¹ ודין סילוק והיסח הדעת בסעודה (לדעה זו) יתבאר לקמן ס"ה.

²⁰⁵² ישוב רבינו לקושית אבן העוזר רס"י קעט על דברי הט"ז.

²⁰⁵³ ט"ז סי' קעד סק"ו. ובלוח ובסדר ברה"נ שם: נמלך וקנה מן השוק עוד לחם אבל אם יש לו לחם בביתו וחותר לו לאכול אותה ואח"כ רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך שדרך אדם הוא כן. וראה מגיני השלחן ע' קעג-ה.

²⁰⁵⁴ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידנו. וראה שו"ע ס"ג.

²⁰⁵⁵ ריש סעיף י.

קע"ז²⁰⁵⁶.

ואפילו לחם ושאר דברים שהיתה דעתו עליהם אלא שגמר לאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחזר לסעודתו צריך לחזור ולברך²⁰⁵⁷ לפי שאין דעתו של אדם להגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר²⁰⁵⁸:

ב וכל זה באכילה אבל בשתיה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואח"כ נמלך צריך לחזור ולברך²⁰⁵⁹ ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אלא אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון²⁰⁶⁰ והוא הדין אם אמר בואו ונברך ברכת המזון בלא כוס²⁰⁶¹ הרי זה סילוק והיסח הדעת משתיה ואם אח"כ נמלך לשתות צריך לברך בתחלה²⁰⁶² אבל אם נמלך וחזר לאכילתו אוכל בלא ברכה²⁰⁶³.

ואם מחמת אכילה זו נגרר לשתות שותה ג"כ בלא ברכה²⁰⁶⁴ אבל אם צמא לשתות מחמת אכילתו הראשונה צריך לברך²⁰⁶⁵ שאף שהשתיה טפילה אליה אין זה מועיל לענין היסח הדעת ונמלך כמו שיתבאר בסי' (רי"ח) [רי"ב²⁰⁶⁶] אבל א"צ לברך ברכה אחרונה²⁰⁶⁷:

ג וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת הסעודה²⁰⁶⁸ אף שאין בדעתו לאכול פת כלל א"צ לברך עליהם שכיון שאם רצה לאכול פת א"צ לברך המוציא אינה כסעודה אחרת בזמן הזה שאין נוהגין להסיר השלחן קודם ברכת המזון כמו שנתבאר בסימן קע"ז²⁰⁶⁹:

ד ויש אומרים²⁰⁷⁰ שאכילה ושתיה שוין²⁰⁷¹ שכיון שאמר נברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת

²⁰⁵⁶ סעיף ה. וראה שם הטעם שעכשיו אין העולם נוהרים בזה במדינות אלו. וראה בדי השלחן סי' מב סק"ב. תורת מנחם לסדר ברה"נ שם.

²⁰⁵⁷ כדלעיל סי' קעח ס"ז. וראה שם שצריך גם נט"י. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ב. סדר ברה"נ שם ה"ב.

²⁰⁵⁸ ישוב רבנו לקושית אבן העזר בסי' קעח ס"ב. וראה משנ"ב שם ביאור הלכה ד"ה אם הסית. מ"מ וציונים לעיל שם.

²⁰⁵⁹ הרב רבנו יונה מב, א ד"ה אלא. ור"ן חולין פו, ב סד"ה ומודה. ראב"ד הל' ברכות פ"ד ה"ז. הובאו בשו"ע ס"א.

²⁰⁶⁰ פסחים ק[ג], ב. חולין פו, ב. שו"ע שם. וראה גם לקמן סי' רעא ס"ב.

²⁰⁶¹ משמעות הגמ' שם שלא נזכר כוס. וגם ברמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ח ובטור ושו"ע ס"א לא נזכר כוס. וראה גם לקמן סי' קצז ס"א.

²⁰⁶² ברכה ראשונה על השתיה. רי"ף פסחים שם. רש"י חולין שם ד"ה כיון. רבנו חננאל בתוס' שם ד"ה אסור. טור ושו"ע שם. אבל א"צ לברך ברכה אחרונה, כדלקמן בסוף הסעיף.

²⁰⁶³ רבנו יונה ור"ן שם.

²⁰⁶⁴ ט"ז סק"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"ג. סדר ברה"נ פ"ה ה"ג. ואם מחמת אכילה זו הבאה צריך לקדש לפניו - ראה לקמן סי' רעא ס"ב.

²⁰⁶⁵ בלוח ברה"נ שם: אם לא נמלך לחזור לסעודתו. ובסדר ברה"נ שם: אם נמלך לחזור לסעודתו. וראה קצוה"ש ח"ב קב, א ותורת מנחם לסדר ברה"נ שם שאפשר גם בסדר ברה"נ צ"ל: אם לא נמלך.

²⁰⁶⁶ ס"י וסי"א.

²⁰⁶⁷ שלי"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל יב בהגהה. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם. וראה לעיל סי' קעז ס"ו (שלפי שיטת תוס' ורא"ש המבוארת שם פוסק כהמ"א) שצריך לברך הן ברכה ראשונה והן ברכה אחרונה, הן בשתיה והן באכילת שאר דברים הבאים מחמת סעודה. וראה שם ס"ז (שלפי שיטת רבינו יונה שנוהגין כוותיה) אינו כן, אלא כמבואר כאן. וראה לעיל סי' קעד ס"ט שבימיהם שהיו מסלקין השלחנות לפני בהמ"ז, צריך לברך על שאר משקים הן לפנייהם והן לאחריהם. וראה מ"מ וציונים. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 203. הערות ובאורים תת ע' 120.

²⁰⁶⁸ שו"ע סי' קעז, שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד בהמ"ז, וא"צ לברך על דברים הבאים מחמת הסעודה. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 204. וראה ראב"ד פ"ד מהל' ברכות ה"ז שמחלק בפירוש בין אכילה לשתיה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"ג. סדר ברה"נ פ"ה ה"ג.

²⁰⁶⁹ סעיף ז, שאפילו אמרו תנו ונברך, כ"ז שלא סילקו השלחן הוי סעודה אחת עם הפת.

²⁰⁷⁰ רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"ז (וראה תהלה לדוד ס"ק ב). תוס' מב, א ד"ה תכף. רא"ש שם פ"ו סוס"י לא. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ה ה"ג. אבל בלוח ברה"נ פ"ז ה"ג לא הובאה דעה זו. וראה לקמן סי' קפד סוס"ג

הלכות סעודה

רטו

מהסעודה²⁰⁷² ואם נמלך לאכול צריך לברך המוציא²⁰⁷³ ואצ"ל אם הסיח דעתו בפירוש²⁰⁷⁴ אע"פ שלא אמר נברך ברכת המזון וכל שכן שצריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה לפניהם וגם לאחריהם כל שסילק דעתו מהפת או שאמר נברך ברכת המזון שכיון שאם רצה לחזור ולאכול צריך לחזור ולברך המוציא כסעודה אחרת היא אע"פ שלא סילקו השלחן ולכן אין ברכת המזון פוטרת אותה כמו שנתבאר בסימן קע"ז²⁰⁷⁵.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל²⁰⁷⁶:

ה ולדברי הכל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אע"פ שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי מאכילה ושתיה²⁰⁷⁷ וצריך לברך עליהם וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון ואין ברכת המזון פוטרת שסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת²⁰⁷⁸.

ואם נטל ידיו מים אחרונים אע"פ שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי²⁰⁷⁹ וצריך לברך²⁰⁸⁰.

ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשנות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון²⁰⁸¹ אלא א"כ רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אח"כ סמוך לברכת המזון²⁰⁸² שמים הראשונים נעשו כמים בעלמא ואין לחשבם לסמוך להם ברכת המזון אף שנטלם בתורת אחרונים²⁰⁸³.

וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת שכיון שהסיח דעתו מאכילת פת הסיח דעתו משמירת ידיו²⁰⁸⁴.

שהביא דעה זו בסתם ודעה הא' בשם "ויש אומרים". ולקמן סי' תעז ס"ז הביא רק דעה זו (ואפיקומן שאני). וראה גם לעיל סי' קעח סוף ס"ח.

²⁰⁷¹ בסדר ברה"נ שם: שאפילו באכילה ואפילו בסעודת קבע.

²⁰⁷² פסחים קג, ב וחולין פו, ב לפירוש הרמב"ם והתוס' והרא"ש שם.

²⁰⁷³ רא"ש פסחים פ"י ס"י. חולין פ"ו ס"ה.

²⁰⁷⁴ היינו גמר בלבו (רמב"ם שם) והסיח דעתו מלאכול עוד (סדר ברה"נ שם ולקמן סי' קפד סוף ס"ג - בדעה שניה זו). וראה תהלה לדוד ס"ק ב. משנ"ב ביאור הלכה סד"ה ואפילו סלקו. מ"מ וציונים. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 205. משא"כ אם רק גמר סעודתו והסירו הלחם והשלחן ורצה לחזור לאכילתו א"צ לברך - גם לדעה זו, כדלעיל ריש ס"א. לוח ברה"נ פ"ה הי"ב.

²⁰⁷⁵ סעיף ו - אפילו לדעת רבינו יונה ור"ן דלעיל ס"א, וכ"ש לדעה שלפנינו. וראה גם לקמן ס"ה. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 178.

²⁰⁷⁶ ראה גם לקמן סי' רעא סי"ב. וראה לקמן סי' תעז ס"ז. ובסדר ברה"נ שם: וטוב לחוש לדבריהם שלא לחזור ולאכול כלל אבל לא יאכל ויברך משום חשש ברכה לבטלה. וראה תהלה לדוד ס"ק ב. מגיני השלחן ע' רנב ואילך. מ"מ וציונים.

²⁰⁷⁷ רבנו ירוחם נט"ז ח"ז (קמט, א). ב"י. שו"ע ס"ג. מ"א סק"ה.

²⁰⁷⁸ מ"א סי' רח ס"ק כד. וכדלעיל ס"ד. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"ד. סדר ברה"נ פ"ה ה"ד.

²⁰⁷⁹ ברכות מב, א. טור ושו"ע ס"א.

²⁰⁸⁰ טור. ט"ז סק"א. מ"א סק"ב. באר היטב ס"ק ב. וראה גם לקמן סי' רעא סי"ב. סי' תעז ס"ז.

²⁰⁸¹ רבנו יונה שם ד"ה אלא. ב"י ד"ה ויש לדקדק.

²⁰⁸² ט"ז ומ"א שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ה. סדר ברה"נ שם ה"ה. וראה לקמן סי' רעא שם: "שלכתחילה טוב שלא לאכול ולשתות כלל אחר נטילת מים אחרונים אע"פ שמברך על אכילתו ואח"כ קודם ברכת המזון יחזור ויטול מים אחרונים", ומציין לכאן. וראה תהלה לדוד ס"ק א. מ"מ וציונים כאן. באור סדר ברה"נ 155.

²⁰⁸³ ט"ז שם.

²⁰⁸⁴ מ"א סוסק"ב. וכ"ה לעיל סי' קעח ס"ז. לוח ברה"נ שם ה"ו. סדר ברה"נ שם. ולענין הפליג בדברים ראה לעיל שם "צריך לחזור וליטול ידיו אע"פ שא"צ לברך המוציא". וראה בדי השלחן סי' מב סק"א. תורת מנחם לסדר ברה"נ שם ה"ו. ולענין אם צריך לברך ענטי"י - ראה לעיל שם.

הלכות סעודה

רטז

(ומים האחרונים אינם מועילים לו לאכילת פת אף אם נטלן כראוי הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת²⁰⁸⁵ כמו שנתבאר בסי' קנ"ח²⁰⁸⁶):

ו אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשותות²⁰⁸⁷ בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו²⁰⁸⁸ אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אפילו האומר עצמו יכול לחזור בו ולשתות עם בעל הבית²⁰⁸⁹ לפי שאינו עושה היסח הדעת באמירתו²⁰⁹⁰ מפני שידוע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשותות עמו²⁰⁹¹:

ז וכן הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אע"פ שמביאין להם בזה אחר זה א"צ לברך אלא על הראשון ואע"פ שבשעת הברכה לא היו יודעין כמה יביאו להם כיון שדעתם על בעל הסעודה שזימנן²⁰⁹² א"כ כל מה שהוא מביא לפניו היתה דעתם עליהם למפרע כיון שהיתה דעתם עליו²⁰⁹³.

אבל אם בא אליהם איש אחד שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם²⁰⁹⁴ אלא נכנס אצלם לפי שעה וכל אחד מהמסובים מושיט לו כוס²⁰⁹⁵ או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטים לו אחד שכבר בירך על כוס שלפניו²⁰⁹⁶ ואפילו עדיין לא שתאו כולו²⁰⁹⁷.

ועכשיו שהמנהג הוא שמושיטים כוסות הרבה למי שנכנס במסיבה הקבועים לשתייה א"צ לברך אלא על כוס הראשון²⁰⁹⁸ כמו שנתבאר בסי' קע"ד²⁰⁹⁹:

ח אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק²¹⁰⁰. אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה מפני ריח הפה ומפני אסכרה²¹⁰¹ וכל המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים²¹⁰².

והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל מפני שקשה לקבור בנים ולא בזרת מפני שקשה לעניות ולא

²⁰⁸⁵ מ"א סי' קנח ס"ק יג.

²⁰⁸⁶ ס"י. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

²⁰⁸⁷ תוס' מב, א ד"ה אתכא (הראשון). מרדכי רמז קמ. טור ושו"ע ס"ב. ולענין אכילה - תלוי במחלוקת דלעיל ס"ג-ד, וספק ברכות להקל (סוף ס"ד).

²⁰⁸⁸ מ"א סק"ד.

²⁰⁸⁹ גמ' (לענין סילוק השלחן). תוס' שם (לענין אמר הב לן ונברך). וראה בדי השלחן סי' נו ס"ק טו.

²⁰⁹⁰ טור ושו"ע שם.

²⁰⁹¹ מ"א סק"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"ז. סדר ברה"נ פ"ה ה"ז.

²⁰⁹² תוס' מב, א ד"ה אתכא (השני). רבנו פרץ בהגהת התשב"ץ אות שי. הובא בכל בו הל' סעודה סי' כד (יז, ג). שו"ע ס"ה. מ"א סק"ז. וכ"ה לקמן סי' רו סוס"ט. ושם הוסיף: "ואפילו הביא לפניו מין אחר אחר שכלה הראשון א"צ לחזור ולברך". וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ז ה"ח. סדר ברה"נ פ"ה ה"ח. פ"ב ה"ג.

²⁰⁹³ ב"י ד"ה ואהא. וראה גם לקמן סי' רו שם.

²⁰⁹⁴ ט"ז סק"ג. והיינו שאם זימנוהו (אפילו בפירות שאין רגילין לקבוע עליהם) נתבאר לעיל בסמוך, ואם קובע עמהם על היין (אפילו אינם קרואים אצל בעה"ב) נתבאר לעיל סי' קעד ס"י.

²⁰⁹⁵ תשב"ץ סי' ש. הובא בכל בו סוף סי' כד. שו"ע ס"ד. רמ"א סי' קעד ס"ה. וראה גם לעיל שם.

²⁰⁹⁶ לבוש ס"ד. מ"א סי' קעד ס"ק ז.

²⁰⁹⁷ מ"א סק"ו. וראה גם לעיל סי' קעד ס"י. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

²⁰⁹⁸ ט"ז סי' קעד סק"ז. אליה רבה שם ס"ק יא. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

²⁰⁹⁹ ס"י, ושם חסרה הוספה זו.

²¹⁰⁰ ברכות מ, א. רמ"א סי' קע סכ"ב.

²¹⁰¹ ברכות שם ע"פ גירסת שבלי הלקט סי' קמט. שו"ע ס"ו.

²¹⁰² ברכות שם.

באצבע שקשה לשחין רע²¹⁰³ אלא באמה ובקמיצה²¹⁰⁴.

ועכשיו לא נהגו כלל באכילת מלח אחר סעודה²¹⁰⁵ ואין ניוזקין מפני שנשתנו הטבעים²¹⁰⁶ כמו שנתבאר בסי' קע"ג²¹⁰⁷:

²¹⁰³ בכמה דפוסים (שבלי הלקט שם) פוענח (הר"ת "לש"ר") "לשם רע", אבל באליה זוטא סק"ג ובאליה רבה סק"ט בשם מלבושי יו"ט פיענחו: "לשחין רע".

²¹⁰⁴ שבלי הלקט שם. **ב"י ושו"ע** שם.

²¹⁰⁵ **רמ"א** סי' קע שם וסי' קעט ס"ו. ולענין מים ראה **רמ"א** שם. לקמן סי' קצז ס"ז.

²¹⁰⁶ **מ"א** סק"ח.

²¹⁰⁷ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה **מ"א** שם סק"א.

קפ דין פירורי הפת

ובו ו' סעיפים

א כל מי שאינו משייר פת על שולחנו אין רואה סימן ברכה לעולם²¹⁰⁸ שנאמר²¹⁰⁹ אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו²¹¹⁰ אבל בברכה מהו אומר²¹¹¹ אכול והותר²¹¹²:

ב ונכון שלא להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון²¹¹³ כדי שיהא ניכר שמברך ה' על חסדו וטובו הגדול שהכין מזון לכל בריותיו²¹¹⁴:

ג אם לא²¹¹⁵ נשאר לו לחם על השולחן לא יביא פת שלימה ויתננה על השולחן מפני שנראה כעורך שולחן לעבודה זרה כמו שאמר הכתוב²¹¹⁶ העורכים לגד שולחן וגו'²¹¹⁷ אבל אם היתה שלימה מונחת כבר על השולחן כמו שבשבת בוצעים על לחם משנה טוב שלא להסירה עד אחר ברכת המזון²¹¹⁸:

ד בימי חכמי התלמוד שהיו מסלקים את השולחנות הקטנות שלפני כל אחד ואחד²¹¹⁹ קודם מים אחרונים והיו נוטלים מים אחרונים במקום השולחנות היו צריכים לכבד קרקע הבית במקום השולחנות קודם הנטילה שלא ישארו שם פירורי פת וימאסו במי הנטילה²¹²⁰ ואע"פ שמותר לאבד פירורים שאין בהם כזית חוששים שמא יהיה השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניח על השולחן גם פירורים שיש בהם כזית²¹²¹ כשמסיר הלחם מעל השולחן ואח"כ יפלו ממנו כשמסלקין אותן משם²¹²² וימאסו במי הנטילה לכך יכבד תחלה.

²¹⁰⁸ **סנהדרין צב**, א. שו"ע ס"ב.

²¹⁰⁹ איוב כ, כא.

²¹¹⁰ רש"י שם ד"ה כל שאינו.

²¹¹¹ מלכים ב ד, מג.

²¹¹² רש"י שם ד"ה כל.

²¹¹³ תוס' שם מב, א ד"ה סלק. **רא"ש** פ"ו דברכות סי' לא. **ומרדכי פ"ו דברכות** רמז קלח. טור ושו"ע ס"א.

²¹¹⁴ לבוש ס"א.

²¹¹⁵ ראה מ"מ וציונים דהיינו אפילו אם לא נשאר כו'.

²¹¹⁶ ישעיה סה, יא.

²¹¹⁷ **סנהדרין שם** ורש"י שם ד"ה דאיכא. שו"ע ס"ב. וביו"ד סי' קעח ס"ג.

²¹¹⁸ **זהר ח"ב פז**, ב. שם קנז, ב. הובא **במ"א** סק"ב. וראה ט"ז סק"א. ש"ך יו"ד שם ס"ק ה.

²¹¹⁹ ראה לעיל סי' קעז ס"ו.

²¹²⁰ **ברכות נא**, ב **ונב**, ב. רבנו יונה שם ד"ה מתניתין. טור ושו"ע ס"ג.

²¹²¹ ברכות שם כדעת בית שמאי. טור ושו"ע שם.

²¹²² ט"ז סק"ב.

אבל אנו שאין אנו מסלקין השולחן ואנו נוטלים הידים במקום שאין שם פרורים²¹²³ א"צ לכבד תחלה²¹²⁴:

ה אע"פ שמותר לאבד פירורים שאין בהם כזית בידים²¹²⁵ לא יזרקם במקום דריסת רגלי בני אדם מפני שקשה לעניות²¹²⁶ כשדורסים על פירורי לחם²¹²⁷ ולא התירו אלא לאבדם כגון להשליכם למים וכיוצא בזה²¹²⁸:

ו נוהגים לכסות הסכין בשעת ברכת המזון²¹²⁹ כי השלחן דומה למזבח²¹³⁰ ובמזבח נאמר²¹³¹ לא תניף עליהם ברזל לפי שהברזל מקצר ימיו של אדם והמזבח מאריך ימי האדם ואינו בדין שיונף המקצר על המאריך²¹³² וגם השולחן מאריך ימיו של אדם²¹³³ ומכפר עונותיו²¹³⁴ בהכנסת אורחים²¹³⁵ שגדול כחה של לגימה שמשרה שכניה²¹³⁶.

ונהגו במקומות הרבה שלא לכסותו בשבת ויום טוב²¹³⁷ כי בחול מכסין אותו מפני שהוא כחו של עשו ובשבת ויום טוב אין שטן ופגע רע²¹³⁸ ומנהגן של ישראל תורה היא²¹³⁹:

-
- ²¹²³ כדלקמן סי' קפא סוס"ב.
²¹²⁴ **הרב רבנו יונה שם** בשם רבנו יצחק הזקן. שו"ע שם. ט"ז שם.
²¹²⁵ ברכות נב, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"ז הי"א. טור ושו"ע ס"ד. וראה שבת קמג, א ותוס' ד"ה פירורין. וראה תוס' מנחות נח, ב סד"ה ואיכא.
²¹²⁶ **חולין קה, ב.** פסחים שם. **תוס' שם ד"ה פירורין.** שו"ע שם.
²¹²⁷ רש"י חולין שם ד"ה נפל. רש"י ורשב"ם פסחים קיא, סעי' ד"ה נקוד. מ"א סק"ג. וראה גם לקמן חלק חו"מ הל' שמירת גוי"נ ס"ט. ולענין פירורי חמץ בע"פ שחל בשבת - ראה לקמן סי' תמד ס"ט.
²¹²⁸ מ"א שם.
²¹²⁹ **רוקח סי' שלב.** שבלי הלקט סי' קנה. ארחות חיים הל' ברהמ"ז סי' ת. שו"ע ס"ה.
²¹³⁰ כדלעיל סי' קסז ס"ח.
²¹³¹ דברים כז, ה.
²¹³² מדות פ"ג מ"ד.
²¹³³ ראה ברכות נד, סע"ב.
²¹³⁴ ברכות נה, א. חגיגה כז, א. מנחות צז, א.
²¹³⁵ רבנו גרשום מנחות שם. רש"י חגיגה שם ד"ה שלחנו.
²¹³⁶ סנהדרין קד, א וברש"י שם ד"ה ומשרה. תוס' חגיגה שם ומנחות שם ד"ה שלחנו.
²¹³⁷ ב"י סד"ה כתב. שו"ע שם.
²¹³⁸ תולעת יעקב סוד ברכת המזון בתחלתו. הובא באליה זוטא סק"ג ובאליה רבה סק"ז. ראה גם שו"ת באר עשק סי' כז. וראה חקרי הלכות ח"ח יד, א.
²¹³⁹ ב"י שם.

הלכות מים אחרונים

קפא דין מים אחרונים

ובו ט' סעיפים

א מים אחרונים מצוה משום קדושה²¹⁴⁰ להתקדש לברך ה' על המזון²¹⁴¹ שהידים שהן מזוהמות מלכלוך

-
- ²¹⁴⁰ **ברכות ס"פ ח נג, סע"ב.** רבנו יונה שם (מ, א) ד"ה והייתם. רא"ש שם פ"ח סי' ו.
²¹⁴¹ ראה חקרי הלכות ח"ג ט, א.

המאכל הן פסולות לברכה²¹⁴².

ועוד הוסיפו לעשות חובה²¹⁴³ גם על אותם שאין מזכירין את ה' בברכת המזון אלא שומעין מהמברך²¹⁴⁴ לפי שאמרו אחר כל אכילתך אכול מלח²¹⁴⁵ ויש מלח סדומית שמסמא את העינים²¹⁴⁶ ויש לחוש שמא נגע בידיו בגרגיר מלח סדומית או מלח אחר שטבעו כמלח סדומית²¹⁴⁷ שהיה מעורב במלח שאכלו אחר הסעודה וכשיתן אחר כך ידיו על עיניו יסמא אותן²¹⁴⁸ אם לא יטול ידיו תחלה.

לפיכך אין להם לברך על נטילה זו כמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות²¹⁴⁹ כגון המסנן מים בלילה מפני סכנות עלוקה וכיוצא בזה²¹⁵⁰ אבל המברך שנוטל ידיו משום מצוה וקדושה היה ראוי שיברך עליה²¹⁵¹ אלא לפי שעכשיו אין עושין המצוה כתקנת חכמים ומנהגם שהיו נוהגים למשוך הידים בשמן ערב אחר הנטילה להעביר הזוהמא מהידיים²¹⁵² ועכשיו אין לנו שמן ערב וכיון שאין אנו עושים המצוה כתקנה נהגו שלא לברך אפילו המברך ברכת המזון²¹⁵³:

ב מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע אלא בכלי²¹⁵⁴ מפני רוח רעה ששורה עליהם²¹⁵⁵ כשהם על גבי קרקע²¹⁵⁶ ואם אין לו כלי²¹⁵⁷ נוטל על גבי עצים דקים וכיוצא בהם²¹⁵⁸ והוא הדין כל דבר שחוצץ בינם לקרקע אפילו רצפה שאין רוח רעה אלא על גבי קרקע²¹⁵⁹.

ובמקום שאין בני אדם עוברים שם יכול ליטלם על גבי קרקע²¹⁶⁰ לכן מותר ליטלם תחת השולחן ואע"פ שלפעמים מסלקין השולחן מכל מקום בין כך ובין כך יתנגבו²¹⁶¹:

ג אין נוטלין בחמין²¹⁶² שהיד סולדת בו²¹⁶³ מפני שמפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא²¹⁶⁴ ויש

²¹⁴² ברכות שם. מעדני יו"ט על הרא"ש שם אות ת.

²¹⁴³ רבנו יונה שם ורא"ש שם ע"פ חולין קה, א. טור ושו"ע ס"א.

²¹⁴⁴ שאלתות פ' יתרו שאלתא נד הובא ברבנו יונה שם. רא"ש שם בשם גאון.

²¹⁴⁵ ברכות מ, א. רש"י חולין קה, ב ד"ה שמלח. וכדלעיל סי' קעט ס"ח.

²¹⁴⁶ חולין שם.

²¹⁴⁷ הרב רבנו יונה שם (מ, ב) ד"ה ואי בשם הרמב"ם פ"ו מהל' ברכות ה"ג.

²¹⁴⁸ רש"י רמב"ם ורבנו יונה שם.

²¹⁴⁹ הלכות גדולות הל' ברכות פ"ו (ט, א). הובא בתוס' ר' יהודה שם ד"ה והייתם ובתוס' חולין קה, א סד"ה מים.

סדור רב עמרם הלכות סעודה. הובא ברבינו יונה שם ד"ה ולענין. רא"ש שם ובחולין שם פ"ח ס"ו. רמב"ם שם פ"ו ה"ב ופי"א ה"ד. טור ושו"ע ס"ז.

²¹⁵⁰ רמב"ם שם פי"א ה"ד.

²¹⁵¹ רבנו יונה שם. וראה לעיל סי' ד מהדו"ב ס"א ב' דיעות אם צריך לברך על נט"י לפני התפלה.

²¹⁵² ראה ברכות נג, סע"ב וברש"י ד"ה שמן. שם מב, א.

²¹⁵³ רבנו יונה שם. רא"ש פ"ח דברכות שם. טור.

²¹⁵⁴ חולין קה, א. טור ושו"ע ס"ב.

²¹⁵⁵ חולין קה, ב. טור ושו"ע שם. ועד"ז בנט"י שחרית, כדלעיל סי' ד מהדו"ק ס"ט.

²¹⁵⁶ רש"י חולין קה, א ד"ה קינסא.

²¹⁵⁷ שו"ע שם.

²¹⁵⁸ לשון בתרא בחולין שם. תורת הבית הארוך בית ו סוף שער ג. טור ושו"ע שם.

²¹⁵⁹ חנוך מצוה תל. מ"א סק"ב.

²¹⁶⁰ החייט בפירושו לספר מערכת האלקות פ"ג (לג, א). וראה גם פ"ו סוף ד"ה מים עליונים (פ, ב). הובא במ"א שם. וראה גם לבוש ס"ב.

²¹⁶¹ מ"א שם.

²¹⁶² גמ' שם קה, ב.

²¹⁶³ שם ללישנא בתרא. רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ט. וראה טור ושו"ע ס"ג ובמ"א סק"ג.

²¹⁶⁴ חולין קה, סע"א. טור ושו"ע שם.

אוסרין²¹⁶⁵ אפילו בחמין שאין היד סולדת בו ויש להקל בדברי סופרים²¹⁶⁶:

ד' א"צ ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות שלמעלה ממנו אינו מגיע לכלוך המאכל²¹⁶⁷.

וא"צ לשפוך עליה אלא פעם אחת²¹⁶⁸.

ואין שיעור למים של נטילה זו²¹⁶⁹ ואינם כמים ראשונים ששיעורם לא פחות מרביעית²¹⁷⁰:

ה צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה בשעת הנטילה²¹⁷¹ כדי שתדיר הזוהמא²¹⁷² (ולכן אין לרחוץ ידיו תוך הכלי אלא ישפוך עליהם כדי שתדיר הזוהמא²¹⁷³ אבל אמצעים שבין גבינה לתבשיל של בשר²¹⁷⁴ יכול לרחוץ בתוך הכלי²¹⁷⁵):

ו אם המסובין הם רבים מתחילין מן הקטן²¹⁷⁶ שגנאי הוא לגדול ליטול ידיו וימתין יושב בטל עד שיטלו כולם לפיכך מתחילין מן הקטן היושב בסוף²¹⁷⁷ והגדול עוסק באכילה²¹⁷⁸ או בדבר אחר עד שיגיעו המים אליו.

ונוטלין כולם דרך ישיבתם²¹⁷⁹ ואין מכבדין זה את זה²¹⁸⁰ עד שיגיעו לחמשה האחרונים²¹⁸¹ לפי שאין מכבדים בידים מזוהמות²¹⁸² וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו שאחד מהן הוא המברך מתחילין מן המברך²¹⁸³ ואח"כ אין מכבדין זה את זה²¹⁸⁴ וכן אם אין שם אלא חמשה מתחילין מן המברך²¹⁸⁵ כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שאלו הארבעה נוטלים ששיעור חכמים שבשיעור נטילת ארבעה יוכל לעיין

²¹⁶⁵ רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סי' יא. וכלישנא קמא שם. הובא במ"א שם.

²¹⁶⁶ תורת הבית הארוך בית ו שער ב. וראה גם לעיל סי' קס ס"ב דפסקין כלישנא בתרא (לענין מים ראשונים). וראה הוספה מכת"י שם סוף ס"ט, שמביא גם שם ב' הדיעות ומסיק: ויש להקל בדברי סופרים.

²¹⁶⁷ רשב"א בתורת הבית הארוך בית ו שער א בשם הראב"ד (תמים דעים סי' סו). **טור ושו"ע** ס"ד. מ"א סק"ד. ובספר המנהגים ע' 22 כתב: למים האחרונים נוטלים קצה האצבעות, ואח"כ מעבירים אותם כשהם לחים עדיין על השפתיים.

²¹⁶⁸ מרדכי ספ"ח דברכות רמז רז. הובא בב"י ד"ה כתב המרדכי. ים של שלמה חולין פ"ח סי' י.

²¹⁶⁹ תמים דעים להראב"ד סי' סו. מאירי בית יד שער יד. שלחן של ארבע שער א ד"ה ויש הפרש. הובא בב"י ד"ה כתוב בספר. ים של שלמה שם. אליה רבא ס"ק ג.

²¹⁷⁰ כדלעיל סי' קס סט"ז.

²¹⁷¹ **סוטה ד**, ב. **טור ושו"ע** ס"ה.

²¹⁷² רש"י שם ד"ה צריך. **טור ושו"ע** שם.

²¹⁷³ **רש"ל** בים של שלמה שם. **מ"א** סק"א. וראה חקרי הלכות ח"ח טז, א.

²¹⁷⁴ ראה שו"ע סי' קעג ס"א שמים אמצעים חובה היינו בין תבשיל לגבינה. ועי' רמ"א יו"ד סי' פט ס"ג שנהגו שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר כמו אחר בשר עצמו, ומים אמצעים חובה היינו באכילת בשר אחר תבשיל שיש בו גבינה או חלב.

²¹⁷⁵ ים של שלמה ומ"א שם.

²¹⁷⁶ **ברכות מו**, ב. **טור ושו"ע** ס"ו.

²¹⁷⁷ רש"י שם ד"ה ובזמן.

²¹⁷⁸ ב"ח ד"ה ואם המסובין.

²¹⁷⁹ **טור ושו"ע** שם.

²¹⁸⁰ **ברכות מז**, רע"א. **טור ושו"ע** שם.

²¹⁸¹ **ברכות מו**, ב. **טור ושו"ע** שם.

²¹⁸² **ברכות מז**, א. רמב"ם הל' ברכות פ"ז הי"ב. לבוש ס"ו.

²¹⁸³ **ברכות מו**, ב. **טור ושו"ע** שם.

²¹⁸⁴ רא"ש פ"ז סי' יד. ט"ז סק"ד.

²¹⁸⁵ **ברכות שם**. **טור ושו"ע** שם.

בד' ברכות של ברכת המזון וכן בשיעור זה אין בו הפסק בין נטילה לברכה²¹⁸⁶.

ומה שאמרו²¹⁸⁷ תיכף לנטילת ידים ברכה לאו תיכף ממש אלא בכדי שיעור זה²¹⁸⁸ מכל מקום שלא לצורך אסור להפסיק כלל²¹⁸⁹.

ולכן מוזגין כוס של ברכת המזון קודם הנטילה²¹⁹⁰ כדי לתכוף הנטילה לברכה בכל מה דאפשר²¹⁹¹.

ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה²¹⁹² אבל שיחה בעלמא ב' וג' תיבות אין לחוש²¹⁹³ אלא משנטל הכוס בידו לברך כמ"ש בסי' קפ"ג²¹⁹⁴:

ז יש אומרים²¹⁹⁵ שמים אחרונים אין צריכים ניגוב ויש מי שאומר²¹⁹⁶ שהמברך מנגב ידיו תחלה ואח"כ מברך אבל המסובין אינם צריכים לנגב לדברי הכל²¹⁹⁷ וגם במברך יש להקל בדברי סופרים עיין סי' קע"ג²¹⁹⁸:

ח מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה²¹⁹⁹ אפילו בשמן ודבש²²⁰⁰ וחלב²²⁰¹ מפני שהם מעבירין את הזוהמא²²⁰² חוץ מיין שאין נוטלין בו²²⁰³ מפני חשיבותו כמו שנתבאר בסי' ק"ס²²⁰⁴ וקע"א²²⁰⁵.

וכן מים הפסולים לראשונים משום מלאכה או שינוי מראה כשרים לאחרונים²²⁰⁶:

ט יש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו ומשום ידים מזוהמות אין חוששין הואיל ועכשיו אין מקפידין לרחצן מלכלוך המאכל אין זה קרוי זוהמא לנו²²⁰⁷.

ומכל מקום מי שהוא איסטניס ורגיל לרחוץ ידיו אחר הסעודה הרי הן לו ידים מזוהמות וצריך ליטלן

²¹⁸⁶ **רשב"א** שם ד"ה בזמן. **ב"י**. ט"ז סק"ג. מ"א סק"ה.

²¹⁸⁷ ברכות מב, א. וראה לעיל סי' קסו אם קאי רק על מים אחרונים או גם על מים ראשונים.

²¹⁸⁸ וראה לעיל שם (לענין מים ראשונים) "כדי הילוך כב אמה".

²¹⁸⁹ רשב"א שם. ט"ז שם. מ"א שם. וראה גם לעיל שם.

²¹⁹⁰ רבנו ירוחם נתיב טז ח"ז (קמח, ד). מ"א ריש הסי'. וראה לעיל שם (לענין מים ראשונים) דהיינו דוקא כשמוזגו בחמין. וראה לקמן סי' רעא סכ"ג.

²¹⁹¹ **משנה שם** נא, ב וגמרא **נב**, ב.

²¹⁹² ב"ח ד"ה ואם המסובין. אליה רבה סק"ט בשם האריז"ל (ראה שער המצות פ' עקב ענין מים אחרונים). וראה גם לעיל סי' קסו. סדר נט"י לסעודה סוף סי'.

²¹⁹³ מ"א סו"ס קסה. וראה גם לעיל סי' קסו.

²¹⁹⁴ ס"י.

²¹⁹⁵ **ראב"ד** בתמים דעים שם. שלחן של ארבע שם. ב"י ד"ה משמע שכ"ה משמעות **הרשב"א** בתורת הבית ב"ו ש"ב. דעה א בשו"ע ס"ח.

²¹⁹⁶ **רמב"ם** ה' ברכות פ"ו ה"כ. פ"ז הי"ג. דעה ב בשו"ע שם.

²¹⁹⁷ יש"ש חולין פ"ח סי' י. מ"א סק"ו.

²¹⁹⁸ סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו. וראה שו"ע שם ס"ג שמים אחרונים א"צ ניגוב.

²¹⁹⁹ ראב"ד בתמים דעים שם. שלחן של ארבע שם. **שו"ע** ס"ט. רמ"א סו"ס קעג.

²²⁰⁰ ראב"ד שם.

²²⁰¹ שלחן של ארבע שם.

²²⁰² ראב"ד שם. שלחן של ארבע שם.

²²⁰³ ב"י סוף הסי'.

²²⁰⁴ סט"ו.

²²⁰⁵ סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו. וראה שו"ע שם ס"א.

²²⁰⁶ ראב"ד שם (הובא באלה רבה סק"ג). מאירי שם. **מ"א** סק"ז.

²²⁰⁷ **תוס'** נג, ב ד"ה והייתם. חולין קה, א ד"ה מים. **רא"ש** ספ"ח דברכות. מרדכי שם רמז רז. טור ושו"ע ס"י. מ"א סק"ח.

קודם ברכת המזון²²⁰⁸ ואפילו רוצה לברך על היין באמצע הסעודה יקנחן קודם שיברך²²⁰⁹ אבל נכון לכל אדם ליהזר במים אחרונים²²¹⁰ :

²²⁰⁸ תוס' שם. רא"ש ומרדכי שם. **טור ושו"ע** שם.

²²⁰⁹ **ספר חסידים** סי' נח ותתנג. **מ"א** סק"ט.

²²¹⁰ **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי' י. **מ"א** סק"י בשם המקובלים. ראה זח"ב קנד, ב. שער המצות פ"ר עקב.

הלכות ברכת המזון

קפב דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום

ובו ר' סעיפים

א יש אומרים²²¹¹ שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד וצריך לחזו(ו)ר אחריו²²¹² כדרך שמחזרין אחר כל מצות שהן חובה²²¹³ ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו ומצפה שיהיה לו אח"כ ואפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת²²¹⁴.

ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך כל אחד ליטול כוס לברכת המזון²²¹⁵ משא"כ בשלשה שמזמנים יחד המברך על הכוס מוציאם ידי חובתם מהכוס כמו שמוציאם מברכת המזון²²¹⁶.

ויש אומרים²²¹⁷ שברכת המזון אינה טעונה כוס אלא כשמברכין בזימון ויש אומרים²²¹⁸ שאפילו בג' או עשרה אינה טעונה כוס לחובה אלא למצוה מן המובחר²²¹⁹ אם יש לו אבל א"צ לחזור אחריו כדרך שמחזרין אחר המצות שהן חובה (וכן נוהגין עכשיו²²²⁰) במה דברים אמורים בזימון אבל ביחיד א"צ כוס כלל אף למצוה מן המובחר ואפילו יש לו²²²¹.

ויש מדקדקים²²²² כשמברכים ביחיד להניח הכוס על השלחן ולא לאחזו בידו כדי לצאת לדברי הכל שלהאומרים טעונה כוס אפילו ביחיד הרי הכוס לפניו ואחיזתו אינה אלא למצוה מן המובחר לדברי

²²¹¹ **תוס' פסחים קה**, ב ד"ה שמע מינה ברכה בשם הרשב"ם והר"ר יחיאל מפרי"ש. רבינו יונה נ, ב ד"ה מודים. רא"ש פסחים פ"י סי"ד ובברכות פ"ח ס"ב. הגהות מיימוניות הל' ברכות אות ס בשם מהר"ם מרוטנבורג, בשו"ת (פראג) סי' תקז, ובתשב"ץ סי' שג.

²²¹² רמב"ן במלחמות ה' פ"ח דברכות (לט, ב). רבנו ירוחם נתיב טז ח"ז (קמט, א). ר"ן פסחים שם ד"ה שמעת. **טור** ושו"ע שם.

²²¹³ רמב"ן ורבנו ירוחם ור"ן שם. ולענין מחזרין אחר המצות ראה ברכות נג, ב. וראה גם לקמן סי' רצד ס"ב. סי' רצו סי"ג. סי' רצז ס"א. סי"ט. סי' רצח ס"א.

²²¹⁴ **טור** ושו"ע שם. ועי' המבואר לקמן סי' רצו סי"ב לענין הבדלה. וראה שם בקונטרס אחרון ס"ק א שמיישב קושיות המ"א כאן ס"ק א.

²²¹⁵ **כל בו** סי' כה (כא, א). שו"ע שם.

²²¹⁶ לבוש ס"א. וכדלקמן רס"י קצב.

²²¹⁷ **מדרש הנעלם רות** (זוהר חדש מז, א). הגהות מיימוניות שם בשם ר"י וה"ר אלחנן. דעה הב' בשו"ע שם.

²²¹⁸ **רי"ף פסחים שם. רמב"ם** הל' ברכות פ"ז ה"ט. **רשב"א** נב, א ד"ה ולענין ובשו"ת ח"א סי' שמב. **ר"ן** שם. דעה הג' בשו"ע שם.

²²¹⁹ רמב"ן שם. ראב"ד ברכות פ"ח (לט, א). ר"ן שם. ה"ר מנחם שם. הובאו ב**ב"י** ד"ה אבל דעת. **רמ"א** ס"א. וראה שער המצות פ"ר עקב עמ' קו.

²²²⁰ ראה מ"א סי' קעד ס"ק ב. וראה גם לקמן סי' תעז ס"ח-ט. ועי' לקמן סי' רצו סי"ג (במוסגר) ובקונטרס אחרון ס"ק ב. סי' רצט ס"ו.

²²²¹ לחם חמודות פ"ח אות ה. מלבושי יו"ט ס"ק ב. וראה משנה ברורה בשער הציון אות ג. ועי' לקמן סי' רצו סי"ג. סי' רצט ס"ז.

²²²² ב"י ד"ה ובמדרש. **רמ"א** ס"ב. ט"ז ס"ק ב.

הכל²²²³ (אבל מנהג העולם שלא לברך על הכוס כלל ביחיד²²²⁴ ונכון מנהג זה על דרך הקבלה²²²⁵):
 ב כוס ברכת המזון אינה אלא של יין ולא של שאר משקין²²²⁶ אפילו קבע סעודתו עליהם²²²⁷ שכל כוס
 של ברכה לא תקנו אלא מיין²²²⁸ שהוא משמח אלקים ואנשים²²²⁹.
 ובמקומות שאין היין מצוי והשכר או שאר משקין הם חמר מדינה²²³⁰ דהיינו שרוב אנשי המקום דרכם
 לקבוע עליהם סעודתם²²³¹ כמו שקובעים על היין במקומות שהוא מצוי²²³² מברכים עליהם ברכת
 המזון²²³³ אף על פי שיש יין בעיר²²³⁴ וכל שאין יין הרבה גדל כדרך יום סביבות כל העיר²²³⁵ אפילו
 גדל מעט סמוך לעיר²²³⁶ וגם מצוי הרבה יין בחנות אין זה נקרא מצוי²²³⁷ כיון שהוא ביוקר²²³⁸ ובודאי
 אין רוב אנשי העיר קובעים תמיד סעודתם עליו²²³⁹.
 ומכל מקום מצוה מן המובחר לברך על יין²²⁴⁰ וכ"ש אם יש לו יין בביתו שאין זה הידור כלל לברך על
 שאר משקים²²⁴¹ אלא א"כ יש לו מעט לצורך קידוש שקידוש קודם לברכת המזון מפני שהוא טעון כוס
 לדברי הכל²²⁴² ואף שאפשר לקדש על הפת מכל מקום עיקר הקידוש נתקן על היין כמו שיתבאר בסי'
 רע"א²²⁴³:

ג וכל זה במשקים חשובים כשכר וכיוצא בו אבל משקים גרועים כמו מה שקורין במדינות אלו (קווא"ס)

²²²³ כדלקמן סי' קצ ס"ג.

²²²⁴ ראה גם לקמן סי' רעא בקונטרס אחרון ס"ק ד.

²²²⁵ ראה זוהר ח"ב קנז, ב. קסח, ב. ח"ג רמו, א. רעד, א. שער המצות פר' עקב עמ' קו. אור צדיקים (להר"ם פאפירש)
 סי' כג אות לג. יד אהרן הגב"י. באר היטב ס"ק א וס"ק ד. וראה סי' המנהגים - חב"ד ע' 22: מברכין ברכת המזון
 בכוס של ברכה, אף שאין עשרה.

²²²⁶ **פסחים קז**, א. טור ושו"ע ס"ב.

²²²⁷ **רשב"ם** שם ד"ה ה"מ. רא"ש שם פ"י סוף סי' יז. מרדכי שם (לז, ג). טור ושו"ע שם.

²²²⁸ **פסחים** שם. שו"ע שם.

²²²⁹ שופטים ט, יג. ברכות לה, א - שמטעם זה אין אומרים שירה אלא על היין. ולקמן סי' קצ ס"ב-ג שמטעם זה הטעין
 כוס לברכת המזון. וראה גם סדר ברה"נ פ"ב הי"ג לטעם ברכת הטוב והמטיב. ולעיל סי' קסז ס"א מובא הפסוק ויין
 ישמח לבב אנוש.

²²³⁰ **רשב"ם** שם ד"ה חמר. רא"ש שם סי"ז. שו"ע שם. וראה גם לקמן סי' ערב סי' לענין קידוש. סי' רצו ס"ח וסי'
 לענין הבדלה. סי' תעב סכ"ח לענין ד' כוסות.

²²³¹ **פסחים** שם, לגירסת רבנו חננאל ורוב הספרים, לפירוש ראב"י ח"א סי' קמט. הובא בהגהות מיימוניות הל'
 ברכות פ"ז אות ס. רמ"א ס"ב. וראה גם לקמן סי' ערב סי'. וראה אהלי שם ח"ב ע' פב.

²²³² ראה רמב"ם הל' שבת פכ"ט הי"ז. פסקי ריא"ז פסחים פ"י הלכה א אות כט. הובא בשלטי גבורים פסחים פ"י (כב,
 ב אות ב). וראה אהלי שם ח"ז ע' קעג.

²²³³ **רא"ש והגהות מיימוניות** שם. טור ושו"ע שם.

²²³⁴ רמ"א שם.

²²³⁵ רא"ש שם בשם יש מפרשין. **טור סי' ערב**. מ"א ס"ק ב. ראה גם לקמן סי' ערב סי'.

²²³⁶ **מ"א** שם. ראה גם לקמן סי' תעב סכ"ח.

²²³⁷ ב"ח ד"ה כתוב בהגהות. מ"א שם. ראה גם לקמן סי' ערב סי'. שם סי"א לענין קידוש. סי' רצו ס"ח לענין הבדלה.

²²³⁸ רמ"א שם.

²²³⁹ ראה לקמן סי' ערב בקונטרס אחרון ס"ק א, הטעם לשילוב דברי הפוסקים הנ"ל, ואשר זהו דין חמר מדינה גם
 לענין הבדלה וד' כוסות, ולדעה הא' שם גם לענין קידוש.

²²⁴⁰ **רמ"א** שם. וראה גם לקמן סי' ערב סי"א. סי' רצו ס"ח. וראה תהלה לדוד ס"ק ג.

²²⁴¹ ראה ב"ח ד"ה ואחר. **מ"א** ס"ק ה. ראה גם לקמן סי' ערב סי"א. סי' רצו ס"ח.

²²⁴² **מ"א** שם.

²²⁴³ ס"ח. וראה שם סכ"א, ובקונטרס אחרון שם ס"ק ו, שמטעם זה קידוש על היין קודם אף להבדלה עליו (כשיש
 שכר).

או (בארש"ט) אין להם חשיבות²²⁴⁴ יותר ממים²²⁴⁵ ואין מברכים עליהם ברכת המזון אפילו במקום שדרך רוב אנשי העיר לקבוע סעודה עליהם²²⁴⁶ ואצ"ל קידוש והבדלה²²⁴⁷ לפי שאינו נקרא חמר מדינה אלא מה שיש לו חשיבות באותה מדינה כעין חשיבות יין בכל המדינות.

ואפילו אינו שתיית רוב אנשי העיר אלא שותין אותו לפרקים בלבד²²⁴⁸ מפני חשיבותו כמו (מע"ד)²²⁴⁹ במדינות אלו לא נגרע מפני זה לברך ולקדש עליו כיון שזהו מפני חשיבותו שהוא חשוב יותר מן השכר ולכן ראוי יותר לכוס של ברכה מן השכר²²⁵⁰ וגם הוא חמר מדינה²²⁵¹ יותר ממנו כיון שחשוב יותר שהרי כל מעלת היין לכוס של ברכה אינו אלא מפני חשיבותו ולא מפני שהוא רוב השתייה במקומות שהוא מצוי לרוב שהרי אף במקומות ששאר משקים הם רוב השתייה אעפ"כ מצוה מן המובחר ביין²²⁵² מפני חשיבותו א"כ כל משקה שחשוב יותר הוא קרוב ליין יותר²²⁵³.

ומה שנהגו ההמון כששותין שכר בסעודה ואחר הסעודה קובעים עצמם לשותות מי דבש ומברכין ברכת המזון על השכר באמרם שהוא חמר מדינה הוא ביזוי מצוה והוא בכלל מה שאמרו²²⁵⁴ שלא יהא שולחן מלא ושולחן רבך ריקם ועוד כיון שמי דבש חביב עליו מהשכר הוא מוקדם לברכה²²⁵⁵ כמו שיתבאר בס' ר"א²²⁵⁶:

ד כוס של ברכה צריך שלא יהא פגום²²⁵⁷ שאם שתה ממנו פגמו ואפילו לא הקריב אליו את פיו אלא שפך לתוך פיו²²⁵⁸ אבל אם שפך ממנו לתוך ידו²²⁵⁹ או לתוך כלי²²⁶⁰ ושתה אין בכך כלום.

והוא שלא שפך אלא מעט בענין שעדיין שם מלא עליו²²⁶¹ או שאח"כ שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא²²⁶² או שזורק לתוכו איזה דבר להגביה היין שיהא הכוס מלא שאינו צריך להיות מלא כולו מיינ כי די ברביעית²²⁶³ רק שלא יהיה חסר²²⁶⁴.

²²⁴⁴ ט"ז ס"ק א. אליה רבה ס"ק ה. ולקמן סי' תעב סכ"ט הוסיף: מי תפוחים (שקורין עפ"ל טראניק) ומי זנגביל שקורין (אינגב"ר וואש"ר) ומי שורש שקורין (לאקרי"ץ) (שרגילין לשתות בפסח, כמבואר במ"א סוף ס"ק ב).

²²⁴⁵ שאין להם דין חמר מדינה. רשב"ם פסחים שם ד"ה חמר. רא"ש שם. משמעות כל בו סי' כה (כג, ד). שו"ע שם. מ"א ס"ק ג. וראה גם לקמן סי' רצו ס"ח לענין הבדלה. סי' תעב סכ"ט.

²²⁴⁶ שבזה רצה להתיר במ"א סוף ס"ק ב בשעת הדחק.

²²⁴⁷ ראה לקמן סי' רצו ס"ח: חוץ מן המים.

²²⁴⁸ שמטעם זה רצה לאסרו במ"א ס"ק ב. וראה משנה ברורה שעה"צ ס"ק ז.

²²⁴⁹ מי דבש. וכ"ה לקמן סי' תעב סכ"ח-ט - במקומות שרגילין לשתות בפסח.

²²⁵⁰ ט"ז ס"ק א.

²²⁵¹ ב"ח ד"ה כתב מהרש"ל. מ"א ס"ק ב.

²²⁵² כדלעיל בסעי' הקודם.

²²⁵³ עי' ט"ז שם. וראה תהלה לדוד ס"ק ב. משנה ברורה בשער הציון אות ז.

²²⁵⁴ ביצה כ, ב. ט"ז שם.

²²⁵⁵ ב"ח וט"ז ומ"א שם.

²²⁵⁶ סי' זה בשווע"ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה"נ פ"ג ה"ו.

²²⁵⁷ פסחים קו, א. טור ושו"ע ס"ג. וראה גם לקמן סי' קצ ס"ה. סי' רעא ס"ח.

²²⁵⁸ ראה מ"מ וציונים.

²²⁵⁹ ברכות נב, א. שו"ע שם.

²²⁶⁰ תוס' פסחים קה, ב ד"ה שמע מינה טעמו. רא"ש פ"ח סי' ב. טור ושו"ע שם. וראה גם לקמן סי' קצ ס"ה. סי' רעא ס"כ.

²²⁶¹ ט"ז ס"ק ג. אליה רבה ס"ק ז. וראה גם לקמן סי' קפג ס"ד.

²²⁶² ט"ז שם. מ"א ס"ק ז.

²²⁶³ כדלקמן סי' רעא ס"כ. סי' תעב ס"ז.

²²⁶⁴ עי' מ"א סוף סי' זה.

ואפילו שתה מהכד או מחבית של חרס שהיא קטנה נפגם כל היין שבהם²²⁶⁵ אבל אם שתה מחבית של עץ שהיא גדולה אין להקפיד²²⁶⁶ ויש מחמירין²²⁶⁷ ויש לחוש לדבריהם לכתחלה²²⁶⁸ שלא להניח לשותות אפילו מפי ברזא מחבית גדולה²²⁶⁹:

ה כוס פגום יכולים לתקנו ע"י שיוסיפו עליו מעט יין²²⁷⁰ שעיקר הפגום משום ששתה ממנו וכשחוזר ומוסיף עליו מיתקן בכך כמו פגימת המזבח²²⁷¹ שמיתקן אם חוזר וסותמו²²⁷² וכן אם החזיר יין שבכוס פגום לקנקן נתבטל בתוכו ברוב וכשר²²⁷³ ומכל מקום אין לעשות כן ולכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנקן ובזה מיתקן ואח"כ שופכים אותו לתוך הקנקן וחוזרים ומוציאים אותו מהקנקן לשם ברכה²²⁷⁴ כמ"ש בסימן קפ"ג²²⁷⁵:

ו אפילו ע"י מעט מים שיוסיפו עליו מיתקן²²⁷⁶ בין יין בין שאר משקים שהם חמר מדינה אם אי אפשר לתקנם במינם²²⁷⁷ והוא שאינם מתקלקלים מחמת המים עד שאינם ראויים לשתיה²²⁷⁸ וכוס יין אפילו יש לו עוד יין יכול לתקנו על ידי מים²²⁷⁹ כל שאינו מקלקלו בכך שהרי רגילים למוזגו במים²²⁸⁰.

ואם המים הם פגומים פסולים אפילו למוזג בהם יין שאינו פגום²²⁸¹ שאין המים מתבטלים ביין ברוב²²⁸² הואיל וטעם המים נרגש ביין שיין מזוג אינו שוה בטעמו לשאינו מזוג²²⁸³.

ובשעת הדחק שאין לו לא יין ולא מים מוטב לברך על כוס פגום מלברך בלא כוס כלל²²⁸⁴ במקומות ששאר משקים אינם חמר מדינה או שאין לו²²⁸⁵:

²²⁶⁵ פסחים שם. טור וש"ע שם.

²²⁶⁶ רשב"ם שם ד"ה אפילו. שו"ע שם.

²²⁶⁷ רבנו ירוחם נתיב טז ח"א (קמג, א).

²²⁶⁸ כנסת הגדולה הגב"י. מ"א ס"ק ח.

²²⁶⁹ כנסת הגדולה שם. אליה זוטא ס"ק ה ורבה ס"ק ט.

²²⁷⁰ ירושלמי פ"ז ה"ה. הובא בתוס' נב, א ד"ה טעמו. רא"ש שם פ"ח ס"ב ופסחים פ"י ס"ד. מרדכי רמז קפג. טור וש"ע ס"ו. וראה גם לקמן סי' קצ ס"ה. סי' רעא ס"כ וסכ"ט.

²²⁷¹ מ"א ס"ק י, ושכן משמע מהב"ח ד"ה והר"ם, בשם מהר"ם מעיל צדק.

²²⁷² ראה מדות פ"ג מ"ד.

²²⁷³ תשב"ץ סי' שיג. הובא בארחות חיים ה"ל קדוש היום סי' כב. **טור וש"ע** ס"ה.

²²⁷⁴ מ"א ס"ק ט.

²²⁷⁵ ראה שם סעי' ד.

²²⁷⁶ **רא"ש שם בפסחים**. תוס' שם. מרדכי שם. טור וש"ע ס"ו. וראה דרישה אות ד.

²²⁷⁷ מ"א ס"ק י"א.

²²⁷⁸ **רא"ש שם**. ט"ז ס"ק ז.

²²⁷⁹ מהרש"ל בהגהותיו לטור. דרישה ס"ק ד. עטרת זקנים ס"ק ד.

²²⁸⁰ ראה גם לקמן סי' רד ס"ט. סי' רעא ס"כ. סי' רצו ס"ט וסי"ג.

²²⁸¹ **ב"י** ד"ה וכתב עוד, **בשם ארחות חיים** ה"ל קדוש היום סי' כב, בשם רב הילאי גאון. שו"ע ס"ג.

²²⁸² כפי שיין פגום מתבטל ברוב יין כשר, כבסעי' הקודם.

²²⁸³ ליישב קושית הפרי מגדים (א"א ס"ק ח). והיינו דמטעם זה הוי מין בשאינו מינו (ראה ש"ך יו"ד סי' צח ס"ק ו). וראה תהלה לדוד ס"ק ד.

²²⁸⁴ **רשב"ם** פסחים קו, א ד"ה קפיד. תוס' שם ד"ה דקפיד ובברכות שם בשמו. **ומהר"ם מרוטנבורג** בתשב"ץ סי' שיג. הובא בארחות חיים שם. טור וש"ע ס"ז.

²²⁸⁵ **מ"א סי' רצו ס"ק ה**. וראה גם לקמן שם ס"ט. וראה בדי השלחן סי' מו ס"ק י.

קפג המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון

ובו ט"ו סעיפים

א עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף מקבלו בשתי ידיו ונותנו לימינו ומגביהו טפח ונותן עיניו בו²²⁸⁶ ויש אומרים אף משגרו במתנה דרך דורון וחשיבות לאנשי ביתו זו אשתו²²⁸⁷ ואפילו לא אכלה עמהם²²⁸⁸ כדי להניח ברכה לביתו²²⁸⁹:

ב הדחה ושטיפה הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ²²⁹⁰ כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ ואם הוא נקי מבית ומבחוץ ואין בו שיורי כוסות²²⁹¹ דהיינו שיורי יין ששרה בו פת²²⁹² או שקנחו יפה במפה דיו כיון שהוא יפה מבית ומבחוץ²²⁹³:

ג חי יש אומרים²²⁹⁴ שיתן מהיין חי לתוך הכוס וכשמגיע לברכת הארץ יתן לתוכו מים שכל כוס של ברכה מצוה מן המובחר שיהא מזוג²²⁹⁵ כדי שיהא ערב ולמה בברכת הארץ להודיע שבח הארץ שיינותיה חזקים וצריכים מזיגה²²⁹⁶ ואע"פ שהמברך בחוץ לארץ מאחר שאינו מוזג עד ברכת הארץ מוכח הדבר ששבח ארץ ישראל הוא בא להראות²²⁹⁷ מכל מקום אם אין היין חזק שהוא ערב בלא מזיגה א"צ למוזגו כלל²²⁹⁸ ובקצת מקומות נוהגין למוזג כל יין על פי הקבלה²²⁹⁹:

ד ויש מפרשים²³⁰⁰ חי בלשון אשכנז פרי"ש שיוציאו מהחבית מיד סמוך לברכה ובמדינות אלו שאין לנו יין הרבה א"צ אלא לשפכו מהקנקן שמחזיקין בו יין סמוך לברכה ולא מהחבית²³⁰¹ אלא א"כ שולח לחנוני לקנות אזי ישלח סמוך לברכה שיהיה חי מהחבית²³⁰².

יש מפרשים²³⁰³ חי שיהא הכוס שלם ששבירת הכלים זו היא מיתתן²³⁰⁴ ואפילו נשבר בסיס של מטה

²²⁸⁶ **ברכות נא**, א. טור. וראה גם לקמן סי' רעא סי"ח וסי' רצו ס"ב - לענין קידוש והבדלה.

²²⁸⁷ גמ' ורש"י שם ד"ה במתנה וד"ה לאנשי (וראה גם ב"מ פז, א). טור ושו"ע ס"ד. וראה לקמן סי' קצ ס"ה שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו.

²²⁸⁸ **מ"א** ס"ק ח ממשמעות הגמ' שם ע"ב.

²²⁸⁹ רבנו יונה שם ד"ה ומשגרו.

²²⁹⁰ **ברייתא שם** ע"א. טור ושו"ע ס"א.

²²⁹¹ **תוס'** שם ד"ה שטיפה מבחוץ. **והרב רבנו יונה** שם. מרדכי שם רמז קפו. טור ושו"ע שם.

²²⁹² **מ"א** ס"ק א מרש"י ביצה כא, ב ד"ה שיורי.

²²⁹³ **מ"א** שם. וראה גם לקמן סי' תעט ס"ב.

²²⁹⁴ **רי"ף** (לח, א). **רמב"ם** פ"ז הטי"ו. שו"ע ס"ב.

²²⁹⁵ ברכות נ, ב. וראה גם לקמן סי' ערב ס"ו לענין קידוש. סי' תעב ס"ז לענין ד' כוסות.

²²⁹⁶ **הרב רבנו יונה** שם (לז, ב ד"ה חי). **וטור** ושו"ע שם.

²²⁹⁷ **ב"י** ד"ה ואהא.

²²⁹⁸ **טור** ורמ"א. **וכ"ה משמעות הרמב"ם** שם. ולקמן סי' תעב ס"ז כ' "וסתם יינות שלנו אין חזקים ואין צריך מזיגה כלל". וראה לקמן סי' רד ס"י.

²²⁹⁹ **ב"י** ד"ה ומ"ש רבנו, ע"פ מדרש הנעלם רות (זוהר חדש ח"ב מז, ב). הובא במ"א ס"ק ב. וראה נתיבות עולם למהר"ל מפראג (נתיב העבודה פ"ח דף מ'). הובא באליה רבה ס"ק ב.

²³⁰⁰ פירוש הבי' **ברש"י** נא, א ד"ה חי (ראה המתרגם שם). רבנו ירוחם נתיב טז ח"ז (קמח, ד). טור ורמ"א ס"ב. מ"א ס"ק ג. וראה גם לעיל סי' קפב ס"ה.

²³⁰¹ **רמ"א** שם.

²³⁰² **מ"א** שם.

²³⁰³ פירוש הגי' בתוס' שם נ, ב ד"ה מודים, ובשבת עו, ב ד"ה כדי שימזגנו, ובבא בתרא צז, ב ד"ה עד בשם גדולי נרבונא.

הרב רבנו יונה שם ד"ה על כן. רא"ש שם פ"ז סל"ה. **וטור בשם יש מפרשים**. שו"ע ס"ג.

²³⁰⁴ בבא קמא נד, א.

פסול אלא א"כ בשעת הדחק²³⁰⁵ וטוב לחוש לכל הפירושים²³⁰⁶ כשאפשר²³⁰⁷.
מלא כמשמעו שיהא מלא על כל גדותיו²³⁰⁸ ומכל מקום אם חושש שאם יהא מלא הרבה ישפוך ויתבזה²³⁰⁹ ומניח קצת ריקן למעלה אין לחוש שעדיין שם מלא עליו²³¹⁰:
ה עיטור יש מי שהיה מעטרהו בתלמידים שהיה מושיב תלמידיו סביבותיו בשעת הברכה²³¹¹ ויש מי שהיה מעטרהו בכוסות²³¹² שהיה מניח כוסות יפים סביביו להדרו בהם²³¹³ ואנו אין לנו עיטור²³¹⁴:
ו עיטוף יש מי שהיה מתעטף בטליתו²³¹⁵ ויש מי שהיה פורס סודרו על ראשו²³¹⁶ ואנו אין לנו עיטוף²³¹⁷ ומכל מקום כל ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו²³¹⁸ ויש מדקדקין נוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון²³¹⁹ ויש אומרים על פי הקבלה שאין עיטוף אלא בארץ ישראל מפני כבוד השכינה²³²⁰:
ז מקבלו בשתי ידיו²³²¹ להראות חביבות הכוס שהוא חושק לקבלו בכל כחו²³²² וכשיתחיל לברך נוטלו בימינו לבדו ולא בב' ידיו²³²³ כדי שלא יהא נראה כמשאוי עליו והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס²³²⁴ ולא יסייע כלל בשמאל²³²⁵ אפילו לסמוך בה ימינו שאין השמאל נוגעת בכוס כלל²³²⁶ ויש מתירים²³²⁷ לתמוך הימין בשמאל ויש להחמיר אם לא לצורך כגון שהכוס גדול²³²⁸.

-
- ²³⁰⁵ מהרי"ל הלי סעודה. מ"א ס"ק ה.
²³⁰⁶ טור ולבוש ס"ב.
²³⁰⁷ אליה רבה ס"ק ה.
²³⁰⁸ גמרא שם. טור ורמ"א שם. וראה גם לקמן סי' רצו ס"ה. סי' תעב סכ"ד.
²³⁰⁹ עיי' לקמן סי' רצו ס"ה לענין הבדלה.
²³¹⁰ ט"ז סוף ס"ק ד. אליה רבה ס"ק ד. וראה ט"ז סי' קפב ס"ק ג. וראה גם לעיל סי' קפב ס"ד. וראה לקמן סי' רצו ס"ט שאם יש לו כוס יין שאינו מלא - הוא עדיף אף על כוס חמר מדינה מלא.
²³¹¹ רב יהודה שם וברש"י ד"ה מעטרהו. טור.
²³¹² רב חסדא שם, וברש"י ד"ה בנטלי.
²³¹³ טור בשם ויש מפרשים. פירוש הרשב"י שם ד"ה בנטלי. שיטה מקובצת שם ד"ה רב חסדא.
²³¹⁴ טור בשם התוס' (ראה ב"י ד"ה והתוס'). ורא"ש שם פ"ז סל"ה, וכו' יוחנן.
²³¹⁵ רב פפא שם וברש"י ד"ה מעטף. טור.
²³¹⁶ רב אשי שם. טור.
²³¹⁷ טור בשם התוס'. ורא"ש שם.
²³¹⁸ ב"ח ד"ה רב אשי. מ"א ס"ק ה.
²³¹⁹ שם.
²³²⁰ עטרת זקנים בשם ספר יש שכר (דיני בהמ"ז אות ד). מ"א שם בשם המקובלים.
²³²¹ גמרא שם לגירסת הרא"ש שם. טור ושו"ע ס"ד.
²³²² ט"ז ס"ק ב.
²³²³ טור ושו"ע שם.
²³²⁴ ט"ז שם. וראה לבוש ס"ה. וראה לעיל מהדו"ב ומהדו"ק סי' ב ס"ד, שהימין היא חשובה בכל התורה. לעיל סי' קסז סי' שכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוז בימין בשעת הברכה. לקמן סי' רעא סי"ח לענין קידוש. סי' רצו סט"ז לענין הבדלה.
²³²⁵ גמרא שם ריש ע"ב.
²³²⁶ טור. וכפ"י ט"ז ס"ק ג. ומ"א ס"ק ו.
²³²⁷ שבלי הלקט סי' קנו. לפי הב"י ד"ה ומ"ש אגן. רמ"א שם. לבוש שם.
²³²⁸ ט"ז ומ"א שם.

ואם המברך איטר אוחו הכוס בימין שלו שהוא שמאל כל אדם שהיא חשובה אצלו²³²⁹.

ואין ליטול הכוס בבתי ידיים רק יסירם קודם²³³⁰.

ויש מי שאומר²³³¹ שעל פי הקבלה יש להעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס ולא לאחוז באצבעותיו ויש אומרים²³³² להעמיד על האצבעות ממש:

ח מגביהו מן הקרקע טפח²³³³ אם הוא יושב על גבי קרקע ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השולחן טפח²³³⁴ כדי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו²³³⁵:

ט ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו²³³⁶ ועל כן יש מי שפוסל כוס שפיו צר (שקורין קלו"ג גלא"ז) לברך עליו מפני שאינו יכול ליתן עיניו ביין שבתוכו²³³⁷ ואין זה נכון שלא הצריכו ליתן עיניו ביין אלא בכוס²³³⁸ שלא יסיח דעתו ממנו²³³⁹ ומכל מקום לכתחלה יש לברך על כוס אחר (כדי שיוכל לשותות רביעית כאחת כמ"ש בסי' ק"צ²³⁴⁰ מה שאי אפשר לעשות כן בקל בכוס שפיו צר) אבל אם אין שם כוס אחר בקלות יברך על זה ואין בו חשש פסול כלל²³⁴¹:

י משיאחז הכוס בידו לברך לא ישיח המברך²³⁴² אפילו שיחה קלה ב' וג' תיבות²³⁴³ משום היסח הדעת²³⁴⁴ ויש אומרים²³⁴⁵ שגם המסובין אין להם להסיח²³⁴⁶ משנטל המברך הכוס בידו לברך וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה²³⁴⁷.

ולדברי הכל משהתחיל המברך לברך לא ישיחו גם המסובין אצ"ל בשעה שהוא מברך שהם צריכים

²³²⁹ שבלי הלקט שם (שלפנינו). הובא בב"י שם. שו"ע ס"ה. מ"א ס"ק ט. וראה גם לעיל סי' כז ס"ט לענין תפילין. לקמן סי' תרנא סי"ד לענין לולב.

²³³⁰ ברכות מהר"ם סוף סי' כג. מ"א ס"ק ו.

²³³¹ של"ה שער האותיות אות ק ד"ה והכוס. הובא במ"א שם. וכ"ה לקמן סי' רעא סי"ח לענין קידוש. וראה ס' המנהגים - חב"ד ע' 22: אוחזין הכוס על כף היד, מוגבה, והאצבעות זקופות, עד סוף בונה ברחמיו ירושלים אמן, ואז מעמידו על השלחן, וחוזר ונוטלו לברכת בפה"ג. וראה שם ע' 28 (לענין קידוש): לוקחו בימין ומוסרו לשמאלו, מעמידו דרך הורדה מלמעלמ"ט על כף ידו הימנית כשהיא כפופה קצת, כעין כלי קיבול, ד' אצבעותיו מוגבהות והגודל מושכב מן הצד.

²³³² נגיד ומצוה עמ' צו. הובא בבאר היטב ס"ק ה. וראה שער המצות פר' עקב עמ' קו. אליה רבה ס"ק ז.

²³³³ גמרא שם.

²³³⁴ רש"י שם ד"ה מן הקרקע. ירושלמי פ"ז ה"ה. טור ושו"ע ס"ד. וראה ס' המנהגים - חב"ד ע' 28 (למע' מג' טפחים מע"ג השלחן). לקוטי שיחות ח"ט ע' 450.

²³³⁵ טור. לבוש ס"ה.

²³³⁶ גמ' שם ע"ב. טור ושו"ע ס"ד.

²³³⁷ דרכי משה סוף הסי', בטעם היש מדקדקים שהביא ר' אברהם מפראג בהגהותיו. רמ"א שם.

²³³⁸ ראה תוס' שבת עו, ב ד"ה כדי שימזגנו, בשם בני נרבונא, דכל הני עשרה דברים הוו בכוס ולא ביין.

²³³⁹ ט"ז ס"ק ד. מ"א ס"ק ז.

²³⁴⁰ סעיף ו, שמצוה לגמוע גמיעות גסות משום חיבוב מצוה. וראה גם לקמן סי' תעב ס"כ שלכתחילה אין ליקח כוס שפיו צר מפני שלא יכול לשותות רביעית בבת אחת.

²³⁴¹ ט"ז שם.

²³⁴² מימרא דר' אסי שם ורש"י ד"ה אין מסיחין. טור ושו"ע ס"ו.

²³⁴³ מ"א סי' קסה ס"ק ד. וראה גם לעיל סי' קפא ס"ו.

²³⁴⁴ תוס' שם בשם רש"י. רש"י על הרי"ף שם. שלטי הגבורים על המרדכי רמז קפג אות ז.

²³⁴⁵ משמעות התוס' שם ד"ה אין. הרב רבנו יונה שם (לח, א ד"ה אין) בשם רבני צרפת (ראה חדושי אנשי שם אות ג, והגהות הב"ח שם אות ו). וראה רא"ש שם פ"ז סל"ה. רבנו ירוחם נתיב טז ח"ז (קמח, ד).

²³⁴⁶ אוצ"ל: להשיח.

²³⁴⁷ מ"א ס"ק י.

לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כמו שאין המברך רשאי להשיח שהשומע כמברך בעצמו²³⁴⁸ ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו²³⁴⁹ ואפילו אם שח המברך בעצמו יצא²³⁵⁰ אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו²³⁵¹.

ושעוריה זו מצויה בין ההמון שבשעה שהמברך בזימון מברך אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים ועוברים על עשה של תורה בשאט נפש וטוב מאד היה שלא לברך כלל בזימון שאז היה כל אחד מברך לעצמו משא"כ עכשיו שטועים לומר שיוצאים בברכת המברך והם אינם שומעין מה הוא אומר²³⁵² וגם לכל אדם נכון שיאמר בלחש מלה במלה עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות לפי שאין כל אדם יכול לכוין לשמוע כל תיבה ותיבה מפי המברך²³⁵³ ואם באמצע יפנה לבכו ולא ישמע איזו תיבה המעכבת²³⁵⁴ לא יצא ידי חובתו ובחתימות ימהר לסיים קודם שיסיים המברך כדי שיוכל לענות אמן אחריו²³⁵⁵ כמו שנתבאר בסי' נ"א²³⁵⁶ ונ"ט²³⁵⁷.

ואע"פ שאין מזמנין אלא כשמצטרפין לברך כולם ברכת המזון בבת אחת דהיינו שאחד מברך לכולם ולא כשכל אחד מברך לעצמו שאין כאן זימון כלל כמ"ש בסי' קצ"ג²³⁵⁸ מכל מקום כיון שכל ברכת המזון עד החתימה אומרים כולם יחד מלה במלה עם המברך ברכת המזון ה"ז כאמירה אחת וגם החתימות הם חוזרים ושומעים מפי המברך ועונים אמן אחריו כמו כשאחד מברך לכולם ממש²³⁵⁹ ואע"פ שברכת הזימון צריכים לשמוע מפי המברך דוקא כמו שיתבאר שם מכל מקום בברכת המזון מחמת חסרון כוונה יש לנהוג כן²³⁶⁰.

ויש חולקין²³⁶¹ על זה ואומרים שאין מזמנים אלא א"כ אחד מברך לכולם והם שומעים ולכל הפחות צריכים לשתוק ולשמוע עד סיום ברכת הזון²³⁶² וכן עיקר²³⁶³ ומסיום ברכת הזון ואילך יש לנהוג כסברא הראשונה מחמת דוחק חסרון כוונה²³⁶⁴ אבל עד סיום ברכת הזון השמיעה מעכבת הזימון שאין יוצאים ידי זימון כלל בעניית ברוך שאכלנו לבד כמ"ש בסי' קצ"ג²³⁶⁵:

²³⁴⁸ כדלעיל סי' ח ס"א.

²³⁴⁹ תוס' ורא"ש והרב רבנו יונה שם. **טור ושו"ע** שם.

²³⁵⁰ **רמ"א** ס"ו. וראה לקמן סי"א וסי' קפה ס"ה ובנסמן שם דהיינו אף בשח באמצע הברכה.

²³⁵¹ תוס' שם. **רמ"א** שם.

²³⁵² **ט"ז** ס"ק ו.

²³⁵³ שבלי הלקט סי' קנו. אורחות חיים הלכות בהמ"ז אות יא. כל בו ריש סי' כה, בשם ה"ר פרץ (הגהות תשב"ץ סי' שו). **שו"ע** סי' ט"ז שם ובסי' קצג ס"ק ה. ולמדו זאת מהא דלעיל סי' נט ס"ד לענין ברכות ק"ש, וראה גם לקמן סי' קפה ס"ד. סי' רפד ס"א.

²³⁵⁴ ראה עולת תמיד ס"ק ה. אליה רבה ס"ק יד. ומה הן תיבות המעכבות, ראה לקמן סי' קפז ס"ד.

²³⁵⁵ **רמ"א** ס"ז.

²³⁵⁶ סעיף ג.

²³⁵⁷ סעיף ד.

²³⁵⁸ סיום סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ועיי' מ"א שם ס"ק ד. וראה גם לקמן סי' קצז ס"ח.

²³⁵⁹ עיי' מ"א ס"ק יב.

²³⁶⁰ **ט"ז** שם.

²³⁶¹ **ב"ח** ד"ה ומ"ש לא ובסי' קצג ד"ה ומיהו, שכן עשה מהר"ם מרוטנבורג (ראה אורחות חיים שם).

²³⁶² הגהות **תשב"ץ** שם. אורחות חיים וכל בו שם.

²³⁶³ מ"א שם.

²³⁶⁴ **מ"א** שם. וראה לקמן סי' קצז ס"ח: עכשיו שכולם מברכים בלחש עם המזמן . . . אלא שכבר נת' בסי' קפג שאין לנהוג כן אלא ישמעו מפי המזמן לפחות עד סיום ברכת הזון.

²³⁶⁵ סיום סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה מ"א שם ובסי' קצג ס"ק ד. וראה לקמן סי' ר ס"א. והיינו אפי' אינו יוצא י"ח בשמיעה זו, כדלקמן סי' ר ס"ג.

יא יש מי שאומר²³⁶⁶ שלענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד דינה כתפלה שאין מפסיקין בה אלא מפני חשש סכנה²³⁶⁷ ולא כקריאת שמע וברכותיה שהקלו בהן מפני היראה והכבוד²³⁶⁸ (לפי שבקריאת שמע נאמר²³⁶⁹ ודברת במ ודרשו חכמים²³⁷⁰ מכאן שיש לך רשות לדבר במ דברים אחרים וא"צ לקרותה כולה בתכיפה אחת מן התורה אלא מדברי סופרים והם אמרו להקל מפני היראה והכבוד ולא ראו להחמיר בברכת קריאת שמע שעיקרן מדברי סופרים יותר מבקריאת שמע עצמה אבל ברכת המזון צריך להיות לכתחלה בתכיפה אחת מן התורה²³⁷¹ שכן הוא משמעות הפסוק וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך לברך על הארץ והמזון וירושלים²³⁷² בברכה אחת בלא הפסק בינתיים²³⁷³ אלא שאין זה מעכב בדיעבד²³⁷⁴ הואיל ולא נאמר בברכת המזון יהיו²³⁷⁵ בהיותן יהיו כמו שנאמר בקריאת שמע לענין קראה למפרע כמ"ש בסימן ס"ד²³⁷⁶):

יב צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה מהלך בביתו כשאכל בין שאכלו מעומד או (מיסב) כשמגיע לברך צריך לישב²³⁷⁷ כדי שיוכל לכוין יותר²³⁷⁸ ולא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה²³⁷⁹ ולא המברך בלבד אלא כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה²³⁸⁰ אך אם לא עשו כן אפילו בירך מהלך בדיעבד יצא²³⁸¹.

וכל זה בביתו אבל המהלך בדרך ואוכל דרך הילוכו א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם ישב מפני שיקשה בעיניו איחור דרכו ולא יוכל לכוין יפה²³⁸²:

יג לא החמירו לברך מיושב אלא בברכת המזון הואיל והיא מן התורה²³⁸³ ויש אומרים²³⁸⁴ שה"ה לברכה אחת מעין ג' אע"פ שהיא מדברי סופרים²³⁸⁵ הואיל והיא מעין ג' של תורה ויש לחוש

²³⁶⁶ אורחות חיים ה' בהמ"ז אות נג. אבודרהם (עמ' שכח). שו"ע ס"ח. וראה גם לקמן סי' קפה ס"ה.

²³⁶⁷ כדלעיל רס"י קד.

²³⁶⁸ כדלעיל רס"י ס"ו.

²³⁶⁹ דברים ו, ז.

²³⁷⁰ ירושלמי פ"ב סוף ה"א. הובא ברא"ש שם פ"ב ס"ה. לבוש סי' סו ס"א.

²³⁷¹ ראה מנחת פתים שיורי המנחה סי' קפג, ב. בדי השלחן סי' מד ס"ק יב. חקרי הלכות ח"ח יח, א. יגדיל תורה (נ.י.) ח"ל ע' רצג.

²³⁷² כדלקמן רס"י קפז.

²³⁷³ ראה לקמן סי' קפח ס"ט, שג' ברכות של ברהמ"ז חשובות כברכה אחת, ולכך כל שטעה טעות שחזור - חוזר לראש.
²³⁷⁴ דברי חמודות פ"ז אות קיג. שיורי כנסת הגדולה הגב"י אות ז. והיינו שאף שלענין להפסיק לכתחלה, בהמ"ז דינה כתפלה וחמור מק"ש, מכל מקום לענין הפסיק דיעבד דבור האסור במזיד קל הוא יותר (וראה לעיל סי' קד ס"ד לענין הפסיק דיעבד בברכות ק"ש). וראה גם לקמן סי' קפה ס"ה. ושם גם לענין אם שהה כדי לגמור את כולה באונס.

²³⁷⁵ בקוה"ש הגיה: והיו בהוייתן יהו (ברכות יג, א).

²³⁷⁶ סעיף א, דלא יצא. אף דגם בברהמ"ז יש סדר בברכות, כדלקמן רס"י קפז. ולענין אם ג' ברכות בהמ"ז מעכבות זא"ז, ראה לקמן סי' קצד ס"ג. וראה תהלה לדוד ס"ק ה-ו.

²³⁷⁷ ברכות נא, ב. טור ושו"ע ס"ט.

²³⁷⁸ טור ושו"ע שם. ועי' לעיל סי' סג ס"ג.

²³⁷⁹ טור ושו"ע שם.

²³⁸⁰ רמ"א שם.

²³⁸¹ רמב"ם ה' ברכות פ"ד ה"א. מרדכי רמז קפד. רמ"א שם.

²³⁸² רא"ש שם פ"ז סל"ו. טור ושו"ע ס"יא. וראה עד"ז גם לעיל סי' צד ס"ה לענין תפלה.

²³⁸³ תוס' שם ד"ה והלכתא. וראה הרב רבנו יונה שם ד"ה אוכל.

²³⁸⁴ רמב"ם ומרדכי שם. הובאו בב"י ד"ה וצריך. שו"ע ס"י.

²³⁸⁵ ראה ב"י סי' קפד ד"ה אכל וסי' רט ד"ה כתב. שו"ע סי' רט ס"ג. וראה לעיל סי' קסח בקונטרס אחרון ס"ק א.

לדבריהם²³⁸⁶:

יד אסור לעשות מלאכה בעודו מברך²³⁸⁷ מפני שנראה כמברך בדרך עראי ומקרה²³⁸⁸ אפילו תשמיש קל אסור לעשות אע"פ שאינו מונעו מלכוין²³⁸⁹ ואצ"ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו ואפילו היא דבר מצוה כגון עסק התורה שנמצא פונה לבבו מכוונות הברכה²³⁹⁰ וזה אינו נכון לכתחלה גם בשאר ברכות²³⁹¹ שכיון שכולם צריכים כונה לכתחילה לדברי הכל²³⁹² וכן בקריאת שמע אפילו מפרק שני ואילך²³⁹³ משא"כ מלאכה בידיים לא מנעו אלא בפרק א' של קריאת שמע²³⁹⁴:

טו אין נותנים כוס של ברכה²³⁹⁵ לברך אלא לטוב עין²³⁹⁶ שהוא שונא בצע וגומל חסד בממונו²³⁹⁷ שנאמר²³⁹⁸ טוב עין הוא יבורך אל תקרא יבורך אלא יברך²³⁹⁹:

²³⁸⁶ ראה שו"ע שם.

²³⁸⁷ ירושלמי פ"ב ה"ה. שו"ע סי"ב וסי' קצא ס"ג.

²³⁸⁸ ט"ז סי' קצא.

²³⁸⁹ מ"א סי' קצא ס"ק ב. באר היטב ס"ק יב וסי' קצא ס"ק ב.

²³⁹⁰ ט"ז שם. וראה לקמן רס"י קפה.

²³⁹¹ ראה ט"ז שם. וראה תהלה לדוד סי' קצא.

²³⁹² ראה לקמן סי' קפה ס"ב.

²³⁹³ שהרי לכתחלה יש לכוין בכל הפרקים, כדלעיל רס"י סא.

²³⁹⁴ ומטעם, שנראה כקורא דרך עראי, אף שיכול לכוין, כדלעיל סי' סג ס"ח. וראה תהלה לדוד סי' קצא ס"ק א.

²³⁹⁵ ראה בדי השלחן סי' מו ס"ק כג. מ"מ וציונים לסי' רא ס"ה.

²³⁹⁶ ריב"ל סוטה לח, ב. רמ"א ס"ז. וראה לקמן סי' רא מי קודם לברך ברכת המזון לכולם.

²³⁹⁷ רש"י שם ד"ה לטוב. הובא במ"א ס"ק יג.

²³⁹⁸ משלי כב, ט.

²³⁹⁹ גמ' שם. וראה גם לקמן סי' תעט ס"ט.

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך ומי ששכח ולא בירך

ובו ג' סעיפים

א כבר נתבאר בסי' קע"ח²⁴⁰⁰ שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו לכתחילה.

ואם שכח ועקר ממקומו קודם שיברך לא הטריחוהו חכמים לחזור למקומו ולברך אלא מברך במקום שנזכר²⁴⁰¹ ואם חזר הרי זה משובח²⁴⁰² אבל אם עקר ממקומו במזיד צריך לחזור למקומו ולברך²⁴⁰³ ואם בירך במקום שנזכר יצא²⁴⁰⁴ ויש אומרים²⁴⁰⁵ שאפילו בשוכח צריך לחזור למקומו ולברך ואם בירך במקום שנזכר יצא ובמזיד אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך במקומו²⁴⁰⁶ ולענין הלכה ספק ברכות להקל ובדיעבד שכבר בירך במקום שנזכר א"צ לחזור ולברך במקומו אפילו עקר ממקומו במזיד

²⁴⁰⁰ סעי' ד-ו.

²⁴⁰¹ בית הלל במשנה ברכות נא, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"א. הרב רבנו יונה שם ד"ה ולענין (ראה ב"י ד"ה מי שאכל).

²⁴⁰² דעה הא' בשו"ע ס"א.

²⁴⁰³ שם בגמ' נג, ב. רבינו יונה שם ד"ה חד עבד.

²⁴⁰⁴ גמ' שם. רמב"ם שם. שו"ע שם.

²⁴⁰⁵ רמב"ם שם. שו"ע שם.

²⁴⁰⁶ בית שמאי במשנה שם. בה"ג ברכות (י, ד). הרב רבנו יונה שם בשם הגאונים. ורא"ש שם בשם סדר רב עמרם.

טור ודעה הב' בשו"ע שם.

²⁴⁰⁶ טור ורמ"א ס"א.

אבל לכתחלה יחזור למקומו ויברך אפילו הוא שוגג אם אפשר לו שאין לו עיכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינן רוצים להמתין עליו שאז יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים²⁴⁰⁷ אם היה שוגג ואפילו במזיד אם הוא רחוק שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון שבמעיו ולא יוכל לברך כמ"ש בסמוך²⁴⁰⁸ יברך במקום שנזכר²⁴⁰⁹.

וכל זה כשאין לו פת עוד אבל אם יש לו פת עוד א"צ לחזור למקומו בכל ענין אלא יאכל מעט פת²⁴¹⁰ במקום שנזכר ויברך ברכת המזון לאחריו²⁴¹¹ שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו טעון במקום שגמר אכילתו ולא במקום שהתחיל ואפילו אם במקום שגמר אינו אוכל כשיעור שחייב לברך אחריו יש אומרים²⁴¹² שמברך במקום שגמר לפי שמכל מקום עיקר חיוב ברכה האחרונה חל עליו במקום שגמר שהרי קודם שגמר אין עליו חיוב לברך אלא יכול לאכול עוד כמה פעמים ולפטור כולן בברכה שיברך לבסוף כולן²⁴¹³ כל שלא יתעכל המזון בין אכילה לאכילה ובאותה ברכה יתחייב אף בלא אכילה זו הראשונה נמצא שחיוב הברכה אחר אכילה זו לא חל עליו אלא כשגומרה על דעת שלא לאכול עוד עד לאחר שיתעכל המזון במעיו ואף גם זאת אם אח"כ נמלך לחזור ולאכול חוזר ונפקע ממנו החיוב לברך עד שיגמור לפיכך כשיאכל בב' מקומות מברך במקום שגמר אע"פ שכשגמר במקום הראשון לא היה בדעתו לאכול עוד במקום השני²⁴¹⁴.

ומכל מקום לכתחלה אינו רשאי לעקור ממקומו בלא ברכה אפילו על דעת לחזור ולאכול במקום השני ולגמור סעודתו שם ולברך ברכת המזון אלא א"כ היתה דעתו מתחילה לכך כשברך המוציא כמ"ש בסי' קע"ח²⁴¹⁵.

וכל זה ממקום למקום אבל מזוית לזוית בחדר אחד אפילו הוא טרקלין גדול הכל מקום אחד הוא ואפילו לכתחלה רשאי לברך בזוית אחרת ואפילו מבית לחצר אם רואה את מקומו נחשב כמקום אחד כמו שנתבאר שם²⁴¹⁶ ואם אכל בחדר אחד זה על דעת לברך בחדר אחר בבית זה אפשר שמועיל מה שדעתו לברך שם כמו שמועיל אם דעתו לגמור סעודתו שם כמו שנתבאר שם ויש לסמוך על זה כשהמקום שאוכל בו אינו נקי²⁴¹⁷.

²⁴⁰⁷ ט"ז סוף ס"ק א.

²⁴⁰⁸ סעיף ג.

²⁴⁰⁹ מ"א ס"ק ב. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ט הט"ז. לוח ברה"נ פ"ו הט"ז.

²⁴¹⁰ ראה הערות ובאורים תשיט ע' 26. תשכ ע' 43. תשכא ע' 61.

²⁴¹¹ **טור** בשם ה"ר פרץ (הגהת סמ"ק סי' קט אות כח). הגהות מיימוניות (דפוס קושטא) הל' ברכות ריש פ"ד בשמו. ושו"ע ס"ב.

²⁴¹² **לחם חמודות** פ"ח אות לד. מ"א ס"ק ד.

²⁴¹³ אפילו אם הוא בענין שהשניה נחשבת סעודה אחרת לענין ברכה ראשונה כגון ששינה מקומו בינתיים. ראה גם לעיל סי' ז ס"ג. לוח ברה"נ פ"ב ה"ב. ועי' לעיל סי' קעח ס"ח ש"א שכששינה מקומו בדברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם וחזר צריך לברך תחלה על סעודה הא' ואח"כ יתחיל סעודה הב' (כקושיית פרישה ס"ק ב. מ"א ס"ק ג), וסיים שם, שהמנהג במדינות אלו כסברא הא' להקל בדברי סופרים.

²⁴¹⁴ מבאר כאן ג' אופנים: א) שאוכל במקום הב' פחות מכזית, וברכת המזון היא במקום הב' ועולה גם לאכילה במקום הא'. ב) גמר סעודתו ונמלך ואכל כשיעור שנתחייב בברכת המזון אף בלא אכילה הא', ומכל מקום עולה גם לאכילה הא' (ראה לעיל סי' קעט ס"ד-ה שבכמה אופנים ולכמה דיעות צריך לברך המוציא על אכילה הב', ומכל מקום ברכת המזון א' עולה לשתייה). ג) גמר סעודתו והלך למקום הב' ולא היה בדעתו לאכול שם ונמלך ואכל שם, ברכת המזון במקום הב' עולה גם למקום הא' (ראה לעיל סי' קעח ס"ז וסי' קעט סוף ס"א, שאם הסיח דעתו מלאכול עוד וגם עקר מקומו, אם חזר ונמלך - צריך לברך המוציא. ומכל מקום ברכת המזון א' עולה לשתייה).

²⁴¹⁵ סעיף ד.

²⁴¹⁶ סעיף א.

²⁴¹⁷ מ"א ס"ק א.

ב מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא א"כ שבע ממנו²⁴¹⁸ שנאמר²⁴¹⁹ ואכלת ושבעת וברכת וגומר ומדברי סופרים לברך ברכת המזון על כזית שהוא שיעור אכילה אבל פחות מכזית אינה נקרא אכילה כלל²⁴²⁰.

ודין צירוף לכזית יתבאר בסי' ר"י²⁴²¹.

ואם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך ברכת המזון אם לאו²⁴²² אם אכל עד ששבע²⁴²³ חוזר ומברך מספק מפני שהוא ספק של תורה ואם לאו אינו חוזר ומברך.

וכל מקום שחוזר ומברך צריך לומר ג"כ ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים²⁴²⁴ כדי שלא יבואו לזלזל בה²⁴²⁵ ועוד שכך היתה התקנה שבכל פעם שמברך ברכת המזון יברך ד' ברכות²⁴²⁶:

ג עד אימתי יכול לברך ברכת המזון עד שיתעכל המזון שבמעיו²⁴²⁷ וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה²⁴²⁸ ומשעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שהתחיל להתעכל שוב אינו מברך²⁴²⁹ וכן לענין שתיה ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך²⁴³⁰ אם אינו יודע לשער אם נתעכלו²⁴³¹.

וכל זה כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפירות אבל אם אכל מעט וחפץ לאכול עוד אלא שלא היה לו יותר בזה אי אפשר לשער כל זמן שאינו רעב ותאב כיון שתיכף היתה לו ג"כ תאוה²⁴³² ואדרבה באכילה ממשכת לו תאוה יותר ממה שהיתה לו קודם לכן והוא הדין ממה שיהיה לו²⁴³³ אח"כ כשיתעכל זה המעט וא"כ אין ראיה כלל מתאותו שכבר נתעכל²⁴³⁴ אלא שיעורו עד כדי הילוך ד' מילין²⁴³⁵ שהוא

²⁴¹⁸ **ברכות כ, ב.** תוס' שם מט, ב ד"ה רבי מאיר, וביומא עט, א ד"ה ולא בירך. רא"ש פ"ז סכ"ד. מ"א ס"ק ח וס"ק יא. וכן הוא בסדר ברה"נ רפ"ב. וראה גם לעיל סי' קסח ס"ח. לקמן סי' קפו ס"ב-ג. סי' קצז ס"ו-ז. וראה חקרי הלכות ח"ח יט, א.

²⁴¹⁹ דברים ח, י.

²⁴²⁰ **שם מה, א במשנה** כת"ק. גמ' שם מט, ב. תוס' ורא"ש שם. ושכן פסקו רבנו חננאל, הלכות גדולות (ברכות יא ע"ג), ושאלתות דר' אחאי סוף שאילתא נא. טור ושו"ע ס"ו. וכן הוא בסדר ברה"נ בפ"ב. וראה גם לעיל סי' קסח ס"ז. לקמן סי' קצז ס"ז. ומהו שיעור הכזית, ראה לקמן סי' תפו.

²⁴²¹ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה שם לוח ברה"נ פ"ב ה"ב.

²⁴²² **רמב"ם** הל' ברכות פ"ב הי"ד. ב"י ד"ה אכל, מרא"ש שם פ"ג סט"ו, בשם שאלתות דר' אחאי שאילתא נג. **טור ושו"ע** ס"ד. וראה עד"ז גם לעיל סי' סז ס"א לענין ק"ש.

²⁴²³ **מ"א** ס"ק ח.

²⁴²⁴ כדלקמן סי' קפח ס"א. סי' קפט ס"א. סי' קצא ס"א.

²⁴²⁵ האשכול הל' נט"י סי' יח. שו"ת בני שמואל סי' מב. שו"ת מהר"י הלוי סי' מד. כנסת הגדולה הגה"ט. **מ"א** ס"ק ז. ליקוטי פרי חדש סי' רט. ועי' לקמן סי' קפח ס"ב.

²⁴²⁶ ליקוטי פרי חדש שם. אליה רבה ס"ק ה. וראה עד"ז גם לעיל סי' סז ס"א. וראה קובץ כינוס תורה חט"ו ע' מז.

²⁴²⁷ **משנה ברכות נא, ב.**

²⁴²⁸ **ר' יוחנן** שם נג, ב. טור ושו"ע ס"ה. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ה ה"ט.

²⁴²⁹ **הרב רבנו יונה** שם (מ, א ד"ה כל). שו"ע שם.

²⁴³⁰ **רא"ש** שם פ"ח ס"ה. **טור ושו"ע** שם. וראה הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ב אות ט בשם ר"י.

²⁴³¹ **ב"י** ד"ה ומ"ש רבנן. שו"ע שם.

²⁴³² **מ"א** ס"ק ט. **ט"ז** ס"ק ב.

²⁴³³ ר"ל, וגם יותר ממה שיהיה לו.

²⁴³⁴ **ט"ז** שם.

²⁴³⁵ ברכות נג, ב (לריש לקיש באכילה מועטת, לפירוש התוס' שם ד"ה באכילה). אבודרהם הל' ברכות סוף שער א (עמ' שכח) לגבי אכילה מועטת (הובא בד"מ ובמ"א שם). **ט"ז** שם. אליה רבה ס"ק ו.

שיעור שעה וחומש²⁴³⁶ לפי מה שיתבאר בסי' תנ"ט²⁴³⁷.

ויש חולקים²⁴³⁸ על שיעור זה ומצריכים לברך מיד²⁴³⁹ באכילה מועטת שגם אחר האכילה הוא רעב ואם אירע ששהה אחר אכילתו יאכל מעט קודם ברכת המזון להוציא עצמו מידי ספק שאין אנו בקיאים בזה לשער בעצמו אם אינו רעב כל כך כמו שהי' בתחלה קודם שאכל שאם הוא רעב כבתחילה ודאי כבר נתעכל המזון במעיו שמי שאינו רעב ואוכל פירות או מיני מתיקה לתענוג הוא שיכול להיות תאב להם יותר אחר האכילה אע"פ שלא נתעכלה ממה שהיה תאב קודם לכן לפי שכיון שטעם טעמים נתעורר לו תאוה להם וכן אפילו מי שאוכל לחם ואינו רעב כשאוכל מעט מעוררת לו אכילה זו תאוה המאכל מפני שפותחת בני מעיו ומרחבת אותם ויקבל המאכל אח"כ לתיאבון²⁴⁴⁰ אבל מי שאכל לחם לרעבונו אפילו באכילה מועטת מתיישבת דעתו מעט ואינו רעב כל כך כמו שהיה ואפילו בכזית²⁴⁴¹ שאין בו כדי להשיב דעתו מכל מקום אינו רעב כל כך ממש כמו שהיה וכן האוכל שאר מאכלים לרעבונו וגם מי שאינו רעב אין האכילה מעוררת לו תאוה המאכל אלא תיכף ומיד אחר שפתחו בני מעיו אבל אם שהה אחר אכילתו נסתמה אצטומכא ושוב אינו חפץ לאכול כל כך אפילו כמו שהיה חפץ קודם שאכל ואם אחר כך חוזר ותאב מעט כמו קודם שאכל ודאי בכך נתעכלה אכילה זו ואינו יכול לברך ואין אנו בקיאים בזה לכן לא ישהה כלל אחר אכילה מועטת קודם ברכת המזון ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות²⁴⁴² שלא יוכל לברך עד כדי הילוך ד' מילין כסברא הראשונה.

ואם אירע ששהה אחר אכילתו וחוזר ואוכל להוציא עצמו מידי ספק א"צ לברך המוציא²⁴⁴³ כל שלא הסיח דעתו²⁴⁴⁴ וי"א אפילו הסיח דעתו כמ"ש בסי' קע"ט²⁴⁴⁵.

אבל כל שוודאי נתעכל המזון שבירך עליו נסתלקה ברכה הראשונה וכן הרוצה לפטור שתי אכילות בברכה אחת ושהה בינתיים כשיעור עיכול צריך לחזור ולברך²⁴⁴⁶:

²⁴³⁶ מ"א שם.

²⁴³⁷ סעיף י, עיי"ש. וראה גם לקמן סי' רסא ס"ה. סידור סדר הכנסת שבת בדעת ר"ת. וראה תהלה לדוד ס"ק ג וסי' רסא ס"ק ו-ח. אהלי שם ח"ד ע' פו.

²⁴³⁸ מ"א שם (וראי' הט"ז שם, שבזה אין שייך לומר כל שאינו תאב כו' - היא לפי שיטתו דודאי הוא רעב מיד, אבל להמ"א ס"ל שאין זה ודאי (כמ"ש בפנים) י"ל דבזמן התלמוד היו בקיאים, א"כ ודאי דר' יוחנן פליג אר"ל). וראה לקמן סי' קצ ס"ז לענין שתיה.

²⁴³⁹ היינו מיד כשיהיה רעב כמו שהי' בתחלה, וכדלקמן בסמוך. וראה בדי השלחן סי' ס סק"כ, דהיינו לפחות אחרי שיעור אכילת פרס.

²⁴⁴⁰ ט"ז שם.

²⁴⁴¹ ראה סי' תריב ס"א, דבשיעור כותבת הגסה מתיישבת עליו דעתו.

²⁴⁴² עיי' באור ברכת הנהנין ע' 163 דהיינו כיון שאכל רק מעט ואינו מחוייב בבהמ"ז מה"ת.

²⁴⁴³ שהרי הוא ספק אם נתעכל, ולכך ספק אם לברך המוציא, וספק בהמוציא שהוא מד"ס - להקל, כדלעיל סי' קסז סי"ב.

²⁴⁴⁴ מ"א שם, והוא כדעת הרא"ש דבסי' קעט ס"א, ולעיל שם ס"ד.

²⁴⁴⁵ הרב רבנו יונה ור"ן בסי' קעט ס"א, ולעיל שם ס"א. וראה לעיל שם ס"ד דלהלכה פסק רבנו - דספק ברכות להקל.

²⁴⁴⁶ מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ה ה"ט. לוח ברה"נ פ"ז ה"ט. ולענין אם צריך לחזור וליטול ולברך ענט"י, כשהסיח דעתו, ראה לעיל סי' קסד ס"ב.

קפה לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון

ובו ה' סעיפים

א ברכת המזון נאמרת בכל לשון²⁴⁴⁷ שנאמר²⁴⁴⁸ וברכת את ה' וגומר בכל לשון שאתה מברך²⁴⁴⁹ כי לא חייבך הכתוב אלא שתברך את ה' אלהיך ובכל לשון שאתה מכיר שאתה מברך ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך תוכל לברך²⁴⁵⁰ אבל אם אינו מכיר הלשון אינו יוצא ידי חובתו ואפילו בלשון הקודש שאין אני קורא בו וברכת את ה' אלקיך כיון שאינו מבין תיבות הברכה שמוציא מפיו²⁴⁵¹ (עיי' בסי' תלד במ"א סק"ו)²⁴⁵² והיינו משום דביטול סגי בלב²⁴⁵³ כמ"ש בח"י ס"ק י"א²⁴⁵⁴ משא"כ בהמ"ז צריך שיוציא בשפתיו כדלקמן²⁴⁵⁵) ואע"פ שידוע למי מברך וכונתו לברך ה' בתיבות אלו²⁴⁵⁶ וכ"ש אם לבבו פונה לדברים אחרים בשעת אמירת הברכות אע"פ שמבין לשון הקודש²⁴⁵⁷ ולכן הנשים ועמי הארץ שאינם מבינים לשון הקודש חייבים לברך ברכת המזון בלשון שמבינים ולא בלשון הקודש וכן אינם יוצאים בשמיעה מהמברך בלשון הקודש בזימון²⁴⁵⁸ אלא יברכו לעצמן בלשון שמבינים²⁴⁵⁹.

ויש אומרים²⁴⁶⁰ שבלשון הקודש יוצא אדם ידי חובתו אע"פ שאינו מבין הלשון משא"כ בשאר לשונות ולכן הנשים ועמי הארץ יוצאים ידי חובתם בשמיעה מהמברך בזימון בלשון הקודש וכן נוהגים²⁴⁶¹ אע"פ שראוי להחמיר כסברא הראשונה²⁴⁶²:

²⁴⁴⁷ משנה סוטה לב, א. טור ושו"ע ס"א.

²⁴⁴⁸ דברים ח, י.

²⁴⁴⁹ סוטה לג, א. טור ולבוש ס"א.

²⁴⁵⁰ ראה תוס' סוטה שם ד"ה ברכת המזון.

²⁴⁵¹ תוס' מה, ב ד"ה שאני. הרב רבנו יונה שם (לג, א ד"ה ונראה). רא"ש פ"ז דברכות ס"ו. מרדכי שם רמז קנח. הנה בטור ושו"ע סי' קצג ס"א כתוב אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה, וכן הלבוש שם ס"א מחלק בהדיא בין המברך ובין השומע, ואחריו נמשכו העולות תמיד שם ס"ק ב ומ"א שם ס"ק ב. אבל המעיין בגמ' מגילה יח, א (הובא ברא"ש שם). יראה לעינים דאי אפשר לחלק בהכי. וכן משמע בטור סי' תרצ להדיא, וכן משמע בב"י שם בשם המגיד משנה ה"ל מגילה פ"ב ה"ד. ורמב"ן מגילה יז, א ד"ה והרב והרשב"א שם יז, ב ד"ה אבל, ע"ש דוק ותשכח דהכי הוא. וברא"ש והרב רבנו יונה הנ"ל כתבו בהדיא אלא צריכה לברך ברכת המזון בלשון שמבינות. וכן יש לפרש בדעת הטור ושו"ע שלא דוקא שמיעה אלא אף כשמברכות בלה"ק אין יוצאות כשאין מבינות. דלא כלבוש ועולות תמיד ומ"א הנ"ל. ועיי' במ"ש בסי' סב ס"ב. וסי' קכז ס"ב (ועיי' לקמן סי' רעא ס"ז לענין קידוש, שמחלק בזה בין שומעת למברכת בעצמה. וראה לקמן ריש ס"ב). וראה הערות ובאורים תתט ע' 59.

²⁴⁵² ולקמן סי' תלד ס"ח, דלענין ביטול חמץ אע"פ שאינו מבין פירוש המילות - יצא י"ח.

²⁴⁵³ כלומר, אף שמדברנן צריך להוציא בשפתיו, מכל מקום אינו מעכב - כדלקמן סי' תלד ס"ז ובקונטרס אחרון ס"ק ג. וראה גם לקמן סי' תקכז בקונטרס אחרון ס"ק א.

²⁴⁵⁴ לפנינו הוא ס"ק יב.

²⁴⁵⁵ סעיף ג.

²⁴⁵⁶ ראה ערוך השלחן ס"ק ז.

²⁴⁵⁷ עיי' במ"ש לעיל בסי' [ס] ס"ה לענין ק"ש. וראה אהלי שם ח"ו ע' קנח. וראה אג"ק ח"ח ע' שלב.

²⁴⁵⁸ תוס' ורבינו יונה ורא"ש שם. טור ושו"ע סי' קצג ס"א.

²⁴⁵⁹ רבינו יונה ורא"ש שם.

²⁴⁶⁰ רא"ש ומרדכי שם בשם רש"י דמדמה למגילה בסי' תרצ ס"ח וט. תוס' ורבינו יונה שם בשם יש אומרים.

²⁴⁶¹ דרכי משה סי' קצג אות א. רמ"א בסי' קצט ס"ז. ב"ח סי' קצג ד"ה ומ"ש ולכך. ט"ז ומ"א סי' קצג ס"ק ב. אליה רבה ס"ק ב. וראה חלקת יואב מהד"ת סי' א.

²⁴⁶² ראה ט"ז שם. ומ"א שם ובסי' קצט ס"ק ה. וראה לעיל סי' סב ס"ב דכ' בסתם דבהמ"ז צריך שיבין הלשון. וראה לקמן סוף ס"ב.

ב וכל זה בברכת המזון אבל בשאר ברכות בין ברכת הנהנין בין ברכת המצות²⁴⁶³ ואפילו קידוש לשבת²⁴⁶⁴ שהוא מן התורה²⁴⁶⁵ יש אומרים²⁴⁶⁶ שיוצא ידי חובתו בכל לשון אפילו אינו מבין וכן בהלל²⁴⁶⁷.

משא"כ במגילה²⁴⁶⁸ ובקריאת שמע²⁴⁶⁹ ובתפלה²⁴⁷⁰ שבמגילה נאמר בה²⁴⁷¹ ואל היהודים ככתבם וכלשונם למעט שאר לשונות כשארין מכירין²⁴⁷² ובקריאת שמע נאמר²⁴⁷³ שמע בכל לשון שאתה שומע²⁴⁷⁴ כלומר מבין²⁴⁷⁵ אבל אם אינו מבין הלשון אפילו הוא לשון הקודש²⁴⁷⁶ לא יוצא ידי חובתו אלא א"כ הבין ונתכוין בפסוק ראשון שעד כאן מצות כוונה ומכאן ואילך מצות קריאה²⁴⁷⁷ ומצות קריאה יכול לקיים אף שאינו מבין הלשון כמו בהלל²⁴⁷⁸ ומגילה²⁴⁷⁹ וכן תפלה הואיל והכוונה מעכבת בה אפילו בדיעבד בברכה ראשונה²⁴⁸⁰ דינה כקריאת שמע²⁴⁸¹ אבל שאר ברכות חוץ מברכת המזון אין הכוונה מעכבת בדיעבד²⁴⁸².

ויש אומרים²⁴⁸³ שכל הברכות הן בברכת המזון לענין זה שאינו יוצא ידי חובתו כשאנו מבין הלשון לפי סברא האחרונה בשאר לשונות ולפי סברא הראשונה אפילו בלשון הקודש שכל מה שתקנו חכמים²⁴⁸⁴ תקנו כעין של תורה²⁴⁸⁵ וכמו שבברכת המזון אין אני קורא בו וברכת את ה' כשאנו מבין תיבות הברכה או שלבבו פונה לדברים אחרים ה"ה בשאר ברכות לא יצא ידי חובת הברכה.

²⁴⁶³ וכן לקמן בדעה הב' לא חילק ביניהם, וכ"ה בתוס' המצויין לקמן בסמוך. ולעיל סי' סב הזכיר רק ברכות המצות. וראה גם לעיל סי' ה ס"א. לקמן סי' רו ס"ד. לקמן סי' תקכז בקונטרס אחרון ס"ק א. ולענין ספה"ע עיי' לקמן סי' תפט ס"י.

²⁴⁶⁴ ובדעה הב' דלקמן לא פירש אם יחלוק גם בקידוש. וראה לקמן סי' רעא ס"ז. לעיל סי' סב ס"ב.

²⁴⁶⁵ כדלקמן רס"י רעא.

²⁴⁶⁶ **תוס' רפ"ז דסוטה** ד"ה קריאת שמע. מ"א סי' סב ס"ק א. וראה גם רא"ש פ"א ס"ד בשם הראב"ד. לקמן סי' תקכז בקונטרס אחרון ס"ק א.

²⁴⁶⁷ לדברי הכל, כדלקמן בסמוך. וראה גם לעיל סי' סב ס"ב.

²⁴⁶⁸ שרק בלה"ק יוצא אף שאינו מבין (משנה מגילה יז, א. טור ושו"ע סי' תרצ ס"ח), אבל בשאר הלשונות אינו יוצא אלא כשמכיר הלשון (גמ' שם יח, א. טור ושו"ע שם ס"ט).

²⁴⁶⁹ שאף בלה"ק אינו יוצא אלא כשמבין פסוק ראשון, כדלקמן בסמוך. ועיי' לעיל סי' סב ס"ב.

²⁴⁷⁰ שאף בלה"ק אינו יוצא אלא כשמבין ברכה ראשונה, כדלקמן בסמוך. וכ"ה לעיל סי' קכד ס"ב.

²⁴⁷¹ אסתר ח, ט.

²⁴⁷² מגילה ט, א (לענין מגילה שאינה כתובה בלשון הקודש). שם יח, א (לענין קרא ביוונית כשאנו מכיר).

²⁴⁷³ דברים ו, ד.

²⁴⁷⁴ ברכות יג, א. וכדלעיל סי' סב ס"ב.

²⁴⁷⁵ רמב"ם הל' ק"ש פ"ב ה"י.

²⁴⁷⁶ אף לדעת הי"א דלעיל ס"א לענין בהמ"ז, מטעם דעד כאן מצות כוונה.

²⁴⁷⁷ ברכות יג, ב. וכדלעיל סי' ס"ה.

²⁴⁷⁸ אף בשאר לשונות אפילו אינו מבין, וכדלעיל. וראה מ"מ וציונים.

²⁴⁷⁹ מגילה יח, א - דמה"ט יוצא בלה"ק אף שאינו מכיר. ויתבאר לקמן בסמוך (בדעת היש אומרים).

²⁴⁸⁰ כדלעיל ריש סי' קא.

²⁴⁸¹ שאף בלה"ק אינו יוצא אלא כשמבין ברכה ראשונה, כדלעיל סי' קכד ס"ב.

²⁴⁸² רק לכתחלה, כדלקמן בסוף הסעיף.

²⁴⁸³ **משמעות הרב רבינו יונה** (לג, א ד"ה ונראה). **והרא"ש פ"ז דברכות** ס"ו, שלא התירו בלה"ק כשאנו מבין אלא במגילה מטעם פרסומי ניסא. וראה גם תוס' שם מה, ב ד"ה שאני. מרדכי שם רמז קנח.

²⁴⁸⁴ גם בשאר הברכות משום וברכת שנאמר בברכת המזון, כדלקמן בסמוך. וראה גם לעיל רס"י קסז.

²⁴⁸⁵ כדלעיל סי' קסא ס"א.

משא"כ בהלל ובמגילה שאין בהם אלא מצות קריאה לעכב²⁴⁸⁶ כמו בקריאת שמע מפסוק ראשון ואילך²⁴⁸⁷ יכול הוא ג"כ לברך על קריאה זו אף שאינו מבין בלשון הקודש כמו שעם הארץ שיודע לקרות בתורה עולה ומברך עליה בציבור אף על פי שאינו מבין קריאתו²⁴⁸⁸ ואפילו²⁴⁸⁹ בזמן הזה שהעולה הוא אינו קורא בעצמו²⁴⁹⁰ אבל כל הברכות לא תקנו אותם כדי לקרותן אלא לברך את ה' כמו שכתוב בברכת המזון וברכת את ה' אלהיך לפיכך אם אינו מבין התיבות שהן עיקר הברכות או שלבבו פונה לדבר אחר בשעת אמירתן לא בירך כלום אפילו בירך בלשון הקדש לפי סברא הראשונה.

(ותיבות עיקר הברכה הן ברוך ה' ומלכות²⁴⁹¹ וענין שמברך עליו כגון בורא פרי האדמה או שהכל נהיה בדברו וכן בברכות המצות אבל שאר נוסח הברכה בברכות הארוכות ואפילו תיבות המעכבות אפילו בדיעבד כגון ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים²⁴⁹² אין מעכבות אלא אמירתן ולא הבנתן לפי שאין שם ברכה עליהן לומר שכיון שאינו מבין אינו מברך ה' אבל כל ברכה שפותחת וחותמת בברוך מעכבת הבנתה בפתיחתה ובחתימתה ואפילו הן ברכות רבות סמוכות זו לזו כמו ברכת קריאת שמע.

ואין דומות לברכות התפלה מברכה שניה ואילך שאין הבנתן מעכבת בדיעבד לפי שכל ברכת התפלה הן מצוה אחת ג' ראשונות כעבד שמסדר שבח לפני רבו וי"ג אמצעיות כעבד שמבקש פרס מרבו וג' אחרונות כעבד שקיבל מרבו ונפטר ונוטל רשות²⁴⁹³ ולכן אי אפשר לומר זו בלא זו כמו שנתבאר בסי' (ק) ס"ט²⁴⁹⁴ לפיכך כיון שהבין ונתכוין בברכה ראשונה שהיא עיקר סידור שבחיו של הקב"ה²⁴⁹⁵ לא הצריכו לחזור ולהתפלל כיון שקיים עיקר מצות חכמים שסידר שבחיו של מקום בפיו ובלבבו בברכה ראשונה שזהו עיקר מצות התפלה שהרי אם לא כיון לבו בברכה ראשונה אע"פ שכיון בכל שאר התפלה לא יצא ידי חובתו²⁴⁹⁶ אבל בברכות קריאת שמע שכל אחת מצוה בפני עצמה כמו שנתבאר שם²⁴⁹⁷ אין הבנה וכוונה של זו מועלת כלום לזו).

ולענין הלכה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה צריך לזהר מאד בכונת הברכה²⁴⁹⁸ ובפרט בברכת המזון כיון שיש אומרים שאפילו בדיעבד לא יצא²⁴⁹⁹:

ג לא יברך אדם ברכת המזון בלבד ואם בירך יצא²⁵⁰⁰ והוא שהוציא בשפתיו אלא שבירך בלחש כל כך

²⁴⁸⁶ **מגילה יח, א:** מצות קריאה ופרסומי ניסא (והרב רבנו יונה והרא"ש שם דנקטו פרסומי ניסא ולא הזכירו מצות קריאה היינו דמשום פרסומי ניסא סגי בקריאה לחודה, ותדע שהרי פרסומי ניסא בידיעה עדיף, ולכן אשה שאינה מבינה בלה"ק תשמע בלשון שמבינה ולא בלה"ק, כמ"ש הר"ן במגילה שם (ד, ב ד"ה אבל קורין). שמכאן ואילך מצות קריאה כדלעיל.

²⁴⁸⁸ טור וש"ע סי' קלה ס"ד. מ"א שם ס"ק ה וסי' קלט ס"ק ד. וראה גם הלי' ת"ת פ"ב הי"ב. וראה הערות וצינונים שם ע' 574.

²⁴⁸⁹ כ"ה בדפו"ר. ובלוח התיקון שם "וכ"ש" ובקוה"ש הוכיח שצ"ל "ואפילו".

²⁴⁹⁰ דברי חמודות פ"ב ס"ק כג. ט"ז סי' קמא ס"ק ג. מ"א סי' סו ס"ק ח. לעיל שם ס"ו.

²⁴⁹¹ ראה לקמן סי' ריד ס"א, דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וראה לעיל סי' ה, כיצד לכוון בשמות.

²⁴⁹² כדלקמן סי' קפז ס"ד.

²⁴⁹³ כדלעיל סי' קיב.

²⁴⁹⁴ סעיף א.

²⁴⁹⁵ ראה אליה רבה סי' קא ס"ק א. וראה גם לעיל סי' ס"ה. וראה לקוטי שיחות חכ"ב ע' 117 הערה 34.

²⁴⁹⁶ כדלעיל רס"י קא.

²⁴⁹⁷ וראה גם לעיל סי' ס"ג.

²⁴⁹⁸ וכ"ה לעיל רס"י ה. סדר ברה"נ פ"ט ה"ג.

²⁴⁹⁹ כדלעיל ס"א. וראה תהלה לדוד סי' קצג ס"ק א.

²⁵⁰⁰ **ברכות טו, א-ב.** וראה גם לקמן סי' רו ס"ה, ובהלי' שחיטה סי' א ס"ק מד-ה, שלכתחלה צריך להשמיע לאזניו.

עד שלא השמיע לאזנו אלא בירך בלבו אבל אם לא הוציא בשפתיו כלל אלא הרהר בלבו לבד לא יצא
שהרהור אינו כדיבור.²⁵⁰¹

ומכל מקום אם מחמת חולי או אונס אחר אינו יכול להוציא בשפתיו צריך להרהר בלבו²⁵⁰² כמו
שהצריכו חכמים לבעל קרי קודם שביטלו תקנת עזרא²⁵⁰³ אם אין לו מים לטבול שיהרהר בלבו ברכת
המזון²⁵⁰⁴ הואיל והיא מן התורה.²⁵⁰⁵

אבל מי שהוא אנוס ואינו יכול להוציא בשפתיו שאר ברכות שהוא חייב בהן מדברי סופרים א"צ להרהר
בלבו²⁵⁰⁶ מן הדין כמו שלא הצריכו לבעל קרי להרהר בדברי תורה²⁵⁰⁷ שהיה מותר להרהר כל היום
בדברי תורה²⁵⁰⁸ כיון שאינו יוצא ידי חובת הברכות בהרהור אלא שאעפ"כ יש לו להרהר הברכה
שנתחייב בה כי ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה²⁵⁰⁹ וכמ"ש²⁵¹⁰ אמרו בלבבכם וגו'.

(וכן יעשה החולה אפי' בברכה שלא נתחייב בה אלא שמביא עצמו לידי חיוב כגון ברכת הנהנין אבל
הבריא שהוא אנוס ואינו יכול לבטא בשפתים מפני המקום שאינו נקי בענין שאסור לדבר ומותר להרהר
כמ"ש בסי' ס"ב²⁵¹¹ או מפני אונס אחר²⁵¹² לא יהנה מעולם הזה בלא ברכה²⁵¹³ אע"פ שמהרהר אותו
בלבו כיון שאינו יוצא ידי חובתו בהרהור בדיעבד).

ויש אומרים²⁵¹⁴ שכל הברכות אפי' ברכת המזון יוצא אדם ידי חובתו בהרהור בדיעבד ואינן דומות
לקריאת שמע²⁵¹⁵ שנאמר בה ודברת²⁵¹⁶ בהם והרהור אינו כדיבור אבל בברכת המזון לא נאמר ודברת
אלא וברכת והמברך בלבו ג"כ שם ברכה עליה²⁵¹⁷ והעיקר כסברא הראשונה²⁵¹⁸ ומכל מקום בשאר

²⁵⁰¹ רש"י שם ע"א ד"ה בלבו. והרב רבנו יונה שם ד"ה גמ' לא יברך, ובמשנה כ, ב ד"ה מתני' בעל קרי. רא"ש שם פ"ג
סי' ד. טור ושו"ע ס"ב. ולענין הרהור בק"ש ותפלה ותלמוד תורה ושאר ברכות ראה לעיל סי' סב ס"ג.

²⁵⁰² מ"א ס"ק א.

²⁵⁰³ ראה לעיל סי' פח ס"א.

²⁵⁰⁴ משנה שם כ, ב וכרב חסדא שם. וכ"כ הרב רבנו יונה שם ד"ה מתני' בעל קרי. ורא"ש שם. והתוס' שם ד"ה
ורב.

²⁵⁰⁵ גמרא שם כא, א. וראה כינוס תורה חי"ח ע' קד.

²⁵⁰⁶ שם במשנה לענין בעל קרי לפי' הרב רבנו יונה שם וסייעתו.

²⁵⁰⁷ ראה מ"מ וציונים. וראה ה' תלמוד תורה פ"ב הי"ב: וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו
מוציא אינו יוצא. וראה הערות וציונים שם ע' 517. ואצ"ל: ברכת התורה.

²⁵⁰⁸ בלוח התיקון דפוס זיטאמיר הגיהו: בדברי תורה ובברכות של ק"ש [והיינו מה שמבואר במשנה שם שבעל קרי לא
יברך לא ברכות ק"ש ולא שאר ברכות דמדברי סופרים]. אבל בקוה"ש כ' שתיקון זה למותר.

²⁵⁰⁹ הרב רבנו יונה פ"ב טו, ב ד"ה לא יברך. רמ"א בסי' סב ס"ד. וכ"ה לעיל סי' סב ס"ג לענין ק"ש. לעיל סי' צד
ס"ז לענין תפלה.

²⁵¹⁰ תהלים ד, ה. אורחות חיים בשם פסיקתא דרב כהנא פ' כה. ב"י סי' סב ד"ה וצריך וסי' צד ד"ה כתוב בא"ח. וכ"ה
לעיל סי' צד ס"ז. וראה לעיל סי' סב שם שהביא מדרש עה"פ אמרי האזינה וגו'.

²⁵¹¹ סעיף ג.

²⁵¹² עי' בט"ז סי' סב (כגון שקם בלילה ממטתו ורא"ה לו ליטול ידיו, שאסור לדבר ומותר להרהר), דאין הנדון דומה
לראיה, ובלא"ה דבריו צ"ע, עי' במ"ש שם [לא הגיע לידינו]. וראה דרכי החיים (ברכת המצות ח"ו ס"ק ב).

הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ח ע' ע.

²⁵¹³ ראה לעיל סי' קסז ס"א.

²⁵¹⁴ רמב"ם ה' ברכות פ"א ה"ז, וסמ"ג עשין כז ה' ברכות שבסעודה, בפ"ה הברייתא דברכות טו, ב. וראה שו"ת
צמח צדק אהע"ז סי' קנח ס"א.

²⁵¹⁵ שבזה גם הרמב"ם מודה שאין יוצא י"ח בהרהור - ראה כסף משנה ה' ק"ש פ"ב ה"ח. בי"ח סי' סב ד"ה ומ"ש
ובלבד.

²⁵¹⁶ השגות הראב"ד ברכות פ"ג (יב, א) ד"ה יצא. בי"ח שם.

²⁵¹⁷ ראה מ"א סי' קא ס"ק ב.

²⁵¹⁸ טור ושו"ע ס"ב. מ"א ס"ק א.

ברכות שהן מדברי סופרים יש לסמוך על זה בשעת הדחק ולצורך גדול²⁵¹⁹:

ד בעל הבית שאוכל עם בניו הקטנים²⁵²⁰ שהגיעו לחינוך ברכת המזון ואינן יודעים לברך או עם אשתו שאינה יודעת לברך²⁵²¹ צריך לברך בקול רם כדי שישמעו ויצאו ידי חובתן²⁵²² אע"פ שאינם מזמנים עליהם²⁵²³ וטוב שיאמרו עמו מלה במלה לפי שאי אפשר לכוין ולשמוע²⁵²⁴ כמו שנתבאר בסי' קפ"ג²⁵²⁵ (וכן בקידוש²⁵²⁶ והבדלה):

ה אע"פ ששתי יין אסור בתפלה עד שיסיר יינו מעליו אע"פ שיכול לדבר לפני המלך ואינו משתבש כמו שנתבאר בסי' צ"ט²⁵²⁷ מברך הוא ברכת המזון²⁵²⁸ כל שיכול לדבר לפני המלך אפילו אינו יכול לדבר כראוי שמדבר וניכר מדיבורו שהוא שתי²⁵²⁹ אלא שאינו נכשל ומשתבש²⁵³⁰ שנאמר²⁵³¹ ואכלת ושבעת וברכת וגו' ואחר שביעה פעמים שהוא שתי²⁵³² ואעפ"כ חייבה אותו התורה לברך²⁵³³.

אבל אם הוא שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך בלא שבוש יש אומרים²⁵³⁴ שאינו מברך ברכת המזון שברכת שכור תועבה כמו שתפלתו תועבה כמו שנתבאר בסי' צ"ט ואם בירך יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך כשיפיג יינו בעוד שלא נתעכל המזון שבמעיו²⁵³⁵ כמו שהצריכו בתפלה לחזור ולהתפלל כשיפיג יינו כיון שברכת המזון אינה חמורה כל כך כמו תפלה שהרי שתי מותר לכתחלה בברכת המזון ולא בתפלה.

וכן יש להסתפק במי שבירך ברכת המזון ואח"כ מצא צואה כנגדו או בצדו תוך ד' אמות²⁵³⁶ במקום שראוי להסתפק בו בצואה וצריך לבדקן קודם שיברך שם ופשע ולא בדק בענין שבתפלה צריך לחזור ולהתפלל משום שנאמר זבח רשעים תועבה כמו שנתבאר בסי' ע"ו²⁵³⁷ אם החמירו ג"כ בברכת המזון להצריכו לחזור ולברך משום פשיעותו כיון שברכת המזון אינה חמורה כמו תפלה לענין שתי²⁵³⁸.

²⁵¹⁹ ראה תהלה לדוד ס"ק א.

²⁵²⁰ ראה לעיל סי' קסז סוף סכ"ג, דהיינו אפילו לא אכל עמהם.

²⁵²¹ ראה לקמן סי' קצג ס"א, ובסי' ריג ס"ב, דהיינו לא רק בבני ובני ביתו.

²⁵²² כל בו סי' כה. שו"ע ס"ג. וראה מ"א ס"ק ב.

²⁵²³ כדלקמן סי' קצט ס"ז-ז לענין נשים. שם ס"ט לענין קטנים. ועיי' זימון אפשר להוציא אף הבקי, כדלעיל סי' קפג ס"י. לקמן רס"י קצב.

²⁵²⁴ מ"א סי' קצג ס"ק ב.

²⁵²⁵ סעיף י, לענין שידוע לברך ומבין לה"ק, אלא שיוצא י"ח ע"י המברך בזימון. וראה גם לעיל סי' נט ס"ד לענין ברכות ק"ש, שאף שיכול להוציאם יאמרו בנחת עם הש"ץ. וראה גם לקמן סי' רפד ס"א. סי' תקצא ס"ד.

²⁵²⁶ מ"א שם. ועיי' לקמן סי' רעא ס"ז, שאם אינה מבינה לה"ק תאמר עמו מלה במלה.

²⁵²⁷ סעיף א.

²⁵²⁸ ירושלמי פ"ק דתרומות ה"ד. טור ושו"ע ס"ד.

²⁵²⁹ תוס' לא, ב ד"ה מכאן ששכור. רא"ש שם פ"ה ס"ט. שו"ע ס"ד.

²⁵³⁰ מ"א ס"ק ג. וראה גם הגהת הבאר הגולה בשו"ע שם. אליה זוטא ס"ק ג ואליה רבה ס"ק ד. קרבן נתנאל עירובין פ"ו ס"ה אות ב. יד אהרן הגב"י.

²⁵³¹ דברים ח, י.

²⁵³² ועיי' לעיל סי' צט ס"ב. סי' קעד ס"ט.

²⁵³³ תוס' עירובין סד, א ד"ה שיכור. ורא"ש עירובין פ"ו ס"ה, דירושלמי מייירי דוקא בשתי.

²⁵³⁴ תוס' שם. ורא"ש עירובין שם. שו"ע ס"ה, לפירוש המ"א שם. ועיי' הרב רבינו יונה שם ד"ה שכור.

²⁵³⁵ כדלעיל סי' קפד ס"ג.

²⁵³⁶ כדלעיל סי' פד ס"ג.

²⁵³⁷ סעיף יא, לענין ק"ש ותפלה.

²⁵³⁸ תוס' ורא"ש שם. שו"ע שם.

(ומכאן אתה למד שהשתוי ג"כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה²⁵³⁹ שהרי מי שקרא קריאת שמע במקום שראוי להסתפק בו בצואה הצריכוהו לחזור ולקרות כמו שהצריכוהו בתפלה כמו שנתבאר בסי' ע"ו וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה²⁵⁴⁰).

וכן יש להסתפק אם פסק באמצע ברכת המזון אפילו בשתיקה ושהה כדי לגמור את כולה מחמת איזה אונס אם צריך לחזור לראש כמו שהצריכוהו בתפילה לדברי הכל²⁵⁴¹ (הואיל והיא חמורה כתפלה לענין הפסקה שאין מפסיקין בה מפני היראה והכבוד כמו שנתבאר בסי' קפ"ג²⁵⁴² או שמא כיון שאינה חמורה כתפלה לענין שתוי וכן לענין הפסקה בדיעבד שלא הצריכוהו לחזור לראש בברכת המזון²⁵⁴³ כמו שהצריכוהו בתפלה²⁵⁴⁴ יש לומר שהוא הדין אם שהה כדי לגמור את כולה).

(וספק ברכות להקל שאף שברכת המזון מן התורה²⁵⁴⁵ מכל מקום זה שיצטרך לחזור לראש ולברך משום שברכת שכור תועבה או משום שזבח רשעים תועבה שפשע ולא בדק המקום או משום ששהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס ולא ברצונו אינו אלא מדבריהם).

ויש אומרים²⁵⁴⁶ אפילו שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך כלל מברך ברכת המזון שנאמר ושבעת וברכת ואחר השביעה פעמים שהוא שכור.

ולכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ולברך קודם שבא לידי כך ואם אירע שנשתכר אעפ"כ יברך ברכת המזון כסברא האחרונה כי הוא ספק של תורה ולהחמיר²⁵⁴⁷.

ולפי סברא האחרונה גם בקריאת שמע וברכותיה לא נפטר השתוי²⁵⁴⁸ אלא השכור לבדו²⁵⁴⁹ כי מה שהחמירו בהן לחזור ולקרות כשפשע ולא בדק המקום ולא החמירו כן בברכת המזון אינו משום שהן חמורות ממנה לענין שתוי אלא לענין שכור לבד לפיכך לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ואם אירע ששתה לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה²⁵⁵⁰ וכל הקורא קריאת שמע אפילו מספק צריך לקרותו בברכותיו כמ"ש בסי' ס"ז²⁵⁵¹.

ושאר כל הברכות כולן יכול לברך אע"פ שהוא שכור²⁵⁵² כמ"ש בסי' צ"ט ואף להאומרים²⁵⁵³ שהכוונה

²⁵³⁹ ירושלמי שם, לגירסת המרדכי עירובין רמז תקיב, לדעה הא' שלפנינו דמיירי בשתוי. רמ"א סי' צט ס"א. אליה זוטא ס"ק ג' ואליה רבה ס"ק ד.

²⁵⁴⁰ אליה זוטא ורבה שם. וראה תהלה לדוד סי' סה ס"ק ב.

²⁵⁴¹ כדלעיל סי' קד ס"ד. אבל לענין ק"ש ושאי"ד מחלוקת בזה, כדלעיל סי' סה ס"א. מ"א סי' קפג ס"ק יא. וראה לעיל שם סי' סה אף לענין מגילה ותקיעת שופר, אף לענין פסד"ז והלל.

²⁵⁴² סעיף יא.

²⁵⁴³ אפי' כשפסק במזיד באמצע הברכה. לחם חמודות פ"ז אות קיג. שו"ת כנסת הגדולה סי' קפג הגב"י אות ז. וראה גם לעיל סי' קפג ס"א.

²⁵⁴⁴ ולענין ק"ש וברכות ק"ש ראה לעיל סי' קד ס"ד.

²⁵⁴⁵ עיי' עולת תמיד ס"ק ו. אליה זוטא ס"ק ה.

²⁵⁴⁶ ירושלמי שם, לפירוש הרב רבנו יונה שם. תוס' ורא"ש שם לגירסת ופירוש מעדני יו"ט שם אות ד, ומלבושי יו"ט ס"ק א. לבוש ס"ד-ה. זהר תרומה קנג, ב. הובא במ"א ס"ק ג.

²⁵⁴⁷ מ"א שם. ט"ז סוף ס"ק ב.

²⁵⁴⁸ מעדני יו"ט פ"ה ס"ט אות ד. נחלת צבי סי' צט ס"ק א.

²⁵⁴⁹ ירושלמי שם, לגירסת המרדכי שם, לסברא האחרונה דמיירי בשכור.

²⁵⁵⁰ כמבואר במ"א ס"ק ג' לענין ברכת המזון.

²⁵⁵¹ סעיף א.

²⁵⁵² ירושלמי שם (לסברא האחרונה). רמ"א לעיל סי' צט ס"א. אליה זוטא ס"ק ג' ואליה רבה ס"ק ד (אף לסברא הראשונה). ולענין ברכת כהנים עיי' לעיל סי' קכח ס"א.

²⁵⁵³ לעיל ס"ב.

מעכבת בכל הברכות מכל מקום השכור יש לו כוונה שהרי הוא כפקח לכל דבר ולכל עונשין שבתורה דינו כמתכוין כמ"ש בחושן משפט סימן רל"ה²⁵⁵⁴ אלא לקריאת שמע ולתפלה שהן צריכות כוונה מעולה אין כוונת השכור חשובה כוונה ותועבה היא כיון שהיא משובשת שהרי אינו יכול לדבר לפני המלך בלא שיבוש אבל בשאר ברכות די בכוונה כל שהוא אע"פ שהיא משובשת:

²⁵⁵⁴ סעיף כב. אא"כ הגיע לשכרותו של לוט שאז פטור מכל המצות (לעיל סי' קכח סני"א). וראה דרכי החיים (ברכת המצות ה"ה ס"ק ב).

קפו אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון

ובו ד' סעיפים

א נשים חייבות בברכת המזון²⁵⁵⁵ וספק הוא אם חייבות מן התורה²⁵⁵⁶ מפני שהוא מצות עשה שאין הזמן גרמא או אינן חייבות אלא מדברי סופרים מפני שנאמר²⁵⁵⁷ על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק אלא לזכרים ובנות צלפחד חלק אביהם נטלו שהיה מיוצאי מצרים²⁵⁵⁸. אבל כהנים ולוים היו להם ערי מגרש²⁵⁵⁹.

וכן גר שנכנס לדת ישראל²⁵⁶⁰ ונלוה עליהם ונטפל אליהם ונחשב כאחד מהם לכל המצות הנוהגות בהם ולהם ניתנה הארץ למורשה נתחייב גם הוא כאלו ניתנה גם לו שהוא והם עם אחד הוא לכל דבר²⁵⁶¹ משא"כ בנשים שהם עם בפני עצמו²⁵⁶² וכן כהנים ולוים אם לא היה להם ערי מגרש לא היו מתחייבים במצוה זו מפני שניתנה הארץ לישראל לפי שהם שבט בפני עצמן²⁵⁶³ ואינם טפלים לישראל וגם הם חלוקים מהם במצות הרבה²⁵⁶⁴.

ועבדים שאינם משוחררים אע"פ שהן זכרים אינם כגרים אלא כנשים²⁵⁶⁵ כמו שלמדו חכמים על עבדים בגזרה שוה לה לה מאשה²⁵⁶⁶ שכל מצוה שהאשה פטורה גם העבד פטור כמ"ש בסי' מ"ו²⁵⁶⁷:

ב וספק של תורה להחמיר לענין שהן אינן מוציאות ידי חובה את האנשים החייבים מן התורה כי שמא הן פטורות מן התורה²⁵⁶⁸ וכל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן²⁵⁶⁹.

²⁵⁵⁵ משנה ברכות כ, ב.

²⁵⁵⁶ גמרא שם. רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"א. רא"ש פ"ג סי"ג (שהיא בעיא דלא איפשטא). טור ושו"ע ס"א. ולענין שאר מצות ע"י לעיל סי' ע ס"א.

²⁵⁵⁷ דברים ח, י.

²⁵⁵⁸ רש"י שם ד"ה או דרבנן. ועי' לקמן סי' קפז ס"ז.

²⁵⁵⁹ רמב"ן ב"ב פא, א ד"ה והכתיב. מרדכי פ"ג רמז סב. מעדני יום טוב שם אות ק. כנסת הגדולה הגב"י. עולת תמיד ס"ק א. מ"א ס"ק א. והיינו כרבי יוסי במעשר שני פ"ה משנה יד, דכוותיה פסק הרמב"ם הל' מעשר שני פ"א ה"ז. הל' בכורים פ"ד ה"ג.

²⁵⁶⁰ ע"י מרדכי פ"ג שם. כנסת הגדולה שם. וראה לקמן סי' קצט ס"ד, וכאן מיירי באמירת על הארץ הטובה אשר נתן לך. וראה תוס' רבנו יהודה שם ד"ה נשים בברכת המזון.

²⁵⁶¹ רשב"א שם ד"ה בעא מיניה. תשב"ץ ח"א סי' קסט.

²⁵⁶² שבת סב, א.

²⁵⁶³ ראה רש"י דברים לג, ג ד"ה אף, שכל שבט נקרא עם.

²⁵⁶⁴ קידושין כא, ב.

²⁵⁶⁵ תשב"ץ שם. וראה גם רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"א. מאמר מרדכי ס"ק ב.

²⁵⁶⁶ חגיגה ד, א.

²⁵⁶⁷ סעיף ד.

²⁵⁶⁸ הרב רבינו יונה שם ד"ה תפלה (שאינה מוציאה לאיש כיון שחובה מדרבנן). והרא"ש סי"ג. רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"א. טור ולבוש ס"א.

אבל איש שאינו מחויב בדבר מן התורה כגון שלא אכל כדי שביעה²⁵⁷⁰ יכול להוציא הנשים שאכלו כדי שביעה כמו שיכול להוציא את האנשים שאכלו כדי שביעה מטעם שיתבאר בסי' קצ"ז²⁵⁷¹:

ג וכן אשה מוציאה את האיש שלא אכל כדי שביעה²⁵⁷² ואפילו היא ג"כ לא אכלה כדי שביעה²⁵⁷³ שמכל מקום היא מחויבת מדברי סופרים כמותו וכן מוציאה את הקטן שהוא חייב מדברי סופרים כדי לחנכו במצות²⁵⁷⁴.

אבל הקטן אינו מוציא את האשה שאכלה כדי שביעה שמא היא מחויבת מן התורה²⁵⁷⁵ אבל מוציא הוא את מי שלא אכל כדי שביעה²⁵⁷⁶ אפילו הוא א[יש]²⁵⁷⁷ כיון שאינו חייב מן התורה אלא מד"ס ואפילו אם הקטן גם כן לא אכל כדי שביעה²⁵⁷⁸ שמכל מקום הוא חייב מדברי סופרים כמותו שברכת המזון אינה דומה למגילה²⁵⁷⁹ והלל²⁵⁸⁰ וברכות קריאת שמע²⁵⁸¹ ושאר מצות שעיקרן מדברי סופרים²⁵⁸² שאין הקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול לפי שהקטן מצד עצמו כשהוא עתה פטור לגמרי²⁵⁸³ אלא שמחנכין אותו²⁵⁸⁴ כדי שיהא רגיל במצוה זו ויהיה סריך כמנהגו כשיגדל לפיכך אינו בדין שיוציא את מי שהוא גדול כבר אע"פ שחיובו אינו אלא מדברי סופרים כיון שהקטן גם חיוב זה אינו חייב אלא משום להרגילו לכשיגדל שאז יתחייב חיוב זה של דברי סופרים אבל בברכת המזון מה שמחנכין את הקטן לברך אחר אכילתו לשובע כשיגדל שהוא חיוב מן התורה לפיכך כשם שהוא מוציא את הגדול שלא אכל כדי שביעה אם הוא אכל כדי שביעה כך מוציאו אם לא אכל כדי שביעה כיון שחינוכו כשלא אכל כדי שביעה מועיל לו להרגילו כמו כשאכל (ו) יותר²⁵⁸⁵:

ד וכל זה שנשים וקטנים מוציאים אחרים ידי חובתן הוא כשאחר אינו יודע לברך בעצמו²⁵⁸⁶ אבל היודע לברך בעצמו אינו רשאי לצאת בשמיעה אפילו מהמחויב כמותו²⁵⁸⁷ אלא ע"י זימון²⁵⁸⁸ בשלשה ונשים

²⁵⁶⁹ ברכות כ, ב.

²⁵⁷⁰ כדלעיל סי' קפד ס"ב.

²⁵⁷¹ סעיף ו. וראה מ"מ וציונים.

²⁵⁷² ברכות כ, ב. טור ושו"ע שם.

²⁵⁷³ משמעות תוס' מגילה כד, א סוף ד"ה מי. חדושי הרשב"א מגילה יט, ב ד"ה ר' יהודה מכשיר. וראה מ"מ וציונים.

²⁵⁷⁴ טור ושו"ע ס"ב. וכדלקמן סי' שמג ס"ב-ג.

²⁵⁷⁵ מ"א ס"ק ג, וכמו שאינו מוציא את האיש שאכל כדי שביעה.

²⁵⁷⁶ גמרא שם כ, ב. טור ושו"ע ס"ב.

²⁵⁷⁷ בדפו"ר: אנוס. בלוח התיקון שם תוקן: אונן. ובתהל"ד ס"ק ב תמה ע"ז. ובקונטרס השלחן ובהתמים ע' 204 הגיהו: איש. וראה מ"מ וציונים.

²⁵⁷⁸ מ"א ממשמעות (התוס') [האגודה] פ"ז סי' קעו. חדושי הרשב"א שם. וראה אג"ק ח"ח ע' צב וע' צד. לקוטי שיחות ח"י ע' 234. חקרי הלכות ח"ח כ, א. יגדיל תורה (ג. י.) ח"ח ע' יז. חט"ז ע' רט. חכ"ב ע' תריג-ט. הערות ובאורים תתח ע' 45.

²⁵⁷⁹ משנה מגילה יט, ב כת"ק. טור ושו"ע סי' תרפט ס"ב.

²⁵⁸⁰ משנה סוכה לח, א. רמב"ם הל' חנוכה הי"ד. אגודה סוטה סי' כא. לקמן סי' תעט סוף ס"ו.

²⁵⁸¹ כדלעיל סי' סט ס"ב.

²⁵⁸² ראה לעיל סי' נג סי"ג לענין תפלה וברכו. לקמן סי' רפב ס"ה לענין קריאת התורה.

²⁵⁸³ ראה גם לעיל סי' לט ס"א.

²⁵⁸⁴ כדלקמן סי' קפז ס"ד.

²⁵⁸⁵ רשב"א שם. וראה לקוטי שיחות שם. יגדיל תורה והערות ובאורים שם.

²⁵⁸⁶ רש"י שם ד"ה מברך.

²⁵⁸⁷ ע"י סי' קצג ס"א. סי' קצז ס"ו. סי' ריג ס"ב. וראה גם לעיל סי' קפה ס"ד.

²⁵⁸⁸ כדלקמן רס"י קצב.

וקטנים אין מזמנין עליהם כמ"ש בסי' קצ"ג²⁵⁸⁹ שהם אין מברכין בזימון:

²⁵⁸⁹ אוצ"ל קצט, סעיפים ו-ט. וראה גם לעיל סי' קפה ס"ד.

קפז דיוקים בנוסח ברכת המזון

ובו ט' סעיפים

א סדר ברכת המזון ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים²⁵⁹⁰ ושלשתן מן התורה²⁵⁹¹ שנאמר²⁵⁹² ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן שהיא על אכילה ושביעה על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו ירושלים כמ"ש²⁵⁹³ ההר הטוב הזה והלבנון:

ב מן התורה יכול לאומרה באיזה מטבע שירצה כל אחד כפי דעתו והרחבת לשונו ובאו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו המטבע לכל ברכה וברכה בזמנם לפי מה שנתוסף טובה לישראל²⁵⁹⁴:

ג כיצד משה תקן מטבע ברכת הזן בשעה שירד המן לישראל תיקן מטבע ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ²⁵⁹⁵ שקודם כיבוש הארץ היו אומרים במטבע אחרת²⁵⁹⁶ ודוד ושלמה תקנו מטבע ברכת בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך (שקודם לכן היו מבקשים סתם על המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם) ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ואנו אין אנו אומרים ברכת הארץ ובונה ירושלים באותו המטבע ממש כי הם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית ואנו מבקשים להחזירם לנו בקרוב²⁵⁹⁷:

ד כל המשנה ממטבע שטבעו (חכמים) לא יצא ידי חובתו²⁵⁹⁸ ומחזירין אותו²⁵⁹⁹.

ועיקר המטבע המעכב בברכת הזן היא פתיחת הברכה וחתימתה לבד²⁶⁰⁰ ובברכת הארץ צריך לומר בה הודאה תחלה וסוף וברית ותורה באמצע²⁶⁰¹ שע"י ברית ניתנה הארץ לאברהם בפרשת מילה ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו וגו'²⁶⁰² ובזכות התורה והמצות ירשו את הארץ שנאמר²⁶⁰³ למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ וגו' ואומר²⁶⁰⁴ ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו וגו' והפוחת לא יפחות מהודאה אחת וכל הפוחת מהודאה אחת ה"ז מגונה²⁶⁰⁵ וצריך להזכיר

²⁵⁹⁰ **ברייתא ברכות מח ע"ב.**

²⁵⁹¹ **ברייתא שם.** וראה לעיל סי' קסח ס"ח אם די מן התורה בברכה א' מעין ג'.

²⁵⁹² דברים ח, י.

²⁵⁹³ דברים ג, כה.

²⁵⁹⁴ **רשב"א** שם ד"ה הא דאמרינן. **רא"ש** פ"ז סי' כב. טור רס"י קפח. וראה לקמן סי' קצא. סדר ברה"נ פ"ב הי"ב.

²⁵⁹⁵ **רב נחמן שם.**

²⁵⁹⁶ **רשב"א** וטור שם.

²⁵⁹⁷ **רמב"ן** בהשגותיו לס' המצות שורש א אות ט. **רשב"א** שם. **טור** סי' קפח.

²⁵⁹⁸ ברכות מ, ב. וראה גם לעיל סי' נט ס"א.

²⁵⁹⁹ **תוספתא** פ"ג הי"ג. **ירושלמי** פ"א הי"ו. **טור** ושו"ע ס"ג-ד. וראה גם לעיל סי' סו ס"י"ב.

²⁶⁰⁰ **רשב"א** מ, ב ד"ה והא, וכדלקמן בנוסח בריך רחמנא שגם החתימה מעכבת. וראה פס"ד צמח צדק שמ, א. וראה גם לעיל סי' סח ס"א.

²⁶⁰¹ **גמרא** שם מח, ב - מט, א. **טור** ושו"ע ס"ג.

²⁶⁰² **בראשית** יז, ח. **רש"י** שם מח, ב ד"ה צריך שיזכור בה ברית.

²⁶⁰³ דברים ח, א. **רש"י** שם ד"ה צריך שיזכור בה תורה.

²⁶⁰⁴ **תהלים** קה, מד-מה. **ירושלמי** שם. **רבינו** יונה שם ד"ה כל שלא. **לבוש** ס"ב.

²⁶⁰⁵ **שם בגמרא** מט, א.

שבחה של ארץ ישראל שהיא ארץ חמדה טובה ורחבה²⁶⁰⁶ מפני שמצינו שנשתבחה בזה הלשון²⁶⁰⁷ שנאמר²⁶⁰⁸ אל ארץ טובה ורחבה וגו' ואומר²⁶⁰⁹ ואתן לך ארץ חמדה וגו' ובבונה ירושלים צריך להזכיר מלכות בית דוד²⁶¹⁰ מפני שע"י דוד נתקדשה ירושלים²⁶¹¹.

ואם חיסר אחד מכל אלה שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה או שלא הזכיר ברית או תורה בברכת הארץ או מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו²⁶¹² ומחזירים אותו²⁶¹³ לראש ברכת המזון²⁶¹⁴ כמ"ש בסי' קפ"ח²⁶¹⁵ (הואיל ושינה המטבע שטבעו הנביאים²⁶¹⁶ אבל הודאה תחלה וסוף אינה מעכבת²⁶¹⁷ כיון שחתם בא"י על הארץ וכו').

ובברכת הזן אפי' אמר בריך רחמנא²⁶¹⁸ מלכא מאריה דהאי פיתא²⁶¹⁹ בריך רחמנא דזן כולה²⁶²⁰ יצא שכיון שפתח וחתם בברוך²⁶²¹ אע"פ שדילג כל השאר אין זה משנה ממטבע שטבעו חכמים לבד מהתיבות שהזכירו חכמים שיש בהם הקפדה כגון אלו שנתבארו וכמו שנתבאר בסי' ס"ו²⁶²² וס"ח²⁶²³.

ומכל מקום לכתחלה צריך לומר כל המטבע כתיקונה אם לא לקטנים פחותים משמנה שנים²⁶²⁴ שמחנכין אותם²⁶²⁵ בברכת המזון מעט מעט (מכל ברכה²⁶²⁶ עד שידעו לברך כל ברכה כתיקונה) וכן בשעת הדחק שהוא נחפז²⁶²⁷ ולא יוכל לברך בכוונה אם יצטרך לברך כל ברכה ארוכה כתיקונה יכול לקצר ולדלג²⁶²⁸ בברכת הארץ ובבונה ירושלים מה שאינן מעניני הברכה ואצ"ל בברכה רביעית שההוספה שבה אינו אלא מנהג לבד ולא מטופס הברכה²⁶²⁹ אבל בברכת הזן אין לדלג בה²⁶³⁰ (הואיל

²⁶⁰⁶ **ברייתא שם** מח, ב.

²⁶⁰⁷ **הרב רבינו יונה שם**.

²⁶⁰⁸ שמות ג, ח.

²⁶⁰⁹ ירמיה ג, יט.

²⁶¹⁰ **גמרא שם**: טור וש"ע ס"ד.

²⁶¹¹ **רש"י שם** ד"ה ומלכות.

²⁶¹² **גמרא שם**.

²⁶¹³ כדלעיל בריש הסעיף.

²⁶¹⁴ רש"י מט, ב ד"ה והדר. **רמב"ם** הל' ברכות פ"ב הי"ב. **רא"ש** פ"ז סי' כג.

²⁶¹⁵ סעיף ט.

²⁶¹⁶ וכדלעיל סי' סו ס"ב, שלא אמרו כל המשנה כו' אלא כשמשנה בפתיחה וחתימה ובתיבות שפרטו חכמים.

²⁶¹⁷ גמרא שם מט, א (הרי זה מגונה). מאירי שם ד"ה וצריך. מאמר מרדכי ס"ק ד. וראה תהלה לדוד ס"ק א. משנה ברורה ביאור הלכה ד"ה צריך.

²⁶¹⁸ ובסדר ברה"נ פ"ג ס"ד הנוסח: רחמנא אלקנא מלכא דעלמא. ראה אג"ק ח"ג ע' קלז. לעיל סי' קסז ס"ג. לקמן סי' ריד ס"ב.

²⁶¹⁹ **גמרא ברכות** מ, ב. טור וש"ע ס"א.

²⁶²⁰ **רשב"א שם** ד"ה והא. י"א בשו"ע שם. ב"ח ד"ה ואם לא.

²⁶²¹ רשב"א שם. מ"א ס"ק א.

²⁶²² סעיף יב.

²⁶²³ סעיף א.

²⁶²⁴ **ב"ח סי'** קצב ד"ה כל המשנה. **מ"א** בריש הסימן. וראה לקמן סי' קצט ס"ט שעונת הפעוטות לזימון הוא כבן ט' או כבן י'.

²⁶²⁵ כדלעיל סי' קפו ס"ג.

²⁶²⁶ ראה משנה ברורה שער הציון ס"ק ז.

²⁶²⁷ סדר השלחן למה"ר נפתלי. אליה רבה ס"ק ב. ולענין פועלים ראה לקמן סי' קצא.

²⁶²⁸ נוסח הקצר שנתקן בהסכמת הרבה גדולי החכמים נדפס בסדר השלחן למה"ר נפתלי. ב"ח שם. מ"א ריש סי' קצב.

²⁶²⁹ כדלקמן סי' קפט ס"ב. וראה מ"מ וציונים.

²⁶³⁰ סדר השלחן וב"ח ומ"א שם. וכדלקמן סי' קצא לענין פועלים.

וכולה מעין הברכה):

ה יש נוהגים לומר ברוך משביע לרעבים בא"י אמ"ה הזן כו' ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע²⁶³¹ ולא יאמר כי לעולם חסדו עמנו כי חסדיו הם עם כל חי²⁶³²:

ו בברכת הארץ לא יאמר על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחת²⁶³³ ומה שאמרו שצריך להזכיר ברית ותורה לא התיבות ממש אלא הענין²⁶³⁴:

ז יש אומרים שהנשים אין להם לומר על בריתך שחתמת בבשרינו²⁶³⁵ ונשים ועבדים אין להם לומר ועל תורתך שלמדתנו²⁶³⁶ שהרי אין מצווים על תלמוד תורה²⁶³⁷ ועכשיו נהגו לומר הכל לפי שכיון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה כמו שנאמר²⁶³⁸ זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם הרי הזכר ונקבה הם גוף אחד לפיכך יכולות לומר על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו²⁶³⁹ וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים²⁶⁴⁰ ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע האריך לעשותן והאריך לזוהר מכל לא תעשה שבתורה שהן מוזהרות בהן כאנשים²⁶⁴¹ כמו שנתבאר בסי' מ"ז²⁶⁴²:

ח בחנוכה ופורים אומרים בברכת הארץ על הנסים²⁶⁴³ ואם לא אמרו אין מחזירין אותו²⁶⁴⁴ כמו שיתבאר בסי' תרפ"ג ותרצ"ה²⁶⁴⁵ ומכל מקום יכול לומר בתוך הרחמן שיאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות²⁶⁴⁶ כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן וכו' וכן יש לנהוג²⁶⁴⁷:

ט יש נוהגים לומר לא חסר לנו ואל יחסר לנו²⁶⁴⁸ ויש נוהגים²⁶⁴⁹ לומר לא חסר ואל יחסר. בפי כל חי ולא בפה לפי שהוא סמוך לכל חי²⁶⁵⁰:

²⁶³¹ **טור ושו"ע** ס"א. וראה מרדכי רמז ריו בשם הפרדס לרש"י.

²⁶³² **טור**. מ"א בריש הסימן.

²⁶³³ רש"י מח, ב ד"ה צריך שיקדים. תוס' שם ד"ה ברית. **רא"ש** הובא בטור ושו"ע ס"ב. רמ"א שם.

²⁶³⁴ מרדכי סוף ברכות רמז ריו.

²⁶³⁵ עי' לעיל רס"י קפו. לקמן סי' קפט ס"ד.

²⁶³⁶ תוס' כ, ב ד"ה נשים (לגבי נשים). **ראב"ד** הובא בכל בו סי' כה. **ב"י** ד"ה וכתב הכל בו. רמ"א ס"ב. מ"א ס"ק ג. וראה מ"מ וציונים.

²⁶³⁷ קידושין כט, ב. טור ושו"ע יו"ד סי' רמו ס"ו. וכ"ה לקמן בהל' תלמוד תורה פ"א הי"ד.

²⁶³⁸ בראשית ה, ב. יבמות סג, א.

²⁶³⁹ **בדק הבית**.

²⁶⁴⁰ ראה לקוטי שיחות חל"א ע' 96 הערה 27.

²⁶⁴¹ **מ"א** ס"ק ג.

²⁶⁴² ס"י. וראה גם הל' ת"ת פ"א הי"ד.

²⁶⁴³ **שבת כד**, א (לענין חנוכה). רמב"ם הל' ברכות פ"ב ה"ו. טור ורמ"א ס"ד. וראה לקמן סי' קפח סי"ד שאינו חובה.

²⁶⁴⁴ **רמב"ם** הל' ברכות פ"ב ה"ג. **וסמ"ג** עשין כז הל' ברכת המזון. טור ורמ"א שם.

²⁶⁴⁵ סימנים אלו בשו"ע לא הגיעו לידינו, ועי' שו"ע סי' תרפב ס"א. סי' תרצה ס"ג ומ"א סק"ט. סידור סדר בהמ"ז. וראה אג"ק ח"ה ע' רנו בהערה.

²⁶⁴⁶ בסידור שם - רק נסים. וכ"ה ברמ"א שם.

²⁶⁴⁷ **כל בו** שם. **ב"י** ד"ה ומ"ש ואם שכת. **רמ"א** שם ובסי' תרפ"ב ס"א. וכ"ה בסידור שם. וראה בדי השלחן סי' מז ס"ק יח דהיינו קודם הרחמן יזכנו. וראה גם לקמן סי' קפח סי"ב.

²⁶⁴⁸ **מ"א** ס"ק ג.

²⁶⁴⁹ **של"ה** שער האותיות קדושה (פג, א) ד"ה כשחזור. מ"א שם. וכן הוא בסדר השלחן מה"ר נפתלי. ובסידור הנוסח: לא חסר, בצירי"י תחת הסמ"ך. ובשעה"כ פל"ד ס"ו כי שזוהי הג"ה בכתי"ק "חסר בצירי"י.

²⁶⁵⁰ סדר השלחן מה"ר נפתלי. מטה משה סי' שכב. **מ"א** שם. ועי' לעיל סי' נא ס"ב.

קפח נוסח ברכה ג' ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון

ובו י"ז סעיפים

א אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו²⁶⁵¹ מפני שהוא סיום הברכות²⁶⁵² של תורה²⁶⁵³ ואף לפי מנהג מדינות אלו שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו אפילו בסיום ברכות²⁶⁵⁴ כאן צריך לענות כדי לחלק²⁶⁵⁵ בין ג' ברכות של תורה²⁶⁵⁶ לרביעית שהיא מדברי סופרים²⁶⁵⁷:

ב אמן זו יאמרנה בלחש כדי שלא ירגישו שברכה רביעית אינה מן התורה ויזלזלו בה²⁶⁵⁸ ובמדינות אלו המנהג לאומרו בקול רם ויש מישבין המנהג²⁶⁵⁹ לומר שלא חששו שיזלזלו בברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים שלא חייבו חכמים בברכה רביעית מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית²⁶⁶⁰ לכך היו עונין אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים (ויכירו שברכה רביעית אינה מן התורה) ויבואו לזלזל בה (אף שלא במקום ביטול מלאכת בעל הבית²⁶⁶¹) אבל עכשיו שגם הפועלים מברכים ד' ברכות כמ"ש בסי' קצ"א אין לחוש לזה:

ג בבונה ירושלים כיון שנזכר בה מלכות דוד²⁶⁶² אין להזכיר בה מלכות שמים שאינו דרך כבוד להשוותן יחד²⁶⁶³ והאומר מלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה²⁶⁶⁴ וכן אין לומר בה אבינו מלכנו²⁶⁶⁵.

ויש אומרים²⁶⁶⁶ שאין לומר ג"כ מלך חנון ורחום בסיום יעלה ויבא ולא נהגו כן²⁶⁶⁷ כי לא חששו מלהזכיר מלכות שמים אצל מלכות דוד אלא בסמוך לה דהיינו באותו ענין שמבקש על מלכות בית דוד אין להזכיר מלכות שמים סמוך לו קצת (כל אותו ענין) על כן אין לומר אבינו מלכנו שהוא ג"כ סמוך לו כי ועל הבית כו' הוא ענין אחד עם מלכות בית דוד שזה תלוי בזה אבל יעלה ויבא הוא ענין בפני עצמו ואינו מענין זה²⁶⁶⁸:

ד נוסח ברכה זו פותח רחם ה' אלהינו²⁶⁶⁹ או נחמנו ה' אלהינו²⁶⁷⁰ וחותם בונה ירושלים²⁶⁷¹ או מנחם

²⁶⁵¹ **ברכות מה**, ב. טור ושו"ע ס"א.

²⁶⁵² רש"י שם ד"ה הא בבונה.

²⁶⁵³ **טור** ושו"ע ס"א.

²⁶⁵⁴ כדלעיל רס"י נד.

²⁶⁵⁵ רבינו יונה שם ד"ה הא בשם אית דבעי מימר. אבודרהם בסדר ברכת המזון. לבוש סי' רטו ס"א. ט"ז שם ס"ק

א. מ"א שם ס"ק ב.

²⁶⁵⁶ כדלעיל רס"י קפז.

²⁶⁵⁷ כדלקמן רס"י קפט.

²⁶⁵⁸ **רב אשי שם**, דכוותיה פסק בה"ג ברכות פ"ז. תוס' שם ד"ה רב אשי. טור ושו"ע ס"ב.

²⁶⁵⁹ **דרכי משה** אות ב. **ב"ח** ד"ה ואומר אמן. **מ"א** ס"ק א.

²⁶⁶⁰ כדלקמן סי' קצא.

²⁶⁶¹ ב"ח שם.

²⁶⁶² **ברכות מה**, ב. וכדלעיל סי' קפז ס"ד.

²⁶⁶³ הרב רבינו יונה שם ד"ה ואידי. רא"ש פ"ז סי' כב. שו"ע ס"ג. וראה גם לקמן רס"י קפט.

²⁶⁶⁴ **הרב רבינו יונה שם**. **רשב"א** שם ד"ה ואידי. טור ושו"ע שם.

²⁶⁶⁵ היינו: אבינו מלכנו רוענו כו'. **רא"ש** שם. **מרדכי** רמז קעו. טור ושו"ע שם.

²⁶⁶⁶ **אבודרהם** סדר ברכת המזון **בשם ראב"ד**]. **רמ"א** ס"ג. וכ"ה בנוסח הסידור: כי אל חנון ורחום. אבל בס' המנהגים - חב"ד ע' 22: הנוסח: מלך חנון ורחום אתה. וראה הגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (סידור תורה אור ע' רמה, ב).

²⁶⁶⁷ **רמ"א** ס"ג.

²⁶⁶⁸ **ט"ז** ס"ק ב. וראה גם ערך לחם למהריק"ש.

²⁶⁶⁹ **שם** מה, ב **ברש"י** ד"ה ובשבת **ותוס'** ד"ה מתחיל. **וכ"ה בגמ' מט**, א. טור ושו"ע ס"ד. וכ"ה הנוסח בסידור.

²⁶⁷⁰ **(גירסת) הרי"ף שם**. **רמב"ם** הלי' ברכות פ"ב ה"ה. וראה **רש"י** ותוס' שם. טור ושו"ע שם.

ציון בבנין ירושלים²⁶⁷² ואע"פ שפתח ברחם וחותם במנחם אין לחוש ולומר שהחתימה אינה מענין הפתיחה לפי שעיקר החתימה כפתיחתה ממש הכל ברחמים²⁶⁷³.

ובין בשבת ובין בחול יש לומר נוסח אחד²⁶⁷⁴ ולא כאותם שאומרים בחול בלשון רחמים ובשבת בלשון נחמה לפי שאין מבקשים רחמים ותחנונים בשבת וטעות הוא בידם²⁶⁷⁵ שגם נחמנו הוא בקשת רחמים ותחנונים כמו רחם²⁶⁷⁶ ואין לחוש שהרי אומרים פרנסנו וכלכלנו ואין חוששין לאיסור שאלת צרכיו²⁶⁷⁷ לפי שטופס הברכה כך היא²⁶⁷⁸ וגם כל הרחמן יכול לומר בשבת אע"פ שאינן מטופס הברכה שתקנו חכמים שכיון שנהגו הכל לאמרו בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטופס ברכה ואין בהם משום שאלת צרכיו בשבת²⁶⁷⁹:

ה יש אומרים רעינו הרי"ש בשב"א שהוא לשון בקשה²⁶⁸⁰ וי"א רוענו בחולם שהוא שם התואר²⁶⁸¹ על שם ה' רועי²⁶⁸².

אבל זוננו לדברי הכל אומרים במלאפ"ם הזי"ן²⁶⁸³ שהוא לשון בקשה כמו שובנו אלהי ישענו²⁶⁸⁴ ולא בחול"ם זוננו בשם התואר²⁶⁸⁵:

ו בשבת ויום טוב וחולו של מועד וראש חודש צריך להזכיר קדושת היום בברכת המזון²⁶⁸⁶ שגם ראש חודש יש בו קדושה שהרי יש בו קרבן מוסף²⁶⁸⁷ ונוסח ההזכרה בשבת רצה והחליצנו וכו' ויום טוב ובחולו של מועד ובראש חודש יעלה ויבא²⁶⁸⁸.

ולפי שההזכרה היא בקשת רחמים קבעוה בברכת בונה ירושלים שהיא ג"כ בקשת רחמים²⁶⁸⁹ ולא

²⁶⁷¹ ברייתא מת, ב. גמרא מט, א. תוס' שם. הרב רבינו יונה שם ד"ה ובשבת. שו"ע שם. והנוסח בסידור: בונה ברחמי ירושלים (כנוסח המרדכי סוף ברכות בשם מהר"ם. רמ"א ס"ד. עטרת זקנים ס"ק א).

²⁶⁷² רא"ש בשם הרב רבינו יונה שם. טור ושו"ע שם.

²⁶⁷³ דברי חמודות פ"ז אות סד, ממשמעות הרמב"ם ורש"י. עי' בט"ז ס"ק ג, דלא הקפיד אלא אם משנה הנוסח בשבת.

²⁶⁷⁴ שו"ע שם.

²⁶⁷⁵ תוס' ורא"ש שם. ועי' לקמן סי' רפח ס"ט. סי' תקפד ס"ה.

²⁶⁷⁶ רבינו יונה שם. רשב"א שם ד"ה מתחיל.

²⁶⁷⁷ ראה גם לקמן סי' רפח ס"ח-ט. סי' רצד ס"א. סי' תקפד ס"ה.

²⁶⁷⁸ ירושלמי שבת פט"ו ה"ג. הובא בתוס' ורבינו יונה ורא"ש שם.

²⁶⁷⁹ ב"י ד"ה כתוב בשבלי בשם שבלי לקט סי' צד. ודרכי משה ס"ק ד בשם אור זרוע ח"א סי' צה וסי' קצט. הגהת לבוש ס"ד. וראה לקמן סי' קפט ס"ז.

²⁶⁸⁰ ב"י ד"ה גרסינן בירושלמי לפי דעת הר"ד אבודרהם בסדר ברכת המזון. דרכי משה בשם אור זרוע שם.

²⁶⁸¹ דרכי משה ס"ק ו בשם יש אומרים באור זרוע שם. מ"א ס"ק ג. ובסידור כי "בשבת רוענו". ובשוע"ר כאן נדפס עה"ג: ובסידור כתב ע"פ קבלת האר"י [עי' שער הכולל פל"ו אות ב] לומר בחול רענו בשב"א תחת הרי"ש ובשבת רוענו בחולם. וכ"ה בשלטי הגבורים למרדכי סוף ברכות.

²⁶⁸² תהלים כג, א.

²⁶⁸³ משמעות דרכי משה שם בשם אור זרוע שם.

²⁶⁸⁴ תהלים פה, ה.

²⁶⁸⁵ ב"י שם בשם הר"ד אבודרהם שם בשם הרב אבן עזרא קהלת ה, א. ובסידור הנוסח זוננו. ובשוע"ר כאן נדפס עה"ג: ובסידור כתב לומר דוקא זוננו בחול"ם (אפילו בחול) שהוא לשון בקשה ולא שם התואר.

²⁶⁸⁶ ברכות מט, א. שבת כד, א.

²⁶⁸⁷ שבת שם.

²⁶⁸⁸ רמב"ם הל' ברכות פ"ב ה"ה. טור ושו"ע ס"ה.

²⁶⁸⁹ תוס' שבת שם ד"ה בבונה.

בברכת הארץ כמו על הנסים בחנוכה ופורים שהיא הודאה²⁶⁹⁰ ואם הזכיר בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולהזכיר בבונה ירושלים²⁶⁹¹.

ואם חל יום טוב או חולו של מועד או ראש חודש בשבת אומרים תחלה רצה ואח"כ יעלה ויבא²⁶⁹² מפני שהשבת תדיר²⁶⁹³ ומקודש מהם²⁶⁹⁴.

ואינו מזכיר של יום טוב או חולו של מועד או ראש חודש ברצה והחליצנו²⁶⁹⁵ ולא של שבת ביעלה ויבא²⁶⁹⁶ אף לדברי האומרים²⁶⁹⁷ שבתפלה מזכיר של שבת ביעלה ויבא לפי שבתפלה לא נסתיים עדיין ענין של שבת קודם יעלה ויבא שהרי עתיד לחתום בשל שבת אבל בברכת המזון כבר נסתיים ענין של שבת ברצה והחליצנו²⁶⁹⁸.

ז טעה ולא הזכיר של שבת ונזכר אחר שחתם ברכת בונה ירושלים קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן²⁶⁹⁹ שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת²⁷⁰⁰.

ח ואם טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר²⁷⁰¹ בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני²⁷⁰² הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים.

ומי שאינו יודע נוסח ברכה זו צריך לחזור לראש ברכת המזון כיון שאינו יודע לתקן מה שעיות אך אם יודע הפתיחה והחתימה אף שאינו יודע שאר הנוסח כראוי א"צ לחזור לראש בשביל זה כיון שהוא אומר עיקר הברכה שהוא להזכיר שבת או יום טוב בברכה²⁷⁰³ בשם ומלכות בפתיחה ובשם לבד בחתימה²⁷⁰⁴.

ואם חל יום טוב בשבת כוללן יחד ואומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים²⁷⁰⁵.

ט וכל זה כשנזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב²⁷⁰⁶ שכיון שמזכיר קדושת היום מיד אחר סיום בונה ירושלים קודם שפתח בברכה שלאחריה הרי זה כאלו הזכיר קודם סיום ברוך בונה ירושלים שכל שלא פתח בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה לענין דברים שמחזירים אותו כמו שנתבאר בסימן

²⁶⁹⁰ תוס' שם ד"ה מזכיר.

²⁶⁹¹ ברכות מח, ב כחכמים. בה"ג ברכות פ"ז (י, א). מ"א ס"ק ה. אליה רבה ס"ק ה.

²⁶⁹² תשובת הגאונים (אוצה"ג תשובות סי' שכ). רמב"ם הל' ברכות פ"ב ה"ו. טור ושו"ע שם.

²⁶⁹³ אוצה"ג שם. כל בו סי' כה. ב"י ד"ה וכתב הכל בו. לבוש ס"ה.

²⁶⁹⁴ ראה הוריות יב, ב. זבחים פט, א.

²⁶⁹⁵ סמ"ג עשין כז הל' ברכת המזון. טור ושו"ע שם.

²⁶⁹⁶ טור ושו"ע שם.

²⁶⁹⁷ לקמן סי' תפז ס"ה.

²⁶⁹⁸ מ"א ס"ק ו. ולקמן שם מבואר טעם נוסף לחלק ביניהם.

²⁶⁹⁹ וכ"ה לקמן סי' בר"ח, אבל לקמן סי' ח ביום טוב "אשר נתן". וכ"ה לקמן סי' א בחולו של מועד ובראש השנה. וכ"ה

בסידור. וראה מ"מ וציונים.

²⁷⁰⁰ גמרא שם מט, א-ב. והזכרת שם ומלכות הוא עפ"י רבינו יונה שם ד"ה לאות. רשב"א שם ד"ה ברוך. טור ושו"ע

ס"ו (וראה לקמן ס"ט). וכ"ה בסידור (סדר בהמ"ז).

²⁷⁰¹ גמרא שם. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור. וראה מ"מ וציונים על דיוקי הנוסח.

²⁷⁰² טור בשם הראב"ד. שו"ע שם.

²⁷⁰³ ט"ז ס"ק ד. ועיי' לעיל סי' נט ס"א.

²⁷⁰⁴ דברי חמודות פ"ז אות עב. אליה רבה ס"ק ו.

²⁷⁰⁵ תוס' שם ד"ה ברוך. ורא"ש פ"ז סי' כג. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור.

²⁷⁰⁶ גמרא שם. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור.

ק"ד²⁷⁰⁷ אלא שבתוך בונה ירושלים די בהזכרה לבדה בלא ברכה כיון שמזכיר בתוך הברכה מה שאין כן כשמזכיר אחר החתימה צריך להזכיר בברכה בשם²⁷⁰⁸ וגם במלכות מפני שאינה ברכה הסמוכה לחברתה שאינה קבועה וסמוכה לה לעולם אלא באקראי כשטעה²⁷⁰⁹.

אבל אם נזכר אחר שהתחיל הטוב והמטיב אפילו לא אמר אלא תיבת ברוך בלבד²⁷¹⁰ אין לו תקנה בהזכרה כאן שהיא שלא במקומה וצריך לחזור לראש ברכת המזון²⁷¹¹ שג' ברכות של ברכת המזון חשובות כברכה אחת²⁷¹².

ובכל מקום שטעה בהן טעות שמחזירים אותו²⁷¹³ חוזר לראש ברכת המזון אבל ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים²⁷¹⁴ היא ברכה בפני עצמה ואם טעה בה טעות שמחזירים אותו אינו חוזר אלא לראשה²⁷¹⁵:

י וכל זה בשבת ויום טוב של שלש רגלים אבל בחולו של מועד²⁷¹⁶ וראש חודש²⁷¹⁷ וראש השנה²⁷¹⁸ אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות שאם רוצה אוכל פירות וכיוצא בהם כדי שלא יתענה²⁷¹⁹ ובראש השנה יש מתירין אפי' להתענות²⁷²⁰ ואף שאין דבריהם עיקר²⁷²¹ מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה אם יחזור לראש²⁷²².

משא"כ בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול²⁷²³ פת שמברכין עליו ברכת המזון²⁷²⁴ שבשבת נאמר²⁷²⁵ וקראת לשבת עונג וביום טוב נאמר²⁷²⁶ ושמחת בחגך ואין עונג²⁷²⁷

²⁷⁰⁷ ס"ז, לענין משיב הרוח ומוריד הגשם, וראה לקמן ס"י, שכאן אומרים כן גם בדברים שאין מחזירים אותו, מהטעם שיבואר לקמן שם.

²⁷⁰⁸ רשב"א שם ד"ה ברוך שנתן.

²⁷⁰⁹ תוס' שם ד"ה ברוך. רא"ש שם ס"י כג. וראה גם לעיל ס"י מז ס"ה.

²⁷¹⁰ וכ"ה בסידור. וכ"ה לעיל ס"י קיד ס"ז (כשהתחיל אתה קדוש) ולקמן ס"י תקצב ס"א (לאחר שהתחיל ברכה רביעית). וראה תהלה לדוד ס"ק ד. מ"מ וציונים.

²⁷¹¹ רש"י שם רע"ב ד"ה והדר. ורמב"ם הל' ברכות פ"ב הי"ב. ורא"ש שם ס"י כג. טור ושו"ע שם.

²⁷¹² רא"ש שם. מ"א ס"ק ח. וראה עד"ז לעיל ס"י קד ס"ד. ועי' לעיל ס"י קפג ס"יא. לקמן ס"י קצד ס"ג.

²⁷¹³ כעין אלו דלעיל ס"י קפז ס"ד.

²⁷¹⁴ כדלקמן ס"י קפט.

²⁷¹⁵ מ"א שם.

²⁷¹⁶ רמב"ם שם הי"ג. סמ"ג עשין כז הל' ברכת המזון. כל בו ס"י כה. שו"ע ס"ז.

²⁷¹⁷ גמרא שם מט, ב. טור ושו"ע שם.

²⁷¹⁸ מ"א ס"ק ז. ובסידור: וכן בר"ה ביום, אבל בליל ר"ה חוזר. וראה שער הכולל פל"ד ס"יא. ודין יום הכפורים יתבאר לקמן ס"יא.

²⁷¹⁹ תוס' שם ד"ה אי. רבינו יונה שם ד"ה ברכת. רשב"א שם ד"ה תפלה. רא"ש שם ס"י כג. טור ושו"ע שם.

²⁷²⁰ עי' בטור וב"י ס"י תקצז.

²⁷²¹ שו"ע שם. וכ"ה לקמן שם ס"א.

²⁷²² מ"א שם. וראה גם לקמן שם ס"ז.

²⁷²³ גמרא שם.

²⁷²⁴ תוס' ורשב"א ורא"ש שם. לבוש ס"ז. מ"א ס"ק ט. וראה גם לקמן ס"י עדר ס"ה. ס"י רצא ס"א. ס"י תעה ס"ב. ס"י תרלט ס"ז-יט. וראה הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים ד"ה מצה, אם החיוב הוא מן התורה.

²⁷²⁵ ישעיה נח, יג.

²⁷²⁶ דברים טז, יד.

²⁷²⁷ רשב"א שם.

ושמחה²⁷²⁸ בלא אכילת לחם (שקובעים עליו סעודה) שהלחם הוא עיקר הסעודה²⁷²⁹ שכל סעודה נקרא על שם הלחם²⁷³⁰ (ומיני לחמים שאין קובעין עליהם סעודה²⁷³¹ צריך לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה²⁷³²) ואז הוא חייב לברך ברכת המזון כמ"ש בסי' קס"ח²⁷³³.

ומכל מקום אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב בראש חודש אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם²⁷³⁴ שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון²⁷³⁵ וספק הוא אם הוא חותם בא"י מקדש ישראל וראשי חדשים אם לאו²⁷³⁶ וספק ברכה להקל²⁷³⁷ ולא יחתום²⁷³⁸ ואפילו בלילה שבתפלה אינו חוזר אם לא אמר יעלה ויבא בעבודה אע"פ שנזכר קודם שהתחיל ברכה שלאחריה²⁷³⁹ בברכת המזון צריך לומר בא"י אמ"ה שנתן וכו'²⁷⁴⁰ לפי שבתפלה כיון שאף שלא נזכר עד שהתחיל מודים לא הצריכוהו לחזור לעבודה להזכיר של ראש חודש במקום שתקנו חכמים לפי שאין מקדשין החדש בלילה²⁷⁴¹ אין לו להזכיר ג"כ בין עבודה למודים משום הפסק בתפלה אבל בברכת המזון אחר שחתם בונה ירושלים נסתיימה ברכת המזון של תורה ואין לחוש להפסק אם יברך אשר נתן כו' קודם שיתחיל הטוב והמטיב²⁷⁴² ואף שאין מחזירים אותו משום הזכרת ראש חודש בלילה מכל מקום זו אינה חזרה אלא הוספת ברכה שתקנו להוסיף במקום שאין לחוש בה להפסק²⁷⁴³:

יא וכן בחולו של מועד²⁷⁴⁴ אומר בא"י אמ"ה אשר נתן מועדים²⁷⁴⁵ לעמו ישראל לששון ולשמחה את חג פלוני הזה ואינו חותם²⁷⁴⁶.

ובראש השנה אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה²⁷⁴⁷ ואינו חותם

²⁷²⁸ רא"ש שם. מעדני יום טוב שם אות ז. לבוש שם. ועי' לקמן סי' תקכט ס"ו-ז שושמחת בחגך הוא גם בחול המועד. ושם ס"ג שחיוב הסעודות הוא ממקרא קודש ומעונג שנאמר בשבת. וראה גם לקמן סי' רמב ס"א. ובסי' עדר ס"א וסי' שחיוב הסעודות בשבת לומדים גם מאכילת המן שנאמר בה לחם.

²⁷²⁹ רא"ש שם. וכ"ה לקמן סי' עדר ס"ה. סי' תקכט ס"ד.

²⁷³⁰ ראה רש"י קהלת י, יט. וראה הגהת מרדכי שבת רמז שצג בשם הרמ"א.

²⁷³¹ שגם בהם יוצאים חובת סעודת יו"ט, כדלקמן סי' תעה סל"ב לענין מצה עשירה.

²⁷³² ראה גם לעיל סי' קסח בקונטרס אחרון ס"ק ד. הגהת מהרי"ל על הגליון: **שמעתי ממנו בסוף ימיו שחזר בו ולא הצריך לאכול כשיעור קביעות סעודה שהרי גם בברכת מעין ג' יש בה הזכרה של קדושת היום.** ועי' פס"ד צמח צדק שנו, ג, דאין בזה ספק שבסעודת שחרית מחויב לאכול פת ולא סגי במיני מזונות. וראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 85 בהערה. דרכי החיים (אכילת חובה ח"ג ס"ק א). סי' הק"ן ע' 36. מחשבת חיים ע' פז-ח. מ"מ וציונים. קיצור הלכות שבת לס"י עדר (מילואים ע' ע).

²⁷³³ סעיף ח.

²⁷³⁴ בשם ומלכות. רוקח סי' שלט. שבלי הלקט סי' קפב. אגודה פ"ז סי' קעח. לבוש ס"ז. אליה זוטא ס"ק יא ואליה רבה ס"ק י בשם הרבה פוסקים. ובמאמר מרדכי ס"ק יג - גם בדעת הטור ושו"ע שם.

²⁷³⁵ **גמרא שם.** טור ושו"ע שם.

²⁷³⁶ גמרא שם. והטעם יתבאר לקמן סי"א במוסגר. ושם יתבאר גם שיש פוסקים לחתום אף בראש חדש.

²⁷³⁷ הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ב אות ז בשם ראבי"ה. מ"א ס"ק יד.

²⁷³⁸ **רי"ף שם. רמב"ם** הל' ברכות פ"ב הי"ג. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור.

²⁷³⁹ וכן בהבדלה שבחונן הדעת, כדלעיל סי' קיד ס"ז ולקמן סי' רצד ס"ז.

²⁷⁴⁰ רשב"א כט, א ד"ה כתב רבינו אלחנן. מרדכי רמז קעו בשם רבינו יוסף. **טור ושו"ע שם.**

²⁷⁴¹ ברכות ל, ב. וראה גם לעיל סי' קח ס"ד.

²⁷⁴² תוס' ל, ב ד"ה מסתברא. רשב"א שם. ארחות חיים הל' תפלה סי' קג. ט"ז סי' קיד ס"ק יב.

²⁷⁴³ **טור לבוש ס"ז-ח.**

²⁷⁴⁴ **שו"ע ס"ז.** וכ"ה בסידור.

²⁷⁴⁵ כמו בתפלת המוסף, שבחולו של מועד אומרים מועדים לשמחה כו' לששון (ולא יום טוב). וראה אליה זוטא ורבה ס"ק יד.

²⁷⁴⁶ מטעם שיתבאר לקמן במוסגר.

²⁷⁴⁷ ובסידור: לזכרון את יום הזכרון הזה.

ואינו אומר לששון ולשמחה²⁷⁴⁸.

וחולה שאכל ביום הכיפורים אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל את יום הכיפורים הזה ואינו חותם ואם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר שהרי אין ברכת המזון חובה לו מחמת קדושת היום אלא מחמת חליו²⁷⁴⁹.

ויש אומרים²⁷⁵⁰ שבראש השנה ויום הכפורים חותם כמו בשבת ויום טוב בראש השנה אומר בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון ולא מלך על כל הארץ ולא יאמר ודברך אמת וקיים לעד קודם החתימה כמו שאומר בהפטורה ובקידוש²⁷⁵¹ שהרי ברכה זו אינה חובה משום קדושת היום אלא במקום הזכרה בעלמא שביעלה ויבא²⁷⁵² וביום הכפורים אומר בא"י מקדש ישראל ויום הכפורים²⁷⁵³.

(ואף על פי שאין ברכת המזון חובה להם אין זה מונע החתימה כמו שאינו מונע הפתיחה מטעם שנתבאר²⁷⁵⁴ ולא מנעו החתימה בראש חודש אלא מפני שכיון שאין בו קדושה לאסור עשיית מלאכה וכן שאר מצות הנוהגות בכל מקרא קדש²⁷⁵⁵ אינן נוהגות בו אלא קרבן מוסף בלבד²⁷⁵⁶ יש לומר שאין לחתום בו מקדש ישראל וראשי חדשים אלא בתפלת מוסף בלבד אבל בברכת המזון די בהזכרתו לבד כמו בשאר תפלות משא"כ בראש השנה ויום הכיפורים שהם מקראי קדש²⁷⁵⁷ ובכל התפלות חותמין בהן מקדש חותם גם כן בברכת המזון.

ואצ"ל בסעודה ג' או ד' של שבת²⁷⁵⁸ שחותם אף על פי שאין חובה לאכול פת כמו שיתבאר.

ולענין הלכה אף על פי שספק ברכות להקל הסומך על סברא אחרונה וחותם לא הפסיד שאף בראש חודש יש אומרים²⁷⁵⁹ לחתום ואין אומרים ספק ברכות להקל לפי שמן הסתם אין לשנותה מבשבת ויום טוב.

ובראש השנה י"ל שהכל מודים שאין לשנותה משאר יום טוב שלא חלקו חכמים בברכה אחת לומר פעם כולה ופעם מקצתה שמטעם זה פותחת ברכת הקידוש בברוך אע"פ שהיא סמוכה לברכת היין²⁷⁶⁰ לפי שלפעמים א"צ לברך על היין כגון שיושב בסעודה מבעוד יום²⁷⁶¹ לכך הצריכו לעולם לפתוח הקידוש בברכה²⁷⁶² שלא לחלק בברכה אחת אבל בראש חודש אינו מברך אותה ברכה שמברך בשבת ויום טוב

²⁷⁴⁸ מ"א ס"ק ז. באר היטב ס"ק ג בשם בני חיי. וראה גם לקמן סי' תקפב ס"י.

²⁷⁴⁹ מ"א שם. אליה רבה ס"ק ח. יד אחרן בהגהות הטור.

²⁷⁵⁰ משמעות שו"ת מהרי"ל סי' קמו. **כנסת הגדולה** הגהות הטור. אליה זוטא ס"ק ז. נהר שלום ס"ק ד. וכ"ה בסידור.

²⁷⁵¹ כדלקמן סי' תקפב ס"א.

²⁷⁵² מ"א שם.

²⁷⁵³ כנסת הגדולה ואליה זוטא ונהר שלום שם.

²⁷⁵⁴ לעיל ס"י.

²⁷⁵⁵ שנתבארו לקמן סי' רמב ס"א. סי' תקכט ס"א-ה.

²⁷⁵⁶ שמטעם זה צריך להזכיר קדושת היום בברכת המזון, כדלעיל ס"ו.

²⁷⁵⁷ במדבר כט, א; ז. וכ"ה בנוסח התפלה.

²⁷⁵⁸ נהר שלום ס"ק ט. ובסידור: אפי' בסעודה שלישית אם הוא קודם שקיעת החמה. וראה בדי השלחן סי' מז ס"ק ט.

²⁷⁵⁹ בה"ג ה' קידוש והבדלה. רא"ש פ"ז סי' כג, בשם הר"י. הובא בטור. וראה נהר שלום שם ס"ק ד. חקרי הלכות ח"ח

כא, א.

²⁷⁶⁰ ראה לעיל.

²⁷⁶¹ כדלקמן סי' רעא ס"א.

²⁷⁶² לבוש סי' רעא ס"י בה"ה. וטעם זה הוא גם גבי הבדלה, כדלעיל סי' מז ס"ה. וראה שם עוד טעם בזה לכמה פוסקים.

שהרי פותח אשר נתן ראשי חדשים כו' ²⁷⁶³ משא"כ בראש השנה שפותח אשר נתן ימים טובים וכו' כבשאר יום טוב ושאר הנוסח אינו מעכב כלל כמו שנתבאר למעלה בסעיף [ח'] ואצ"ל בסעודה ג' או ד' של שבת ויום טוב שפותח באותו נוסח ממש שבסעודות ראשונות).

ויש אומרים ²⁷⁶⁴ שחולה שאכל ביום הכיפורים אינו מזכיר כלל של יום כיפור בברכת המזון אפילו לכתחלה כמו שיתבאר בסי' תרי"ח ²⁷⁶⁵ ויש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה ולא יברך כלל ברכת אשר נתן כו' אם שכח לומר יעלה ויבא :

יב בראש חודש וחולו של מועד אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב שאינו חוזר אין נוהגין לומר יעלה ויבא בתוך הרחמן כמו שנוהגין בעל הנסים ²⁷⁶⁶ לפי שביעלה ויבא יש בו הזכרות שמות ולא רצו לאמרם שלא לצורך ²⁷⁶⁷ אע"פ שאין איסור בדבר שהרי אומרים כל היום תחינות ובקשות שיש בהן הזכרות שמות ²⁷⁶⁸ ולא אסרו אלא להזכיר השם לבטלה או בברכה שאינה צריכה ²⁷⁶⁹ :

יג ראש חודש שחל בשבת ולא הזכיר לא של שבת ולא של ראש חודש ונזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב כולל ראש חודש עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון ²⁷⁷⁰ וחותרם בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים שהרי אף בראש חודש לבד ספק אם חותרם אלא שספק ברכה להקל אבל כאן שמברך בשביל השבת כולל עמו גם ראש חודש ²⁷⁷¹ אבל אם לא שכח אלא של שבת לבד אומר ברוך שנתן שבתות כו' ואינו כולל של ראש חודש ²⁷⁷² :

יד אם הזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חודש ולא נזכר עד אחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר לראש שאף שחייב לאכול פת אין חיוב זה אלא משום שבת אבל בראש חודש אין חיוב הזכרה לעולם שיתחייב לברך ברכת המזון ולהזכיר ²⁷⁷³ והרי זה דומה למפטיר בנביא בראש חודש שחל להיות בשבת שאין מזכיר של ראש חודש הואיל ואין הפטורה בראש חודש לעולם ²⁷⁷⁴ :

ואם הזכיר של ראש חודש ולא של שבת כשחוזר לראש ברכת המזון צריך להזכיר גם של ראש חודש לכתחלה שבכל ברכת המזון צריך להזכיר של ראש חודש אף שאינו מברך בשביל ראש חודש ²⁷⁷⁵ :

אבל בשבת חנוכה אם הזכיר של חנוכה ולא הזכיר של שבת וחוזר לראש א"צ להזכיר של חנוכה מפני שהזכרת חנוכה אינה חובה כלל בברכת המזון ²⁷⁷⁶ כמו שיתבאר בסי' תרפ"ב ²⁷⁷⁷ :

²⁷⁶³ וכן בחולו של מועד שפותח אשר נתן מועדים, וכנ"ל.

²⁷⁶⁴ שבלי הלקט סי' שיב בשם רבנו אביגדור כ"ץ, הובא במ"א סי' תריח ס"ק י. ט"ז סוף סי' תריח ס"ק י.

²⁷⁶⁵ שם סי"ח פסק לומר יעלה ויבא ולא הזכיר ברכה זו כששכח כו'. ובסידור לא נזכר יוהכ"פ אף ביעלה ויבא. ועיי' שעה"כ פלי"ד ס"ט. פסקי הסדור אות קפה.

²⁷⁶⁶ כדלעיל סי' קפז ס"ח.

²⁷⁶⁷ רמ"א ס"ז.

²⁷⁶⁸ עיי' מ"א ס"ק יא.

²⁷⁶⁹ כדלקמן סי' רטו ס"ג.

²⁷⁷⁰ תוס' מט, א ד"ה ברוך. ורא"ש שם. וטור שו"ע שם. וכ"ה בסידור.

²⁷⁷¹ דברי חמודות שם אות עו. מ"א ס"ק יד (ומה שהקשה באבן העזר מסי' רח סי"ח, שלא לכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין ג'. עיי' שם בט"ז ס"ק יט, שבדיעבד יכול לכלול (וכן הוא בסדר ברה"י פ"א ס"כ), וא"כ מובן דלא קשה מידי).

²⁷⁷² מ"א ס"ק יג ממשמעות הטור. וכן הגיה באר הגולה בשו"ע שם.

²⁷⁷³ מרדכי רמז קעו בשם רבינו יוסף. טור ושו"ע שם.

²⁷⁷⁴ הגהת מרדכי שבת רמז תנו (פרק במה מדליקין) בשם ר"ת. מ"א ס"ק יב. וכדלקמן סי' רפד ס"ו.

²⁷⁷⁵ מ"א ס"ק יג.

²⁷⁷⁶ מ"א שם.

טו סעודה שלישית בשבת דינה כראש חודש שאינו חוזר אם התחיל ברכת הטוב והמטיב²⁷⁷⁸ לפי שיש אומרים שסעודה ג' א"צ פת²⁷⁷⁹ ואף שאין דבריהם עיקר מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכונוס לספק ברכה לבטלה²⁷⁸⁰ ובסעודה ג' ביום טוב לדברי הכל אינו חוזר שהרי אינה אלא רשות²⁷⁸¹ ומכל מקום אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אפילו בסעודה רביעית בשבת ויום טוב אומר ברוך שנתן שבתות כו' או שנתן ימים טובים כו' כמו שאומר בראש חודש²⁷⁸² אע"פ שא"צ פת כלל באותו יום וכל סעודותיו אפילו הראשונה אין לה עליו יותר מסעודה הרביעית של שבת:

טז שלשה שאכלו בשבתות ויו"ט וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש ברכת המזון יברכו כל אחד לעצמו כי מידי זימון כבר יצאו²⁷⁸³:

יז היה אוכל בשבת ונמשכה סעודתו²⁷⁸⁴ עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה²⁷⁸⁵ מזכיר של שבת בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

וה"ה לראש חודש חנוכה ופורים²⁷⁸⁶ ויש אומרים²⁷⁸⁷ שבראש חודש חנוכה ופורים הואיל ואין בהם תוספת מחול על הקדש אינו מזכיר מעין המאורע אחר שיצא היום ואין נוהגין כן²⁷⁸⁸.

ומכל מקום אם נמשכה סעודתו בערב שבת²⁷⁸⁹ או בערב ראש חודש²⁷⁹⁰ תוך הלילה צריך להזכיר של שבת או של ראש חודש אם אכל כזית²⁷⁹¹ משחשיכה אע"פ שבתחלת הסעודה היה פטור מלהזכיר לפי שמכל מקום חל עליו חיוב ההזכרה באכילת כזית שמשחשיכה וה"ה לחנוכה ופורים²⁷⁹².

ויש אומרים²⁷⁹³ שאפילו לא אכל כזית משחשיכה צריך להזכיר כיון שבשעה שמברך כבר קידש היום של שבת או יום טוב או ראש חודש חנוכה ופורים.

וכן אם נמשכה סעודתו בשבת או ראש חודש חנוכה ופורים עד הלילה אע"פ שגמרה מבעוד יום אלא

²⁷⁷⁷ ס"י זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה שבת כד, א. ב"י ס"י קפז ד"ה ובחנוכה. לעיל שם ס"ח. לקמן ס"י ז.

²⁷⁷⁸ טור בשם אחיו רבינו יחיאל ושו"ע ס"ח. וכ"ה בסידור.

²⁷⁷⁹ ע"י לקמן ס"י רצא ס"ז.

²⁷⁸⁰ ב"ח ד"ה וכתב. ט"ז ס"ק ו. מ"א ס"ק טז.

²⁷⁸¹ מ"א ס"ק טו.

²⁷⁸² מ"א שם ס"ק טז. משמעות התוס' מט, ב ד"ה אי. וראה לעיל ס"א שבסעודה ג' או ד' של שבת ויו"ט חותם בשם (דלא כראש חדש).

²⁷⁸³ כל בו ס"י כה. ארחות חיים הל' ברכת המזון ס"י נ. שו"ע ס"ט.

²⁷⁸⁴ שו"ת מהרי"ל ס"י נו (אות ה). שו"ע ס"י.

²⁷⁸⁵ שו"ת רמ"א ס"י קלב (הרבה בלילה). מ"א ס"ק יח (לא רק שעה ורביעית).

²⁷⁸⁶ הגהות מיימוניות הל' מגילה פ"ב הי"ד אות א בשם מהר"ם מרוטנברג. ארחות חיים הל' פורים סוף ס"י לה בשם הר"י מקורביל. שו"ע שם. דעה הא' בשו"ע ס"י תרצ"ה ס"ג.

²⁷⁸⁷ תשובות רמ"א שם (שיש נוהגין כן). של"ה שער הקדושה הל' ברכת המזון (פב, ב) הג"ה ד"ה אמר לי מורי מהר"ש ז"ל מלובלין. עולת שבת ס"ק ה. הובאו במ"א ס"ק יח.

²⁷⁸⁸ תשובות רמ"א שם. רמ"א ס"י תרצה ס"ג. מ"א ס"ק יח.

²⁷⁸⁹ תוספתא פ"ה ה"ד, לפירוש הא' ברא"ש פסחים פ"י ס"ז. מ"א ס"י רעא ס"ק טו. וכ"ה לקמן שם ס"ג.

²⁷⁹⁰ מ"א ס"ק יח. ס"י תיט ס"ק א.

²⁷⁹¹ שיעור חיוב ברכת המזון, כדלעיל ס"י קפד ס"ב.

²⁷⁹² משמעות מ"א ס"ק יח וס"י תיט ס"ק א.

²⁷⁹³ תוספתא שם, לפירוש תשובות הרא"ש כלל כב ס"ו. מסקנת הרא"ש פסחים שם. טור ושו"ע ס"י רעא ס"ו. ט"ז ס"ק ז. אליה רבה ס"ק כ.

שמברך בלילה אינו מזכיר מעין המאורע (של אותו היום) כיון שכבר פנה היום²⁷⁹⁴ ונוהגין כסברא הראשונה²⁷⁹⁵.

והוא שלא התפלל ערבית²⁷⁹⁶ אע"פ שהציבור התפללו כבר²⁷⁹⁷ אבל אם התפלל ערבית אפילו מבעוד יום²⁷⁹⁸ באמצע סעודתו שוב אינו מזכיר מעין המאורע של אותו היום אפילו מברך ג"כ מבעוד יום²⁷⁹⁹ ואצ"ל מי שנמשכה סעודתו למוצאי שבת והתפלל ערבית שאינו מזכיר עוד של שבת בברכת המזון ואע"פ שלסברא ראשונה שהכל הולך אחר התחלת סעודה היה ראוי להזכיר גם אחר תפלת ערבית מכל מקום יהא נראה שדבריו סותרים זה את זה שתחלה התפלל תפלת יום שלאחריו ואח"כ מזכיר יום העבר²⁸⁰⁰.

(מכל מקום אם לא התפלל ערבית ומוצאי שבת הוא ראש חודש מזכיר של שבת וגם של ראש חודש אם אכל כזית משחשיכה ואין כאן סתירה כיון שמזכיר של שבת תחלה ואח"כ של ראש חודש²⁸⁰¹ ואע"פ שאי אפשר לומר שמקבל עליו ראש חודש עכשיו כשמזכירו אחר שהזכיר כבר שבת שהרי מקובל ועומד היא מששקעה החמה וגם אם היה מקבלו עכשיו לא חל עליו חיוב ההזכרה עכשיו אלא כשאכל כבר קודם שהזכיר של שבת אין לחוש לכל זה שאף שחל עליו ראש חודש כבר מזכיר הוא של שבת כמו שמזכיר מעין המאורע בכל מוצאי שבת ומוצאי ראש חודש אפילו כמה שעות בלילה שכבר חלף והלך לו יום שמזכיר הואיל והתחלת הסעודה היתה בו ואע"פ שנראה לכל העולם שהוא לילה אין זו סתירה כל שהוא לא עשה כבר דבר הסותר לזה וה"ה במוצאי שבת לראש חודש כשמזכיר של שבת לא עשה עדיין דבר הסותר לזה ואח"כ כשמזכיר של ראש חודש האמת הוא שהוא מזכיר).

ויש אומרים²⁸⁰² שאעפ"כ זו סתירה היא ולכן מזכיר של ראש חודש שהיא חובה לדברי הכל ולא של שבת שהיא מחלוקת אבל במוצאי שבת של חנוכה ופורים מזכיר של שבת ולא של חנוכה ופורים לפי שכל יום שאין בו קרבן מוסף אין הזכרתו חובה בברכת המזון כמ"ש סי' תרפ"ב (עיין לעיל סי' ד'²⁸⁰³) ותרצ"ה והעיקר כסברא הראשונה²⁸⁰⁴.

ואם משחשיכה לא אכל כזית פת לדברי הכל מזכיר שבת לבד²⁸⁰⁵ כל שלא התפלל ערבית.

ואם הבדיל על שולחנו דינו כהתפלל ערבית ושוב אינו מזכיר של שבת בברכת המזון ואם אמר המבדיל בין קודש לחול בלבד בלא כוס כמ"ש בסי' רצ"ט²⁸⁰⁶ יש להסתפק (ולפי מ"ש כאן אין כאן ספק דלא

²⁷⁹⁴ תשובות הרא"ש שם. טור ודעה הב' בשו"ע סי' תרצה ס"ג.

²⁷⁹⁵ הן בענין הא' - רמ"א סי' רעא ס"ו. והן בענין הב' - שו"ע ס"י. רמ"א סי' תרצה ס"ג. והיינו לגבי הזכרה בתחלה, אבל לענין חזרה כששכח כתב בסידור דהיינו רק אם הוא קודם שקיעת החמה.

²⁷⁹⁶ שו"ת מהרי"ל שם (לענין שבת). מטה משה סי' תתריא בשם מהר"א טירנא (לענין פורים).

²⁷⁹⁷ מ"א סי' תיט. וראה גם לעיל סי' ל ס"ה.

²⁷⁹⁸ מ"א ס"ק יז. וראה גם לעיל סי' יח ס"ח.

²⁷⁹⁹ ראה עד"ז לעיל שם ס"ה.

²⁸⁰⁰ מ"א שם.

²⁸⁰¹ ט"ז שם. עטרת זקנים ס"ק ג.

²⁸⁰² שלי"ה שם בשם מהר"ש מלובלין. מ"א ס"ק יח. סי' תיט. אליה רבה שם.

²⁸⁰³ בדפוס ראשון נשתבש כאן ציון הסעיפים (סי"ד שבדפוסים שלנו נסמן: יב, וגם כאן נסמן: סי"ב). וראה לעיל שם.

²⁸⁰⁴ ראה סי' השיחות תשי"ד ע' 40, ואג"ק חיי"ד ע' מג, דהיינו אפילו בסעודת יו"ט שחל בערב שבת, כשפורס מפה ומקדש, ואומרים תחלה רצה (לשבת שהתחיל זה עתה) ואח"כ יעלה ויבא (ליו"ט שכבר חלף).

²⁸⁰⁵ ע"י סי' רעא בהג"ה ס"ו, ובמ"א ס"ק טו, ובסי' תיט.

²⁸⁰⁶ סעיף טז.

גרע מהזכרת ראש חודש) אם דינו כהתפלל ערבית²⁸⁰⁷ ולפיכך שב ואל תעשה עדיף שהרי יש אומרים שלעולם אינו מזכיר של שבת אחר שיצא היום:

²⁸⁰⁷ מ"א סוף סי' רסג.

קפט נוסח ברכה רביעית ודיניה

ובו ח' סעיפים

א ברכה רביעית פותחת בברוך²⁸⁰⁸ שאינה כסמוכה לחברתה²⁸⁰⁹ לפי שאינה מכלל ברכת המזון אלא אח"כ ניתוספה²⁸¹⁰ כשנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ברכת הטוב והמטיב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה²⁸¹¹ וקבעוה בברכת המזון שכולה הודאה²⁸¹² וסמכוה אצל בונה ירושלים לפי שכשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד²⁸¹³.

וצריך לומר בה ג' מלכיות אחת שלה ושתיים בשביל ברכת הארץ ובונה ירושלים שלא הזכיר בהן מלכות ואע"פ שהן סמוכות לברכת הזן שיש בה מלכות מכל מקום כיון שהזכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים אין דרך ארץ שלא יזכיר ג' כ מלכות שמים בה אלא שלא רצו להזכיר מלכות שמים אצל מלכות בית דוד²⁸¹⁴ לכך תקנו להזכיר כנגדה מלכות בהטוב והמטיב ואגב שתיקנו מלכות כנגד בונה ירושלים תיקנו גם כן כנגד ברכת הארץ²⁸¹⁵ ואלו הן ג' מלכות מלך העולם אבינו מלכנו המלך הטוב²⁸¹⁶.

ובמדרש²⁸¹⁷ אמרו שצריך לומר בה ג' הטבות וג' גמולות ואלו הן ג' הטבות הטוב א' והמטיב ב' הוא הטיב מטיב יטיב לנו ג' שהן נחשבים כאחת זה מנהג העולם²⁸¹⁸ ויש שהיו נוהגים לומר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא יטיב לנו²⁸¹⁹ כדרך שאומרים השלש גמולות שהן הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו:

ב אע"פ שהיא ברכה ארוכה אינה חותמת בברוך²⁸²⁰ מפני שמתחלה תיקנוה במטבע קצר בא"י אמ"ה הטוב והמטיב בלבד ואח"כ הוסיפו בה כל הדברים הללו²⁸²¹:

ג אין לומר אל שבכל יום ויום²⁸²² אלא אל בכל יום²⁸²³ ויותר נכון שלא לומר כלל מלת אל שהרי כבר

²⁸⁰⁸ ברכות מו, ב.

²⁸⁰⁹ עיי' לעיל סי' מז ס"ה.

²⁸¹⁰ רש"י שם ד"ה הטוב. תוס' שם ד"ה והטוב. טור. ט"ז ס"ק א.

²⁸¹¹ ברכות מח, ב.

²⁸¹² רא"ש פ"ז סי' כב.

²⁸¹³ רא"ש שם בשם הירושלמי.

²⁸¹⁴ כדלעיל סי' קפח ס"ג.

²⁸¹⁵ גמרא שם מט, א. טור. ט"ז שם.

²⁸¹⁶ רש"י שם ד"ה שתי וד"ה לבד מדידה. רבינו יונה שם ד"ה רב פפא. טור ושו"ע ס"א.

²⁸¹⁷ הובא ברבינו יונה וברא"ש שם. שבלי הלקט סוף סי' קנז בשם רבינו שמחה שמצא במדרש.

²⁸¹⁸ רש"ל בביאורו לטור. מ"א ס"ק א.

²⁸¹⁹ טור בשם הרא"ש ושו"ע שם (וכ"כ בסידור).

²⁸²⁰ עיי' לעיל סי' סח ס"א.

²⁸²¹ תוס' שם מו, ב ד"ה והטוב. רא"ש שם. הרב רבינו יונה שם ד"ה ובכאן. טור. ט"ז שם.

²⁸²² כל בו (הובא במ"א ס"ק א).

²⁸²³ של"ה שער האותיות קדושה (פב, ב ד"ה כתבו הפוסקים). ב"ח ד"ה כתב הכל בו.

אמר האל אבינו ועוד שאם בא ליחס הטבה לשם אל היה לו לומר המלך האל הטוב והמטיב²⁸²⁴ :

ד כשיש נכרי בבית נוהגים לומר כולנו יחד בני ברית להוציא הנכרי מכלל הברכה²⁸²⁵ שאסור לברך הנכרים שנאמר²⁸²⁶ ולא תחנם ויותר נכון לומר בני ברית כולנו יחד שלא יהיה בכלל הברכה אפילו רגע כשאומר כולנו יחד קודם שמסיים בני ברית²⁸²⁷ .

ונשים ועבדים בני ברית הם²⁸²⁸ כמ"ש²⁸²⁹ טפכם נשיכם וגו' לעברך בברית וגו'.

(וכן המומר בכלל בני ברית הוא²⁸³⁰ שאע"פ שחטא ישראל הוא²⁸³¹ ולכן כשמומר בבית אין לומר כולנו יחד בני ברית כדי להוציאו מכלל הברכה):

ה בברכת (המזון) בעל הבית מסיים ונאמר אמן שאין יכול לגזור ואמר ואמר אמן משא"כ בברכת עושה שלום במרומיו שהוא שבח של הקב"ה וכל ישראל מצווין ואמר ואמר אמן²⁸³² (ואף אם מברך לעצמו אומר כן להמלאכים השומרים אותו²⁸³³):

ו כל המברך את ישראל מצוה לענות אחריו אמן²⁸³⁴ ולכן יש לענות אמן אחר הרחמן²⁸³⁵ .

ויאמר מאת ה'²⁸³⁶ כלשון הפסוק²⁸³⁷ ישא ברכה מאת ה' וגו' :

ז נוהגים לומר בשבת ויום טוב וראש חודש מגדול²⁸³⁸ כמו שכתוב בשמואל²⁸³⁹ ובחול מגדיל כמו שכתוב בתהלים²⁸⁴⁰ וסימן²⁸⁴¹ חדש ושבת קרא מקרא²⁸⁴² ר"ל כמ"ש בנביאים.

ויש מפקפקים²⁸⁴³ במה שאומרים הרחמן בכמה גוונים שהוא הפסק בין ברכת המזון לשתיית הכוס ויש

²⁸²⁴ ט"ז ס"ק ב (וכ"כ בסידור וגם נקוד אחר בכל יום ויום כי הכל דבור א' הטוב ומטיב לכל בכל יום ואח"כ מתחיל ענין אחר הוא הטיב כו').

²⁸²⁵ כל בו סי' כה (כג, ג). מטה משה סי' שלה.

²⁸²⁶ דברים ז, ב. וראה ע"ז כ, רע"א.

²⁸²⁷ ט"ז יו"ד סי' רלב ס"ק יד. מ"א ס"ק א. וכ"ה בסידור.

²⁸²⁸ גיטין כג, ב. רש"י שם ד"ה אף שלוחכם - לענין עבדים. מ"א שם - אף לענין נשים, שגם הן נזכרות בפסוק וגם הן כשרות להיות שליח. ועי' לעיל סי' קפז ס"ז.

²⁸²⁹ דברים כט, י-יא.

²⁸³⁰ אבן העזר. תשובת יד אליהו סי' פג. הובא בבאר היטב ס"ק א.

²⁸³¹ סנהדרין מד, א. וראה גם לעיל סי' נה ס"ד. לקמן סי' תמח סכ"ו. ה' רבית סע"ז. וראה מ"מ וציונים. חקרי הלכות ח"א יב, א. ח"ח כד, א.

²⁸³² מ"א שם.

²⁸³³ מטה משה סי' קנד בשם רבי יהודה החסיד. מ"א סי' סו ס"ק ז. ראה לעיל סי' ג מהדו"ק ס"א.

²⁸³⁴ ראה לקמן סי' רטו ס"ב.

²⁸³⁵ כל בו סי' צט בשם הגאונים. מ"א שם. סי' רטו ס"ק ג בשם המדרש. ופירושו ראה לעיל סי' קכד ס"ט. ראה סי' המנהגים - חב"ד ע' 22 : אין עונין אמן אחר יחסרנו. וראה אג"ק ח"ז ע' רכח.

²⁸³⁶ ונשא ברכה מאת ה'. שירי כנסת הגדולה הגהות הטור אות ח. מ"א שם. וכ"ה בסידור.

²⁸³⁷ תהלים כד, ה.

²⁸³⁸ **אבודרהם** בסדר ברכת המזון (שבת). מטה משה סי' שנא. כנסת הגדולה הגהות הטור (גם ראש חודש). מ"א שם. ושם נתבארו הטעמים. וכ"ה בסידור.

²⁸³⁹ ש"ב כב, נא.

²⁸⁴⁰ תהלים יח, נא.

²⁸⁴¹ מטה משה וכן כנסת הגדולה שם.

²⁸⁴² ישע"י א, יג.

²⁸⁴³ **טור בשם אחיו הר' יחיאל**.

מיישבין²⁸⁴⁴ שכיון שנהגו בהם נעשו כאלו הם מטופס הברכה ואינם חשובים הפסק²⁸⁴⁵ :

ח בבית האבל מוסיפים בברכה רביעית מעין המאורע²⁸⁴⁶ כל שבעה כמ"ש בי"ד סי' שע"ט²⁸⁴⁷ בין האבל עצמו²⁸⁴⁸ שמברך בין אחרים שאוכלים עמו ומברכים בזימון ואין חוששין בבית האבל לומר ג' הטבות וג' גמולות שאינן נזכרים בתלמוד²⁸⁴⁹ אלא כשמגיע להמלך הטוב אומרים החי הטוב והמטיב אל אמת דייך אמת שופט בצדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הרחמן וכו'²⁸⁵⁰ :

²⁸⁴⁴ **הטור בעצמו**. וראה לעיל סי' קפח ס"ד.

²⁸⁴⁵ ראה שער הכולל פי"ד ס"ק ח. קובץ יגדיל תורה (נ. י.) חנ"ב ע' קעז. חנ"ג ע' רלז.

²⁸⁴⁶ **ברכות מז**, ב. טור וש"ע ס"ב. ובסידור נשמטה הוספה זו. וראה אליה רבה ס"ק ג.

²⁸⁴⁷ סעיף א.

²⁸⁴⁸ מ"א ס"ק ב.

²⁸⁴⁹ **כן הוא בנוסח הרמב"ם והר"ד אבודרהם והכלבו ע"י ב"י ד"ה ובבית האבל דלא כש"ך ביו"ד שם ס"ק א-ב**.

²⁸⁵⁰ דיוקי הנוסח ראה מ"מ וציונים.

קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניו

ובו ח' סעיפים

א אחר שסיים ברכת המזון צריך לברך בורא פרי הגפן על הכוס של ברכת המזון²⁸⁵¹ אפילו אם כבר בירך על היין שבתוך הסעודה²⁸⁵² שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא²⁸⁵³ לפי שברכת המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה²⁸⁵⁴ וגם אי אפשר לשתות ולאכול בעודו מברך²⁸⁵⁵.

ומפני זה נשתנה ברכת המזון מכל דברים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה²⁸⁵⁶ ברכת חתנים²⁸⁵⁷ ומילה שבכולם ברכת היין קודמת וכאן מברך בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא לפניה אפילו אם לא בירך על היין בתוך הסעודה²⁸⁵⁸ ואפילו בירך הרי כשנטל הכוס בידו לברך ברכת המזון הסיח דעתו מלשתות קודם ברכת המזון²⁸⁵⁹ ואם היה נמלך לשתות היה צריך לחזור ולברך וכיון שכן למה אינו מברך בורא פרי הגפן קודם ברכת המזון אלא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבוראו על מה שאכל ושתה הוא²⁸⁶⁰ סילוק והיסח הדעת על מה שעשה ואפילו על ברכת המזון שמברך²⁸⁶¹ והכוס בידו לכך צריך לברך תיכף לשתייתו²⁸⁶² :

²⁸⁵¹ **פסחים קג**, ב כמר זוטרא. טור וש"ע ס"א.

²⁸⁵² גמרא שם. לבוש ס"א.

²⁸⁵³ ראה גם לעיל סי' קעט ס"ה.

²⁸⁵⁴ גמרא שם. וכ"ה גם בשאר ברכה אחרונה, כדלקמן ס"ז.

²⁸⁵⁵ חולין פז, א. משא"כ תפלה שיש בה רק טעם הב' ולא טעם הא', כדלעיל סי' קעח ס"ז. וראה לקמן סי' רעא סי"א אם קידוש הוי הפסק מטעם זה בפורס מפה ומקדש.

²⁸⁵⁶ כדלקמן סי' רצו ס"א.

²⁸⁵⁷ שו"ע אהע"ז סי' סב ס"א. וראה סידור (ברכת אירוסין ונשואין) שמחלק בין ז' ברכות שתחת החופה לז' ברכות שאחר בהמ"ז.

²⁸⁵⁸ הג"ה בלבוש ס"א.

²⁸⁵⁹ כדלעיל סי' קעט ס"ה.

²⁸⁶⁰ בלוח התיקון הגיה: והוה. וכ"ה ברא"ש שם.

²⁸⁶¹ בקוה"ש הגיה: על כוס בהמ"ז שמברך. ובלוח התיקון: על בפה"ג שבירך. וכ"ה ברא"ש שם.

²⁸⁶² **רא"ש פסחים פ"י ס"י. וטור. מ"א ס"ק א.** אליה רבה ס"ק א.

ב כל דבר הטעון כוס לא די באחיזת הכוס לבדה בשעת אמירת אותו דבר שזה אינו מעכב כלל בדיעבד²⁸⁶³ אלא עיקר מה שהטעינו כוס הוא לשנות ממנו²⁸⁶⁴ אחר אמירת אותו דבר שתהא אותה אמירה כעין שירה הנאמרת על היין²⁸⁶⁵ שמנסכין על גבי המזבח²⁸⁶⁶ שהיא שתיית המזבח²⁸⁶⁷ אף כאן תהא נאמרת שירה על שתיית היין ואין שתייה חשובה לומר שירה אלא אם כן שותה שיעור הראוי ליישב דעתו של אדם²⁸⁶⁸ שהוא כמלא לוגמיו²⁸⁶⁹ שהיא שתיה של הנאה²⁸⁷⁰ ובפחות משיעור זה לא קיים מצות הכוס כלל²⁸⁷¹.

וכל דבר שהכוס מעכב בו אפילו בדיעבד שאם אמר בלא כוס צריך לחזור ולומר על הכוס כגון קידוש והבדלה ה"ה אם אמר על הכוס ולא שתה ממנו כמלא לוגמיו מיד קודם שעקר ממקומו ובלא היסח הדעת בינתיים צריך לחזור ולקדש כמ"ש בס"י רע"א²⁸⁷² וכן בברכת המזון לא קיים מצות הכוס כלל²⁸⁷³:

ג וצריך ג"כ שיהיה היין בשעת האמירה אצלו על השלחן או על גבי דבר אחר באותו חדר מוכן לשתייה²⁸⁷⁴ וזהו ג"כ מעכב אפילו בדיעבד שאם אין היין לפניו בשעת האמירה ג"כ אינו נקרא אומר שירה על היין משא"כ אחיזת הכוס בידו אינו אלא מ"י דברים שנאמרו בכוס למצוה ולא לעכב כמו שנתבאר בס"י קפ"ג²⁸⁷⁵:

ד אע"פ ששתיית כוס של ברכה מעכבת אין מעכב שישתה המברך בעצמו אלא די בשתיית אחר²⁸⁷⁶ ואפילו מטעים ממנו לתינוק²⁸⁷⁷ (כמלא לוגמיו של תינוק²⁸⁷⁸) יצא ידי חובה (ששיעור מלא לוגמיו הוא בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו²⁸⁷⁹) אע"פ שהתינוק אינו מחויב בדבר אין בכך כלום לפי שגם על המברך לא חל החיוב כלל שלא חיבוהו אלא לומר שירה על היין שישתה ממנו

²⁸⁶³ כדלקמן ס"ג.

²⁸⁶⁴ ברכות נב, א.

²⁸⁶⁵ שאילתות פר' יתרו סי' נד. בה"ג הל' קידוש והבדלה. מרדכי יומא רמז תשכח. הובא בב"י יו"ד סי' רסה. ט"ז שם ס"ק י.

²⁸⁶⁶ ברכות לה, א. רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב.

²⁸⁶⁷ ראה לעיל סי' קסז ס"ח.

²⁸⁶⁸ תוס' יומא פ, א ד"ה הכי נמי.

²⁸⁶⁹ **פסחים קז, א** - לענין קידוש. וכ"ה לקמן סי' רעא סכ"ד. ולענין כוס ברכת המזון - טור ושו"ע ס"ג. והיינו לדעה הא' דלקמן ס"ד שדינם שוה, משא"כ לדעה הב' שם אין צריך כמלא לוגמיו אלא בקידוש, כדלקמן בסוף הסעיף שם.

²⁸⁷⁰ רא"ש פסחים פ"י ס"ח. לבוש ס"ד. וכ"ה לקמן סי' רעא סכ"ה.

²⁸⁷¹ פסחים שם - לענין קידוש.

²⁸⁷² סעיף כו, ובקונטרס אחרון שם ס"ק ז.

²⁸⁷³ עי' לקמן סי' רצט סוף ס"ז.

²⁸⁷⁴ **יתבאר בס"י רו ס"ט**, לענין ברכת היין. ולענין ברכת המזון ראה גם לעיל סי' קפב ס"א. וכן לענין קידוש - לקמן סי' רעא סכ"ח.

²⁸⁷⁵ סעיף ז. וראה גם לקמן סי' רו ס"ט לענין ברכת היין.

²⁸⁷⁶ רא"ש פסחים פ"י ס"ח, **משמעות הגמ' עירובין מ, ע"ב**. שו"ע ס"ד. וכ"ה לקמן סי' רעא סכ"ה.

²⁸⁷⁷ עירובין שם. טור ושו"ע סי' רסט ס"א (לענין קידוש בבית הכנסת). לקמן שם ס"ג. רמ"א סי' תקנא ס"י. טור ושו"ע סי' תקנט ס"ז (לענין מילה בתשעה באב). רמ"א סי' תרכא ס"ג (לענין מילה ביום הכיפורים). לקמן שם ס"ה. רמ"א יו"ד סי' רסה ס"ד (י"א אף לענין מילה בכל השנה). וראה גם סידור (סדר המילה). ולענין הבדלה ראה לקמן סי' רצה ס"ד. סי' תרכד ס"ב. קיצור הלכות שבת סי' רצה ס"ג ובשו"ע ג שם.

²⁸⁷⁸ **ע' בט"ז יו"ד סי' רסה ס"ק י (ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי. וע' במ"א סי' תרכא ס"ק ג שכתב שטעמית התינוק מועיל רק לדעת הראב"ן דלקמן, ונראה דלפי מה שכתבתי כל שכן שהדין אמת). ולהט"ז אשתמיטתיה מה שכתב הרא"ש בפ"י דפסחים ס"ח דיליף האי דינא דסגי בשתיית אחר מפ"ג דעירובין מ, ב דמירי בטעימה לתינוק ע"ש.**

²⁸⁷⁹ כלים פ"ז מ"א. יומא פ, ב. וכדלקמן סי' רעא סכ"ד. סי' תריב ס"ב.

איזה אדם מישראל שיהיה שתיה שהיא חשובה הנאה לו (ואפילו תינוק בן יומו²⁸⁸⁰).

ומכל מקום לכתחלה צריך להטעים לתינוק גדול קצת שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין כדי שיוכל לברך ברכת היין ולא תהא ברכתו לבטלה²⁸⁸¹ מפני שהתינוק שומעה ממנו ומברך ושותה²⁸⁸² משא"כ אם יטעים לקטן שלא הגיע לחינוך יפסיד ברכת היין שלא יוכל לאמרה אע"פ שאינה מעכבת²⁸⁸³.

(אבל רשאי הוא להטעים לגדול שיברך בעצמו ברכת היין אם הוא אינו שותה יין מפני ששונא אותו או משום נדר²⁸⁸⁴ אבל מי שהוא שותה יין מצוה מן המובחר שיטעום בעצמו וכן לכל המסובים שזימן עליהם²⁸⁸⁵ אך א"צ לכל אחד ואחד כמלא לוגמיו אלא די בטעימה כל שהוא²⁸⁸⁶).

ויש אומרים²⁸⁸⁷ שכל דבר הטעון כוס חוץ מקידוש²⁸⁸⁸ לא הצריכו לטעום ממנו אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו ונראית כברכה לבטלה אבל באמת הוא לצורך שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שיסדרו אותה אצל ברכת היין שהוא עיקר שירה המיוחדת ליין לפיכך רשאי לברך ברכת היין ולהטעים לקטן אע"פ שלא הגיע לחינוך ברכות ואפילו אינו יודע לדבר שכיון שהטעימה אינה אלא משום גנאי דיה בתינוק קטן כזה.

וכן נוהגין במילה שביום הכיפורים הואיל ואי אפשר בענין אחר כמ"ש בסי' תרכ"א²⁸⁸⁹ אבל במקום שאפשר כגון קידוש שבבית הכנסת בשבת ויום טוב יש לחוש לסברא הראשונה להטעים לקטן שהגיע לחינוך ברכה כמו שיתבאר בסי' רס"ט²⁸⁹⁰.

(אבל קידוש שבבית שאדם יוצא בו ידי חובתו יש אומרים²⁸⁹¹ אפילו לפי סברא האחרונה שלא די במה שיטעים לתינוק ולא אפילו שיטעים לגדול אלא המקדש בעצמו צריך לטעום כמלא לוגמיו ואם לאו לא יצא משום שנאמר²⁸⁹² זכור את יום השבת לקדשו ואמרו חכמים²⁸⁹³ זכרוהו על היין כלומר על שתיית

²⁸⁸⁰ כמצויין לעיל לענין הטעמה לתינוק הנימול.

²⁸⁸¹ רשב"א עירובין שם ד"ה ליתביה. שו"ת הר"ן סי' נב. מ"א בסי' רסט ס"ק א.

²⁸⁸² בקונטרס השלחן הגיה: שומעה ממנו ושותה.

²⁸⁸³ והיינו לדעה זו, משא"כ לדעה ב' דלקמן, שהברכה מעכבת. וראה לקמן סי' ערב בקונטרס אחרון ס"ק ב הוכיח כדעה זו שאינה מעכבת.

²⁸⁸⁴ עי' רמ"א סי' ערב ס"ט. ואף המ"א שם ס"ק ט לא פליג אלא משום ברכת היין. ועי' במה שכתבתי שם סי"ב ובקונטרס אחרון ס"ק ב שבקידוש יכול להוציאו אף בברכת היין, משא"כ כאן בכוס ברכת המזון שיברך הגדול בעצמו, וכדלקמן בהמשך הסעיף.

²⁸⁸⁵ רא"ש פסחים פ"י ס"ז. שו"ע ס"ד. טור ושו"ע סי' רעא ס"ד. לקמן שם סכ"ה.

²⁸⁸⁶ מגיד משנה הל' שבת פכ"ט ה"ז ממשמעות הגאונים. ט"ז סי' רעא ס"ק יז. לקמן שם סכ"ה.

²⁸⁸⁷ רש"י בעירובין מ, ב ד"ה ליתביה. ראב"ן עירובין פ"ג (ע, א). מ"א סי' תרכא ס"ק ג. לפירוש שו"ת חכם צבי סי' קסח (וראה לקמן סי' ערב בקונטרס אחרון ס"ק ב שחלק על דברי החכם צבי בזה). וראה גם לקמן סי' שמג ס"ח. ומבאר כאן ג' חילוקים בין ב' הדיעות: א) טעימת קטן שלא הגיע לחנוך. לדעה א' לא יברך על היין ולדעה ב' יברך. ב) טעימת גדול. לדעה א' יברך הגדול בעצמו. לדעה ב' חייב המזמן לברך ואינו יכול. ג) שיעור הטעימה. לדעה א' כמלא לוגמיו (כדלעיל ס"ב). לדעה ב' אפילו פחות, שלא תהא נראית ברכתו לבטלה (כדלקמן בסוף הסעיף).

²⁸⁸⁸ שבזה מפורש בפסחים קז, א ובעירובין עט, ב ששתיית כמלא לוגמיו מעכבת. ולקמן מבוארת שיטת הגאונים דמה"ט בקידוש מעכבת שתיית המקדש בעצמו דוקא.

²⁸⁸⁹ סעיף ד, שאין להטעים ממנו לתינוק גזירה שמא יהיה רגיל בשתייה אף כשיגדל, ובסעיף ה, שיש נוהגין להטעים לתינוק הנימול. והטעם שסומכים על דעה זו מבואר שם: שהברכה נתקנה בשביל תינוק הנימול לכן די כשנותנים לו לשותות. ושם ס"ד וס"ו כ' עוד מנהגים בזה. וראה גם לקמן סי' רעג ס"ט. סי' שמג ס"ח. ובסידור (סדר המילה): ונותנים לתינוק לשותות מכוס הברכה או ישתה בעצמו.

²⁸⁹⁰ סעיף ג. ושם נתבאר הטעם שיכול הקטן לשותות לפני קידוש שיוצא בו.

²⁸⁹¹ בה"ג הל' קידוש והבדלה. והגאונים רב עמרם ורב צמח ברא"ש פסחים פ"י ה"ח ובטור ושו"ע סי' רעא ס"ד. וראה גם לקמן שם סכ"ה.

²⁸⁹² שמות כ, ח.

היין לכבוד היום לפיכך²⁸⁹⁴ המזכירו על היין הוא המקדש שותה ממנו בעצמו וראוי לחוש לזה לכתחלה כמ"ש בסי' רע"א²⁸⁹⁵).

ולפי סברא זו שתקנת חכמים הוא בכל דבר הטעון כוס שיסדרו אותו על ברכת היין א"כ מי שאינו שותה יין אי אפשר לו לברך ברכת המזון על הכוס אלא א"כ יטעים ממנו לקטן שהגיע לחינוך²⁸⁹⁶ אבל לא לגדול שיברך בעצמו לפי שהמברך ברכת המזון הוא בעצמו צריך לברך ברכת היין לפי סברא זו והוא אינו רשאי לברך ברכת היין לחבירו²⁸⁹⁷ אף להאומרים שברכת המזון טעונה כוס²⁸⁹⁸ שלדבריהם ברכת היין היא חובה כברכת המצות שאדם יכול להוציא חבירו ידי חובתו כמ"ש בסי' קס"ז²⁸⁹⁹ מכל מקום כיון שחבירו יכול לברך בעצמו אין לאחר לברך לו²⁹⁰⁰ (אבל בקידוש והבדלה רשאי שכיון שצריך לברך ברכת קידוש והבדלה בשביל עצמו יכול לומר גם ברכת היין שנתקנה קודם ברכת קידוש והבדלה כמ"ש בסימן ער"ב²⁹⁰¹).

(ומכל מקום מי שבמצותיו חפץ מאד לברך ברכת המזון בזימון על הכוס יוכל לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים²⁹⁰²).

וכן בהבדלה אם לא טעם כמלא לוגמיו²⁹⁰³ א"צ לחזור ולהבדיל שספק ברכות של דבריהם להקל כסברא האחרונה):

ה אע"פ שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו מכוס של ברכה²⁹⁰⁴ א"צ לטעום מכוס המברך אלא יכול כל אחד ליתן כוסו לפניו²⁹⁰⁵ ויותר טוב לעשות כן אם אפשר לפי שכוס המברך הוא פגום לאחר ששתה ממנו המברך²⁹⁰⁶.

ואף שאפשר לתקנו ע"י שיוסיפו בו יין²⁹⁰⁷ לשתות כל אחד ואחד מהמסובין מכל מקום יותר טוב שיטעימו מיין של ברכה שכשיש לפני כל אחד ואחד כוסו בשעת ברכת המזון הרי כולם הן כוסות של ברכה כמו כוס המברך²⁹⁰⁸.

²⁸⁹³ פסחים קו, א. וראה לקמן סי' רעא ס"א-ב.

²⁸⁹⁴ לבוש שם סי"ד. ט"ז שם ס"ק יח.

²⁸⁹⁵ סעיף כה הביא ב' דיעות בזה, וסיים שראוי לחוש לדבריהם. ועיי' לקמן סי' ערב ס"ב.

²⁸⁹⁶ כן מבואר בשו"ת חכם צבי שם. ולעיל נתבאר שלסברה זו יכול להטעים אפילו תינוק שלא הגיע לחנוך ואפילו אינו יודע לדבר, ושכן נוהגין במילה ביום הכיפורים.

²⁸⁹⁷ תשובות חכם צבי סי' קסח.

²⁸⁹⁸ לעיל סי' קפב ס"א.

²⁸⁹⁹ סעיף כג. וראה גם לקמן סי' רעג ס"ו.

²⁹⁰⁰ וראה מ"ש לקמן סי' ערב בקונטרס אחרון ס"ק ב שלפי סברת החכם צבי, יברך המברך גם ברכת היין וישתו האחרים אף שיודעים לברך. וראה גם סידור (ברכת אירוסין ונשואין).

²⁹⁰¹ ס"ב ובקונטרס אחרון ס"ק ב.

²⁹⁰² להטעים לגדול שיברך בעצמו ברכת היין, כפי שעשו הני רבנן שבשו"ת חכם צבי שם.

²⁹⁰³ שלסברה ה' טעם הטעימה הוא שלא תיראה הברכה לבטלה וסגי במשהו. וראה תהלה לדוד ס"ק א. אמרי יושר ח"ב סי' קעג. חקרי הלכות ח"ב נג. ב

²⁹⁰⁴ רא"ש פסחים פ"י סט"ז. שו"ע ס"ד. טור ושו"ע סי' רעא ס"ד. לקמן שם סכ"ה.

²⁹⁰⁵ ירושלמי פ"ו ה"א. תוס' מו, א ד"ה אין. רא"ש פ"ז סי' טו. רשב"א פ"ז דברכות מו, א ד"ה אמר. ב"י ושו"ע ס"א. וכו"ה לקמן סי' ריג ס"א וסי' רעא סכ"ה - לענין קידוש. וראה גם סי' תעב סכ"ד. ולענין מנהג חב"ד ראה כפר חב"ד 935 ע' 68. 937 ע' 72.

²⁹⁰⁶ ט"ז סי' קפב ס"ק ד.

²⁹⁰⁷ כדלעיל סי' קפב ס"ה.

²⁹⁰⁸ ברכות נא, ב. רש"י שם ד"ה כל האי נבגא. אבודרהם הל' ברכות שער א בשם הראב"ד. הובא בט"ז סי' קפב ס"ק ה.

ואם לפני המסובין הן כוסות ריקנים יכול ליתן מכוס הברכה מעט לכל כוס וכוס שלהם²⁹⁰⁹ אחר שבירך בורא פרי הגפן קודם שתייתו כדי שיטעימו מכוס שאינו פגום²⁹¹⁰ ואין בזה משום הפסק בין ברכה לשתייה כיון שהוא לצורך שתיית המסובים²⁹¹¹ ומה שהוא מברך הוא כאלו הם מברכים שהרי הם יוצאים בברכתו וכן אם כוסות שלפניהם מלאים אלא שהם פגומים יכול לשפוך מכוס שלו לתקנם²⁹¹² קודם שישתה²⁹¹³.

וכיון שהם זקוקים לכוסו אין להם לטעום עד שיטעום הוא²⁹¹⁴ כמו שנתבאר בסי' קס"ז²⁹¹⁵ אבל אם אינם זקוקים לכוסו שכוסות שלהם מלאים ואינם פגומים יכולים לטעום קודם שיטעום הוא:

ו אע"פ שטעימת כוס של ברכה די בכמלא לוגמיו בכוס של ברכת המזון טוב לשתות רביעית לצאת מידי ספק ברכה אחרונה²⁹¹⁶ שכמלא לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית²⁹¹⁷ שהוא יותר מכזית²⁹¹⁸ ומכזית עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה כמ"ש בסי' ר"ן²⁹¹⁹.

ויותר מרביעית א"צ לשתות אף אם הוא אדם גדול שכמלא לוגמיו הוא יותר מרביעית²⁹²⁰.

ומצוה לגמוע גמיעות גסות משום חיבוב מצוה²⁹²¹:

ז אם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף²⁹²² והוא שדעתו לשתות עוד מיד שאל"כ יש לחוש שמא יתעכל מה ששתה²⁹²³ כמו שנתבאר בסימן קפ"ד²⁹²⁴ ואם היה בדעתו לשתות מיד וטעה ובירך ברכה אחרונה א"צ לברך ברכה ראשונה כיון שהיה בדעתו לשתות עוד ובירך בטעות²⁹²⁵ אבל אם בירך במתכוין אע"פ שדעתו לשתות עוד צריך לברך ברכה ראשונה שכל ברכה אחרונה היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה ומפסקת הואיל ואי אפשר לשתות בעודו מברך כמו שנתבאר למעלה²⁹²⁶:

ח אע"פ שכל המסובים יוצאים בברכת היין שבירך המברך ברכת המזון שהוא מתכוין להוציאם ידי חובתן ואף שיש איזה שהות עד שיגיע הכוס לכל אחד ואחד אין בזה משום הפסק כל שלא הפסיק בדיבור מכל מקום בסעודה גדולה שהמסובים רבים ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של ברכת המזון הרי

²⁹⁰⁹ רשב"א שם. שו"ע ס"א. וראה לעיל סי' קפב ס"ד ששפך ממנו לכלי לא פגמו.

²⁹¹⁰ רא"ש שם. בי"ח ד"ה ומ"ש ויטעום. ט"ז ס"ק א ובסי' קפב ס"ק ד - כשהיו לפנייהם כוסות פגומים. ומשמע ברשב"א ושו"ע שהוא הדין נמי כשהיו ריקנים.

²⁹¹¹ עי' לעיל סי' קסז ס"כ לענין לחם דהוי הפסק, דשם הוי שלא לצורך.

²⁹¹² תוס' מז, א ד"ה אין. רא"ש פ"ז סי' טו. שו"ע ס"א וסי' קפב ס"ד וסי' רעא סי"ז. לקמן שם סכ"ט.

²⁹¹³ רא"ש שם. בי"ח וט"ז שם.

²⁹¹⁴ ירושלמי תוס' רא"ש ורשב"א שם. טור ושו"ע ס"א.

²⁹¹⁵ סעיף כ לענין בציעת הפת. וראה גם לקמן סי' רעא ס"ל לענין קידוש.

²⁹¹⁶ **טור ושו"ע** ס"ג. וראה גם לקמן סי' תעב סוף סי"ט.

²⁹¹⁷ תוס' פסחים קז, א ד"ה אם טעם. מ"א ס"ק ה. וכ"ה לקמן סי' רעא סכ"ד. סי' תריב סי"ב. ובתינוק כמלא לוגמיו של תינוק, כדלעיל ס"ד.

²⁹¹⁸ שהרביעית היא ביצה ומחצה בקליפתה. ראה לוח ברה"נ פ"ב ה"א.

²⁹¹⁹ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה"נ פ"ב ה"א. סדר ברה"נ פ"ח ה"א. לקמן סי' תעב סי"ט.

²⁹²⁰ **ר"ן** פסחים קז, א ד"ה אם. מ"א ס"ק ה. וכ"ה לקמן סי' רעא סכ"ד.

²⁹²¹ **סוכה מט**, ב. רש"י שם ד"ה לגמע וד"ה מגמע. מ"א ס"ק ב.

²⁹²² **טור**. מ"א ס"ק ג.

²⁹²³ מ"א שם.

²⁹²⁴ סעיף ג.

²⁹²⁵ מ"א שם.

²⁹²⁶ סעיף א, לענין בהמ"ז.

כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן לעצמו מפני שהוא כנמלך מפני שבשעת שמיעתו ברכת המברך לא ידע אם יגיע לו²⁹²⁷ ואם נתכוין בשמיעתו שאם יגיע לו שיצא ידי חובתו בשמיעה זו יצא וא"צ לחזור ולברך לעצמו²⁹²⁸:

²⁹²⁷ אגודה פרק ערבי פסחים סי' עה. שו"ע סי"ה. רמ"א סי' קעד סי"ה. לעיל שם סי"י.
²⁹²⁸ מ"א סי"ק ז ובסי' קסט סי"ז. וכ"ה לעיל שם סי"א.

קצא אם הפועלים מחוייבים לברך

ובו סעיף אחד

א פועלים שכירי יום²⁹²⁹ העושים מלאכה אצל בעל הבית²⁹³⁰ מקצריין בברכת המזון כדי שלא לבטל ממלאכת בעל הבית²⁹³¹ שבשעת ברכת המזון אי אפשר לעסוק במלאכה כמ"ש בסי' קפ"ג²⁹³² כיצד ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותרם בברכת הארץ²⁹³³ מפני שברכת הארץ ובונה ירושלים הן דומות לכן כוללן בברכה אחת²⁹³⁴ שמניין הברכות אינן מן התורה²⁹³⁵ כי בברכה אחת שכולל בה מעין שלשתן יוצא ידי חובתו מן התורה²⁹³⁶ כמו שנתבאר בסימן קס"ח²⁹³⁷ אלא משה ויהושע ודוד ושלמה תקנו מטבע שלשתן²⁹³⁸ ומשום ביטול מלאכת בעל הבית הקילו וברכה רביעית שעיקרה מדברי סופרים²⁹³⁹ אין הפועלים אומרים אותה כלל²⁹⁴⁰ בין שמברכין בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברכת המזון כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתם כשחותם ברכת ירושלים²⁹⁴¹.

במה דברים אמורים כשנוטלים שכר על מלאכתם מלבד סעודתן אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל הד' ברכות כתיקונן וכן אם בעל הבית מיסב עמהם בסעודה אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד' ברכות²⁹⁴².

ועכשיו לעולם מברכין כל ד' ברכות לפי שאין דרך בני אדם להקפיד בכך ומן הסתם על דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הד' ברכות²⁹⁴³:

²⁹²⁹ ולא קבלנים. ראה תוס' ב"מ עה, ב ד"ה השוכר.

²⁹³⁰ ע"י לעיל סי' צ ס"ג.

²⁹³¹ **ברכות טז**, א. טור ושו"ע סי"א. ולענין שעת הדחק שהוא נחפז ראה לעיל סי' קפז ס"ד.

²⁹³² סעיף יד.

²⁹³³ גמרא שם לגירסת התוס' שם ד"ה וחותרם. טור ושו"ע שם.

²⁹³⁴ רש"י שם ד"ה וכוללן.

²⁹³⁵ **ב"י** ד"ה ואהא דאמרינן, **לדעת הרמב"ם** בס' המצות מצוה יט.

²⁹³⁶ מ"א סי"ק א.

²⁹³⁷ סעיף ח. **ועי' במ"ש שם בגליון**, ובסוף בקונטרס אחרון שם סי"ק א, **בשם הסידור דאתי שפיר אף לפ"ד שאר פוסקים דמניין הברכות מן התורה וצ"ל כאן הטעם משום שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כמ"ש התוס' טז, א ד"ה וחותרם**. ועי' סדר ברה"י פ"ב הי"ב שהוא מד"ס אלא שראוי להחמיר בה כעין של תורה, כיון שנתקן ע"י משה.

²⁹³⁸ כדלעיל סי' קפז ס"ב-ג.

²⁹³⁹ כדלעיל סי' קפט סי"א.

²⁹⁴⁰ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

²⁹⁴¹ כדלעיל סי' קפח ס"ב.

²⁹⁴² **גמרא שם**. טור ושו"ע שם.

²⁹⁴³ **הגהות מיימוניות** ה"ל ברכות פ"א אות ט. **שו"ע** ס"ב. וראה גם לעיל סי' קפח ס"ב.

קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה**ובו ז' סעיפים**

א כבר נתבאר בסי' קס"ז²⁹⁴⁴ שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו²⁹⁴⁵ אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פוטר אלא א"כ נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך שקביעותם מצרפתם להיות נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם.

במה דברים אמורים²⁹⁴⁶ בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד אבל בברכה אחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה²⁹⁴⁷ אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם אלא א"כ הם משלשה ולמעלה²⁹⁴⁸ שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת²⁹⁴⁹ לפי שהם ראויים לזמן כלומר להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים²⁹⁵⁰.

ואומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו²⁹⁵¹ והשנים אומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו²⁹⁵².

ואם הם ג' בלא המברך יכול לומר ברכו שאכלנו משלו²⁹⁵³ כיון שהם ראויים לברך בלשון רבים בלעדו ומכל מקום יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מכלל המברכים²⁹⁵⁴ ואע"פ שאמר נברך צריך הוא לחזור ולהכניס עצמו לכלל המברכים²⁹⁵⁵ לגמור ולחזור ולומר אחריהם ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו²⁹⁵⁶ ואח"כ מתחיל ברוך א"י אמ"ה וכו'.

ומי שאומר גם בראשונה ובטובו חיינו אין מוחין אותו²⁹⁵⁷:

ב יש נוהגין²⁹⁵⁸ להוסיף ברוך הוא וברוך שמו קודם שמתחילין בא"י אמ"ה הזן וכו' והוא תוספת על ברכת הזימון אבל כשמברך ביחיד אין מקום לאמרו²⁹⁵⁹ (וגם בזימון אומרו המזמן לבדו ולא המסובין²⁹⁶⁰).

(וגם כשהמזמן אומר בא"י אמ"ה כו' אין להם לומר ברוך הוא וברוך שמו אלא ישתקו וישמעו²⁹⁶¹)

²⁹⁴⁴ סעיף יז.

²⁹⁴⁵ כדלעיל סי' ח ס"א.

²⁹⁴⁶ **ברכות מה**, ב לפירוש התוס' שם ע"א ד"ה אם רצו והרא"ש שם פ"ז סי' טור ושו"ע סי' קצג ס"א.

²⁹⁴⁷ **תוס' ורא"ש שם**, ט"ז ומ"א סי' קצג ס"ק א. וכ"ה לעיל סי' קסז סי"ד. לקמן סי' ריג ס"ב.

²⁹⁴⁸ ואין צריך עשרה, כמו בתפלה ובברכות קריאת שמע ובברכות השחר, מטעם האמור לעיל סי' נט ס"ד.

²⁹⁴⁹ ר"ן בפ"י המשנה מגילה כג, ב ד"ה אבל הגאונים. והיינו דוקא בפת (מטעם האמור לקמן סי' ריג ס"ב) ודוקא כשנקבעו בקביעות המועלת (כדלקמן סי' קצג ס"א-ב). וראה לעיל סי' קפג ס"י, דמכל מקום יברך כ"א לעצמו מלה במלה עם המברך - מסיום ברכת הזן ואילך.

²⁹⁵⁰ רש"י מה, א ד"ה שלשה. לבוש ס"א.

²⁹⁵¹ ברכות נ, א. טור ושו"ע ס"א.

²⁹⁵² **טור ושו"ע שם**, וכ"ה בסידור. ושם: המברך אומר ברשות מרנן ורבנן ברכו וברכותי נברך שאכלנו משלו ועונין המסובין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו (וכדלעיל סי' קסז סוף סי"ט לענין ברכת המוציא: ומדת ענוה ... נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחלה ברשות כו').

²⁹⁵³ **משנה שם מט, ב**.

²⁹⁵⁴ **מימרא דשמואל שם**. טור ושו"ע שם.

²⁹⁵⁵ לבוש שם.

²⁹⁵⁶ **תוס' מו, ב ד"ה להיכן. רי"ף שם. רא"ש פ"ז סי"ב. טור ושו"ע שם**. וראה גם לעיל סי' נו ס"ג לענין ברכו.

²⁹⁵⁷ **מ"א בריש הסימן**.

²⁹⁵⁸ רוקח סי' רפג. **טור**. לבוש ס"א.

²⁹⁵⁹ פרישה ס"ק ב. **מ"א בריש הסימן**.

²⁹⁶⁰ אליה רבה ס"ק ב.

²⁹⁶¹ שו"ת דבר שמואל סי' רצה.

כמ"ש בסי' קכ"ד²⁹⁶² או יאמרו עמו מלה במלה כמ"ש בסי' קפ"ג²⁹⁶³).

ויש אומרים²⁹⁶⁴ שאחר שחזר המברך ברוך שאכלנו יענו המסובין אמן אחריו כי בכאן נשלמה ברכת הזימון.

ויש אומרים²⁹⁶⁵ שלא אמרו לענות אחר ברוך שאכלנו אלא באחד מן השוק שנכנס אצל חבורה כשעונים ברוך שאכלנו והוא שומע מן המסובין ולא אחר ברוך שאכלנו של המברך²⁹⁶⁶ וכן כשבא אצלם בשעה שאומר המברך נברך שאכלנו א"צ לענות אחר ברוך שאכלנו של המסובין אלא די במה שעונה ברוך ומבורך אחר נברך של המברך²⁹⁶⁷ כמו שיתבאר בסי' קצ"ח²⁹⁶⁸ ואע"פ שהשומע ברכה אחת ב' פעמים חייב לענות ב' פעמים מכל מקום כיון שברוך שאכלנו היא ענייה על נברך והוא ענה כבר אחר נברך מה שראוי לו לענות שוב א"צ לענות אחר ענייתם אע"פ שלא ענה כענייתם וגם אינה ענייה גמורה על אמירת המברך שהוא אומר נברך שאכלנו וזה אינו עונה ברוך שאכלנו כל שכן שהמסובין שענו ברוך שאכלנו שאינם צריכים לחזור ולענות אחר המברך שחזר ועונה כענייתם וכן המנהג²⁹⁶⁹.

ולדברי הכל המברך אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו של המסובין²⁹⁷⁰ כיון שחזר לומר בפיו אחריהם מיד מה שאמרו הם.

(וכן הדין בכל זה בעניית ברכו בבית הכנסת²⁹⁷¹):

ג אם הם עשרה חייבים להזכיר השם בברכת הזימון שהמברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו²⁹⁷² והם עונים אחריו ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו²⁹⁷³.

ואין לומר נברך לאלהינו כי לא מצינו במקרא למ"ד אלא אצל שיר והודאה²⁹⁷⁴ כמו שירו לה²⁹⁷⁵ הודו לה²⁹⁷⁶ אבל בברכה נאמר²⁹⁷⁷ במקלות ברכו אלהים וגו' ברכו עמים אלהינו וגו'²⁹⁷⁸ ורבים כמותם כולם בלא למ"ד.

ומעשרה ולמעלה אפי' הם אלף או ריבוא כך הם מברכים²⁹⁷⁹:

²⁹⁶² סעיף ב.

²⁹⁶³ סעיף י. וראה גם לעיל סי' קפה ס"ד. לקמן סי' תפד ס"ד.

²⁹⁶⁴ של"ה שער האותיות אות ק (פג, א) ד"ה כשחזר ומשיב. הובא במ"א שם.

²⁹⁶⁵ לבוש סי' קצח. הובא במ"א שם. וכ"ה לקמן שם ס"א. סי' קצה ס"ד.

²⁹⁶⁶ ואם לא שמע גם מהמסובין, רק מהמברך, ראה לקמן סי' קצח ס"א. וראה תהלה לדוד ס"ק א. אג"ק ח"י"ח ע' תקנד. הערות ובאורים תקנד ע' 14.

²⁹⁶⁷ דברי חמודות פ"ז סק"ח. שירי כנסת הגדולה סי' קצח אות א. אליה רבה שם ס"ק ב.

²⁹⁶⁸ סעיף א.

²⁹⁶⁹ מ"א ואליה רבה שם.

²⁹⁷⁰ לבוש סי' קצח.

²⁹⁷¹ לענין עניית אמן המבואר כאן. אמנם לענין עניית ברוך ה' המבורך כשלא שמע ברכו מהש"י, ראה לקמן סי' קצח ס"א שיש חילוק ביניהם.

²⁹⁷² משנה שם. טור ושו"ע ס"א.

²⁹⁷³ טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור.

²⁹⁷⁴ תוס' שם ד"ה נברך. רבינו יונה שם ד"ה כיצד. טור ושו"ע שם. ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ג.

²⁹⁷⁵ שמות טו, כא ובכ"מ.

²⁹⁷⁶ תהלים לג, ב ובכ"מ.

²⁹⁷⁷ תהלים סח, כז.

²⁹⁷⁸ תהלים סו, ח.

²⁹⁷⁹ שם במשנה. טור ושו"ע שם.

ד כל המשנה מזה הנוסח²⁹⁸⁰ כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו משלו או שאומר נברך למי שאכלנו משלו הרי זה בור שכשאומר נברך על המזון נראה כמברך למזון²⁹⁸¹ וכשאומר למי שאכלנו משמע שמרובים הם זה זן את זה וזה את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית²⁹⁸² משא"כ שאכלנו משלו סתם משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו ומה שאומרים בהגדה למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו זהו לפי שבנסים אי אפשר לטעות שעושה נסים זולתי הקב"ה משא"כ בברכה אפשר לטעות שמברך את בעל הבית²⁹⁸³ וכשהם עשרה כיון שמזכירין את השם אין מקום לטעות שמברכין המזון ויכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו²⁹⁸⁴ אבל לא למי שאכלנו²⁹⁸⁵ כי לא יהיה פירוש לדבריו כלל ואף אם יאמר מי שאכלנו הרי זה בורות כי מה סימן צריך לתת²⁹⁸⁶:

ה וכן האומר במקום ובטובו חיינו ומטובו חיינו או ובטובו חיים ה"ז בור²⁹⁸⁷ שמטובו משמע דבר מועט וממעט בתגמוליו של מקום²⁹⁸⁸ ומה שאומרים שבענו מטובך²⁹⁸⁹ זהו בשאלה²⁹⁹⁰ שהשואל שואל דבר מועט כעני בפתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה²⁹⁹¹ ובטובו חיים משמע שאר העולם חיים ולא הוא²⁹⁹² ומוציא עצמו מן הכלל²⁹⁹³:

ו אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו את השם בברכת הזימון אינם יכולים לחזור ולזמן בשם כיון שכבר יצאו ידי חובת זימון אלא שבטלו מצות הזכרת השם ומעוות שלא יוכל לתקן הוא אבל אם עדיין לא ענו אחריו כיון שלא נתקיימה עדיין מצות זימון יחזור המברך ויזמן בשם ואחר כך יענו אחריו²⁹⁹⁴:

ז בזוהר²⁹⁹⁵ הזהירו לומר בפיו קודם ברכת המזון תן לנו הכוס ונברך²⁹⁹⁶ או באו ונברך לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדושה ולהעביר מה שכנגדה ומזה נוהגים לומר בלשון אשכנז (רבותי מי"ר וועלי"ן בענטשי"ן)²⁹⁹⁷ והם עונים יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם²⁹⁹⁸:

²⁹⁸⁰ גמרא שם נ, א. טור ושו"ע שם.

²⁹⁸¹ רשב"א שם ד"ה על. מ"א ס"ק ד.

²⁹⁸² רש"י שם ד"ה למי. ט"ז ס"ק ד.

²⁹⁸³ גמרא שם. מ"א ס"ק ה.

²⁹⁸⁴ שם בגמרא. טור ושו"ע שם.

²⁹⁸⁵ דרכי משה ס"ק ג. ט"ז ס"ק ח.

²⁹⁸⁶ ט"ז שם.

²⁹⁸⁷ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

²⁹⁸⁸ רש"י שם ד"ה ומטובו. מ"א ס"ק ו.

²⁹⁸⁹ בתפלת שבת ויו"ט. מ"א שם.

²⁹⁹⁰ גמרא שם.

²⁹⁹¹ רש"י שם ד"ה בשאלה. מ"א שם.

²⁹⁹² ב"י ד"ה וטעמא.

²⁹⁹³ רש"י שם ד"ה חיים.

²⁹⁹⁴ ב"י בשם ארחות חיים. שו"ע ס"ב.

²⁹⁹⁵ זהר ואתחנן (בלק) קפו, ב. וראה מ"מ וציונים.

²⁹⁹⁶ ראה פסחים קג, ב. לעיל סי' קעט ס"ב וס"ה.

²⁹⁹⁷ ולענין קידוש והבדלה, וכן לענין ברכה באמצע הסעודה, ראה לעיל סי' קעד סי"א.

²⁹⁹⁸ סדר השלחן למה"ר נפתלי. מ"א ריש הסימן. וכ"ה בסידור.

קצג אם מצטרפין לזימון אם לא

ובו ב' סעיפים

א שנים שאכלו כאחת אם נקבעו בקביעות המועלת לצרף לזימון בשלשה²⁹⁹⁹ אע"פ ששנים אין ראויים לזימון³⁰⁰⁰ ולכן צריך כל אחד לברך לעצמו לכתחלה³⁰⁰¹ מכל מקום אם אחד יודע לברך והשני אינו יודע מברך היודע ומוציא מי שאינו יודע³⁰⁰².

וצריך לכוין³⁰⁰³ מלה במלה לכל מה שיאמר המברך³⁰⁰⁴ והמברך צריך לכוין להוציאו ידי חובתו³⁰⁰⁵.

ואם צריך שיהיה העם הארץ מבין בלשון הקודש נתבאר בסימן קפ"ה³⁰⁰⁶:

ב איזו היא קביעות המצטרפת לזימון כשהסיבו³⁰⁰⁷ על המטות או שישבו בשולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת בזמן הזה שאין לנו הסיבה³⁰⁰⁸ או שקבעו [חסר]³⁰⁰⁹:

²⁹⁹⁹ שדוקא כשנקבעו יחד (כמבואר לקמן ס"ב) יכולים לזמן בשלשה. תוס' מב, א ד"ה הסבו. רבינו יונה רפ"ז דברכות ד"ה שלשה. רא"ש פ"ז ס"א. מ"א ס"ק ח, וכדלקמן ס"ב.

³⁰⁰⁰ כדלעיל סי' קצב ס"א.

³⁰⁰¹ אבל בדיעבד יצאו י"ח כדלעיל סי' קסז ס"ז.

³⁰⁰² **ברכות מה**, ב. טור ושו"ע ס"א. וראה לקמן סי' ריג ס"ב שיש לעשות כן לכתחלה. וראה גם לעיל סי' קפה ס"ד. סי' קפו ס"ד. לקמן סי' קצז ס"ו. ולענין אינו בקי בברכת המצות עיי' לעיל סי' ח ס"א. ולענין אינו בקי בחזרת הש"ץ עיי' לעיל רס"י קכד.

³⁰⁰³ **מרדכי** רמז קנח. בשם מהר"ם בברכות מהר"ם.

³⁰⁰⁴ **טור ושו"ע** ס"א. וכ"ה לקמן סי' ריג ס"ד - בכל הברכות.

³⁰⁰⁵ ברכות מהר"ם ומרדכי שם. **רמ"א** ס"א. וראה לקמן שם בכל הברכות שמדרבנן, שי"א שהוא רק לכתחלה.

³⁰⁰⁶ סעיף א.

³⁰⁰⁷ **ברכות מב**, ב **גבי תלמידי דרב**, שמשם למדו (התוס' שם ע"א ד"ה הסבו) שגם בברכת המזון צריך הסיבה לזימון (כדלעיל ס"א).

³⁰⁰⁸ **עיי' סי' קסז** ס"ז - לענין ברכת המוציא.

³⁰⁰⁹ בהמשך הסימן (שחסר לפנינו) נתבאר א' שצריך לשמוע ברכת הזימון עד הזן את הכל. ומצויין לכאן לעיל סי' קפג סוף ס"י. לקמן סי' קצז ס"ב-ג. סי' קצה ס"ד. סי' קצז ס"ה. סי' קצט ס"י. סי' ר ס"א. ב' דין פרח זימון. ומצויין לכאן לקמן סי' ר ס"ב. ג' שצריך לחזור אחר זימון. ומצויין לכאן לקמן סי' קצז סוף ס"א.

קצד שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזימון ומה דינן**ובו ג' סעיפים**

א שלשה שאכלו כאחת ושכחו ובירך כל אחד לעצמו בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור ולזמן שאין זימון למפרע³⁰¹⁰ וכן אם בירכו שנים מהם אין השלישי יכול לזמן עמהם³⁰¹¹ אבל אם אחד מהם שכח ובירך לעצמו יכולים השנים האחרים לזמן עמו³⁰¹² ויכול לענות ברוך שאכלנו אף על פי שלא אכל כלום אחר שבירך ברכת המזון מפני שכבר נצטרף עמהם באכילתו קודם שבירך ברכת המזון ואף על פי שכבר בירך אחר אכילתו אין בכך כלום להאומרים שאם שנים אכלו פת השלישי מצטרף עמהם לזימון אפילו לא אכל עמהם פת אלא ירק ולא נתחייב בברכת המזון כלל³⁰¹³ כמ"ש בסימן קצ"ז³⁰¹⁴.

ואף על פי שהאוכל ירק ומברך אחריו ברכה אחרונה שוב אינו מצטרף לזימון מפני שכבר נסתלק מהם³⁰¹⁵ מכל מקום כאן שאכל פת ונקבע עמהם לא נסתלק מהם בברכתו לעצמו לענין שלא יוכלו

³⁰¹⁰ **ברכות מה ע"ב**. טור ושו"ע ס"א.

³⁰¹¹ **רא"ש** פ"ז סי' כח. **ורשב"א** נ, א ד"ה אינהו. טור ושו"ע שם.

³⁰¹² ברכות נ, א. טור ושו"ע שם.

³⁰¹³ רא"ש שם. טור ומ"א ס"ק א.

³⁰¹⁴ סעיף ב.

³⁰¹⁵ **מ"א** סי' קצז ס"ק ד בשם האגודה. לקמן שם ס"ד.

האחרים לזמן עמו.

ואפי' להאומרים שאין מצטרף לג' אלא א"כ אכל כזית פת ויש לחוש לדבריהם לכתחלה כמו שיתבאר שם מכל מקום כאן הרי כבר אכל פת עמהם ונצטרף עמהם לזימון³⁰¹⁶ אלא שמפני שכבר בירך לעצמו בטל הזימון ממנו מפני שאין זימון למפרע³⁰¹⁷ ולכן לא בטל אלא ממנו אבל לא מהאחרים שלא בירכו עדיין לפיכך הם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא.

ואם האחד לא בירך לעצמו אלא זימן עם שנים אחרים אינו מצטרף עם השנים שאכלו עמו ואין יכולים לזמן³⁰¹⁸ עמו³⁰¹⁹ :

ב שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים אותו ומודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון ויוצאים ידי חובתם³⁰²⁰ וגם הוא יוצא ידי חובתו³⁰²¹ אע"פ שאינו בא ויושב עמהם אלא שעומד לפני הפתח³⁰²² רק שישמע³⁰²³ עד סיום ברכת הזן כמ"ש בסי' קצ"ג³⁰²⁴.

במה דברים אמורים בשלשה אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינן מצטרפין עד שיבא וישב עמהם שבפחות מעשרה שיושבים ביחד אין דרך ארץ להזכיר את השם³⁰²⁵ :

ג שלשה שאכלו כאחת ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה ואחד השלישית מחוייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיוודע והשנים שומעים ויוצאים ידי חובתם³⁰²⁶ והיודע ברכה ראשונה הוא מזמן ואומר נברך שאכלנו משלו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אם הוא יודע והם אינם יודעים לענות³⁰²⁷.

ואם הוא אינו יודע אע"פ שאחד מהם יודע אין מזמנים כלל שאי אפשר להם לחלק ברכת הזימון וברכת הזן לשנים לפי שהעיקר כהאומרים שנברך אינה ברכה בפני עצמה כלל³⁰²⁸ כמ"ש בסי' קצ"ג³⁰²⁹ אלא מברכים בלא זימון³⁰³⁰ וה"ה אם הם ב' ואחד מהם יודע ב' ברכות ואחד השלישית³⁰³¹.

אבל אם כל המסובים אינם יודעים איזו ברכה משלש ברכות של תורה לא יברכו כלל מה שיוודעים כי שלשתן מעכבות זו את זו³⁰³² אבל ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים אע"פ שכולם אין יודעים אותה

³⁰¹⁶ מ"א ס"ק א.

³⁰¹⁷ ברכות נ, א. טור ושו"ע שם.

³⁰¹⁸ מימרא דרבא שם נ, א. טור ושו"ע סי' קצג ס"ו. רמ"א ס"א. וראה מ"מ וציונים.

³⁰¹⁹ אלא אם כן יצטרף אחר עמהם (לבוש ס"א).

³⁰²⁰ ברכות מה, ב. טור ושו"ע ס"ב. ואם אינו עונה עמהם ראה לקמן סי' ר ס"א.

³⁰²¹ רמב"ם הלי' ברכות פ"ה הי"ג. מ"א ס"ק ב.

³⁰²² רשב"א שם ד"ה אמר בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים שם). הובא בב"י ד"ה וכתב הרשב"א. מ"א שם.

³⁰²³ משא"כ בחרש ואילם, כדלקמן סי' קצט ס"י.

³⁰²⁴ סיום סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי' ר ס"א.

³⁰²⁵ גמרא שם. טור ושו"ע שם. לבוש ס"ב.

³⁰²⁶ ברייתא שם מו א. לפירוש התוס' שם ד"ה ולמאן. ורי"ף ורא"ש פ"ז סי"א. ורבינו יונה שם ד"ה לימא.

³⁰²⁷ ורשב"א שם ד"ה עד היכן בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים שם). טור ושו"ע ס"ג.

³⁰²⁸ מ"א ס"ק ג.

³⁰²⁹ רב ששת מו, א. דכוותיה פסקו התוס' שם ד"ה עד היכן. רא"ש שם סי"ב (לפירוש הב"י ודרכי משה ס"ק א). רבינו

יונה שם ד"ה ולענין בשם בה"ג ברכות פ"ז. טור ורמ"א ס"ב. מ"א שם. וראה מ"מ וציונים לקמן סי' קצה ס"ד.

³⁰³⁰ סיום סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי' ר ס"א.

³⁰³¹ וכדלעיל סי' קצג ס"א, שכשאחד אינו יודע לברך יכול השני להוציאו אף בלא זימון.

³⁰³² מ"א שם.

³⁰³³ מ"א שם לדעת הרי"ף שם. וכדלעיל סי' קפח ס"ט שחשובות כברכה אחת. וראה גם לעיל סי' קפג ס"א.

אינה מעכבת ג' ברכות של תורה³⁰³³.

ובג' ברכות הללו אם אחד יודע חצי הברכה ואחד חצי השניה אין ברכה אחת מתחלקת לשנים והיא מעכבת את שאר הברכות³⁰³⁴.

ויש אומרים שג' ברכות של ברכת המזון אין מעכבות זו את זו³⁰³⁵ ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה³⁰³⁶:

³⁰³³ ב"י ד"ה שלשה לדעת הרי"ף שם. שו"ע שם.

³⁰³⁴ תוס' שם. טור ושו"ע שם.

³⁰³⁵ מ"א שם בשם הרמב"ן] במלחמות שם ד"ה כתוב בס' המאור להיכן.

³⁰³⁶ אבן העזר. והיינו כששבע, וכדלעיל סי' קפד ס"ב. וראה חקרי הלכות ח"ח כח, א.

קצה חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם

ובו ד' סעיפים

א ב' חבורות שאוכלות בבית אחד³⁰³⁷ או בב' בתים³⁰³⁸ שאין דרך הרבים מפסקת ביניהם³⁰³⁹ אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינן מצטרפות אלא אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן ואם יש שמש אחד לשתייהן הוא מצטרף³⁰⁴⁰ אע"פ שלא אכל עמהם³⁰⁴¹:

ב וכל זה כשנכנסו מתחילה לשם על דעת להצטרף³⁰⁴² אבל בסתם אינן מצטרפות אפי' רואים אלו את אלו והם בבית אחד ושמש אחד לשתייהן³⁰⁴³ שהרי אינן מצטרפות לזימון אלא א"כ קבעו בשלחן אחד לאכול יחד³⁰⁴⁴ שאז נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם³⁰⁴⁵ וכאן כל חבורה היא לעצמה משא"כ כשנכנסו ונחלקו לב' חבורות על דעת להצטרף לברכה אחת ה"ז כאלו נכנסו ונתחברו בחבורה אחת שעיקר החיבור והצירוף הוא הכוונה להתחבר³⁰⁴⁶.

אבל אם נכנסו ונחלקו סתם שלא על דעת להצטרף אע"פ שבשעת ברכת המוציא היה בדעתם להצטרף שוב אין כוונתם מועלת לחברם ולצרפם אפי' לברכת המוציא עצמה כמ"ש בסי' קס"ז³⁰⁴⁷ כ"ש לברכת המזון³⁰⁴⁸.

ואם נכנסו זו אחר זו אע"פ שהשנייה נכנסה על דעת להצטרף עם הראשונה אם הראשונה לא היה בדעתה כלל בשעת כניסתה על השנייה להצטרף עמה אלא נכנסה סתם אינן מצטרפות³⁰⁴⁹ לפיכך בסעודות גדולות במקומות שנכנסים בזה אחר זה יזמנו כל חבורה לעצמה:

³⁰³⁷ משנה ברכות נ, א. טור ושו"ע ס"א.

³⁰³⁸ ירושלמי פ"ז ה"ה. בה"ג ברכות פ"ז, ורבינו חננאל, הובאו ברא"ש פ"ז. טור ושו"ע שם.

³⁰³⁹ רבינו יונה שם ד"ה אם היה שמש. שו"ע שם. ט"ז ס"ק ב.

³⁰⁴⁰ גמרא שם ע"ב. טור ושו"ע שם.

³⁰⁴¹ ראה מ"מ וציונים.

³⁰⁴² ירושלמי שם. טור ושו"ע שם.

³⁰⁴³ רשב"א שם ד"ה הא דקתני בשם הראב"ד.

³⁰⁴⁴ כדלעיל סי' קצג ס"ב.

³⁰⁴⁵ כדלעיל סי' קסז ס"ז.

³⁰⁴⁶ ב"ח ד"ה שתי חבורות. ט"ז ס"ק א. מ"א ס"ק ב.

³⁰⁴⁷ סעיף יז.

³⁰⁴⁸ אלא אם כן נקבעו אח"כ לאכול יחד בשלחן אחד, כמבואר בשו"ע סי' קצג ס"ב ומ"א שם ס"ק ח.

³⁰⁴⁹ אף שגם בזה מועיל כשנקבעו השניים בשלחן אחד, כמבואר בשו"ע ומ"א שם.

ג אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על המפתן הוא מצרפן³⁰⁵⁰ לפי שהוא יכול לראות אלו ואלו בהפיכת פניו לכאן ולכאן והרי זה כמקצתן רואים אלו את אלו³⁰⁵¹ שהוא נחשב מאלו ומאלו שהרי מוציא את כולם ידי חובתם³⁰⁵²:

ד כל מקום שמצטרפות ב' חבורות צריך שישמעו³⁰⁵³ שתיהן כל ברכת המזון³⁰⁵⁴ בביאור³⁰⁵⁵ מפי המברך ולפחות ברכת הזן כמ"ש בסי' קפ"ג³⁰⁵⁶ וקצ"ג³⁰⁵⁷.

ומי שלא שמע ברכת הזימון שהוא נברך שאכלנו³⁰⁵⁸ משלו בביאור אינו יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו אלא עונה אחריהם אמן³⁰⁵⁹ לדברי האומר כן בברכו שבבית הכנסת³⁰⁶⁰ כמ"ש בסי' נ"ז³⁰⁶¹ וכבר נתבאר שם שאין דבריו עיקר³⁰⁶²:

³⁰⁵⁰ טור מהירושלמי שם. שו"ע ס"ב.

³⁰⁵¹ מ"א ס"ק ג. וראה גם לעיל סי' נה ס"ז.

³⁰⁵² פרישה סי' נה ס"ק ז.

³⁰⁵³ תוס' נ, ב ד"ה שמש. רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ב.

³⁰⁵⁴ מ"א ס"ק ד.

³⁰⁵⁵ רמב"ם שם.

³⁰⁵⁶ סוף סעיף י.

³⁰⁵⁷ סיום סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה לקמן סי' ר ס"א.

³⁰⁵⁸ ראה לעיל סי' קצד ס"ג "שהעיקר כהאומרים שנברך אינה ברכה בפני עצמה כלל", וראה מ"מ וציונים.

³⁰⁵⁹ מ"א ס"ק ה.

³⁰⁶⁰ מ"א סי' נז ס"ק א.

³⁰⁶¹ סעיף ב.

³⁰⁶² וא"כ גם כאן יענה עמהם ברוך שאכלנו כו' כיון שגם אכל. וכ"ה לקמן סי' קצח ס"ב. ואם לא אכל עונה אמן לכו"ע, כדלקמן שם ס"א.

קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון

ובו ז' סעיפים

א מי שאכל דבר איסור³⁰⁶³ אע"פ שאינו אסור אלא מדברי סופרים³⁰⁶⁴ אין מזמנין עליו.

ויש אומרים³⁰⁶⁵ שה"ה שאין מברך אחריו ברכת המזון אפי' אכל בשוגג שאין עבירה מצוה³⁰⁶⁶ ואם יודע שהוא אסור ובא לאכלו אינו מברך עליו בתחלה שאין זה מברך אלא מנאץ³⁰⁶⁷ כמ"ש³⁰⁶⁸ ובוצע ברך נאץ ה'.

ויש אומרים³⁰⁶⁹ שלא אמרו כן אלא במצוה הבאה בעבירה שאין ראוי להזכיר עליה שם שמים ואין מברכין עליה ברכת המצות שאין עבירה מצוה³⁰⁷⁰ אבל ברכת הנהנין צריך לברך³⁰⁷¹ אפי' האוכל איסורי

³⁰⁶³ משנה מה, א. טור ושו"ע ס"א.

³⁰⁶⁴ גמרא מז, ב. שו"ע שם.

³⁰⁶⁵ רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ט. רש"י במשנה שם ד"ה והשמש (וראה רש"י מז, א ד"ה הא לא חזי. פס"ד צמח צדק ז, סע"א). רשב"א שם ד"ה מתני'. שו"ע שם.

³⁰⁶⁶ ירושלמי חלה פ"ק ה"ה (הובא בב"י ד"ה כתב הרמב"ם). פסקי ריא"ז פ"ז ה"ב אות א. לבוש ס"א (שברכת המזון היא מצוה הבאה בעבירה).

³⁰⁶⁷ ב"ק צד, א. רש"י מז, א ד"ה הא לא חזי. הרא"ה רפ"ז דברכות. פסקי ריא"ז שם. לבוש שם. וראה גם לעיל סי' יא ס"ב.

³⁰⁶⁸ תהלים י, ג.

³⁰⁶⁹ ראב"ד שם. רא"ש פ"ז ס"ב. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשצד. וראה כנסת הגדולה הגב"י.

³⁰⁷⁰ כדלעיל סי' כה סל"ה.

תורה במזיד³⁰⁷² כי מי שאוכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר שיהא ריחו נודף ביותר³⁰⁷³ ויהנה ג"כ מהעולם הזה בלא ברכה³⁰⁷⁴ ולא מנעו אלא לזמן עליו לפי שאין חביריו רשאים להתחבר עמו בחבורה ובני חבורה שכולן אכלו מדברים האסורים גם הם אין להם קבע³⁰⁷⁵ שאין קבע וחיבור לדברים האסורים והרי זה כעין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברך הואיל ונהנה³⁰⁷⁶.

ולענין הלכה יש להכריע³⁰⁷⁷ שאם אכל איסור בשוגג יברך אחריה אבל המזיד לא יברך לא בתחילה ולא בסוף שאין זה מברך אלא מנאץ:

ב אם גזל או גנב לחם אפוי אע"פ שכבר נתיאשו הבעלים אינו מברך עליו בתחלה לפי שאם היו הבעלים באים לתבעו ממנו היה חייב להחזירו להם ולא היה יכול לפטור את עצמו בדמים³⁰⁷⁸ נמצא שאכילתו היא בעבירה וברכתו ניאוצ אבל מברך אחריו ברכת המזון שכשכבר אכלו הוא שלו ודמים הוא חייב לו ואף שאכל באיסור כיון שאחר האכילה יכול לפטור את עצמו בדמים שיהא מה שאכל שלו אין ברכתו אז ניאוצ³⁰⁷⁹:

ג אם גזל חטים או קמח ואפה פת מברך גם בתחלה שכבר קנאו בשינוי ונעשה שלו שאם באו הבעלים יכול לפטור את עצמו בדמים³⁰⁸⁰ ואין אכילתו עבירה³⁰⁸¹ ואע"פ שכיוצא בזה במצוה אינו מברך עליה הואיל ומכל מקום ע"י עבירה באה לידו כמ"ש בסי' י"א³⁰⁸² אין לדמות ברכת הנהנין לברכת המצות³⁰⁸³ מטעם שנתבאר בסברא האחרונה שבסעיף א' ואף לסברא הראשונה אינן דומות אלא כשנהנה בעבירה ולא כשבאו ע"י עבירה ויש חולקין בזה³⁰⁸⁴ (וספק ברכות להקל³⁰⁸⁵):

ד וכל זה בגנב וגזלן עצמו אבל אחרים מברכין בתחלה ובסוף לדברי הכל שהרי לא ע"י עבירה באה לידם אלא א"כ גנב לחם אפוי ולא נתיאשו הבעלים כמ"ש בסי' תרמ"ט³⁰⁸⁶:

ה אם אכל איסור במקום סכנה לדברי הכל מברך עליו תחלה וסוף שהיתר הוא אוכל³⁰⁸⁷ ומצוה הוא

³⁰⁷¹ מאירי ב"ק שם ד"ה מאחר שהשינוי. הובא בשיטה מקובצת שם.

³⁰⁷² מור וקציעה בדעת הראב"ד והרא"ש.

³⁰⁷³ שו"ת הרשב"א שם, עפ"י ברכות נא, א. ומזה נראה דמירי אף במזיד.

³⁰⁷⁴ כדלעיל סי' קסז ס"א.

³⁰⁷⁵ משמעות הראב"ד שם. תוס' מה, א ד"ה אכל טבל. מאירי שם ד"ה המשנה השנית.

³⁰⁷⁶ ראב"ד שם.

³⁰⁷⁷ ט"ז סוף ס"ק א. וראה פס"ד צמח צדק ו, ד שמחלק בזה בין דרבנן לדאורייתא.

³⁰⁷⁸ כדלקמן ה' גזילה וגניבה ס"ו.

³⁰⁷⁹ ר' יונה בירושלמי שם. רבינו מנחם הל' ברכות פ"א הי"ט. ב"ח ד"ה ומ"ש בשם הרמב"ם, ובשו"ת ב"ח החדשות סי' א. עולת תמיד ס"ק א. והסכים עמהם המ"א ריש הסימן לדינא, מטעם ספק ברכת המזון מדאורייתא לחומרא.

³⁰⁸⁰ כדלקמן שם. וראה גם לעיל סי' יא ס"ב.

³⁰⁸¹ מגיד משנה פ"ו [ו] מהל' חמץ ומצה. ב"ח ועולת תמיד שם. והסכים עמהם מ"א שם לענין ברכת המזון, כנ"ל. וראה תהלה לדוד ס"ק א.

³⁰⁸² סעיף יב.

³⁰⁸³ נהר שלום ס"ק א. ולענין המצוה עצמה ראה לעיל סי' יא ס"ב ובקונטרס אחרון שם ס"ק ד.

³⁰⁸⁴ ב"י ד"ה כתב הרמב"ם. הובא במ"א שם. וראה תהלה לדוד שם.

³⁰⁸⁵ ראה חקרי הלכות ח"ח לא, א.

³⁰⁸⁶ סעיף ו.

³⁰⁸⁷ ראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 985. ח"ט ע' 35 הערה 45. שלחן המלך ח"א ע' קסד הערה 7.

עושה להציל נפשו³⁰⁸⁸:

ו שלשה שאכלו כאחת ואחד מהם אכל פת נכרי והב' נזהרים ממנו³⁰⁸⁹ או שאחד מהן כהן ואכל חלה
אע"פ שהיא אסורה להשנים³⁰⁹⁰ מזמנין עליו הואיל והיא מותרת לו.

ואם היו כהנים עם זר אוכלין כאחד והזר אוכל פת נכרי והכהנים נזהרים ממנה ואוכלים חלות אינן
מצטרפין לזימון שכל צירוף לזימון אינו אלא כשהם יכולים להתחבר יחד באכילתם לאכול לחם אחד
וכאן כל אחד נזהר מלחם חבירו³⁰⁹¹ (משא"כ כשהזר אינו אוכל פת שנזהר ממנה הכהן שאוכל חלה אף
שהזר אינו יכול לאכול מלחמו של כהן כיון שהכהן יכול לאכול מלחמו של ישראל או השלישי שאוכל
פת נכרי יכול לאכול עם הב' מצטרפים):

ז וכן אחד אוכל גבינה וב' בשר מצטרפים שהאוכל גבינה יכול לאכול מלחמם³⁰⁹² אע"פ שהוא מלוכלך
בבשר אם יקנח פיו וידיחנו³⁰⁹³ אבל אם אוכל גבינה קשה אינן מצטרפין שהמנהג עכשיו שלא לאכול
בשר אחר גבינה קשה על ידי קינוח והדחה³⁰⁹⁴ וכן בסעודת מצוה מראש חודש אב עד תשעה באב
שמקצת הקרואים אוכלים גבינה כמ"ש בסימן תקנ"א³⁰⁹⁵ כיון שנזהרים מבשר מחמת המנהג אין
מצטרפין עם אוכלי בשר וצריכים לזמן לעצמן³⁰⁹⁶ אלא אם כן אכלו כזית פת קודם שאוכלי בשר
התחילו לאכול בשר בלחמם שכזית זה היו יכולים לאכול מלחמו³⁰⁹⁷ או שאחד מבני הסעודה אכל כזית
לחם אחר שאינו מלוכלך לא בבשר ולא בחלב שזה מצרף את כולם שהרי כולם יכולים לאכול מלחמו.

וכן ג' שמודרים הנאה זה מזה או אפילו אחד שמודר מב' והב' ממנו אע"פ שיכולים לשאול על נדרם כל
זמן שלא נשאלו אין מצטרפין³⁰⁹⁸ אם כל אחד אוכל משלו אבל אם אוכלים משל בעל הבית
מצטרפין³⁰⁹⁹ (שדרך בעל הבית להאכיל אורחים לחם כל צרכם וא"כ אף אם יאכל זה מפרוסה שחתך זה
לצורך עצמו אינו נהנה אלא משל בעל הבית כיון שלא יחסר לחמו של זה³¹⁰⁰ משא"כ באוכלי בשר
וגבינה שאין יכולים לאכול זה מהפרוסה שחתך זה אע"פ שיכולים לחתוך כל אחד פרוסה לעצמו מכר
אחד בפרט קודם נגיעתם בבשר ובחלב³¹⁰¹ אין זה מועיל לחברם ולצרפם כי מה לי ככרות נפרדים ומה
לי ככר אחד):

³⁰⁸⁸ שו"ע ס"ד. וכ"ה לקמן סי' רד סט"ו. וראה פס"ד צמח צדק ז', א טעם החילוק בין מקום סכנה לשוגג דלעיל ס"א.
וראה הערות ובאורים רלא ע' יט.

³⁰⁸⁹ תוס' ר' יהודה מה, א ד"ה אבל בשם רבינו שמואל מרומבורג. הובא בתוס' שם ד"ה אכל. רא"ש פ"ז סי' ב.
טור ושו"ע ס"ג. וראה לעיל סי' קסח ס"ו.

³⁰⁹⁰ ערכין ד, א. טור ושו"ע שם.

³⁰⁹¹ הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ה אות ד, ומרדכי רמז קנו, בשם מהר"ם מרוטנבורג בברכות מהר"ם (סי' כב). שו"ע
שם.

³⁰⁹² מ"א ס"ק א. בשם אגודה סי' קסד, ותענית סי' כג, וערכין סי' ד. ורוקח הל' סעודה סי' שלד. סמ"ק סי' קט. וראה
פס"ד צמח צדק ז', א אם האוכל גבינה צריך לברך.

³⁰⁹³ כמבואר בשו"ע יו"ד סי' פט ס"ב.

³⁰⁹⁴ כמבואר ברמ"א שם.

³⁰⁹⁵ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה רמ"א שם סי'. לקמן סי' רמט בקונטרס אחרון ס"ק א.

³⁰⁹⁶ מ"א שם.

³⁰⁹⁷ נהר שלום ס"ק ב.

³⁰⁹⁸ תוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע שם. מ"א ס"ק ב.

³⁰⁹⁹ אור זרוע ח"א סי' קצה. רמ"א ס"ג.

³¹⁰⁰ ט"ז ס"ק ג.

³¹⁰¹ כקושית הגהות מנהגים הל' תשעה באב אות נו, ורש"ל בביאורו לסמ"ג עשין כז, ומלבושי יום טוב. הובאו במ"א
ס"ק א, ובאליה רבה ס"ק ב.

קצת דין צירוף לזימון ג' או עשרה

ובו ט' סעיפים

א שנים שאכלו כאחת וגמרו סעודתם ובא שלישי³¹⁰² וקבע אצלם³¹⁰³ אם אינם שבעים כל כך³¹⁰⁴ בענין שאם היו מביאים לפניהם איזה דבר החביב אצלם לקנוח סעודה³¹⁰⁵ היו יכולים לאכול ממנה³¹⁰⁶ אפילו כל שהוא³¹⁰⁷ לא נגמרה סעודתם עדיין ומצטרף עמהם אע"פ שלא אכלו כלום משבא אצלם.

ואם אמרו כבר נברך ברכת המזון הרי הסיחו דעתם מלאכול עוד ונגמרה סעודתם ושוב אינו מצטרף עמהם³¹⁰⁸ אלא א"כ אכלו עמו³¹⁰⁹ (ואין צריך לומר אם הסיחו דעתם בפירוש מלאכול עוד³¹¹⁰ ואף להאומרים³¹¹¹ שהיסח הדעת מאכילה אינו זקוק לחזור לברך המוציא אם נמלך לחזור ולאכול מפני שדרכו של אדם להיות נמלך בסעודתו להמשך מסעודה קטנה לגדולה מכל מקום כל זמן שאינו נמלך וחוזר ואוכל נגמרה אכילה הראשונה בהיסח דעתו כיון שעומד בדעתו ואינו חוזר ממנה³¹¹².)

ומכל מקום אפי' נטלו ידיהם מים אחרונים³¹¹³ מצוה שיחזרו ויטלו מים ראשונים ויברכו המוציא ויאכלו כזית כדי לברך בזימון³¹¹⁴ ואפי' אם זה אינו חפץ לאכול כלל מצוה שיתנו לו לאכול מעט כדי לזמן עליו³¹¹⁵ שכל שנים שאכלו כאחד מצוה עליהם לחזור אחר זימון כל מה שיכולים כמ"ש בסי' קצ"ג³¹¹⁶:

ב אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית³¹¹⁷ שפחות מכזית אינו נקרא אכילה³¹¹⁸ ואפי' אכל פת. ומשאכל כזית³¹¹⁹ מזמנין עליו ומצטרף בין לג'³¹²⁰ בין לעשרה אפילו אכל כזית ירק³¹²¹ או שאר פירות³¹²² ואפילו אין כזית בירק אלא שטיבלו בציר ואכל ויש בו כזית עם הציר שעל גבי הזית מזמנין עליו³¹²³ שהציר מצטרף כמ"ש בסי' ר"י³¹²⁴ ואפילו לא אכל כלום אלא שתה³¹²⁵ רביעית מאיזה

³¹⁰² שמואל מז, א. טור ושו"ע ס"א.

³¹⁰³ כדלעיל סי' קצג ס"ב.

³¹⁰⁴ לבוש ס"א. אליה רבה ס"ק א.

³¹⁰⁵ רש"י שם ד"ה אילו.

³¹⁰⁶ סמ"ג סי' כז בהל' ברכת המזון.

³¹⁰⁷ רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ט.

³¹⁰⁸ תוס' שם ד"ה אילו. רא"ש פ"ו ס"ח. טור ושו"ע שם.

³¹⁰⁹ כדלקמן בסוף הסעיף.

³¹¹⁰ ראה לעיל סי' קעט ס"ד.

³¹¹¹ לעיל סי' קעט ס"א.

³¹¹² משמעות השו"ע דלא תקשי ממה שפסק כאן דהוי היסח הדעת אמ"ש בסי' קעט ס"א שהביא ב' הדיעות. ע' עולת תמיד ס"ק א שהקשה כן. דלא כמ"א ס"ק ב.

³¹¹³ שבזה הוי היסח הדעת לדברי הכל, כדלעיל שם ס"ה.

³¹¹⁴ ב"ח ד"ה שנים. מ"א ס"ק ג.

³¹¹⁵ תשב"ץ סי' דש. שו"ת רשב"א ח"ז סי' נו. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ה את ז. שו"ע שם.

³¹¹⁶ סיום סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. וראה שו"ע שם ס"א.

³¹¹⁷ משנה מה, א. טור ושו"ע סי' קצו ס"ד.

³¹¹⁸ גמרא מט, ב. וכ"ה לעיל סי' קפד ס"ב.

³¹¹⁹ מרדכי סי' קעג. שו"ע ס"ב. מ"א ס"ק ח.

³¹²⁰ ר"י בתוס' שם ד"ה תשעה. רא"ש פ"ז ס"א. דעה בתרא בטור ושו"ע ס"ג.

³¹²¹ גמרא מח, א. טור ושו"ע ס"ב. ואף שאין מזמנים אלא על הפת, כדלקמן סי' ריג ס"ב.

³¹²² ברייתא שם (גרורת).

³¹²³ לבוש ס"ב.

³¹²⁴ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו. ועי' מ"א שם סק"א. לעיל סי' קנח ס"ז.

משקה³¹²⁶ ואפילו מן המים³¹²⁷ מצטרף עמהם ועונה ברוך שאכלנו ששתיה בכלל אכילה³¹²⁸.

והוא שאכל כזית זה או שתה רביעית זו לאחר שעלה והיסב עמהם על המטה בימי חכמי התלמוד שכך היתה דרך קביעות סעודתם ובזמן הזה בישיבה בשלחן אחד שאל"כ אף מי שאוכל פת אינו מצטרף כמ"ש בסי' קצ"ג³¹²⁹ ומכל מקום א"צ לישב אלא בשעת אכילתו או שתייתו אבל בשעת הזימון יכולים לזמן עליו אפילו עומד בחוץ לפני הפתח כמ"ש בסי' קצ"ד³¹³⁰.

ואפילו ג' שאכלו ירק או שתו מצטרפים לשבעה שאכלו פת לזמן בשם הואיל ורוב הניכר הוא מאוכלי פת אבל ששה שאכלו פת אין מזמנין בשם בצירוף ד' שלא אכלו פת שששה אינם רוב הניכר³¹³¹.

ויש אומרים³¹³² שלא הקילו באכילת ירק או שאר אוכלים חוץ מן הפת ובשתיית כל משקה אלא להצטרף לעשרה שכבר יש מאוכלי הפת שיעור הראוי לזימון אלא שאינן רשאים להזכיר השם בפחות מעשרה לכן די בצירוף ג' אוכלי ירק או שותים איזה משקה שהם יכולים ג"כ לענות עמהם ברוך אלהינו שאכלנו משלו אבל בזימון ג' כל שאין ג' שאכלו פת שהם חייבים בזימון אין מזמנין בצירוף מי שלא אכל פת כיון שאינו חייב בזימון.

ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שאם אכלו ב' ובא שלישי אצלם ויכולים להזקיקו שיאכל כזית פת יתנו לו פת אבל אם אינו רוצה נוהגין ליתן לו לשתות או לאכול מיני מגדים ומזמנים עליו כסברא הראשונה³¹³³:

ג וכל זה לענין צירוף אבל ג' אוכלים פת שמזמנים לדברי הכל יכול לענות עמהם אף מי שאכל כזית ירק או שתה רביעית ואפי' שלא בישיבה בשלחן עמהם כמו שיתבאר בסי' קצ"ח³¹³⁴:

ד המצטרף צריך ליזהר שלא לברך ברכה אחרונה עד שיזמנו עליו שאם בירך ברכה אחרונה על אכילתו או שתייתו שוב אינו יכול לזמן ולענות עמהם שכבר נסתלק מהם³¹³⁵:

ה עד היכן הוא הזימון עד סיום ברכת הזן³¹³⁶ שכל המצטרפים לזימון צריכים לכוין ולשמוע ברכה ראשונה מברכת המזון מפי המזמן כמ"ש בסי' קצ"ג³¹³⁷ ואע"פ ששמע ברכת הזן לא נפטר בה מברכה אחרונה על אכילתו³¹³⁸ אלא א"כ אכל תמרים ובשתיה לא נפטר אלא א"כ שתה יין כמו שיתבאר בסי' ר"ח³¹³⁹ ומכל מקום לכתחלה יכוין שלא לצאת ידי חובתו לכתחלה בשמיעתו ברכת המזון שלכתחלה

³¹²⁵ ברכות מח, ב (יין).

³¹²⁶ תוס' שם. מרדכי סי' קעג. טור ושו"ע שם.

³¹²⁷ מ"א ס"ק ו.

³¹²⁸ יומא עו, א. תוס' ומרדכי שם. וראה גם לקמן סי' תריא ס"ב.

³¹²⁹ סעיף ב. וראה גם לעיל סי' קסז סט"ו ואילך.

³¹³⁰ סעיף ב.

³¹³¹ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

³¹³² רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ח. דעה א' שבטור ושו"ע שם.

³¹³³ כנסת הגדולה בהגב"י. מ"א ס"ק ט.

³¹³⁴ סעיף ב.

³¹³⁵ מ"א ס"ק ד. בשם האגודה סי' קפז בשם הר"ר מנחם. וראה לעיל סי' קצד ס"א שאם אכל פת ובירך ברכת המזון עדיין יכולים לזמן עליו.

³¹³⁶ רב ששת מו, א. לפירוש התוס' שם ד"ה עד היכן, ופסק כוותיה. רא"ש שם ס"י"ב (לפירוש הב"י ודרכי משה לקמן סי' ר ס"ק א). רבינו יונה שם ד"ה ולענין בשם בה"ג ברכות פ"ז. טור ורמ"א סי' ר ס"ב.

³¹³⁷ סיום סי' זה בשוע"ר לא הגיע לדינו, וראה לקמן סי' ר ס"א.

³¹³⁸ רא"ש הובא בטור ושו"ע ס"ג.

³¹³⁹ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לדינו. וראה שו"ע שם ס"ז. לוח ברה"נ פ"א הט"ו.

צריך לברך על כל מין ברכה הראויה לו³¹⁴⁰ כמו שיתבאר³¹⁴¹ :

ו שנים שאכלו ושבעו ונתנו לשלישי לאכול מעט שיצטרף עמהם לזימון אם אכל כזית פת יכול לברך להם ברכת המזון אפי' לא אכל כדי שביעה ואינו חייב בברכת המזון מן התורה³¹⁴² כמותם³¹⁴³ לפי שמן התורה אף מי שלא אכל כלל יכול להוציא את מי שאכל ושבע שלא אמרו³¹⁴⁴ כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם אלא במי שאינו מצווה כלל כמו נשים במצות שאינן נוהגות בהן³¹⁴⁵ אבל כל שמצוה זו נוהגת בהן אע"פ שלא נתחייב בה עתה הוא אלא חבירו נקרא הוא ג"כ מחוייב בדבר³¹⁴⁶ מדין ערבות³¹⁴⁷ שכל ישראל ערבים זה בזה³¹⁴⁸ ועליו להציל חבירו מעון ולפוטרו ממצוה שנתחייב בה³¹⁴⁹.

ואף שברכת המזון היא ברכת הנהנין ובברכת הנהנין מי שאינו נהנה אינו מוציא את מי שנהנה לפי שאינו מחוייב בברכה זו משום ערבות הואיל ואינו חובה על חבירו שיכול הוא שלא ליהנות ושלא להתחייב בברכה כמ"ש בס"י קס"ז³¹⁵⁰ מכל מקום בברכת המזון³¹⁵¹ כיון שכבר נהנה ונתחייב לברך³¹⁵² מחוייב הוא להצילו מעון ולברך לו.

אלא שהחכמים אמרו שמי שלא אכל פת אינו יכול לברך ברכת המזון שאין לברך ברכת הנהנין בלא הנאה³¹⁵³ וסמכו זה³¹⁵⁴ על מה שכתוב³¹⁵⁵ ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך ואפי' אם זה שאכל ושבע אינו יודע לברך אין חבירו מברך לו³¹⁵⁶ שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה³¹⁵⁷ ועוד שזה אינה עקירה שיכול אחר לאכול עמו ולברך לו אבל מי שאכל פת אפי' כזית כיון שמברך על הנאת עצמו מוציא ג"כ חבירו שאכל כדי שביעה.

אבל אם לא אכל כזית פת שמברכין אחריו ברכת המזון אפי' אכל תבשיל מחמשת המינים שמברכין אחריו מעין שלש אינו יכול לברך ברכת המזון כדי להוציא את האוכלים פת³¹⁵⁸ אפי' לא אכלו אלא

³¹⁴⁰ מ"א ס"ק ז.

³¹⁴¹ בס"י רח שלא הגיע לידינו. וראה לוח ברה"נ פ"א ה"ז. וראה גם לקמן ס"י רב סכ"ד.

³¹⁴² כדלעיל ס"י קפד ס"ב.

³¹⁴³ רש"י ותוס' מח, א ד"ה עד. רא"ש פ"ז ס"י כא.

³¹⁴⁴ ר"ה כט, א. ברכות כ, ב.

³¹⁴⁵ כדלעיל ס"י קפו ס"ב. וראה גם לקמן ס"י קצט סוף ס"ט. ס"י רעא ס"ה-ו. ס"י רפב ס"ה. ס"י רצו ס"י"ט. ס"י תקפח ס"ו.

³¹⁴⁶ ראה גם לעיל ס"י קפו ס"ב. חקרי הלכות ח"ג יא, א.

³¹⁴⁷ כדלעיל ס"י קסז סכ"ג.

³¹⁴⁸ שבועות לט, א. סנהדרין כז, סע"ב.

³¹⁴⁹ רבינו יונה כ, ב ד"ה תפלה ומזוזה. רא"ש פ"ג ס"י"ג.

³¹⁵⁰ סעיף כג.

³¹⁵¹ תוס' שם. רא"ש פ"ז ס"י כא.

³¹⁵² חדושי אנשי שם פ"ז (לה, ב ס"ק א). ב"י סוף ס"י קפו. מעדני יום טוב שם ס"ק י.

³¹⁵³ רבינו יונה מח, א ד"ה ובהא דאמרינן. רא"ש פ"ג ס"י"ג.

³¹⁵⁴ ירושלמי פ"ג ה"ג. הובא ברא"ש פ"ז ס"י כא.

³¹⁵⁵ דברים ח, י.

³¹⁵⁶ שגם בשאר ברכות המצות אינו יכול לפטור אלא את מי שאינו בקי, כדלעיל ס"י ח ס"א, משא"כ בברכת הנהנין וברכת המזון שאם לא נתחייב אינו יכול לפטור אפילו מי שאינו בקי, כדלעיל ס"י קסז סכ"ג וס"י קצג ס"א (שרק כשנקבעו לאכול יחד יכול להוציא את מי שאינו בקי).

³¹⁵⁷ כדלעיל ס"י קכח ס"ג. ועמ"ש לעיל ס"י קצא.

³¹⁵⁸ ב"י ד"ה ודוקא לאצטרופי ממשמעות הרמב"ם ה"ל ברכות פ"ה ה"ח.

כזית.

ויש אומרים³¹⁵⁹ שמי שלא אכל כדי שביעה אינו מוציא את מי שאכל כדי שביעה וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה שאם בני חבורה מקצתם אכלו כדי שביעה ומקצתם לא אכלו כדי שביעה מברך אחד מהאוכלים כדי שביעה ויוצאים האחרים³¹⁶⁰ אלא א"כ שהאוכלים כדי שביעה אין בהם מי שיודע לברך אזי יברך מי שאכל כזית ויוציא את כולם ידי חובתם³¹⁶¹ (אם היה שבע כבר קודם שאכל הכזית שאי אפשר לו להביא עצמו לידי חיוב של תורה³¹⁶² ע"י שיאכל יותר אבל אם אפשר לו לאכול יותר יש לחוש לסברא האחרונה):

ז ואם אכלו כולם כדי שביעה ומקצתם שתו ומקצתם לא שתו והם תאבים לשתות טוב שיברך מי ששתה³¹⁶³ לפי שיש אומרים³¹⁶⁴ שמן התורה אינו חייב לברך אלא אם שתה אם הוא תאב לשתות שנאמר³¹⁶⁵ ואכלת ושבעת ודרשו חכמים³¹⁶⁶ ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואע"פ שאין דבריהם עיקר שזה סמך בעלמא הוא שסמכו חכמים³¹⁶⁷ לחייב ברכת המזון על כזית שנאמר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית ושבעת זו שתיה אבל אין המקרא יוצא מידי פשוטו שאינו חייב לברך אלא כשאכל ושבע ואפי"ל לא שתה מכל מקום טוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר שיברך מי ששתה.

אבל אם מקצתם אכלו לשובע ולא שתו ומקצתם לא אכלו לשובע ושתי יברך מי שאכל לשובע אע"פ שלא שתה כיון שהעיקר כהאומרים שחיוב ברכת המזון מן התורה תלוי באכילה כדי שביעה ולא בשתיה³¹⁶⁸:

ח וכל זה כשמברכים בזימון כתיקון חכמים שהמזמן לבד הוא מברך ומוציא את כולם ידי חובתם אבל עכשיו שכולם מברכים בלחש עם המזמן אין לחוש לכל זה ויכול לברך אף מי שאכל כזית לבד ולא שתה אע"פ שיש אחרים שאכלו לשובע ושתי³¹⁶⁹.

אלא שכבר נתבאר בסי' קפ"ג³¹⁷⁰ שאין לנהוג כן אלא ישמעו מפי המזמן לפחות עד סיום ברכת הזן:

ט מי שהיה כבר שבע קודם שאכל ואכל אכילה גסה אם נהנה גרונו מאותה האכילה מברך לפניו ולאחריו ומוציא אחרים ידי חובתם³¹⁷¹ אף על פי שהם חייבים מן התורה והוא אינו חייב אלא מדברי סופרים³¹⁷² אבל אם נפשו קצה עליו ואין גרונו נהנה מאכילתו אינו מברך כלל לא לפניו ולא

³¹⁵⁹ בה"ג ברכות פ"ז. הובא ברש"י ותוס' ורא"ש שם. ועי' רבינו יונה מח, א ד"ה ובהא דאמרין, וב"י סוף ד"ה כתב בה"ג, **שכן נראה דעת הרמב"ם** בהל' ברכות פ"ה ה"ז. לחם חמודות פ"ז אות נט מסתימת האחרונים.

³¹⁶⁰ רא"ש שם. טור ושו"ע ס"ד.

³¹⁶¹ עי' לעיל סי' קצג ס"א.

³¹⁶² כיון שכבר שבע קודם שאכל. וכ"ה לקמן ס"ט. ואם שבע ע"י כזית זה ראה מ"מ וציונים. סדר ברה"י פ"ב סוף ה"ב. משנה שלמה סי' ג ס"ק טז.

³¹⁶³ **רמ"א** ס"ד.

³¹⁶⁴ **מרדכי** רמז קעז, ושבלי הלקט סי' קנד, בשם סי' יראים סי' רנג.

³¹⁶⁵ דברים ח, י.

³¹⁶⁶ ברכות מט, ב כרבי מאיר.

³¹⁶⁷ תוס' שם ד"ה רבי מאיר.

³¹⁶⁸ **מ"א** ס"ק יב.

³¹⁶⁹ **ב"י** ד"ה ונראה דלא. **מ"א** ס"ק י.

³¹⁷⁰ סעיף י.

³¹⁷¹ פסקי ריא"ז פ"ז ה"ב אות ח. **שלטי גבורים** פ"ז (לה, ב) אות ב. **מ"א** ס"ק יב.

³¹⁷² כדלעיל סוף סי' י.

לאחריה³¹⁷³ לפי שזו אינה חשובה אכילה כלל לכל מצות שבתורה בין לענין מצות עשה כמו שנתבאר בס' תע"ר³¹⁷⁴ בין לענין מצות לא תעשה כמה שכתבנו בס' תרי"ב³¹⁷⁵:

³¹⁷³ פסקי ריא"ז ושלטי גבורים ומ"א שם. וראה גם לקמן סי' רד סט"ו.

³¹⁷⁴ סעיף ה.

³¹⁷⁵ סעיף ה.

קצח אחד נכנס אצל שלשה שאכלו

ובו ב' סעיפים

א שלשה שאכלו והם מברכים בזימון ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך נברך שאכלנו משלו חייב לענות אחריו ברוך ומבורך³¹⁷⁶ שמו תמיד לעולם ועד³¹⁷⁷ ושוב אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו כמ"ש בסימן קצ"ה³¹⁷⁸ ואם מזמנים בעשרה עונה אחריו ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד³¹⁷⁹ והוא הדין אם היה שם כשאכלו ולא אכל עמהם³¹⁸⁰.

ואם לא ענה אחריו כך³¹⁸¹ או שנכנס כשהמסובין עונין ברוך שאכלנו שאינו יכול לענות ברוך ומבורך כיון שלא שמע שאמר המברך נברך (ואף לדברי האומרים³¹⁸² שמי שלא שמע ברכו מש"ץ יכול לענות עם הציבור כאן³¹⁸³ אינו יכול לענות עם המסובין שהם עונים ברוך שאכלנו והוא לא אכל ולענות בפני עצמו ג"כ אינו ראוי כיון שלא שמע) יענה אחריהם אמן³¹⁸⁴ ושוב אינו עונה אחר ברוך שאכלנו שחזור המברך³¹⁸⁵.

ואין צריך לומר בברכות הגמורות שיש בהן הזכרת השם שחייב לענות אחריהם אמן אע"פ שאינו חייב בהם³¹⁸⁶.

ואם נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו יש אומרים³¹⁸⁷ שצריך לענות אחריו אמן ויש אומרים³¹⁸⁸ שא"צ שכיון שהמסובים שאכלו הם שותקים אין עליו שום חיוב כלל (ויש לחוש לסברא הראשונה):

ב וכל זה כשהוא לא אכל ולא שתה אבל אם אכל כזית ירק או דבר אחר או שתה רביעית מאיזה משקה ולא בירך עדיין ברכה אחרונה³¹⁸⁹ ונכנס אצלם יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו משלו אע"פ שלא אכל

³¹⁷⁶ גמרא מה, ב. טור ושו"ע. וכ"ה בסידור.

³¹⁷⁷ בה"ג ברכות פ"ז. הובא בתוס' שם ד"ה רב זביד ורא"ש פ"ז ס"ט. טור ושו"ע.

³¹⁷⁸ אולי צ"ל: קצב ס"ב. וראה גם סי' קצה ס"ד.

³¹⁷⁹ בה"ג תוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע. וכ"ה בסידור.

³¹⁸⁰ שו"ע. וראה ט"ז ס"ק א.

³¹⁸¹ שו"ע, לפירוש דברי חמודות פ"ז סק"ח. שיירי כנסת הגדולה סי' קצח אות א. אליה רבה שם ס"ק ב.

³¹⁸² לעיל סי' נז ס"ב.

³¹⁸³ וכן הדין לענין ברוך שאכלנו אם גם הוא אכל, כדלקמן סי' ולעיל סי' קצה ס"ד. ונתבאר שם שכן עיקר. מכל מקום כאן שלא אכל עמהם אינו יכול לענות כו'.

³¹⁸⁴ גמרא שם. טור ושו"ע.

³¹⁸⁵ כדלעיל סי' קצב ס"ב. וראה תהלה לדוד ס"ק א. אג"ק ח"י"ח ע' תקנד. הערות ובאורים תקנד ע' 14.

³¹⁸⁶ בה"ג שם. סמ"ג עשין כז בה"ל ברכת המזון. טור ורמ"א. וכ"ה לקמן סי' רטו ס"ב.

³¹⁸⁷ לבוש. אליה זוטא ס"ק ב ורבה ס"ק ג, שכן הסכימו האחרונים.

³¹⁸⁸ ט"ז ס"ק א.

³¹⁸⁹ כדלעיל סי' קצז ס"ד.

עמהם בחבורה אחת אלא בבית אחר³¹⁹⁰ (ואפילו נכנס בשעה שכל המסובין עונין עונה עמהם ברוך שאכלנו אע"פ שלא שמע נברך כיון שעונה עם המסובין ששמעו לפי דברי האומרים כן בברכו³¹⁹¹):

³¹⁹⁰ מ"א ס"ק א. אליה רבה ס"ק ב. וכ"ה לעיל סי' קצז ס"ג.
³¹⁹¹ כדלעיל סי' קצה ס"ד.

קצט על מי מזמנין ועל מי אינן מזמנין

ובו י"א סעיפים

א השמש שאכל כזית מזמנים עליו³¹⁹² שאף שלא קבע עצמו³¹⁹³ בשלחן עמהם אלא עומד ומשמש עליהם³¹⁹⁴ ואכל מעומד וגם הולך ובא³¹⁹⁵ באמצע אכילתו ואין לו קביעות כלל עמהם מצטרף עמהם לזימון שכיון שדרך אכילתו בכך זו היא קביעותו³¹⁹⁶ משא"כ באיש אחר³¹⁹⁷ כמ"ש בסי' קצ"ג³¹⁹⁸:

ב כותי בזמן הזה אינו מצטרף לזימון³¹⁹⁹ אפילו הוא חבר שכבר נמנו עליהם ועשאו כנכרים גמורים לכל דבריהם³²⁰⁰ (אבל צדוקי מזמנין עליו אם חבר הוא³²⁰¹):

ג עם הארץ אין מזמנים עליו ואפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים³²⁰² להקשות ולפרק להבין מתוכם טעמי המשניות על בוריים³²⁰³ הרי זה עם הארץ לענין זה³²⁰⁴ ועכשיו מזמנים אפילו על עם הארץ³²⁰⁵ גמור³²⁰⁶ כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו³²⁰⁷ שאם היו פורשים מהם גם הם היו פורשים מן הצבור לגמרי³²⁰⁸.

ומכל מקום מי שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית אין מזמנים עליו³²⁰⁹ שכיון שרוב עמי הארץ קוראים לא שייך לומר שיהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו אם יפרשו מיחידים שאינם קוראים³²¹⁰ ואצ"ל מי שהוא רשע ועובר עבירה בפרהסיא שאינו מעולה מעם הארץ בזמן התלמוד³²¹¹ (ואינו דומה

³¹⁹² משנה מה, א. טור ושו"ע ס"א.

³¹⁹³ גמרא שם מז, ב.

³¹⁹⁴ פסקי ריא"ז פ"ו הלכה ה אות א. שלטי גבורים פ"ז (לא, א) אות ב. וראה גם לעיל סי' קסז סט"ו.

³¹⁹⁵ רש"י שם ד"ה לא קבע. ט"ז ס"ק א. וראה גם לעיל סי' קעח ס"ח.

³¹⁹⁶ רבינו יונה שם ד"ה שלשה. רא"ש פ"ז סי' א. לבוש ס"א. וראה חידושי צמח צדק טז, ב ד"ה והשמש.

³¹⁹⁷ רבינו יונה ורא"ש שם.

³¹⁹⁸ סעיף ב.

³¹⁹⁹ רי"ף מז, ב. ורא"ש שם סי' כ. טור ושו"ע ס"ב.

³²⁰⁰ חולין ו, א. וראה גם לקמן סי' רטו ס"ב. סי' שפה ס"ב.

³²⁰¹ שהצדוקים בזמן הזה כמו כותים באותו זמן קודם שגזרו עליהם (רמב"ם הל' עבדים פ"ו ה"ו. שו"ע יו"ד סי' רסז סמ"ז). וראה גם לקמן סי' שפה ס"א וס"ג. וראה פתח הדביר ס"ג.

³²⁰² גמרא מז, ב.

³²⁰³ מ"א ס"ק א (עפ"י רש"י יא, ב ד"ה אף לגמרא). וראה גם הל' ת"ת פ"א ה"א ופ"ב ה"א-ב, ובהערות וציונים שם פ"ב ע' 87 וע' 102 וע' 168.

³²⁰⁴ ראה אהלי שם ח"ח ע' ריד. הערות וציונים שם ע' 102.

³²⁰⁵ תוס' שם.

³²⁰⁶ רא"ש שם, בשם פירוש ר"ח (אוצר הגאונים ע' 58). טור ושו"ע ס"ג.

³²⁰⁷ חגיגה כב, א.

³²⁰⁸ טור ומ"א שם.

³²⁰⁹ פסקי ריא"ז פ"ז הלכה ב אות ה. שלטי גבורים פ"ז (לה, א) סוף אות ד. מ"א שם. וראה חידושי צמח צדק טז, ב ד"ה והכותי.

³²¹⁰ מ"א שם.

³²¹¹ מ"א ס"ק ב.

לכותיים קודם שגזרו עליהם שהם היו מדקדקים במצות שהחזיקו בהם³²¹² ובמצות שלא החזיקו אינן מורדים ופושעים אלא מעשה אבותיהם בידיהם³²¹³ : (

ד נכרי אין מזמנין עליו³²¹⁴ אפילו נתכוין לברך אלהינו³²¹⁵ ואפילו גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו³²¹⁶ שאינו גר עד שימול ויטבול כראוי³²¹⁷ .

וגר גמור יכול לברך אפילו בזימון³²¹⁸ להוציא אחרים ידי חובתם³²¹⁹ ויכול לומר על שהנחלת לאבותינו³²²⁰ לפי שלאברהם נתנה הארץ למורשה ואברהם נקרא אב המון גוים³²²¹ :

ה אונן בחול³²²² שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו³²²³ ואפילו להאומרים³²²⁴ שאם רצה להחמיר על עצמו לענות ולברך הרשות בידו מכל מקום כיון שהוא פטור אינו מצטרף :

ו נשים האוכלות עם ג' אנשים שחייבים לזמן חייבות גם הם לזמן עמהם³²²⁵ ואם הם שלש ורצו ליחלק לזמן לעצמן הרשות בידם³²²⁶ (אם האנשים הם פחות מי' שאינם מזמנים בשם³²²⁷ ואם צריכות להבין לשון הקודש נתבאר בסי' קצ"ג³²²⁸) .

אבל נשים האוכלות בפני עצמן פטורות לזמן ואם רצו לזמן הרשות בידם וה"ה לעבדים³²²⁹ ולא תהא חבורה של נשים ועבדים מזמנים יחד³²³⁰ משום פריצות העבדים אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן³²³¹ ובלבד שלא יזמנו בשם³²³² :

ז וכן אם ט' אנשים בני חורין ואשה אחת או עבד אכלו יחד אינן מצטרפין³²³³ להשלים לעשרה לזמן

³²¹² ברכות שם.

³²¹³ ראה גם לקמן סי' שפה ס"ג (לענין הצדוקים בזמן הזה), .

³²¹⁴ **משנה מה, א.**

³²¹⁵ דבלאו הכי אסור לענות אמן אחר ברכותיו, כדלקמן סי' רטו ס"ב.

³²¹⁶ **גמרא מז, ב.** טור ושו"ע ס"ד.

³²¹⁷ מ"א ס"ק ב.

³²¹⁸ **שו"ע שם.**

³²¹⁹ ב"י ד"ה ומ"ש רבינו בשם ר"ת. ב"ח שם ד"ה ומ"ש ור"ת.

³²²⁰ לענין אמירת על הארץ הטובה אשר נתן לך - ראה לעיל רס"י קפו. ולענין אבותינו - ראה גם לעיל סי' נג סכ"ב.

³²²¹ בראשית יז, ה. ח. ר"י בתוס' ב"ב פא, א ד"ה למעוטי (כרבי יהודה בירושלמי בכורים פ"א ה"ד). ובב"י שם שכן הסכמת הפוסקים. שו"ע שם.

³²²² משא"כ בשבת שאין אנינות נוהגת, כדלעיל סי' עא ס"ב.

³²²³ **גמרא יח, רע"א.** טור ושו"ע ס"ה. יו"ד סי' שמא ס"א.

³²²⁴ רש"י שם. וראה לעיל שם.

³²²⁵ **רא"ש פ"ז סי' ד** (שחייבות בכל אופן), ובשו"ת כלל ד סי' טז (שכשמשובין יחד יוצאות בזימון האנשים), **וסמ"ג** עשין כז ה"ל ברכת המזון בשם ר"י (שחייבות כשאוכלות עם אנשים). שו"ע ס"ז. אבל אין מצטרפין לגי' **(משנה מה, א)**.

³²²⁶ כי ששה נחלקים וישאר זימון לכל חבורה (משנה נ, א ובטור ושו"ע סי' קצג ס"א). וראה משנה ברורה שעה"צ ס"ק ט. וילקט יוסף שנה ו סי' כ ובהוספה לקוני' ז. מ"מ וציונים.

³²²⁷ שעשרה אין נחלקים דאתחייבו להם בזימון הזכרת השם (משנה וטור ושו"ע שם).

³²²⁸ סעיף א. וסי' קפה ס"א.

³²²⁹ גמרא מה, ב (לפירוש הסמ"ג הנ"ל). שו"ע שם.

³²³⁰ **משנה שם** (לפירוש הדרישה ס"ק ה).

³²³¹ **גמרא שם.** טור ושו"ע ס"ו.

³²³² **רמב"ם** ה"ל ברכות פ"ה ה"ז. טור ושו"ע שם.

³²³³ **טור בשם מהר"ם** מרוטנבורג בשו"ת (פראג) סי' רכז, **והרב רבינו יונה** שם ד"ה נשים ועבדים **בשם רש"י**. וראה גם לעיל סי' קפה ס"ד. סי' קפו ס"ד.

בשם³²³⁴ אע"פ שהם חייבים בזימון שכל דבר שבקדושה אינו אלא בעשרה אנשים בני חורין כמ"ש בסי' נ"ה³²³⁵ ואין צריך לומר שאינן מצטרפין להשלים לזימון בג' ³²³⁶ כיון שאין עליהם חובת זימון כלל (אפילו אם) [אלא אם כן] אכלו עם אנשים שחייבים לזמן לעצמן.

ואפילו אם רצו לצרפן אינם רשאים מפני שנראה כפריצות ³²³⁷ כשניכר צירוף נשים עם אנשים בזימון שאומר המברך נברך בצירוף כולנו ³²³⁸ ואפילו באשה עם בעלה ובנה אין חברתן נאה כשמצטרפין יחד ³²³⁹ וכן בעבדים שצירופן ניכר יש בזה משום פריצות שהעבדים הם שטופי זימה ופרוצים ביותר ³²⁴⁰ ואין לבני חורין לצרפם עמהם צירוף הנראה וניכר כשמזמנין עליהם משא"כ כשיש זימון בלא נשים ועבדים אף שהנשים והעבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן בשמיעה מהמברך ולענות אחריו בברכת הזימון אין בזה משום פריצות כיון שאין צירופן ניכר כלל בברכת המברך ³²⁴¹.

אלא א"כ נשים ועבדים מזמנין יחד שלזה יש לחוש לפריצות העבדים בנשים אף שאין צירופן ניכר ³²⁴² וה"ה עבדים עם קטנים אין מזמנים יחד ³²⁴³ משום פריצות העבדים במשכב זכור עם הקטנים ³²⁴⁴:

ח אנדרוגינוס אינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים ³²⁴⁵ לאנשים שמא הוא נקבה ואינו מוציאם ידי חובתם אם אכלו כדי שביעה ³²⁴⁶ כמ"ש בסימן קפ"ט ³²⁴⁷ ולנשים שמא הוא זכר ³²⁴⁸ ויש בו משום פריצות אבל מזמן הוא למינו שאם הוא נקבה כולם נקיבות וכן להיפוך.

אבל טומטום אין מזמן אפילו למינו ³²⁴⁹ כי שמא כשיקרע זה ימצא נקבה וכשיקרעו אלו ימצאו זכרים ואינו מוציאם ידי חובתן ³²⁵⁰:

ט יש אומרים ³²⁵¹ שקטן היודע למי מברכין מזמנין עליו והוא שיגיע לעונת הפעוטות ³²⁵² שהוא כבן ט' או בן י' ³²⁵³ כל אחד לפי חריפותו ³²⁵⁴ ולכל הפחות גדול מבן ו' ³²⁵⁵ אם הוא חריף ויודע מעצמו בלי

³²³⁴ לענין אשה ראה אליה זוטא ס"ק ב ואליה רבה ס"ק ג. ולענין עבד - דלית הלכתא ככל הני שמעתתא (ברכות מז, ב ומח, רע"א). ולענין קטן ראה לקמן ס"ט.

³²³⁵ סעיף ב. ושם סעיף ה הביא ב' דיעות וכתב שהעיקר כדעה האוסרת.

³²³⁶ שבזה יודו גם המתירים לצרף אשה לעשרה (ראה ב"ח ד"ה והר"מ).

³²³⁷ הרב רבינו יונה שם. ר"ן פ"ב דמגילה יט, ב ד"ה הכל כשרין.

³²³⁸ ר"ן שם. לבוש ס"ז.

³²³⁹ הרב רבינו יונה פ"ז דברכות שם. לבוש שם.

³²⁴⁰ רבינו יונה שם.

³²⁴¹ ר"ן בפ"ב דמגילה שם.

³²⁴² גמרא שם. מ"א ס"ק ד.

³²⁴³ משנה מה, א (לפירוש הדרישה ס"ק ה). טור ושו"ע ס"ו.

³²⁴⁴ רש"י בגמרא ע"ב ד"ה אם רצו.

³²⁴⁵ טור ושו"ע ס"ח, שלמדו כן מדין שופר (דלקמן סי' תקפח ס"ט). וראה לעיל סי' יז ס"ב. לקמן סי' תרמ ס"ב.

³²⁴⁶ ראה תהלה לדוד.

³²⁴⁷ צ"ל: קפו (ס"א-ג). או תקפט (בטור ושו"ע ס"ד, ובשוע"ר סי' תקפח ס"ט).

³²⁴⁸ לבוש ס"ח.

³²⁴⁹ טור ושו"ע ס"ט.

³²⁵⁰ ב"י ד"ה ומ"ש דאנדרוגינוס. לבוש ס"ט.

³²⁵¹ רב נחמן מה, א. לפירוש הר"ף שם, ורבינו יונה שם ד"ה קטן, בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים). שו"ע ס"י.

³²⁵² שו"ת ריב"ש סי' תנא. שו"ע שם.

³²⁵³ ר"ף שם (שהיא עונה המאוחרת שבגיטין נט, א). רשב"א שם ד"ה ולית. שו"ת ריב"ש שם. מ"א ס"ק ו. וראה לעיל סי' קפז ס"ד שעונת חנוך לברכת המזון הוא משמנה שנים.

³²⁵⁴ גיטין שם. רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ז (שכתב כבן ז' או ח). רבינו יונה שם ד"ה אבל נראה. מאירי ברכות שם.

שילמדוהו למי מברכין אבל פחות מבן ו' אף על פי שהוא חריף ויודע מעצמו אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת³²⁵⁶.

וקטן אחר שהגיע לעונת הפעוטות מצטרף אפילו לזמן בעשרה בשם³²⁵⁷ אף להאומרים³²⁵⁸ שאינו מצטרף לקדיש ולברכו ולקדושה שבברכת המזון הקילו בה הואיל וכל אחד ואחד יכול לפטור עצמו מחיוב ברכת הזימון³²⁵⁹ (שיכול לברך לעצמו³²⁶⁰) משא"כ בקדיש וברכו וקדושה שכל אחד ואחד לא היה יכול לפטור עצמו מחיובו בשום ענין צריך שיהיו כולם בני מצוה³²⁶¹ אבל ב' קטנים אינן מצטרפין³²⁶².

אבל יש אומרים³²⁶³ שבין לג' בין לעשרה אין הקטן מצטרף עד שיהיה בן י"ג שנה שלימות³²⁶⁴ שאז אע"פ שהוא קטן פורח³²⁶⁵ דהיינו שפרחו בו ב' שערות ולא נגמרו כשיעורן שהוא כדי לכוף ראשן לעיקרן³²⁶⁶ הקילו בו לצרפן לזימון בין לג' בין לי' אף על פי שלכל המצות הוא קטן והוא שידוע למי מברכים³²⁶⁷ אבל אם נגמרו סימניו כשיעורן אין מדקדקין אחריו אם יודע למי מברכין ומזמנין עליו בכל ענין כיון שהגיע לכלל מצות.

ויש מחמירין³²⁶⁸ ואומרים שאפילו הוא בן י"ג שלימות ויודע למי מברכין אם ידוע שלא הביא ב' שערות ארוכות כשיעורן אין לצרפו לא לג' ולא לי' אבל בסתם מזמנין עליו זימון הוא מדברי סופרים³²⁶⁹ וסומכין על החזקה שמן הסתם הביא ב' שערות כשיעורן בתשלום י"ג שנה כדרך רוב בני אדם³²⁷⁰ וכן נוהגין במדינות אלו שלא לזמן על קטן פחות מבן י"ג ויום אחד ואין לשנות³²⁷¹.

וכל זה לענין זימון אבל להוציא אחרים ידי חובתם בברכתו לדברי הכל אינו מוציא עד שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד וידוע שהביא ב' שערות כשיעורן ע"י בדיקה או שנתמלא זקנו שברכת המזון הוא מן התורה³²⁷² ובשל תורה אין סומכין על חזקה זו³²⁷³:

³²⁵⁵ פסקי רי"ד שם. ריב"ש שם.

³²⁵⁶ ריב"ש שם. וראה גם לעיל סי' נה ס"ה.

³²⁵⁷ רמב"ם שם. טור ושו"ע ס"י.

³²⁵⁸ לעיל סי' נה ס"ה.

³²⁵⁹ הרב רבינו יונה שם. מ"א ס"ק ו'.

³²⁶⁰ במ"א שם: דאי בעי לא אכיל. וראה מ"מ וציונים.

³²⁶¹ רבינו יונה שם. וכן נראה דעת הר"י והרמב"ם (ב"י ד"ה ולענין הלכה).

³²⁶² מאירי שם. פסקי רי"ד שם. פסקי ריא"ז פ"ז ה"ב אות ו'. שלטי גבורים פ"ז (לה, א) אות ה. מ"א שם.

³²⁶³ רא"ש פ"ז סי' כ בשם ר"ח. והגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ה אות ו', בשם ר"י בתוס' שם ד"ה ולית, והר"אבי"ה] סי' קכח.

³²⁶⁴ מהר"ם מרוטנברג בשו"ת (פראג) סי' תקטו, ובתשב"ץ סי' שט (הובא בהגהות מיימוניות שם): עד שיהא בן י"ג ויום אחד. וכ"ה בהמנהיג סי' עה בשם שר שלום גאון. ואפשר יש לפרש כן גם מ"ש ברא"ש שם: כשנכנס בשנת י"ג ... כשהוא בן י"ג. ובהגהות מיימוניות שם: בשנת י"ג.

³²⁶⁵ רב יוחנן שם.

³²⁶⁶ נדה נב, ב. תוס' מז, ב ד"ה קטן. ב"י ד"ה ומשמע ששתי שערות.

³²⁶⁷ רא"ש שם וטור בדעת הר"ח. וראה ב"ח ד"ה ומ"ש וא"א הרא"ש.

³²⁶⁸ מהרי"ק] סי' מט (בדעת הרא"ש והטור ושאר פוסקים). ב"ח שם.

³²⁶⁹ רשב"א נ, א ד"ה וליברכו. מאירי מה, א ד"ה והמשנה הראשונה. מח, ב ד"ה כבר ביארנו. וראה שדי חמד כללים מערכת ז כלל ט. בדי השלחן סי' מה ס"ק ט.

³²⁷⁰ כדלעיל סי' נה ס"ו.

³²⁷¹ רמ"א ס"י. וכ"ה לעיל סי' לט ס"א. לקמן סי' רעא ס"ז.

³²⁷² ומן התורה אין הקטן (שאינו מחוייב בדבר מן התורה) יכול להוציא הגדול, כדלעיל סי' קצז ס"ו.

³²⁷³ מ"א ס"ק ז.

י מי שבני אדם מחזיקין אותו לשוטה אם לא הגיע לכלל שוטה שדברו בו חכמים מזמנין עליו³²⁷⁴ אבל חרש ושוטה שדברו בהם חכמים בכל מקום שאינן בני דעת ופטורים מכל המצות דינם כקטן פחות מבן ו' שאין מזמנין עליו לדברי הכל ואין מצטרפין לא לג' ולא לעשרה³²⁷⁵.

וחרש שדברו בו חכמים בכל מקום הוא שאינו שומע ולא מדבר³²⁷⁶ אבל מדבר ואינו שומע³²⁷⁷ (וכן אילם שאינו מדבר ושומע³²⁷⁸) (אפילו הם ב' ויותר³²⁷⁹) כיון שהם כפקחים לכל דבריהם מצטרפים לזימון אם הם מבינים ומכוונין לזה (אע"פ שאין החרש שומע ברכת הזימון והאלם אינו עונה).

במה דברים אמורים לזימון בעשרה שלדבר שבקדושה אין עניית המיעוט מעכבתם כמ"ש בסי' נ"ה³²⁸⁰ אבל לזימון בג' צריך שהב' ישמעו מפי המזמן עד סיום ברכת הזן וגם שיענו אחריו ברוך שאכלנו כו' ואם לאו אין כאן זימון כלל כמ"ש בסי' קצ"ג³²⁸¹:

יא מי שנדרוהו על דבר עבירה אין מצ(ט)רפין אותו לזימון לא לג' ולא לעשרה שזהו ענין נידוי שמרחיקים אותו ומבדילים אותו מאגודתם³²⁸² ואם נידוהו על עסקי ממון יתבאר ביו"ד סי' של"ד³²⁸³:

³²⁷⁴ מהרי"ל הל' סעודה ס"ו. רמ"א ס"י. וכ"ה לעיל סי' נה ס"א.

³²⁷⁵ לחם חמודות פ"ז אות נד. מ"א ס"ק ח.

³²⁷⁶ משנה תרומות פ"ק מ"ב. וראה גם לעיל שם.

³²⁷⁷ שו"ת מהרי"ל סי' קו.

³²⁷⁸ שו"ת מהר"ם (פראג) סי' תקכט.

³²⁷⁹ מהרי"ל הל' סעודה ס"ו. דרכי משה ס"ק ד. וכ"ה לעיל שם.

³²⁸⁰ סעיף יא.

³²⁸¹ סיום סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי' ר ס"א.

³²⁸² שו"ע ס"א, וכדלעיל סי' נה ס"ד.

³²⁸³ לא הגיע לידינו בשו"ע"ר, וראה שו"ע שם ס"ב, וש"ך שם ס"ק ח.

ר דין המפסיק כדי לברך

ובו ג' סעיפים

א שלשה שאכלו כאחת³²⁸⁴ וגמרו [שנים] סעודתם ואחד לא גמר³²⁸⁵ האחד מפסיק על כרחו³²⁸⁶ להשנים ועונה עמהם ברכת הזימון ושומע עד הזן את הכל³²⁸⁷ כמ"ש בסי' קצ"ג³²⁸⁸.

ואם לאו הוא לא יצא ידי חובת זימון³²⁸⁹ אבל הם מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם ושומע ויכול לענות³²⁹⁰ ואם אינו עומד עמהם קורין לו עד שיתקרב אליהם ויכול לשמוע ולענות עמהם כמ"ש בסי' קצ"ד³²⁹¹ (משא"כ בחרש שאינו יכול לשמוע ואילם שאינו יכול לענות אין מזמנין

³²⁸⁴ גמרא מה, ב. טור ושו"ע ס"א.

³²⁸⁵ לבוש ס"א.

³²⁸⁶ רבינו יונה שם ד"ה ואין. רשב"א שם ד"ה אחד. רא"ש פ"ז ס"ז. טור ושו"ע שם.

³²⁸⁷ רב ששת מו, א. דכוותיה פסקו התוס' שם ד"ה עד היכן. רא"ש שם ס"ב (לפירוש הבי"י ודרכי משה ס"ק א). רבינו יונה שם ד"ה ולענין בשם בה"ג ברכות פ"ז. טור ורמ"א ס"ב.

³²⁸⁸ סיום סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה גם לעיל סי' קפג סוף ס"י. סי' קצד ס"ב-ג. סי' קצה ס"ד. סי' קצז ס"ה. שם ס"ח. סי' קצט ס"י.

³²⁸⁹ רא"ש שם ס"ז בשם הראב"ד. טור ומ"א ס"ק א.

³²⁹⁰ רשב"א שם ד"ה אחד מפסיק. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³²⁹¹ סעיף ב.

עליהם אלא בעשרה כמ"ש בסי' קצ"ט³²⁹² :

ב אבל שנים אינן חייבים להפסיק לאחר³²⁹³ לפיכך אין חיוב זימון חל עליהם כלל עד שיתרצו להפסיק לאחר ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם ולא ענו אחריו או שלא שמעו עד הזן את הכל לא עשה כלום ולא יצא ידי זימון לפיכך אף הוא אינו רשאי לברך עד שיגמרו השנים סעודתם וזימן עליהם שהרי כבר נתחייב בזימון³²⁹⁴ מתחלת הסעודה אם התחילו שלשתם יחד כמ"ש בסימן קצ"ג³²⁹⁵.

ואם נתרצו להפסיק לו וזימן עליהם ואח"כ בא אחד מן השוק וקבע עמהם וגמרו סעודתם עמו אינן חוזרין ומזמנין שכבר פרח מהם זימון כשזימנו פעם ראשונה³²⁹⁶ אבל אחד המפסיק לשנים ואח"כ באו ב' מן השוק וקבעו אצלו וגמרו סעודתו עמהם חוזר ומזמן עמהם שהוא נעשה טפל לב' אלו שלא זימנו עדיין³²⁹⁷ כמו שנתבאר בסי' קצ"ג והוא הדין פעם ב' וג' או יותר יכול להפסיק ולזמן עם כל שנים שבאו וקבעו אצלו³²⁹⁸ ואכל עמהם כזית³²⁹⁹.

וה"ה אם היו ט' קבועים יחד מתחילה והפסיק אחד לב' מהם יכול [ה]אחד לחזור ולהפסיק לב' אחרים מהם ולחזור ולהפסיק לב'³³⁰⁰ אבל ב' האחרונים פרח זימון מהם כשזימנו הראשונים ולא נשאר זימון בחבורה³³⁰¹ אם לא שאכלו עוד אחר זימון הראשונים³³⁰² כמ"ש שם בסי' קצ"ג³³⁰³ ושם נתבאר כל פרטי דיני פרח זימון :

ג המפסיק לזימון א"צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לסעודתו שאין כאן הפסק והיסח הדעת כלל³³⁰⁴ כי גם בשמיעתו ברכת הזן היתה כוונתו לאכול עוד ושלא לצאת בברכה זו ולפיכך אם אח"כ נמלך שלא לאכול עוד צריך לחזור ולברך ברכת המזון³³⁰⁵.

אבל אם לא היה בדעתו לאכול עוד פת רק פרפרת יצא ידי חובת ברכת הזן³³⁰⁶ ומתחיל ברכות המזון מברכת הארץ³³⁰⁷ ומכל מקום יזהר שלא יסיח בינתיים³³⁰⁸ ואחר ברכת המזון יברך מעין ג' שהיא ברכה

³²⁹² סעיף י.

³²⁹³ ברכות מה, ב. טור ושו"ע שם.

³²⁹⁴ **רשב"א** שם. שו"ע שם. ט"ז ס"ק א. אליה רבה ס"ק ג.

³²⁹⁵ סיום סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ד.

³²⁹⁶ אליה רבה ס"ק ט.

³²⁹⁷ **טור** בשם אחריו רבי יחיאל בשם אביו הרא"ש. לבוש ס"ב. **ב"ח** ד"ה ושאלתיו. **מ"א** ס"ק ג. ומפרש רבינו דהיינו שאכל עמהם אחר הזימון (כיון שעדיין לא נקבעו יחד). וראה לקמן בסמוך שכ"ה גם בב' האחרונים (שפרח מהם זימון), שצריכים לאכול עוד אחר זימון הראשונים, משא"כ כשהיו ט' (שהיו קבועים יחד מתחילה, ולא פרח זימון) סגי אפילו לא אכל עוד אחר זימון הראשונים, כדלקמן בסמוך. ובג' שבאו מג' חבורות שזימנו (שפרח זימון לגמרי) אין יכולים לזמן אפילו אכלו אח"כ יחד, כמבואר בשו"ע סי' קצג ס"ה. וסמך בכ"ז על מה שנתבאר לעיל בסיום סי' קצג, ששם נתבאר כל פרטי דיני פרח זימון, כדלקמן בסמוך, וחסר לפנינו. וראה תהלה לדוד כללי דינא פרח זימון ס"א-ב.

³²⁹⁸ לבוש ובי"ח שם.

³²⁹⁹ כדלעיל סי' קצז ס"ב.

³³⁰⁰ מ"א שם.

³³⁰¹ רשב"א נ, א ד"ה אי נמי בשם רב האי. רמ"א סי' קצד ס"א. מ"א שם.

³³⁰² אבן העזר. וראה תהלה לדוד כללי דינא פרח זימון ס"ב.

³³⁰³ סיום סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה מ"ש לעיל בסמוך.

³³⁰⁴ בה"ג ברכות פ"ז. רא"ש פ"ז ס"ב. **טור ושו"ע** ס"ב.

³³⁰⁵ רבינו יונה מו, א ד"ה ולענין פסקא. רמ"א ס"ב. מ"א ס"ק ד.

³³⁰⁶ פסקי רי"ד שם ד"ה להיכן. הובא בשבלי הלקט סי' קנ. **דרכי משה** ס"ק ב. **ב"ח** סוף ד"ה ומ"ש עד.

³³⁰⁷ **מ"א** ס"ק ג.

³³⁰⁸ **גמרא מו**, ב **לפירוש רש"י** שם ד"ה למקום. וכ"נ מדברי רבינו יונה ורא"ש וטור ורמ"א שם (אף שחלקו על פירש"י שם). וראה לעיל סי' קפג ס"י אם נוהגים שהשומעים יוצאים ידי חובת ברכת הזן מהמברך.

אחרונה על הפרפרת שהיא מחמשת המינין כי לא נפטרה בברכת המזון³³⁰⁹ הואיל ולא בירך בה ברכת הזון³³¹⁰.

ואם אחר שיצא ידי חובת ברכת הזון נמלך לחזור ולאכול פת צריך ליטול ידיו ולברך המוציא תחילה שכבר עשה סילוק והיסח הדעת בברכו ברכה אחת מברכת המזון³³¹¹ (אבל היסח הדעת לבדו אינו זקוק לברך המוציא כמ"ש בסימן קע"ט³³¹²):

³³⁰⁸ שבלי הלקט שם משמיהו דרבוואתא. תניא רבתי סי' כו בשם הגאונים. מ"א שם. והיינו כדי שלא להפסיק באמצע ברכת המזון, כדלעיל סי' קפג ס"י. וראה מנחת פתים השמטות לאו"ח. חקרי הלכות ח"ח לב, א.

³³⁰⁹ אף שברכת המזון פוטרת כל מה שאכל בתוך הסעודה, כדלעיל סי' קעז ס"ב.

³³¹⁰ מ"א שם.

³³¹¹ משמעות הרא"ש שם וטור, שלא חלקו על רב האי והראב"ד אלא מטעם שאין כאן היסח הדעת וגמר סעודה. מ"א ס"ק ה.

³³¹² סעיף א. ובס"ד שם שלענין הלכה ספק ברכות להקל. ולענין נט"י - שם ס"ה.

רא מי הוא המברך**ובו ה' סעיפים**

א גדול³³¹³ בחכמה³³¹⁴ שבכל המסובין, הוא יברך ברכת המזון לכולם, אפילו אם בא בסוף הסעודה. ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך הרשות בידו³³¹⁵.

ואם הגדול מוציא ליחה (שקורין הוש"ט), יברך אחר, כי זה אין נכון שיפסיק פעמים רבות ויהיה רוקק ואחרים ימתינו³³¹⁶:

ב חכם ישראל קודם לכהן (אפילו³³¹⁷) שאינו חכם כמותו, אע"פ שהוא גם כן תלמיד חכם. ומכל מקום טוב שימחול ישראל החכם על כבודו ויקדימו הכהן לברך ולא יברך לפניו, כיון שהכהן גם כן תלמיד חכם³³¹⁸, והעושה כן מאריך ימים³³¹⁹.

אבל לכהן עם הארץ אסור להקדים³³²⁰ דרך חוק ומשפט כהונה³³²¹, משום בזיון התורה³³²², כי מעלתה גדולה ממעלת הכהונה³³²³. אבל אם החכם נותן לו רשות לברך כך בלא חוק ומשפט כהונה, מותר³³²⁴.

³³¹³ **גמרא [מז]**, א (הלכתא גדול מברך, אע"ג דאתא לבסוף). טור ושו"ע ס"א (גדול מברך, אפילו בא בסוף).

³³¹⁴ רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ט (וחכם גדול שבמסובין הוא שמברך לכולן אע"פ שלא בא אלא באחרונה).

וכן הוא לענין בציעת הפת, כדלעיל סי' קסז ס"ט (גדול בחכמה שבהם הוא הבוצע משום כבודו).

³³¹⁵ תוס' שם מז, א ד"ה והלכתא (מיהו אם הגדול נותן רשות לקטן לברך, שפיר, כדאשכחן (לעיל מג, א. מו, ב) דאמר ליה לרב משי ידך וכו'), ממשמעות הגמרא שם מג, א; מו, סע"ב לענין ברכת המזון (רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי, אמר ליה רבי לרב קום משי ידך, חזייה (רבי חייא לרב, רש"י) דקא מרתת (שמא ראה ידי מלוכלכות או שמא הארכת באכילה יותר מדאי, רש"י), אמר ליה רבי חייא, בר פחתי, עיין בברכת מזונא קאמר לך (כאן נתן לך רשות לברך ברכת המזון, שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך, רש"י)). טור ושו"ע שם (ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך).

וכן הוא לענין בציעת הפת, כדלעיל סי' קסז ס"ט (או נותן רשות למי שירצה). וראה גם לקמן (הערה 3325).

³³¹⁶ הגהת ברכות מהר"ם (שלשה שאכלו והגדול שבהן מוציא ליחה, שקורין הושטן בל"א, אל יברך ברכת המזון, אלא יניח לקטן הימנו לברך, כי לא יתכן שיפסוק הרבה פעמים ויהיה רוקק והאחרים ממתינים, ספר החסיד). מ"א ס"ק א (ואם הגדול מוציא ליחה, שקורין הוש"ט, יברך אחר, כי אין זה נכון שיפסיק הרבה פעמים, ויהיה רוקק והאחרים ימתינו (הג"ה בברכת מהר"ם)).

³³¹⁷ בדפוס יוזעפאף נשמטה תיבה זו, שאין לה הבנה. וראה מ"מ וציונים.

³³¹⁸ תוס' מגילה כח, א ד"ה כי קאמר (דשויין לאו דוקא אלא כלומר שהכהן נמי תלמיד חכם אמנם אינו חשוב כמותו ואפילו הכי לא היה רבי פרידא רוצה לקרות לפניו). מרדכי שם רמז תתכ (דלאו דוקא בשוין ממש, אלא שניהם תלמידי חכמים ורבי פרידא גדול ממנו הוה, ואפילו הכי לא בירך לפניו). רמ"א סי' קסז ס"ד (ואם הכהן גם כן תלמיד חכם, אלא שהוא פחות מן השני, טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר).

וכן הוא לענין בציעת הפת, כדלעיל שם ס"ט (ואם הכהן גם כן תלמיד חכם, אלא שהוא פחות מן השני, טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר, ואם מקדימו מאריך ימים).

³³¹⁹ מגילה כח, א (במה הארכת ימים). מ"א שם ס"ק לא (טוב להקדימו, ומאריך ימים בכך).

³³²⁰ מגילה שם (כל תלמיד חכם, שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ, אותו תלמיד חכם חייב מיתה). טור ושו"ע ס"ב (לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו).

וכן הדין בבציעת הפת, כדלעיל סי' קסז ס"ט (ואסור לחכם להקדים את עם הארץ לפניו דרך חוק ומשפט כהונה).

³³²¹ מרדכי שם (ונראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט בגלל הכהונה, על זה נאמר ולמשנאי). שו"ע שם (לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט).

³³²² מגילה שם (חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי), מ"א ס"ק ג (ואמרינן בגמרא דחייב מיתה, שמבזה התורה). מחה"ש שם (ורוצה לומר, שמשניאים ומבזים בעיני הבריות כבוד התורה, ומקדים לכהן עם הארץ).

³³²³ כדלקמן הל' תלמוד תורה פ"ד ה"א (אמרו חכמים, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר יקרה היא מפנינים, מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים).

³³²⁴ מרדכי שם (אבל אם החכם נתן רשות לכהן עם הארץ לברך ברכת המוציא או ברכת המזון, אין כאן בית מיחוש, דהא חכם יכול ליתן רשות ואפילו לישראל הפחות ממנו). שו"ע שם (אבל לתת לו החכם רשות שיברך, אין בכך כלום).

ואפילו אם החכם הוא כהן והעם הארץ הוא ישראל³³²⁵:

ג כהן וישראל שהם שוין בחכמה³³²⁶, מצות עשה מן התורה להקדים הכהן, שנאמר וקדשתו, ודרשו חכמים לכל דבר שבקדושה³³²⁷, כלומר בכל דבר שיראה גדול הוא מקודש³³²⁸, כגון לפתוח ראשון בקריאת התורה³³²⁹, ולהיות ראש המדברים בכל קיבוץ עם לדבר ולדרוש תחילה³³³⁰, וכן בשיבה ידבר בראש³³³¹, וכן בסעודה הוא קודם לברך המוציא³³³² וברכת המזון³³³³, וליתן לו מנה יפה בתחילה³³³⁴ לכל המסובין³³³⁵. אלא אם כן יש ישראל גדול ממנו בחכמה, אזי יתנו להחכם מנה היפה תחילה. וצריך ליזהר בכל אלו שהם מן התורה³³³⁶. אבל כשהכהן חולק איזה שותפות עם חבירו ישראל, אין צריך ליתן לו החלק היפה, שאין זה דרך כבוד שיטול חלק היפה³³³⁷, שכל הנותן עניו בחלק היפה אינו רואה סימן ברכה לעולם³³³⁸.

ובמקום שאין כהן טוב להקדים גם כן הלוי לישראל בכל אלו, אם הם שוין בחכמה³³³⁹ (והעושה כן מאריך ימים³³⁴⁰), אבל אין חיוב בדבר, שלא נאמר³³⁴¹ וקדשתו אלא בכהן, כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו'):

ד במה דברים אמורים שהחכם קודם לכהן וכהן ללוי ולישראל לברך ברכת המזון, כשכל המסובין

³³²⁵ לבוש ס"ב (מכל מקום אם רוצה התלמיד חכם אפילו הוא כהן ליתן רשות אפילו לעם הארץ אין בכך כלום). וכדלעיל ס"א (ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך הרשות בידו).

וכן הוא לענין בציעת הפת, כדלעיל ס"י קסז סי"ט (ואסור לחכם להקדים את עם הארץ לפניו דרך חוק ומשפט כהונה, אלא אם כן מוחל לו ונותן לו רשות לברך בלא כהונתו, כמו שיתבאר בסי' ר"א).

³³²⁶ מגילה כח, א (ולא ברכתי (בסעודה, רש"י) לפני כהן ... בשוין). רמ"א ס"י קסז סי"ד (ואם הם שוים ואחד מהן כהן, מצוה להקדימו).

וכן הוא לענין ביצעת הפת, כדלעיל ס"י קסז סי"ט (ואם הם שוין ואחד מהם כהן, מצוה להקדימו). ³³²⁷ **גיטין נט**, ב (וקדשתו (אמור כא, ח), לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון ... דאורייתא היא). טור ושו"ע ס"ב (מצוה להקדימו, שנאמר, וקדשתו לפתוח ראשון ולברך ראשון). מ"א ס"ק ד (דבגיטין דף נ"ט אמרינן בהדיא דאורייתא היא, וגם הרמב"ם מנאה במנין המצות ס"י ל"ב. ועיין פ"ד מהל' כלי המקדש. ועיין בחו"מ ס"י שפ"ב. וכ"כ הריב"ש ס"י צ"ד בשם סמ"ג [עשין קעא] בפשיטות דאורייתא היא. וכ"כ בתשובות מהרי"מ [פראג] ס"י ק"ז).

וכן הוא לעיל ס"י קסז סי"ט (שקדימת הכהן היא מן התורה).

³³²⁸ פירוש הרא"ש נדרים סב, א. ושם: גדול ומקודש.

³³²⁹ **רש"י** מו"ק כח, ב ד"ה לפתוח. נדרים סב, ב. הוריות יב, ב. ר"ן נדרים שם ד"ה לפתוח. פירוש הרא"ש שם ד"ה ולברך. מ"א ס"ק ד.

³³³⁰ **רא"ש** נדרים שם. מ"א שם.

³³³¹ רש"י גיטין שם ד"ה לפתוח. מ"א שם.

³³³² **רש"י** גיטין ונדרים שם, ובמגילה כח, א ד"ה ולא ברכתי.

וכן הוא לעיל ס"י קסז סי"ט (בני חבורה שאין ביניהם בעל הבית, או שכולם בעלי בתים, גדול בחכמה שבהם הוא הנוצץ משום כבודו).

³³³³ רש"י מו"ק ונדרים והוריות שם. טור ושו"ע ס"ב. וראה לעיל ס"י קסז סוף סי"ט: ונהגו ליטול רשות מכהן לברכת המזון וכן נכון שהרי מצוה להקדימו וא"כ אסור לברך בלא רשותו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות.

³³³⁴ גיטין שם.

³³³⁵ תוס' שם ד"ה וליטול. רא"ש גיטין פ"ה ס"י כ. מ"א שם.

³³³⁶ מ"א שם.

³³³⁷ **תוס' ורא"ש בגיטין שם**. מ"א שם.

³³³⁸ פסחים נ, ב.

³³³⁹ טור. ב"ח ד"ה גרסינן בירושלמי. מ"א שם.

³³⁴⁰ כדלעיל ס"ב לגבי כהן.

³³⁴¹ ויקרא כא, ח.

הם בעלי בתים ואין שם אורח, או שכולם אורחים ואין שם בעל הבית מיסב עמהם³³⁴², אבל אורח ובעל הבית, אפילו בעל הבית הוא כהן וגדול בחכמה³³⁴³, האורח מברך, כדי שיברך לבעל הבית³³⁴⁴. ומה ברכה מברכו³³⁴⁵, יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשי ידיו ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא ועון מעתה ועד עולם.

ומכל מקום אם האורח אינו הגון בעיני בעל הבית, רשאי להעביר ממנו הברכה וליתנו לאחד מבני ביתו, אפילו לא יברכנו³³⁴⁶, כגון שהוא סמוך על שלחנו בשכר שאין צריך לברך לבעל הבית³³⁴⁷. ואפילו הגון בעיניו ורוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו, הרשות בידו³³⁴⁸:

ה ואורח שנותנים לו לברך³³⁴⁹ ואינו מברך, מקצר ימיו³³⁵⁰, משום שנמנע לברך בעל הבית³³⁵¹ שהוא מזרע אברהם שנאמר בו ואברהם מברכך³³⁵², ומכלל הן אתה שומע לאו.

וגם כל אדם יש לו לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך המזון בזימון, ולא לשמוע ולענות אמן. שאף שהשומע כעונה³³⁵³ ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו³³⁵⁴, מכל מקום ממהרין ליתן שכר תחלה להמברך³³⁵⁵:

³³⁴² תוס' מו, א ד"ה לא (כשבעל הבית מסב עמהם, ודאי הוא בוצע [כדלעיל סי' קסז סי"ט], ואורח מברך וכו'). אבל כשאין בעל הבית מסב עמהם, הגדול שבהן יעשה המוציא [כדלעיל שם], וגם הוא יברך ברכת המזון [כדלעיל סי"א]. רמב"ם הל' ברכות פ"ז ה"ב (בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואחר כך בוצע, והאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך לבעל הבית. ואם היו כולן בעלי הבית, הגדול שבהן בוצע, והוא מברך ברכת המזון).

³³⁴³ רא"ש פ"ז סי"א. טור ושו"ע סי"א. וראה מ"מ וציונים.

³³⁴⁴ **ברכות מו, א** (בעל הבית בוצע ואורח מברך, בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, ואורח מברך כדי שיברך בעל הבית). טור ושו"ע שם (אם יש שם אורח, הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו, כדי שיברך לבעל הבית).

³³⁴⁵ דיוקים בנוסח ראה במ"מ וציונים. ובסידור לא מוזכרת ברכה זו, אלא כולם אומרים בסוף בהמ"ז הרחמן ... בעל הבית הזה (ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 70 הערה 26).

³³⁴⁶ **ב"י ד"ה וה"מ בשם אוהל מועד** שער הברכות דרך ח נתיב ו בשם הראב"ד. רמ"א שם.

³³⁴⁷ **מ"א סי"ק ב.**

³³⁴⁸ **רא"ש שם. טור ושו"ע שם.**

³³⁴⁹ ולהלן בסמוך "שיתנו לו כוס של ברכה לברך". וראה בדי השלחן סי' מו סי"ק כג. מ"מ וציונים.

³³⁵⁰ **ברכות נה, א.** טור ושו"ע שם סי"ג.

³³⁵¹ רש"י שם ד"ה ואברהם.

³³⁵² בראשית יב, ג. ברכות שם. מ"א סי"ק ה. וראה לקוטי שיחות ח"ה ע' 426.

³³⁵³ אף בלא עניית אמן, כדלקמן סי' ריג ס"ד.

³³⁵⁴ ראה לקוטי שיחות חל"ה ע' 219. וראה הלשון לקמן הלי' שחיטה סי' א סי"ק נב.

³³⁵⁵ ברכות נג, ב, לפירוש **רש"י נג** שם ד"ה חטוף. **טור ושו"ע** ס"ד. וראה גם לקמן סי' ריג ס"ו.

שלחן ערוך

הלכות ברכת הנהנין

סימנים רב-רטו

וסדר נטילת ידים לסעודה, לוח וסדר ברכת הנהנין

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה'

מרנא ורבנא

מו"ה שניאור זלמן נבג"מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי

הרה"ת ר' שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושבע לבריאה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי"ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות ברכת הנהנין, אשר לכ"ק אדמו"ר הזקן, הכולל סימנים רב-רטו, עם באור "דברי שלום".

הביאור "דברי שלום" נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ומקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוספו פיסוק, חלוקת קטעים וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות בדרך אפשר. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות.

כיון שמטרת באורים אלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו"כ – בסתם, הכוונה היא למסכת ברכות. בכל מקום שמצויין לרמב"ם ונו"כ – בסתם, הכוונה היא להלכות ברכות. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו"ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

*

בעריכת הבאור, נעזרנו בספרים שקדמונו, ובעיקר:

(א) מראי מקומות וציונים (הרב מאנגעל).

(ב) מראי מקומות לקונטרס אחרון (הרב ביסטריצקי).

(ג) הערות בשו"ע אדה"ז מלוקטים מתוך ספרי האחרונים (הרבנים גרוס הבלין).

(ד) סדר ברכת הנהנין עם מ"מ וציונים (הרב ביסטריצקי).

(ה) סדר ברכת הנהנין מנוקד ומבואר (הרב אלאשילי).

(ו) באור סדר ברכת הנהנין (הרב גרין).

*

בסוף הספר באים:

פסקי הסדור

ברכת המזון

נוסח ברכה אחרונה מעין שלש

ברכת אירוסין ונשואין

סדר המילה
 דיני פדיון הבן
 סדר קריאת שמע שעל המטה
 סדר נטילת ידים לסעודה
 לוח ברכת הנהנין
 סדר ברכת הנהנין
 מפתחות

מפתח ענינים.
 מפתח פסוקים.
 מפתח מאמרי רז"ל.
 מפתח ספרים.
 מפתח אנשים.

ויה"ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לויין

כ"ד טבת ה'תשפ"ז
 ברוקלין, נ.י.

הלכות ברכת הפירות

רב דיני פירות האילן

ובו כ"ד סעיפים

א על³³⁵⁶ כל פירות האילן³³⁵⁷ בין מז' המינים בין משאר מינים³³⁵⁸ ברכה ראשונה שלהם היא בורא פרי העץ (א) שמפני חשיבותם³³⁵⁹ הוציאום מכלל פירות הארץ אע"פ שגידולם מן הארץ וקבעו להם ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת³³⁶⁰ שמבררת ופורטת חשיבותם שהם פרי העץ ולא גדלים באדמה כדי להרבות בכבוד המקום בהזכרת שבחו בפרטות שברא פירות חשובים כפרי העץ³³⁶¹:

ב לפיכך כל דבר שגדל על העץ ואינו עיקר הפרי אין בו חשיבות לברך עליו בורא פרי העץ ומברכין עליו בורא פרי האדמה³³⁶².

והוא שנוטעים האילן על דעת לאכול גם אותו דבר כגון מין אילן קטן הנקרא צלף שעלין שלו ראויין לאכילה³³⁶³ ויש בעליו תמורות בולטות כמו בעלי ערבה³³⁶⁴ וגם הן ראויין לאכילה מברך על העלין ועל התמורות בורא פרי האדמה הואיל ונוטעין הצלף על דעת לאכול גם מן העלין והתמורות³³⁶⁵ שאין ממעטין את האילן בכך³³⁶⁶.

אבל הקור³³⁶⁷ שהוא הראש של דקל שניתוסף בכל שנה³³⁶⁸ והוא רך וראוי לאכילה³³⁶⁹ אינו מברך עליו בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו לפי שאין נוטעין את הדקל על דעת כן לאכול את הקור³³⁷⁰ שהאוכלו ממעט ענפי הדקל³³⁷¹ וה"ה ללולבי גפנים³³⁷²:

ג וכן שקדים קטנים שהם רכים ואוכלם בקליפתם החיצונה מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שאין נוטעים אותם אלא על דעת שיגדלו ויעשו פרי בתוך הקליפה³³⁷³.

במה דברים אמורים בשקדים שעיקר אכילתם כשהם קטנים היא קליפתם ואין נוטעים אותם אלא על דעת לאכול הפרי שבתוכם כשיגדלו אבל שאר כל הפירות שגם כשאוכלים אותם כשהם קטנים אוכלים

³³⁵⁶ מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה"נ פ"ט ובסדר ברה"נ פ"ו, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

³³⁵⁷ **משנה [ל]ה, א.** טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ וסדר ברה"נ פ"א ה"ב.

³³⁵⁸ **טור.**

³³⁵⁹ **ע"י בקונטרס אחרון.**

³³⁶⁰ ראה תוס' לט, א ד"ה חביב. רא"ש פ"ו סי' כה.

³³⁶¹ לבוש ס"ב. וראה העו"ב (ירות"ו) חוב' א ע' יג.

³³⁶² **טור** ומ"א ס"ק ד. וראה גם לקמן סי"ז לענין ורדים ולונדריס. לוח ברה"נ פ"ט ה"טו. סדר ברה"נ פ"ו הי"ד.

³³⁶³ **ברייתא לו, א.** טור ושו"ע סי"ו.

³³⁶⁴ רש"י שם ד"ה תמורות. מ"א ס"ק טו.

³³⁶⁵ גמרא שם. מ"א ס"ק יד. ולענין האביונות והקפריסין שבו ראה לקמן ס"ט.

³³⁶⁶ רש"י שם ד"ה צלף נטעי.

³³⁶⁷ ראה גם לקמן סי' רד ס"ג.

³³⁶⁸ רש"י שם ד"ה קורא.

³³⁶⁹ **הרב רבינו יונה** שם ד"ה קורא.

³³⁷⁰ **גמרא שם.** טור ושו"ע סי' רד ס"א. וראה גם לקמן שם ס"ג.

³³⁷¹ רש"י שם ד"ה דקלא.

³³⁷² **תוס'** שם ד"ה לא נטעי. רא"ש פ"ו סי' ג. טור ושו"ע שם. וראה גם לקמן שם ס"ג.

³³⁷³ תוס' ורא"ש טור ושו"ע **שם**. משא"כ לקמן ס"ה. וראה גם לקמן סי' רד ס"ג.

מגוף הפרי שיגדל אח"כ מברך עליהם בורא פרי העץ גם כשהם קטנים³³⁷⁴ אף על פי שלא ניטע האילן בשביל כך הואיל ואכל גוף הפרי שניטע האילן בשבילו³³⁷⁵.

ומכל מקום על ענבים קטנים מכפול הלבן אינו מברך עליהם בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה³³⁷⁶ לפי שעדיין אין שם פרי עליהם כלל ולפיכך אין בהם חשיבות לברך עליהם בורא פרי העץ כמו שאין חשיבות בעלין ותמרות של צלף אע"פ שניטע האילן על דעת לאכלם ג"כ³³⁷⁷.

ושיעור פול הלבן שבימיהם לא נודע לנו לפיכך לעולם הוא מברך בורא פרי האדמה על הענבים שהם בוסר עד שיהיו גדולים ביותר³³⁷⁸ שכל דבר שברכתו ספק אם היא בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ מברך בורא פרי האדמה³³⁷⁹.

ומכל מקום אין לאכול מהם כשיעור שחייב ברכה אחרונה אלא בתוך הסעודה כיון שהוא ספק אם יברך מעין ג' או בורא נפשות רבות³³⁸⁰.

וכן חרובים (ב) קטנים קודם שיראה בהם כמין שרשראות של חרובים וזתים קודם שיגדל הנץ סביבם אין שם פרי עליהם ומברך עליהם בורא פרי האדמה³³⁸¹:

ד אבל שאר כל האילן משויצא פרי³³⁸² אע"פ שהוא קטן מאד³³⁸³ שם פרי עליו ומברך עליו בורא פרי העץ ובלבד שלא יהא מר או עפוף³³⁸⁴ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק שאז אין מברכין עליו כלל³³⁸⁵.

ואפילו אם מתקן ע"י האור או דבר אחר אין מברכין עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו³³⁸⁶ שכיון שאינו ראוי לאכילה כלל בלא מיתוק אין שם פרי עליו כלל ואינו חשוב אפילו כפרי האדמה³³⁸⁷ אלא כעץ בעלמא הוא:

ה וכן שקדים המרים אין מברכין עליהם כלום כשהם גדולים שאינם ראויים לאכילה אפילו ע"י הדחק

³³⁷⁴ כדלקמן ס"ד.

³³⁷⁵ רשב"א בתשובה ח"א סי' תכח וסי' תרפב. ומ"א סי' רד ס"ק ו.

³³⁷⁶ תוס' לו, ב ד"ה שיעורו. רא"ש פ"ו ס"ה. טור ושו"ע ס"ב. ובלוח ברה"נ פ"ט ה"א ובסדר ברה"נ פ"ו ה"א: חוץ מזתים וענבים וחרובים שיש בהם חילוקי דינים ולפי שאינם גדלים במדינתנו לא העתקנום. וראה שו"ת צמח צדק חאו"ח סי' כו אותיות א-ג, כשמסירים הענבים מהעץ לפני שנגמרים כדי להוליכם למקום רחוק.

³³⁷⁷ כדלעיל ס"ב. וראה העו"ב (ירות"ו) חוב' א ע' יד.

³³⁷⁸ רא"ש ושו"ע שם. וראה גם לקמן סי' שכ ס"ט.

³³⁷⁹ כדלקמן סי' רו ס"א.

³³⁸⁰ אבן העזר. ועי' מ"א סי' רסג. וראה גם לקמן ריש ס"ב. לוח ברה"נ פ"א הי"ח-כ. סדר ברה"נ פ"א הי"ט-כ.

³³⁸¹ טור ורמ"א ס"ב. עי' בקונטרס אחרון.

³³⁸² תוס' ר' יהודה לו, ב ד"ה הוא בוסר. רשב"א שם ד"ה ואמר רב אשי. רא"ש פ"ו סי' ה. טור ושו"ע ס"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"א. סדר ברה"נ פ"ו ה"א. וראה גם לקמן סי' רד ס"ג.

³³⁸³ תוס' ר' יהודה ורשב"א שם.

³³⁸⁴ בסדר ברה"נ שם: כלומר זויער. ובלוח ברה"נ שם: שטעמם כטעם העפצים שקורין גאליש.

³³⁸⁵ שו"ע שם.

³³⁸⁶ לחם חמודות (דברי חמודות) פ"ח סי' ה אות ט. מ"א ס"ק ה. וראה גם לקמן סעיף יט. וכן הוא בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ שם.

³³⁸⁷ לבוש ס"ה (לגבי גרעינין. הובא במ"א ס"ק ז) וסי"ד (לגבי אגוז רך ומר שמטגנים, ומ"א ס"ק לא). וראה גם לקמן ס"ח וסי"ט. ובסדר ברה"נ פ"ו ה"ט: לפי שאין נוטעים האגוז אלא ע"ד לאכלו בגמר הפרי ולא קודם לכן, שלא להפסידו ולהסירו מהאילן קודם שיגמור גידולו. וראה גם לעיל ריש ס"ג.

אבל קטנים שהם רכים מברכים עליהם בורא פרי העץ³³⁸⁸ כי עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה ועל דעת כן נוטעים אותן³³⁸⁹ אבל הגדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר.

ואם מיתקן ע"י האור או דבר אחר מברכים עליהם בורא פרי העץ כי הם פרי גמור ונוטעים אותם על דעת כן³³⁹⁰:

ו במה דברים אמורים (ג) שמברכין על פירות קטנים שלא נגמר ביכולם בורא פרי העץ בפירות שנתלשו מן האילן ואם לא נתלשו היו מתבשלים ונגמרים עליו אבל הנובלות³³⁹¹ שהם פירות שנתלשו מהחום³³⁹² ונבלו ונפלו מן האילן³³⁹³ קודם שנתבשלו³³⁹⁴ וכן מין תמרים שאין מתבשלין על האילן³³⁹⁵ אלא תולשיין אותן ועושים אותם כומר בארץ ומתבשלין³³⁹⁶ או נותנים אותם למחצלאות להתחמם עד שיתבשלו³³⁹⁷ וכן סופי ענבים³³⁹⁸ שאין מתבשלין לעולם³³⁹⁹ מפני שהגיע הסתיו³⁴⁰⁰ מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו שהואיל ונשתנו לקלקול מחמת קור או חום או דבר אחר נגרעו וירדו ממעלתם לענין חשיבות הברכה יותר מאלו לא היו מגיעים לכלל פרי מפני קטנותם שהיו מברכין עליהם בורא פרי האדמה עכ"פ ועכשיו שגדלו לכלל פרי ונשתנו מברכין עליהם כברכת פת ותבשיל שנשתנו לקלקול שהיא שהכל נהיה בדברו³⁴⁰¹ כמ"ש בס"ד³⁴⁰²:

ז וכן על החומץ שעושים מסופי ענבים מברכין שהכל³⁴⁰³ כמו על הענבים עצמן שהיוצא מן הענבים כמותן כמו שיתבאר³⁴⁰⁴:

ח גרעיני הפירות אם הם מתוקים (ד) וראויים לאכילה שם פרי עליהן³⁴⁰⁵ ומברך עליהן בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן ע"י האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו³⁴⁰⁶ שגרעינים המרים אין שם פרי עליהם כלל³⁴⁰⁷ וכעץ בעלמא הם:

³³⁸⁸ בעל הלכות גדולות, הובא ברבינו יונה לו, ב ד"ה ואומרים וברא"ש פ"ו דברכות סי' ג. טור ושו"ע ס"ה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ב. סדר ברה"נ פ"ו ה"ב.

³³⁸⁹ משא"כ לעיל ריש סי"ג.

³³⁹⁰ הרב רבינו יונה ורא"ש שם (ראה ב"י ד"ה שקדים בדעת הרא"ש). טור ושו"ע שם. ובכת"י: ע"ד כן גם כן.

³³⁹¹ משנה מ, ב.

³³⁹² גמרא שם ורש"י ד"ה בושלי כמרא.

³³⁹³ כל בו (ברכת הפירות). הובא באליה זוטא ס"ק יא ובאליה רבה ס"ק יג.

³³⁹⁴ ט"ז סי' רד ס"ק ג, ומפרש דהיינו אפילו לא נשרפו מהחום (אף שדבריו נגד הגמ' כפי שהקשה באליה רבה שם וצ"ע"ג). וראה גם בקונטרס אחרון ס"ק ג.

³³⁹⁵ טור סי' רד לפי פי' הפרישה שם ס"ק ד.

³³⁹⁶ ר"ש פ"ק דדמאי משנה א ד"ה נובלות. וערלה פ"ק משנה ח. וראה ח"י צמח צדק יא, ב-ד.

³³⁹⁷ פירוש הרא"ש פ"ק דערלה שם.

³³⁹⁸ ברכות מהר"ם. הובא בטור. שו"ע ס"ט.

³³⁹⁹ רש"י לח, א ד"ה וחומץ ספוניות. ברכות מהר"ם וטור ושו"ע שם.

³⁴⁰⁰ ראה רש"י נדרים נג, א ד"ה מן הסתוניות. חולין קכ, ב ד"ה סיתוניות.

³⁴⁰¹ מ"א ס"ק כא בשם רש"י מ, ב ד"ה פרי.

³⁴⁰² סעיף ב.

³⁴⁰³ גמרא לח, א ורש"י שם ד"ה וחומץ ספוניות. ברכות מהר"ם (עי' רשב"א שהרבה להקשות) (שחומץ זה נשתנה לעילוי לגבי סופי הענבים). ולפ"ד השו"ע דלעיל סי' שגם על סופי הענבים מברכים שהכל לא קשה מידי ודו"ק).

³⁴⁰⁴ לקמן סי"י, לגבי יין. וכ"ה כאן בחומץ שנשתנה לעילוי לגבי סופי הענבים. משא"כ חומץ מענבים ראה לקמן סי' רד סי"ב שברכתו שהכל. וראה בדי השלחן סי' נג ס"ק ה.

³⁴⁰⁵ הרב רבינו יונה לו, ב ד"ה ומדלגבי. רא"ש פ"ו ס"ד. טור ושו"ע סי"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ג. סדר ברה"נ פ"ו ה"ג. ושם: בכלל הפרי הם ושם פרי עליהן. וכ"ה שם ה"ד לענין קליפי הפירות. וראה העו"ב (ירות"ו) חוב' א ע' טז.

³⁴⁰⁶ רשב"א לו, ב ד"ה קליפי. שו"ע שם.

ט האביונות של צלף שהם עיקר הפרי מברכין עליהם בורא פרי העץ³⁴⁰⁸ והקפריסין שהיא קליפה גדולה שסביבות האביונות כעין קליפה הגדילה סביבות אגוזים דקים³⁴⁰⁹ י"א שגם הם חשובים פרי ומברכים עליהם בורא פרי העץ³⁴¹⁰ וי"א שאינם חשובים פרי ומברכין עליהם בורא פרי האדמה³⁴¹¹ וכן על קליפות חיצונות של שאר פירות כגון של רמונים וכיוצא בהם מברכים בורא פרי האדמה שאין מברכין בורא פרי העץ אלא על עיקר הפרי כמ"ש למעלה ולפיכך מברכין על קליפי מרנצין מרוקחין בורא פרי האדמה³⁴¹² ולענין הלכה (ה) לכתחלה יברך בורא פרי האדמה שאז יוצא לדברי הכל³⁴¹³ ואם בירך בורא פרי העץ יצא שספק ברכות להקל³⁴¹⁴ וכן בכל דבר שברכתו ספק³⁴¹⁵:

י כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ³⁴¹⁶ ואפילו יצאו מעצמן³⁴¹⁷ כמו דבש הזב מהתמרים³⁴¹⁸ אלא מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כי זיעה בעלמא היא³⁴¹⁹ ואינה נחשבת כגוף הפרי³⁴²⁰ חוץ מזתים וענבים שהיוצא מהם כמותם³⁴²¹ שאף שנשתנו נשתנו לעילוי³⁴²² שבשניוים הם באים לכלל דרך אכילתם שעיקר הפרי לכך נטעוהו ענבים להוציא מהן יין וזיתים להוציא מהן שמן לפיכך פרי הוא וראוי לברך עליו בורא פרי העץ³⁴²³.

אלא שהיין מפני חשיבותו שסועד ומשמח הלב³⁴²⁴ כמ"ש³⁴²⁵ ויין ישמח לבב אנוש הוציאוהו מכלל פירות העץ וקבעו לו ברכה לעצמו והיא בורא פרי הגפן³⁴²⁶ שהיא ברכה פרטית ומבוררת יותר שמבוררת ופורטת יותר חשיבותו שהוא פרי הגפן ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא³⁴²⁷ אפילו הוא יין חזק שאינו

³⁴⁰⁷ מ"א ס"ק ז. וראה לעיל ס"ד. וראה ח"י צמח צדק ו, ד.

³⁴⁰⁸ **ברייתא שם** לו, א. טור ושו"ע ס"ו. וראה לעיל ס"ב אודות העלין והתמרות שלו.

³⁴⁰⁹ רש"י שם ד"ה קפריסין.

³⁴¹⁰ **תוס'** שם ד"ה והלכתא. **רא"ש** פ"ו סי' ג. הובא בטור ובמ"א ס"ק יז ובט"ז סי' רד ס"ק טו.

³⁴¹¹ **בה"ג** (בנוסח הגמרא שם לו, ב). רי"ף שם. רמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"ו. טור ושו"ע ס"ו.

³⁴¹² **ט"ז סי' רד** ס"ק טו.

³⁴¹³ הרב רבינו יונה שם ד"ה ומדלגבי (בדעת בה"ג). טור. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ד. סדר ברה"נ פ"ו ה"ד והט"ו.

³⁴¹⁴ ראה דרכי החיים (ברכת הנהנין אילנות ח"ג ס"ק א).

³⁴¹⁵ וכ"ה לקמן סכ"ד. סי' רו ס"א.

³⁴¹⁶ **רמב"ם** הל' ברכות פ"ח ה"ב. תוס' לח, א ד"ה האי דובשא. רא"ש פ"ו סי' יב. טור ושו"ע ס"ח. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"א. סדר ברה"נ פ"ז ה"א. ושם: ולכן מברכים על המשקה ווישניק או מאליניק שהכל נהיה בדברו. והם מיץ העשוי מדובדבנים או מתותי שדה.

³⁴¹⁷ **טור** ושו"ע שם. ט"ז ס"ק ה. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ו ה"ט.

³⁴¹⁸ **מר בר רב אשי לח**, א. טור ושו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ו ה"ט.

³⁴¹⁹ גמרא שם. מ"א ס"ק יט.

³⁴²⁰ רש"י שם ד"ה זיעה. לבוש ס"ח.

³⁴²¹ רש"י שם ד"ה ור' יהושע. רמב"ם ותוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³⁴²² **גמרא לה**, ב.

³⁴²³ רש"י שם. ובדף לו, א ד"ה הכא אית לי. אשכול ח"א רס"י כט. פסקי ריא"ז פ"ו ס"ח. לבוש שם. ולענין שאר הפירות שנטעין אותן בשביל מימיהם - ראה לקמן ס"כ. ח"י צמח צדק ח, ג-ד.

³⁴²⁴ סדר ברכות רמ"מ ד"ה ברכת היין. ראה העו"ב (ירות"ו) חוב א' ע' ח.

³⁴²⁵ תהלים קד, טו.

³⁴²⁶ **גמרא שם**. רש"י לה, א ד"ה כיצד. וכדלעיל סי' קסז ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ובפ"א ה"ב. סדר ברה"נ שם ובפ"א ה"ב.

³⁴²⁷ **מ"א בסימן ר"ח** ס"ק כב, בשם פנים מאירות סוף הל' ברכות, בשם שו"ת ר"י הלוי כלל ה סי' מז. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ושם. ובסדר ברה"נ שם ושם השמיט דין זה.

הג"ה על הגליון: **אבל בסידור השמיט דין זה וכמדומה לי ששמעתי מפיו הקדוש נ"ע שחזר בו ופסק כאבן העזר** סי' רח ס"ד **שיצא בברכת בורא פרי העץ**. ועי' בדי השלחן סמ"ט סק"א. תורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א

ראוי לשתייה בלא מים ואין זה דרך שתייתו וחשיבותו כשהוא חי³⁴²⁸ וכל פרטי ברכות³⁴²⁹ יין שמברכין עליו בורא פרי הגפן יתבאר בסי' ר"ד³⁴³⁰ וער"ב.

והשמן אין מברכין עליו בורא פרי העץ כששותהו לבדו כמות שהוא שהרי הוא מזיק לגופו³⁴³¹ ואינו נהנה כלל בשתייתו³⁴³² ואין לברך ברכת הנהנין כלל על שתיה זו³⁴³³ אלא כגון שערכו עם איזה משקה³⁴³⁴ בענין שנהנה ממנו ואינו מזיקו ואע"פ שהשמן מועט אין הולכים אחר הרוב לברך ברכת אותו משקה אלא מברך על תערובת זה בורא פרי העץ שהיא ברכת השמן³⁴³⁵.

במה דברים אמורים בחושש בגרונו³⁴³⁶ ומתכוין לרפואה בשתייה זו שהשמן מרכך את הגרון ומרפאו³⁴³⁷ אלא מפני שאי אפשר לשותות שמן לבדו לכך שותה ע"י תערובת שאר משקין הרבה ממנו אבל כוונתו³⁴³⁸ בשתייה זו הוא על השמן לפיכך מברך ברכת השמן שהיא העיקר ופותר את המשקה הטפל³⁴³⁹ שכל עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופותר את הטפילה כמ"ש בס' רי"ב³⁴⁴⁰ אבל אם אינו חושש בגרונו ואינו מתכוין בשתייה זו לרפואה כלל המשקה עיקר³⁴⁴¹ שהוא הרוב והשמן טפל ונפטר בברכת המשקה³⁴⁴².

ויש אומרים³⁴⁴³ שאפילו אם השמן הוא הרוב אינו נחשב עיקר כשאינו מתכוין לרפואה הואיל ואינו ראוי לשתייה בלא תערובת משקה אלא המשקה עיקר ומברך עליו ופותר השמן (ולסברא הראשונה³⁴⁴⁴ אם השמן הוא הרוב אינו מברך כלום מפני שמזיק לגופו ואינו נהנה בשתייה זו כלל מפני שהשמן הוא הרוב וספק ברכות להקל).

וכן השותה חומץ מעורב במי שלקות שמברך עליהם בורא פרי האדמה על דרך שיתבאר בסי' ר"ה³⁴⁴⁵ אם מתכוין לרפואה כגון שחושש בשיניו ומגמע בהם חומץ אלא מפני שהוא חזק ואינו ראוי לשתייה

סק"א (ועיי"ש גם לענין בירך בורא פרי האדמה על הפת). ועי' ח"י צמח צדק ז', ב. שם י, ד. וראה שו"ת צמח צדק חאו"ח סי' כו אות ד.

³⁴²⁸ מ"א שם.

³⁴²⁹ בכת"י: דיני.

³⁴³⁰ ס"ו-יב.

³⁴³¹ גמרא שם. טור ושו"ע ס"ד. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"א. סדר ברה"נ פ"ז הי"א.

³⁴³² ראה גם לקמן סי' רד ס"ב. וראה לקמן בסוף הסעיף, שתלוי רק בהנאת החיך. וראה יגדיל תורה (ירות"ו) גליון ז ע' 65. באור סדר ברה"נ ע' 214. ובלוח ובסדר ברה"נ שם ליתנה הוספה זו.

³⁴³³ רי"ף שם. רא"ש פ"ו סי' ב. טור ושו"ע שם.

³⁴³⁴ מ"א ס"ק ח.

³⁴³⁵ ב"ח ד"ה ומ"ש ופירש. עולת תמיד ס"ק ד. מ"א ס"ק ט. וראה גם ט"ז ס"ק ב.

³⁴³⁶ גמרא שם.

³⁴³⁷ רבינו יונה וריטב"א שם. ראה לקמן סי' שכח סל"ט.

³⁴³⁸ בכת"י: עיקר כוונתו.

³⁴³⁹ רש"י שם ד"ה החושש בגרונו. ב"ח שם. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁴⁴⁰ סעיף א.

³⁴⁴¹ בה"ג ברכות פ"ו (ח, ג). רמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"ב. מהר"ם מרוטנבורק בברכות מהר"ם. רשב"א לו, א ד"ה הכא. שו"ע שם.

³⁴⁴² רשב"א שם. ט"ז ס"ק ב.

³⁴⁴³ עולת תמיד ס"ד. מ"א ס"ק י. אליה זוטא ס"ק ח. וראה גם מ"א ס"ק לד. לקמן סכ"ג וסי' ריב ס"ג. וכדעה זו פסק בסדר ברה"נ פ"ו ה"כ.

³⁴⁴⁴ משמעות הטי"ז ס"ק ב. וראה ח"י צמח צדק טו, ג. שו"ת או"ח הוספות יד, ב. יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ג ע' תרפ. העו"ב (ירות"ו) חוב א' ע' כב.

³⁴⁴⁵ ס"ה, ולקמן ס"א-ב.

מערכו במי שלקות החומץ עיקר אפילו הוא מועט³⁴⁴⁶ ומי שלקות טפלים ומברך ברכת החומץ שהיא שהכל נהיה בדברו³⁴⁴⁷ ואם אינו מתכוין לרפואה החומץ בטל ברוב במי השלקות.

אבל אם החומץ הוא הרוב³⁴⁴⁸ אף שלפי סברא האחרונה המי שלקות הם העיקר הואיל והחומץ אינו ראוי לשתייה לבדו בלא תערובת מכל מקום יש לחוש לסברא הראשונה ולברך על החומץ שהכל נהיה בדברו ולפטור המי שלקות שעל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא³⁴⁴⁹.

ואפילו אם אוכל שמן עם פת אין צריך ליטול ידיו³⁴⁵⁰ ולברך המוציא אם אינו מתכוין אלא לרפואה שאף הפת נעשה טפילה אם אינו מתכוין באכילתה אלא בשביל השמן שיוכל לאכלה עמו ולא יזיק לו³⁴⁵¹ אבל אם הוא רעב ותאב לאכול פת אע"פ שאוכל עמה השמן לרפואה הפת עיקר ומברך עליה ברכת המוציא ופוטרת את השמן³⁴⁵² כמו כל הדברים הבאים מחמת הסעודה כמ"ש בסי' קע"ז³⁴⁵³.

וכן המערב שמן בשאר משקין לרפואה והוא צמא ותאב לשתות המשקין עיקר לדברי הכל אם הם הרוב³⁴⁵⁴.

וכל זה בשמן שהוא מזיק ואין הנאה כלל בשתייתו כמות שהוא אבל אוכלים ומשקים שהחין נהנה מהם³⁴⁵⁵ אע"פ שהם מזיקים וקשים לגוף צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם³⁴⁵⁶ ואם אין החין נהנה מהם אע"פ שהם יפים ומועילים לגוף אין מברכין עליהם כמו שיתבאר בסי' ר"ד³⁴⁵⁷:

יא כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בשלן במים אע"פ שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל שהמים הם עיקר³⁴⁵⁸ במה דברים אמורים בפירות שדרכן לאכלן חיינן אבל מיני ירקות³⁴⁵⁹ שדרך אכילתם ע"י בישול³⁴⁶⁰ מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם³⁴⁶¹ לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת³⁴⁶² ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי³⁴⁶³ ולפיכך מברכין עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתות בפני עצמן³⁴⁶⁴ אבל פירות שדרך אכילתם חיים אף אם נתייבשו ואז אין דרכם להאכל

³⁴⁴⁶ משמעות הרא"ש פ"ו סי' כג. וראה מ"א ס"ק ט.

³⁴⁴⁷ משנה מ, ב לפירוש הב' ברא"ש שם (ומבואר שם שדינו כמו שמן באניגרון דלעיל). מ"א סי' רד ס"ק יב.

³⁴⁴⁸ היינו בעירבו במי שלקות. ואם ערבו במים עד שהוא ראוי לשתות ראה לקמן סי' רד סוף ס"ב.

³⁴⁴⁹ כדלקמן רס"י רו.

³⁴⁵⁰ כדלקמן סי' ריב ס"ו.

³⁴⁵¹ עולת תמיד ס"ד. מ"א ס"ק ח. וכדלקמן סי' ריב ס"א לגבי דג מליח. ושם ס"ג לגבי יי"ש.

³⁴⁵² רי"ף ורא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³⁴⁵³ סעיף א. וראה גם סי' תריב ס"א-ב. בדי השלחן סי' נג ס"ק י.

³⁴⁵⁴ כדלקמן רס"י ריב, שבתערובת ששניהם עיקר הולכין אחר הרוב. ועי' לקמן סכ"ג, שאם השמן הוא הרוב תלוי בב' השיטות דלעיל.

³⁴⁵⁵ תוס' לו, א ד"ה כיון. ורא"ש פ"ו סי' ג.

³⁴⁵⁶ גמרא שם לו, א (לגבי קמחה דשערי דקשה לקוקיאני). וראה כסף משנה פ"ח סוף ה"ב. נחלת צבי ס"ד.

³⁴⁵⁷ סי"ד.

³⁴⁵⁸ רשב"א לח, א ד"ה דבש. דעה הא' בטור ושו"ע סי". מ"א ס"ק כב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"ב. סדר ברה"נ פ"ז הי"ב.

³⁴⁵⁹ גמרא לט, א. טור ושו"ע סי' רה ס"ב. וראה גם לקמן סי' רה ס"ה.

³⁴⁶⁰ רשב"א שם.

³⁴⁶¹ מ"א ס"ק כב.

³⁴⁶² רבינו יונה לט, א ד"ה ומיא. מרדכי רמז קכה. מ"א סי' רה ס"ק ו.

³⁴⁶³ רבינו יונה שם.

³⁴⁶⁴ היינו שהמחלוקת שלפנינו היא רק כשבישלו ע"מ לאכלן יחד (או עם פת) ובא לשתות בפ"ע, משא"כ כשאוכלן ביחד לכו"ע בטל המרק לתבשיל וא"צ לברך עליו (כדלקמן סי"ג. ולקמן סי"ב מבואר דהיינו דוקא כשגם נתבשל ע"מ לאכלם ביחד), וכשבישלו ע"מ לשתות בפ"ע לכו"ע ברכתן שהכל (כדלקמן סי"ב).

חיים אלא ע"י בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן ומברך על מימיהם שהכל³⁴⁶⁵ אם בא לשנותם בפני עצמן וכ"ש על מי שרייתם.

ויש אומרים³⁴⁶⁶ שכל הפירות מי בישולם או שרייתם³⁴⁶⁷ כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשנותם בפני עצמן שכיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות לפיכך כיון שנתנו הפירות טעם בהם הולכים אחר הטעם³⁴⁶⁸ ואינן דומים למשקין היוצאים מהפירות מעצמם או ע"י כתישה וסחיטה שזיעה בעלמא היא לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי³⁴⁶⁹.

וספק ברכות להקל ואם בירך בורא פרי העץ יצא³⁴⁷⁰ וא"צ לחזור ולברך אבל לכתחלה יברך שהכל ויוצא לדברי הכל³⁴⁷¹ ואם אכל תחלה הפרי ובירך בורא פרי העץ ואח"כ בא לשנות המרק לא יברך עליו שהכל נהיה בדברו כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ לכן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל³⁴⁷².

יב וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל אם יש ספק בברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול תאנים או שאר פירות של שבעת המינים שברכה אחרונה שלהם היא ברכה אחת מעין ג' וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם מברך מעין ג' או בורא נפשות רבות לכן כל ירא שמים לא ישתה כשיעור אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי מז' מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין ג' וגם בורא נפשות רבות³⁴⁷³.

אפילו במי שריית צמוקים יעשה כן אם שראן על דעת לאכלן עם מימיהם³⁴⁷⁴ שאז תורת מרק על מימיהם ולא תורת יין אבל אם שראן שלא על דעת לאכלן כלל אלא לשנות מימיהם לבד תורת יין עליהם³⁴⁷⁵ אף על פי שלא משך אותו עדיין מן הצמוקים ומברך עליו בורא פרי הגפן³⁴⁷⁶ על דרך שיתבאר בסימן ער"ב³⁴⁷⁷.

וכן בשאר פירות אם שראם או בשלם לשנות מימיהם לבד אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליהם שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות³⁴⁷⁸ ולכן מברכין על שכר תמרים שהכל נהיה

³⁴⁶⁵ לבוש סי"א. מ"א ס"ק כב. אליה רבה ס"ק טו. וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם. וראה ח"י צמח צדק ח, ד שמחלק בזה בין אם הבישול קליש או עב וסמך. וראה מ"א סי' רד ס"ק ט.

³⁴⁶⁶ רא"ש פ"ו סי' יח. דעה ה' שבטור ושו"ע סי". וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם.

³⁴⁶⁷ ב"י ד"ה והרא"ש כתב. שו"ע שם. ט"ז ס"ק ט.

³⁴⁶⁸ שו"ת הרא"ש כלל ד סי' טו, דסגי במה שהבישול (וא"צ שתהיה גם הנטיעה) בשביל הפירות (וא"צ שיהי' גם בשביל מימיהן). שמזה יוצא כמה נפק"מ להלכה, כדלקמן סי"ב-ד.

³⁴⁶⁹ רא"ש שם. לבוש שם. מ"א ס"ק כג. וראה ח"י צמח צדק ח, א-ד. קצו, ג. קצח, ב.

³⁴⁷⁰ לבוש סי".

³⁴⁷¹ שו"ע סי"א. לבוש שם. מ"א ס"ק כד. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁴⁷² מ"א שם. וראה חקרי הלכות ח"ח לו, ב.

³⁴⁷³ שו"ע סי"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"ג. סדר ברה"נ פ"ז הי"ג.

³⁴⁷⁴ ועתה בא לשנותן בפ"ע, כדלעיל סי"א. וראה באור הלכה סי"א ד"ה פרי.

³⁴⁷⁵ מ"א ס"ק כז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"ד. סדר ברה"נ פ"ז הי"ד.

³⁴⁷⁶ ט"ז ס"ק י. מ"א שם.

³⁴⁷⁷ סעיף ז, דהיינו כשיש בהם לחלוחית, משא"כ כשאין בהם לחלוחית, ברכת מי שרייתן שהכל, כדלקמן בהמשך הסעיף שם.

³⁴⁷⁸ רבינו יונה לט, א ד"ה ומיא. מרדכי רמז קכה. מ"א סי' רה ס"ק ו. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם. וראה גם לקמן סי' רד סי"ב. ושאני זיתים וענבים שיש לנו לימוד מהתורה דמשקין היוצאין מהן כמותן ונקראים פרי (ח"י צמח צדק ח, ב).

בדברו ולא בורא פרי העץ³⁴⁷⁹ וכן על מים מבושלים עם עלים שקורין (טי"א) אין מברכין עליהם בורא פרי האדמה מטעם זה אלא שהכל נהיה בדברו³⁴⁸⁰.

וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינין (בין שהגרעינים שלימים³⁴⁸¹ רק שאינם עומדים בעינם שנתבשלו כל כך עד שנתמעכו וברכתם בורא מיני מזונות בין שנחלקו במכתשת לשנים או לשלשה ויותר בין תבשיל מקמח של חמשת המינים) אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשותותו בפני עצמו³⁴⁸² אלא א"כ בשלו בשביל לאכול התבשיל שאז הוא בטל לגבי התבשיל³⁴⁸³ אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלים שעורים לחולה לשתות המרק לרפואה³⁴⁸⁴ וכן מקמח עושים לפעמים מעט לביבות ומשימים ג"כ מעט קמח לתוך המרק ועיקר הכוונה על שתיית המרק ולא על אכילת הלביבות מברכין עליו שהכל נהיה בדברו שאינו בטל לגבי התבשיל ושם משקה עליו³⁴⁸⁵ ומטעם זה מברכין על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות³⁴⁸⁶ כמו שיתבאר בסיומן ר"ד³⁴⁸⁷.

ואפילו אם אוכל ג"כ התבשיל עם המרק³⁴⁸⁸ אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק³⁴⁸⁹ ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך שהכל נהיה בדברו תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואח"כ מברך על התבשיל³⁴⁹⁰ בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אע"פ שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו

³⁴⁷⁹ כדלקמן סי' רד ס"ד.

³⁴⁸⁰ שו"ת פרח מטה אהרן ח"א סי' מ. שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ה. הובאו בבאר היטב ס"ק יט. ובלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ שם: או על מי שריית תותים ותפוחים (שקורין עפ"ל קוואס או יאגיד"ס קוואס) שהכל נהיה בדברו (וכן על שתיית הקאוויי [קפה]). ועי' ח"י צמח צדק ח, רע"א וסע"ד ובפס"ד ז, ב - טעם החילוק בין זה לדין השבת דלקמן, ודעיות הסוברים שברכת התה והקפה בורא פרי האדמה. ונהגו שהכל. ואם בירך בורא פרי האדמה יצא. וראה גם ח"י צמח צדק קצח, ב.

³⁴⁸¹ נתבאר דיניהם בלוח ברה"נ פ"א ה"ז. סדר ברה"נ פ"א ה"ח.

³⁴⁸² מ"א שם.

³⁴⁸³ לדברי הכל, כיון שדרך אכילתם ע"י בישול לאחר שנכתשו או נטחנו, וכדלקמן בסמוך. ועי' ח"י צמח צדק ח, ב.

³⁴⁸⁴ שו"ת הרא"ש כלל ד סי' טו. טור ושו"ע סי' רד ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ט"ו. סדר ברה"נ פ"ז ה"ט"ו. ובלוח ברה"נ שם: או כמו ששותין מים מבושלים עם מין דגן קלוי שקורין יאריצע.

³⁴⁸⁵ מ"א שם.

³⁴⁸⁶ ב"ב צו, ב. תוס' ר' יהודה לח, א ד"ה האי דובשא. שו"ת הרא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³⁴⁸⁷ סעיף ד.

³⁴⁸⁸ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם, ושם: כמו שעושין תבשיל משעורים או שבולת שועל שקורין גרי"ץ ונותנים מים הרבה שאין ראוי רק לשורפו [לגמוע את המרק] (שקורין זו"פ).

³⁴⁸⁹ ואין הלביבות שהן מיני דגן נחשבים עיקר לפטור המרק שאוכלם יחד, מטעם שיתבאר לקמן סי"ג. משא"כ אם נתבשלו כדי לאכלם יחד, כדלקמן שם.

³⁴⁹⁰ הגהת מהרי"ל: עי' מ"א סי' רה סוף ס"ק ו [שנדפס בכמה דפוסים: על הלביבות תחלה ואח"כ על המים] ואם בדוקא כתב כן הרי הוא סותר דעת עצמו למ"ש בסי' ריא ס"ק ב [שיקדים את החביב אצלו, דהיינו המרק שבשבילו נתבשל] ולפי מ"ש הט"ז שם והכי קי"ל עי' בסידור פשיטא שצריך להקדים ברכת המרק כמ"ש כיון שעיקר הבישול בשבילו ודאי כך הוא חפץ. וכתב ע"ז בשו"ת צמח צדק סי' קטז: במ"א דפוס אמשטרדם כתב להדיא דמברך על המים תחלה ואח"כ על הלביבות כמ"ש רבינו. ולפני אחיו ה"י הנוסח במ"א להיפך כמו שיש במקצת דפוסים, ולכן הוצרך לדחוק. כן אמר לי בעצמו. אמנם באמת מה שכיון ליתן טעם על קדימת ברכת שנייב על המרק עפ"י הט"ז ס"ק א דחביב מכריע, זה אינו שייך לניד כלל, דלכ"ע פה"א ופה"ע וכש"כ בורא מיני מזונות קודמין לשהכל, אפילו אם מין שהכל חביב עליו, כמ"ש המ"א שם ס"ק ג. וגמרא מפורשת היא לט ע"א ומלגלג סבר כו'. וכ"ה בסדור פ"י ה"ז. וכ"ה דעת הט"ז ג"כ, עיי"ש סק"ב. אכן מה שיש ליתן טעם לקדימת שהכל הוא משום דלא ברירא לי כ"כ אולי יפטור ברכת בורא מיני מזונות את המים, כי אולי דמי למי שלקות. ולכן טוב לברך תחלה שהכל לצאת מכל הספיקות.

נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה³⁴⁹¹ כמ"ש בסי' ר"ח³⁴⁹².

(אבל תבשיל ממין דגן³⁴⁹³ שהגרעינים עומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה³⁴⁹⁴ הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכין על המרק אלא שהכל נהיה בדברו³⁴⁹⁵ לסברא הראשונה³⁴⁹⁶ הואיל ואין דרך אכילתם ע"י בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם ע"י בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכין עליהם בורא מיני מזונות אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם כמ"ש בסי' ר"ח³⁴⁹⁷ מפני חשיבותם³⁴⁹⁸).

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם ע"י בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכים על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל אף על פי שדרך לאכלם ג"כ חיים³⁴⁹⁹.

והוא שאין עיקר הבישול במרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל ג"כ התבשיל עמו ואין המרק טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואח"כ יברך על התבשיל אם הוא מין דגן³⁵⁰⁰ אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך עליו כלל מפני שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק³⁵⁰¹.

אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק כגון לשתותם לרפואה מברך עליהם ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי תבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבשלם לצורך מימיהם³⁵⁰².

(כי בטלה דעתו אצל כל אדם ואינו דומה למרק של שעורים שמבשלים לחולה שאין לומר בהם כל כך בטלה דעתו אצל כל אדם שמבשלים לאכילה והמרק בטל לגבי התבשיל שהרי הרבה בני אדם עושים דייסא משעורים שהיא בלא מרק כלל³⁵⁰³ והרבה אין מבשלים אותו כלל אלא עושים ממנו פת וכן מיני קטניות הרבה עושים מהם כעין דייסא בלא רוטב כלל והרבה עושים מהם פת³⁵⁰⁴ והרבה אוכלים

³⁴⁹¹ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁴⁹² סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"ג ה"ב.

³⁴⁹³ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ז. סדר ברה"נ פ"ז ה"ז.

³⁴⁹⁴ כמבואר בלוח ברה"נ פ"א ה"ז. סדר ברה"נ פ"א ה"ח.

³⁴⁹⁵ עי' מ"א סי' רח ס"ק ז דלא כתב כן שמברכין שהכל על המרק אלא בזופא כו' שהבישול בשביל המרק, והיינו להרא"ש (סברא האחרונה) שכשהבישול בשביל התבשיל מברכים בורא פרי האדמה על המרק, אבל להרשב"א (סברא הראשונה) ע"כ צריך לומר כמו שנתבאר שגם כשהבישול בשביל התבשיל מברכים על המרק שהכל, דזיל בתר טעמא ודו"ק.

³⁴⁹⁶ שבסעיף יא.

³⁴⁹⁷ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"א ה"ח.

³⁴⁹⁸ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ז. סדר ברה"נ פ"ז ה"ז.

³⁴⁹⁹ מ"א סי' רח ס"ק ו. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁵⁰⁰ עי' מ"א שם. ועי' במה שנתבאר לעיל, וכ"ה כאן כשהגרעינים בעינם וברכת התבשיל בורא פרי האדמה, שלדעת המ"א (סי' רח ס"ק ז) מין דגן חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו, ואבן העזר שם חולק עליו. וראה באור סדר ברה"נ ע' 225.

³⁵⁰¹ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁵⁰² רא"ש בתשו' כלל ד סי' טו. הובא במ"א שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ז. סדר ברה"נ פ"ז ה"ז.

³⁵⁰³ דיניה מבוארים בלוח ברה"נ פ"א ה"ז. סדר ברה"נ פ"א ה"ח.

³⁵⁰⁴ דיניהם מבוארים לקמן סי"ז.

חיים³⁵⁰⁵ וכן פירות שדרכם להאכל חיים וגם היבשים שאין דרכן להאכל חיים³⁵⁰⁶ הרבה שורין אותם לצורך מימיהם כמו שרגילים באגסים יבשים ובצימוקי ענבים³⁵⁰⁷ לפיכך מברכין עליהם שהכל לדברי הכל³⁵⁰⁸).

ומיני זרעים שאינם נאכלים לאחר בישולם אלא שולקין אותם לצורך מימיהם כגון השבת (שקורין עני"ש³⁵⁰⁹) וכיוצא בו זהו פריים³⁵¹⁰ שלא יצאו מתורת אוכל לגמרי כמ"ש למעלה³⁵¹¹ ואפילו אם נתן לתוכן שמן להכשירם וליתן בהם טעם בטל ברוב³⁵¹².

ואם עיקר הבישול הוא רק בשביל התבשיל ולא כדי לשתות או לאכול המרק עם התבשיל כלל כמו שרגילים לעשות במיני עיסה שמבשלים אותם קודם הטיגון שלא לאכול המרק כלל אין מברכין עליו אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשתותו בפני עצמו לפי סברא הראשונה³⁵¹³ שאין מברכין על מרק של ירקות כברכת הירקות עצמן אלא משום שדרך אכילתם הוא עם הירק לפיכך נחשב פרי כמותם והוא הדין כאן אין המרק נחשב מזון כהתבשיל אלא א"כ דרכו להאכל עמו ולכך נתבשל³⁵¹⁴ אבל לסברא אחרונה נהפוך הוא כיון שעיקר בישול המרק בשביל התבשיל והתבשיל נתן בו טעם נחשב כמותו שנעשה טפל אליו³⁵¹⁵.

וכן מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים³⁵¹⁶ אין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו³⁵¹⁷ לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים ביותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה היא בבישול ירקות³⁵¹⁸ גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם הואיל ונתבשלו גם לצורך עצמן ולא לצורך הירקות לבד אבל לסברא האחרונה נהפוך הוא³⁵¹⁹:

יג וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נתבשל ולא נשרה בו אלא שערבן לאכול יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו ברכה המיוחדת לו לדברי הכל³⁵²⁰ וכשאכלן ביחד א"צ לברך עליו כלום אפילו הוא (שמן) [יין]³⁵²¹ מפני שהוא טפל למאכל ונפטר

³⁵⁰⁵ דיניה מבוארים לקמן סי' רה ס"א.

³⁵⁰⁶ כדלעיל סי"א.

³⁵⁰⁷ שאין בהם לחלוחית, משא"כ כשיש בהם לחלוחית, ברכת מי שרייתם בורא פרי הגפן, כדלעיל בתחלת הסעיף.

³⁵⁰⁸ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁵⁰⁹ ראה שו"ע סי' רד ס"א.

³⁵¹⁰ **גמרא לט**, א. פסקי ריא"ז פ"ו הלכה א אות טז. שלטי הגבורים פ"ו (כו, ב) אות ב. מ"א סי' רה ס"ק יד. ועי' ח"י צמח צדק ח, רע"א וסע"ד, דמייירי שהשבת נותן טעם במרק העומד לאכילה, משא"כ בטי"א דלעיל. וראה גם פס"ד צמח צדק ז, ב. ואם אכלם בפ"ע או טגנם, עי' לקמן סי' רד ס"ד. סי' רה ס"א.

³⁵¹¹ בסעיף יא.

³⁵¹² **גמרא ל[ו]**, רע"א. וכדלעיל סי"י.

³⁵¹³ דלעיל סי"א.

³⁵¹⁴ פסקי ריא"ז פ"ו הלכה א אות טז. **שלטי הגבורים** שם. **מ"א סי' רה ס"ק ו**.

³⁵¹⁵ **מ"א שם**, לדעת הרא"ש בתשו' שם, שכתב "דהנך עיקר בישולם בשביל הירקות", וכדלעיל סי"א.

³⁵¹⁶ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"ח. סדר ברה"נ פ"ז הי"ח. ושם: כגון אוגרקי"ס [מלפפונים] או כרוב שקורין קרוי"ט.

³⁵¹⁷ **ט"ז ס"ק י**.

³⁵¹⁸ בלוח ברה"נ שם: או בשריית תרדין שקורין בורקי"ס [סלק]. וראה בהנסמן שם פ"ה ה"א.

³⁵¹⁹ **משמעות הרא"ש בתשו'** שם. בלוח ובסדר ברה"נ שם: כיון שעיקר שרייתם הוא בשביל הפירות מברכין עליהם כברכת הפרי ששורה בו.

³⁵²⁰ משמעות שבלי הלקט סי' קמג בשם הפרדס (ע' קפ). שלטי הגבורים פ"ו (כה, ב) אות ה) בשם פסקי הרי"ד לו, ב ד"ה חביץ. הובאו ב**מ"א סי' קסח ס"ק ל (בשם רש"ל)**.

³⁵²¹ כן תיקון בקונטרס השלחן. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"ט. סדר ברה"נ פ"ז הי"ט.

בברכתו³⁵²² ואם עיקר כוונתו הוא על המרק והמאכל הוא לצורך שתיית המרק מברך על המרק ואם כוונתו על שניהם אין הולכין בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם³⁵²³ תחלה על המאכל ואוכל ממנו מעט ואח"כ שהכל נהיה בדברו על המרק³⁵²⁴ אבל לא יברך על שניהם יחד כי ברכה השניה תהיה מפסקת בין ברכה ראשונה לטעימה ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק בברכתו לפי שאף מין דגן שנעשה רך וראוי לשתייה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות³⁵²⁵ כמ"ש בסי' ר"ח³⁵²⁶.

אבל מרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם הרי הוא בטל לגבי המאכל³⁵²⁷ וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמ"ש לסברא האחרונה³⁵²⁸ או מפני שדרך המאכל לאכול עמו מרק או עם פת ולא יצא מתורת אוכל לגמרי כמו שנתבאר לסברא הראשונה³⁵²⁹:

יד ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתבשל בו בשר לדברי הכל מברך עליו שהכל אם בא לשותותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי³⁵³⁰ (אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים כמ"ש בסי' ר"ח³⁵³¹):

טו וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט³⁵³² או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא הראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעם בהם ויאכלום ג"כ והרי אף אם לא היה הבישול אלא בשביל המרק לבדו לאכלו בטעם הירקות שנכנס בו ע"י הבישול לא היו מברכין עליו ברכת הירקות כיון שיש להחומץ או שאר משקה עוד טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר כמו בפירות המרוקחים בדבש שטעם שלהם חשוב עיקר ומברכים עליהם ברכתם ולא ברכת הדבש אף על פי שנתבשלו כדי שיתן טעם בהם³⁵³³ ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמם³⁵³⁴ אלא למי שהוא צמא כמ"ש בסי' ר"ד³⁵³⁵ אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם משנתנו בו

³⁵²² תוספתא פ"ד ה"י הובא במ"א שם.

³⁵²³ מ"א שם. וראה גם לקמן סעיף כג. סי' רד סי"ז.

³⁵²⁴ ע"י במה שנתבאר לעיל סי"ב שבמקום שיש סי' שמא המאכל פוטר את המשקה יש לברך תחלה על המשקה, משא"כ כאן ודו"ק.

³⁵²⁵ וכ"ה לעיל סי"ב גבי האוכל לביבות ממיני דגן עם המרק. משא"כ האוכל פת שרויה בין או יי"ש, כדלעיל סי' קסח סכ"א ולקמן סי' ריב ס"ב. וראה תהלה לדוד סי' קסח ס"ק כח. מסגרת השלחן סי' נד ס"ק ז. לקוטי מהרי"ט פ"ג ס"ק ד. מקור הברכה סי' כט ס"ק ד. ברכת הבית שערי בינה יד, ג. משנ"ב שער הציון סי' קסח ס"ק סא. באור לסדר ברה"י ע' 88 וע' 229.

³⁵²⁶ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"י פ"א ה"ט, וראה גם לקמן סי' רד ס"ד. סי' ריב ס"ד.

³⁵²⁷ מאירי ורא"ה לט, א. והיינו אף בפירות לדברי הכל, כדלעיל סי"א. וראה גם ברכת הבית שער ג סכ"ה.

³⁵²⁸ דלעיל סי"א.

³⁵²⁹ וכן הוא בלוח ובסדר ברה"י שם.

³⁵³⁰ רא"ש הובא בטור ושוע"ר סי' רה ס"ב. מ"א שם ס"ק ז. וכן הוא בלוח ברה"י פ"י ה"כ. סדר ברה"י פ"ז ה"כ.

³⁵³¹ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"י פ"ג ה"ב.

³⁵³² מי שריית סלק או סובין.

³⁵³³ היינו כדי שיתן הדבש טעם בפירות המרוקחים, כדלקמן סי"ח וסי' רג ס"ה. ואם הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו, ראה לקמן סי' רד ס"ז.

³⁵³⁴ ט"ז שם סי' רה ס"ק ה. וכן הוא בלוח ברה"י פ"י הכ"א. סדר ברה"י פ"ז הכ"א.

³⁵³⁵ סעיף יג.

טעם אע"פ שיש להם עוד טעם שלהם³⁵³⁶:

טז כל הפירות בין פירות העץ בין פירות האדמה אין מברכים עליהם ברכתם אלא בדרך אכילתם³⁵³⁷ שעל דעת כן נוטעים אותם³⁵³⁸ ואם דרכם לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים אע"פ שהם טובים וראוים לאכילה גם כשהם חיים אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול אבל כשהם חיים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו³⁵³⁹ אבל פירות שדרך אכילתם הוא ג"כ לאכלם חיים אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים מברכין עליהם ברכתם בין חיים בין מבושלים³⁵⁴⁰.

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבשולם שכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים אין הבישול מבטל תורת פרי מהם³⁵⁴¹ והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא שהם טובים מבושלים כמו חיים אבל אם הם טובים יותר חיים ממבושלים כיון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם³⁵⁴² ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו כשהם מבושלים³⁵⁴³:

יז וכן אם נשתנה תארם לגמרי ע"י הבישול מכמות שהיה בעודם בדרך אכילתם כגון שנתבשלו כל כך עד שנימוחו לגמרי³⁵⁴⁴ שאין עליהם תואר הפרי כמות שהיה³⁵⁴⁵ בעודנו חי שהוא דרך אכילתו נשתנית ברכתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא כשהם מבושלים אע"פ שנימוחו דרך אכילתם הוא בכך³⁵⁴⁶ ולא נשתנית ברכתם אע"פ שנשתנה תארם לגמרי³⁵⁴⁷.

ואם לא נימוחו לגמרי³⁵⁴⁸ ועדיין תואר הפרי עליהם לא נשתנית ברכתם אף על פי שאין דרך אכילתם בכך כגון תמרים³⁵⁴⁹ שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה לאחר שהוציא מהם גרעינם³⁵⁵⁰ וכן כל כיוצא בהם משאר

³⁵³⁶ משמעות הרא"ש בתשו' כלל ד סי' טו.

³⁵³⁷ תוס' ד"ה משכחת ברכות לח, ב. רא"ש פ"ו סי' טו. טור ושו"ע סי"ב וסי' רה ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ב. סדר ברה"נ פ"ו ה"י ואילך. וראה גם לקמן סי' רה ס"א לענין ירקות. לקמן סי' רד ס"ג. לוח ברה"נ פ"ט ה"י ואילך.

³⁵³⁸ לבוש סי"ב וסי' רד סי"א וסי' רה ס"א. ט"ז סי' רה ס"ק א.

³⁵³⁹ וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ פ"ו ה"א.

³⁵⁴⁰ משמעות רש"י לח, ב ד"ה וכל. רבינו יונה שם ד"ה ושלשה. הובא במ"א שם בסי' רה ס"ק ג. לבוש שם. עטרת זקנים סי"ב ממשמעות ברכות מהר"ם ד"ה ערמונים (שהובא בטור). אליה רבה סי' רה ס"ק א. וכ"ה לקמן שם ס"א. לוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ פ"ו ה"י. וראה משנה ברורה בשער הציון סי' רה ס"ק ב.

³⁵⁴¹ וכדלקמן סי"ז, שאפילו נתבשלו ואפילו נתמעכו (לדעה אחת דוקא כשלא נתמעכו לגמרי) ואפילו אין דרך אכילתן בכך לא נשתנית ברכתם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ פ"ו ה"י. וראה תהלה לדוד ס"ק ח. פתחי הלכה פ"ט הע' 73.

³⁵⁴² ע"י לקמן סי' רד ס"ב. וראה תהלה לדוד ס"ק ט.

³⁵⁴³ רמ"א שם בסי' רה ס"א. ובסדר ברה"נ שם כ' שאם חזר וטיגנס בדבש ונשתבחו מברך ברכה המיוחדת להם. וראה גם לקמן סי"ח. סי' רה ס"ב וסי"ג.

³⁵⁴⁴ תרומת הדשן סי' כט. רמ"א סי' רה ס"ח. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ג. סדר ברה"נ פ"ז הכ"ג. ושם: כגון גודגניות מטוגנים שקורין פאוידל"א. וכ"ה אפילו לא נתבשלו ולא נימוחו רק נטחנו או נכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו, כדלקמן גבי שומשומין ואגוז.

³⁵⁴⁵ תרומת הדשן שם. שו"ת מהרי"ק סי' מג. ב"י סי' רה ד"ה ומ"ש רבינו וכ"כ גאון. מ"א סי' רה ס"ק יג.

³⁵⁴⁶ כיון שנימוחו בבישול, משא"כ כשנתמעכו אחר הבישול, כדלקמן גבי קטניות מבושלים שנתמעכו דרך כלי. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. אבל בסדר ברה"נ שם נשמט חילוק זה.

³⁵⁴⁷ תרומת הדשן שם. שו"ת מהרי"ק שם. רמ"א סי' בשם י"א. מ"א ס"ק יח. וראה ט"ז ס"ק ד.

³⁵⁴⁸ רק שנתרסקו ונתמעכו (סדר ברה"נ שם) לגמרי (לוח ברה"נ שם).

³⁵⁴⁹ גמרא לח, א.

³⁵⁵⁰ רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ד. שו"ע סי"ז. לפי פירוש הלבוש סי"ז. פרישה ס"ק טו. מ"א שם. אליה רבה ס"ק יא. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ פ"ז הכ"ב.

פירות אע"פ שאין דרכם בכך אעפ"כ לא נשתנית ברכתם ומברך עליהם בורא פרי העץ הואיל ולא נשתנה תארום לגמרי.

(ואינן דומות לקמח של חטים שאפילו לא נטחן דק דק אלא עדיין יש בו טעם של חטים וראויים לאכילה קצת חיין ואעפ"כ אינו מברך עליו ברכת החטין שהיא בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו³⁵⁵¹ לפי שנשתנה תואר החטים לגמרי בטחינתם אע"פ שלא נטחנו דק דק כקמח גמור משא"כ בתמרים וכיוצא בהם שנתמעכו עדיין תואר פרי עליהם).]

אבל שומשמין שטחנן³⁵⁵² וכן אגוז שכתשו ביותר³⁵⁵³ עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברך עליהם שהכל נהיה בדברו הואיל ואין דרכם בכך³⁵⁵⁴.

וכן קטניות מבושלים³⁵⁵⁵ שנתמעכו³⁵⁵⁶ דרך כלי מנוקב שהן דקים מאד³⁵⁵⁷ [אבל] אם מיעך אותם בכף מברך עליהם בורא פרי האדמה כיון שממשן קיים וניכר מהותן ותארן³⁵⁵⁸ ועוד שדרך אכילתם בכך³⁵⁵⁹.

וכן פירות שנכתשו ביותר עד שאין תארום עליהם אם הוא דרך אכילתם לא נשתנית ברכתם כגון (זנגביל) או בשמים שחוקים ומעורבים עם (צוק"ר) או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם³⁵⁶⁰ מפני שדרך אכילת הבשמים היא ע"י שחיקה³⁵⁶¹.

וכן ורדים³⁵⁶² וכיוצא בהם מפירות שדרך אכילתם הוא לחתכם ולרקחם מברכים עליהם ברכתם אפילו הם כתושים ביותר³⁵⁶³ שאין תארום ניכר עליהם כלל³⁵⁶⁴ כי גם זה דרך אכילתם מאחר שאין דרכם להאכל כשהם שלמים בלא ריקוח³⁵⁶⁵ אבל אגוז המרוקח בדבש עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברכים עליו שהכל נהיה בדברו הואיל ודרך אכילתו הוא בעודו חי ושלם וכן כל כיוצא בו מפירות הנאכלים חיים³⁵⁶⁶ (וברכת הורדים היא בורא פרי האדמה לפי שאינן עיקר הפרי כי פרחים המה³⁵⁶⁷ וכן הלונדרים אינו עיקר הפרי³⁵⁶⁸).

ויש אומרים³⁵⁶⁹ שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול ואין עליהם תואר הפרי כלל או שנכתשו ביותר

³⁵⁵¹ ברכות לו, א. תוס' שם ד"ה קמחא. רא"ש פ"ו דברכות סי' ב. טור ושו"ע סי' רח ס"ה.

³⁵⁵² אבודרהם הל' ברכות שער ד. מ"א סי' רה ס"ק ט.

³⁵⁵³ טור סי' רד. ב"י שם ד"ה ועל המורבא.

³⁵⁵⁴ תרומת הדשן ושו"ת מהרי"ק ומ"א שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ד. סדר ברה"נ שם.

³⁵⁵⁵ רא"ש פ"ו סי' ח. טור סי' רח.

³⁵⁵⁶ ב"י שם. רמ"א שם ס"ח.

³⁵⁵⁷ מ"א שם ס"ק יג. וראה לקמן בסוף הסעיף. ובסדר ברה"נ שם: אע"פ שלא נטחנו דק דק כקמח גמור.

³⁵⁵⁸ מ"א שם. בלוח ברה"נ שם: ולכן על רעטי"ך איין גימאכ"ץ [מרקחת צנון] מברכין בורא פרי האדמה.

³⁵⁵⁹ משא"כ כשנמעכו דרך כלי מנוקב, אין דרך אכילתם בכך. מ"א שם.

³⁵⁶⁰ כדלקמן סי' רג ס"ה.

³⁵⁶¹ תרומת הדשן ושו"ת מהרי"ק ומ"א שם.

³⁵⁶² בלוח ברה"נ שם: שקורין רוזין.

³⁵⁶³ טור ושו"ע סי' רד ס"א.

³⁵⁶⁴ שיירי כנסת הגדולה שם הגב"י ס"ק ב.

³⁵⁶⁵ ב"י סי' רד ד"ה ובמ"ש ולדבריהם. מ"א שם ס"ק כג. וראה גם לקמן סי"ח [כאן מבואר שנשאר עליהם ברכתם אף שהם כתושים, ולקמן שם מבואר שנשאר עליהם ברכתם אף שהם בתערובת].

³⁵⁶⁶ בלוח ברה"נ שם: ולכן מברכים על מיני סא"ק איין גימאכ"ץ [מרקחת פירות] שהכל.

³⁵⁶⁷ כל בו סי' כד (כ, ג). מ"א שם. וכדלעיל סעיף ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט הט"ו. סדר ברה"נ פ"ו הי"ד.

³⁵⁶⁸ דעיקר הפרי הן הגודגדניות השחורות שבו. שלי"ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ו אות ב. מ"א שם.

³⁵⁶⁹ ב"י ד"ה תמרים שכתשן בדעת הרמב"ם שם. דעה הא' ברמ"א ס"ז. ט"ז ס"ק ד. אבן העוור (על המ"א סי' רה ס"ק ח). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ד. סדר ברה"נ פ"ז הכ"ד. וראה ח"י צמח צדק ז, ג-ד.

עד שאין מהותן ותארן ניכר כלל לא נשתנית ברכתם³⁵⁷⁰ אע"פ שאין דרך אכילתם בכך.

ואינן דומים לקמח חטים שלא נטחן דק דק לפי שהקמח יש לו עילוי אחר שעושים ממנו פת וזה עיקר פריו שעל דעת כן זורעים אותם לפיכך כיון שנשתנה ויצא מכלל פרי ולא בא לעיקר פריו נגרע וירד ממעלת פרי האדמה לברך עליו שהכל נהיה בדברו³⁵⁷¹ משא"כ בפירות שאין עושים מהם פת אין שינויים מוציאם מתורת פרי לגמרי לשנות ברכתם.

אבל מיני קטניות שדרך בני אדם לעשות מהם פת הרי שינויים מוציאם מתורת פריים לדברי הכל³⁵⁷² אפילו נשתנו אחר בישולם שאז אין דרך לעשות מהם פת ואצ"ל שאם נשתנו בעודן חיים כגון מיני קטניות טיטארק"י שטוחנין אותם קצת שקורין גרופי"ן ועושים תבשיל מקמחן כעין דייסא מברכין עליו שהכל³⁵⁷³.

(אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בורא פרי האדמה³⁵⁷⁴ שהרי זהו דרך אכילתו ואדרבא עשיית פת מקטניות אינו דרך אכילתו שהרי מברכין עליו שהכל נהיה בדברו כמ"ש בסימן ר"ח³⁵⁷⁵).

ולסברא האחרונה מה שמברכים על פת קטניות שהכל נהיה בדברו אף על פי שאין לה עילוי אחר זהו מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי יותר משינוי קמח או פירות הנימוחים או הנטחנים והנכתשים ביותר³⁵⁷⁶).

ולענין הלכה בכל זה ספק ברכה להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך שהכל נהיה בדברו לצאת לדברי הכל³⁵⁷⁷:

יח אגוז המטוגן בדבש³⁵⁷⁸ אפילו בישלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אע"כ כשחוזר ונתקן ע"י הטיגון חוזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא ע"י הדבש וברכת הדבש היא שהכל מכל מקום האגוז הוא חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו³⁵⁷⁹ וכן בכל מיני פירות מרוקחים³⁵⁸⁰ בין פירות האילן בין פירות הארץ³⁵⁸¹ ואפילו פירות

³⁵⁷⁰ בסדר ברה"נ שם: בין חייין בין מבושלים אם לא נשתנו לגריעותא.

³⁵⁷¹ ברכות לו, א. רש"י ד"ה הכא אית ליה. וראה גם שו"ת מהרי"ק סי' מג. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

³⁵⁷² כשנתמעכו לגמרי כדלעיל. משא"כ בדייסא דלקמן בסמוך מברכין שהכל רק לסברא הב'. וראה העו"ב תשפ"א ע' 24.

³⁵⁷³ רבינו יונה לו, ב ד"ה והפת. מעדני יו"ט פ"ו סי' ח אות ע. ט"ז סי' רח ס"ק יא. מ"א שם.

³⁵⁷⁴ כשלא נתמעכו לגמרי וממשן קיים וניכר מהותן ותארן כדלעיל. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ה: אפי' נשתנו קצת בעודם חיים כגון מיני קטניות (שקורין גריקע [כוסמת]) שטוחנין אותו קצת (שקורין גרופי"ן) ועושים ממנו דייסא ... אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בורא פרי האדמה שהרי זהו דרך אכילתו ולא נשתנה מהותו ותארו. וכן הוא בסדר ברה"נ שם: ואפילו ע"י קצת טחינה או כתישה במכתשת כנהוג בדוחן וכיו"ב ממיני קטניות שעושים מהן דייסא (שקורין קאשע מגרופי"ן) אבל לסברא הראשונה אפשר שבכתישה או טחינה מועטת לא נשתנית ברכתם ויש לברך על דייסא זו בורא פרי האדמה.

³⁵⁷⁵ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידניו, וראה רבינו יונה שם (בתירוץ הב'). עולת תמיד שם ס"ח. ט"ז שם. מ"א שם (בטעם הב'). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ה. וראה גם סדר ברה"נ פ"א ה"י.

³⁵⁷⁶ ראה רבינו יונה שם בתירוץ הא'.

³⁵⁷⁷ תרומת הדשן שם. רמ"א ס"ז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הכ"ה. סדר ברה"נ פ"ז הכ"ד.

³⁵⁷⁸ היינו בניכר מהותו, וכדלעיל סי"ז שבמרוקח ואינו ניכר מהותו ברכתו שהכל לסברא הראשונה שם.

³⁵⁷⁹ מחזור ויטרי סי' עג בשם רש"י. תוס' לח, ב סוף ד"ה משכחת. רבינו יונה שם ד"ה ושלשה. רא"ש פ"ו סי' טו. טור ושו"ע ולבוש סי"ג. מ"א סי' רה ס"ק ה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ט. סדר ברה"נ פ"ו ה"ד. וראה גם לקמן סי' רה ס"ב. לוח ברה"נ פ"י ה"י. סדר ברה"נ פ"ו ה"י.

³⁵⁸⁰ טור ושו"ע סי' רד ס"א. והיינו בניכר מהותו או בדרך לאכלן ע"י שחיקה, וכדלעיל סי"ז דבלא"ה לסברא הראשונה שם ברכתם שהכל (מ"א שם ס"ק כב).

³⁵⁸¹ משמעות מ"א סי' רה ס"ק ה (דלא כט"ז שם ס"ק ג).

שאינן ראויים לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים³⁵⁸² וכיוצא בהם אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה³⁵⁸³ והרי זה כפרי שאין דרכו לאכלו חי אלא מבושל שמברכין עליו ברכתו³⁵⁸⁴ ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה³⁵⁸⁵ :

יט במה דברים אמורים בפירות שנגמר ביכולם אבל פירות שאינם ראויים לאכילה אפילו ע"י הדחק כשהם חיים מפני שלא נגמר ביכולם והכשירם ע"י דבש הדבש הוא עיקר³⁵⁸⁶ ואפילו אם מטגנן בלא דבש מברך עליהם שהכל נהיה בדברו מטעם שנתבאר למעלה³⁵⁸⁷ לפיכך אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים ורכים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שהרי הם מרים ואינם ראויים לאכילה כלל בלא דבש³⁵⁸⁸ :

כ קנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלים מימיהם עד שנקפאות וידמו למלח (שקורין צוק"ר) וכן המוצץ אותן³⁵⁸⁹ יש אומרים שמברך שהכל נהיה בדברו³⁵⁹⁰ כעל שאר מי פירות³⁵⁹¹ ויש אומרים³⁵⁹² שאינן דומין לשאר מי פירות הואיל ואין הקנים ראויים לאכילה ואין נוטעין אותם אלא בשביל מימיהם זהו פריים ומברכים עליהם בורא פרי העץ וספק ברכות להקל בדיעבד³⁵⁹³ אבל לכתחילה יברך שהכל לצאת לדברי הכל³⁵⁹⁴ :

כא פלפלין בעודן רטובים שהם ראויים לאכילה יש אומרים³⁵⁹⁵ שמברך עליהם בורא פרי העץ כיון שהם גדלים באילן ויש אומרים³⁵⁹⁶ שמברכים עליהם בורא פרי האדמה הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובם שחוקים [כ]תבלין ואינן נאכלין בפני עצמם אלא מיעוטם לפעמים³⁵⁹⁷ וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך בורא פרי האדמה לצאת לדברי הכל³⁵⁹⁸ :

כב אבל פלפלין יבשים וזנגביל יבש³⁵⁹⁹ וכן הצפורן (שקורין נעגלי"ך)³⁶⁰⁰ וכל כיוצא באלו שאין נאכלים

³⁵⁸² טור ושו"ע שם. מ"א שם ס"ק כג. וראה גם לעיל סט"ו וסי"ז. לקמן סי' רג ס"ה. סי' רד סט"ז סי' רה ס"ב. בלוח ברה"י ובסדר ברה"י שם : שקורין רוזין.

³⁵⁸³ כשעשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים, כדלקמן סי' רד ס"ז.

³⁵⁸⁴ וכדלעיל סט"ז. בסדר ברה"י שם : לפי שע"ד כן נוטעים אותו.

³⁵⁸⁵ ב"י סי' רד ד"ה ובמ"ש ולדבריהם. מ"א שם ובסי' רה ס"ק ה.

³⁵⁸⁶ ב"י ד"ה אגוז המטוגן. לבוש ס"ד.

³⁵⁸⁷ סעיף ד.

³⁵⁸⁸ רבינו ירוחם נתיב טז ח"ב. רמ"א ס"ד. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ו ה"טו.

³⁵⁸⁹ ראה גם לקמן סי' רג ס"ג-ד. סדר ברה"י פ"ו ה"ט, שכ"ה במוצץ כל הפירות, שברכתן כברכת מי פירות שלהם. שו"ע סט"ו. אליה רבה ס"ק כ.

³⁵⁹⁰ רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ה.

³⁵⁹¹ וכ"פ בסדר ברה"י פ"ו ה"טו בפשיטות, ולא הביא דעת החולקים. ובלוח ברה"י פ"ט ה"כ : ואם בירך (על הויט צוקר שעושין מקנים המתוקים) בורא פרי העץ יצא. וראה פס"ד צמח צדק ז, א ד"ה ע"י מ"א.

³⁵⁹² בה"ג ברכות פ"ו. הובא בהגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ח אות ט ובטור. רמב"ם שם בשם מקצת הגאונים. מהר"ם מרוטנבורג הובא בהגהות מיימוניות שם.

³⁵⁹³ עולת תמיד ס"ק יג. אליה זוטא ס"ק טז בדעת הלבוש.

³⁵⁹⁴ לבוש סט"ו. ט"ז ס"ק יג.

³⁵⁹⁵ רשב"א בשם הראב"ד לו, ב. רא"ש פ"ו סי' ו. טור.

³⁵⁹⁶ רשב"א שם בשם רב האי גאון (הנר שם). רי"ף שם. רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ז. שו"ע ס"ח.

³⁵⁹⁷ שו"ת הרשב"א ח"א סי' ת. ט"ז ס"ק יד. מ"א ס"ק לה.

³⁵⁹⁸ דרכי משה ס"ק ב, וכדלקמן סכ"ד. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ו ה"יח.

³⁵⁹⁹ רבא לו, ב. טור ושו"ע סט"ז. וכן הוא בלוח ברה"י פ"ט ה"ח. סדר ברה"י פ"ו ה"יט (ושם : זנגביל שקורין אינגבער). וראה גם לקמן סי' תריב ס"א. ודין זנגביל רטוב יתבאר לקמן סי' רג ס"ד. וע"י מרקחת עם דבש או סוקר - לקמן שם ס"ה.

³⁶⁰⁰ תוס' שם ד"ה ברטיבא (גרופלי"י). רא"ש פ"ו סי' ו. מרדכי פ"ו רמז קיז (שקורין נגלין). טור ושו"ע שם.

ביובש אלא ע"י תערוכת אין מברכין עליהם כלום כשאוכלם בפני עצמם שאין זו אכילה של הנאה לברך עליה ברכת הנהנין³⁶⁰¹ אבל עץ של קנמון (שקורין צמרינ"ד) רגילין לאוכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי האדמה כי הוא גדל על הארץ כמו קנים³⁶⁰² :

כג וכן אגוז שקורין מושק"ט נו"ס רגילין ג"כ לאכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי העץ³⁶⁰³ ומי שיש לו שלשול ונותן המושק"ט לתוך השכר כדי שיעצור אם אינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה המושק"ט עיקר והשכר טפל ומברך בורא פרי העץ ואם הוא צמא או תאב לשותה השכר גם בלא רפואה אע"פ שנותן לתוכו המושק"ט לרפואה השכר עיקר ומברך שהכל ופותר את המושק"ט³⁶⁰⁴ (הואיל ובליעת המושק"ט הוא ע"י שכר ובלעדיו לא היה בולעו³⁶⁰⁵) ואף ש"א שאפילו שמן שאינו ראוי לאכילה כלל בלא תערוכת ואעפ"כ אם עירבו באיזה משקה אין המשקה נחשב עיקר אלא א"כ השמן מועט שהוא בטל בתוכו ברוב כמ"ש למעלה³⁶⁰⁶ וכאן שהמושק"ט והשכר אינן נבללים זה בזה אלא המושק"ט עומד בעינו בתוך השכר (ו) אין לילך אחר רוב שכר אלא א"כ היה מתבשל בו כמ"ש למעלה³⁶⁰⁷ וא"כ היה צריך לברך על המושק"ט בפני עצמו ועל השכר בפני עצמו מכל מקום ספק ברכות להקל :

כד כל פרי שהוא מסופק בו אם הוא פרי העץ או פרי האדמה שאינו יודע לבררו על פי הסימן שיתבאר בסימן ר"ג או פרי העץ שמסתפק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו יברך בורא פרי האדמה ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל נהיה בדברו³⁶⁰⁸ ומכל מקום אם הוא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה הוא טוב יותר שאז אין ספק כלל³⁶⁰⁹ וכל זה בספק שנסתפק לו אחר שלמד³⁶¹⁰ אבל מי שלא למד לא יאכל בברכת שהכל כי אינה פוטרת הכל אלא בדיעבד ולא לכתחלה כשאפשר וזה אפשר לו לילך אצל חכם שילמדנו הלכות ברכות :

³⁶⁰¹ לבוש סטי"ז.

³⁶⁰² תוסי' רא"ש ומרדכי שם. טור ושו"ע סי"ז.

³⁶⁰³ תוסי' רא"ש ומרדכי שם. טור ושו"ע שם.

³⁶⁰⁴ מ"א ס"ק לד.

³⁶⁰⁵ כדעת הי"א לעיל ס"י גבי שמן. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ו ה"כ.

³⁶⁰⁶ סברא הראשונה דלעיל סעיף י.

³⁶⁰⁷ סעיף יג.

³⁶⁰⁸ רבינו יונה לו, ב ד"ה וכתבו רבני צרפת. רא"ש שם. טור ורמ"א סי"ח. טור ושו"ע רס"י רו. וראה גם לקמן שם. לעיל

סי"ט. וכן הוא בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ פ"א ה"ד.

³⁶⁰⁹ מ"א סי' רד ס"ק כו.

³⁶¹⁰ ברכות לה, א. רבינו יונה שם ד"ה מאי תקנתיה. מ"א ס"ק לו. וכן הוא בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ פ"א ה"ה. ושם : או בדיעבד אבל לכתחלה כו'.

קונטרס אחרון

(א) שמפני חשיבותם כו'³⁶¹¹. רש"י דף ל"ט³⁶¹² (גבי בפה"א נגד שהכל נהיה בדברו וה"ה לבפה"ע נגד בפה"א דלכ"ע חשיבא טפי אלא דלא חשיבא כ"כ כבפה"א נגד שהכל נהיה בדברו כמ"ש הרא"ש³⁶¹³ ע"ש ובגמ' דף (מ"ה) [ל"ה] גבי יין דכל דחשיב טפי פורטין אותו יותר והיינו טעמא דפת³⁶¹⁴) :

³⁶¹¹ לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

³⁶¹² ע"א ד"ה ומלגלג.

³⁶¹³ ברכות פ"ו סי' כה. וראה גם לוח ברה"נ פ"ג ה"ז. סדר ברה"נ פ"י ה"ז.

³⁶¹⁴ רש"י לה, א ד"ה כיצד. וראה גם לעיל סי' קסז ס"א.

(ב) וכן חרובים כו'.³⁶¹⁵ (ובבדק הבית ר"ל שלא לברך כלל³⁶¹⁶ וכמ"ש בש"ע³⁶¹⁷ דאל"כ מנ"ל לפלוגי בין ברכה לשביעית בחרובים יותר מבבוסר³⁶¹⁸):

(ג) בד"א שמברכין כו'.³⁶¹⁹ ומ"ש הש"ך³⁶²⁰ שדוחק לחלק כך היינו לענין רבעי דלא מהני ביה שינוי כמו בברכה. וגם אם היה תלוי בשינוי א"כ פגים שלא נשרפו ולא נפלו ליתחייבו³⁶²¹. אבל מ"ש בשם הרמב"ם גם בברכה³⁶²² זה אינו דא"כ הל"ל והן כלשונו בכל פירוש המלות³⁶²³ וכ"כ כאן גבי קור³⁶²⁴. ועוד דלא פליג על הגמ' ופוסקים³⁶²⁵ דמדמו לשביעית מדלא הביאו ב"י³⁶²⁶. אלא ודאי דנובלות ר"ל שנופלים וכמ"ש בפירוש המשנה ספ"ק דערלה, וע"ז פי' כאן שהן פגין, ולא תמרי דזיקא שנגמר בישולן כמ"ש הש"ך, ואז דרכן ליפול ע"י הרוח ולא בעודן פגין, אלא יפלו ע"י שנבלו לשון כמישה כפרש"י בפרשת יתרו³⁶²⁷, ולפי שנופלין מחמת שנובלין נקרא הנופל נובל. שאם גם בושלי כמרי הוא ע"י רוח היינו תמרי דזיקא וליפטרי ממעשר ע"י גמ'. ומש"כ הש"ך לחלק בין ברכה לערלה זה אינו דגרעינים יוכיחו³⁶²⁸. ותי' הב' ³⁶²⁹ג"כ צ"ע דהא קפרס לאו טפל הוא כדאיתא בגמ'³⁶³⁰, וגם גרעינים לפמ"ש הרא"ש³⁶³¹. ולפמ"ש י"ל שכוונתו³⁶³² שאין למדין אלא אם מה שנראה טפל הוא פרי אם לאו והוא שלא נשתנה אבל בנשתנה גם פרי עצמו לא דמי ברכה לערלה:

(ד) וראויים לאכילה כו'.³⁶³³ (ומ"ש אבן העזר³⁶³⁴ בשם הרמב"ם פ"ב דעוקצין³⁶³⁵ זה אינו ע"ש ברמב"ם שלא הזכיר כלל שראויים לאכילה ובודאי לא פליג על התוס'³⁶³⁶):

(ה) לכתחלה כו'.³⁶³⁷ ע"י הרב רבינו יונה³⁶³⁸ דטעמיה דבה"ג ג"כ משום ספיקא הוא ואף שהרי"ף לא

³⁶¹⁵ לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

³⁶¹⁶ שאפילו אחר ששרשרו מרים הם ואין ראויין לאכילה, ואין ללמוד בזה דין גמר פרי מדין שביעית.

³⁶¹⁷ סעיף ב, בשאר האילנות כשאינו ראוי לאכילה, משא"כ כשראוי לאכילה יודה שמברך בורא פרי האדמה, וכמ"ש בפנים.

³⁶¹⁸ שלומדים דין גמר פרי לענין ברכה משביעית (תוס' לו, ב ד"ה שיעורו), וכמבואר לעיל בפנים.

³⁶¹⁹ לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' נח. שו"ע אדה"ז המבואר.

³⁶²⁰ יו"ד סי' רצד ס"ק ה.

³⁶²¹ ומבואר בטוש"ע שם שפטורים מרבעי. וראה לקמן בקונטרס אחרון ס"ק ה.

³⁶²² אין מברכים על הפגים בורא פרי העץ לדעת הרמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"ח שכתב: והנובלות שהן פגין. וראה גם פירוש ר"ח (הובא בס' הנר ובתוס' רבנו יהודה).

³⁶²³ ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קצב.

³⁶²⁴ לעיל שם ה"ו: הקור והוא כו'.

³⁶²⁵ ברכות לו, ב ותוס' שם ד"ה שיעורו.

³⁶²⁶ בסעיף ב, שלמדו דין בוסר משביעית שמברך בורא פרי העץ.

³⁶²⁷ שמות יח, יח.

³⁶²⁸ שלומדים מדין ערלה שברכתו בורא פרי העץ, כדלקמן ס"ח.

³⁶²⁹ שבש"ך שם, שלא למדו מערלה לפרי אלא לענין קפריסין, כדלקמן ס"ט.

³⁶³⁰ ברכות לו, ב.

³⁶³¹ ברכות פ"ו סי' ד, שלומד מערלה לפרי כיון דלא טפל (שומר) הוא.

³⁶³² לפי מה שנתבאר כאן בפנים י"ל שכוונתו של הש"ך בתי' הב' שם.

³⁶³³ לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

³⁶³⁴ סעיף ג.

³⁶³⁵ משנה ב. וראה לקמן ס"ק ה.

³⁶³⁶ תוספתא פ"ב דעוקצין ה"ג, שיבואר לקמן בקונטרס אחרון ס"ק ה.

³⁶³⁷ לכללות קונטרס אחרון זה ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

³⁶³⁸ לו, ב ד"ה ומדלגי.

הזכיר חוץ לארץ³⁶³⁹ והרמב"ם³⁶⁴⁰ פסק כר"ע גם בא"י לא קי"ל הכי כמ"ש ביו"ד סי' רצ"ד³⁶⁴¹. אבל מ"ש המ"א³⁶⁴² צע"ג ואשתמיטתי מ"ש הרא"ש³⁶⁴³ אבל גרעינים כו' ע"ש. ואפ"ה פטירי מרבעי³⁶⁴⁴ דלאו פרי גמור הן כמו בוסר ופגין (עי' פ"ב דעוקצין³⁶⁴⁵ אם מטמאין³⁶⁴⁶) דחייבים בערלה ולא ברבעי³⁶⁴⁷ דדמי למעשר שני דכתיב ביה פרי³⁶⁴⁸ ופטר פגין ובוסר עד שיגיעו לזמן שמותר לקצצן בשביעית שכבר הם פרי גמור כדתנן ספ"ד דשביעית³⁶⁴⁹ משא"כ בברכה דמשאסור לקצצן³⁶⁵⁰ מברך בפה"ע³⁶⁵¹ אע"ג דלא פרי גמור הוא. וה"ה לגרעינים הראויים לאכילה דהא אסירי בתרומה ומטמאין טומאת אוכלין אם כנסן לאוכלין כדתנן פ"א דתרומות³⁶⁵² בתוספתא³⁶⁵³ שהביא הר"ש פ"ג דעוקצין (ומנובלות דפטירי מרבעי להטור יו"ד³⁶⁵⁴ וברכתן שהנ"ב אין ראה דהא להרמב"ם³⁶⁵⁵ חייבים אפ"ה ברכתם שהכל נהיה בדברו³⁶⁵⁶). והא דתנן בפ"ב דעוקצין³⁶⁵⁷ כל הגרעינים כו' ר"ל אפי' שאינן ראויים. ומשה"נ לא קתני בהו ביעור בשביעית (פ"ג) [פ"ז]³⁶⁵⁸:

רג דין ברכת פירות הארץ

ובו ז' סעיפים

א על³⁶⁵⁹ פירות הארץ מברכין בורא פרי האדמה³⁶⁶⁰ וסימן לידע איזה פרי העץ ואיזה פרי האדמה כל שאילו ינטל הפרי ונשאר הענף קיים לשנה הבאה ומוציא הפרי הרי זה פרי העץ אבל כל שכלו עציו לגמרי בחורף וחוזרים וצומחים משרשיו אין פירותיו חשובים פרי העץ ומברכין עליהם בורא פרי האדמה³⁶⁶¹ לפיכך מברכין על תותים הגדילים בסנה בורא פרי האדמה³⁶⁶²:

³⁶³⁹ כמבואר ברבינו יונה שם ד"ה ונמצא.

³⁶⁴⁰ פ"י ממעשר שני ה"ג. וראה גם פ"ב מהל' תרומות ה"ד.

³⁶⁴¹ סעיף ג. וראה ש"ך שם ס"ק ז.

³⁶⁴² ס"ק יז, שלומד מדין גרעינים לדין קליפות.

³⁶⁴³ שם סי' ד.

³⁶⁴⁴ פ"ק דערלה משנה ח. רמב"ם פ"ט מהל' מעשר שני ונטע רבעי ה"ג. טור ושו"ע יו"ד סי' רצד ס"א.

³⁶⁴⁵ משנה ב.

³⁶⁴⁶ הגרעינים. וראה לקמן בסוף הבקונטרס אחרון ולעיל ס"ק ד, דאפשר דמיירי התם שאין ראויים לאכילה.

³⁶⁴⁷ ברייתא בירושלמי פ"א דערלה ה"ה. הובא בר"ש פ"ק דערלה משנה ח ד"ה ומותרין ברבעי. טור יו"ד רס"י רצד.

וראה ב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו כולם.

³⁶⁴⁸ ויקרא יט, כד.

³⁶⁴⁹ משנה ז-י. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ז-ז. דהיינו הפגים משיזריחו והבוסר משיוציאו מים.

³⁶⁵⁰ משנה שם. רמב"ם שם ה"ח. דהיינו הגפנים משיגרעו ושאר כל אילן משיוציא.

³⁶⁵¹ כדלעיל ס"ג-ד.

³⁶⁵² משנה ה. תוספתא שם פ"י ה"א. רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"א.

³⁶⁵³ אוצ"ל: ובתוספתא (עוקצין פ"ב ה"ג) שהביא הר"ש פ"ג דעוקצין (משנה ו), וכ"ה גירסת כמה כת"י (ראה תוספתא ראשונים ח"ד ע' 179), משא"כ לגירסת הדפוס שלנו, וברמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ה ה"יז. וראה לעיל בקונטרס

אחרון ס"ק ד.

³⁶⁵⁴ סי' רצד.

³⁶⁵⁵ הל' מעשר שני ונטע רבעי פ"ט ה"יג.

³⁶⁵⁶ כדלעיל ס"ו.

³⁶⁵⁷ משנה ב. ראה גם לעיל בקונטרס אחרון ס"ק ד.

³⁶⁵⁸ משנה ג, דקתני שהגלעינים יש להם שביעית ולא קתני שיש להם ביעור (כשבשאר הדברים דלעיל שם משנה א-ב).

³⁶⁵⁹ מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה"נ פ"ט ובסדר ברה"נ פ"ו, ויצוין לקמן בשולי הגליון.

³⁶⁶⁰ משנה לה, א. טור ושו"ע ס"א.

³⁶⁶¹ ברכות מ, סע"א, לפירוש הגאונים (אוצה"ג שם - התשובות). הובא במרדכי רמז קלא ובטור. רמ"א ס"ב. ובסדר

ברה"נ פ"ו ה"ו הביא ג' דיעות בזה, שסגי כשנשאר השורש, שצ"ל נשאר גם העיקר, או שצ"ל נשאר גם הענפים.

ב כמה דברים אמורים בתותים שהם טובים לאכילה ופרי גמור הן אלא שאין הענף מתקיים משנה לחברתה אבל מיני פירות גרועים הגדילים באילני סרק³⁶⁶³ כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים³⁶⁶⁴ הגדילים ביער וכן ענבי ההדס³⁶⁶⁵ אע"פ שהם ראויים לאכילה אינם חשובים פרי³⁶⁶⁶ ואין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו³⁶⁶⁷ בין חיים בין מבושלים³⁶⁶⁸ אבל אגוזים קטנים הגדילים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ³⁶⁶⁹ וכן פרי שקורין ברומבעריין ופרי אדום שקורין ערפור"ט³⁶⁷⁰ וכן אותם שקורין יאגידע"ס השחורים³⁶⁷¹ אבל האדומים גדילים בעשב וברכתם בורא פרי האדמה³⁶⁷²:

ג אותן תותים אדומים הנמצאים בתמוז (וגם) יש (מיין) הנמצאים בחורף³⁶⁷³ ואין בהם אלא שרף³⁶⁷⁴ לבד כנוס בתוך החרצנים³⁶⁷⁵ ומוצצים אותן וזורקין אותן מברכין עליהם שהכל כעל שאר מי פירות³⁶⁷⁶ ואף אם בולען עם הקליפה והגרעין מכל מקום עינינו רואות שהקליפה והגרעין אין ראויים לאכילה א"כ אין לברך אלא על המשקה שבתוכה:

ד זנגביל בעודו רטוב³⁶⁷⁷ שהוא ראוי לאכילה מברכים עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שרש תחת הקרקע³⁶⁷⁸ וכן על שרש שקורין לאקרייץ³⁶⁷⁹ אם בולעו³⁶⁸⁰:

ה וכן זנגביל יבש שעשה ממנו מרקחת מברכים עליו בורא פרי האדמה³⁶⁸¹ וכן פלפלים יבישים³⁶⁸² שאף

³⁶⁶² ברכות מהר"ם ד"ה על התותים ומרדכי שם וטור בשם רבינו יוסף. ובסדר ברה"נ שם ה"ז כי הטעם שמברכין בורא פרי האדמה על "מיני תותים שקורין במדינתנו מאלניע"ס", "אף אם אינו כלה כלל בחורף אלא כל העיקר נשאר קיים כל החורף" (ראה תוס' מ, א ד"ה איתיה), כיון "שהעלין והפירות יוצאין מהעיקר עצמו אינו נקרא אילן". ובענין המאלניע"ס שברכתם בורא פרי האדמה ראה גם לקמן סי' רד ס"ה.

³⁶⁶³ שבלי לקט סי' קס בשם תשובות הגאונים. שו"ע ס"ד.
³⁶⁶⁴ ט"ז ס"ק א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ה. סדר ברה"נ פ"ו ה"ה. ושם: שקורין בארין. ובלוח ברה"נ שם: קטנים (הקשים).

³⁶⁶⁵ שבלי הלקט שם. שו"ע ס"ה.

³⁶⁶⁶ שבלי הלקט שם. לבוש ס"ד.

³⁶⁶⁷ ולקמן סי' רד ס"ה מובא מי שהיה נוהג לברך בורא פרי העץ. וכן מובא שם דין פירות הגדלים על עשבי השדה.

³⁶⁶⁸ ט"ז שם.

³⁶⁶⁹ ט"ז שם.

³⁶⁷⁰ ברכות מהר"ם ד"ה ועל התותים. אגודה סי' קמו. מ"א ס"ק א [ושם מבואר שהם התותים הגדלים על הסנה. ראה לעיל ס"א].

³⁶⁷¹ מ"א שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ז. סדר ברה"נ פ"ו ה"ז.

³⁶⁷² מ"א שם. ובענין היאגידע"ס הגדלים בעשב ראה גם לקמן סי' רד ס"ה. ובלוח ברה"נ פ"ט ה"ז: אבל אותן שדומין למראה כרתי (שקורין בלו"א) והם הנקראים במדינתנו (דורניצע"ס) או האדומים הנמצאים בתמוז (שקורין שוניצע"ס ומאלניע"ס) ברכתם בורא פרי האדמה (וכן אותם שקורין זוראוויניש וברושניצע"ס).

³⁶⁷³ מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ו ה"ח. לוח ברה"נ פ"ט ה"ז, ושם: שקורין ריביניש וקאליניש.

³⁶⁷⁴ ואם בירך בורא פרי האדמה יצא דלא גרע מסוכר דלעיל סי' רב ס"כ (פס"ד צמח צדק ז, א).

³⁶⁷⁵ גרעינים.

³⁶⁷⁶ ובסדר ברה"נ שם כי שכ"ה בכל הפירות שהמוצץ מברך שהכל, חוץ מענבים שמברך בורא פרי העץ. וראה גם לעיל סי' רב ס"כ.

³⁶⁷⁷ ודין זנגביל יבש נתבאר לעיל סי' רב סכ"ב.

³⁶⁷⁸ ברכות לו, ב. טור ושו"ע סי' רב ס"ח. ט"ז סי' רד ס"ק ט. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ח. סדר ברה"נ פ"ו הכ"א.

³⁶⁷⁹ עטרת זקנים סי' רב סט"ז בשם סי' חסידים. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ח.

³⁶⁸⁰ משא"כ במוצץ ברכתו שהכל, כדלעיל סי' רב ס"כ.

³⁶⁸¹ ברכות לו, ב. יומא פא, ב. רש"י שם ד"ה הימלתא. טור ושו"ע סי' רג ס"ו-ז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ח. סדר ברה"נ פ"ו הכ"א.

³⁶⁸² ראה תהלה לדוד ס"ק ד.

שנעשו ראויים לאכילה ע"י הדבש³⁶⁸³ אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הוא בא להכשירם ולתקנם וכן בשמים שחוקים ומעורבים עם צוק"ר כמו שרגילים לכתוש זנגביל יבש ולערבו עם צוק"ר³⁶⁸⁴ (שקורין מאגין פולווע"ר³⁶⁸⁵) אף שאינם ראויים לאכילה כלל בפני עצמן אין הצוק"ר חשוב עיקר אלא טפל שהוא בא להכשירם ולתקנם³⁶⁸⁶:

ו במה דברים אמורים במיני בשמים ותבלין שדרכן להאכל ע"י טיגון בדבש או ע"י תערובת צוק"ר או דבר אחר בענין שהם חשובים עיקר כגון זנגביל ופלפלן וצפורן וכיוצא בהם אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכן להאכל אלא כשמתבלין בהם התבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם התבלין כלל וכאלו אינם עומדין לאכילה כלל כגון ציטווא"ר וכיוצא בו אין שם פרי עליו כלל ואף אם תקנו והכשירו לאכילה כמות שהוא כמו שרגילין שצולין ציטווא"ר ואוכלין לרפואה אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו על דעת לאכלו כלל אלא על דעת ליתן בתבשיל³⁶⁸⁷ ואצ"ל אם טגנו בדבש או שעירבו עם צוק"ר³⁶⁸⁸ אבל כשצולין זנגביל"ל לרפואה מברכין עליו בורא פרי האדמה כיון שנעשה ראוי לאכילה על ידי זה³⁶⁸⁹:

ז צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אע"פ שהיה סופו להקשות³⁶⁹⁰:

³⁶⁸³ כשעשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים, כדלקמן סי' רד סי"ז.
³⁶⁸⁴ ברכות מהר"ם ד"ה בשמים שחוקים. טור ושו"ע שם. וראה ט"ז שם ס"ק ב. וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם.
³⁶⁸⁵ עטרת זקנים סי"ז.
³⁶⁸⁶ ראה גם לעיל סי' רב סט"ו וסי"ח.
³⁶⁸⁷ מ"א ס"ק ד. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ט. סדר ברה"נ פ"ו ה"ב. וראה גם לקמן סי' רד סי"ד.
³⁶⁸⁸ אליה רבה סי' רד ס"ק ה.
³⁶⁸⁹ מ"א שם.
³⁶⁹⁰ ברכות לו, א. טור ושו"ע סי"ח. ט"ז ס"ק ג. מ"א ס"ק ה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ט. סדר ברה"נ פ"ו הי"ז.

רד דיני הברכות ליתר המאכלים

ובו י"ח סעיפים

א על³⁶⁹¹ דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים וחגבים חלב וגבינה וביצים מים מלח³⁶⁹² ודבש³⁶⁹³ מברכים שהכל נהיה בדברו וכן כמהים ופטירות³⁶⁹⁴ אף שגידולם מן הארץ שמלחלווחית הארץ הם גדילים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה³⁶⁹⁵ ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו:

ב וכן כל דבר שנשתנה לקילקול נשתנה ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת הכל שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעטיפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל³⁶⁹⁶ מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל³⁶⁹⁷ וכן פת שעטיפשה³⁶⁹⁸.

³⁶⁹¹ מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה"נ פ"י ובסדר ברה"נ פ"ז, ויצויין לקמן בשולי הגליון.
³⁶⁹² משנה וברייתא מ, א. רבינו ירוחם נתיב טז ח"ג (נזכר שם גם חגבים). טור ושו"ע סי' רד סי"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"א. סדר ברה"נ פ"ז ה"א.
³⁶⁹³ היינו דבש דבורים. רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"א. טור ושו"ע סי"י. ולענין דבש תמרים ראה לעיל סי' רב ריש סי"י.
³⁶⁹⁴ בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ שם: שקורין שוועמליך.
³⁶⁹⁵ ברייתא גמרא ופרש"י שם. טור ושו"ע שם. מ"א ס"ק ד.
³⁶⁹⁶ ברייתא שם. טור ושו"ע שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ב. סדר ברה"נ פ"ז ה"ב.
³⁶⁹⁷ ב"י ד"ה ומ"ש ועל תבשיל. ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק א.
³⁶⁹⁸ עטרת זקנים.

וכן יין שהחמיץ³⁶⁹⁹ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו³⁷⁰⁰ מברכין עליו שהכל נהיה בדברו ואם נעשה חומץ גמור³⁷⁰¹ דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבעבע ומעלה רתיחות³⁷⁰² אין מברכין עליו כלל מפני שהוא מזיק³⁷⁰³ ואינו ראוי לשתיה כלל³⁷⁰⁴ ואם ערבו במים עד שהוא ראוי לשתות מברך עליו שהכל³⁷⁰⁵:

ג וכן כל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו בדרך שהוא אוכלו מברך עליו שהכל כגון פירות חיים שדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם הוא לאכלם מבושלים³⁷⁰⁶ ואצ"ל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו כלל כגון הקור של דקל³⁷⁰⁷ ולולבי גפנים ושקדים הרכים³⁷⁰⁸ שעיקר אכילתם היא קליפתם החיצונה ואין נוטעין אותן על דעת כן כלל משא"כ בשאר פירות שלא נגמר ביכולם כמו שנתבאר כל זה בסי' ר"ב³⁷⁰⁹:

ד וכן שחת של תבואה³⁷¹⁰ שגוזזין אותה בעודה ירק ואוכלה³⁷¹¹ מברכין עליה שהכל נהיה בדברו.

וכן מיני זרעים שאינם עומדים לאכילה אלא ליתן טעם בקדירה כגון שבת וכמון וכסבר אע"פ שהם מתוקים וטובים לאכילה מברכין עליהם שהכל³⁷¹².

וכן כל מיני פירות שבישולם במים ועשה מהם משקה כגון שכר תאינים ושכר תמרים מברכין עליהם שהכל ואפילו שכר שעורים מברכין עליו שהכל³⁷¹³ ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה ואין מברכין בורא מיני מזונות אלא על מאכל³⁷¹⁴ כמ"ש בסי' ר"ח³⁷¹⁵ ואינו דומה למרק של תבשיל מחמשת המינים שמברכין עליו בורא מיני מזונות לפי שהמרק בטל על גבי התבשיל שהוא עומד בעינו³⁷¹⁶ משא"כ בשכר שאין בו כלום [מ]ממעות השעורים ועוד שהמרק עיקרו לצורך בשול התבשיל משא"כ בשכר כמ"ש בסי' ר"ב³⁷¹⁷:

³⁶⁹⁹ משנה שם. טור ולבוש ס"ג. וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם.

³⁷⁰⁰ שבלי הלקט סי' קמה בשם סי' התרומה סי' קנו. הובא בב"י ד"ה כתוב בשבלי. שו"ע ס"ד.

³⁷⁰¹ רא"ש פ"ו סי' כג. טור ושו"ע ס"ב.

³⁷⁰² מ"א ס"ק יג.

³⁷⁰³ לבוש ס"ב.

³⁷⁰⁴ ראה לעיל סי' רב ס"י. ובלוח וסדר ברה"נ שם ליתנה הוספה זו.

³⁷⁰⁵ משנה מ, ב לפי הא' ברא"ש שם. טור ושו"ע ס"א. ואם עירבו במי שלקות ראה לעיל סי' רב ס"י.

³⁷⁰⁶ כדלעיל סי' רב ס"ז.

³⁷⁰⁷ כדלעיל סי' רב ס"ב.

³⁷⁰⁸ כדלעיל סי' רב ס"ג.

³⁷⁰⁹ סעיף ד.

³⁷¹⁰ עירובין כח, רע"ב. טור ושו"ע ס"א.

³⁷¹¹ רש"י שם ע"א ד"ה חז"ל.

³⁷¹² טור בשם הראב"ד. שו"ע ורמ"א ס"א. וכ"ה לקמן סי' רה ס"א. לוח ברה"נ פ"ט הי"ג. סדר ברה"נ פ"ו הכ"ב. ושם: השבת (שקורין עני"ס) והכמון (שקורין קימ"ל). וראה גם לעיל סי' רג ס"ו. ואם שלקום לצורך מימיהן מברכין עליהם ברכתם, כדלעיל סי' רב ס"ב.

³⁷¹³ ב"ב צו, ב. תוס' ותוס' רבנו יהודה לח, א ד"ה האי דובשא. רא"ש פ"ו סי' יב ובתשובותיו כלל ד סי' טו. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הי"ג. סדר ברה"נ פ"ז הי"ג. וראה גם לעיל סי' רב ס"ב.

³⁷¹⁴ בכת"י: מאכל עב.

³⁷¹⁵ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"א הי"ט. לעיל סי' רב ס"י. לקמן סי' ריב ס"ד.

³⁷¹⁶ כשאכלים יחד, אפילו כשלא נתבשל בשביל התבשיל, כדלעיל סי' רב ריש ס"י.

³⁷¹⁷ ריש סעיף יב.

ה יש אומרים שעל עשבי השדה שאינן נזרעים מברכים שהכל³⁷¹⁸ במה דברים אמורים בעשבים שהם גרועים מצד עצמן אבל פירות טובים הגדילים בלא זריעה כגון אותם שקורין יאגידע"ס³⁷¹⁹ מאלני"ש³⁷²⁰ מברכין בורא פרי האדמה³⁷²¹ כמו שמברכין בורא פרי העץ על פירות חשובים הגדילים באילני סרק כמ"ש בסי' ר"ג³⁷²² ויש מי שהיה נוהג³⁷²³ לברך בורא פרי האדמה על הגדילים בארץ ובורא פרי העץ על הגדילים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם:

ו יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו³⁷²⁴ אבל אם טעמו חומץ אע"פ שריחו יין מברכין עליו שהכל³⁷²⁵ שהכל הולך אחר הטעם³⁷²⁶:

ז יין מבושל לא נשתנה לגריעותא אף על פי שאין כל אדם שותה יין מבושל כחי מפני חזקו מכל מקום טעמו וריחו הם משובחים יותר ולפיכך לא נשתנית ברכתו ומברכין עליו בורא פרי הגפן³⁷²⁷:

ח וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין³⁷²⁸ אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש והפלפלין³⁷²⁹ לא נשתנה לגריעותא ומברכים עליו בורא פרי הגפן.

אבל יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב בו כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל³⁷³⁰ כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו שכר תאינים שהוא אינו מפסיד טעם היין הולכים אחר הרוב אם הרוב יין מברכים בורא פרי הגפן ואם הרוב שכר מברכים שהכל³⁷³¹:

ט יין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע"י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י מזיגה זו שאל"כ בטלה דעתו אצל כל אדם ואם היין הוא אחד מששה במים שיש במים ו' פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין שאע"פ שיש בו טעם יין אינו חשוב כלום בששה חלקים מים³⁷³²:

י שמרי יין שבמשמרת שנתן עליהם מים ג' מדות ויצא מהם ד' שנתמצה לתוכם מדה אחת יין מהשמרים

³⁷¹⁸ תשובות הראב"י אב"ד סי' כ בשם הגאונים. הובא בטור. ארחות חיים הלכות ברכות סי' כח בשם הגאונים. שו"ע ס"א.

³⁷¹⁹ הגדלים בעשב (ראה לעיל סי' רג סוף ס"ב).

³⁷²⁰ דלעיל שם סוף ס"א.

³⁷²¹ ט"ז ס"ק ח.

³⁷²² סעיף ב.

³⁷²³ שער המצות ס"פ עקב. מ"א ס"ק י. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ו. סדר ברה"נ פ"ו ה"ה. וראה פס"ד צמח צדק ו, ד. ט, ב.

³⁷²⁴ ר' יוחנן ב"ב צו, א ותוס' שם ד"ה דרומא. רבא ע"ז סו, ב. רי"ף פסחים פ"י (כג, א). טור ושו"ע ס"ג.

³⁷²⁵ ברייתא מ, ב לפירוש הטור. לבוש ס"ג. ט"ז ס"ק א. וכ"ה לקמן סי' ערב ס"ג. לוח ברה"נ פ"י ה"ד. סדר ברה"נ פ"ז ה"ד.

³⁷²⁶ ראה פרישה ס"ק א. לקמן שם.

³⁷²⁷ תוס' ב"ב צו, א ד"ה אילמא. רא"ש ב"ב פ"ו ס"י. טור ושו"ע סי' רב ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ה. סדר ברה"נ פ"ז ה"ה. ולענין קידוש ראה לקמן סי' ערב ס"ט.

³⁷²⁸ שו"ת רשב"א ח"א סוף סי' כד וסי' תשסו. שו"ע סי' רב ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ה. סדר ברה"נ פ"ז ה"ה. ולענין קידוש ראה לקמן סי' ערב ס"ט.

³⁷²⁹ רבינו ירוחם נתיב יב ח"א (סה, ג). הובא בב"י סי' ערב ד"ה ועיל יין מבושל.

³⁷³⁰ מ"א סי' רב ס"ק ג בשם הגהת הש"ך. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ו. סדר ברה"נ פ"ז ה"ו.

³⁷³¹ שו"ת תשב"ץ ח"א סי' פו. רמ"א סי' רב ס"א. מ"א שם. וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם. וראה שו"ת צמח צדק חאו"ח סי' כז אות ד.

³⁷³² שו"ת מהרי"ל סי' קמב. אגור סי' רסט. רמ"א ס"ה. מ"א ס"ק טז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ו. סדר ברה"נ פ"ז ה"ו. וראה שו"ת צמח צדק חאו"ח סי' כז אות א.

הרי זה כיון מזוג שכן היה דרך מזיגת היין בימי חכמי התלמוד שהיו יינותיהם חזקים למזוגו בג' חלקים מים ולפיקך מברכים עליו בורא פרי הגפן ואם יצא פחות מד' אע"פ שיש בהם טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואין מברכין עליו אלא שהכל³⁷³³ ויינות שלנו שאינם חזקים כל כך משערים בשיעור מזיגת היין שבאותו מקום ואם יצא פחות מזה מברך שהכל³⁷³⁴ אבל שמרים שלא נתן עליהם מים (אין היוצא מהם נחשב כקיוהא בעלמא) אלא יין גמור הוא ומברכים עליו בורא פרי הגפן³⁷³⁵:

יא תמד שעושין מחרצנים או זגים שנותנים עליהם מים דינם כשמרים שאם לא יצא מהם יין כשיעור מזיגה שבאותו מקום מברכים עליו שהכל³⁷³⁶ במה דברים אמורים בחרצנים וזגים שנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא ברגל כיון שנשאר בהם לחלוחית יין הרבה אפילו נתן עליהם ג' מדות ומצא ג' או פחות מברכים עליו בורא פרי הגפן שיין הוא והמים נבלעים בזגים ובחרצנים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה³⁷³⁷.

וצמוקים שנתן עליהם מים יתבאר בסי' ער"ב³⁷³⁸:

יב זגין שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין אע"פ שהזגין הם (מרובה) [הרוב] יש להסתפק אם ראוי לברך על תמד הזה בורא פרי הגפן כיון שכל כח התאנים במשקה³⁷³⁹ ומספק יברך שהכל³⁷⁴⁰ כברכת מי שריית תאנים ושאר פירות שמברכין עליהם שהכל לדברי הכל אם הם עומדים לשתיה כמ"ש בסי' ר"ב³⁷⁴¹ ואם שתה כשיעור שחייב ברכה אחרונה ורוצה לצאת ידי ספק ישתה יין ויברך אחריו ויפטר מלברך אחר תמד זה ממ"נ שהיין פוטר כל מיני משקה בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה³⁷⁴² כמ"ש בסי' ר"ח³⁷⁴³ וסי' קע"ד³⁷⁴⁴:

יג אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו בתחילה ובורא נפשות רבות באחרונה אלא כששותה לצמאו אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך³⁷⁴⁵ לא בתחילה ולא בסוף³⁷⁴⁶ לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא³⁷⁴⁷ אבל שאר משקין שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהם בתחילה ובסוף אע"פ שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו שחנקתו כיון שמכל מקום הוא נהנה בשתייתם³⁷⁴⁸:

יד וכן כל האוכלים והמשקים שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחין נהנה מהם מברך עליהם תחילה וסוף אע"פ שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו

³⁷³³ ב"ב צו, ב. טור ושו"ע ס"ה.

³⁷³⁴ רבינו יונה סוף פ"ו דברכות ד"ה שמרים. שו"ע שם.

³⁷³⁵ מרדכי רמז קנג בשם ראבי"ה בשם ראב"ן. שו"ע שם. ט"ז ס"ק י.

³⁷³⁶ תוס' ב"ב צו, ב ד"ה אין. רבינו ירוחם נתיב טז ח"א. שו"ע ס"ו.

³⁷³⁷ רמב"ן ע"ז ל, א ד"ה הלכתא. רבינו ירוחם שם. שו"ע שם.

³⁷³⁸ סעיף ז.

³⁷³⁹ שו"ת תשב"ץ ח"א סי' פז. רמ"א ס"ו.

³⁷⁴⁰ לבוש ס"ו. מ"א ס"ק יז.

³⁷⁴¹ סעיף יב.

³⁷⁴² מ"א שם.

³⁷⁴³ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"א הכ"א.

³⁷⁴⁴ סעיף ד וסעיף ז.

³⁷⁴⁵ משנה מד, א. גמרא שם מה, א. טור ושו"ע ס"ז.

³⁷⁴⁶ תוס' שם ד"ה דחנקתיה. רא"ש פ"ו ס"י מג. טור ושו"ע שם.

³⁷⁴⁷ ראה גם לעיל סי' רב סט"ו.

³⁷⁴⁸ תוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע ס"ח. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ז. סדר ברה"נ פ"ז ה"ז.

הנאה אע"פ שמתרפא מהם אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף³⁷⁴⁹ (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שאומר שלעולם מברך עליהם שהכל³⁷⁵⁰):

טו וכן חולה האוכל ביום הכיפורים³⁷⁵¹ או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה³⁷⁵² כיון שנהנה צריך לברך בתחילה ובסוף אע"פ שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו.

ויש אומרים³⁷⁵³ שהוא הדין לבריא שאנסוהו לסטים לאכול ולשתות שאע"פ שנהנה מחמת אונס צריך לברך אלא אם כן נפשו קצה מלאכול בענין שאין זו הנאה כלל³⁷⁵⁴ על דרך שנתבאר בסי' קצ"ז³⁷⁵⁵ ויש אומרים³⁷⁵⁶ שהבריא שאנסוהו לסטים אינו מברך על אכילתו ושתייתו אע"פ שאי אפשר שלא יהנה כי איך יברך ה' שברא מאכל זה או משקה זה ואין לו חפץ בו כלל עכשיו מה שאין כן בחולה שכיון שכבר הוא חולה וחפץ להתרפאות במאכל או במשקה זה כל שכן שחייב להודות לה' שבראם ואף שמשום הנאת רפואה לבדה אין לו לברך ברכת הנהנין מכל מקום צריך לברך משום האכילה והשתיה שהוא חפץ בהם כדי להתרפאות כיון שכבר הוא חולה אבל באונס לסטים אף שכבר באו עליו לסטים אילו לא נברא מאכל לא היו אונסים אותו לאכלו (וספק ברכות להקל):

טז דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו³⁷⁵⁷ אבל מיני מרקחת מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר ומברכים עליהם ברכתם על דרך שנתבאר בסי' ר"ב³⁷⁵⁸ לפי שהדבש הוא בא לקיים דבר המרוקח בו לפיכך הוא טפל אצלו אפילו הוא הרבה ממנו³⁷⁵⁹:

יז במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלה הרבה למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אע"פ שהוא הרוב) אבל תבשיל העשוי לאכילה הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מחמשת מיני דגן³⁷⁶⁰ אלא כגון פירות וקטניות הולכים אחר הרוב³⁷⁶¹ ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ומברך עליו ופוטור את הפירות וכן בהיפך אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד וה"ה לשאר

³⁷⁴⁹ ברכות לו, א. תוס' שם ד"ה כיון ודף מה, א ד"ה דחנקתיה. רא"ש שם. טור ושו"ע ס"ח. מ"א ס"ק יט. וכן הוא בלוח ברה"י פ"י ה"ח. סדר ברה"י פ"ז ה"ח.

³⁷⁵⁰ ראה מ"א ס"ק כד. ראה דרכי החיים (אונס ס"ק א). תהלה לדוד ס"ק ז.

³⁷⁵¹ שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג סי' עא). הובא בתשב"ץ סי' תקסה ובהגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ב אות ב (לענין בהמ"ז). טור סוף סי' תריח בשם הרא"ש. מ"א ס"ק כא. וכן הוא בלוח ברה"י פ"י ה"ט. סדר ברה"י פ"ז ה"ט. וראה גם לעיל סי' קצו ס"ה. לקמן סי' תריח ס"ח.

³⁷⁵² ב"י ד"ה ומ"ש בשם ר"י, שלמד מדין יוהכ"פ הנ"ל. שו"ע ס"ט. מ"א שם. וכ"ה לעיל סי' קצו ס"ה.

³⁷⁵³ מ"א ס"ק כ בדעת המחבר. ט"ז ס"ק יב.

³⁷⁵⁴ מ"א שם.

³⁷⁵⁵ סעיף ט.

³⁷⁵⁶ רמ"א ס"ח לבוש ס"ט. מ"א שם בדעת הרמ"א. אליה רבא ס"ק יג.

³⁷⁵⁷ ב"ח בסוף הסימן. עולת תמיד ס"ק יג (ושם: שאוכלים הדבש המטוגנים בבשמים עם לחם לבד לשם הדבש). ט"ז ס"ק יד. אליה רבא ס"ק יז. וכן הוא בלוח ברה"י פ"י ה"י. סדר ברה"י פ"ז ה"י.

³⁷⁵⁸ סעיף ט.

³⁷⁵⁹ טור בשם חבריו. שו"ע ולבוש ס"א.

³⁷⁶⁰ שנתבארו דיניו לעיל סי' קסח ס"ט.

³⁷⁶¹ מ"א ס"ק כה. אליה רבא ס"ק יז. שו"ת חכם צבי סי' קכט. וכדלקמן רס"י ריב. וכן הוא בלוח ברה"י פ"י ה"י. סדר ברה"י פ"ז ה"י.

משקים חוץ ממים³⁷⁶² אבל אם לא נתבשלו יחד ועירבן לאכלן יחד אין הולכים אחר הרוב אלא צריך לברך על שניהם כמ"ש בסי' ר"ב³⁷⁶³ אלא א"כ אחד מהם עיקר אצלו והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חברו שאז גם בנתבשלו יחד מברך על העיקר אף אם הוא המועט:

יח שהכל נהיה בדברו צריך לומר נְהִיָּה בְּקַמּוּץ הַיּוֹד שכל הברכות נתקנו בלשון עבר³⁷⁶⁴ כמ"ש בסי' קס"ז³⁷⁶⁵ ולכן אומרים בורא ולא הבורא מפני שבורא הוא יותר מבורר על העבר כמו שנתבאר שם:

³⁷⁶² עיי' לעיל סי' רב סט"ו.

³⁷⁶³ סעיף יג וסעיף כג.

³⁷⁶⁴ מ"א סי' קסז ס"ק ח.

³⁷⁶⁵ סעיף ה.

רה דיני ברכת ירקות

ובו ר' סעיפים

א על³⁷⁶⁶ הירקות מברך בורא פרי האדמה³⁷⁶⁷ בין חיין בין מבושלים³⁷⁶⁸ וכן מיני קטניות שטובין חיין ומבושלים³⁷⁶⁹ ואפילו מיני ירקות וקטניות שטובים מבושלים יותר מחיין אם דרך רוב בני אדם לאכלם ג"כ כשהם חיין מברך בורא פרי האדמה גם כשהם חיין³⁷⁷⁰.

(ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא ע"י פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם ובא לאכלם בפני עצמן³⁷⁷¹) ומכל מקום שום ובצל שהזקינו ואינם ראויים לאכלם חיין בלא פת מפני שהם שורפים במאוד מברך עליהם שהכל³⁷⁷² (כמו על החומץ³⁷⁷³ הואיל ונשתנו לגריעותא).

וכשהם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה אפילו בישראל בפני עצמן ואע"פ שדרך אכילתם מבושלים הוא ליתנם בתבשיל ולא לאכלם בפני עצמן מכל מקום כיון שגם כשהם בתבשיל דרכם להאכל ואכילתם חשובה אע"פ שהיא טפילה אצל התבשיל הרי דרך אכילתם זו [מ]חשיבתם לברך עליהם בורא פרי האדמה בלא פת³⁷⁷⁴.

ואין דומין לשבת וכמון וכיוצא בהם שכשהם בתבשיל אין אכילתם חשוב שאינן עשויין לאכילה כלל לפיכך אף כשבישלים בפני עצמן או אפילו אוכלם חיים אינו מברך עליהם אלא שהכל כמ"ש בסי' ר"ד³⁷⁷⁵:

ב אבל שום ובצל שלא הזקינו וכן כרשים וכיוצא בהם שהם טובים חיים וכשמבשלים אותם בפני עצמן

³⁷⁶⁶ מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה"נ פ"ט ובסדר ברה"נ פ"ט, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

³⁷⁶⁷ משנה לה, א. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט הי"י. סדר ברה"נ פ"ו הי"ב. ולענין פירות הארץ ופירות העץ עיי' לעיל סי' רב סט"ז.

³⁷⁶⁸ גמרא לה, ב. תוס' שם ד"ה משכחת. רא"ש פ"ו סי' טו. טור ושו"ע שם.

³⁷⁶⁹ שם ושם. רמ"א סי' רח ס"ח. ראה גם לעיל סי' רב ס"ז.

³⁷⁷⁰ הרב רבינו יונה שם ד"ה ושלשה (הובא במ"א ס"ק ג). וכ"ה גם לעיל סי' רב סט"ז.

³⁷⁷¹ עיי' חק יעקב סי' תעה ס"ק טז. וראה לקמן שם ס"ק ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט הי"א. סדר ברה"נ פ"ו הי"ב. וראה מנחת פתים הוספות לאו"ח סי' רב ס"ק טז (סוף חלק אהע"ז). חקרי הלכות ח"ח מג, א.

³⁷⁷² ט"ז ס"ק ב.

³⁷⁷³ דלעיל סי' רד ס"ב.

³⁷⁷⁴ ט"ז שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט הי"ב. וראה לעיל סי' רב סוף סט"ז, שאפילו כשדרך לאכלו חי ואין דרך לבשלו נשארת עליו ברכתו - כ"ז שלא נשתנו לגריעותא עיי' הבישול.

³⁷⁷⁵ סעיף ד.

הם מתקלקלים ואין טעמן טוב כמו חייך מברכים עליהם שהכל³⁷⁷⁶ כיון שנשתנו לגריעותא ואפילו נתבשלו עם בשר או דבר אחר ונשתבחו כיון שאין השבח מצד עצמן אין מועיל להם לברך בורא פרי האדמה³⁷⁷⁷.

ואינן דומין לאגוז שנתבשל במים ונשתנה לגריעותא ואח"כ טגנוהו בדבש ונתקן שמברכים עליו בורא פרי העץ אף ע"פ שאין התיקון והשבח אלא מהדבש כמ"ש בסי' ר"ב³⁷⁷⁸ לפי שהאגוז הוא עיקר והדבש הוא טפל אליו לתקנו ולהכשירו משא"כ בשום וכיוצא בו שהתבשיל שמשביחן הוא עיקר והם מקבלים טעם ממילא³⁷⁷⁹:

ג יש מיני ירקות שאין דרך לאכלם חייך (אפילו עם פת) אלא מבושלים או מלוחים או כבושים שדינם כמבושלים³⁷⁸⁰ כגון כרוב דלעת ותורדין³⁷⁸¹ וכיוצא בהם מברך עליהם כשהם חייך שהכל נהיה בדברו ומבושלים או כבושים בורא פרי האדמה³⁷⁸².

וכן מיני לפתות (שקורין ריבי"ן [ו] מערי"ן³⁷⁸³) דרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים³⁷⁸⁴ ומברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים או כבושים בחומץ או בחרדל³⁷⁸⁵ ואפילו אם היו משתנים לגריעותא אם היו מבושלים בלא בשר ונשתבחו מחמת הבשר כיון שדרכם בכך לבשלם עם בשר כדי שיתן טעם בהם הרי דרך אכילתם זו מחשיבם לברך עליהם בורא פרי האדמה³⁷⁸⁶ משא"כ בשום וכיוצא בו שאין דרכם ליתנם בתבשיל כדי שיתן התבשיל בהם טעם אלא כדי שיתנו הם טעם בו לפיכך אין דרך אכילתם זו מחשיבתם יותר מחשיבותם בפני עצמן וכשהם חיים מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותן:

ד וכן קטניות יבשים האוכלם חיים מברך שהכל שאין זו דרך אכילתם³⁷⁸⁷ אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה אפילו על השרביטין הראוים לאכילה³⁷⁸⁸ במה דברים אמורים בשל גנות שהן נזרעים על דעת לאכלן חיים אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם ולהאכל³⁷⁸⁹ מבושלים ולפיכך אין מברכים עליהם כשהם חיים אפילו בעודם רטובים אלא שהכל בין על הקטניות בין על השרביטין³⁷⁹⁰:

ה ירקות שסחטן מברך על מימיהם שהכל נהיה בדברו³⁷⁹¹ כעל שאר מי פירות אבל על מי בישולם מברך

³⁷⁷⁶ גמרא לח, ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט הי"ד. סדר ברה"נ פ"ו הי"ב.

³⁷⁷⁷ הרב רבינו יונה שם ד"ה ושלושה. תוס' שם ד"ה משכחת. רא"ש פ"ו סי' טו. טור ורמ"א ס"א.

³⁷⁷⁸ סעיף יח.

³⁷⁷⁹ רא"ש שם. מ"א ס"ק ה. וראה ח"י צמח צדק ט, ד.

³⁷⁸⁰ שלי"ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ה אות י. מ"א ס"ק ב. ט"ז ס"ק א. וראה גם רש"י שם ד"ה שאכל זית מליח.

³⁷⁸¹ בלוח ברה"נ פ"ט ה"ז: כגון כרוב שקורין קרוי"ט ותורדין שקורין בורקיי"ס [סלק].

³⁷⁸² גמרא שם. רש"י שם ד"ה וכל. טור ושול"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ז. ולענין פירות הארץ ופירות העץ עיי' לעיל סי' רב ס"ז.

³⁷⁸³ שלי"ה שם אות יא. ט"ז ס"ק א. מ"א ס"ק ט. והם לפת וגזר.

³⁷⁸⁴ ט"ז שם.

³⁷⁸⁵ טור בשם רב האי ובה"ג (ברכות פ"ו). שול"ע ס"ה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ז. סדר ברה"נ פ"ו הי"א.

³⁷⁸⁶ עיי' מ"א ס"ק ט. וראה גם לעיל סי' רב ס"ח.

³⁷⁸⁷ פסקי ריא"ז פ"ו ס"ו. הובא בשלטי גבורים פ"ו (כז, ב אות א). כנסת הגדולה הגהות הטור. מ"א ס"ק א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט הי"ח. סדר ברה"נ פ"ו הי"ג.

³⁷⁸⁸ ט"ז סי' רד ס"ק ד. אליה רבה סי' רד ס"ק ב.

³⁷⁸⁹ בלוח וסדר ברה"נ שם: עד שיתייבשו ולאכלם. וכעין זה הגיה בקונטרס השלחן גם כאן.

³⁷⁹⁰ ט"ז ואליה רבה שם.

³⁷⁹¹ טור ושול"ע ס"ג.

בורא פרי האדמה³⁷⁹² כמו שנתבאר בסימן ר"ב³⁷⁹³:

ו ירק מחותך אפילו נחתך לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתו³⁷⁹⁴ ועל דרך שנתבאר בסימן ר"ב³⁷⁹⁵:

³⁷⁹² ברכות לט, א. טור ושו"ע ס"ב.

³⁷⁹³ סעיף יא.

³⁷⁹⁴ גמרא לט, א. טור ושו"ע ס"ד.

³⁷⁹⁵ סעיף יז, לענין פירות.

רו דין הפסק וטעות בברכת הפירות

ובו ט"ו סעיפים

א בירך³⁷⁹⁶ על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא³⁷⁹⁷ הואיל ועיקר האילן הוא מן הארץ³⁷⁹⁸ אבל אם בירך על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא³⁷⁹⁹ לפיכך אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי עץ או פרי האדמה יברך בורא פרי האדמה ויצא ממה נפשך³⁸⁰⁰ ועל הכל אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא³⁸⁰¹ ואפילו על פת ויין³⁸⁰².

וכל זה בדיעבד אבל לכתחילה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו אלא אם כן נולד לו ספק אחר שלמד³⁸⁰³ כמו שנתבאר בסימן (ר"ד) [ר"ב³⁸⁰⁴]:

ב היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך תחלה על פרי האדמה צריך לחזור ולברך על פרי העץ כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך עליו ולא כשבירך על פרי האדמה במה דברים אמורים במבדק בסתם אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ יצא³⁸⁰⁵ ואפילו לא היו פרי העץ עדיין לפניו כשבירך ואח"כ הביאוהו לפניו³⁸⁰⁶:

ג כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין הברכה לאכילה³⁸⁰⁷ אפילו מפני הכבוד והיראה³⁸⁰⁸ ואם הפסיק ודיבר דיבור שאינו לצורך האכילה צריך לחזור ולברך כמו שנתבאר בסי' קס"ז³⁸⁰⁹.

³⁷⁹⁶ מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ובסדר ברה"נ פ"א, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

³⁷⁹⁷ משנה מ, א. טור ושו"ע ס"א.

³⁷⁹⁸ גמרא שם כר' יהודה. לבוש ס"א.

³⁷⁹⁹ משנה שם. טור ושו"ע שם.

³⁸⁰⁰ טור ושו"ע שם. וכן הוא בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ פ"א ה"ד.

³⁸⁰¹ משנה שם. טור ושו"ע שם.

³⁸⁰² גמרא שם ע"ב כר' יוחנן. רי"ף שם. רא"ש פ"ו סי' כג. שו"ע שם. ואם בירך בורא פרי העץ על היין ובורא פרי האדמה על הפת ע"י לעיל סי' רב ס"י.

³⁸⁰³ רבינו יונה לה, א ד"ה מאי תקנתיה. מ"א סי' רב ס"ק לו.

³⁸⁰⁴ סעיף כד. וראה גם שם ס"ט. לוח וסדר ברה"נ פ"א ה"ה.

³⁸⁰⁵ הרב רבינו יונה מא, א ד"ה אבל כשאין. רשב"א מא, א ד"ה מתיבי. הובאו בארחות חיים ה"ל ברכות ס"כ. שו"ע ס"ב. פרי חדש שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א ה"ו. ושם הביא יש חולקים דלא יצא. וראה ח"י צמח צדק י, א-ב. יב, א.

³⁸⁰⁶ ט"ז ס"ק ב. אליה רבה ס"ק ב. וראה לקמן ס"ט-י.

³⁸⁰⁷ ברכות מ, א. טור ושו"ע ס"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"א. סדר ברה"נ פ"ט ה"א. וכ"ה לענין ברכת המצות, כדלעיל סי' כה ס"ח-כ. לקמן סי' תלב ס"ו.

³⁸⁰⁸ שהתירו בקריאת שמע, כדלעיל סי' סו ס"א. כסף משנה ה"ל ק"ש פ"ב ה"יז בשם רבינו יונה. מ"א ס"ק ד.

³⁸⁰⁹ סעיף ט.

ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי דיבור³⁸¹⁰ שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי³⁸¹¹ ואם שהה יותר א"צ לחזור ולברך³⁸¹² ושהייה שהיא לצורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל אפילו לכתחלה³⁸¹³ לפיכך המברך על הפרי וחותר ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר³⁸¹⁴ כמו שנתבאר בסימן קס"ח³⁸¹⁵ ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין הברכה לאכילה הואיל והוא צורך אכילה.

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע בתוכו או נרקב ונמצא בירך לבטלה³⁸¹⁶:

ד כל הברכות נאמרות בכל לשון³⁸¹⁷ ואם צריך להבין הברכות נתבאר בסי' קפ"ה³⁸¹⁸:

ה וצריך שישמיע לאזניו ואם לא השמיע יצא³⁸¹⁹ ובלבד שיוציא בשפתיו כמו שנתבאר בסי' קפ"ה³⁸²⁰:

ו וצריך ליזהר מצוואה ומי רגלים וגילוי ערוה ולבו רואה את הערוה כמו בקריאת שמע³⁸²¹ והאשה מותרת לישוב ערומה ולברך³⁸²² מפני שבישיבתה פניה של מטה מכוסים בקרקע³⁸²³ או בספסל שהיא יושבת עליו³⁸²⁴ ובירכותיה כשתשוה רגליה ותאסף אותן זו לזו³⁸²⁵ משא"כ באיש³⁸²⁶ שהגיד והביצים בולטים ונראים³⁸²⁷:

ז אין לברך בגילוי הראש כמו שנתבאר בסימן (ק) צ"א³⁸²⁸:

ח כל דבר שמברך עליו לאכלו³⁸²⁹ או להריח³⁸³⁰ בו או לעשות בו מצוה³⁸³¹ צריך לאחוז בימינו כשהוא

³⁸¹⁰ שבלי הלקט סי' קסו. רמ"א ס"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ב. סדר ברה"נ פ"ט ה"ב. ולענין שיעור הפסק שהיה בין נט"י לסעודה ע"י לעיל סי' קסו.

³⁸¹¹ ב"ק עג, ב. שבלי הלקט שם. שירי כנסת הגדולה הגב"י אות ה. מ"א ס"ק ד. אליה רבה ס"ק ה.

³⁸¹² אבודרהם הלכות ברכות שער ראשון בשם רבינו גרשון. מ"א שם. אליה רבה ס"ק ד. ט"ז. וראה גם לעיל סי' ח בקונטרס אחרון ס"ק ה.

³⁸¹³ ע"י לעיל סי' קסז ס"ג ס"ח ס"ט לענין לחם (וע"י ב"ח שם ד"ה וכתב הרא"ש). וסי' קסו לענין הפסק בין נט"י לסעודה.

³⁸¹⁴ מדלא החמיר בסי' חסידים סי' תתמט (ובהגהות ברכות מהר"ם בתחלתו) אלא באגוז מטעם דלקמן. וראה שלי"ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ה אות ד. אליה רבה סי' רב ס"ק א.

³⁸¹⁵ סעיף א.

³⁸¹⁶ סי' חסידים ושל"ה ואליה רבה שם. ב"ח סוף הסימן. מ"א ס"ק ד.

³⁸¹⁷ משנה סוטה לב, א. תוס' שם ד"ה קרית. טור ושו"ע ס"ג.

³⁸¹⁸ סעיף ב. וראה גם סדר ברה"נ פ"ט ה"ג.

³⁸¹⁹ ברכות טו, ב. רש"י שם ד"ה בשאר מצות. טור ושו"ע ס"ג.

³⁸²⁰ סעיף ג. וראה גם לקמן ה"ל שחיטה סי' א ס"ק מד-ה.

³⁸²¹ דלעיל סי' עד ואילך. וראה לעיל סי' קפה ס"ה.

³⁸²² חלה פ"ב מ"ג. ראה גם לעיל סי' עד ס"ה. סי' עה ס"ב.

³⁸²³ רב נחמן בר יצחק כד, א. טור ושו"ע ס"ג.

³⁸²⁴ רמ"א סי' עד ס"ד.

³⁸²⁵ ר"ש חלה שם. וראה ח"י צמח צדק ד, ג.

³⁸²⁶ משנה שם.

³⁸²⁷ רש"י שם ד"ה אבל לא האיש.

³⁸²⁸ סעיף ג.

³⁸²⁹ ברכות מג, ב. טור ושו"ע ס"ד. ראה גם לעיל סי' קסז ס"ז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ד. סדר ברה"נ פ"ט ה"ד.

³⁸³⁰ ראה גם לקמן סי' רצו סט"ז.

³⁸³¹ ראבי"ה ברכות סי' קכ. מרדכי ברכות רמז קמט. עטרת זקנים. ראה גם לעיל סי' קפג ס"ז. לקמן סי' רעא סי"ח. סי' רצו סט"ז. סי' תרנא ס"ג.

מברך.

ויש מי שאומר³⁸³² שעל דרך הקבלה אין לתחוב הפרי שמברך עליו בסכין ולאחוז הסכין בימינו כי הם ב' הפכים בנושא אחד שהימין ממנה תוצאות חיים והסכין הוא כחו של עשו המקצר חיים כמו שנתבאר בסימן ק"פ³⁸³³:

ט ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו כשבירך עליו יצא³⁸³⁴ ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו³⁸³⁵ אף שבירך על דעת כן צריך לחזור ולברך³⁸³⁶.

אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין³⁸³⁷ או ממין אחר שנפטר בברכה הראשונה כגון שברכותיהם שוות³⁸³⁸ או שהראשון עיקר והשני טפל³⁸³⁹ א"צ לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו מין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו³⁸⁴⁰.

והוא שכשבירך היה דעתו גם על השני לאכלו אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפטרו בברכה זו³⁸⁴¹ אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה צריך לחזור ולברך אם כבר אכל הראשון קודם שהביאו מין האחר לפניו אבל אם יש עדיין לפניו ממין הראשון כשהביאו לפניו מין אחר הדומה להראשון כגון ששניהם מיני פירות או ששניהם מיני משקין א"צ לחזור ולברך עליו שכל זמן שהוא עוסק באכילת או שתיית הראשון אינו עושה היסח הדעת מן הסתם אלא א"כ נמלך ממש לפי שכן דרכו של אדם כשהוא עוסק באכילה או בשתייה להמשך בה ולגרור מאכילה לאכילה ומשתייה לשתייה³⁸⁴².

אבל אם שותה שכר והביאו לו דגים למתק השתייה אע"פ שהכל ברכה אחת וגם הדגים הם טפלים להשכר שעל ידי כך שותה יותר אינם נפטרים בברכה אחת אלא א"כ היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת ברכה כמ"ש בסימן רי"ב³⁸⁴³.

(ואם הביאו לפניו מאותו המין ממש אף אם כבר אכל הראשון כולו א"צ לחזור ולברך אלא א"כ הוא נמלך ממש אבל בסתם אינו עושה היסח הדעת ממין זה שהיה לפניו בשעת הברכה להיות נמנע מלאכלו עוד כשיביאו לפניו לפי שדרכו של אדם להמשך באכילה ולהרבות בה מאחר שהתחיל בה³⁸⁴⁴).

³⁸³² סדר ברכות ד"ה לאחוז דבר המברך עליו בימינו. מ"א ס"ק ו. סולת בלולה ס"ק ד. אליה רבה ס"ק ו.

³⁸³³ סעיף ו. וראה גם לעיל סי' יחס כ"ד.

³⁸³⁴ **רמב"ם** הל' ברכות פ"ד ה"י. לבוש ס"ד. שיירי כנסת הגדולה (הגה"ט אות ד). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ד. סדר ברה"נ פ"ט ה"ד. וראה גם לעיל סי' קסז ס"ו. לקמן סי"א.

³⁸³⁵ ירושלמי פ"ו ה"א (לט, ב). רמב"ם שם. **טור** ושו"ע ס"ה.

³⁸³⁶ לבוש ס"ה. מ"א ס"ק ז. ט"ז ס"ק ט לדעת הרא"ש (ברכות פ"ו סי' כ) והטור. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם. ולענין שותה מאמת המים ראה לקמן סי"א. ועי' לקמן סי' רעא סכ"ח ובקונטרס אחרון שם ס"ק ח שכשבירך ע"ד כן א"צ לחזור ולברך (כר"ת בהגהות מיימוניות ברכות פ"ד אות ז לפירוש הט"ז שם). וראה תהלה לדוד ס"ק א.

³⁸³⁷ **טור** ושו"ע שם. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ה. סדר ברה"נ פ"ט ה"ה.

³⁸³⁸ ב"י ושו"ע שם.

³⁸³⁹ כדלקמן סי' ריב ס"י.

³⁸⁴⁰ שו"ע יו"ד סי' יט ס"ז - אפילו לענין שחיטה.

³⁸⁴¹ תבואות שור סי' יט ס"ק לג.

³⁸⁴² **מ"א** ס"ק ז.

³⁸⁴³ סעיף י.

³⁸⁴⁴ **טור** חיו"ד סי' יט בשם בעל העיטור. רמ"א שם ס"ו - אפילו לענין שחיטה. ובט"ז שם ס"ק יא - שבפירות גם הרא"ש יודה. ושם ס"ק יב דהיינו אפילו כבר אין לפניו הראשונים. לבוש ס"ה. ב"ח ד"ה ומ"ש אבל מי שבירך. עולת תמיד ס"ד. אליה זוטא ס"ק ז. אליה רבה ס"ק ט. וראה משנה ברורה שער הציון ס"ק כ. חקרי הלכות ח"ח מו, ב.

ויש אומרים³⁸⁴⁵ שלא אמרו כן אלא בסעודה שאדם קובע עצמו בה אבל בפירות וכיוצא בהם אף אם קובע עצמו בהם אין קביעתו כלום שאין קבע לפירות וכיון שלא היתה דעתו על מה שהביאו לפניו אחר הברכה אף שאינו נמלך ממש צריך לחזור ולברך בכל ענין אף אם הביאו לו מאותו המין ממש ולא אכל עדיין הראשון וספק ברכות להקל ומכל מקום לכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו³⁸⁴⁶.

ואורחים הקרואים לאכול מיני פירות כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שהביא לפניו³⁸⁴⁷ כמ"ש בסי' קע"ט³⁸⁴⁸ ואפילו הביא לפניו מין אחר אחר שכלה הראשון א"צ לחזור ולברך:

י וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין לזה קדימה על זה אם היו שניהם לפניו אבל אם הב' חשוב מהא' מפני שהוא מין ז' או שהוא חביב על דרך שיתבאר בסי' רי"א³⁸⁴⁹ אינו נפטר בברכת הראשון אפילו אם הוא גם כן לפניו בשעת הברכה אלא שבירך בסתם ולא נתכוין לפטור השני בברכה זו ואף על פי שמן הסתם דעתו עליו מכל מקום אינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב בדרך גרר אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש אבל לא בסתם³⁸⁵⁰ (כמ"ש בסי' קע"ו³⁸⁵¹) וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו בשעת ברכה³⁸⁵² ואם הביאוהו לפניו בעודו מברך אף על פי שהוא יפה מן הראשון וחביב עליו וגם הוא מין ז' יאכל תחלה מן הראשון (כיון שהתחיל עליו הברכה שבירך עליו³⁸⁵³):

יא נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד³⁸⁵⁴ או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה³⁸⁵⁵ ויש ממין זה לפניו עוד צריך לחזור ולברך עליהם אפילו היתה דעתו עליהם כשבירך³⁸⁵⁶ לפי שהברכה חלה על זה שאחז בידו כשבירך וזה פוטר את כולם אבל כשלא אכל את זה לא נפטר בברכה שבירך על זה³⁸⁵⁷.

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אע"פ שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו והלכו לפי שלכך נתכוין מתחילה שלא לשתות מים אלו אלא מה שיבאו אחר ברכתו ועליהם חלה ברכתו³⁸⁵⁸.

ויש אומרים³⁸⁵⁹ שהברכה חלה על כל מה שמוכן לפניו ודעתו עליו וא"צ לחזור ולברך עליו אם נפל מידו הפרי שבירך עליו וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלאו מן הקנקן שעומד לפניו על השלחן או על הספסל שאצלו מוכן לשתיה אין צריך לחזור ולברך עליו וכן עיקר להקל בספק ברכות.

והוא שהיתה דעתו בברור לאכול ולשתות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל מידו מה שבירך עליו אבל

³⁸⁴⁵ תשב"ץ סי' שי. כל בו סי' כד הל' סעודה (יז, ג). מ"א שם.

³⁸⁴⁶ רמ"א שם. שו"ע יו"ד סי' יט ס"ז.

³⁸⁴⁷ תוס' מב, א ד"ה אתכא (הבי'). הגהת הר"ף בתשב"ץ שם.

³⁸⁴⁸ סעיף ז.

³⁸⁴⁹ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"י ה"ו.

³⁸⁵⁰ רשב"א מא, א סוף ד"ה ולענין. רמ"א סי' ריא ס"ה. מ"א ס"ק ח ושם ס"ק יא. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ו. סדר ברה"נ פ"ט ה"ו. ושם ה"ז מביא יש חולקים על כל זה. ולענין יין ראה לעיל סי' קעד ס"ט.

³⁸⁵¹ סי' זה בשו"ע לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"ט ה"ז.

³⁸⁵² ט"ז ס"ק ב.

³⁸⁵³ סי' חסידים סי' תתמז. מטה משה סי' שנג. מ"א ס"ק ח.

³⁸⁵⁴ ירושלמי פ"ו ה"א. רמב"ם הל' ברכות פ"ד ה"י. רא"ש פ"ו סי' כ. טור ושו"ע סי' י.

³⁸⁵⁵ סי' המנוחה הל' ברכות פ"ד ה"י. שו"ע שם.

³⁸⁵⁶ רא"ש שם. ט"ז ס"ק ח.

³⁸⁵⁷ אליה רבה ס"ק י.

³⁸⁵⁸ ירושלמי שם. טור ושו"ע שם.

³⁸⁵⁹ ר"ת בהגהות מיימוניות ברכות פ"ד אות ז. ב"י ד"ה וכתב ה"ר מנוח (דמייירי בשהיה דעתו עליו). אבודרהם סדר הלכות המוציא ופירוש בשם הראב"ד. רמ"א סי' ט"ז שם. אליה רבה סי' רב ס"ק א (לענין אגוז). וכדעה זו פסק בלוח ברה"נ פ"ו ה"ח ובסדר ברה"נ פ"ט ה"ח.

בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה³⁸⁶⁰.

ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה על זה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אח"כ הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך עליו אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך עליו אם היה אוכל או שותה ממה שבידו כשבירך³⁸⁶¹.

(ובמים שבאמת המים כיון שהם מעורבים ומחוברים וגוף אחד הם הברכה על כולם אף על מה שלא היה לפניו בשעת הברכה³⁸⁶²):

יב וכל זה כשאוכל או שותה לבדו אבל אם יש אחרים עמו והוא מברך גם להם להוציאם ידי חובתן ונפל מה שבידו אחר הברכה יש אומרים שא"צ לחזור ולברך כי הברכה חלה גם על מה שביד אחרים אפילו לא אחזו בידם אלא היה לפנייהם הברכה חלה על מה שלפניהם כשהם טועמים אחר ברכתו ולכן גם הוא א"צ לחזור ולברך על מה שמביאים לו אחר כך³⁸⁶³ רק שלא יפסיק בינתיים בשיחה³⁸⁶⁴:

יג וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל מי שמזכיר שם שמים לבטלה³⁸⁶⁵.

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חקך³⁸⁶⁶ שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר קודם שיאמר אלהינו³⁸⁶⁷:

יד בירך על המים ושמע שיש מת בשכונה³⁸⁶⁸ ומנהג לשפוך כל מים שאובין שבשכונת המת³⁸⁶⁹ ישתה מעט מן המים שלא תהא ברכתו לבטלה ואח"כ ישפוך השאר³⁸⁷⁰ ואף להאומרים³⁸⁷¹ שטעם המנהג הוא מפני שמלאך המות מטיל טפת דם המות במים והשותה מהן מסתכן מכל מקום שומר מצוה לא ידע דבר רע³⁸⁷² ומאחר ששתה מעט שאין ברכתו לבטלה ישפוך השאר משום חשש סכנה³⁸⁷³.

ואם שמע שהתקופה נופלת ימתין מעט עד שעברה התקופה וישתה כי יש אומרים שאין סכנה בהם אלא לשתות בשעת התקופה³⁸⁷⁴ ואף האומרים שכל שלא היה בהם ברזל בשעת התקופה יש סכנה לשתות מהם גם אח"כ מכל מקום שומר מצוה לא ידע דבר רע³⁸⁷⁵:

³⁸⁶⁰ מ"א ס"ק ח.

³⁸⁶¹ כדלעיל ריש ס"ט. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ט. סדר ברה"נ פ"ט ה"ט.

³⁸⁶² ובסדר ברה"נ שם: לפי שמתחלה כשבירך ידע שהמים שלפניו יחלופו ויעברו.

³⁸⁶³ שו"ת מהרי"ל סי' צב, לפירוש פרישה ס"ק ט ודרכי משה סי' רט ס"ק א. רמ"א שם ס"ב, לפירוש עולת תמיד שם ואליה רבה שם ס"ק ג, דהיינו אף אם לא היה דעתו בבירור לשתות עוד. וראה מ"א שם ס"ק ה. סי' ריג ס"ק ז. לקמן סי' ריג ס"ג.

³⁸⁶⁴ ראה לעיל סי' קסז ס"י.

³⁸⁶⁵ ירושלמי פ"ו ה"א. רמב"ם הל' שבועות פ"ב ה"א. טור ושו"ע ס"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"י. סדר ברה"נ פ"ט ה"י. וראה העו"ב תתיז ע' 66.

³⁸⁶⁶ תהלים קיט, יב.

³⁸⁶⁷ רבינו יונה לט, א ד"ה ובירושלמי בשם גאון. רא"ש פ"ו סי' כ. טור ושו"ע שם.

³⁸⁶⁸ ראה גם לקמן סי' תנה ס"ו.

³⁸⁶⁹ ראה שו"ע יו"ד סי' שלט ס"ה.

³⁸⁷⁰ סי' חסידים סי' תתנא. מ"א ס"ק ח.

³⁸⁷¹ כל בו סי' קיד פ"ב בשם י"א. ט"ז יו"ד סי' שלט ס"ק ד. ש"ך שם ס"ק ח.

³⁸⁷² קהלת ח, ה.

³⁸⁷³ כנסת הגדולה סי' רד בהגה"ט. מ"א שם. אליה רבה סי' רב ס"ק א. וראה גם לקמן שם.

³⁸⁷⁴ סי' חסידים שם. מ"א שם. סי' תנה ס"ק ח.

³⁸⁷⁵ כדלקמן שם סט"ו-ז.

טו השותה מים ושופך מעט קודם שתייתו משום חשש מים הרעים³⁸⁷⁶ ישפוך קודם שיתחיל לברך ולא
אחר הברכה³⁸⁷⁷ משום בזיון הברכה³⁸⁷⁸ :

³⁸⁷⁶ כדלקמן הלי שמירת גוף ונפש ס"ד.

³⁸⁷⁷ ס' חסידים סי' קיא וסי' תתנב.

³⁸⁷⁸ אליה רבה שם. וראה גם לקמן סי' רצו ס"ה.

רז דין ברכה אחרונה על פירות

ובו ב' סעיפים

א על פירות האילן חוץ מה' מינים שיתבאר בסימן ר"ח³⁸⁷⁹ ועל כל פירות אדמה וירקות וכל דבר שאין
גידולו מן הארץ מברך לאחריהם בורא נפשות רבות³⁸⁸⁰ ואם אכל כשיעור מכל מין ומין ממינים אלו³⁸⁸¹
מברך לאחריהם ברכה אחת כיון שברכתם שוה³⁸⁸² וה"ה אם אכל ושתה³⁸⁸³.

וברכה זו חותם בה בלא שם שאומר ברוך חי העולמים³⁸⁸⁴ לפי שי"א שתקנו בה חתימה³⁸⁸⁵ ויש
אומרים³⁸⁸⁶ שלא תקנו אלא הוא מטבע קצר³⁸⁸⁷ :

ב וחסרונן הוא מלשון כל מחסורין עלי³⁸⁸⁸ כלומר צרכי סיפוקן שהם חסרים וצריכים להם לצורך קיום
חיותם שאי אפשר להם להתקיים זולתם כגון לחם ומים ועל כל מה שבראת³⁸⁸⁹ להחיות בהם הם שאר
הדברים שבראם להתענג בהם כגון מיני פירות³⁸⁹⁰ ויש אומרים³⁸⁹¹ שחסרונן הוא דבוק לעל כל מה
שבראת כלומר שהם חסירים וצריכים לכל מה שבראת להחיות כו'.

צריך לומר חי בצר"י³⁸⁹² :

הסימנים החסרים לא נדפסו בתוך הש"ע מעולם
וכל מבקשם ימצאם [לקמן] בתוך סדר ברכת הנהנין³⁸⁹³ מהרב המחבר זצלה"ה

³⁸⁷⁹ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"נ פ"א ה"ז.

³⁸⁸⁰ רב פפא מד, ב ותוס' שם ד"ה עבידנא. טור ושו"ע. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"א ה"ו. סדר ברה"נ שם.

³⁸⁸¹ ולענין צירופם לשיעור ראה סדר ברה"נ פ"ח ה"ז.

³⁸⁸² טור ושו"ע.

³⁸⁸³ מ"א ס"ק א.

³⁸⁸⁴ רבינו יונה מד, ב ד"ה ובירושלמי. שו"ת הרשב"א ח"א סי' קמט. רבינו ירוחם נתיב טז ח"ג. שו"ע.

³⁸⁸⁵ ירושלמי פ"ו ה"א. רא"ש פ"ו סי' ח. טור.

³⁸⁸⁶ רבינו יונה שם.

³⁸⁸⁷ כברכת הפירות והמצוות שפתיחתן היא חתימתן.

³⁸⁸⁸ שופטים יט, כ.

³⁸⁸⁹ לשון נוכח. שער המצות פר' עקב ד"ה ונחזור לענין ראשון. מ"א ריש הסימן. וכ"ה בנוסח הסידור.

³⁸⁹⁰ תוס' לז, א ד"ה בורא. רא"ש שם. טור. ט"ז ס"ק א.

³⁸⁹¹ טור בשם י"א. ב"י.

³⁸⁹² מ"א ריש הסימן. וכ"ה בנוסח הסידור.

³⁸⁹³ סי' רח בפרק א (בסדר ובלוח ברה"נ). סי' רי בפרק ח (ובלוח ברה"נ פ"ב). סי' ריא בפרק י (ובלוח ברה"נ פ"ג).

ריב שהעיקר פוטר את הטפל**ובן י"א סעיפים**

א כל³⁸⁹⁴ **שהוא עיקר**³⁸⁹⁵ **ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה**³⁸⁹⁶ **בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה**³⁸⁹⁷.

אין צריך לומר אם הטפילה מעורבת עם העיקר כגון כל תערובת ב' מינים שהאחד הוא עיקר והב' אינו אלא לתקנו ולהכשירו³⁸⁹⁸ או אפילו שניהם עיקר אלא שהאחד מרובה והאחד מועט שהרוב נחשב עיקר והמועט טפל³⁸⁹⁹ או בתערובת ממשות³⁹⁰⁰ דגן שאפילו הוא מועט נחשב עיקר³⁹⁰¹.

ואפילו אינו מעורב ממש עם הטפל אלא שנעשה על דעת לאכול שניהם יחד כגון עיסה ממולאת בפירות³⁹⁰² ואז אפילו אוכל הטפל לבדו אחר שבירך על העיקר א"צ לחזור ולברך³⁹⁰³.

אלא אפילו אינן מעורבין כלל זה עם זה³⁹⁰⁴ אלא שעיקר האכילה הוא ממין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון³⁹⁰⁵ שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכלו כלל עתה³⁹⁰⁶ הרי הוא טפל אליו ונפטר בברכתו אפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינים כגון מי שחפץ לאכול דג מלוח וכדי שלא יזיקנו בגורנו אוכל עמו פת הרי הוא טפילה לדג ונפטרת בברכתו³⁹⁰⁷.

והוא שאינו רעב ואינו תאב כלל לאכילת הפת ולא היה אוכלו כלל עכשיו אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אע"פ שאוכלו עם המליח אינה טפילה אליו אפילו אם תאב לו יותר וצריך לברך עליה המוציא ופוטר את המליח³⁹⁰⁸ הואיל והוא מדברים שדרכן לבוא תוך הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף שאינם באים מחמתה כמ"ש בסי' קע"ז³⁹⁰⁹:

ב וכן מי שאוכל לפני סעודה פת שרויה ביי"ש אע"פ שעיקר כוונתו בזה על היי"ש אלא מפני שהוא חזק וקשה לו לשתות לבדו שורה בו פת ואוכלו מכל מקום כיון שהוא לפני הסעודה ודאי כוונתו גם כן

³⁸⁹⁴ מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה"נ פ"ד ובסדר ברה"נ פ"ג, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

³⁸⁹⁵ בשו"ת צמח צדק תאו"ח סי' קטז יש כמה ציונים ומראי מקומות לסימנים ריב-רטו, ובתחלתם: "מראה מקום מאדמו"ר", ומועתקות לקמן בצורה מודגשת, כהציונים שבדפוס ראשון.

³⁸⁹⁶ משנה מד, א. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"א. סדר ברה"נ פ"ג ה"א.

³⁸⁹⁷ ב"י ד"ה כתב הכל בו. דרכי משה ס"ק א. שו"ע שם.

³⁸⁹⁸ כדלעיל סי' רב ס"י וסי"ח. סי' רד ס"ז וסי"ז. וראה פס"ד צמח צדק ח, ב-ג.

³⁸⁹⁹ טור ושו"ע סי' רח ס"ז. מ"א ס"ק א ובסי' רד ס"ק כה. וכדלעיל סי' רב ס"י וס"ג. סי' רד ס"ח וסי"ז.

³⁹⁰⁰ למעט פירורי לחם שאין בו ממשות שנותן בשכר חם (כדלקמן ס"ד), ולמעט כשארין בו ממשות רק טעם הדגן (כמבואר בסדר ברה"נ פ"ג ה"ב).

³⁹⁰¹ רב כהנא לו, ב. רא"ש פ"ו ס"ז-ח. טור ושו"ע סי' רח ס"ב. מ"א סי' ריב ס"ק א. וראה גם לקמן ס"ב-ג. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ג ה"ב.

³⁹⁰² וכדלעיל סי' קסח ס"ט.

³⁹⁰³ כדלעיל סי' קסח סוף ס"ד. לקמן ס"ה. משא"כ כשאוכל הטפל לפני שבירך על העיקר, כדלקמן ס"ה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ה. סדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

³⁹⁰⁴ רמב"ם ה"ל ברכות פ"ג ה"ה. טור ושו"ע ס"א. וראה פס"ד צמח צדק ז, ד.

³⁹⁰⁵ ברכות מא, א לענין צנון וזית. רא"ש שם סי' כו לענין דברים הבאים בתוך הסעודה. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ו. סדר ברה"נ פ"ג ה"ח.

³⁹⁰⁶ רש"י שם ד"ה שהיה צנון. ב"ח ד"ה ומ"ש ואפילו פת.

³⁹⁰⁷ משנה מד, א. טור ושו"ע שם. ט"ז ס"ק ב. אליה רבה ס"ק ב. וכדלעיל סי' רב ס"י. וראה פס"ד צמח צדק ח, א-ב.

³⁹⁰⁸ ט"ז סוף ס"ק ג. מ"א סוף ס"ק ג. וכדלעיל סי' רב ס"י. לקמן ס"ב.

³⁹⁰⁹ סעיף א. וראה מ"מ וציונים.

לסעוד הלב ולפיכך אין הפת טפילה להי"ש וצריך לברך עליה המוציא³⁹¹⁰ ופותר את הי"ש³⁹¹¹ אפילו אין כוונתו בו כדי לעורר תאות המאכל שלא היה נפטר בברכת הפת אם היה שותהו בפני עצמו כמ"ש בסי' קע"ד³⁹¹².

וכן אפילו אם שורה פת ביין שצריך לברך עליו בורא פרי הגפן אף בתוך הסעודה³⁹¹³ א"צ לברך על הבלוע בפת השרויה בו שכיון שכוונתו ג"כ לסעוד הלב הפת עיקר והיין טפל³⁹¹⁴ שכל תערוכת מין דגן עם מין אחר הדגן עיקר לעולם כל שמתכווין גם כן לאכילתו אע"פ שעיקר הכוונה הוא בשביל מין האחר כמ"ש בסי' ר"ח³⁹¹⁵:

ג ולפיכך אפילו פת הבאה בכסנין³⁹¹⁶ שמברך עליה בורא מיני מזונות אם שורה אותה ביין או י"ש ושאר משקין א"צ לברך על משקה הבלוע בה³⁹¹⁷ ולא על משקה שע"ג כגון שמטבל בדבש ואוכל³⁹¹⁸ ואפילו אם עיקר כוונתו על המשקה (שכיון שהיא מה' מינים היא עיקר).

אלא א"כ אינו מתכוין לאכילתם כלל אלא כדי שלא יטנפו את הידים מהדבש כמ"ש בסימן קס"ח³⁹¹⁹ או שורה ביי"ש וכוונתו על הי"ש בלבד אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואוכלה אע"פ שאינו מתאוה לה כלל כגון מי ששורה אחר הסעודה מעט פת ביי"ש ואוכלה לעכל המאכל שאז נעשית הפת טפילה ליי"ש³⁹²⁰ וצריך לברך עליה שהכל כדין יי"ש הבא לעכל המאכל כמ"ש בסי' קע"ד³⁹²¹.

(ואם שורה בו מאכל שמתאוה לו ואינו מחמשת המינים באנו למחלוקת שנתבאר בסי' ר"ב³⁹²² שי"א שכל תערוכת ב' מינים שאחד מהם היה אוכלו גם אלו היה לבדו והשני לא היה אוכלו לבדו נעשה זה טפל לזה הואיל ואינו אוכלו אלא ע"י שמעורב [ב]זה ואע"פ שכוונתו על שניהם בשוה ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל כמו שנתבאר שם):

ד ואפילו אם מתכוין ומתאוה לטעם הפת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתיה כגון שמפרר לחם דק דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר³⁹²³ (שלא אמרו שכל תערוכת שיש בו דגן הדגן עיקר אלא כשיש בו ממשות הדגן ולא ריבה בו משקה הרבה עד שנעשה רך וראוי לשתיה אלא הוא עב וראוי לאכילה כמ"ש בסימן ר"ח³⁹²⁴):

³⁹¹⁰ מ"א ס"ק ג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ז. סדר ברה"נ פ"ג ה"ט. ושם (בסדר ברה"נ: מן הסתם כוונתו).

³⁹¹¹ כדלעיל סי' קסח סכ"א.

³⁹¹² סעיף ג. ובלוח ברה"נ שם: ואם כוונתו לעורר תאות המאכל פותר את הי"ש ששותה בפני עצמו גם כן.

³⁹¹³ כדלעיל סי' קע"ד ס"א.

³⁹¹⁴ מ"א סי' קסח סוף ס"ק ל, וכדלעיל סי' קסח סכ"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ז. סדר ברה"נ פ"ג ה"ט.

³⁹¹⁵ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"נ פ"ג ה"ב.

³⁹¹⁶ דלעיל סי' קסח ס"ט-יב.

³⁹¹⁷ מ"א סי' קסח ס"ק ל. וכ"ה לעיל סי' קסח סכ"א. לוח ברה"נ פ"ד ה"ז. סדר ברה"נ פ"ג ה"ט.

³⁹¹⁸ משא"כ כשאינו שורה בתוכן רק מערבן, כדלעיל סי' רב ס"ג.

³⁹¹⁹ סעיף ט.

³⁹²⁰ מ"א ס"ק ג. וכדלעיל סי' רב ס"י. וכ"ה לוח ברה"נ פ"ד ה"ח. סדר ברה"נ פ"ג ה"ט. וראה פס"ד צמח צדק ח, ד.

³⁹²¹ סעיף ג.

³⁹²² סעיף י וסכ"ג.

³⁹²³ מ"א ס"ק א ובסי' קסח ס"ק ל. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ח. סדר ברה"נ פ"ג ה"י.

³⁹²⁴ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"נ פ"א ה"ט. וראה גם לעיל סי' רב ס"ג. סי' רד ס"ד. סדר ברה"נ פ"ג ה"י. פ"ז הי"ט.

ה וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם היי"ש ביחד אבל מה שאוכל אח"כ לבדו צריך לברך עליו תחלה וסוף כיון שבאכילה זו איננו טפל כלל³⁹²⁵ וגם מתחלה לא נעשה טפל אלא בשעת אכילתו אותם יחד ולא מתחלת עשייתם³⁹²⁶ יחד באפייה או בישול שעי"ז נעשו כדבר אחד ממש לברכה לענין שהעיקר פוטר את הטפל אף אם אוכלו אח"כ לבד³⁹²⁷ (אבל לא לענין שיברך על הטפל ברכת העיקר אם בא לאכלו לבדו מתחלה³⁹²⁸ מטעם שיתבאר).

ואם גם באכילה זו הוא טפל א"צ לברך עליו אע"פ שאוכלו לבדו כגון מי שאוכל פת למתק השתיה ששתה כבר א"צ לברך עליה שהיא טפילה למשקה ונפטרת בברכתו³⁹²⁹:

ו וכל פת שהיא טפילה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידיים³⁹³⁰ ואין צריך ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה³⁹³¹.

וטוב למנוע מלאכול פת למתק השתיה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למתק השתיה או למילוי כרס שאז צריך לברך עליה המוציא³⁹³²:

ז וכל זה במיתוק השתיה ששתה כבר אבל האוכל גרעיני גודג[ד]ניות וכיוצא בהם למתק השתיה שישתה³⁹³³ שאכילתם גוררת לו תאווה לשתיה אע"פ שאכילתם טפלה להשתיה והיתה נפטרת בברכתה אם היה אוכל אחר שבירך על השתיה מכל מקום כשאוכל קודם השתיה אי אפשר שיפטר בברכת השתיה שיברך אחר אכילתו כי אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה³⁹³⁴ בתחלה לכן צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם³⁹³⁵.

וכן הרוצה לשתות בבוקר או אחר שינת צהרים ורוצה לאכול מעט תחלה כדי שלא ישתה על לב ריקן אע"פ שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה³⁹³⁶:

³⁹²⁵ וכדלקמן סוף סי'. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ט. סדר ברה"נ פ"ג הי"א.

³⁹²⁶ בכת"י: עשייתם כמו בטפילה המעורבת שנעשים טפילה מתחלת עשייתם יחד.

³⁹²⁷ כדלעיל סי"א. וכן לענין תערובת שכ"א עומד בעינו, כדלעיל סי' רד סי"ז.

³⁹²⁸ מ"א סי' קסח ס"ק טו. וכדלעיל סי' קסח ריש סי". וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ה. סדר ברה"נ פ"ג ה"ז. ועי' לעיל סי' רב סי"א לענין מרק הטפל לירקות ובא לשתות בפני עצמן.

³⁹²⁹ תרומת הדשן סי' לא. שו"ת רמ"א סי' א. מטה משה סי' שסד בשם הרש"ל. רמ"א סי"א. ט"ז ס"ק ד. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ט. סדר ברה"נ פ"ג הי"א. סדר נט"י סי"ח. וכ"כ בתרומת הדשן שם בשם הרא"ש פ"ו סי' כו לענין צנון וזית. וראה העו"ב תשצ"ז ע' 43.

³⁹³⁰ שו"ת רמ"א סי' א. מטה משה סי' שסד בשם הרש"ל. מ"א סי"ק ג. וכדלעיל סי' רב סי".

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ח (אבל אם הפת היא טפלה לדבר אחר, כגון ששתה יי"ש ואוכל מעט פת אחריו שלא יזיקנו, כשם שהפת טפלה להמשקה לענין ברכה שנפטרת בברכתו ואין צריך לברך עליה המוציא, כך היא טפלה לענין שאין צריך נטילת ידיים). לוח ברה"נ פ"ד ה"י. סדר ברה"נ פ"ג ה"י"ב (וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידיים, ואין צריך ליטול ידיו. ומכל מקום יש לזהר שלא לאכול כי אם פחות מכביצה). וראה גם לקמן סעיף י.

³⁹³¹ בסדר ברה"נ שם: ומכל מקום יש לזהר שלא לאכול כ"א פחות מכביצה.

³⁹³² שלי"ה שער האותיות אות ק, סוף דיני ברכת הנהנין (צז, א) סוף כלל ז. מ"א סי"ק ג. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁹³³ כן הגיה בקוה"ש וכ"ה בכת"י.

³⁹³⁴ כדלעיל סי' קסז סי"א.

³⁹³⁵ תרומת הדשן סי' לא בשם שו"ת מהר"ח אור זרוע סי' לח. רמ"א סי"א. ט"ז ס"ק ה-ו. וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ח. לוח ברה"נ פ"ד הי"א. סדר ברה"נ פ"ג הי"ג.

³⁹³⁶ תרומת הדשן ורמ"א שם. ובסדר ברה"נ שם: ואם אוכל מעט פת תחלה צריך ליטול ידיו כהלכה. ובסדר נט"י לסעודה שם: אלא שלא יברך ענט"י.

ח במה דברים אמורים כששותה יין שברכתו בורא פרי הגפן שאי אפשר לברך ברכה זו על המאכל אבל השותה משקה שברכתו שהכל יש אומרים³⁹³⁷ שיברך על המאכל שאוכל תחלה שהכל ולא ברכתו המיוחדת לו שכיון שאכילתו אינה אלא לצורך השתיה וטפילה אליה מברך עליה ברכת השתיה שהיא עיקר.

אבל כל טפל שאין אכילתו טפלה אל העיקר אלא כשאוכל שניהם יחד או הטפל אחר העיקר וכשאוכלו קודם העיקר אין אכילתו טפילה אליו כלל כגון שהביאו אליו פת או מאכל אחר לאכול עם המליח שלא יזיקנו בגרונו או למתק השתיה אחר שישתה וכשבא לאכול ממנו לפני המליח או לפני השתיה אין אכילה זו טפלה אליה כלל צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה ולא ברכת המליח או המשקה אע"פ שהיא שהכל³⁹³⁸.

לפיכך טוב שיאכל ממנו מעט קודם ברכת המליח או המשקה כדי שיברך עליו ברכה המיוחדת לו ולא יפטרנו בברכה אחרת בתורת טפילה³⁹³⁹.

ואע"פ שמן הדין אין לחוש לכך שאף שברכת העיקר היא שהכל שהיא ברכה כוללת וברכת הטפילה היא ברכה מבררת ופורטת אין לה דין קדימה על העיקר כיון שאינו אוכל עתה הטפל אלא בשביל אכילת העיקר א"כ קודם שהתחיל באכילת העיקר שעדיין אינו חפץ לאכול הטפל אינו מחויב לאכול בשביל קדימת ברכתו³⁹⁴⁰ כמ"ש בסי' רי"א³⁹⁴¹ מכל מקום כיון שהעיקר והטפל אין ברכותיהם שוות ואם יברך על העיקר תחילה לא יברך כלל על הטפל ואם יברך על הטפל תחילה יחזור ויברך על העיקר טוב יותר לעשות כן להרבות בברכות כי לעולם ירבה האדם בברכות הצריכות וימעט בשאינן צריכות³⁹⁴² וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא להעיקר וגם בברכת העיקר אינה מיוחדת אל הטפל אלא כוללת גם את הטפל ולא צו למעט אלא כשיכול לפטור ב' דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם³⁹⁴³:

ט במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב לו יותר מהטפל³⁹⁴⁴ אלא שהשעה צריכה לכך לעשות ממנו עיקר כגון שאכל כבר פירות מתוקין ביותר והוצרך לאכול אחריהם מליח לחתך הליחות הנקבצות באצטומכא ואוכל עמו איזה מאכל שלא יזיקנו בגרונו³⁹⁴⁵ אבל אין המליח חביב עליו ואינו מתאוה לו כלל כמו שאינו מתאוה להמאכל עכשיו אם לא המליח³⁹⁴⁶.

או אפילו אם העיקר חביב עליו עכשיו אלא שברוב הפעמים הטפל חביב עליו יותר וא"כ אין קדימה³⁹⁴⁷

³⁹³⁷ שו"ת מהר"ח אור זרוע סי' לח לפירוש המ"א ס"ק ד. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד הי"א, אבל בסדר ברה"נ פ"ג הי"ג השמיט י"א אלו [ועד"ז לקמן סי' י, ולעיל סי' קעד ס"ב, וגם שם ושם השמיטו בסדר ברה"נ]. וראה לעיל סי' קעד בקונטרס אחרון ס"ק ח.

³⁹³⁸ דבזה מיירי האור זרוע דלקמן, שלא יחלוק על שו"ת מהר"ח אור זרוע דלעיל (כקושית הפרי חדש). וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד הי"ב.

³⁹³⁹ אגור סי' רחצ בשם אור זרוע ח"א סי' קעו בשם הרי"ף. רמ"א ס"א. ט"ז ס"ק ג. אבן העזר. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד הי"ג. ובסדר ברה"נ פ"ג הי"ד כי שזוהי מדת חסידות. וראה לקמן סי' רמט בקונטרס אחרון ס"ק ד שהאריך לדון במחלוקת זו שבין מ"א ואבן העזר. וראה גם לקמן סי' רטו ס"ה. וראה פס"ד צמח צדק ח, ג.

³⁹⁴⁰ אליה רבה סי' ריא ס"ק ו.

³⁹⁴¹ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה לעיל סי' קסח ס"ב.

³⁹⁴² כדלקמן סי' רטו ס"ד.

³⁹⁴³ ט"ז ואבן העזר שם. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

³⁹⁴⁴ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד הי"ד. סדר ברה"נ פ"ג הט"ו.

³⁹⁴⁵ כאוקימתא דגמרא מד, א. לפירוש התוס' שם ד"ה באוכלי. פירוש המשניות להרמב"ם שם.

³⁹⁴⁶ ביאור דברי האו"ז הנ"ל, ליישבו מקושית המ"א ס"ק ג. וראה ח"י צמח צדק טו, ב.

³⁹⁴⁷ בכת"י: דין קדימה.

להעיקר כמ"ש בסי' רי"א³⁹⁴⁸.

ואצ"ל אם גם עכשיו הטפל חביב עליו יותר אלא שאעפ"כ לא היה אוכלו אם לא שהוצרך לאכול המליח ומפני זה הוא טפל אליו ואף שאעפ"כ אין צריך להקדים הטפל מן הדין אע"פ שהוא חביב כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר³⁹⁴⁹ מכל מקום כדי להרכות בברכות טוב להקדימו כיון שאין להעיקר דין קדימה מצד עצמו.

ואף אם מצד ברכתו יש לו דין קדימה כגון שברכתו בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ וברכת הטפל היא שהכל³⁹⁵⁰ מכל מקום כיון שאם יברך על העיקר תחילה בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה לא יברך כלל על הטפל שברכתו שהכל נהיה בדברו לא שייך כלל בזה קדימה ויותר טוב להרכות בברכות כמו שנתבאר.

אבל אם העיקר חביב עליו לעולם יותר מן הטפל צריך לברך עליו תחילה שכיון שהוא חשוב ממנו ומוקדם לברכה מחמת חביבות³⁹⁵¹ עצמו ולא מחמת ברכתו ראוי הוא לברך עליו ולפטור הטפל בברכתו מחמת טפילתו שזה עיקר מעלת חשיבותו כשפוטרו דבר אחר בברכתו ולא קדימה לבדה שאין בה מעלה כל כך לדברים החשובים מצד עצמן כמ"ש בסי' רי"א³⁹⁵².

ואף אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא מבוררת ופרטית אין זה מועיל להקדימו כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר³⁹⁵³.

ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב לו כמו העיקר אין לו לברך עליו כלל³⁹⁵⁴ כיון שכשבא לאכלו לבדו הרי אינו חביב עליו כמו העיקר וכשבא לאכלו עם העיקר הרי הוא טפל אליו וכל עיקר וטפל אף על פי שהטפל חביב מברך על העיקר ופוטרו את הטפל הנאכל עמו או אחריו³⁹⁵⁵.

י לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו אם הם ב' מינים שברכותיהם שוות אלא כשהיה הטפל לפניו³⁹⁵⁶ או שהיתה דעתו עליו בבירור³⁹⁵⁷ בשעה שבירך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאוהו לפניו ולא היתה דעתו עליו בבירור בענין שאם לא היה טפל היה צריך לחזור ולברך אין טפילתו מועלת כלום לפטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אע"פ שברכותיהם שוות ועל דרך מה שנתבאר בסי' ר"ו³⁹⁵⁸ ולא מברכה אחרונה כשאין ברכותיהם [האחרונות] שוות³⁹⁵⁹ אלא א"כ קבע עצמו על העיקר והוא דבר שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת³⁹⁶⁰ וכן יין כמ"ש בסי' ר"ו³⁹⁶¹ וכן שכר ודבש במדינות

³⁹⁴⁸ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"נ פ"י ה"ו.

³⁹⁴⁹ אליה רבה סי' ריא ס"ק ו.

³⁹⁵⁰ כמבואר בטור ושו"ע סי' ריא ס"ג. לוח ברה"נ פ"ג ה"ז. סדר ברה"נ פ"י ה"ז.

³⁹⁵¹ בכת"י: חשיבות.

³⁹⁵² סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ועי' מ"א שם סק"ב. לוח ברה"נ פ"ג ה"ז. סדר ברה"נ פ"י ה"ז.

³⁹⁵³ כדלעיל ס"ח.

³⁹⁵⁴ ט"ז ס"ק ג.

³⁹⁵⁵ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ד. ובסדר ברה"נ פ"ג ה"ו סי' : ויש חולקים בזה ויש לסמוך עליהם בשבת ויום טוב כדי להשלים מנין מאה ברכות. וראה גם לקמן סי' רטו ס"ה. לעיל סי' מו ס"א.

³⁹⁵⁶ תוספות מד, א ד"ה באוכלי. ט"ז ס"ק א. מ"א ס"ק ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ו. סדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

³⁹⁵⁷ ש"ח שער האותיות אות ק, סוף דיני ברכת הנהנין (צו, ב) כלל ז ד"ה ונלע"ד. ט"ז ומ"א שם.

³⁹⁵⁸ סעיף ט. והיינו כשאין שתייהן ממין הדומה זה לזה (אף שברכותיהן שוות), או לדעה הב' דלעיל שם - בכל אופן.

³⁹⁵⁹ כדלעיל ריש ס"א. וראה בדי השלחן סי' נח ס"ק כ.

³⁹⁶⁰ בעל המאור מא, ב ד"ה אמר רב פפא. מ"א שם.

אלו כמ"ש בסי' רי"ג³⁹⁶².

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו³⁹⁶³.

ואם אין דרכו בכך מברך על הפת שהכל כברכת המשקה שהיא טפילה אליו³⁹⁶⁴.

(אבל אין צריך ליטול ידיו תחילה³⁹⁶⁵ אף אם הוא בענין שצריך לברך עליה המוציא כגון שהיא טפילה לדבר שאין ברכתו שהכל ולענין נטילת ידים לא שייך לחלק בין אם היתה דעתו על הטפל בשעת ברכת העיקר או שנמלך עליו אחר הברכה³⁹⁶⁶ אלא כיון שאוכלה בתורת טפילה לדבר אחר פטור מנטילת ידים שלא תיקנו נטילת ידים לפת אלא כשאוכלה לסעוד הלב שסעודתה רגילה ומצויה תמיד ויש לחוש לסרך תרומה כמ"ש בסי' קנ"ח³⁹⁶⁷):

יא וכל טפילה הנאכלת אחר אכילת העיקר אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר³⁹⁶⁸ כמו שלא היתה נפטרת אם לא היתה טפילה מפני שעמידתו ממקומו הוא גמר סעודתו ומה שאוכל אח"כ סעודה אחרת היא כמו שנתבאר בסימן קע"ח³⁹⁶⁹.

אלא א"כ היא טפילה לדבר הטעון ברכה לאחריו במקומו שאז אין עמידתו גמר סעודתו כל שלא בירך ברכה האחרונה כמ"ש³⁹⁷⁰:

³⁹⁶¹ ס"ט, לחלק בין סעודה לפירות. ולענין יין ראה לקמן סי' ריג ס"א.

³⁹⁶² סעיף א. ואוצ"ל: ומי דבש (וכן בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ שם).

³⁹⁶³ של"ה שם ד"ה או לא היה. מ"א שם.

³⁹⁶⁴ מ"א שם. כדלעיל ס"ח. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ שם השמיט פרט זה שיברך על הפת שהכל (בהלכה זו ובהלכה דלעיל שם ודלעיל סי' קעד ס"ב). וראה חקרי הלכות ח"ג יד, א.

³⁹⁶⁵ כדלעיל סעיף ו.

³⁹⁶⁶ של"ה שם ד"ה אמנם בענין הנטילה (אלא שמן הספק מצריך נט"י בשניהם בלא ברכה). וכן הוא בלוח ברה"נ שם (במוסגר, ככל הלכה דלא ברירא ליה). ובסדר ברה"נ שם השמיטה.

³⁹⁶⁷ סעיף א.

³⁹⁶⁸ תוס' מד, א ד"ה באוכלי. מ"א ס"ק ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד הט"ז. סדר ברה"נ פ"ג הי"ז.

³⁹⁶⁹ סעיף א.

³⁹⁷⁰ לעיל שם סי"ג. ובסדר ברה"נ שם: או שקבע עצמו על העיקר [כדלעיל שם ס"ח]. וראה מ"א ס"ק ב.

ריג מי שיצא אם מוציא אחרים

ובו ז' סעיפים

א על כל פירות ושאר אוכלים³⁹⁷¹ חוץ מפת³⁹⁷² וכל משקין חוץ מיינ³⁹⁷³ אם האוכלים או השותים הם שנים או יותר³⁹⁷⁴ אחד מברך לכולם אע"פ שלא הסיבו על המטות.

ואפילו בימיהם שלא היה קבע לסעודה בלא הסיבה אם הם אורחים הסועדים אצל בעל הבית³⁹⁷⁵ וכל

³⁹⁷¹ כלישנא קמא וכו' יוחנן מג, א. שכן דעת הרי"ף והרמב"ם הל' ברכות פ"א הי"ב והרא"ש פ"ו סי' לג ורוב הפוסקים כמבואר בב"י סי' קעד ד"ה גרסינן ובריש סי' ריג. טור ושו"ע ס"א.

³⁹⁷² לענין קביעות על הפת ע"י הסיבה על המטות - ראה לעיל סי' קסז סט"ו.

³⁹⁷³ לענין קביעות על היין - ראה לעיל סי' ריב ס"י.

³⁹⁷⁴ רא"ש שם טור ושו"ע שם.

³⁹⁷⁵ ריב"ל בירושלמי פ"ו ה"ו, שכן פסקו תלמידי רבינו יונה ד"ה ועוד אומר והרא"ש שם. משא"כ בעל הבית עם בני ביתו, כדלעיל סי' קסז סט"ו.

לסברא האחרונה חוץ משכר ומי דבש לפי שרגילין לקבוע עליהם אף בלא סעודה לפיכך מועלת בהם קביעות כמו ביין³⁹⁹⁴.

ומכל מקום אף ביין אם ב' או ג' נכנסים לבית אדם אחד ונותנים להם יין לשותות דרך עראי כל אחד מברך לעצמו³⁹⁹⁵ אפילו יושבים בשולחן אחד שאין אחד פוטר חברו בכל הדברים אלא בישיבת קבע על דעת שלא לעקור מיד ממקום זה אפילו לילך לקבוע במקום אחר³⁹⁹⁶ ואצ"ל אם אין דעתם לקבוע כלל אלא לשותות בדרך עראי:

ב וכל זה בברכה ראשונה³⁹⁹⁷ שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול ולשתות יחד הרי קביעותם זו מצרפתם³⁹⁹⁸ להחשב כגוף אחד³⁹⁹⁹ וברכה אחת לכולם אבל בברכה האחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפים זה עם זה⁴⁰⁰⁰ להחשב כגוף אחד וצריך לברך כל אחד בעצמו על הנאת גופו ולא אמרו שיברך אחד לכולם⁴⁰⁰¹ אלא בפת שמברכים עליה ברכת המזון ולא בשאר ברכות אחרונות שאינן חשובות כברכת המזון לומר עליהם נברך בתחילה⁴⁰⁰².

ומכל מקום בדיעבד שבירך אחד ונתכוין להוציא השומעים והם נתכונו לצאת ידי חובתם יצאו⁴⁰⁰³ אם היו קבועים באכילתם קביעות המועלת לצרפם לברכה ראשונה⁴⁰⁰⁴.

ואם אחד אינו יודע לברך בעצמו יוצא לכתחילה בברכת חברו⁴⁰⁰⁵ שקבע עמו⁴⁰⁰⁶.

ועכשיו שההמון מזלזלים מאוד בברכה אחרונה יש לעשות כן לכתחלה שיברך אחד בקול רם להוציא כל השומעים אע"פ שיודעים לברך בעצמן⁴⁰⁰⁷:

ג כבר נתבאר בסי' קס"ז⁴⁰⁰⁸ שברכת הנהנין אינו יכול לברך להוציא חברו ידי חובתו אלא א"כ גם הוא חייב בברכה זו בין שהיא ברכה ראשונה או אפילו ברכה אחרונה מטעם שנתבאר בסי' קצ"ז⁴⁰⁰⁹ ואפילו בדיעבד אם מי שלא נתחייב בברכה זו בירך להוציא השומעים אע"פ שנתכונו לצאת בשמיעתם וגם ענו

³⁹⁹³ רמ"א שם. ועי' לעיל סי' קס"ח, שעכשיו נהגו לברך כ"א לעצמו גם בפת אפי' כשקביעותם מועלת. ועי' אג"ק חיד"ע כ"ט.

³⁹⁹⁴ ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ו.

³⁹⁹⁵ אגודה חולין סי' קח. מ"א ס"ק ו.

³⁹⁹⁶ גמרא שם. מ"א ס"ק א.

³⁹⁹⁷ כדאיתא גבי בר קפרא ברכות לט, א. טור ושו"ע ס"א.

³⁹⁹⁸ תוס' חולין קו, א ד"ה שמע מינה וברכות מה, א ד"ה אם רצו לזמן. רא"ש פ"ז סי' ו. ט"ז ומ"א סי' קצג ס"ק א.

³⁹⁹⁹ ר"ן בפ"י המשנה מגילה כג, ב ד"ה אבל הגאונים.

⁴⁰⁰⁰ גמרא חולין שם.

⁴⁰⁰¹ בברכת המזון כשנקבעו יחד. תוס' מב, א ד"ה הסבו, והרא"ש פ"ו סי' לג, בברכות מג מהא דתלמידי דרב. לעיל סי' קצג ס"ב.

⁴⁰⁰² שו"ת הרשב"א ח"א סי' רה. תשובות המיוחסות להרמב"ן סי' קצו. ר"ן שם (שאינו יכול להוציא אלא ע"י זימון על הפת בשלושה, כדלעיל סי' קס"ז סי"ז. סי' קפ"ד. סי' קצב ס"א).

⁴⁰⁰³ שו"ת הרשב"א שם. וראה גם לעיל סי' קס"ז סי"ז. סי' קצג ס"א.

⁴⁰⁰⁴ עי' מ"א סי' קס"ז ס"ק כח. ולעיל סי' קס"ז הוסיף: "ויו"א שבכל מקום [אפילו לא נקבעו יחד] יצאו י"ח בדיעבד. והעיקר כסברא הראשונה". וראה לקמן ס"ג, שרק כשלא אכל לגמרי אינו מוציא בדיעבד.

⁴⁰⁰⁵ ברייתא מה, ב. טור ושו"ע סי' קצג ס"א. לעיל שם ס"א.

⁴⁰⁰⁶ משמעות הברייתא שם. וכ"ה לעיל שם. וראה לעיל סי' קצ"ז, שאם לא אכל לגמרי אינו מוציא את מי שאינו בקי.

⁴⁰⁰⁷ ט"ז ס"ק א. ולענין ברכת המזון, ראה לעיל סי' קפג ס"י.

⁴⁰⁰⁸ סעיף כג.

⁴⁰⁰⁹ סעיף ו.

אמן לא יצאו⁴⁰¹⁰ שאף שהשומע כעונה⁴⁰¹¹ מכל מקום כיון שברכתו היתה לבטלה⁴⁰¹² הרי לא שמעו ברכה הגונה⁴⁰¹³ :

ד אין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה אפילו ענה אמן אלא א"כ שמעה מתחילתה ועד סופה⁴⁰¹⁴ ונתכוין לצאת בה ידי חובתו⁴⁰¹⁵ והמברך נתכוין להוציאו⁴⁰¹⁶ .
ואז יוצא ידי חובתו בדיעבד אפילו לא ענה אמן⁴⁰¹⁷ .

(ולדברי האומרים שמצות של דבריהם א"צ כוונה⁴⁰¹⁸ אע"פ שלא נתכוין המברך להוציאו וגם הוא לא נתכוין לצאת בה יצא בין בברכה אחרונה בין בברכה ראשונה⁴⁰¹⁹ כגון מי שנטל פרי בידו לאכלו או מצוה לעשותו וקודם שהספיק לברך שמע ברכה זו מפי אחר המברך לעצמו אין צריך לברך ויש לחוש לדבריהם וליזהר שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה⁴⁰²⁰) :

ה לא הצריכו שיהיו המברך והשומעים קבועים יחד בישיבה אלא בהנאת אכילה ושתייה שכל אחד נהנה בפני עצמו אבל במוגמר שכולם נהנים ביחד מהריח העולה ממנו פוטר אחד את חבריו אפילו בעמידה ואפילו אינן קבועים במקום אחד אלא זה בכה וזה בכה⁴⁰²¹ וכן ברכת האור במוצאי שבת⁴⁰²² .

(ועוד שברכת האור אינה כברכת הנהנין ממש כי היא הנאה כעין חובה ומטעם זה גם בברכת הריח שבמוצאי שבת פוטר אחד את חבריו⁴⁰²³ שלא בקביעות ישיבה⁴⁰²⁴ אפילו מריחים זה אחר זה ואפילו שלא בשעת הבדלה) :

ו כל מקום שאחד פוטר את חבריו בברכת הנהנין מפני קביעותם יחד או מפני שנהנים ביחד מצוה שאחד יברך לכולם ולא כל אחד לעצמו⁴⁰²⁵ שנאמר ברב עם הדרת מלך⁴⁰²⁶ .

אבל בברכת המצות אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו אף שכולן מצוה אחת כגון שכל אחד מתעטף

⁴⁰¹⁰ מ"א ס"ק ז.

⁴⁰¹¹ ראה לעיל סי' ח ס"א.

⁴⁰¹² ר"י ורא"ש ספ"ג דר"ה.

⁴⁰¹³ ע"י מ"א ס"ק ז החילוק בין דין זה לדין שבסי' רו ס"ב (לעיל בשו"ע"ר). וראה גם מ"א סי' רט ס"ק ה.

⁴⁰¹⁴ ברכות נג, ב. רמב"ם פ"א מהל' ברכות ה"א. כסף משנה שם (דהיינו אפילו ענה אמן). שו"ע ס"ג.

⁴⁰¹⁵ ר"ה כט, א. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁰¹⁶ ר"ה שם. ב"י ד"ה ומ"ש רבינו שיוצאין. שו"ע שם. ט"ז ס"ק ג.

⁴⁰¹⁷ ברכות מה, ב. רמב"ם שם. שו"ע ס"ב. וראה גם לעיל סי' רא ס"ה. וכ"ה לענין קדיש קדושה וברכו, כדלעיל סי' קד ס"ה. וראה גם לעיל סי' ח ס"א.

⁴⁰¹⁸ מ"א סי' ס ס"ק ג. וראה לעיל שם ס"ה.

⁴⁰¹⁹ ב"י ד"ה ומ"ש רבינו. וראה גם לקמן סי' תפט ס"ב.

⁴⁰²⁰ ע"י לעיל סי' ו ס"ט. ולקמן שם : שיכוון שלא לצאת. וראה שם ס"ד. וראה תהלה לדוד סי' ו ס"ק ד. שו"ת הד"ר סי' ז. חקרי הלכות ח"ח מז, א. ח"ט ח, א. העו"ב תתיח ע' 63. תתיט ע' 51 וע' 69.

⁴⁰²¹ תוס' מב, א ד"ה הסבו בשם הירושלמי פ"ו ה"ו. ר"ן נג, א ד"ה כל אחד. מ"א ס"ק א.

⁴⁰²² ברייתא נג, א. וע"י לקמן סי' רצח ס"ב.

⁴⁰²³ היינו דוקא כשעדיין לא הבדיל לעצמו, כמבאר לקמן סי' רצח ס"ח. וראה שם ס"ט (ובקונטרס אחרון ס"ק ב) טעם החילוק בזה בין ברכת נר לבשמים.

⁴⁰²⁴ מ"א שם.

⁴⁰²⁵ שו"ת מהר"ם מרוטנברג (פראג) סי' ט (והגהת ברכות מהר"ם בסופו) בשם ריב"א (או ריב"ם) בשם ראבי"ה. הובא בב"י סי' קצג ד"ה מצאתי. רמ"א שם ס"ב. כסף משנה הל' ברכות פ"א סוף הי"ב בשם הרמ"ד. וכ"ה לעיל סי' קסז ס"ח.

⁴⁰²⁶ משלי יד, כח. ברכות נג, א.

בציצית⁴⁰²⁷ או לובש תפילין הרשות בידם אם רצו אחד מברך לכולם⁴⁰²⁸ כדי לקיים ברב עם הדרת מלך⁴⁰²⁹ ואם רצו כל אחד מברך לעצמו

(כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות⁴⁰³⁰ ואף שהשומע כעונה⁴⁰³¹ מכל מקום המברך הוא עיקר⁴⁰³² שהוא נעשה שליח לכולם להוציאם ידי חובתן⁴⁰³³ וכולם מקיימים מצות הברכה על ידו וכאלו כולם מברכים ברכה אחת היוצא מפי המברך שפיו כפיהם⁴⁰³⁴ וראוי יותר שיקיים כל אחד ואחד בעצמו מצות הברכה משיקיימנה ע"י שליח⁴⁰³⁵ שכיון שכל אחד חייב בברכה זו לעצמו הרי זה ריבוי ברכות הצריכות ואינם דומות כלל לחזרת הש"ץ⁴⁰³⁶ ולברכת הזימון שנתבאר בסימן קצ"ב⁴⁰³⁷.

משא"כ בברכות הנהנין כשכולן קבועים יחד שהם נחשבים כגוף אחד⁴⁰³⁸ נהנה ולכן די להם בברכה אחת כמ"ש בסימן קס"ז⁴⁰³⁹ אם כן אם יברכו כל אחד לעצמו אינן ברכות הצריכות כלל כיון שהנאת כלם נחשבת כהנאת גוף אחד ע"י קביעתם יחד אלא א"כ תחילת קביעותם היתה על דעת שלא להצטרף לברכה אחת שאז נעשה כאלו לא נקבעו כלל יחד כמו שכתוב בסימן קצ"ג⁴⁰⁴⁰ אבל כשקבעו עצמן סתם נעשו כגוף אחד ואין מעלה כל כך בריבוי הברכות⁴⁰⁴¹ ואף שאין בזה איסור ברכה שאינה צריכה כיון שכל אחד חייב בברכה זו וגם עכשיו ששומעים הם כעונים מכל מקום כיון שאין מעלה בריבוי הברכות צריך שיברך אחד לקיים ברב עם וכו'.

וכן כשכולם נהנים ביחד די בברכה אחת לכולם אף ע"פ שלא נקבעו יחד ואין מעלה כל כך בריבוי הברכות⁴⁰⁴².

וה"ה בברכות המצות⁴⁰⁴³ כשכולם מקיימים המצוה ביחד⁴⁰⁴⁴ כגון שמיעת קול שופר⁴⁰⁴⁵ או מגילה מצוה

⁴⁰²⁷ ארחות חיים הלי ציצית סי' כה, (לגירסת) שו"ע סי' ח ס"ה, לפירוש הט"ז שם ס"ק ה. לעיל שם סי"א.
⁴⁰²⁸ תוספתא פ"ו ה"כ. הובא ונתבאר באור זרוע (הלי ר"ה סי' רסב) ומהר"ם מרוטנברג (פראג סי' ז) ואבודרהם (סדר תפלות של חול ריש שער ג). מ"א ס"ק ז. וראה לקמן סי' תפט ס"א: שעשרה שעושין מצוה בבת אחת יכול אחד מהם לברך בשביל כולם (כלשון התוספתא הנ"ל, וכפירוש ארחות חיים הנ"ל דהיינו רשות).
⁴⁰²⁹ ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 97 הערה 18.

⁴⁰³⁰ כדלעיל סי' ריב ס"ח.
⁴⁰³¹ ראה לעיל סי' ח ס"א.

⁴⁰³² ברכות נג, ב. מ"א סי' רא ס"ק ו. א"ר סי' רצ ס"ק א. וראה גם לעיל סי' רא ס"ה.
⁴⁰³³ ראה ב"ח סוף סי' תלד. וראה לקמן סי' תפט ס"א ששומע כעונה עדיף מדין שליחות. וראה שיח השדה שער ברכת ה' סי' ד ס"ק יט. כג. חקרי הלכות ח"א יב, ב. הלי שחיטה עם ביאורי הלכות ע' סג.
⁴⁰³⁴ כנוסח מינוי שליחות גט (ראה שו"ע אה"ע סי' קנד, סדר הגט סכ"ט סצ"ז-ח).

⁴⁰³⁵ דמצוה בו יותר מבשלוcho (קידושין מא, א). ראה גם לקמן סי' רנ ס"ד. סי' תלב ס"ח. סי' תנג ס"ג. סי' תס ס"ג.
⁴⁰³⁶ ראה לעיל סי' נט ס"ד: שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך כשט' שומעין מאחד.

⁴⁰³⁷ סעיף א: שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת.
⁴⁰³⁸ ר"ן בפ"י המשנה מגילה כג, ב ד"ה אבל הגאונים.

⁴⁰³⁹ סעיף יח. וראה שם הטעם שנהגו שכ"א מברך לעצמו. וראה גם סי' קפג ס"י.

⁴⁰⁴⁰ סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, ועי' לעיל סי' קסז שם (ומציין לכאן). ובכת"י: בסימן קצז. בקוה"ש הגיה - שסיום המוסגר הוא לעיל אחרי "בסימן קצב". בדפוס הראשון מתחיל עוד מוסגר "אבל (כשקבעו)", ומסיים בתחלת הסעיף הבא.

⁴⁰⁴¹ ראה ברכות מה, ב: חלוק ברכות עדיף, אלא שבזימון שאני.

⁴⁰⁴² כדלעיל סי' ה.

⁴⁰⁴³ עי' מ"א סי' תרכא [אוצ"ל תריט] ס"ק ג וסי' רחצ ס"ק יח.

⁴⁰⁴⁴ עדי"ז מחלק בפרדס (לרבינו אשר ב"ר חיים) שער ט ח"יב ס"ח, ומה"ר ישראל שבשו"ת מבי"ט ח"א סי' קפ. ומפרשים כן בתוספתא ברכות פ"ו ה"כ. וראה אהלי שם ח"ג ע' עד.

⁴⁰⁴⁵ שו"ע סי' תקפה.

שאחד מברך לכולם בין התוקע או הקורא בין אחד מן השומעים וכן אם יושבים בסוכה אחת.

אבל אם רצו לקיים כל אחד המצוה בפני עצמו ולברך לעצמן הרשות בידם כגון שיקרא כל אחד המגילה לעצמו אם אין שם עשרה⁴⁰⁴⁶ או שיתקע לעצמו ומכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך⁴⁰⁴⁷ אע"פ שאין חיוב בדבר שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו⁴⁰⁴⁸ וכן בקידוש והבדלה וכל כיוצא בהן:

ז וכל זה כשכל אחד מקיים מצוה שלימה אבל אם בין כולם נעשית מצוה אחת שלימה אחד מברך לכולם בכל ענין ואין רשאים לברך כל אחד לעצמו כגון בני ביתו של בעל הבית שבודקין את החמץ בחדר הבית שלא נשלמה המצוה ולא יצא ידי חובת ביעור חמץ עד שיבערנו מכל חדרי⁴⁰⁴⁹

(ואפילו רבים שעושים מצוה אחת שלימה לאדם אחד שכולן מוטלות עליו חובה כגון שמפרישין חלה מעיסותיו⁴⁰⁵⁰ או קובעים מזוזות בפתחיו או מלין את בניו בשעה אחת⁴⁰⁵¹ אין רשאים לחלק אלא צריכין לעשות ביחד כדי שיברך אחד לכולם שכיון שלא יצא ידי חובת מצוה זו עד שיעשה כולם הרי לא נגמר המצוה עד שיעשה כולם ולכן די בברכה אחת ואסור לגרום ברכה שאינה צריכה).

(אבל אם מלין ב' תינוקות של ב' בני אדם רשאים לחלק ולמולם בזה אחר זה ולברך כל אחד לעצמו ונכון לעשות כן מטעם שנתבאר ביו"ד⁴⁰⁵²):

⁴⁰⁴⁶ תשב"ץ סי' קעה. ארחות חיים ה' מגילה ופורים סי' כד. שו"ע סי' תרפט ס"ה.

⁴⁰⁴⁷ מ"א סי' תרפט ס"ק י. וכיון שאחד יקרא לכולם ממילא מצוה שגם אחד יברך לכולם, וכנ"ל. וראה העו"ב תשדמ ע' 61. תשסה ע' 48.

⁴⁰⁴⁸ מהר"י ישראל שבשו"ת מבי"ט שם.

⁴⁰⁴⁹ שו"ע סי' תלב ס"ב. ועי' ח"י ס"ק יא. ועי' לקמן שם ס"ט (ובסי' תקפה ס"ט) ובקונטרס אחרון שם ס"ק ב, שפסק כדעת הח"י הנ"ל (ועולת שבת ואליה זוטא בסי' תקפה), שכיון שהמשלח כבר יצא בברכה אין עליהם חיוב ברכה כלל. ועי' לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ה, הטעם שכאן ובסי' רסג סט"ו הביא דעת הסוברים שכל אחד מהם חייב בברכה על קיום המצוה מטעם ערבות (אלא שנפטרים בשמיעת הברכה). וראה העו"ב תשצח ע' 89.

⁴⁰⁵⁰ עי' לקמן סי' תנז ס"ד: ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת ומברכת לעצמה. אהלי שם ח"ז ע' קג. וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד סי' רלה. יגדיל תורה חט"ו ע' קלד ואילך. העו"ב שם.

⁴⁰⁵¹ שו"ת הרא"ש כלל כו ס"ד בשם רבינו שמחה. טור ושו"ע יו"ד סי' רסה ס"ה.

⁴⁰⁵² עיי"ש סי' רסה ס"ה, ושו"ע שם ססקט"ו בשם הרש"ל.

ריד בכל ברכה צריך שיהיה שם ומלכות

ובו ב' סעיפים

א כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה⁴⁰⁵³ וכל ברכות הפותחות בברוך צריך לומר גם מלכות בפתיחתן⁴⁰⁵⁴ ואם לאו לא יצא חוץ מברכה ראשונה של תפילת י"ח שאינה הודאה על הנאה או מצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם כדי שיסדר שבחיו של מקום ואח"כ יתפלל לפיכך לא תיקנו בה מלכות⁴⁰⁵⁵ וכן בברכות מעין שבע שביליל שבת הואיל ופתיחתה היא מעין ברכה ראשונה של תפילת י"ח⁴⁰⁵⁶:

⁴⁰⁵³ רב בברכות מ, ב. טור ושו"ע.

⁴⁰⁵⁴ ר' יוחנן בברכות שם. תוס' שם ד"ה אמר. שבלי הלקט רס"י קסה. פסקי רי"ד שם. פסקי ריא"ז פ"ו ה"ג אות ד. שלטי גבורים (כח, ב אות ב). ראה לעיל סי' ו ס"ו. סי' ס ס"ג. וראה מ"מ וציונים.

⁴⁰⁵⁵ רוקח סי' שסג. לבוש. ט"ז.

⁴⁰⁵⁶ כדלקמן סי' רסח סי"ג. וראה תוס' שם.

ב אפילו אם לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך שמלך לבדו אינו חשוב מלכות⁴⁰⁵⁷ (כי אין לו ביאור כלל בלא תיבת העולם שהוא סמוך עליה שאת"ל שהוא מוסב על תיבת אלהינו כלומר שאלהינו הוא מלך אין זו כוונת חכמים שתיקנו מלכות בברכות אלא שיהיה מוסב על ברוך שבתחלת הברכה כלומר ברוך מלך העולם שהרי מסיים שהכל כו' או אשר כו' או שעשה כו' שכל זה מוסב על ברוך וכשאנו אומר העולם אינו מוסב על ברוך אלא תיבת ה' אלהינו אבל מלך נשאר לבדו אלא א"כ היה אומר המלך ואת"ל שמלך מוסב למטה מלך שעשה כו' או מלך שהכל כו' גם זו אינה כוונת חכמים במטבע הברכות אלא ששאר הברכה יהא מוסב על השם שהוא עיקר הברכה ולא על מלך לבד⁴⁰⁵⁸):

⁴⁰⁵⁷ תוס' שם. שו"ע. וראה לעיל סי' קסז סי"ג.

⁴⁰⁵⁸ ראה משנה ברורה בביאור הלכה ד"ה ואפי' לא דילג. מחשבת חיים ע' קכט.

רטו עניית אמן אחר הברכות

ובו ה' סעיפים

א העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה⁴⁰⁵⁹ אלא א"כ בירך שתי ברכות או יותר⁴⁰⁶⁰ שיש אחיזה לזו בזו עונה בסוף כולן אמן⁴⁰⁶¹ כמ"ש בסימן נ"ד⁴⁰⁶² ויש חולקין גם בזה⁴⁰⁶³ כמו שנתבאר שם וכן מנהג מדינות אלו ואין לשנות המנהג⁴⁰⁶⁴.

ואחר ברכה אחרונה של פירות וכיוצא בהם לדברי הכל אינו עונה אמן אחר ברכת עצמו כי אין לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהרי רשאי להפסיק ולדבר בינתיים⁴⁰⁶⁵ ואינו דומה לישתבח שהיא ברכה אחרונה אחר פסוקי דזמרה ויש לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהיא ברוך שאמר לפי שאסור להשיח באמצע פסוקי דזמרה כמ"ש שם⁴⁰⁶⁶:

ב אבל אחר ברכת אדם אחר מישראל חובה לענות אמן⁴⁰⁶⁷ אע"פ שהוא אינו מחויב בברכה זו כלל⁴⁰⁶⁸ ואפילו לא שמעה מתחלתה ועד סופה אלא סופה בלבד⁴⁰⁶⁹ או אפילו לא שמעה כלל רק שהוא יודע איזו ברכה היא שלא תהא אמן יתומה כמ"ש בסי' קכ"ד⁴⁰⁷⁰.

אבל נכרי המברך ברכה מן הברכות שתקנו חכמים אין עונים אחריו אמן אלא א"כ שמע כל הברכה מפיו⁴⁰⁷¹ וכותים עשאום כנכרים לכל דבריהם⁴⁰⁷² אבל אחר מין דהיינו האדוק לעבודה זרה⁴⁰⁷³ אסור

⁴⁰⁵⁹ ברייתא מה, ב.

⁴⁰⁶⁰ רמב"ם הל' ברכות פ"א הטי"ז. טור ושו"ע ס"א.

⁴⁰⁶¹ רלב"ח. הובא בב"י.

⁴⁰⁶² סעיף א.

⁴⁰⁶³ תוס' שם ד"ה הא. מרדכי שם רמז קסב. רמ"א ס"א.

⁴⁰⁶⁴ רמ"א שם. לבוש. ב"ח.

⁴⁰⁶⁵ מ"א ס"ק א.

⁴⁰⁶⁶ כדלעיל סי' נא ס"ד.

⁴⁰⁶⁷ משנה נא, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"א הי"ג. שו"ע ס"ב. ט"ז ס"ק ב. וראה גם לעיל סי' קכד ס"ט, ושם מבואר פירושו.

⁴⁰⁶⁸ גמ' נג, ע"ב. שו"ע שם.

⁴⁰⁶⁹ רש"י במשנה שם. פסקי רי"ד נג, ב ד"ה עונין. שיטה מקובצת שם ד"ה אסיקנא. אליה רבה ס"ק ב.

⁴⁰⁷⁰ סעיף יא.

⁴⁰⁷¹ רבינו יונה נא, ב ד"ה כל. רמ"א ס"ב.

⁴⁰⁷² מ"א בדעת הרמ"א שם.

לענות אמן אפילו שמעו כל הברכה מפיו⁴⁰⁷⁴ (לפי שסתם מחשבת מין בהזכרת השם היא לעבודה זרה⁴⁰⁷⁵) וכן מי ששינה מטבע הברכה אין עונין אחריה אמן⁴⁰⁷⁶.

וכן אין עונין אמן אחר תינוק שלומד הברכות לפני רבו⁴⁰⁷⁷ שמותר ללמד לתינוק הברכות כתקונן אפילו שלא בזמנן⁴⁰⁷⁸ ואע"פ שהם לבטלה בשעת הלימוד אע"פ שאסור לגדול המתלמד⁴⁰⁷⁹ אבל כשאין מברכין לבטלה עונין אחריהם אמן⁴⁰⁸⁰ כגון שמברכין אותן בזמנן כדי לפטור מחיובן שהם חייבים בהן כדי לחנכם במצות וכן בשעה שקורין ההפטר בהציבור ומברכין לפני ולאחריה⁴⁰⁸¹:

ג כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא⁴⁰⁸² והרי הוא כאילו נשבע לשוא ואסור לענות אמן אחרי⁴⁰⁸³ ואע"פ שמן התורה אין איסור בהזכרת שם שמים לבטלה אלא כשמזכירו בדברי הבאי שאין בהם צורך ולא בדרך ברכה אע"פ שאינה צריכה מכל מקום מדברי סופרים אסור אפילו בדרך ברכה שאינה צריכה⁴⁰⁸⁴ (אבל לצורך מותר להזכיר אפילו בדבר הרשות⁴⁰⁸⁵):

ד אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כגון כל שני דברים שיכול לפוטרו בברכה אחת אסור לגרום שיצטרך לחזור ולברך⁴⁰⁸⁶ כגון שיפסיק בנתיים בשיחה או בדבר אחר הגורם שיצטרך לחזור ולברך⁴⁰⁸⁷ ואפילו בשבת שחסרו הרבה ברכות ממנין ק' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום⁴⁰⁸⁸ אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להשלים לק'⁴⁰⁸⁹.

במה דברים אמורים כשיכול לפטור ב' דברים בברכה שהיא מיוחדת לשניהם אבל אם היא מיוחדת לדבר אחד אלא שיכול לפטור בה גם השני בתורת טפלה טוב יותר להרבות בברכות כמ"ש בסי' רי"ב⁴⁰⁹⁰:

ה לפיכך אם הביאו לו פירות בתוך הסעודה טוב יותר להניחם לאחר ברכת המזון כדי שיברך אחריהם ברכתם האחרונה המיוחדת להם ולא יפטרם בברכת המזון שאינה מיוחדת להם⁴⁰⁹¹ ואינה פוטרם אלא משום שהם נחשבים מכלל הסעודה הואיל ובאו קודם שמשכו ידיהם מן הפת ואם באו אחר כך טעונים

⁴⁰⁷³ רש"י גיטין מה, ב ד"ה מין.

⁴⁰⁷⁴ **רמב"ם** הל' ברכות פ"א ה"ג. **שו"ע** שם (לענין אפיקורוס. וראה ש"ך יו"ד סי' רפא ס"ק א דהיינו מין).

⁴⁰⁷⁵ ראה רש"י גיטין שם ד"ה ישרף. וראה גם לעיל סי' לט ס"ד.

⁴⁰⁷⁶ **רמב"ם** ושו"ע שם.

⁴⁰⁷⁷ ברכות נג, ב. טור ושו"ע ס"ב-ג.

⁴⁰⁷⁸ **רמב"ם** שם ה"ט"ו. שו"ע ס"ג. ולענין בזמנן ראה לעיל סי' קסז סוסכ"ג. סי' קצ ס"ד. לקמן סי' תפד ס"ד.

⁴⁰⁷⁹ מ"א ס"ק ה. אליה רבה ס"ק ד. וראה אג"ק ח"ג ע' קלח.

⁴⁰⁸⁰ ואז יכולים אפי' להוציא אחרים שמחוייבים בברכה מדרבנן, כדלעיל סי' קפו ס"ג. ועי' לעיל סי' לט ס"א בחצע"ג. לקמן סי' תעט סוף ס"ו.

⁴⁰⁸¹ רש"י שם ד"ה אבל בעידן. טור ושו"ע שם. וכדלקמן סי' רפד ס"ח.

⁴⁰⁸² ברכות לג, א. וראה לעיל סי' קסז ס"ב.

⁴⁰⁸³ **רמב"ם** הל' ברכות פ"א ה"ט"ו. שו"ע ס"ד.

⁴⁰⁸⁴ **תוס'** ר"ה לג, א ד"ה הא. רא"ש קידושין פ"א סי' מט. תרומת הדשן סי' לו בשם הגאונים. **מ"א ס"ק ו**. אליה רבה ס"ק ה. ועי' שו"ת צמח צדק סי' ג אות ב.

⁴⁰⁸⁵ כדלעיל סי' קנו ס"ב. סי' קפח ס"ב. ועי' סדר ברה"נ פ"ג ה"ד.

⁴⁰⁸⁶ מ"א ס"ק ו. וראה גם לקמן סי' רעא ס"ב. סי' רפב ס"ג. סי' רצא ס"ג.

⁴⁰⁸⁷ כדלעיל סי' כה ס"ג.

⁴⁰⁸⁸ כדלעיל סי' מו ס"א.

⁴⁰⁸⁹ מ"א שם.

⁴⁰⁹⁰ סעיף ח. וראה גם לעיל סי' ריג ס"ו. לקמן סי' רמט ס"א ובקונטרס אחרון שם ס"ק ד. וראה העו"ב תשכג ע' 63.

קצור הלכות משו"ע אדה"ז מילואים לסי' רצ.

⁴⁰⁹¹ אבן העזר סי' ריב.

ברכה לפניהם ולאחריהם ואין נפטרים בברכת המזון שאין ברכת המזון פוטרת מעין ג' ולא בורא נפשות רבות כמ"ש בס"י קע"ז⁴⁰⁹² ור"ח⁴⁰⁹³ ויש חולקים⁴⁰⁹⁴ ויש להחמיר כסברא הראשונה.

ובפרט בשבת ויום טוב כדי להשלים ק' ברכות יש לו להניחם לאחר ברכת המזון להשלים בהם⁴⁰⁹⁵ ולא לסמוך על שמיעת חזרת הש"ץ וברכת התורה וההפטר⁴⁰⁹⁶ :

סליק הלכות ברכות⁴⁰⁹⁷ :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

⁴⁰⁹² סעיף ו.

⁴⁰⁹³ סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה"נ פ"א הי"ז.

⁴⁰⁹⁴ מ"א ס"ק ו. וראה גם מ"א סי' ריב ס"ק ג.

⁴⁰⁹⁵ שלי"ה מסכת שבת (קלד, א) ד"ה אסור. הובא במ"א שם (וראה גם סדר ברה"נ פ"ג הט"ו). וראה לקמן בקונטרס אחרון שם שהאריך בדבריהם, ומסיים: ויצא דינו של שלי"ה ברור לפי דעת הרא"ש וטור וש"ע החולקים על התוס' וכן הוא ג"כ דעת רבינו קלונימוס ואור זרוע ודרכי משה כאן מהר"ם גלאנטי וספר הזכרונות ובעל כנסת הגדולה שהעתיקם הילכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המג"א אין מזחיחים אותו.

⁴⁰⁹⁶ כדלקמן סי' רפד ס"ז. סי' רצ ס"א. וראה גם לעיל סי' מו ס"א.

⁴⁰⁹⁷ חלק מהלכות סימנים רטז-רכט נלקטו בלוח ברה"נ פרקים יא-יב, ובסדר ברה"נ פרקים יא-יג.

פסקי הסדור

ברכת המזון

קודם מים אחרונים יאמר פסוק זה⁴⁰⁹⁸ : זה חלק גו' :

ואחר מים אחרונים יאמר פסוק זה⁴⁰⁹⁹ : וידבר אלי גו' :

אם מברכין בזימון אומר המברך הב לן ונברך :

(או בלשון אידיש: רבותי מיר וועלין בענטשין) :

ועונין המסובין: יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם⁴¹⁰⁰ :

המברך אומר: ברשות מרנן ורבנן ורבותי⁴¹⁰¹ נברך שאכלנו משלו :

ועונין המסובין: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו⁴¹⁰² :

ומי שלא אכל עמהם עונה: ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד⁴¹⁰³ :

ואם הם עשרה אומר המברך: נברך אלהינו שאכלנו משלו :

ועונין המסובין: ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו⁴¹⁰⁴ :

⁴⁰⁹⁸ איוב כ, כט. וראה שער הכולל פל"ד אות ג.

⁴⁰⁹⁹ יחזקאל מא, כב.

⁴¹⁰⁰ כמבואר בשוע"ר סי' קצב ס"ז.

⁴¹⁰¹ ראה שוע"ר סי' קסז סוף סי"ט.

⁴¹⁰² כמבואר בשוע"ר סי' קצב ס"א.

⁴¹⁰³ כמבואר בשוע"ר סי' קצח ס"א.

⁴¹⁰⁴ כמבואר בשוע"ר סי' קצב ס"ג.

ומי שלא אכל עונה: ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד⁴¹⁰⁵:

בסעודת נשואין אומר המברך: נברך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו:

ועונין המסובין: ברוך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו⁴¹⁰⁶:

בחנוכה ופורים אומרים כאן [לפני ועל הכל] ועל הנסים ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר: הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי וכו'⁴¹⁰⁷:

רענו (בשבת רוענו⁴¹⁰⁸):

שכח ולא אמר רצה בשבת אפילו בסעודה שלישית אם הוא קודם שקיעת החמה⁴¹⁰⁹ ונזכר קודם ברכת הטוב והמטיב אומר: בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת⁴¹¹⁰:

ואם טעה ולא אמר יעלה ויבא ביום טוב אומר: בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוגי) הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים⁴¹¹¹:

בראש השנה אומר: בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל⁴¹¹² לזכרון⁴¹¹³ את יום הזכרון הזה בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון:

בחולו של מועד אומר: בא"י אמ"ה אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוגי) הזה (ואינו חותם)⁴¹¹⁴:

וכן בראש חדש אומר: בא"י אמ"ה שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם⁴¹¹⁵:

ואם חל יום טוב (או ראש השנה או ראש חדש) בשבת ולא הזכיר לא של שבת ולא של יום טוב (או ראש השנה או ראש חדש) כוללן יחד ואומר: בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים (בחוה"מ ומועדים) לששון ולשמחה את יום חג (פלוגי) הזה⁴¹¹⁶ (בר"ה וימים טובים לזכרון את יום הזכרון הזה. בר"ח וראשי חדשים לזכרון⁴¹¹⁷) וחותם בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים (בר"ה ויום הזכרון בר"ח וראשי חדשים):

וכל זה כשנזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אבל אם נזכר אחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אפילו לא אמר אלא תיבת ברוך בלבד צריך לחזור לראש⁴¹¹⁸. במה דברים אמורים בשבת ויום טוב של

⁴¹⁰⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קצח ס"א.

⁴¹⁰⁶ כתובות ח, א. טור ושו"ע אבן העזר סי' סב סי"ג.

⁴¹⁰⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קפז ס"ח.

⁴¹⁰⁸ ע"י שוע"ר סי' קפח ס"ה.

⁴¹⁰⁹ משא"כ אחר שקיעה החמה שיש אומרים שאפילו לכתחלה אין אומרים רצה. ע"י שוע"ר סי' קפח סי"ז.

⁴¹¹⁰ כמבואר בשוע"ר שם סי' ז' וסט"ו.

⁴¹¹¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח.

⁴¹¹² כמבואר בשוע"ר שם סי"א.

⁴¹¹³ בשוע"ר שם ליתא תיבה זו.

⁴¹¹⁴ כמבואר בשוע"ר שם סי"א.

⁴¹¹⁵ כמבואר בשוע"ר שם סי"י.

⁴¹¹⁶ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח.

⁴¹¹⁷ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג.

⁴¹¹⁸ כמבואר בשוע"ר שם סי"ט.

שלש רגלים אבל בחולו של מועד וראש חודש אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר⁴¹¹⁹ וכן בסעודה שלישית של שבת ויום טוב⁴¹²⁰ וכן בראש השנה ביום אבל בליל ראש השנה חוזר⁴¹²¹:
מגדיל (בשבת ויו"ט ור"ח מגדל⁴¹²²).

נוסח ברכה אחרונה מעין שלש

על תבשיל של ה' מיני דגן ועל היין ועל פירות מז' המינים שהם גפן תאנה ורמון זית ותמרה⁴¹²³.
ואם אכל פירות מז' המינים ומיני מזונות ושתה יין יכלול הכל בברכה אחת ויאמר כך: על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה כו' וחותם ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן והפירות⁴¹²⁴:

ברכת אירוסין ונשואין

יברך על הכוס⁴¹²⁵ ואח"כ⁴¹²⁶ יאמר: ברוך כו' אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות כו'⁴¹²⁷:
ישתה החתן והכלה⁴¹²⁸ ואח"כ מקדש החתן את הכלה בטבעת⁴¹²⁹ ואומר: הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל:
וקורין הכתובה⁴¹³⁰ ויברך שנית על הכוס ואח"כ יאמר [ז' ברכות]:
ושותין החתן והכלה שנית ובברכת המזון אומר הברכות תחלה ואח"כ מברך על הכוס⁴¹³¹:

סדר המילה⁴¹³²

כשמביאין את הילד לבית הכנסת⁴¹³³ אומרים ברוך הבא⁴¹³⁴:
כשמניחין הילד על הכסא של אליהו⁴¹³⁵ יאמר המוהל זה הכסא כו'⁴¹³⁶:

⁴¹¹⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"י.

⁴¹²⁰ כמבואר בשוע"ר שם סט"ו.

⁴¹²¹ ובשוע"ר שם ס"י אינו מחלק בזה.

⁴¹²² כמבואר בשוע"ר סי' קפט ס"ז.

⁴¹²³ וכ"ה לקמן בלוח ברה"י פ"א ה"ו.

⁴¹²⁴ וכ"ה לקמן בלוח ברה"י פ"א ה"א.

⁴¹²⁵ רמב"ם הל' אישות פ"ג הכ"ד. טור ושו"ע אהע"ז סי' לד ס"ב.

⁴¹²⁶ ראה שוע"ר סי' קצ ס"א טעם הקדמת ברכת היין.

⁴¹²⁷ כתובות ז, ב. טור ושו"ע אהע"ז שם ס"א.

⁴¹²⁸ ראה שוע"ר סי' ערב בקונטרס אחרון ס"ק ב, כמה טעמים שיכול להוציא בברכת היין אף שהם בקיאים ואף שאינו שותה בעצמו. וראה היכל מנחם ח"ג ע' קעו.

⁴¹²⁹ רמ"א אהע"ז סי' כז ס"א. בשם תיקוני זהר (תיקון ה' ותיקון י'). וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד סוף סי' רכג. שער הכולל פל"ה אות ג. לקוטי שיחות חט"ו ע' 337. סי' המנהגים - חב"ד ע' 76.

⁴¹³⁰ תוס' פסחים קב, ב ד"ה שאין. רמ"א סי' סב ס"ט.

⁴¹³¹ רא"ש פסחים פ"י ס"ח. ריטב"א כתובות ז, ב ד"ה ונהגו כל העולם בשם התוס'. דרכי משה אהע"ז סי' סב ס"ק ב. בית שמואל שם ס"ק ב. וראה שוע"ר רס"י קצ.

⁴¹³² עוד בהלכות מילה ראה שוע"ר סי' כה סל"ח. סי' עה ס"ה. סי' קלא ס"ה. סי' ריג ס"ז. סי' רמט ס"ז-ח. סי' של ס"ח. סי' שלא (דיני מילה בשבת). סי' תצ ס"ד. סי' תצג ס"ד. סי' תרב ס"ד.

⁴¹³³ ראה גם שוע"ר סי' קלא ס"ו. סי' שמז ס"ז. סי' תקפד ס"ט. סי' תרכא ס"ג.

⁴¹³⁴ סידור האריז"ל. וראה שער הכולל פ"ד ס"א.

⁴¹³⁵ פרקי דרבי אליעזר פכ"ט. הקדמת הזהר יג, א. שם ח"א צג, א. טור ושו"ע יו"ד סי' רסה ס"א.

המוהל מברך ברוך כו' על המילה⁴¹³⁷ :
 אבי הבן מברך⁴¹³⁸ בין מילה לפריעה⁴¹³⁹ ברוך כו' להכניסו בבריתו של אברהם אבינו :
 והעומדים שם עונים כשם שנכנס כו'⁴¹⁴⁰ :
 ואחר שנעשה החיתוך כראוי ימהר⁴¹⁴¹ לעשות הפריעה והמציצה ונוטל את הכוס ומברך⁴¹⁴² :
 ונותנים לתינוק לשותות מכוס הברכה⁴¹⁴³ או ישתה בעצמו :
 ואחר המילה יתפלל תפלה זו המוהל ואבי הבן רבונו של עולם כו' :

דיני פדיון הבן

מצות עשה לפדות כל איש ישראל את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית⁴¹⁴⁴ מיום שלשים ולמעלה⁴¹⁴⁵
 דהיינו ביום ל"א⁴¹⁴⁶ בחמשה סלעים⁴¹⁴⁷ ואם פדאו קודם אינו פדוי⁴¹⁴⁸ מכאן ואילך עובר בעשה⁴¹⁴⁹ .
 וחמש סלעים הם משקל שמונה לוט⁴¹⁵⁰ כסף נקי (שקורין פיי"ן זילב"ר) במשקל הקיסר דמדינתנו.
 ואלו חמשה סלעים נותן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות עבדים ושטרות ואם
 פדה בהם אינו פדוי⁴¹⁵¹ :
 והא לך סדר פדיון הבן⁴¹⁵² :

האב מייתי ליה לבכור קמיה כהן ומייתי כסף או שוה כסף חמשה סלעים ומודיע לכהן שהוא בכור פטר
 רחם לאמו הישראלית ואומר לו : אשתי הישראלית ילדה לי בן זה הבכור :
 הכהן שואל אותו ואומר : במאי בעית טפי בבנך בכורך או בחמש סלעים דמחייבת ליתן לי בפדיון בנך
 בכורך זה :

⁴¹³⁶ שו"ע שם.
⁴¹³⁷ שבת קלז, ב. טור ושו"ע שם ס"א.
⁴¹³⁸ שבת שם. טור ושו"ע שם.
⁴¹³⁹ רא"ש שבת פיי"ט ס"י. טור ושו"ע שם.
⁴¹⁴⁰ שבת שם. טור ושו"ע שם. וראה ט"ז שם ס"ק ב.
⁴¹⁴¹ ראה ט"ז שם ס"ק א. וראה קונטרס הסידור אות יא.
⁴¹⁴² בתחלה ברכת היין ואח"כ ברכת אשר קדש כו', מטעם המבואר בשו"ע"ר סי' קצ ס"א.
⁴¹⁴³ ראה גם שו"ע"ר סי' קצ ס"ד וסי' תרכא ס"ד-ה - לענין יום הכיפורים. סי' רעג ס"ט. סי' שמג ס"ח. וראה ראב"ן
 עירובין פ"ג (ע, א) : הרגילו הראשונים לתת מיין כוס הברכה בפי תינוק הנימול כל ימות השנה משום ימי התענית.
 וראה גם רמ"א יו"ד סי' רסה ס"ד. ש"ך שם ס"ק יד.
⁴¹⁴⁴ שמות יג, יג. קידושין כט, א. רמב"ם הל' בכורים פ"א ה"א. טור ושו"ע יו"ד סי' שה ס"א.
⁴¹⁴⁵ במדבר יח, טז. בכורות מט, א. טור ושו"ע שם ס"א.
⁴¹⁴⁶ ואפילו אם כלו לו כ"ט י"ב תשצ"ג ... שהוא חדש לא יפדהו ... לפי שחדש שבתורה הוא שלשים ימים שלימים ולכן
 צריך שיגיע ליום ל"א בשעת הפדיון (שו"ע"ר סי' שלט ס"ו).
⁴¹⁴⁷ במדבר שם. בכורות מט, ב. טור ושו"ע שם ס"א.
⁴¹⁴⁸ בכורות מט, א. טור ושו"ע שם ס"ג.
⁴¹⁴⁹ תניא רבתי סי' צח. וראה שער הכולל פט"ו ס"ק ב. הערת כ"ק אדמו"ר בשוה"ג שם.
⁴¹⁵⁰ כל לוט הוא לערך 12.8 גרם, 8 לוט - 102.4, וכל סלע - 20.48 גרם. וראה שיעורי תורה ע' רפז אשר 8 לוט הם 100
 גרם, וכל סלע - 20 גרם.
⁴¹⁵¹ בכורות נא, א. טור ושו"ע שם ס"ג.
⁴¹⁵² רא"ש קידושין פ"ק סי' מא בשם תקנת הגאונים. טור ורמ"א שם ס"י. וראה שער הכולל שם ס"ק ג.

האב אומר: בעינא בבני בכורי זה והילך חמשה סלעים בפדיון דמחייבנא ביה:

וכשנותן האב לכהן הפדיון מברך האב⁴¹⁵³ ברוך כו' על פדיון הבן: ברוך כו' שהחיינו כו':

יש שנהגו לעשות סעודה⁴¹⁵⁴ ואם יש שם יין עושה הפדיון בתוך הסעודה אחר המוציא⁴¹⁵⁵ ומברך הכהן על היין מיד אחר הפדיון⁴¹⁵⁶ ואם אין שם יין עושה הפדיון שלא בתוך הסעודה ואז מברך הכהן על שאר משקים⁴¹⁵⁷ וסעודה זו היא סעודת מצוה⁴¹⁵⁸:

סדר קריאת שמע שעל המטה

בליל שבת אין אומרים וידוי ולא למנצח בבוא:

צריך ליזהר בנטילת ידיים קודם הזיווג ולאחר הזיווג, וגם לשפוך מים אצל המטה אחר תשמיש:

⁴¹⁵³ פסחים קכא, ב. טור ושו"ע שם ס"י.

⁴¹⁵⁴ ס' הפרנס ס' רחצ. תרומת הדשן ס' רסח. רמ"א שם.

⁴¹⁵⁵ שו"ת מהר"י ברונא ס' קכא. משמעות מהרי"ל הל' פדיון הבן (ע' תצ-תצא). הגהות באר הגולה ברמ"א שם.

⁴¹⁵⁶ רא"ש שם בשם תקנת הגאונים. טור ורמ"א שם.

⁴¹⁵⁷ ט"ז שם ס"ק י. וכמבואר בשו"ע ס' קעד ס"א-ב, שרק על היין מברכים בתוך הסעודה, ולא על שאר המשקים.

⁴¹⁵⁸ ס' הפרנס ותרומת הדשן שם. וראה גם שו"ע ס' רמט ס"ח.

סדר נטילת ידיים לסעודה וקצת הלכותיה בקצרה

(א) גרסינן⁴¹⁵⁹ בגמרא⁴¹⁶⁰, המזלזל בנטילת ידיים בא לידי עניות, ופירש רש"י, שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית בצמצום. אמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ועל כן אין ליטול ברביעית מים בצמצום אלא יטול בשפע, גם על חפניו עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע⁴¹⁶¹.

ויזהר לעיין היטב שיגיעו המים בכל שטח היד סביב סביב, וגם בכל אורך האצבעות וברחבן סביב, ויהיה ריוח מעט בין אצבע לאצבע, ויהיו מוגבהין כלפי מעלה קצת, בכדי שיגיעו שם המים היטב וגם על ראשי האצבעות⁴¹⁶².

ואם בשפיכה אחת לא הגיעו המים בכל שטח היד, אין תקנה לשפוך על אותו מקום לבדו שלא הגיעו המים, שאין נטילה לחצאין, אלא צריך לחזור ולשפוך על כל היד כבתחלה⁴¹⁶³:

⁴¹⁵⁹ לכללות ההלכות שבסדר נט"י לסעודה ראה לקוטי מהרי"ט. שם הגדולים (מקורות), תורת מנחם (הערות), מראי מקומות וצינונים. שו"ע אדה"ז המבואר. סדור רבינו הזקן עם ציונים והערות ח"ב ע' תתקפה ואילך. מי רביעית ע' קעג ואילך.

⁴¹⁶⁰ שבת סב, ב (ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות, ואלו הן ... מזלזל בנטילת ידיים (שאינו רוחץ ומשפשף יפה, אלא מעט מים, כגון רביעית מצומצם, רש"י) ... אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפנאי מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא).

הובא בשו"ע ס' קנח סט"ו (צריך ליזהר מאוד בנטילת ידיים, שכל המזלזל בנטילת ידיים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. ואפילו הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות, אלא יוסיף ליטול ידיו בשפע. וכל הנוטל מלא חפניו מים, נותנים לו מלא חפניו טובה וברכה).

וראה תורת מנחם. הערות ובאורים תשסט ע' 67.

⁴¹⁶¹ כדעה הא' בשו"ע ס' קסא ס"ח (שיעור נטילת ידיים כל היד עד הקנה של זרוע).

⁴¹⁶² כמבואר בשו"ע ס' קסב ס"ו (אמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה ... יגביה ראשי אצבעותיו ... שישגיח שיבוא המים על ראשי האצבעות).

⁴¹⁶³ כמבואר בשו"ע שם ס"ז (כששופך הראשונים על היד, צריך ליזהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידיים ... שאין ידיים טהורות לחצאין, לפי שאין דרך נטילה בכך, ואם פסק אחר שנטל מקצת היד אין נטילת מקצת זו

(ב) הרוצה לקיים מצות נטילת ידים לדברי הכל, צריך לזהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר⁴¹⁶⁴ (ראב"ד⁴¹⁶⁵ רשב"א⁴¹⁶⁶ מהירושלמי⁴¹⁶⁷ וכרבי יוסי רפ"ב דידי⁴¹⁶⁸ דלא כרבי מאיר), ושיגיעו המים בכל שטח היד סביב עד הפרק כמו בשפיכה הראשונה ממשי⁴¹⁶⁹, כי המים שעל היד משפיכה הראשונה נטמאו מהיד והמים השניים מטהרים את הראשונים⁴¹⁷⁰.

ולכן צריך לשפוך ב' פעמים רצופים⁴¹⁷¹, ולא יגע בכלי בידו הלחה בין שפיכה לשפיכה, פן יגע בידו השניה (או⁴¹⁷²) בלחלוחית זו שעל הכלי שבאה ממים טמאים שעל ידו הראשונה⁴¹⁷³. ואף שיחזור

עולה לו ... צריך לחזור ולשפוך גם על מה שנטל. ואם לא שפך אלא על הנשאר מידו שלא נטל, הרי ידו טמאה כשהיתה, וסי' קנט סי"ג (אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי' קס"ב).

ומכל מקום אין צריך לנגב היד תחלה, כמו לקמן סי"ב-ג (אין המים שעל יד זו מטהרים את הלחלוחית מים טמאים שנטמאו מיד הראשונה ... ואם נגע בה, צריך לנגבה במפה תחלה יפה מהמים הראשונים שנטמאו בנגיעת יד שאינה נטולה הטמאה, ואחר כך חוזר ושופך עליה ב' פעמים כראוי). כי לקמן שם נטמאה היד מהיד השניה, משא"כ כאן שלא נטמאה מהיד השניה, סגי במה שחוזר ושופך על כל היד.

וראה תורת מנחם. מי רביעית ע' קעג.

וכל זה כשיכול לשפוך על כל היד כבתחלה. ואם הקילוח דק ואינו יכול, יתבאר דינו לקמן סוף סט"ו.

בשוע"ר רס"י קסב (סדר נטילה מרביעית כך הוא, אם שופך כל הרביעית בפעם אחת ... נטהרו ידיו ... אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד, צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

וכאן הובאה דעת כמה פוסקים, שגם כשופך רביעית בפעם אחת צריך לשפוך על כל יד ב' פעמים.

ומנהג חב"ד שגם ברביעית צריך ליטול ג' פעמים, ואף שהגיעו המים בכל שטח היד עד הפרק (ס' המנהגים - חב"ד ע' 21). וטעם מנהג זה נתבאר בשוע"ר שם (הערה 653).

סיכום הדברים – בשוע"ר שם (הערה 608).

תמים דעים סס"ו, הובא בכל בו סי' כג (מים ראשונים צריך שיפסיק בהם מים אחרונים אין צריך להפסיק בהם, ופירש בירושלמי (ברכות פ"ח ה"ב) מהו להפסיק, שהוא צריך ליטול ולשנות, כאותה ששינו מים הראשונים מטהרים את הידים, שניים מטהרין את המים שעל גבי היד, ובהל' מקוואות פ"א ה"ג, על מ"ש הרמב"ם (הנוטל שתי ידיו לתרומה צריך לחזור וליטול פעם שנייה במים שניים כדי להסיר המים שעל גב ידיו, שהרי המים שנטל בהן תחילה, והן הנקראין מים ראשונים, נטמאו בידיו), כתב הראב"ד (ואף לחולין צריך להפסיק מאותו הטעם, ירושלמי, מהו צריך להפסיק, נוטל וחוזר ונוטל מאותו רביעית עצמו).

וראה תורת מנחם.

תורת הבית הארוך בית ו שער ב (פירש הראב"ד ז"ל, שופך פעם אחת ומפסיק ואחר כך שופך פעם שניה כדי לטהר המים הראשונים, וכמו ששינו בפ"ב דמס' ידים, מים ראשונים מטהרים את הידים שניים מטהרים את המים שעל גבי היד), לפירוש הב"י סי' קסב (אבל מדברי הראב"ד שכתב הכל בו (סי' כג) נראה שאם שפך רביעית בבת אחת על ידיו לא מהני), הובאו במ"א שם ס"ק ג (וכתב בכל בו כדעת הראב"ד בשם הירושלמי, דאף ברביעית צריך ב' פעמים, עיי"ש ובב"י).

ברכות פ"ח ה"ב, וחלה פ"ב ה"א (שבראשונים נוטל ומפסיק ... מה הוא נוטל ומפסיק, רבי יעקב בר אחא אמר נוטל ושונה).

"נטל ... משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית ... רבי יוסי מטמא", וכרבי יוסי, שגם ברביעית נשארו המים טמאים וצריך שטיפה שניה.

ראה מי רביעית ע' קעד. שו"ע אדה"ז המבואר.

כמבואר בשוע"ר סי' קסב ס"א, לענין פחות מרביעית (כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד ... וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד), ושם נסמן (הערה 610).

ראה שו"ע אדה"ז המבואר.

ראה תורת מנחם.

כמבואר בשוע"ר סי' קסב סי"ג (שאם ישפוך הראשונים על זו ועל זו ואחר כך השניים על זו ועל זו, נמצא נוגע בברזא בידו לחה ממים הראשונים הטמאים ונדבקו מים טמאים בברזא, וכשחוזר ודוחקה בידו השניה, נטמאה ממים טמאים שנדבקו בה, וצריך לנגבה. וכן יזהר בכלי שאין לו אלא אוזן אחד, שאם יאחזנה בידו לחה ממים טמאים לא יאחזנה בידו השניה), אלא ששם מייירי בפחות מרביעית, וכאן מייירי אף ברביעית.

ושם (הערה 718) נתבאר מנהג חב"ד, שמכל מקום נוהגים ליטול הידים עם אלונית, וכמבואר בט"ז סי' קסב סוף ס"ק ז (דבמפה נבלעו המים במפה ואין שייך שם נגיעה). והיינו כשהמפה יבשה ואין בה טופח על מנת להטפח.

וישפוך על ידו השניה שתי פעמים, אין המים שעל יד זו מטהרים את הלחלוחית מים טמאים שנטמאו מיד הראשונה⁴¹⁷⁴:

(ג) ואפילו אחר ששפך ב' פעמים על יד זו, יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה⁴¹⁷⁵. ואם נגע בה, צריך לנגבה במפה תחלה יפה מהמים הראשונים שנטמאו בנגיעת יד שאינה נטולה הטמאה, ואחר כך חוזר ושופך עליה ב' פעמים כראוי⁴¹⁷⁶. וכן יעשה אם נגע בה אחר ששפך עליה פעם אחד⁴¹⁷⁷. וכן אם נגע בה איש אחר שלא נטל ידי⁴¹⁷⁸.

וכן אם אחר שנטל ידיו וניגבן נגע ביד איש אחר ששפך עליה פעם אחד לבד, או בלחלוחית שעל הכלי הבאה מיד האיש ההוא ששפך עליה פעם אחד לבד, שהם מים טמאים, מקנחה היטב, ויחזור ויטול ליד זו שנגע בה נטילה כשרה לשפוך עליה ב' פעמים כראוי. ואפילו באמצע הסעודה⁴¹⁷⁹. ואין צריך ליטול ידו השניה⁴¹⁸⁰, וכדין הנוגע במקום הטינופת באמצע הסעודה⁴¹⁸¹:

(ד) ואחר ששפך ב' פעמים על יד זו וב' פעמים על יד זו, מצות חכמים לשפשף יפה זו בזו⁴¹⁸² לטהרה יתירה⁴¹⁸³. ולפי ששפשוף זה הוא מכלל מצות נטילת ידים, לכן יברך ברכת על נטילת ידים קודם

סיכום הדברים – בשוע"ר שם (הערה 608).

⁴¹⁷⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ט (ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן, לפי שהמים שעל יד זו נטמאו בנגיעתן במי זו, ושעל זו בנגיעת מי זו, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים, לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי).

⁴¹⁷⁵ כמבואר בשוע"ר שם ס"י (אפילו נגע בה יד שאינה נטולה כלל ... הרי המים שעליה מתטמאין מיד הטמאה שנגעה בהם).

אלא ששם מיירי דוקא בפחות מרביעית, כאמור שם (וכבר נתבאר, שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאין מתטמאין כלל, ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום, ידו הראשונה טהורה).

ואילו כאן מיירי אף ברביעית, כדלעיל ס"ב (צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב' פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר), וכיון שזקוקים לב' פעמים, פוסלת הנגיעה ביד שאינה נטולה.

⁴¹⁷⁶ בשוע"ר שם סוף ס"ט (ומכל מקום יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה). אמנם כאן החמיר גם בזה להצריך ניגוב ולחזור וליטול.

וראה מי רביעית ע' קעו.

⁴¹⁷⁷ בתורת מנחם ס"ק יז (קאי גם כן ארישא, שעל יד אחת שפך ב' פעמים ועל יד הב' רק פעם אחת. והוא דין הרמ"א קס"ב סוף ס"ו). והיינו דמיירי בב' האופנים: (א) ששפך על יד אחת פעם אחת ונגע ביד השניה שאינה נטולה. (ב) ששפך ב' פעמים על יד אחת ונגע ביד הב' ששפך עליה רק פעם אחת, שבשניהם אין לה תקנה אלא בניגוב, וכמבואר בשוע"ר שם ס"י (ואם לא נתן עליה אלא הראשונים בלבד, אין להם תקנה אלא בניגוב).

⁴¹⁷⁸ כמבואר בשוע"ר שם (בין שהיא ידו בין ידו של אחר שלא נטל ידיו).

⁴¹⁷⁹ כמבואר בשוע"ר בסוף הסעיף שם (ואפילו באמצע הסעודה).

ודינו כמו נגע מקום מטונף באמצע הסעודה, שיתבאר לקמן ס"ז (ואם נגע צריך לחזור וליטול היד שנגע בה כהלכה עד הפרק).

⁴¹⁸⁰ ברייתא יומא ל, א (הלכה בסעודה, אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס). טור ושו"ע ס"י קע ס"א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת).

⁴¹⁸¹ דלקמן ס"ז (צריך ליזהר מאד בסעודה שלא ליגע ... ואם נגע, צריך לחזור וליטול היד שנגע בה).

⁴¹⁸² כמבואר בשוע"ר ס"י קסב ס"ח (אחר נטילת מים שניים על ב' ידיו או רביעית בבת אחת ישפוף ידיו זו בזו). וכאמור בתוספתא ידים פ"א ה"ב (הנוטל את ידיו צריך לשפוף את ידיו).

וראה סדור רבינו הזקן עם ציונים והערות ח"ג ע' א'תקעט.

פירוש נוסף בתוספתא זו הובא בשוע"ר ס"י קנח ס"ז (צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב ... צריך לשפשף במפה או בשאר דבריו, שהשפשוף מטהרן ביותר).

משני הפירושים ב"שפשוף" זה, יוצאת נפקא מינה לענין זמן ברכת על נטילת ידים, כדלעיל ס"י קנח סט"ז (שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב הואיל וגם הוא מן המצוה), ואילו כאן (ולפי ששפשוף זה הוא מכלל מצות נטילת ידים, לכן יברך ברכת על נטילת ידים קודם שפשוף זה).

⁴¹⁸³ לבוש ס"י קסב ס"ז (צריך לשפוף ידיו זו בזו כדי לקנח יפה כל המים קודם ניגובם במטפחת, שבזה נטהרו יפה).

שפשוף זה⁴¹⁸⁴, כדי שתהא הברכה כמו עובר לעשיית המצוה, כשאר ברכות המצות, אף שאינה עובר לעשייתה ממש, שלא רצו חכמים לתקן לברך קודם הנטילה ממש, לפי שמן הסתם אין הידים נקיות⁴¹⁸⁵.

ואם לא בירך קודם השפשוף, יברך אחר כך קודם הניגוב. ואם שכח יברך אחר כך⁴¹⁸⁶:

(ה) ועל פי הקבלה יש להגביה ידיו בשעת הברכה⁴¹⁸⁷.

ואין לומר ואשא כפי כו'⁴¹⁸⁸, כי אין להפסיק בין נטילה לברכתה כלל וכלל, וצריך לתכפן בכל מה דאפשר⁴¹⁸⁹.

ויש לשפוך על יד ימין תחלה ואחר כך על יד שמאל⁴¹⁹⁰. אך על פי הקבלה יקח הכלי עם המים ביד ימינו תחלה, ויתננו לשמאלו, וישפוך בשמאלו על ימינו תחלה ואחר כך ישפוך בימינו על שמאלו⁴¹⁹¹:

(ו) וקודם הנטילה צריך לעיין בידיו אם אין עליהם שום דבר החוצץ. וצפורן שהיא גדולה והיא עודפת חוץ לבשר צריך לנקר הצואה שתחתיה חוץ לבשר, משום חציצה. ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ⁴¹⁹².

⁴¹⁸⁴ בשוע"ר ס"י קנח סט"ז (מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה, ועוד שגם הניגוב הוא מן המצוה ... ומכל מקום מי שנוטל ידיו בבי' שטיפות ראוי לו לברך אחר שטיפה הראשונה קודם שיתן עליהם מים שניים שכבר ידיו הן נקיות וראויות לברכה אף אם היה בבית הכסא).

וראה תורת מנחם סקכ"ג (בשו"ע קנ"ח סט"ז כתב בין מים ראשונים ושניים, אבל כאן הרי החמיר ליטול ב' פעמים רצופים על כל יד, ולכן פסק קודם שפשוף). מי רביעית ע' קעז.

⁴¹⁸⁵ כמבואר בשוע"ר ס"י קנח סט"ז (שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה). וכאן כתב "שמן הסתם אין הידים נקיות".

ואף שסתם ידים כשרות לברכות, כמבואר בשוע"ר ס"י א מהדורא בתרא ס"ז (סתם ידים אלו כשרות להזכיר השם בברכות). מכל מקום הן פסולות לסעודה, כמבואר בשוע"ר ס"י קנח ס"א (צריך ליטול ידיו תחלה ... שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן הן שניות לטומאה). וראה תורת מנחם. מי רביעית שם. מראי מקומות וציונים. שו"ע אדה"י המבואר.

⁴¹⁸⁶ ולא פירש עד מתי אפשר לברך. ולקמן ס"ה (אין להפסיק בין נטילה לברכתה כלל וכלל, וצריך לתכפן בכל מה דאפשר).

וראה שוע"ר ס"י קנח סט"ז (ומכל מקום אם נזכר אחר שבירך המוציא, שוב אינו מברך על נטילת ידים ... אין סברא כלל שיוכל לברך עליה לעולם, אלא מיד אחר עשייתה), ושם נסמן (הערה 156).

⁴¹⁸⁷ זהר חדש רות (דצריך להגביה ידיו לאחר נטילה בשעה דמברך). ריקנטי עקב ד"ה ואכלת (שצריך להגביה ידיו בשעה שמברך לאחר נטילת ידים, ויקדש ידיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ... לימד על הברכה שתהא בנשיאות כפים). של"ה שער האותיות, קדושת האכילה פא, א (מים (ה)ראשונים מצוה, רמז למאורות העליונים ששם מקום המצות, ולפיכך אנו מגביהין ידיו למעלה, שנאמר 'ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי, כדי שיתברכו כולם מהמקור, כדי שימצא מזון ושפע לכל העולמות, כי המזון תלוי במים ראשונים).

ובלקוטי דבורים ח"ג תמח, ב (בשעת דער טאטע [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע] זאגט על נטילת ידים ... לסעודה: א) ער זאגט נטילת ידים בשעת השפשוף, אחר הנטילה קודם הניגוב. ב) די הגבהה איז נאר כנגד הלב, ניט העכער. ג) ביידע הענט שלובות ניט פאנאנדערגעשפרייט. ולענין נטילת ידים שחרית, ראה ס' המנהגים - חב"ד ע' 2). אשכבתא דרבי ע' 19.

⁴¹⁸⁸ תהלים קיט, מח (ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחוקיך).

⁴¹⁸⁹ כמבואר בשוע"ר ס"י קנח סט"ז (יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה, כמ"ש בסי' קס"ה), וסי' קסה ס"א (יהיה הפסק בין נטילה לברכתה), וסי' קסו (ושלא לצורך אין להפסיק אפילו בשהייה מועטת, ולדבר אסור אפילו בדברי תורה).

⁴¹⁹⁰ כמבואר בשוע"ר ס"י קנח ס"ט (כשהוא נוטל ידיו, נוטל ימין תחלה ואחר כך יד שמאל. וכן בכל פעם שרוחץ ידיו רוחץ של ימין תחלה, כמ"ש בסי' ב').

⁴¹⁹¹ כמבואר בשוע"ר ס"י ד מהדו"ק ס"י (ולפי שטוב הוא שמן יד ימין יבואו המים על ידיו לטהרם, מטעם שנתבאר בוזהר, לפיכך יטול כלי של מים ביד ימינו ונותנו לשמאלו כדי שישפוך מים על ימינו תחילה).

⁴¹⁹² כמבואר בשוע"ר ס"י קסא ס"א (צריך לזיז) מה מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים, כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר ... ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו, וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם).

וראה בדי השלחן ס"י לג ס"ק ב.

ואם יש עליהן איזה לכלוך וצריך להעבירו תחלה על ידי שפשוף מים יפה, יזהר לקנח ולנגב המים יפה מהיד קודם נטילה, כי הם מים טמאים, ויטמאו את מי הנטילה⁴¹⁹³. וכן היוצא מבית הכסא ונוטל ידיו מעט לברך אשר יצר, צריך לנגבן היטב תחלה קודם נטילת ידים לסעודה. אך מן הדין יכול לברך אשר יצר אחר ברכת על נטילת ידים, ואין בזה משום הפסק בין נטילת ידים לסעודה⁴¹⁹⁴. אבל צריך לזהר מלהשיח בינתיים אפילו שיחה קלה, ואפילו ללמוד לא נכון⁴¹⁹⁵:

(ז) וצריך לזהר שיהיו המים כשרים לנטילת ידים, דהיינו שלא נשתנו מראיהם, ולא נעשה בהם שום מלאכה⁴¹⁹⁶, שאם נשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכם, כגון שנפל לתוכם יין או שכר⁴¹⁹⁷, וכן אם נשתנו מראיהם מחמת עשן או דבר אחר, פסולים לנטילת ידים. אבל אם נשתנו ונעשו עכורים מחמת עפר וטיט כשרים⁴¹⁹⁸. אך אם הם עכורים כל כך עד שאין הכלב שותה מהם פסולים. וכן אם אין הכלב יכול לשתות מהם מחמת שהם סרוחים או מרים או מלוחים פסולין⁴¹⁹⁹. ולכן מי הים פסולין לנטילת ידים⁴²⁰⁰:

(ח) אבל מותר להטביל ידיו בים⁴²⁰¹, וכן במי גשמים המכונסין בקרקע, אף שהם סרוחים ועכורים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם⁴²⁰². והוא שיש בהם מ' סאה שהם ראויים לטבילה⁴²⁰³, וגם יהיו מכונסים באשבורן ולא זוחלין והולכין, שמי גשמים הזוחלין פסולים לטבילה⁴²⁰⁴. אבל במעיין מטבילים הידים

⁴¹⁹³ בשו"ע"ר סי' קסב ס"ה (אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוף עליהן ג' פעמים, ראשונה להעביר הכללוד ואחר כך מים ראשונים ושניים, או רביעית בבת אחת), וכיון שאינו משפסף שתי הידים זו בזו, אין צריך לנגבם קודם נטילה, משא"כ כאן שמעבירים על ידי שפשוף הידים זה בזה, כמ"ש הראב"ד בתמים דעים סוף סי' סו (כי אי אפשר לנטילת ידים בלא שפשוף מפני הזיעה וצואה שעל ידיו), והמ"א סי' קסב ריש ס"ק ח (דצריך לשפסף בשפיכה ראשונה לרחוץ יפה הזיעה).

וראה ארץ צבי סי' לה. בדי השלחן סי' לג ס"ק יג. תורת מנחם סקל"ח. אשכבתא דרבי הע' מ.
⁴¹⁹⁴ כמבואר בשו"ע"ר סי' קסה ס"א (יברך תחילה על נטילת ידים על נטילה זו לבדה, ואחר כך אשר יצר, שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שלטהרת ידים היא באה גם כן).

⁴¹⁹⁵ כמבואר בשו"ע"ר סי' קסו ס"א (ולדבר אסור אפילו בדברי תורה ... ואין צריך לומר בדבר חול). וראה תורת מנחם סקמ"ג לענין הפסק בשתיקה. ובסקמ"ד לענין שיחת ב' או ג' תיבות.

⁴¹⁹⁶ מלאכה הפוסלת במים תתבאר לקמן סי"י, וכאן מבואר דין נשתנה מראיהם.

⁴¹⁹⁷ ואף שיתבאר לקמן ס"ח (מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח). מכל מקום שאני שכר שנפל לתוך המים ונשתנה מראיהם, שהשינוי הוא לגרעיותא ולא לעילוי, ונתבאר בשו"ע"ר סי' קס ס"א (הערה 406).

⁴¹⁹⁸ כמבואר בשו"ע"ר סי' קס ס"א (מים שנשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכם, כגון שנפל לתוכם דיו או קומס או יין ושכר ושינו מראיהם, פסולים לנטילת ידים. אבל אם נפל לתוכם עפר וטיט, אע"פ שעכרום כשירים ... ואם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולים).

⁴¹⁹⁹ כמבואר בשו"ע"ר שם סי"י (אבל מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים).

⁴²⁰⁰ כמבואר בשו"ע"ר שם סי"ב (ומי הים הן מלוחין ואינן ראויים לשתיית הכלב, ואין נוטלין מהן לידים בכלי).

⁴²⁰¹ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנט סט"ז (להטביל ידיו בים).

⁴²⁰² כמבואר בשו"ע"ר סי' קס סי"י (מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם ... כשרים למי מקוה לטבילת כל הגוף, ואין צריך לומר לטבילת ידים).

וראה שם (הערה 461) סיכום פרטי ההלכה של טבילת ידים.

⁴²⁰³ כמבואר בשו"ע"ר סי' קס סי"א (חמי טבריא הם מרים, ואין ראויים לשתיית הכלב ... אם המשיך אותם בארץ דרך חריץ שבקרקע חוץ למקומם, והפסיקן מהמעין הנובע חם, אין מטבילין בהן, אם אין בהם מ' סאה, אפילו להאומרים שאין צריך מ' סאה לטבילת ידים בשאר מי מקוה ... כאן גזרו שמא יטול מהם גם כן בכלי).

ואם הם מחוברים על ידי חריץ למקוה שיש בו מ' סאה, או למעין של חמי טבריא, יש ב' דעות, ויש להחמיר (שם סי"א-ב).

⁴²⁰⁴ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנט סכ"ב (מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין, יש להסתפק ... שלא הקילו בזוחלין, מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה). וכאן מיירי במים סרוחים ועכורים, שבודאי יש לאסור לטבול בהם הידים.

אפילו בזוחלין, ואפילו בפחות הרבה מארבעים סאה, אלא שהידים מתכסים בו לבד⁴²⁰⁵.

ובשעת הדחק יש לסמוך על יש מקילין בנטילת ידיים להטבילין במי גשמים או הפשרת שלגים המכונסים באשבורן אף על פי שאין בהם מ' סאה אלא כדי לכסות הידים בלבד⁴²⁰⁶, כגון המהלך בדרך והוא רחוק מאד מהמים⁴²⁰⁷, ואין עמו כלי לשאוב וליטול ממנו לידיו, או שהם סרוחים או עכורים ופסולים לנטילה⁴²⁰⁸.

אבל אין להקל להטביל בשאובין שבקרקע, אפילו יש בהם מ' סאה⁴²⁰⁹, ולא בשלג שאינו מרוסק שעל פני הארץ אף על פי שמחובר יחד מ' סאה ויותר⁴²¹⁰.

אבל⁴²¹¹ מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח⁴²¹².

(ט) וכל המטביל ידיו לסעודה, יש אומרים לברך על טבילת ידיים או על שטיפת ידיים, ולא על נטילת ידיים, ויש אומרים שאין לברך על טבילת ידיים אלא על נטילת ידיים. ולכתחלה טוב לברך על שטיפת ידיים ויוצא לדברי הכל⁴²¹³. אך אם בירך על טבילת ידיים או על נטילת ידיים אין צריך לחזור ולברך⁴²¹⁴.

⁴²⁰⁵ כמבואר בשוע"ר שם (במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן, אבל מי מעיין, לדברי הכל כשרים לטבילת ידיים, כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת ... אע"פ שאין בהם מ' סאה ... ואפילו הם זוחלין). וזה יש להכשיר אם במים סרוחים ועכורים, כמבואר בשוע"ר סי' קס ס"א (חמי טבריא הם מרים ... מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן, אפילו אין בהם מ' סאה, שהמעין מטהר בכל שהוא).

⁴²⁰⁶ כמבואר בשוע"ר סי' קנט סכ"א (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאין שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידיים ... ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים בדיעבד).
וכאן שמתכסים בו הידים, בודאי יש בהם רביעית (ראה תורת מנחם ס"ק סא).

⁴²⁰⁷ וכמה דפוסים "רחוק מהמים". ולקמן סכ"ב (ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד' מילין). וראה תורת מנחם.

⁴²⁰⁸ בשוע"ר שם סכ"א התיר בדיעבד במים הכשרים לנטילה שאין בהם מ' סאה, ובסי' קס ס"א התיר בדיעבד בחמי טבריא בחריץ שמימיו מחוברים למי המעין. וכן הוא בסדר השכמת הבוקר סכ"א, שהתיר בשעת הדחק במי גבאים (הראוים לנטילת ידיים).

ולענין סרוחים ועכורים נתבאר לעיל (והוא שיש בהם מ' סאה שהם ראויים לטבילה).

וכאן נראה לכאורה שמקיל בשעת הדחק אף במים סרוחים או עכורים שאין בהם מ' סאה. ואפשר הוא עפ"י סברת הכסף משנה הל' ברכות פ"ו ה"ט (דהא אפשר לדחות ולומר ... דעד כאן לא גזר חזקיה אלא בחמי טבריא שאין פיסולן ניכר, שהרי זכים הם ... ולכן אתי למימר דלא שגא בת בירתא מכלי, אבל בשאר מימות שנפסלו משתיית הכלב, שפיסולם ניכר אם בטעמם אם במראהם, לא גזרינן). הובא במעדני יו"ט חולין פ"ח ס"ח ס"ק מ.

וראה דובר שלום ע' פד.

⁴²⁰⁹ כדעה הא' שבשוע"ר סי' קנט סכ"ג (אבל מים שאובין, אפילו הם במקום אשבורן ויש בהם מ' סאה, פסולות לטבילת ידיים).

⁴²¹⁰ כדעה הב' שבשוע"ר סי' קס ס"ד (ושלג המונח על פני הארץ, כל שיש מ' סאה מחובר יחד, אפילו נמוך מאוד, מותר להטביל בו. ויש אומרים שאין טבילה אלא במים, אלא שהשלג וכיוצא בו מצטרפין להשלים למ' סאה, אף על פי שאין מרוסקים, אבל אין טובלין בהם אלא אם כן ריסקן עד שנעשו מים), וראה בהנסמן שם (הערה 498).

⁴²¹¹ קטע זה מדבר בנטילת ידיים, ולא בטבילה.

⁴²¹² כמבואר בשוע"ר שם סט"ו (מי דבש (שקורין מע"ד) ושכר נוטלין [מהן לידים], שהרי עיקרן מים. ואע"פ שנשתנו מראיהם, אין לחוש, כיון שנשתנו לעילוי).

ומכל מקום נתבאר לעיל ס"ז (שנפל לתוכם ... שכר ... פסולים לנטילת ידיים), כי שכר שנפל לתוך המים ונשתנה מראיהם, השינוי הוא לגריעותא ולא לעילוי. ונתבאר בשוע"ר סי' קס ס"א (הערה 406).

⁴²¹³ נתבאר בשוע"ר סי' קנט סכ"ד (המטביל ב' ידיו, יש אומרים שאינו מברך על נטילת ידיים, אלא על טבילת ידיים או על שטיפת ידיים, לפי שלשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא ויש אומרים שמברך על נטילת ידיים ולא על טבילת ידיים, שהיכן ציונו על טבילת ידיים, אבל על נטילת ידיים ציונו, ויש בכלל מאתיים מנה, שמחמת חיוב הנטילה שציונו אנו מטבילין עכשיו. ויש מי שהכריע, שאם מטביל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידיים, אבל אם מטביל במים הכשרים לטבילה ולא לנטילה, כמו שיתבאר בסי' ק"ס, מברך על טבילת ידיים (והמברך על שטיפת ידיים יוצא לדברי הכל). ולעיל בהשכמת הבוקר (סוף סדר נטילה) כתב לברך על נטילת ידיים.

והמטביל ידיו דיו להטביל פעם אחת לבד⁴²¹⁵. רק שיעיין בהם שאין בהם שום דבר החוצץ⁴²¹⁶:

(י) מלאכה הפוסלת במים, כיצד כגון ששכשך בתוכם איזה כלי הצריך הדחה להדיחו בהן, וכן ירקות הצריכים הדחה⁴²¹⁷, או ששרה בתוכם ירקות כדי שלא יכמשו, או ששרה בתוכם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיכווצו⁴²¹⁸, וכן שאר כל דבר שנשרה בתוכם במתכוון ולא שנפל לתוכם מאליו⁴²¹⁹. וכן אם העמיד בתוכם כלי של מים חמין או של יין לצננם הרי זו מלאכה ופסולה⁴²²⁰. ואין צריך לומר מים שמדד בהם איזה כלי לידע מדתו⁴²²¹.

והיוצא מבית הכסא או שנגע במקום המטונף שבגופו שצריך לנקות ידיו, ושכשכן תוך כלי של מים, נפסלו לנטילת ידים. ואפילו טבל בהם אצבעו הקטנה לנקותה נפסלו כל המים שבכלי. אבל אם חפן מהם בחפניו ומשפשף ידיו לנקותן במים שחפן, הרי המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה וכשרים⁴²²².

ומים כשרים שנפלו לתוכם מעט מים פסולים בטלים ברוב⁴²²³:

(יא) בהמה חיה ועוף ששתו מכלי של מים, הרי המים הנשארים לא נעשה בהם שום מלאכה וכשרים. אך אם שתה מהם כלב או חזיר או שאר דבר מאוס, כל שבני אדם נמנעים לשתות מים הנשארים בכלי משום מיאוס, יש פוסלין משום שנעשו כשופכין. וטוב לחוש לדבריהם⁴²²⁴:

(יב) הכלי שנוטל ממנו לידים צריך שיהיה מחזיק רביעית⁴²²⁵. וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק

⁴²¹⁴ עולת תמיד ס"ק כד (מיהא בדיעבד יוצא בברכת טבילת ידים).

⁴²¹⁵ כמבואר בשו"ע"ר שם סכ"ה (המטביל ידיו, אין צריך שתי פעמים, כמו שהצריכו מים שניים בנטילה).

⁴²¹⁶ שאם יש בו דבר החוצץ, לא תספיק טבילה פעם אחד, אלא צריך לשפשפו תחלה במים ואחר להטבילו, כעין המבואר בשו"ע"ר סי' קסב (וכל זה כשידיו נקיות. אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג' פעמים, ראשונה להעביר הכללך ואחר כך מים ראשונים ושניים).

⁴²¹⁷ כמבואר בשו"ע"ר סי' קס"ג (אם הדיח בהם כלים או ירקות פסולים).

⁴²¹⁸ כמבואר בשו"ע"ר שם (אם שרה בהם הירקות כדי שלא יכמשו, וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתכווצו, הרי זו מלאכה ופסולים).

⁴²¹⁹ כדעה הא' בשו"ע"ר שם ס"ב (אבל אם לא נתכוין לשרות כלל, רק שנפל פת למים ונשרו בהם כשרים, שלא עשאו שופכין).

⁴²²⁰ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ג (וכן אם נתן כלי של יין לתוך המים לצננו, פסולים).

וכאן הוסיף "כלי של מים חמין", כמבואר במעשה רוקח על הרמב"ם ה' ברכות פ"ו ה"ח (וראיתי להרב עראמה ז"ל [פירוש רבי דוד עראמה לרמב"ם] שנסתפק במי שמצנן המים במים אחרים, כגון בימות הקיץ, אי מקרי נעשה בהם מלאכה או לא, והסכים שהוא כמו הדיח בהם כלים מודחים כיון שאינו משתנה מראיתם ע"כ. ואחר המחילה נראה לענ"ד דשניא דא מן דא, דבהדיח כלים מודחים אינו צריך לאותם מים כלל, אלא שמדיחם לנקותם יותר, משא"כ במצנן שהוא צריך לאותם מים צורך גמור לקרר המים האחרים כדי שיהיו נוחים לשתותם לתוקף החום. והרי מצינו להרא"ש ז"ל, והביאו הרב ב"י או"ח, דפסל מצנן יין במים, ועל כרחך לחלק כדכתיבנא, ומה לי יין מה לי מים).

⁴²²¹ ובשו"ע"ר שם ס"ד (אם המים בכלי שיש בו שנתות ונתן לתוכו בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו, הרי זה עשיית מלאכה במים ופסולין לנטילת ידים).

⁴²²² כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ו (היוצא מבית הכסא, יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו, ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה) מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו. אבל אם הטביל בדלי לטהר, הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי).

⁴²²³ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ח (מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים, בטלים ברוב).

⁴²²⁴ כמבואר בשו"ע"ר סי' קס"ח (מים ששתו מהם בהמה חיה ועוף, אין לפוסלם משום מלאכת השתיה, שנעשתה במעט מים שהוחזר מפייהם לכלי, כמו שהוא דרך בהמה חיה ועוף בשתייתן שמגביהין פיהם לאחר שקלטו מן המים והמים נופלין מפייהם, כי מים אלו בטלים ברובם. ויש פוסלים בשתה מהם כלב או חזיר, מפני שנמאסים והרי הם כשופכים, ויש לחוש לדבריהם).

⁴²²⁵ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנט"ג (צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית. ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, אפילו רוצה למלאותו ב' ג' פעמים).

מפולש⁴²²⁶, ואפילו מחזיק רביעית ויותר מהנקב ולמטה, כי מאחר שמהנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו, נמצא שהמים הבאים על ידו מפי הכלי ולמעלה⁴²²⁷ אינם באים מכלי⁴²²⁸.

ואפילו אותן קנקנים שמתחלת עשייתן עושין האומנים בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, אין עליהם תורת כלי מהנקב ולמעלה, ואין נוטלין ממנו לידים דרך פיו⁴²²⁹. וכן אותם קנקנים שיש להם כמין דד בולט בגובה יותר משפת הכלי ולמעלה, שיוצקין ממנו דרך דד הבולט בגובה, אין נוטלין ממנו לידים דרך הדד, אלא דרך פיו, כי מאחר שאינו מקבל משקין למעלה מפיו תוך הדד, ואינו עשוי לקבלה אלא ליצוק ממנו, אין תורת כלי עליו⁴²³⁰. וכן אם פי הכלי עצמו למעלה אינו בשוה וביושר על פני כולו, אלא יש בו עולה ויורד מקצתו גבוה ומקצתו נמוך, אין נוטלין במקום הגבוה, מאחר שאינו מקבל משקין. וכן אם יש בו סדקים מפולשים למעלה אין ליטול ממנה, אם יש בו בסדק איזו משך אורך קצת⁴²³¹. אבל בפגימות קטנות אין לחוש⁴²³²:

(יג) כלי עץ שניקב או נסדק וסתם הנקב היטב בסמרטוטין או בטיט וכיוצא בו עד שאין המים יוצאין דרך שם כלל, אין סתימה זו מועלת לעשותו כלי לנטילת ידים. ויש אומרים שאפילו זפת וכיוצא בו אינו מועיל בכלי עץ, אלא בכלי חרס לבד. ולדברי הכל אין שום סתימה מועלת בכלי זכוכית אפילו זפת וכיוצא בו, ואפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהן⁴²³³:

(יד) כל כסויי הכלים שיש להם בית קיבול, אפילו הם מחזיקים רביעית ויותר פסולים לנטילת ידים, שמאחר שלא נעשו לקבלה אין עליהם שם כלי לענין נטילת ידים. ואפילו אם רגילין ליתן לתוכן מעט משקה לפרקים⁴²³⁴. וכן מיני כובעים של לבדין (שקורין קאפילוש), אפילו הם עבים כל כך עד שאין המים יוצאין מהם, אין נוטלין מהם לידים, הואיל ולא נעשו לקבלה, ואף על פי שהולכי דרכים רגילים

⁴²²⁶ כמבואר בשו"ע"ר שם סי"ב (ויש אומרים, שאין חילוק בין ניקב לנתבקע ונסדק ... וכן עיקר).

אלא שבשו"ע"ר שם סי"ד (ואם ניקב בכונס משקה, דהיינו שאם ידחקו אותו לתוך מים יכנסו המים בתוכו דרך הנקב, והוא גדול מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאים בו, אז בטל מתורת כלי. ואין נוטלין ממנו לידים, אפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, אם נוטל דרך פיו למעלה, כי מה שממנו מן הנקב ומלמעלה אינו חשוב כלי, ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי).

וכאן לא חילק בין נקב בכונס משקה לבין נקב כמוציא משקה. ונראה שחושש לדעת הסמ"ג (עשין כז) וסיעתו (ואם הכלי ניקב בצידו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ... הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי, פסולים, כיון שבאו על הנקב, דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו, אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו, מאחר שלא ניקב בכונס משקה). וראה בדי השלחן סי' לה ס"ק ג.

⁴²²⁷ אוצ"ל "למעלה". ראה בדי השלחן סי' לה ס"ק ב. מ"מ וצינונים. שו"ע אדה"ז המבואר.

⁴²²⁸ כמבואר בשו"ע"ר שם (כי מה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב כלי, ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי).

⁴²²⁹ כמבואר בשו"ע"ר שם סי"י (ואין צריך לומר בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב, שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי, אף על פי שכך נעשו מתחילתם, הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה).

⁴²³⁰ כמבואר בשו"ע"ר שם (כל דבר שלא נעשה לקבלה, אין מועיל לו מה שלכך נעשה מתחלתו וזה עיקר תשמישו, כגון קנקנים שאינם שוים למעלה אלא בולט מהם כמו דד ששופכים דרך שם, והוא גבוה יותר מהכלי).

⁴²³¹ כמבואר בשו"ע"ר שם (או ששפתי הכלי עצמן אינם שוין אלא גבוהים מצד אחד ונמוכים מצד אחד, או שיש בהם חדודים יוצאים ויש בין חידוד לחבירו ככונס משקה, אין נוטלין במקום הגבוה אלא במקום הנמוך).

⁴²³² ראה בדי השלחן סי' מו ס"ק יג.

⁴²³³ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנט סי"י (אם פקקו בסמרטוט, אינו מועיל לעשות כלי, לפי שהוא תיקון עראי ואינו עשוי להתקיים (והוא הדין אם סתמו בטיט, תיקון עראי הוא בכלי שמשמשין בו במים, ולכן אינו מועיל לנטילת ידים) ... ובכלי זכוכית אין סתימה מועלת כלל לעשותם כלי, אפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהם ... ויש אומרים, שאין זפת וכיוצא בו מועיל אלא בכלי חרס (וכלי מתכות) ולא בכלי עץ).

⁴²³⁴ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנט סי"ו (שמביא ב' דעות ומסיק לאיסור).

לשתות בהם לפעמים. ואין ליטול מהם אפילו בדרך⁴²³⁵:

(טו) נטילת ידיים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא⁴²³⁶, בין מכח הנוטל ידיו עצמו בין מכח אחרים הנותנים מים על ידיו, ואפילו אם הוא קטן, אם הוא מבין שש שנים ולמעלה שיש בו דעת קצת⁴²³⁷.

אבל אם המים באין מאליהם, כגון חבית שיש בו ברזא והסיר את הברזא וקירב ידיו לקילוח המים המקלחים מנקב הברזא, הרי המים הבאים בכח ראשון לבדו, דהיינו קילוח ראשון לבדו, נקראים באים מכח גברא, הואיל ובאים על ידי כח אדם שהסיר את הברזא⁴²³⁸. ואפילו היה עכו"ם⁴²³⁹. אבל מים המקלחים אחר כך אינן נקראים באים מכח גברא, אלא מאליהם הם מקלחים ופסולים לנטילת ידיים. ולכן אפילו כשקירב ידיו לקילוח ראשון צריך ליזהר אחר שקיבל על ידיו שפיכה אחת להחזיר הברזא בנקב ולחזור ולהסירה ולקבל שפיכה שניה על ידיו מקילוח ראשון⁴²⁴⁰, אם הקילוח גדול ומספיק להגיע המים בבת אחת לכל שטח ב' ידיו כאחד עד הפרק מכל סביבותיהן בשפיכה אחת מכח ראשון לבדו. ואם אין הקילוח גדול כל כך, יסיר הברזא ב' פעמים על יד ז' וב' פעמים על יד ז'. אבל אם הקילוח דק בענין שאינו מספיק להגיע המים לכל שטח היד עד הפרק מכל סביבותיה בשפיכה אחת מכח ראשון, דהיינו קילוח ראשון לבדו, כגון אותן שיש להם כיור קבוע בכותל ובתחתית הכיור יוצא ממנו דד קטן ועליו סובבת ברזא קטנה לסתמו ולפתחו, מאחר שקילוח הדד קטן ודק אין ליטול ממנו לידים⁴²⁴¹:

(טז) יש מחמירים שלא לקבל נטילה מעכו"ם השופך על ידיו, ולא מנדה, כגון בתו⁴²⁴². וטוב לחוש לדבריהם⁴²⁴³:

(יז) צריך ליזהר מאד בסעודה שלא ליגע בשוק וירך או שאר מקומות המכוסים שבאדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה. וכן לא יחכך בראשו, שיש גם כן מלמולי זיעה⁴²⁴⁴. וכן בצואת האף והאוזן⁴²⁴⁵ או שאר

⁴²³⁵ בשוע"ר שם ס"ח מביא ב' דעות, ומסיק לאיסור – אף לדעת המתירים בכסויי הכלים.

⁴²³⁶ בשוע"ר סי' קנט ס"ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן).

ושם ס"כ נתבאר אי סגי בכח נותן, או צריך שיהי' בכח אדם דוקא.

⁴²³⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"כ (ואם הנותן הוא פחות מבין שש, יש מי שאומר שדינו כקוף, לפי שאין בו דעת כלל ואין כוונתו כוונה). והיינו שכאן מחמיר כדעת הפוסלים נטילת ידיים על ידי קוף, וכן בקטן פחות מבין שש שנים.

⁴²³⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח (אבל אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו).

⁴²³⁹ בשוע"ר שם ס"כ (וטוב לחוש לדבריהם שלא לקבל נטילה מנדה ונכרי. אבל אם הנכרי הביא מים בכלי והוא נוטל בעצמו, אין לחוש ... ומי שיוכל להזהר גם בזה אשריו).

⁴²⁴⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח (ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו).

וכל זה בכלי עם דד, שכשפותח את הדד נמשכו מים, שאז אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון. אבל אם נוטל ידיו מקומקום שיש לו דד קטן ושופך ממנו על היד, יכול להשאירו פתוח עד שישפוך על כל היד, והכל נחשב מכחו.

⁴²⁴¹ ב"ח סי' קסב ד"ה ולי נראה (ראיתי מרבתי שהחמירו ולא נטלו ידיהם מכלי שקורין האנטפ"ס עם הענדי"ל, כיון שאי אפשר בשפיכה ראשונה עד הפרק). מ"א שם ס"ק ה (ולכן אין ליטול מכלי שפיו צר, שאין יכול לשפוך בבת אחת על היד).

וכדלעיל ס"א (ואם בשפיכה אחת לא הגיעו המים בכל שטח היד, אין תקנה לשפוך על אותו מקום לבדו שלא הגיעו המים, שאין נטילה לחצאין, אלא צריך לחזור ולשפוך על כל היד כבתחלה), ושם נסמן (הערה 4163).

⁴²⁴² בשוע"ר סי' קנט ס"כ (מהנדה, אם היא בתו או משרתת שלו), ושם נסמן (הערה 347).

⁴²⁴³ כמבואר בשוע"ר שם (וכן מותר ליטול מהנדה ... ויש מחמירין בנדה ונכרי ... וטוב לחוש לדבריהם).

⁴²⁴⁴ כמבואר בשוע"ר סי' קסד ס"ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף, צריך לחזור וליטול ידיו ... ולא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה. וכן אם חיכך בראשו וכל כיוצא בזה).

⁴²⁴⁵ כמבואר בשוע"ר סי' צב ס"ז (וכן צואת האוזן וצואת האף הן טינופות).

טנופת. ואם נגע צריך לחזור וליטול⁴²⁴⁶ היד שנגע בה⁴²⁴⁷, כהלכה עד הפרק. ולענין הברכה יש מחלוקת אם יחזור ויברך על נטילת ידים⁴²⁴⁸, ולכן יברך בלא שם ומלכות⁴²⁴⁹:

(יח) אסור לאכול אפילו פת כל שהוא בלא נטילת ידים, כל שצריך לברך המוציא על הפת⁴²⁵⁰.

אבל אם הפת היא טפלה לדבר אחר, כגון ששתה יי"ש ואוכל מעט פת אחריו שלא יזיקנו, כשם שהפת טפלה להמשקה לענין ברכה שנפטרת בברכתו ואין צריך לברך עליה המוציא, כך היא טפלה לענין שאין צריך נטילת ידים⁴²⁵¹. אבל אם טועם הפת קודם שישתה כדי שלא ישתה על ליבא ריקנא ויזיקנו, צריך לברך המוציא⁴²⁵², וצריך ליטול ידיו כהלכה⁴²⁵³. אלא שלא יברך על נטילת ידים⁴²⁵⁴.

ואפילו הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה לא יברך על נטילת ידים⁴²⁵⁵, אף על פי שמברך המוציא וברכת המזון⁴²⁵⁶. והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס⁴²⁵⁷. וצריך ליהזר בזה בסעודה שלישית של שבת⁴²⁵⁸:

(יט) לא תקנו נטילת ידים אלא לפת שמברכים עליה המוציא וברכת המזון, אבל מיני לחמים שמברכים

⁴²⁴⁶ כמבואר בשו"ע"ר סי' קסד ס"ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו).

⁴²⁴⁷ כדלעיל סוף סי' ג' (ואין צריך ליטול ידו השניה, וכדין הנוגע במקום הטינופת באמצע הסעודה).

⁴²⁴⁸ כמבואר בשו"ע"ר סי' קסד ס"ב (ויברך על נטילת ידים ... ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה).

⁴²⁴⁹ ובשו"ע"ר שם (ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות).

⁴²⁵⁰ לפעמים אומרים ספק ברכות להקל ולפעמים – יברך בלא שם ומלכות, ונתבאר בשו"ע"ר סי' תפט ס"ג (הערה סד).

⁴²⁵¹ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנח ס"ב (ואפילו אוכל כל שהוא צריך נטילת ידים בלא ברכה).

⁴²⁵² כמבואר בשו"ע"ר סי' ריב ס"ו (וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים, ואין צריך ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה), ובסדר ברה"נ פ"ג הי"ב (וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים, ואין צריך ליטול ידיו. ומכל מקום יש ליהזר שלא לאכול כי אם פחות מכביצה).

⁴²⁵³ כמבואר בשו"ע"ר סי' ריב ס"ז (הרוצה לשתות בבוקר או אחר שינת צהרים ורוצה לאכול מעט תחלה כדי שלא ישתה על לב ריקן, אע"פ שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה, צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה, כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ג הי"ג (במה דברים אמורים כשרוצה לאכול למתק השתיה ששתה כבר, אבל אם רוצה לאכול בשביל השתיה לפני השתיה, כגון הרוצה לשתות בבוקר ורוצה לאכול מעט כדי שלא ישתה אליבא ריקנא, אף על פי שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה, צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה, כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה).

⁴²⁵⁴ וכן הוא בסדר ברה"נ שם (ואם אוכל מעט פת תחלה, צריך ליטול ידיו כהלכה).

⁴²⁵⁵ ראה מ"מ וציונים. שו"ע אדה"ז המבואר.

⁴²⁵⁶ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנח ס"ב (אפילו פת גמורה, אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה בלא קליפתה, יש להסתפק אם צריך נטילת ידים ... לפיכך יטול ידיו ולא יברך).

⁴²⁵⁷ כמבואר בשו"ע"ר סי' קסח ס"ז (ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא, ולא נתנו שיעור כזית אלא בברכת המזון).

⁴²⁵⁸ כמבואר בסדר ברה"נ פ"ח הי"ב (אכל כחצי זית ושהה מעט וחזר ואכל כחצי זית, אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (שהוא כחצי ככר של ששה ביצים), אינן מצטרפין זה עם זה).

ועל מ"ש "כל כזית בכדי אכילת פרס", העיר בשם הגדולים (ע"י כריתות י"ג מימרא דרבנאי ותיובתא וצ"ע), והוא האמור בגמרא שם (אמר רבנאי אמר שמואל ... אוכלים טמאים (שיעורן לפסול את הגוף בחצי פרס, רש"י) ... אפילו כל היום כולו בכדי אכילת פרס. מאי קאמר. אמר רב פפא, הכי קאמר, אפילו כל היום כולו, והוא שאכל כזית בכדי אכילת פרס ... מיתבי, כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגוייה בכחצי פרס בכדי אכילת פרס, כיצד, אכל וחזר ואכל, אם יש מתחלת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפין ... תיובתא דרבנאי, תיובתא).

ונתבאר בביאור הרב פערלא לס' המצות להרס"ג ל"ת עו"ח, ובצפנת פענח תניינא הל' יסודי התורה פ"ו, שאפשר יש הפרש בזה בין בדאורייתא לבין בדרבנן.

וראה בדי השלחן סי' לו ס"ק ה. תורת מנחם. שו"ע אדה"ז המבואר. סדר רבינו הזקן עם ציונים והערות ח"ג ע' איתקפב.

⁴²⁵⁸ אם הוא שבע מסעודת שחרית ואוכל בסעודה שלישית פחות מכביצה, כמבואר בשו"ע"ר רס"י רצא (ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי חובתו לכתחלה), לא יברך על נטילת ידים.

עליהם בורא מיני מזונות, ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אלא כשקבע סעודתו עליהם, כך אין צריך נטילת ידים אלא כשקבע סעודתו עליהם⁴²⁵⁹:

(כ) כל מאכל שטיבולו במשקה, בין שמטבלו עכשיו כשאוכלו בין שהיה מטובל ומלוחלח מקודם ולא נתגב עדיין⁴²⁶⁰, כגון פירות כבושים או שלוקים ומבושלים או בשר מבושל⁴²⁶¹, צריך נטילת ידים כהלכתה עד הפרק⁴²⁶², ולא יברך⁴²⁶³.

וששה משקין הן יין דבש שמן חלב מים טל⁴²⁶⁴. וחומץ יין הוא כיון⁴²⁶⁵, וכן חומץ מי דבש הוא משקה, וכן זיעה היוצאת מן המשקין היא כמשקין, כגון יין שרף⁴²⁶⁶. ואם נתערב אחד מששה משקין במי פירות, הולכין אחר הרוב⁴²⁶⁷.

וכל משקה שנקרש עד שאין טופח על מנת להטפוח, בטל מתורת משקה⁴²⁶⁸. ואם חזר ונימוח, חזר להיות תורת משקה עליו⁴²⁶⁹. ולכן מיני עיסה המטוגנים בחמאה צריכים נטילת ידים, במקומות שמתיכין החמאה תחלה ואחר כך שופכין אותה לתוך מיני עיסה לטגנם בה. אבל במקומות שמשמים החמאה כשהיא קרושה תוך מיני עיסה ושם היא נמוחה, אין שם משקה עליה מאחר שנימוחה על האוכל⁴²⁷⁰.

⁴²⁵⁹ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנח ס"א (ולא תקנו אלא בפת ... שרגילין בה תדיר לקבוע סעודה עליהם, אבל פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות שאין מברכין עליהם המוציא, לפי שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם כמ"ש בסי' קס"ח, אין צריך נטילת ידים ... ומכל מקום אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות, כשם שמועלת קביעות זו לענין המוציא, כך מועלת לענין נטילת ידים, שלא לחלוק ביניהם לפת גמורה, כיון שקובע עליהם כמו על פת גמורה. ויברך גם כן ברכות על נטילת ידים).

⁴²⁶⁰ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנח ס"ג (אם אוכל דבר שטיבולו במשקה, בין שמטבלו עתה בין שהיה מטובל מקודם ואוכל כשהוא מטובל ומלוחלח שלא נתגב, צריך ליטול ידיו תחלה).

⁴²⁶¹ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ו (פירות הכבושים או שלוקים ומבושלים באחד מז' משקים אלו), וסי' (הודח הבשר במים קודם הצליה). וראה בדי השלחן סי' לו ס"ק יא.

⁴²⁶² כדלעיל ס"א (עד הפרק, דהיינו עד מקום חיבור כף היד לקנה הזרוע), ושם נסמן (הערה 4161).

⁴²⁶³ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ג (ומכל מקום לא יברך על נטילת ידים, שספק ברכות להקל).

⁴²⁶⁴ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ד (אין נקרא משקה בלשון התורה אלא ז' משקים, שהם המים והיין והשמן והחלב והטל ודבש דבורים ודם בהמה חיה ועוף, וכגון שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש). וכאן השמיט דם, שלא הותר באכילה אלא במקום פיקוח נפש, ואינו מצוי.

⁴²⁶⁵ כמבואר בשו"ע"ר סי' תעג ס"ט (קודם שמטבל הירק בחומץ או במי מלח וכיו"ב, צריך ליטול ידיו).

וראה מטה יוסף ח"ב סי' יח ס"א בשם כמה ראשונים. הובא בבאר היטב כאן ס"ק ו.

⁴²⁶⁶ בית דוד או"ח סי' עא (על דבר שטבולו בשכר, נראה דצריך נטילה, בין שיהיה השכר עשוי מין בין שיהיה ממים, כגון שכר שעורים וכיוצא, לפי שהזיעה היוצאת מהמים או מהיין על ידי האלאנביק על ידי אש, הרי הוא כיון עצמו או כמים עצמן, לענין שהם מכשירין). הובא ביד אהרן מהדו"ב הגב"י ס"ק ח. דבר משה ח"א סי' יז. מטה יהודה סוף ס"ק ו (שכר שהוא מים שרופים הנקרא עראק"י, הדבר פשוט דדינו כמים ... וכן מצאתי להר"מ אמריליו ז"ל, בס' דבר משה ח"א סי' י"ז).

וראה בדי השלחן סי' לו ס"ק יג (לחלק בין יי"ש הנעשה מין או מתבואה). תהלה לדוד ס"ק ה (דעות הפוסקים). חיבור לטהרה סוף ה' נט"י הוספה לסי' קנח.

⁴²⁶⁷ כמבואר בשו"ע"ר סי' קנח ס"ח (והוא שהדבש הוא הרוב), ושם נסמן (הערה 94).

וראה חיבור לטהרה שם.

⁴²⁶⁸ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ז (כל משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפוח, יצא מתורת משקה, בין שנקרש על ידי בישול בין על ידי צינה). ולדעה זו היינו אפילו בדבש שנקרש.

⁴²⁶⁹ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ט (כל משקה, אע"פ שנקרש לגמרי, אם חזר ונימוח, חוזר להיות תורת משקה עליו על הנימוח).

⁴²⁷⁰ כמבואר בשו"ע"ר שם (ואפילו לטיגון בחמאה אין צריך נטילת ידים, אלא במקומות שמתיכין החמאה לבדה תחלה בכלי אחד ואחר כך משימין אותה לתוך הטיגון כשהיא מהותכת ונימוחה, שכבר ירד עליהם תורת משקה קודם שנתנה לתוך האוכל שהוא הטיגון. אבל במקומות שנותנין לתוך הטיגון חמאה קרושה שאין בה טופח על מנת להטפוח, אין צריך נטילת ידים לטיגון זה, שכיון שהחמאה קרושה היתה אוכל גמור, וכשהתחילה להיות נימוחה

ויש אומרים⁴²⁷¹ שהדבש הוא משקה לעולם אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפח. ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש⁴²⁷² אלא על ידי כף או סכין⁴²⁷³:

(כא) ומיני מרקחת המרוקחים בדבש ויש עליהן טופח על מנת להטפח, צריכים נטילת ידים לדברי הכל⁴²⁷⁴, אלא אם כן אוכל על ידי כף או סכין⁴²⁷⁵, לפי שמתיכין הדבש תחלה לבדו. והוא שהדבש בעין וניכר על המרקחת, אבל אם נמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש על ידי הריקוח והטיגון או על ידי טירוף בכף יפה יפה (כמו שרגילים לעשות בתפוחים מרוסקים ובגודגדניות מרוסקין), הולכין אחר הרוב, ואם האוכל הוא הרוב נתבטל הדבש מתורת משקה ושם אוכל עליו, אף שהוא טופח על מנת להטפח⁴²⁷⁶.

ואם בשעה שהוציא השעוה מהדבש חישוב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין, דהיינו שהיה בדעתו כדי ליתנו לתוך התבשיל או כדי לרקח בו מרקחת, ולא כדי לשותותו כשהוא רך וצלול או לעשות ממנו משקה, יש אומרים שעל ידי מחשבה זו נעשה אוכל ולא ירדה עליו תורת משקה כלל, אף כשהוא בעין לבדו רך וצלול⁴²⁷⁷. ויש לסמוך על דבריהם במרקחת על כל פנים⁴²⁷⁸:

ולצאת ממנה משקה, הרי יצא לתוך האוכל שהוא מין הטיגון, וכל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל.

⁴²⁷¹ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ז (ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל).

⁴²⁷² שאם הדבש טופח על מנת להטפח, נתבאר בשו"ע"ר שם ס"ג (בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי (אלא שהוא טופח על מנת להטפח שקרוי משקה לדברי הכל, כמו שיתבאר), יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים).

ואילו לדעה זו, היינו אפילו הדבש קרוש ואינו טופח.

וראה בדי השלחן ס"י לו ס"ק יד.

⁴²⁷³ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ז (ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל. ויש לחוש לדבריהם. ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו, יוכל לאכול בכף או בסכין, אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד, שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע ... לא ירדה עליו תורת משקה כלל. ויש חולקין בזה. ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין).

⁴²⁷⁴ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ז (אבל אם יש על המרקחת דבש טופח על מנת להטפח, אין להקל כלל). ודינו כמו דבש עב שטופח על מנת להטפח, שמבואר בשו"ע"ר שם ס"ג (בדבש עב וראוי לאכילה ... שהוא טופח על מנת להטפח, שקרוי משקה לדברי הכל, כמו שיתבאר),

⁴²⁷⁵ כיון שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות, כדלקמן סכ"ב (אין כף וסכין מועילין, אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות, אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים).

⁴²⁷⁶ כמבואר בשו"ע"ר ס"י קנח ס"ח שהקיל (אם אינו עומד בפני עצמו כלל בלא תערובת אוכל, כגון שנמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש, בענין שאין במרקחת זו דבש טופח על מנת להטפח ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח, נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי, ונעשה אוכל, אע"פ שהוא טופח על מנת להטפח, מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה ... והוא שהדבש הוא הרוב, כמו שיתבאר), ונתבאר שם (הערה 90 והערה 94).

⁴²⁷⁷ כמבואר בשו"ע"ר ס"י קנח ס"ז (אם בתחלת יציאת הדבש מהשעוה, דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי להוציא הדבש מהם, חישוב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין, דהיינו שחישוב כדי לעשות ממנו מרקחת וכיוצא בה או ליתנו לתוך התבשיל או לערב בו אוכלין אחרים ולאכלו עמהם בדרך אכילה ולא לשותותו כלל, נעשה אוכל על ידי מחשבה זו, ולא ירדה עליו תורת משקה כלל. ויש חולקין בזה).

⁴²⁷⁸ בשו"ע"ר שם (ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין). וכאן התיר "במרקחת על כל פנים" אפילו בידו.

שני אופני מרקחת דבש נתבארו לפנינו:

(א) המרקחת המבוארת כאן בתחלת הסעיף, שמרוקח לגמרי עד שהדבש אינו ניכר בפני עצמו. שבזה הכל מודים שהדבש נתבטל מתורת משקה לגמרי ונעשה אוכל, ואפשר לאכול בלא נטילת ידים – אפילו אם התיכו הדבש תחלה לבדו כדי לשתותו.

(כב) אין כף וסכין מועילין אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות⁴²⁷⁹, אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידיים⁴²⁸⁰.

ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכוך על שתי ידי⁴²⁸¹. אבל לאכול פת, אין שום צד היתר בעולם, לא על ידי כף או סכין ולא על ידי מפה⁴²⁸². ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד' מילין לכוך שתי ידי במפה ולאכול⁴²⁸³. ויש חולקים⁴²⁸⁴. והמחמיר תבוא עליו ברכה:

(ב) המרקחת דלקמן סכ"ב (אין כף וסכין מועילין אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות), וכאן ש(בשעה שהוציא השעוה מהדבש חישוב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין), יכול לאכלו אף בידו בלא נטילת ידיים.

וראה מ"מ וציונים. שוע"ר אדה"ז המבואר.

⁴²⁷⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג (שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר ... אם אוכלם בידו בדרך אכילה), ושם נסמן (הערה 58). וראה הערות ובאורים תשלב ע' 32.

⁴²⁸⁰ כדאמרין פסחים קטו סע"א (למה לי נטילת ידיים דילמא משקעו ליה), ונתבאר בשוע"ר שם ס"ג (ואפילו אין מטבל אלא ראש הירק ואין ידיו נוגעות במשקה כלל, גזירה שמא יגעו בו, ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידיים).

⁴²⁸¹ בשוע"ר שם (ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידיים, אם מים מצויין לפניו בתוך מיל או ד' מילין), כדעת הרמ"א ס"י קסג ס"א ([אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל] אוכל על ידי כף).

אבל כאן לא התיר על ידי כף – אלא על ידי מפה על שתי ידי, וכמבואר באליה רבא ס"י קסג ס"ק ד (על ידי כף וכו'), כך כתב רמ"א. וצ"ע דלא נזכר בב"י אלא מפה, ומנא ליה בכך ... דבכורך במפה איכא היכר טפי מכך וממגרפה ולא חיישינן דנגע).

ובמפה התיר (בטיבולו במשקה) אף בדרך כשאין מים מצויים, ולא הצריך שלא יהיו מים לפניו בתוך מיל או ד' מילין.

⁴²⁸² היא דעת "ויש חולקים" דלקמן בסמוך.

⁴²⁸³ דעה זו הובאה בשוע"ר ס"י קסג ס"א (אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד' מילין לפניו, יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו, או דבר שטיבולו במשקה, או אוכל על ידי כף).

וכאן סמך על דעה זו – על כל פנים במפה על שתי ידי, ולא במזלג וכף וסכין.

⁴²⁸⁴ שהם מפרשים, שהתיר ד' מילין שבגמרא, אינו כדי להתיר האכילה על ידי מפה, אלא כדי להתיר היוצא בדרך והתנה בנטילת שחרית, כנסמן בשוע"ר ס"י קסג ס"א (הערה 744), וס"י קסד סוף ס"א (הערה 773).

וראה דובר שלום ע' נח.

לוח ברכת הנהנין

יען כי רבים הלכותיהם
ורבים הנכשלים בהם
וזה היום שקוינו מצאנו ראינו
קונטרס מלוקט מפי פוסקים ראשונים ואחרונים
ומברר ומלבן דרך הישרה
והעמידן בלשון צח ונקי ובשפה ברורה
הלכות קבועות שנה כאן בלשון המשנה
ולהקל על הקורא העתקנו בקצרה הלכות הצריכות ושכיחות במדינתנו, וחלקנו לפרקים, למען ירוץ כל
הקורא בו ומלאה הארץ דעה וגו' ⁴²⁸⁵.

פרק א דיני ברכות ראשונות ואחרונות על כל המינים בכללם

ובו עשרים הלכות

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה'. ומדברי סופרים
לברך לפני כל אכילה ושתייה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר
לה' הארץ ומלואה וגו' ⁴²⁸⁶:

ב על כל האוכלין ומשקין מברכין ברכה כוללת לכמה מינים. בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ.
ובורא פרי העץ לכל מיני פירות האילן. ושהכל נהיה בדברו לשאר כל אוכלין ומשקין (וכמו שיתבאר
לקמן ⁴²⁸⁷ פרטי דינים אלו).

חוצץ מן היין והפת שמפני חשיבותם קבעו להם ברכה מיוחדת להם בפני עצמם ⁴²⁸⁸. שהיין הוציאו מכלל
פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן מפני חשיבותו שמשמח הלב שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. ואם
בירך בורא פרי העץ לא יצא ⁴²⁸⁹. והפת הוציאו מכלל פירות הארץ [לברך עליה המוציא לחם מן הארץ]
מפני חשיבותו שסועד הלב שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד. ואם בירך בורא פרי האדמה לא יצא ⁴²⁹⁰:

ג וכל שהוא ממין דגן ולא עשאו פת אף על פי שאינו נק' לחם מכל מקום הוא חשוב ונקרא מזון ⁴²⁹¹
לפיכך מיני תבשילין של קמח או דייסא ⁴²⁹² מברכים עליהם בורא מיני מזונות (אם אין בהם מרק ואם יש

⁴²⁸⁵ מסגנון הקדמה קצרה זו, שנדפסה בהוצאות "לוח ברה"נ", נראה אשר חלקה השני נכתב ע"י רבינו וחלקה הראשון
נוסף ע"י המדפיסים.

⁴²⁸⁶ כמבואר בשו"ע רס"י קסז.

⁴²⁸⁷ פרק י.

⁴²⁸⁸ כמבואר בשו"ע"ר שם (וכאן נזכרת גם ברכת שהכל).

⁴²⁸⁹ וכ"ה לקמן פ"י הי"א. כמבואר בשו"ע"ר סי' רב ס"י. ובסדר ברה"נ פ"א ה"ב ופ"ז הי"א השמיט זה. וראה מ"ש
מהרי"ל בשו"ע"ר שם, שכמדומה שמע מאדמו"ר שחזר בו.

⁴²⁹⁰ רא"ה מ, ב ד"ה ועל כלן. ריטב"א מ, ב ד"ה ועל כולם (ובשיטה מקובצת שם), ובהלכות ברכות פ"ב הט"ז ופ"ג
הי"ב. וראה שו"ע"ר סי' רב סוף ס"י: מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי. וראה גם לקמן פ"י הכ"ה הטעם
שמברכים על פת קטניות שהכל ולא בורא פרי האדמה. ובסדר ברה"נ פ"א ה"ב השמיט זה, אבל שם הי"ג כתב ש(רק)
אם בירך בורא מיני מזונות יצא (ויש חולקים), ושם הי"ד כתב ש(רק) אם בירך שהכל יצא, ושם הי"י כתב ש(רק) אם
בירך בורא פרי האדמה על אורז שלם שנתבשל יצא (אבל על פת אורז לא יצא). וראה בדי השלחן סי' מט ס"ק א.
תורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א ה"ד. יגדיל תורה (נ.י.) חוב' א ע' מג. חידושי צמח צדק יא, ב שאם בירך בורא פרי
האדמה על פת אין שום ספק שיצא דיעבד (וכ"ה בכסף משנה פ"ד המל' ברכות ה"ו. אבן העזר סי' רח ס"י"ד בסופו).
וגם בבירך בורא פרי האדמה על פת קטניות פסק שם שיצא.

⁴²⁹¹ טור רס"י רח. לבוש שם ס"א.

⁴²⁹² ברכות לו, ב (דייסא). שם לו, א (מעשה קדרה). טור ושו"ע סי' רח ס"ב. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א ה"ג. ופרטי
דיניהם יתבארו לקמן הלכה ז-ח.

בהם מרק יתבאר לקמן⁴²⁹³).

ואם בירך עליהם בורא פרי האדמה לא יצא⁴²⁹⁴ ואם בירך בורא מיני מזונות על הפת לא יצא⁴²⁹⁵ :

ד בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פרי הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא אפילו על פת ויין. לפיכך כל פרי שהוא ספק לו אם הוא פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה. ואם אינו יודע כלל מה הוא אם הוא פרי או לא מברך שהכל נהיה בדברו⁴²⁹⁶ :

ה וכן כשנסתפק לו מצד הדין (וכמו שיתבאר לקמן דבר שהוא ספק ברכה) מחמת מחלוקת הפוסקים. וכל זה כשנולד לו ספק אחר שלמד או בדיעבד אבל לכתחילה אסור לצאת בברכת שהכל אלא צריך לברך על כל דבר ברכה הראויה לו ואם הוא עם הארץ ילך אצל חכם וילמדנו הלכות ברכות⁴²⁹⁷ :

ו על כל האוכלין ומשקין מברכים אחריהם בורא נפשות רבות⁴²⁹⁸. חוץ מן הפת שמברכין אחריו ברכת המזון⁴²⁹⁹ וחוץ מן ז' המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל שהם חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וזית ותמרה שמברכין (עליהם) [אחריהם] ברכה אחת מעין ג' ברכות⁴³⁰⁰ וכן על היין היוצא מן הגפן⁴³⁰¹. וכוסמין מין חטה ושכולת שועל ושיפון מין שעורה⁴³⁰² :

ז אין מברכין בורא מיני מזונות על הדגן אלא כשאוכלו בדרך אכילתו⁴³⁰³ כגון תבשיל הנעשה מקמח⁴³⁰⁴ או דגן עצמו שנחלק לשנים או לג' או יותר⁴³⁰⁵ ונתבשל במים או בשאר משקים⁴³⁰⁶ וזו היא הנקראת דייסא בכל מקום (שקורין קאש"ע) או אפילו לא נחלק רק שהוסרה קליפתו ודרכו להאכל כך מבושל כגון הריפות⁴³⁰⁷ של שעורים (שקורין גנצ"י גרי"ץ)⁴³⁰⁸ או אפילו לא הוסרה קליפתו אלא שנשלק עד שנתמעך יפה ונדבקו הגרעינים זה לזה מרוב הבישול⁴³⁰⁹ אבל אם הוא שלם שלא הוסרה קליפתו ולא נתמעך אינו מברך אלא בורא פרי האדמה⁴³¹⁰ ולאחריו בורא נפשות רבות ולא על

⁴²⁹³ פרק י הטי"ו.

⁴²⁹⁴ כדלעיל סוף ה"ב.

⁴²⁹⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"ב. ובסדר ברה"נ שם הביא ב' דיעות, וסיים שספק ברכות להקל.

⁴²⁹⁶ כמבואר בשוע"ר רס"י רו ובסי' רב סכ"ד.

⁴²⁹⁷ כמבואר בשוע"ר סי' רב סכ"ד.

⁴²⁹⁸ כמבואר בשוע"ר רס"י רז.

⁴²⁹⁹ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ח ובסי' קפד ס"ב.

⁴³⁰⁰ משנה מד, א. טור ושו"ע סי' רח ס"א-ב.

⁴³⁰¹ רי"ף שם. רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ב. טור ושו"ע סי' רח ס"א.

⁴³⁰² פסחים לה, א. רש"י מד, א ד"ה חמשת. טור סי' רח. ט"ז שם ס"ק ב.

⁴³⁰³ ברכות לז, א (הכוסס חטה). לפירוש רש"י שם לו, ב ד"ה כס. וראה גם שוע"ר סי' רב ס"ב. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א ה"ח.

⁴³⁰⁴ ברכות לו, ב. רש"י שם ד"ה סמידא. רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"ד.

⁴³⁰⁵ ברכות לז, א. רש"י שם ד"ה חילקא וד"ה טרגיס.

⁴³⁰⁶ כדלקמן ה"ח. פ"ח ה"ד. שוע"ר סי' קסח ס"א.

⁴³⁰⁷ רמב"ם שם. שו"ע סי' רח ס"ב.

⁴³⁰⁸ מ"א ס"ק ב בדעת הרמב"ם שם. ובסדר ברה"נ שם הוסיף: ויש אומרים עד שיתמעכו וידבקו הגרעינים זה לזה מרוב הבישול [היינו שגם בהוסרה קליפתו צריך שיתמעכו וידבקו כו'], שהוא עפ"י מ"א שם בדעת רבינו יונה לו, ב ד"ה חביץ קדירה.

⁴³⁰⁹ ראה מ"א שם.

⁴³¹⁰ ברכות לז, א.

המחיה⁴³¹¹ ויש מסתפקים בזה⁴³¹² ומספק זה אומרים שאין לאכול ממנו כשיעור כי אם בתוך הסעודה ונכון לחוש לדבריהם לכתחלה⁴³¹³ אבל אם אירע שאכל שלא בתוך הסעודה יברך בורא נפשות רבות⁴³¹⁴ :

ח קמח של א' מחמשת המינים ששלקו ועירבו במים או בשאר משקים (כמו שקורין קלאה"ע או קוואש"ע) אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שראוי לשתייה⁴³¹⁵ (כמו שכר) אינו מברך עליו אלא שהכל⁴³¹⁶ אבל אם הוא עב קצת שהוא ראוי לאכילה ולסעוד הלב אף על פי שאינו עב לגמרי שיהא ראוי ללועסו מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו על המחיה⁴³¹⁷ :

ט דוחן הרי הוא כשאר מיני קטניות ומברכין על קמחו שהכל (כמו שיתבאר לקמן⁴³¹⁸ דין קמח קטניות) וכן על הפת הנעשית מקמחם מברך עליהם שהכל⁴³¹⁹ אבל האורז אם בשלו עד שנתמעך או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות רבות⁴³²⁰ ויש אומרים⁴³²¹ שאפילו לא נתמעך בבישול מברך עליו בורא מיני מזונות ומספק ראוי לברך עליו שהכל כשהוא שלם⁴³²² :

י מנהג העולם שמפרשים אורז ריי"ז דוחן היר"ז⁴³²³ , אבל יש מפרשים אורז היר"ז דוחן ריי"ז⁴³²⁴ . לפיכך ירא שמים לא יאכל בין אורז בין דוחן (מבושל) בין שלם⁴³²⁵ בין נתמעך כי אם בתוך הסעודה⁴³²⁶ וכשאוכל שלא בתוך הסעודה יברך שהכל על כולם⁴³²⁷ :

יא אכל פירות משבעת המינים ואכל מיני מזונות ושתייה יין יכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואחר כך הגפן ואחר כך פרי העץ ויאמר כך על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה כו' וחותם ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל העץ⁴³²⁸

⁴³¹¹ הלכות גדולות ברכות פ"ו (ז, א). רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"ב. ר"ת בתוס' שם ד"ה הכוסס (אחרי חזרה). טור ושו"ע סי' רח ס"ד.

⁴³¹² ר"י בתוס' שם. רא"ש פ"ו ס"ט. הובא בטור ושו"ע שם.

⁴³¹³ ב"י סי' רח ד"ה ובברכה אחרונה. ב"ח שם ד"ה ומ"ש והתוספות.

⁴³¹⁴ כנסת הגדולה סי' רח וסי' רי בהגהות הטור. מ"א סי' רח ס"ק ז. וכן הוא בסדר ברה"י שם.

⁴³¹⁵ וכן הוא בסדר ברה"י פ"א ה"ט, ושם: ולא לסעוד הלב כלל.

⁴³¹⁶ ברכות לח, א. תוס' שם ד"ה והא בשם הלכות גדולות ברכות פ"ו (ז, א). טור ושו"ע שם ס"ו. ראה גם לקמן פ"ד ה"ח. פ"י הי"ט. שוע"ר סי' ריב ס"ד.

⁴³¹⁷ מ"א סי' רח ס"ק ח. וכן הוא בסדר ברה"י שם. וראה גם שוע"ר סי' קנח ס"ח.

⁴³¹⁸ פ"י הכ"ה.

⁴³¹⁹ רי"ף לז, ב. רמב"ם פ"ג מהל' ברכות ה"י. שו"ע סי' רח ס"ח.

⁴³²⁰ ברכות לז, א-ב. רי"ף ורמב"ם שם. שו"ע שם ס"ד.

⁴³²¹ רבינו יונה שם ד"ה והפת. ב"י ד"ה ומכל מקום. מ"א ס"ק י.

⁴³²² הלכות קטנות ח"א ס"מ. וראה אנציקלופדיה תלמודית ערך אורז הערה 19. מ"מ וציונים. באור לסדר ברה"י ע' 30-31. וכן הוא בסדר ברה"י פ"א ה"י, ומוסיף: ואם בירך עליו בורא פרי האדמה יצא מאחר שהוא שלם.

⁴³²³ תוס' לז, א ד"ה רש"י פירש. ב"י סי' רח ד"ה ומ"ש רבינו וכ"כ גאון. לבוש ס"ז-ח. מעדני יום טוב פ"ו סי' ז ס"ק ז. ט"ז שם ס"ק יא. מ"א שם ס"ק ט.

⁴³²⁴ ראה רש"י שם ד"ה אורז. מהרי"ל ליקוטים (ע' תריח) ובהלכות אפיית מצות (ע' ס) ובהלכות מאכלות אסורות בפסח (ע' קלד). שלי"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ג אות ב. ט"ז ומ"א שם.

⁴³²⁵ שבזה יש הספק דלעיל הלכה ט.

⁴³²⁶ שלי"ה ומ"א שם [לענין נתמעכו]. ב"ח סי' רח ד"ה ועל פת וט"ז שם ס"ק יא [גם לענין שלם]. וראה דרכי החיים (אורז ח"א ס"ק ב. ח"ב ס"ק א).

⁴³²⁷ שלי"ה ומ"א וט"ז שם. וכן הוא בסדר ברה"י פ"א ה"י.

⁴³²⁸ וכן הוא בסדר ברה"י פ"א ה"י. ושם: ועל העץ. וכ"ה בסידור. ואולי גם כאן צ"ל: ועל הגפן כו' ועל העץ כו'.

הפירות ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן והפירות⁴³²⁹ :

יב אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים וכיוצא בהם אין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים לפי שהם בכלל ברכת על העץ ועל פרי העץ⁴³³⁰ אבל אם אכל תפוחים ושטה יין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים⁴³³¹ ואפילו חתם על הארץ ועל הפירות⁴³³² :

יג אבל אם אכל ענבים או צמוקים ושטה יין ובירך על הגפן ועל פרי הגפן נפטרו מברכת על העץ של הענבים או הצמוקים לפי שגם הם פרי הגפן⁴³³³. והוא שנתכוין לפוטרם אבל בסתם אינו פוטרם והואיל וברכתם המיוחדת להם אינה פרי הגפן אלא פרי העץ⁴³³⁴. לפיכך לכתחילה לא יתכוין לפוטרם בברכת הגפן אלא יכלול אותם בה בפירוש⁴³³⁵ כמו שנתבאר⁴³³⁶ :

יד וכן בברכה ראשונה לא יתכוין בברכת היין לפטור גם הענבים או הצמוקים אלא יברך עליהם ברכה המיוחדת להם⁴³³⁷ ואם נתכוין לפוטרם⁴³³⁸ או שטעה ובירך על הענבים או הצמוקים בורא פרי הגפן יצא⁴³³⁹ :

טו ברכת שלושה אינה פוטרת מעין שלש שאם אכל פירות מז' המינים וטעה ובירך ברכת המזון לא יצא חוץ מתמרים⁴³⁴⁰ ויין⁴³⁴¹ הואיל והם סועדים את הלב ואפילו לא אמר עליהם אלא ברכת הזן לבדה בין על התמרים בין על היין יצא אע"פ שלא אמר מעין ברכת הארץ וירושלים ואין צריך לחזור ולברך מעין שלש מכל מקום אם נזכר עד שלא חתם בברכת הזן לא יחתום אלא יתחיל מיד ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה כו'⁴³⁴² ויסיים בברכת מעין ג' וברכת הזן שבירך היא במקום על הגפן או על העץ של תמרים :

טז וכל זה בדיעבד אבל לכתחלה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו ולא יפטור תמרים ויין בברכת המזון ואפילו הוא צריך לברך בהמ"ז על הפת שיאכל מיד ואפילו כבר אכל וגמר סעודתו ורוצה לברך בהמ"ז צריך לברך תחלה מעין ג' על התמרים שלפני הסעודה⁴³⁴³ אבל לא על היין שלפני הסעודה

⁴³²⁹ רמב"ם הל' ברכות פ"ח הט"ו. תוס' מד, א ד"ה על העץ בשם רבינו חננאל. רשב"א מד, א ד"ה ולענין בשם רב האי ורבינו חננאל. רא"ש פ"ו סי' מב בשם רבינו חננאל. טור סי' רח בשם בה"ג. שו"ע שם סי"ב. ושם : ועל הפירות.

⁴³³⁰ רמב"ם שם הט"ז. רא"ש שם. טור ושו"ע שם סי"ג.

⁴³³¹ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

⁴³³² מ"א שם סי"ק כא.

⁴³³³ ב"י שם ד"ה ומ"ש ומכל מקום. מ"א שם סי"ק כג. ט"ז סי"ק יז. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ד.

⁴³³⁴ ב"י ומ"א וט"ז שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הט"ו.

⁴³³⁵ טור שם בשם אחיו רבי יחיאל בשם הרא"ש. שו"ע סי"ד.

⁴³³⁶ לעיל הלכה יא.

⁴³³⁷ טור ושו"ע שם.

⁴³³⁸ ב"י ומ"א וט"ז שם, וכמו בדין בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה (טור שם) שבשוע"ר סי' רו סי"ב. ועי' סדר ברה"נ פ"א ה"ו והט"ו-ז. באור סדר ברה"נ ע' 36.

⁴³³⁹ טור ושו"ע שם סט"ו. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הט"ז.

⁴³⁴⁰ ברכות יב, א. שו"ע סי' רח סי"ז.

⁴³⁴¹ רבינו יונה מב, א ד"ה לאחר (ודף יב, א ד"ה אי נמי) בשם רבני צרפת. רא"ש פ"א סי' יד. רשב"א מח, א ד"ה הא. שו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ז לענין אכל פירות לפני הסעודה ושכח ולא בירך לאחריהם עד אחר ברכת המזון. וראה גם שוע"ר סי' קצז סי"ה.

⁴³⁴² רא"ש שם. שו"ע שם. ועי' בדי השלחן סי' ס סי"ק ט, שלכאורה צ"ל ועל ארץ חמדה.

⁴³⁴³ ירושלמי פ"ו ה"ה, לפירוש הב"י סוף סי' רח. אבן העזר סוף סי' רח. כמבואר בשוע"ר סי' קעד סי"ו. סדר ברה"נ פ"א הי"ז. וראה העו"ב (ירושלים) ח"ב ע' 223 ואילך.

ולא על תמרים ויין שאחר הסעודה (כמו שיתבאר לקמן)⁴³⁴⁴ פרטי דינים אלו):

יז ומיני מזונות יש אומרים⁴³⁴⁵ שנפטרים ג' כ בבהמ"ז בדיעבד וטוב לחוש לדבריהם לחוש לספק ברכות.

וכן תמרים ויין יש אומרים שנפטרים בברכת על המח' בדיעבד⁴³⁴⁶ אבל בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע"פ שזנין ומשביעים אינן בכלל מחיה כמו תמרים ויין⁴³⁴⁷:
יח ברכת בורא נפשות רבות אינה פוטרת מעין ג'⁴³⁴⁸.

לפיכך כל דבר שנסתפק בברכתו אם ברכתו הוא מעין ג' או בורא נפשות רבות ורוצה לאוכלו שלא בתוך הסעודה יאכל עמו דבר שברכתו בורא נפשות רבות ודבר שברכתו מעין ג' מאותו המין שמסתפק בו⁴³⁴⁹ כגון אם מסתפק בתבשיל אם ראוי לברך אחריו על המחיה או בורא נפשות רבות יאכל מיני מזונות ודבר אחר שברכתו בורא נפשות רבות בוודאי ויברך על המחיה ובורא נפשות רבות ופוטרת תבשיל זה ממה נפשך:

יט ואם מסתפק בפרי אם הוא משבעת המינים יאכל פרי אחר שהוא מז' המינים בודאי ויברך על העץ ועל פרי העץ ויוצא גם על פרי זה ממה נפשך⁴³⁵⁰ ואין צריך לדבר אחר לברך עליו בורא נפשות רבות.

אבל אם אין לו פרי אחר אין לו תקנה על ידי שישתה יין ויברך על הגפן או לאכול תבשיל מחמשת המינים ויברך על המחיה ולכלול על העץ ועל פרי העץ בעל הגפן או בעל המחיה על הספק⁴³⁵¹ לפיכך לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה אבל אם כבר אכל מוטב לכוללו בברכה על הספק⁴³⁵²:

כ ואם אין לו שום דבר לכוללו בברכתו יברך על העץ ועל פרי העץ שהוא יוצא בה ממה נפשך אבל לא בורא נפשות רבות שהוא ספק ברכה לבטלה⁴³⁵³.

ואם הוא תבשיל שברכתו ספק אם היא על המחיה או בורא נפשות רבות ואין לו דבר אחר שברכתו מעין ג' לכוללו בברכתו לא יברך אחריו כלל לא מעין ג' ולא בורא נפשות רבות⁴³⁵⁴ אלא אם כן יש לו דבר אחר לברך אחריו בורא נפשות רבות:

⁴³⁴⁴ פ"ה הלכה יג - לענין יין שלפני הסעודה. ולענין יין שאחר הסעודה ראה שו"ע"ר סי' קעד ס"ט. ולענין תמרים שאחר הסעודה ראה מ"א סי' קעז ס"ק ו. וראה העו"ב (ירות"ו) ח"ב ע' 224.

⁴³⁴⁵ באר הגולה סי' רח ס"י. אבן העו"ז ופר"ח שם. וראה גם אליה רבה שם ס"ק כה. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ז. ודעה הא' היא בשו"ע שם. ומ"א שם ס"ק כה.

⁴³⁴⁶ לבוש סי' רח ס"י. אליה רבה שם ס"ק כו, עפ"י פירש"י לרי"ף יב, א ד"ה ופתח ברכה. לחם רב שם ס"ק ז. עטרת זקנים סוף סי' רח.

⁴³⁴⁷ טור סי' רח בשם הרא"ש. ב"י שם ד"ה ואני הייתי. שו"ע שם ס"י. לבוש שם ס"י. כמבואר בשו"ע"ר סי' קעד סוף סי' (לענין בהמ"ז). וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ז (לענין ברכת המזון) והי"ח (לענין על המחיה).

⁴³⁴⁸ לבוש סי' רח ס"ד. ט"ז שם סוף ס"ק יט. משמעות מ"א סי' רב ס"ק כו (ראה מחצית השקל שם). סי' רח ס"ק כו. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ח. ועי' לקמן פ"ב הי"ח.

⁴³⁴⁹ כמבואר בשו"ע"ר סי' רב ס"ב.

⁴³⁵⁰ כדלעיל הלכה יב.

⁴³⁵¹ תרומת הדשן סי' ל. שו"ע ורמ"א סי' רח ס"ח.

⁴³⁵² ט"ז סי' רח ס"ק יט. אליה זוטא ס"ק יא ואליה רבה שם ס"ק כז. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"א הי"ח. וראה גם שו"ע"ר סי' קפח ס"י. מ"ש על הגליון.

⁴³⁵³ מ"א סי' רח ס"ק כו.

⁴³⁵⁴ מ"א שם. אליה רבא שם.

פרק בדיני שיעור ברכה אחרונה

ובו יב הלכות

ברכה אחרונה בין של אוכלין בין של משקין צריכים שיעור שאין מברכין אותה אלא אם כן אכל כשיעור⁴³⁵⁵ הראוי להיות נקרא אכילה ולא טעימה⁴³⁵⁶ או שתה כשיעור הראוי להיות שתיה.

ואין אכילה פחותה מכזית⁴³⁵⁷ ואין שתיה פחותה מרביעית הלוג⁴³⁵⁸ שהיא ביצה ומחצה⁴³⁵⁹ בקליפתה⁴³⁶⁰ ואפילו שותה משקה חריף וחזק שדרך כל אדם לשתות ממנו מעט כמו י"ש אין הנאת שתייתה חשובה אם אין בה שיעור שתיית כל המשקים שהיא רביעית⁴³⁶¹.

ויש מסתפקים⁴³⁶² בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית אבל בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו כדי רביעית אין צריך לברך אחריו⁴³⁶³:

ב אכל כחצי זית ושהה מעט וחזר ואכל כחצי זית אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (שהוא חצי ככר של ששה ביצים⁴³⁶⁴) אינן מצטרפין זה עם זה⁴³⁶⁵ ואפילו לא הפסיק כלל באכילתו אלא שהה כל כך מתחילת אכילת הכזית עד סופו⁴³⁶⁶.

וכל שלא שהה יותר מכדי אכילת פרס מצטרפות שני אכילות להחשב כאחת אפילו אם הוא בענין שהשניה נחשבת סעודה אחרת לענין ברכה ראשונה כגון ששינה מקומו בינתיים⁴³⁶⁷.

וחצי ככר זה משערים בפת⁴³⁶⁸ חטים שנאכלת מהר ומיסב ואוכל בלפתן ואינו פונה אנה ואנה ואוכל מהר⁴³⁶⁹:

ג לפיכך קמח של א' מחמשת מיני דגן שעירב עם קמח של מיני קטניות ועשה ממנו פת אף על פי שמברך עליו המוציא⁴³⁷⁰ שהדגן עיקר אפילו אם הוא מועט כמו שיתבאר לקמן⁴³⁷¹ מכל מקום אינו

⁴³⁵⁵ משנה סוכה כו, ב. רש"י שם ד"ה לא נטל. תוס' שם ד"ה ולא בירך. ברכות לט, רע"ב.

⁴³⁵⁶ דלקמן הלכה יא.

⁴³⁵⁷ ברכות שם. טור ושו"ע רס"י רי.

⁴³⁵⁸ רמב"ם פ"ג מהל' ברכות ה"ב. שו"ע שם.

⁴³⁵⁹ שלי"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין בסופו הכלל הו'. בשם הגהת מהר"א מפראג לטור סי' קנח. עולת תמיד סי' רי ס"ק ד. מ"א שם ס"ק ב.

⁴³⁶⁰ אליה זוטא סי' רי ס"ק ד. אליה רבה שם ס"ק ח. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ח ה"א.

⁴³⁶¹ מ"א סי' קצ ס"ק ד. אליה רבה שם סוף ס"ק ה.

⁴³⁶² תוס' סוכה כו, ב ד"ה ולא בירך. יומא עט, א ד"ה ולא בירך. רא"ש פ"ז סי' כד ובשו"ת כלל ד סי"ד. טור ושו"ע סי' קצ ס"ג וסי' רי ס"א. וראה גם שוע"ר סי' קצ ס"ו. ולענין שאר משקים ראה מ"א סי' קצ ס"ק ד. כדי השלחן סי' נט ס"ק ג. העו"ב תשע ע' 83.

⁴³⁶³ ראה מ"א סי' רי ס"ק ה.

⁴³⁶⁴ רמב"ם הל' שביית עשור פ"ב ה"ד. דעה הב' בשו"ע סי' תריב ס"ד. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ח ה"ב. שוע"ר סי' תמב ס"א. סי' תעה ס"ח. ובסי' תריב ס"ד הביא ב' דיעות בזה וספק ברכות להקל.

⁴³⁶⁵ תוספתא יומא פ"ד ה"ד (לענין אכילת יוהכ"פ). מ"א סי' רי ס"ק א. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ח ה"ב. וראה גם שוע"ר סי' תריב ס"ג.

⁴³⁶⁶ כמו בהלכה דלקמן ה"ג-ד.

⁴³⁶⁷ מ"א שם. וראה גם שוע"ר סי' ז ס"ג, וסי' קפד ס"א, שיכול לאכול כמה פעמים ולפטור כולן בברכה שיברך לבסוף., וראה שוע"ר סי' פא ס"א "ממאכל זה". וראה תורת מנחם לסדר ברה"י שם.

⁴³⁶⁸ משנה דנגעים פ"ג מ"ט. וראה פירוש הרמב"ם שם. עירובין ד, א ופרש"י שם ד"ה פת וד"ה מיסב וד"ה ואוכלה.

⁴³⁶⁹ אפילו בפחות מכזית בכדי אכילת פרס. אבודרהם הל' ברכות שער א (ע' שיד) בשם רבינו יונה. שו"ע סי' רח ס"ט. ט"ז שם ס"ק יב. מ"א שם ס"ק טו. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ג ה"ו. פ"ח ה"ג.

⁴³⁷⁰ פ"ד ה"ב ואילך.

מברך לאחריו ברכת המזון אלא אם כן יש בקמח הדגן כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת⁴³⁷² ואז צריך לברך ברכת המזון על כזית מהתערובת⁴³⁷³ ויש אומרים⁴³⁷⁴ שאינו מברך ברכת המזון עד שיאכל כל הפרס ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות⁴³⁷⁵ :

ד אבל אם תערובת קמח הדגן הוא פחות משיעור זה אפילו אכל הרבה אינו מברך ברכת המזון אבל מברך מעין ג' אפילו לא אכל אלא כזית כיון שיש טעם פת בכולן אף שאין בו ממשות הפת אלא כל שהוא⁴³⁷⁶ .

אבל תבשיל הנעשה מתערובת קמח דגן עם קמח קטניות אינו מברך אחריו על המחיה אלא אם כן יש בדגן כזית בכדי אכילת פרס אבל מברך לפניו בורא מיני מזונות כל שיש בו טעם דגן⁴³⁷⁷ :

ה במה דברים אמורים בתערובת קמח בקמח שהם נבללים זה בזה ואין קמח הדגן ניכר כלל אבל תערובת קמח דגן או דגן עצמו במינים אחרים אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס מברך על המחיה⁴³⁷⁸, אפילו על כזית מהתערובת כיון שממשות הדגן ניכר.

ו קמח חטים שעירבו עם קמח אורז מברך אחריו ברכת המזון אם עשה ממנו פת⁴³⁷⁹ או מעין ג' אם עשה ממנו תבשיל אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס⁴³⁸⁰ כל שיש בו טעם דגן⁴³⁸¹ לפי שהחטים גוררים את האורז שיהיה נדון ככולו חטים⁴³⁸² :

ז שיעור צירוף שתיה יש אומרים⁴³⁸³ שהוא בכדי שיעור שתיית רביעית ואם שתה כחצי רביעית בחפזון שלא כדרך שתיית רוב בני אדם⁴³⁸⁴ ושהה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית של שאר כל אדם מצטרפין זה עם זה (והוא הדין אם לא הפסיק בינתיים אלא ששהה בשתייתו כל כך⁴³⁸⁵) ויש אומרים⁴³⁸⁶ ששיעור צירוף השתיית רביעית בכדי אכילת פרס כמו

⁴³⁷² אבודרהם בשם רבינו יונה ושו"ע שם. כמבואר בשו"ע"ר סי' קסח סי"א. סדר ברה"נ פ"ח ה"ג. וראה לקמן פ"ח ה"ד שכי"ה גם באכל שיעור קביעות סעודה מפת הבאה בכסנין. וכ"מ בשו"ע"ר שם.

⁴³⁷³ משמעות אבודרהם בשם רבינו יונה ושו"ע שם, ומבואר בקונטרס אחרון סי' תמב ס"ק ח שהוא כשיטת רבינו חיים ברא"ש חולין פ"ז סוף סי' לא, לענין איסור והיתר, שבכזית בכדי אכילת פרס נתהפך ההיתר לאיסור. כמבואר בשו"ע"ר סי' תנג ס"ז לענין אכילת מצה. וראה העו"ב תשנח ע' 24.

⁴³⁷⁴ רשב"א (תורת הבית בית ד שער א ע' 22, ובחידושו לחולין צח, ב סד"ה אמר רבא) בשם הראב"ד - לענין איסור והיתר. פרי חדש סי' תנג ס"ב - לענין אכילת מצה. בקונטרס אחרון שם לדעתם - אף לענין ברכת המזון. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ח ה"ג.

⁴³⁷⁵ ראה העו"ב שם ע' 26.

⁴³⁷⁶ אבודרהם בשם רבינו יונה ושו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ח ה"ד, ושם: ויש מסתפקים בזה ולכן נכון למנוע שלא לאכול מפת זו כי אם תוך הסעודה.

⁴³⁷⁷ אבודרהם בשם רבינו יונה ושו"ע שם.

⁴³⁷⁸ מ"א שם סוף ס"ק טו. שו"ת מים חיים (פרי חדש) סי' א.

⁴³⁷⁹ משנה פ"ג דחלה משנה ז, לענין חלה ואכילת מצה. מ"א סי' רח ס"ק טו לענין ברכת המזון.

⁴³⁸⁰ רמב"ם (ומגיד משנה) הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ה לענין אכילת מצה (וכ"ה דעה הא' בשו"ע"ר סי' תנג ס"ז). רמב"ן הל' חלה (לב, א) לענין חלה. מ"א שם לענין ברכת המזון. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ח ה"ה.

⁴³⁸¹ משנה שם.

⁴³⁸² ירושלמי פ"ק דחלה ה"א. רמב"ן ומגיד משנה ומ"א שם.

⁴³⁸³ רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב ה"ד, עפ"י גרסתו בתוספתא יומא פ"ד ה"ד. דעה א' בטור ושו"ע סי' תריב ס"י. שו"ע"ר שם סט"ו.

⁴³⁸⁴ לחם משנה שם.

⁴³⁸⁵ כדלעיל ה"ב גבי אכילה.

⁴³⁸⁶ טור שם בשם ראב"ד בהל' תרומות פ"י ה"ג, עפ"י כריתות יג, א. דעה הב' בשו"ע ושו"ע"ר שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ח ה"ו, ושם כתב על דעה הב': וכן עיקר. לפיכך יש לברך ברכה אחרונה על קאו"י וטי"א חמין אף על פי ששותהו מעט מעט אם לא שהה יותר מכדי אכילת פרס..

צירוף אכילות וספק ברכות להקל:

ח כל האוכלין מצטרפין זה עם זה לכזית ומברך לאחריהם כברכת הקל שבהן כגון אכל כחצי זית מז' המינים וכחצי זית מדבר שברכתו האחרונה הוא בורא נפשות רבות מברך אחריהם בורא נפשות רבות⁴³⁸⁷ ואם אכל כחצי זית פת וכחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש⁴³⁸⁸.
וכל המשקין מצטרפין זה עם זה לרביעית אבל אוכלין ומשקין אינן מצטרפים זה עם זה לא לכזית ולא לרביעית⁴³⁸⁹:

ט רוטב שנתבשל בו אוכל אינו מצטרף עמו כי משקה גמור הוא לכל דבר⁴³⁹⁰.
וכן אוכל שנימוח כל כך עד שראוי לשתייה יצא מתורת אוכל. וכן משקה שנקרש עד שראוי לאכילה יצא מתורת משקה אפילו יש בו טופח על מנת להטפוח⁴³⁹¹.
י יש מסתפקים⁴³⁹² לומר שכל דבר שהוא כברייתו כגון ענבה אחת או אפילו קטנית אחת⁴³⁹³ אפשר שמברך אחריהם ברכה אחרונה לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחותה מכזית⁴³⁹⁴.
ואינה נקראת בריה אלא אם כן אוכלה כמות שהיא אבל אם זרק הגרעין מן הפרי בפרי שדרך לאכול גרעיניה⁴³⁹⁵ או אם חסר קצת מגוף הפרי⁴³⁹⁶ שלא אכלו כלו הרי לא אכל בריה שלימה⁴³⁹⁷.
ואם אכל מה שבתוך הגרעין וזרק קליפתו⁴³⁹⁸ וכן פרי שאין דרך לאכול גרעיניהן כיון שאכל מה שראוי לאכול ממנו הרי אכל בריה שלימה. והוא שהובא הפרי לפניו לאכול כשהוא שלם אבל אם קודם שהובא לפניו חסר ממנו גרעינתה כמו שרגיל להיות בזיתים מלוחים אין עליו חשיבות בריה⁴³⁹⁹.
ואם נתחתך או נתרסק⁴⁴⁰⁰ אפילו אחר שהובא לפניו⁴⁴⁰¹ ואפילו חתכו כדי לאכלו אין לו חשיבות בריה:
יא וכל זה בברכה אחרונה אבל לברכה ראשונה אין צריך שיעור אכילה או שתייה אלא אפילו טעימה כל שהיא אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה⁴⁴⁰².
יב ואינה חשובה הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך לבדו כגון הטועם את התבשיל לידע אם הוא

⁴³⁸⁷ כנסת הגדולה סי' רי בהגהות הטור. מ"א סי' רי ס"ק א.

⁴³⁸⁸ מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ח ה"ז. וראה בדי השלחן סי' נט ס"ק יא. תורת מנחם שם.

⁴³⁸⁹ מ"א שם. וראה גם שוע"ר סי' תריב ס"ב.

⁴³⁹⁰ מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ח ה"ח. וראה שוע"ר סי' קנח ס"ו. וראה באור לסדר ברה"י ע' 254.

⁴³⁹¹ ראה טהרות פ"ג מ"א. רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ט ה"ב. וכן הוא בסדר ברה"י שם. ע"י שוע"ר סי' קנח ס"ז.

⁴³⁹² תוס' לט, א ד"ה בצר, להשוות הירושלמי פ"ו ה"א עם התלמוד שלנו שם. רבינו יונה שם ד"ה אני ראיתי. רא"ש פ"ו סי' טז. טור וש"ע סי' רי ס"א.

⁴³⁹³ מ"א סי' רי ס"ק ג.

⁴³⁹⁴ תוס' יומא עט, א ד"ה ולא בירך. רא"ש שם. טור וש"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ח ה"ט.

⁴³⁹⁵ רבינו יונה שם. מ"א שם ס"ק ד שכ"ה גם דעת הרא"ש שם והרמ"א שם ס"א.

⁴³⁹⁶ עולת תמיד שם ס"ק א.

⁴³⁹⁷ וכן הוא בסדר ברה"י שם.

⁴³⁹⁸ מ"א שם.

⁴³⁹⁹ תוס' ורא"ש שם. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"י שם.

⁴⁴⁰⁰ רשב"א שם ד"ה ההוא. עולת תמיד שם. אליה זוטא שם ס"ק ה. אליה רבה שם ס"ק ו.

⁴⁴⁰¹ בעולת תמיד שם "קודם אכילה", ובסדר ברה"י שם: קודם שהובא לפניו.

⁴⁴⁰² כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ז.

צריך מלח ותבלין⁴⁴⁰³ או אם הוא טוב למאכל וחוזר ופולט אין צריך לברך אף על פי שנהנה בטעמו⁴⁴⁰⁴ ואפילו טועם הרבה⁴⁴⁰⁵ עד כדי רביעית⁴⁴⁰⁶ :

פרק ג דין קדימה בברכות

ובו ט"ז הלכות

הביאו⁴⁴⁰⁷ לפניו לאכול חתיכות של פת ופת שלימה, מצוה מן המובחר לברך על השלימה, ואפילו היא פת קיבר⁴⁴⁰⁸ וקטנה והחתיכות פת נקיה וגדולה מהשלימה. והוא שהכל ממין אחד. אבל אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים, אפילו היא פרוסה קטנה, היא קודמת לברך עליה, שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו' מוקדם לברכה. ואעפ"כ ירא שמים יוצא ידי שתיהן שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן יחד, הואיל וגם השעורה היא מז' המינים והיא שלימה. אבל אם השלימה היא של שיפון (שקורין קאריין), אף על פי שהוא מין שעורים, כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש אין צריך להניחו כלל עם פרוסה של חטים⁴⁴⁰⁹ :

ב וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן. אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן, יברך עליה, ואין לו לחוש להשנית אע"פ שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו, שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל. ואפילו אם רוצה לאכול פרוסה שאינה משבעת המינים, ולפניו שלימה שהיא משבעת המינים, אינו מחויב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה⁴⁴¹⁰ :

ג הביאו לפניו לאכול שתי גלוסקאות שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה. והוא ששתיהן ממין אחד ושוות בנקיות. אבל אם היתה הקטנה נקיה והגדולה פת קיבר, מברך על הנקיה. ואם שתיהן שוות בגדולתן ושתיהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו, מברך על הלבנה יותר. אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו, יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה⁴⁴¹¹ .

ד וכל זה במין אחד. אבל אם אחת של שעורים ואחת של כוסמין, אע"פ שהכוסמין יפה ונקיה משל שעורים, מברך על של שעורים, לפי שהשעורה מפורשת בשבעת המינים, משא"כ כוסמין, אף על פי שהוא מין חטים, לא הזכיר הכתוב בפירוש⁴⁴¹² .

ה במה⁴⁴¹³ דברים אמורים כששתיהן חביבות עליו בשוה. אבל אם של כוסמין חביבה עליו יותר⁴⁴¹⁴, יש

⁴⁴⁰³ ברכות יד, א. רש"י שם ד"ה מהו שיטעום.

⁴⁴⁰⁴ תוס' שם ד"ה טועם בשם רבינו חננאל. הובא גם ברא"ש פ"ב ס"י ו. טור ס"י רי בשם רבינו חננאל. דעה ב' בשו"ע שם ס"ב. וראה שו"ע"ר תריב ס"ז.

⁴⁴⁰⁵ טור שם.

⁴⁴⁰⁶ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ח ה"א, ושם : ולא עד בכלל. ב"י בשם אהל מועד שער הברכות דרך א נתיב ד.

⁴⁴⁰⁷ דיני קדימה בברכת המוציא שיתבארו כאן ה"א-ה, נתבארו בשו"ע"ר ס"י קסח ס"א-ה, ויצויין לקמן בשולי הגליון. ויתבארו גם בסדר ברה"נ פ"י ה"א-ה.

דיני קדימה בברכת הפירות ושאר מאכלים, שיתבארו כאן ה"ו-טז, נתבארו בשו"ע"ר ס"י קיא, ובשו"ע"ר לא הגיע לדינו סימן זה. ויתבארו גם בסדר ברה"נ פ"י ה"ו-טז.

⁴⁴⁰⁸ שאינה מקמח נקי.

⁴⁴⁰⁹ כמבואר בשו"ע"ר ס"י קסח ס"א.

⁴⁴¹⁰ כמבואר בשו"ע"ר ס"י קסח ס"ב.

⁴⁴¹¹ כמבואר בשו"ע"ר ס"י קסח ס"ה.

⁴⁴¹² כמבואר בשו"ע"ר ס"י קסח ס"ה.

⁴⁴¹³ סיכום דיני חביב ושאר קדימות שיתבארו לפנינו :

(א) חביב קודם בפירות שוים (ה"ו), בין חביב ברוב הפעמים ובין חפץ בו עתה (הט"ו).

(ב) אם ברכותיהן שוות, יש אומרים חביב קודם ויש אומרים ז' מינים קודם (ה"ה). ומברך על איזה שירצה (ה"ח).

אומרים שמברך על החביב, ויש אומרים שמברך על מין ז' שבפסוק⁴⁴¹⁵:

ו היו לפניו מיני פירות הרבה שברכותיהם שוות ואין ביניהם מז' המינים, אם יש ביניהם מין אחד שהוא חביב אצלו יותר מכולם, מצוה מן המובחר לברך עליו ולפטור את השאר בברכתו⁴⁴¹⁶. ומכל מקום אם החביב אינו שלם ואחרים הם שלמים מצוה מן המובחר לברך על השלם⁴⁴¹⁷:

ז ואם אין ברכותיהן שוות⁴⁴¹⁸, הרי ברכות בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה קודמין לברכת שהכל, אף על פי שהמין שברכתו שהכל חביב עליו. אבל בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, אם המין שברכתו בורא פרי האדמה חביב עליו צריך לברך עליו תחלה⁴⁴¹⁹ (ואחר כך על פרי העץ, כי לא נפטור בברכת

(ג) וכן אם המאוחר בפסוק ז' המינים חביב, יקדים איזה שירצה (ה"ט).

(ד) פרוסת ז' מינים קודמת לשאר פירות שלמים (ה"ח).

(ה) ומכל מקום שלם קודם לחביב שאינו שלם (ה"י).

(ו) אם אין ברכותיהן שוות, ברכת בורא מיני מזונות קודמת לפירות חביבין (ה"י-יב). ואף ליין (ה"י"ג).

(ז) זית קודמת לשעורה כששויין בחביבות (ה"י"ב).

(ח) יין קודם לזית חביב (ס"י"ג).

(ט) ברכת הפת קודמת לכל הברכות, אף זית ויין (ה"י"ד).

(י) ברכת בורא פרי העץ והאדמה קודמים לשהכל חביב (ה"י"ז).

(יא) ברכת בורא פרי העץ קודמת לבורא האדמה כששויין בחשיבות (ה"י"ז).

(יב) ברכת בורא פרי האדמה החביב קודמת לבורא פרי העץ (ה"י"ז), אף מז' מינים (ה"ח וה"י"א).

⁴⁴¹⁴ שאז דינו כמו ז' מינים ופרי אחר החביב יותר, שיתבאר לקמן ה"ח.

⁴⁴¹⁵ כמבואר בשו"ע ס"י קסח ס"ה, ושם נסמן (הערות 1127-1129).

⁴⁴¹⁶ שכל המחלוקת במשנה מ, ב (היו לפניו מיני הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה), הוא כאמור בגמרא מא, א (דברי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף), ופירש"י (איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע). אבל במקום שאין ביניהם חביב, מין שבעה קודם לדברי הכל (כדלקמן ס"ח), ובמקום שאין ביניהם מז' מינים, חביב עדיף לדברי הכל (כאמור כאן).

תוס' לט, א ד"ה חביב (אם יש לו שני מיני פירות לפניו, חביב עדיף). רא"ש פ"ו דברכות ס"י כה (אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהן מז' המינים, כמו אתרוג ותפוח, יברך על החביב תחלה לכו"ע, כיון שברכותיהן שוות ... היינו דוקא כששניהם נפטרין בברכה אחת). טור ושו"ע ס"י ריא ס"א (אם אין ביניהם ממין שבעה, מקדים החביב).

⁴⁴¹⁷ מ"א ס"י ריא סק"א (ומכל מקום אם האחד שלם ואחד חביב, שלם עדיף). וכדלעיל ה"א שפת שלם קודם לפת נקיה (שהיא חביבה). וראה העו"ב (ירות"ו) ח"א ע' לח. דובר שלום ע' פה.

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ו.

⁴⁴¹⁸ גמרא שם (פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות, דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף, אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה (כיון שאין האחד פוטר את חברו, אפילו רבי יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת המינים, אלא מברך על איזה שירצה, תחלה החביב לו ואחר כך יברך על השני, תוס'), וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת. בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת, שפיר, אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות פליגי, במאי פליגי (כלומר מאי טעמא דרבי יהודה דאמר שבעת המינים עדיף, מאי עדיפות שייכא בהו אחר שאינן יכולין לפטור שאר מינים, תוס'), א"ר ירמיה להקדים (דהעדיפות הוי מן ההקדמה, תוס').

ובזה יבאר דין ההקדמה בברכות שאינם שוות: (א) אם ברכת שהכל חביב. (ב) אם ברכת בורא פרי האדמה חביב.

⁴⁴¹⁹ גמרא שם (שלכות בורא פרי האדמה, פרגיות שהכל נהיה בדברו, הלכך פירא עדיף), ופירש"י (שהיא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים, והיה לו להקדים). תוס' שם ד"ה חביב (ובורא פרי האדמה עדיפא משהכל נהיה בדברו, דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית, ויברך על אותו המין ששייך בו פרי האדמה אף על פי שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו), ודף מא, א ד"ה אבל (דלא חשיב בורא פרי העץ כל כך מבורא פרי האדמה כמו שחשוב בורא פרי האדמה משהכל). רבינו יונה כט, רע"א (כשאין ברכותיהן שוות, אם הברכה האחת שהכל והאחרת בורא פרי האדמה, יש לו להקדים ברכת בורא פרי האדמה, דחשיב טפי. ואם הברכה האחת בורא פרי העץ והאחרת בורא פרי האדמה, יקדים החביב תחלה, בין שיהיה חביב לו יותר בורא פרי האדמה בין שיהיה חביב לו יותר בורא פרי העץ). רא"ש פ"ו דברכות ס"י כה (דלא חשיב כל כך ברכת פרי העץ כנגד ברכת פרי האדמה כמו שחשובה ברכת פרי האדמה על שהכל, לפי שהכל אינה מבוררת כלל לפי שכוללת כל דבר). טור ושו"ע ס"י ריא ס"ג (הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל, בורא פרי העץ קודמת (אפילו השני חביב עליו, מ"א), שהיא חשובה, שאינה פוטרת אלא דבר אחד. וכן בורא פרי האדמה ושהכל, בורא פרי האדמה קודמת. ואם הביאו לפניו בורא פרי העץ

בורא פרי האדמה אלא כשבירך על פרי העץ עצמו ולא כשבירך על פרי האדמה. במה דברים אמורים במברך סתם, אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ, יצא, ואפילו לא היה פרי העץ עדיין לפניו כשבירך אלא שאחר כך הביאו לפניו⁴⁴²⁰). ואם שניהם שוים בחיבות, טוב להקדים ברכת בורא פרי העץ⁴⁴²¹.

ח ואם יש ביניהם מז' המינים, אם ברכותיהם שוות (כגון תאנים וענבים עם תפוחים), עליו הוא מברך ופוסט את האחרים⁴⁴²², אפילו הוא חצי והם שלמים⁴⁴²³. ואם האחרים חביבים עליו יותר, מברך על איזה שירצה⁴⁴²⁴.

ואם אין ברכותיהם שוות וצריך לברך על שניהם (כגון תאנים או ענבים או צמוקים עם מיני קטניות), איזה מהם שירצה יקדים לברך תחלה, אם שניהם שוים בחיבות⁴⁴²⁵. ואם אותו שאינו ממין ז' חביב עליו יותר, יש לו להקדימו, אף על פי שברכתו בורא פרי האדמה וברכת מין ז' היא ברכת בורא פרי

(בורא פרי האדמה...). ט"ז ס"ק ב (ונראה דיש לנו לפסוק בזה, דאם חביב לו יותר בורא פרי האדמה, יברך תחלה). מ"א ס"ק ד (ויש אומרים דחביב עדיף, וכן יש לנהוג).

והיינו אף אם בורא פרי העץ הוא משבעת המינים כדלקמן הי"א (אלא אם כן הוא דבר שחביב אצלו יותר, ואין ברכתו שהכל אלא בורא פרי האדמה, וברכת מין ז' הוא בורא פרי העץ, כמו שנתבאר).

וראה גם שוע"ר סי' ריב ס"ט (אם מצד ברכתו יש לו דין קדימה, כגון שברכתו בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ וברכת הטפל היא שהכל).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ז.

⁴⁴²⁰ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ב (היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך תחלה על פרי האדמה, צריך לחזור ולברך על פרי העץ, כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך עליו ולא כשבירך על פרי האדמה. במה דברים אמורים במברך בסתם, אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ, יצא. ואפילו לא היו פרי העץ עדיין לפניו כשבירך ואחר כך הביאוהו לפניו).

אבל בסדר ברה"נ פ"א ה"ו (ויש חולקין על זה ואומרים, שאפילו נתכוין לפטור בברכת בורא פרי האדמה את פרי העץ המונח לפניו, לא יצא, וצריך לחזור ולברך בורא פרי העץ ... לפיכך למעשה צריך ליזהר שלא להתכוין לעולם לפטור פרי העץ בברכת בורא פרי האדמה, כדי לברך לדברי הכל).

⁴⁴²¹ בה"ג ברכות פ"ו (ובמקום דאיכא בורא פרי האדמה ובורא פרי העץ, בורא פרי העץ קודם). הובא בתוס' מא, א ד"ה אבל (בהלכות גדולות, דבורא פרי העץ תקדים לבורא פרי האדמה, דמבוררת טפי), וברא"ש פ"ו סכ"ה (פסק בעל ה"ג ... דבורא פרי העץ קודם לבורא פרי האדמה). דעה ה' בטוש"ע ס"ג (ואם הביאו לפניו בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, איזה מהם שירצה יקדים. ויש אומרים שבורא פרי העץ קודם). ט"ז סק"ב (הוא דעת ה"ג ... ונראה דיש לנו לפסוק בזה דאם ... שוים בחיבות, יברך בורא פרי העץ תחלה, כדעה בתרא). מ"א סק"ג (שניהם אינן מין ז', יש להקדים פרי העץ).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ז (ואם שניהם שוים בחיבות, טוב להקדים ברכת בורא פרי העץ, אף על פי שאין חיוב גמור בדבר).

⁴⁴²² תוס' מא, א ד"ה אמר רבי ירמיה (ומיירי שאין חביבין זה מזה). טור ושו"ע סי' ריא ס"א (היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין שבעה).

⁴⁴²³ מ"א שם סק"א (אפילו הוא חצי והשני הוא שלם). וכדלעיל ה"א (אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים, אפילו היא פרוסה קטנה, היא קודמת לברך עליה, שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגוי' מוקדם לברכה).

⁴⁴²⁴ ט"ז שם סק"א (דאם ברכות שוות ויש מין ז', מי שרוצה ליקח המין ז' ולפטור השני מברכה, שפיר עבד, כרבי יהודה וכפסק הרא"ש, ואם ירצה ליקח השני החביב עליו ולפטור המין ז', שפיר עבד, כרבנן וכפסק הרמב"ם), וכב' הדיעות דלעיל ה"ה.

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ח.

⁴⁴²⁵ מ"א ס"ק ב (והנכון דכשנפטר האחד בברכת חברו וזהו מעלה, אז אזלינן בתר מין ז' ... אבל כשאין ברכותיהם שוות, רק שצריך להקדים אחד, אז איזו שירצה יקדים, אפילו ה' ממין ז').

ובסדר ברה"נ פ"י ה"ח (איזה מהם שירצה יכול להקדים לברך תחלה מן הדין, אם שניהם שוים בחיבות, אלא שטוב יותר להקדים ברכת בורא פרי העץ לבורא פרי האדמה. ואם אותו שאינו ממין ז' חביב עליו יותר, יש לו להקדימו, אף על פי שברכתו בורא פרי האדמה), וכדלעיל סוף ה"ז (ואם שניהם שוים בחיבות טוב להקדים ברכת בורא פרי העץ).

ט שבעת המינין עצמן יש להם קדימה זה על זה, שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דבש פירושו תמרים)⁴⁴²⁷ קודם לברכה⁴⁴²⁸, אם הן שוין אצלו בחביבות⁴⁴²⁹. ואם המאוחר בפסוק חביב אצלו יותר, איזה שירצה יקדים⁴⁴³⁰:

י במה דברים אמורים בפירות זה עם זה או בחטה ושעורה זה עם זה. אבל חטה ושעורה עם פירות, יש להקדים החטה ושעורה⁴⁴³¹ אף על פי שהפירות חביבים עליו יותר⁴⁴³²:

יא באיזה חטה ושעורה הכתוב מדבר, כשהן בדרך אכילתן, כגון שעשה ממנו פת או תבשיל שברכתו

⁴⁴²⁶ עולא שם (מחלוקת בשברכותיהן שוות ... אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה), לפירוש התוס' שם ד"ה אבל (כיון שאין האחד פוטר את חברו אפילו רבי יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת המינים, אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו, ואחר כך יברך על השני). רבינו יונה כח, ב (שיקדים אותו שהוא רוצה יותר, דכיון שהוא חביב לו יותר יש להקדימו על כל פנים, ואפילו לא יהיה מז' המינים, שלא נחוש אם מקדים אחר לז' המינים כיון שחביב לו יותר ושאין ברכותיהן שוות). רשב"א מא, א (ומדלא פירש עולא איזה מהם קודם כשאין ברכותיהם שוות, שמע מינה דאין הקפדה בהקדמתן, אלא חביב עדיף לכו"ע ... כן פי' רב האי גאון ז"ל, וכן נראה גם מדברי רש"י ז"ל, וכן נראה לי להכריע). שו"ע ס"א (ואם אין ברכותיהם שוות, אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צנון וזית ... ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב).

וכדלעיל ה"ז (אם המין שברכתו בורא פרי האדמה חביב עליו, צריך לברך עליו תחלה). אלא ששם מיירי ששניהם אינם ממין שבעה, וכאן מבאר שכן הוא אף אם בורא פרי העץ הוא ממין שבעה, שהחביב קודם לו.

⁴⁴²⁷ רמב"ם פ"ח הי"ג (ודבש זה הוא דבש תמרים). ב"י סוס"י ריא (דבש דכתיב בקרא היינו תמרים העושים דבש). משא"כ דבש דבורים, שמברכין עליו שהכל.

והכוונה לאכילת התמרים עצמם, שנקראים בתורה דבש, כמבואר בלבוש ס"ה (באוכלן בעודן תמרים כמות שהן. אבל אם עשה מהן דבש, שאינו אלא זיעה בעלמא, וברכתו שהכל), וכמבואר בשו"ע"ר סי' רב ריש ס"י (כל הפירות ששחטן להוציא מימיהם, אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ, ואפילו יצאו מעצמן כמו דבש הזב מהתמרים, אלא מברך עליהם שהכל נהיה בדברו, כי זיעה בעלמא היא ואינה נחשבת כגוף הפרי).

⁴⁴²⁸ רב יוסף ואיתימא רבי יצחק שם (כל המוקדם בפסוק זה (עקב ח, ח) מוקדם לברכה, שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש). טור ושו"ע ס"ד (כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה, קודם לברכה).

⁴⁴²⁹ מ"א ס"ק ה (להרמב"ם איירי בשניהם חביבים בשוה).

⁴⁴³⁰ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ט.

⁴⁴³¹ תוס' מא, ב ד"ה זה (היכא דאיכא חטה וזית או שעורים ותמרים, אע"ג דשוין לארץ, מכל מקום המוקדם בפסוק, דהיינו לארץ ראשון, יקדים לברכה). רא"ש פ"ו דברכות סוף סי' כה (וחטה וזית שכל אחד ראשון לארץ חטה קודמת, וכן שעורה ותמרים קודמין, לפי שנכתבו בפסוק תחלה). טור ורמ"א ס"ד (כל הנאמר סמוך לארץ קמא, קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא, לאחר ששוה לו בסמיכה לארץ).

ולכן חטה קודמת לזית ושעורה קודמת לתמרים, אבל הזית קודם לשעורה כדלקמן הי"ב, ושם נסמן (הערה 4440).

⁴⁴³² כמו בקדמת ברכת בורא פרי העץ והאדמה לברכת שהכל, דלעיל ה"ז (הרי ברכות בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה קודמין לברכת שהכל, אף על פי שהמין שברכתו שהכל חביב עליו), וקדמת בורא מיני מזונות של שיפון לפירות שבעת המינים דלקמן הי"ב (לעק"ד אפילו הוא של שיפון קודמין לכל מיני מרקחת אפילו הן ממין ז', ואף שהם חביבים עליו ביותר), ויין לפירות, דלקמן הי"ג (היין קודם אפילו לזית, אפילו הזית חביב עליו יותר, מפני שברכתו בורא פרי הגפן היא חשובה מכל הברכות), וברכת בורא מזונות לין, דלקמן שם (ברכת בורא מיני מזונות בין של חטה בין של שעורה שקודמת לבורא פרי הגפן, אפילו היין חביב עליו יותר).

ונתבאר בפסקי דינים צמח צדק ז, ג (ובזה יתיישב מ"ש רבינו בברכת הנהנין פ"י הי"ג, אפילו היין חביב עליו יותר, לפי שבורא מיני מזונות נקראת מבוררת נגד פרי הגפן, ולנגד ברכה מבוררת אין חביב מכריע ... וכן פרי הגפן נגד זית אין חביב מכריע, להיותה מבוררת גם כן מעט יותר מפרי העץ, משא"כ נגד הקדימה בפסוק).

ויש בזה ב' פרטים:

(א) אף שנתבאר לעיל ה"ט (ואם המאוחר בפסוק חביב אצלו יותר, איזה שירצה יקדים). מכל מקום יש להקדים ברכה המבוררת יותר לפני ברכת החביב.

(ב) אף שנתבאר לעיל ס"ח (ואם אין ברכותיהם שוות וצריך לברך על שניהם ... אם אותו שאינו ממין ז' חביב עליו יותר יש לו להקדימו). מכל מקום יש להקדים ברכה המבוררת יותר לפני ברכת החביב.

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"י.

בורא מיני מזונות. אבל כל שמברכין עליו בורא פרי האדמה⁴⁴³³ או שהכל⁴⁴³⁴ אין מברכין עליו לפני מין ז'⁴⁴³⁵, אלא אם כן הוא דבר שחביב אצלו יותר, ואין ברכתו שהכל אלא בורא פרי האדמה, וברכת מין ז' הוא בורא פרי העץ⁴⁴³⁶, כמו שנתבאר⁴⁴³⁷:

יב אפילו ברכת בורא מיני מזונות של כוסמין ושכולת שועל ושיפון שאין כתובין בפירוש בפסוק, קודמין לברכת בורא פרי העץ של כל הפירות, אף שהן מין ז'⁴⁴³⁸ (ולכן מיני מתיקה שקורין לעקי"ך, אפילו הוא של שיפון, קודמין לכל מיני מרקחת, אפילו הן ממין ז', ואף שהם חביבים עליו ביותר⁴⁴³⁹).

חוץ מן הזית שהוא קודם לשעורה⁴⁴⁴⁰, ואין צריך לומר לשכולת שועל ושיפון שהן מין שעורה⁴⁴⁴¹, אם הן שוין בחביבות⁴⁴⁴², לפי שארץ השני שבפסוק הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב מן המאוחר מארץ

⁴⁴³³ כמו קליות, כדלעיל פ"א ה"ז (אין מברכין בורא מיני מזונות על הדגן אלא כשאוכלו בדרך אכילתו ... אבל אם הוא שלם שלא הוסר קליפתו ולא נתמעך, אינו מברך אלא בורא פרי האדמה).

ואם כן דינו כמו תאנים ומיני קטניות, דלעיל ה"ח.

⁴⁴³⁴ כגון שנעשה רך עד שראוי לשתיה, כדלעיל פ"א ה"ח (קמח של א' מחמשת המינים ששלקו ועירבו במים ... אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שראוי לשתיה ... אינו מברך עליו אלא שהכל).

⁴⁴³⁵ בה"ג ברכות פ"ו ח, א (כי קאמרינן כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה, אלמא חטה עדיפא ועלה מברכים ברישא, הני מילי דווקא דעבידא חביצא או אברושג או מינין אחרים דשווייה מיני מזונות דאשבחא, ועלייה מברכין ברישא. אבל אייתי כיסאני ועינבי, על עינבי מברך ברישא, דאחשביניהו קרא ובתר כן על כיסאני בורא פרי האדמה). סמ"ג עשין כז בדיני שאר ברכות (ואם יש לפניו חיטין וענבים דאמר דמברך על החיטין בתחילה, פירש בהלכות גדולות דמייירי בשטחן ועשה מהן מעשה קדירה, שהשביחן ומברך בורא מיני מזונות. אבל אם יש לפניו קליות וענבים, מברך תחילה על הענבים בורא פרי העץ ואחר כך על הקליות בורא פרי האדמה). טור ושו"ע ס"ה (הא דחטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת. אבל כוסס חטה, שברכתו בורא פרי האדמה, אינה קודמת לברכת בורא פרי העץ).

⁴⁴³⁶ כגון שאכילת קליות חביבה עליו יותר מאכילת ענבים.

⁴⁴³⁷ הלכה ז' (בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, אם המין שברכתו בורא פרי האדמה חביב עליו צריך לברך עליו תחלה), וה"ח (ואם אותו שאינו ממין ז' חביב עליו יותר, יש לו להקדימו, אף על פי שברכתו בורא פרי האדמה וברכת מין ז' היא ברכת בורא פרי העץ).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"א.

⁴⁴³⁸ תשב"ץ סי' שכב (היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או קמח שיפון או שכולת שועל, וגפן ותאנה ורמון, נראה לי כיון דמברך תחלה על התבשיל בורא מיני מזונות, דברכתו קודמת. ואף על גב דהני ממין ז' וכוסמין ושכולת שועל ושיפון לאו ממין ז' נינהו, מכל מקום, כיון דחשיבי, דעבדי מינייהו פת ומברכין עליהם המוציא וברכת המזון, נראה דברכותיהם קודמות). הגהות מיימוניות פ"ח מהל' ברכות אות ש (כיון דחשיבי, דעבדי מינייהו פת ומברך עליהם המוציא וברכת המזון, דברכתן קודמת אף על גב דלא עבדינהו פת, עכ"ל מורי רבינו שיחי). שו"ע ס"ו (היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושכולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורמון, כיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות, ברכתו קודמת, אף על גב דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה, מכל מקום כיון דחשיבי, דעבדי מינייהו פת ומברך עליהו המוציא וברכת המזון, קודמת אף על גב דלא עבדינהו פת). מ"א ס"ק יב (ואיהו לאו ממין ז', פירוש, שאין נזכרים בהדיא בקרא).

⁴⁴³⁹ כדלעיל ה"י (והערה 4432).

⁴⁴⁴⁰ קיצור פסקי הרא"ש פ"ו רמז כה (זיתים קודמים לשעורה, מפני שהוא סמוך לארץ בתרא). הגהות סמ"ק סי' קנא אות כא (שעורים במעשה קדירה קודמים לתמרים, דזה וזה שני לארץ, הלכך המוקדם בפסוק קודם. וכן חטים מעשה קדירה קודמים לזיתים). טור (זית קודם לשעורה, שהוא ראשון לארץ בתרא, ושעורה שני לארץ קמא). רמ"א ס"ד (כל הנאמר סמוך לארץ קמא, קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא, לאחר ששוה לו בסמיכה לארץ). ובשאלה שבלבוש ס"ד בהגהה (כי אף שיש לתבשיל דשעורה ברכת בורא מיני מזונות והיא חשובה, אפילו הכי אינה דוחה את הקדומה בפסוק, כי המעלה של קדימה בפסוק היא יותר חשובה ועדיפא יותר ממעלה של ברכת מיני מזונות). מ"א ס"ק ח (ברמזים משמע, דמעשה קדירה דשעורים וזית, זית קודם עיי"ש. וכ"כ בהדיא בהגהות סמ"ק).

וראה פסקי דינים צמח צדק ז, ג-ד.

⁴⁴⁴¹ מ"א שם סקי"ג (ומכל מקום, בשכולת שועל ושיפון, דהוי מין שעורים, זית קודם).

⁴⁴⁴² והיינו שאף שחביבות קודמת לז' המינים, כדלעיל ה"ט (שכל המוקדם בפסוק ... קודם לברכה, אם הן שוין אצלו בחביבות). וברכה מבוררת קודמת לחביבות, כדלעיל ה"י (יש להקדים החטה ושעורה אף על פי שהפירות חביבים עליו יותר). הרי שברכה מבוררת קודמת לז' המינים.

מכל מקום הזית (קדימה בפסוק) קודם לשעורה (ברכה מבוררת).

הראשון⁴⁴⁴³. אבל חטה קודמת לזית, וכן שעורה לתמרים⁴⁴⁴⁴:

יג תמרים קודמין לענבים⁴⁴⁴⁵ וצמוקין, אבל היין קודם אפילו לזית⁴⁴⁴⁶, אפילו הזית חביב עליו יותר⁴⁴⁴⁷, מפני שברכתו בורא פרי הגפן היא חשובה מכל הברכות, חוץ מברכת בורא מיני מזונות בין של חטה בין של שעורה שקודמת לבורא פרי הגפן⁴⁴⁴⁸, אפילו היין חביב עליו יותר⁴⁴⁴⁹:
יד ברכת הפת אפילו של כוסמין ושיפון קודמת לכל הברכות אפילו לזית ויין⁴⁴⁵⁰:

טו כל מקום שהחביב קודם, בין שהוא חביב עליו ברוב הפעמים אף על פי שאין חפץ בו עתה⁴⁴⁵¹, בין שחפץ בו עתה אף על פי שאינו חביב עליו ברוב הפעמים⁴⁴⁵², נקרא חביב. ואם יש לפניו שני מינים האחד חפץ בו עתה והשני חביב עליו ברוב הפעמים, איזה שירצה יקדים⁴⁴⁵³:

טז כל דיני קדימות הללו אינן אלא כששניהם לפניו. אבל אם אותו שדינו להקדימו אינו לפניו, אינו צריך

⁴⁴⁴³ ברכות מא, ב (זה שני לארץ וזה חמישי לארץ), ופירש"י (ארץ זית שמן ודבש דכתיב בסיפיה דקרא הפסיק ארץ את הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים מתאנים ורמונים, שהרמון חמישי לארץ הכתובה בראש המקרא ודבש שני לארץ הכתובה בסופו). טור ושו"ע שם ס"ד (וארץ בתרא הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא).

⁴⁴⁴⁴ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י הי"ב.

⁴⁴⁴⁵ טור ושו"ע ס"ד (הילכך תמרים קודמים לענבים, שזה שני לארץ בתרא וזה ג' לארץ קמא).

⁴⁴⁴⁶ הגהת סמ"ק סי' קנא (אף על גב דאמרין דתמרים קודמין לענבים משום דזה שני לארץ כו', היינו משום דברכת שניהם בורא פרי העץ, אבל גבי יין שהברכה מבוררת שמזכיר הגפן ממש, דלכך קדים לתמרים). טור ורמ"א ס"ד (ודוקא שאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מהן יין שקובע ברכה לעצמו בורא פרי הגפן, חשובה, והיא קודמת לברך עליו תחלה).

⁴⁴⁴⁷ דרכי משה סי' ריא סוף סק"ב (נראה מדברי הסמ"ק שהביא רבינו, שיש להקדים אלו אף כשהשני חביב לו), וכדלעיל ה"י (והערה 4432).

⁴⁴⁴⁸ הגהת סמ"ק שם (ומיהו מעשה קדירה דחטים ושעורים קודמין לדיין, לפי שגם בהם ברכה מבוררת בורא מיני מזונות, והרי הם מוקדמין בפסוק). טור ורמ"א ס"ד (מעשה קדירה מחמשת מיני דגן היא חשובה יותר מברכת היין). מ"א ס"ק ז (לפי שהיא מבוררת יותר וגם קודמת ליין בפסוק (טור)).

⁴⁴⁴⁹ כדלעיל ה"י (והערה 4432).

⁴⁴⁵⁰ אגור סי' רחצ ושבלי הלקט סי' קס (רבינו שמואל בן חפני גאון זצ"ל כתב בחיבור שערי הברכות, כבר הודענו חמש ברכות הן לפני המאכל, ומקצתן מוקדמות על קצתן בהזדמן כולן לפניו, כי ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות בהזדמן שתייהן לפניו, וברכת בורא מיני מזונות קודמת לברכת בורא פרי העץ). רמ"א סי' ריא ס"ה (ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות, וכל שכן לשאר ברכות. ואף על פי שהדבר השני חשוב או חביב עליו).
וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י הי"ד.

ומכל מקום מחלק כאן בין קדימת מיני מזונות (שזית קודמת לשעורה) לקדימת הפת (אפילו שיפון לזית ויין).
ובשו"ע סי' רצט ס"ד (צריך להקדים ברכת הלחם לברכת היין כשרוצה לאכול מיד לפי שהוא מוקדם ליין בשבח ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו').

⁴⁴⁵¹ רבינו יונה כח, ב (ונראה למורי הרב נר"ו דהכי קאמר, אותו שהוא חביב יותר יש לו להקדים בתחלה, ואף על פי שאינו משבעת המינים, ואף על פי שאינו רוצה לאכלו אלא אחר שיאכל האחר, אפילו הכי יש לו להקדימו). רא"ש פ"ו סי' כה (פירוש, אם אחד מהמינים חביב תדיר עליו, אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחלה, מברך על החביב). טור ושו"ע ס"א (ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו, אפילו אם עתה חפץ במין השני).

⁴⁴⁵² רמב"ם פ"ח הי"ג (ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים), כפירוש הכ"מ שם (וממה שכתב אי זה שירצה להקדים מקדים, במקום מקדים את החביב תחלה, נראה שאינו מפרש כפירוש ה"ר יונה והרא"ש דחביב היינו אותו שחביב עליו ברוב הפעמים, אלא סובר דחביב היינו אותו שהוא חפץ בו עתה יותר .. כיון שהוא חביב עכשיו עליו יותר מקדים אותו), וב"י סי' ריא. שו"ע ס"ב (ולהרמב"ם ... מקדים החביב לו אז באותה שעה).

⁴⁴⁵³ ט"ז סק"א (וענין חביב יכול לסמוך על שני דרכים, הן אם חביב לו רוב פעמים אחרים כהרא"ש, הן אם חביב לו עתה כהרמב"ם. כן נראה לי, כיון שאין לפנינו הכרע הלכתא כמאן).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י הט"ו.

וראה שו"ע סי' ריב ס"ט (אם העיקר חביב עליו עכשיו, אלא שברוב הפעמים הטפל חביב עליו יותר, ואם כן אין קדימה להעיקר, כמ"ש בס"י ר"א).

להמתין עליו⁴⁴⁵⁴ (ולכן נוהגים בסעודת בן זכר שאוכלין מיני קטניות תחלה ואין ממתנין על מין ז' שמביאים אח"כ⁴⁴⁵⁵). ואם הביאו לפניו בעודו מברך על מין הראשון, אף על פי שברכותיהן שוות והשני חביב לו והוא ממין ז', מכל מקום יאכל ממין הראשון תחלה⁴⁴⁵⁶:

פרק ד דין עיקר פוטר הטפלה

ובו י"ז הלכות

תערובות שני מינין שהן מעורבין יחד ואין ברכותיהם שוות אם הא' הוא עיקר והשני אין נותנין בו כי אם לתקנו ולהכשירו הרי העיקר פוטר את הטפל בברכתו בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה ואם שניהם עיקר אם אחד מהם הוא הרוב הרי זה נחשב עיקר והמיעוט נחשב טפל ובטל לגבי הרוב⁴⁴⁵⁷:

ב מין דגן הואיל ונקרא מזון הוא חשוב עיקר לעולם שאפילו רוב התבשיל דבש או מינים אחרים ומיעוטו מאחד מחמשת מיני דגן ואפילו עיקרו מחמת הדבש או מינים אחרים והדגן אינו אלא להטעימו ולהכשירו הוא נעשה עיקר ומברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג' (אם אכל כשיעור שנתבאר לעיל) והוא שיש ממשות הדגן במה שאוכל אבל אם אין בו אלא טעמו בלבד אינו מברך בורא מיני מזונות⁴⁴⁵⁸.

ג במה דברים אמורים שהדגן מועט נחשב עיקר כשנותנין אותו כדי ליתן טעם בתערובות אבל אם אין נותנים אותו אלא כדי לצבוע את התבשיל או כדי לדבקו ולהקפותו (שיהא עב קצת) הרי הוא טפל לתבשיל⁴⁴⁵⁹:

ד במה דברים אמורים שאין מתכוונין כלל לאכילת הדגן אבל אם מתכוונין ג"כ לאכילתו לפי שהוא מתקן התערובת ומכשירו גם כן לאכילה⁴⁴⁶⁰ כגון מיני מתיקה (שקורין לעקי"ך או טארטי"ן ומרציפא"נס) אע"פ שהדבש והבשמים הם כמעט עיקר והדגן מועט כדי לדבק בלבד אף על פי כן מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג'.

⁴⁴⁵⁴ ב"י (אפשר שאף על פי שבדעתו לאכול כמה מיני פירות, אם מביאין לפניו אחד אחד, ראשון שמביאין לפניו מברך עליו, אף על פי שהיה ראוי לאחר ברכתו למין השני הבא אחריו. ולא אמרו להקדים אלא כשכל המינים מונחים לפניו, וכדקתני מתניתין היו לפניו מינים הרבה). מ"א שם סק"י (אפילו רוצה לאכול משניהם אך שלא הביאו החביב, אין צריך להמתין עליו (ב"י)).

⁴⁴⁵⁵ ב"י (כתוב בסמ"ק (סי' קנא אות כא) וזה לשונו, צריך עיון היאך כשמחלקין פירות ויין בבית האירוסין או בבית היולדת אנו מברכים תחלה על פירות ומיני מתיקה ואחר כך על היין ... ויש לומר דשאני התם דאנו כמו אורחים באותם בתים, ואין לנו אלא מה שמוציאין לפנינו תחלה מברכים עליו). והיא הסעודה ומשתה שעושין בליל שבת שקודם המילה, כמבואר ברמ"א יו"ד סי' רסה סי"ב (נהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת, לאחר שנולד זכר נכנסים אצל התינוק לטעום שם). וראה שוע"ר סי' תרמ סי"ד (הסעודה שאוכלין אצל היולדת). והמנהג להגיש בסעודה זו ארבעס (גרגירי חומס) ופירות.

⁴⁴⁵⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רו סי"י (ואם הביאוהו לפניו בעודו מברך, אף על פי שהוא יפה מן הראשון וחביב עליו וגם הוא מין ז', יאכל תחלה מן הראשון (כיון שהתחיל עליו הברכה שבירך עליו)).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י הט"ז.

⁴⁴⁵⁷ כמבואר בשוע"ר סי' ריב סי"א. וראה גם לקמן פ"י הי"י.

⁴⁴⁵⁸ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ג ה"ב. ושם: ויש אומרים שאין לברך לאחריו מעין ג' על תערובות ה' מיני דגן אלא אם כן יש בתערובות כזית דגן בכדי אכילת פרס ויש לחוש לדבריהם.

⁴⁴⁵⁹ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ג ה"ג.

⁴⁴⁶⁰ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"א.

ה וכן עיסה שיש בה מילוי בשר ודגים וגבינה ופירות וכיוצא בהם נעשה המילוי טפל לעיסה ונפטר בברכת העיסה בין שברכתה המוציא בין שברכתה בורא מיני מזונות (ועל דרך שיתבאר להלן⁴⁴⁶¹) ואפילו אם המילוי הוא רב מאד ועיקר הכוונה בעיסה זו לאכילת המילוי ואין צריך להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה ואפילו אוכל אח"כ המילוי לבדו⁴⁴⁶² [הג"ה אבל אם אינו אוכל אלא המילוי לבדו בלא פת מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ⁴⁴⁶³] כיון שבירך על העיקר אין צריך לחזור ולברך על הטפל:

ו ולא זו בלבד אמרו אלא כל דבר שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופותר את הטפלה אפילו אינן מאכלים מעורבין זה עם זה כלל אלא שאוכל שניהם יחד ועיקר האכילה הוא מין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכל השני עתה הרי השני נפטר בברכת הראשון ואפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינין כגון מי שחפץ לאכול דג מליח וכדי שלא יזיקנו בגורנו אוכל עמו פת הרי היא טפלה לדג ונפטרת בברכתו⁴⁴⁶⁴.

והוא שאינו רעב ואינו תאב לאכילת הפת ולא היה אוכלה כלל עכשיו אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אף על פי שאוכלה עם המליח אינה טפלה אליו אפילו אם הוא תאב להמליח יותר וצריך לברך עליה המוציא [הג"ה. ופותר את המליח הואיל והוא מהדברים שדרכם לבוא מחמת הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף כשאין באים מחמתו]⁴⁴⁶⁵:

ז וכן מי שאוכל לפני הסעודה פת שרויה ביין שרף אף על פי שעיקר כוונתו בזה הוא על היין שרף אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו שורה בו פת ואוכלה אף על פי כן כיון שהוא לפני הסעודה ודאי כוונתו גם כן לסעוד הלב לפיכך צריך לברך עליה המוציא⁴⁴⁶⁶ [הג"ה ופותר את היין ש הבלוע בו ואם כוונתו לעורר תאות המאכל פותר את היין ש ששותה בפני עצמו גם כן]⁴⁴⁶⁷.

וכן פת הבאה בכיסנין שמברכין עליה בורא מיני מזונות (וע"ד שיתבאר לקמן⁴⁴⁶⁸) אם שורה אותה ביין או יין ושאר משקים אין צריך לברך על המשקה הבלוע בה ולא על משקה שעל גבה כגון שמטבל בדבש ואוכל⁴⁴⁶⁹.

ח אבל השורה פת ביי"ש וכוונתו על היין ש לבדו אלא מפני שהוא חזק וקשה עליו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואינו תאב לו כלל כגון שהוא אחר הסעודה צריך לברך עליה שהכל⁴⁴⁷⁰.

ואפילו אם מתכוין ומתאוה לטעם פת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתיה כגון שמפרר לחם דק דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר⁴⁴⁷¹:

⁴⁴⁶¹ פ"ח הלכה ג.

⁴⁴⁶² כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"ד.

⁴⁴⁶³ כמבואר בשוע"ר שם סי"י.

⁴⁴⁶⁴ כמבואר בשוע"ר סי' ריב ס"א.

⁴⁴⁶⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁴⁶⁶ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁴⁴⁶⁷ כדלקמן פ"ה הי"י.

⁴⁴⁶⁸ פ"ח ה"ג-ד.

⁴⁴⁶⁹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג.

⁴⁴⁷⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁴⁷¹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ד.

ט וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם היי"ש ביחד אבל מה שאוכל אחר כך לבדו צריך לברך עליו תחילה וסוף אלא אם כן שגם באכילה זו הוא טפל כגון מי שאוכל פת למתק השתיה ששתה כבר הרי הפת טפלה למשקה ואין צריך לברך עליה⁴⁴⁷²:

י וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים ואין צריך ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה⁴⁴⁷³.

וטוב למנוע מלאכול פת למתק השתיה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למיתוק או למילוי הכרס שאז צריך לברך עליה המוציא⁴⁴⁷⁴:

יא במה דברים אמורים כשרוצה לאכול למתק השתיה ששתה כבר אבל אם רוצה לאכול בשביל השתיה לפני השתיה כגון הרוצה לשתות בבוקר ורוצה לאכול מעט כדי שלא ישתה על לב ריקן אף על פי שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה⁴⁴⁷⁵.

ויש אומרים שאם שותה משקה שברכתו שהכל שיברך גם על המאכל שאוכל תחלה שהכל ולא ברכתו המיוחדת לו כיון שאכילתו אינה אלא לצורך השתיה וטפילה אליה מברך עליה ברכת השתיה שהיא עיקר⁴⁴⁷⁶:

יב אבל כל טפל שאין אכילתו טפלה אל העיקר אלא כשאוכל שניהם יחד או הטפל אחר העיקר וכשאוכלו קודם העיקר אין אכילתו טפלה אליו כלל כגון שהביאו לו פת או מאכל אחר לאכול עם המליח שלא יזיקנו בגרונו או למתק השתיה אחר שישתה וכשבא לאכול ממנו לפני המליח או לפני השתיה אין אכילה זו טפלה אליה כלל צריך לברך עליה ברכתה המיוחדת לה ולא ברכת המליח או המשקה אע"פ שהיא שהכל⁴⁴⁷⁷.

יג לפיכך טוב שיאכל ממנו מעט קודם ברכת המליח או המשקה כדי שיברך עליו ברכה המיוחדת לו ולא יפטרנו בברכה אחרת בתורת טפלה כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינם צריכות וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא ברכת העיקר ולא צו למעט אלא כשיכול לפטור שני דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם⁴⁴⁷⁸.

יד במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב לו יותר מהטפל אלא שהשעה צריכה לכך לעשות ממנו עיקר כגון שאכל כבר פירות מתוקין ביותר והוצרך לאכול אחריהם מליח לחתך הליחות הנקבצות באצטומכא ואוכל עמו איזה מאכל שלא יזיקנו בגרונו ואין המליח חביב לו ואינו מתאוה לו כלל כמו שאינו מתאוה להמאכל שאוכל למתק המליח או אפילו אם העיקר חביב עליו עכשיו אלא שברוב הפעמים הטפל חביב עליו יותר ואצ"ל אם גם עכשיו הטפל חביב עליו יותר אלא שאעפ"כ לא היה אוכלו אם לא היה אוכל המליח ומפני זה הוא טפל אליו אבל אם העיקר חביב עליו לעולם יותר מהטפל צריך לברך עליו תחילה ופותר את הטפל ואפילו אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא מבוררת ופרטית בפה"ע או

⁴⁴⁷² כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁴⁴⁷³ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁴⁴⁷⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁴⁷⁵ כמבואר בשוע"ר שם ס"ז.

⁴⁴⁷⁶ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח.

⁴⁴⁷⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁴⁷⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

בפה"א שהם קודמין לברכת שהכל (כמשנ"ת לעיל⁴⁴⁷⁹) כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר⁴⁴⁸⁰ ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב לו כמו העיקר אין לו לברך עליו כלל⁴⁴⁸¹:

טו לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו אם הם ב' מינים שברכותיהם שוות אלא כשהיה הטפל לפניו או שהיתה דעתו עליו בבירור בשעה שבירך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאוהו לפניו ולא היתה דעתו עליו אין טפילתו מועלת כלום לפטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אע"פ שברכותיהם שוות ולא מברכה האחרונה כשאין ברכותיהם שוות אלא א"כ קבע עצמו על העיקר והוא דבר שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת ויין וכן שר ודבש במדינות אלו⁴⁴⁸².

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו ואם אין דרכו בכך מברך על הפת שהכל כברכת המשקה שהפת טפילה אליו⁴⁴⁸³.

נהג"ה אבל אין צריך ליטול ידיו תחילה אף אם הוא בענין שצריך לברך עליה המוציא כגון שהיא טפילה לדבר שאין ברכתו שהכל כיון שאוכלה בתורת טפלה ולא תקנו נטילת ידים אלא כשאוכלה לסעוד הלב⁴⁴⁸⁴]:

טז וכל טפילה הנאכלת אחר אכילת העיקר אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר אלא א"כ היא טפילה לדבר הטעון ברכה לאחריה במקומו (ופרטי דין זה יתבאר לקמן⁴⁴⁸⁵) שאז אין עמידתו גמר סעודתו כל זמן שלא בירך ברכה האחרונה (כמו שיתבאר שם):

פרק הדברים הבאים בתוך הסעודה

ובו טו הלכות

דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ואין דרכם (כל כך) לאכול כל היום אלא בשעת הסעודה בלבד בין ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וגבינה וירקות וביצים ומיני מלוחים בין למזון ולהשביע כגון כרוב (שקורין קרוי"ט) ותרדין (שקורין בורקי"ס⁴⁴⁸⁶) ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת הפת אלא למזון ולתבשיל אין צריך ברכה לפנייהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא שבירך על הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרם⁴⁴⁸⁷:

ב ואם הם דברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת ולא להשביע אלא דרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת הסעודה כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם בין חיין בין מבושלים ואפילו נתבשלו עם

⁴⁴⁷⁹ פ"ג הלכה ז.

⁴⁴⁸⁰ ראה לעיל שם הלכה ב.

⁴⁴⁸¹ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ט.

⁴⁴⁸² כמבואר בשו"ע"ר שם ס"י.

⁴⁴⁸³ כמבואר בשו"ע"ר שם.

⁴⁴⁸⁴ כמבואר בשו"ע"ר שם.

⁴⁴⁸⁵ פ"ו הלכה יד.

⁴⁴⁸⁶ וכן תורגם לקמן פ"ט ה"ז. פ"י ה"ח. אבל בסדר ברה"נ אין תרגום זה. וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד סי' רעא שנסתפק בזה. וראה גם לשון השאלה, בהערות לשו"ת צמח צדק שער המילואים, ע' נז.

⁴⁴⁸⁷ כמבואר בשו"ע"ר סי' קעז ס"א.

בשר⁴⁴⁸⁸ אם אוכלם עם פת נעשה טפלה לפת וברכת המוציא פוטרם⁴⁴⁸⁹ ואם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפנייהם אפילו אוכלם בגמר הסעודה כדי לעכל המאכל או לקנוח להקל מכובד המאכל (אבל אין טעונין ברכה לאחריהם אפילו אוכלם באמצע הסעודה לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד⁴⁴⁹⁰):

ג ואפילו אוכל מהם מעט עם פת ורוצה לאכול גם כן בלא פת צריך לברך לפנייהם. במה דברים אמורים כשהביאו לפניו פירות לקנוח ולתענוג אבל אם הביאו אותם ללפת בהם את הפת גם כן אין צריך לברך לפנייהם אם אוכל מהם תחלה עם פת ודעתו לאכול מהם עוד עם פת אף על פי שבינתיים אוכל בלא פת אין צריך לברך לפנייהם ואף אם אחר כך נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל מהם כוונתו ללפת בהם עדיין. וטוב לנהוג לאכול מהם תחלה בלא פת ולברך ואחר כך יאכל בין עם פת בין בלא פת⁴⁴⁹¹:

ד וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות אין צריך לברך לפנייהם אף על פי שאוכל מהם בתחלת אכילתו בלא פת ויש חולקים ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אוכל מהם בלא פת אין צריך לברך ואפילו אין דעתו לאכול עוד פת⁴⁴⁹²:

ה וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא ונתכוין לפוטרם וכל מקום שהם נפטרים נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו בפירוש עליהם כי מן הסתם דעתו על כל מה שיביאו לפניו כיון שקובע עצמו לאכילה⁴⁴⁹³:

ו אבל אם ידוע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שלאחר ברכת המוציא שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו ללפת בו את הפת ומלפת בו הפת. ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים⁴⁴⁹⁴:

ז מים או שאר משקין אין לברך עליהם בתוך הסעודה ואפילו שותה לצמא ולא לשרות המאכל שבמעיו לפי שאי אפשר לאכילה בלא שתיה ואפילו היה צמא קודם סעודה כיון שאז לא רצה לשתות כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא וברכת הפת פוטרם [הג"ה]. והוא שקובע סעודה על הפת אבל אם אוכל מעט פת בשביל שלא יזיקו לו המים מברך על הפת שהכל כמו שנתבאר לעיל (בפ"ד⁴⁴⁹⁵) ואפילו משקין ששותין אותן שלא לצמאון כגון שכר ומי דבש אין לברך עליהם בתוך הסעודה כי אין דרכם לשתותם קודם הסעודה אלא אחריה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה הרי הם טפלים לסעודה וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתייה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת

⁴⁴⁸⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁴⁴⁸⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁴⁴⁹⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁴⁴⁹¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁴⁴⁹² כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁴⁴⁹³ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁴⁴⁹⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁴⁹⁵ הלכה יא.

הלחם⁴⁴⁹⁶:

ח אבל יין אף על פי שבא לשותתו בתוך הסעודה מברך עליו אף על פי ששותתו לשרות האכילה שבמעיו אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון⁴⁴⁹⁷.

ואם שתה יין לפני הסעודה אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה אלא אם כן לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה ואחר כך נמלך⁴⁴⁹⁸:

ט והוא שברך באותו חדר שסועד בו ולא יצא ממקומו בינתיים אבל אם סועד בחדר אחר או שיצא ממקומו בינתיים צריך לחזור ולברך אלא אם כן שתה כשיעור רביעית. במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה דעתו בפירוש לפטור היין שבתוך הסעודה אפילו סועד בחדר אחר אינו צריך לחזור ולברך אם היו שני החדרים בבית אחד⁴⁴⁹⁹:

י וי"ש שבתוך הסעודה אם שותתו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה ואין צריך לברך עליו ואם שותתו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו אלא אם כן בירך עליו או על שאר משקה לפני הסעודה לפיכך אין צריך לברך עליו בשבת בכל ענין שנפטר בכוס של קידוש⁴⁵⁰⁰:

יא ואפילו קידש על היין⁴⁵⁰¹ שהיין פוטר כל מיני משקים מברכה אפילו שלא בשעת הסעודה ואפילו אינו קובע עצמו לשתיית יין אלא שותה מעט לצורך מצוה כגון קידוש והבדלה ושותה משקין הרבה אח"כ. והוא שהיו המשקין לפניו בשעה שבירך או שהיה דעתו עליהם⁴⁵⁰²:

יב דברים הבאים לאחר הסעודה כגון בסעודות גדולות שמושכין ידיהם מן הפת ומסירים אותה ועורכים השלחן לאכול פירות ופרפראות⁴⁵⁰³ [הג"ה. שברכתן בורא מיני מזונות ועל דרך שיתבאר לקמן⁴⁵⁰⁴ ואם ברכתן המוציא נפטרים בברכת הפת⁴⁵⁰⁵] ולקבוע שתיה מן הדין היה ראוי לברך על המשקים ועל הפירות (גם לאחריהם) ועל הפרפראות אא"כ בירך עליהם לפני הסעודה⁴⁵⁰⁶ אלא שלא נהגו כן ויש להם על מה שיסמכו⁴⁵⁰⁷.

אבל אם קובעין שתיה על היין צריכין לברך אם לא שתו לפני הסעודה במקום סעודה ואפילו שתו בתוך הסעודה וברכו עליו בורא פרי הגפן אינו פוטר את היין הבא לאחר הסעודה אפילו היה דעתם עליו אלא אם כן נתכוונו בפירוש לפטור בברכה זו מפני שהיין שבתוך הסעודה הוא בא לשרות האכילה שבמעיים ואין לשרות פוטר את שבא לשתות שהוא חשוב ממנו שלא בכוונה⁴⁵⁰⁸ וכמו שנתבאר בפרק ו'⁴⁵⁰⁹.

⁴⁴⁹⁶ כמבואר בשוע"ר סי' קעד ס"ב.

⁴⁴⁹⁷ כמבואר בשוע"ר רס"י קעד.

⁴⁴⁹⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁴⁴⁹⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁰⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁴⁵⁰¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁰² כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁴⁵⁰³ כמבואר בשוע"ר סי' קעז ס"ז (ושם לא נזכרו פרפראות).

⁴⁵⁰⁴ ראה לקמן הלכה טו. פרק ח. ובשו"ע סי' קעז: הפרפרת דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש.

⁴⁵⁰⁵ כמבואר בשוע"ר רס"י קעט.

⁴⁵⁰⁶ משנה מב, א. טור סי' קעו. וראה גם שוע"ר סי' קעד ס"ט לענין יין.

⁴⁵⁰⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קעז ס"ז. ושם: ויש מי שלימד עליהם זכות.

⁴⁵⁰⁸ כמבואר בשוע"ר סי' קעד ס"ט.

⁴⁵⁰⁹ הלכה ז.

יג וכל משקין ששותה לפני הסעודה ואינו פוטר⁴⁵¹⁰ דברים שבתוך הסעודה או אחר הסעודה אף על פי שבדעתו לשתות גם כן בתוך הסעודה צריך לברך אחריו אם שתה כשיעור חוץ מן היין לפי שבא לפתוח בני מעיים להמשיך אדם לתאות אכילה ומכלל הסעודה הוא לפיכך אין צריך לברך אחריו אפילו אין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה והוא הדין ליי"ש⁴⁵¹¹ :

יד וכן מי שמקדש על היין⁴⁵¹² הואיל ואין קידוש אלא במקום סעודה מכלל הסעודה הוא ואין צריך לברך אחריו⁴⁵¹³ אבל המבדיל על היין ולא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו ואפילו שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון⁴⁵¹⁴ [הג"ה. אבל לאחר ברכת המזון לא יברך שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד כמו שנתבאר לעיל (פ"א⁴⁵¹⁵)] במה דברים אמורים שאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון⁴⁵¹⁶ :

טו וכן מי שאוכל לפני הסעודה פרפראות⁴⁵¹⁷ כמו מיני מתיקה ומיני מרקחת להמשיך הלב לאכילה אף על פי שאין לו פרפראות אחר הסעודה⁴⁵¹⁸ לפוטרם אין צריך לברך אחריהם לפני הסעודה שנפטרים בברכת המזון⁴⁵¹⁹ כמו יין (לשתיה) שלפני הסעודה⁴⁵²⁰ :

פרק ו דיני הפסק ועקירת מקום

ובו עשרים הלכות

כל הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה⁴⁵²¹ אפילו מפני הכבוד והיראה ואפילו בעודו לועס עד שיבלע. ואם הפסיק בין ברכה לאכילה ודיבר דבור שאינה לצורך האכילה צריך לחזור ולברך ואם שח בעודו לועס יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך⁴⁵²² :

ב ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי ואם שהה יותר אין צריך לחזור ולברך ושהיה שהיא צורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל לפיכך המברך על הפרי וחותר ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר (כמו שנתבאר בפ"ג⁴⁵²³) ואין לחוש להפסק שהיית החתוך בין ברכה לאכילה⁴⁵²⁴ .

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע או נרקב בתוכו ונמצא בירך

⁴⁵¹⁰ בשוע"ר סי' קעד ס"ו : כיון שאינו פוטר. בסדר ברה"נ פ"ד הי"א : אינו פוטר.

⁴⁵¹¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵¹² ראה בדי השלחן סי' לא ס"ק ד.

⁴⁵¹³ כמבואר בשוע"ר סי' קעד ס"ח.

⁴⁵¹⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁴⁵¹⁵ הלכה טו.

⁴⁵¹⁶ כמבואר בשוע"ר שם ס"ז.

⁴⁵¹⁷ שנת"ל הי"ב שברכת בורא מיני מזונות. וכאן כולל "מיני מתיקה ומיני מרקחת". וראה באור סדר ברה"נ ע' 138.

⁴⁵¹⁸ שנת"ל שם שנפטרים בברכת הפרפראות שלפני הסעודה. וראה באור סדר ברה"נ ע' 139.

⁴⁵¹⁹ רא"ש פסחים פ"י סוף סכ"ד.

⁴⁵²⁰ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ד הי"ג, ושם : אבל אם אוכלם לתענוג בלבד ולא לגרר ולהמשיך הלב לסעודה צריך לברך לאחריהם ואינן נפטרים בברכת המזון כמו יין של הבדלה.

⁴⁵²¹ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ג.

⁴⁵²² כמבואר בשוע"ר סי' קסז ס"ט.

⁴⁵²³ הלכה א.

⁴⁵²⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ג.

לבטלה⁴⁵²⁵:

ג צריך ליזהר מאד בכוונת הברכות⁴⁵²⁶ שיבין ענין הברכה⁴⁵²⁷ שהוא מברך את ה' ועל מה הוא מברך ולא יהא לבבו פונה לדבר אחר:

ד כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה צריך ליטלו בימינו כשהוא מברך⁴⁵²⁸. ונטילה על ידי כלי שמה נטילה ומכל מקום טוב ליזהר שלא ליטול על ידי סכין⁴⁵²⁹.

ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו בשעת הברכה יצא ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו אפילו בירך על דעת כן צריך לחזור ולברך⁴⁵³⁰:

ה מי שבירך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שנפטר בברכת הראשון כגון שבברכותיהן שוות או שהראשון עיקר והשני טפלה אינו צריך לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו מין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו⁴⁵³¹.

והוא שכשבירך היתה דעתו גם על השני לאכלו אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפוטרו בברכה זו אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה אם השני הוא ממין הראשון ממש אינו צריך לחזור ולברך אפילו כלה המין הראשון ואם אינו מאותו המין אלא ששניהם מין פירות או שניהם מין משקין אם יש עדיין לפניו ממין הראשון אינו צריך לברך ואם כבר כלה הראשון צריך לחזור ולברך אבל אם הם שני מינין לגמרי אלא שנפטר בברכת הראשון מחמת שבברכותיהן שוות או שהאחד עיקר והשני טפלה כגון ששותה שכר או יי"ש ואחר כך הביאו לו דגים או גבינה למתק השתיה אף על פי שהכל ברכה אחת וגם הדגים טפלים לשכר שעל ידי כך שותה יותר והיה לפניו עדיין ממין הראשון אינם נפטרים בברכה אחת אלא אם כן היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת הברכה⁴⁵³².

ויש אומרים שאף על פי שהביאו לפניו ממין הראשון ולא אכל הראשון עדיין צריך לחזור ולברך אם לא היתה דעתו עליו וספק ברכות להקל ולכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו⁴⁵³³.

ואורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפנייהם⁴⁵³⁴:

ו וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין להשני דין קדימה על הראשון אילו היו שניהם לפניו אבל אם היה להשני דין קדימה על הראשון אף על פי שהיו שניהם לפניו בשעת הברכה אין ברכת שאינו מוקדם פוטרת את המוקדם לברכה אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש בברכה זו וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו בשעת הברכה⁴⁵³⁵:

⁴⁵²⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵²⁶ ראה שוע"ר סי' קפה ס"ב אם הכוונה מעכבת. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ט ה"ג.

⁴⁵²⁷ ראה שוע"ר רס"י ה.

⁴⁵²⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ח.

⁴⁵²⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵³⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ט.

⁴⁵³¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵³² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵³³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵³⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵³⁵ כמבואר בשוע"ר שם ס"י.

ז לפיכך מי שהיו לפניו מעשה קדירה של ה' מיני דגן ופת הבאה בכיסנין שברכתו גם כן בורא מיני מזונות אלא שקביעות סעודה מועלת לו לברך המוציא (על דרך שיתבאר לקמן⁴⁵³⁶) ובירך על מעשה קדירה⁴⁵³⁷ לא פטר את הפת הבאה בכיסנין אלא אם כן נתכוין בפירוש לפוטרם בברכה זו לפי שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב ממנו שלא בכוונה⁴⁵³⁸. וכן אם היו לפניו שני מיני פת הבאה בכיסנין שהאחד קביעות סעודה מועלת בו והשני אין קביעות סעודה מועלת בו (וע"ד שיתבאר) או פת הבאה בכיסנין שקביעות סעודה מועלת בה עם פרורי לחם מדובקים שאין עליהם תורת לחם או שנתבשלו⁴⁵³⁹:

ח נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה ויש ממין זה לפניו עוד וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלא מהקנקן העומד לפניו שמוכן לשתייה אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיתה דעתו עליו בבירור לאכול או לשותות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל מידו מה שבירך עליו אבל אם בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה⁴⁵⁴⁰:

ט ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אחר כך הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך אם היה אוכל ושותה ממה שבידו⁴⁵⁴¹.

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אף על פי שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו והלכו⁴⁵⁴²:

י וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל שמזכיר שם שמים לבטלה⁴⁵⁴³.

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר בה קודם שאמר אלהינו⁴⁵⁴⁴:

יא היה אוכל בחדר זה ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול שם צריך לחזור ולברך אף על פי שלא הסיח דעתו בינתיים ואפילו חוזר לאכול במקומו כיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו הראשון אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום אפילו נטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו במקום השני בלא היסח הדעת בינתיים⁴⁵⁴⁵:

יב במה דברים אמורים שאינו יכול לראות מקומו הראשון במקום שאוכל אבל אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו אינו צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך ואפילו על מאכל אחר [הג"ה]. אם היה בדעתו

⁴⁵³⁶ פ"ח הלכה ד.

⁴⁵³⁷ שברכתה בורא מיני מזונות אפי' בקבע סעודה, כדלקמן שם הי"א-ב.

⁴⁵³⁸ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ט ה"ז.

⁴⁵³⁹ דלקמן שם ה"ו-טז.

⁴⁵⁴⁰ בשוע"ר סי' רו סי"א הביא ב' דיעות, ופסק כדעה זו להקל בס' ברכות.

⁴⁵⁴¹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ב.

⁴⁵⁴² והטעם לזה ראה שוע"ר שם ובסדר ברה"נ פ"ט ה"ט.

⁴⁵⁴³ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג.

⁴⁵⁴⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁴⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קעח ס"א.

לאכלו כשבירך כמו שנתבאר⁴⁵⁴⁶ [שברכתו כברכת הראשון⁴⁵⁴⁷]:

יג וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד מהם והשאר הלכו כולם אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים אינם צריכים לברך על מה שיאכלו כאן אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חברים בבית זה למה שיאכלו בבית אחר⁴⁵⁴⁸:

יד וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הואיל והוא צריך לחזור למקומו אין עמידתו גמר סעודתו לפיכך כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה לסיים סעודתו ואין צריך לומר כשחוזר למקומו ואין צריך לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חברים והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינו כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם⁴⁵⁴⁹:

טו ומה הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם יש אומרים כל שהוא מז' המינין אפילו פירות ויין הואיל וברכתם האחרונה היא מעין ג' היא חשובה להצריך לברך במקום אכילה ויש אומרים שמין דגן בלבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל שבעת המינין לברך במקומו וכן לענין שינוי מקום בדיעבד אין צריך לחזור ולברך שספק ברכות להקל⁴⁵⁵⁰:

טז ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כגון פירות כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואינו צריך לברך עליהם שם אפילו לא אכל שם פת⁴⁵⁵¹.

(הג"ה. ואם אכל שם פת ואין רוצה לחזור ולאכול פת במקומו הראשון מברך ברכת המזון במקום שגמר אכילת הפת⁴⁵⁵²).

ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו⁴⁵⁵³.

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון או ברכה מעין ג' בכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו⁴⁵⁵⁴.

[הג"ה. ואם שכח ועקר ממקומו ואין לו פת לאכול שם צריך לחזור למקומו אפילו היה שוגג אם אפשר לו שאין עליו עכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינם רוצים להמתין עליו ובדיעבד יצא אם בירך במקום שנזכר אפילו עקר במזיד ואפילו לכתחלה אם הוא רחוק כל כך שעד שיחזור למקומו יתעכל

⁴⁵⁴⁶ לעיל הלכה ה.

⁴⁵⁴⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁴⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁴⁵⁴⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג (אלא ששם ס"ח הביא דעת החולקים, וכאן פסק כדעה הא').

⁴⁵⁵⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁵¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁴⁵⁵² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁵³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁵⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

המזון במעיו ולא יהיה רשאי לברך עוד יברך במקום שנוכח⁴⁵⁵⁵]:

יז במה דברים אמורים כשלא היה כן בדעתו כשבירך המוציא אבל אם מתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור סעודתו בבית אחר מותר שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו לפיכך נהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחלה⁴⁵⁵⁶ אבל אם אינו הולך כלל כדי לאכול שם אף על פי שהיה בדעתו מתחלה לילך לשם לא ילך עד שיברך ברכת המזון⁴⁵⁵⁷ אלא אם כן הולך לצורך מצוה עוברת⁴⁵⁵⁸:

יח ואפילו בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעתם קביעות כגון שכר ומי דבש (או שתיית קאו"י) במדינות אלו⁴⁵⁵⁹ אין שנוי מקום חשוב הפסק אם חוזר למקומו אלא כששהה חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבירו והפליג בדברים או שהלך לבית הכנסת או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקביו ונכנס לבית הכסא וכיוצא בזה אינו חשוב הפסק ואין צריך לומר אם דיבר עם חבירו ולא הפליג ואפילו הוא דבר הרשות ואין צריך לומר אם יצא להביא דבר מצרכי האכילה או השתייה⁴⁵⁶⁰:

יט האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שמתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שינוי (כמו מחדר לחדר שבהיקף מחיצות) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל ממנו במערבו כיון שאינו יכול לראות מקומו הראשון מפני האילן שמפסיק נקרא שנוי מקום וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו⁴⁵⁶¹.

אבל אם אוכל בחדר אחד אף על פי שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול אחוריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות מקומו הראשון אין זה שנוי מקום כיון שמוקף מחיצות⁴⁵⁶²:

כ וכן האוכל בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד אין צריך לברך על האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך⁴⁵⁶³.

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הם סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל לפי שהם כמו מבית לבית שאין דעתו מועלת כלום וכן מאילן לאילן במקום שאינו מוקף מחיצות⁴⁵⁶⁴:

פרק ז דיני נמלך

ובו ט הלכות

גמר בלבו שלא לאכול או לשתות ואחר כך נמלך זוקק לחזור ולברך בכל מקום חוץ מבסעודה שאף על

⁴⁵⁵⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קפד ס"א.

⁴⁵⁵⁶ כמבואר בשוע"ר סי' קעח ס"ד.

⁴⁵⁵⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁴⁵⁵⁸ שאז מותר לילך על מנת לחזור למקומו לברך ברכת המזון. ולדעה אחת מותר אף שלא על מנת לחזור למקומו - אם דעתו לסיים הסעודה במקום השני, כמבואר בשוע"ר שם ס"ו. וראה קצות השלחן סי' מא ס"ג. באור סדר ברה"נ ע' 304.

⁴⁵⁵⁹ עיי' שוע"ר רס"י ריג.

⁴⁵⁶⁰ כמבואר בשוע"ר סי' קעח ס"ח.

⁴⁵⁶¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ט.

⁴⁵⁶² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁶³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁶⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

פי שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להמשך ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה ואין נמלך זוקק ברכה בסעודה אלא אם כן בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ואחר כך נתנו לו יותר או אפילו אחר כך נמלך וקנה מן השוק עוד לחם⁴⁵⁶⁵ אבל אם יש לו לחם בביתו וחותר לו חתיכה לאכול אותה ואחר כך רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך שדרך אדם הוא כן⁴⁵⁶⁶:

ב וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל ואפילו לחם ושאר דברים שהיה דעתו עליהם אלא שגמר מלאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחזור לסעודתו צריך לחזור ולברך לפי שאין דרכו של אדם להתגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר⁴⁵⁶⁷:

ג וכל זה באכילה אבל בשתיה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואחר כך נמלך צריך לחזור ולברך ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אם אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון וכן אם אמר באו ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת משתיה ואם נמלך לשתות צריך לברך בתחלה אבל אם נמלך לחזור לאכילתו אוכל בלא ברכה ואם מחמת אכילה זו נגרר לו לשתות שותה גם כן בלא ברכה אבל אם לא נמלך לחזור לסעודתו וצמא לשתות מחמת אכילה ראשונה צריך לברך אבל אין צריך לברך ברכה אחרונה⁴⁵⁶⁸ וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת סעודה אף שאין בדעתו לאכול פת כלל אין צריך לברך עליהם⁴⁵⁶⁹:

ד אבל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אף על פי שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי מאכילה ושתיה וצריך לברך עליהם וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון שכסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת⁴⁵⁷⁰:

ה ואם נטל ידיו מים אחרונים אף על פי שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי וצריך לברך ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשתות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון אלא אם כן רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אחר כך סמוך לברכת המזון⁴⁵⁷¹:

ו וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת ומים האחרונים אינן עולין לו אפילו נטלן כראוי לאכילת פת הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת⁴⁵⁷²:

ז אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשתות בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אף האומר עצמו יכול לחזור ולשתות עם בעל הבית מפני שידוע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת

⁴⁵⁶⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קעט ס"א.

⁴⁵⁶⁶ ט"ז סי' קעד ס"ק ו.

⁴⁵⁶⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קעט ס"א.

⁴⁵⁶⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁴⁵⁶⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁴⁵⁷⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁴⁵⁷¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁷² כמבואר בשוע"ר שם.

אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשתות עמו⁴⁵⁷³:

ח וכן הקוראים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אף על פי שמביאין להם בזה אחר זה אינם צריכים לברך אלא על הראשון ואף על פי שבשעת הברכה לא היו יודעים כמה יביאו להם כיון שדעתן על בעל הסעודה שזימנם אבל אם בא אליהם איש אחר שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם אלא נכנס אצלם לפי שעה וכל אחד מהמסובין מושיט לו כוס או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטין לו אחר שכבר בירך על הכוס שלפניו ואפילו עדיין לא שתה כלו. ועכשיו שהמנהג הוא כן שמושיטין כוסות הרבה למי שנכנס למסיבה הקבועים לשתיה אין צריך לברך אלא על כוס הראשון⁴⁵⁷⁴:

ט אין ב' אכילות נפטרים בברכה א' אלא כשלא שהה בינתים שיעור שיתעכל המזון במעיו אבל אם שהה כל כך צריך לחזור ולברך וכן הרוצה לפטור ב' שתיות בברכה אחת ושהה בינתים כשיעור עיכול⁴⁵⁷⁵. וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה הראשונה⁴⁵⁷⁶ או שאינו צמא משתיה הראשונה:

פרק ח פרטי דיני ברכת הפת

ובו יז הלכות

הואיל וחשיבות הלחם לברך עליו המוציא מפני שסועד הלב כמו שביארנו (בפ"א⁴⁵⁷⁷), לפיכך לא תקנו חכמים לברך המוציא וברכת המזון ארבע ברכות (כי מן התורה די בברכה אחת מעין שלש, שהרי לא נאמר אלא פעם אחת וברכת את ה' אלהיך וחכמים תקנו מנין הברכות, ולא תקנו) אלא על הלחם שדרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליו⁴⁵⁷⁸.

אבל מיני לחמים שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם אין מברכין המוציא וברכת המזון אלא אם כן אכל מהם כשיעור קביעות סעודה, דהיינו כשיעור שרוב בני אדם רגילין לקבוע סעודה על שיעור כזה, ומשעריין באכילת מין זה לבדו (שהוא שיעור עומר לגלגולת (שהם מ"ג ביצים וחומש) לשתי סעודות⁴⁵⁷⁹).

ומכל מקום אם הוא קבע סעודתו עליו ואכל עמו בשר ודברים אחרים כמו שנוהגין בסעודת לחם גמור עד ששבע, וגם אחרים רגילים לקבוע עליו אם אוכלין עמו שאר דברים כמו שאכל הוא (והוא כשיעור ג' ביצים מפת לסעודה אחת) מברך המוציא וברכת המזון⁴⁵⁸⁰.

וכן אם הוא שבע ממנו לבדו וגם אחרים רגילים לשבוע ממנו כשמלפתין אותו באיזה לפתן מברך המוציא וברכת המזון⁴⁵⁸¹.

ב ואם בתחלה היה בדעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ נמלך ואכל שיעור שרוב בני אדם קובעין סעודה עליו אפילו אין כדי קביעות סעודה במה שנשאר יברך ברכת המזון אע"פ שלא בירך המוציא כיון שבין הכל יש כדי קביעות סעודה ואם נמלך לאכול כדי קביעות סעודה מלבד מה שכבר

⁴⁵⁷³ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁴⁵⁷⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁷⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קפד ס"ג.

⁴⁵⁷⁶ בשוע"ר שם כ' דהיינו דוקא כשאכל כל צרכו, אבל כשאכל מעט הביא ב' דיעות וס' ברכות להקל. ועוד כ' שם דהיינו משעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל לגמרי.

⁴⁵⁷⁷ ה"ב.

⁴⁵⁷⁸ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ח.

⁴⁵⁷⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁸⁰ כמבואר בשוע"ר שם. וכאן נוסף, דהיינו כשיש בפת כשיעור ג' ביצים. וראה בהנסמן שם (הערות 1164-1165).

⁴⁵⁸¹ כמבואר בשוע"ר שם.

אכל צריך ליטול ידיו ולברך המוציא ואין צריך לברך תחלה ברכה אחת מעין ג' על מה שכבר אכל דכיון ששניהם מין לחם אחד סעודה אחת היא⁴⁵⁸².

ג ואלו הם מיני לחמים⁴⁵⁸³ שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם פת הבאה בכיסנין ולחמניות וטרוקנין וטריתא.

פת הבאה בכיסנין יש מפרשים שהיא פת עשויה כמין כיסין שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש או צוק"ר⁴⁵⁸⁴ או שקדים או שאר כל מיני פירות או תבלין אע"פ שהעיסה עצמה נילושה במים ונאפית בתנור או במחבת בלי שום משקה ובכלל זה מה שעושים בפורים עיסה ממולאת בשומשמן (או כגון עפי"ל פלאדיין ופאווידל"א פלאדיין).

במה דברים אמורים שהמילוי הוא מפירות וכיוצא בהם מדברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם אלא אוכלין לקנוח ותענוג אבל אם המילוי הוא מבשר ודגים וגבינה וירקות וביצים שדרך ללפת בהם את הפת או שדרך לקבוע סעודה עליהם למזון ולשובע כגון כרוב ותרדין וכיוצא בהם ממעשה קדירה שהן מעיקר הסעודה (כמו שנתבאר בפ"ה) אין מילוי זה מוציא את הפת מתורת לחם גמור ומברכין עליה המוציא וברכת המזון ומכל מקום ירא שמים לא יאכל מהם פחות מכשיעור קביעת סעודה אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע⁴⁵⁸⁵:

ד ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או במי ביצים או בשאר משקין חוץ ממים ואפילו עירב בה מעט מים אם הרוב משאר משקין מברכין עליה בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג' אלא א"כ אוכל כשיעור קביעות סעודה וכן אם עירב בה תבלין הרבה יותר ממים אבל אם אכל שיעור קביעות סעודה מברך ברכת המזון על תערובת זה אפילו התבלין והדבש הם יותר מהקמח שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר והקמח הוא לדבקם ולהקפותם⁴⁵⁸⁶ אם יש בתערובת זה כזית קמח בכדי אכילת פרס מהתערובת⁴⁵⁸⁷.

ה והלכה כדברי שניהם להקל וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה אלא פת שנילושה במשקין או במי פירות והיא ממולאת ג"כ בפירות וכיוצא בהם אלא אם כן אוכל בתוך הסעודה למזון ולשובע⁴⁵⁸⁸:

ו לחמניות הן ריקיקין דקים (שקורין בליני"ש) הנעשים מתערובת קמח ומים שבוחשין בקדרה בלילה רכה ושופכים על מחבת שאין בה משקה, בין שהרתיחה תחלה ואחר כך שפך בה בין ששפך בה ואחר כך הרתיחה. ומעט משקה שמושחין המחבת אינו נקרא משקה⁴⁵⁸⁹.

ז ויש אומרים אפילו כשנאפו בלא משקה אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון כשאוכל שיעור קביעות סעודה אלא כשאינן ריקיקין דקין מאד אחר האפיה כגון ששפך הרבה על המחבת עד שנעשו

⁴⁵⁸² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁸³ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ט.

⁴⁵⁸⁴ סוכר.

⁴⁵⁸⁵ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"י. ומ"ש "למזון ולשובע", נסמן שם (הערה 1209). וכן הוא לקמן סוף ה"ה וסוף ה"ז וסי"א.

⁴⁵⁸⁶ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"א.

⁴⁵⁸⁷ כדלעיל פ"ב ה"ג לענין תערובת קמח תבואה בקמח קטניות.

⁴⁵⁸⁸ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ב.

⁴⁵⁸⁹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג (ומעט משקה שמושחין המחבת שלא תישרף העיסה אינו נקרא משקה), ושם נסמן (הערה 1243).

עבים קצת על ידי האפיה אע"פ שאינן עבים לגמרי. אבל אם גם אחר האפיה הם ריקים דקים מאד והיא הנקרא טריתא (כמו אותן בלינצע"ס שאופין לטגנן) כיון שמתפשטים מאד על המחבת⁴⁵⁹⁰ אין עליהם תורת לחם כלל. ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע⁴⁵⁹¹.

ח אבל אותן שביליתן עבה אע"פ שלא גלגלו אותן בידים כדרך לישת עיסה רק שעירבו קמח ומים בלילה עבה ואפו בתנור או במחבת בלי משקה (כמו בלינ"ש או לאטקע"ס שעושין מקמח חטים בלילה עבה) לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא וברכת המזון אפילו לא אכל שיעור קביעות סעודה⁴⁵⁹².

ט אבל טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותן קמח ומים מעורבים בה (וכן כששופך קמח ומים לתוך הכלי) ונאפית שם בלא משקה הואיל ובלילתה רכה מאד אין מברכין אלא בורא מיני מזונות ומעין ג' אבל אם אכל שיעור קביעות סעודה מברך עליה המוציא וברכת המזון כיון שעל ידי האפיה נעשית עבה⁴⁵⁹³.

י כל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם, אם בא לאכלם בתוך הסעודה, אם באין למזון ולשובע נפטרים בברכת הפת. ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות (כגון עפי"ל פלאדי"ן או פאוידלא פלאדי"ן) אין לברך על הפירות שבהם, לפי שהפירות הללו הם טפילים לגבי העיסה ונפטרים עמה בברכת הפת. ואפילו מיני עיסה שביליתם רכה מאד ונטגנו במשקה נפטרים בברכת הפת כמו שנפטרים כל מעשה קדרה⁴⁵⁹⁴.

אבל אם באין לקנוח סעודה להקל מכובד המאכל ולתענוג, כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות (שקורין קיכלי"ך) בסוף הסעודה או מיני מתיקה (כמו מה שקורין טאר"ט), אינן נפטרים בברכת הפת, וצריך לברך עליהם בתחילה. אלא שהפת הבאה בכיסנין אין מברכין עליהם בתוך הסעודה אלא אם כן היא עיסה שנילושה בדבש וגם היא ממולאת במיני פירות, שהיא נקראת פת הבאה בכסנין לדברי הכל. אבל מה שאינה נקראת פת הבאה בכיסנין לדברי הכל, הרי מספק אין מברכין עליה בתוך הסעודה⁴⁵⁹⁵.

יא וכל זה כשנאפה בתנור או במחבת בלי משקה, או במעט משקה שמושחין בה המחבת שלא תישרף⁴⁵⁹⁶, אבל אם נטגנה במשקה או שנתבשלה, אפילו היתה בלילתה עבה כשאר עיסות, ואפילו יש לה תואר לחם אחר הטיגון והבישול, כגון שנאפית במחבת אלא שהיה שם מעט מים שנתבשלה בהם בשעת אפייתה או מעט משקה שנטגנה בהם בשעת אפייתה, נתבטלה מתורת לחם על ידי בישול או טיגון, ואפילו אוכל ממנה כשיעור קביעות סעודה אינו מברך עליה אלא בורא מיני מזונות ומעין ג'⁴⁵⁹⁷.

ואם בא לאוכלם בתוך הסעודה לקינוח ולתענוג מברך עליה בורא מיני מזונות⁴⁵⁹⁸. ופשטידא ופלאדין

⁴⁵⁹⁰ וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ב ה"ו (וכן אם שפך מעט מבלילה רכה יותר מדאי לתוך מחבת רחבה ומתפשטת שם על שולי המחבת ונעשה דק מאד גם אחר האפייה (שקורין בלינצעס)).

⁴⁵⁹¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁹² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁹³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁹⁴ כמבואר בשוע"ר שם סי"ד.

⁴⁵⁹⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁵⁹⁶ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג (ומעט משקה שמושחין המחבת שלא תישרף העיסה אינו נקרא משקה), ושם נסמן (הערה 1243).

⁴⁵⁹⁷ כמבואר בשוע"ר שם, דעה הב' בסט"ו.

⁴⁵⁹⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

וקרעפליך⁴⁵⁹⁹, למזון ולשובע הן באות, ואין לברך עליהם בתוך הסעודה אפילו הם מטוגנות, כיון שהם ממולאות בבשר וגבינה ולא בפירות⁴⁶⁰⁰.

ויש מחמירין אם היתה בלילה עבה כשאר עיסות, ויש עליה תורת לחם אחר הטיגון והבישול לברך עליה המוציא וברכת המזון⁴⁶⁰¹. וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע⁴⁶⁰². אבל שלא בתוך הסעודה לא יאכל אף שנטגנה במשקה, כי אם פחות מכשיעור קביעות סעודה⁴⁶⁰³. וכן בפשטידא ופלאדין וקרעפיל, שיש אומרים שהן פת הבאה בכיסנין אפילו ממולאות בבשר וגבינה, ואפילו נאפות בתנור, אין להחמיר שלא לאכול שלא בתוך הסעודה כי אם כשיעור קביעות סעודה⁴⁶⁰⁴.

יב אבל מיני עיסה שנתבשלו בקדרה (כמו לאקשין וכן קרעפליך⁴⁶⁰⁵ במקום שאין אופין אותן במחבת שיש בה משקה אלא מבשלין אותן תחלה ואחר כך מטגנין⁴⁶⁰⁶), אין עליהם תואר לחם כלל, ואין להחמיר בהם כלל שלא לאכלם בלא המוציא וברכת המזון, אפילו בקביעות סעודה, ואפילו הן חתיכות גדולות שיש בכל אחת מהן כזית ויותר⁴⁶⁰⁷ (כגון קניידליך⁴⁶⁰⁸).

ואין צריך לומר מיני עיסה שביליתן רכה ומטגנין במשקה (וכמו אותו שקורין פיין קוכין) שאפילו אוכל מהם שיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות, לפי שלא היתה עליהם תורת לחם מעולם לא בשעת לישתן שביליתן רכה ולא בשעת אפייתן כיון שנטגנו במשקה, ואין לחם אלא האפוי ולא המטוגן⁴⁶⁰⁹.

יג במה דברים אמורים בעיסה שנתבשלה. אבל לחם גמור שנתבשל אחר האפיה (וכן קרעפליך שיש בכל אחד כזית שאופין במחבת בלי משקה ואחר כך מטגנין, לפי מה שנתבאר⁴⁶¹⁰ שמילוי בשר וגבינה אינו מוציא העיסה מתורת פת), לא נתבטל מתורת לחם על ידי בישול, ומברכים עליו המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה ואפילו אם נימוח בבישול ולא נשאר מכל פרוסה אלא כזית⁴⁶¹¹.

אבל פרוסה פחותה מכזית, בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה על ידי הבישול בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה (כמו שדרך לפרר המצות ולבשלם), יצאה מתורת לחם על ידי הבישול לענין ברכה אפילו אם נראה שיש בה תואר לחם, שכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם ומברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה מפירורים פחותים מכזית, ואפילו נדבק על ידי

⁴⁵⁹⁹ עיסה ממולאת, כיסנים.

⁴⁶⁰⁰ כמבואר בשוע"ר שם סי"ז.

⁴⁶⁰¹ כמבואר בשוע"ר דעה הא' בסט"ו.

⁴⁶⁰² כמבואר בשוע"ר שם, וסיים: אבל המנהג להקל.

⁴⁶⁰³ כי גם לדעה זו שיש עליה תורת לחם יש אומרים שאין צריך לברך המוציא וברכת המזון אלא בקביעות סעודה, כמבואר בשוע"ר שם סט"ז. ומסיק שם להקל.

⁴⁶⁰⁴ שכיון שיש אומרים שהן פת הבאה בכסנין אפילו נאפות בתנור, לכן אין להחמיר על כל פנים כשנטגנה, וכמבואר בשוע"ר שם (אלא שהפשטידא ופלאדין שהן ממולאות בבשר וגבינה, יש אומרים שהן פת הבאה בכיסנין אפילו אם נאפו בתנור, ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון בלא קביעות סעודה, לדברי הכל), ושם נתבאר (הערה 1304).

⁴⁶⁰⁵ אטריות וכיסנים. והסברא לחלק בינם, נתבארה לעיל שם בקונטרס אחרון ס"ק ז.

⁴⁶⁰⁶ כמבואר בשוע"ר שם. אבל ראה שם (הערה 1308) המסקנא בסדר ברה"נ.

⁴⁶⁰⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁰⁸ כופתה.

⁴⁶⁰⁹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג.

⁴⁶¹⁰ לעיל ה"ג (אם המילוי הוא מבשר ודגים וגבינה וירקות וביצים שדרך ללפת בהם את הפת ... אין מילוי זה מוציא את הפת מתורת לחם גמור ומברכין עליה המוציא וברכת המזון. ומכל מקום ירא שמים לא יאכל מהם פחות מכשיעור קביעות סעודה אלא בתוך הסעודה).

⁴⁶¹¹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ח.

הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה, אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית⁴⁶¹².

יד במה דברים אמורים שנתבשלו בכלי ראשון. אבל אם הניחם (לפירורי מצות שאין בהם כזית בכל אחד) בקערה ועירה עליהם מכלי ראשון, יש למנוע שלא לאכלם כי אם בתוך הסעודה אם נראה שיש עליהם תואר לחם, דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם.

אבל אם הלך מהם תואר הלחם על ידי העירוי, ואפילו פירורים השרויים במים צוננים שהלך מהם תואר הלחם על ידי שרייה זו, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג', אפילו אם אוכל כשיעור קביעות סעודה, כיון שאין כזית בכל אחד מהם וגם לא תואר לחם. וכל שהמים מתלבנים מחמת הפירורים כבר הלך מהם תואר הלחם. והוא הדין לחתיכות פת שמייבשין על הגחלים ושורין אותו בשכר (שקורין פעניא"ץ) שאם אין כזית בכל אחד וגם לא תואר לחם מברכין עליהם בורא מיני מזונות⁴⁶¹³.

טו וכן פירורי לחם שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק, אם אין עליהם תואר לחם מחמת זה ואין בכל אחד בפני עצמו כזית אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה.

אבל פירורי לחם שאינן מחוברים יחד אע"פ שאין עליהם תואר לחם מפני שהן דקין ביותר מברכין עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה, ואפילו על פירור אחד דק כקמח מברך המוציא, שכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא מתורת פת לעולם ואפילו אם נותן פירורים דקים לתוך איזה משקה לפי שעה לרככם ואינן שוהים בתוכו עד שילך תואר הלחם מעליהם על יד שרייה זו מברך עליהם המוציא אע"פ שאין עליהם תואר לחם מחמת שהם דקים ביותר, ואפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם, אם הוא בכלי שני שאינו מבשל⁴⁶¹⁴.

טז וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד (כמו שעושים בפסח מקמח מצה) תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם, כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון. ואפילו אם לש אותם ברותחין של כלי שני, ואפילו אם לש אותם במשקין ומי פירות, אין להם דין פת הבאה בכיסנין, כיון שהיו לחם גמור מתחילתם אינן יוצאים לעולם מתורת פת אם יש בכל אחד כזית המגובלים יחד בדרך לישה. ואפילו אם אחר הלישה טגנן במשקה (כמו שקורין חרימזי"ל⁴⁶¹⁵), או אפילו בישלו בקדרה (כמו שקורין קנידלי"ך⁴⁶¹⁶), לא נתבטלו מתורת לחם אם יש בכל אחד כזית המגובל ונילוש יחד⁴⁶¹⁷.

אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון (כגון שחלט הקמח תחלה ברותחין), כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבשלו ולא היה בהם כזית בכל פירור, הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני

⁴⁶¹² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶¹³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶¹⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"י"ט.

⁴⁶¹⁵ תופנית.

⁴⁶¹⁶ כופתה.

⁴⁶¹⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"כ.

אלא ששם הוסיף (אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תואר הלחם מהם), וכאן השמיט הוספה זו. ומשמעות הדברים היא, דמיירי שבתחלה גבלם עד שיהיה בהם כזית, ואחר כך הלך מהם תואר הלחם, ומעולם לא נתבטל מהם תורת לחם. אבל אם נתבטל מהם תורת לחם תחלה (שלא היה בהם כזית והלך מהם תואר לחם) ואחר כך עשה מהם עיסה, לא אמרינן ש"יכול לחזור על ידי דבק טוב המחבר". וראה שם (הערה 1339).

מזונות אחר הטיגון אע"פ שיש בו כזית⁴⁶¹⁸. אבל אם נאפו בתנור אחר שחלטו פת גמור הוא⁴⁶¹⁹.

יז בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או שומן או מי ביצים או מי פירות (כמו שעושין מה שקורין שלאשצני"ס) אין תורת לחם עליו כלל ומברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו בקביעות סעודה⁴⁶²⁰.

פרק ט פרטי דיני פירות

ובו כ' הלכות

כל האילנות משיוציאו פרי אף על פי שהוא קטן מאד שם פרי עליו ומברכין עליו ברכתו הראויה לו דהיינו בורא פרי העץ⁴⁶²¹ (חוץ מזיתים וענבים וחרובים⁴⁶²² שלא העתקנו חילוקי דיניהם לפי שאינם גדלים במדינתנו) ובלבד שלא יהא מר או עפון (כלומר זוע"ר שטעמם כטעם העפצים שקורין גאליש⁴⁶²³) ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק שאז אין מברכין עליו כלל ואפילו אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אין מברכים עליו אלא שהכל נהיה בדברו:

ב וכן שקדים המרים אין מברכים עליהם כשהם גדולים ואינן ראויין לאכילה אפילו על ידי הדחק אבל אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר מברכין עליהם בורא פרי העץ⁴⁶²⁴:

ג גרעיני הפירות אם הם מתוקים וראוים לאכילה שם פרי עליהם ומברכין עליהם בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו⁴⁶²⁵:

ד קליפי הפירות כגון קליפי מרנצ"ין המרוקחים מברך עליהם בורא פרי האדמה ואם בירך עליהם בורא פרי העץ יצא⁴⁶²⁶:

ה מיני פירות גרועים הגדלים ביער כגון תפוחים קטנים ואגסים (שקורין בארין) קטנים (הקשים) אף על פי שהם ראויים לאכילה אינן חשובים פרי ואין מברכים עליהם אלא שהכל נהיה בדברו בין חייך בין מבושלים אבל אגוזים הגדלים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ⁴⁶²⁷:

ו וכן עשבי השדה שאינן נזרעין הואיל והם גרועים מצד עצמן יש אומרים שמברכין עליהם שהכל. והאר"י ז"ל היה נוהג לברך בורא פרי האדמה על הגדלים בארץ ובורא פרי העץ על הגדלים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם⁴⁶²⁸:

⁴⁶¹⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶¹⁹ כמבואר בשוע"ר שם סכ"ב (קמח שחלטו ברותחין ואחר כך עשה ממנו פת ואפאה בתנור או במחבת בלא משקה לחם גמור הוא ומברכים עליו המוציא וברכת המזון). סדר ברה"י פ"ב הי"ב (אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה, חזר וירד עליו תורת לחם גמור).

⁴⁶²⁰ כמבואר בשוע"ר שם סכ"ג.

⁴⁶²¹ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ד.

⁴⁶²² נתבאר דינם שם ס"ג.

⁴⁶²³ רש"י שבת קד, ב ד"ה אפצא. גיטין יט, א ד"ה במי טריא. שבועות מב, א ד"ה עפצי.

⁴⁶²⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁴⁶²⁵ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ח.

⁴⁶²⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ט.

⁴⁶²⁷ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ב.

⁴⁶²⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רד ס"ה.

ז תותים (שקורין יאגיד"ס) השחורים ברכתם בורא פרי העץ⁴⁶²⁹ אבל אותן שדומין למראה כרתי (שקורין בלו"א) והם הנקראים במדינתנו (דורניצע"ס) או האדומים הנמצאים בתמוז (שקורין במדינתנו שוניצע"ס ומאלינ"ש⁴⁶³⁰) ברכת בורא פרי האדמה (וכן אותם שקורין זוראווינ"ש וברושניצע"ס) ואותן אדומים הנמצאים גם כן בחורף (שקורין ראבינ"ש וקאלינ"ש) הואיל ואין בהם אלא שרף לבד כנוס בתוך החרצנים ומוצצין אותן וזורקין מברכין עליהם שהכל ואף אם בולען עם הקליפה והגרעין מכל מקום עינינו רואות שהקליפה והגרעין אין ראויים לאכילה אם כן אין לברך עליהם אלא על המשקה⁴⁶³¹ שבתוכה.

ח שרש לאקריץ אם בולעו מברך עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שרש תחת הקרקע⁴⁶³² וכן זנגביל כשהוא ראוי לאכילה כגון שעשה ממנו מרקחת⁴⁶³³ [הג"ה. או בעודו רטוב⁴⁶³⁴ אבל כשהוא יבש אינו ראוי לאכילה ואין מברכין עליו כלל וכן על פלפלין יבשים אבל הכוסס צימרינ"ד יבש מברך עליו בורא פרי האדמה⁴⁶³⁵] שאף שנעשה ראוי לאכילה ע"י הדבש אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הדבש הוא בא להכשירו ולתקנו. וכן העושה זנגביל ושאר בשמים שחוקים ומעורבים עם צוקר (שקורין מאגי"ן פולווע"ר) מברך על הזנגביל והבשמים שהם עיקר⁴⁶³⁶.

ט וכן הצולה זנגביל לרפואה מברך בורא פרי האדמה אבל אם צולה ציטווער לרפואה הואיל ואין דרך לאכלו בפני עצמו אפילו על ידי טיגון אלא ליתנו בתבשיל לתת טעם בתבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם הציטווע"ר כלל הרי הוא כאלו אינו עומד לאכילה כלל ואין שם פרי עליו כלל לפיכך אינו מברך עליו אלא שהכל. וכן שאר מיני בשמים ותבלין שאין דרכם להאכל אלא כשמתבל בהם התבשיל אפילו תקנן והכשירן לאכילה כמות שהם מברכין עליהם שהכל⁴⁶³⁷.

י על הירקות מברך בורא פרי האדמה בין חייך בין מבושלים וכן מיני קטניות שטובין חייך ומבושלים ואפילו מיני ירקות וקטניות שטובים מבושלים יותר מחייך אם דרך רוב בני אדם לאכלם ג"כ כשהם חייך מברך עליהם בורא פרי האדמה גם כשהם חייך⁴⁶³⁸.

יא ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חייך אלא ע"י פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם ובא לאכלם בפני עצמן ומכל מקום שום ובצל שהזקינן ואינם ראויים לאכלם חייך בלא פת מפני שהם שורפים במאוד מברך עליהם שהכל⁴⁶³⁹.

יב וכשהם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה אפילו בישראל בפני עצמן ואע"פ שדרך אכילתם מבושלים הוא ליתנם בתבשיל ולא לאכלם בפני עצמן מכל מקום כיון שגם כשהם בתבשיל דרכם להאכל ואכילתם חשובה אע"פ שהיא טפילה הרי דרך אכילה זו מחשיבתם לברך עליהם בורא פרי

⁴⁶²⁹ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ב.

⁴⁶³⁰ הגדלים בסנה. ראה סדר ברה"נ פ"ו ה"ז.

⁴⁶³¹ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ג.

⁴⁶³² כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ד.

⁴⁶³³ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ה.

⁴⁶³⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ד.

⁴⁶³⁵ כמבואר בשוע"ר סי' רב סכ"ב.

⁴⁶³⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ה.

⁴⁶³⁷ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ו.

⁴⁶³⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"א.

⁴⁶³⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

האדמה בכל ענין שהם מבושלים⁴⁶⁴⁰ :

יג השבת (שקורין אני"ס) והכמון (שקורין קימ"ל) הואיל וגם כשכשהם בתבשיל אין אכילתם חשובה שאינן עשוין לאכילה כלל אלא לטעם בלבד לפיכך אף כשבישולם בפני עצמן או אפילו אוכלם חיים אינו מברך עליהם אלא שהכל⁴⁶⁴¹ :

יד שום ובצל שלא הזקינו וכן כרישים וכיוצא בהם שהם טובים חיים וכשמבשלים אותם בפני עצמן הם מתקלקלים ואין טעמן טוב כמו חיים מברך עליהם שהכל כיון שנשתנו לגריעותא ואפילו נתבשלו עם בשר או עם דבר אחר ונשתבחו כיון שאין השבח מצד עצמן והתבשיל שמשביחן הוא העיקר⁴⁶⁴² :

טו אגוז המטוגן בדבש אפילו בשלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אעפ"כ כשחזר וניתקן ע"י הטיגון חזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא ע"י הדבש וברכת הדבש היא שהכל מכל מקום האגוז חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאין ראויין לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים (שקורין רוז"ין) וכיוצא בהם אין הדבש עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה והרי זה כפרי שאין דרכו להאכל חי אלא מבושל שמברכין עליו ברכתו ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה⁴⁶⁴³ .

וברכת הורדים בורא פרי האדמה לפי שהן פרחים ולא עיקר הפרי⁴⁶⁴⁴ :

טז ויש מיני ירקות שאין דרך לאכלם חיים אפילו עם פת אלא מבושלים או מלוחים או כבושים כגון כרוב (שקורין קרוי"ט ותרדין שקורין בורקי"ס⁴⁶⁴⁵) מברך עליהם כשהם חיים שהכל נהיה בדברו ומבושלים או כבושים בורא פרי האדמה⁴⁶⁴⁶ :

יז וכן מיני לפתות⁴⁶⁴⁷ (שקורין ריבי"ן [ו] מערי"ן) דרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים ומברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים ואפילו אם היו משתנים לגריעותא אם היו מבושלים בלא בשר ונשתבחו מחמת הבשר⁴⁶⁴⁸ כיון שדרכם בכך לבשולם עם בשר כדי שיתן טעם בהם [הג"ה. משא"כ בשום ובצלים וכיוצא בהם שדרכם ליתנם בתבשיל שיתנו הם טעם בו ולא התבשיל בהם] וכשהם חיים מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותן⁴⁶⁴⁹ :

יח וכן קטניות יבשים האוכלם חיים מברך שהכל שאין זו דרך אכילתם אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה אפילו על השרביטין הראוים לאכילה במה דברים אמורים בשל גנות שהן נזרעים על דעת לאכלן חיים אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם עד שיתייבשו ולאכלם מבושלים לפיכך כשהם חיים מברך שהכל⁴⁶⁵⁰ :

⁴⁶⁴⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁴¹ כמבואר בשוע"ר סי' רד ס"ד.

⁴⁶⁴² כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"ב.

⁴⁶⁴³ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ח.

⁴⁶⁴⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ז.

⁴⁶⁴⁵ ראה לעיל פ"ה ה"א.

⁴⁶⁴⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"ג.

⁴⁶⁴⁷ וכ"ה סדר ברה"נ פ"ו הי"א.

⁴⁶⁴⁸ ראה גם לעיל סי' רב ס"ח.

⁴⁶⁴⁹ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"ג.

⁴⁶⁵⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

יט צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אף על פי שסופו להקשות⁴⁶⁵¹:

כ הצוקר מברכין עליו שהכל ואם בירך על הוי"ט צוקר שעושין מקנים המתוקים בפה"ע יצא⁴⁶⁵²:

פרק י פרטי ברכת שאר אוכלין ומשקין

ובו כה הלכות

על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף ודגים חלב וגבינה וביצים ומים ומלח ודבש מברכים שהכל נהיה בדברו. וכן כמהין ופטריות (שקורין שוועמליך) אף שגידולם מן הארץ שמלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו⁴⁶⁵³:

ב וכן כל דבר שנשתנה לקלקול נשתנו ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכלה כלל אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל וכן בפת שעפשה⁴⁶⁵⁴.

וכן יין שהחמיץ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל נהיה בדברו. ואם נעשה חומץ גמור דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבבעב ומעלה רתיחות אין מברכין עליו כלל מפני שמזיקו ואם עירבו במים עד שהוא ראוי לשתיה מברך עליו שהכל⁴⁶⁵⁵:

ג וכן כל מיני פירות שבשלם במים ועשה מהם משקה ואפילו שכו שיעורים מברכים עליו שהכל ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה⁴⁶⁵⁶:

ד יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו אבל אם טעמו חומץ אף על פי שריחו יין מברכין עליו שהכל⁴⁶⁵⁷:

ה יין מבושל מברכים עליו בורא פרי הגפן⁴⁶⁵⁸ וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש ופלפלין לא נשתנה לגריעותא וברכתו בורא פרי הגפן⁴⁶⁵⁹:

ו יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך בורא פרי הגפן אלא שהכל כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו דבר שאינו מפסיד טעם היין הולכין אחר הרוב⁴⁶⁶⁰.

ויין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברכים עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתותו על ידי מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין על ידי מזיגה כזו שאם לא כן בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם היין הוא אחד מששה במים שיש במים ששה פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין⁴⁶⁶¹:

⁴⁶⁵¹ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ז.

⁴⁶⁵² כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"כ.

⁴⁶⁵³ כמבואר בשוע"ר סי' רד ס"א.

⁴⁶⁵⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁴⁶⁵⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁵⁶ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁴⁶⁵⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁴⁶⁵⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ז.

⁴⁶⁵⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח.

⁴⁶⁶⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח.

⁴⁶⁶¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ט.

ז אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו בתחלה ובורא נפשות רבות לאחריהם אלא כששותה לצמאו אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא⁴⁶⁶² אבל שאר משקים שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהן בתחלה ובסוף אף על פי שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו שחנקתו⁴⁶⁶³:

ח וכן כל האוכלין ומשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחייך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף אף על פי שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו הנאה מהם אף על פי שמתרפא בהם אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שרצה לומר שלעולם מברך עליהם שהכל)⁴⁶⁶⁴:

ט וכן חולה האוכל ביום הכפורים או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה כיון שנהנה צריך לברך תחלה וסוף אף על פי שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו⁴⁶⁶⁵:

י דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו. אבל מיני מרקחות מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר ומברכים עליהם ברכתם ע"ד שנת' לקמן⁴⁶⁶⁶, לפי שהדבש הוא בא לקיים הדבר המרוקח בו לפיכך הוא טפל אצלו אפילו הוא הרבה ממנו⁴⁶⁶⁷.

במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלה הרבה למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אף על פי שהוא הרוב) אבל תבשיל (שהוא עשוי לאכילה) הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מה' מיני דגן כגון פירות וקטניות הולכים אחר הרוב ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ופוטרי את הפירות אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד והוא הדין לשאר משקין חוץ ממים⁴⁶⁶⁸ אלא אם כן האחד הוא עיקר והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חבירו⁴⁶⁶⁹:

יא כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ אלא מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו (ולכן מברכים על משקה ווישני"ק או מאליני"ק שהכל נהיה בדברו) חוץ מזיתים וענבים שהמשקה היוצא מהם כמותם וראוי לברך עליהם בורא פרי העץ⁴⁶⁷⁰.

אלא שהיין מפני חשיבותו גורם ברכה לעצמו ברכה מבוררת ופרטית יותר והיא בורא פרי הגפן ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא (כמו שנתבאר לעיל פרק א'⁴⁶⁷¹) והשמן אינו מברך עליו כלל כששותהו לבדו מפני שהוא מזיק לו ואם אוכלו עם פת או מערבו בשאר משקין (כמו שרגילין ליתנו לשכר) הפת

⁴⁶⁶² ראה גם לקמן הלכה כא.

⁴⁶⁶³ כמבואר בשוע"ר שם סי"ג.

⁴⁶⁶⁴ כמבואר בשוע"ר שם סי"ד.

⁴⁶⁶⁵ כמבואר בשוע"ר שם סט"ו.

⁴⁶⁶⁶ ראה לעיל פ"ט ה"ו.

⁴⁶⁶⁷ כמבואר בשוע"ר שם סט"ז.

⁴⁶⁶⁸ שיתבאר לקמן ה"ב ואילך.

⁴⁶⁶⁹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ז.

⁴⁶⁷⁰ כמבואר בשוע"ר סי' רב סי"י.

⁴⁶⁷¹ הלכה ב.

או המשקין עיקר ומברך על הפת או על המשקה ופוטרו את השמן אלא אם כן חושש בגרונו ושותהו לרפואה מעורב בשאר משקין שאף על פי שהשמן מועט הוא עיקר שמכוין בו לשתותו לרפואה ולכן מברך עליו בורא פרי העץ ופוטרו את המשקה שהוא טפל אליו⁴⁶⁷²:

יב כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בישלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל נהיה בדברו אפילו נתייבשו ודרך לאכלם על ידי בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן⁴⁶⁷³.

במה דברים אמורים בפירות שדרכם להאכל חיין אבל מיני ירקות שדרך אכילתם על ידי בישול מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי לפיכך מברכים עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותם בפני עצמם⁴⁶⁷⁴.

ויש אומרים שכל הפירות מי בישולם או שרייתם כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשתותם בפני עצמם כיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות ויש להמשקה טעם הפרי⁴⁶⁷⁵.

והלכך לכתחלה יברך על המרק שהכל ויוצא לדברי הכל אבל אם אכל מתחלה הפרי ובירך עליו בורא פרי העץ ואחר כך בא לשתות המרק לא יברך על המרק שהכל כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ על כן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל⁴⁶⁷⁶:

יג וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל בספק ברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול צימוקים או תאנים או שאר פירות משבעת המינים שברכתם האחרונה היא מעין ג' וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם יברך מעין ג' או בורא נפשות רבות לא ישתה כשיעור אלא תוך הסעודה או יאכל פרי מז' המינים (כשיעור) וגם ישתה מים (כשיעור) כדי שיצטרך לברך מעין ג' וגם בורא נפשות רבות⁴⁶⁷⁷:

יד וכל זה כששראן או בישלן על דעת לאכלן עם מימיהם שאז תורת מרק עליהם אבל אם בישל או שרה צימוקים על דעת שלא לאכלן כלל אלא על דעת לשתות מימיהן תורת יין עליו אף על פי שלא משך עדיין אותו מן הצמוקים ומברך עליו בורא פרי הגפן וכן בשאר פירות אם שראן או בישלן לשתות מימיהם לבדם אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליו שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות⁴⁶⁷⁸ ולכן מברכין על מים מבושלים עם עלים (שקורין טי"א) או על מי שריית תותים ותפוחים (שקורין עפי"ל קוואס או יאגיד"ס קוואס) שהכל נהיה בדברו (וכן על שתיית הקאו"י):

טו וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינים (הג"ה. בין שהגריעין שלמים רק שאינן עומדים בעינן שנתבשלו כ"כ עד שנתמעכו (וברכתם במ"מ) בין שנחלקו במכתשת לשנים או לשלשה ויותר בין תבשיל [מ]קמח של חמשת המינים כמו שנתבאר כ"ז בפ"א⁴⁶⁷⁹) אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשתותו בפני עצמו אלא אם כן בשלו כדי לאכול התבשיל שאז הוא בטל לגבי התבשיל אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלין שעורים לחולה לשתות המרק לרפואה (או

⁴⁶⁷² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁷³ כמבואר בשוע"ר סי' רב סיי"א.

⁴⁶⁷⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁷⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁷⁶ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁷⁷ כמבואר בשוע"ר סי' רב סיי"ב.

⁴⁶⁷⁸ כמבואר בשוע"ר שם. ושם כי דהיינו מלבד מי צמוקים שתורת יין עליהם.

⁴⁶⁷⁹ הלכה ז.

כמו ששותין מים מבושלים עם מיני דגן קלוי שקורין יאריצי"ע) מברכים עליו שהכל נהיה בדברו ומטעם זה מברכים על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות⁴⁶⁸⁰.

ואפילו אם אוכל ג"כ התבשיל עם המרק (כגון שעושין תבשיל משעורים או שכולת שועל שקורין גרי"ץ) ונותנים מים הרבה שאין ראוי רק לשורפו⁴⁶⁸¹ (שקורין זו"פ) אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק. ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואחר כך יברך על התבשיל בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אף על פי שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה⁴⁶⁸²:

טז אבל תבשיל מין דגן שהגרעינים עומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה כמו שנתבאר בפ"א⁴⁶⁸³ הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכים על המרק אלא שהכל נהיה בדברו לסברא הראשונה הואיל ואין דרך אכילתן על ידי בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם על ידי בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכים עליהם בורא מיני מזונות מפני חשיבותם אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם⁴⁶⁸⁴ (כמו שנתבאר בפ"א⁴⁶⁸⁵).

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם על ידי בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכין על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל⁴⁶⁸⁶.

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל גם כן התבשיל עמו שאינו טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו. אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואחר כך יברך על התבשיל אם הוא מין דגן אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך על התבשיל כלל לפי שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק⁴⁶⁸⁷:

יז אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק כגון לשתותו לרפואה מברך עליו ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי התבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבישולם לצורך מימיהם [הג"ה כי בטלה דעתו אצל כל אדם ואינו דומה למרק של שעורים שמבשלים לחולה שאין לומר בו בטלה דעתו אצל כל אדם שמבשלים לאכילה והמרק בטל לגבי התבשיל שהרי הרבה בני אדם עושין דייסא משעורים שהיא בלא מרק כלל והרבה אין מבשלים אותו כלל אלא עושין ממנו פת וכן מיני קטניות הרבה עושין מהם כעין דייסא בלא רוטב והרבה עושין מהם פת והרבה אוכלין אותם חיים וכן פירות שדרכם להאכל חיין וגם היבשים שאין דרכם להאכל חיין הרבה שורין אותן לצורך מימיהם כמו שרגילין באגסים יבשים ובצמוקי ענבים לפיכך מברך עליהם שהכל נהיה בדברו

⁴⁶⁸⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁸¹ לגומעו, לבולעו (את המרק).

⁴⁶⁸² כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁸³ הלכה ז.

⁴⁶⁸⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁸⁵ הלכה ז.

⁴⁶⁸⁶ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁸⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

לדברי הכל⁴⁶⁸⁸:

יח מי שריית שנכבשו בהם להתקיים (כגון אוגרקי"ס⁴⁶⁸⁹ או כרוב שקורין קרוי"ט) אין מברכים עליהם אלא שהכל לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים יותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה הוא בבישול ירקות (או בשריית תרדין שקורין בורקי"ס⁴⁶⁹⁰) גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם הואיל ונתבשלו גם לצורך עצמן ולא לצורך הירקות לבדם אבל לפי סברא האחרונה כיון שעיקר שרייתם הוא בשביל הפירות מברכין עליהם כברכת הפרי שנשרה בו⁴⁶⁹¹:

יט וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נשרה בו אלא שעירבן לאכלם יחד ובא לשותותו בפני עצמו צריך לברך עליו בפני עצמו ואם בא לאכלן ביחד אין צריך לברך עליו כלום אפילו הוא יין מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו ואם עיקר כוונתו על המרק והמאכל הוא לתת בו טעם המרק עיקר ואם כוונתו על שניהם אין הולכים בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם, תחלה על המאכל ויאכל ממנו מעט ואחר כך שהכל נהיה בדברו על המרק ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק מברכתו לפי שאף מין דגן עצמו שנעשה רך וראוי לשתיה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות⁴⁶⁹² (כמו שנתבאר בפ"א⁴⁶⁹³).

אבל מרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם הרי הוא בטל לגבי המאכל וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמו שנתבאר לסברא האחרונה או מפני שדרך המאכל לאכול עמו מרק כמו שנתבאר לסברא הראשונה⁴⁶⁹⁴:

כ ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתן בשר בקדירה אין לברך על המרק אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשותותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים (כמו שנתבאר לעיל⁴⁶⁹⁵)⁴⁶⁹⁶:

כא וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא ראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעמם בהם ויאכלום גם כן כיון שיש להחומץ או שאר משקה עוד טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר כמו בפירות המרוקחים בדבש שטעם שלהם חשוב עיקר ומברכים עליהם ברכתם ולא ברכת הדבש אף על פי שנתבשלו בו כדי שיתן טעם בהם ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמן אלא למי שהוא צמא⁴⁶⁹⁷ אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי

⁴⁶⁸⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁸⁹ מלפפונים.

⁴⁶⁹⁰ ראה לעיל פ"ה ה"א.

⁴⁶⁹¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁹² כמבואר בשוע"ר סי' רב סי"ג.

⁴⁶⁹³ הלכה ח.

⁴⁶⁹⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁶⁹⁵ פ"ד ה"ב.

⁴⁶⁹⁶ כמבואר בשוע"ר שם סי"ד.

⁴⁶⁹⁷ כדלעיל הלכה ז.

המרק בטל אצלם ונחשב כמותם משנתנו בו טעם אף על פי שיש להם עוד טעם שלהם⁴⁶⁹⁸ :

כב כל הפירות אין מברכים עליהם ברכתם אלא כשאוכלם בדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם כגון פירות שדרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים אע"פ שהם טובים וראויים לאכילה גם כשהם חיים אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול אבל כשהם חיים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא ג"כ לאכלם כשהם חיים אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים מברכין עליהם ברכתם בין חיים בין מבושלים⁴⁶⁹⁹ .

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבישולם שכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים אין הבישול מבטל תורת פרי מהם והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא שהם טובים מבושלים כמו חיים אבל אם הם טובים יותר חיים מבושלים כיון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו⁴⁷⁰⁰ :

כג וכן אם נשתנה תארם לגמרי ע"י הבישול מכמות שהיה בעודם בדרך אכילתם כגון שנתבשלו כל כך עד שנימוחו לגמרי עד שאין עליהם תואר הפרי כלל כמות שהיה בעודנו חי שהוא דרך אכילתו נשתנית ברכתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא כשהם מבושלים אע"פ שנימוחו בבישול דרך אכילתם הוא ג"כ ולא נשתנית ברכתם אע"פ שנשתנה תארם לגמרי ואם לא נימוחו אע"פ שנתרסקו ונתמעכו לגמרי עדיין תואר הפרי עליהם ולא נשתנית ברכתם אע"פ שאין דרך אכילתן בכך הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי⁴⁷⁰¹ :

כד אבל (שומשמין שטחנן וכן) אגוז שכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו וכן קטניות מבושלים שנתמעכו דרך כלי מנוקב שהוא דק מאוד או שעשה תבשיל מקמח של מיני קטניות מברכים עליהם שנ"ב אבל אם מיעץ אותם בכף מברך עליהם בורא פרי האדמה כיון שממשן קיים וניכר מהותן ותארן (ולכן על רעטיך איין גימאכ"ץ⁴⁷⁰² מברכין בפה"א⁴⁷⁰³) ועוד שדרך אכילתם בכך⁴⁷⁰⁴ .

ואפילו פירות שנכתשו ביותר עד שאין תארם עליהם אם הוא דרך אכילתם לא נשתנית ברכתם כגון זנגביל או בשמים שחוקים ומעורבים עם צוקר או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם מפני שדרך אכילת הבשמים היא ע"י שחיקה וכן ורדים (שקורין רוזין) שדרך אכילתם הוא לחתכם דק דק ולרקחם מברכים עליהם ברכתם אפילו הם כתושים ביותר שאין תארם עליהם כלל אבל אגוז המרוקח בדבש אם כתוש ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברכים עליו שהכל נהיה בדברו הואיל ודרך אכילתו הוא בעודו חי ושלם וכן כל כיוצא בו מפירות הנאכלים חיים (ולכן מברכים על מיני סא"ק איין גימאכ"ץ שהכל)⁴⁷⁰⁵ .

וי"א שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול ואין עליהם תואר הפרי כלל או שנכתשו ביותר עד שאין מהותן ותארן ניכר כלל לא נשתנית ברכתם אע"פ שאין דרך אכילתם בכך⁴⁷⁰⁶ .

⁴⁶⁹⁸ כמבואר בשוע"ר שם סט"ו.

⁴⁶⁹⁹ כמבואר בשוע"ר סי' רב סט"ז.

⁴⁷⁰⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁷⁰¹ כמבואר בשוע"ר שם סיי"ז.

⁴⁷⁰² מרקחת צנון.

⁴⁷⁰³ ראה חי' צמח צדק ט, ד.

⁴⁷⁰⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁷⁰⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁷⁰⁶ כמבואר בשוע"ר שם.

כה במה דברים אמורים בדברים שאין דרך לעשות מהם פת אבל מיני קטניות שדרך לעשות מהן פת [הג"ה. ומה שמברכין על פת קטניות שהכל אע"פ שאין לה עילוי אחר זהו מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי יותר משינוי פירות הנימוחים או הנטחנים ונכתשים ביותר] אפילו נשתנו קצת בעודם חיים כגון מין קיטנית (שקורין גריקע) שטוחנין אותו קצת (שקורין גרויפ"ן) ועושין ממנו דייסא כיון שיש לו עילוי אחר בפת הרי שינויו [מוציאו] מתורת פרי ומברכין עליו שנ"ב הואיל ולכלל מעלתו עדיין לא בא נגרע אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בפה"א שהרי זהו דרך אכילתו ולא נשתנה מהותו ותארו ואדרבה עשיית פת מקיטניות אינה דרך אכילתן ולכן מברכין על הפת שהכל⁴⁷⁰⁷.

ולענין הלכה בכל זה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחלה מברך שהכל לצאת לדברי הכל⁴⁷⁰⁸:

פרק יא ברכת שהחיינו והטוב והמטיב וכיוצא בהם

ובו לא הלכות

כל שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עולם הזה לפרקים מועטים חייב לברך עליה ואם אין עמו שותף בטובה מברך שהחיינו ואם יש עמו שותף בטובה מברך הטוב והמטיב⁴⁷⁰⁹:

ב כיצד הרואה פרי חדש מתחדש⁴⁷¹⁰ מזמן לזמן⁴⁷¹¹ קבוע ונהנה בראייתו מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חברו או על האילן⁴⁷¹² ואם אינו נהנה בראייתו אינו מברך עד שעת אכילה⁴⁷¹³ והעולם נהגו שלא לברך בכל ענין עד שעת אכילה⁴⁷¹⁴ כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראייתו למי שלא נהנה⁴⁷¹⁵ ומכל מקום המברך בשעת ראייה לא הפסיד אם נהנה בראייתו⁴⁷¹⁶:

ג אין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי⁴⁷¹⁷ ומכל מקום אם בירך משהוציאו הפירות שהם ראויים לברכת בפה"ע⁴⁷¹⁸ [הג"ה חוץ מזיתים וענבים וחורובים, ולא העתקנו חילוקי דיניהם לפי שאינם מצויים במדינתנו⁴⁷¹⁹, קודם תשלום גידולם] אין צריך לחזור ולברך שהחיינו אחר תשלום גידולם⁴⁷²⁰.

ואם לא בירך בראיה ראשונה או באכילה הראשונה יש לברך על הראיה השניה או על האכילה השניה

⁴⁷⁰⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁷⁰⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁷⁰⁹ ברכות נט, ב. טור ושו"ע סי' קעה ס"ד. סי' רכא ס"ב. סי' רכב ס"א. טור ורמ"א סי' רכג ס"א-ב. וכן הוא בסדר ברה"י פ"ב ה"א.

⁴⁷¹⁰ עירובין מ, ב. לפירוש רש"י שם ד"ה אקרא. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ב. טור ושו"ע סי' רכה ס"ג. וכן הוא בסדר ברה"י פ"א ה"ב.

⁴⁷¹¹ עירובין שם. תוס' מנחות מב, ב ד"ה ואילו (נוסחת שיטה מקובצת) בשם רב שריא גאון. סמ"ג עשין כז (ברכות ההודאה והבקשה) בשמו. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"י אות ג. עטרת זקנים סי' רכה ס"ק ב. ובסדר ברה"י שם "אפילו שני פעמים בשנה".

⁴⁷¹² רבינו מנוח הל' ברכות פ"י ה"ב. שו"ע ס"ג.

⁴⁷¹³ סמ"ק סי' קנא (ברכות בקשות והודאות). כל בו סי' פז. מ"א שם ס"ק ז.

⁴⁷¹⁴ רא"ש עירובין פ"ג ס"י. רבינו ירוחם נתיב יג סוף ח"ב. הגהות מיימוניות שם בשם התוס' (ברכות שם ד"ה התם). טור ושו"ע שם.

⁴⁷¹⁵ מ"א שם.

⁴⁷¹⁶ טור ורמ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"י שם.

⁴⁷¹⁷ שו"ת רשב"א ח"א סי' רנ. שו"ע שם ס"ז. רמ"א שם ס"ג.

⁴⁷¹⁸ בסדר ברה"י שם ה"ג: ראויים לברכה. וראה בדי השלחן סי' סג ס"ק ז. תורת מנחם שם.

⁴⁷¹⁹ ראה גם לעיל פ"ט ה"א.

⁴⁷²⁰ לחוש לדעת שו"ת רדב"ז ח"ד סי' א'קטז (הובא במ"א שם ס"ק ח) שמברך על ענבים משהגיע לכפול הלבן.

בלא שם ומלכות⁴⁷²¹:

ד פרי שיש בו מינים הרבה מברך על כל מין ומין⁴⁷²² כגון שני מיני אגסים (שקורין גדאוייליי"ן ובארי"ן) או תפוחים⁴⁷²³ (כגון תפוח שבשדות ותפוח שבעצי היער⁴⁷²⁴) או גודגדניות (כגון שקורין ויינקשי"ל וקארשי"ן⁴⁷²⁵) ואפילו יש להם טעם אחד כגון אדומות ושחורות⁴⁷²⁶:

ה בירך על הענבים אינו חוזר ומברך על היין שאין מברכין שהחיינו אלא על דבר הניכר היטב שהוא חדש ואין עתה כיוצא בו מן הישן⁴⁷²⁷.

לפיכך אין מברכין אלא על פירות שאינן יכולין להתקיים משנה לשנה שכשמגיע החדש אין בעולם כיוצא בו מן הישן ואף שיש מקיימין אותם על ידי תחבולות הם מעט מזער ואין חוששין להם⁴⁷²⁸ אבל מיני ירקות שמטמינים אותם בבורות ומתקיימים שם כל ימות השנה (שקורין רעטא"ך או בוריקע"ס⁴⁷²⁹) אין מברכין עליהם בחדושם הואיל ויש ישנים רבים כיוצא בהם⁴⁷³⁰ ואף אם הוא לא אכל מהם כל ימות השנה הרי אחרים רבים אכלו מהם⁴⁷³¹.

ואם החדש ניכר היטב בטעמו וגם במראיתו מברכין עליו שהחיינו כגון הריפות⁴⁷³² שעושין מדגן חדש שניכרים היטב שהם חדשים במראית העין ובטעמם שהוא לשבח⁴⁷³³:

ו על היין⁴⁷³⁴ כשמרבים להביא ממנו מכלים שונים דהיינו שהשני הוא מחבית אחרת⁴⁷³⁵ אפילו הכל מין אחד מברכים הטוב והמטיב ואפילו בסתם שאינו יודע אם השני הוא משובח מן הראשון או גרוע ממנו⁴⁷³⁶ שעיקר הברכה אינה אלא על ריבוי יינות⁴⁷³⁷.

⁴⁷²¹ שרבינו מנוח שם מסתפק בזה ומסיים דמסתברא דאינו מברך בראיה שניה. ובשו"ת רדב"ז ח"א סי' שיט כתב שכ"ה גם לענין אכילה שניה (הובא במ"א ס"ק ט). ואילו בשו"ת מהרי"ל סי' קמג (הובא באגור סי' שיח) פוסק דיברך גם באכילה שניה. וכ"פ רמ"א שם ס"ג שיברך בראיה שניה. לכן פסק רבינו שיברך בשניהם בלא שם ומלכות. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ג. וראה גם שוע"ר סי' מו ס"י. וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' ג אות ט וסי' קיד אם גם בברכת שהחיינו אומרים ספק ברכות להקל.

⁴⁷²² תרומת הדשן סי' לג. שו"ע ורמ"א שם ס"ד.

⁴⁷²³ שו"ת מהרי"ל סי' קכז. מ"א שם ס"ק י.

⁴⁷²⁴ ראה לעיל פ"ט הי"ה לענין ברכת הפירות.

⁴⁷²⁵ תרומת הדשן ורמ"א שם. והם דובדבנים חמוצים ודובדבנים מתוקים.

⁴⁷²⁶ סי' חסידים סי' תתמח. הובא בתרומת הדשן שם. מטה משה סי' שס. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ד.

⁴⁷²⁷ מ"א שם ס"ק יא. ולענין תירוש (שניכר שהוא יין חדש) ראה שוע"ר סי' תר ס"ו שמברכים עליו שהחיינו. ואם כבר בירך על הענבים ראה מחלוקת הפוסקים במ"א שם. וראה באור סדר ברה"נ ע' 375.

⁴⁷²⁸ מ"א שם ס"ק יד.

⁴⁷²⁹ צנון או סלק.

⁴⁷³⁰ שו"ת מהר"י ווייל (דינים והלכות סי' לט). רמ"א שם ס"ו. של"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל יא סי' ב. מ"א שם.

⁴⁷³¹ מרדכי סוכה רמז תשעא. מ"א שם ס"ק יב - לענין עופות ודגים.

⁴⁷³² תבשיל מיני דגן.

⁴⁷³³ מ"א שם.

⁴⁷³⁴ ברכות נט, ב. טור ושו"ע סי' קעה ס"א.

⁴⁷³⁵ רש"י ורשב"ם פסחים קא, א ד"ה אחד שינוי. ר"ת בתוס' שם ד"ה הטוב עפ"י רבי בירושלמי פ"ו ה"ח. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ב הי"ג, ושם נתבאר עוד כמה פרטים שלא נתבאר כאן.

⁴⁷³⁶ תוס' שם בבאור דברי רבי בירושלמי שם, אפילו לפירוש הרשב"ם (פסחים קא, א ד"ה אחד שינוי יין) וסייעתו שמברכים רק כשהיין השני משובח יותר. טור (לדעת התוס' שם) ושו"ע שם ס"ב.

⁴⁷³⁷ תוס' פסחים שם ד"ה שינוי יין ורשב"א נט, ב ד"ה שינוי יין ורבינו מנוח הל' ברכות פ"ד ה"ט - לשיטת ר"ת וסייעתו שמברכים אפילו גרוע קצת מהראשון.

ומכל מקום אם יודע שהשני גרוע מן הראשון אין לברך עליו אפילו אינו גרוע אלא מעט⁴⁷³⁸ אלא אם כן הראשון הוא יין אדום והשני לבן כיון שהלבן הוא בריא לגוף יותר מן האדום יש לברך עליו הטוב והמטיב אף על פי שהוא גרוע ממנו⁴⁷³⁹ מעט⁴⁷⁴⁰ בטעם כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק⁴⁷⁴¹:

ז ואם שתה הלבן ואחר כך האדום אם יודע שהאדום משובח יותר בטעם מברך עליו⁴⁷⁴² אבל בסתם אינו מברך⁴⁷⁴³ כיון שהלבן בריא יותר לגוף ואין צריך לומר שאם שתה תחלה יין ישן⁴⁷⁴⁴ ואחר כך חדש שאינו מברך עליו בסתם אלא אם כן יודע שהוא משובח בטעמו כמו הישן⁴⁷⁴⁵:

ח וכל מקום שמברך על השני בסתם הרי זה מברך עליו אפילו הביאוהו על השלחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחלה ובירך עליו בורא פרי הגפן על דעת לשתות גם השני אף על פי כן מברך הטוב והמטיב כששותה מן השני כיון שהוא שני בשתיה⁴⁷⁴⁶.

אבל אם יודע שהוא גרוע מחבירו וכבר הביאו לו שניהם אפילו בזה אחר זה לא יברך תחלה בורא פרי הגפן על הגרוע כדי לברך הטוב והמטיב על המשובח שהרי הוא חביב לו⁴⁷⁴⁷ וכל החביב מן חבירו קודם את חבירו לברך עליו ברכת הנהנין (כמו שנתבאר בפרק ג'⁴⁷⁴⁸) ואף על פי שלא יברך אחר כך הטוב והמטיב על הגרוע אין בכך כלום.

ומכל מקום אם עבר ובירך בורא פרי הגפן על הגרוע יברך הטוב והמטיב על המשובח אף על פי שהביאום בבת אחת על השולחן⁴⁷⁴⁹ ואפילו הביאו המשובח תחלה כיון שהוא שני בשתיה:

ט במה דברים אמורים שמברכים הטוב והמטיב על היין שמחבית אחרת כשנתנו כל אחד בחבית בפני עצמו תוך מ' יום לדריכתו⁴⁷⁵⁰ שכיון שכל אחד היה תוסס בחבית בפני עצמו הרי הם כשני מיני יינות אבל אם היו תוססים בכלי אחד ולאחר מ' יום חלקום ונתנום בב' חביות הרי הכל יין אחד ואין מברכין הטוב והמטיב על השני בכל ענין⁴⁷⁵¹:

י אין מברכין הטוב והמטיב על השני אלא כשמביאים אותו לפנייהם משום שני יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון אבל אם שותין השני מפני שכבר כלה הראשון אין מברכין עליו הטוב והמטיב שזה ריבוי יין הוא ולא ריבוי יינות כיון שאין מתכוונין לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה

⁴⁷³⁸ תוס' פסחים שם לשיטת הרשב"ם. טור שם (לשיטת התוס'). ב"י שם ד"ה וכתוב בתרומת הדשן (שכן הוא סוגיין דעלמא). ב"ח שם ד"ה ולענין הלכה (דנקטינן מילתא מציעתא). ט"ז שם ס"ק ב.

⁴⁷³⁹ מרדכי פסחים פ"י (לה, ב). רמ"א שם ס"ב.

⁴⁷⁴⁰ ב"ח שם ד"ה ומ"ש ופירש. מ"א שם ס"ק ג.

⁴⁷⁴¹ אליה רבה שם ס"ק ה.

⁴⁷⁴² ב"ח שם. ט"ז שם ס"ק ב. שיירי כנסת הגדולה הגהות ב"י אות ד.

⁴⁷⁴³ שיירי כנסת הגדולה שם אות ה. עולת תמיד שם ס"ק ב. מ"א שם.

⁴⁷⁴⁴ שהוא משובח יותר. ראה שו"ע"ר סי' ערב ס"ב.

⁴⁷⁴⁵ עטרת צבי שם ס"ק ב. עטרת זקנים שם ס"ק א. אליה רבה שם ס"ק ד. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ב הי"ד.

⁴⁷⁴⁶ רבינו מנוח ה' ברכות פ"ד ה"ט. טור ושו"ע שם ס"א. והיינו כשאנו יודע איזהו משובח ואיזהו גרוע (דרישה שם

ס"ק ב. ט"ז שם ס"ק ד. אליה רבה שם ס"ק ג וס"ק ו).

⁴⁷⁴⁷ ראבי"ה סי' קנב. מרדכי רמז רטז. שו"ע שם ס"ג.

⁴⁷⁴⁸ הלכה ו.

⁴⁷⁴⁹ ב"ח שם ד"ה הביאו. ט"ז שם ס"ק ד. מ"א שם ס"ק ב. אליה רבה שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ב ה"ט"ו.

⁴⁷⁵⁰ ראה מ"מ וציונים לשו"ע"ר סי' קעה ס"ד.

⁴⁷⁵¹ טור בשם רבינו פרץ שקיבל מרבותיו. שו"ע שם ס"ו. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ט"ז.

הראשון⁴⁷⁵²:

יא אין מברכין הטוב והמטיב אלא כששנים שותין בחבורה אחת⁴⁷⁵³ (אבל לא השותה יחידי שכן משמעות הברכה הטוב לו והמטיב לחבירו שעמו⁴⁷⁵⁴).

והוא שחבירו שותה מן היין השני אבל אם חבירו שותה יין הראשון לבדו אינו מברך הטוב והמטיב על השני⁴⁷⁵⁵ ואם שניהם שותין יין השני ביחד אלא שיין הראשון שותה הוא לבדו יש להסתפק בדבר⁴⁷⁵⁶ וספק ברכות להקל⁴⁷⁵⁷:

יב ואפילו שניהם שותין שני היינות יש לחוש שלא לברך הטוב והמטיב אלא כשהם שותפים ביין השני ולא כשאחד הוא בעל הבית והשני הוא אורח אצלו⁴⁷⁵⁸ ואף ששניהם שותין מקנקן אחד מלא יין שמוזגין ממנו לכוסות שלפניהם מכל מקום אין להאורח חלק כלל ביין שבקנקן שאין לו אלא מה שבעל הבית נותן לפניו ובזה אין בעל הבית שותף עמו לפיכך שניהם אינם מברכין הטוב והמטיב⁴⁷⁵⁹.

אלא אם כן בעל הבית שמח במה שמהנה להאורח ביין זה⁴⁷⁶⁰ שאז שתיית האורח היא טובה גם לבעל הבית והרי הוא שותף עמו בטובה זו ומברך האורח⁴⁷⁶¹ הטוב והמטיב.

אבל אם אשתו ובניו שותין עמו מברך הטוב והמטיב⁴⁷⁶² שכיון שיש להם רשות למזוג בעצמם⁴⁷⁶³] מן הקנקן הרי זה כאילו יש להם חלק בו לפיכך בסעודות גדולות שבעל הבית נותן הקנקן על השלחן לפני האורחים הקרואים שימזוג לעצמו מי שירצה הרי זה כאילו יש להם חלק בו וכולם שותים בו ומברכין הטוב והמטיב⁴⁷⁶³:

יג שנים שאין שותין כאחת אלא כל אחד בחדר אחר אף על פי שמוזגין מקנקן אחד שהם שותפין בו אינן מברכין הטוב והמטיב⁴⁷⁶⁴ שאין מברכין הטוב והמטיב אע"פ שאין שותפו אצלו אלא כשהם שותפים באותה טובה עצמה ממש כגון שני אחים שירשו ממון וכיוצא בזה שהם שותפים בכל הממון קודם החלוקה (כמו שיתבאר לקמן⁴⁷⁶⁵) משא"כ ביין שכוס זה ששותה זה אינו שותה זה לפיכך אינו מברך הטוב והמטיב אא"כ שותפו אצלו⁴⁷⁶⁶:

⁴⁷⁵² רבינו ירוחם נתיב טז ח"א בשם מצאתי בהגהה. רדב"ז ח"ד סי' א'קצה בשם הראב"ד. של"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ז. כנסת הגדולה שם הגהות ב"י. מ"א שם ס"ק א. וכן הוא בסדר ברה"י שם הי"ח.

⁴⁷⁵³ גמרא נט, ב. טור ושו"ע שם ס"ד.

⁴⁷⁵⁴ תוס' שם ד"ה התם. שו"ע שם. וגם שהחיינו אינו מברך כי לא תקנו הברכה אלא משום רבוי השמחה ובשותה יחידי אין רבוי שמחה כל כך (סדר ברה"י פי"ב הי"ט).

⁴⁷⁵⁵ מרדכי רמז רטז. תשב"ץ סי' רצו וסי' רחצ. עולת תמיד שם ס"ק ד. מ"א שם ס"ק ה.

⁴⁷⁵⁶ דברי חמודות פי"ט סי' מח בשם הגהה שבקיזור ב"י. הובא בשיירי כנסת הגדולה הגהות ב"י אות ח. מ"א שם ס"ק ד.

⁴⁷⁵⁷ באר היטב שם ס"ק ה. וכן הוא בסדר ברה"י שם ה"כ.

⁴⁷⁵⁸ מרדכי שם בשם הרי"ף. הובא בשלטי הגבורים פסחים (כ, א אות ב). בסדר ברה"י פי"ב הי"ט השמיט דין זה. וראה מ"מ וציונים לשוע"ר סי' קעה ס"א.

⁴⁷⁵⁹ מ"א שם ס"ק ד.

⁴⁷⁶⁰ כדלקמן ה"ז.

⁴⁷⁶¹ כדלקמן שם (ולא בעל הבית).

⁴⁷⁶² תוס' נט, ב ד"ה התם. וכן הוא בסדר ברה"י פי"ב הי"ט.

⁴⁷⁶³ מ"א שם.

⁴⁷⁶⁴ תשב"ץ סוף סי' רצט. ב"י ד"ה ואין לו לברך. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"י שם.

⁴⁷⁶⁵ הלכה כד.

⁴⁷⁶⁶ מ"א שם.

יד מברכין הטוב והמטיב על היין בין בתוך הסעודה⁴⁷⁶⁷ בין שלא בתוך הסעודה⁴⁷⁶⁸.

ואם שתו בסעודה יין אחד ומברכין ברכת המזון על יין אחר אין צריך לברך עליו הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון⁴⁷⁶⁹:

טו בנה⁴⁷⁷⁰ או קנה⁴⁷⁷¹ בית חדש⁴⁷⁷² או קנה כלים חדשים⁴⁷⁷³ בין בגדים בין שאר כלי תשמישו⁴⁷⁷⁴ אפילו יש לו כיוצא בהם חייב לברך שהחיינו וכן אם קנה וחזר וקנה חייב לברך על כל פעם⁴⁷⁷⁵ ולא על חדשים בלבד אלא אפילו על ישנים⁴⁷⁷⁶ כל שהם חדשים לו שלא היו שלו מעולם אבל אם היו שלו ומכרם וחזר וקנאם אינו מברך עליהם⁴⁷⁷⁷:

טז ואם נתנו לו במתנה מברך⁴⁷⁷⁸ במקום שהחיינו⁴⁷⁷⁹ הטוב והמטיב שהיא טובה לו ולנותן שאם המקבל עני היא טובה לנותן שזיכהו הקב"ה ממון לעשות צדקה ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו מתנתו⁴⁷⁸⁰:

יז וכן אם קנה כלים להשתמש בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב⁴⁷⁸¹ במקום שהחיינו⁴⁷⁸² הואיל ויש עמו שותף בטובה שהרי עיקר הנאת כלים היא תשמישם.

אבל בנה או קנה בית חדש אע"פ שדרים בו הוא ובני ביתו אינו מברך אלא שהחיינו⁴⁷⁸³ שעיקר הנאתו לבעל הבית שעשה לו דבר המתקיים⁴⁷⁸⁴.

לפיכך אם קנה כלים הקיימים ואינם נפגמים בתשמישם כגון כלי זהב וכסף וכיוצא בהם אף על פי

⁴⁷⁶⁷ רש"י נט, ב ד"ה שינוי יין.

⁴⁷⁶⁸ גנת ורדים כלל א סי' מה-ז.

⁴⁷⁶⁹ מ"א שם בריש הסימן. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הכ"א.

⁴⁷⁷⁰ משנה נד, א. טור ושו"ע סי' רכג ס"ג. וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"ב.

⁴⁷⁷¹ כמו בכלים דלקמן. וראה שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמה. הלכות קטנות ח"ב סי' קעט. הובא ביד אהרן שם בהגהות הטור. באר היטב שם ס"ק ט.

⁴⁷⁷² למנהגינו בענין חנוכת הבית ראה סי' המנהגים - חב"ד ע' 81. אג"ק ח"י אגרת ד'תקעט.

⁴⁷⁷³ משנה שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁷⁷⁴ תוס' רבינו יהודה ס, א ד"ה ור' יוחנן. שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תיב. סדר ברכות (רמכל מקום) ה, ג. מ"א שם ס"ק ה. וכן לקמן הי"ז: כלי זהב וכסף וכיוצא בהם. אבל בסדר ברה"נ שם הזכיר רק בגדים. ושם הלכה ה כתב שאין נוהגין לברך כלל על שאר כלי תשמישי האדם.

⁴⁷⁷⁵ ר' יוחנן כאיכא דאמרי בברכות ס, א. שכן פסק הרי"ף שם. רא"ש פ"ט סי' טז. טור ושו"ע שם.

⁴⁷⁷⁶ ירושלמי פ"ט ה"ג. טור ושו"ע שם.

⁴⁷⁷⁷ רשב"א שם ד"ה בנה בשם הראב"ד. רא"ש שם. טור ושו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ב.

⁴⁷⁷⁸ המקבל (ולא הנותן). פרח שושן כלל א סי' יב. יד אהרן שם בהגהות בית יוסף. באר היטב שם ס"ק טו. וראה גם לעיל הי"ב.

⁴⁷⁷⁹ שו"ע שם ס"ב (לענין מת אביו). ב"ח שם ד"ה היה לו וד"ה כתב בסמ"ק. מ"א שם ס"ק ז. אליה רבה שם ס"ק ח. וכ"ה לקמן הי"ז והכ"ד.

⁴⁷⁸⁰ ירושלמי פ"ט ה"ג. לפירוש הרא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ה. מ"א שם ס"ק ח. אליה רבה שם ס"ק ט. ובסדר ברה"נ שם ה"ג כתב זה בשם יש אומרים, ויש חולקים, ויש לחוש לדבריהם ולברך שהחיינו.

⁴⁷⁸¹ סמ"ק סי' קנא (בקשות ברכות והודאות). טור ושו"ע שם ס"ה. ולקמן הי"ח יבואר דהיינו אפילו קנה עבור בני ביתו.

⁴⁷⁸² כדלעיל ה"יז.

⁴⁷⁸³ כדלעיל ה"יו.

⁴⁷⁸⁴ לתרץ קושיית דברי חמודות פ"ט ס"ק נג. מלבושי יום טוב סי' רכג. אליה רבה שם ס"ק ח - מהמשנה על הסמ"ק דלעיל.

שמשמשם בהם הוא ובני ביתו אינו מברך הטוב והמטיב אלא שהחיינו⁴⁷⁸⁵:

יח ואם קנה כלים מיוחדים לו וכלים מיוחדים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו ועל של בני ביתו הטוב והמטיב⁴⁷⁸⁶ לפי שגם לו יש שמחת לבב כשקונה כלים חדשים לבני ביתו⁴⁷⁸⁷ שהם אשתו ובניו ובנותיו או יתום שמגדל בביתו לפיכך הוא מברך בשעת הקנין⁴⁷⁸⁸ והם מברכים כשלוכשים הטוב להם והמטיב לנותן כשאר מקבלי מתנה⁴⁷⁸⁹ אבל עבדו ושפחתו ה"ז כמוכרם להם כי שכיר הוא בא בשכרו⁴⁷⁹⁰ לפיכך אינו מברך כלום בשעת הקנין אלא הם מברכין⁴⁷⁹¹ כשלוכשים:

יט וכל מקום שמברך כשקונה כלים חדשים שהחיינו או הטוב והמטיב מברך אחר שלבשו מיד⁴⁷⁹² ואם לא בירך יכול לברך כל זמן שלא פשטו⁴⁷⁹³ אבל אם פשטו על דעת שלא לחזור וללבוש לאתרו אלא לאחר זמן⁴⁷⁹⁴ לא יברך בלבישה שנייה (כמו שנתבאר גבי פרי⁴⁷⁹⁵):

כ וכל זה בכלים חשובים שלבו של אדם שמח בהם אבל על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפילאות⁴⁷⁹⁶ אין לברך עליהם⁴⁷⁹⁷ וכן שאר כלי תשמישו של אדם שאינם חשובים כל כך ואם הוא עני ושמח בהם יברך⁴⁷⁹⁸ ועשיר גדול שקנה כלים חשובים שאינו שמח בהם מפני שאינם נחשבים אצלו לא יברך⁴⁷⁹⁹ ובמדינות אלו נוהגין שאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכיוצא בהם⁴⁸⁰⁰:

כא מברכים שהחיינו על ספרים חדשים חשובים שלבו של אדם שמח בקנייתן⁴⁸⁰¹ ולא אמרו מצות לא ליהנות ניתנו⁴⁸⁰² אלא בעשיית המצוה עצמה אבל הקונה כלי שהמצוה נעשית בו⁴⁸⁰³ אם הוא כלי חשוב יש לו הנאה בו כמו בשאר כלים חשובים מאחר שכבר צריך לו כלי חשוב זה לאיזה צורך שיהיה יש לו הנאה כשיש לו שלו.

יש מי שאומר שכשם שתיקנו שהלובש מלבוש חדש מברך מלביש ערומים⁴⁸⁰⁴ כך תיקנו שהלובש כובע

⁴⁷⁸⁵ ובסדר ברה"נ שם ה"ה כתב שאין נוהגין לברך על כלי כסף וזהב.

⁴⁷⁸⁶ ב"ח שם ד"ה כתב בסמ"ק. מ"א שם ס"ק ז. ובסדר ברה"נ שם סוף ה"ב השמיט זה.

⁴⁷⁸⁷ ב"ח שם.

⁴⁷⁸⁸ שהרי לא ילבשנו, משא"כ כשקונה בגד ללבשו, כדלקמן סי"ט.

⁴⁷⁸⁹ כדלעיל הטי"ז.

⁴⁷⁹⁰ מ"א שם.

⁴⁷⁹¹ שהחיינו.

⁴⁷⁹² מאמר מרדכי ס"ק ה שכך נהגו העולם, וכמו גבי פרי דלעיל ה"ב שנהגו שלא לברך עד שעת אכילה. ובסדר ברה"נ שם ה"ד כתב שכשקנה בגד מתוקן יברך מיד בשעת קנינה. כמבואר בשוע"ר סי' כב. וראה גם שוע"ר סי' תר ס"ו.

⁴⁷⁹³ רמ"א סי' כב. עטרת זקנים שם.

⁴⁷⁹⁴ כמבואר בשוע"ר סי' ח סכ"ג.

⁴⁷⁹⁵ הלכה ג, שלא יברך (בשם ומלכות) באכילה שניה.

⁴⁷⁹⁶ גרביים.

⁴⁷⁹⁷ ר"י בתוס' נט, ב ד"ה ור' יוחנן. טור ושו"ע שם ס"ו.

⁴⁷⁹⁸ רא"ש פ"ט הטי"ז. טור ושו"ע שם.

⁴⁷⁹⁹ רדב"ז ח"א סי' שצה. הובא במ"א שם ס"ק י.

⁴⁸⁰⁰ רמ"א שם ס"ו. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ה. ולענין טלית של מצוה ראה שוע"ר סי' כב. באור סדר ברה"נ ע' 181. וראה יד אהרן שם בהגהות הטור אם דינם שוה לספרים דלקמן.

⁴⁸⁰¹ סדר ברכות (רמ"מ) ה, ג.

⁴⁸⁰² מ"א שם.

⁴⁸⁰³ רמב"ם ה"ל ברכות פ"א ה"ט. יד אהרן שם בהגהות הטור. ובסדר ברה"נ שם סוף ה"ה כתב שאין נוהגין לברך על כלי תשמיש ועל ספרים.

⁴⁸⁰⁴ ירושלמי פ"ט ה"ג. הובא בתוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ד. ובסדר ברה"נ שם ה"ו: ונכון לברך בלא שם ומלכות.

חדש מברך ברכת עוטר ישראל בתפארה והחוגר חגורה חדשה מברך ברכת אוזר ישראל בגבורה⁴⁸⁰⁵ :

כב הרואה את חבריו⁴⁸⁰⁶ החביב עליו הרבה ושמח ונהנה בראייתו⁴⁸⁰⁷ אם לא ראהו זה שנים עשר חודש ואין צריך לומר אם לא ראהו מעולם⁴⁸⁰⁸ צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מחיה המתים ואם לא ראהו זה שלשים יום מברך שהחיינו⁴⁸⁰⁹ .

ואפילו אם יש גם אחרים שנהנים בראייתו אינו מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב⁴⁸¹⁰ לפי שאין זו טובה אלא שמחת הלב בלבד⁴⁸¹¹ .

אבל אם לא ראהו עתה אלא ששלח לו כתבים אע"פ שהוא נהנה מאד בראייתו אותם מפני שלא ראהו זה זמן רב או שלא ראהו מעולם אינו מברך על ראייתו⁴⁸¹² :

כג על שמועות טובות⁴⁸¹³ בין שהיא טובת רבים⁴⁸¹⁴ בין שהיא טובת יחיד⁴⁸¹⁵ כל שלבו שמח בטובתו כגון שהוא אביו או רבו או רעו אשר כנפשו מברך הטוב והמטיב הטוב לו ששימח לבבו והמטיב למי שנעשית לו הטובה ואין צריך לומר אם רואה הטוב בעיניו.

ואם בשרוהו טובת עצמו מברך שהחיינו ואם יש לו שותף בה מברך הטוב והמטיב⁴⁸¹⁶ והוא הדין אם רואה בעיניו⁴⁸¹⁷ או יודע מעצמו הטובה שהגיע לו מברך שהחיינו אם אין לו שותף בה⁴⁸¹⁸ :

כד על שמועות רעות אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת⁴⁸¹⁹ ואין צריך לומר אם רואה בעיניו⁴⁸²⁰ .

ומנהג העולם לומר ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות כששומעים ממיתת איזה אדם מישראל⁴⁸²¹ אבל במי שיש לו צער במיתתו מפני אהבתו לו וכל שכן באדם חשוב שמת צריך לומר בשם ומלכות⁴⁸²² .

ואם מת אביו שיורשו⁴⁸²³ מברך בתחלה⁴⁸²⁴ ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת ואחר כך

⁴⁸⁰⁵ הלכות קטנות ח"א סי' ה. הובא בבאר היטב שם ס"ק יג. ובסדר ברה"נ שם : בלי שם ומלכות.

⁴⁸⁰⁶ ברכות נח, ב. טור ושו"ע סי' רכה ס"א.

⁴⁸⁰⁷ תוס' ורבינו יונה שם ד"ה הרואה. טור ושו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב הי"א. ועוד נתבארו שם כמה פרטים.

⁴⁸⁰⁸ שו"ת רשב"א ח"ד סי' עו, ושו"ע שם ס"ב, לפירוש דלקמן, שדוקא על ראיית הכתבים אינו מברך אבל על ראיית פניו מברך. ובסדר ברה"נ שם השמיטו. וראה בדי השלחן סי' סו ס"ק ז. תורת מנחם שם. וראה שם הי"ב לענין בנו ובתו שרואה בפעם הראשונה, שבזה נהנה ושמח יותר.

⁴⁸⁰⁹ ברכות שם. טור ושו"ע שם ס"א. וראה התועדויות תשמ"ט ח"ג ע' 127, שצ"ע הטעם שאין נוהגין כך.

⁴⁸¹⁰ שו"ת הרשב"א ח"ד סי' עז. מ"א שם ס"ק א.

⁴⁸¹¹ לבוש שם ס"א. מ"א שם.

⁴⁸¹² רשב"א שם סי' עו, ושו"ע שם ס"ב, לפירוש דלעיל.

⁴⁸¹³ משנה נד, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"א.

⁴⁸¹⁴ כגון שירדו גשמים ואין לו קרקע. נחלת צבי סי' רכא ס"ק א. אליה רבה שם ס"ק ד.

⁴⁸¹⁵ סי' חסידים סי' תתמג. אליה רבה סי' רכג ס"ק א. וראה גם לקמן פי"ב הי"י.

⁴⁸¹⁶ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁸¹⁷ גמרא שם נט, ב. מ"א סי' רכא ס"ק ב. רכג ס"ק א.

⁴⁸¹⁸ וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב הי"ז.

⁴⁸¹⁹ משנה נד, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"ב.

⁴⁸²⁰ כדלעיל הכ"ג בשמועות טובות, .

⁴⁸²¹ ב"ח סי' רכג ד"ה אמרו לו. ט"ז שם ס"ק ד. מ"א שם ס"ק ד.

⁴⁸²² ט"ז שם.

⁴⁸²³ ברכות נט, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י הי"ז. טור ושו"ע שם ס"ג.

⁴⁸²⁴ גמרא שם. רמב"ם שם. ט"ז שם סוף ס"ק א.

שהחיינו ואם יש לו עוד אח שיורש עמו אף על פי שאין אחיו אצלו⁴⁸²⁵ מברך כל אחד הטוב והמטיב במקום שהחיינו⁴⁸²⁶ הואיל והם שותפים בטובה אחת ממש שהם שותפים בכל הממון כולו קודם החלוקה שכולו לזה וכולו לזה⁴⁸²⁷ בין ששמעו ממיתתו בין שראו⁴⁸²⁸.

ואין מברכין על שמועה בין טובה בין רעה אלא אם כן שמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר⁴⁸²⁹ ואם אין המגיד נאמן בעיניו יברך בלא שם ומלכות⁴⁸³⁰:

כה המוצא מציאה מברך הטוב והמטיב⁴⁸³¹ הטוב לו והמטיב לעניי ישראל שהרי נתחייב בצדקה⁴⁸³² שכל אדם חייב ליתן כפי השגת ידו⁴⁸³³ וכופין וממשכנין על זה כמו שכתוב בהלכות צדקה⁴⁸³⁴ [הג"ה. מה שאין כן באחד שירש את אביו⁴⁸³⁵ אין זו טובה לעניי ישראל שהרי גם אביו נתחייב ליתן צדקה מממון זה לעניים והמעשר שיפריש הבן יכול הוא להוציא לשאר מצות]:

כו חייב אדם לברך על הרעה⁴⁸³⁶ בדעה שלימה ובנפש חפצה⁴⁸³⁷ כדרך שמברך על הטובה:

כז מברך על הרעה דיין האמת אע"פ שיבוא לו טובה ממנה לאחר זמן כגון שבא לו שטף על שדהו אע"פ שכשיעבור השטף הוא טובה לו שהשקה שדהו מכל מקום עכשיו היא רעה לו⁴⁸³⁸ וכן כל הפסד גדול שבא לו בממונו⁴⁸³⁹ אם דרך בני אדם להצטער עליו⁴⁸⁴⁰:

כח וכן מברך על הטובה הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא בא לו רעה ממנה כגון שמצא מטמון רב וירא פן ישמע למלך ויקח כל אשר לו כיון שעכשיו היא טובה לו מברך הטוב והמטיב⁴⁸⁴¹:

כט מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא בחפצו מברך הטוב והמטיב ודיין האמת⁴⁸⁴² ואם נושא בחפצו מברך הטוב והמטיב לבד הטוב על הממון שהכניסה והמטיב לה שכל מתנה היא טובה למקבל ולנותן (כמו שנתבאר לעיל⁴⁸⁴³) וכן כל נוטל נדן צריך לברך כן⁴⁸⁴⁴:

⁴⁸²⁵ הרא"ה נט, ב ד"ה א"ל מת אביו. וכדלקמן ה"ל גבי אשתו בעיר אחרת.

⁴⁸²⁶ שו"ע שם. ט"ז שם ס"ק ב. וכדלעיל ה"ט"ז.

⁴⁸²⁷ טור ושו"ע סי' רכא ס"ב (לענין גשמים) שצ"ל שותפות דוקא, משא"כ כשחילק האב נכסיו על פיו (דלא כרא"ש פ"ט סי' טו ורשב"א שם ד"ה והא דאמרינן).

⁴⁸²⁸ כדלעיל הכ"ג בשמועות טובות.

⁴⁸²⁹ סי' חסידים סי' תתמא. מטה משה סי' שסט. מ"א סי' רכב ס"ק א.

⁴⁸³⁰ וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"ח.

⁴⁸³¹ ברכות ס, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"ד.

⁴⁸³² ליישב קושיית המאמר מרדכי שם ס"ק ב. וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"ט.

⁴⁸³³ טור ושו"ע יו"ד רס"י רמז.

⁴⁸³⁴ טור ושו"ע שם סי' רמח ס"א-ב.

⁴⁸³⁵ וראה סדר ברה"נ פי"ב ה"י לענין הרויח ריוח גדול.

⁴⁸³⁶ משנה נד, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"ג.

⁴⁸³⁷ ברכות ס, ב. רש"י שם ד"ה לקבולינהו. טור ושו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"י.

⁴⁸³⁸ ברכות ס, א. טור ושו"ע שם ס"ד.

⁴⁸³⁹ ירושלמי פי"ו ה"ג: החמיץ יינו כו' ראה גוביי כו' נובלות כו'. הובא באבודרהם הל' ברכות שער ח. ראה גם אליה רבה סי' רכב סוף ס"ק א.

⁴⁸⁴⁰ כדלעיל ה"ח (במי שיש לו צער במיתתו) ולקמן פי"ב ה"כ (בבריות שנשתנו). וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"י.

⁴⁸⁴¹ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁸⁴² סי' חסידים סי' שפב. כנסת הגדולה שם בהגהות הטור. מ"א שם ס"ק א.

⁴⁸⁴³ הלכה טז.

⁴⁸⁴⁴ ובסדר ברה"נ פי"ב ה"ג כתב שמספק יברך מקבל המתנה שהחיינו, ובה"י כתב שהנוטל נדן יברך שהחיינו.

ל וכן על כל בן זכר שנולד לו לאדם⁴⁸⁴⁵ חייב לברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לאשתו שנוח לה גם כן בזכר⁴⁸⁴⁶ והיא גם כן חייבת לברך כן⁴⁸⁴⁷ ואפילו אם הוא בעיר אחרת ובאו ואמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לאשתו אף על פי שאין אשתו כאן הואיל והיא משותפת עמו בטובה אחת ממש⁴⁸⁴⁸ ואם מתה אשתו בלידתה נכון שלא לברך הטוב והמטיב אלא שהחיינו⁴⁸⁴⁹ :
לא ברכת שהחיינו לא תיקנו אלא בדרך רשות⁴⁸⁵⁰ שאם רצה לברך רשאי ואינה לבטלה ומזה נתפשט שרבים מקילים⁴⁸⁵¹ בכל הברכות כיוצא באלו וטועים הם שלא אמרו אלא בברכת שהחיינו לבדה⁴⁸⁵² ואף גם בזאת הברכה אין להקל⁴⁸⁵³ :

פרק יב ברכת הנסים והודאה

ובו כו הלכות

יחיד שנעשה לו נס באיזה מקום חייב הוא עצמו כשיראה אותו מקום לברך⁴⁸⁵⁴ ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה⁴⁸⁵⁵. ואפילו אין הנס ידוע על פי המקום⁴⁸⁵⁶.
ומי שנעשו לו נסים הרבה במקומות הרבה כשיראה כל אחד מהמקומות צריך להזכיר שאר כל המקומות וכוללם בברכה אחת ואומר שעשה לי נס במקום הזה ובמקום פלוני ובמקום פלוני⁴⁸⁵⁷.
ב וכל יוצאי ירכו של אדם שנעשה לו נס באיזה מקום⁴⁸⁵⁸ אם הנס ידוע על פי המקום⁴⁸⁵⁹ חייבים הם ובניהם עד סוף כל הדורות לברך כשרואים המקום ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה נס לאבינו במקום הזה שכולם שותפים באותו הנס⁴⁸⁶⁰ אבל אין צריך להזכיר שאר המקומות⁴⁸⁶¹. ואפילו הבנים שנולדו לו קודם לכן שאינם שותפים בנס זה חייבים לברך על נס אביהם⁴⁸⁶² :
ג וכן מברך אדם על נס רבו⁴⁸⁶³ אע"פ שכבר למדו חכמה קודם לכן⁴⁸⁶⁴ והוא שהנס ידוע ע"פ המקום

⁴⁸⁴⁵ שו"ת רשב"א ח"א סי' רמה. ט"ז סי' רכג ס"ק א. עטרת זקנים שם ס"ק א.

⁴⁸⁴⁶ ברכות נט, ב. טור ושו"ע סי' רכג ס"א.

⁴⁸⁴⁷ הגהת סמ"ק סי' קנא (אצל ברכת הטוב והמטיב ב"ן). הובא בהגהות מיימוניות (דפוס קושטא) פ"ד מהל' ברכות.

שו"ע שם.

⁴⁸⁴⁸ רא"ש פ"ט סוף סי' טו. מרדכי שם רמז רטז. ב"י רס"י רכג. עטרת זקנים שם ס"ק א.

⁴⁸⁴⁹ שו"ת הרשב"א שם, לפירוש הדרכי משה שם ס"ק א. רמ"א שם ס"א.

⁴⁸⁵⁰ עירובין מ, ב. שלטי הגבורים שם (י, ב אות ד). רמ"א סי' רכג ס"א. מ"א סי' רכה ס"ק ו.

⁴⁸⁵¹ שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמה. רמ"א שם.

⁴⁸⁵² שיירי כנסת הגדולה שם הגהות ב"י אות ו. עולת תמיד שם ס"ק א. מ"א שם ס"ק ג.

⁴⁸⁵³ אליה רבה שם ס"ק ב ובסי' רכה ס"ק ו. שיורי ברכה שם אות ב.

⁴⁸⁵⁴ ברכות נד, א. טור ושו"ע סי' ריח ס"ד.

⁴⁸⁵⁵ בשם ומלכות, כדלקמן ה"ד.

⁴⁸⁵⁶ תוס' נד, ב ד"ה אבני. מרדכי רמז ריא. מ"א שם ס"ק א. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ג ה"א.

⁴⁸⁵⁷ מר בריה דרבינא בברכות נד, א. רא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ה. ט"ז שם ס"ק א. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

⁴⁸⁵⁸ רשב"א שם ד"ה הרואה, לגירסת הרי"ף וסייעתו בגמ' שם. טור ושו"ע שם ס"ד.

⁴⁸⁵⁹ מ"א שם ס"ק א.

⁴⁸⁶⁰ רשב"א שם. לבוש שם ס"ד.

⁴⁸⁶¹ מ"א שם ס"ק ז.

⁴⁸⁶² מ"א שם ס"ק ו. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

⁴⁸⁶³ ירושלמי פ"ט ה"א לפירוש הרא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ו. ובסדר ברה"נ השמיטו. וראה בדי השלחן סי' סו ס"ק

ד. תורת מנחם שם.

⁴⁸⁶⁴ כדלעיל ה"ב לענין בנים שנולדו קודם.

שכל שאין הנס ידוע ע"פ המקום אינן מברכין על אותו המקום אלא אותו האיש שנעשה לו שם הנס⁴⁸⁶⁵ ויש אומרים⁴⁸⁶⁶ שמי שרואה האדם שנעשה לו הנס מברך עליו כמו שמברך כשרואה המקום שנעשה לו נס הידוע ע"פ המקום כגון שהוא אביו או רבו ויש לברך בלא שם ומלכות:

ד אבל כל שמחויב לברך לדברי הכל בין ברכה זו בין שאר ברכות הראייה אף על פי שאינן על הנאה ולא על מצוה אלא הן שבח והודאה כדי לזכור את הבורא תמיד⁴⁸⁶⁷ הרי הן כשאר ברכות של חובה שהן צריכות לברך בשם ומלכות⁴⁸⁶⁸ ואם דילג שם ומלכות לא יצא ידי חובתו וחייב לחזור ולברך⁴⁸⁶⁹:

ה כל ברכת הראייה אם חזר וראה אותו דבר אחר ל' יום חוזר ומברך⁴⁸⁷⁰ והיא חובה כמו בפעם הראשונה⁴⁸⁷¹ (חוץ מדברים שאמרו בהם בפירוש שלא תקנו לברך על ראייתם כלל אלא בפעם ראשונה בלבד כמ"ש בפ"ט וית' עוד לקמן⁴⁸⁷²).

ושלשים יום אלו מונין אותם מיום הראייה כגון אם ראה ביום א' וחזר ורואה בסוף ד' שבועות ביום ג' חוזר ומברך⁴⁸⁷³:

ו במה דברים אמורים כשחוזר ורואה אותו דבר בעצמו תוך שלשים יום ואז אף אם חזר וראה תוך ל' לראייה שנייה אינו חוזר ומברך⁴⁸⁷⁴ אבל אם רואה אחר כיוצא בו צריך לחזור ולברך⁴⁸⁷⁵ לפיכך מברכין על הרעמים והברקים בכל פעם לפי שבכל פעם הם אחרים⁴⁸⁷⁶ וכן מי שמברך על מקום שנעשה בו נס וחוזר ורואה מקום אחר שנעשה בו נס חוזר ומברך ברכה זו ואפילו בו ביום⁴⁸⁷⁷:

ז אין מברכין על הנס אלא כשהוא יוצא ממנהג העולם אבל אם הוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבא גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכל כיוצא בזה אין זה קרוי נס ואינו מברך שעשה לי נס במקום הזה כשחוזר ורואה אחר שלשים יום⁴⁸⁷⁸.

אבל מברך בפעם ראשונה ברכת הגומל הואיל ובא לידי סכנה וניצול⁴⁸⁷⁹ (כמו שיתבאר לקמן⁴⁸⁸⁰).

אבל אם נפל עליו אריה לטרפו וכיוצא בו מחיות רעות שיש סכנה בנופלם על האדם הרי הצלתו מהם

⁴⁸⁶⁵ תוס' נד, ב ד"ה אבני. מרדכי רמז ריא. מ"א שם ס"ק א.

⁴⁸⁶⁶ מאירי נד, א ד"ה כל. אבודרהם ה' ברכות ריש שער ח בשם רבינו גרשום ברבי שלמה. רמ"א שם ס"ו.

⁴⁸⁶⁷ ב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו וכן בכל הברכות.

⁴⁸⁶⁸ תשובת רב נחשון גאון (אוצר הגאונים ברכות שם סי' שנב). תוס' שם ד"ה הרואה. רא"ש פ"ט סי' א ובשו"ת כלל ד סי' ג. טור ושו"ע שם ס"א.

⁴⁸⁶⁹ כמבואר בשו"ע סי' ריד ס"א.

⁴⁸⁷⁰ תוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ג ובסי' רכד סי"ג. וכ"ה לקמן הי"ט. סדר ברה"נ שם הי"ג.

⁴⁸⁷¹ טור ושו"ע שם.

⁴⁸⁷² הכ"א-ג. ושם הובאו ב' דיעות, אבל בסדר ברה"נ שם הי"ג-ד פסק כן בפשיטות.

⁴⁸⁷³ אליה רבה סי' ריח ס"ק ב. מטה יהודה סי' רכד ס"ק ב. וראה מ"א שם ס"ק ד - דתלוי בדין לפרקים שבסי' ק, ושם נפסק בשו"ע (ובשו"ע"ר שם) כהרמב"ם (הלי' תפלה פ"ד הי"ט) דהיינו מר"ח לר"ח. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ג.

⁴⁸⁷⁴ לבוש שם ס"א. וראה גם תוס' נז, ב ד"ה הרואה.

⁴⁸⁷⁵ כדלקמן הי"ט.

⁴⁸⁷⁶ מ"א סי' ריח ס"ק ה.

⁴⁸⁷⁷ אליה רבה שם ס"ק ו.

⁴⁸⁷⁸ אבודרהם ה' ברכות שער ח בשם הרא"ש מלוניל. שו"ע שם ס"ט.

⁴⁸⁷⁹ ט"ז שם ס"ק ג.

⁴⁸⁸⁰ הלכה יג.

קרוי נס ומברך על מקום זה ברכות הנסים כשחוזר ורואהו אחר ל' יום⁴⁸⁸¹.

אבל תוך ל' לא יברך הואיל וכבר בירך ברכת הגומל שהיא עומדת גם במקום ברכת הנסים⁴⁸⁸².

ויש אומרים⁴⁸⁸³ שגם אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה קרוי נס וצריך לברך ברכת הנסים כשישוב לעבור עוד במקום ההוא וטוב לברך בלא שם ומלכות אם היה חשש סכנת נפשות:

ח ארבעה צריכים להודות⁴⁸⁸⁴ ולברך ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור⁴⁸⁸⁵) יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים⁴⁸⁸⁶ על ידי עסקי נפשות⁴⁸⁸⁷ ויצא או על עסקי ממון⁴⁸⁸⁸ אם היה מעונה בכבלי ברזל⁴⁸⁸⁹.

וצריך לברך ברכה זו בפני עשרה⁴⁸⁹⁰ ושנים מהם תלמידי חכמים⁴⁸⁹¹ ואם אין מצויין שם תלמידי חכמים לא יניח מלברך⁴⁸⁹² והמברך עולה למנין העשרה⁴⁸⁹³ ונהגו לברך בבית הכנסת אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה⁴⁸⁹⁴ ואם בירך בפחות מעשרה יש אומרים⁴⁸⁹⁵ שיצא וטוב לחזור ולברך בעשרה בלא שם ומלכות⁴⁸⁹⁶:

ט קטן אין צריך להודות אפילו הגיע לחינוך מצוה⁴⁸⁹⁷ אבל נשים ועבדים חייבים בברכה זו⁴⁸⁹⁸ לכן כל אשה יולדת כשתקום מחליה תברך בבית הכנסת של נשים וישמעו עשרה אנשים מבפנים⁴⁸⁹⁹:

י מי ששמח בלבו על הצלת חבירו⁴⁹⁰⁰ רשאי לברך ברכה זו⁴⁹⁰¹ במטבע זו [הג"ה. ויכול לומר

⁴⁸⁸¹ מ"א שם ס"ק יא. ובסי' ריט ס"ק ט. אליה רבה סי' ריח ס"ק יב. וכן הוא בסדר ברה"נ ריש פי"ג.

⁴⁸⁸² וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

⁴⁸⁸³ שו"ע שם. אליה רבה שם ס"ק יג.

⁴⁸⁸⁴ ראה שו"ע"ר סי' א מהדו"ב ס"ט: ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן כו' תודה לארבעה הצריכים להודות יאמר פרשת הקרבן מיד שנתחייב בו. וגם יפריש לצדקה דצרכי רבים (מ"א סי' ריח ס"ק ב. אג"ק חכ"ד ע' רסח).

⁴⁸⁸⁵ ראה לקמן ה"י. וענין אחריו אמן (אג"ק ח"ד אגרת תתקפז), מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה (סדור רבינו).

⁴⁸⁸⁶ ברכות נד, ב. טור ושו"ע סי' ריט ס"א.

⁴⁸⁸⁷ מ"א שם ס"ק א.

⁴⁸⁸⁸ רבינו יונה שם ד"ה ארבעה בשם רב האי גאון. שו"ת הר"י מיגאש סי' צ. מלבושי יו"ט שם ס"ק א. אליה זוטא ורבה שם ס"ק ב. ברכי יוסף שם ס"ק ד.

⁴⁸⁸⁹ ליישב בין דברי רבינו יונה ומ"א הנ"ל עפ"י תהלים קה, יח. קז, י (שער הכולל פכ"ג ס"ק ב). וע"פ שו"ע חלק אבן העזר סי' קמא סט"ז (יגדיל תורה נ"י. חוב' לג ע' קד). וראה לקוטי שיחות ח"י"ב ע' 27 בשוה"ג לענין מאסר בית.

⁴⁸⁹⁰ אביי שם. טור ושו"ע ס"ג.

⁴⁸⁹¹ מר זוטרא שם. רי"ף שם. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ח. שו"ע שם.

⁴⁸⁹² תוס' שם ד"ה ואימא. מרדכי שם רמז ריב. שו"ע שם.

⁴⁸⁹³ הלכות קטנות ח"א סי' רעא. יד אהרן שם בהגהות הטור. באר היטב שם ס"ק ד.

⁴⁸⁹⁴ תוס' ומרדכי שם. שו"ע שם.

⁴⁸⁹⁵ טור מלישנא דגמרא "צריך". דעה הא' בשו"ע שם.

⁴⁸⁹⁶ שו"ע שם. לחוש לדעת רבינו יונה שם ד"ה אמר להו שלא יצא. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ב. וראה שם הגדולים שם.

⁴⁸⁹⁷ שו"ת מהר"ם מינץ סי' יד. כנסת הגדולה שם בהגהות הטור. מ"א בריש הסי' שם.

⁴⁸⁹⁸ ראה כנסת הגדולה ומ"א שם.

⁴⁸⁹⁹ כנסת הגדולה שם. יד אהרן שם בהגהות הטור. ברכי יוסף שם ס"ק ב בשם מהר"י מולכו. וראה אג"ק ח"כ אגרת ז'תקלד.

⁴⁹⁰⁰ פסקי ריא"ז ברכות פ"ט ה"א אות ד. שלטי הגבורים ברכות פ"ט (מג, א אות ו). רמ"א שם ס"ד. ט"ז שם ס"ק ג. מ"א שם ס"ק ד.

⁴⁹⁰¹ טור ורמ"א שם.

שגמלני⁴⁹⁰² כל טוב⁴⁹⁰³ כיון שזו היא טובה לו מה שניצל חבריו מחמת אהבתו לו ושמחתו בו⁴⁹⁰⁶ או במטבע אחרת כגון בריך רחמנא אלהנא⁴⁹⁰⁴ מלכא דעלמא⁴⁹⁰⁵ דיהבך לן ולא יהבך לעפרא⁴⁹⁰⁶ ואין צריך לברך בפני עשרה⁴⁹⁰⁷.

אבל אם אינו שמח בלבו ליתן שבח והודאה מחמת שמחתו (אלא מחמת שהברכה כתובה וקבעה כבר והוא יודעה) הרי זו ברכה לבטלה ואם צריך לברך בפניו מפני השלום יברך בלא שם ומלכות⁴⁹⁰⁸ ואפילו בשם לבד כגון בריך רחמנא לא יאמר⁴⁹⁰⁹ שהרי איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת שם שמים לבטלה⁴⁹¹⁰ בין שמזכיר בלשון הקודש בין בשאר לשונות⁴⁹¹¹ ולכן צריך להזהיר לאותם שרגיל על לשונם לומר ברוך ה'⁴⁹¹² בלשון אשכנז אף על דבר שאין בו שמחת הלב⁴⁹¹³:

יא אין לברך עד שיצא מהסכנה לגמרי לפיכך לא יברך החולה עד שיחזור לבוריו לגמרי⁴⁹¹⁴ ואם איחר מלברך יש לו תשלומין כל זמן שירצה⁴⁹¹⁵ ונכון שלא לאחר ג' ימים⁴⁹¹⁶ לפיכך אם יצא מן הסכנה ביום ב' אחר קריאת התורה יברך בפני עשרה בלא ספר תורה ולא ימתין עד יום ה'⁴⁹¹⁷:

יב יש אומרים⁴⁹¹⁸ שאין החולה מברך אלא על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכיוצא בה מחליים שמחללים עליהם את השבת⁴⁹¹⁹ ולמעשה יש לנהוג שכל שמוטל על מטתו יותר מג' ימים יש לו לברך בעמדו⁴⁹²⁰:

יג יש אומרים⁴⁹²¹ שאין מברכין הגומל אלא על ארבעה שמנו חכמים בלבד ויש אומרים⁴⁹²² שהוא הדין לכל מי שהיה בסכנה וניצול [הג"ה]. ומה שלא מנו חכמים אלא ד' מפני שכל סכנות נכללו בהולכי

⁴⁹⁰² מאמר מרדכי שם ס"ק ו'. ובסדר ברה"נ שם ה"ד השמיט זה, אבל כתב "במטבע זו" - היינו בנוסח "שגמלני" שכתוב בסדור (ולא בנוסח "שגמלך" שבטור וש"ע שם).

⁴⁹⁰³ בסדור רבינו הנוסח הוא "הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב" (ראה גם ס' המאמרים קונטרסים ח"א ע' 368). ובסדר ברה"נ שם ה"ד נשמט קטע זה. וראה לעיל ה"ח "ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור)". וראה כפר חב"ד 844 ע' 30 אם הכוונה לסדור רבינו.

⁴⁹⁰⁴ רבינו יונה שם ד"ה אמרי. ט"ז שם ס"ק ב.

⁴⁹⁰⁵ רבינו יונה שם. שו"ע שם. וראה גם שו"ע"ר סי' ריד ס"א-ב (לענין ברכות במטבע הרגיל). סי' קסז סי"ד (לענין נוסח בריך כו').

⁴⁹⁰⁶ גמרא שם. טור וש"ע שם [אלא שכאן נוסף "אלהנא מלכא דעלמא"].

⁴⁹⁰⁷ רבינו יונה שם ד"ה אמרי. ט"ז שם ס"ק ב. מ"א שם ס"ק ד. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ד.

⁴⁹⁰⁸ ט"ז שם ס"ק ג.

⁴⁹⁰⁹ פרי מגדים שם מש"ז ס"ק ג.

⁴⁹¹⁰ שו"ע"ר סי' רטו ס"ג.

⁴⁹¹¹ שו"ע"ר סי' פה ס"ג.

⁴⁹¹² ע"י שו"ע"ר סי' רטו ס"ג.

⁴⁹¹³ וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

⁴⁹¹⁴ פסקי ושו"ת מהר"ש מלובלין סי' א. עטרת זקנים שם ס"ק ב. אליה רבה שם ס"ק א.

⁴⁹¹⁵ טור וש"ע שם ס"ו.

⁴⁹¹⁶ ב"י שם ד"ה ואם איחר בשם ארחות חיים בשם הרמב"ן. שו"ע שם.

⁴⁹¹⁷ כנסת הגדולה שם בהגהות ב"י בשם הרשב"ץ. מ"א שם ס"ק ו. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ה.

⁴⁹¹⁸ טור שם בשם הראב"ד. מאירי שם בשם יש מי שאומר. רמ"א שם ס"ח.

⁴⁹¹⁹ ראה שו"ע"ר סי' שכח ס"ג.

⁴⁹²⁰ ט"ז שם ס"ק ה. אליה רבה שם ס"ק יג. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ו.

⁴⁹²¹ ארחות חיים ה"ל בשני ובחמישי סכ"ה בשם יש מי שאומר. ב"י שם ד"ה כתב הר"ר דוד אבודרהם בשם הר"ר שם טוב פלכו בשם התוספות. דעה ה"ב בשו"ע שם ס"ט.

⁴⁹²² פסקי ריא"ז פ"ט ה"א אות ד. שלטי גבורים שם (מג, א) אות ו. שו"ת ריב"ש סי' שלו. דעה הא' בשו"ע שם.

מדברות] כגון שנפל עליו כותל או שניצול מדריסות שור (וסוס) ונגיחותיו או שעמד עליו אריה לטרפו ביישוב או אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול כולם חייבים לברך הגומל⁴⁹²³ וכן נהגו⁴⁹²⁴ :

יד הרואה חכמי ישראל צריך לומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו⁴⁹²⁵. חכמי אומות העולם שחכמים בחכמות העולם⁴⁹²⁶ צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם⁴⁹²⁷. ואם אינן חכמים אלא בדתם אינו מברך עליהם⁴⁹²⁸ :

טו הרואה מלכי אומות העולם צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מכבודו לבשר ודם⁴⁹²⁹. ואפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך⁴⁹³⁰ והוא הדין בכל שאר ברכות הראיה⁴⁹³¹ (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים שבחו של מקום ברוך הוא⁴⁹³² :

טז מצוה להשתדל לראות מלך אפילו של אומות העולם⁴⁹³³. ואם ראה פעם אחת אל יבטל מלמודו יותר לראותו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר⁴⁹³⁴ :

יז הרואה בתי ישראל בישובן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה בחורבן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת⁴⁹³⁵. בתי עכו"ם בישובן אומר בית גאים יסח ה' ויצב גבול אלמנה בחורבן אומר אל נקמות ה' וגו'⁴⁹³⁶ והעולם נהגו שלא לברך אלא על בתי כנסיות שמתפללין בתוכם⁴⁹³⁷ וכן להיפך בבתי תפלה של עכו"ם⁴⁹³⁸ :

יח הרואה קברי ישראל צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וכו' וחיותם ברוך אתה יי מחיה המתים⁴⁹³⁹ קברי עכו"ם אומר בושה אמכם מאד כו'⁴⁹⁴⁰ :

יט כל ברכות הראיה אם חזר וראה אותו דבר שבירך עליו בתוך שלושים יום אינו חוזר ומברך⁴⁹⁴¹ אבל

⁴⁹²³ וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ז, ושם : כל שהיה חשש סכנת נפשות. וראה דברי נחמ"י טז, א.

⁴⁹²⁴ ט"ז שם ס"ק ז. מ"א שם ס"ק י. וכן הוא בסדר ברה"נ שם. וכן לענין הנוסע באוירון, ראה לקוטי שיחות ח"י"ב ע' 152. יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ב ע' תרא.

⁴⁹²⁵ ברכות נח, א. טור ושו"ע סי' רכז ס"ו. וראה ט"ז שם ס"ק א ומ"א שם ס"ק הטעם שבישראל אומרים "שחלק". וראה תניא רפ"ב.

⁴⁹²⁶ סמ"ק סי' קנא (ברכות בקשות והודאות).

⁴⁹²⁷ ברכות שם (ראה דקדוקי סופרים שם). טור ושו"ע שם ס"ז.

⁴⁹²⁸ ב"י שם ד"ה כתב סמ"ק. מ"א שם ס"ק ה. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ח.

⁴⁹²⁹ ברכות שם (ראה דקדוקי סופרים שם). טור ושו"ע שם ס"ח [ושם אף ברכת מלכי ישראל, אלא שאינם בזמנינו]. ולענין השרים הגדולים ראה הערת אדמו"ר לבד קודש בסופו (הוצ' תשכ"ד ואילך).

⁴⁹³⁰ מ"א שם ס"ק ו ממשמעות הגמ' שם.

⁴⁹³¹ לענין ברכת הלבנה ראה שו"ת מהרש"ל סי' עז. מ"א ריש סי' תכו. לענין ברכת החמה ראה שו"ת זרע אמת ח"ג סי' כד. לענין ברכת יוצר המאורות ראה שו"ת סי' טט. לענין ברכת נר שבת - סי' רסג סי"ב. לענין נר הבדלה - סי' רחצ סי"ט. ולענין חיובו במצוות - סי' נג סי"ח.

⁴⁹³² וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ט.

⁴⁹³³ ברכות שם. טור ושו"ע שם ס"ט.

⁴⁹³⁴ סי' חסידים סי' תתקנ. מ"א שם ס"ק ז. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"י.

⁴⁹³⁵ ברכות נח, ב. טור ושו"ע שם ס"י. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"א.

⁴⁹³⁶ ברכות שם. טור ושו"ע שם ס"א.

⁴⁹³⁷ כגירסת הרי"ף שם. כל בו סי' פז. באור מהרש"ל לטור שם. הובא בב"ח שם ד"ה הרואה. מ"א שם ס"ק ט. אליה רבה שם ס"ק ז. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

⁴⁹³⁸ שם.

⁴⁹³⁹ וכן הוא בסדר ברה"נ שם. ושם הועתק כל נוסח הברכה.

⁴⁹⁴⁰ ברכות שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁹⁴¹ כדלעיל ה"ה.

אם ראה דבר אחר כיוצא בו כגון מלך אחר או חכם אחר אפילו ראה זה אחר זה מיד צריך לחזור ולברך⁴⁹⁴² אבל על קברי ישראל אם הולך מעיר לעיר ורואה קבר אחר אין צריך לחזור ולברך אשר יצר אתכם בדין כי דין אחד לכל המתים ומשפט אחד לכולם ולא שייך בו ריבוי כמו בכבוד וחכמה ודי בכרכה אחת לל' יום⁴⁹⁴³ :

כ הרואה בריות משונות כגון הכושי (שקורין מורי"ן) ומי שהוא לבן ביותר ומי שהוא אדום ביותר והננסין (שקורין קארלי"ק) או שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקופחת ומי שהוא ארוך הרבה וקצר ופרצופו שמוט ובולט ומי שהוא מלא יבלת ומי שכל שערות ראשו דבוקים זה בזה צריך לומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם משנה הבריות וכן הרואה את החיגר ואת הקיטע בידיו ואת הסומא והמוכה שחין ומי שמנומר בנקודות דקות לבנות אם הם ממעי אמו צריך לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם משנה הבריות ואם נשתנו אחר כך מברך דיין האמת⁴⁹⁴⁴ בשם ומלכות אם מצטער עליהם⁴⁹⁴⁵ כמו שנתבאר לעיל⁴⁹⁴⁶ . אבל ברכת משנה הבריות צריך לומר אפילו על נכרי⁴⁹⁴⁷ :

כא יש אומרים⁴⁹⁴⁸ שאינו מברך משנה הבריות⁴⁹⁴⁹ אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאוד⁴⁹⁵⁰ אבל כשחוזר ורואה שנית אותו דבר או דבר אחר כיוצא בו⁴⁹⁵¹ אינו מברך וכן בברכת דיין האמת על מי שמצטער עליו אם חוזר ורואה אותו אדם אפילו אחר שלושים יום אינו חוזר ומברך עליו [הג"ה]. אבל אם ראה אדם אחר שמצטער עליו אף אם הוא כיוצא בראשון כגון ששניהם סומים חוזר ומברך⁴⁹⁵² . ויש אומרים⁴⁹⁵³ שאם רואה אחר שלושים יום צריך לחזור ולברך משנה הבריות אם לא ראה כיוצא בו בתוך שלושים יום⁴⁹⁵⁴ וכן בברכת דיין האמת אם לא ראה אותו אדם תוך שלושים יום וטוב לברך בלא שם ומלכות⁴⁹⁵⁵ :

כב הרואה אילנות טובות ונאות ובריות נאות⁴⁹⁵⁶ אפילו נכרי או בהמה נאה⁴⁹⁵⁷ צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו. ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה אותו דבר שהוא חידוש גדול עליו אבל כשחוזר ורואה אותו או דבר אחר כיוצא בו אינו חוזר ומברך לסברא הראשונה אפילו

⁴⁹⁴² שו"ת הראב"י אב"ד סי' לג וסי' עג וסי' לו. הובא בשו"ת רדב"ז ח"א סי' רצו. מ"א סי' רכז ס"ק י. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ג. וראה גם לעיל הי"ו.

⁴⁹⁴³ מטה יהודה שם ס"ק ב. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

⁴⁹⁴⁴ ברכות שם ופרש"י שם. טור ושו"ע סי' רכה ס"ט.

⁴⁹⁴⁵ טור שם בשם הראב"ד (תשובות ופסקים סי' רב). רבינו ירוחם נתיב יג ח"ב (קד, ב) בשמו. שו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ הי"ב.

⁴⁹⁴⁶ פ"ב הכ"ד והכ"ז.

⁴⁹⁴⁷ ב"ח שם ד"ה ומ"ש וכתב הראב"ד. מ"א שם ס"ק יח.

⁴⁹⁴⁸ רבינו ירוחם וטור שם בשם הראב"ד. שו"ע סי' רכה ס"ט.

⁴⁹⁴⁹ ט"ז שם ס"ק א. וכ"ה בברכת שככה לו בעולמו דלקמן הכ"ב.

⁴⁹⁵⁰ משא"כ בשאר ברכות הראיה, שגם רבינו ירוחם (שם קג, ד) והשו"ע (סי' ריח ס"ג) מודים שמברכים מלי' יום ללי' יום (כדלעיל ה"ה והי"ט). עולת תמיד סי' רכה ס"ק ו. נחלת צבי שם ס"ק א. אליה רבה שם ס"ק כב.

⁴⁹⁵¹ עולת תמיד שם. נהר שלום שם ממשמעות מ"א שם ס"ק יט.

⁴⁹⁵² נהר שלום שם, וכדלעיל הי"ט לענין מלך אחר או חכם אחר, אפילו ראה זה אחר זה מיד.

⁴⁹⁵³ טור שם לדעת הרא"ש פ"ט דברכות סי' א. רמ"א שם ס"ט. דעה ה' בלבוש שם ס"ט. וכן לקמן הכ"ב מביא ב' דיעות אלו לענין ברכת שככה לו בעולמו. אמנם בסדר ברה"נ שם הי"ב פסק כדעה הא' לענין ברכות משנה הבריות ושככה לו בעולמו.

⁴⁹⁵⁴ מ"א שם ס"ק יט.

⁴⁹⁵⁵ אליה רבה שם ס"ק כב.

⁴⁹⁵⁶ ברכות שם. טור ושו"ע סי' רכה ס"י. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ב.

⁴⁹⁵⁷ ירושלמי פ"ט ה"א. טור ושו"ע שם.

אחר שלושים יום אלא אם כן השני נאה יותר⁴⁹⁵⁸ ואז מברך אפילו תוך שלושים יום⁴⁹⁵⁹ אבל לפי סברא האחרונה מברך אם ראה אותו אחר שלושים יום⁴⁹⁶⁰ אבל תוך שלושים לכו"ע אינו חוזר ומברך על כיוצא בו:

כג היוצא בימי ניסן⁴⁹⁶¹ וראה אילנות שמוציאין פרח⁴⁹⁶² צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם⁴⁹⁶³ ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה⁴⁹⁶⁴ ואם חוזר ורואה אחר שלושים יום אילנות שמוציאים פרח יברך בלא שם ומלכות (כמו שנתבאר לעיל בכל בריות ואילנות טובות)⁴⁹⁶⁵ ואם איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות לא יברך עוד⁴⁹⁶⁶ ויש חולקים בזה⁴⁹⁶⁷ לכן טוב לברך בלא שם ומלכות:

כד על הזיקין והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבת⁴⁹⁶⁸ ועל הזועות והוא רעדת הארץ⁴⁹⁶⁹ ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוח שנשב בזעף⁴⁹⁷⁰ והיא רוח סערה חזקה ביותר⁴⁹⁷¹ על כל א' מאלו צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית ואם רצה יאמר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם⁴⁹⁷².

ואם שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת⁴⁹⁷³ אבל בזה אחר זה מברך על זה וחוזר ומברך על זה⁴⁹⁷⁴ ונהגו העולם במדינות אלו לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכחו וגבורתו מלא עולם⁴⁹⁷⁵ לפי שברוב פעמים הם באים זה אחר זה מיד ואינם חפצים לברך ברכה אחת ב' פעמים זה אחר זה מיד כי טוב יותר לשבח למקום ברוב תשבחות מלשבחן בשבח אחד⁴⁹⁷⁶ ובחרו לרעם שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שהרעם מראה כח וגבורה יותר מן הברק⁴⁹⁷⁷:

⁴⁹⁵⁸ רבינו ירוחם שם (קד, ב) וטור שם בשם הראב"ד. שו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ג.

⁴⁹⁵⁹ כדלעיל הי"ט לענין מלך או חכם אחר.

⁴⁹⁶⁰ שלטי הגבורים שם (מג, ב אות א). לבוש שם ס"י. אליה זוטא שם ס"ק יב ואליה רבא שם ס"ק כג. ובסדר ברה"נ שם פסק כסברא הראשונה.

⁴⁹⁶¹ לכמה אחרונים ניסן לאו דוקא, וכן מוכח לקמן לענין חוזר ורואה אחר שלושים יום. אבל בסדר ברה"נ שם הי"ד השמיטו, וי"ל דס"ל דניסן דוקא (אג"ק חכ"ג ע' ששה בשוה"ג. וראה בדי השלחן סי' סו ס"ק יח. העו"ב תשעא ע' 75).

⁴⁹⁶² ולענין אילני סרק ראה שערי הלכה ומנהג ח"א ע' ריט.

⁴⁹⁶³ ברכות מג, ב. טור ושו"ע סי' רכה ס"א.

⁴⁹⁶⁴ מרדכי רמז קמח. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"י אות ט בשם מהר"ם מרוטנברג. שו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ד.

⁴⁹⁶⁵ ובסדר ברה"נ שם פסק כדעה הראשונה.

⁴⁹⁶⁶ טור ושו"ע שם.

⁴⁹⁶⁷ מרדכי והגהות מיימוניות שם בשם רבינו יוסף. אגודה סי' קנח. וראה אליה רבה שם ס"ק ב.

⁴⁹⁶⁸ משנה נד, א. גמרא שם נח, ב ופרש"י שם ד"ה כוכבא.

⁴⁹⁶⁹ משנה שם. גמרא שם נט, א ופרש"י שם ד"ה גוהא.

⁴⁹⁷⁰ משנה וגמרא שם. ירושלמי פ"ט ה"ב. הובא בתוס' נט, א.

⁴⁹⁷¹ רא"ש פ"ט סי' יג.

⁴⁹⁷² משנה וגמרא שם, לפירוש התוס' (שם ד"ה רבא) והרי"ף (שם) והרמב"ם (הל' ברכות פ"י הי"ד) והרא"ש (שם). טור ושו"ע סי' רכו ס"א. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ו. ולענין ברכת הקשת ראה אג"ק חט"ו ע' תלט וחט"ז ע' שכח. ולענין ברכת החמה ראה שערי הלכה ומנהג ח"א ע' רכא. ולענין ברכה על ליקוי לבנה ראה אג"ק חט"ו ע' רס.

⁴⁹⁷³ מ"א שם ס"ק א.

⁴⁹⁷⁴ אליה רבה שם ס"ק ד.

⁴⁹⁷⁵ ט"ז שם ס"ק א.

⁴⁹⁷⁶ אליה רבה שם.

⁴⁹⁷⁷ ט"ז שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

כה כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר על כל הברקים בברכה שברך בפעם ראשונה וכן על הרעמים אבל אם נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך עליהם⁴⁹⁷⁸ :

כו היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור לסיום הרעם או הברק צריך לצאת ולברך⁴⁹⁷⁹ (וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו עדיין או שיכול ליטול ידיו תוך כדי דיבור⁴⁹⁸⁰) ואם לאו לא יצא⁴⁹⁸¹.

ואחר כדי דיבור אין לברך על העבר⁴⁹⁸² ויש חולקים בזה⁴⁹⁸³ וספק ברכות להקל ולכן אחר תוך כדי דיבור יברך בלא שם ומלכות⁴⁹⁸⁴ :

עד כה הגיע ידינו להעתיק מקצת הקונטרס במלי דברכות והלכותיהן
והנה זה בא לפרקים שעלו בידינו כמנין י"ב זה השער לה' צדיקים יבאו בו :

⁴⁹⁷⁸ ירושלמי שם, הובא ברי"ף שם, לפירוש רבינו יונה שם ד"ה אם בטרודין בשם רבינו חננאל. רא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ב. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הט"ז.

⁴⁹⁷⁹ ירושלמי שם. הובא ברא"ש שם. טור ושו"ע שם ס"ג.

⁴⁹⁸⁰ מ"א שם ס"ק ב. וראה שוע"ר ס"י קס ס"ו.

⁴⁹⁸¹ וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ז.

⁴⁹⁸² ר"ן פסחים ז, ב ד"ה ומיהו בירושלמי ממשמעות הירושלמי שם. ברכת אברהם (טריויש) ח"ד ס"י קצא. עולת תמיד

שם ס"ק ב. אליה רבה שם ס"ק ו.

⁴⁹⁸³ ט"ז שם ס"ק ב.

⁴⁹⁸⁴ וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

סדר ברכת הנהנין

ואלה מוסיף על הראשונים
קצת חדושי הלכות ברורות מלוקטות מספרי הקדמונים
שלא נקבעו בלוח הראשון המיוסד ומשוכלל על פי דעת האחרונים
אשר באיזה מקומן של שבחים ועיונים
הניחו מקום לגדור לרעות בגנים וללקוט שושנים
ואלו ואלו דברי אלהים חיים מרועה אחד ניתנים
(גם סדר ההלכות והפרקים
מסודרים פה באופן נאות ויותר מתוקנים)

פרק א

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה'. ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתייה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה וגו' ⁴⁹⁸⁵:

(ב) על כל האוכלין ומשקין מברכין ברכה כוללת לכמה מינים. בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ. ובורא פרי העץ לכל פירות האילן. ושהכל נהיה בדברו לשאר כל אוכלין ומשקין. חוץ מן היין והפת ⁴⁹⁸⁶. שהיין הוציאו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן ⁴⁹⁸⁷. והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליה המוציא לחם מן הארץ ⁴⁹⁸⁸:

(ג) וכל שהוא ממין דגן ולא עשאו פת כגון מיני תבשילין של קמח או דייסא אף על פי שאינן נקראים לחם מכל מקום יש בהם חשיבות שנקרא מזון ומברכים עליהם בורא מיני מזונות ⁴⁹⁸⁹. בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא ⁴⁹⁹⁰ ויש חולקים ⁴⁹⁹¹. וספק ברכות להקל כמו שיתבאר (בפ"ב ⁴⁹⁹²):

(ד) בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא אפילו על פת ויין ⁴⁹⁹³. לפיכך כל פרי שהוא ספק לו אם פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה. ואם אינו יודע כלל מה הוא מברך שהכל נהיה בדברו וכן כשנסתפק לו מצד הדין מחמת מחלוקת הפוסקים ⁴⁹⁹⁴:

⁴⁹⁸⁵ כמבואר בשו"ע רס"י קסז.

⁴⁹⁸⁶ כמבואר בשו"ע ר"ס (וכאן נזכרת גם ברכת שהכל).

⁴⁹⁸⁷ ואם בירך בורא פרי העץ ראה שו"ע ר"ס רב ס"י.

⁴⁹⁸⁸ לכללות סעיף זה ושל אחריה ראה יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ט ע' רטו.

⁴⁹⁸⁹ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"א ה"ג.

⁴⁹⁹⁰ ריטב"א מב, א ד"ה בירך (ושיטה מקובצת שם), ובהל' ברכות פ"ב ס"ז. מאירי לה, א בסוף ביאור המשנה בשם קצת חכמי הדור. דרישה ס"י קסח ד"ה בב"י ד"ה ולענין. אליה רבה שם ס"ק טז. אבן העזר שם בדינים העולים אות ו. וראה ח"י צמח צדק ט, ג. י, ב. יד, ב.

⁴⁹⁹¹ כדעה ב' זו פסק בשו"ע ר"ס קסח ס"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁴⁹⁹² הלכה י.

⁴⁹⁹³ ואם בירך על הפת בורא פרי האדמה, ראה לוח ברה"נ פ"א ה"ב-ג.

⁴⁹⁹⁴ כמבואר בשו"ע רס"י רו ובס"י רב סכ"ד.

(ה) וכל זה כשנולד לו ספק אחר שלמד או בדיעבד אבל לכתחילה אסור לו לצאת בברכת שהכל אלא צריך לברך על כל דבר ברכה המיוחדת לו ואם הוא עם הארץ ילך אצל חכם וילמדנו הלכות ברכות⁴⁹⁹⁵:

(ו) היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך תחילה על פרי האדמה צריך לחזור ולברך על פרי העץ כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך עליו ולא כשבירך על פרי האדמה⁴⁹⁹⁶.

במה דברים אמורים במברך סתם אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ יצא ואפילו לא היה פרי העץ עדיין לפניו כשבירך אלא שאחר כך הביאו לפניו⁴⁹⁹⁷.

ויש חולקין⁴⁹⁹⁸ על זה ואומרים שאפילו נתכוין לפטור בברכת בורא פרי האדמה את פרי העץ המונח לפניו לא יצא וצריך לחזור ולברך בורא פרי העץ ולא אמרו שאם בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא אלא בדיעבד כשאי אפשר לתקן לחזור ולברך כראוי ברכה המיוחדת לו שאם כן תהא ברכת בורא פרי האדמה לבטלה אבל כשאינה לבטלה הרי זה כלכתחילה וצריך לברך כתיקון חכמים⁴⁹⁹⁹ לפיכך למעשה צריך ליזהר שלא להתכוין לעולם לפטור פרי העץ בברכת בורא פרי האדמה כדי לברך לדברי הכל:

(ז) על כל אוכלין ומשקין מברכים אחריהם בורא נפשות רבות. חוץ מן הפת שמברכין אחריה ברכת המזון וחוץ מז' המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל שהם חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וזית ותמרה שמברכין אחריהם ברכה אחת מעין ג' ברכות וכן על היין היוצא מן הגפן. וכוסמין מין חטה ושכולת שועל ושיפון מין שעורה⁵⁰⁰⁰ והם הנקראים דגן סתם בכל מקום:

(ח) אין מברכין בורא מיני מזונות על הדגן ולא לאחריו מעין ג' אלא כשאוכלו בדרך אכילתו כגון תבשיל הנעשה מקמח או דגן עצמו שנחלק לשנים או לג' ויותר ונתבשל במים או בשאר משקים וזו היא הנקראת דייסא בכל מקום או אפילו לא נחלק רק שהוסרה קליפתו ודרכו להאכל כך מבושל כגון הריפות של שעורים⁵⁰⁰¹ ויש אומרים עד שיתמעכו וידבקו הגרעינים זה לזה מרוב הבישול⁵⁰⁰² אבל אם הוא שלם שלא הוסר קליפתו ולא נתמעך אינו מברך אלא בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות רבות ולא מעין ג' כי לא נשתבחה ארץ ישראל באכילה זו ויש מסתפקים בזה אם לברך לאחריו בורא נפשות רבות או מעין ג' ומספק זה אומרים שאין לאכול ממנו כשיעור כי אם בתוך הסעודה ונכון לחוש לדבריהם לכתחילה אבל אם אירע שאכל שלא בתוך הסעודה יברך בורא נפשות רבות⁵⁰⁰³:

⁴⁹⁹⁵ כמבואר בשוע"ר סי' רב סכ"ד.

⁴⁹⁹⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ב.

⁴⁹⁹⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁴⁹⁹⁸ רש"י מא, א ד"ה אבל. תוס' שם ד"ה אבל. פרי חדש רס"י רו בדעתם. חדושי אנשי שם בדעת רבינו יונה שם.

⁴⁹⁹⁹ וראה חידושי צמח צדק יא, א.

⁵⁰⁰⁰ ראה חקרי הלכות ח"ג יא, ב.

⁵⁰⁰¹ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"ו.

⁵⁰⁰² וכן הוא בלוח ברה"י ה"ז.

⁵⁰⁰³ רבינו יונה לו, ב ד"ה חביץ קדירה. תוס' שם לו, א סוף ד"ה הכוסס. מ"א ס"ק ב.

⁵⁰⁰⁴ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

(ט) קמח של א' מחמשת מיני דגן ששלקו ועירבו במים או בשאר משקים⁵⁰⁰⁴ אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שאינו ראוי לאכלה⁵⁰⁰⁵ ולא לסעוד הלב כלל אינו מברך עליו אלא שהכל⁵⁰⁰⁶ אבל אם הוא עב קצת שהוא ראוי לאכילה ולסעוד הלב אף על פי שאינו עב לגמרי שיהא ראוי ללועסו מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו מעין ג'⁵⁰⁰⁷:

(י) דוחן הרי הוא כשאר מיני קטניות ומברכין עליו שהכל בין על הפת בין על התבשיל הנעשה מקמחו אבל האורז אם בשלו עד שנתמעך או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות אבל לאחריו מברך בורא נפשות רבות ויש אומרים שאפילו לא נתמעך בבישול מברך עליו בורא מיני מזונות ומספק ראוי לברך עליו שהכל כשהוא שלם⁵⁰⁰⁸ ואם בירך עליו בורא פרי האדמה יצא מאחר שהוא שלם⁵⁰⁰⁹:

(יא) מנהג העולם שמפרשים אורז ריי"ז דוחן היר"ז, אבל יש מפרשים אורז היר"ז דוחן ריי"ז. לפיכך ירא שמים לא יאכל בין אורז בין דוחן (מבושל) בין שלם בין נתמעך כי אם בתוך הסעודה וכשאוכל שלא בתוך הסעודה יברך שהכל על כולם⁵⁰¹⁰:

(יב) בברכה מעין ג' של פירות מז' המינים חותמין בחוץ לארץ על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל על הארץ ועל פירותיה⁵⁰¹¹ ואפילו פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ חותמין לאחריהם על הארץ ועל פירותיה⁵⁰¹²:

(יג) אכל פירות משבעת המינים ואכל מיני מזונות ושתה יין יכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואחר כך הגפן ואחר כך פרי העץ ויאמר כך על המחיה ועל הכלכלה [ו]על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה כו' וחותם ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן והפירות⁵⁰¹³:

(יד) אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים וכיוצא בהם אין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים לפי שהם בכלל ברכת על העץ ועל פרי העץ אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים ואפילו חתם על הארץ ועל הפירות⁵⁰¹⁴ אבל אם אכל ענבים או צמוקים ושתה יין ובירך על הגפן ועל פרי הגפן נפטרו מברכת על העץ לפי ש[ג]ם הם פרי הגפן⁵⁰¹⁵:

⁵⁰⁰⁴ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ח. ושם: כמו שקורין קלאה"ע או קוואש"ע.

⁵⁰⁰⁵ בלוח ברה"י שם: כמו שכר.

⁵⁰⁰⁶ ראה גם לקמן פ"ג ה"י. פ"ז ה"י ט. שוע"ר סי' ריב ס"ד.

⁵⁰⁰⁷ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁰⁰⁸ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"ט.

⁵⁰⁰⁹ ט"ז סי' רח ס"ק ח. וכשהוא פת ובירך עליו בורא פרי האדמה, ראה לוח ברה"י פ"א ה"ב-ג.

⁵⁰¹⁰ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"י.

⁵⁰¹¹ ברכות מד, א. טור ושו"ע סי' רח ס"י.

⁵⁰¹² רשב"א שם ד"ה ולענין בשם רבינו חננאל. ריטב"א ד"ה אלא איפוך. שו"ע שם. וראה ב"ח שם ד"ה ומ"ש ובני שכי"ה גם דעת רבינו יונה.

⁵⁰¹³ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"א.

⁵⁰¹⁴ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"ב.

⁵⁰¹⁵ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א ה"ג.

(טו) במה דברים אמורים כשנתכוין לפוטרום אבל בסתם אינו פוטרום הואיל וברכתם המיוחדת להם אינה פרי הגפן אלא פרי העץ. לפיכך לכתחילה לא יתכוין לפוטרום בברכת על הגפן אלא יכלול אותם בפירוש⁵⁰¹⁶ כמו שנתבאר⁵⁰¹⁷ :

(טז) וכן בברכה ראשונה לא יתכוין בברכת היין לפטור גם הענבים או הצמוקים אלא יברך עליהם ברכה המיוחדת להם ואם נתכוין לפוטרום או שטעה ובירך על הענבים או הצמוקים בורא פרי הגפן יצא⁵⁰¹⁸ :

(יז) ברכת המזון אינה פוטרת מעין שלש⁵⁰¹⁹ שאם אכל פירות מז' המינים לפני הסעודה להתענג בלבד ולא כדי לפתוח בני מעיים להמשיך הלב לאכילה (שאז הם נפטרים בברכת המזון כמו שיתבאר בפ"ד⁵⁰²⁰) ושכח ולא בירך לאחריהם ולא נזכר עד אחר ברכת המזון צריך לחזור ולברך על העץ כו' (ואין צריך לומר פירות שאינן משבעת המינים ושאר אוכלין ומשקין שברכה שלאחריהם היא בורא נפשות רבות שאינן נפטרים בברכת המזון⁵⁰²¹) חוץ מן התמרים והיין שנפטרים בדיעבד בברכת הזן שבברכת המזון לפי שהם סועדים הלב גם כן⁵⁰²² וכן חמשת מיני דגן שאכלן לפני הסעודה נפטרו בברכת המזון בדיעבד⁵⁰²³ אבל לכתחילה אם נזכר קודם ברכת המזון צריך לברך תחלה על המחיה קודם ברכת המזון וכן ברכת על העץ על התמרים ועל הגפן על היין שלפני הסעודה⁵⁰²⁴ אם אינו שותהו כדי לגרר ולהמשיך הלב לאכילה כמו שיתבאר בפ"ד⁵⁰²⁵ :

(יח) ברכת על המחיה אינה פוטרת ברכת בורא נפשות רבות כגון אם אכל דייסא ובשר ודגים אף על פי שמשיעין קצת אינן בכלל מחיה⁵⁰²⁶ וכן ברכת בורא נפשות רבות אינה פוטרת מעין ג'⁵⁰²⁷ :

(יט) לפיכך כל דבר שנסתפק בברכתו אם הוא מעין ג' או בורא נפשות רבות ורוצה לאוכלו שלא בתוך הסעודה יאכל עמו דבר שברכתו בורא נפשות רבות ודבר שברכתו מעין ג' מאותו המין שמסתפק בו כגון אם מסתפק כתבשיל אם ראוי לברך אחריי על המחיה או בורא נפשות רבות יאכל מיני מזונות ודבר אחר שברכתו בורא נפשות רבות בוודאי ויברך על המחיה ובורא נפשות רבות ופותר כתבשיל זה ממה נפשך⁵⁰²⁸ :

(כ) ואם מסתפק בפרי אם הוא משבעת המינים יאכל פרי אחר שהוא מז' המינים בודאי ויברך על העץ

⁵⁰¹⁶ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁰¹⁷ לעיל הלכה יג.

⁵⁰¹⁸ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א הי"ד.

⁵⁰¹⁹ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א הט"ו. וראה בדי השלחן ס"ס ס"ק ט. תורת מנחם.

⁵⁰²⁰ הלכה יג.

⁵⁰²¹ כמבואר בשוע"ר סי' קעד סוף ס"ו. ולענין על המחיה - ראה לקמן הי"ח.

⁵⁰²² וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁰²³ ובלוח ברה"י פ"א הי"ז : יש אומרים שנפטרים גם כן בברכת המזון וטוב לחוש לדבריהם לספק ברכות..

⁵⁰²⁴ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א הט"ז.

⁵⁰²⁵ הלכה יא.

⁵⁰²⁶ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א הי"ז. וראה שם שיש אומרים שפוטרת בדיעבד תמרים ויין. ולענין ברכת המזון ראה

לעיל הי"ז.

⁵⁰²⁷ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א הי"ח.

⁵⁰²⁸ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

ועל פרי העץ ויצא גם על פרי זה ממה נפשך⁵⁰²⁹ ואין צריך לדבר אחר לברך עליו בורא נפשות רבות⁵⁰³⁰.

אבל אם אין לו פרי אחר אין לו תקנה על ידי שישתה יין ויברך על הגפן או לאכול תבשיל מחמשת המינים ויברך על המחיה ולכלול על העץ ועל פרי העץ בעל הגפן או בעל המחיה על הספק לפיכך לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה אבל אם כבר אכל מוטב לכוללו בברכה על הספק⁵⁰³¹:

(כא) היין הוא ראש לכל המשקין הרי הוא פוטר בברכתו כל מיני משקין⁵⁰³² בין מברכה ראשונה שהיא שהכל נהיה בדברו⁵⁰³³ אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן או שהיה אז דעתו עליהם לשתותם אף שלא היה דעתו לפוטרו בפירוש נפטר ממילא ובין מברכה אחרונה נפטר בברכת על הגפן ואפילו הוא בענין שהוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהיה בדברו כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא היה אז דעתו עליהם⁵⁰³⁴ ואם שתה יין פחות משיעור רביעית שאין צריך לברך לאחריו ומשאר משקין שתה רביעית יברך לאחריהם בורא נפשות רבות⁵⁰³⁵ אף אם הוא בענין שלא בירך לפנייהם שהכל נהיה בדברו⁵⁰³⁶:

פרק ב

ברכת המזון מן התורה אינה אלא כשאכל פת כדי שביעה, כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת, וחכמים תקנו לברך אפילו על כזית⁵⁰³⁷, ולא תקנו אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליו, אבל מיני לחמים שיתבאר שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון, אלא לפנייהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג'⁵⁰³⁸. אלא אם כן אוכל מהם כשיעור קביעות סעודה⁵⁰³⁹.

⁵⁰²⁹ כדלעיל הלכה יד.

⁵⁰³⁰ וכן הוא בלוח ברה"י פ"א הי"ט.

⁵⁰³¹ וכן הוא בלוח ברה"י שם. וראה שם ה"כ - מה יעשה אם אין לו שום דבר לכוללו בברכתו.

⁵⁰³² כמבואר בשוע"ר סי' קעד ס"ד.

⁵⁰³³ משא"כ כשהיא בורא פרי האדמה או העץ. ראה מ"א סי' רד ס"ק יז. העו"ב (ירות"ו) ח"ב ע' 240. מ"מ וציונים.

⁵⁰³⁴ שלי"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל יב ס"ב. אליה זוטא סי' רח ס"ק ח. אליה רבה שם ס"ק כד. וראה בדי השלחן סי' ס"ק טו.

⁵⁰³⁵ ראה גם לקמן פ"ח ה"ז.

⁵⁰³⁶ ראה גם שוע"ר סי' ערב סי"ג.

⁵⁰³⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קפד ס"ב (מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא אם כן שבע ממנו, שנאמר (עקב ח, י) ואכלת ושבעת וברכת וגומר, ומדברי סופרים לברך ברכת המזון על כזית).

⁵⁰³⁸ בשוע"ר סי' קסח ס"ח ובלוח ברה"י פ"ח ה"א נפסק, שגם אם אכל פת כדי שביעה, מנין הברכות הוא מתקנת חכמים, ומן התורה סגי במעין ג' (אלא שחכמים תקנו לברך על כל אחד בפני עצמו, ולא תקנו אלא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו).

אמנם נתבאר בקונטרס אחרון שם ס"ק א, שלפי דעת הפוסקים שמנין הברכות הוא מן התורה, לא סגי בבאור זה, שאם כן מדוע אין חייבים לברך ברכת המזון על מיני מזונות.

וכאן נתבאר הטעם, שמה שחכמים תקנו לברך ברכת המזון על כזית, אפילו לא שבע, היינו דוקא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו, ולא על מיני מזונות.

ועל זה כתב בהגהה שבסוף קונטרס אחרון הני"ל (ולפי הטעם שנתבאר בסידור אתי שפיר טפי), שלפי זה מיושב הטעם שאין מברכים ברכת המזון על מיני מזונות אף לפי דעת הפוסקים שמנין הברכות הוא מן התורה, שכיון שלא שבע מאכילה זו, אינו חייב בברכת המזון מהתורה.

ומכל מקום אינו פוסק כאן כדעה זו (שאם שבע מאכילה זו חייב בברכת המזון אף על מיני מזונות אף בלא שיעור קביעות סעודה), אלא חושש לדעה זו, כדלקמן ה"ב (והוא שאכל כשיעור ד' ביצים, אבל פחות מכן, אם הוא שבע משיעור זה, יברך על כזית לחם אחר תחלה המוציא ואחר כך ברכת המזון).

דהיינו כשיעור שרוב בני אדם קובעים סעודת קבע, שהיא סעודת ערב ובוקר⁵⁰⁴⁰, על שיעור כזה מסתם לחם גמור, וגם מלחמים אלו כשאוכלין שיעור כזה לפעמים אזי הם קובעים סעודה עליו, ולכן אף מי שאוכלו סעודת ארעי ולא שבע משיעור זה בטלה דעתו⁵⁰⁴¹:

(ב) ובשיעור זה רבו בו הדיעות⁵⁰⁴². ולמעשה יש לנהוג, כל שאוכל מכשש ביצים בינוניות ולמעלה עד חצי עשרון ולא עד בכלל, אם הוא לא שבע ממנו, יברך המוציא על כזית לחם אחר תחלה ויברך ברכת המזון לצאת לדברי הכל, ובחצי עשרון בטלה דעתו לדברי הכל ומברך המוציא וברכת המזון עליו לבדו. ואם אוכל פחות מכשש ביצים והוא לא שבע ממנו, מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'. ואם שבע ממנו יטול ידיו⁵⁰⁴³ ויברך המוציא וברכת המזון עליו לבדו. והוא שאכל כשיעור ד' ביצים⁵⁰⁴⁴, אבל פחות מכן, אם הוא שבע משיעור זה⁵⁰⁴⁵ יברך על כזית לחם אחר תחלה המוציא ואחר כך ברכת המזון:

(ג) ואם אינו שבע ממין לחם זה לבדו אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, כגון שמלפתו בבשר או דגים וכיוצא בהם עד ששבע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו, לפי שהלפתן טפלה לו, ונתחייב בברכת המזון מן התורה. ולפיכך האוכל כד' ביצים⁵⁰⁴⁶ ממין לחם זה עם לפתן כזה עד ששבע, מברך

וכן אינו פוסק שמנין הברכות הוא מן התורה, וכדלקמן הי"ב (שמנין הברכות הוא מדברי סופרים).

⁵⁰³⁹ כמבואר בשוע"ר שם (אלא אם כן אוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע סעודה לפעמים על שיעור כזה).

⁵⁰⁴⁰ שבלי הלקט סי' קנט (ופירוש סעודת קבע, השיב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל לר' בנימין אחי נר"ו, כי קביעות סעודה האמורה בכובא דארעא ולחמניות ופת הבאה בכיסנין הוא סעודת הבקר והערב, לאפוקי אי אכיל להוא לאקראי בעלמא מברך עליהן בורא מיני מזונות). אגור סי' ריו (אם קבע סעודתו עליהן פי' רב אביגדור כהן, דוקא סעודת ערב ובוקר, ולא סעודת עראי). הובא בב"י.

אלא שהב"י שם כתב (וליתא, אלא בין סעודת ערב ובוקר בין סעודת עראי, אם אכל שיעור שבני אדם קובעין עליו מיקרי קביעות ואי לא לא). וכאן פירש כוונתם, דהיינו (כשיעור שרוב בני אדם קובעים סעודת קבע, שהיא סעודת ערב ובוקר).

⁵⁰⁴¹ כנסמן בשוע"ר שם (הערה 1160).

⁵⁰⁴² בשוע"ר שם נתבאר, שהאוכל לחם לבדו השיעור הוא חצי עשרון, כשיעור 21 ביצים, והאוכל עם ליפתן השיעור הוא פחות מזה. ובלוח ברה"נ פ"ח ה"א נתבאר, שהאוכל עם ליפתן השיעור הוא כג' ביצים פת.

אמנם כאן נתבאר מסקנת רבינו, שהליפתן אינו מועיל לשיעור קביעות סעודה, אלא לדין שביעה (להצריך ברכת המזון מהתורה). ולפי זה מבאר כאן ג' דעות בשיעור קביעות סעודה: (א) חצי עשרון. (ב) ששה ביצים. (ג) ארבעה ביצים.

נלקטו ונתבארו בשיעורי תורה סי' ג (ע' ריג-ריט). וראה דרכי החיים (ברכת בורא מיני מזונות ח"ד סק"ג). תהלה לדוד סי' קסח סק"י. ערוך השלחן סי' קסח ס"ז. העו"ב (ירות"ו) ח"ב ע' 214.

⁵⁰⁴³ כמבואר בשוע"ר סי' קנח סוף ס"א (אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות, כשם שמועלת קביעות זו לענין המוציא כך מועלת לענין נטילת ידים שלא לחלוק ביניהם לפת גמורה, כיון שקובע עליהם כמו על פת גמורה, ויברך גם כן ברכת על נטילת ידים).

⁵⁰⁴⁴ שהוא שיעור סעודה לפרש"י עירובין ד, א ד"ה פרס (ד' ביצים הן מזון סעודה בינונית פרס לשון פרוסה ששיעורו בחצי ככר האמור בעירוב דבעינן מזון ב' סעודות), כמובא בשוע"ר סי' שסח ס"ג (ויש אומרים שב' סעודות הן כשמונה ביצים. וסי' תריב ס"ד (יש אומרים שהוא כמו ד' ביצים).

⁵⁰⁴⁵ שיש לחשוש לדעת הפוסקים שמנין הברכות הוא מן התורה, ואם שבע צריך לברך ברכת המזון (כנסמן בקונטרס אחרון לסי' קסח ס"ק א). וכן הוא לקמן סוף ה"ג (כאילו שבע ממנו לבדו ... ונתחייב בברכת המזון מן התורה).

וראה דובר שלום ע' סב. הערות וביאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 287.

⁵⁰⁴⁶ כדלעיל ה"ב (והוא שאכל כשיעור ד' ביצים).

המוציא וברכת המזון, ובפחות מכן מברך על לחם אחר תחלה⁵⁰⁴⁷:

(ד) ואם מתחלה היה בדעתו לאכול אכילת ארעי ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך נמלך לאכול עוד⁵⁰⁴⁸ כדי שביעה וקביעות סעודה, נכון לצאת ידי כל ספק ולברך תחלה מעין ג' על מה שכבר אכל וישהה מעט ויטול ידיו ויברך המוציא ויאכל עד כדי שביעה ויברך ברכת המזון⁵⁰⁴⁹, אף שאינו שבע מאכילה השניה לבדה אלא בצירוף אכילה הראשונה שכבר בירך אחריה מעין שלש⁵⁰⁵⁰. והוא שאכל באחרונה כד' ביצים לפחות⁵⁰⁵¹:

(ה) ואלו הם מיני לחמים שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם, לחמניות וטרוקנין ופת הבאה בכיסנין⁵⁰⁵².

לחמניות הם מיני לחמים דקים ורכים שהיתה בלילת הקמח במים בלילה רכה, ולא עבה כעיסת לחם גמור הנילושה ומתגלגלת בידים, אלא כעיסת סופגנין שאי אפשר לגלגלה בידים⁵⁰⁵³ ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה. ואף על פי שהוא לחם גמור לענין חלה ומצה, אף על פי כן הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליו סעודה לא תקנו לברך המוציא וברכת המזון, אלא בורא מיני מזונות ומעין ג', עד שיאכל כשיעור קביעות סעודה:

⁵⁰⁴⁷ מ"א סי' קסח סק"ג (נראה לי דאם הוא קבע סעודתו עליו, אף על פי שאכל עמו בשר ודברים אחרים, ואילו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו, אפילו הכי מברך המוציא וג' ברכות. וכן משמע הלשון בגמרא (מב, א) כל שאחרים קובעין עליו. וכן משמע קצת בתוס' שכתבו גבי לחמניות אם קבע עליהן כמו בפורים עכ"ל, ובסמ"ק כתוב בליל פורים ובליל ברית מילה, ומסתמא בפורים אין קובעין לבדם).

וכן הוא בשו"ע סי' קסח ס"ח (ומכל מקום אם הוא קבע סעודתו עליו ואכל עמו בשר ודברים אחרים כמו שנוהגים בסעודת לחם גמור עד ששבע, וגם אחרים רגילים לקבוע עליו אם אוכלים עמו שאר דברים כמו שאכל הוא, מברך המוציא וברכת המזון).

אלא ששם נתבאר שהליפתן מצטרף לשיעור קביעות סעודה, וכאן מבוארת מסקנת רבינו, שהליפתן אינו מועיל לשיעור קביעות סעודה, אלא לדין שביעה (להצריך ברכת המזון מהתורה).

וראה משנה שלמה סי' יג ס"ק טו.

⁵⁰⁴⁸ ולקמן "עד", וראה מ"מ וציונים. וראה באור סדר ברה"נ ע' 56.

⁵⁰⁴⁹ כדלעיל פ"א הי"ז (חמשת מיני דגן שאכלן לפני הסעודה נפטרו בברכת המזון בדיעבד, אבל לכתחלה אם נזכר קודם ברכת המזון צריך לברך תחלה על המחיה קודם ברכת המזון).

אלא שבשו"ע סי' קסח ס"ח (ואין צריך לברך תחילה ברכה אחת מעין ג' על מה שכבר אכל, לפי שמצטרף עם מה שיאכל להפטר בברכת המזון כיון ששניהם מין לחם אחד). והיינו כיון שכאן, הן האכילה הראשונה והן השנית שניהם "מין לחם אחד" של מיני מזונות, שמצטרפים יחד להפטר בברכת המזון. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ב. אבל כאן חשש גם בזה.

ונתבאר בארוכה בהערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 121-96. וראה גם שם הגדולים כאן. דרכי החיים (ברכת במ"מ ח"ד סק"ו). תהלה לדוד סי' קסח סק"א. סי' קעז סק"ה.

⁵⁰⁵⁰ כעין הא דלעיל ה"ג, שאף אם אינו שבע ממין לחם זה לבדו, אלא מהלפתן שאכל עם הלחם, הרי זה כאילו שבע מהלחם לבדו, כן כס כאן שאינו שבע מהאכילה שניה לבדה, אלא בצירוף האכילה הראשונה. וראה תהלה לדוד שם סק"ב.

⁵⁰⁵¹ כדלעיל ה"ב (והוא שאכל כשיעור ד' ביצים).

⁵⁰⁵² כמבואר בשו"ע סי' קסח ס"ט. אלא שבשו"ע שם מנה גם את הטריטא, משא"כ כאן, כיון שיש אומרים דלא מועיל בהם קביעות סעודה, כדלקמן ה"ו.

סיכום הדברים – לעיל שם הערה (1239).

⁵⁰⁵³ והיינו שאינה רכה מאד, אלא כדלקמן ה"ו (כשאינה רכה יותר מדאי, אף שאי אפשר לגלגלה בידים אלא טורפן בכף בקערה ואפוא בתנור או במחבת בלי משקה). ודעה הב' תתבאר לקמן שם (ויש מחמירים ... מה שנתנו שיעור קביעות סעודה בלחמניות הוא בבליה רכה יותר מדאי). וכדעה הב' נפסק בשו"ע שם סי"ג, ושם נסמן (הערה 1248).

(ו) וכן טרוקנין שבוללין קמח במים בלילה רכה יותר מדאי אלא ששופכין לתוך גומא וחלל שבכירה או תנור עד שנעשה עב קצת אחר האפייה⁵⁰⁵⁴, וכן אם שפך הרבה לתוך המחבת עד שנעשה עב קצת אחר האפייה (שקורין בלינעס). אבל אם לא שפך לתוך גומא אלא על גבי קרקע הכירה והתנור ומתפשט שם עד שנעשה דק מאד אחר האפייה, והיא נקראת טריתא⁵⁰⁵⁵, אין עליה תורת לחם כלל לענין חלה, ואין מברכין עליה אלא בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו קבע סעודתו עליה. וכן אם שפך מעט מבליילה רכה יותר מדאי לתוך מחבת רחבה ומתפשטת שם על שולי המחבת ונעשה דק מאד גם אחר האפייה (שקורין בלינעס)⁵⁰⁵⁶, אין קביעות מועלת בהן כמו בטרייתא. ויש חולקים ואומרים שטרייתא מברכין עליה המוציא וברכת המזון בשיעור קביעות סעודה כמו בטרוקנין⁵⁰⁵⁷. ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול שיעור קביעות סעודה⁵⁰⁵⁸, כי אם שיברך המוציא על לחם גמור תחלה⁵⁰⁵⁹.

ויש מחמירים עוד לפי זה⁵⁰⁶⁰ לומר, שלא נתנו חכמים שיעור קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון בטרוקנין, אלא כשבליילת העיסה רכה יותר מדאי⁵⁰⁶¹. אבל כשאינה רכה יותר מדאי, אף שאי אפשר לגלגלה בידים אלא טורפו בכף בקערה, ואפוא בתנור או במחבת בלי משקה ונעשה עבה קצת אחר האפייה ולא דק מאד כטרייתא⁵⁰⁶², לחם גמור הוא, ומברכין עליו המוציא וברכת המזון בכזית⁵⁰⁶³. וכן מה שנתנו שיעור קביעות סעודה בלחמניות הוא בלילה רכה יותר מדאי⁵⁰⁶⁴. או

⁵⁰⁵⁴ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סוף סי"ג.

לקמן בהמשך הסעיף (ויש מחמירים עוד לפי זה לומר, שלא נתנו חכמים שיעור קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון בטרוקנין, אלא כשבליילת העיסה רכה יותר מדאי. אבל כשאינה רכה יותר מדאי ... לחם גמור הוא, ומברכין עליו המוציא וברכת המזון בכזית).

ומה שכתב כאן בדעה הראשונה "בלילה רכה יותר מדאי", ביאר בחידושי צמח צדק קצח א סי"א (ולפי זה צ"ע לשון בלילה רכה יותר מדאי שכתב בריש ההלכה בטרוקנין, דאם כן האיך כתב ויש מחמירים. אלא שמכל מקום יש לומר דלא דווקא אמר, והוא הדין אם אינה רכה כל כך, ויש מחמירין דבעינן בדווקא רכה יותר מדאי). וכדעה הב' נפסק בשוע"ר שם.

⁵⁰⁵⁵ כמבואר בשוע"ר שם (טרייתא, דהיינו שלוקחים קמח ומים ומערבין ושופכין על הכירה והוא מתפשט ונאפה).

⁵⁰⁵⁶ כמבואר בלוח ברה"י פ"ח ה"ו (טרייתא) (כמו אותן בלינעס"ש שאופין לטגון) כיון שמתפשטים מאד על המחבת).

⁵⁰⁵⁷ דעה הא' נתבאר בשוע"ר שם, ודעה הב' – בקונטרס אחרון שם סק"ו.

⁵⁰⁵⁸ ולא סגי בכדי שביעה (כדלקמן הי"ב ואילך). וראה בדי השלחן סי' מח ס"ק ט וס"ק כ. תורת מנחם.

⁵⁰⁵⁹ כמבואר בלוח ברה"י ה"ז (ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע).

⁵⁰⁶⁰ לפי הגירסא בגמרא לח, רע"א שדין קביעות סעודה מיירי בטרייתא, ולא בטרוקנין, יש מחמירין שבטרוקנין מברכין המוציא. ונתבאר בקונטרס אחרון שם.

⁵⁰⁶¹ כמבואר בשוע"ר סוף סי"ג, שכתב כן בפשיטות (כדלעיל הערה 5054).

⁵⁰⁶² שאם היא דקה מאד, מברך בורא מיני מזונות אף אם אינה רכה יותר מדאי, כדלקמן בסמוך (או שנעשו ריקין דקין מאוד אחר האפייה כטרייתא, ואף אם אין הבלילה רכה יותר מדאי).

שהרי לפי גירסא זו בגמרא שדין קביעות סעודה מיירי בטרייתא ולא בטרוקנין, מיירי בשניהם כשהעיסה אינה רכה מדאי, ובזה מחלקים בין טרוקנין ש"נעשה עבה קצת אחר האפייה", שלחם גמור הוא וברכתו המוציא, לבין "נעשו ריקין דקין מאד אחר האפייה כטרייתא", שברכתה בורא מיני מזונות, "אף אם אין הבלילה רכה יותר מדאי".

ובשוע"ר לא הובאה דעה זו (שדין קביעות סעודה מיירי בטרייתא ולא בטרוקנין), ולכן לא הובא אף פרט זה.

⁵⁰⁶³ היינו המוציא בכל שהוא וברכת המזון בכזית.

⁵⁰⁶⁴ שבדעה הראשונה לעיל סי"ה (לחמניות הם מיני לחמים דקים ורכים שהיתה בליילת הקמח במים בלילה רכה, ולא עבה כעיסת לחם גמור הנילושה ומתגלגלת בידים, אלא כעיסת סופגנין שאי אפשר לגלגלה בידים).

ודעה השנית, דהיינו דוקא בעיסה רכה יותר מדאי.

שנעשו רקיקין דקין מאוד אחר האפייה כטריטא, ואף אם אין הבלילה רכה יותר מדאי. וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה⁵⁰⁶⁵:

(ז) פת הבאה בכיסנין יש מפרשים⁵⁰⁶⁶ שהיא עיסה שנילושה בחלב או בחמאה או בדבש או בשמן ויין או בשאר מי פירות או במי ביצים ושומן לפי שאינה עשויה לקביעות סעודה כי רוב בני אדם כוססין ממנה מעט ואין קובעין סעודה אלא על פת שנילושה במים לבדה ואם עירב עמהם מעט מים בלישתה הולכין אחר הרוב. וכן עיסה גמורה שנילושה במים שעירב גם תבלין בלישתה עד שאין דרך רוב בני אדם לאכול ממנה הרבה ולקבוע סעודה עליה מפני רבוי התבלין⁵⁰⁶⁷.

ויש חולקים על זה ואומרים שמברכין המוציא וברכת המזון על פת זו כי אינה דומה ללחמניות וטרוקנין שאין רוב בני אדם קובעין סעודה עליהן מחמת שינוי בלילתן לגריעותא שבלילה רכה אינה סועדת הלב כל כך כלחם גמור אלא פת הבאה בכיסנין היא פת גמורה העשויה כמין כיס וממלאין אותה קודם אפייתה במיני מתיקה⁵⁰⁶⁸ כמו דבש וצוקר⁵⁰⁶⁹ או שקדים ואגוזים וכיוצא בהם משאר מיני פירות או תבלין והמילוי הוא העיקר כי עיקר עשייתה אינה למזון ולהשביע אלא לעדון ותענוג⁵⁰⁷⁰ ומזון העיסה הוא טפל והיה ראוי לברך על המלוי ולפטור העיסה אלא לפי שהעיסה היא מחמשת המינים שהם הנקראים מזון אינה נעשית טפלה אל המלוי כשמתכוין לאכילתה גם כן כמו שיתבאר (בפ"ג⁵⁰⁷¹) ולכן די לברך עליה בורא מיני מזונות ועל המחיה אבל לא המוציא וברכת המזון עד שיאכל שיעור קביעות סעודה (שאז העיסה היא עיקר שסועדת הלב) ואין בכלל זה⁵⁰⁷² עיסה הממולאת בשומשמן שעושין בפורים במדינות אלו שאין עיקר עשייתם לעדון ותענוג אלא למזון ולהשביע:

(ח) במה דברים אמורים כשהמלוי הוא ממיני מתיקה או מיני פירות הנאכלין לעדון ותענוג ולא למזון ולהשביע וגם אין דרך רוב העולם ללפת בהם הפת אבל אם המילוי הוא מבשר ודגים או גבינה שהם מיני לפתן המשביעין או אפילו מיני ירקות שאין משביעין ומלפתין בהם הפת או אפילו אינו לפתן כלל אלא שהוא מדברים הנאכלים למזון ולהשביע ודרך לקבוע סעודה עליהם אין המילוי מוציא הפת מתורת לחם גמור ומברכין עליה המוציא וברכת המזון בכזית⁵⁰⁷³ אף אם עיקר כוונתו באכילת

ובשוע"ר שם ריש סי"ג, פסק בפשיטות כדעה ה' (לחמניות הן רקיקין דקים (שקורין ניבל"ש), ובקצת מדינות אלו (בלינע"ש), הנעשים מתערובת קמח ומים בקדרה בלילה רכה מאד), ושם נסמן (הערה 1248).

⁵⁰⁶⁵ היינו באינה רכה כל כך ואינה דקה מאד. וכתב בחידושי צמח צדק קצח, רע"ב (ונראה לי, דאם טגון בחמאה אחר כך אין לחוש כלל).

⁵⁰⁶⁶ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"א.

⁵⁰⁶⁷ רש"י מא, ב ד"ה פת הבאה בכסנין. רמ"א סי"ז. ובשוע"ר שם התנה שיהיו "תבלין הרבה יותר ממים", כפי הט"ז בדברי רמ"א הנ"ל. וראה בדי השלחן סי' מח סקי"א.

⁵⁰⁶⁸ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"ט-י. אבל שם: (א) הביא מחלוקת גם בזה ובעל נפש מחמיר על עצמו. (ב) היינו גם כשעיקר עשייתה לקנוח סעודה, ולא רק לעדון ולתענוג. (ג) ובכלל זה עיסה הממולאת בשומשמן. (ד) גם במילוי בשר או גבינה וכו' יש חולקים וירא שמים יחמיר.

⁵⁰⁶⁹ סוכר.

⁵⁰⁷⁰ ובשוע"ר שם: אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ג.

⁵⁰⁷¹ הלכה ד.

⁵⁰⁷² חמד משה סקי"ב. ובשוע"ר ובלוח ברה"נ שם: ובכלל זה כו'.

⁵⁰⁷³ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"י, אלא ששם ובלוח ברה"נ פ"ח ה"ג הביא ב' דיעות בזה ולכן י"ש לא יאכל כו' אלא בתוך הסעודה.

פת זו בשביל המילוי שבתוכה והפת טפלה בכוונתו⁵⁰⁷⁴ וכמו הסועד לחם גמור ועיקר כוונתו על
הלפתן או על שארי דברים הבאים מחמת הסעודה ואוכל הפת בתורת טפלה להלפתן ושאר דברים
שמברך המוציא וברכת המזון בכזית⁵⁰⁷⁵:

(ט) ולענין הלכה⁵⁰⁷⁶ בעיסה שנילושה בחלב וכיוצא בו משאר משקין או מי פירות חוץ ממים מן
הדין יש לסמוך על סברא הראשונה שבדברי סופרים הלך אחר המיקל⁵⁰⁷⁷, אך כל בעל נפש יחמיר
לעצמו שלא לאכול בלא נטילת ידים והמוציא על לחם אחר תחילה⁵⁰⁷⁸. רק בנילושה בדבש יש להקל
אם הקמח מעט והדבש הוא הרוב⁵⁰⁷⁹ והעיקר לעדון ותענוג המתקנות כמו שנוהגין במדינות אלו
(שקורין לעקור⁵⁰⁸⁰) אלא שהקמח נחשב עיקר מחמת שהוא מין מזון וגם מכשיר התערובות
לאכילה⁵⁰⁸¹ כמו שיתבאר (בפ"ג):

(י) כל מיני לחמים אלו שברכתם בורא מיני מזונות, אם באו על השולחן בתוך הסעודה שלא מחמת
הסעודה, דהיינו שלא לאכול לשם מזון ולהשביע אלא לעידון ותענוג בלבד, או בסוף הסעודה לקינוח
להקל מכובד המאכל, אין נפטרים בברכת המוציא שעל הפת, וצריך לברך עליהם בורא מיני מזונות.
אבל לא לאחריהם מעין ג', לפי שנפטרים בברכת המזון. חוץ מפת שנילושה בחלב וכיוצא בו, שאין
לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה או בסופה בכל ענין, מאחר שיש אומרים שברכתם
המוציא כלחם גמור ונפטרה כבר בברכת המוציא וספק ברכות להקל⁵⁰⁸².

ואם אוכל מלחמים אלו תוך הסעודה למזון ולהשביע, ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות, אין
צריך לברך אפילו על הפירות, לפי שהם נחשבים כטפלה אל העיסה ונפטרים עמה בברכת הפת⁵⁰⁸³:

(יא) וכן מיני עיסה שביליתן רכה ונטגנו במשקה⁵⁰⁸⁴ נפטרים בברכת הפת כשאוכלים למזון, כמו
שנפטרים כל מעשה קדירה. אבל אם אוכלן לקנוח או לתענוג, צריך לברך כמו בלחמניות וכיוצא
בהם. ואם אוכלן שלא בתוך הסעודה, מברך לפנייהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג', ואפילו
שבע מהם ואפילו אכל שיעור שאחרים קובעין עליו סעודה וגם הוא קבע סעודתו עליהם לבדם, לפי
שמכיון שמתחלה היתה בלילה רכה ואחר כך נטגנו במשקה אין עליהם תורת לחם כלל לדברי הכל,
ומעט שמן שמושחין המחבת שלא תשרף העיסה אינה נקראת משקה⁵⁰⁸⁵:

⁵⁰⁷⁴ ריא"ז הובא בשבלי הלקט רס"י קנט ובאגור ס"י רט"ז. ב"י סוף ס"י קסח.

⁵⁰⁷⁵ כדלקמן פ"ג ה"ו-ז. וע"י שוע"ר ס"י קעז ס"א ובקונטרס אחרון שם סק"ב.

⁵⁰⁷⁶ ע"י שוע"ר ס"י קסח ס"ב.

⁵⁰⁷⁷ בשוע"ר שם כתב דהיינו אף באכל כדי שביעה, אבל כאן מיירי בלא שבע, דבשבע יש להחמיר בכל אופן (כדלעיל
ה"ב), דהוי ספק של תורה (כדלקמן ה"ב).

⁵⁰⁷⁸ ואז יאכל פת זו למזון ולשובע, כדלקמן ה"י. כמבואר בשוע"ר שם.

⁵⁰⁷⁹ ט"ז סק"ז (ופשוט הוא שאם יש בה הרבה דבש ומיעוט מים כו"ע מודים דהוה כסנין).

⁵⁰⁸⁰ עוגת דבש.

⁵⁰⁸¹ כמבואר בשוע"ר ס"י קסח ס"א.

⁵⁰⁸² כמבואר בשוע"ר ס"י קסח ס"ד; אלא שבשוע"ר שם הובאו כמה שיטות בפת הבאה בכסנין ולכן כתב (אין לברך
בתוך הסעודה אלא על מה שלדברי הכל נקרא פת הבאה בכסנין), משא"כ לעיל ה"ד לא הובא המחלוקת בפת
הבאה בכסנין אלא בפת שנילושה בדבש או בחלב וכיו"ב, לכן כתב כאן (חוץ מפת שנילושה בחלב וכיוצא בו).

⁵⁰⁸³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵⁰⁸⁴ כמבואר בשוע"ר ס"י קסח ס"ד.

⁵⁰⁸⁵ כמבואר בשוע"ר ס"י קסח ס"ג.

(יב) אבל עיסה שבלילתה עבה כעיסת לחם גמור המתגלגלת בידים וטגנה במחבת בשמן או שאר משקין ושומן, יש אומרים שאין הטיגון במחבת מוציאה מתורת לחם גמור, הואיל ומשקה שבמחבת הוא דבר מועט, והעיסה היתה בלילתה עבה תחלה, והרי זה כאילו נאפית בתנור, ומברכין עליה המוציא וברכת המזון בכזית. ויש חולקים ואומרים שדין הטיגון כדין הבישול וכמו שיתבאר, וכן עיקר.⁵⁰⁸⁶

ומכל מקום אם אוכל כדי שביעה שהוא ספק של תורה⁵⁰⁸⁷ (אף שמנין הברכות הוא מדברי סופרים⁵⁰⁸⁸ מכל מקום מאחר שמישה רבינו עליו השלום תיקן ברכת הזן⁵⁰⁸⁹ בברכה בפני עצמה לפתוח בברוך ולחתום בברוך, ראוי להחמיר בספיקה כעין ספק של תורה), יש להחמיר שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה של לחם גמור.⁵⁰⁹⁰

ואפילו היא ממולאת כל שאינה ממולאת בפירות וכיוצא בהם⁵⁰⁹¹ אלא בגבינה ומטוגנת בחמאה (שקורין פלאדין)⁵⁰⁹² או בבשר ומטוגנת בשומן.⁵⁰⁹³

אבל הקובע סעודה על מיני טיגון לבדם, אין לברך המוציא וברכת המזון לפי סברא האחרונה, כי אם

⁵⁰⁸⁶ שתי הדעות נתבארו בשו"ע"ר סי' קסח סט"ו. ולענין פחות מכשיעור סעודה, נתבארו שתי הדעות בשו"ע"ר שם סט"ז.

וראה דרכי החיים (ברכת במ"מ ח"ז סק"ב). תהלה לדוד סי' קסח סקי"ז.
⁵⁰⁸⁷ לענין הדעות בפת הבאה בכסנין, נתבאר בשו"ע"ר שם ס"י"ב (ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים ... כי אין כאן ספק של תורה, אף אם אוכל כדי שביעה שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'). ולענין טיגון נתבאר שם סט"ו (וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע. אבל המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר)). ואם אוכל פחות משיעור קביעות סעודה, נתבאר שם סוף סט"ז, שאפשר להקל בכל ענין (ראה שם הערה 1299). וכן הוא בלוח ברה"נ הי"א.
ומכל מקום מסיק כאן, שיש להחמיר כשאכל כדי שביעה, שהוא ספק של תורה, כמבואר במ"א ס"ק כה (כשאוכל הרבה עד ששבע ממנו, דהוי ספק דאורייתא אם יברך ברכת המזון, לכן יברך על פת אחר תחלה).
וכעין זה לקמן הי"ג (כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול מהן כדי שביעה ... כי אם שיברך המוציא על כזית לחם גמור תחלה).

⁵⁰⁸⁸ שתי הדעות בזה נתבארו בקונטרס אחרון שם ס"ק א.
⁵⁰⁸⁹ כמבואר בשו"ע"ר סי' קפז ס"ב-ג. וראה דובר שלום ע' סא.

⁵⁰⁹⁰ ומכל מקום לא הצריך לאכול דוקא למזון ולשובע, אף שבשו"ע"ר ובלוח ברה"נ כתב כמה פעמים שצריך לאכול למזון ולשובע, כנסמן בשו"ע"ר סי' קסח (הערה 1209).

ואפשר שהוא על פי האמור לעיל ה"י (פת שנילושה בחלב וכיוצא בו, שאין לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה או בסופה בכל ענין, מאחר שיש אומרים שברכתם המוציא כלחם גמור ונפטר כבר בברכת המוציא וספק ברכות להקל).

⁵⁰⁹¹ שאז אין צריך להחמיר אפילו אוכל כדי שביעתו, כל שלא אוכל כדי קביעות סעודה (ראה אבן העוזר בסוף הסי' ובדינים העולים אות ז).

⁵⁰⁹² עוגה ממולאת.

⁵⁰⁹³ שגם אם העוגה ממולאת בגבינה ומטוגנת בחמאה, או בבשר ומטוגנת בשומן, דינה כמו טיגון בלא מילוי, כדלעיל ה"ח (אם המילוי הוא מבשר ודגים או גבינה ... אין המילוי מוציא הפת מתורת לחם גמור). ולכן גם בזה יש להחמיר "אם אוכל כדי שביעה, שהוא ספק של תורה". ונתפרש יותר לקמן בסמוך (ולכן מיני עיסה ממולאים בגבינה (שקורין קרעפליך) ... מטגנין בחמאה במחבת ... אין לאכול מהם כדי שביעה, כי אם בתוך הסעודה, לחוש לסברא הראשונה). ונתבאר בשו"ע"ר שם ס"י"ז (הערה 1304).

וראה בדי השלחן סי' מח סקכ"א ותורת מנחם אות ו (דאפשר תיבות אלו לעיל אחר "בהמ"ז בכזית"). מגיני השלחן ע' קכב-ג.

בורא מיני מזונות ומעין ג'⁵⁰⁹⁴.

וכל זה בטיגון. אבל עיסה שנתבשלה בקדירה אין עליה תורת לחם כלל גם לסברא הראשונה, ומברכין עליה בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם אפילו בקביעות סעודה ואפילו הן חתיכות גדולות⁵⁰⁹⁵ (שקורין קניידליך או קרעפליך⁵⁰⁹⁶).

אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה, חזר וירד עליו תורת לחם גמור, ואפילו הן חתיכות קטנות מכזית, ומברכין עליה המוציא וברכת המזון בכזית⁵⁰⁹⁷. ולפי סברא הראשונה שהטיגון במעט משקה דינו כאפייה, הוא הדין אם חזר וטגנה במחבת במשקה מעט⁵⁰⁹⁸.

ולכן מיני עיסה ממולאים בגבינה (שקורין קרעפליך) שמבשלין אותן במדינתנו ואחר כך מטגנין בחמאה במחבת או אפילו בקדירה, אלא שהחמאה הוא דבר מועט לפי ערך ריבוי העיסה והגבינה, אין לאכול מהם כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה, לחוש לסברא הראשונה⁵⁰⁹⁹.

אבל אם משימים לתוך הקדירה שנטגנים בתוכה הרבה שומן הצף על פני החלב (שקורין סמעטינע⁵¹⁰⁰) הרי זה כמין בישול גמור ומברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם. וכן אם טגנה באלפס או בקדירה בחמאה הרבה כעין בישול במים, אף על פי שאחר כך סינן מהם החמאה⁵¹⁰¹:

(יג) וכל זה בעיסה שנתבשלה קודם אפייתה. אבל לחם אפוי שנתבשל בקדירה, אין הבישול מוציא

⁵⁰⁹⁴ שאף שנתבאר, שאם אוכל כדי שביעה יש להחמיר שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה, מכל מקום, אם אוכלם לבדם, שלא בתוך הסעודה, אין לברך עליהם המוציא, אפילו קובע סעודה עליהם, וכדלעיל "ויש חולקים ואומרים שדין הטיגון כדין הבישול ... וכן עיקר". וכמבואר בשוע"ר שם סט"ו (ויש אומרים שנתבטל ממנו תורת לחם על ידי בישול או טיגון, ואפילו אוכל ממנו שיעור קביעות סעודה אינו בורא מיני מזונות ומעין ג' ... כן עיקר).

⁵⁰⁹⁵ כמבואר בשוע"ר שם סי"ז, ונתבאר בקונטרס אחרון שם סק"ז.

⁵⁰⁹⁶ כופתה או כיסנים.

⁵⁰⁹⁷ רש"י לו, ב ד"ה בשערסן (כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן). רבינו ירוחם נט"ז ח"ה קמה, ג (ודוקא כל אלו שלא חזר לאפות בתנור. אבל חזר לאפות בתנור, מברך על כל אלו שכתבתי המוציא). מ"א ס"ק לט (וברבינו ירוחם משמע, שאפילו טגנו בשמן ואפאו אחר כך מברך המוציא). פרי מגדים א"א סקל"ט (והוא הדין ביג"ל או פרעצ"ל וכדומה, שמבשלין במים ואחר כך אופין בתנור, לחם גמור הוא ומברכין המוציא).

וראה קונטרס אחרון ס"ק י.

⁵⁰⁹⁸ ואף שנתבאר בשוע"ר שם סי"ז (קרעפליך במקומות שאין אופים אותן כלל במחבת שיש בה משקה אלא מבשלים אותן תחלה ואחר כך מטגנין אותן ... אין להחמיר בהם כלל שלא לאכלם בלא המוציא וברכת המזון, אפילו בקביעות סעודה), והיינו שאף אם מטגנים אותן אחר הבישול נשאר עליהם דין הבישול. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח הי"ב.

מכל מקום מסיק כאן, שאם מטגנים אותם אחר הבישול דינם כמו טיגון בלבד – בלא בישול, ולכן "אין לאכול מהם כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה" (כדלקמן בסמוך).

⁵⁰⁹⁹ שדין הקרעפליך שמבשלין ואחר כך מטגנים, הוא כמו דין הקרעפליך שרק מטגנים, שנתבאר לעיל שדינם כמו טיגון בלא מילוי, שאין לאכול מהם כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה.

⁵¹⁰⁰ שמנת.

⁵¹⁰¹ ומטעם זה נותנים שקדי מרק לצלחת המרק בשבת, אף לדברי האומרים שיש בישול אחר אפיה, כמבואר בשוע"ר סי' שי"ב (יש מי שאומר, שאע"פ שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום יש בישול אחר אפייה או צלייה, שהאפוי או הצלוי אם נתנו אפילו בעודו רותח בתוך כלי ראשון שהיד סולדת בו חייב, ולפי זה גם בכלי שני יש להחמיר מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה, ולכן צריך לזהר שלא ליתן פת אפוייה אפילו בקערה שהיא כלי שני כל זמן שהיד סולדת בו); כי שקדי מרק שמטגנים אותם בטיגון עמוק יש להם דין מבושלים, ואין בישול אחר בישול בדבר יבש. וראה שיעורי הלכה למעשה ע' רלה.

מתורת לחם גמור לענין ברכה שלא לברך עליו המוציא וברכת המזון בכזית⁵¹⁰², אלא אם כן נמחה הלחם בבישול⁵¹⁰³ עד שלא נשאר בפרוסות כזית בכל אחת, כי כל פרוסה שנשאר בה כזית לא נתבטלה עדיין מתורת לחם לענין ברכה אפילו אין בה תואר לחם כלל מחמת רוב הבישול, ואם לא נשאר בה כזית נתבטלה מתורת לחם לגמרי. ואפילו נראה שיש עליה תואר לחם אינו חשוב תואר ומברכים עליה בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, אפילו קבע סעודה על פרוסות הרבה שנמחו בבישול ולא נשאר כזית בכל אחד.

ויש אומרים⁵¹⁰⁴, שאפילו לא נמחו בבישול אלא שמתחלה קודם הבישול פירר הפת לפרוסות קטנות פחותות מכזית כמו שנוהגין לעשות במצות בפסח⁵¹⁰⁵, אפילו נראה שיש עליהן תואר לחם, לא נחשב תואר. ואפילו חזרו ונדבקו על ידי הבישול ונעשו כזית וספק ברכות להקל. ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול מהן כדי שביעה⁵¹⁰⁶, אם יש עליהן תואר לחם⁵¹⁰⁷, כי אם שיברך המוציא על כזית לחם גמור תחלה⁵¹⁰⁸. ובטיגון יש להחמיר בכל ענין⁵¹⁰⁹:

(יד) וכל זה כשנתבשל בכלי ראשון⁵¹¹⁰. אבל כלי שני אינו מבשל⁵¹¹¹, ולפיכך אם נתן לתוכו פירורי

⁵¹⁰² כמבואר בשוע"ר סי' קסח סי"ח.

⁵¹⁰³ בשוע"ר שם (אבל פרוסה פחותה מכזית, בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה בבישול בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה, יצאה מתורת לחם על ידי בישול לענין ברכה). וכאן חשש לדעת רש"י ומרדכי, שנשמנו בשוע"ר שם (הערה 1311 והערה 1314). ולכן בכל פעם שנזכר כאן הי"ג-טו שהלך ממנו תואר לחם, מפרש דהיינו (נמחה הלחם בבישול ... שנמחו והלך תואר הלחם האפוי מהם ... שנמחו קצת הלך מהם תואר לחם האפוי ... ונמחו קצת עד שהלך מהם תואר הלחם ונראים כפירורי עיסה ... נמחו קצת ונעשו כעיסה ואין עליהם תואר לחם ... נמחו קצת ונעשו כעיסה)

וראה העו"ב (ירות"ו) ח"ב ע' 138.

⁵¹⁰⁴ בשוע"ר שם הובאה רק דעה זו.

⁵¹⁰⁵ בחידושי צמח צדק קצו, ד (רוצה לומר שנוהגים לפרר המצות. אבל אין רוצה לומר במה שגובלים ועושים אחר כך, שזה מייירי הט"ו, משא"כ הי"ג מייירי שמבשלים אותן כך בעודן מפוררין שלא על ידי דיבוק וגיבול).

⁵¹⁰⁶ מ"א ס"ק כה (כשאוכל הרבה עד ששבע ממנו, דהוי ספק דאורייתא אם יברך ברכת המזון, לכן יברך על פת אחר תחלה). וכדלעיל הי"ב (אם אוכל כדי שביעה שהוא ספק של תורה ... יש להחמיר שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה של לחם גמור).

ובחדושי צמח צדק שם (נראה לי משום דאז יבוא לספק דאורייתא בברכת המזון, משא"כ בברכות שלפניה שהם מדרבנן פסק להקל).

⁵¹⁰⁷ כי אם נמחה בבישול כנ"ל אבד ממנו תואר לחם לכל הדעות. אבל אם לא נמחה, אזי תלוי בבי' הדעות הנ"ל.

וראה העו"ב (ירות"ו) ח"ב עמ' 134.

⁵¹⁰⁸ ראה חדושי צמח צדק שם.

⁵¹⁰⁹ אפילו בפחות מכדי שביעה. שהרי בטיגון שיש עליהן תואר לחם, יש שני טעמים להצריכו ברכת המוציא:

(א) מחלוקת הנ"ל – כשלא נמחו בבישול, אלא פירר הפת לפרוסות פחותות מכזית.

(ב) מחלוקת הנ"ל הט"ו אם טיגון יש לו דין בישול או אפיה.

וכן הוא לקמן סוף הט"ו (ואם לא הלך מהם תואר הלחם בבישול, יש להחמיר שלא לאכול כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה. ובטיגון יש להחמיר בכל ענין, כמו שנתבאר למעלה).

וראה חדושי צמח צדק קצח, א. בדי השלחן סי' מח סקכ"ז וסקל"א.

⁵¹¹⁰ זה קאי על הדעה השנית הנ"ל, שגם אם לא נמחה רק פירר הפת לפרוסות פחותות מכזית, שהבישול בכלי ראשון מבטלו מתורת לחם.

אבל לפי הדעה הראשונה הנ"ל, דהיינו דוקא אם נמחה, אין הפרש בין כלי ראשון או שני או אפילו מים צוננים, שבכל מקום שנמחה בטל ממנו תורת לחם, ונתבאר בשוע"ר שם (הערה 1314).

⁵¹¹¹ כמבואר בשוע"ר סי' קסח סוף סי"ט (ואפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם, אם הוא בכלי שני שאינו מבשל).

לחם אפילו פחותין מכזית מברך עליהם המוציא ולאחריהם ברכת המזון בכזית. והוא שלא שהו בתוכו כל כך עד שנמוח והלך תואר הלחם האפוי מהם, אלא עדיין ניכרים שהם לחם אפוי ולא עיסה. ועירוי מכלי ראשון הוא ספק אם נדון ככלי ראשון או ככלי שני, ולכן אין לאכול פירורין פחותין מכזית שבקערה שעירה עליהם מכלי ראשון כי אם בתוך הסעודה אם יש עליהם תואר לחם. אבל אם שהו עד שנמוחו קצת הלך מהם תואר לחם האפוי, ואפילו פירורין פחותין מכזית שנשרו בצוננין זמן מרובה ונמוחו קצת עד שהלך מהם תואר הלחם ונראים כפירורי עיסה, מברך עליהן בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו בקביעות סעודה. וכל שהמים מתלבנים מחמת מחוי הפירורים כבר הלך מהם תואר הלחם. וכן הדין בחתיכות פת שנתייבשו בתנור (שקורין פענץ) ושורין אותו בשכר צונן⁵¹¹².

ופירורי לחם העומדים בעינם, אפילו הוא פירור דק כקמח שאין נראה בו תואר לחם לעין, אף על פי כן מראהו עמד בו ולא נתבטל מתורת לחם ומברכין עליו המוציא⁵¹¹³:

(טו) פרורי⁵¹¹⁴ לחם פחותים מכזית שחברם ודבקם יחד על ידי דבש או חלב או מרק, אם על ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה⁵¹¹⁵ ואין עליהם תואר לחם אפוי, מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם⁵¹¹⁶, מאחר שמתחלה לא היה כזית בכל פירור לבדו⁵¹¹⁷.

ולכן⁵¹¹⁸ מה שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאוד וחוזרין וגובלין אותן במים חמין ובשומן ומי ביצים⁵¹¹⁹ ועל ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה כשלשין ועושין אותן כעגולים (שקורין קניידליך או חרעמזליך⁵¹²⁰), ואין עליהם תואר לחם אפוי, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג'.

⁵¹¹² כמבואר בשוע"ר שם סי"ח.

⁵¹¹³ כמבואר בשוע"ר שם סי"ט.

⁵¹¹⁴ תוכן ההלכה לפי המבואר בשוע"ר סי' קסח סי"ח וסי"ב, ובקונטרס אחרון סי"ק י, ולפי המבואר בלוח ברה"נ פי"ח הטי"ז, ולפי המבואר כאן, נתבאר בשוע"ר שם (הערה 1339).

⁵¹¹⁵ ראה מ"א סי' קסח סקכ"ח (לשיטת רש"י ומרדכי שרבינו חשש לו לעיל הי"ג). וכן לעיל הי"ג-ד, כל פעם שנוצר תואר לחם מפרש: נמחה הלחם בבישול ... שנמוח ... שנמוחו ... ונמוחו קצת ... ונראים כפירורי עיסה ... נמוחו קצת ונעשו כעיסה. וראה העו"ב תשצב ע' 62. ובשוע"ר שם סי"ח: דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם.

⁵¹¹⁶ אפילו אכל כשיעור קביעות סעודה, כדלעיל הי"ד.

⁵¹¹⁷ אף אם עכשיו יש בו כזית, כדלקמן בסוף הסעיף (ולא אמרו שכזית לחם אפוי אינו מתבטל מתורת לחם בבישול אפילו אין בו תואר לחם אלא בכזית ראשון הנשאר קיים משעת האפייה אבל לא בנתפרר וחזר ומתחבר בלישה).

⁵¹¹⁸ כיון שמה שעכשיו יש לו כזית לא מועיל, כדלעיל הערה הקודמת.

והיינו שבשוע"ר שם סי"ב (וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד ... כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון, שבכזית אין צריך תואר לחם ... ואפילו אם אחר הלישה טגן במשקה, או אפילו בישלם בקדרה, לא נתבטלו מתורת לחם), שמטעם זה מברכים המוציא על הקניידליך, כדלעיל שם (הערה 1339 והערה 1345).

אבל כאן מסיק (מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, מאחר שמתחלה לא היה כזית בכל פירור לבדו. ולכן מה שנוהגים בפסח ... קניידליך ... מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם), כדעת שו"ת מהרש"ד ח"א סי' קסג (הסופגנין העשויין בפסח ממצה בעיסה מעורבת בבצים עשויה כעין עיסה ... אומר דפשיטא דהסופגנין הנעשים ממצה כתושה אי לא קבע סעודתו עליה אין צריכין המוציא וג' ברכות, דאע"ג דקודם הטיגון אפילו שהיה מפורר דק מחספס לא נפק מתורת לחם והיה צריך לברך המוציא וג' ברכות, עם כל זה, אחר שלש המצה במים רותחים ובצים כנהוג, דין אחר יש לו דפנים חדשות באו לכאן, וכיון דליכא תוריתא דנהמא ואין כאן פירורין ופרוסות כזית, אינו מברך כי אם בורא מיני מזונות ומעין ג'). הובא בכנסת הגדולה הגהות הטור ובמ"א סקכ"ח.

⁵¹¹⁹ אפילו במים בלבד הכי דינא, ודיברו בהוה שכן עושים לפי שאין טבע המים לדבק כ"כ כמו אלו (חדושי צמח צדק קצו, ד).

⁵¹²⁰ כופתה או תופינית.

לעולם, ואפילו לא נתבשלו אחר כך בקדירה אלא טגנם במשקה להאומרים שטיגון אינו כאפייה, וכן עיקר, כמו שנתבאר למעלה⁵¹²¹, ואם⁵¹²² לא הלך מהן תואר הלחם בלישתן ובישלם בקדירה והלך מהן מחמת הבישול, אף על פי שיש בכל אחד כזית ויותר מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם. ולא אמרו שכזית לחם אפוי אינו מתבטל מתורת לחם בבישול אפילו אין בו תואר לחם אלא בכזית ראשון הנשאר קיים משעת האפייה, אבל לא בנתפרר וחזר ומתחבר בלישה.

ואם לא הלך מהם תואר הלחם בבישול, יש להחמיר שלא לאכול כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה⁵¹²³. ובטיגון יש להחמיר בכל ענין, כמו שנתבאר למעלה⁵¹²⁴:

פרק ג

תערובת שני מינין שהן מעורבין יחד ואין ברכותיהם שוות אם הא' הוא עיקר והשני אין נותנין בו כי אם לתקנו ולהכשירו הרי העיקר פוטר את הטפל בברכתו בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה ואם שניהם עיקר אם אחד מהם הוא הרוב הרי זה נחשב עיקר והמיעוט נחשב טפל ובטל לגבי הרוב⁵¹²⁵:

(ב) מין דגן הואיל ונקרא מזון הוא חשוב עיקר לעולם⁵¹²⁶ שאפילו רוב התבשיל דבש או מינים אחרים ומיעוטו מאחד מחמשת המינין⁵¹²⁷ אפילו עיקרו מחמת הדבש או מינים אחרים והדגן אינו אלא להטעימו ולהכשירו⁵¹²⁸ הוא נעשה עיקר ומברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג' והוא שיש ממשות הדגן במה שאוכל אבל אם אין בו אלא טעמו בלבד אינו מברך בורא מיני מזונות⁵¹²⁹.

ויש אומרים⁵¹³⁰ שאין לברך לאחריו מעין ג' על תערובת ה' מיני דגן אלא אם כן יש בתערובת כזית דגן בכדי אכילת פרס ויש לחוש לדבריהם לאכול עוד כזית שברכתו האחרונה היא על המחיה בודאי ועוד כזית שברכתו היא בורא נפשות רבות בודאי כמו שנתבאר למעלה (ספ"א)⁵¹³¹:

⁵¹²¹ הי"ב (ויש חולקים ואומרים שדין הטיגון כדין הבישול וכמו שיתבאר, וכן עיקר).

⁵¹²² כנראה צ"ל: ואפילו אם.

⁵¹²³ כדלעיל סוף סי"ג, ושם נסמן (הערה 5107).

⁵¹²⁴ סוף הלכה יג, ושם נסמן (הערה 5109).

⁵¹²⁵ כמבואר בשוע"ר סי' ריב ס"א. וראה גם לקמן פ"ז הי"י.

⁵¹²⁶ רב ושמואל לו, ב. ראה גם לעיל פ"ב הי"ז, לקמן פ"ז הט"ו-יט. שוע"ר סי' קסח ס"ט. סי' רב סי"ב-יג. סי' ריב ס"א-ד. לוח ברה"נ פ"ד הי"ב. פ"י הט"ו-יט.

⁵¹²⁷ רב כהנא לו, ב. רבא שם לו, ב. רא"ש פ"ו ס"ז-ח. טור ושו"ע סי' רח ס"ב. מ"א סי' ריב ס"ק א.

⁵¹²⁸ רשב"א שם ד"ה דובשא עיקר. הובא בב"י סי' רח ד"ה ומ"ש רבינו הלכך. לבוש שם ס"ב. וכ"ה לקמן ס"ד. שוע"ר סי' קסח ס"א.

⁵¹²⁹ דרכי משה סי' רד ס"ק ג. רמ"א שם סי"ב. כמבואר בשוע"ר סי' ריב ס"א. לוח ברה"נ פ"ד הי"ב.

⁵¹³⁰ דברי חמודות פ"ו ס"ק יט - לענין תבשיל מתערובת קמח דגן עם דבש ומינים אחרים. עולת תמיד סי' רח ס"ק ז. שיירי כנה"ג סי' רח הגה"ט ס"ק א. אליה רבה שם ס"ק ג - לענין הנ"ל. וראה לקמן פ"ח הי"ג שהביא מי שמסתפק אפילו בפת שנעשה מתערובות קמח מיני דגן עם קמח מיני קטניות, ודעה הא' מבוארת בלוח ברה"נ פ"ב הי"ד-ה, שרק בתבשיל הנעשה מתערובות קמח דגן עם קמח קטניות צריך כזית בכדי אכילת פרס כדי לברך על המחיה, ולענין ברכת המזון באכל קביעות סעודה ראה לוח ברה"נ פ"ח הי"ד שבכל אופן צריך כזית בכדי אכילת פרס, וראה גם שוע"ר סי' קסח ס"א.

⁵¹³¹ הלכה יט.

(ג) במה דברים אמורים שהדגן מועט נחשב עיקר כשנותנין אותו ליתן טעם בתערובות אבל אם אין נותנים אותו אלא כדי לצבוע את התבשיל או כדי לדבוק ולהקפותו (שיהא עב קצת) הרי הוא טפל לתבשיל⁵¹³²:

(ד) במה דברים אמורים שאין מתכוונין כלל לאכילת הדגן אבל אם מתכוונין ג"כ לאכילתו אף שאינה עיקר אלא עיקר הכוונה לאכילת שאר המינים⁵¹³³ כגון מיני מתיקה מקמח נילוש בדבש (שקורין לעקור⁵¹³⁴) והדבש הוא הרוב והעיקר באכילה זו לעדון ותענוג מהמתיקות ואכילת הקמח אינו עיקר כל כך אף על פי כן נחשב הקמח עיקר לברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג' אבל לא לברך עליו המוציא וברכת המזון הואיל ועיקר עשיית ואפיית פת זו אינה למזון ולסעודה אלא לעדון ותענוג מהמתיקות ומזון הקמח הוא טפל ולא עיקר עשייתה ואפייתה אלא אם כן אכל כשיעור קביעות סעודה כמו שנתבאר (בפ"ב⁵¹³⁵):

(ה) וכן מיני מתיקה הנעשים לעדון ותענוג מבלילת קמח דגן מעט עם צוקר וקמח שקדים הרבה אף על פי שבלילתה עבה ונאפית בתנור כלחם גמור מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'⁵¹³⁶ אלא אם כן בקביעות סעודה:

(ו) אבל פת הנעשית מתערובת קמח דגן בקמח קטניות מאחר שנעשית לקביעות סעודה ממש הדגן עיקר ומברכין עליה המוציא לעולם⁵¹³⁷ ואפילו אם קמח הדגן הוא מועט פחות מכזית בכדי אכילת פרס שברכה ראשונה אין לה שיעור אפילו על כל שהוא⁵¹³⁸ (כמו שיתבאר בפ"ח⁵¹³⁹) ואין צריך לומר לחם גמור שנאפה לבדו בלי מילוי שאוכלו עם מאכל אחר ביחד אף אם המאכל עיקר ורוב אף על פי כן הלחם נחשב עיקר ומברך המוציא אלא אם כן אינו תאב ומתכוין כלל ליהנות מאכילתו כמו שיתבאר לפנינו⁵¹⁴⁰:

(ז) ועיסה שיש בה מילוי בשר ודגים וגבינה ופירות וכיוצא בהם נעשה המילוי טפל לעיסה ונפטר בברכת העיסה בין שברכתה המוציא בין שברכתה בורא מיני מזונות ועל דרך שנתבאר למעלה (בפ"ב⁵¹⁴¹) אפילו אוכל אחר כך המילוי לבדו ואפילו אם המילוי רב מאד ועיקר הכוונה בעיסה זו לאכילת המילוי מאחר שמתכוין ותאב גם כן לאכילת העיסה ואין צריך להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו כי היא ברכה לבטלה כיון שבירך על העיקר אין צריך לחזור ולברך על הטפל⁵¹⁴²

⁵¹³² ברכות לט, א. טור ושו"ע סי' רח ס"ב וסי' רד ס"ב. וראה ט"ז שם ס"ק טז. מ"א שם ס"ק כה. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ג. וראה גם שו"ע סי' קסח ס"ט.

⁵¹³³ ראה גם לעיל פ"ב ה"ט. כמבואר בשו"ע סי' קסח ס"א.

⁵¹³⁴ בלוח ברה"נ פ"ד ה"ד: שקורין לקעי"ך [עוגת דבש] או טארטי"ן [עוגת קמח דגן עם ביצים וסוכר] ומרציפאנ"ס [עוגת קמח דגן עם קמח שקדים וסוכר, דלקמן ה"ה].

⁵¹³⁵ הלכה ז.

⁵¹³⁶ תוס' לו, ב ד"ה כל. טור ושו"ע סי' רח ס"ג. וראה שו"ע שם ס"ט, שהשמיט מ"ש בארחות חיים ה"ל ברכות ס"ז. וראה גם שו"ע סי' קסח ס"ט לענין מילוי שקדים או אגוזים.

⁵¹³⁷ אשכול ח"א סוף סכ"ח. הובא בארחות חיים ה"ל ברכות ס"ו. שו"ע סי' רח ס"ט.

⁵¹³⁸ ט"ז שם ס"ק יב. מ"א ס"ק טו.

⁵¹³⁹ הלכה י. ולענין ברכה אחרונה ראה שם ה"ג-ד.

⁵¹⁴⁰ הלכה ח.

⁵¹⁴¹ הלכה ח.

⁵¹⁴² וכ"ה לעיל סי' קסח ס"ד.

אבל אם אינו אוכל אלא המילוי לבדו בלא פת מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ⁵¹⁴³ :

(ח) ולא זו בלבד אמרו אלא כל דבר שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אפילו אינן מאכלים מעורבים זה עם זה כלל אלא שאוכל שניהם יחד ועיקר האכילה הוא מין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכל השני עתה הרי השני נפטר בברכת הראשון ואפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינין כגון מי שחפץ לאכול דג מליח וכדי שלא יזיקנו בגרונו אוכל עמו פת הרי היא טפלה לדג ונפטרת בברכתו⁵¹⁴⁴ .

והוא שאינו רעב ואינו תאב כלל לאכילת הפת ולא היה אוכלה כלל אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אף על פי שאוכלה עם המליח אינה טפלה אליו אפילו אם הוא תאב להמליח יותר צריך לברך עליה המוציא ופוטר את המליח הואיל והוא מהדברים שדרכם לבוא מחמת הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף כשאין באים מחמתה⁵¹⁴⁵ :

(ט) וכן מי שאוכל לפני הסעודה פת שרויה ביין שרף אף על פי שעיקר כוונתו בזה על היין שרף אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו שורה בו פת ואוכלה אף על פי כן כיון שהוא לפני הסעודה מן הסתם כוונתו גם כן לסעוד הלב ולפיכך צריך לברך המוציא ופוטר את היי"ש הבלוע בו⁵¹⁴⁶ .

וכן פת הבאה בכיסנין⁵¹⁴⁷ (על דרך שנתבאר למעלה בפ"ב) אם שורה אותה ביין או יי"ש ושאר משקים אין צריך לברך על המשקה הבלוע בה ולא על משקה שעל גבה כגון שמטבל בדבש ואוכל אבל אם כוונתו על היי"ש לבדו אלא מפני שהוא חזק וקשה עליו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואינו תאב לו כלל כגון שהוא אחר הסעודה צריך לברך עליה שהכל⁵¹⁴⁸ :

(י) ואפילו אם מתכוין ומתאוה לטעם פת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתיה כגון שמפרר לחם דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר⁵¹⁴⁹ :

(יא) וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם היי"ש ביחד אבל מה שאוכל אחר כך לבדו צריך לברך עליו תחילה וסוף אלא אם כן שגם באכילה זו הוא טפל כגון מי שאוכל פת למתק השתיה ששתה כבר הרי הפת טפלה למשקה ואין צריך לברך עליה⁵¹⁵⁰ :

(יב) וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים ואין צריך ליטול ידיו⁵¹⁵¹

⁵¹⁴³ וכ"ה לעיל שם ס"י.

⁵¹⁴⁴ כמבואר בשוע"ר סי' ריב ס"א.

⁵¹⁴⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵¹⁴⁶ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁵¹⁴⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁵¹⁴⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵¹⁴⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁵¹⁵⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁵¹⁵¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

ומכל מקום יש ליזהר שלא לאכול כי אם פחות מכביצה⁵¹⁵².

אך טוב למנוע מלאכול פת למתק השתיה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למיתוק או למילוי הכרס שאז צריך לברך עליה המוציא⁵¹⁵³:

(יג) במה דברים אמורים כשרוצה לאכול למתק השתיה ששתה כבר אבל אם רוצה לאכול בשביל השתיה לפני השתיה כגון הרוצה לשתות בבוקר ורוצה לאכול מעט כדי שלא ישתה אליבא ריקנא אף על פי שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה⁵¹⁵⁴ ואם אוכל מעט פת תחלה צריך ליטול ידיו כהלכה⁵¹⁵⁵:

(יד) ומדת חסידות אפילו באוכל למתק השתיה ששתה כבר לטעום תחלה ממנו מעט כדי לברך לפניו ברכה המיוחדת לו אם אינה שהכל נהיה בדברו קודם שיברך על המשקה שהכל נהיה בדברו כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינם צריכות וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא ברכת העיקר ולא צו למעט אלא כשיכול לפטור שני דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם⁵¹⁵⁶:

(טו) במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב יותר מהטפל אבל אם העיקר חביב עליו יותר מהטפל צריך לברך עליו תחלה ופוטור את הטפל ואפילו אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה שהן קודמים לברכת שהכל (כמו שיתבאר בפ"י⁵¹⁵⁷) כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר⁵¹⁵⁸ ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב עליו כמו העיקר אין לברך עליו כלל⁵¹⁵⁹ ויש חולקים בזה⁵¹⁶⁰ ויש לסמוך עליהם בשבת ויום טוב כדי להשלים מנין מאה ברכות⁵¹⁶¹:

(טז) לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו הם ב' מינים שברכותיהן שוות אלא כשהיה הטפל לפניו או שהיתה דעתו עליו בבירור בשעה שברך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאו לפניו ולא היתה דעתו עליו בענין שאם לא היתה טפלה היה צריך לחזור ולברך (ועל דרך שיתבאר בפ"ט⁵¹⁶²) אין טפלתו מועלת כלום לפוטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אף על פי שברכותיהם שוות ולא מברכה אחרונה כשאין ברכותיהם האחרונות שוות אלא אם כן קבע עצמו על העיקר והוא דבר

⁵¹⁵² לחשוש לדעת הפוסקים (שלי"ה שער האותיות אות ק, סוף דיני ברכת הנהנין (צז, א) סוף כלל ז. הובא במ"א סי' ריב ס"ק ג) שמצריכים נט"י.

⁵¹⁵³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵¹⁵⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ז.

⁵¹⁵⁵ רבינו יונה סוף פ"ח דברכות (מב, ב) ד"ה דיבר. הובא בשו"ת רמ"א סי' א. מטה משה סי' שסד. וכן הוא בסדר נט"י לסעודה הי"ח, ושם: אלא שלא יברך על נטילת ידים.

⁵¹⁵⁶ כמבואר בשוע"ר סי' ריב ס"ח.

⁵¹⁵⁷ הלכה ז.

⁵¹⁵⁸ ראה לקמן שם הלכה ב.

⁵¹⁵⁹ כמבואר בשוע"ר סי' ריב ס"ט.

⁵¹⁶⁰ שלי"ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ה סוף אות ה. הובא באליה רבה סי' ריא ס"ק ו. וראה העו"ב תשצז ע' 45.

⁵¹⁶¹ ראה שוע"ר סי' רטו ס"ה.

⁵¹⁶² הלכה ה.

שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת ויין וכן שכר ודבש במדינות אלו.⁵¹⁶³

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו:

(יז) וכל טפלה הנאכלת אחר אכילת העיקר⁵¹⁶⁴ אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאוכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר אלא אם כן היא טפלה לדבר הטעון ברכה לאחריו במקומו (שיתבאר בפ"ט⁵¹⁶⁵) או שקבע עצמו על העיקר ועל דרך שיתבאר בפ"ט⁵¹⁶⁶ עיין שם כל פרטי דין זה:

פרק ד

דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו שדרך לקבוע סעודה עליהם ואין דרכם (כל כך) לאכול כל היום אלא בשעת הסעודה בלבד בין ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וגבינה וירקות וביצים ומיני מלוחים בין למזון ולהשביע כגון כרוב ותרדין ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת הפת אלא למזון ולתבשיל אין צריך ברכה לפנייהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא שבירך על הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרם⁵¹⁶⁷:

(ב) ואם הם דברים שאין באים מחמת הסעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת ולא להשביע אלא דרכם לאכול כל היום אפילו שלא בשעת הסעודה כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם בין חיין בין מבושלים ואפילו נתבשלו עם בשר אם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפנייהם אפילו אוכלם בגמר הסעודה כדי לעכל המאכל או לקנוח להקל מכובד המאכל. אבל אין טעונים ברכה לאחריהם אפילו אוכלם באמצע הסעודה לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד⁵¹⁶⁸. ויש מסתפקים⁵¹⁶⁹ בפירות מבושלים כשאוכלם למזון ותבשיל אם לברך לפנייהם ולכן יש לאכול מהן מעט קודם הסעודה ולברך עליהם⁵¹⁷⁰ אבל אם אוכל מהם מעט תוך הסעודה או בסופה לקינוח או לתענוג צריך לברך לפנייהם לדברי הכל⁵¹⁷¹:

(ג) ואפילו אם אוכל מהם מעט עם פת ורוצה לאכול גם כן בלא פת צריך לברך לפנייהם. במה דברים אמורים כשהביאו הפירות לקנוח ולתענוג אבל אם הביאו אותם ללפת בהם את הפת גם כן אין צריך לברך לפנייהם אם אוכל מהם תחלה עם פת ודעתו לאכול מהם עוד עם פת אף על פי שבינתיים אוכל בלא פת ואף אם אחר כך נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל כוונתו

⁵¹⁶³ כמבואר בשו"ע"ר סי' ריב ס"י.

⁵¹⁶⁴ כמבואר בשו"ע"ר סי' ריב ס"א.

⁵¹⁶⁵ הלכה יד.

⁵¹⁶⁶ הלכה יח.

⁵¹⁶⁷ כמבואר בשו"ע"ר סי' קעז ס"א.

⁵¹⁶⁸ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ב.

⁵¹⁶⁹ קיצור פסקי הרא"ש פ"ו סי' כח (לענין פירות). מ"א ס"ק ג. יד הקטנה ה' ברכות פ"ג ס"י ס"ק לב (לענין פירות המבושלים עם בשר). וראה העו"ב תת ע' 112.

⁵¹⁷⁰ קיצור פסקי הרא"ש שם.

⁵¹⁷¹ יד הקטנה שם.

ללפת בהם עדיין. וטוב לנהוג לאכול מהם תחלה בלא פת ולברך ואחר כך יאכל בין עם פת בין בלא פת⁵¹⁷²:

(ד) וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות אין צריך לברך לפנייהם אף על פי שאוכל מהם בתחלת אכילתו בלא פת ויש חולקים ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אוכל מהם בלא פת אין צריך לברך אפילו אין דעתו לאכול עוד פת⁵¹⁷³:

(ה) וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא ונתכוין לפוטרום וכל מקום שהם נפטרים נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו בפירוש עליהם כי מן הסתם דעתו על כל מה שיביאו לפניו כיון שקובע עצמו לאכילה⁵¹⁷⁴:

(ו) אבל אם יודע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שלאחר ברכת המוציא שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סומך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו ללפת בו את הפת ומלפת בו הפת. ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים⁵¹⁷⁵:

(ז) מים או שאר משקין אין לברך עליהם בתוך הסעודה ואפילו שותה לצמאו ולא לשרות המאכל שבמעיו לפי שאי אפשר לאכילה בלא שתיה ואפילו היה צמא קודם סעודה כיון שאז לא רצה לשתות כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת הוא ומאחר שקבע סעודתו על הפת הרי ברכת הפת פוטרתם (מה שאין כן כשאוכל מעט פת שלא יזיקו לו המים (כמו שנתבאר בפ"ג⁵¹⁷⁶)) ואפילו משקין ששותין אותן שלא לצמאו כגון שכר ומי דבש אין לברך עליהם בתוך הסעודה כי אין דרכם לשתותם קודם הסעודה אלא לאחריה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה הרי הם טפלים לסעודה וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתייה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת הלחם⁵¹⁷⁷:

(ח) אבל יין אף על פי שבא לשתותו בתוך הסעודה מברך עליו אף על פי ששותהו לשרות האכילה שבמעיו שמפני חשיבותו שמקדשין ומבדילים עליו קבעו לו ברכה אף בתוך הסעודה אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון⁵¹⁷⁸.

ואם שתה יין לפני הסעודה אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה אלא אם כן לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה ואחר כך נמלך⁵¹⁷⁹:

⁵¹⁷² כמבואר בשוע"ר סי' קעז ס"ג.

⁵¹⁷³ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁵¹⁷⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁵¹⁷⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵¹⁷⁶ סעיף יג.

⁵¹⁷⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קעד ס"ב.

⁵¹⁷⁸ כמבואר בשוע"ר רס"י קעד.

⁵¹⁷⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

(ט) במה דברים אמורים כשברך באותו חדר שסועד בו ולא יצא ממקומו בינתיים אבל אם סועד בחדר אחר או שיצא ממקומו בינתיים צריך לחזור ולברך אלא אם כן שתה כשיעור רביעית שטעון ברכה אחרונה וכל זמן שלא בירך יש אומרים שאין שינוי מקום חשוב הפסק (כמו שיתבאר בפ"ט⁵¹⁸⁰). במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה דעתו בפירוש לפטור היין שבתוך הסעודה אפילו סועד בחדר אחר אינו צריך לחזור ולברך אם היו שני החדרים בבית אחד⁵¹⁸¹:

(י) וי"ש שבתוך הסעודה אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה ואין צריך לברך עליו ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו אלא אם כן בירך עליו או על שאר משקה לפני הסעודה⁵¹⁸².

במה דברים אמורים במדינות שאין דרכם לשתות תוך הסעודה אלא בשאר כל היום לחזק הלב ודינו כדין פירות אבל במדינות אלו שרגילים לשתות תוך הסעודה אין צריך לברך עליו⁵¹⁸³:

(יא) וכל משקין ששותה לפני הסעודה⁵¹⁸⁴ אינו פוטר⁵¹⁸⁵ דברים שבתוך הסעודה או אחר הסעודה אף על פי שבדעתו לשתות גם כן בתוך הסעודה צריך לברך אחריו אם שתה כשיעור חוץ מן היין לפי שבא לפתוח בני מעיים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא ונפטר בברכת המזון לפיכך אין צריך לברך אחריו קודם הסעודה אפילו אין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה והוא הדין ליי"ש:

(יב) וכן מי שמקדש על היין⁵¹⁸⁶ הואיל ואין קידוש אלא במקום סעודה מכלל הסעודה הוא ואין צריך לברך אחריו⁵¹⁸⁷ אבל המבדיל על היין ולא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו הואיל ואינו מתכוין לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד ואפילו שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון⁵¹⁸⁸ (אבל לאחר ברכת המזון לא יברך שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד כמו שנתבאר בפ"א⁵¹⁸⁹) במה דברים אמורים שאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון⁵¹⁹⁰:

(יג) וכן מי שאוכל לפני הסעודה פרפראות כמו מיני מתיקה או מיני פירות לפתוח בני מעיים ולגרר ולהמשיך הלב לאכילה אף על פי שאין לו פרפראות אחר הסעודה לפוטרם אין צריך לברך אחריהם

⁵¹⁸⁰ הלכה יד-טו.

⁵¹⁸¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵¹⁸² כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁵¹⁸³ כמבואר במטה משה סי' שסג דמי שרגיל לשתות בתוך הסעודה בטלה דעתו אצל כל אדם - משא"כ במדינות שזה דרכם.

⁵¹⁸⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁵¹⁸⁵ בשוע"ר שם: כיון שאינו פוטר. בלוח ברה"נ פ"ה הי"ג: ואינו פוטר. וכן תיקן בקונטרס השלחן לסי' קעו ס"א.

⁵¹⁸⁶ ראה בדי השלחן סי' לא ס"ק ד.

⁵¹⁸⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"ח.

⁵¹⁸⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁵¹⁸⁹ הלכה יז.

⁵¹⁹⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ז לענין שאר משקים.

לפני הסעודה שנפטריין בברכת המזון כמו יין (לשתייה) שלפני הסעודה⁵¹⁹¹. אבל אם אוכלם לתענוג בלבד ולא לגרר ולהמשיך הלב לסעודה צריך לברך לאחריהם ואינן נפטרים בברכת המזון כמו יין של הבדלה וכמו שנתבאר בפ"א⁵¹⁹²:

פרק ה

גמר בלבו שלא לאכול או לשתות ואחר כך נמלך זקוק לחזור ולברך בכל מקום חוץ מבסעודה שאף על פי שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להמשיך ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה ואין נמלך זקק ברכה בסעודה אלא אם כן בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ואחר כך נתנו לו יותר או אפילו אחר כך נמלך וקנה מן השוק עוד לחם⁵¹⁹³ אבל אם יש לו לחם בביתו וחותר לו חתיכה לאכול אותה ואחר כך רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך שדרך אדם הוא כן⁵¹⁹⁴:

(ב) וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל ואפילו לחם ושאר דברים שהיה דעתו עליהם אלא שגמר מלאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחזר לסעודתו צריך לחזור ולברך לפי שאין דרכו של אדם להתגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר⁵¹⁹⁵:

(ג) וכל זה באכילה אבל בשתייה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואחר כך נמלך צריך לחזור ולברך ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אם אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון וכן אם אמר באו ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת משתייה ואם נמלך לשתות צריך לברך בתחלה אבל אם נמלך לחזור לאכילתו⁵¹⁹⁶ אוכל בלא ברכה ואם מחמת אכילה זו נגרר לו לשתות שותה גם כן בלא ברכה אבל אם נמלך לחזור לסעודתו וצמא לשתות מחמת אכילה ראשונה צריך לברך אבל אין צריך לברך ברכה אחרונה⁵¹⁹⁷ וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת סעודה אף שאין בדעתו לאכול פת כלל אין צריך לברך עליהם⁵¹⁹⁸.

ויש אומרים⁵¹⁹⁹ שאין חילוק בין אכילה לשתייה שאפילו באכילה ואפילו בסעודת קבע אם הסיח דעתו מלאכול עוד ואחר כך נמלך לאכול פת או שאר דברים הבאים מחמת הסעודה צריך לחזור ולברך וטוב לחוש לדבריהם שלא לחזור ולאכול כלל אבל לא יאכל ויברך משום חשש ברכה לבטלה⁵²⁰⁰:

(ד) אבל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אף על פי שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס

⁵¹⁹¹ וכן הוא בלוח ברה"י פ"ה הט"ו.

⁵¹⁹² הלכה יז.

⁵¹⁹³ כמבואר בשוע"ר סי' קעט ס"א.

⁵¹⁹⁴ ט"ז סי' קעד ס"ק ו.

⁵¹⁹⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵¹⁹⁶ ראה תורת מנחם. העו"ב תשסז ע' 4.

⁵¹⁹⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קעט ס"ב.

⁵¹⁹⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג.

⁵¹⁹⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁵²⁰⁰ בשוע"ר שם: ולענין הלכה ספק ברכות להקל.

ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי לדברי הכל אפילו מאכילה וצריך לחזור ולברך לדברי הכל וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון שכסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת⁵²⁰¹ :

(ה) ואם נטל ידיו מים אחרונים אף על פי שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי וצריך לברך לדברי הכל ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשתות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון אלא אם כן רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אחר כך סמוך לברכת המזון⁵²⁰² :

(ו) וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת ומים האחרונים אין עולין לו אפילו נטלן כראוי לאכילת פת הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת⁵²⁰³ :

(ז) אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשתות בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אף האומר עצמו יכול לחזור ולשתות עם בעל הבית מפני שיודע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשתות עמו⁵²⁰⁴ :

(ח) וכן הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אף על פי שמביאין להם בזה אחר זה אין צריך לברך אלא על הראשון ואף על פי שבשעת הברכה לא היו יודעים כמה יביאו להם כיון שדעתן על בעל הסעודה שזימנם אבל אם בא אליהם איש אחר שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם אלא נכנס אצלם לפי שעה וכל אחד מהמסובין מושיט לו כוס או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטין לו אחר שכבר בירך על הכוס שלפניו ואפילו עדיין לא שתה כלו. ועכשיו שהמנהג הוא כן שמושיטין כוסות הרבה למי שנכנס למסיבה הקבועים לשתיה אין צריך לברך אלא על כוס הראשון⁵²⁰⁵ :

(ט) אין מברכין שום ברכה אחרונה ואפילו ברכת המזון שמן התורה אלא בעוד שלא נתעכל המזון במעיו וכן אין ב' אכילות נפטרים בברכה א' אלא כשלא שהה בינתים שיעור שיתעכל המזון במעיו אבל אם שהה כל כך צריך לחזור ולברך וכן הרוצה לפטור ב' שתיות בברכה אחת ושהה בינתים כשיעור עיכול⁵²⁰⁶. וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה הראשונה⁵²⁰⁷ או שאינו צמא משתיה הראשונה :

פרק ו

כל האילנות משויצאו פרי אף על פי שהוא קטן מאד שם פרי עליו ומברכין עליו ברכתו הראויה לו

⁵²⁰¹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁵²⁰² כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁰³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁰⁴ כמבואר בשוע"ר שם ס"ו.

⁵²⁰⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁰⁶ כמבואר בשוע"ר ס"י קפד ס"ג.

⁵²⁰⁷ בשוע"ר שם כ' דהיינו דוקא כשאכל כל צרכו, אבל כשאכל מעט הביא ב' דיעות וספק ברכות להקל. ועוד כתב שם דהיינו משעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל לגמרי.

דהיינו בורא פרי העץ⁵²⁰⁸ (חוץ מזיתים וענבים וחרובים⁵²⁰⁹ שיש בהם חילוקי דינים ולפי שאינם גדלים במדינתנו לא העתקנום) ובלבד שלא יהא מר או עפוף (כלומר זויע"ר) ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק שאז אין מברכין עליו כלל ואפילו אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אין שם פרי עליהם כלל ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו:

(ב) וכן שקדים המרים אין מברכים עליהם כשהם גדולים ואינן ראויין לאכילה אפילו על ידי הדחק אבל אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר מברכין עליהם בורא פרי העץ⁵²¹⁰:

(ג) גרעיני הפירות אם הם מתוקים וראויים לאכילה בכלל הפרי הם ושם פרי עליהם ומברכין עליהם בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו⁵²¹¹:

(ד) קליפי הפירות כגון קליפי מרנצי"ן המרוקחים אינו מברך עליהם בורא פרי העץ שאינן עיקר הפרי שנוטעין האילן בשבילו ויש אומרים שגם קליפי הפירות נחשבים מכלל הפרי עצמו ומברכין עליהם בורא פרי העץ וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה מברכין עליהם בורא פרי האדמה ויצא לדברי הכל⁵²¹²:

(ה) מיני פירות גרועים הגדלים ביער כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים (שקורין בארץ) אף על פי שהם ראויים לאכילה אינן חשובים פרי ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו בין חיין בין מבושלים אבל אגוזים הגדלים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ⁵²¹³.

וכן עשבי השדה שאינן נזרעין הואיל והם גרועים מצד עצמן יש אומרים שמברכין עליהם שהכל. והאר"י ז"ל היה נוהג לברך בורא פרי האדמה על הגדלים בארץ ובורא פרי העץ על הגדלים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם⁵²¹⁴:

(ו) וסימן לידע איזהו פרי העץ ואיזהו פרי האדמה בעצים הנמוכים כמיני סנה וכיוצא בו⁵²¹⁵. יש אומרים שכל עץ העושה פירות משנה לשנה אף אם בחורף כלה כל העץ שלמעלה מהקרקע העיקר והענפים ולא נשאר אלא השורש בארץ שחוזר ומצמיח העיקר וענפיו ועליו ופירותיו בשנה השניה הרי זה אילן גמור ומברכין על פירותיו בורא פרי העץ⁵²¹⁶. ויש חולקים בזה ואומרים שמאחר שכלה כל העיקר בחורף וחוזר וצומח משרשו נקרא פרי האדמה לענין ברכה⁵²¹⁷. ויש אומרים שאפילו

⁵²⁰⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ד.

⁵²⁰⁹ נתבאר דינם שם ס"ג.

⁵²¹⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁵²¹¹ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ח.

⁵²¹² כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ט. וראה גם לקמן הט"ו.

⁵²¹³ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ב.

⁵²¹⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רד ס"ה.

⁵²¹⁵ בשוע"ר רס"י רג הביא רק דעה האמצעית דלקמן.

⁵²¹⁶ ברכות מ, סעי"א לפירוש הרא"ש שם פ"ו סי' כג. טור בשם הר"י. לבוש ס"א ב. ב"ח בדעת הרא"ש. וראה ח"י צמח צדק י, ג שפירש כן בדעת מהר"ם מרוטנבורג שבמרדכי רמז קלא.

⁵²¹⁷ ברכות שם, לפירוש הגאונים (אוצה"ג שם - התשובות). הובא במרדכי שם ובטור. רמ"א ס"ב. לבוש ס"ג. וכדעה זו פסק בשוע"ר סי' רג ס"א.

העיקר נשאר קיים כל החורף רק שענפיו נושרים בחורף וחוזרים וצומחים בקיץ מהעיקר ומוציאין עליון ופירות אין פירותיו חשובים לברך עליהם בורא פרי העץ⁵²¹⁸ ויש לחוש לדבריהם לכתחלה לברך בורא פרי האדמה ואם בירך בורא פרי העץ אף על פירות עץ שכלה כל העיקר וענפיו בחורף ולא נשאר אלא השורש יצא בדיעבד⁵²¹⁹:

(ז) וכל זה כשחוזרים וצומחים ענפים מהעיקר והענפים הם שמוציאים עליון ופירות ולא העיקר שהוא קשה אבל מיני עצים רכין שהעליון והפירות יוצאין מהעיקר עצמו אינו נקרא אילן כלל לדברי הכל לענין ברכת בורא פרי העץ⁵²²⁰ (ואף שנקרא אילן לענין ברכת בורא עצי בשמים על ריחו וכמו שיתבאר בפ"א⁵²²¹ וכמו שנקרא אילן לענין כלאי הכרם⁵²²²). ואף אם אינו כלה כלל בחורף אלא כל העיקר נשאר קיים כל החורף וחוזר ומתלחלח ומוציא עליון ופירות בשנה השנית מברכין עליהם בורא פרי האדמה כגון מיני תותים⁵²²³ שקורין במדינתנו מאלנינע"ס אבל מיני תותים הגדלים באילן גמור אם הם פירות חשובים כגון מין שקורין בפולין יאגידעס השחורים⁵²²⁴ מברך עליהם בורא פרי העץ:

(ח) ואותן תותים אדומים הנמצאים בעשבים בתמוז יש מהם מין הנמצא בחורף ואין בהם אלא שרף בעלמא כנוס בתוך החרצנים ומוציאין אותן וזורקין אותם מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו⁵²²⁵ כדין מי פירות שיתבאר בפ"ז⁵²²⁶:

(ט) וכן המוצץ המשקה הבלוע לבדו ולא גוף הפרי מכל הפירות⁵²²⁷ חוץ מענבים שהמוצץ אפילו היין לבדו הבלוע בתוכם מברך בורא פרי העץ אבל על דבש תמרים בין על הבלוע בין על הזב מהם מברך שהכל נהיה בדברו לפי שכל משקה היוצא מהפירות אין שם פרי עליו חוץ מהיוצא מהזיתים וענבים⁵²²⁸ רק שהשמן היוצא מזיתים אינו ראוי לאכילה בלי תערובות ואין מברכין עליו כלל בלי תערובות כמ"ש בפ"ז⁵²²⁹:

(י) כל הפירות בין פירות העץ בין פירות האדמה שטובים חיין ומבושלים מברכין עליהם ברכתם בין

⁵²¹⁸ ברכות שם, לפרש"י שם ד"ה גוואזא (ראה ערוך ערך גז האחרון). ריטב"א ה"ל ברכות פ"א סי' ט (ראה בשוה"ג למהדורה החדשה שם הערה 5 והערה 11). ולגירסת אור זרוע ה"ל ברכות סי' קעב. ראה ח"י הצמח צדק י, ד. בדי השלחן סי' סב ס"ק ג. שם הגדולים ותורת מנחם. דרכי החיים (ברכת בורא פרי האדמה ובורא פרי העץ ס"ק א). "המודיע" שנה שניה מס' 22. דבר אמת (חלק בירורי הלכה) דף ג ואילך. ברכה מציון חיו"ד סי' כד.

⁵²¹⁹ ראה גם ח"י צמח צדק קצח, ב סכ"ג.

⁵²²⁰ תוספתא כלאים פ"ג ה"ג, לפירוש הרא"ש פ"ו סכ"ג. ירושלמי כלאים ספ"ה, לפירוש הרב מנחם [מנוח] בתוס' מ, א ד"ה איתיה. וראה ח"י הצמח צדק י, ג. בדי השלחן סי' מט ס"ק ו. שו"ת ברכה מציון שם.

⁵²²¹ הלכה ב.

⁵²²² ירושלמי כלאים פ"ה ה"ז. תוס' שם. טור ושו"ע יו"ד סי' רצו סט"ו. שיטה מקובצת מ, א ד"ה מאן תנא. וראה גם רשב"א מג, א ד"ה מיתבי, שדין כלאי הכרם דומה לדין ברכת הריח לענין זה. וראה תהלה לדוד סי' רג ס"ק ב. דברי טעם יח, ג. באור לסדר ברה"נ ע' 175.

⁵²²³ ובשו"ע"ר סי' רג ס"א כתב בתותים הגדלים בסנה (שכלו עציו וחוזרים וצומחים משרשיו) מברכים בורא פרי האדמה.

⁵²²⁴ כמבואר בשו"ע"ר סי' רג ס"ב.

⁵²²⁵ כמבואר בשו"ע"ר סי' רג ס"ג.

⁵²²⁶ הלכה יא.

⁵²²⁷ ראה שו"ע"ר סי' רב ס"כ.

⁵²²⁸ שו"ע"ר שם ריש ס"י.

⁵²²⁹ הלכה יא.

חיין בין מבושלים ואפילו אם דרך אכילתם היא כשהם חיין מפני שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבשלם שמכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיין אין הבישול מבטל תורת פרי מהם. והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא מחמת הבישול שטובים מבושלים כמו חיין אבל אם הם טובים חיין יותר מבושלים כיון שעל ידי הבישול נשתנה לגריעותא מברכים עליהם שהכל כשהם מבושלים⁵²³⁰.

ואם חזר וטגגם בדבש ונשתבחו מברך ברכה המיוחדת להם בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ⁵²³¹ ואין צריך לומר אם מתחלה טגגם בדבש או בשלם עם בשר⁵²³² ונשתבחו או שלא נגרעו על כל פנים מבעודם חיין הרי הדבש או טעם ושומן הבשר טפל אליהם ונפטר בברכתם (רק הבשר שבעין אינו טפל וצריך לברך עליו שהכל נהיה בדברו⁵²³³):

(יא) אבל פירות שדרך אכילתם היא לאכלם מבושלים מפני שהן טובים מבושלים יותר מחיין אף על פי שהם טובים וראויים לאכילה גם כשהן חיין רק שאין רגילין רוב בני אדם לאכלן חיין אלא לבשולן תחלה מחמת שהם טובים יותר כשהם מבושלים מברכין עליהם כשהן חיין שהכל נהיה בדברו ולאחר הבישול מברכין ברכתם הראויה להם⁵²³⁴ כגון מיני לפתות שקורין (ריב"ן ומערי"ן) שדרך אכילתם היא לאכלם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים אבל כשהן חיין מברך עליהם שהכל נהיה בדברו⁵²³⁵:

(יב) אבל אם דרך רוב בני אדם לאכלם גם כשהן חיין⁵²³⁶ כמו מיני ירקות וקטניות אפילו טובים מבושלים יותר מחיין מברך עליהם בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלים ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא עם פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם מברך עליהם בורא פרי האדמה כשהן חיין⁵²³⁷.

אבל בצלים מבושלים מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כיון שמתקלקלין כשמבשלין אותם בפני עצמם ואפילו נתבשלו עם בשר ונשתבחו לפי שהבשר או התבשיל שמשיבין הוא העיקר הואיל ובישולם עם בשר ותבשיל הוא כדי שיתנו הם טעמן בבשר ותבשיל ולא הבשר והתבשיל בהם⁵²³⁸:

(יג) קטניות יבשים כשהן חיין מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתן אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה גם על השרביטין הראוין לאכילה. במה דברים אמורים בשל גנות שהם נזרעים על דעת לאוכלם חיין אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם עד שיתייבשו ולאכלם מבושלים לפיכך כשהם חיין מברכין עליהם שהכל⁵²³⁹:

⁵²³⁰ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ז.

⁵²³¹ כדלקמן הי"ד.

⁵²³² וראה ח"י צמח צדק ט, ב.

⁵²³³ ראה באור סדר ברה"נ ע' 182.

⁵²³⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ז.

⁵²³⁵ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"ג.

⁵²³⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ז.

⁵²³⁷ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"א.

⁵²³⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"ב.

⁵²³⁹ כמבואר בשוע"ר סי' רה ס"ד.

(יד) אגוז גמור הראוי לאכילה חי שטגנו בדבש אפילו בישלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אף על פי כן כשחזר ונתקן על ידי הטיגון חוזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא על ידי הדבש מכל מקום האגוז חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאין ראויין לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים שקורין (רויזין) וכיוצא בהם אין הדבש עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה והרי זה כפרי שאין דרכו להאכל חי אלא מבושל שמברכין עליו ברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה לפי שעל דעת כן נוטעים אותו ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה⁵²⁴⁰.

ומכל מקום ברכת הורדים בורא פרי האדמה לפי שהן פרחים ולא עיקר הפרי⁵²⁴¹:

(טו) אבל המטגן אגוז בעודו רך ומר⁵²⁴² מברך שהכל לפי שאין נוטעים האגוז אלא על דעת לאכלו בגמר הפרי ולא קודם לכן שלא להפסידו ולהסירו מהאילן קודם שיגמר גידולו אבל קליפת הפרי שמטגנה עד שנעשית ראויה לאכילה מברך בורא פרי האדמה לפי שעל דעת כן נוטעים גם כן לאכול הקליפה על ידי טיגון לאחר שיגמר הפרי אלא לפי שכיון שאינו עיקר הפרי שעל דעת כן נוטעים האילן אינו חשוב כל כך לברך עליו בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה כמו שנתבאר⁵²⁴³:

(טז) צוקער אף על פי שנעשה מקנים המתוקים מברכים עליו שהכל⁵²⁴⁴:

(יז) צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אף על פי שסופו להקשות⁵²⁴⁵:

(יח) פלפלין בעודם רטובים שהן ראויין לאכילה יש אומרים שמברך עליהם בורא פרי העץ כיון שהם גדלים באילן ויש אומרים שמברכין עליהם בורא פרי האדמה הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובן שחוקים כתבלין ואינן נאכלים בפני עצמן אלא מיעוטם לפעמים וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך בורא פרי האדמה לצאת לדברי הכל⁵²⁴⁶:

(יט) אבל פלפלין יבשים וזנגביל שקורין (אינגבער) יבש וכן הצפורן שקורין (נעגליך) וכל כיוצא באלו שאינן נאכלין ביובש אלא על ידי תערובת אין מברכין עליהם כלום כשאוכלן בפני עצמן שאין זו אכילה של הנאה לברך עליהם ברכת הנהנין אבל עץ של קנמון שקורין (צימרינד) רגילים לאכול ביובש ומברכים עליו בורא פרי האדמה כי הוא גדל על הארץ כמו קנים⁵²⁴⁷:

(כ) וכן אגוז (שקורין מושקאט נוס) רגילים לאכול גם כן ביובש ומברכין עליו בורא פרי העץ ומי שיש לו שילשול ונותן המושקאט לתוך השכר כדי שיעצור אם אינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה המושקאט עיקר והשכר טפל ומברך בורא פרי העץ ואם הוא צמא או תאב לשתות השכר גם בלא

⁵²⁴⁰ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ח.

⁵²⁴¹ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ז.

⁵²⁴² כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ד וסי"ט.

⁵²⁴³ לעיל סעיף ד.

⁵²⁴⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"כ.

⁵²⁴⁵ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ז.

⁵²⁴⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"א.

⁵²⁴⁷ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"ב.

רפואה אף על פי שנותן המושקאט לתוכו לרפואה השכר עיקר ומברך עליו שהכל ופותר את המושקאט הואיל ובליעת המושקאט הוא על ידי השכר ובלעדו לא היה בולעו⁵²⁴⁸:

(כא) זנגביל בעודו רטוב שהוא ראוי לאכילה מברכין עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שורש תחת הקרקע⁵²⁴⁹ וכן זנגביל יבש שעשה ממנו מרקחת מברכין עליו בורא פרי האדמה וכן בפלפלים יבשים שאף שנעשו ראויים לאכילה על ידי הדבש אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הוא בא להכשירם ולתקנם וכן בשמים שחוקים ומעורבים עם צוקער כמו שרגילים לכתוש זנגביל יבש ולערבו עם צוקער שקורין (מאגין פולווער) אף שאינן ראויים לאכילה כלל בפני עצמם אין הצוקער חשוב עיקר אלא טפל כיון שהוא בא להכשירם ולתקנם⁵²⁵⁰:

(כב) במה דברים אמורים במיני בשמים ותבלין שדרכם להאכל על ידי טיגון בדבש או על ידי תערובת צוקער או דבר אחר שהן חשובין עיקר כגון זנגביל ופלפלין וצפורן וכיוצא בהם אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכם להאכל אלא כשמתבלין בהם התבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם התבלין כלל וכאילו אינן עומדים לאכילה כלל כגון ציטווער וכיוצא בו אין שם פרי עליו ואף אם תיקנו והכשירו לאכילה כמות שהוא כמו שרגילין שצולין ציטווער ואוכלין לרפואה אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו על דעת לאכלו כלל אלא על דעת ליתנו בתבשיל ואין צריך לומר אם טגנו בדבש או שעירבו עם צוקער⁵²⁵¹.

וכן השבת (שקורין עני"ס) והכמון (שקורין קימ"ל) הואיל ואין דרכם לאכול אלא ליתנם בתבשיל לטעם בלבד לפיכך אף כשבשלם בפני עצמם או אכלם חיין אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו⁵²⁵² אבל כשצולין זנגביל לרפואה מברכין עליו בורא פרי האדמה כיון שנעשה ראוי לאכילה על ידי זה⁵²⁵³:

פרק ז

על כל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים וחלב וגבינה וביצים מים ומלח ודבש מברכים שהכל נהיה בדברו. וכן כמהין ופטירות (שקורין שוועמליך) אף שגידולם מן הארץ שמלחלוהית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו⁵²⁵⁴:

(ב) וכן כל דבר שנשתנה לקלוקל נשתנה ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעטיפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכילה כלל אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל וכן בפת שעטיפשה⁵²⁵⁵.

⁵²⁴⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רב סכ"ג.

⁵²⁴⁹ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ד.

⁵²⁵⁰ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ה.

⁵²⁵¹ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ו.

⁵²⁵² כמבואר בשוע"ר סי' רד ס"ד.

⁵²⁵³ כמבואר בשוע"ר סי' רג ס"ו.

⁵²⁵⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רד ס"א.

⁵²⁵⁵ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

וכן יין שהחמיץ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל נהיה בדברו. ואם נעשה חומץ גמור דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבעבע ומעלה רתיחות אין מברכין עליו כלל מפני שמזיקו ואם עירבו במים עד שהוא ראוי לשתיה מברך עליו שהכל⁵²⁵⁶:

(ג) וכן כל מיני פירות שבשלם במים ועשה מהם משקה ואפילו שרשם ששורשים מברכים עליו שהכל ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה⁵²⁵⁷:

(ד) יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו אבל אם טעמו חומץ אף על פי שריחו יין מברכין עליו שהכל⁵²⁵⁸:

(ה) יין מבושל מברכים עליו בורא פרי הגפן⁵²⁵⁹ וכן יין שמעריבים בו דבש ופלפלין אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש ופלפלין לא נשתנה לגריעותא וברכתו בורא פרי הגפן⁵²⁶⁰:

(ו) יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך בורא פרי הגפן אלא שהכל כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו דבר שאינו מפסיד טעם היין הולכין אחר הרוב⁵²⁶¹ ויין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברכים עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתותו על ידי מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין על ידי מזיגה כזו שאם לא כן בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם היין הוא אחד מששה במים שיש במים ששה פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין⁵²⁶²:

(ז) אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו לפנייהם ובורא נפשות רבות לאחריהם אלא כששותה לצמא או אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא⁵²⁶³ אבל שאר משקים שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהן בתחלה ובסוף אף על פי שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו שחנקתו⁵²⁶⁴:

(ח) וכן כל האוכלין ומשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחייך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף אף על פי שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו הנאה מהם אף על פי שמתרפא בהם אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שרצה לומר שלעולם מברך עליהם שהכל)⁵²⁶⁵:

⁵²⁵⁶ כמבואר בשו"ע"ר שם.
⁵²⁵⁷ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ד.
⁵²⁵⁸ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ו.
⁵²⁵⁹ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ז.
⁵²⁶⁰ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ח.
⁵²⁶¹ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ח.
⁵²⁶² כמבואר בשו"ע"ר שם ס"ט.
⁵²⁶³ ראה גם לקמן הלכה כא.
⁵²⁶⁴ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"יג.
⁵²⁶⁵ כמבואר בשו"ע"ר שם ס"יד.

(ט) וכן חולה האוכל ביום הכפורים או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה כיון שנהנה צריך לברך תחלה וסוף אף על פי שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו⁵²⁶⁶:

(י) דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו. אבל מיני מרקחת מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר ומברכים עליהם ברכתם (כמו שנתבאר בפ"י⁵²⁶⁷) אפילו הוא הרבה ממנו⁵²⁶⁸.

במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלם הרבה למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אף על פי שהוא הרוב) אבל תבשיל (שהוא עשוי לאכילה) הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מה' מיני דגן כגון פירות וקטניות הולכים אחר הרוב ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ופותר את הפירות אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד והוא הדין לשאר משקין חוץ ממים⁵²⁶⁹ אלא אם כן הא' הוא עיקר והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חבירו⁵²⁷⁰:

(יא) כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ אלא מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו (ולכן מברכים על המשקה ווישניק או מאלניק שהכל נהיה בדברו) חוץ מזיתים וענבים⁵²⁷¹ שהמשקה היוצא מהם כמותם וראוי לברך עליהם בורא פרי העץ⁵²⁷².

אלא שהיין מפני חשיבותו גורם ברכה לעצמו ברכה מבוררת ופרטית יותר והיא בורא פרי הגפן והשמן אינו מברך עליו כלל כששותהו לבדו מפני שהוא מזיק לו ואם אוכלו עם פת או מערבו בשאר משקין (כמו שרגילין ליתנו לשכר) הפת או המשקין עיקר ומברך על הפת או על המשקה ופותר את השמן אלא אם כן חושש בגרונו ושותהו לרפואה מעורב בשאר משקין שאף על פי שהשמן מועט הוא עיקר שמכוין בו לשתותו לרפואה ולכן מברך עליו בורא פרי העץ ופותר את המשקה שהוא טפל אליו⁵²⁷³:

(יב) כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בישלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל נהיה בדברו אפילו נתיבשו ודרך לאכלם על ידי בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן⁵²⁷⁴.

במה דברים אמורים בפירות שדרכם להאכל חיין אבל מיני ירקות שדרך אכילתם על ידי בישול מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת

⁵²⁶⁶ כמבואר בשוע"ר שם סט"ו.

⁵²⁶⁷ הלכה יד.

⁵²⁶⁸ כמבואר בשוע"ר שם סט"ז.

⁵²⁶⁹ שיתבאר לקמן הלכה יב ואילך.

⁵²⁷⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"א.

⁵²⁷¹ ראה גם לעיל פ"ו ה"ט.

⁵²⁷² כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"י.

⁵²⁷³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁷⁴ כמבואר בשוע"ר סי' רב ס"א.

אוכל לגמרי לפיכך מברכים עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשותותם בפני עצמם⁵²⁷⁵.

ויש אומרים שכל הפירות מי בישולם או שרייתם כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשותותם בפני עצמם כיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות ויש להמשיך טעם הפרי⁵²⁷⁶.

והלכך לכתחלה יברך על המרק שהכל ויוצא לדברי הכל אבל אם אכל מתחלה הפרי ובירך עליו בורא פרי העץ ואחר כך בא לשותות המרק לא יברך על המרק שהכל כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ על כן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל⁵²⁷⁷.

(יג) וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל בספק ברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול צימוקים או תאנים או שאר פירות משבעת המינים שברכתם האחרונה היא מעין ג' וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם יברך מעין ג' או בורא נפשות רבות לא ישתה כשיעור אלא תוך הסעודה או יאכל פרי מז' המינים (כשיעור) וגם ישתה מים (כשיעור) כדי שיצטרך לברך מעין ג' וגם בורא נפשות רבות⁵²⁷⁸.

(יד) וכל זה כששראן או בישלן על דעת לאכלן עם מימיהם שאז תורת מרק עליהם אבל אם שראן או בישלן לשותות מימיהם לבדם אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליו שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות⁵²⁷⁹ ולכן מברכין על מים מבושלים עם עלים (שקורין טיי"א) או על מי שריית תותים ותפוחים (שקורין עפי"ל קוואס או יאגיד"ס קוואס) שהכל נהיה בדברו (וכן על שתיית הקאווי):

(טו) וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינים אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשותותו בפני עצמו אלא אם כן בשלו כדי לאכול התבשיל אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלין שעורים לחולה לשותות המרק מברכים עליו שהכל נהיה בדברו ומטעם זה מברכים על שרש שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות⁵²⁸⁰.

ואפילו אם אוכל ג"כ התבשיל עם המרק (כגון שעושין תבשיל משעורים או שבולת שועל שקורין גרייץ) ונותנים מים הרבה שאין ראוי רק לשורפו⁵²⁸¹ (שקורין זו"פ) אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק. ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואחר כך יברך על התבשיל בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אף על פי שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה⁵²⁸².

(טז) אבל תבשיל מין דגן שהגרעינים שלמים ועומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה הרי המרק

⁵²⁷⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁷⁶ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁷⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁷⁸ כמבואר בשוע"ר סי' רב סי"ב.

⁵²⁷⁹ כמבואר בשוע"ר שם סי"ב. ושם כ' דהיינו מלבד מי צמוקים שתורת יין עליהם.

⁵²⁸⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁸¹ לגומעו, לבולעו (את המרק).

⁵²⁸² כמבואר בשוע"ר שם.

כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכים על המרק אלא שהכל נהיה בדברו לסברא הראשונה הואיל ואין דרך אכילתו על ידי בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם על ידי בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכים עליהם בורא מיני מזונות מפני חשיבותם אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם⁵²⁸³ (כמו שנתבאר בפ"א⁵²⁸⁴).

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם על ידי בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכין על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל⁵²⁸⁵.

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל גם כן התבשיל עמו ואינו טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו. אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואחר כך יברך על התבשיל אם הוא מין דגן אבל אם הוא מיני קטניות לא יברך על התבשיל כלל לפי שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק⁵²⁸⁶:

(יז) אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק מברך עליו ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי התבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבישולם לצורך מימיהם כי בטלה דעתו אצל כל אדם מה שאין כן ה' מיני דגן ומיני קטניות שבישולם לצורך מימיהם לא שייך לומר בהם כל כך בטלה דעתו כי הרבה עושין מהם כעין דייסא בלא רוטב והרבה עושין מהם פת והרבה אוכלין קטניות חיין וכן פירות שדרכם להאכל חיין וגם היבשים שאין דרכם להאכל חיין הרבה שורין אותן לצורך מימיהם כמו שרגילין באגסים יבשים ובצמוקי ענבים לפיכך מברך עליהם שהכל נהיה בדברו לדברי הכל כמו שנתבאר⁵²⁸⁷:

(יח) מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים (כגון קרוי"ט ואוגרקי"ס) אין מברכים עליהם אלא שהכל לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים יותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה הוא בבישול ירקות גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם אבל לפי סברא האחרונה כיון שעיקר שרייתם הוא בשביל הפירות מברכין עליהם כברכת הפרי ששורה בו⁵²⁸⁸:

(יט) וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נשרה בו אלא שעירבן לאכלם יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו בפני עצמו⁵²⁸⁹ ואם בא לאכלן ביחד אין צריך לברך עליו כלום אפילו הוא יין מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו ואם עיקר כוונתו על

⁵²⁸³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁸⁴ הלכה ח.

⁵²⁸⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁸⁶ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁸⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁸⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁸⁹ וכן הוא בלוח ברה"י פ"י הי"ט. ובשוע"ר סי' רב ס"יג: לברך עליו ברכה המיוחדת לו לדברי הכל.

המרק והמאכל הוא לתת בו טעם המרק עיקר ואם כוונתו על שניהם אין הולכים בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם, תחלה על המאכל ויאכל ממנו מעט ואחר כך שהכל נהיה בדברו על המרק ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק בברכתו לפי שאף מין דגן עצמו שנעשה רך וראוי לשתייה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות⁵²⁹⁰ (כמו שנתבאר בפ"א⁵²⁹¹).

מה שאין כן במרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם שהרי הוא בטל לגבי המאכל וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמו שנתבאר לסברא האחרונה או מפני שדרך המאכל לאכול המרק עמו או עם הפת כמו שנתבאר לסברא הראשונה⁵²⁹² :

(כ) ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתן בשר בקדירה אין לברך על המרק אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשותותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים (כמו שנתבאר לעיל⁵²⁹³)⁵²⁹⁴ :

(כא) וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא ראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעם בהם ויאכלום גם כן ומאחר שיש להחומץ או שאר משקה עוד טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמן אלא למי שהוא צמא⁵²⁹⁵ אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם כשנתנו בו טעם אף על פי שיש להם עוד טעם שלהם⁵²⁹⁶ :

(כב) תמרים שמיצתם ביד והוציא גרעיניהם ועשה מהם עיסה וכן כל כיוצא בהם משאר פירות אף על פי שאין דרכם בכך לא נשתנית ברכתם ומברך עליהם בורא פרי העץ הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי ואינן דומין לחיטים שנטחנו ברחיים שאף שלא נטחנו דק דק כקמח גמור אלא יש בהן טעם חטים וראוין לאכילה קצת חיין אף על פי כן אין מברכין עליהן בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו (וכן כיוצא בהן בשל קטניות אפילו מבושלים) (שקורין גרופיין של מלך) לפי שנשתנה תואר החיטים לגמרי בטחינתם אף על פי שלא נטחנו דק דק כקמח גמור מה שאין כן בתמרים וכיוצא בהם שנמתעכו עדיין תואר פרי עליהם⁵²⁹⁷ .

אבל אגוז שכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותוארו וכן שומשמן שטחנן היטב מברך עליהם שהכל נהיה בדברו הואיל ואין דרכם בכך אבל דבר שדרכו בכך כגון זנגביל ובשמים שחוקים ומעורבים עם צוקער או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם וכן ורדים וכיוצא בהם מפירות שדרך

⁵²⁹⁰ כמבואר בשו"ע"ר סי' רב סי"ג.

⁵²⁹¹ הלכה ט.

⁵²⁹² כמבואר בשו"ע"ר שם.

⁵²⁹³ פ"ג הלכה ב.

⁵²⁹⁴ כמבואר בשו"ע"ר שם סי"ד.

⁵²⁹⁵ כדלעיל הלכה ז.

⁵²⁹⁶ כמבואר בשו"ע"ר שם סט"ו.

⁵²⁹⁷ כמבואר בשו"ע"ר שם סי"ז.

אכילתן הוא לחתכם דק דק ולטגנם מברך עליהם ברכתם אפילו כתושים ביותר עד שאין ניכר תארם כלל לפי שגם זה הוא דרך אכילתן⁵²⁹⁸:

(כג) וכן פירות מבושלים או מטוגנים שנמוחו על ידי הבישול כגון גודגדניות מטוגנים שקורין (פאוידל"א) ונשתנה מהותם ותארם הואיל ואין זו דרך אכילתם מברך עליהם שהכל נהיה בדברו אבל אם לא נמוחו לגמרי בבישולם רק שנתרסקו ונתמעכו ועדיין ממשן קיים וניכר מהותם ותארם לא נשתנית ברכתם אף על פי שאין זו דרך אכילתם⁵²⁹⁹:

(כד) ויש אומרים שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול או שנכתשו ביותר עד שאין מהותם ותוארם ניכר כלל לא נשתנית ברכתם בין חיין בין מבושלים אם לא נשתנו לגריעותא ואף על פי שאין דרך אכילתם בכך⁵³⁰⁰.

ואין דומין לחטים שלא נטחנו דק דק כקמח גמור אלא יש בהם טעם חטים וממשם ואף על פי כן מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו לפי שהחטים יש להם עילוי אחר לעשות מהן פת לפיכך מאחר שנשתנו מבריינתם על ידי טחינה ולא הגיעו בשינוי זה למעלתם האחרונה שהיא מעלת הפת הרי שינויים זה מוציאן ומורידן מתורת פרי שהיתה עליהם קודם שנשתנו אבל פירות שאין עושין מהם פת אין שינויים זה שעל ידי כתישה או מיחוי הבישול מוציאם מתורת פרי אלא אם כן נשתנו לגריעותא בטעמם על ידי בישול⁵³⁰¹ כמו שנתבאר (בפ"ר⁵³⁰²).

אבל מיני קטניות הואיל ודרך לעשות מהן פת לפעמים הרי שנויים מבריינתם בטחינתם מוציאם מתורת פרי ואפילו על ידי קצת טחינה או כתישה במכתשת כנהוג בדוחן וכיוצא בו ממיני קטניות שעושין מהם דייסא (שקורין קאש"ע מגרופי"ן) (אבל לסברא הראשונה אפשר שבכתישה או טחינה מועטת לא נשתנית ברכתם ויש לברך על דייסא זו בורא פרי האדמה מאחר שזו היא דרך אכילתה)⁵³⁰³.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחלה מברך שהכל לצאת לדברי הכל⁵³⁰⁴:

פרק ח

ברכה אחרונה בין של אוכלין בין של משקין צריכים שיעור שאין מברכין אותה אלא אם כן אכל כשיעור הראוי להיות נקרא אכילה ולא טעימה או שתה כשיעור הראוי להיות שתיה⁵³⁰⁵.

ואין אכילה פחותה מכזית ואין שתיה פחותה מרביעית הלוג שהוא ביצה ומחצה בקליפתה ואפילו שותה משקה חריף וחזק שדרך כל אדם לשתות ממנו מעט כמו יי"ש אין הנאת שתייתו חשובה אם

⁵²⁹⁸ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵²⁹⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁰⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁰¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁰² הלכה י.

⁵³⁰³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁰⁴ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁰⁵ וכן הוא בלוח ברה"י פ"ב ה"א.

אין בה שיעור שתיית כל המשקים שהוא רביעית⁵³⁰⁶.

ויש מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית אבל בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו כדי רביעית אין צריך לברך אחריו⁵³⁰⁷:

(ב) אכל כחצי זית ושהה מעט וחזר ואכל כחצי זית אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (שהוא כחצי ככר של ששה ביצים) אינן מצטרפין זה עם זה ואפילו לא הפסיק כלל באכילתו אלא שהה כל כך מתחילת אכילת הכזית עד סופו⁵³⁰⁸.

וכל שלא שהה יותר מכדי אכילת פרס מצטרפות שני אכילות להחשב כאחת אפילו אם הוא בענין שהשניה נחשבת כסעודה אחרת לענין ברכה ראשונה כגון ששינה מקומו בינתיים⁵³⁰⁹.

וחצי ככר זה משערים בפת חטים שנאכלת מהר ומיסב ואוכלו בלפתן ואינו פונה אנה ואנה ואוכלו מהר⁵³¹⁰:

(ג) לפיכך קמח של א' מחמשת מיני דגן שעירב עם קמח של מיני קטניות ועשה ממנו פת אף על פי שמברך עליו המוציא שהדגן עיקר אפילו אם הוא מועט כמו שנתבאר (בפ"ג⁵³¹¹) מכל מקום אינו מברך לאחריו ברכת המזון אלא אם כן יש בקמח הדגן כזית בכדי אכילת פרס מהתערובות ואז צריך לברך ברכת המזון על כזית מהתערובות ויש אומרים שאינו מברך ברכת המזון עד שיאכל כל הפרס ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות⁵³¹²:

(ד) אבל אם תערובות קמח הדגן הוא פחות משיעור זה מברך המוציא ואינו מברך ברכת המזון אפילו אכל הרבה אבל מברך מעין ג' אפילו לא אכל כזית כיון שיש טעם פת בכולן אף שאין בו ממשות הפת אלא כל שהוא⁵³¹³ ויש מסתפקים בזה⁵³¹⁴ ולכן נכון למנוע שלא לאכול מפת זו כי אם תוך הסעודה:

(ה) קמח חטים שעירבו עם קמח אורז מברך אחריו ברכת המזון אם עשה ממנו פת או מעין שלש אם עשה ממנו תבשיל אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס כל שיש בו טעם דגן לפי שהחטים גוררים את האורז להיות בכולו טעם חטים⁵³¹⁵:

(ו) שיעור צירוף שתיה יש אומרים שהוא בכדי שיעור שתיית רביעית ואם שתה כחצי רביעית בחפזון שלא כדרך שתיית רוב בני אדם ושהה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה

⁵³⁰⁶ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵³⁰⁷ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵³⁰⁸ וכן הוא בלוח ברה"י פ"ב ה"ב.

⁵³⁰⁹ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵³¹⁰ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵³¹¹ הלכה ו'.

⁵³¹² וכן הוא בלוח ברה"י פ"ב ה"ג.

⁵³¹³ וכן הוא בלוח ברה"י פ"ב ה"ד.

⁵³¹⁴ בלוח ברה"י שם חילק כאן בין עשה ממנו פת לבין עשה ממנו תבשיל, כמבואר בשו"ע סי' רח ס"ט. וראה מ"א שם סי' טו שהניח זה בצ"ע. וראה גם לעיל פ"ג ה"ג. וראה שם הגדולים שיש לפרש זה על ב' פנים.

⁵³¹⁵ וכן הוא בלוח ברה"י פ"ב ה"ו.

אחרונה כדי שתיי רביעית של שאר כל אדם [מצטרפין זה עם זה יותר מכן⁵³¹⁶] אין מצטרפין זה עם זה (והוא הדין אם לא הפסיק בינתיים אלא ששהה בשתייתו כל כך) ויש אומרים ששיעור צירוף השתיית רביעית בכדי אכילת פרס כמו צירוף אכילה⁵³¹⁷ וכן עיקר⁵³¹⁸ לפיכך יש לברך ברכה אחרונה על קאווי וטיי"א חמין אף על פי ששותהו מעט מעט אם לא ששה יותר מכדי אכילת פרס⁵³¹⁹.

(ז) כל האוכלין מצטרפין זה עם זה לכזית ומברך לאחריהם כברכת הקל שבהן כגון אכל כחצי זית מז' המינים וכחצי זית מדבר שברכתו האחרונה הוא בורא נפשות רבות מברך אחריהם בורא נפשות רבות ואם אכל כחצי זית פת וכחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש⁵³²⁰. וכל המשקין מצטרפין זה עם זה לרביעית אבל אוכלין ומשקין אינן מצטרפים זה עם זה לא לכזית ולא לרביעית:

(ח) רוטב שנתבשל בו אוכל אינו מצטרף עמו כי משקה גמור הוא לכל דבר⁵³²¹.

וכן אוכל שנימוח כל כך עד שראוי לשתייה יצא מתורת אוכל. וכן משקה שנקרש עד שראוי לאכילה יצא מתורת משקה אפילו יש בו טופח על מנת להטפח⁵³²².

(ט) יש מסתפקים לומר שכל דבר שהוא כברייתו כגון ענבה אחת או אפילו קטנית אחת אפשר שמברך אחריה ברכה אחרונה לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחותה מכזית⁵³²³.

ואינה נקראת בריה אלא אם כן אוכלה כמות שהיא אבל אם זרק הגרעין מן הפרי בפרי שדרך לאכול גרעיניה או אם חסר קצת מגוף הפרי שלא אכלו כלו הרי לא אכל בריה שלימה⁵³²⁴.

ואם אכל מה שבתוך הגרעין וזרק קליפתו וכן פרי שאין דרך לאכול גרעיניה כיון שאכל מה שראוי לאכול ממנו הרי אכל בריה שלימה. והוא שהובא הפרי לפניו לאכול כשהוא שלם אבל אם קודם שהובא לפניו חסר ממנו גרעינתו כמו שרגיל להיות בזיתים מלוחים אין עליו חשיבות בריה⁵³²⁵ וכן אם נחתך או נתרסק קודם שהובא לפניו⁵³²⁶:

(י) וכל זה בברכה אחרונה אבל לברכה ראשונה אין צריך שיעור אכילה או שתייה אלא אפילו טעימה כל שהוא אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה⁵³²⁷.

(יא) ואינה חשובה הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך לבדו כגון הטועם את התבשיל לידע אם

⁵³¹⁶ כך הוגה בשם הגדולים, ובבדי השלחן סי' נט ס"ק ט, ע"פ לוח ברה"נ פ"ב ה"ז.

⁵³¹⁷ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב ה"ז.

⁵³¹⁸ לענין ברכה (משא"כ לענין יוהכ"פ וכיו"ב). ראה שארית יהודה כד, ב-ג. ברכת ישראל סי' ל ס"ק יח. בדי השלחן סי' נט ס"ק ט-י.

⁵³¹⁹ כמבואר בשו"ת מים חיים (פרי חדש) שתלוי בב' דיעות הנ"ל.

⁵³²⁰ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב ה"ח.

⁵³²¹ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב ה"ט.

⁵³²² וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵³²³ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב ה"י.

⁵³²⁴ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵³²⁵ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵³²⁶ כמו בניטל גרעינה. ובלוח ברה"נ שם: אפילו אחר שהובא לפניו ואפילו חתכו כדי לאכול.

⁵³²⁷ כמבואר בשו"ת סי' קסח ס"ז.

הוא צריך מלח ותבלין או אם הוא טוב למאכל וחוזר ופולט אין צריך לברך אף על פי שנהנה בטעמו ואפילו טעם הרבה עד כדי רביעית⁵³²⁸ ולא עד בכלל:

פרק ט

כל הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה⁵³²⁹ אפילו מפני הכבוד והיראה ואפילו בעודו לועס עד שיבלע. ואם הפסיק בין ברכה לאכילה ודיבר דבור שאינה לצורך האכילה צריך לחזור ולברך ואם שח בעודו לועס יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך⁵³³⁰:

(ב) ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי ואם שהה יותר אין צריך לחזור ולברך ושהייה שהיא צורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל לפיכך המברך על הפרי וחותר ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר (כמו שיתבאר בפ"י⁵³³¹) ואין לחוש להפסק שהיית החתוך בין ברכה לאכילה⁵³³².

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע או נרקב בתוכו ונמצא בירך לבטלה⁵³³³:

(ג) צריך לזהר מאד בכוונת הברכות⁵³³⁴ שיבין ענין הברכה⁵³³⁵ שהוא מברך את ה' ועל מה הוא מברך ולא יהא לבבו פונה לדבר אחר:

(ד) כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה צריך ליטלו בימינו כשהוא מברך⁵³³⁶.

ונטילה על ידי כלי שמה נטילה ומכל מקום טוב לזהר שלא ליטול על ידי סכין⁵³³⁷.

ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו בשעת הברכה יצא ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו אפילו בירך על דעת כן צריך לחזור ולברך⁵³³⁸:

(ה) מי שבירך על הפירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שנפטר בברכת הראשון כגון שברכותיהן שוות או שהראשון עיקר והשני טפל אינו צריך לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו ממין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו והוא שכשבירך היתה דעתו גם על השני לאכול אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפוטרו בברכה זו⁵³³⁹.

⁵³²⁸ וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ב הי"ב.

⁵³²⁹ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ג.

⁵³³⁰ כמבואר בשוע"ר סי' קסז ס"ט.

⁵³³¹ הלכה א.

⁵³³² כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ג.

⁵³³³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³³⁴ ראה שוע"ר סי' קפה ס"ב אם הכוונה מעכבת. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"ג.

⁵³³⁵ ראה שוע"ר רס"י ה.

⁵³³⁶ כמבואר בשוע"ר סי' רו ס"ח.

⁵³³⁷ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³³⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ט.

⁵³³⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה אם השני הוא ממין הראשון ממש אינו צריך לחזור ולברך אפילו כלה המין הראשון ואם אין מאותו המין אלא ששניהם מין פירות או ששניהם מין משקין אם יש עדיין לפניו ממין הראשון אינו צריך לברך ואם כבר כלה הראשון צריך לחזור ולברך אבל אם הם שני מינין לגמרי אלא שנפטר בברכת הראשון מחמת שברכותיהן שוות או שהאחד עיקר והשני טפל כגון ששותה שכר או יי"ש ואחר כך הביאו לו דגים או גבינה למתק השתיה אף על פי שהכל ברכה אחת וגם הדגים טפלים לשכר שעל ידי כך שותה יותר והיה לפניו עדיין ממין הראשון אינם נפטרים בברכה אחת אלא אם כן היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת הברכה.⁵³⁴⁰

ויש אומרים שאף על פי שהביאו לפניו ממין הראשון ולא אכל הראשון עדיין צריך לחזור ולברך אם לא היתה דעתו עליו וספק ברכות להקל ולכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו.⁵³⁴¹

ואורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזמנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפנייהם.⁵³⁴²

(ו) וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין להשני דין קדימה על הראשון אילו היו שניהם לפניו אבל אם היה להשני דין קדימה על הראשון אף על פי שהיו שניהם לפניו בשעת הברכה אין ברכת שאינו מוקדם פוטרת את המוקדם לברכה אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש בברכה זו וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו בשעת הברכה.⁵³⁴³

(ז) לפיכך מי שהיו לפניו מעשה קדירה של ה' מיני דגן ופת הבאה בכיסנין שברכתו גם כן בורא מיני מזונות אלא שקביעות סעודה מועלת לו לברך המוציא (ועל דרך שנתבאר בפ"ב⁵³⁴⁴) ובירך על מעשה קדירה לא פטר את הפת הבאה בכיסנין⁵³⁴⁵ אלא אם כן נתכוין בפירוש לפוטרו בברכה זו לפי שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב ממנו שלא בכוונה. וכן אם היו לפניו שני מיני לחמניות ופת הבאה בכיסנין שהאחד קביעות סעודה מועלת בו והשני אין קביעות סעודה מועלת בו (וע"ד שנתבאר בפ"ב⁵³⁴⁶) או פת הבאה בכיסנין שקביעות סעודה מועלת בה עם פרורי לחם מדובקים שאין עליהם תורת לחם או שנתבשלו.⁵³⁴⁷

ויש חולקים על כל זה⁵³⁴⁸ ואומרים שאין חילוק כלל בין דבר החשוב לשאינו חשוב כל כך כל שברכותיהן שוות ואפילו יש לאחד דין קדימה על השני לכתחלה כששניהם לפניו הרי החשוב והמוקדם נפטר בברכת שאינו חשוב אף שלא נתכוין בפירוש לפוטרו.

⁵³⁴⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁴¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁴² כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁴³ כמבואר בשוע"ר שם סי"י.

⁵³⁴⁴ הלכה ז.

⁵³⁴⁵ רבינו יונה מב, א ד"ה בית שמאי, לגירסת מהר"ם שבחדושי אנשי שם. רשב"א שם ד"ה או דילמא ודף מא, א סוף ד"ה ולענין פסק. רא"ה מב, א ד"ה בירך על היין. ריטב"א שם ד"ה בירך על הפרפרת. שיטה מקובצת שם ד"ה בירך על הפת. וכן הוא בלוח ברה"י פ"ו ה"ז. ועיי' רמ"א סי' קעו.

⁵³⁴⁶ הלכה ה-ו.

⁵³⁴⁷ דלעיל שם הי"ד-טו.

⁵³⁴⁸ שו"ת מבי"ט ח"א סי' רכד (ראה אליה רבה סי' רו ס"ק ז). משמעות ס' חסידים סי' תתמו (ראה מ"א סי' רו ס"ק ח). משמעות שו"ע שם סי'ה שלא מחלק בזה (ראה כף החיים שם ס"ק לט).

ולצאת מידי ספק ברכות צריך ליזהר לכתחלה להתכוין בפירוש לפטור גם החשוב בברכה זו כשאנו לפניו עדיין ואם ישנו לפניו יברך עליו תחלה:

(ח) נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה ויש ממין זה לפניו עוד וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלא מהקנקן העומד לפניו שהוכן לשתייה אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיתה דעתו עליו בבירור לאכול או לשותות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל מידו מה שבירך עליו אבל בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה⁵³⁴⁹:

(ט) ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אחר כך הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך אם היה אוכל ושותה ממה שבידו⁵³⁵⁰.

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אף על פי שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו ועברו לפי שמתחלה כשבירך ידע שהמים שלפניו יחלפו ויעברו⁵³⁵¹:

(י) וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל שמזכיר שם שמים לבטלה⁵³⁵².

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חקיק שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר בה קודם שאמר אלהינו⁵³⁵³:

(יא) היה אוכל בחדר זה ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול שם צריך לחזור ולברך אף על פי שלא הסיח דעתו בינתיים ואפילו חוזר לאכול במקומו כיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום אפילו נטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו במקום השני בלא היסח הדעת בינתיים⁵³⁵⁴:

(יב) במה דברים אמורים שאינו יכול לראות מקומו הראשון במקום שאוכל אבל אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו אינו צריך לחזור ולברך אפילו מבית לבית או אפילו מבית לחצר אפילו לא היה כן בדעתו כשבירך ואפילו על מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון⁵³⁵⁵ (אם היה בדעתו לאכול כשבירך כמו שנתבאר⁵³⁵⁶):

⁵³⁴⁹ בשוע"ר סי' רו סי"א הביא ב' דיעות, ופסק כדעה זו להקל בספק ברכות.

⁵³⁵⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁵¹ ירושלמי פ"ו ה"א. משא"כ בפירות, אע"פ שדעתו עליהם, אפשר שלא יביאו לו. ב"י ד"ה אין מברכין. לבוש ס"ו. ט"ז ס"ק ט. מ"א ס"ק ז. ובשוע"ר שם סי"א כתב טעם אחר. וראה יגדיל תורה (ג.י.) חוב' א ע' מד.

⁵³⁵² כמבואר בשוע"ר שם סי"ג.

⁵³⁵³ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁵⁴ כמבואר בשוע"ר סי' קעח ס"א.

⁵³⁵⁵ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁵⁶ לעיל הלכה ה.

(יג) וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד מהם והשאר הלכו כולם אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים אינם צריכים לברך על מה שיאכלו כאן אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חברים בבית זה למה שיאכלו בבית אחר⁵³⁵⁷ :

(יד) וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הואיל והוא צריך לחזור למקומו אין עמידתו גמר סעודתו לפיכך כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה לסיים סעודתו ואין צריך לומר כשחוזר למקומו ואין צריך לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חברים בבית זה והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינו כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם⁵³⁵⁸ :

(טו) ומה הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן יש אומרים כל שהוא מז' המינין אפילו פירות ויין הואיל וברכתם האחרונה היא מעין ג' היא חשובה להצריך לברך במקום אכילה ויש אומרים שמין דגן בלבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל ז' המינין לברך במקומו וכן לענין שנוי מקום בדיעבד אין צריך לחזור ולברך שספק ברכות להקל⁵³⁵⁹ :

(טז) ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כגון פירות כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואינו צריך לברך עליהם שם אפילו לא אכל שם פת ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו⁵³⁶⁰ .

(ואם אכל שם פת ואין רוצה לחזור ולאכול פת במקומו הראשון מברך ברכת המזון במקום שגמר אכילת הפת⁵³⁶¹)

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון או ברכה מעין ג' בכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו⁵³⁶² .

(ואם שכח ועקר ממקומו ואין לו פת לאכול שם צריך לחזור למקומו אפילו היה שוגג אם אפשר לו שאין עליו עכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינם רוצים להמתין עליו ובדיעבד יצא אם בירך במקום שנזכר אפילו עקר במזיד ואפילו לכתחלה אם הוא רחוק כל כך שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון במעיו ולא יהיה רשאי לברך עוד יברך במקום שנזכר⁵³⁶³) :

(יז) במה דברים אמורים כשלא היה כן בדעתו כשבירך המוציא אבל אם בתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור סעודתו בבית אחר מותר שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו לפיכך נהגו

⁵³⁵⁷ כמבואר בשוע"ר שם ס"ב.

⁵³⁵⁸ כמבואר בשוע"ר שם ס"ג (אלא ששם ס"ח הביא דעת החולקים, וכאן פסק כדעה הא').

⁵³⁵⁹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁶⁰ כמבואר בשוע"ר שם ס"ד.

⁵³⁶¹ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁶² כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁶³ כמבואר בשוע"ר סי' קפד ס"א.

הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחלה.⁵³⁶⁴

אבל אם אינו הולך כלל כדי לאכול שם אף על פי שהיה בדעתו מתחלה לילך לשם לא ילך עד שיברך ברכת המזון.⁵³⁶⁵ אלא אם כן הולך לצורך מצוה עוברת.⁵³⁶⁶

(יח) ואפילו בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעתם קביעות כגון שכר ומי דבש במדינות אלו.⁵³⁶⁷ אין שנוי מקום חשוב הפסק אם חוזר למקומו אלא כששהה חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבריו והפליג בדברים או שהלך לבית הכנסת או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקבו ונכנס לבית הכסא וכיוצא בזה אינו חשוב הפסק ואין צריך לומר אם דיבר עם חבריו ולא הפליג ואפילו הוא דבר הרשות ואין צריך לומר אם יצא להביא דבר מצרכי האכילה או השתיה.⁵³⁶⁸

(יט) האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שמתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שנוי (כמו מחדר לחדר שבהיקף מחיצות) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל ממנו במערבו כיון שאינו יכול לראות מקומו הראשון מפני האילן שמפסיק נקרא שנוי מקום וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו.⁵³⁶⁹

אבל אם אוכל בחדר אחד אף על פי שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול מאחוריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות מקומו הראשון אין זה שנוי מקום כיון שמוקף מחיצות.⁵³⁷⁰

(כ) וכן האוכל בגן מוקף מחיצות.⁵³⁷¹ ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד אין צריך לברך על האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך.⁵³⁷²

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הם סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל לפי שהם כמו מבית לבית שאין דעתו מועלת כלום וכן מאילן לאילן במקום שאינו מוקף מחיצות אם לא יכול לראות מקומו הראשון.⁵³⁷³

⁵³⁶⁴ כמבואר בשוע"ר סי' קעח ס"ד.

⁵³⁶⁵ כמבואר בשוע"ר שם ס"ה.

⁵³⁶⁶ שאז מותר לילך על מנת לחזור למקומו לברך ברכת המזון. ולדעה אחת מותר אף שלא על מנת לחזור למקומו - אם דעתו לסיים הסעודה במקום השני, כמבואר בשוע"ר שם ס"ו. וראה קצות השלחן סי' מא ס"ג. באור סדר ברה"נ ע' 304.

⁵³⁶⁷ עיי' שוע"ר רס"י ריג.

⁵³⁶⁸ כמבואר בשוע"ר סי' קעח ס"ח.

⁵³⁶⁹ כמבואר בשוע"ר שם ס"ט.

⁵³⁷⁰ כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁷¹ מ"א ס"ק ט.

⁵³⁷² כמבואר בשוע"ר שם.

⁵³⁷³ כמבואר בשוע"ר שם.

פרק י'

הביאו⁵³⁷⁴ לפניו לאכול חתיכות של פת ופת שלימה, מצוה מן המובחר לברך על השלימה. ואפילו היא פת קיבר⁵³⁷⁵ וקטנה והחתיכות פת נקיה וגדולה מהשלימה. והוא שהכל ממין אחד, אבל אם השלימה משעורים והחתיכות מחטים, אפילו היא פרוסה קטנה, היא קודמת לברך עליה, שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו' מוקדם לברכה. ואף על פי כן ירא שמים יוצא ידי שתיהן שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן יחד, הואיל וגם השעורה היא מז' המינים והיא שלימה. אבל אם השלימה היא של שיפון (שקורין קארין), אף על פי שהוא מין שעורים, כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש אין צריך להניחו כלל עם פרוסה של חטים⁵³⁷⁶:

(ב) וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן. אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן, יברך עליה, ואין לו לחוש להשנית אף על פי שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו, שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחוייב לאכול ממנה כלל. ואפילו רוצה לאכול פרוסה שאינה מז' המינים ולפניו שלימה שהיא משבעת המינים אינו מחוייב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה⁵³⁷⁷:

(ג) הביאו לפניו לאכול שתי גלוסקאות שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה. והוא ששתיהן ממין אחד ושוות בנקיות. אבל אם היתה הקטנה נקיה והגדולה פת קיבר מברך על הנקיה. ואם שתיהן שוות בגדולתן ושתיהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו, מברך על הלבנה יותר. אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו, יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה⁵³⁷⁸:

(ד) וכל זה במין אחד. אבל אם אחד של שעורים ואחד של כוסמין, אף על פי שהכוסמין יפים ונקיים משל שעורים, מברך על של שעורים, לפי שהשעורה מפורשת בשבעת המינים, מה שאין כן כוסמין אף על פי שהם מין חטים, לא הזכירם הכתוב בפירוש⁵³⁷⁹:

(ה) במה דברים אמורים בששתיהן חביבות עליו בשוה. אבל אם של כוסמין חביבה עליו יותר⁵³⁸⁰, יש אומרים שמברך על החביב, ויש אומרים שמברך על מין שבעה שבפסוק⁵³⁸¹:

(ו) היו לפניו מיני פירות הרבה שברכותיהם שוות ואין ביניהם מז' המינים, אם יש ביניהם מין אחד שהוא חביב אצלו יותר מכולם מצוה מן המובחר לברך עליו ולפטור את השאר בברכתו. ומכל מקום אם החביב אינו שלם ואחרים הם שלמים, מצוה מן המובחר לברך על השלם⁵³⁸²:

⁵³⁷⁴ דיני קדימה בברכת המוציא שיתבארו כאן ה"א-ה, נתבארו בשוע"ר סי' קסח ס"א-ה, ויצויין לקמן בשולי הגליון. ונתבארו גם בלוח ברה"נ פ"ג ה"א-ה.

דיני קדימה בברכת הפירות ושאר מאכלים, שיתבארו כאן ה"ו-טז, נתבארו בשוע"ר סי' קיא, ובשוע"ר לא הגיע לידינו סימן זה. ונתבארו בלוח ברה"נ פ"ג ה"ו-טז, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

⁵³⁷⁵ שאינה מקמח נקי.

⁵³⁷⁶ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"א.

⁵³⁷⁷ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ב.

⁵³⁷⁸ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ה.

⁵³⁷⁹ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ה.

⁵³⁸⁰ שאז דינו כמו ז' מינים ופרי אחר החביב יותר, שיתבאר לקמן ה"ח.

⁵³⁸¹ כמבואר בשוע"ר סי' קסח ס"ה.

⁵³⁸² כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"ו.

(ז) ואם אין ברכותיהן שוות, הרי ברכות בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה קודמין לברכת שהכל אף על פי שהמין שברכתו שהכל חביב עליו. אבל בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, אם המין שברכתו בורא פרי האדמה חביב עליו צריך לברך עליו תחלה. ואם שניהם שוים בחביבות, טוב להקדים ברכת בורא פרי העץ, אף על פי שאין חיוב גמור בדבר⁵³⁸³:

(ח) ואם יש ביניהם מז' המינים, אם ברכותיהם שוות (כגון תאנים וענבים עם תפוחים), עליו הוא מברך ופוסט את האחרים, אפילו הוא חצי והם שלמים. ואם האחרים חביבים עליו יותר, מברך על איזה שירצה.

ואם אין ברכותיהם שוות וצריך לברך על שניהם (כגון תאנים או ענבים או צמוקים עם מיני קטניות), איזה מהם שירצה יכול להקדים לברך תחלה מן הדין, אם שניהם שוים בחביבות, אלא שטוב יותר להקדים ברכת בורא פרי העץ לבורא פרי האדמה. ואם אותו שאינו ממין ז' חביב עליו יותר, יש לו להקדימו, אף על פי שברכתו בורא פרי האדמה⁵³⁸⁴:

(ט) שבעת המינים עצמן יש להם קדימה זה על זה, שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דבש פירושו תמרים) קודם לברכה, אם הן שוין אצלו בחביבות. ואם המאוחר בפסוק חביב אצלו יותר, איזה שירצה יקדים⁵³⁸⁵:

(י) במה דברים אמורים בפירות זה עם זה או בחטה ושעורה זה עם זה. אבל חטה ושעורה עם פירות, יש להקדים החטה ושעורה אף על פי שהפירות חביבים עליו יותר⁵³⁸⁶:

(יא) באיזה חטה ושעורה הכתוב מדבר, כשהן בדרך אכילתן, כגון שעשה ממנו פת או תבשיל שברכתו בורא מיני מזונות. אבל כל שמברכין עליו בורא פרי האדמה או שהכל אין מברכין עליו לפני מין ז', אלא אם כן הוא דבר שחביב אצלו יותר, ואין ברכתו שהכל אלא בורא פרי האדמה, וברכת מין ז' הוא בורא פרי העץ, כמו שנתבאר⁵³⁸⁷:

(יב) אפילו ברכת בורא מיני מזונות של כוסמין ושבולת שועל ושיפון שאין כתובין בפירוש בפסוק, קודמין לברכת בורא פרי העץ של כל הפירות, אף שהן מין ז' (ולכן מיני מתיקה שקורין לעקיד, אפילו הוא של שיפון, קודמין לכל מיני מרקחת, אפילו הן ממין ז', ואף שהם חביבים עליו ביותר).

חוץ מן הזית שהוא קודם לשעורה, ואין צריך לומר לשבולת שועל ושיפון שהן מין שעורה, אם שוין בחביבות, לפי שארץ השני שבפסוק הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב מן המאוחר מארץ הראשון. אבל חטה קודמת לזית וכן שעורה לתמרים⁵³⁸⁸:

(יג) תמרים קודמין לענבים וצמוקין, אבל היין קודם אפילו לזית, אפילו הזית חביב עליו יותר, מפני שברכת בורא פרי הגפן היא חשובה מכל הברכות, חוץ מברכת בורא מיני מזונות בין של חטה בין

⁵³⁸³ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"ז.

⁵³⁸⁴ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"ח.

⁵³⁸⁵ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"ט.

⁵³⁸⁶ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"י.

⁵³⁸⁷ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"יא.

⁵³⁸⁸ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג ה"יב.

של שעורה שקודמת לבורא פרי הגפן, אפילו היין חביב עליו יותר⁵³⁸⁹:

(יד) ברכת הפת אפילו של כוסמין ושיפון קודמת לכל הברכות אפילו לזית ויין⁵³⁹⁰:

(טו) כל מקום שהחביב קודם, בין שהוא חביב עליו ברוב הפעמים אף על פי שאין חפץ בו עתה, בין שחפץ בו עתה אף על פי שאינו חביב עליו ברוב הפעמים, נקרא חביב. ואם יש לפניו שני מינים האחד חפץ בו עתה והשני חביב עליו ברוב פעמים, איזה שירצה יקדים⁵³⁹¹:

(טז) כל דיני קדימות הללו אינן אלא כששניהם לפניו. אבל אם אותו שדינו להקדימו אינו לפניו, אינו צריך להמתין עליו. ואם הביאו לפניו בעודו מברך על מין הראשון, אף על פי שברכותיהן שוות והשני חביב לו והוא ממין ז', מכל מקום יאכל ממין הראשון תחלה⁵³⁹²:

פרק יא

ברכת הריח הטוב צריך לברך⁵³⁹³ קודם שיתחיל להריח כמו שמברכין על האוכלין קודם שיטעום⁵³⁹⁴ לפי שאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה⁵³⁹⁵.

וכיצד מברך⁵³⁹⁶ אם זה שהריח הטוב יוצא ממנו הוא מין עשב מברך בורא עשבי בשמים⁵³⁹⁷ ויש לומר (עשבי) העיין בחיר"ק⁵³⁹⁸ כמ"ש עשבות הרים (משלי כז):

(ב) ואם הוא מין עץ מברך עליו בורא עצי בשמים⁵³⁹⁹ ואפילו אינו עץ גמור ממש כעץ האילן אלא גבעולין שאינן רכים ממש כעשבים וירק אלא קשים קצת כגבעולי הפשתן⁵⁴⁰⁰ כגון שבולת נרד שקורין אושפי"ג⁵⁴⁰¹ וכן סימלק (שקורין רוסמארי"ן) נקראין עץ⁵⁴⁰² לענין ברכה זו כמו שמצינו בלשון הכתוב שהפשתן נקרא עץ כמ"ש ותטמנם בפשתי העץ⁵⁴⁰³ וכן על ריח השמן⁵⁴⁰⁴ משבולת נרד (שקורין שפיגנארד"י) מברך בורא עצי בשמים⁵⁴⁰⁵:

⁵³⁸⁹ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג הי"ג.

⁵³⁹⁰ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג הי"ד.

⁵³⁹¹ כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג הט"ו.

⁵³⁹² כמבואר בלוח ברה"נ פ"ג הט"ז.

⁵³⁹³ אף שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד, כמבואר בשוע"ר סי' תריב ס"ז. וראה לקוטי שיחות חי"ד ע' 149 בשוה"ג.

⁵³⁹⁴ ברכות מג, א. טור ושו"ע סי' רטז ס"א. ב"ח שם ד"ה ברכת הריח.

⁵³⁹⁵ ראה גם שווע"ר סי' קסז ס"א.

⁵³⁹⁶ רמב"ם הלי ברכות פ"ט ה"א. טור שם. לבוש שם ס"ב.

⁵³⁹⁷ ברכות מג, ב. טור ושו"ע שם ס"ב וס"ח. וראה גם שווע"ר סי' רצז ס"ג.

⁵³⁹⁸ ט"ז ס"ק יב בשם המדקדקים.

⁵³⁹⁹ ברכות מג, א. טור ושו"ע שם. וראה גם שווע"ר סי' רצז ס"ג.

⁵⁴⁰⁰ פסקי ריא"ז פ"ו ה"ה אות ז. שלטי גבורים (לא, ב) אות ו. מ"א שם ס"ק ט. וראה גם לעיל פ"ו ה"ו-ז שדין אילן לענין ברכת הריח וכלאי הכרם אינו דומה לדין אילן לענין ברכת הפירות. וראה בדי השלחן סי' סב ס"ק ג. תורת מנחם. באור סדר ברה"נ ע' 347.

⁵⁴⁰¹ ברכות מג, ב. רש"י שם ד"ה חלפי. טור ושו"ע שם ס"ז.

⁵⁴⁰² ברכות שם. רבינו יונה שם ד"ה וסמלק. שו"ע שם.

⁵⁴⁰³ יהושע ב, ו. ברכות שם.

⁵⁴⁰⁴ כמו במים הנסחטים מהבושם דלקמן ה"ו.

⁵⁴⁰⁵ ט"ז ס"ק ט. וראה שווע"ר סי' תקיא ס"ז.

(ג) ואם הוא פרי הראוי לאכילה בין פרי העץ כמו תפוח ואתרוג⁵⁴⁰⁶ בין פרי האדמה⁵⁴⁰⁷ מברך על ריחו ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן ריח טוב בפירות⁵⁴⁰⁸.

ואם נטלו בידו לאכלו בלבד והריח עולה מאיליו אל חוטמו אינו מברך על ריח זה הואיל ולא נטלו בידו כדי שיעלה הריח אל חוטמו רק לאכילה לבדה⁵⁴⁰⁹ אלא אם כן נמלך ומגביה הפרי אל חוטמו ליהנות מריחו קודם שיאכלנו אז מברך⁵⁴¹⁰ תחלה אשר נתן ריח טוב בפירות ואחר כך ברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה ואוכלו⁵⁴¹¹.

ואפילו פרי שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי תערובות⁵⁴¹² אם עקרו עומד לכך⁵⁴¹³ כגון קנמון (שקורין צימרני"ד)⁵⁴¹⁴ וצפורן (שקורין נעגלי"ך)⁵⁴¹⁵ שעומדין לתבלין בתבשילין⁵⁴¹⁶ יש אומרים שמברך על ריחם אשר נתן ריח טוב בפירות⁵⁴¹⁷ ויש חולקים בזה⁵⁴¹⁸ ואומרים שמברך עליהן בורא עצי בשמים⁵⁴¹⁹ מאחר שאינם ראויים לאכילה בעינם.

ומספק יש לברך עליהם בורא מיני בשמים⁵⁴²⁰ שהיא כוללת כל המינים⁵⁴²¹ ויוצא בה ידי חובתו בדיעבד על כל המינים⁵⁴²² וכן בדבר שספק לו אם הוא מין עץ או מין עשב⁵⁴²³:

(ד) ורדים שהם שושנים (שקורין רויזין) הגדלים בקרקע מברך על ריחם בורא עשבי בשמים⁵⁴²⁴

⁵⁴⁰⁶ בכל השנה. ולענין ימי הסכות ראה לקמן ה"ח.

⁵⁴⁰⁷ ב"ח שם ד"ה וכתב עוד על ריח. אליה רבה שם ס"ק ט.

⁵⁴⁰⁸ ברכות מג, ב. טור ושו"ע שם ס"ב (הנותן). אליה זוטא שם ס"ק ג ואליה רבה שם ס"ק ה בשם כמה פוסקים (אשר נתן). ראה גם שו"ע"ר סי' רצז ס"ג.

⁵⁴⁰⁹ תוס' שם ד"ה האי מאן. רא"ש ברכות פ"ח סי' ג. טור ושו"ע שם ס"ב.

⁵⁴¹⁰ פרי מגדים משבצות זהב סי' ריז ס"ק א. וראה גם לקמן ה"י.

⁵⁴¹¹ אליה זוטא שם ס"ק ד. אליה רבה שם ס"ק ו.

⁵⁴¹² שו"ת הרשב"א ח"א סי' שצז וסי' תתכא בשם הראב"ד. מ"א שם ס"ק ד. אליה זוטא ס"ק ו ואליה רבה ס"ק ט.

⁵⁴¹³ מ"א שם ס"ק ו.

⁵⁴¹⁴ ברכות מהר"ם ד"ה על ההדס (קנמון). טור (קנמון) ושו"ע שם ס"ב (קנל"ה). ט"ז שם ס"ק ד (צימרני"ד). לבוש שם ס"ג (קנמון). וראה אליה זוטא ס"ק ו ואליה רבה שם ס"ק ט. והיינו שעיקרו לתבלין אף שרגילין גם לאכלו, כדלעיל פ"ו הי"ט. וראה בדי השלחן סי' סב ס"ק ח. תורת מנחם.

⁵⁴¹⁵ ברכות מהר"ם שם (נעגליין). שו"ע שם (קלאו"ו). ט"ז שם (שהוא נעגליין). וראה לעיל פ"ו הי"ט והכ"ב שאין נאכלין אלא ע"י תערובת.

⁵⁴¹⁶ וכן אם עומדים לאכלן במרקחת, כדלקמן ה"ד. וראה באור סדר ברה"י ע' 352. וגם רגילות להריח בהם, כדלקמן ה"ט.

⁵⁴¹⁷ רא"ש פ"ו סי' (לענין קנה). טור שם (לענין קנה וקנמון וכיוצא בהם). שו"ע שם (קנל"ה וקלאו"ו).

⁵⁴¹⁸ ברכות מהר"ם שם (קנה וקנמון נעגליין וכיו"ב). הובא בטור שם. אליה רבה שם ס"ק ט.

⁵⁴¹⁹ כדלעיל ס"ב שנקראים עץ לענין ברכת הריח, אף שלענין אכילה ברכת הקנמון בורא פרי האדמה כדלעיל פ"ו הי"ט. וראה באור סדר ברה"י ע' 352.

⁵⁴²⁰ אגור סי' שה. אליה זוטא ורבה שם.

⁵⁴²¹ אפילו על הפירות (ב"י ד"ה ועל כולם. ט"ז שם ס"ק ג).

⁵⁴²² רמב"ם ה' ברכות פ"ט ה"א. סמ"ג עשין כז ה' ברכות הריח. טור ושו"ע שם ס"ב. וראה גם שו"ע"ר סי' רצז ס"ג.

⁵⁴²³ רמב"ם שם ה"ה. תוס' מג, א ד"ה ועל ההדס, בשם הר"מ מקוצי (סמ"ג שם). טור ושו"ע שם.

⁵⁴²⁴ מרדכי פ"ו רמז קמז. הגהות מיימוניות ה' ברכות פ"ט אות ג. ב"י ד"ה כתוב במרדכי.

והגדלים באילן מברך בורא עצי בשמים⁵⁴²⁵ ואף על פי שראוים לאכילה במרקחת⁵⁴²⁶ אין עיקרם עומד לכך אלא להריח⁵⁴²⁷:

(ה) וכל שאינו לא מין עץ ולא מין עשב כגון המור והוא מוסק (שקורין פיזו"ם בלשון אשכנז⁵⁴²⁸) היוצא מחטטורות שבצואר חיה ידוע⁵⁴²⁹ שמתקבץ שם תחלה כמין דם ואחר כך מתיבש ונעשה ממנו המור מברך על ריחו בורא מיני בשמים⁵⁴³⁰.

ואסור לאכלו וליתנו כתבשיל משום חשש דם⁵⁴³¹ ויש מתירין⁵⁴³² ובעל נפש יחמיר לעצמו בספק של תורה:

(ו) שמן שפטמו בבשמים אם יש ממשות הבושם בשמן מברך על ריח השמן כברכת הבושם עצי בשמים⁵⁴³³ או עשבי בשמים⁵⁴³⁴ ואם סיננו מהשמן לגמרי רק שריחו נקלט בשמן יש אומרים⁵⁴³⁵ שמברך בורא מיני בשמים ויש לחוש לדבריהם⁵⁴³⁶.

אבל מים הנסחטים מהבושם הרי הם כממשות הבושם ומברך על ריחם כברכת הבושם⁵⁴³⁷ לדברי הכל⁵⁴³⁸.

וכן על ריח שרף הנוטף מהעצים כגון הלבונה והמיצטיכ"י⁵⁴³⁹ מברך עצי בשמים⁵⁴⁴⁰:

(ז) ואם יש בתוך השמן ממשות משניהם מעצי ומעשבי בשמים מברך בורא מיני בשמים⁵⁴⁴¹ לדברי

⁵⁴²⁵ רמב"ם שם ה"ו. רא"ש פ"ו ס"ז. טור ושו"ע שם ס"ג. וראה לעיל פ"ו הי"ד שלענין אכילה ברכת כל הורדים הוא בורא פרי האדמה.

⁵⁴²⁶ שו"ת הרשב"א שם בשם הראב"ד.

⁵⁴²⁷ מ"א שם ס"ק ו. ט"ז ס"ק ה.

⁵⁴²⁸ ברכות מהר"ם ד"ה על ההדס. לבוש שם ס"ב. ב"ח שם ד"ה ואם אינו. ט"ז שם ס"ק ב.

⁵⁴²⁹ חיה ששמה "ידוע". ראה רש"י שופטים יח, יא ד"ה ידעוני. תורה אור צט, א.

⁵⁴³⁰ ברכות מג, א. לפירוש רבינו יונה שם ד"ה חוץ. רא"ש פ"ו ס"י לה. טור ושו"ע שם ס"ב. ט"ז שם. מ"א שם ס"ק ג. וראה גם שו"ע"ר סי' רצז ס"ג.

⁵⁴³¹ רבינו יונה שם בשם הרמ"ה. הובא ברא"ש ובטור וט"ז ומ"א שם.

⁵⁴³² רבינו יונה שם. הובא שם ושם. וראה שו"ע"ר סי' תסז סט"ז. תורה אור שם. לקוטי תורה נשא כא, א. יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ה סי' קנה. כתבי ר' אייזיק ח"א ע' ש. וראה לקמן סי' תקצא ס"ד.

⁵⁴³³ ברכות מג, סע"א. לפירוש הערוך ערך כשר. הובא ברבינו יונה שם ד"ה וכשרתא וברא"ש שם סי' לו ובטור שם.

⁵⁴³⁴ ב"י שם ד"ה והרמב"ם בדעת הרמב"ם והרא"ש. שו"ע שם ס"ו.

⁵⁴³⁵ רבינו יונה ורא"ש וטור שם בשם הראב"ד. פסקי ריא"ז פ"ו ס"ו. שלטי הגבורים פ"ו (לא, ב) אות ד. ודעה הא' היא דעת רבינו חננאל (בתוס' שם ד"ה משחא) והרשב"א (שם ד"ה אמר מר זוטרא) לפי פירוש הב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו ולכולי עלמא. וגם דעת הרמב"ם לפי פירוש הב"ח (שם ד"ה ומ"ש ויש אומרים. הובא במ"א שם ס"ק יג).

⁵⁴³⁶ אבל לא חיישינן לדברי טור ושו"ע שם בשם יש אומרים שלא לברך כלל, דיחיד הוא נגד כל הגאונים (ב"ח ומ"א שם. נחלת צבי שם ס"ק ו. אליה זוטא שם ס"ק ט. אליה רבה שם ס"ק יב). וראה בדי השלחן סי' סב ס"ק יב. תורת מנחם. באור סדר ברה"י ע' 355 הערה 4.

⁵⁴³⁷ רמב"ם הלי ברכות פ"ט ה"ו. רא"ש פ"ו ס"ז. טור ושו"ע שם ס"ג. וראה גם לעיל סוף ה"ב.

⁵⁴³⁸ ע"י רבינו יונה מג, א ד"ה וכתב רמז"ל, מ"ש בשם הראב"ד. ובב"ח שם ד"ה ומ"ש רבינו ומי הורד, דנקטינן כהרמב"ם והרא"ש. וראה מ"א ס"ק ז דהיינו אפילו למאן דפליג גבי ברכת הפירות (לעיל פ"ז הי"ב). וראה שם הגדולים.

⁵⁴³⁹ ראה רש"י ביצה לג, ב ד"ה במוסטקי (הובא במ"א שם ס"ק ח) שרף של עץ כו' וריחו דומה לריח לבונה ובלשון ערבי קורין אותו מוסתק"י.

⁵⁴⁴⁰ רמב"ם רא"ש וטור ושו"ע שם.

הכל⁵⁴⁴² וכן אם עצי ועשבי בשמים שחוקים ומעורבים יחד בעינם בלי תערובות שמן מברך על ריחם בורא מיני בשמים⁵⁴⁴³ אבל אם אינם שחוקים ואפשר להפרידם צריך לברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו⁵⁴⁴⁴.

וטוב להקדים ברכת עצי בשמים לעשבי בשמים⁵⁴⁴⁵ ואם יש ביניהם הדס הוא מוקדם לברכה⁵⁴⁴⁶.
ואם יש לפניו גם דבר שברכתו בורא מיני בשמים צריך להקדים ברכת עשבי בשמים לבורא מיני בשמים⁵⁴⁴⁷:

(ח) אין מברכין על הריח הטוב אלא אם כן נעשה להריח בו⁵⁴⁴⁸ אבל מוגמר⁵⁴⁴⁹ שמגמרים בו את הבגדים ליתן בהם ריח אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר⁵⁴⁵⁰ ואין צריך לומר מוגמר שמגמרים בבית להעביר ממנו ריח רע ואפילו בשמים שמולין עמו האסטניס לבית הכסא לבטל הריח רע אין מברכין עליהם⁵⁴⁵¹ כלל אף אם בא להריח בהם⁵⁴⁵² שלא בבית הכסא הואיל ואין עומדים להריח בהם ליהנות מריחם רק להעביר ריח רע בלבד.

ולכן יש אומרים⁵⁴⁵³ שהמריח באתרוג של מצוה אין מברך עליו כל שבעת ימי החג⁵⁴⁵⁴ אף על פי שמותר להריח בו⁵⁴⁵⁵ אינו עומד להריח בו אלא ליטלו לשם מצוה ואינו דומה לאתרוג של כל השנה⁵⁴⁵⁶ ושאר פירות העומדים לאכילה שאף על פי שעיקרם לאכילה מכל מקום רגילות הוא גם כן להריח מהם בשעת אכילה ולכן נקראים גם כן עומדים לריח⁵⁴⁵⁷. ויש אומרים⁵⁴⁵⁸ שגם בשבעת ימי החג מאחר שמותר להריח בו נקרא גם כן עומד לריח כמו בשאר ימות השנה ולכן טוב למנוע מלהריח בו כל החג להנצל מספק ברכה⁵⁴⁵⁹.

⁵⁴⁴¹ רבינו יונה (שם ד"ה וכשרתא) ורא"ש (סי' לו) וטור שם בשם הראב"ד. שו"ע שם סי' י.
⁵⁴⁴² פרישה שם סי' יח.
⁵⁴⁴³ ראה אליה זוטא שם סי' יב ואליה רבה שם סי' טז.
⁵⁴⁴⁴ רמב"ם שם פ"ט ה"ד. טור ושו"ע שם סי' י.
⁵⁴⁴⁵ רוקח סי' שכט. ב"י שם ד"ה כתב הרוקח. לבוש שם סי' י. וכדלעיל פ"י ה"ז לענין אכילת פירות, ובלוח ברה"י פ"ג ה"ז.
⁵⁴⁴⁶ ברכות מג, ב. לגירסת הרא"ש שם סי' לט. טור ושו"ע שם סי' א - לענין קדימת הדס לשמן. וראה שו"ע"ר סי' רצז סי' י. והיינו בכל השנה, אבל בימי הסוכות ראה לקמן סוף ה"ח.
⁵⁴⁴⁷ שהיא ברכה כללית יותר כדלעיל ה"ג.
⁵⁴⁴⁸ ברכות נג, א. טור ושו"ע סי' ריז סי' ב.
⁵⁴⁴⁹ בשמים הניתנים על גבי גחלים להפצת ריחם. וראה גם שו"ע"ר סי' רנב סי' א.
⁵⁴⁵⁰ ברכות שם. טור ושו"ע שם סי' ג. ודין בגדים המוגמרים יתבאר לקמן ה"א.
⁵⁴⁵¹ ברכות שם. רש"י שם ד"ה בשמים. טור ושו"ע שם סי' ב. מ"א שם סי' ד.
⁵⁴⁵² שיטה מקובצת ברכות שם ד"ה ואסיקנא. מ"א שם סי' א.
⁵⁴⁵³ רבינו שמחה, הובא במדכ"ר רמז קמז. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ט אות ה בשמו. דעה הב' בטור ושו"ע סי' רטז סי' ד.
⁵⁴⁵⁴ סדר ברכות (רמכל מקום) ברכת הריח. ט"ז סי' תרג ס"ק א. אליה רבה שם סי' ק ב ובסי' רטז סי' כב.
⁵⁴⁵⁵ סוכה לז, ב. טור ושו"ע סי' תרג ס"א.
⁵⁴⁵⁶ דלעיל ריש ה"ג.
⁵⁴⁵⁷ ט"ז שם סי' יד.
⁵⁴⁵⁸ ראבי"ה ח"ב סי' תרפא. דעה הא' בטור ושו"ע סי' רטז סי' ד.
⁵⁴⁵⁹ סמ"ק סי' קצג. שו"ע שם סי' יד וסי' תרג ס"א.

אבל ההדס מן הדין אסור להריח בו⁵⁴⁶⁰ כל החג⁵⁴⁶¹ כמו שנתבאר בהלכות לולב⁵⁴⁶²:

(ט) וכן פלפלין וזנגביל כתושין⁵⁴⁶³ אף מי שנהנה מריחם יש אומרים⁵⁴⁶⁴ שאין לברך עליו לפי שמכיון שעשויין לתבלין בלבד ואין רגילות כל כך להריח בהם לא נקראו עומדים לריח כלל מה שאין כן קנמון וצפורן⁵⁴⁶⁵ רגילות הוא להריח בהם אפילו שלא בשעת אכילה וגם כשמשימים אותם בתבשיל מתכוונים גם להיות ריח התבשיל נודף ויש חולקין בזה⁵⁴⁶⁶. ולכן נכון למנוע שלא להריח בהם⁵⁴⁶⁷. וכן שלא להריח בלחם חם אם יש לו ריח טוב להנצל מספק ברכה⁵⁴⁶⁸:

(י) ואפילו בשמים העומדים להריח בהם אם הם מונחים באיזה מקום שלא הונחו שם כדי להריח בהם שם כגון שהונחו בחדר להצניעם ולשמרם הרי הנכנס לשם ומריח אינו מברך ואפילו נכנס כדי להריח בהם⁵⁴⁶⁹. אבל כשמונחים בחנות שנמכרים שם צריך לברך על ריחם כל הנכנס לשם ונהנה מהריח⁵⁴⁷⁰ לפי שבהנחתם שם מתכוין המוכר גם שיעלה מהם ריח טוב ויקפצו עליהם קונים⁵⁴⁷¹ וכן המוכר⁵⁴⁷² מברך בפעם הראשונה⁵⁴⁷³ שנכנס ונהנה מהריח.

ואפילו המונחים בחדר להצניעם שם אם נטלם בידו והגביהם ממקומם להקריבם אל חוטמו להריח בהם צריך לברך מאחר שהם בעצמן עומדים להריח רק שבמקום זה שמונחים עתה אינם מונחים לריח וכיון שהגביהם בידו הרי שינה מקומם לתוך ידו כדי להריח (ומטעם זה הנוטל פרי בידו לאכלו בלבד ואחר כך נמלך ומגביה הפרי בידו אל חוטמו להריח בו צריך לברך כמו שנתבאר לעיל⁵⁴⁷⁴ לפי ששינה מקומו הראשון שהיה שם הפרי שלא לריח שהוא ידו):

(יא) ריח טוב שאין לו עיקר כגון בגדים המוגמרים יש אומרים⁵⁴⁷⁵ שאין מברכין על ריחם וטוב לחוש ולמנוע מלהריח בהם⁵⁴⁷⁶ אבל כלי שהיו בתוכו בשמים ונקלט הריח לתוכו לדברי הכל אין לברך עליו

⁵⁴⁶⁰ סוכה שם. טור ושו"ע סי' תרנג ס"א.

⁵⁴⁶¹ ראה באור סדר ברה"ט ע' 361.

⁵⁴⁶² סי' תרנג. אבל סי' זה בשוע"ר לא הגיע לדינו.

⁵⁴⁶³ שיירי כנסת הגדולה רס"י רצו בהגהות הטור. עולת תמיד סי' רצו ס"ק א. אליה רבה שם ס"ק א.

⁵⁴⁶⁴ ט"ז יו"ד סי' קח ס"ק י בשם מצאתי כתוב. נקודת הכסף שם בשם אור ישראל בשם הב"ח - לענין פלפלין. אליה רבה שם - אף לענין זנגביל. וראה גם שוע"ר סי' רצו ס"ד.

⁵⁴⁶⁵ דלעיל ה"ג.

⁵⁴⁶⁶ מטה משה סי' תקה בשם מהרא"י. ט"ז שם ובאו"ח סי' רצו ס"ק ה. שיירי כנסת הגדולה שם - לענין פלפלין. עולת תמיד שם - אף לענין זנגביל.

⁵⁴⁶⁷ ראה מ"א סי' רצו ס"ק א שדינו כפת דלקמן.

⁵⁴⁶⁸ רמ"א סי' רטו סי"ד.

⁵⁴⁶⁹ מ"א סי' ריז ס"ק א.

⁵⁴⁷⁰ ב"ח שם ד"ה הנכנס. אליה רבה שם ס"ק א.

⁵⁴⁷¹ ברכות נג, א. טור ושו"ע סי' ריז ס"א.

⁵⁴⁷² לשיטת הב"ח הנ"ל שמברך אף שלא נתכוין להריח. ראה ט"ז שם ס"ק א.

⁵⁴⁷³ משא"כ ביצא על מנת לחזור (טור ושו"ע שם).

⁵⁴⁷⁴ הלכה ג.

⁵⁴⁷⁵ רמב"ם ה"ל ברכות פ"ט ה"ח. שו"ע שם ס"ג.

⁵⁴⁷⁶ דלהטור שם צריך ברכה. וראה ט"ז שם ס"ק ב.

לפי שלא הונחו בו הבשמים כדי שיקלוט הריח אל תוכו⁵⁴⁷⁷ :

(יב) הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה או אפילו שני פעמים בשנה⁵⁴⁷⁸ ונהנה בראיתו מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן ואם אינו נהנה בראיתו אינו מברך עד שעת אכילה והעולם נהגו שלא לברך בכל ענין עד שעת אכילה כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראיתו למי שלא נהנה. ויברך תחלה שהחיינו⁵⁴⁷⁹ ואחר כך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה והמברך בשעת ראייה לא הפסיד אם נהנה בראיתו⁵⁴⁸⁰ :

(יג) אין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי ומכל מקום אם בירך משהוציאו הפירות שהם ראויים לברכתם⁵⁴⁸¹ שהיא על דרך שנתבאר בפ"ו⁵⁴⁸² אין צריך לחזור ולברך שהחיינו אחר תשלום גידולם⁵⁴⁸³ .

ואם לא בירך בראיה ראשונה או באכילה הראשונה יש לברך על הראיה השניה או על האכילה השניה בלא שם ומלכות⁵⁴⁸⁴ :

(יד) פרי שיש בו מינים הרבה מברך על כל מין ומין כגון שני מיני אגסים (שקורין גדאולי"ן ובארי"ן) או תפוחים (כגון תפוח שבשדות ותפוח שבעצי היער) או גודגניות (כגון שקורין וינקש"ל וקארשי"ן) ואפילו יש להם טעם אחד או כגון אדומות ושחורות⁵⁴⁸⁵ :

(טו) אין מברכין שהחיינו אלא על דבר הניכר היטב שהוא חדש ואין עתה כיוצא בו מן הישן לפיכך אין מברכין אלא על פירות שאינן יכולין להתקיים משנה לשנה שכשמגיע החדש אין בעולם כיוצא בו מן הישן ואף שיש מקיימין אותם על ידי תחבולות הם מעט מזער ואין חוששין להם אבל מיני ירקות שמטמינים אותם בבורות ומתקיימים שם כל ימות השנה (שקורין רעטא"ך או בוריקע"ס) אין מברכין עליהם בחדושם הואיל ויש ישנים רבים כיוצא בהם ואף אם הוא לא אכל מהם כל ימות השנה הרי אחרים רבים אכלו מהם.

ואם החדש ניכר היטב בטעמו וגם במראיתו מברכין עליו שהחיינו כגון הריפות שעושין מדגן חדש שניכרים היטב שהם חדשים במראית העין ובטעמם שהוא לשבח⁵⁴⁸⁶ :

(טז) ריח המתחדש משנה לשנה יש אומרים⁵⁴⁸⁷ לברך עליו שהחיינו כמו על פרי מאכל ויש

⁵⁴⁷⁷ ט"ז שם.

⁵⁴⁷⁸ ב"י סי' רכה ד"ה ומ"ש רבינו ואם אינו. רמ"א שם ס"ו. מ"א שם ס"ק יג בשם התוס' (ברכות לז, ב ד"ה היה). ובלוח ברה"י פ"א ה"ב "מזמן לזמן".

⁵⁴⁷⁹ פרי מגדים אשל אברהם ס"ק ז. וראה גם לקמן פ"ב ה"ג לענין ברכת הטוב והמטיב. שו"ע"ר סי' כב לענין שהחיינו בלבישת ציצית.

⁵⁴⁸⁰ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁴⁸¹ בלוח ברה"י שם ה"ג: ראויים לברכת בורא פרי העץ. וראה בדי השלחן סי' סג ס"ק ז. תורת מנחם.

⁵⁴⁸² הלכה א.

⁵⁴⁸³ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁴⁸⁴ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁴⁸⁵ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ד.

⁵⁴⁸⁶ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ה.

⁵⁴⁸⁷ שו"ת רדב"ז ח"א סי' רצז. כנסת הגדולה סי' רכה בהגהות הטור. מ"א שם ס"ק יב.

חולקין⁵⁴⁸⁸ לכן יש לברך בלא שם ומלכות⁵⁴⁸⁹ :

פרק יב

כל שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עולם הזה⁵⁴⁹⁰ חייב לברך עליה ואם אין עמו שותף בטובה מברך שהחיינו ואם יש עמו שותף בטובה מברך הטוב והמטיב :

(ב) כיצד בנה בית חדש או קנה, או קנה בגדים חדשים אפילו יש לו בית ובגדים כיוצא בהם צריך לברך שהחיינו וכן אם קנה וחזר וקנה צריך לברך על כל פעם ולא על חדשים בלבד אלא אפילו ישנים כל שהם חדשים לו שלא היו שלו מעולם אבל אם היו שלו ומכרם וחזר וקנאם אינו מברך עליהם⁵⁴⁹¹.

ואם קנה בגד להתכסות בו פעם הוא ופעם בני ביתו מברך הטוב והמטיב הואיל ויש עמו שותף בטובה⁵⁴⁹² :

(ג) ואם ניתן לו במתנה יש אומרים שמברך במקום שהחיינו הטוב והמטיב שהוא טובה לו ולנותן (שאם המקבל עני הוא טובה לנותן שזיכהו הקב"ה לעשות צדקה. ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו מתנתו)⁵⁴⁹³ ויש חולקים⁵⁴⁹⁴ ויש לחוש לדבריהם ולברך שהחיינו שהיא ברכה הראויה וצריכה ואינה לבטלה לדברי הכל⁵⁴⁹⁵ :

(ד) וכל מקום שמברך שהחיינו או הטוב והמטיב על בגדים חדשים מברך מיד בשעת הקנין שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתם⁵⁴⁹⁶ והוא שקנה בגד תפור ומתוקן אבל אם צריך לתפרו יש אומרים⁵⁴⁹⁷ שלא לברך בשעת הקנין אלא אחר שלבשו מיד⁵⁴⁹⁸ ואם לא בירך יכול לברך כל זמן שלא פשטו אבל אם פשטו על דעת שלא לחזור וללבשו לאלתר אלא לאחר זמן לא יברך בלבישה שנייה⁵⁴⁹⁹ :

(ה) וכל זה בבגד חשוב שלבו של אדם שמח בו אבל על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפילאות אין לברך עליהם ואם הוא עני ושמח בהם יברך ועשיר גדול שקנה בגדים חשובים שאינו שמח בהם מפני שאינם נחשבים אצלו לא יברך ובמדינות אלו נוהגין שאפילו עני אינו

⁵⁴⁸⁸ דברי חמודות פ"ו אות קכ. שיירי כנסת הגדולה סי' רטז הגהות הטור אות ב. מ"א סי' רטז ס"ק א. אליה רבה שם ס"ק ב בשם מהר"ם דיין.

⁵⁴⁸⁹ ראה גם שוע"ר סי' מו ס"י. וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' ג אות ט וסי' קיד אם גם בברכת שהחיינו אומרים ספק ברכות להקל.

⁵⁴⁹⁰ וכן הוא בלוח ברה"י פי"א ה"א, ושם : לפרקים מועטים.

⁵⁴⁹¹ וכן הוא בלוח ברה"י פי"א ה"טו.

⁵⁴⁹² משא"כ בנה בית חדש דלעיל, אף על פי שגם בני ביתו דרים בו, כמבואר בלוח ברה"י שם ה"ז, וראה בדי השלחן סי' סד ס"ק ד.

⁵⁴⁹³ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ז.

⁵⁴⁹⁴ תוס' ורשב"א נט, ב ד"ה ורבי יוחנן. שו"ת פרח שושן כלל א סי' יב בשם כמה פוסקים.

⁵⁴⁹⁵ פרח שושן שם. הובא בבאר היטב סי' רכג ס"ק טו.

⁵⁴⁹⁶ רא"ש פי"ט סי' טז ממשמעות הירושלמי. רשב"א נט, ב ד"ה בנה. טור ושו"ע סי' רכג ס"ד. כמבואר בשוע"ר סי' כב. ובלוח ברה"י פי"א ה"י"ט כתב לברך כשלו בשו,

⁵⁴⁹⁷ מ"א שם ס"ק ו. אליה רבה שם ס"ק ו.

⁵⁴⁹⁸ ובציצית - בעת הטלת הציצית (שוע"ר סי' כב).

⁵⁴⁹⁹ וכן הוא בלוח ברה"י פי"א ה"י"ט.

מברך על חלוק ומנעלים וכיוצא בהם⁵⁵⁰⁰.

על שאר כלי תשמישי אדם אפילו כלי כסף וזהב אין נוהגין לברך כלל לא בקנייתם ולא בתשמישם⁵⁵⁰¹ וכן עיקר וכן בספרים⁵⁵⁰²:

(ו) הלוּבש בגד חדש יש אומרים שמברך מלביש ערומים⁵⁵⁰³ אף על פי שכבר בירך בשחר⁵⁵⁰⁴ ונכון לברך בלא שם ומלכות וטוב ללבשו קודם ברכת השחר לפוטרו בברכת מלביש ערומים שבשחר⁵⁵⁰⁵ וכן בחגורה חדשה ואם לא חגר עד לאחר ברכת השחר טוב לברך אזור ישראל בגבורה בלי שם ומלכות וכן בכובע ברוך עוטר ישראל בתפארה⁵⁵⁰⁶:

(ז) על שמועות טובות בין שהיא טובת רבים בין שהיא טובת יחיד כל שלבו שמח בטובתו כגון שהוא אביו או רבו או רעו אשר כנפשו מברך הטוב והמטיב הטוב לו ששימח לבבו והמטיב למי שנעשית לו הטובה ואין צריך לומר אם רואה הטוב בעיניו⁵⁵⁰⁷.

ואם בשרוהו טובת עצמו מברך שהחיינו ואם יש לו שותף בה מברך הטוב והמטיב והוא הדין אם רואה בעיניו או יודע מעצמו הטובה שהגיע לו מברך שהחיינו אם אין לו שותף בה⁵⁵⁰⁸:

(ח) על שמועות רעות אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת ואין צריך לומר אם רואה בעיניו⁵⁵⁰⁹.

ומנהג העולם לומר ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות כששומעים ממיתת איזה אדם מישראל אבל במי שיש לו צער במיתתו מפני אהבתו לו וכל שכן באדם חשוב שמת צריך לומר בשם ומלכות⁵⁵¹⁰.

ואם מת אביו שיורשו מברך בתחלה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת ואחר כך שהחיינו ואם יש לו עוד אח שיורש עמו אף על פי שאין אחיו אצלו מברך כל אחד הטוב והמטיב במקום שהחיינו בין ששמעו ממיתתו בין שראו⁵⁵¹¹.

ואין מברכין על שמועה בין טובה בין רעה אלא אם כן שמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר ואם אין המגיד נאמן בעיניו יברך בלי שם ומלכות⁵⁵¹²:

⁵⁵⁰⁰ וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"כ.

⁵⁵⁰¹ מ"א שם ס"ק ה. וראה תוס' סוכה מו, א ד"ה העושה בשם רב שרירא גאון. שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמה. ודלא כמ"ש בלוח ברה"נ שם "בין בגדים בין שאר כלי תשמישו".

⁵⁵⁰² ראה מ"א שם. יד אהרן שם בהגהות הטור. הובא בבאר היטב שם ס"ק י. ודלא כמ"ש בלוח ברה"נ שם הכ"א "מברכים שהחיינו על ספרים חדשים חשובים".

⁵⁵⁰³ ראה גם לוח ברה"נ שם.

⁵⁵⁰⁴ אליה רבה שם ס"ק ז.

⁵⁵⁰⁵ אליה רבה שם.

⁵⁵⁰⁶ הלכות קטנות ח"א סי' ה. הובא בבאר היטב שם ס"ק יג.

⁵⁵⁰⁷ וכן הוא בלוח ברה"נ פי"א הכ"ג.

⁵⁵⁰⁸ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵⁵⁰⁹ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הכ"ד.

⁵⁵¹⁰ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵⁵¹¹ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵⁵¹² וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

(ט) המוצא מציאה מברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לעניי ישראל שהרי נתחייב בצדקה שכל אדם חייב ליתן כפי השגת ידו וכופין וממשכנין על זה (כמו שכתוב בהלכות צדקה) מה שאין כן באחד שירש את אביו אין זו טובה לעניי ישראל שהרי גם אביו נתחייב ליתן צדקה מממון זה לעניים והמעשר שיפריש הבן יכול הוא להוציא לשאר מצות⁵⁵¹³ :

(י) כל נוטל נדן צריך לברך שהחיינו כמו בירושה⁵⁵¹⁴ וכן אם הרויח ריוח גדול⁵⁵¹⁵ והוא הדין להיפך כל הפסד גדול שבא לו בממונו אם דרך בני אדם להצטער עליו⁵⁵¹⁶ מברך דיין האמת⁵⁵¹⁷ . וחייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה כדרך שמברך על הטובה⁵⁵¹⁸ :

(יא) הרואה את חבריו החביב עליו הרבה ושמח ונהנה בראייתו אם לא ראהו זה שלשים יום יברך שהחיינו ואם לא ראהו זה שנים עשר חודש צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מחיה המתים⁵⁵¹⁹ .

ואפילו היתה לו ממנו ידיעה בינתיים בכתב או בעל פה כי עיקר הברכה הוא על הנאה ושמחת הלב בראיית פניו⁵⁵²⁰ וגם הנשים מברכות כן על ראיית חברותיהן כששמחות בראייתן⁵⁵²¹ וכן האיש על אשה⁵⁵²² כגון אמו או בתו ואחותו⁵⁵²³ :

(יב) ילדה אשתו זכר חייב לברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לאשתו שנזח לה גם כן בזכר וכן על כל בן ובן שנולד לו והיא גם כן חייבת לברך כן ואפילו אם הוא בעיר אחרת ובאו ואמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב⁵⁵²⁴ .

ואם מתה אשתו בלידתה נכון שלא לברך הטוב והמטיב אלא שהחיינו⁵⁵²⁵ .

וכשחזור ורואה הבן הנולד⁵⁵²⁶ אם רואהו תוך ל' יום מיום ששמע אינו צריך לחזור ולברך שהחיינו מאחר שכבר בירך עליו הטוב והמטיב אבל אם אחר ל' יום צריך לברך אפילו אם ראהו כבר לפני שלשים יום אם לבו שמח ונהנה ואפילו על בת צריך לברך כל שלשים יום כשנהנה ושמח בראייתה

⁵⁵¹³ וכן הוא בלוח ברה"י שם הכ"ה.

⁵⁵¹⁴ דלעיל ה"ח-ט, וכמו המקבל מתנה דלעיל ה"ג שמברך מספק שהחיינו. ודלא כמ"ש בלוח ברה"י שם הט"ו והכ"ט שהמקבל מתנה ונדן מברכים הטוב והמטיב.

⁵⁵¹⁵ ע"י באור סדר ברה"י ע' 394 הערה 2.

⁵⁵¹⁶ כדלקמן פי"ג הי"ב לענין בריות שנשתנו.

⁵⁵¹⁷ וכן הוא בלוח ברה"י שם הכ"ז, ושם: אף על פי שיבוא לו טובה ממנה לאחר זמן.

⁵⁵¹⁸ וכן הוא בלוח ברה"י שם הכ"ו.

⁵⁵¹⁹ וכן הוא בלוח ברה"י שם הכ"ב. ועוד נתבאר שם דין לא ראהו מעולם ועוד, וראה בדי השלחן סי' סו ס"ק ז. תורת מנחם.

⁵⁵²⁰ הלכות קטנות ח"א סי' רכ. הובא ביד אהרן סי' רכה בהגהות הטור (לענין שהחיינו דוקא).

⁵⁵²¹ ב"י בשם תשובת הרשב"א. לבוש שם ס"א. עטרת זקנים שם.

⁵⁵²² אליה רבה שם ס"ק ג.

⁵⁵²³ הלכות קטנות ח"א סי' ריג.

⁵⁵²⁴ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ל.

⁵⁵²⁵ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁵²⁶ הלכות קטנות ח"א סי' רא. יד אהרן סי' רכג בהגהות ב"י. פרי מגדים סי' רכה א"א ס"ק ג.

כמו שנתבאר⁵⁵²⁷ אלא שעל השמועה אינו מברך כלום שאינה שמועה טובה :

(יג) על שינוי יין דהיינו כשמרבים להביא ממנו לשתות ממינים שונים⁵⁵²⁸ או מכלים שונים דהיינו שהשני הוא מחבית אחרת⁵⁵²⁹ שאפילו הוא ממין יין הראשון נחשב כמין יין אחר⁵⁵³⁰ צריך לברך על השני קודם שיטעום ממנו⁵⁵³¹ ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב⁵⁵³² אף על פי שהוא בענין שאין צריך לברך עליו בורא פרי הגפן⁵⁵³³ כגון בני חבורה המסובין אצל בעל הבית ודעתם מתחלה על כל מה שיביא להם בעל הבית⁵⁵³⁴ שמפני חשיבות היין שהוא משמח אלהים ואנשים⁵⁵³⁵ תקנו חכמים עליו עוד ברכה⁵⁵³⁶ כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני.

ואפילו אין ידוע שהשני משובח מן הראשון אלא בסתם⁵⁵³⁷.

ואם הוא בענין שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן על השני כגון בנמלך⁵⁵³⁸ יברך תחלה הטוב והמטיב ואחר כך בורא פרי הגפן⁵⁵³⁹.

אבל אם ידוע לו שהשני גרוע מן הראשון אין לברך עליו הטוב והמטיב אפילו אינו גרוע אלא מעט אלא אם כן הראשון הוא יין אדום ושני לבן כיון שהלבן הוא בריא לגוף יותר מן האדום יש לברך עליו הטוב והמטיב אף על פי שהוא גרוע ממנו מעט בטעם כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק⁵⁵⁴⁰ :

(יד) ואם שתה לבן ואחר כך האדום אם ידוע שהאדום משובח יותר בטעם מברך עליו אבל בסתם אינו מברך כיון שהלבן בריא יותר לגוף ואין צריך לומר שאם שתה תחלה יין ישן ואחר כך חדש שאינו מברך עליו בסתם אלא אם כן ידוע שהוא משובח בטעמו כמו הישן⁵⁵⁴¹ :

(טו) וכל מקום שמברך על השני בסתם הרי זה מברך עליו אפילו הביאוהו על השלחן בבת אחת עם

⁵⁵²⁷ בהלכה יא.

⁵⁵²⁸ רמב"ם הלי ברכות פ"ד ה"ט.

⁵⁵²⁹ וכן הוא בלוח ברה"י פיי"א ה"ו.

⁵⁵³⁰ כדלקמן ה"ז.

⁵⁵³¹ ב"י סי' קעה ד"ה מצאתי כתוב. וראה אליה רבה שם ס"ק ט דהיינו לכתחלה.

⁵⁵³² רמב"ם שם. לבוש סי' קעה ס"א.

⁵⁵³³ ברכות נט, ב. שו"ע סי' קעה ס"א. וכ"ש בענין שצריך לברך עליו בורא פרי הגפן, כדלקמן בסמוך (ב"ח רס"י קעה. גנת ורדים כלל א סי' מה. וכן הוכיח מהר"א"ש וקצור פסקי הרא"ש פ"ט סט"ו. וראה גם לקמן הכ"א, שאם לא היו אומרים הטוב והמטיב בברכת המזון הי' מברך על יין ברכת המזון).

⁵⁵³⁴ כדלעיל פ"ה ה"ח [והיינו באופן שגם בני החבורה צריכים לברך הטוב והמטיב, כדלקמן ה"ט, ובלוח ברה"י פיי"א ה"ב. וראה מ"מ וציונים לשוע"ר סי' קעה ס"א]. וראה לקמן ה"ט"ו שכ"ה גם כשהיו שתי היינות על השלחן ובירך על דעת לשתות גם השני.

⁵⁵³⁵ שופטים ט, יג. כמבואר בשוע"ר סי' קפב ס"ב. וראה גם שוע"ר סי' קסז ס"א.

⁵⁵³⁶ תוס' רבינו יהודה שם ד"ה אעפ"י שאמרו בשם רבינו יצחק רבו של רש"י. תוס' שם ד"ה הטוב. רא"ש פ"ט סי' טו.

⁵⁵³⁷ בלוח ברה"י שם : שאינו ידוע אם השני הוא משובח מן הראשון או גרוע ממנו שעיקר הברכה אינה אלא על ריבוי היין.

⁵⁵³⁸ כדלעיל פ"ה ה"ח.

⁵⁵³⁹ כדלעיל פיי"א ה"ב לענין ברכת שהחיינו.

⁵⁵⁴⁰ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁵⁴¹ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ז.

הראשון ששתה תחלה ובירך עליו בורא פרי הגפן על דעת לשתות גם השני אף על פי כן מברך הטוב והמטיב כששותה מן השני כיון שהוא שני בשתיה אבל אם יודע שהוא גרוע מחבירו וכבר הביאו לו שניהם אפילו בזה אחר זה לא יברך תחלה בורא פרי הגפן על הגרוע כדי לברך הטוב והמטיב על המשובח שהרי הוא חביב לו וכל החביב מן חבירו קודם את חבירו לברך עליו ברכת הנהנין (כמו שנתבאר בפרק ⁵⁵⁴²) ואף על פי שלא יברך אחר כך הטוב והמטיב על הגרוע אין בכך כלום ומכל מקום אם עבר ובירך בורא פרי הגפן על הגרוע יברך הטוב והמטיב על המשובח אף על פי שהביאום בבת אחת על השולחן ואפילו הביאו המשובח תחלה כיון שהוא שני בשתיה ⁵⁵⁴³:

(טז) במה דברים אמורים שמברכים הטוב והמטיב על היין שמחבית אחרת כשנתנו כל אחד בחבית בפני עצמו תוך מ' יום לדריכתו שכיון שכל אחד היה תוסס בחבית בפני עצמו הרי הם כשני מיני יינות אבל אם היו תוססים בכלי אחד ולאחר מ' יום חלקום ונתנום בב' חביות הרי הכל יין אחד ואין מברכין הטוב והמטיב על השני בכל ענין ⁵⁵⁴⁴:

(יז) אם הביאו לפניו עוד מין יין שלישי חוזרין ומברכין הטוב והמטיב שנית ⁵⁵⁴⁵ והוא שלא היתה דעתם מתחלה עליו כשברכו בראשונה ⁵⁵⁴⁶:

(יח) אין מברכין הטוב והמטיב על היין השני אלא כשיש להם מן הראשון ורוצים לשתות השני משום שני יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון אבל אם הם שותין יין השני מפני שכבר כלה הראשון אין מברכין עליו הטוב והמטיב ⁵⁵⁴⁷:

(יט) אין מברכין הטוב והמטיב אלא כששנים שותים יחד בחבורה אחת והוא הדין אם אשתו או בנו שותין עמו אבל לא השותה יחיד שכן משמעות הברכה הטוב לו והמטיב לחבירו שעמו ⁵⁵⁴⁸.

וגם שהחיינו אינו מברך כי לא תקנו הברכה אלא משום רבוי השמחה ובשותה יחידי אין רבוי שמחה כל כך ⁵⁵⁴⁹.

ולכן גם אם חברו שותה מיין זה בחדר אחר אינו מצטרף ⁵⁵⁵⁰:

(כ) ואפילו כשמיסב עמו יחד אין מברכין הטוב והמטיב אלא כששניהם שותין מהיין הב' אבל אם חבירו שותה יין הראשון לבדו אינו מברך הטוב והמטיב על השני ואם שניהם שותין יין הב' ביחד אלא שייך הראשון שתה הוא לבדו יש להסתפק בדבר וספק ברכות להקל ⁵⁵⁵¹:

⁵⁵⁴² הלכה ו.

⁵⁵⁴³ וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ח.

⁵⁵⁴⁴ וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ט.

⁵⁵⁴⁵ שיורי כנסת הגדולה סי' קעה הגהות ב"י אות א. אליה זוטא ורבה שם ס"ק ו.

⁵⁵⁴⁶ באליה זוטא ורבה שם, שיסיר היין האחר מהשלחן כשמברך הטוב והמטיב על היין האחד.

⁵⁵⁴⁷ וכן הוא בלוח ברה"נ פי"א הי"י.

⁵⁵⁴⁸ וכן הוא בלוח ברה"נ פי"א הי"ב. ושם ביאר גם דיני אורח שאינו מברך הטור והמטיב. וכאן השמיטו. וראה מ"מ וציונים לשוע"ר סי' קעה ס"א.

⁵⁵⁴⁹ תוס' נט, ב ד"ה התם. ובב"י כתב שכן נראה דעת כל הפוסקים.

⁵⁵⁵⁰ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ג.

⁵⁵⁵¹ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"א.

(כא) מברכין הטוב והמטיב על היין בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה⁵⁵⁵² אלא שבתוך הסעודה כל אחד ואחד מהמסובין צריך לברך לעצמו⁵⁵⁵³ וכן בברכת בורא פרי הגפן⁵⁵⁵⁴ ושלא בתוך הסעודה יכול האחד להוציא חבריו בברכתו אם נתכוונו לצאת ידי חובתם⁵⁵⁵⁵.
ואם שתו בסעודה יין אחד ומברכין ברכת המזון על יין אחר אין צריך לברך עליו הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון⁵⁵⁵⁶:

פרק יג

יחיד שנעשה לו נס באיזה מקום כגון שנפל עליו כותל ונצול או חיה רעה או לסטים⁵⁵⁵⁷ חייב הוא עצמו כשיראה אותו מקום לאחר שלשים יום⁵⁵⁵⁸ לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה. ואפילו אם אין הנס ידוע על פי המקום⁵⁵⁵⁹.
ואחר הנס מיד כשיזדמנו לו עשרה צריך לברך הגומל כמו שיתבאר⁵⁵⁶⁰.

ואם חוזר ורואה מקום זה לאחר ל' יום מראה הראשונה חוזר ומברך וכן לעולם⁵⁵⁶¹.
מי שנעשו לו ניסים הרבה במקומות הרבה כשרואה כל אחד מהמקומות צריך להזכיר שאר כל המקומות וכוללם בברכה אחת ואומר שעשה לי נס במקום הזה ובמקום פלוני ובמקום פלוני⁵⁵⁶².
וכל יוצאי יריכו של אותו אדם שנעשה לו נס באותו מקום אם הנס ידוע על פי המקום כגון שנפל עליו כותל חייבים הם ובניהם עד סוף כל הדורות לברך כשרואים המקום ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה נס לאבינו במקום הזה שכולם שותפים באותו הנס אבל אין צריך להזכיר שאר המקומות. ואפילו הבנים שנולדו לו קודם לכן שאינם שותפים בנס זה חייבים לברך על נס אביהם⁵⁵⁶³.
(ב) ארבעה צריכים להודות ולברך ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור) יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לשוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים על ידי עסקי נפשות ויצא או על עסקי ממון אם היה מעונה בכבלי ברזל⁵⁵⁶⁴.

⁵⁵⁵² וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ד.

⁵⁵⁵³ תוס' מג, א ד"ה הואיל בשם רבינו יחיאל. רא"ש פ"ט סי' טו. מרדכי שם בשם רבינו יחיאל מפרי"ש. טור ושו"ע שם ס"ה.

⁵⁵⁵⁴ כמבואר בשוע"ר סי' קעד סי"א.

⁵⁵⁵⁵ כמבואר בשוע"ר סי' ריג ס"ד.

⁵⁵⁵⁶ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵⁵⁵⁷ שו"ת ריב"ש סוף סי' ריט. ב"י סוף סי' ריט. אליה רבה סי' ריח ס"ק יג. משא"כ באו גנבים וניצל מהם. וראה לוח ברה"נ פי"ב ה"ז. וראה לקמן ה"ז לענין הגומל.

⁵⁵⁵⁸ אבל תוך ל' לא יברך הואיל וכבר בירך ברכת הגומל שהיא עומדת גם במקום ברכת הנסים (לוח ברה"נ שם).

⁵⁵⁵⁹ וכן הוא בלוח ברה"נ פי"ב ה"א.

⁵⁵⁶⁰ לקמן הלכה ב.

⁵⁵⁶¹ כדלקמן הי"ג גם בשאר ברכות הראיה.

⁵⁵⁶² וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵⁵⁶³ וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ושם ה"ג כתב דיני נס רבו, וכאן השמיטו. וראה בדי השלחן סי' סו ס"ק ד. תורת מנחם.

⁵⁵⁶⁴ וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ח.

וצריך לברך ברכה זו בפני עשרה ושנים מהם תלמידי חכמים ואם אין מצויין שם תלמידי חכמים לא יניח מלברך והמברך עולה למנין העשרה ונהגו לברך בבית הכנסת אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה ואם בירך בפחות מעשרה יש אומרים שיצא וטוב לחזור ולברך בעשרה בלא שם ומלכות⁵⁵⁶⁵ :

(ג) קטן אין צריך להודות אפילו הגיע לחינוך מצוה אבל נשים ועבדים חייבים בברכה זו ולכן כל אשה יולדת כשתקום מחליה תברך בבית הכנסת של נשים וישמעו עשרה אנשים מבפנים⁵⁵⁶⁶ :

(ד) מי ששמח בלבו על הצלת חברו רשאי לברך ברכה זו במטבע זו⁵⁵⁶⁷ או במטבע אחרת כגון בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא דיהבך לך ולא יהבך לעפרא ואין צריך לברך בפני עשרה⁵⁵⁶⁸ .

אבל אם אינו שמח בלבו ליתן שבח והודאה מחמת שמחתו (אלא מחמת שהברכה כתובה וקבעה כבר והוא יודעה) הרי זו ברכה לבטלה. ואם צריך לברך בפניו מפני השלום יברך בלא שם ומלכות. ואפילו בשם לבד כגון בריך רחמנא לא יאמר שהרי איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת שם שמים לבטלה בין שמזכיר בלשון הקודש בין בשאר לשונות ולכן צריך להזהיר לאותם שרגיל על לשונם לומר ברוך ה' בלשון אשכנז אף על דבר שאין בו שמחת הלב⁵⁵⁶⁹ :

(ה) אין לברך עד שיצא מהסכנה לגמרי לפיכך לא יברך החולה עד שיחזור לבוריו לגמרי ואם איחר מלברך יש לו תשלומין כל זמן שירצה ונכון שלא לאחר ג' ימים לפיכך אם יצא מן הסכנה ביום ב' אחר קריאת התורה יברך בפני עשרה בלא ספר תורה ולא ימתין עד יום ה'⁵⁵⁷⁰ :

(ו) יש אומרים שאין החולה מברך אלא על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכיוצא בו מחליים שמחללים עליהם את השבת ולמעשה יש לנהוג שכל שמוטל על מטתו יותר מג' ימים יש לו לברך בעמדו⁵⁵⁷¹ :

(ז) יש אומרים שאין מברכין הגומל אלא על ארבעה שמנו חכמים בלבד ויש אומרים שהוא הדין לכל מי שהיה בסכנה וניצול כגון שנפל עליו כותל או שניצול מדריסות שור וסוס ונגיחותיו או שעמד עליו אריה לטרפו ביישוב או אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול כולם חייבים לברך הגומל כל שהיה חשש סכנת נפשות וכן נהגו⁵⁵⁷² :

(ח) הרוואה חכמי ישראל צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו. חכמי אומות העולם שחכמים בחכמת העולם צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו

⁵⁵⁶⁵ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁵⁶⁶ וכן הוא בלוח ברה"י שם ה"ט.

⁵⁵⁶⁷ היינו "שגמלני טוב", ובלוח ברה"י שם ה"י : ויכול לומר שגמלני כל טוב כיון שזו היא טובה לו מה שניצל חברו מחמת אהבתו לו ושמחתו בו.

⁵⁵⁶⁸ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁵⁶⁹ וכן הוא בלוח ברה"י שם.

⁵⁵⁷⁰ וכן הוא בלוח ברה"י שם הי"א.

⁵⁵⁷¹ וכן הוא בלוח ברה"י שם הי"ב.

⁵⁵⁷² וכן הוא בלוח ברה"י שם הי"ג.

לבשר ודם. ואם אינן חכמים אלא בדתם אינו מברך עליהם⁵⁵⁷³ :

(ט) הרואה מלכי אומות העולם צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מכבודו לבשר ודם. ואפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך והוא הדין בכל שאר ברכות הראיה (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים שבחו של מקום ברוך הוא⁵⁵⁷⁴ :

(י) מצוה להשתדל לראות מלך אפילו של אומות העולם. ואם ראה פעם אחת אל יבטל מלמודו יותר לראותו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר⁵⁵⁷⁵ :

(יא) הרואה בתי ישראל בישובן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה. בחורבן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת. והעולם נהגו שלא לברך אלא על בתי כנסיות שמתפללין בתוכם⁵⁵⁷⁶ .

הרואה קברי ישראל צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין⁵⁵⁷⁷ והמית אתכם בדין וידוע מספר כלכם⁵⁵⁷⁸ והוא עתיד להחיותכם ולקים אתכם בדין וחיותם ברוך אתה יי מחיה המתים :

(יב) הרואה בריות משונות אם הם ממעי אמן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם משנה הבריות ואם נשתנו אחר כך מברך דיין האמת בשם ומלכות אם מצטער עליהם כמו שנתבאר⁵⁵⁷⁹ .

הרואה אילנות טובות ונאות ובריות נאות צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו.

(יג) כל ברכות הראיה אם חוזר ורואה אותו דבר שבירך עליו בתוך שלשים יום אינו חוזר ומברך ומונין מיום הראיה (כגון אם ראה ביום א' בשבת כשחוזר ורואה בסוף ד' שבועות ביום ג' חוזר ומברך⁵⁵⁸⁰).

אבל אם ראה אחר כיוצא בו כגון מלך אחר או חכם אחר אפילו ראה זה אחר זה מיד צריך לחזור ולברך חוץ מקברי ישראל שאפילו ראה קבר אחר אינו מברך תוך ל'⁵⁵⁸¹ וחוץ מברכת משנה הבריות וברכת שככה לו בעולמו שאינו מברך על כיוצא בו כלל אפילו אחר ל' אלא בפעם ראשונה שרואה החידוש גדול⁵⁵⁸² :

⁵⁵⁷³ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ד.

⁵⁵⁷⁴ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הט"ו.

⁵⁵⁷⁵ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הט"ז.

⁵⁵⁷⁶ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ז. ושם נתבאר אף דיני הרואה בתי עכו"ם ובתי תפלה שלהם.

⁵⁵⁷⁷ ברכות נח, ב. טור ושו"ע סי' רכד סי"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ח. ושם לא הועתק כל נוסח הברכה, ושם נתבאר אף דין הרואה קברי עכו"ם.

⁵⁵⁷⁸ מר בריה דרבנא שם. רי"ף שם. רא"ש פ"ט סי' יא. מלבושי יו"ט שם ס"ק ד. אליה רבה שם ס"ק ח בשם כמה פוסקים.

⁵⁵⁷⁹ פ"ב הי"ח וה"י. וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"כ.

⁵⁵⁸⁰ וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"ה.

⁵⁵⁸¹ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ט.

⁵⁵⁸² כדעה הא' שבלוח ברה"נ שם הכ"א. ושם כתב שכ"ה גם לענין ברכת ברוך דיין אמת (שבה"ב דלעיל), וכאן השמיטו, וראה באור סדר ברה"נ ע' 442.

(יד) היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה⁵⁵⁸³ :

(טו) על הזיקין והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט ועל הזועות והוא רעדת הארץ ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוח שנשב בזעף והוא רוח סערה חזקה ביותר על כל א' מאלו צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית ואם רוצה יאמר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם⁵⁵⁸⁴ .

ואם שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת אבל בזה אחר זה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ונהגו העולם במדינות אלו לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שברוב פעמים הם באים זה אחר זה מיד ואינם חפצים לברך ברכה אחת ב' פעמים זה אחר זה כי טוב יותר לשבח למקום ברוך תשבחות מלשבח אחד ובחרו לרעם שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שהרעם מראה כח וגבורה יותר מן הברק⁵⁵⁸⁵ :

(טז) כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר על כל הברקים בברכה שברך בפעם ראשונה וכן על הרעמים אבל אם נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך עליהם⁵⁵⁸⁶ :

(יז) היה יושב במקום לא טהור⁵⁵⁸⁷ ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור לסיום הרעם או הברק צריך לצאת ולברך וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו עדיין או שיכול ליטול ידיו תוך כדי דיבור ואם לאו לא יצא⁵⁵⁸⁸ .

ואחר כדי דיבור אין לברך על העבר ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל לכן אחר תוך כדי דיבור יברך בלא שם ומלכות⁵⁵⁸⁹ :

⁵⁵⁸³ בלוח ברה"נ שם הכ"ג הביא ב' דיעות בזה. גם נתבאר שם דין איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות. וראה שם גם אם ניסן הוא דוקא.

⁵⁵⁸⁴ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הכ"ד.

⁵⁵⁸⁵ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

⁵⁵⁸⁶ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הכ"ה.

⁵⁵⁸⁷ בסידור דפו"ר : בבית הכסא.

⁵⁵⁸⁸ וכן הוא בלוח ברה"נ שם הכ"ו.

⁵⁵⁸⁹ וכן הוא בלוח ברה"נ שם.